

આશીવોદદાતા ૫.પૂ. આ.શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મ.સા.

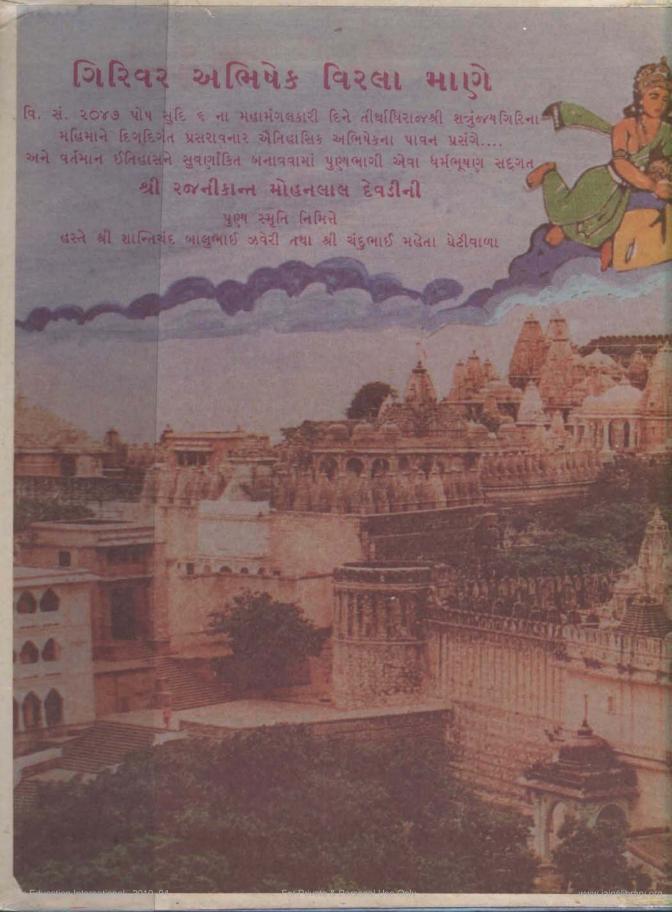
ત્રન્ડ ૫.પૂ. આ.શ્રી વિજયલબ્દિસૂરીશ્વરજી મ.સા.

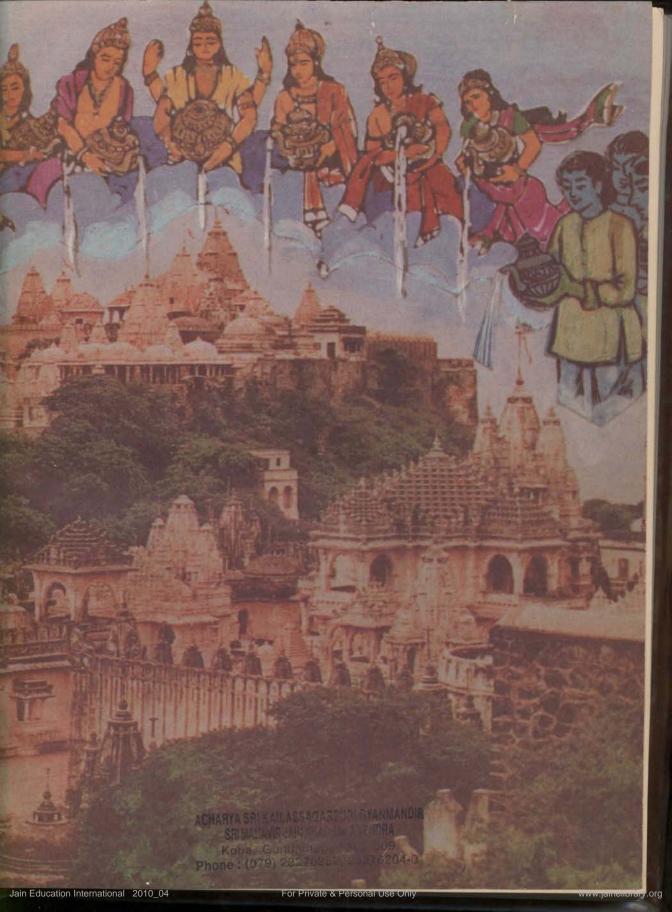

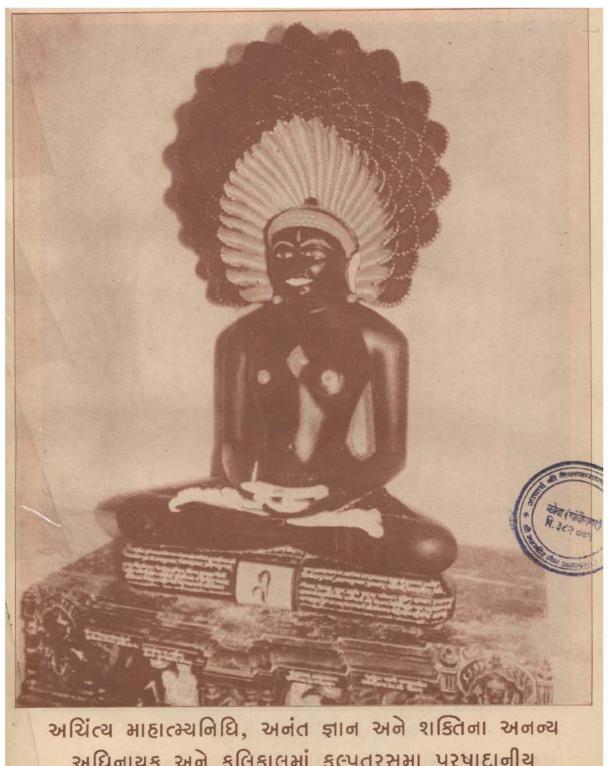

संपाद्ध : नंदबाब देवबुड

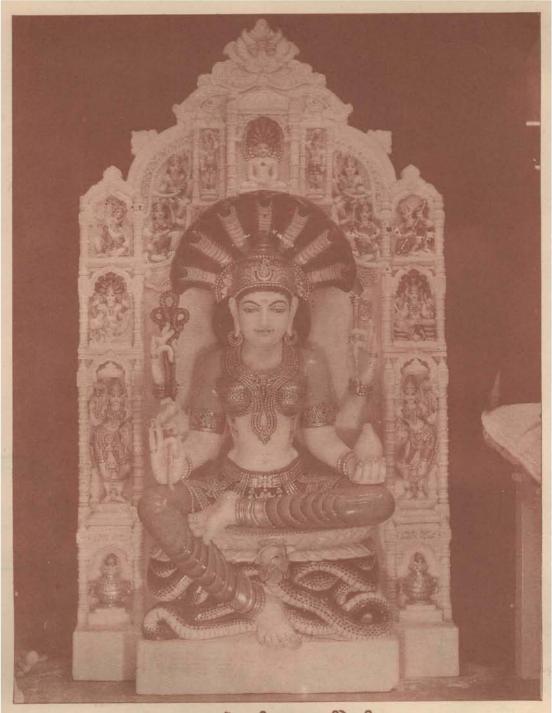

मायत्य माहातम्यानाघ, अनत ज्ञान अन शाउतना अनन्य अधिनायङ अने ङितिङासमां ङल्पतरुसमा पुरुषाद्दानीय श्री पार्श्वनाथ भगपानने अमारी डोटि डोटि पंदना हो.

ભગવતી શ્રીપદ્માવતીદેવી પ્રકટપ્રભાવી શ્રી પાર્શ્વનાથ પરમાત્માના અધિષ્ઠાચિકાદેવી ગ્રંથસંપાદકની જીવનનૈયાના સુકાની અને શિરચ્છત્ર

શાસનપ્રભાવક શ્રમાગભગવંતો

[િકતીય આવૃત્તિ] ભાગ-૧

_{સંપાદક} નંદલાલ દેવલુક

આવૃત્તિ દ્વિતીય (બે ભાગમાં)

આશીર્વાદદાતા પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ્રેરક ૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મ.સા.

ગ્રંથ વિમોચન આયોજક શ્રી કલોલ શ્રેતામ્બર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, ગુજરાત.

> ગ્રંથ સંપાદક નંદલાલ બી. દેવલુક

ગ્રંથ પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન શ્રી અરિહંત પ્રકાશન, પદ્માલય, ૨૨૩૭/બી/૧ દીલડ્રાઈવ, પોર્ટકોલોની પાછળ, સરકીટહાઉસ પાસે, વાઘાવાડી રોડ ભાવનગર-૩૬૪૦૦૨.

> ગ્રંથની કિંમત બન્ને ભાગના રૂા. ૩૦૦/-

મુદ્રક-ગ્રંથના શ્રી કહાન મુદ્રણાલય, સોનગઢ (જિ. ભાવનગર)

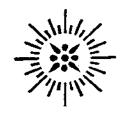
> મુદ્રક-છબીઓ અને કવર પેજનાં પ્રિન્ટ ઓ ગ્રાફિક્સ, મુંબઈ ૪૦૦૦૮૦

> > सी४न्य

- ૧) કવરપેજ ઉપરનું પાટનું ચિત્ર આરાધનાભવન, કોબા (ગાંધીનગર) તરફથી
- ર) શ્રી પદ્માવતીદેવીનું ચિત્ર મૂર્તિ આર્ટિસ્ટ ચંપાલાલ ગણેશનારાયણ તરફથી

ગ્રંથ પ્રકાશન ઓક્ટોબર ૧૯૯૨

સુશોભન શ્રી અનંતભાઈ ભાવસાર

શુભાશિર્વાદ: પુરુષાર્થને અનુમાદના

[શાસનપ્રભાવક શ્રમણભાવતો શ્રંથની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન વિ. સં. રજફમાં સુરેન્દ્રનગરમાં જૈનાચાર્યાની નિશ્રામાં થયું. તે પછી ભાવનગરમાં આ શ્રંથના ભવ્ય વિતરણ સમારાહ જૈનાચાર્યાની નિશ્રામાં યાજાયા. આ શ્રંથને ચામેરથી આવકારતા પ્રતિસાદ પણ સારા મળ્યા. અનેક આચાર્યાદિ શ્રમણભાગવંતા આદિના આ શ્રંથનું કાર્ય એક ઐતિહાસિક દસ્તાવેજ જેવું નક્ષર કામ થયાના અમારા ઉપર અસંખ્ય પત્રા આવ્યા. એ ખલા પત્રાની વિગત એટલી વિસ્તૃત છે કે તે અત્રે નોંધવી શક્ય નથી. છતાં આ બીજ આવૃત્તિના વિમાયનને સ્પર્શતા મુખ્ય સંદેશાઓ અત્રે રજૂ કરીએ છીએ. —સંપાદક]

ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પાંટે શ્રી સુધર્માસ્વામીજી ખિરાજયા. તેમની પાટપર પરામાં અનેક મહાન ધુર ધર શાસનપ્રભાવક આચાર્ય ભગવંતો થયા, જે આચાર્ય ભગવંતો તપ–જ્ઞાન–સાધના દ્વારા અનેક પ્રકારે શાસનપ્રભાવના કરતા આવ્યા. સંઘની તમામ લગામ આચાર્ય ભગવંતોના હાથમાં રહી અને શાસનપ્રભાવના અખંડ પ્રવર્તી રહી. અઘાપિ પણ શાસનહિતંત્રિ તક આચાર્ય ભગવંતો સતત જાગૃત છે; અને શાસનની ધજા સતત ફરકતી રહે અને અનેક આવી રહેલી આંધીની સામે ટક્કર ઝીલવા પ્રયત્નશીલ ખની રહે.

ગ્રાનિપિપાસુ શ્રી નંદલાલભાઈ દેવલુકે શ્રમણ પર'પરાના ગૌરવશાળી ગ્રાંથ જે મહેનત-પરિશ્રમ ઉઠાવીને અનાવ્યા છે તે ખરેખર અનુમાદનીય છે. આવા ગ્રાનરતનની જૈન સમાજે કિંમત કરવી જોઇએ. તેઓ બીજા પણ—ગૌતમસ્વામી, પદ્માવતીદેવી, શાસનના શ્રમણીરતના વિ.ના ગ્રાંથા તૈયાર કરી રહ્યા છે. તે ખરેખર શાસનને ઘણા વફાદાર અને શ્રદ્ધાવાન છે; અને તે પ્રશાસને પાત્ર છે.

આવા જૈનધર્મના અનેક લાંથાનું સંપાદન કરે અને ખૂબ જ્ઞાનની સેવા કરે. પ્રેરક આ. વિજયલબ્ધિસૂરિ પણ જ્ઞાનપ્રસારમાં ઘણા રસ ધરાવે છે. તેઓ પણ અનેક લાંથાની પ્રેરણા કરે એ જ શાસનદેવને પ્રાર્થના

તા. ૧૫–૯–૯૨, શ્રી ૧૦૮ લક્તિવિહાર, શંખેવ્યરજ મહાતીર્થ. લિ. વિજયપ્રેમસૂરિના શુભાશિર્વાદ

પ્રાસ્તાવિક

નમા તિત્થસ્સ

પ્રાચીન પર પરા એ એક આધ્યાત્મિક સાંકળ છે. જેમ સાંકળ ખે ચવાથી ગમે તેવા અકસ્માત્ કે નુકશાનને નિવારી શકાય છે તેમ સંસારરૂપી કાવાદાવાના કાદવમાંથી ઉગરવા માટે પર પરારૂપી સાંકળ જ ચાગ્ય છે. આપણે જે પર પરારૂપી સાંકળની વાત કરી રહ્યા છીએ તે છે જૈન સંસ્કૃતિમાં શ્રમણોની પર પરા, ત્યાગીઓની યશાગાથા અને શાસન પ્રભાવકાની ધર્મ પ્રભાવના.

વર્ત માનના વિષમકાળમાં વૈભવી રંગરાગથી રંગાયેલા પશ્ચિમના વિષમય પવન આપણી આર્ય સંસ્કૃતિ સામે જબરજસ્ત પડકારરૂપ બનીને ઊભા છે. રાજિંદી ઘટનાઓ જેવી કે હિંસા—ચારી—અત્યાચાર—પાપાચાર—ચારી—જૂઠ વગેરેની બદબૂઓએ આપણી આર્ય સંસ્કૃતિના પવિત્ર વાતાવરણને ફ્લુષિત કરી મૂક્યું છે. ભીતિક પ્રલાભના, સુખસગવડાએ સમાજજીવનના પાયાના મૂલ્યાને હચમચાવી દીધા છે. સમયના આ પ્રચંડકાય ઘસમસતા પ્ર સામે જો કાેઇ સશકત તારક ચીજ હાેય તાે તે છે જૈનધર્મ—જૈનઆગમ—જૈનપ્રતિમા અને જૈનસંસ્કૃતિ. વિશ્વમાં જો દિષ્ટ નાખવામાં આવે તાે જૈનધર્મનું, જૈન સંસ્કૃતિનું, જૈનાના ત્યાગનું વિશ્વના ઇતિહાસમાં ઉચ્ચ સ્થાન છે. તે માટે જ ભારતના અને ભારત બહારના દેશાના કેટલાય મહાન વિદ્વાનો, તત્ત્વજ્ઞાની મહાપુરુષા જૈનધર્મના સિદ્ધાંતાને પાતાની ખુદ્ધિના સસણે ચડાવી પાકારી પાકારીને કહે છે કે જૈન ધર્મ ઘણા પ્રાચીન, ખુદ્ધિગમ્ય અને આત્મમનાબળીઓના છે. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતાને આત્મમનાબળીઓના છે. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતાને અપનાવવા કે પાળવા માટે આત્મમનાબળ એ મુખ્ય ચીજ છે.

જૈનધર્મના પ્રરૂપક વિતરાગ પરમાતમા જ્યારે ઘાતીકર્મનો ક્ષય કરીને, કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને, તીર્થ કર બને છે ત્યારે સૌ પ્રથમ સાધુ-સાધ્વી-બ્રાવક-શ્રાવિકાર્યો ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે. તે ચતુર્વિધ સંઘ ઉપર જ આ જૈનશાસન ટકી રહ્યું છે. તેમાં બ્રમણસમુદાયની મુખ્યતા રહેલી છે. નમસ્કારમાંત્ર એ ચૌદપૂર્વના સાર છે. નમસ્કાર મહામંત્રમાં પંચ પરમેષ્ઠિ રહેલા છે, તેમાં પણ બ્રમણધર્મની મહત્તા ખતાવી છે. તીર્થ કર ભગવંતા પણ પહેલા સાધુપદે હાય છે, તેમ જ માક્ષમાં પ્રવેશ માટે પણ ચારિત્રની આવશ્યકતા દર્શાવેલ છે. આ સર્વ પાસા વિચારતાં બ્રમણધર્મની શ્રેષ્ઠતા ઘણી વધી જાય છે.

વર્ત માનકાળમાં તીર્થ કરા મળ્યા નથી પરંતુ તેમની પાટ પર પરાએ સ્થપાયેલ શ્રી ગણધર લગવંત સુધર્માસ્વામીથી માંડી આજદિન સુધી તે પાટપર પરા સચવાય રહી છે; અને તેનુ શ્રેય આચાર્ય ભગવંતાને ફાળે જાય છે. કહ્યું છે કે " तित्थयरा समोसूरि (आयरिया)" આચાર્ય તીર્થ કર સમાન છે. શાસનની સંપૂર્ણ જવાબદારી આચાર્ય ભગવંતો પર છે. આજ સુધી અનેક ઝંઝાવાતો આવવા છતાં જૈનધર્મની ધજા અવિરત ફરકી રહી છે, તેનો ફાળા આચાર્ય ભગવંતાને છે. જૈન શાસનમાં એકથી એક ચડિયાતા પૂ. આચાર્ય ભગવંતાએ અણિશુદ્ધ ચારિત્રપાલન તથા પોતાની જ્ઞાનશક્તિ દ્વારા શાસનપ્રભાવના કરી શાસન પર આવતા આક્રમણોને પણ ટાળેલ છે. ભક્તામર સ્તોત્રની રચના દ્વારા પરમાત્મ ભક્તિનું ફળ દર્શાવેલ છે. ઉવસ્સગ્ગહર સ્તોત્ર તથા લઘુશાંતિ જેવા સ્તોત્રની રચના કરીને વ્યંતરાદિ દેવાના ઉપસર્ગોને હટાવી સંઘમાં કાયમને માટે શાનિતની સ્થાપના કરનારા પણ પૂ. આચાર્ય ભગવંતો જ હતા.

નમસ્કાર મહામાંત્રના ત્રીજા પદે બિરાજમાન પ્ આચાર્ય ભગવંત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ કલિકાલસર્વજ્ઞ તરીકે પૂજાયેલ છે. તેમના જ્ઞાનાદિથી તેમણે કુમારપાળ મહારાજાને પ્રતિબાધી જિનમ દિરાથી આ પૃથ્વિતલને વિભૂષિત કરેલ અને અમારિ પડહ વજડાવીને ગુર્જર દેશમાંથી વ્યસનાને તિલાંજલી અપાવેલ. પ્ આ શ્રી હરીભદ્રસૂરી મ. સા.એ ૧૪૪૪ શ્રંથાની રચના કરી જૈન સંઘને જ્ઞાનના ભંડાર અપ'ણ કરેલ છે. પ્ આ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિ વિક્રમ રાજાને પ્રતિબાધીને મહાન શાસનપ્રભાવક થયા. પોતાની કવિત્વ શક્તિ દ્વારા શિવલી ગમાંથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને પ્રગટ કર્યા. પૂ. આ. હીરસૂરી મ. સાહેબે શાસનની શાન વધારી, અકખર બાદશાહને પ્રતિબાધીને જૈનધમ પ્રત્યે આકપિ 'ત કરી અમારિ પડહ વજડાવી.

ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશાવિજયજી મહારાજે અનેક ઉપસર્ગો સહન કરી, જ્ઞાનના ધાધ વહાવી ન્યાય વગેરે શંથાની રચના કરી. અનેક વાદોમાં વિજેતા બની શાસનની શાન વધારી. ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, છંદ, જ્યાતિષ, વૈદક, રાજનીતિ, યાગ વગેરે વિવિધ વિષયોનાં પ્રદાન ઉપરાંત ચામાનુશામ વિચરીને નિષ્કામભાવે ધર્મોપદેશ દઈ ને, શુદ્ધ આચાર⊢વિચારનું પાલન કરીને, રાજા–રંક અનેક લાેકાને પ્રતિખાધી ધર્મવાસીત કરી ઉપકાર કર્યો છે. સ્ત્રી સમાજના ઉદ્ધારમાં પણ શ્રમણી સમુદાયના ફાળા એટલા જ નાેંધાયેલા છે.

આમ, જૈનશાસનના સાનેરી ઇતિહાસ પર દેષ્ટિપાત કરતાં ખ્યાલ આવે છે કે આર્ય કુળ અને આર્ય દેશને સાર્થક કરનારા અનેક સંતરત્ના જ્ઞાનોજજવલ પ્રકાશથી શાસનને અનાખી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ, સમૃદ્ધિથી શાભાવી ગયા છે. જિનશાસનને ટકાવી ધર્મ ધ્વજ ફરકાવવામાં આપણા શ્રમણભગવંતોના પુરુષાર્થ અમૂલ્ય છે.

આવા આ ગૌરવવંતા ઇતિહાસનું ભવ્ય દર્શન સૌ કોઈને પ્રાપ્ત બને તે માટે જ આ ગ્રંથનું સર્જન થયું. અને તેના સર્જંક–સાહિત્યકલાના પ્રેમી, પુરુષાર્થની મૂર્તિ જેવા ભાઇશ્રી નંદલાલભાઇ દેવલુકે જૈન શ્રીસંઘમાં કોઈએ ન આપ્યું હોય એવું નવતર નજરાણું જૈન સાહિત્યફ્રેત્રે અપ'ણ કયું' છે. એ નજરાશું આપણે સહુ અંતરના ઊંડા આશીર્વાદ અને અભિનંદન આપવા સાથે સહયં સ્વીકારીએ અને વધાવીએ એ જ શુભાભિલાષા.

વિ. સં. ૨૦૪૮, આસે৷ સુદ ૧, રવિવાર. કલાેલ (ગુજરાત)

—વિજયલબ્ધિસ્ર્િ

અમારું પરમ સદ્ભાગ્ય

ઉત્તર ગુજરાતનું પ્રવેશદ્વાર એવું કલોલ નગર ઐદ્યોગિક શહેર છે. અહીં એક લાખની વસતી છે. જૈનોનાં ૮૦૦ ઘર છે, જેમાં ૮૫ વર્ષ પહેલાં જ્યાં શ્વે. મૂર્તિ પ્જકનું એક જ ઘર હતું ત્યાં હાલ દેરાવાસીનાં લગભગ ૨૫૦ ઘર છે. શેઠ જમનાભાઇ ભગુભાઈ અને શેઠ મનસુખલાલભાઈ હસ્તક કલોલમાં બંધાયેલ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું જિનાલય, જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૬૩ના મહા સુદ પાંચમના પૃજય આચાર્યશ્રી વિજયનેમિસ્ટ્રેરીધરજના હાથે થઈ હતી. અહીં ધર્મશાળા અને આયંબિલભવન પણ છે. શ્રીસંઘમાં ચઢતાં પરિણામે સારી એવી ધર્મ- ભાવના અને ઉદારતા જોવા મળે છે.

કલાેલથી શેરીસા તીર્થ માત્ર ચાર માઇલ છે. કલાેલથી પશ્ચિમ બાજુ કડી, ભાેંયણી, રાંતેજ, બહુચરાજી, શ'ખલપુર આદિ તીર્થસ્થળા આવેલા છે. આ ગામામાં ઉપાશ્ચયા, જ્ઞાનશાળા અને ગુરુમદિશ પણ અનેક સંખ્યામાં આવેલાં છે. યાત્રા કરવા જેવાં આ બધા ગામાં છે.

નમસ્કાર મહામાંત્રના ત્રીજા પદે રહેલા પૂ. આચાર્ય ભગવંતો વખતાવખત આ ક્ષેત્રમાં પધાર્યા છે, અને આ ભૂમિને પાવન કરતા રહ્યાં છે.

ચિરસ્મરણીય યાદગીરી

અમારા શ્રી સંઘના પરમ પુષ્યાદયે અમારી આગ્રહભરી વિનંતીના સ્વીકાર કરીને વર્ષ માનતપ ઉપદેશક, સચ્ચારિત્ર પ્રભાવક પ. પૂ. સ્વ. આગાર્ય દેવશ્રી ૧૦૦૮ વિજયભક્તિસ્રીશ્વરજી મ૦ સા૦ના પટ્ટાલ કાર, શ્રી ૧૦૮ પાર્શ્વનાથ મહાપ્રાસાદના પ્રેરક, ગચ્છાધિપતિ પ્રશાંતમૃતિ આગાર્ય દેવશ્રી વિજયપ્રેમસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની આગ્રાથી સૌમ્યમૃતિ અને શાસનદીપક તથા જ્યાતિર્વિદ પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયલિષ્ધસ્ત્રીશ્વરજી મ. સા. તથા તપસ્વી પ્. મુનિશ્રી વિમલભદ્રવિજયજી મ. સા. તથા તપસ્વી પ્. મુનિશ્રી વિમલભદ્રવિજયજી મ. સા. તથા પૂ. મુનિશ્રી વારિષેણવિજયજી મ. સા.ના વિ. સં. ૨૦૪૮માં ચાતુર્માસ પ્રવેશ થયા છે. તેએાશ્રીનાં પ્રભાવિત પાવન પગલાંના પુન્ય પ્રભાવે શ્રીસંઘમાં સર્વત્ર આનંદ મંગલ વતી રહ્યો છે. તેમ જ અનેકવિધ ધર્મારાધના તથા તપશ્ચર્યાની રંગહેલી અખંડ વહી રહી છે.

અપ્રતિમ પ્રભાવશાળી જ્યાતિવિ દ પ. પૂ. આ.દેવશ્રી વિજયલિ ધસ્ત્રી શ્વરજ મ. સા. ના ર૦મા જન્મદિવસ આસા સુદિ દ ને ગુરુવાર તા. ૧–૧૦–૯૨ના હોય સાનામાં સુગંધ રૂપે આ પ્રસંગ પણ ઉજવવાના અમને લાભ પ્રાપ્ત થયા. અનેક વિધ અનુષ્ઠાના, મહાપૂજના સાથે આયાજિત આ મહાત્સવ અંતર્ગત તા. દ-૧૦–૯૨ના દશેરાના શુભ દિવસે એક વિશિષ્ઠ કાર્યક્રમ પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયલિ ધસ્તૂરી શ્વરજી મ. સા.ની પ્રેરક નિશ્રામાં 'શાસન પ્રભાવક શ્રમણ ભગવંતા ' શંધની દ્વિતીય આવૃત્તિના વિમાચન પ્રસંગનું આયોજન કરવાના પણ અમને લાભ મળ્યા, તે અમારા માટે ઘણા જ ગૌરવ અને આનંદના વિષય છે; અને અમારું આ પરમ સદ્ભાગ્ય છે.

રોઠ શાંતિલાલ પૂનમચંદ શાહ પ્રમુખ ઃ શ્રી કલાેલ શ્વે. મૂ. જૈન સંઘ–કલાેલ

માનુા જ્યોતિર્વિદ આ. દેવન્શ્રી વિજયના લબ્ધિસૂરીશ્વરજીના સા.

પુરોવચન

સંપાદક-પ્રકાશકનું નમ્ર નિવેદન

દેવ–ગુરુવ દેના :

आदिमं पृथ्वीताथं आदिमं निष्परिग्रहम् । आदिमं तीर्थनाथं च ऋषभस्वामिनंस्तुमः ॥

શ્રી ઋષભદેવ પરમાતમા રાજાઓમાં, સાધુઓમાં અને તીર્થ કર ભગવંતામાં આદિ, અર્થાત્ પ્રથમ થયા. આમ, ભારતીય સંસ્કૃતિની વિશિષ્ટ પરંપરામાં જૈન–શ્રમણ સંસ્કૃતિએ જે મહાન યેાગદાન આપ્યું છે તેનાથી સમસ્ત માનવજગત નિરંતર બાહ્ય અને આભ્યંતર દેષ્ટિએ નિરામય થતું રહ્યું છે. આર્યાવર્તની આ ગૌરવવંતી પુનિતપાવન ભૂમિ ઉપર જે જે અગણિત પ્રાતાસ્મરણીય મહાપુરુષાનાં પાવન પગલાં પડ્યાં તે સૌ વંદનીય વિભૂતિઓને, અને સૌપ્રથમ પરમ તારક વીતરાગ પરમાત્માઓને પંચાંગ પ્રણિપાત કર્યું છું. મંગલ અને કલ્યાણને કરવાવાળાં નવેય પદોને ત્રિવિધ નમસ્કાર હજો! જાગૃત સમ્યગ્દેષ્ટિ દેવતાઓને વંદન હજો! શાસનદેવીશ્રી પદ્માવતીજી અને અન્ય સમ્યગ્દેષ્ટિ દેવીઓને સ્તવી, ધ્યાન ધરી, તેઓની વિશેષ સહાય ઇચ્છું છું. પ્રબળ પુષ્યપ્રતાપે માનવદેહની પ્રાપ્તિ થાય છે. અનેક પૂર્વ સંચિત કર્મો ખપાવી તથા આ જન્મમાં કર્મો બાંધવાથી દૂર રહેવા આ દેવદુર્લ ભૂમિમાં મળેલા અવતારને આપણે સૌ ભગવાન ઋષભદેવ પ્રભુથી શરૂ થયેલા અને ચાવીશમા તીર્થ કર ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુએ પ્રવર્તાવેલ શ્રી ચતુવિ સંઘમાં પરમાત્માના પ્રરૂપેલ પંચે પરાક્રમપૂર્વ ક પ્રયાણ કર્યું છે એવા શાસનના શણુગાર સમા અણાગોને પણ વાર વાર વંદના કર્યું છું. જૈન આચાર–વિચારને પાળનારા અને અનુમાદન કરનારા તેમ જ પ્રેરણા આપનારા આપ સર્વ ઉપકારીઓને પણ વંદના કર્યું છું.

જયવંતુ જૈનશાસન અને તેનાં રૂપરંગ :

સર્વ મંગલ માંગલ્યં, સર્વ કલ્યાણ કારણુમ્; પ્રધાન સર્વ ધર્માણાં, જૈન જયતિ શાસનમ્

જૈનશાસનનાં સાનેરી પૃષ્ઠા પર નજર કરીએ છીએ ત્યારે એ વાતની પ્રતીતિ અવશ્ય

થાય છે કે, આર્ય કુળ અને આર્ય દેશને સાર્થ કરનારા અનેક સંતરત્નો પાતાનાં ન્રાનોજ્યવળ પ્રકાશથી શાસનને અને ખી સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિથી શાસાથી ગયા. ન્રાનમાધના અને ઉચ તપશ્ચર્યા તેમ જ સંયમસુવાસથી મઘમઘતા જૈનશાસનના આ ઉદ્યાનમાં રહીને પૂર્વ મહાપુરુષોએ વિધને આશ્ચર્ય ચક્તિ કરી દે તેવું સાહિત્યમર્જન કર્યું. એ પૂર્વાચાર્યો પાતાની દિવ્ય પ્રતિભા વહે સુવર્ણને પથ્થર માનતા અને પથ્થરને સુવર્ણ અનાવી શકતા. આ સમાજના ધનપતિઓએ ધનભંડારા ખુલ્લા મૂકી, કલાના નમૂના સમાન ગગનચું બી જિનાલયા બંધાવ્યાં. જેના તાર્કિ કાએ સંમતિતર્ક, અનેકાંતમત, જયપતાકા અને સ્યાદ્ધાદમંજરી; જેવા ચંથાના વારસા આપ્યા જેના નૈયાયિકાએ વાદચર્ચામાં અસાધારણ ખુદ્ધિવૈભવ દાખવ્યા જેના સાક્ષરોએ પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, હિન્દી, ગુજરાતી અને અન્ય ભાષાઓનું વિપુલ ખેડાણ કરી અતુલ્ય રહસ્યોનું આલેખન કર્યું; જેના આદર્શ પ્રદ્ધાચારીઓએ કામદેવને એના ઘરમાં જઈ ને છતી લીધા; જેના નેટાએ નાચતાં અને નાટક કરતાં કેવળત્તાનની પ્રાપ્તિ કરી; જેનાં બાળ પારણામાં જ અગિયાર અંગ ભણી જતાં, એવા અપૂર્વ ઇતિહાસને સર્જનાર જૈનશાસન વિધ્યના ઇતિહાસમાં અદ્ભત સ્થાનનું અધિકારી છે!

તીર્થ કરે દેવાના પ્રખળ પુષ્યવંતા સમયગાળામાં જૈનશાસનની આળાદી સાળે કળાએ ખીલી હતી. તેમાં આ પતિતપાવન શ્રમણપર પરામાં સમયે સમયે વિશિષ્ટ પ્રતિભાઓનો પ્રકાશપું જ રેલાયા. અને શ્રમણોની પાટપર પરામાં ક્રમે ક્રમે થયેલા અનેક મહાનુભાવ આચાર્યાદિ તથા મુનિવર્યો આ મંગલ ધર્મને પ્રસારવા માટે ઉત્સાહી હતા. તેઓશ્રીનાં જીવનકવન ભવ્યાદાત્તા હતાં. તેમના ઉપદેશથી જૈના સદાચારની જીવંત મૂર્તિ રૂપ બનતા. પૂર્વકાળમાં શ્રમણામાં મર્મા શ્રહી અને તલાવચાહી જ્ઞાનરાશિને ગ્રહણ કરવાની અને પ્રદાન કરવાની અદ્ભુત શક્તિના પરચા જોવા મળતા. તેઓમાં અલીકિક બુદ્ધિવભવ હોવા છતાં તેઓ નિરભિમાની રહીને, સર્વદા આપણને સુલભ, સુગમ અને બાલજવાને પણ અવબાધ થાય એવાં શાસ્ત્રોની રચના કરીને સાચા અર્થમાં કલ્યાણમિત્ર બન્યા છે.

भूतकाणना आ अञ्यातिअञ्य वारमाने आंतरनी अनंत वंहनाओा!

શ્રમણુસ સ્કૃતિ સામેના પરિઅળા અને પડકારા :

વર્ત માનમાં વિષમ કાળ ચાલી રહ્યો છે. વૈભવી રંગસગથી રંગાયેલો પશ્ચિમનો વિષમય પવન આપણી અહિંસામય સંસ્કૃતિ સામે જબરદસ્ત પડકાર બનીને ઊભો છે. રાજિંદી ઘટનાઓમાં હિંસા—અત્યાચાર—પાપાચાર—મલિનતા—શહેતાની બદળૂએ આપણાં શાધ્ધત મૃલ્યાના પવિત્ર વાતાવરણને કહ્યુષિત કરી કરી મૂક્યું છે. અવસર્પિણી કાળના આ પાંચમા કહ્યુ કાળમાં જૈનદર્શન અને આચારનિષ્ઠ સંસ્કૃતિ સામે અંદરથી અને બહારથી પ્રલેભના, પડકારા અને માયાવી છલનાઓ ઊભી થઈ રહી છે. સુખસગવહાનાં રૂપાળા અને આકર્ષક, ઉપરથી નિર્દેષ અને અંદરથી વિષક્ત એવાં અજગર જેવાં પ્રલેભના છે. એનાથી સદ્યુણાનુરાગને સ્થાને છર્ષ—અદેખાઈ જેવા પ્રમુખ દોષા જોર પકડતા જાય છે. સમયના આ પ્રચંડકાય ધસમસતાં પૂર સામે જો કોઈ સશક્ત તારક ચીજ હોય તો તે છે જિનાગમ અને જિનપ્રતિમા, જિનધર્મ અને

શ્રમણભગવંતા-૧ ૩

જિનસંસ્કૃતિ. સમાજજીવનનાં પાયાનાં મૂલ્યાની માવજત કરવા આ ધર્મનું જીવથી અદકું જતન કરવું રહ્યું. અને સમાજના અંગેઅંગમાં આ ધર્મસંસ્કૃતિનું સિંચન કરવું રહ્યું. મનુષ્યને ઈશ્વિરસ્વરૂપ બનાવવાના, આત્માને પરમાત્મામાં પરિવર્તન કરવાના જૈનધર્મના પુરુષાર્થ છે, તેમાં કેટલીક સુંદર સંસ્કૃતિઓ અને આચરણોના ધીમે ધીમે લાપ થતા જાય છે. તેને સ્થાને નવી નવી વિકૃતિઓ ગાઠવાતી જાય છે, ત્યારે શાસનના હિતચિંતકાએ જાગૃત થવાની જરૂર છે.

શ્રમણસંસ્કૃતિ અને અભિવાદન ગ્રંથનું આયોજન :

આવા સંક્રાંતિકાળમાં આપણી પાસે જે વિશ્વવત્સલ પુજ્ય તીથ કર ભગવ તોની, ધ્રવતારલા સમા સિદ્ધોની, લબ્ધિનિધાન ગણધરાની, સંયમ અને સરસ્વતીની સૌરભ ફેલાવનારા શ્રતસંપન્ન સૂરિવર્ધોની પ્રભાવશાળા પરંપરા છે, તેના ઉચ્ચતમ આદર્શોને નજર સમક્ષ રાખવા, જૈનશાસનમાં તેઓનાં મૃહ્યવાન પ્રદાનને સ્મરવા, તેઓનાં ચરણે અમારી ભાવભીની વંદનાને સમર્પવા, અમે એક અદના સેવક તરીકે શાસનપ્રભાવક શ્રમણભગવ તોના, રતનાકર જેવા વિશાળ અને ચિંતામ ે જેવા દુર્લં ભ મહિમાગ્રંથ આપ સૌના હાથમાં મૂકી રહ્યા છીએ. એમાં પૂર્વે થઈ ગયેલા પ્રાતઃસ્મરણીય, વર્ત માન જિનચાવીશીના છેલ્લા તીથ કર શ્રી મહાવીર ભગવાનની પાટ-પરંપરાતા પટ્ટનાયક અને પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વા<mark>મીથી માંડીને પરમ વંદનીય પૂ.</mark> આ, શ્રી વિજયમિં હસુરા વરજ સુધીનાં પરમ પ્રસાવક ચરિત્રો, સંયમસાધનામાં શિરમાર સમા ચારિત્રપાલકા, વાચનાચાર્યો, જ્યાતિષવિદ્યાના પરમ ગ્રાતાઓ, ધ્યાન-સાધનાના ઉપાસકા, સત્રાર્થના સમ્યક ધારકા, આગમ ઉપરના ભાષ્ય–ચૂર્ણિવૃત્તિ આદિના રચનાકારા, ઉપરાંત, સંવેગી માર્ગના શ્રદ્ધાસંપત્ન સંરક્ષકેા, શાસનના શીલભદ્ર સારસ્વત પુરુષા, શાસનના મહાન જ્યોતિર્ધારા, શ્રમણસંઘના પ્રભુદ્ધ ધર્મભુરુએા, શ્રીપૃજ્યોની પરપસના નાયકા વિક્રમની વીસમી સદીના પ્રવર્તમાન ^શવે૦ મૂં જૈનસંઘમા[ં] તપાગચ્છ, ખરતરગચ્છ, અચલગચ્છ, ત્રિસ્તૃતિક મત અને પાર્શ્વચંદ્રગચ્છ – એમ પાંચ ગચ્છના બધા જ સમુદાયવર્તી આચાર્યો, અને ઉપલબ્ધ થયા તે પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજ મહારાજો, પંન્યાસજંગા, વિદ્રાન અને તેજસ્વી મુનિવર્યો વગેરેનાં જીવનચરિત્રાની આછીપાતળી ઝાંખી કરાવતું દર્શન આ ચંથમાં થશે. -તપાગચ્છ સાધુસમુદાય વિજય, સાગર અને વિમલ-એમ ત્રણ શાખાઓમાં વહેંચાયેલા છે. તપાગચ્છની વિજય શાખામાં ભગવાન મહાવીરની શ્રમણ–પર'પસમાં <mark>૭૧મી પાંટે પદ્રધ</mark>ર પરમ પૂજ્ય પં. શ્રી મણિવિજયજી દાદા બહુ માટા, મહાપ્રતાપી સાધુપુરુષ થર્ષ ગયા. અત્યારની વિજય શાખાના વિશાળ વર્ગના ઑદિયુરુષ તરીકેનું બહુમાન આ ભદ્રપરિણામી મુનિવરને ઘટે છે. તેમ નિકટના વર્તામાનમાં શ્રી ભુદ્ધિવિજયજી (ભુટેરાયછ), શ્રી મુક્તિવિજયજી (મૂળચંદજ), શ્રી વૃદ્ધિવિજયજ (વૃદ્ધિચંદ્રજ), શ્રી વિજયાન દસૂરિજ (આત્મારામજ), શ્રી કમલસ્રિરિછ, શ્રી સિદ્ધિસ્ર્રિરેછ, શ્રી નેમિસ્ર્રિરેછ, શ્રી વલ્લભસ્ર્રિરેછ, શ્રી દાનસ્ર્રિરેછ, શ્રી નીતિસૂરિજી, શ્રી કેશરસૂરિજી, ૫ં. શ્રી ધર્મવિજયજી (ડહેલાવાળા), શ્રી પ્રેમસૂરિજી, શ્રી માહનસ્રિજી, શ્રી ભક્તિસ્રિજી, શ્રી લબ્ધિસ્ર્રિજી, શ્રી કનકસ્ર્રિજી, શ્રી ચાસ્ત્રિવિજયજી

(કચ્છી), શ્રી પુષ્યવિજયજી, શ્રી દર્શનવિજયજી (ત્રિપુટી મહારાજ), શ્રી જંખૂવિજયજી આદિ આ પર પરામાં થયેલ છે.

તપાગચ્છની પહેંચી પાંટે સાગર શાખા પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી સહજસાગરજી મહારાજથી સં. ૧૭૫૫થી પ્રવર્ત માન અનેલ છે. તેમાં પણ એ પેટાશાખા થઈ: એક, શ્રી ગૌતમસાગરજીના શિષ્ય શ્રી અવેરસાગરજીના શિષ્ય આગમાહારક આચાર્ય શ્રી આનં દસાગરસૂરિ હ૧મી પાંટે થયા; અને બીજી, શ્રી નેમસાગરજીના શિષ્ય શ્રી રવિસાગરજીના શિષ્ય શ્રી સુખસાગરજીના શિષ્ય આચાર્ય શ્રી અહિસાગરજી હરમી પાંટે થયા.

તપાગચ્છની વિમલ શાખા શ્રી સુધર્માસ્વામીજીની પદમી પાટે આવેલા પ્. આ શ્રી આનં દવિમલસ્ટ્રીશ્વરજીના શિષ્ય શ્રી ઋદ્ધિવિમલજી મહારાજથી શરૂ થાય છે. જ્યારે તપાગચ્છમાં મુનિ શાખા તરીકે આળખાતા સાધુસમુદાયના મૂળપુરુષ મુનિવર્ય શ્રી માહનલાલજી મહારાજ છે. અને ત્રિસ્તુતિક તરીકે ઓળખાતા સમુદાયના પ્રવર્તક શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસ્ટ્રીશ્વરજી મહારાજથી એ પરંપરા ચાલી આવે છે.

ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિના ઇતિહાસ પ્રમાણે સં. ૧૦૮૦માં ગચ્છપ્રણેતા શ્રી ઉદ્યોતન સૂરિજી, શ્રી જિનેશ્વરસૂરિજી અને નવાંગી ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિજી સમર્થ રીતે જૈનસ સ્કૃતિની આચારપર પરા અને શાસ્ત્રપર પરાનું ગૌરવ વધારનાર છે. પછી શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ, મહાપ્રભાવક શ્રી જિનદત્તસૂરિ, શ્રી જિનપતિસૂરિ, શ્રી જિનવર્ષ નસૂરિ અને મણિધારી દાદા શ્રી જિનચંદ્રસૂરિએ એ પર પરાને અખંડિત રાખી સ્તુત્ય શાસનપ્રભાવના કરી છે.

એ જ રીતે, અચલગચ્છના સ્થાપક આર્થરક્ષિતસૂરિ મહારાજ દ્વારા સં. ૧૧૬૯માં વિધિ પક્ષ તરીકે પ્રવર્તાવેલ, જેમાં શ્રી જયસિંહસૂરિ, શ્રી મહેન્દ્રસૂરિ આ પર પરાના જ પ્રતાપી પુરુષા થઇ ગયા. આ સર્વ વ દનીય વિભૂતિઓને લાખ લાખ વ દના હજો!

શમણાનેહ સાક્ષાત્કાર ર

ઇ. સ. ૧૯૬૪માં મેં રાજકારણ છોડ્યા પછી, છેલ્લા ત્રણ દાયકામાં અસ્મિતા શ્રંથ- શ્રેણીનું સંપાદનકાર્ય કરતાં કરતાં, શાસનના શણુગાર સમા, અનુપમ ગૌરવવંતા, અપાર મમતાથી શાલતા અનેક પૂજ્ય શ્રમણાના વંદનાર્થ જતો ત્યારે હૃદયસ્પર્શી વ્યાખ્યાના સાંભળવાના મોકા મળતા. એવે સમયે આતમાને અંતમુંખ બનાવી લધ્વંગમન કરાવે એવા શાસનના વિવિધ પ્રસંગાનું શ્રવણ કરતાં હૈયું નાચી લક્તું અને દિલમાં વૈરાગ્યની છેળા લાઇળતી. પાલીતાણા–જૈન ગુરુકુળમાં મારા અભ્યાસકાળ દરમિયાન પ્રકાંડ પંડિતાની મીકી હૃંક મળી. સંપર્ક અને સહવાસથી સનેહગાઠ બંધાઇ. એમાંથી પ્રગટી અસ્મિતા શ્રાયશ્રેણીની હારમાળા – 'જૈનસ્ત ચિંતામણિ' શ્રય જે શ્રી લક્તિદલ્ટિ સમુદાયના પ. પ્. આ. શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરિજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી પ્રગટ થયા તે સમૃહ શ્રય. પછીનું શ્રમણાના જીવન ઉપરનું અમારું આ દસમું સાનેરી સાપાન અપની સમશ્ર સાદર રજૂ કરી આનંદવિસાર થાઉં છે. શાસનપ્રભાવક શ્રમણભગવંતા

શ્રમણભગવ'તા–૧ પ

શ્રંથ મૂળ યાેજનાના પ્રેરક પૂ. આ. શ્રી વિજયલિધ્ધ્યિત્રિજી મેં સાંગ્હેતા; પણ પછી સુરેન્દ્રનગર દેરાસરની એકસા વર્ષની ઉજવણી પ્રસંગે પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયચંદ્રોદયસ્રિજી મે. સા. તથા પૂ. પં. શ્રી દાનવિજયજી મે. સા. આદિની વિશેષ પ્રેરણા પ્રાપ્ત થઈ.

દોમ દોમ સુખ સાદ્યળીને લાત મારી સાધુજીવન અંગીકાર કરનારા શ્રમણોએ આજ સુધીમાં અદ્ભુત તપશ્ચર્યાએ။ દ્વારા અને જિનેન્દ્રભક્તિ-મહાત્સવામાં જ્યાં જ્યાં અનુગ્રહના મંગલ મેઘ વરસાવ્યા છે, જ્યાં જ્યાં પુનિત પગલાં કરી પાતાના અંતરના તેજથી ઠેર ઠેર ગ્રાનનાં અજવાળાં પાથર્યા છે, એ સઘળાં સુખદ સ્મૃતિ સમયે સમયે ગ્રાથસ્થ થવી જ **એ**ઈ એ. શ્રમણાની પદરજથી જે જે ભૂમિના અસંખ્ય જીવાને શાતા મળી છે તે બધી ઘટનાઓના ઐતિહાસિક આધારા ભાવિ પેઢીનાં સાચાં ઘરેણાં બની રહેશે, એવા ભક્તિભાવથી પ્રેરાઇ ને ગુણુગાહી આત્માના ગુણવૈભવનું મ'ગલ પ્રદાન સુધારાવધારા સાથે સમાજ સમક્ષ મૂકતા રહીને ગુરુવર્યો પ્રત્યેના અગણિત ઋણભાવને વ્યક્ત કરવાના આ પ્રકાશનના વિનમ્ર હેતુ છે. શ્રમણાની પ્રભાથી ઝળહળતાં અને આવનારી સદીમાં દુર્લંભ થઇ પડનારા આ વિરલ વિભૂતિકાેષને આપની સમક્ષ જ્ઞાનકુંભ રૂપે ધરીએ છીએ. સંભવ છે કે આમાં સર્વપ્રાહી ચિત્ર ન આલેખાયું હાેય. પરંતુ ભવિષ્યમાં આ વિશે વ્યવસ્થિત અને વિશાળ કાર્ય હાથ ધરવામાં આવશે ત્યારે પણ આ ગ્રાંથને નજર સમક્ષ રાખ્યા વિના ચાલશે નહિ. શ્વે૦ મૂ૦ સંપ્રદાયના વિવિધ ગચ્છાના ઇતિહાસને એક સૂત્રમાં ગૂંથીને પ્રગટ કરવાનું આ સંપાદનનું મુખ્ય લક્ષ છે. સંઘમાં એકતા જળવાય એ મુખ્ય દેષ્ટિખિંદુ રહ્યું છે. સંસ્કૃતિના દીપસ્તંભ સમા આ અભિવાદનગ્ર'થ જૈનશાસનનું સદૈવ સંભારણું બની રહાે તેવી સેવાના નમ્ર સંકલ્પ કરતાં હું મારી જાતને ધન્ય ધન્ય માતું છું. ઇ. સ. ૧૯૬૪ પહેલાંના મારા પત્રકાસ્તિવના શાખ–રૂચિ આ ગેઝેટીયર કક્ષાનાં સમૃદ્ધ પ્રકાશનાે તૈયાર કરવામાં ખૂબ જ ઉપયાગી નીવડયો. તેમ જ બચપણમાં સેવેલી આકાંક્ષાઓને અત્રે અક્ષરદેહ મળ્યાે છે તેને માર્ું સદુભાગ્ય સમન્યું છું.

પૂજ્ય ગુરુવર્યીના આશીર્વાદ અને પ્રેરણા :

આ અભિવાદનગ્રંથના આયોજનમાં મંગલ આશીર્વાદ દ્વારા ભારે માટું ખળ અને પ્રેરણા આપનારા, જિનશાસનના પરમ પ્રભાવક જ્યાંતિષાચાર્ય પૂ. આ. શ્રી વિજયલિષ્ધસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી વિજયવિષ્ધસૂરિજી મહારાજ, સાહિત્યકલારતન પૂ. આ. શ્રી વિજયવાદાદેવસૂરિજી મહારાજ, સાહિત્યકલારતન પૂ. આ. શ્રી વિજયવાદાદેવસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી વિજયસુદર્શનસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી વિજયસુદર્શનસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી વિજયસિવાન દસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી કલાપ્રભસાગરસૂરિજી મહારાજ, પૂ. આ. શ્રી પદ્મસાગરસૂરિજી મહારાજ તથા પૂ. આ. શ્રી મનાહરદ્યીર્તિ સાગરસૂરિજી મહારાજની પ્રેમાળ લાગણીનું પ્રોતસાહન પ્રાપ્ત થયા કર્યું છે. પૂ. પં. શ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મહારાજ તથા પૂ. પં. શ્રી અશેષકસાગરજી મહારાજ તથા પૂ. પં. શ્રી અશેષકસાગરજી મહારાજનું સતત માર્ગદર્શન મળતું રહ્યું; જેને અમારું સદ્ભાગ્ય સમજએ છીએ.

આમ, આ ગ્રાંથના આયોજનમાં અનેક પૂજ્યવરાના પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ સહકાર સાંપડ્યાં છે, પ્રેરણા મળી છે, આશીર્વાદ મળ્યા છે, જેના સહર્વ સ્વીકાર કરતાં હૃદય ગદ્દગદ બની જાય છે! સૌને અંતઃકરણપૂર્વક વંદના કરું છું!

ગ્રાંથ સંદર્ભે કંઇક :

વિનમ્રતાપૂર્વક, આ સાથે પૂર્વાચાર્યાનાં જીવનચરિત્ર અંગેની વિગતો આપી છે. તે માટે આધારચંથા તરીકે પરિશિષ્ટ પર્વ, પ્રભાવક ચરિત્ર, પ્રબાધકાશ, જંબૂરવામીચરિત્ર તેમ જ તે શ્રાંથાના આધારે તેરાપંથના સાધ્વીશ્રી સંઘમિત્રાએ તૈયાર કરેલ 'जैनधर्मके प्रमावक आचार्य' શ્રાંથના આધારે તથા પૂજ્ય ત્રિપુડી મહારાજ દ્વારા લખાયેલા 'જૈન પરંપરાના ઇતિહાસ' અને અન્ય કેટલાક શ્રાંથાના આધારે આ ચરિત્રા તૈયાર કરવામાં આવ્યાં છે. તે માટે અમે એ સર્વ પૂજ્યોનાં અત્યંત ઋણી છીએ. ઉપરાંત, શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ પંચપરમેષ્ઠિ ધ્યાનમાળા વગેરે શ્રાંથામાંથી જે જે ઉદ્ધરણા કરવામાં આવ્યાં છે તે માટે તેઓના પણ ઋણસ્વીકાર કરીએ છીએ. આ તકે સૌ પ્રત્યે કૃતજ્ઞભાવ વ્યક્ત કરું છું. આ અદ્વિતીય આવૃત્તિના ભગીરથ કાર્યમાં વર્તમાન જૈનધમં પ્રવાહાના જાણકાર અને મારા પરમ મિત્ર શ્રી વિનાદરાય ગુલાબચંદ શેઢ પણ શ્રાંથને ઉપયોગી એવી સંદર્ભમાહિતી મેળવી આપીને ઘણી રીતે સહાયભૂત બન્યા છે. એમના પણ અત્યંત ઋણી છું. સુંદર છાપકામ સમયસર પૂરું કરી આપવામાં કહાન મુદ્રણાલયના માલિક શ્રી જ્ઞાનચંદજી તથા પ્રકરીહિંગના કાર્યમાં પરિશ્રમ લેનાર શ્રી હસમુખભાઈ મહેતાએ આપેલી સેવાની સહર્વ નોંધ લઈ એ છીએ.

ઊંચામાં ઊંચી વિચારણા અને આચારના સમન્વય :

જૈનદર્શનમાં ઉદારતા અને સમદર્શિતા છે. અને અહિંસા જેવી સૃક્ષ્મતમ વિચારણા પણ છે. આચારશુદ્ધિની જેવી ઊંડી વિચારણા આચારાંગસ્ત્રમાં છે તેવી અન્યત્ર કર્યા છે ? શું જમવું ? કેમ બેસવું ? કેમ બાલવું ? કેમ વંદના કરવી ? આહારપાણી વહારવા જતાં કોઈ જળચર, વાયુચર કે વનસ્પતિજગતના નાનામાં નાના જીવની પણ હિંસા ન થાય; રખે કાઇ દુભાય નહિ; રખે કોઇ નાે અપરાધ ન થઈ જાય-વગેરે બાબતાની કેવી ચીવટ જૈનદર્શન રાખી છે!

માત્ર સાધુસાધ્વીઓ જ ધર્માચાર સેવે અને ગૃહસ્થીઓને છૂટછાટ એવું અત્રે નથી. ચતુવિધ સંઘના ચારે વિભાગો માટે માત્ર વિચારની ચાંક્કસ મર્યાદાઓ જ નહીં, પણ રાજ-અરાજના જીવનના આચારના ચાંક્કસ નીતિનિયમા આ શ્ર'શામાં છે. માત્ર જીવહિંસા કે કરુણાની બે-ત્રણ વિચારધારાઓ જ આ દર્શનમાં નથી, પણ શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક કોટિના તર્ક અને યુક્તિની સરાણે ચડાવીને પરખેલા સત્યાન્વેષણાની ગહન મીમાંસા જૈનદર્શને આપી છે. વિચારમાં સ્યાદ્વાદ, ઉચ્ચારમાં સપ્તભંગી, આચારમાં આજ્ઞાધીનતા—એ જૈનશાસનની અપ્રતિમ દેલું છે.

> શ્રમણ ભગવંતાએ જૈનધમ[°]ના વારસા કેવી રીતે સાચવ્યા ? મહાવીર પરમાત્માએ આચારમાં અહિંસા અને વિચારમાં અનેકાંતના વારસા આપ્યા.

શ્રમણભગવ'તા–૧ ૭

વિશ્વત્સલ પ્રભુએ પ્રસારેલ ધર્મ વારસો આ શ્રમણાએ પોતાના જીવનમાં આત્મસાત્ કર્યો. કડક આચારપાલન દ્વારા અને લીષ્મ જ્ઞાનસ્વાધ્યાય દ્વારા એ વારસાને વૃદ્ધિ ગત કર્યો. શ્રામાનુશામ વિહાર કરીને ધર્મની-માનવતાની જ્યોતને જલતી રાખવા ઉપદેશ આપ્યા અને જેવી જેમની શક્તિ તે મુજબના વારસા સાચવ્યા. જ્ઞાનમાં, તપમાં, જપમાં, ક્રિયાઓના ઉદ્ધારક તરીકે, વાદ-વિજેતા તરીકે, રાજા-મહારાજાઓના પ્રતિબાધક તરીકે, અમારિ-પ્રવર્તનમાં, જીવદયાનાં કાર્યોમાં, ત્યાંગ અને વૈરાચ્યના ઉપદેશક તરીકે, તક માં, પ્રવીણતામાં વ્રતાની રક્ષા કાજે, જ્ઞાનની ઉપાસના દ્વારા જ્ઞાનને જાણી-સમજી-પચાવીને બીજને સમજાવી, સૌને ધર્મના રાગી કરી-કરાવી જિનમ દિરા, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનભંડારા અને ક્રિયાકમે દ્વારા એ વારસાને પ્રસાર્થા ભગવાનના અનુપમ શાસનમાં દરેક ગચ્છોના શ્રમણ ભગવંતા પોતાની જીવનસાધના તપના તેજથી, જ્ઞાનથી, ધ્યાનથી શાભાવી રહ્યા છે. સાધુઓ માટે પ્રભુએ રાજ એકાસણાના તપ અને જ્ઞાનાર્જન સ્વાધ્યાય માટે એછામાં એછા પાંચ પ્રહર, એટલે કે પંદર કલાક કાઢવાનું સ્પષ્ટ વિધાન કરેશું હોલાથી આ મૃદ્યવાન વારસાની સાચવણી અને વિસ્તારને ડીક ડીક રીતે વેગ મળ્યો.

નમ્રતાના આ સૂત્રધારાેએ શિષ્યપરિવાર કેવી રીતે વિસ્તાર્યો અને જ્ઞાનદાન શી રીતે કર્યું ?

પ્રમણોનું જીવન જ એવું ત્યાગમય રહ્યું કે તેમના જીવનના દર્શન માત્રથી જ ધાગ્ય જીવામાં વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય અને આવા જીવનની સાથે મુંદર ઉપદેશના સમાગમ થાય, પછી સાધુ-સંસ્થાને વિસ્તરતાં શી વાર લાગે ? વળી એ કાળનું વાતાવરણ એવું સુંદર હતું કે યાગ્યતાથી ભરપૂર જીવાને માત્ર થાંડી પ્રેરણાની જ જરૂર રહેતી. ગ્રાનદાન માટે એ વખતે ગુરુશિષ્ય પરંપરા હતી. ગુરુ મેંઢથી પાડ આપે અને શિષ્ય તેને વિનયપૂર્વક પ્રવણ દ્વારા ચહુણ કરે તે બહુણશિણા; આરોવન શિક્ષા એટલે આચારમંળ ધી શિક્ષા; તેથી આ રીતે વિધિ અને વિનયપૂર્વક થતું ગ્રાનદાન બહુ જ ઉપકારક બની જતું. વળી સંચમી આત્માઓને સાથે રાખી, યાગ્ય કેળવણી દ્વારા સંચમમાર્ગની આરાધના અને ગુણપરીક્ષા કરીને પછી યાગ્ય જણાય તે જ દીક્ષા અપાતી.

ગુરૂભગવંતાએ કચારેક તો પોતાના જીવનના અમૂલ્ય સમયના ભાગ આપીને પણ અદ્ભુત પ્રદાન કર્યું. આ બાબતનું એક દર્શાત બસ થશે: જગતના ચાકમાં જૈનસંસ્કૃતિના ધ્વજ લહેરાવનાર પૂ. પં. શ્રી યશાવિજયજી મહારાજને તૈયાર કરવામાં તેઓશ્રીના ગુરુમહારાજ શ્રી નયવિજયજી મહારાજના ફાળા અતિ મૂલ્યવાન ગણી શકાય. વિદ્યાભ્યાસ માટે તેઓશ્રી ગુજરાતથી કાશી પહોંચ્યા. કેટલાક સમય ત્યાં સ્થિરતા કરી, શાસન અને શિષ્યના કલ્યાણ માટે આવે! ભારે પુરુષાર્થ કર્યા. શાસન કરી, શાસન આને શિષ્યના કલ્યાણ માટે આવે! ભારે પુરુષાર્થ કર્યા. શાસન આને શિષ્યના કલ્યાણ માટે આવે! ભારે પુરુષાર્થ કર્યા. શાસન આને શિષ્યના કલ્યાણ માટે આવે!

શ્રમણે⊨ પ્રાચીન સમયમાં કચાં–કેવી રીતે વાસ કરતા ?

પ્રાચીન સમયમાં શ્રમણો નિર્દોષ ભૂમિની ગવેષણા અર્થે વસ્તી વગરનાં ઉદ્યાનામાં કે નગર કે ગામથી બહુધા દ્વર જ રહેતા. નગરનું વાતાવરણ સમાધિ કે ધ્યાન માટે અનુકૂળ નહિ રહેતું હાય. કર્મની નિર્જરા વિપુલ પ્રમાણમાં થાય અને નવા કર્મના બંધ ઓછા થાય તે રીતે જ નગરની બહાર વાસ કરતા. પરિણામે, જનસંપર્ક એાછા થવાથી સ્વાધ્યાયપ્રવૃત્તિ વિપુલ પ્રમાણમાં થઈ શકતી. એ સમયે ગામ બહાર ઉદ્યાના આદિની વ્યવસ્થા રહેતી. એમાં સાધુસંતા ઉતારા કરતા. વળી, સાધુસંતા સે કંઢાની સંખ્યામાં વિચરતા. તેથી આવાં ઉદ્યાનામાં રહેવાથી સંચમધર્મ પણ બરાબર પળાતા. ગામમાંથી જિજ્ઞાસુઓ ઉદ્યાન સુધી આવીને ધર્મ બાલ મેળવતા.

શ્રમણસંસ્થા : ત્રણ વર્ગી

જૈનશાસન મનોહર ઉદ્યાન છે. આ ઉદ્યાનમાં અનેક શ્રમણપુષ્પા ખીલ્યાં, પાંગર્યા અને જગતને વીતરાગના માર્ગ બતાવ્યા. જિનશાસનના ઉદ્યાનમાં ખીલેલાં અનેક પુષ્યશાળી શ્રમણ-પુષ્પાએ આ બાગને નવપલ્લવિત કર્યો. પાતાના અતરના તેજ અને બળથી અધારાં ઉલેચીને દિવ્યજયાતિ પ્રગટાવી.

આ બ્રમણસંસ્થામાં શાધ્વત અને ચીદ પૂર્વના સાર એવા બ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના તૃતીયપદે મહત્ત્વનું સ્થાન પામેલા તથા ત્રણ તત્ત્વમાંના ગુરુતત્ત્વના અશ્રસ્થાને બિરાજનારા એવા આશ્રાય પદની જૈનશાસનમાં અનેરી મહત્તા છે. આગમશાસ્ત્રામાં આચાર્ય ને તીર્થ કર તુલ્ય ગણાવાયા છે. તીર્થ કરોએ પ્રરૂપેલા માર્ગ ને લાંબા કાળ સુધી સુવિશુદ્ધ પ્રરૂપણા વડે અનેક ભવ્યાતમાંઓને યથાવસ્થિતપણે પિછાણ કરાવનારા આચાર્ય દેવા છે. આજના સંક્રાંતિ અને વિષમ કાળમાં પણ શાસનની ધુરાને વહન કરનારા આચાર્ય દેવા આપણા સૌના પરમ ઉપકારી રહ્યા છે. જૈનશાસનમાં આચાર્ય ને રાજા ગણવામાં આવે છે. જે વડ્દર્શનના જ્ઞાતા અને શાસનના ધારી પ્રભાવક હોય, જેમની પ્રતિભા અત્યંત ઉજ્જવળ હોય તેવી યાગ્યતા મુજબના સાધુઓને દીર્ઘ દ્રષ્ટા સંઘાની વિનંતીથી આચાર્ય પોતાની પાટે યાગ્ય મુનિને આચાર્ય પદે સ્થાપીને તેઓમાં રહેલી શક્તિને સત્કારે છે. યાગ્યતાને સૂચવનારા બ્રમણસંઘના ત્રણ ભેદ છે: આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ.

આચાર્યો મુખ્યત્વે ધર્મ દેશનાનું અને પરાપકારનું કર્તા વ્ય અદા કરે. ઉપાધ્યાયા સાધુઓ સમક્ષ અધ્યયનનું કાર્ય સંભાળ, શિષ્યાને વિદ્યાદાન આપનારા, અયાપ્યને યાગ્ય કરનારા સાયણા, વાયણા ચાયણા અને પડીઓયણાના ક્રમથી શિષ્યાના નિકાસ કરે; ગચ્છના તમામ સાધુઓને ભાણાવવાની જવાબદારી ઉપાધ્યાય ભગવંતાની હાય છે. જ્યારે ત્રીજે વર્ગ સાધુઓના છે. સાધના કરે તે સાધુ કહે છે કે, સાધુ બનવું હજી સહેલું છે, પણ સાધુ બની સાચું સાધુપાણું જીવવું એ ઘણું અઘરું છે. માક્ષમાર્ગ આગળ વધવા સાધકાને પણ સહાયક આ સાધુઓ બને છે. આવી વ્યવસ્થા હાવાથી ધર્મ ઉત્થાનનું કાર્ય સહેજે વેગીલું બને છે.

શ્રમણભગવંતા–૧ ૯

કેવળજ્ઞાન શું છે ?

'કેવળ' શખ્દ આત્માના અર્થમાં છે. અનેક જન્માના કર્માવપાકોને સમતા-ક્ષમાદિ સમજપૂર્વક ભાગવી લઇ તિલ તપશ્ચર્યા અને અનેક ઉપસર્ગોને સહન કરીને ચરમ જન્મમાં કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જીવન ઉત્કૃષ્ટ કેાટિના અનાસકત ભાવમાં આવતાં માહકમેંના સર્વથા નાશ થાય છે. જ્ઞાન આદિને રોકનારાં કર્મનાં વાદળા ખસી જતાં આત્મામાં તેજસ્વી કેવળજ્ઞાનરૂપી સર્વ પ્રકાશિત થાય છે. પુષ્યશાળી આત્માઓ પરમાત્મા બની જાય છે અને વિશ્વનાં સર્વ દ્રવ્યા, સર્વ ક્ષેત્રો, સર્વ કાળ અને સર્વ ભાવામાં જાણનાર બની જાય છે. ઇતિહાસ નોંધે છે કે કર્મા, સંશયો, વાસનાઓનાં પરમાણુઓનાં જાળાં લેદીને, કર્મા ખપાવીને કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. સુખ અને દુઃખ એ કર્મનાં કારણ છે. પણ જેણે પ્રત્યેક કર્મ ભાગવી લીધાં છે, પરિપૂર્ણ કર્યા અને મનને જીત્યું છે એને સુખ-દુઃખની કાઈ અસર ન થાય–અને તે સ્થિતિ એ જ કેવળજ્ઞાન.

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને તેના ફેલાવા માટે આ સ્વપ્નદ્રષ્ટાએાએ શા પ્રયત્ના કર્યા ?

ગુરુકુલવાસ એટલે ગુર્વાગામાં રહેવાનું વત. આના કારણે ગ્રાનની પ્રાપ્તિ પણ માટા પ્રમાણમાં થતી અને તેના પ્રચાર માટા પ્રમાણમાં થતા. ગુરુએક યાગ્યતાને નજરમાં રાખીને જ ભણાવતા અને ગીતાર્થને વિચરણ-વિહાર માટે સમયે સમયે આજ્ઞા આપતા રહેતા, જેને શિષ્યા સહર્પ શિરસાવ'ઘ કરતા. પ્રાચીનકાળમાં વાચના આપીને જ્ઞાનના ફેલાવા થતા. તેમાં શિષ્યાની એક માત્ર યાગ્યતાને જ વિચારાતી. અધિકારીને જ તેની રૂચિ અનુસાર જ્ઞાન અપાતું. ઉદાહરણ જોઈ એ તો, વજસ્વામી ત્રણ વર્ષના હતા ત્યારથી અગિયાર અંગ, તે પણ સાધ્વીના મુખથી સાંભળવા માત્રથી ગ્રહણ કરી લીધાં હતાં. પ્રથમ આગમવાચના : આચાર્યંશ્રી ભદ્રભાહના સમયમાં પાટલીપુત્રમાં ઘણા શ્રમણા ભેગા થયા અને તેમાં પહેલી આગમવાચના થઇ. એ વખતે ૧૨ વર્ષ ના ભય કર દુષ્કાળ પહેલા, તેથી ઘણા ત્રાનીઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા. જે હયાત હતા, તેમાંના પણ ઘણાને દુષ્કાળને કારણે વિસ્મરણ થવા પામ્યું હતું. તેશ્રી આર્ય સ્થુલિલદ્ર-સુરિજીની અધ્યક્ષતામાં બધા શ્રમણાએ ભેગા થઇ વિસ્મૃત બાર અંગ સંકલિત કર્યાં. બીજી આગમવાચના : સમ્રાટ સંપ્રતિએ ઉજ્જૈનમાં આર્ય સુહસ્તિસુરિની નિશ્રામાં એક શ્રમણસંમેલન કરી, નાનકડી આગમવાચના કરી, જેમાં ૧૧ અ'ગ અને ૧૦ પૂર્વીના પાઠને વ્યવસ્થિત કર્યા. ત્રીજી આગમવાચના : ફરી ખાર વર્ષના દુષ્કાળ પડતાં ઘણા ગણા, કુલા અને વાચકવંશાના વિચ્છેદ થઈ ગયેા, તેથી સાહાનવ **પૂર્વના સાતા આચાર્ય રક્ષિતસૂરિજીએ** સર્વ અનુયાેગાેથી ગૃઢ એવાં આગમા અને ભવિષ્યના જવાના વિચાર કરી, આગમાને પૃથક પૃથક અનુયાગમાં વહેંચી નાખ્યા. ચાંથી આગમવાચના : આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિજીએ મથુરામાં ઉત્તરાપથના જૈન શ્રમણાને એકઠા કરી, વીર સંવત ૮૩૦ થી ૮૪૦ સુધીમાં ચાથી આગમવાચના કરી હતી અને સર્વાનુમતે તૈયાર થયેલ પાઠને પુસ્તક રૂપે લખેલ હતો. તે જ સમયે આગાર્ય નાગાર્જુનસૂરિજીએ વલ્લભીમાં

૧૦ શાસનપ્રભાવક

દક્ષિણુપથના જૈન શ્રમણોને લેગા કરી ચાથી આગમવાચના કરી અને સર્વ સંમત પાઠને પુસ્તકારૂઠ કર્યો. પાંચમી આગમવાચના: આચાર્ય દેવધિંગણિ શ્રમાશ્રમણે વલ્લભીમાં વીર સંવત ૯૮૦માં માટું મુનિસંમેલન બેલાવી, ચાથી આગમવાચનાના પાઠાને તપાસી, એક ચાક્કસ આગમપાઠ તૈયાર કરી ૮૪ આગમા લખ્યાં. તેમાંથી કાળપ્રભાવે ઘણું નાશ પામ્યું છે. છતાં જે બચ્યું છે તે શુદ્ધ જિનવાણી આપણા સુધી પહેાંચી છે. ત્યારબાદ, પૃ. આ. શ્રી સાગરાન દસ્ર્રિજી મહારાજનું આગમ સાહિત્યક્ષેત્રે ઘણું માટું યાગદાન રહ્યું છે. પૃ. શ્રી હિરિબદ્રસ્રિજીએ ૧૪૪૪ શ્રંથાની અદ્ભુત રચના કરી. કલિકાલસર્વલ સ્લિયા અને ૭૦ લહિયાઓ બેસાડીને જ્ઞાનની સુંદર આરાધના કરી. કુમારપાળ, વસ્તુપાળ, પેથડશા વગેરેની ઉત્તમ ભજિતને કારણે શ્રુતના આદર્શ જેવાં જ્ઞાનમંદિરા આજે શાસનનું ઉજ્જવળ ભાવિ બની ગયાં છે! પૂર્વાચાર્યોએ સંસ્કૃતમાં, પ્રાકૃતમાં વિશિષ્ટ રચનાઓ કરીને પોતાની વિદ્વત્તાના પરિચય આપ્યો છે. તે સમયમાં જે તે ગચ્છના સાધુઓ વિપુલ શ્રમાણમાં સાહિત્યસર્જન પણ કરતા હતા. પરિણામે, આ જ્ઞાનભંડારાથી શાસન અતિ સમૃદ્ધ બની શક્યું. જિનધર્મની ગંગોત્રીના વિશાળ જ્ઞાનપ્રવાહને આપણા સુધી પહોંચાડવાનું ભગીરથ કાર્ય આ આત્માનંદી સંતોએ જ કર્યું છે.

શ્રમણ ભગવંતા અને ઉપસર્ગીની ઝાંખી :

રપ૦૦ વર્ષોના ઇતિહાસ એમ બાલે છે કે સિહાંત અને શાસનની રક્ષા ખાતર શુદ્ધા પ્રરૂપક ગુણવાળા આ શ્રમણસંસ્થાના નાયકાએ ખૂળ ખૂબ વેઠ્યું છે. પ્રસંગે પ્રસંગે અનેક આંડીશૂંડીમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે. કાળબળની સામે પડકાર ફેંકીને શાસનની આન અને શાન વધારી છે. આજના સા ટચના સાના સમા અમૂલ્ય વારસા જાળવવામાં પ્રતિભાસ પન્ન સાધુએમની વાતા શાસનના ઇતિહાસના પાને પાને જેવા મળે છે. એર, અતિ દૂરની વાતા તા દૂર રહી; સાવ નજીકના ભ્રતકાળમાં જ ડાેકિયું કરીએ તા, પૃ. આત્મારામજી મહારાજ, પ્. કમલસ્રિજી મહારાજ, પ્. સાગરજી મહારાજ, પ્. દાનસ્રિજી મહારાજ, પ્. નેમિસ્રિજી મહારાજ, પ્. લિક્ષ્મની વીસમી સદીમાં શાસનરક્ષા ખાતર અત્યંત પુરુષાર્થા કર્યા જેઈ શકાશે.

અહિંસા અને છવદયા ક્ષેત્રે યાગદાન :

અહિંસા અને જીવદયા એ તો જૈનસાધુએના પ્રાણ ગણાય છે. અહિંસા એમની રગેરગમાં વ્યાપેલી હોય છે. રાજાએા તેએના આવા સુંદર આચારાથી પ્રભાવિત થતા અને અહિંસાના પ્રચારમાં પ્રવૃત્ત થતા. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે મહારાજા કુમારમાળને પ્રતિબાધ પમાડીને અઢાર રાષ્ટ્રામાં જીવદયાનું ચુસ્ત પાલન કરાવ્યું. આ સમયમાં ઘોડાને પણ ગાળીને પાણી પિવડાવાતું. શ્રી હીરવિજયસ્ર્રિજીએ અકખર ખાદશાહને પ્રતિબાધ પમાડીને અહિંસાના આરાધક અનાવ્યા હતા એ ઇતિહાસ બહુ રામાંચક છે. એ પછીના જૈનાચાર્યોએ પણ અહિંસાના પ્રચાર માટે ખૂબ જ મહત્ત્વનાં કાર્યો કર્યાં છે. હમણાં આપણે ત્યાં છેલ્લા દુષ્કાળમાં જૈનાએ મળલક કંડ એકઠું કરીને પશુદ્ધાનું સુંદર દેષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું. ગામાગામ પાંજરાપાળા દ્વારા પશુએા માટે જે કામ થયાં અને થઈ રહ્યાં છે તેમાં જૈનાચાર્યીના જ મુખ્ય પ્રભાવ પ્રવતે છે. આજે આ ધરતીની ધૂળમાં કણેકણમાં અહિંસા અને છવદયાના ઉચ્ચતમ સંસ્કારા ધરળાયેલા છે. જૈનધર્મની જીવદયાની આ ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાની, ભાવિમાં માનવજાતિના ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે સુવર્ણ અક્ષરે નાંધ લેવાશે.

🤇 જ્ઞાનપ્રાપ્તિના કારણભૂત ച'થા અને વિષયાની રચના કેવી રીતે કરી ?

અનંત જ્ઞાન આત્માના ઉજ્જવળ અને અદ્ભુત ગુણ છે. વીતરાગ પરમાત્માએ પ્રરૂપેલ અર્થપૂર્વંકની દેશના સાંભળી, પરંપરાથી જાણી—સમજી, ચિંતન—મનન કરી, તે પછીના શ્રમણાએ જવિદ્યાન, આત્માનું વિજ્ઞાન, કર્મનું વિજ્ઞાન, પુદ્દગલાદિનું વિજ્ઞાન, વિશ્વની રચના, જડ-ચેતન સ્વભાવનું નિરૂપણ સુંદર રીતે કરેલ છે. આવા ચંથા પામર જવાને સમજવાં પણ બહુ જ અઘરાં અને દુષ્કર છે, તા નિર્માણની વાત જ કચાં રહી ? માટે જ આ સર્વ ચંથા વિશ્વ માટે આદરણીય બની શક્યા છે. આ ચંથાની પાછળ ખરેખર સાક્ષીભાવ જ છે. કર્તાભાવ ન હાલાથી જ અનેક દાવ-દુષણથી રહિત છે.

ગ્રંથરચનાની એક આગવી પર'પરા જૈનસંઘમાં ચાલતી આવી છે નામૂર દિપ્રચ્યતે किंचिन । એ ન્યાયે આધાર વિના કાંઈ પણ ન લખલું—એ પર'પરાને જૈન શ્રમણે ખરેાબર વળગી રહ્યા છે. તેથી જ આ સર્વ શ્રંથા આજે પણ ઠેર ઠેર વ'ચાઈ રહ્યા છે. અનેકાનેક શ્રંથાનું વાંચન—મનન કરીને શ્રંથરચના કરવાનું કામ હજુ પણ ચાલુ જ છે. હિંદી ભાષામાં આવું નિર્માણકાર્ય પૂ. શ્રી આત્મારામછ મહારાજે છેલ્લી સદીમાં ખૂબ માટા પાયા પર કર્યું. આ પછી છેલ્લે કર્મસાહિત્યનું માટા પ્રમાણમાં સંસ્કૃત ભાષામાં નવસર્જન કરવા—કરાવવાનું શ્રેય સિદ્ધાંતમહાદિધ પૂ. આ. શ્રી વિજયપ્રેમસ્ત્રરીધ્વરજી મહારાજ તથા તેઓશ્રીના સમુદાયને કાળે જાય છે.

શ્રમણ ભગવંતાએ મા સરસ્વતીની કૃષાથી શ્રાંથાની રચના કરી તે અદ્ભુત છે. શ્રી અભયદેવસૂરિજીએ નવાંગી ટીકા; ષદ્દર્શનવેત્તા શ્રી હરીભદ્રસૂરિજીએ યેાગ અને ન્યાયના સુંદર શ્રાંથા; શ્રી હેમચાંદ્રાચાર્યો વ્યાકરણ, છંદ, અલંકાર વગેરેનું વિપુલ સર્જન કર્યું. પૃ. ઉપાધ્યાયશ્રી યશાવિજયજીએ ન્યાયના શ્રાંથાની રચના કરી. ઉપરાંત, જ્યાતિષ, વૈદક વગેરે તમામ વિષયામાં જૈનમુનિએાનું ભારે માેટું પ્રદાન છે.

જૈનધર્માની પ્રભાવના માટે રાજ્યાશ્રય વગેરે કેમ શકચ બન્યા ?

રાજાએાને પ્રભાવિત કરી, જૈનસધુએાએ પહેલું કામ રાજાએાને ધર્મ સમજાવવાનું કર્યું. સાધુએા સામેથી જઇને રાજ્યાશ્રિત બન્યા હાેય એવું થયું નથી; પણ રાજાઓની પાત્રાતા જોઇને, ૧૨ શાસનપ્રભાવક

તેઓની જિજ્ઞાસા જાણીને, સાધુએ સન્માનપૂર્વક રાજસભામાં જતા અને ધર્મોપદેશ દ્વારા રાજાને પ્રભાવિત કરતા. ત્યાર પછી રાજ્યમાં ધર્મના પ્રચાર થાય એમ સ્વાભાવિક બનતું. રાજા ધર્મી તો પ્રજા ધર્મી—એ ઉક્તિ અનુસાર સંપ્રતિ, સિદ્ધરાજ, કુમારપાળ, અકબર આદિ રાજાએા ઉપદેશ પામીને જૈનધર્મને શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વીકારતા થયા અને પરિણામે જીવદયા, અમારિ, જિનમ'દિર, ઉપાશ્રય, સદાવત આદિનાં નિર્માણકાર્યો થયાં. રાજા સંપ્રતિએ તો સવા કરાડ જિનપ્રતિમાએ અને સવા લાખ દેશસરા કરાવ્યાં. આમ, રાજવીએ દ્વારા ગજળની શાસનપ્રભાવના થઇ.

જૈનધર્મ અને પાદવિહાર યાત્રા :

પ્રાચીન ભારતવર્ષમાં આજના જેવી ઝડપી ધાંધલધમાલ ન હતી. સાં-બસા માઈલ દૂરની પ્રજા ધર્મની વાતા કાઈ પણ માધ્યમથી જલદી જાણી શકતી ન હતી. આ પ્રજાને તેઓનાં ગામામાં જઈ ઉપદેશ અપાતા તે જ સ્થિર અને રૃઢ બનતા. સાધુઓ સંયમનું પાલન કરતાં કરતાં ઉચ્ચ આચાર–વિચારના પ્રચાર દ્વારા જનસામાન્યને ધર્મના નીતિનિયમાથી અવગત કરાવતા. પરિણામે પાદવિહાર દ્વારા ધર્મના પ્રચાર થતા, ધર્મના પ્રભાવ રહેતા અને ધર્મની મહત્તા સમજાતી. ધર્મના આગવા સિદ્ધાંતા દઢ થતા અને ધર્મની આગવી વિશેષતાએ પ્રજાજવનમાં સ્થિર થતી.

પ્રભુ મહાવીરે શાસનની સ્થાપના કર્યા પછી ૩૦ વર્ષ સુધી જ પ્રભુનિશ્રામાં શાસનનું સંચાલન થવા પામ્યું. પ્રભુના નિર્વાણુ પછી આજ સુધી શાસનને ચલાવનારા પૂજ્ય આચાર્ય-ભગવંતો જ છે. સ્વ-પર ઉપકારના ધ્યેય સાથે સમગ્ર ભારતમાં પદયાત્રા દ્વારા સેંક્ડાે માઈલા સુધી વિચરણ કરીને ધર્મજયાતને જલતી રાખવામાં આ સાધુવરાએ જે ભાગ આપ્યા છે તેનું મૂલ્ય આંકી શકાય તેમ નથી. આજે પણ જે જે પ્રદેશમાં જૈનસાધુઓના વિહાર ચાલુ છે, તે પ્રદેશ અન્ય પ્રદેશની સરખામણીએ ધર્મસંસ્કારની દૃષ્ટિએ અલગ તરી આવે છે. પાદવિહાર કરવાથી અનેક જીવાના પ્રત્યક્ષ સંપર્કમાં અવાય છે. ગામાગામ લોકોના રીતરિવાજ, ભાષા, માન્યતાએ જાણીને ઉપદેશ અપાય છે અને પરિણામે, યાગ્ય જીવામાં ધર્મની શ્રદ્ધા દૃદમૂલપણ અંકિત કરી શકાય છે. લાખ લાખ વંદન હતે આવા પરમ ત્યાંગી મહાતમાઓને!!!

શ્રમણ ભગવંતા ઉત્તમ ગાચરી ધર્મ :

નિર્દોષ આહારની ગવેષણા કરવા માટે આ ધર્મમાં ઉત્તમ વ્યવસ્થા છે. લમરા જેમ પુષ્પને કીલામણા ન થાય તે રીતે રસ લે છે, તેમ મુનિઓ શ્રાવકોને ત્યાંથી જે આહાર સ્વીકારે છે તે શરીરને માત્ર ટેકાે આપવા માટે અંત–પંત નીરસ અને નિર્દોષ ભિક્ષા (ગાેચરી)— ગાય ચરે તે રીતે સ્વીકારે છે.

જૈન સાધુઓની ત્રણ વિશેષતા : ગાેચરી, લાેચ અને વિહાર. આ ત્રણથી સાધુસંસ્થા આપમેળે જ જુદી તરી આવે એવી આ પહાતિ છે. પાેતાને માટે જે ભિક્ષા તૈયાર થઇ ન હાેય, પાતે જે ભિક્ષા તૈયાર કરાવી ન હાય અને જે ભિક્ષાની ઉત્પત્તિને પાતે અનુમારી ન હાય, એવી ભિક્ષા જ જૈન સાધુઓના ઉપયોગમાં આવે છે. આવી ભિક્ષા શહેલું કરવાની પહિતિને ગાંચરી નામ અપાય છે. આ રીતે સાધુઓ અનેક ઘરામાં કરીને પાતાના જીવનનિર્વાહ માટે જરરી આહાર મેળવી લે છે. સામી વ્યક્તિને તક્લીક પહોંચાડ્યા વિના તેમ જ કાંઈપણ જાતના સાવધ કે આર'લ વિના પાતાની જરૂરિયાત મુજળના આહાર મેળવે એ ગાંચરીનું મુખ્ય લક્ષણ છે. આ ગાંચરી જૈનશાસનનું એક અપૂર્વ પ્રદાન છે. તેથી જ આજે પણ જૈનમુનિએ જયાં જાય ત્યાં જૈનાની વસતી ન હાય તા પણ સૌ એમને "પધારા પધારા" કહીને સત્કારે છે. સાધુએ બીજાને ભારરૂપ ન થાય તે રીતે ૪૭ દોષોથી રહિત ગાંચરીધર્મ કીધા છે. કાંઈપણ જાતની હિંમા કે પાપ વિના સાધુ પાતાના સંયમજીવતના નિર્વાહ કરે તે એના સાર છે.

મુનિજીવનમાં લાચના મહિમા :

મુનિજીવન સ્વાવલં ળી, આત્માભિમુખ અને સહનશીલતાના પાયા ઉપર છે. જે શરીર દ્વારા ચીકણાં કમીં બાંધ્યાં છે તે શરીરને કબ્ટ આપી કમેં ખપાવવાં. સકામ નિર્જરા કરી કમેં રહિત થવા ગાંચરી, લાેચ અને વિહાર – ત્રણ મુખ્ય છે. વિહાર દ્વારા કાેઈ એક ઘર--મકાન-ગામ કે શ્રાવક પ્રત્યે ગાઢ મમત્વ કે રાગ-દશા ખંધાતી નથી. લાેચ પણ છ મહિને અથવા પર્યુપણ પહેલાં તાે અવશ્ય કરાવે જ. લાેચ કરનારને અંદરમનું અને કરાવનારને છંદ્રદનું કળ મળે છે. મરણ સમયે, વ્યાધિઓના વાવ ટાળ વચ્ચે, સમાધિની નચાત જાળવી જાણવી એ સહેલી વાત નથી. જીવતે જીવ સામેથી કબ્ટાને આમંત્રણ આપીને એને વેઠવાની ટેવ પાડવામાં આવે તાે જ શાંતિથી મૃત્યુ પામી શકાય. સામેથી દુઃખને બાેલાવી એને સહર્જ લેટી લેવાની તૈયારી એટલે જ લાેચ! શરીરની શાલા જૈન સાધુ માંટે વજર્ય છે. કેમ કે આ શાલા જ બ્રહ્મઅર્યની ધાતક છે. વાળ એ શરીરની શાલા જૈન સાધુ માંટે વજર્ય છે. કેમ કે આ શાલા જ બ્રહ્મઅર્યની હાથી ઉખેડવાની પ્રક્રિયાને જૈન સાધુઓએ જીવંત રાખી છે, જે લાેચના નામે ઓળખાય છે. લેાચ એક માત્ર જૈન સાધુઓના જીવનમાં જ જોવા મળે છે. જે પ્રક્રિયાને માત્ર સાંભળવાથી કે એકાદ વાળ ખેંચવાથી ભલભલા માનવીનું મન ધ્રજી ઊઠે છે એ પ્રક્રિયા ૯-૧૦ વર્ષના બાલમુનિથી માંડીને ૯૦ વર્ષના વૃદ્ધ સાધુઓ હસતા માંએ કરાવતા હાેય છે.

સાધુઓ માટે આવશ્યક વિહાર કાર્યક્રમ :

વિહાર પણ જૈન સાધુઓની એક આગવી વિશેષતા છે. એક જ સ્થાને વધુ સમય રહેવાથી એ ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રના વાતાવરણ સાથે એક જાતની મમત્વની ગાંઠ બંધાતી જાય છે, જે સાધક માટે ખતરનાક અની શકે. આ સંભાવનાથી ઊગરવા માટે વિહાર આવશ્યક છે. આ એક એવું ઉપકારક તત્ત્વ છે, જે સ્ત્ર—ઉપકારક અનવા ઉપરાંત પરાપકારની નિર્મળ ગંગાત્રી વહેતી રાખવામાં મદદરૂપ અને છે. ગ્રામાનુગ્રામના વિચરણથી અવનવાં અનુભવજ્ઞાન, ભાષા-

ગ્રાન, નવાં નવાં મે દિરા અને તીર્થોની યાત્રાના અનેરા આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આમ, ગાેચરી, લાચ અને વિહાર જૈન સાધુઓની આગવી વિશેષતાઓ છે.

જૈન મહર્ષિએા અને પાવનકારી ભૂમિએા :

ભારત અને ભારત બહાર જેનાનું એક એક તીર્થ, એક એક મંદિર અને એક એક ઉપાશ્રય પ્રાચીન વૈભવના પ્રબળ પુરાવા છે. પ્રાચીન ખંભાતમાં પૂન્યપાદ શ્રી અભયદેવસ્રિજીએ એક સ્તોત્ર રચીને પ્રગટ પ્રભાવી સ્થંભન પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ પ્રગટ કરી. પંદરમા સૈકાની પ્રાચીન નગરી મહેસાણામાં પ્. આ. શ્રી કૈલાસસાગરસ્રિજીના સદુપદેશથી ઊભા થયેલા ગગનચું બી દેવાલયમાં શ્રી સીમાં ધરસ્વામીની વિશાળકાય પ્રતિમાનાં દર્શન જવમાત્રને માક્ષગામી બનાવે છે. શ્રી શીલગુણસ્રિજીના પ્રેરક પ્રસંગોનાં સંસ્મરણા તાજાં કરાવતું રળિયામણું પંચાસર જુઓ. જેન ઇતિહાસને સમૃદ્ધ કરનાર પટણા જુઓ, જેની સાથે સ્થુલિભદ્રજીની કથા સંકળાયેલી છે. ઉમાસ્વાતિ વાચક, જૈનાચાર્ય ભદ્રળાહ, આર્ય મહાગિરિજી, આર્ય સુહસ્તિજી અને વજસ્વામીના પાદવિહાર વડે પવિત્ર બનેલી આ ભૂમિમાં ૮૪ જેટલી વાદશાળાએ હતી. મંત્રશાસ્ત્રીએ અને કલાવિદાનું એ માટું મથક હતું. રાજ શ્રેણિકની રાજધાની—આજનું રાજગૃહી—અત્તમ કેવળી જંભુસ્વામી, ધન્ના શાલિભદ્ર અને સુલશા શ્રાવિકા આ નગરમાં જ જન્મ્યાં. પ્રસન્નચંદ્ર રાજિધિંને આ નગરમાંથી જ કૈવલ્યની પ્રાપ્તિ થઈ. આવી પાવન ભૂમિઓને લાખ લાખ વંદના!

સાધુએશનાં ઉપકરણા :

ગાચિરીનાં વાહક કાષ્ઠપાત્રા ગણાયાં છે, જે તરપણી, ચેતની, પાત્રા આદિ નામે એાળખાય છે. આ પાત્રા લાકડામાંથી અને છે. એના ઉપર ર'ગ કરવામાં આવે છે, જે સારી રીતે ધાઇ શકાય છે.

શ્રમણા દ્વારા અન્ય કાર્યોમાં અનુક પા-અભયદાન :

શ્રમણા જીવદયામાં ઘણું માટું વિશાળ ક્ષેત્ર અપનાવે છે. તે પ્રમાણે માને છે, સમજે છે અને કાર્યરત રહે છે. તેઓના હિસાએ માનવદયા ૮૪ લાખ યાનિમાં માત્ર ૧૪ લાખ યાનિઓ જેવા, લગભગ ૧૫% થી પણ એાછું ક્ષેત્ર છે. જૈનધર્મમાં સંકુચિત વિચારને સ્થાન નથી. સૂક્ષ્મથી માંડીને માનવદયા માટે પણ દુષ્કાળમાં અનેક વખત શ્રીસંઘાએ પ્રેરણા કરી છે. જગડુશા જેવાં સમર્થ ઉદાહરણા આપણી સમક્ષ છે. શ્રમણાનાં ઉપદેશને પ્રતાપે આવાં કાર્યો હંમેશાં થતાં જ રહ્યાં છે. જૈનોની જીવદયા અપૂર્વ અને અદિતીય રીતે પ્રસિદ્ધ છે. એ જ રીતે, સાધર્મિક ભક્તિના પણ છેલ્લા દસકામાં ભારે મોટા ઉત્સાહ વધ્યા છે. એક પલ્લામાં સધર્મા ધર્મો અને બીજા પલ્લામાં સાધર્મિક ભક્તિ મૂકા – ખંને પલ્લા સરખાં રહેશોની પણ વ્યવસ્થા

શ્રમણભગવ તાે–૧ ૧૫

થઈ રહી છે તે ઘણી અનુમાદનીય છે. સાધિમિ'કામાં ધર્મ શ્રદ્ધાની રક્ષા અને વૃદ્ધિ કરવા માટે શ્રીમ'તાએ સમયની માંગને સ્વીકારવી પડશે.

મૃત્યુને મહાત્સવ માનવામાં આવે છે :

મૃત્યુ મોટેની તૈયારી સારી રીતે કરવી એનું જ નામ સાધના છે. જૈન સાધુ આ સાધનાના સાધક છે. એને જીવતરના ખોટા માહ નથી અને મૃત્યુના જરા પણ ડર નથી. શરીરના પૂરા કસ કાઢી લીધા બાદ જ્યારે એમ લાગે કે હવે આ શરીર કાઈ પણ પ્રકારની સાધનામાં સહાયક થઈ શકે તેમ નથી, ત્યારે અનશનના સ્વીકાર પૂર્વક અનેક જૈનમુનિએ હસતાં હૈયે મૃત્યુને વર્યા છે, એના ઇતિહાસ ખૂબ રસપ્રદ છે. આત્માનું મૃત્યુ કચારેય થતું જ નથી. દેહમાંથી અલગ થઈને આત્મા અન્યત્ર જાય છે. સદ્દગતિએ જવા મળે તા તેના અનહદ આતંદ હાય છે. સમાધિમરણ નિકટ મુક્તિનું કારણ ગણાયું છે. મૃત્યુને કાળધર્મ (કાળ = સમયના ધર્મ = સ્વભાવ) કહેવાય છે. જૈનધર્મી એમ મૃત્યુને મહાત્સવ ગણે છે એ જ આ ધર્મનું રહસ્ય છે.

પ્રભુએ મૌખિક રીતે આપેલાં આગમશાસ્ત્રોને આ શ્રમણા અહીં સુધી કેવી રીતે લાવ્યા ?

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ અર્થથી જે દેશના આપી તે સર્વ પ્રથમ ગણધરાએ સ્ત્રમાં રચી. એ સ્ત્રોમાં ગૃથાયેલી દેશનાને શિષ્ય-પ્રશિષ્યને અધ્યયનના માધ્યમથી અપાર્ધ. (જયારે ગણધરાએ દ્વાદશાંગીની રચના કરી ત્યારે તે વીરપ્રભુએ ફરી શ્રવણ કરી, એટલે એ શુદ્ધ અને સહેતુક સમજાઈ.) આ આગમાં કમશા નવમા-દસમા સૈકા પછી શ્રમણાએ ભેગા થઈને લિપિમાં લખ્યાં, જે વલ્લભી આદિ નામે ઉલ્લેખાય-આળખાય છે. ત્યાર ખાદ, એ આગમાને પંચાંગીમાં (ચૂર્ણિ-ભાષ્ય-ટીકા વગેરેમાં) કરી સ્પષ્ટ કરી, સમયે સમયે મહાપુરુષાએ આજ સુધીમાં પુસ્તકોના આધારાથી એ ન્નાનને અહીં સુધી પહેંચાડ્યું છે.

અમુક સમય સુધી આ આગમત્તાન અનુપ્રેક્ષા અને સ્વાધ્યાય દ્વારા અહિશુદ્ધ અને અખંડ ટકી રહ્યું હતું; પણ ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ બાદ, લગભગ ૯૦૦ વર્ષ બાદ, વ્યાપક દુષ્કાળને કારણે મુનિવિહારનાં વહેણે અટકી પડ્યાં. સ્વાધ્યાય, પુનરાવર્ષન અને અધ્યયનની પ્રક્રિયા વેરવિખેર બની ગઈ. તેથી કંઠસ્થ શ્રુતનો કાઈ કાઈ અંશ વિસ્મૃત બન્યા. આ વિસ્મૃતિમાંથી શ્રુતને સુરક્ષિત રાખવા માટે જ શ્રમાશ્રમણ દ્વારા ભગીરથ કાર્ય આરંભાયું. આ મૃલ્યવાન વારસા થાડાઘણા અંશે આજે આપણા સંઘ સુધી અખંડ રીતે ચાલ્યા આવે છે. પૂર્વધર પૂ. આ. શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિજી મહારાજ્ઞએ પૃથક અનુયાગની વ્યવસ્થા કરી અને તેથી આજે આપણે પૂર્વ પુરુષાની પર પરા દ્વારા જૈન આગમોના શુદ્ધ વારસા મેળવી શક્યા છીએ. એવું જ માટું યાગદાન આગમનસાહિત્ય—ક્ષેત્રે પૂ. આ. શ્રી સાગરાનંદસૂરિજીનું પણ ગણી શકાય.

૧૬ શાસનપ્રભાવક

સાધુજીવનની પ્રેરક આચારસંહિતા :

જૈન સાધુનું છવન સાવ સાદું અને સીધું છે. એમના છવનમાં જે આચાર-વિચારનાં દર્શન આપાઓપ થાય છે તે તેના છવનમાંથી સીધા ઉપદેશ આપે છે. પાંચ મહાવતા એમનાં છવન-કવનની મુખ્ય ચાવી છે. એ દ્વારા જ તેઓ સમિકતી, ભવભીરુ, માક્ષના અનુગામી અપરિશ્રહી તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામે છે. કહે છે કે સાધુવેશ અને સાધુપહ્યું એ બન્નેના સુભગ સમન્વય સધાઈ જાય તો દુનિયા જેતી રહે અને આત્મા મુક્તિ તરફના ઉક્રયનમાં સૌથી આગળ નીકળી જાય. જૈન સાધુ માટે માત્ર ભારતમાં જ નહિ, પણ પરદેશામાં પણ ખૂબ ઊંચું માન છે. સાધુછવનના તમામ આચારા પ્રેરક છે, પણ તેમાં યે વિહાર, ગાંચરી અને ઉદ્દેશદાન આદિ વિશેષ પ્રેરક છે. ખુલ્લા પગે અને ખુલ્લા માથે સદાકાળ વિચરનાર આ મુનિ-ભગવંતા શાસનના કીતિ સ્તંભા છે. આ શ્રમણાએ સંસારી છવાની ધર્મ શ્રદ્ધાને અવિચળ રાખી છે.

તંત્રવિદ્યાના બળની પરંપરા અને શ્રમણ–સાધકા :

એમ કહેવાય છે કે મંત્રશક્તિથી, સંયમ અને તપના અળથી શ્રમણામાં અપૂર્વ લિખ્ધ હોય છે. પણ તેના નામના અને કામના માટે ઉપયોગ કરવામાં માનતા નથી. શાસનની પ્રભાવનાના જ જ્યાં પ્રશ્ન હોય, જ્યાં શાસનહેલનાથી અચાવવાની જરૂરિયાત ઊભી થાય, ત્યાં જ આ શક્તિ વપરાય. દા. ત. પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી શાંતિવિજયજીએ કટકના કિલ્લા માટે, શ્રી વજસ્વામીજીએ સુકાળમાં સંઘને લઈ જવા માટે આવી શક્તિના ઉપયાગ કર્યો હતા. એ બતાવે છે કે આવી શક્તિના ઉપયાગ અપવાદી આચરણામાં જ થતા હાય છે. થાડાં વર્ષો પૂર્વેના જ ઇતિહાસ તપાસશું તા મંત્ર–તંત્ર વિદ્યાના જાણકાર સાધુઓ અને યતિઓ જોવા મળશે. આ બધી વિદ્યાઓ કાચા પારા જેવી હાવાથી પચે તા ઊગી નીકળતી અને ન પચે તા કૂડી નીકળતી. એથી જ પડતા કાળ જોઈને આ વિદ્યાઓનું આદાનપ્રદાન બંધ થયું. શ્રમણાએ યાગ તથા મંત્રસાધના દારા જૈનશાસન ઉપર મહાન ઉપકારા પણ કર્યા છે, તેની નોંધ અવશ્ય લેવી જ જોઈએ. મરદી વગેરે જેવા ભયંકર રાગાના નિવારણ માટે 'ઉવસગ્ગહર'', 'ફ્રતિકર'' વગેરેની રચના થઈ, જેના ઉપયોગથી જૈનધર્મના પ્રભાવ જરૂર વધ્યા.

શાસ્ત્રાની પવિત્ર આજ્ઞાનુસાર સાધુ–વૈયાવચ્ચ સુપાત્રદાનનાં સુફળ ઃ

આ શ્રમણ ભગવંતાની સેવાભક્તિના મહિમા અનેકગણા ગવાયા છે. ચકવર્તી મહારાજા ભરત અને મહાબલી બાહુબલીજી પૂર્વજન્મમાં બાહુ-સુબાહુ હતા. સંયમ લઈને ૫૦૦–૫૦૦ સાધુઓની વૈયાવચ્ચ—ભક્તિ કરીને અપૂર્વ ફળ પામ્યા. પ્રથમ તીર્થ કર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના આત્માએ ધનાસાર્થ વાહના ભવમાં પૂ. આ. શ્રી ધમે દ્યાષસૂરી ધરજી મહારાજના સાધુઓની અપૂર્વ ભક્તિ કરીને સમ્યક્દર્શન પ્રાપ્ત કર્યું. અંતિમ તીર્થ કર શ્રી મહાવીર પ્રભુના આત્માએ નયસારના ભવમાં સાધુવર્યોની ભક્તિ કરી અને માર્ગ દેખાડ્યો તો એમને સમ્યક્દર્શનરૂપ માર્ગ પ્રાપ્ત થયા. કૃષ્ણ મહારાજાએ પૂ. ગુરુવર્યીને ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી વંદના કરીને અંતિમ ચાર

શ્રમણભાગવ'તા– ૧ ૧૭

નારકોનું આયુષ્ય તોડ્યું. યાવત્ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને તીર્થ'કર નામકર્મ ઉપાજ્યું. શાલીભદ્રજીએ સંગમ ગાવાળના ભવમાં સાધુ ભગવંતને હૈયાના ઉમળકાથી ખીરનું દાન કર્યું ને ૯૯–૯૯ પેટીએ રૂપ ઋહિ–સમૃહિ પ્રાપ્ત કરીને સમાધિરૂપ સંયમ પણ પામ્યા. નંદીષેણુ મુનિવરે અનાન, વૃદ્ધ, બાલ ગુરુવરાની કસાટીમય વૈયાવચ્ચ દ્વારા કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી. રેવતી શ્રાવિકાએ પરમાત્મા મહાવીરની ભક્તિ દ્વારા ઉચ્ચ દેવલાકની પ્રાપ્તિ કરી છે. પ્રભુની ભક્તિ કરવામાં નિમિત્ત અનેલ રેવતી શ્રાવિકા અમર બની ગઈ.

શ્રમણાેના રાજવીએા અને મંત્રીએા ઉપરના અદ્દભુત પ્રભાવ :

શ્રમણ્યાં ઘતું તેપાળળ તો જુઓ ! ગુજરાતના તખ્ત પર આરૂઢ થયા પછી વીર વનરાજે જૈનધર્મને રાજધર્મ બનાવ્યા ત્યારે લાટ, સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતની એક કરાડ પ્રજામાંથી અડધા કરાડ માનવાના ધર્મ બનવાનું મહાભાગ્ય જૈનધર્મને પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું હતું. શિવપૂજક સાલંકી રાજાએાના કાળમાં જૈનધર્મનું પ્રાધાન્ય રહ્યું; અને મહારાજા કુમારપાળના સમયમાં તો એ જૈનશાસનની જાહાજલાલી પરાકાષ્ટાએ પહોંચી હતી. મહારાજા કુમારપાળે બંધાવેલું પાટણનું ત્રિલુવનવિહાર અને તારંગાના ડુંગર ઉપર પધરાવેલી પંચાણું ઇંચની પ્રતિમા અને દીવ બંદર ઉપરનું નવલખા પાર્શ્વનાથનું મંદિર રાજવીઓની જિનભક્તિનું જ્વલંત ઉદાહરણ છે. અને એ તત્કાલીન જૈનધર્મના સુવર્ણકાળનું પ્રતિબિંખ પાંડે છે. કહેવાય છે કે રાજા કુમારપાળે ચૌદસા ગુમ્માલીસ મંદિરા બંધાવ્યાં હતાં!

થાણાનું મુનિ સુવ્રતસ્વામીનું દેરાસર વર્ષો પહેલાંનું પ્રાચીન મંદિર છે. નવપદજીના અનન્ય ઉપાસક શ્રીપાલ મહારાજ અને મયણાસુંદરીની જીવનસ્મૃતિ આ તીર્થ સાથે સંકળાયેલી છે. આબુ-દેલવાડાનાં જૈન દેરાસરા ઉપર કરક્સ્તી ધજાઓ કેવળ જિનશાસનના મધ્યકાલીન પ્રભાવને જ માત્ર જાગૃત નથી કરતી; બલ્કે, એ કાળમાં જૈનશાસને સર્જેલા પ્રજાવત્સલ રાજવીઓ અને મંત્રીઓની પ્રકાશવતી ગૌરવગાથાને પણ તાજી કરે છે. અને તે કાળના માનવ-ઔદાર્થની ઝાંખી કરાવે છે. પ્રજાધમે બનેલા જૈનધમે રાજતંત્રા સુધી પાતાના અવાજ પહોંચાડી શકતા હતા. ગુજરાતના જૈન મહાઅમાત્યા—શાંતુ, આલુ, મુંજલ કે ઉદયન મહેતા, વસ્તુપાલ–તેજપાલ, અંબડ–પેથક કે ઝાંઝણશા વગેરે જૈનમાંત્રીઓ સ્વયંબળે ઊંચા દરજજે પહોંચ્યા હતા.

રાજા-પ્રજા વચ્ચેની આ કડીઓ કેવી આશીર્વાદરૂપ હતી તે જોઇ એ. રાણા પ્રતાપ જ્યારે અરવલ્લીની ગિરિક દરામાં ભટકતા હતા ત્યારે જિનશાસનની પ્રેરણા પામી જૈન મંત્રીશ્વર ભામાશાએ મહારાણા પ્રતાપને ચરણે લાખો સાનામહારોની ભેટ ધરી દીધી હતી. જૈનધર્મના એક પરમ અનુયાયીની સમયસ્ત્ર્ચકતાએ મેવાડની ધરતી પર ઝંડા કરકતા થયા. વીરધવલના મંત્રી તેજપાલે અને માંડવગઢના પેથડશાહે દર્ભાવતી-ડેભાઈનાં જિનમ દિરાના નિર્માણુકાળમાં સારા રસ લીધા હતા. એટલું જ નહિ, પણ ધર્મ અને રાજ્યશાસન વચ્ચેના સમન્વય પણ સાધ્યા હતા.

નવમી સદી પહેલાંના ઇતિહાસ તપાસતાં ખ્યાલ આવે છે કે ગિરિતીર્થ, જ્યાં ભાજરાજાએ સંસ્કૃત વિદ્યાપીઠ સ્થાપી હતી, જ્યાં એક સમયે ૩૦૦ જિનમ દિરા ઝળાંહળાં થતાં હતાં, ત્યાંના ધર્મ પ્રેમી મંત્રીશ્વરા પેથડશા અને ઝાંઝણશાનું જૈનધર્મમાં જે અપ્રતિમ યાગદાન હતું તે અમર રહેશે. કહેવાય છે કે, વસ્તુપાલે તેરસા તેર અને પેથડશાંહે ચાર્યાસી જિનમ દિરા બ'ધાવ્યાં.

કુંભારાણાના મંત્રી ધરણશાએ ખત્રીશ વર્ષની ઉંમરે પ્રદ્રાચર્યનું વ્રત અંગીકાર કરી, રાણકપુર (ધરણવિહાર)માં ૯૯ કોડ સાનામહાર ખર્ચી ૧૪૪૪ રથંભ સહિતનું નિલનીગુલ્મ વિમાન જેવા ચૌમુખજીના ભવ્ય મંદિની ૧૯૪૬માં પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી. એમ કહેવાય છે કે ભારતભરમાં આના જેવું બીજું એકેય મંદિર જણાતું નથી. વસ્તુપાલે વહાદરાના પાર્થનાથ જિનાલયના કરાવેલા જોણાંદ્વાર ચિરસ્મરણીય રહેશે. ઉદયન મંત્રીએ ખંભાતમાં ઉદયનવસહી નામનું બનાવરાવેલું જિનમંદિર આજે પણ સૌને ચિત્તાકર્ષક લાગે છે. સિદ્ધરાજના મંત્રી સજ્જન શ્રેષ્ઠીએ ગિરનાર (રેવતાગિરિ) પર સં. ૧૮૮૫માં કરાવેલા જોણાંદ્વાર જિનભક્તિનું પ્રેરક ઉદાહરણ છે. ડુંગરપુરના રાજા સામદાસના મંત્રી એમલવાલ સાદરાએ અચલગઢમાં કરેલી જિનભક્તિ પ્રશાસાપાત્ર બની ગઈ. નાહડ મંત્રીએ કારટાજી અને જેધપુર પાસેના સાંચારમાં બંધાવેલાં જિનમંદિરા તેમની જિનભક્તિના પ્રબળ પુરાવા છે. મધ્યપ્રદેશના માંડવગઢના ગયાસુદ્દીન બાદશાહના સંગ્રામસાની મંત્રીએ છૂટે હાથે લક્ષ્મીનો ધાધ વહાવીને માગસી, માંડવગઢના ગઢા ધાર, મંદસૌર વગેરે સ્થાળાએ સત્તર જેટલાં વિશાળ જિનમંદિરાનું નિર્માણ કરાવીને ઇતિહાસ સજર્યો છે. આ સર્વ પ્રભાવ અને પ્રતાપ જૈનાત્રાર્યોની પ્રેરણા અને જૈનાની ઉદારતાને આભારી છે.

તીર્થસ્થાના અને જિનમ દિરામાં સાર્થકનામા શ્રમણાનું યાગદાન :

તીર્થ સ્થાના અને જિનમ દિરાનાં સર્જન એ મુખ્યત્વે તો શ્રાવકસ ઘાની કરજ છે. પૂ. આચાર્ય દેવાદિ મુનિવર્યો આ અંગે ઉપદેશથી જરા પણ આગળ નથી વધતા. આ કારણે જ પૂર્વનાં તીર્થો સર્વ માન્ય બની શક્યાં હતાં. પૂજ્ય મુનિવર્યો માત્ર ઉપદેશક જ રહે અને શ્રાવકા નિર્માણકાર્યોમાં દિલ દઈને રસ લે તો તીર્થોની આભા એર રીતે ખીલી ઊઠે. છેલ્લી સદીમાં જે જે તીર્થ સ્થાના ઉદ્ધાર પામ્યાં અને વિકસ્યાં; જેવાં કે, કદમ્બગિરિ, હસ્તગિરિ, સમેતશિખરજી, ભરૂચ, પાવાપુરી, શંખેશ્વરજી, ભદ્રેશ્વર આદિ – એના વિકાસ અને સંવર્ષ નમાં જે જે પૂજ્ય આચાર્યોએ–શ્રમણોએ ઉપદેશ દાસ તીર્થ ભક્તિ કરાવી તે અનુપમ અને અજેડ છે. આવી પ્રવૃત્તિ પૂર્વ કાળમાં પણ અન્ય મહાપુરુષોએ કરી–કરાવી–અનુમાદી છે. હેમચ દ્રસ્તરિન તાર ગા તીર્થ વજસ્વામી–જાવડશા–શત્રું જયતીર્થના ઉદ્ધાર ઇત્યાદિ તરત જ સ્મરણે ચંદે. પંદરમી સદીમાં પૂ. આ. શ્રી સામસું દરસૂરિજી મહારાજના ૧૮૦૦ સાધુઓના પરિવાર હતો. અને એ કાળમાં શાસનપ્રભાવના કરનારા પૂ. શ્રી ગ્રાનસાગરસૂરિજી, પૂ. શ્રી કુલમ ડનસૂરિજી, પૂ. શ્રી ગ્રાલરનસૂરિજી, પૂ. શ્રી ગ્રાલરારસૂરિજી, પૂ. શ્રી રતનશે ખરસ્તરિજી, પૂ. શ્રી સામસું દરસૂરિજી, પૂ. શ્રી ગ્રાલરાનસૂરિજી, પૂ. શ્રી સામસું દરસૂરિજી, પૂ. શ્રી રતનશે ખરસ્તરિજી, પૂ. શ્રી સામસું દરસૂરિજી, પૂ. શ્રી ગ્રાલરાર્યફરિજી, પૂ. શ્રી સામસું દરસૂરિજી, પૂ. શ્રી રતનશે ખરસૂરિજી,

શ્રમણભગવંતા–૧

૧૯

પૂ. શ્રી જયાન દસ્રિજી, પૂ. શ્રી જિનભદ્રસ્રિજી, પૂ. શ્રી જિનવર્ધ નસ્ર્રિજી વગેરે અનેક મહામુનિએા થયા. આ ૧૮૦૦ સાધુએામાં મુખ્ય શ્રી મુનિસુ દરસ્ર્રિજી હતા. શ્રી જયાન દ કેવલી ભાષાંતર ગ્ર'થમાં આ બાળતાની છણાવટ સારી રીતે થઈ છે.

તીર્થ કરોના પટ્ટવરા ગણધરા શાથી કહેવાયા ?

ગણધર શખ્દના અર્થ છે શિષ્યગણને ધારણ કરે તે. શિષ્યોના યાગે ગ્રેમનું વહન કરે તેને ગણધર કહેવાય. દરેક તીર્થ કરોના વિશાળ સાધુસમુદાય ગણધરાની વ્યવસ્થાને શિરાધાર્ય કરતા આવ્યા છે. અને તેથી જ તેઓની સાધના વિકસિત થતી જોવા મળે છે. તીર્થ કરોના પટ્ધરા એટલે સર્વ પ્રથમ થયેલા શિષ્યો, જેઓ પરમાત્માએ આપેલી ત્રિપદ્દીના બળે દ્રાદશાંગીની રચના કરવા સમર્થ બન્યા. જેઓમાં ચાક્કસ પ્રકારની પાત્રતા હતી, તેઓને ગણસમુદાયમાં નેતાપદે સ્થાપ્યા; અને તેથી તેઓ ગણધર કહેવાયા. કર્મશાસ્ત્રની દેષ્ટિએ ગણધરપદ પ્રાય: પ્રાપ્ત કરવાની યાગ્યતા તેવા પ્રકારનાં શુલ કર્મના ઉદયે (તીર્થ કર નામ કર્મનિકાચણા થાય છે તેમ) મળે છે. જેમણે એ લવમાં આ શુલ કર્મનું ઉપાર્જન કર્યું હાય તે જ આ લવે તીર્થ કરના ગણધર થઇ શકે તેવી અમારી નમ્ર માન્યતા છે.

શ્રમણાેની તપસ્<mark>યા સ્વયંસ્ક્રુરણાથી કે કાે</mark>ઈ પ્રેરિત ?

શ્રમણાની સાધના સ્વયંસકુરિત હોય છે. આમાં પૂ. ગુરુવર્યો પ્રેરક જરૂર બની શકે છે, પણ એ પ્રેરણામાં દબાણ નથી હોતું. માટે જ એ તપશ્ચરણ અન્યને માટે તપશ્ચરણનું પ્રેરક બની રહે છે. સાચા અર્થમાં કહીએ તો આ તપસ્યા આત્મકલ્યાણના વાંછ શ્રમણાને કરવાનું એક વ્યસન (સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિ) છે. તપ કરવા પાછળ કાેઇ કીર્તિ'ની નહીં, પણ કર્માક્ષયની દબ્ટિ હોવાથી કાેઇની પ્રેરણાની જરૂર રહેતી નથી. અને કદાચ એ માટે પ્રેરણા મળે તો કલ્યાણમિત્રની એ વાત ઉપકારક ભાવનાથી શ્રમણા વધુ સહર્ષપણે માને-સ્વીકારે છે. આ તપશ્ચર્યા આત્મશુદ્ધિનું અને ચીકણાં-મલિન પાપકર્મા ખપાવવાનું અમાદ સાધન છે. આ વાત આજે પણ આપણા સાધુ-ભગવંતો વ્યાખ્યાના દ્વારા પાકારીને કહે છે તે યથાર્થ જ છે.

રાષ્ટ્રીય પ્રવાહામાં જૈનાસાર્યાએ બજાવેલી કામગીરી :

જૈનાચાર્યોની તમામ પ્રવૃત્તિએ સંઘ અને વિશાળ સમાજને ઉપકારી જ હોય છે. રાષ્ટ્રીય પ્રવાહોને અલગ પાડીને કામગીરી અજાવવાના પ્રશ્ન જ રહેતા નથી. કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય આદિએ પાતાની મર્યાદામાં રહીને ઉપદેશદાન કર્યું, તો એથી રાષ્ટ્રને ઘણા લાભ થયા. આ રીતે જૈનાચાર્યોની પ્રવૃત્તિએા સર્વજનહિતકારી જ રહી છે.

સદ્દગુણાના ભંડાર સમા જૈનાચાર્યાની જીવનશૈલીના જૈનેતરા પર પ્રભાવ : જૈનાચાર્યાની જીવનશૈલી પ્રભાવક રહી છે. તેથી અજૈના પણ જિજ્ઞાસભાવે પૂર્વાગ્રહ કે

પૂર્વ શહેથી મુક્ત બનીને જૈનાચાર્યોના પરિચયમાં આવ્યા, એ સૌ તેઓશ્રીની જીવનશૈલીથી પ્રભાવિત બન્યા વિના રહ્યા નથી. અકબર બાદશાહ ઉપરાંત હજી થાેડાં વર્ષો પહેલાંનાં જ રજવાડાંઓના કેટલાંયે દેગ્ટાંતા નોંધાયેલાં છે. જૈનાચાર્યોમાં રહેલાં તપ—ત્યાગ—જ્ઞાન—વૈરાગ્ય— આચારશુદ્ધિ—વિચારશુદ્ધિ—નિઃસ્પૃહતા—પરાપકારીતા જેવાં લક્ષણોની છાપ બીજા જીવા પર પડે છે. સાધુજીવન સાદું સરળ અને નિખાલસ હોવું જેઈ એ એ આ જૈનાચાર્યોમાં જેવા મળે છે, માટે તેઓ આદરણીય બન્યા છે. પૂર્વે થઈ ગયેલા જૈનાચાર્યોમાં ઘણા અજૈન હતા. વર્તમાનમાં પણ વિચરી રહેલા કેટલાક જૈનાચાર્યા જૈનેતર છે અને ચારિત્ર ચહેણ કરા આચાર્યપદે પહોંચ્યા છે. આવી ઘટનાઓ આ પ્રભાવને આભારી છે.

જૈનાચાર્યાનાં ક્રાંતિકારી કદમ :

આજે ' ક્રાંતિ ' જે અર્થમાં વપસય છે તે અર્થમાં જૈનાચાર્યો કચારેય ક્રાંતિકારી બન્યા નથી. સાચું સમજાયા પછી અસત્યના ત્યાગ અને સત્યના સ્વીકાર – આને જે ક્રાંતિ ગણીએ તા શાસનપ્રેમી જેનાચાર્યો આ રીતે સત્યના સ્વીકારમાં સદા અગ્રેસર રહ્યા છે.

ું જૈનદર્શનમાં ગુણુધર્મની પ્રધાનતા ઃ

જેણે પંચાનદ્રયા પર વિજય પ્રાપ્ત કરીને સંયમની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે એ જૈન છે. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની સંપ્રાપ્તિ દ્વારા માક્ષપદને પામે તે જૈન છે. કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના માર્ગ પર પહેાંચીને આત્માના વાસ્તવિક વિરાટ સ્વરૂપને નીરખીને તેમાં જ રમમાણુ રહે તે જૈન છે. જૈન તીર્થ કરો ક્ષત્રિયા હતા, ગણધરા અને કેટલાયે આચાર્યા જૈનેતર હતા. મહાન આચાર્યા સિદ્ધસેન દિવાકર, હરિભદ્રસૂરિજી આદિ બ્રાહ્મણવ શતા હતા. સ્વય પ્રભસૂરિ અન્ય કુળમાં જન્મ્યા હતા. વર્ત માન પર પરામાં પૃ. શ્રી ચારિત્રવિજયજી બુ દેલખંડના બ્રાહ્મણ હતા. જૈનધમ માં વ્યક્તિના મૂલ્યાંકનના આધાર તેના જાતિ, કુળ કે ઉ મર ઉપર નથી; પણ તેનાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના વિકાસ પર અવલ બે છે.

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પરિસરમાં જ્યાતિર્ધ રાતું યુગદર્શન ઃ

જૈનાચાર્યોના જીવનમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રત્નત્રથીનું મહત્વ મુખ્ય રહ્યું છે. તેઓનું જીવન જ એવું હોય છે કે તેઓનાં પગલે પગલે રત્નત્રથીનું પ્રદાન થતું રહે છે. પ્રાચીનકાળની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં થાડી શિથિલતા લાગે તો ના નહિં; પણ બીજ રીતે છેલ્લા દસકામાં જૈનામાં વધેલી પ્રખળ ધર્મભાવનાએ જેર પકડ્યું છે. તેનાથી જૈનધર્મ પ્રત્યે સૌની આશા—શ્રદ્ધા એર વધી જાય છે. આમ થવાનું કારણ પૂજ્ય ભગવંતાના આચાર—વિચારના પ્રભાવ છે. પૂર્વે પૂજ્ય હેમચંદ્રાચાર્ય કે પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજીએ અનેક શ્રાંથા રચ્યા, તેમ વર્તમાનમાં પૂ. મુનિશ્રી જિનેન્દ્રવિજયજીએ વિદ્યાપીઠ દ્વારા, પૂ. સાગરાન દ

સૂરિજીએ આગમત્તાનના પ્રસાર દ્વારા, પૂ. પુષ્યવિજયજીએ પ્રાચીન શ્રે શાના સંશોધન દ્વારા, પૂન્ય નેમિસ્રિજીએ અનેક જિનમ દિરા અને મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાએ દ્વારા, પૂ. રામચ દ્રસ્રિજિએ અનેક દીક્ષાથી એને ઊભા કર્યા તે ઘટનાએ દ્વારા જૈનશાસનના જયજયકાર પ્રવર્ત તા રહ્યો છે.)

સંઘના અભ્યુદ્દય, સાધર્મિક ભક્તિ અને શિક્ષણમાં અધિનાયકાની પ્રેરણા

સાધિમેં ક લિકતના પ્રભાવ-લાભ આદિ સમજાવીને આચાર્યો આ કર્ત વ્ય અગે શ્રીસ ઘોને સજાગ બનાવે છે. પશું પણના દિવસામાં આ કાર્ય અદા થાય છે જ. બાકીના સમયમાં પણ આ મર્યાદાના લાપ ન જ થવા જોઈ એ. અર્વાચીન યુગમાં શ્રી વલ્લભસ્રિજીએ શ્રાવકાની પરિસ્થિતિ અને ધાર્મિક શિક્ષણ શ્રેત્રે અત્તાન અવસ્થા જોઈ તે તરફ સમાજનું ધ્યાન દોરી ઠેર ઠેર સરસ્વતીમ દિરા સ્થાપવાની ઘોષણા કરી, તેમ છતાં, તેઓશ્રીએ સાત ક્ષેત્રની ઉપેક્ષા પ્રાયઃ કરી જ નથી. સાધિમેં ક બ ધુંઓના પ્રખર હિતચિ તક એ ધર્મ માર્ગના પુષ્યપ્રવાસીએ ભારે માટી નામના મેળવી.

જ્ઞાનભંડારાને સમૃદ્ધ કરવામાં જૈનાચાર્યોની દિલચશ્પી અને દેણગી :

જૈનાચાર્યોએ નવી લાંઘરચના કરીને અને જૂના લાંઘાને હસ્તલેખન દ્વારા નવજીવન બક્ષીને ત્રાનભંડારાને જે સમૃદ્ધિ આપી છે તે વિશ્વમાં અજોડ લાલાય છે. જેસલમેર, ખંભાત, પાટણ, અમદાવાદના ત્રાનભંડારાના વિકાસ—સુરક્ષા—મૂલ્યાંકન માટે પૃ. પુષ્યવિજયજી મહારાજે ઘણા પરિશ્રમ લીધા. પુરાણી પ્રતાનું વાચન—સંશાધન કર્યું. આ ક્ષેત્રમાં અત્યારે પૃ. તપસ્વી મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજે અને અન્ય અનેક મુનિવરાએ આ કાર્ય સારી રીતે સંભાળયું છે. લીંબડી, ભાવનગર આદિ શહેરાના ત્રાનભંડારામાં વર્ષો જૂની હજારા હસ્તલિખત—સુરક્ષિત પ્રતા આજે ય આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે. આજના વિકસતા વિત્રાનયુગમાં આપણી ધર્મ શ્રહા ટકાવી રાખનારા અને માર્ગ દર્શ'ક બનતા એવા ઉપદેશાના સેંકડા લેશા પૂર્વા અધિએ રચેલા છે, જે આજે પણ માજુદ છે. એવા વિપુલ લેશનંડારાને સાચવી વધારે સમૃદ્ધ બનાવવા જોઇ એ. આ પાયાના મર્મ સમજી જૈનાએ ત્રાન પરત્વે કેવી ભક્તિ કેળવી છે તે જુઓ! દિવાળી પછીની નવા વર્ષની પ્રથમ પાંચમે જૈના ગ્રાનપંમી તરીકે ઊજવે છે. ગ્રાનની પૃજ થાય છે. લેશાના પ્રદર્શન યોજાય છે અને ગ્રાનને અશાતનાથી બચાવવા કાળજી લેવાય છે.

જૈનધર્મના લાખા-કરાંડા શ્રાંથામાંના ઘણા હજા પણ અપ્રગટ સ્થિતિમાં, પ્રાચીન તાડપત્રા પર, મુંદર મરાંડદાડ અક્ષરાએ વિવિધ શાહીમાં, હસ્તલિખિત રૂપમાં શ્રાંથાગારમાં પડ્યા છે. કેટલાક શ્રાંથા-દીકાઓ અલખત્ત, આ દર્શનના મહાપ્રભાવશાળી આચાર્ય ભગવંતો દ્વારા પ્રગટ પણ થયા છે. છતાં પાટણમાં, સુરતમાં, રાજસ્થાનમાં, ભાવનગરની શ્રી યશાવિજયજી શ્રાંથમાળા અને આત્માનંદ સભાના શ્રાંથાગારમાં, અમદાવાદના ભાે. જે. વિદ્યાભવનમાં, લાલભાઈ દલપતભાઈ સંશોધન કેન્દ્રમાં, શેડશ્રી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ જેવા શ્રાવકવર્યોના અંગત ભંડારામાં અને અન્યત્ર જળવાયેલા જ્ઞાનભંડારા ચુનીલાલ ગાંધી વિદ્યાભવન, મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વગેરેના

રર શાસનપ્રભાવક

શ્ર'થભંડારામાં બધી મળીને નીસ લાખ જેટલી હસ્તપ્રતા હાવાના પૂરતા સંભવ છે. પાલીતાણાના આગમ મંદિર, સાહિત્ય મંદિર અને વીરબાઇ જૈન પાઠશાળામાં પણ અલભ્ય શ્ર'થા છે. વંડાદરા, ખંભાત, લીં ખડી, ડભાઇ, ઇડર, જેસલમેર, પાટણ, વીરમગામ, જામનગર વગેરેના શ્ર'થભંડારાને વિશેષ સમૃદ્ધ–સુરક્ષિત કરવા જોઈએ. આ ભંડારા આત્માનાં સાચાં વિશામસ્થાના છે, અમૃતનું પાન કરાવનાર પરબા છે.

જૈન શાસ્ત્રભંડારામાં દિગંબર સંપ્રદાયના ગ્રાનભંડારા પણ ઉલ્લેખનીય છે. તેમાં ઉદયપુરના ભદારકજી યશાદીતિ^૧ જૈન શ્ર'થભ'ડાર તેમ જ દક્ષિણ ભારતના ભદારક ચાર્ડદીતિ^૧જી મહારાજ (મૂળવિધિ) શ્રવણ બેલગાડા, ઉપરાંત વારાણસી અને જયપુરના શ્રંથાગારા **વિશે**ષ ઉલ્લેખનીય છે. અપ્રકાશિત એવાં પુસ્તકાની હસ્તપ્રતા પણ લાખાની સંખ્યામાં વિદ્યમાન છે. હસ્તપ્રતાેની સારી એવી સંખ્યા દક્ષિણ ભારતમાં તાંજોરમાં, ત્રિવેન્દ્રમ, મૈસૂર તથા મદ્રાસ અન્નામલાઈ પાસે સારા પ્રમાણમાં સચવાયેલી છે. તિરૂપતિની સંસ્કૃત સુનિવર્સિ[°]ટી પાસે પણ હવે સંગ્રહ થવા લાગ્યાે છે. મહારાષ્ટ્રમાં પૂનાની ભાંડારકર એારિએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ પાસે પણ સારાે એવા સંગ્રહ છે. ડેક્કન કાેલેજ પાસે પણ છે. મુંબઇની માધવબાગ પાસેની લાલભાગ જૈન પાઠશાળા પાસે પણ ઠીક સંગ્રહ છે. સુરતમાં શ્રી હુકમજી મુનિના ભંડાર અને જૈન આનંદ પુસ્તકાલય, ડભાઈમાં મુનિશ્રી જંખૂવિજયજના ભંડાર, છાણીમાં મુનિશ્રી પુષ્યવિજયજના બે માટા ભંડારા, વડાદરામાં પ્રાપ્ય વિદ્યામ દિર, ગાયકવાડ એારીએન્ટલ ગંથમાળા અને હંસવિજયજીના જ્ઞાનભંડારામાં સારા એવા સંગ્રહ છે. ખંભાતમાં શ્રી શાંતિ નાથજીના ભેંડાર તથા શ્રી વિજયનેમિસૂરિજીના ગ્રાનભંડાર, અમદાવાદના ડેલાના ભેંડારમાં, પાલડીમાં જૈન પ્રાચ્ય વિદ્યામ દિરમાં, ગુજરાત વિદ્યાસભામાં વિપુલ પ્રમાણમાં હસ્તપ્રતાના સંગ્રહ છે. કચ્છ–કોટડામાં પણ સંગ્રહ છે. નાહટાજીના બીકાનેરના સંગ્રહ તથા ઉદેપુરના જૈન ગંથ-ભંડારા ઉલ્લેખનીય છે. રાજસ્થાનમાં જોધપુરના મહારાજાના સંગ્રહ પણ સુંદર છે. ઉત્તરમાં વારાણુસી પાસે સરસ્વતીભવન અને વારાણુસી સંસ્કૃત યુનિવર્સિંડી, નાગરી પ્રચારિણી સભા; ળિહારમાં નાલ દા, દરભ'ગા આદિ સ્થળામાં પણ સારા પ્રમાણમાં હસ્તપ્રતાના સંગ્રહ છે. પટણા યુનિવર્સિટી, બંગાળમાં કલકત્તા યુનિવર્સિટી, નંદિયા અને શાંતિનિકેતનમાં પણ સારા એવા સંગ્રહા છે. પંજાળમાં હાંશિયારપુરમાં, લાહોરમાં પંજાળ સુનિવસિંદીમાં, કાશ્મીરમાં જમ્મુમાં પણ હસ્તપ્રતાના સારા એવા સંગ્રહ છે. 🚶

ભગવાન મહાવીરના શાસનની સંધવ્યવસ્થા :

ભગવાન મહાવીરની શાસનવ્યવસ્થામાં આગમશાસ્ત્રો સર્વોપરી સ્થાન ધરાવે છે. એ પછીનું સ્થાન પૂજ્યપાદ આચાર્ય દેવાનું છે. પછી સાધુમહારાજો અને પછી મહાજન– સંસ્થાઓનો ક્રમ આવે છે. સંઘની સ્થાપનામાં ત્યાગી અને વ્રતધારી શ્રાવક–શ્રાવિકા અને સાધુ–સાધ્વી, એમ ચારને સ્થાન અપાયું છે. સાધુમાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગણિ વગેરેના સમાવેશ થયા છે. આમાં વ્યક્તિપૂજાને કાઈ સ્થાન નથી. વ્યક્તિ દેપ્ટિરાગ તરફ ખેંચી જાય

શ્રમણભગવ તાે-૧

છે, જ્યારે ગુણીજન ગુણાનુરાગી બનાવે છે. જેમણે વીતરાગ પરમાત્માના આદેશ–ઉપદેશને પરમ શ્રદ્ધાભાવથી સભાળ્યાે છે અને જીવનમાં ઉતાર્યો છે, આચરી બતાવ્યાે છે, તેવા પૂજ્યોને સંઘમાં સ્વીકૃતિ આપી સંઘની-શાસનની શાભામાં વૃદ્ધિ થતી રહે છે.

વિદેશીઓને જૈનધર્મ અને જૈન શ્રમણાનું ભારે આકર્ષણ :

જૈનચાર્યો દ્વારા રચાયેલા સાહિત્યનું આજે પણ ભારે માટું આકર્ષણ વિદેશીઓને છે. ઉપરાંત, જૈના દ્વારા નિર્માયેલું શિલ્પસ્થાપત્ય પણ આકર્ષણનું કેન્દ્ર રહ્યું છે. વિદેશીઓને છેલ્લા બે-ત્રણ દાયકામાં ગ્રાનસંશાધન અને તત્ત્વજ્ઞાનનું ઘેલું લાગ્યું છે. પૂર્વાચાર્યોએ લખેલા વિજ્ઞાનના ઘણા ચંથા તેઓને ખૂબ જ ઉપયોગી બની ગયા છે. આ ચંથા કેવળીભાષિત હાલાથી, ગ્રાનને આધારે લખાયેલા હાલાથી, સત્ય તરફ ખેંચી જતા હાય છે. વિલાસ, વૈભવ અને સમૃદ્ધિના રંગરાગથી કંટાળીને આ વિદેશીઓ હવે ભારતની આધ્યાત્મિક સમૃદ્ધિને સમજવા મથામણ કરી રહ્યા છે. એમાં યે શ્રમણસંસ્કૃતિના ઊંડાણમાં ડાેકિયું કરવા રસ અને રૂચિ જાગૃત થયાં છે. જૈનાચાર્યા તરફ પૂજ્યભાવ વધતા જાય છે. આત્માને આધ્યાત્મિક વિચારા દ્વારા આત્મશાંતિ મળશે જ એવી શ્રદ્ધા તેઓમાં દેઢ થતી જાય છે.

ડે!. હસમુખભાઇ દેશીએ એક જગ્યાએ યથાર્થ નેાંધ્યું છે કે, સમગ્ર વિશ્વસાહિત્યને વીસમી સદીના પૂર્વાર્ધ, જેની તર્કશુદ્ધ વિચારણાથી ઉજ્જવળ થયાે હતા; ઇશ્વરના અસ્તિત્વના નિષેધ કરીને પણ જેણે વિશ્વમાં પ્રવર્તી રહેલી કાઈ અગમ્ય ગ્રૈતન્યશક્તિના સદા પુરસ્કાર કર્યો હતાે, એવા મહાન સાહિત્યાચાર્ય બર્નાર્ડ શાંએ સર્વશક્તિમાનને પ્રાર્થના કરતાં એક જગ્યાએ લખ્યું છે કે, "ક્રીને મારે જન્મ ધારણ કરવાનું બને તાે મને જૈન બનાવજે."

સાહિત્યક્ષેત્રે જૈનાચાર્યોનું આદાનપ્રદાન :

સંસ્કૃત સાહિત્યના ગુજરાતના એક લખ્ધપ્રતિષ્ઠિત સાક્ષરવર્ય પ્રા૦ શ્રી એસ. એમ. પંડ્યા સાહેળ એક વિસ્તૃત નોંધમાં લખે છે કે, "ગુજરાતના વિવિધ ઐતિહાસિક કાળખંડામાં પ્રાચીન કાળથી જૈન આચાર્યો અને સૂરી ધરોનું સાહિત્યક્ષેત્રે ઘણું મહત્ત્વનું પ્રદાન રહેલું છે. પ્રાચીન કાળખંડમાં ગિરિનગર (જૂનાગઢ), વલભી, જંભુસર, આનંદપુર (વડનગર) અને ભૃગુકચ્છ (ભરૂચ) વગેરે ગુજરાતનાં સાંસ્કૃતિક કેન્દ્રો હતાં. ખ્રાહ્મણ અને બૌદ્ધ વિદ્વાનો ઉપરાંત જૈનાચાર્યો અને સૂરિવર્યોએ સાહિત્યસર્જન, વિવેશન અને વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રવૃત્તિએા નિરંતર ચલાવી હતી.

ઇસવીસનની પ્રારંભની સદીમાં ગુજરાતમાં સ્થિર થયેલા જૈનાચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ, કે જેમના નામ પરથી સિદ્ધ નાગાજુંને પાદલિપ્તપુર (પાલીતાણા) વસાવ્યું તે, આ મહાન આચાર્ય સાહિત્યકાર હતા અને એમણે ઘણી સાહિત્યિક કૃતિઓની રચના કરી હતી. બીજા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં થયેલા મનાતા વજભ્રતિ નામના ભૃગુકચ્છનિવાસી જૈનાચાર્ય તે સમયના મહાન અને પ્રખ્યાત કવિ હતા એમ 'વ્યવહારસૂત્ર'ના ભાષ્યમાંથી જાણવા મળે છે.

પ્રાચીન વિદ્યાધામ વલભીમાં નાગાજુ નસૂરિની અધ્યક્ષતામાં ઇ. સ. ૩૦૦ના અરસામાં તૈયાર થયેલી જૈનશ્રુતપર પરા તત્કાલીન સાહિત્યિક પ્રવૃત્તિના ખ્યાલ આપનારી અની રહે છે. આ ઉપરાંત, 'નંદીસૂત્ર 'ના કર્તા દેવિહિ'ગણિ ક્ષમાશ્રમણ, મહાન જૈન તક વાદી કવિ અને સ્તુતિકાર સિદ્ધસેન દિવાકર તેમ જ મહાન તાકિ ક અને તત્ત્વર મલ્લવાદી અને એમની કૃતિએ ગુજરાતના આ પ્રાચીન કાળખંડની ઉત્તમ સાહિત્યિક સમૃદ્ધિના પૂરતા ખ્યાલ આપે છે.

મૈત્રકકાળ (લગભગ ઇ. સ. ૪૭૧ થી ૭૮૮) અને અનુમૈત્રકકાળ (ઇ. સ. ૭૮૮ થી ૯૪૨)માં સાંસ્કૃતિક વિદ્યાધામ વલભીમાં જૈન સૂરી ધરોએ સાહિત્યિક અને સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિને ઘણી આપ્લાવિત કરી હતી. છઠ્ઠા સૈકામાં થયેલા જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ, કે જેમને હેમચંદ્રાચાર્ય શ્રેષ્ઠ વ્યાપ્યાનકાર તરીકે નવાજ્યા હતા. એ ઉપરાંત, કાટાર્ય વાહિગણિ ક્ષમાશ્રમણ, સિદ્ધસેન ગણિ, સૂર્ણિ વ્યાપ્યાકાર જિનદાસ ગણિ મહત્તર, આઠમા સૈકાના જિનભદ્રસૂરિ, જિનદાસૂરિ, હરિભદ્રસૂરિ, અપ્પભદ્રસૂરિ, ઉદ્યોતનસૂરિ, જિનસેનસૂરિ, દસમા સૈકાના પાર્શ્વ મૃનિ, આચાર્ય સિદ્ધષિ હરિ ધેણાચાર્ય વગેરે વિદ્યાના મુખ્ય છે. મેત્રકકાલના એક પ્રસિદ્ધ મહાકાવ્ય 'હરિવ શણરાણ', જે ઇ. સ. ૭૮૩–૮૪માં વઢવાણમાં રચાયું હતું; એના કર્તા જિનસેનસૂરિ પુન્નાટસ ઘના દિગંબર સાધુ હતા. એમાં હરિવ શમાં જન્મેલા વસુદેવ, બલરામ, કૃષ્ણ તથા અરિષ્ટિનેમિ (નેમિનાથ) જેવા નાયકોનાં ચરિત્ર આલેખવામાં આવ્યાં છે.

અનુમૈત્રિકકાળમાં શીલાચાર્ય છએ રચેલાં 'ચઉપન્નમહાપુરિસચરિય 'નું જૈનસાહિત્યક્ષેત્રે વિશિષ્ટ સ્થાન છે. એમાં આવેલું 'વિબુધાન'દ' નામનું નાટક પ્રાક્ર–સાલંકીકાળનું એક માત્ર ગ્રાત રૂપક છે.

ગુજરાતના ઇતિહાસના સુવર્ષ કાળ કહી શકાય એવા સાલ કીયુગમાં તો જૈનાચાર્યો અને સૂરિવર્યોને હાથે વિપુલ પ્રમાણમાં સાહિત્યસર્જન થયું. કલિકાલસર્પ સં હેમચંદ્રાચાર્ય સિદ્ધરાજ જયસિ હેના અધિક પ્રેમ સંપાદન કરીને સાહિત્યકૃતિઓ ઉપરાંત કાશ, વ્યાકરણ, અલંકાર આદિ શાસ્ત્રામાં મહત્ત્વનું પ્રદાન કર્યું. એમનું ૨૦ સર્ગનું 'દ્રયાશ્રય ' મહાકાવ્ય પ્રસિદ્ધ છે. 'સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન ' અને 'કાવ્યાનુશાસન ' એમના અનુક્રમે વ્યાકરણ અને અલંકારશાસ્ત્રના ગ્રંથા પ્રસિદ્ધ છે. એમના પટ્શિષ્ય રામચંદ્રસૂરિ પ્રળ ધશત–કર્તા – સા કૃતિઓના કર્તા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે. એમનાં અગિયાર રૂપકા પૈકી 'નલવિલાસ ', 'નિર્ભયભાન્યાયાગ' પ્રકરણ–રૂપકા 'કૌમુદીમિત્રાણ'દ' અને 'મલ્લિકામકર'દ' જૈન રામકથાને આધારે સ્થાયેલું 'રઘવિલાસ ', હરિશ્વંદ્રના વૃત્તાન્ત આલેખતું 'સત્યહરિશ્વંદ્ર' વગેરે પ્રસિદ્ધ છે. એમના ગુણચંદ્રસૂરિની સાથેના નાટ્યશાસ્ત્રીય ગ્રંથ 'નાટ્યદર્પ'ણ ' પણ પ્રસિદ્ધ છે.

જૈન સ્રિઓએ મહાયુરુષાનાં જીવન આલેખતાં ચરિતકાવ્યા, પૌરાણિક કાવ્યા અને સ્તાત્ર-કાવ્યા રચવામાં મૂલ્યવાન પ્રદાન કરેલું છે. ઉદયપ્રભસ્રસ્રિચિત 'ધર્માભ્યુદય' કે 'સંઘપતિચરિત' વસ્તુપાલને લગતાં મહાકાવ્યામાં સહુથી માેટું છે. એમાં વિશેષતઃ ધર્મ કથાએાનું આલેખન છે. અમરચંદ્રસ્રસ્તુિ 'બાલભારત' અને 'પદ્માનંદ' મહાકાવ્યા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. 'બાલભારત' મહાભારતના સાર છે, 'પદ્માન દ'માં જૈન તીર્થ કર આદિનાથનું ચરિત આલેખ્યું છે. દેવપ્રભ-સૂરિએ રચેલું ૧૮ સર્ગનું 'પાંડવચરિત', 'નાયાધમ્મકહા' અને 'ત્રિષબ્ટિશલાકાપુરુષચરિત'માં પ્રાપ્ત થતી જૈન–પરંપરા પ્રમાણેની પાંડવચરિતકથાનું આલેખન કરતું મહાકાવ્ય છે. આ ઉપરાંત સૂરાચાર્યે રચેલું 'ઋષભનેમિ–કાવ્ય' કે 'નેમિ–નાભેયદ્વિસ'ધાન કાવ્ય', હેમચંદ્રસૂરિનું 'નાબેય–નેમિ', અભયદેવસૂરિનું 'જયંતવિજય', જિનપ્રભસૂરિનું 'શ્રેણિકચરિત' પણ પૌરાણિક પ્રકારમાં મૂકી શકાય એવાં કાવ્યા છે.

ચરિતકાર્વામાં ઋષભદેવ અને નેમિનાથ ઉપરાંત અન્ય તીર્થ કરોનાં ય ચરિત નિરૂપતાં મહાકાર્વામાં માણિકચર્ચ દ્રસૂરિની એ રચનાએ — (૧) શાંતિનાથચરિત (આઠ સર્ગ) અને (૨) પાર્શ્વનાથચરિત (નવ સર્ગ), ઉદયપ્રભસૂરિનું 'નેમિનાથચરિત', સર્વાનંદનું 'ચંદ્રપ્રભચરિત', મુનિદેવસૂરિનું 'શાંતિનાથચરિત', વિજયચંદ્રસૂરિનું 'મુનિસુન્નતસ્વામીચરિત', નેંધપાત્ર છે. આ ઉપરાંત, સંસ્કૃત—પ્રાકૃતમાં બીજાં પણ સંખ્યાબંધ ચરિતકાર્વ્યા આ કાળમાં લખાયેલાં મળી આવે છે— જેમ કે, રત્નસૂરિનું 'અમરસ્વામીચરિત', જિનપાલનું 'સનત્કુમારચરિત', માનતું ગસૂરિનું 'શ્રેયાંસચરિત', હેમચંદ્રાચાર્યનું 'ત્રિષ્િટશલાકાપુરુષચરિત' વગેરે પ્રસિદ્ધ છે.

નાટ્યરચનાના ક્ષેત્રે રામચંદ્રસૂરિના મૂલ્યવાન પ્રદાન ઉપરાંત ઈ. સ. ૧૧૫૧ની આસપાસ રચાયેલું દેવપ્રભસ્રિનું ' ચંદ્રલેખા વિજયપાલ ' પ્રકરણ કુમારપાળ અને અહેરાજના સંઘર્ષને પાંચ અંકોમાં નિરૂપે છે. આ જ સૂરિના એક બીજા માટા, પણ અનુપલબ્ધ રૂપક ' માનમુદ્રા-ભંજન'નો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે. એમની ત્રીજી નાટિકા 'વિલાસવતી ' અપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે. રામચંદ્રમુનિએ રચેલા છ અંકના 'પ્રખુદ્ધરાહિહ્યુંય'માં અઠ'ગ ચાર રાહિહ્યુંયના ધર્મ પરિવર્તનની કથાનું આલેખન છે. ખાલચંદ્રસૂરિનું ' કરુણાવજાયુધ ' એકાંકી જૈનધર્મના અહિંસાપ્રધાન ધર્મનું ગૌરવ કરવા રચાયું છે. નરેન્દ્રપ્રભસ્ર્રિએ ૧૫૦૦ શ્લાકપ્રમાણનું એક ' કાકુત્સ્થકેલિ ' નાટક રચ્યું હતું; પણ આ નાટક હાલ ઉપલબ્ધ નથી. જયંતસિંહસ્ર્રિએ ' હમ્મીરમદમર્દન' નામના ઐતિહાસિક નાટકમાં, પાંચ અંકમાં વસ્તુપાલ અને વીરધવલે ગુજરાત પરના મુસ્લિમ આક્રમણને જે પરાક્રમથી મારી હડાવ્યું એનું નિર્પણ કર્યું' છે. મેઘપ્રભસ્ર્રિનું ' ધર્માભ્યુદ્ય' ગુજરાતનું એક નાેધપાત્ર છાયારૂપક છે, જેમાં દશાર્ષુ લદ્રના જીવનચરિત્રનું આલેખન છે. બીજા એક અજ્ઞાત જૈન કવિએ રચેલું તીર્થ કર નેમિનાથના જીવનને લગતું ' શમામૃતમ્ ' પણ છાયારૂપક છે.

જૈન સૂરિવર્યોનું સ્તાત્રસાહિત્યના ક્ષેત્રે પણ અપૂર્વ પ્રદાન છે. સાલંકીકાળ અને એ પછી રચાયેલા પ્રભ'ધગ્ર'શોની રચનામાં પ્રભાચાર્યનું 'પ્રભાવકચરિત', મેરુત ગાચાર્યનું 'પ્રભ'ધ-ચિ'તામણિ' આદિ પણ પ્રસિદ્ધ છે. સાલંકીકાળ પછીનાં કાવ્યામાં દેવવિલાસગણિનાં 'હીર સૌભાવ્યમ્', પ્રતિષ્ઠાસોમનાં 'સામસૌભાવ્યમ્' વગેરે પ્રસિદ્ધ છે. 👌

આત્મલક્ષી ચારિત્રચૂડામણિ શ્રમણા :

આમ તા સાધુ માત્રનું મુખ્ય ધ્યેય આત્મલક્ષિતા જ હાય છે; છતાં, જેમની આત્મલક્ષિતા શ્ર. ૪ વધુ પ્રમાણ ધરાવતી હાય તેવા વંદનીય સાધકામાં શ્રી આનંદઘનજી, શ્રી ચિદાનંદજી, શ્રી યશાવિજયજી, શ્રી વિનયવિજયજી, શ્રી કપૂરવિજયજી આદિને ગણાવી શકાય. છેલ્લે છેલ્લે થયેલા આવા સાધકામાં શ્રી કમલસૂરિજી, પ્ પં. શ્રી ભદ્ર કરવિજયજી ગણિ, પ્ પં. શ્રી અલયસાગરજી ગણિવર, પૂ. આ. શ્રી કલાપૂર્ણસૂરિજી આદિ નામા જરૂર ગણાવી શકાય.

ભક્તિ અને મુક્તિ આપનારાં ધાતઃસ્મરણીય નામા ઃ

જૈનદર્શનમાં આત્માની ભક્તિ વધારનારાં કેટલાંક પવિત્ર નામા જગપ્રસિદ્ધ છે, જેમનાં જવનની એક એક પ્રવૃત્તિ આદરણીય હતી. આ આત્માઓએ અંજોડ ભક્તિ કરીને પોતાના અને પરના આત્માની ઉન્નતિ અર્થે સેંકડા સંકંટા વેઠીને સત્યમાર્ગના પ્રકાશ પાથર્યા : મહાન જૈનાચાર્થ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ, સ્થુલિભદ્રજી, પુષ્યભૂમિ રાજગૃહી સાથે સંકળાયેલાં અમર નામા મેતાર્થમુનિ, શાલિભદ્રજી, નંદિષેણુ, જંખૂરવામી, સ્વયંભવસૂરિ– આ ખધા ગ્રાની પુરુષોએ માનવજીવનના ઉત્કર્ષ માટે અનેક ભૂમિકાઓ સરજી આપી. ઐતિહાસિક નગરી ઉજ્જૈન સાથે સંકળાયેલ આચાર્ય શ્રી માનતુંગસૂરિજી, શાલનમુનિ, સિદ્ધસેન દિવાકરજી વગેરે નામાનું આજે પણ ઘેર ઘેર સ્મરણ થાય છે.

આરાધકા અને યુગમૂર્તિ પંડિતા :

જૈનદર્શનમાં અને સાહિત્યમાં અસંખ્ય સાક્ષરાનું જે યાગદાન મળ્યું છે તેમાં કર્મયાગી અને યાગિનિષ્ઠ આચાર્ય શ્રી ખુદ્ધિસાગરસ્રિજીએ ૧૦૮ શ્રંથાનું નિર્માણ કર્યું. શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સ્ર્રિજી, આગમશ્રંથાના સંપાદક અને સંશાધક આગમવિશારદ પૂ. પં. શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ, કચ્છની ભૂમિ પર રહીને મુનિશ્રી જંબ્વિજયજી, મુનિશ્રી અમરેન્દ્ર-વિજયજી અને પં. શ્રી રતનાચંદ્રવિજયજીએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં સાહિત્યસર્જન કર્યું છે. શ્રમણ સંઘમાં આવા અસંખ્ય પંડિતો થયા છે.

શ્રમણાને અપાતી વિવિધ પદવીએ અને કર્તવ્ય :

શ્રમણોને ગુણુ-યાગ્યતા-પ્રભાવકતા-શિષ્યાદિ પરિવાર ઇત્યાદિને આધારે પદપ્રદાન કરવામાં આવે છે. જ્ઞાન, સંયમ અને કાર્યની યાગ્યતા મુજબ જ પદવી અપાય છે. નવપદમાં ગણાવેલ ઉપાધ્યાય અને આવાર્યપદના પરિચય તેની જવાબદારી સહિત છે. અયાગ્યને પદપ્રદાન જેમ દેષ છે, એમ યાગ્યને પદનું અપ્રદાન પણ ગચ્છનાયકને માટે દેષ ગણાય. સૌ પ્રથમ ગણિપદ, પછી પંન્યાસપદ, ને પછી ઉપાધ્યાય કે આચાર્યપદ અપાતું હોય છે. આચાર્યપદની જવાબદારી ખૂબ જ વધી જાય છે. આચારા પાળવા-પળાવવા ઉપરાંત અડીખમ રહીને શાસનરક્ષા કરવી એ આચાર્યની મહાન જવાબદારી છે.

શ્રમણભગવ તાે–૧

ચતુર્વિધ સંઘની એકતામાં શ્રેષ્ડિએાનું યાગદાન :

કાળબળે જ્યારે જ્યારે સાધુસમુદાયાની એકતા તૂટી કે સંપ જેખમાયા ત્યારે ત્યારે સત્યના આગ્રહી બનીને શ્રાવકાએ પણ પાતાની માટી જવાબદારીઓ અદા કરી છે. દૂરની વાતા જવા દઈએ તો, પૂ. શ્રી હીરવિજયસૂરિજી પછીના ઇતિહાસ તપાસીએ તો, એવા શ્રેષ્ઠિઓ માટી સંખ્યામાં મળી આવશે, જેમણે એકતા વધારવા અગ્રગણ્ય ભાગ ભજવ્યા હાય. શેઠશ્રી કસ્તુરભાઇ લાલભાઇ અને તેમના પરિવારે આ દિશામાં ઘણી જ સારી સેવા બજાવી છે. શ્રેષ્ઠીશ્રી દીપચંદભાઇ ગાડી એ પણ એલ ઇન્ડિયા જૈન કાેન્ક્રરન્સના પ્રમુખપદે રહીને ઘણી ઉમદા સેવા બજાવી છે.

યતિપર પરાનું પ્રાથલ્ય અને તે પછીના કાળની આલાેચના :

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ બાદ શાંડાં વર્ષો પછી ચૈત્યવાસના કાળ આવ્યા. પછી પુનઃ ઉગ્ર સંયમીઓના પુષ્યપ્રકાશ ફેલાયા. પણ ચૈત્યવાસનાં મૂળ સાંબૂત રહ્યાં. એમાંથી જ યતિસંસ્થા પેદા થઈ. એમની પાસે પારંભકાળે સંયમશુદ્ધિતું બળ હતું, તેથી મંત્રતંત્રાદિ પ્રભાવે તેઓ શાસનપ્રભાવના કરી શક્યા. સમયનાં વહેણુ સાથે એમનામાં પણ સંયમશિધિતા પ્રવેશતાં જ આખરે યતિસંસ્થા મૂળમાંથી ઊખડી ગઈ. આજે યતિએ સંસ્થારૂપે ઓછા જેવા મળે છે, પણ એમના જેવી જ આચારવિચારની શિધિલતા આજે પુનઃ ઉદ્દભવી રહ્યાનાં ચિદ્ધો કચાંક કચાંક જેવા મળે છે. આ અંગે સંઘના અચણીઓએ સમયસર સજાગ બની જવાની જરૂર છે. કાળે પડેખું બદલ્યું છે, જમાનાની દૂધિત હવા માનવજાતને એવો ભરડા લઈ રહી છે કે સંઘનાયકાએ જાગૃતિ બતાવ્યા વગર પાલવે તેમ નથી. આજે ઊચે ગગને લહેરાતો જૈન ધર્મ અને શાસનના કીર્તિ ધ્વજ સદાયે ગૌરવલેર લહેરાતા રહે એમાં જ જૈનાની આબાદી છે. ઉપર જણાવ્યું તેમ, શ્રાવક અને સાધુઓ વચ્ચેના આ પુરુષોએ પોતાની સાધના એક સમયે ચરમ સીમાએ પહોંચાડેલી; પણ ઉત્તર સાધકો અને ઉત્તરાધિકારીઓની અક્ષમ્ય ક્ષતિઓને કારણું દેદીપ્યમાન જણાતી એ શક્તિઓ ભંડારાઈ ગઈ, કાળની ગર્તામાં ધકેલાઈ ગઈ અને ત્યાર બાદ ક્રિયોદ્ધાર થયા.

જિનેન્દ્ર ભક્તિમહાત્સવામાં જૈનાચાર્યાની દારવણી :

જિનભક્તિ મહોત્સવા–ઉપધાન, એાળી, ઉજમણું, સંઘયાત્રા આદિ– અનુષ્ઠાનામાં માટા જનસમૂહને એકત્રિત થવાની તક મળે છે. તેથી જૈનાચાર્યા આ માટેના ઉપદેશ આપવાપૂર્વક આમાં નિશ્રા પ્રદાન કરતા હોય છે. આ સિવાય વિહારયાત્રાની પૂર્વકાલીન મર્યાદાઓ આજે જોવા મળતી નથી. ચાતુર્માસ બાદ વિહાર કરવા, યાગ્ય ક્ષેત્ર અને ત્યાં માસકલ્પ એટલે મહિના રાકાવું, વળી બીજા ક્ષેત્રમાં માસકલ્પ – આ રીતે ચાતુર્માસ સિવાયના આઠ મહિનાના વિહાર અને નવમા મહિને ચાતુર્માસ માટે સ્થિરતા – આ પદ્ધતિ નવકલ્પી વિહાર તરીકે પ્રસિદ્ધ હતી. આ પરંપરા આજે થાડાઘણા અંશે ચાલુ થાય તા સાચા અર્થમાં સ્વ-પર ઉપકારક

બની શકે. આજે જે રીતે અમુક ગામડાંએા પર 'વિહાર' બાજરૂપ બની ગયા છે એવું ન બને. આઠ મહિના વિચરણ અને ચાર મહિના જયણા–જવદયાની દેપ્ટિએ એક ક્ષેત્રમાં નિવાસ– જૈન મુનિજીવનની આ લગ્ય પરંપરા છે.

છ વિશિષ્ટ નિયમાના પાલનપૂર્વ કુરુની નિશ્રામાં તીર્થ યાત્રા કરવાના લાલ – એ મહિમા ઘણા છે. આવું સંઘ-આયાજન છે'રી પાલક સંઘના નામે ઓળખાય છે. આ રીતે યાત્રા કરવાથી નાનાં નાનાં ગામડાંઓમાં પણ જવાનું થાય છે. અને તેઓને દર્શન–પૂજન આદિના લાભ મળે છે. એ ગામડાની કાઇ જરૂરિયાત હોય તા તે પણ પૂર્વ થાય છે. અસયાત્રામાં એ શક્ય નથી. ઉપરનાં કર્ત બ્યા બરાબર અદા થઇ શકે એ માટે સંઘને આચાર્ય દેવા નિશ્રા આપતા હોય છે.

ડૂંકમાં જોઈ એ તો, ઉપધાન એ સૂત્રના અધિકારી થવા માટેની ઉત્તમ ક્રિયા છે. એાળી એ શાધતા નવપદની આરાધના છે. ઉજમણું એ તપસ્યા આદિની પૂર્ણતાની – સુકૃત્યાની અનુમાદનાની અનાખી પ્રવૃત્તિ છે.

આ બધાં કાર્યોમાં શ્રાવકા પ્રમાદ ન કરે તે માટે શ્રમણા ઉપદેશ નિમિત્તે પ્રેરણા આપે છે. શ્રાવકાએ આવાં આદર્શ કાર્યા અગણિત કર્યા છે, અને કર્યે જ જાય છે. ઉપધાન જેમ સાધુજીવનના અનુભવ કરવાનું સાધન છે, તેમ છ'રીપાલિત સંઘ ગામ-ગામનાં જિનચૈત્યા જુઢારવાનું, શ્રાવકાની આર્થિક, આધ્યાત્મિક સ્થિતિને જોઈ-સમજીને વિકસાવવાનું ઉત્તમ કાર્ય છે. ઉચ્ચ લાવે એક એક ડગલું તીર્થ તરફ ભરતાં ભરતાં કર્મ ખપતાં જાય છે. શ્રમણા તપ, ત્યાગ, શીલ, ભાવ આદિ ધર્મની વૃદ્ધિ માટે આવાં કાર્યો કર્તાવ્ય રૂપે કરવાનું યાદ અપાવે છે. ભૂતકાળના કુમારપાળ, વસ્તુપાલ–તેજપાલ, માણેકલાલ, મનસુખભાઈ આદિના સંઘા પ્રસિદ્ધ છે.

શ્રમણુધમ^રમાં જયણા સાચવવાનાં ઉપકરણા ઃ

આમ જુઓ તો, શ્રમણજીવનના સંપૂર્ણ ગણવેશ જયણાની જાળવણીના ધ્યેયપૂર્વક નક્કી કરાયેલા છે. સીધી કે આડકતરી રીતે લગભગ ખધાં જ ઉપકરણા જયણા માટેનાં જ કહી શકાય તેમ છે. ઓદ્યા, ડંડાસણ, પ્ંજણી, રજોહરણ, સરવાળી, સ્પડી, કામળી, સંથારા, મુહપત્તિ વગેરે મુખ્ય ઉપકરણા જયણાનાં પાલનમાં વિશેષ રીતે સહાયક બનતાં હાય છે.

ઉપાશ્રયાે અને પાઠશાળાએા :

શ્રાવકા ધર્માસધના સારી રીતે કરી શકે તે માટે ઉપાશ્રયોનું નિર્માણ થતું હોય છે. માટે જૂના જમાનામાં ઉપાશ્રય, પૌષધશાળા તરીકે જ એાળખાતા. આ રીતે શ્રાવકસંઘે આસધના શ્રમણભગવ તાે–૧ રહ

માટે ળનાવેલા ઉપાશ્રયમાં સાધુઓ આવીને રહે, આરાધના કરે, એ એક આનુષંગિક મહાન લાભ છે. પણ સાધુઓ માટે જ બનાવાતા ઉપાશ્રય સાધુઓ માટે જ કચારેક દેવિત બની જતા હોય છે. દરેક જૈન પરિવારે પાતાનાં સંતાના માટે ધર્મસંસ્કારોના મૃલ્યવાન વારસા આપવા ધરમાં જ પાઠશાળા જેવું વાતાવરણ ઊલું કરવું એઈ એ. પરિવારામાં આવું વાતાવરણ વિકસી શકે નહિ તે માટે શ્રીસંઘા પાઠશાળારૂપે આ ફરજ અદા કરે છે. જૈન પાઠશાળામાં ધાર્મિક જ્ઞાન જ આપી શકાય. ગુજરાત—મહારાષ્ટ્રમાં જૈન પાઠશાળાઓના વિકાસ માટે શ્રેન્કીશ્રી ખાંતિલાલ લાલચંદ અને તેના સાથી મિત્રા સારી જહેમત લઇ રહ્યા છે. તે જ રીતે દાનવીરાની સહાયથી આરાધના માટે નવા ઉપાશ્રયો પણ નિર્માણ પામી રહ્યા છે.

ડહેલાના ઉપાશ્ચય : ભગવાન મહાવીરની પાટપર પરામાં જગદ્ગુરુ પૃ. આ. શ્રી હીરવિજયસ્તિ થયા. તેમના પ્રશિષ્યના પ્રશિષ્ય પૃ. પં. શ્રી સત્યવિજયજી થયા, જેમનાથી ડહેલાના ઉપાશ્ચયની પર પરા ચાલી છે. એ જ પર પરામાં શ્રી પદ્મવિજયજી, રૂપવિજયજી, વીર-વિજયજી આદિ કવિએ થયા છે. અમદાવાદમાં સૌથી વહેરા ઉપાશ્ચય આ ડહેલાના ઉપાશ્ચ છે, બીજ બધા તેમાંથી નીકળેલા છે. એ જ પર પરામાં શ્રી ધર્મ વિજયજી મહારાજ થયા. પૃ. શ્રી સત્યવિજયજીથી ધર્મ વિજયજી સુધીની બધી જ પર પરા પં-ચાસની જ ચાલી છે.

સૌરાષ્ટ્રમાં સુરેન્દ્રનગર પાસે લીંબડીમાં પણ શ્વે. મૂ. જૈનાની સંખ્યા સારી એવી છે. લીંબડીના ઉપાશ્રયા, પાઠશાળાએા, ગ્રંથભંડારા જગપ્રસિદ્ધ છે. જૈનમુનિઓએ આ ગ્રંથભંડારાને સમૃદ્ધ કરવામાં સારી એવી જહેમત લીધી છે. આ સંખંધે સુરતના પ્રાે. હા. મુગટલાલ આવીશીએ એક સુંદર નિખંધ તૈયાર કર્યા છે. જિજ્ઞાસુઓએ વાંચવા જેવા છે.

રથયાત્રા–શાભાયાત્રા–દીક્ષાયાત્રાના વરધોડા :

રથયાત્રાના વરઘાડા મુખ્યત્વે તો શાસનપ્રભાવના માટે જ નીકળતા હાય છે. અજૈના પણ જૈનશાસનની પ્રભુભક્તિ એઇ ને અનુમાદનામાં ભાગીદાર થાય તે માટે વરઘાડા કાઢવામાં આવે છે. એમાંથે આ વરઘાડાનું આયોજન શાસ્ત્રીય મર્યાદા મુજબ હાય તો કેટલાયે અજૈના જૈનધર્મની અનુમાદના કરનારા ખની જાય. વીતરાગ જિનેશ્વર ભગવંતને રથમાં ખિરાજમાન કરી સાદર-વિવેકપૂર્વક નગરમાં ફેરવવા, અન્ય જ્વાને પ્રભુના દર્શન થાય, સમ્યક્ દર્શન-બાધિબીજની પ્રાપ્તિ થાય, શ્રાવકાનાં આંગણાં પાવન થાય: આ ઉદ્દેશા સાથે રથયાત્રાઓનું આયોજન થાય છે.

' વચ્ચકખાણ ' શું છે ?

'પચ્ચક્રખાણ ' પ્રાકૃત શખ્દ છે. એના પ્રાથમિક અર્થ પ્રતિજ્ઞા થાય છે. અસંયમિત જવનને સંયમિત અને નિયમિત બનાવવું, એ આ પ્રતિજ્ઞાના ઉદ્દેશ છે. જૈનધમ માં આવાં પચ્ચક્રપાણા અનેક પ્રકારનાં છે. એક જ વાર ખાવું, એ જ વાર ખાવું, એક વાર પણ લુખ્ખું જ ખાવું વગેરે પ્રતિજ્ઞાઓ એકાસણું, બિયાસણું, આયંબિલ તરીકે એાળખાય છે. આના પ્રભાવે મનની આશાદાડ ઉપર કાળૂ આવી જાય છે, અનેક પાપાથી બચી જવાય છે. સામાન્ય રીતે ૪૮ પાપાના ત્યાગ

શાસનપ્રભાવક

કરવા એ દેશવિરતિ તરીકે ઓળખાય છે. શ્રાવકા-જૈના દેશવિરતિ સ્વીકારી શકે છે. સવિવિરતિ સ્વીકારા માટે જૈનદીક્ષાના સ્વીકાર અનિવાર્ય અને છે. વિરતિ એટલે અટકવું. દેશવિરતિ/સર્વ વિરતિના શબ્દાર્થ જૈનશાસનમાં નાનીમાટી અનેક પ્રતિજ્ઞાઓનું વિધાન છે. આ પ્રતિજ્ઞાઓ વગરપાધે અને વગરપીધે, આશાના સંઅધ ચાલુ રાખવા માત્રથી ખંધાતાં હજારા પાપામાંથી માનવીને મુક્તિ અપાવે છે અને ત્યાગધર્મના સાનેરી સાપાન પર ક્રમશા અગ્રેસર થવા પ્રેરે છે.

અવિરતિવાળું જીવન પાપ કરે કે ન કરે, પણ પાપમય છે. વિરતિવાળાનું જીવન, જયારે એનું પાલન ચાલતું –કરાતું હાેય તેટલાે સમય પાપરહિત હાેય છે. ઉદાહરણ તરીકે, સામાયિક, પૌષધ, ઉપવાસ આદિ માટે પચ્ચક્ષ્પાણ–ભાષ્ય ઘણું ઉપયાગી છે.

શ્રમણાનાં સારગર્ભિત વ્યાખ્યાના દ્વારા શાસનપ્રભાવના :

ધર્મ પામવાનું પગથિયું વ્યાખ્યાન-શ્રવણ છે. ધર્મનું આચરણ કરવું અત્યંત મહત્વનું છે; પણ ધર્મનું આચરણ શા માટે કરવું અને કૃદિ રીતે કરવું એ પાયાની સમજણ મેળવવી એ વધુ મહત્ત્વનું છે. આ કામગીરી જૈનશ્રમણા વ્યાખ્યાન-પ્રવચન દ્વારા અદા કરે છે. જૈન સાધુઓના માટામાં માટે ઉપકાર જ 'માક્ષમાર્ગનું જ્ઞાન' આપવા સ્વરૂપ આ ધર્માપદેશ દ્વારા આજ સુધીમાં જે શાસનપ્રભાવના અને ધર્મપ્રગતિ થઇ શકી છે એ બીજા દ્વારા શક્ય નથી. શ્રમણા કેવળજ્ઞાની-પ્રરૂપિત દેશનાને વ્યાખ્યાનમાં જિજ્ઞાસુને વાયણા-વાચના રૂપે આપતા હોવાથી, એ સારગભિત દેશના જીવા માટે ખૂબ જ ઉપકારક અને શાસનપ્રભાવના માટે નિમિત્તરૂપ બની રહે છે. આ માટે આઠ પ્રભાવક (સમક્તિના ૬૭ બાલની સજ્ઝાય)ની વાતો ઉપયોગી છે.

માનવતાની ફૂલવાડી વિકસાવતારા ગુણાનુરાગી શ્રમણા :

માનવમાં રહેલી માનવતાને વિકસાવવી એ કાંઈ ખહુ મેાટી વાત નથી. પાય-પુષ્ય જેવાં તત્ત્વામાં શ્રદ્ધા ન હોય તાે ય આવાે વિકાસ શક્ય બને છે; જ્યારે માનવમાં રહેલી દિવ્યતાને વિકસાવવી એ ખહુ માેટી વાત છે. આ વિકાસની પ્રક્રિયા જૈનમુનિનાં પગલે પગલે પુષ્ટ બનતી હોય છે. શ્રમણાના આચારવિચાર જ એવા હોય છે કે તેઓ મીન હોય તાે પણ તેમનાં દર્શન માત્રથી માનવીના અંતરની કળીએ પ્રકુલ્લિત થઈ ઊઠે છે!

ચરમ તીર્થપતિ ભગવાન મહાવીરે દેશવિરતિ / સર્વાવરતિ ધર્મને પ્રરૂપ્યાં. દેશવિરતિમાં શ્રાવકાને માર્ગાનુસારીના ૩૭ ગુણ, ૧૨ વ્રત, સમક્તિ આદિ જે જે દર્શાવ્યું તે મનુષ્યજન્મ સફળ કરવા માટે, માનવતાની ફૂલવાડી વિકસાવવા માટે શ્રમણો ઉપદેશ રૂપે કહે છે. આ કારણે મિશ્યાથી સમક્તિ થાય, અશ્રદ્ધાવાન શ્રદ્ધાવાન થાય, અવ્રતી વ્રતવાન થાય. શ્રમણોની સંયમસાધના જેમ વિરલ હોય છે, તેમ ભારે કષ્ટપાદ પણ હોય છે. અને અંતે એમ લાગે છે કે સાચું જવન જ આ છે. જ્ઞાની પુરુષા સંસારની અસારતા અને વિરતિની ઉપાદેયતા વિશે જે વારંવાર કહી ગયા છે તે વાસ્તવિકતાના સ્વીકાર કરવા જ રહ્યાં. અને એ વાસ્તવિકતાનાં દર્શન આવા જ્ઞાન અને તપમય જવનમાં થાય છે.

શ્રમણભગવંતા–૧ 3૧

દર્શનશુક્તિ અને ચારિત્રશુક્તિના સિંહનાદ કરનારા સમગ્ર પરિવારને વિરતિ-ધર્મનું પ્રદાન કરનારા શ્રમણરત્ના :

સાધુઓની દિનચર્યા સાધનારૂપ હોય છે. સાધુ પોતાની દરેક ક્ષણ આરાધના માટે વાપરે છે. વિરાધનામાંથી અચાવવા, મનવચનકાયાથી પવિત્ર થવા માટે, દર્શન—ત્રાન—ચારિત્રની વૃદ્ધિ માટે—શુદ્ધિ માટે વાપરે છે. સાધુ જયણા—જીવદયા પાળવા માટેના પુરુષાથી હોય છે. જો વિરાધના થાય તો તેનું મન—વચન કાયાથી પ્રાયક્ષિત્ત કરે છે. સાધુ સંસારમાં જળકમળવત્ રહેવા માટે અપ્રમત્તપણે ઉદ્યમ કરે છે. સાધુઓની આ દિનચર્યા પ્રાચીન કાળમાં ખૂબ જ આદર્શભૂત હતી ત્યારે દિનચર્યાનો મોટા ભાગ જ્ઞાનાર્જન અને જ્ઞાનદાનમાં જ પસાર થતો. આમ છતાં, આજના શ્રમણસમુદાયની જીવનચર્યા પણ ઢીક ઢીક પ્રેરક રહી છે. આવશ્યક ક્રિયાઓમાં સવારસાંજ પ્રતિક્રેમણ અને પ્રતિક્ષેખન (વપરાશમાં આવતાં વસ્ત્રો આદિનું જીવદયાની દબ્ટિએ નિરીક્ષણ), દર્શન, સ્વાધ્યાય, વિહાર, ધર્માપદેશ આદિ આવી શકે. સદાય અધ્યાત્મની મસ્તીમાં જ રાચતા હોય એવા સાધુઓ શાસનનાં સાચાં ઘરેણાં છે!

તપના મહિમા અને શાસનના શણગાર સમા તપસ્વી શ્રમણા :

તપ એ સાધુજીવનના પ્રાણ છે. તપ અને સાધુજીવન એ એક સિક્કાની બે બાનુઓ છે. તપ એટલે ઉપવાસ-આર્યાબિલ આદિ એ વ્યાખ્યા સાચી હોવા છતાં પૂરતી નથી. જૈનદર્શને તપને બાર પ્રકારમાં વર્ણવેલ છે. એની વિગતા રસપ્રદ અને પ્રેરક છે. સાધુજીવનમાં એ બારેબાર કે બારમાંના કાઈ પણ એકની બહુલતા જેવા મળતી હોય છે. તેથી જૈનશાસનમાં તપ અને તપસ્વીઓની ઉજ્જવળ પર પરાના વિશાળ પ્રવાહ અસ્ખલિતપણ વહેતા જ રહ્યો છે. પર્યુષણ જેવાં પર્વામાં તા આ તપસ્યાઓ સોળે કળાએ ખીલી ઊઠે છે.

દેવ–ગુરુ–ધર્મની વાસ્તવિક સમજણ :

સુદેવ-વીતરાગ, નિરંજન, નિરાકાર એ જ દેવ. સુગુરુ–ત્યાગી, તપસ્વી, પાંચ મહાવ્રતધારી એ જ ગુરુ. સુધર્મ"–અહિંસામૂલક ધર્મ એ જ ધર્મ".

દેવ-ગુરુ-ધર્મની સાચી સમજણ ઉપર જ માક્ષમાર્ગના પ્રયાસ આધારિત છે. જેનામાં રાગદ્રેષ ન હોય એ દેવ ગણાય. રાગદ્રેષ જીતવા જેઓ કટિબદ્ધ હોય એ ગુરુ ગણાય. અને જે અહિંસામૂલક હોય તે ધર્મ ગણાય. ટ્રંકમાં, જે વીતરાગ હોય તે દેવ. વીતરાગતાને પામવા જે વિરાગી બને તે ગુરુ અને વિરાગ વિકસાવી વીતરાગતા તરફ પ્રયાણ કરાવે તે ધર્મ. આવા દેવ-ગુરુ-ધર્મ જ સાચા ગણાય. આ જાતની અનુપમ શ્રદ્ધાને જૈનદર્શન ' સમ્યક્દર્શન ' તરીકે આળખાવે છે. અને આવા સમ્યક્ દર્શનને પાયાના ગુણ તરીકે આળખવામાં આવે છે. આ ગુણાપૂર્વકની નાનકડી ધર્મકિયાને ખૂબ જ દીમતી ગણવામાં આવી છે. આ ગુણની ઉપેક્ષાપૂર્વકની

૩ર શાસનપ્રભાવક

માટી ધર્મ ક્રિયા પણ નિષ્ફળ ગણવામાં આવી છે. જેમ પાયા કાચા હોય તાે માટી ઇમારત ખડી કરવામાં આવે તાે નિરથ'ક નીવઉ તેમ આ નાનકડી ક્રિયાનું મહત્ત્વ છે.

સ્વાધ્યાયપ્રિયતા અને શ્રમણા :

સ્વાધ્યાયપ્રિયતા એ શ્રમણજવનની અનાષ્ટ્રી વિશેષતા છે. શ્રમણા સ્વાધ્યાયપ્રિય જ હોવા નોઇ એ. સ્વાધ્યાય વિના શ્રમણત્વ શાલે જ નહીં. સ્વાધ્યાય એટલે સ્વનું—આત્માનું— જાતનું અધ્યયન. સ્વાધ્યાયથી જ આત્માના સ્વાભાવિક ગુણાનું દર્શન થાય છે. વૈભવિક દાષાના ખ્યાલ આવે છે. માટે સ્વાધ્યાય શ્રમણજવનનું અવિનાભાવી અંગ છે.

ભક્તિ–સાધનામાં શ્રમણાેના પુરુષાર્થ:

ભક્તિ દ્રવ્યથી અને ભાવથી થાય. વીતરાગની ભક્તિ તો શ્રમણા ભાવથી, સ્તાત્ર-સ્તવનાદિ ખાલના અથવા ચિંત્વનાદિ પૂર્વં કરે. ખાલ-વૃદ્ધ-જ્ઞાની-તપસ્વી શ્રમણાની વિવિધ રીતે માહારપાણી, વૈયાવ²ચ, ખબર-અંતરાદિથી ભક્તિ કરી સંયમમાં સહાય કરે, સ્થિર કરે. ઉદાહરણ એઈએ તો, બાહુબલીએ પૂર્વ ભવમાં ૫૦૦ સાધુઓની સેવા કરેલી. હૈયાથી જે કામળ હાય અને કાયાથી ખૂબ કઠાર હાય તે જ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે. જૈનધર્મની ભક્તિભાવના તાે જગજાહેર છે. કેમ કે તેનાં એક એક તીર્થા જગતમાં અંજોડ છે. ગગનગું બી મંદિરા અંજોડ છે. દેદીપ્ય-માન મુનિવરા પણ અંબેડ છે. જૈનશાસનની લક્તિસાધનાની આ જ્વલંત ગાયાએ৷ છે. જેમ શ્રમણા ભાવભક્તિપ્રધાન છે, તેમ જૈનશાસનમાં શ્રાવકનું જીવન દ્રવ્યભક્તિપ્રધાન છે. પ્રભુ જિનેશ્વરની આજ્ઞાની આરાધનાને ભાવભક્તિ કહેવાય છે અને આવી આજ્ઞા-આરાધનાના ધ્યેય સાથે પ્રભુનાં દર્શન-પૂજનાદિ કરવાં એ દ્રવ્યભક્તિ કહેવાય છે. આ સિવાય મંદિર–મૃતિ'–સર્જન, સ્તુતિ–સ્તેોત્રાની રચના, પૂજા–અર્ચના–વંદના–ગુણુગાન – આ સર્વ દ્રવ્યભક્તિના પ્રકારા છે. દ્રવ્ય-ભાવભક્તિ વૃદ્ધિ ગત થતી રહે એ માટે શ્રમણાએ ખૂબ પ્રયત્ન પુરુષાર્થ કર્યા છે. ભાવભક્તિના સંદેશ તો તેઓના જીવનની પ્રત્યેક પળમાંથી ફેલાય જ છે; સાથાસાથ દ્રવ્યભક્તિ પણ વૃદ્ધિ ગત થયા જ કરે છે. પરિણામે શ્રમણોના સદ્ગુપદેશથી મંદિર–મૃતિ'નાં નિર્માણકાર્યો આજે પણ થતાં જ રહે છે. આ ઉપરાંત, પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત, તથા છેલ્લાં વર્ષોમાં ગુજરાતી ભક્તિસાહિત્ય શ્રમણાના હાથે માટા પ્રમાણમાં રચાયું છે— જેમાં શ્રી શુભવીરનું પૂજાસાહિત્ય, શ્રી પદ્મવિજયજી પંડિત, શ્રી રૂપવિજયજી પંડિત. શ્રી દીપવિજયજી પંડિત, શ્રી આત્મારામજી મહારાજ, શ્રી લખ્ધિસૂરિજી મહારાજ આદિની રચનાએ આજે પણ અગ્રસ્થાન ધરાવે છે. વર્તમાનકાળમાં પણ આ રચના-કાર્યોના પ્રવાહ વર્ણયં ભ્યા વહી જ રહ્યો છે. આ સિવાય પણ શ્રી હીરવિજયજીના ભક્ત શ્રી ઋષભદાસ કવિ આદિની રચનાએ પણ સંઘમાન્ય છે.

જૈનધર્મનાં દરેક અંગા નવપદમાં સમાય છે:

જૈનધર્મ એટલે નવપદ અને નવપદ એટલે જૈનધર્મ આવું સમીકરણ માંડી શકાય,

શ્રમણભગવ તાે-૧

એવી અલેદ અને અભિન્ન સ્થિતિ બંને વચ્ચે રહેલી છે. નવપદમાં સાધનાથી સિદ્ધિ સુધીના સુરેખ નકશા અંકિત થયેલા છે. જોવે શિવ બનવાનું છે અને એ માટે સાધના જરૂરી છે. નીચેની કશ્નાએથી નવપદને નિહાળીએ તો જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ : આ સાધનામાર્ગ છે. આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-મુનિ : એના સાધકા છે. એમની સામે વીતરાગના પ્રતીક શ્રી અસ્દિંતદેવ સાધ્ય છે અને સિદ્ધિ તરીકે સૌનું ધ્યેય સિદ્ધપદ છે. આમ, અસ્દિંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ – જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ : આ નવપદમય 'સિદ્ધચક્ર'માં સંપૂર્ણ જૈનશાસન સમાય છે. જગતમાં જૈનશાસનનું અસ્તિત્વ એના સાધુઓ, મંદિરા ઉપાશ્રયો અને આગમસાહિત્યથી જાણી શકાય છે. અસ્દિંતાદિ પાંચ પદા તો નામ પરથી જ એાળખાઈ જાય તેવાં છે. જ્ઞાનપદમાં સમ્યક્ષ્ જ્ઞાન અને એનાં સાધન ૪૫ આગમ આદિ આવે. દર્શનપદમાં જિનમંદિર, જિનપ્રતિમા આદિ આવે. ચારિત્રપદમાં સાધુતાની સાધનામાં સાધક સહાયક એાઘા, પાત્રા આદિ ઉપકરણા આવે અને તપપદમાં તપના લેદ-પ્રલેદોના સમાવેશ થાય. આમ, નવપદમાં બધું જ આવી જાય છે.

આ વાતને વધુ સ્પષ્ટ રીતે જોઇએ તો, નવપદમાં દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ, ધર્મ'તત્ત્વ છે. કાેઇ પણ ધર્મ'માં આ ત્રણ તત્ત્વો અવશ્ય હાેવાનાં જ. એથી જૈનધર્મ'ની દરેક શાસ્ત્રાહત પ્રવૃત્તિ-ઉપદેશ આ ત્રણ તત્ત્વને પુષ્ટ કરનાર આ ત્રણની આરાધના–ઉપાસના કરનારાં જ કહેવાશે. માટે જૈનધર્મ'ને નવપદમય / ત્રણ તત્ત્વમય કહેવામાં જ એના દર્શ'નનાે સાર છે.

🕻 જૈનાચાર્યોની કવિત્વશક્તિનેા પ્રભાવ :

શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજી શીધકવિ હતા. કલ્યાણમંદિર-સ્તાત્રની સ્થના દ્વારા એમણે જે ચમતકાર સજર્યા તે ઘટના ઇતિહાસમાં અમર બની ગઈ. એ કાવ્ય દ્વારા અવંતી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્વયં પ્રગટ થઈ. પૂ. આ. શ્રી માનતું ગસ્ત્રરિએ ભક્તામર સ્તાત્રની રચના કરી : ૪૮–૪૮ બેડીએમાં તાળાં સ્વયં તૂરી ગયાં, બંધ દ્વારા સ્વયં ખૂલી ગયાં! કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યે સાડાત્રણ કરોડ શ્લાકપ્રમાણ નવ્ય-ભવ્ય શાસ્ત્રનું સર્જન કરી મહાભારત કાર્ય કર્યું. મહામહાપાધ્યાયજી શ્રી મેઘવિજયજીએ સપ્તસંધાન મહાકાવ્ય રચ્યું. એક એક શ્લાકમાંથી સાત સાત ચરિત્રાના અર્થ નીકળે એવી તેની રચના છે! આવી દિવ્ય શક્તિને વંદન કર્યા વિના રહી શકાય જ નહીં! શ્રી સમયસું દરે અષ્ટાલક્ષી લંઘ રચ્યા અને એક વાકચના આઠ લાખ અર્થ કાઢવામાં આવ્યા! આવી અદ્ભુત કવિત્વશક્તિને અહાલાવપૂર્વક કોટિશઃ વંદન કર્યા વિના કેમ રહી શકાય!

ગુણગાહી શ્રમણાેની સુવાસ અને સહવાસ :

મારા બાલ્યકાળથી જ નિત્ય શ્રમણોને વાંદવા જતી વખતે મારા મનમાં અનન્ય શ્ર. પ રાયનપ્રભાવક

ધર્મ ભાવ પ્રગટ થતા. સાધુઓના સહવાસથી મારા અંતરમાં શાધત આનંદની લહેરીઓ આવી જતી. શાસ્ત્રાની વાતા સાંભળવાના મને ખૂબ જ શાખ હતા. અનુભવે એમ લાગ્યું છે કે, વ્યાગમસાહિત્યનું કેવળજ્ઞાન અને ગીતાની સ્થિતપ્રજ્ઞતાના ગ'ભીર ચિ'તનથી માનવમનનાં ડેહાેળાયેલાં નીર નીખરી જાય છે. આત્મસંપદા અને આત્મસામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરવા ગ્રાની મુનિઓના સંગ ખૂબ જ લાભદાયી અને ફળદાયી નીવડે છે. ચિત્ત પ્રસન્નતા અનુભવે છે. આત્મપરિણતિ શું છે તેના ખ્યાલ આવે છે. નિલે^ડપી સાધુએાના સહવાસ આત્માના વિકાસની મંગલ ઘડી બની જાય છે. સંસારના મૂક સાક્ષી બની જઈએ તો એ પરમ અવસ્થા પુષ્ટ્યાદયની નિશાની છે. જેમ જેમ સાધુઓના સત્સંગ વધતા ગયા, તેમ તેમ આત્મજાગૃતિ માટે મન તડપતું રહ્યું છે. સંસારનાં તમામ પદાર્થી અનિત્ય છે, ક્ષણભંગુર છે. લીમડાના રસ જેવા કડવા અને કથીર જેવા હલકા આ સંસાર, એ વિષે આ સાધુભગવ[ં]તા પાકારી પાકારીને સુગાથી કહેતા આવ્યા છે એમાં કંઇક તથ્ય હોલું જોઈએ. રાજ એકાદ વાર એકાંતમાં આત્માના રાજ્યમાં ચાલ્યા જઇ એ અને રાગનાં, દેષનાં, કેાધનાં, વાસનાનાં પડળા ઉતારી આત્માના સાચા સ્વરૂપને નીરખવા થાેડી મથામણ કરશું, તેમાં કાેઈ સંતનું માર્ગદર્શન સાંપડશે તા આત્મદર્શન અને દિવ્ય અનુભૂતિ અવશ્ય થશે જ. જેમનાં નયનામાંથી સર્વનું કલ્યાણ કરતા પ્રશમ રસ સદા વહેતા હાય એવા ગુણીજન સાધુઓના સહવાસથી આપણા રાગન્દ્રેષ પાતળા પડી જાય છે. દેષોનું વિસર્જન થાય છે અને એક માત્ર આત્મદર્શનની રઢ લાગી જાય છે. આજે જ્યારે માનવી અનેક આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિમાં સપડાયા છે, કુટું બજીવન કહુષિત અનતું જાય છે, ત્યારે ગામડે ગામડે વિચરતા જૈનસાધુ આ વિષમકાળમાં સૌના વિસામા બની શકે તેમ છે, જે વિસામા પામીને આજના અશાંત અને અતુષ્ત માનવીનું અંતર ચિદાન દમાં રમતું થઇ જશે. માનવલવ જો મુક્તિનું મંગલ દ્વાર છે, તેા ચારિત્ર તેની ગુરુચાવી છે. જૈનસાધુ આ મુક્તિદ્વારને ખાલવાના પ્રચંડ પુરુષાર્થ કરનાર ધર્મધાંગી છે. આમ, સાધુઓના સંગ માનવ-જીવનના હિતમાં છે.

શ્રદ્ધાસંપન્ન સુરિવર્યોનાં સ્મૃતિચિદ્ધોથી પાવન બનેલી ખંભાતની પુષ્યભૂમિ :

ખંભાતના સાક્ષરવર્ષ હો. જે. પી. અમીન સાહેખ એક નેંધમાં લખે છે કે "જેન તીર્ધધામ તરીકે પ્રખ્યાત હોવાના કારણે ઘણા પ્રભાવિક આચાર્યો ખંભાતમાં થઈ ગયા અથવા ચાતુર્માસ વગેરે નિમિત્તે ખંભાતમાં રહી ગયા–જેમાં શ્રી દેવેન્દ્રસ્ર્રિજી, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજી, શ્રી માણિકચ-ચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી વિજયચંદ્રજી, શ્રી સિંહતિલકસ્ર્રિજી, શ્રી જયકીર્તિસ્ર્રિજી, શ્રી જયકેસરસ્ર્રિજી, શ્રી જિનચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી જિનચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી જિનેદ્રચસ્ર્રિજી, શ્રી રત્નસિંહસ્ર્રિજી, શ્રી ભાવસાગરસ્ર્રિજી, શ્રી શૃદ્ધિનસ્ર્રિજી, શ્રી ધર્મમતિસ્ર્રિજી, શ્રી કલ્યાણસાગરસ્ર્રિજી, શ્રી અમરસાગરસ્ર્રિજી, શ્રી હીરવિજયસ્ર્રિજી, શ્રી વિજયસેનસ્ર્રિજી, શ્રી બિજયને તિલકસ્ર્રિજી, શ્રી હેમવિમલસ્ર્રિજી, શ્રી હોમવિમલસ્ર્રિજી, શ્રી અનનંદવિમલસ્ર્રિજી, શ્રી લિજયદેવસ્ત્રિજી, શ્રી રામચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી રામચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી વિમલચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી રામચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી વિમલચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી રામચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી વિમલચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી જયચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી રામચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી વિમલચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી જયચંદ્રસ્ર્રિજી, શ્રી સફમીન

શ્રમણભગવ તો–૧

સાગરસૂરિછ, શ્રી કીર્તિ વિજયસૂરિછ, શ્રી લિખ્ધિયં દ્રસૂરિછ, શ્રી ભ્રાતૃયં દ્રસૂરિછ, શ્રી વિજયાનં દર્સૂરિછ, શ્રી આત્મારામછ, શ્રી વિજયને મિસૂરિછ, શ્રી સાગરાનં દસૂરિછ, શ્રી વિજયવદ્યભસૂરિછ, શ્રી વિજયલિષ્ધસૂરિછ, શ્રી બિજયહેના પ્રસૂરિછ, શ્રી ચતુરવિજયછ, શ્રી જિનો દયસૂરિછ, શ્રી વિજયહેના સ્તર્સાર્રે અહિં નામા સવિશેષ ઉલ્લેખનીય છે. એમાં કલિકાલસર્વં સ્ત્રી હેમચંદ્રાચાર્યં નું નામ માખરે છે. તે એા શ્રીના દ્રીક્ષામહાત્સવ ખંભાતમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં સં. ૧૧૫૪ (છે. સ. ૧૦૯૮)માં માઘ મહિનાની શુકલ ચતુદ શીના દિવસે ખ્રાહ્મમુહૂર્તે, ખંભાતના મહાઅમાત્ય ઉદયન મંત્રી દ્રારા ગાહવવામાં આવ્યો હતો. ખંભાતમાં જ તેમણે પોતાના ગુરુ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિછ મહારાજ પાસે વિદ્યાભ્યાસ કર્યો અને તેમના વરદ હસ્તે સં. ૧૧૬૬ના વૈશાખ સુદ ૩ના દિવસે આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે કુમારપાળને ખંભાતમાં આશ્રય આપેલા અને એની રાજયપ્રાપ્તિનો સંકેત કરેલા.

શ્રી માણિક્યગંદ્રસરિજી મહારાજ ખંભાત પાસેના વટકુપ (વડવા)માં અને ત્યાર પછી ખંભાત પધારેલા. એમના તરફ વસ્તુપાલને અત્યંત આદરભાવ હતો. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિજીના શિષ્ય શ્રી જિનપ્રભસૂરિ મહારાજે મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલના પુત્ર જયંતસિંહના વાચન અર્થે સં. ૧૨ ÷ ૦ (ઇ. સ. ૧૨૩૪)માં પ્રભ'ધાવલિ રચી. શ્રી દેવપ્રભસૂરિજીના શિષ્ય શ્રી નરચંદ્રસૂરિજી વસ્તુપાલના માતપક્ષે ગુરુ હતા અને તેઓ વસ્તુપાલ દ્વારા યાજિત ઘણી સંઘયાત્રાઓમાં જોડાયા હતા. શ્રી વિજયચંદ્ર મહારાજ ખંભાતમાં દરેક વખતે માટા ઉપાશ્રયમાં રહેતા હતા. શ્રી સિંહતિલક સરિજી સં. ૧૩૯૫માં ખંભાતમાં કાળધર્મ પામ્યા. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ સં. ૧૩૯૮માં ગચ્છ-નાયકપદ પામ્યા. શ્રી કીર્તિસૂરિજીને સં. ૧૪૬૭માં ખંભાતમાં સૂરિપદ પ્રદાન થયું. શ્રી જિનચંદ્ર-સરિજી સં. ૧૪૧૫માં ખંભાતમાં કાળધર્મ પામ્યા. શ્રી જિનોદયસૂરિજીની નિશ્રામાં સં. ૧૪૧૫માં લિશિયા ગાત્રીય શાહ જેસલે ખંભાતમાં નંદીમહાત્સવ કર્યો અને શ્રી તરુણપ્રભાચાર્ય સરિમંત્ર દીધા અને પદસ્થાપન કર્યા. ત્યાર પછી ખંભાતમાં અજિતનાથ સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી. શ્રી રત્નસિંહને સં. ૧૪૫૨માં શ્રી જયતિલકસ્ત્રિજીએ આગાર્ય પદ આપ્યું અને હરમતિએ એના મહાત્સવ કર્યો. આ સૂરિજીએ ખંભાતમાં સં. ૧૪૮૧, ૧૪૮૬, ૧૪૮૮, ૧૫૦૩, ૧૫૦૭, ૧૫૧૩ અને ૧૫૧૭માં પ્રતિષ્કાએન કરાવી છે. શ્રી સ્ત્નશેખરને બાલ્યવયમાં અંભાતના બાબીએ 'બાલ સરસ્વતી 'ન બિરુદ આપ્યું. તે જ રીતે શ્રી મુનિસુંદર મહારાજને ખંભાતના દક્તરખાને 'વાદી ગામુલષ'ડ 'નું બિરુદ આપ્યું.

શ્રી ભાવસાગરસૂરિજીએ સં. ૧૫૨૦માં ખંભાતમાં શ્રી જયવિજયકેસરસૂરિજીના વરદ હસ્તે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. શ્રી ગુણનિધાનસૂરિ સં. ૧૫૮૪માં ખંભાતમાં સૂરિપદ અને ગચ્છનાયકપદ પામ્યા. વીર ભગવાનની પાંટે ત્રેસઠમા પદ્ધર શ્રી ધર્મ મૂર્તિ સૂરિજીના માતા-પિતા શાહ શ્રી હંસરાજ અને શ્રીમતી હાંસલદે ખંભાતનાં હતાં. શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ ખંભાતમાં સં. ૧૬૬૭માં અને ૧૬૮૧માં પ્રતિષ્દાએ કરાવી. શ્રી અમરસાગરસૂરિજી સં. ૧૭૧૫માં આચાર્ય પદ પામ્યા. જૈનધર્મના તાત્ત્વિક સિદ્ધાંતાનું આલેખન કરવા માટે અકળરના દરખારમાં બહુમાન પામેલા શ્રી હીરવિજયસૂરિજી મહારાજે ખંભાતમાં સાત વાર ચાતુર્માસ કરેલ. તેમના વરદ હસ્તે ઘણા

જિજ્ઞાસુઓએ ખંભાતમાં દીક્ષા લીધી હતી. ખંભાતના ઇતિહાસમાં તેઓશ્રીના પ્રભાવ એટલાે બધા જેવા મળે છે કે ખંભાતના કવિવર ઋષભદાસે સં. ૧૬૮૫માં 'હીરવિજયસ્રિ રાસ' રચ્યાે હતાે. તદુપસંત, શ્રી હીરવિજયસ્રિરજની પ્રશસ્તિ રૂપે 'હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય' આદિ સંસ્કૃત ગ્રંથા રચાયા છે. સાની તેજપાલ, સંઘવી ઉદયકરણ, ઠક્કર દીકા, પારેખ રાજિયા તથા વજિયા વગેરે તેઓશ્રીના પરમ ભક્ત હતા. તેઓ સ્રસ્સિમાટ કહેવાતા હતા. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે સં. ૧૬૧૭માં ત્રણ, ૧૬૨૨માં ત્રણ, ૧૬૨૬માં ચાર, ૧૬૨૭માં એક, ૧૬૩૧માં એક, ૧૬૩૨માં ત્રણ, ૧૬૩૦માં છે, ૧૬૪૪માં એક, ૧૬૫૩માં ત્રણ, ૧૬૩૯માં છે, ૧૬૪૪માં એક, ૧૬૫૩માં ત્રણ હતા. તેમના સ્વર્ગવાસ પછી બીજે વર્ષે ખંભાત-નિવાસી શ્રી ઉદયકરણે તેમની પાદુકાની શત્રુંજય ઉપર સ્થાપના કરાવેલી. ઉપરાંત, તેમની પાષાણપ્રતિમા સં. ૧૬૫૩માં ખંભાતમાં પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલી.

એ જ રીતે, વિજયસેનસ્ફરિજીના વરદ હસ્તે સં. ૧૬૩૨માં એક, ૧૬૪૩માં એ, ૧૬૪૪માં આ, ૧૬૪૪માં આઠ, ૧૬૫૪માં છે, ૧૬૫૬માં છે, ૧૬૫૮માં એક, ૧૬૫૯માં એક, ૧૬૬૧માં ત્રણ, ૧૬૬૨માં એક, ૧૬૬૮માં એક — એમ લગલગ ૨૨ પ્રતિષ્ઠાઓ થયેલી. ખજારમાં ચિંતામણિ પાર્થાનાથની પ્રતિષ્ઠા તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે થયેલી છે, જે હાલ વિદ્યમાન છે. તેઓશ્રી ખંભાતમાં અકખરપુરાના જૈન ઉપાશ્રયમાં સં. ૧૨૬૨ના જેઠ વદ ૧૧ના દિવસે કાળધર્મ પામ્યા, જેમના નિર્વાણુમહાત્સવ ખંભાતના જૈનસંદ્ય ભવ્ય રીતે ઊજવેલા. અને શ્રી વિજયસેનસ્ફરિના નિર્વાણુમહાત્સવ ખંભાતના થતની શ્રી સામજી શાહે અકખરપુરામાં એક સ્તૂપ કરાવ્યો. એ સમયે દિલ્હીની ગાદી ઉપર જહાંગીર બાદશાહ હતો. તેમની પાસે ખંભાતના ચંદુ સંઘવીએ દસ વીઘા જમીન માગી. બાદશાહે તે મદદે મુઆસ નામની જાગીર આપી. હાલ આ સ્તૂપ અકખરપુરામાં મળતો નથી પરંતુ ખંભાતના ભાંચરાપાડામાં શાંતિનાથ—નેમિનાથ ભગવાનનું મંદિર છે તેના મૂળ ગર્ભાગૃહમાં ડાખા તરફ પાદુકાવાળા પથ્થર છે તેના લેખ પરથી જણાય છે કે આ તે જ પાદુકાઓ છે. 'વિ. સં. ૧૬૭૭ના મહા સુદિ ૧૩ને રવિવારે સામજીએ પોતાનાં બહેન ધર્માઈ, સ્ત્રીઓ સહજલદે અને વધજલદે તથા પુત્રી સ્રજ્ તથા સમજી વગેરે કુટું અ સાથે પોતાના કલ્યાણ માટે શ્રી વિજયસ્ફરિજીના શિષ્ય શ્રી વિજયસેનસ્ફરિજીની પાદુકાની સ્થાપના કરાવી.'

શ્રી વિજયતિલકસૂરિજી મહારાજે ખંભાતમાં શ્રી વિજયસેનસૂરિજીના વરદ હસ્તે પૂર્વાશ્રમનાં પત્ની અને પુત્રી સાથે દીક્ષા લીધેલી. ઉપરાંત, શ્રી વિજયતિલકસૂરિજીએ ખંભાતમાં સં. ૧૬૭૩માં ગચ્છનાયકપદ પ્રાપ્ત કર્યું. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે સં. ૧૬૮૩માં કાગણ વદ કને દિવસે ગાંધી કુંવરજીએ મુનિસુવતસ્વામીના બિંબની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી, જે હાલ આપી-ઇપાડાના શાંતિનાથ જિનાલયમાં બિરાજમાન છે. તેઓશ્રી ખંભાતમાં કાળધર્મ પામેલા. કવિશ્રી વૃષભદાસ તેમને ગુરુ ગણતા હતા. શ્રી હેમવિમલ મુનિએ સં. ૧૫૫૦માં સ્તંભતીર્થ સંઘ સાથે શત્રુંજયની યાત્રા કરેલી. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે સં. ૧૫૫૧, ૧૫૫૩, ૧૫૫૬, ૧૫૬૩, ૧૫૬૫, ૧૫૬૬, ૧૫૬૧, ૧૫૬૬ અને ૧૫૬૮માં પ્રતિષ્ઠાએ થઈ હતી.

શ્રી સામિવિમલસૂરિજીના જન્મ ખંભાત પાસેના કંસારી ગામમાં થયેલા અને તેઓશ્રીને ખંભાતમાં ગાલુપદ પ્રદાન થયું હતું. તેઓ સં. ૧૬૧૯ માં ખંભાતમાં ચાતુર્માસ રહ્યા. શ્રી આનંદવિમલસૂરિજી ખંભાતમાં ઘાલું સમય રહ્યા હતા. ખંભાતના શ્રાવકા તેમના તરફ અત્યંત પૃજ્યભાવ રાખતા હતા. શ્રી વિજયસેનસૂરિજીના જન્મ સં. ૧૬૩૪માં થયા હતા અને તેમના હસ્તે ખંભાતમાં ઘાલી પ્રતિષ્ઠાઓ થઇ હતી. તેમને સં. ૧૬૫૬માં વૈશાખ સુદ ૪ ને દિવસે ખંભાતમાં સૂરિપદ પ્રાપ્ત થયેલું. તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે ૧૨ જેટલી પ્રતિષ્ઠાઓ થઇ હતી. તેમના આચાર્યપદ—મહાત્સવ જીજવનાર શ્રી મલ્લ શાહની પત્ની વલ્હાદેએ પાતાના શ્રેય માટે શ્રી સંભવનાથનું ખિંખ ભરાવ્યું, અને તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. લાડવાડાના અભિનંદન જિનાલયમાં શ્રી અનંતનાથની, ભાંયરાપાડાના નવખંડા પાર્યાનાથ જિનાલયમાં શ્રી સુમતિનાથની, શકરપુરાના ચિંતામણું પાર્યાનાથના જિનાલયમાં શ્રી સુવિધિનાથના ખિંબની, માણેકચાકમાં શ્રી શીતલનાથની પ્રતિષ્ઠાઓ તેમના શુભ હસ્તે થયેલી જણાય છે.

શ્રી સમરચંદસૂરિજી મહારાજ સં. ૧૬૨૬માં જેઠ વદ ૧ને દિવસે ખંભાતમાં કાળધર્મ પામ્યા. શ્રી રામચંદ્રસૂરિજી મહારાજે ખંભાતમાં દીક્ષા લીધી. તેમણે ઘણા શ્રંથા લખ્યા. સં. ૧૬૬૯ના જેઠ સુદ ૧૩ને દિવસે તેઓ ખંભાતમાં કાળધર્મ પામ્યા. શ્રી જયરત્નસૂરિજી (સં. ૧૬૬૨) એ 'જવર પરાજય' અને 'દોષ રતનાવલી' નામના શ્રંથા ખંભાતમાં રચ્યા. શ્રી જયચંદ્ર-સૂરિજી મહારાજ સં. ૧૬૭૪માં અને શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મહારાજ સં. ૧૭૩૭માં ખંભાતમાં આચાર્યપદ પામ્યા હતા. શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિજી મહારાજના જન્મ સં. ૧૭૩૦માં ખંભાતમાં દિવસે ખંભાતમાં થયેલા. શ્રી કીર્તિવિજયજી મહારાજના જન્મ પણ સં. ૧૮૧૬માં ખંભાતમાં થયેલા. શ્રી લખ્ધિચંદ્રસૂરિજી મહારાજને સં. ૧૮૪૯માં દીક્ષા આપેલી. શ્રી ભ્રાતૃચંદ્રસૂરિજીએ ખંભાતના નવાળના ભત્રીજાને પ્રતિબાધ કરી શિકાર બંધ કરાવેલા.

શ્રી વિજયાન દસ્ત્રિ (આત્મારામછ) મહારાજ સં. ૧૯૪૨માં પાલીતાણાથી પાછા કરતાં ખંભાત પધાર્યા હતા. અહીંના પ્રાચીન ભંહારોએ તેમના વિદ્યાપ્રેમી હૃદયને આકષ્યું હતું. આ ભંહારામાંથી શાસ્ત્રોના આધાર અને પ્રમાણા મેળવી 'અજ્ઞાનતિમિરભાસ્કર' નામના સુંદર ગ્રંથની રચના કરી. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિષ્ઠિ મહારાજ સં. ૧૯૯૩ના શિયાળામાં ખંભાત પધાર્યા હતા. માંડવીની પાળમાં આવેલા આદીશ્વર ભગવાનની તેઓએ નવીન જિનાલયમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ઉપરાંત, તેઓએ શાંતિનાથ તાડપત્રીય જ્ઞાનભંહારને વ્યવસ્થિત કર્યો. સિદ્ધાંતમહાદ્ધિ પૃ. આ. શ્રી વિજયપ્રેમસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજ સં. ૨૦૨૪ના વૈશાખ વદ ૧૧ના ખંભાત મુકામે કાળધર્મ પામ્યા. શ્રી વિજયનેમિસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજે ખંભાતમાં ઘણાં ચાતુર્માસ કરેલાં. તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી શકરપુરના જિનાલયના જાણેલાર થયેલા અને તેમના વરદ હસ્તે સ્તંભન પાર્શ્વનાથના નવા મંદિરની પ્રતિષ્ઠા થયેલી. તેમની પ્રેરણાથી ખારવાડીમાં જ્ઞાનશાળના વિશાળ મકાનનું અને તેના વિશાળ પુસ્તકભંહારનું નિર્માણ થયું. શ્રી વિજયલાવષ્યસ્ત્રિજી મહારાજે સં. ૧૯૮૦માં, ખંભાતમાં, સાત ભાગમાં 'ધાતુરતનાકર' નામના મોટા શ્રેય રચ્યા.

આગમપ્રભાકર શ્રી પુષ્યવિજયજી મહારાજ ખંભાતમાં ઘણું રાકાયેલા અને તેમણે ખંભાતના જ્ઞાનભંડારાને વ્યવસ્થિત કરવામાં માટું પ્રદાન કર્યું છે. શતાવધાન માટે સુખ્યાત મુનિશ્રી કીર્તિ વિજયજી મહારાજ ખંભાતના વતની છે. તેઓશ્રી ખંભાત પધાર્યા ત્યારે શતાવધાનના પ્રયોગા કરી બતાવ્યા હતા. આ ઉપરાંત, હાલ વિદ્યમાન ઘણા સાધુ મહારાજોએ ખંભાતમાં પધારી પ્રજાજનાને ધર્મ બાય આપેલા છે. પ્. આ. શ્રી વિજયભ્રવનભાનુસ્રિજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ્. આ. શ્રી વિજયભ્રવનભાનુસ્રિજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ્. આ. શ્રી વિજયભ્રવનભાનુ સ્તરિજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ્. આ. શ્રી વિજયહેમ અંદ્રસ્તરિજી મહારાજ પણ ખંભાતના વીશા ઓશવાલા ગ્રાંતિના છે. તેમની ગણિયદવી પણ ખંભાતમાં જ થયેલી.

તદુપરાંત, શ્રી વિનયપ્રભ મહારાજે ગૌતમસ્વામીના રાસ ખંભાતમાં રચેલા. શ્રી લાવણ્ય-સમય મહારાજે 'સુરપ્રિયકેવલીરાસ' સં. ૧૫૬૭માં ખંભાતમાં રચેલા. શ્રી નન્નસૂરિજી મહારાજે 'વિચાર-ચાસઠી ' સં. ૧૫૪૪માં અને 'ગજકુમારરાજશ્રી સજગ્રય 'સં. ૧૫૫૮માં ખંભાતમાં રચેલા. શ્રી લુવનસિંહ મહારાજે 'કલાવતીચરિત ' સં. ૧૫૮૦માં રચેલું. શ્રી કનકસામ મહારાજે 'આષાઢાભૂતિ સજઝાય' સં. ૧૬૩૮માં ખંભાતમાં રચ્યા. શ્રી વિજયસામસૂરિએ સં. ૧૬૧૫માં ' ધમ્મિલરાસ ' ખંભાતમાં રચ્યાે. શ્રી વચ્છરાજ મહારાજે સં. ૧૬૪૨માં 'સમ્યક્ષ્ત્વ કૌમુદ્દીરાસ ' તથા 'શાન્તિનાથચરિત ' ખંભાતમાં રચ્યાં. શ્રી શકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયે સં. ૧૬૪૩માં 'વાસપુજ્ય-જિનપુષ્ટ્યરાસ ' ખંભાતમાં રચ્યાે. શ્રી કુશલલાભગણિએ સં. ૧૬૫**૩**માં 'સ્ત'ભનનાથ સ્તવન ' ખ'ભાતમાં રચ્યું. શ્રી સમરચ'દ્ર મહારાજે સ'. ૧૬૦૭માં ખ'ભાતમાં 'મહાવીર સ્તવન ' રચ્યું. શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહારાજે '**થંભ**ણાધીશસ્તવન ' ખંભાતમાં રચ્યું. શ્રી રત્નસુંદર મહારાજે સં. ૧૬૩૮માં 'શુક્રબાેલેરી 'ની સ્ચના કરા. શ્રી જયચંદ મહારાજે સં. ૧૬૫૪માં 'રસરત્નરાસ ' ખંભાતમાં રચ્યો. શ્રી સમયસુંદર મહારાજે સં. ૧૬૯૧માં 'શબ્દાર્થ'વૃત્તિ 'ની રચના કરી. શ્રી સ્થાનસાગર મહારાજે સં. ૧૬૮૫માં 'અગડદત્તરાસ' ખંભાતમાં રચ્યો. શ્રી ભાલવિજય મહારાજે સં. ૧૬૯૬માં 'ગ્રાનસ્વરૂપ ' ચાપાઈ ખંભાતમાં રચી. શ્રી ભુવનદીર્તિ મહારાજ (બીજા) એ સં.૧૬૦૩માં ગજકુમાર ચાપાઈ રચી. શ્રી મતિસાગર મહારાજે સં.૧૭૨૭માં 'શ્રીપાલ-મયણાસુંદરી રાસ ' ખંભાતમાં રચ્યાે. શ્રી જ્ઞાનકીતિ' મહારાજે સં. ૧૭૩૭માં 'ગુરુરાસ' ખંભાતમાં રચ્યો. શ્રી ભાતુવિજય મહારાજે સાં ૧૭૩૭માં 'મૌન એકાદશી' સ્તવનની રચના કરી. શ્રી ગ્રાનવિમલ મહારાજે ઘણા શ્ર'થા ખંભાતમાં રચ્યા છે. શ્રી ઉદયરતન મહારાજે ' ધર્મ'બુહિ મંત્રી અને પાપબુહિ રાજાના રાસ ', ' ભુવનકેવલીરાસ ', ' લીલાવતી રાસ ', 'શત્રુંજય તીર્થ'માલા ઉદ્ધાર રાસ ' વગેરે કૃતિએા ખંભાતમાં રચી. શ્રી દીપવિજયજ મહારાજે સં. ૧૮૫૯માં 'રાેહિણી સ્તવન 'ની રચના કરી. શ્રી ઉમેદચંદ્ર મહારાજે સં. ૧૯૨૫માં 'મેતારજ મુનિ ' નામે કાવ્ય રચ્યું. શ્રી જયસાગર મહારાજે સં. ૧૬૮૫માં ખંભાતમાં 'શ્રી હીરવિજયસૂરિ ચાતુર્માસ પ્રવહરણ સજ્ઝાય 'ની રચના કરી. આમ, ખંભાત નગરીનું શાસન-પ્રભાવનામાં અનેકવિધ પ્રદાન છે.

ખ ભાતના શ્રાવક કવિવર ઋષભદાસે ખ ભાતમાં રહીને ઘણું સાહિત્ય રચ્યું; જેમાં ઋષભદેવના રાસ, વ્રતવિચાર રાસ, નેમિનાથ રાસ, સ્થૂલિભદ્ર રાસ, સુમિત્રરાજિષ રાસ, કુમારપાળ શ્રમણભગવ'તા–૧ ૩૯

રાસ, જીવિવ્યારના રાસ, નવતત્ત્વ રાસ, અંજાપુત્ર રાસ, ભરતેશ્વરના રાસ, સમક્તિસાર રાસ, ખાર આરા સ્તવન અથવા ગૌતમ પ્રશ્નાત્ત્વર સ્તવન, પૂજાવિધિ રાસ, શ્રેણિક રાસ, હિતશિક્ષા રાસ, પુષ્યપ્રશંસા રાસ, કર્ષ્વનના રાસ, વીરસેનના રાસ, રાહિણીઆ મુનિ રાસ, હીરવિજયસ્તિના ખાર ખાલ, મલ્લિનાથ રાસ, હીરવિજયસ્તિ રાસ, અભયકુમાર રાસ, ક્ષેત્રપાલ પ્રકાશ, સમયસ્વરૂપ રાસ, દેવગુરુસ્વરૂપ રાસ, શત્રુંજય રાસ, શત્રુંજયાહાર (જેની એક પ્રત જેસલમેરના ભંડારમાં છે. રચ્યા-સાલ સં. ૧૬૬૭), કુમારપાળના નાના રાસ, જીવંત સ્વામીના રાસ, ઉપદેશમાલા રાસ, શ્રાહવિધિ રાસ, આદ્ર કુમાર રાસ વગેરે કૃતિઓના સમાવેશ થાય છે.

દ્વિતીય આવૃત્તિ અંગે :

છેલ્લા ત્રણ દાયકા દરમિયાન મેં જે જે ગ્ર'થાના સ'પાદન-પ્રકાશન કર્યાં. તેમાં આ એક જ ગ્રંથ એવા છે કે જેની બીજી આવૃત્તિ કરવા હું તત્પર થયા છું. પહેલા પ્રકાશનથી લઈને છેલ્લા પ્રકાશન સુધી, પ્રકાશન થતાંની સાથે જે અથવા અલ્પ સમયમાં એ ગ્રંથા અપ્રાપ્ય બનતા જ રહ્યા છે, અને એની માંગ પણ થતી જ રહી છે. પણ મેં વિનમ્રપણે એક એવા સિદ્ધાંત અપનાવ્યા છે કે, પ્રકાશિત કરેલા ગ'શ પુનઃ પ્રગટ કરવા નહીં. નવા નવા શ્રંથા પ્રગટ કરવાની મારી ભાવના અને ઉમેદમાં પુનઃ પ્રકાશનને લીધે વિશ્લેપ પહે. વળી, સાગર સમા જૈનસ દર્ભ સાહિત્યના આ કાર્યક્ષેત્રમાં એક જિ'દગી તો શું, પાંચ-પચ્ચીસ ભવ પણ એોછા પડે ! અને દેહના પણ શાે ભરાસાે ! – આવાં બધાં પરિબળા સામે આજ સુધી કાેઇ ત્રંથની દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રગટ કરી ન હતી, પરંતુ આ 'શાસનપ્રભાવક શ્રમણભગવંતો 'ના ત્ર'થ-પ્રકાશનની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી, ત્યારથી વ્યાપક પ્રમાણમાં જે આવકાર મળ્યો અને શ્ર'થનું છાપકામ પૂર્ણ થવાના આરે, સુરેન્દ્રનગરમાં દેશસરની એકસાે વર્ષની ઉજવણી પ્રસંગે પૃ. આ. શ્રી વિજયચંદ્રોદેયસૂરિજી મ૦ સા. સહિત ત્રણ પૂજ્ય આચાર્ય ભગવ તાની પ્રેરક નિશ્રામાં આ ચ**ંથની** પ્રથમ આવૃત્તિનું ઠાઠમાઠથી વિમાચન થયું અને આ ગ્રાં<mark>થની ભારતભરના ચતુવિ^૧ધ શ્રીસંઘ</mark>ા દ્વારા વ્યાપક પ્રમાણમાં જે માંગ ઊભી થઈ તેના પરિણામે પ્રકાશન ગાય તે પહેલાં જ દ્વિતીય આવૃત્તિ કરવી પહે એવી પરિસ્થિતિ સર્જાઇ. આવી સુંદર પરિસ્થિતિ નિર્માણ થવામાં પૂ. આ. શ્રી વિજયદેવસૂરિજી મ. સા., પૂ. આ. શ્રી વિજયહેમચન્દ્રસૂરિજી મ. સા. અને પૂ. પં. શ્રી પ્રદ્યમ્નવિજયજી મ. સા. તથા પૂ. ગણિશ્રી રત્નસું દરવિજયજી મ. સા.ની નિશ્રામાં ભાવનગર જૈનસ'ઘના ઉપક્રમે ભાવનગર ટાઉનહાલમાં થ'થના એક ભવ્ય વિતરણસમારાહ યોજાયા. – શ્રમણસંસ્કૃતિ ઉપરનાં અનુમાદનીય પ્રવચના થતાં જેને કારણે — અવશપણે, આભારવશ હું द्वितीय आवृत्ति प्रभट करवा तत्पर अन्ये।

આ ગાંથના પ્રકાશન માટે મારે વ્યાપક પ્રમાણમાં જે જે પૂજ્યશ્રીઓને મળવાનું થયું તેમાં તેઓશ્રીના વાત્સલ્યપૂર્ણ આશીર્વાદ અને માર્ગદર્શને મને અપૂર્વ ળળ પૂરું પાડ્યું; અને ગ્રાંથને જે રીતે આવકાર પ્રાપ્ત થયા, તેનાથી મને ગ્રાંથની મહત્તા અને મહિમાના સાચા ખ્યાલ આવ્યો. ખરેખર, આ ગ્રાંથપ્રકાશન મારા માટે જીવનનું હચ્ચ શિખર સિદ્ધ કરવાર્પ અની રહ્યું! અને તેની દ્વિતીય આવૃત્તિ જીવનની ધન્યતાના પર્યાય બની રહી!

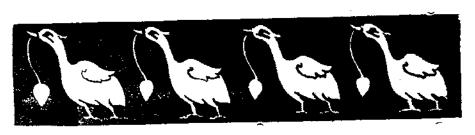
દ્વિતીય આવૃત્તિ વેળાએ શ્રંથમાંની ઘણી વિગતોને ચકાસવાના, ઉમેરવાના, સુધારા—વધારા કરવાના અવસર મળ્યા. એ માટે સમગ્ર શ્રંથનું પુનલે ખન જરૂરી હતું. આ ભગીરથન્કાર્યને મારા મિત્ર પ્રા. જયંતીભાઈ ગાહેલે ટૂંક સમયમાં પાર પાડ્યું; તેમાં શ્રી જયંતીભાઈ ના મારા પ્રત્યેના મિત્રભાવ અને પૃ. પંન્યાસ શ્રી પદ્યુમ્નવિજયજી મહારાજ પ્રત્યેના ભિક્તિભાવ જ કારણભૂત છે. આ તકે એ ખુલાસા પણ આવશ્યક સમગ્રું છું કે, આ શ્રંથની પ્રથમ આવૃત્તિમાં અમે જૈનશાસનના કાઈ પણ વિવાદાસ્પદ પ્રશ્ન અંગે સીધી કે આડકતરી રીતે સ્પર્શન થઈ જાય તેના પ્રથમથી જ ખ્યાલ રાખ્યા હતા. તેમ છતાં, પ્રથમ આવૃત્તિમાં પરમ પૂજ્ય આચાર્ય-પ્રવર શ્રી વિજયપ્રેમસ્ત્રરીધરજી મહારાજ સાહેબના જીવનચરિત્રમાં તિથિ સંબંધે જે ઉલ્લેખ કરાયા તે અંગે કેટલાક વિચારભેદ પ્રવર્તા હોય એવું અમારા જાણવામાં આવ્યું છે, અને એ અંગે જે કાઈનું દિલ દુભાયું હાય, તે બદલ અમે મિચ્છામિ દુક્કડમ્ દર્ધ એ છીએ.

વિશ્વનું મંગલદર્શન :

અ'તમાં, વીતરાગ–દર્શન જ વિશ્વનું મ'ગલ–દર્શન કરાવશે એવી અમારી પરમ શ્રદ્ધા છે. મર્યાદાએ જેવા, અપરાધા સાંભળવા, ખણખાદ કરવા આપણે ઝટ તૈયાર થઈ જઈ એ છીએ; પણ જૈનદર્શનના જે પ્રેમ, કરુણા, અહિંસા, મુદિતા–ના ચતુર્વિધ અમૃતસરાવરમાં ડૂઝકી મારશે, તેને જ પરમ શાંતિ અને શાશ્વત સુખ પ્રાપ્ત થશે. અપરાધા ખમાવવા એ જ માટામાં માટું મ'ગલ–દર્શન છે, અને એટલે જ જૈનદર્શનના અનુયાયીએા જગતના સર્વ જવાને ખમાવે છે.

આપણે પ્રાર્થના કરીએ કે, સૌને પ્રાપ્ત થક્ને ભગવાન મહાવીર જેવી ક્ષમા, ગૌતમ-સ્વામી જેવા વિનય, જ ખૂસ્વામી જેવા ત્યાગ, ભરત ચક્રવર્તી જેવા વૈરાગ્ય, બાહુબલીજ જેવું બળ, સ્થૂલિભદ્રજી જેવું ખ્રહ્મચર્ય, વજ્રસ્વામી જેવી શાસનપ્રભાવના, સિન્દ્રસેન દિવાકરજી જેવી કવિપ્રતિભા, કાલકાચાર્ય જેવી શાસનરક્ષા, હરિભદ્રસૂરિ જેવી નમ્રતા, માનતુંગસૂરિ જેવી સ્તુતિ, હેમચ દ્રાચાર્ય જેવા ગુરુવર્ય, હીરસૂરિજી જેવું અહિંસા-પ્રવર્તન અને મહામહાપાધ્યાય યશાવિજયજી જેવી શ્રુતાપાસના!!!

कैनं कथित शासनभ्!

શ્રમણસંસ્કૃતિનું જગતને આગવું પ્રદાન

(प्रस्तावना)

પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમદ વિજયદેવસૂરીધરજ મહારાજના શિષ્ય–પ્રશિષ્ય પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીધરજ મહારાજ તથા

પૂજ્ય પ'ન્યાસ શ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મહારાજ

શ્રમણસંસ્કૃતિનું જગતને આગલું પ્રદાન : મનુષ્યના વિચારને સંસ્કાર આપી, તેના દ્વારા વાણી અને વર્તનને વિશુદ્ધ ખનાવી, તેના અધાગામી જીવનને ઊધ્વંગામી ખનાવવાનું કામ સંસ્કૃતિ કરતી રહી છે. વળી, સ્વાભાવિકપણે પ્રેય તરફ દોહતી તેની વૃત્તિઓને શ્રેય તરફ વાળવાનું કામ પણ આ સંસ્કૃતિ જ કરે છે. એમાં અમુક વિષયોની ચર્ચા કરી તેના વાસ્તવિક ગ્રાન મેળવવા સુધીના જ ધ્યેયને વરેલા યુરાપીય દર્શનને બાજુએ રાખી અત્યારે આપણે ભારતીય સંસ્કૃતિ યા દર્શન અંગે વિચાર કરવા ધારીએ છીએ અને એ કરવા દ્વારા શ્રમણસંસ્કૃતિએ જગતને કેવી આગવી લેટ કરી છે તેના વિચાર કરવાના છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિની ત્રણ શાખા: ભારતીય સંસ્કૃતિની મુખ્ય ત્રણ શાખા છે. વૈદિક, બૌદ્ધ અને જૈન. તેમાં વૈદિક સંસ્કૃતિ બ્રાહ્મણ પંથની અને બૌદ્ધ તથા જૈન, બંને શ્રમણ પંથની શાખા છે. શ્રમણ પંથની બીજી પણ અનેક શાખાઓ પૂર્વકાળમાં હતી, પણ તેનાં નામ—સાહિત્ય કે સંપ્રદાયની કોઇ બાબત વિશેષ પ્રમાણમાં અત્યારે જાણવા મળતી નથી, કેવળ છૂટાં- છવાયાં નામ તથા મંતવ્યા વર્તમાનકાળના કેટલાક સાહિત્યમાં મળે છે. બ્રાહ્મણપંથના ચંચા અને તેનું સાહિત્ય સંસ્કૃતભાષામાં મળે છે, જયારે શ્રમણપંથના મૂળ ચંચા પ્રાકૃત ભાષામાં મળે છે. આથી તે બન્ને પંચાના ઘંચામાં ભાષા, પરિભાષા અને નિરૂપણમાં સ્વાભાવિકપણે ભિન્નતા હોવા છતાં તેનું સૂક્ષ્મપણે અવલોકન કરનારને તે તે વિષયોનું એક ય સમજાયા વગર રહેતું નથી.

જૈનસંસ્કૃતિની સવીં ગીણતા અને શ્રેષ્ડતા : ત્રણે ત્રણ સંસ્કૃતિના પ્રવાહો પોત-પોતાના સિદ્ધાંતો, આચારા અને પરંપરાઓના માધ્યમથી એકસરખા વહી રહેલા હોવા છતાં તેમાં જૈનસંસ્કૃતિ પોતાના અસાધારણ સિદ્ધાંતો અને અણિશુદ્ધ આચારા દ્વારા તે બન્ને કરતાં જુદું અસ્તિત્વ ધરાવે છે. કેાઈ પણ વસ્તુનું મૂલ્ય જેવી રીતે તેના પ્રમાણ ઉપરથી નહીં, પણ તેની ગુણમયતાથી જ આંકવામાં આવે છે; તેવી જ રીતે, અહીં પણ સંસ્કૃતિનું મૂલ્ય તેને માનનારા અનુયાયીઓના સંખ્યાળળથી નહિ, પણ તેની સચ્ચાઈ તથા સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ તત્ત્વદર્શ કતાના ४२

ધારાણથી જ આંકી શકાય છે. આત્મા, પુષ્ય, પાપ, સ્વર્ગ, નરક અને માક્ષ –આ અગમ્ય પદાર્થાના વિષયમાં ગહન ચિંતન, વિસ્તૃત અવગાહન કે ખુદ્ધિત્રાદ્યા નિષ્કર્ષ જે રીતે જૈનલ થામાં જોવા–જાણવા મળે છે, તે રીતે અન્યત્ર મળવા મુશ્કેલ છે. આથી જ અનેક તટસ્થ ખુદ્ધિશાળી પુરુષાએ આને સર્વાંગીણ અને સર્વાશ્રેષ્ઠ તરીકે કેળ્લ કરેલ છે.

આત્માની ત્રણ અવસ્થા :ેઅનાદિકાળથી-અનંતાકાળથી આ સંસારમાં ભિન્ન ભિન્ન ગતિ અને યાનિઓમાં ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપે ભિન્ન ભિન્ન દશાને અનુભવતા આ આત્માની ત્રણ અવસ્થા નિરૂપવામાં આવી છે. એક આધ્યાત્મિક અવિકાસ, બીજી આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ અને ત્રીજી માક્ષ. સચરાચર વિશ્વમાં કાઈ પણ એવા જીવ નથી કે જે પાતે સુખને ન ઇચ્છતા હાેય અને દુઃખને દૂર કરવા ન માંગતાે હાેય. કાેઇપણ ભવમાં એણે આ માટે મથામણ કર્યા કરી જ છે; પણ મનુષ્ય સિવાયની બીજી બધી જ ગતિઓમાં તેણે કરેલી એ મથામણનું ક્દીયે સુક્ળ નીપજી શક્યું નથી. પરિણામે આ બધી જ મથામણુ ક્લેશદાયક બનવા સાથે કિલષ્ટ કર્માળ ધનમાં નિમિત્ત બની છે. આ બધામાં મનુષ્ય જ એક એવા છે કે જે એનુ વાસ્તવિક જ્ઞાન મેળવી, સાચા રસ્તાને જાણી, સાચા ભાવશી પુરુષાર્થ કરી એ સદાય માટે પજવતા પ્રશ્નોનું સચાટ સમાધાન મેળવી શકે છે. પણ માટા ભાગના જીવોને તો અજ્ઞાન તથા રાગદ્રેષની પ્રબળતાના કારણે સાચા સુખનું ભાન થતું નથી અને કાઇકને તેનું ભાન થયું હાય તો ય તે તેની પ્રાપ્તિ માટે પ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી. ચેતનાના સ્કુરણમાં અજ્ઞાન એ મહા અવરાયક તત્ત્વ છે, એ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી ચેતનાનું સ્ક્ર્રણ થઈ શકતું નથી; અને એ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી સાચું સુખ તથા સાચા સુખનાં સાધનાની ખરી સમજણ આત્મા હ્રસ્ત્રિજ મેળવી શકતા નથી. આ કારણથી સુખને મેળવવા માટે અને દુઃખને દૂર કરવા માટે આત્મા એક વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, પણ તેમાં છેવંટે નિરાશ થતાં ર્ખીજા વિષય તરફ વળે છે. એમાં કરેલી પ્રવૃત્તિથી એ નિરાશ થતાં વળી ત્રીજા વિષય તરફ દોટ મૂકે છે. આ અનેકવિધ પ્રવૃત્તિએ৷–વિષયે৷ તરફ દોટ મૂકવામાં આવે અને તે પ્રત્યેકમાં નિરાશા સાંપડવામાં તેના સમસ્ત જીવનકાળ પૂરા થઇ જાય છે; અને તેની દશા વ ટાળિયામાં ઊડતા તાણુખલા જેવી કે વમળમાં ગાયાં ખાતા લાકડા જેવી બની જાય છે. વાર વારની પછડાટા પછી એનું અગ્રાન કંઈક મંદ પડતાં એને સુખની અને સુખનાં સાધનાની સાચી સમજણ મળે છે; પણ ત્યારેય રાગદ્રેષની પ્રભળતા એને પેાતે માનેલા અને પકડેલાં એ સાધનાને છેપડવા અને સુખનાં સાધનાને સ્વીકારવા શક્તિમાન ખનવા દેતી નથી. આ સ્થિતિમાં રહેલા એ જીવની દશા કાેઈ ચાક્કસ દિશાને નક્કી કર્યા વગર વહાણ કે વાહન ચલાવનાર માણસ જેવાે બની જાય છે. આ અવસ્થા આત્માના આધ્યાત્મિક અવિકાસ કાળની છે.

આધ્યાત્મિક વિકાસકમ : સત્માં અસત્નું અને અસત્માં સત્નું ભાન કરાવનાર અજ્ઞાનનું કે હિતકારી વિષયમાં અરુચિ અને અહિતકારી વિષયમાં રુચિ કરાવનાર રાગ-દ્રેષનું જેર ગમે તેટલું હોય, છતાં આત્માની શક્તિ આગળ તે કશાય હિસાળનાં નથી. કર્યા હગલાળ ધ

શ્રમણભાગવ તાે–૧ ૪૩

લાકડાં અને કચાં અગ્નિના એક કિલ્યુયા! શું કેદી એવું જોયું—સાંભળયું છે કે જેટલાં લાકડાં હોય તેને બાળવા માટે તેટલાં જ અગ્નિ જોઇ એ ? ના. તા ગમે તેટલાં લાકડાંના ઢગલા જેમ એક અગ્નિના કિલ્યુયથી બળીને બાખ થઈ જાય છે, તેવી જ રીતે ગમે તેવા અત્તાનને કે રાગદ્વેષના જથ્થાને મહાત કરવા ચેતનાનું એક કિરેલા પણ બસ થઈ જાય છે. શરત એટલી જ છે કે એ કિરેલા નામમાત્ર નહીં, પણ પ્રકાશમય હોવું જોઈએ. એ કિરેલાના બળે આત્મા રાગદ્વેષની લડાઈમાં અવશ્ય જીત મેળવે છે. અને તે પછી આત્મા અત્યાર સુધી અવળી દિશાએ વળેલી શક્તિને પોતા તરફ વાળે છે; અને દઢ નિર્ધારપૂર્વક વૈષ્યિક સુખને જ સુખ માની તેને મેળવવા મથી રહેલા પોતાના મનને આધ્યાત્મિક સુખનું સ્વરૂપ સમજાવી તે તરફ પ્રવૃત્તિ કરવા પ્રેરે છે. એ વખતે આધ્યાત્મિક વિકાસના પાયા નંખાય છે.

પાયા નંખાયા હાવા છતાંય એ ઘર ઘાલી ગયેલા અજ્ઞાન અને રાગ-દ્રેષ એકદમ થાડા જ ખરી જાય છે! પછી તા ચાલે છે તેની સામે લીષણ સંપ્રામા કચારેક જ્ઞાન જીતે છે, તા કચારેક અજ્ઞાન; પણ એમ કરતાં કરતાં અજ્ઞાન અને રાગ-દ્રેષનું જેર મંદ્ર પડતું જાય છે. અને જ્ઞાન અને વીતરાગનું જોર વધતું જાય છે; અને એ જોર વધવાના કારણે એના ઉત્સાહમાં પણ વૃદ્ધિ થાય છે. અને આગળ વળી પાછા બમણા વેગથી એ એની સામે ઝજૂમે છે અને આ રીતે આ આત્માની વિકાસયાત્રા શરૂ થાય છે. દેવલ્હ્રાસ અને ગુણવૃદ્ધિ એ જ આધ્યાત્મિક વિકાસનું પરિણામ છે.

ચરમ વિકાસરૂપ મેધ્ધ : આધ્યાત્મિક જીવનમાં ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ સાધતાં સાધતાં દેશોનું સમૂલ ઉન્મૂલન અને ગુણોનું પૂર્ણતઃ પ્રગટીકરણ થતાં આત્મા કર્મળ ધનથી સર્વાંથા વિમુક્ત થઈ જાય છે અને સહજ સચ્ચિદાન દમય સ્પરૂપમાં લીન બને છે. આ જ આત્માના ગ્રસ્મ વિકાસરૂપ માસ છે. આવી પ્રાપ્તિ પછી બીજું કાંઈ જ પ્રાપ્ત કરવાનું અવશિષ્ઠ રહેતું નથી.

વૈદિક સંસ્કૃતિ : આ સંસ્કૃતિને લગતાં ઘણા બધા શ્રંથામાં આધ્યાત્મિક વિકાસ-કમની વાતા સમજાવવામાં આવી છે, તેમ છતાં યાગદર્શન અને યાગવાસિષ્ઠમાં તેનું વ્યવસ્થિત પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. યાગદર્શનમાં મહિષ[ે] પતંજલિએ માક્ષના સાધનરૂપે યાગનું નિરૂપણ કર્યું છે. ચિત્તવૃત્તિનિરાધને યાગ કહેવામાં આવે છે. આ યાગનાં આઠ અંગા – યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણયમ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ – આ રીતે બતાવવામાં આવ્યાં છે. એમાં સમાધિ સાધ્ય છે અને પહેલાંના સાતેય યાગા સાધનરૂપ છે.

મહિલ વ્યાસે ભાષ્યમાં ચિત્તના આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમની પાંચ ભૂમિકાઓ અતાવી છે, તેનાં નામ-ક્ષિપ્ત, મૂઢ, વિક્ષિપ્ત, એકામ અને નિરુદ્ધ – આ રીતે પાંચ અતાવ્યાં છે. ૧. ક્ષિપ્ત : રજોગુણની પ્રધાનતાવાળું, અનેક વિષયામાં દોડતું અત્યાંત અસ્થિર મન. ૨. મૂઢ : તમાગુણની પ્રધાનતાથી નિદ્રાવૃત્તિવાળું અનતું મન. ૩. વિક્ષિપ્ત : વિશેષ અસ્થિરતા છતાંય કચારેક પ્રશસ્ત વિષયમાં સ્થિરતાવાળું અનતું મન. ૪. એકાય : પ્રશસ્ત વિષયમાં એકદમ સ્થિર થઈ ગયેલું

૪૪ શાસનપ્રભાવક

મન. પ. નિરુદ્ધ: તમામે તમામ પ્રકારની વૃત્તિઓથી પર બની ગયેલું અને માત્ર સંસ્કારવાળું મન. હવે આ પાંચે પ્રકારની ભૂમિકાના વિભાગીકરણમાં ક્ષિપ્ત અને મૂઢ – આ બે આધ્યાત્મિક અવિકાસ સૂચવે છે. વિક્ષિપ્ત એ અવિકાસ અને વિકાસના મિશ્રણરૂપ છે. આ ત્રીજી ભૂમિકામાં વિકાસ શાય છે ખરા, પણ વિકાસ કરતાં અવિકાસનું બળ વધારે હાય છે. ચાથી એકાશ્ર ભૂમિકામાં અવિકાસનું જોર મંદ પડે છે ને વિકાસનું જોર પ્રખળ બને છે. અને એથી આગળ પાંચમી નિરુદ્ધ ભૂમિકામાં વિકાસ પૂર્ણ કળાએ ખીલી ઊઠે છે. આ રીતે ક્ષિપ્ત અને મૂઢ એ બેમાં અવિકાસકાળ અને વિક્ષિપ્ત, એકાશ્ર અને નિરુદ્ધ એ ત્રણમાં વિકાસકાળ હોય છે.

યોગ-બાસિષ્ઠકાર સંક્ષેપથી ચિત્તની બે જ અવસ્થાઓ બતાવે છે. એક અજ્ઞાનમય અને બીજી જ્ઞાનમય. અજ્ઞાનમય એ આત્માના અવિકાસ કાળ અને જ્ઞાનમય એ આત્માના વિકાસકાળ. અજ્ઞાનમય સ્થિતિના સાત વિભાગા પાડવામાં આવ્યા છે: બીજજાગ્રત, જાગ્રત, મહાજાગ્રત, જાગ્રત સ્વષ્ન, સ્વષ્ન, સ્વષ્નજાગ્રત અને સુષુષ્તક. આ સાત્યને આપણે આ રીતે ડ્રંકી વ્યાપ્યાથી સમજી શકીએ: ૧. બીજજાગ્રત: જયાં અહં-મમત્વ-ખુદ્ધિની જાગૃતિ નથી તે. દા. ત. વનસ્પતિ આદિ. ૨. જાગ્રત: જયાં અલ્પાંશે અહં-મમત્વની ખુદ્ધિ જાગ્રત થાય છે તે. દા. ત. કીડા, પતંગિયાં, પશુ-પક્ષી આદિ. ૩. મહાજાગ્રત: જયાં વિશેષ પ્રકારે અહં-મમત્વ ખુદ્ધિ જાગ્રત થાય છે તે. દા. ત. મનુષ્ય અને દેવ. ૪. જાગ્રત સ્વષ્ન: જયાં બ્રમ સ્વરૂપે જ્ઞાન થાય છે તે. દો. ત. મનુષ્ય અને દેવ. ૪. જાગ્રત સ્વષ્ન: જયાં બ્રમ સ્વરૂપે જ્ઞાન થાય છે તે. જેમ કે છીપમાં રજત, આંઝવામાં પાણી અને દોરડામાં સર્પ. પ. સ્વષ્ન: માણસને ઊંઘમાં જે સ્વષ્ન આવે છે તે. ૧. સ્વષ્ન જાગ્રત: જે સ્વષ્ન વર્ષોના વર્ષો સુધી ચાલુ રહે છે તે. ૭. સુષુષ્તક: ગાઠ નિદ્રા આવે તે, જેમાં માણસ એક્દમ જડ જેવા થઈ જાય છે.

અજ્ઞાનમથની જેમ જ્ઞાનમથતાના પણુ સાત વિભાગા પાડવામાં આવ્યા છે: શુભેચ્છા, વિચારણા, તનુમાનસા, સત્ત્વાપત્તિ, અસંસક્તિ, પદાર્થાભાવની અને તુર્યંગા. આની પણ ડૂંકી વ્યાપ્યાઓ આ પ્રમાણે છે: ૧. શુભેચ્છા: શાસ્ત્ર અને સન્નજન દ્વારા આત્માવલાકન માટેની વૈરાચ્યપૃવંક ઇચ્છા થાય તે. ૨. વિચારણા: શાસ્ત્રવચન અને સત્ સમાગમથી સદાચારમાં પ્રવૃત્તિ થાય તે. ૩. તનુમાનસા: શુભેચ્છા અને વિચારણાના કારણે વિષયા પ્રત્યેની આસક્તિ ઘટવી તે. આ ભૂમિકામાં સંકલ્પ-વિકલ્પ એાછા થાય છે. ૪. સત્ત્વાપત્તિ: ઉપરની ત્રણ ભૂમિકાના સેવનથી આત્માની સત્ત્વ અને શુદ્ધ સ્થિતિ થાય તે. પ. અસંસક્તિ: પૂર્વની ચાર ભૂમિકાઓના અભ્યાસથી અને સમાધિના અસંગરૂપ પરિપાકથી આત્મામાં નિરતિશય આનંદનો આવિર્ભાવ થાય તે. ર. પદાર્થાભાવની: પૂર્વે જણાવેલી પાંચ ભૂમિકાઓના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત થયેલા અપૂર્વ આત્મજ્ઞાનના પરિણામે બાદ્ય-અભ્યંતર સર્વાવધ પદાર્થો પ્રત્યેની ભાવના છૂંટી જય તે. આ ભૂમિકામાં દેહયાત્રા બીજાના પ્રયત્નથી જ ચાલે છે. ૭. તુર્વગા: પૂર્વોકત છ ભૂમિકાઓના અભ્યાસથી લેદભાવનું ભાન બિલકુલ ભૂલી જવાથી એક માત્ર સ્વભાવનિકા પ્રાપ્ત થાય તે. આ સાતમી તુર્યગાવસ્થા જીવનમુક્તમાં હોય છે. એ પછી વિદેહમુક્તનો વિષય, તે તુર્યગાતીત અવસ્થા છે. આમ, સાત અજ્ઞાન ભૂમિકાઓમાં અજ્ઞાનનું પ્રાબલ્ય હોવાથી તે

અવિકાસકાળ તરી કે અને ગ્રાન ભૂમિકાએોમાં ક્રમશઃ ગ્રાનની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી તેને વિકાસકાળ તરીકે ગણી શકાય છે. સાતમી ભૂમિકામાં ગ્રાન પૂર્ણ કળાએ પહોંચે છે અને ત્યાર બાદની સ્થિતિ તે માક્ષકાળ છે.

ખો ક્સં સ્કૃતિ : બૌ હ સંસ્કૃતિના મૌલિક ગ્રં શે પિટકના નામે ઓળખાય છે. તેમાં આત્માના આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમનું સ્પષ્ટ વર્ણન અનેક સ્થાને કરવામાં આવ્યું છે. એમાં આત્માની છ સ્થિતિએ અથવા ભૂમિકાએ વર્જા વવામાં આવી છે. જેમને અંધ પૃથક્જન, કલ્યાલુ પૃથક્જન, સોતાપનન, સકદાગામી, ઔપપાતિક અને અરહા. આ છ ભૂમિકા પૈકી પહેલી ભૂમિકા તે આત્માનો આધ્યાત્મિક અવિકાસકાળ. બીજીમાં વિકાસ છે ખરા, તે ઘણા ઓછા છે. અને તે પછી ત્રીજી, ચાથી, પાંચમી અને છઠ્ઠી ભૂમિકાઓમાં ક્રમશા આધ્યાત્મિક વિકાસ વધતો જ જાય છે. આમ, ઉત્તરાત્તર વધતાં વધતાં છઠ્ઠી ભૂમિકામાં તે વિકાસ પૂર્લુકળાએ પહેંચે છે; અને ત્યાર બાદ નિર્વાલ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ બૌદ્ધ વિચારસારણીનું પૃથક્કરણ કરવું હોય તો આ પ્રમાણે કરી શકાય. પહેલી અને બીજી બ્મિકા અવિકાસકાળ; અને ત્રીજીથી છઠ્ઠી સુધીની બ્રિમિકા તે વિકાસકાળ; અને તે પછી નિર્વાણકાળ. પૃવેક્તિ છ બ્રિમિકાનું સંક્ષિપ્ત વિવેચન આ પ્રમાણે છે: અંધપૃથુજ્જન (પૃથક્જન) અને કલ્યાણ પૃથુજ્જન (પૃથક્જન). આમાં પૃથક્જનનો અર્થ સામાન્ય મનુષ્ય થાય છે. આ બન્ને બ્રિમિકા પૈકી પહેલી બ્રિમિકામાં આત્માને આર્યદર્શન અને સતસંગની પ્રાપ્તિ જ થતી નથી. અને બીજીમાં તેની પ્રાપ્તિ થઈ હોવા છતાં આત્મા તેના તરફની દર્ષ્ટિવાળા બનતા નથી. એટલે આ બંને બ્રિમિકામાં આત્મા નિર્વાણમાર્ગથી પરાડ્યું પરહે છે. ત્રીજી સાતાપન્ન બ્રિમિકામાં રહેલા આત્મા નિર્વાણમાર્ગથી પરાડ્યું પર હે છે. ત્રીજી સાતાપન્ન બ્રિમિકામાં રહેલા આત્મા નિર્વાણમાર્ગ સન્મુખ દશા પ્રાપ્ત કરે છે અને આત્માની જે દશ સંયોજના (બંધન) ગણવામાં આવી છે તે પૈકીની ત્રણ સંયોજનાના ક્ષય કરે છે. ચાથી સકદાગામી બ્રિમિકામાં ત્રણ પછીની બીજી બે સંયોજનાને શિથિલ બનાવે છે. પાંચમી ઔપપાતિક બ્રિમિકામાં પહેલી શિથિલ બનાવેલી એ સંયોજનાનો ક્ષય કરે છે; એટલે અહીં કલ પાંચ સંયોજનાનો ક્ષય થય છે. છઠ્ઠી અરહામાં દશેદશ સંયોજના (બંધન)નો ક્ષય થય છે.

જૈનસં સ્કૃતિ : જૈનસાહિત્યના પ્રાચીન મૂળ શ્રંથા આગમ તરીકે ઓળખાય છે. તેમાં આત્માના આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમ સંખંધી વિચારા વિશદ રીતે, ઘણા સ્પષ્ટ અને વ્યવસ્થિત રીતે, પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં આધ્યાત્મિક વિકાસની જે ભૂમિકા છે તેને અનુલક્ષીને ચૌદ વિભાગા પાડવામાં આવ્યા છે અને તેને ગુણસ્થાનક તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. ગુણસ્થાનકાનાં ચૌદ નામા આ પ્રમાણે છે: મિશ્યાદિષ્ટ, સાસ્વાદન, સસ્યગ્ મિશ્યાદિષ્ટ, અવિરત સસ્યગ્ દેષ્ટિ, દેશ-વિરતિ (વિરતાવિરત), પ્રમત્ત સંયમ, અપ્રમત્ત સંયમ, અપૂર્વકરણ (નિવૃત્તિ બાદર), અનિવૃત્તિ બાદર, સૂક્ષ્મસંપરાય, ઉપશાંતમાહ, ક્ષીણમાહ, સંયાગ કેવલી અને અયાગ કેવલી. આમાં પ્રથમ ગુણસ્થાનક એ આત્માના અવિકાસકાળ છે, બીજા અને ત્રીજામાં વિકાસનું

સહજ સ્કુરણ થતું હોવા છતાં તેમાં પ્રબળતા તો અવિકાસની જ છે. એટલે આ ત્રણને અવિકાસકાળ જ ગણવા જોઈએ. એ પછી ચાથાથી વિકાસની ભૂમિકા શરૂ થાય છે, જે ઉત્તરા-ત્તર આગળ વધતાં વધતાં ચૌદમા ગુણસ્થાનકે પૂર્ણ કળાએ પહેાંચે છે. અને ત્યાર ખાદ માક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે વિચારતાં પહેલાં ત્રણ ગુણસ્થાનકા એ આત્માના અવિકાસકાળના અને ચાથાથી ચૌદમા સુધીનાં ૧૧ ગુણસ્થાનકા આધ્યાત્મિક વિકાસ તથા તેની વૃદ્ધિના કાળના છે.

ગુણસ્થાન – ગુણ એટલે આત્માની અનંત ગુણ –દર્શન–ચારિત્ર–વીર્ય આદિ શક્તિએ અને સ્થાન એટલે તે શક્તિઓની શુદ્ધતાની તસ્તમતાવાળી અવસ્થાએ. આત્માના સહજ જ્ઞાનાદિક ગુણા વિવિધ પ્રકારનાં આવરણાથી આવૃત્ત છે. એ આવરણા જેમ જેમ આછાંપાતળાં થતાં જાય તેમ તેમ આત્મિક ગુણાની શુદ્ધિ એછી. આમ, આત્મિક ગુણાના પ્રકર્ષ–અપ્રકર્ષના કારણે તેના જે અસંપ્યાત પ્રકારા પડે છે તેને સહેલાઇથી સમજવા માટે તેને ચૌદ વિભાગામાં વહેંચી દેવામાં આવ્યા છે, એને ગુણસ્થાનક તરીકે એાળખાવાય છે.

ગ્રાનાવરણ આદિ આઠ કર્મા હોવા છતાં આ ગુણસ્થાનકની વિચારણામાં માહનીય કર્મ એટલા માટે અગત્યના ભાગ ભજવે છે કે એના ક્ષરોપશમ આદિથી ગુણસ્થાનકની ચડ ઊતર સ્થિતિ થાય છે. માહનીય કર્મના પ્રકાર છે : એક, દર્શન માહનીય, અને બીજું, ગ્રારિત્ર માહનીય દર્શન માહનીયના કારણે આત્માને સત્યદર્શન કે તત્ત્વરૃચિ થતાં નથી અને ચારિત્ર માહનીયના કારણે સત્યદર્શન કે તત્ત્વરૃચિ થતાં નથી. એટલે સમ્યક્ત્વના પ્રતિખંધ કરે તે દર્શનમાહનીય અને ચારિત્રના પ્રતિખંધ કરે તે ચારિત્રમાહનીય છે. પ્રતિખંધક એવાં આ ખંને માહનીય કર્મમાં પ્રબળ દર્શનમાહનીય છે. કારણ કે એ જ્યાં સુધી પ્રબળ હાય ત્યાં સુધી ચારિત્રમાહનીયનું બળ ઘટતું નથી. જેવું દર્શનમાહનીયનું બળ ઘટતું કે પછી ચારિત્રમાહનીય નિર્ભળ થયા વગર રહે જ નહિ; અને એમ તે નિર્ભળ થતાં થતાં એક વાર સર્વથા ક્ષીણ થયા વગર રહેતું નથી. એથી સમસ્ત કર્માવરણામાં સૌથી પ્રધાન અને બળવાન માહનીય-કર્મનું આવરણ જ છે. આ માહનીયકર્મનું એર ઘટે એટલે બીજાં બધાં કર્માનું એર ઘટે અને એનું જાર જયાં સુધી હોય ત્યાં સુધી બીજાં કર્મા પણ અળવાન રહે છે. આ જ કારણથી માહનીયકર્મની તરતમતાના આધારે જ ગુણસ્થાનકાની કલ્પના કરવામાં આવી છે.

હવે આ ચૌદ ગુણસ્થાનકાની સક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા આપણે જોઈએ, કે જેથી એના સ્વરૂપને સહેલાઈથી સમજ શકીએ :

- ૧. મિશ્યાદિપ્ટિ : જે અવસ્થામાં દર્શાનમાહનીયની પ્રખળતાના કારણે સમ્યક્ત્વ ગુણ આવૃત્ત હેાવાથી તત્ત્વની રુચિ જ પ્રગટી ન શકે તે.
- ર. સાસ્વાદન : અગિયારમા ગુણસ્થાનકથી પતિત થઈ, પ્રથમ ગુણસ્થાનકે આવતાં વચ્ચે બહુ જ થોડા સમય માટે જે અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે તે. આમાં તત્ત્વરુચિના અલ્પ પણ આસ્વાદ હાય છે. જે રીતે દ્રધપાકના ભાજન બાદ ઊલટી થતાં તેના સ્વાદ વિચિત્ર આવે છે. આ ગુણકાશું પડતા આત્માને જ હાય છે.

- 3. સમ્યક્ મિશ્યાદેષ્ટિ : હી'ચકેા ખાતા માણુસની જેમ જે અવસ્થામાં આત્મા કૈાલાયમાન હેાય તે. આ અવસ્થામાં આત્મા સર્વથા સત્યદર્શન કરી શકતા નથી કે વિપરીત દેષ્ટિમાં પણ રહી શકતા નથી; તેથી સંશયચસ્ત સ્થિતિમાં રહે છે.
- ૪. અવિરત સમ્યક્દિવ્ટિ: આ અવસ્થામાં દર્શનમાહનીયનું બળ કાં તે৷ શમી જાય છે, કાં તો વિરલ થાય છે, કે સર્વથા ક્ષીણ થાય છે. આથી આત્મા અસ'દિગ્ધપણે સત્યદર્શન કરી શકે છે.
- પ. દેશવિરતિ : આ અવસ્થામાં સત્યદર્શનની સાથે અલ્પાંશે પણ ત્યાગવૃત્તિના ઉદય થાય છે.
- દ. પ્રમત્ત સંયમ : આ ગુણસ્થાનકમાં ત્યાગવૃત્તિ પૂર્ણ રાતે ઉદય પામે છે ખરી, પણ વચ્ચે વચ્ચે પ્રમાદના પણ સંસવ રહે છે.
- છ. અપ્રમત્ત સંયમ : આ ગુણસ્થાનકમાં પૂર્ણપણે ત્યાગવૃત્તિની સાથે જરા પણ પ્રમાદના સંભવ હોતા નથી.
- ૮. અપૂર્વ કરણું આ ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થયે પહેલાં કચારેય ન અનુભવેલ આત્મ-શુદ્ધિના અનુભવ થાય છે અને અપૂર્વ આત્મિક સામર્થ્ય પ્રગટ થાય છે. આનું બીન્નું નામ નિવૃત્તિબાદર પણુ છે.
- ૯. અનિવૃત્તિ બાદર : આ નવમા ગુણસ્થાનકમાં ચારિત્રમાેહનીય કર્મના શેષ રહેલા અંશાેને શમાવવાનું કે ક્ષય કરવાનું કાર્ય થાય છે.
- ૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય: આ ગુણસ્થાનકમાં માહનીય કર્મના બધા અંશામાંથી કેવળ એક સૂક્ષ્મ લાભ જ બાકી રહે છે. એ સિવાય બીજા બધા ક્ષાયાદિ અંશાના કાં તેંા ઉપશમ અથવા ક્ષય થાય છે.
- ૧૧. ઉપશાંત માેહ : આ ગુણસ્થાનકનું આખું નામ ઉપશાંતમાેહ વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણકાણું છે. આમાં સ્ક્લમ લાભ પણ શમી જાય છે. અહીં દર્શનમાેહનીયના ક્ષયના મર્વથા સંભવ હાેવા છતાં ચારિત્રમાેહનીયના તેવા ક્ષય નહીં, પણ ઉપશમ જ થયા હાેવાથી અહીં ક્ર્રી માેહના ઉછાળા આવે છે; અને તે પછી અહીંથી અવશ્ય પતન થાય છે અને તે અગિયારનાંથી સીધા પહેલે ગુણકાણે જીવ ચાલ્યા જાય છે. આ ગુણસ્થાનક જ કાેઈ જીવનું આયુષ્ય પૂરું થાય તાે તે દેવલાકમાં જાય છે.
- ૧૨. ક્ષીણમાહ: આનું પણ આખું નામ ક્ષીણમાહ વીતરાગ છદ્મસ્થ ગુણસ્થાનક છે. આમાં દર્શ નમાહનીય અને ચારિત્રમાહનીય આ બન્નેના ક્ષય થઇ જાય છે અને ક્ષય થવાથી આત્માનાં પરિણામા અત્યંત વિશુદ્ધ થઇ જાય છે. દરામા ગુણસ્થાનકથી સીધા જ અહીં બારમા ગુણસ્થાનકે અવાય છે. અહીં આવ્યા પછી પતનના કાઈ અવકાશ રહેતા નથી; અહીંથી તા ઉપર જ ચડવાનું હોય છે.

૧૩. સચાગકેવળી: આ ગુણસ્થાનકમાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, માહનીય અને અન્તરાય – આ ચારેય ઘનઘાતિ કર્મના ક્ષય થવાથી આત્માનું સહજ વિશુદ્ધ સ્વરૂપ પૂર્ણપણે પ્રગટ થાય છે અને વીતરાગ દશાની સાથે સર્વજ્ઞપણાની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ તેરમા ગુણસ્થાનકમાં શારીરિક, વાચિક અને માનસિક વ્યાપાર હોય છે. એથી એને સચાગકેવળી તરીકે કહેવામાં આવે છે. આને જીવનમુક્તિ પણ કહી શકાય.

૧૪. અચે ગકેવળી : જ્યાં ચાર અઘાતિ કર્મા –વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગાત્ર–ના પણ ક્ષય થાય છે. વળી જ્યાં શારીરિક, વાચિક અને માનસિક એ સર્વ વિધ વ્યાપારના પણ અભાવ થઇ જાય છે. આ છેલ્લું ગુણસ્થાનક છે. આના પાંચ હ્રસ્વાક્ષર જેટલા જ કાળ છે તે પછી શરીરપાત થતાં જ તેની સમાપ્તિ થાય છે. એ પછીની અવસ્થા તે ગુણસ્થાનાતીત એટલે કે વિદેહમુક્તિની અવસ્થા છે.

શ્રી હરિભદ્રસ્તરિજી મહારાજે આ ચૌદ ગુણસ્થાનકના વિચારને જુદી રીતે વર્ણું બેં છે, તેમાં તેઓએ આ ચૌદ વિભાગના અઠ તથા પાંચ વિભાગમાં જ સમાવેશ કરી દીધા છે. જ્યાં આઠ વિભાગ છે તેને યાગદેષ્ટિ તરીકે તથા જ્યાં પાંચ વિભાગ છે ત્યાં યાગ શખ્દ દ્વારા નિર્દેશ કર્યા છે. યાગની આ આઠ દેષ્ટિનાં નામા અનુક્રમે ૧. મિત્રા, ૨. તારા, ૩. ખલા, ૪. દીપા, ૫. સ્થિરા, ६. કાન્તા, ૭. પ્રભા અને ૮. પરા – આ પ્રમાણે છે. આ આઠેય દેષ્ટિના સદ્દષ્ટિ તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. તેમાં પહેલી ચાર (મિત્રા, તારા, ખલા અને દીપા) દેષ્ટિઓમાં આધ્યાત્મિક વિકાસ હાય છે ખરા, પણ તેમાં કાંઇક અજ્ઞાન અને માહનું પ્રાખલ્ય હાય છે; જ્યારે પછીની ચાર (સ્થિરા, કાન્તા, પ્રભા અને પરા) દેષ્ટિઓનું જ્ઞાન અને નિર્માહતાની પ્રખલતા હાય છે. આ આઠેયનું 'યાગખિન્દુ' નામના શ્રાંથમાં આ જ આચાર્ય શ્રીએ આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમનું યાગરૂપે વર્ણન કરી તેના અધ્યાત્મ આદિ પાંચ વિભાગો જણાવ્યા છે.

અધ્યાતમ : જ્યાં થાડાઘણા ત્યાગપૂર્વક શાસ્ત્રીય તત્ત્વચિંતન થાય છે, તેમ જ જ્યાં મૈત્રી, કરુણા વગેરે ભાવનાએા વિશેષ પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે.

ભાવના : આમાં મન, સમાધિપૂર્વ ક સતત અભ્યાસ કરવાથી, અધ્યાત્મ વહે વિશેષ પુષ્ટ થાય છે. આ ભાવનાથી અશુભ અભ્યાસ દ્વર થાય છે, શુભ અભ્યાસ તરફ પ્રગતિ થાય છે તેમ જ વિશેષ પ્રકારે ચિત્તની વિશુદ્ધિ થાય છે.

ધ્યાન : જ્યાં ચિત્ત કેવળ શુભ વિષયને જ અવલં બીને રહેલું હોય તથા જ્યાં તે ચિત્ત સ્થિર દીપકની જેમ પ્રકાશમાન થવા સાથે સૃક્ષ્મ બાધવાળું બને છે. ધ્યાનથી ચિત્ત સર્વ કાર્યમાં આત્માધીન થાય છે, ભાવનિશ્ચલ બને છે તથા સર્વ પ્રકારનાં બધનોના વિચ્છેદ થાય છે.

સમતા : જ્યાં વિવેકના પ્રાદુર્ભાવ થવાથી પહેલાં અજ્ઞાનવશ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ રૂપે કલ્પેલી વસ્તુએતમાં ઇષ્ટ-અનિષ્ટપણાની ભાવના નષ્ટ થઈ જાય છે અને સર્વ પ્રત્યે સમયણાના ભાવ જાગે છે.

વૃત્તિક્ષય : વાસનાના સંબંધથી ઉત્પન્ન થતી વૃત્તિઓનો સર્વથા નિરોધ થાય છે.

આ માન્યતા પ્રમાણે ભાવનાથી શરૂ થયેલી સાધના વૃત્તિક્ષય સુધીમાં પરિપૂર્ણ થાય છે અને તે પછી આત્મા સર્વ કર્મ નિમું કત બની અજરામર માેક્ષપદને પ્રાપ્ત કરી નિરુપમ– નિરવધિ અક્ષય આનંદના અનંતકાળ સુધી ભાેકતા બને છે.

આમ ચૌદ ગુણસ્થાનકની સ્થિતિને જ આઠ તથા પાંચ પ્રકારમાં વિલક્ત કરવામાં આવી છે; એટલે નામથી તથા સંખ્યાથી ફેર હોવા છતાં એના વાસ્તવિક સ્વરૂપમાં કશા જ ફેર પડતા નથી.

જેન સંસ્કૃતિની શ્રેષ્ઠતા : ઉપર મુજબ ત્રણે સંસ્કૃતિના કરેલા વર્ણન ઉપરથી વાચકને એટલી તો પ્રતીતિ થઈ જ જાય છે કે ત્રણે સંસ્કૃતિના સ્વરૂપમાં, વિકસાત્મક સ્થિતિને વર્ણવતા તે તે વિભાગાના નિરૂપણમાં તેમ જ તેનાં નામા આદિમાં ભેદ હોવા છતાં તે ત્રણેનું લક્ષ્યાંક અનાદિકાલીન કર્મ પારતંત્ર્યને દ્વર કરી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી મુક્ત બની આત્માના સ્વાભાવિક નિર્મળ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવાનું જ છે. એમ હોવા છતાં જેન સંસ્કૃતિએ સ્યાદ્વાદ શૈલી દ્વારા આ બધા વિષયોનું જેટલી સચાટતા તથા વિશદતાથી નિરૂપણ કર્યું છે તેવું અન્યત્ર જેવા મળતું નથી. એટલે જ એની શ્રેષ્ઠતા કાઇ પણ વિચારક બેશક કબૂલ કર્યા સિવાય રહેતા નથી.

જૈન સંસ્કૃતિમાં શ્રમણાની પ્રધાનતા : આ સર્વ જગજ્જવ-હિતકર સંસ્કૃતિનાં મૂળ પ્રતિપાદક લાેકાલાેકપ્રકાશક કેવળજ્ઞાન-વિભૂષિત તીર્થ કર પરમાત્માએ જ હાેવા છતાં યે સંસ્કૃતિના પ્રવાહા કીલવાનું, સાચવવાનું, વિસ્તારવાનું અને સમયે સમયે એને પરિષ્કૃત કરવાનું કાર્ય આચાર્ય ભગવંતા આદિ શ્રમણાએ જ કર્યું છે. તેએાના વગર આ સંસ્કૃતિ આ સ્વરૂપે આપણને પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ હતી.

વિશાળ વિધામાં જૈનધર્મનું સ્થાન : વિશાળ આ વિશ્વમાં ધર્મી, મતો, સંપ્રદાયો કે દર્શનોના કાઈ પાર જ નથી. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના સિદ્ધાંતા ઉપર અવલં ખેલા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના આચારવિચાર અને માન્યતાઓ ધરાવતા એ ધર્મી તરફ નજર કરવામાં કે એની ગણતરી કરવામાં આવે તો એના અંદાજ નીકળવા ખરેખર મુશ્કેલ છે. કેટલાયે એવા પણ ધર્મી કે મતા છે કે એની વિશેષ વિગતની વાત તો બાજુએ રહી, પણ એનાં નામ સુધ્ધાં પણ આપણે જાણતા નથી. એ બધામાં જૈનધર્મ એક આગલું અને અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. આ ધર્મનું સ્વરૂપ, એનું તત્ત્વજ્ઞાન, એના વિચાર, એના આચાર અને એના અપ્રતિમ સિદ્ધાંતા કેઇપણ બુદ્ધિશાળીને અપીલ કર્યા વગર રહી શકે તેમ નથી.

આ ધર્મ પ્રવાહની દેષ્ટિએ તો અનાદિ જ છે. આના માટે ધ્રુવ-નિત્ય-શાશ્વત વગેરે શબ્દોના પ્રયાગ કરવામાં આવ્યા છે. તેમ છતાં, આ અવસર્પિણીકાળમાં નાસિનરેશ્વરન દન પરમાતમા ઋષભદેવથી આ ધર્મના પ્રાદુર્ભાવ થયાનું માનવામાં આવે છે અને વર્તમાનકાળમાં જે શ્ર. હ આપણને તત્ત્વ, ધર્મ કે માર્ગની પ્રાપ્તિ થઇ છે તે ચરમ તીર્થપતિ પરમાત્મા મહાવીરદેવથી થઇ છે. તેઓએ આજથી બરાબર ગણીએ તો ૨૫૪૬ વર્ષ પહેલાં જગતના જીવમાત્ર માટે એકાંતહિતકર શાસનની સ્થાપના કરી છે. ત્યારથી આ જગતમાં જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશનાં કિરણો પ્રસર્થા છે. તેઓનું આયુષ્ય ૭૨ વર્ષનું હતું. તેથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી ૩૦ વર્ષ સુધી તેઓ વાયુની જેમ અપ્રતિબન્ધપણે ગામ–નગર–પુર કે અરણ્યમાં વિચરતા રહીને મેઘની જેમ અનવરત વચનામૃત વરસાવતા રહ્યા. પણ તેઓ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં સકલ કર્મના ક્ષય કરી મોક્ષમાં પધાર્યા. ત્યાર પછી તેઓએ સ્થાપેલા શાસનને અને તેઓએ પ્રવર્તાવેલા હિતકર સિદ્ધાંતાને આપણ સુધી પહેાંચાડવાનું કામ જો કાઇ એ પણ કર્યું છે તેમ તે આચાર્ય સગવાંતાએ જ કર્યું છે. એથી તેઓના આપણા ઉપર જ નહિ, પણ સમસ્ત વિશ્વ પર અગિણત ઉપકાર છે. કારણ કે વિશ્વમાત્રની સુખાકારિતાના આધાર આ ધર્મ જ છે.

ભારત અને ભારત બહારના દેશાના કેટલાયે મહાન વિદ્વાન તત્ત્વજ્ઞાની પુરુષાએ આ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતાને પાતાની બુદ્ધિની સરાણે ચડાવીને જાંચી-તપાસીને નિ:સંદેહપણે જેન્સમેના સિદ્ધાંતાને પાતાની બુદ્ધિની સરાણે ચડાવીને જાંચી-તપાસીને નિ:સંદેહપણે જેન્સ્શારથી જણાવેલ છે કે – "જૈનધર્મ ઘણા પ્રાચીન ધર્મ છે. આ ધર્મના સિદ્ધાંતા જોયા છે અને જગતમાત્રનું કલ્યાણ કરનારા છે. અમે ઘણા બધા ધર્મો અને ધર્મના સિદ્ધાંતા જોયા છે પણ આના જેટલું ઊંડાણ, વિસ્તાર અને સચાટતા કોઈ પણ જગ્યાએ અમારા જેવામાં આવેલ નથી. આ ધર્મ સાચે જ વિશ્વધર્મ અનવાયાગ્ય છે."

જૈનધર્મની આટલી ખધી પ્રશાસાના મૂળમાં જેમ એના પ્રરૂપક અરિહંત પરમાત્માએ અને તેઓની સર્વજ્ઞતા તેમ જ તેઓએ નિરંતર અગ્લાનભાવે વરસાવેલી ધર્મદેશના છે, તેમ જૈનાચાર્યીએ આ ખધાં તત્ત્વોને યથાવત્ ઝીલી લીધાં, સાચવી રાખ્યાં અને યાત્રમાં તેના વિનિયાગ કરતા રહ્યા તે પણ છે.

જૈનાચાર્યોની અપ્રાતમ વિદ્વત્તા: માત્ર ૨૫૦૦ વર્ષના સમયના ઇતિહાસ ઉપર નજર કરીશું, તેા આટલા ડૂંકા ગાળામાં કેટકેટલા જૈનાચાર્યો કેવી કેવી પ્રચંડ શકિત—સામર્થ્ય અને વિદ્વત્તા ધરાવનારા થઈ ગયા, તે જોઈ આપણુ સાચે જ અતિશય આશ્ચર્ય ચકિત થઈ જઈશું. સંયમના માર્ગ સ્વીકાર્યા પછી અણિશુદ્ધ ચારિત્રપાલનની સાથે સાથે વિદ્યોપાર્જનમાં તેઓ એવા તો એકતાન બની જતા કે આખી દુનિયા જાણું તેમના માટે નહીં વત જ બની જતી. ખાવા-પીવાની તો કાઈ પરવા જ નહોતી; બસ, વિદ્યોપાર્જનની એક જ ધૂન અને એક જ લગની.

જૈનશાસનમાં એકથી એક ચડિયાતા એવા તો આચાર્યો થયા છે કે તેઓનું યિકિચિત્ સ્વરૂપ પણ આપણા હૈયામાં તેઓના પ્રત્યે અતિશય અહેાલાવ પેદા કરાવે છે. પૂર્વજન્મના સંસ્કાર, દેવી શારદાની મહેર અને આ લવની નિષ્હાલરી તાલાવેલીથી પ્રાપ્ત થયેલા તીલ સ્યોપશમના કારણે વિદ્યાની કાેઇ શાખા કે કાેઇ લાષા અથવા તાે કાેઇ વિષયા તેઓનાથી અણ્પ્રીઇચા કે અણુખાડ્યા રહેતા નહીં. ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, છદ, જ્યાેતિષ, અલંકાર, આયુવે દ, રાજનીતિ, યાગ કે છેવટ શું ગાર આદિ વિષયામાં, અનેક ભાષાઓમાં, ગઘ-પદા કે ચમ્પૂમાં તેઓએ રચેલા ચંચા શિરામણિ ભાવને ધારણ કરે છે.

એક એક આચાર્ય મહારાજે કે વિદ્વાને રચેલા થાંથા વાંચવા—**નેણવા કે સર્વાયા એ** પણ જે મુશ્કેલીભર્યું લાગતું હોય તો આટલા બધા આચાર્યોના સાહિત્ય કર્યા હિલ્યોના જ કેમ શકાય? સાહિત્યસર્જનની સાથે સાથે ગ્રામાનુગ્રામ વિચરીને, નિષ્કામભે ધર્માપદેશ દાઉતિ શુદ્ધ આચાર—વિચારનું પાલન કરીને, રાજા—મહારાજાએને પણ પ્રતિબાધ દર્ઇને ધર્મવાસિત ખનાવીને તેઓએ જે ઉપકારા કર્યા છે તેનું વર્ણન તા ગમે તેટલા થાંથા લખીએ તા ય અધ્રુષ્ઠં ને અધ્રુષ્ઠં જ રહેશે.

જૈન તીર્યો અને જૈન જ્ઞાનભંડારા: વર્લમાનના વિષભર્યા વાતાવરણમાં પણ આધાસનરૂપ ગણા કે આલંબનભૂત કહા તો તે જૈન તીર્યા છે. એવા સમર્થ પ્રભાવશાળી જૈનાચાર્યોથી પ્રતિબાધ પામી તેને રાજા-મહારાજા, મંત્રીઓ કે શ્રેલ્કીઓએ બંધાવેલાં તે તે તીર્યા આજે પણ વિધ્ધમાં અજોડ અને આદર્શરૂપ છે. એ ગિરિરાજ શત્રું જયના મંદિરાની હારમાળા, આબુ-દેલવાડાનાં દહેરાં અને રાણકપુરનું એ ધરણવિહાર ચૈત્ય જેનારા કાણ એવા તો દેશ-પરદેશના માનવી છે કે જેનાં માંમાંથી એ બધાને જોતાં વેત જ અહા! અહા!-ના શબ્દો સરી પડતા ન હાય! દુનિયાના કાઈપણ અજયબી ભરેલાં સ્થાના કરતાં આ તીર્યા એક તસુ પણ ઊતરતાં નથી.

વળી, જૈન ફાનભંડારાની સમૃહતા માટે વિચારવા લાગીએ ત્યારે આપણી ખુદ્ધિ જ થાકીને બેસી જાય છે. કેવી અપાર અને મૃદ્યવાન ફાનસંપત્તિ એ ભંડારામાં આજે પણ હેમએમ સચવાઇ રહી છે.)

પ્રસ્તુત ગ્રંથ અંગે: "आचार्याः जिनशासनीन्नतिकराः" એ ઉક્તિ અનુસાર આચાર્યભગવંતો જિનશાસનની ઉન્નતિ કરનારા છે. અર્થાત્ જિનશાસનની ઉન્નતિમાં આચાર્યં ભગવંતોનો અપૂર્વ ફાળા છે. એ આચાર્યભગવંતાના જીવન અને કવન અંગેની મળી શકી એટલી માહિતી, ઘણી બધી મહેનત કરીને, તેમ જ જે કરતાં કાેઈ પણ વ્યક્તિ ખરેખર કંટાળી જાય એવી એકધારી માથાકૂટ કરીને, થાકચા–કંટાન્યા સિવાય, એકત્રિત કરનાર મહાનુભાવ છે, શ્રી નંદલાલ દેવલુક.

એમણે જીવનમાં અનેક ક્ષેત્રામાં વિભક્ત થયેલાં રહસ્યાને કેન્દ્રિત કર્રાને કેવળ સાહિત્યસર્જન અને પ્રકાશનમાં જ સ્થાપિત કર્યાં છે. એક માટી સંસ્થા જે કામને ઉપાડીને મહામહેનતે પૂરું કરી શકે એવા કામને એકલે હાથે આરંભીને પૂરું કરવા શક્તિમાન બન્યા છે એને સાચે જ આ કાળની અજાયબી લેખવી જોઈ એ.

પ્રાચીન-અર્વાચીન બધા આચાર્યોની માહિતી ભેગી કરવી, એને તૈયાર કરવી, છપાવવા

ચાંગ્ય ખનાવવી અને ત્યાર પછી આવા મહાકાય ચંથને છપાવવા માટેની અર્થિક વ્યવસ્થા ઉતારવી—આ સઘળું કામ જે ઉત્સાહ અને ખંતથી તેમણે કર્યું છે, એ જાણી–સાંભળીને તેમની શ્રુતસેવાની લગની બદલ કેં કિને ય અચૂક આદર થયા વગર નહીં રહે. પંચમ ગણધર ભગવંત શ્રી સુધર્માસ્વામીજીથી લઈને આજ સુધીના તે તે આચાર્યોનાં જીવનવૃત્તો તેમ જ તેની સાથે શક્ય હાય તા તેઓનાં ચિત્રા આ વિશાળકાય શ્રંથમાં સામેલ કરવામાં આવ્યા છે. વર્ષો પછી થયેલા અને વર્ષો સુધી યાદ રહે તેવા આ કાર્યની ભૂરિ ભૂરિ અનુમાદના કરી, શ્રી દેવલુક શ્રી દેવ-ગુરુ–ધર્મને વફાદાર રહી આવી સાહિત્યસેવા નિરંતર કરતા રહેા એ જ એક મંગલ કામના!

પુષ્પહાર અને અત્તર, શ્રુતિ-સ્મૃતિ અને અનુભૂતિ

યુષ્ય–ગુલાબનું, ચંધાનું, માેગરાનું !

એ ય એક-એ નહીં, પણ સેંકઠાની સંખ્યામાં!

સુવાસ એની જેરદાર, પણ એક તકલીફ કે એ બધાં જુદાં જુદાં વેરવિખેર હાલતમાં પડેલાં! ન કાેઇના ગળામાં એને આરાપી શકાય કે ન કાેઇના હાથમાં એને વ્યવસ્થિત રાખી શકાય. ઉપાય સ્ત્રત્યો એક વ્યક્તિને, લઇ આવ્યો એ દાેરા અને ગૂંથી લીધાં એ દાેરામાં છૂટાં રહેલાં પુષ્પોને! બની ગયા મજેના હાર! શાેભાવી દીધું એને સુયાેગ્ય વ્યક્તિના ગળાને!

પણ એક તકલીફ તે৷ ય ઊભી જ રહી...સાંજ પડચે હારનાં એ તમામ પુષ્પા કરમાઈ ગયાં....આકર્ષક લાગતાે પણ એ હાર ગળામાંથી કાઢીને ફેંકી દેવા પડચો !

આના પણ ઇલાજ મળી ગયા એક જાણકાર વ્યક્તિને! એમણે એ તમામ ફૂલાને નિચાવીને એમાંથી અત્તર બનાવી લીધું. ભરી દીધું બાટલીમાં….લઈ ગયા ઘરે બાટલીએા અને જ્યારે પણ એની ઇચ્છા થઇ પુષ્પાની સુવાસને અનુભવવાની, અત્તર દ્વારા તમામને એની અનુભૂતિ એ કરાવતા રહ્યો.

અહીં યાં માત્ર ગુલાબનાં પુષ્પાની જ રજૂઆત નથી; ચંપાનાં, માગરાનાં, જાસદનાં, ચમેલીનાં પુષ્પાની પણ રજૂઆત છે. માત્ર ગુલાબનાં પુષ્પાના જ હાર આ શ્રંથમાં નથી; ચંપાનાં, માગરાનાં પુષ્પાનાં હાર પણ આ શ્રંથમાં છે....અહીં યાં ગુલાબનાં પુષ્પાનું જ અત્તર નથી, તમામ સુવાસિત પુષ્પાનું અત્તર આ શ્રંથમાં પાને પાને છે ટકાયેલું છે.

તાજું ફૂલ જોઈએ એને પણ આ ચંથમાંથી મળી રહેશે. તો એક જાતનાં જ ફૂલોના હાર પણ જોઈએ એને આ ચંથ સંતાષ આપી શકશે. અરે, વીતી ગયેલાં એ પુષ્પોના પમરાટ અત્યારે અનુભવવા હાય એને અત્તરરૂપે એ પમરાટ પણ આ ગ્રંથમાં અનુભવવા મળશે. રપ૦૦ વર્ષના ગાળામાં આ ધરતી પર કેવાં કેવાં સુવાસિત પુષ્પા પ્રગટયાં! સુધર્મા-સ્વામી ને જંબૂસ્વામી, પ્રભવસ્વામી ને શબ્યાં ભવસૂરિ, સ્થૂલિભદ્રસ્વામી ને યશાભદ્રસૂરિ! એમની વિદ્યમાનતાએ એ કાળમાં ઢગલાળંધ આત્માઓને પોતાના તરફ આકર્ષ્યા. કંઈ આત્માઓને એમનાં ચરણામાં સમર્પિત થવા મજબૂર બનાવ્યા. એ સુવાસના સાન્નિધ્યે કંઈ આત્માએ! પોતાના જીવનને સુવાસિત બનાવી ચૂક્યા.

હા, એ માત્ર એકલ–દાેકલ પુષ્પરૂપે નહાેતા. એક જ દાેરામાં પરાવાયેલા હાર રૂપે પણ હતા. એય પાછા એક જ હાર નહાેતાે, ઢગલાળ'ધ હારા એ વખતે વિદ્યમાન હતા.

કચાંક વિશુદ્ધ કેાટિના બ્રહ્મચર્યની સુવાસ હતી, તો કચાંક અરમાન ઉતારી દે એવી તપશ્ચર્યાની અહાલેક હતી. કચાંક સ્વાધ્યાયના મંજુલ ધાષોના નાદ હતો, તો કચાંક પશ્ચાત્તાપની ભાગીરથીમાં સ્નાન કરીને પવિત્રતા પામનારી પરંપરા હતી.

કેડીએા કદાચ જુદી હતી, પણ દરેક કેડીએા શિખર તરફ લઈ જતી હતી. માર્ગ કદાચ જુદા હતા, પણ મંજિલ તો એક જ હતી— અને એટલે જ મતભેદ હતા, મનભેદ નહાતા. સામાચારીમાં ભિન્નતા હતી, સિદ્ધાંતમાં ભિન્નતા નહોતી. વિવાદો હતા, પણ વિખવાદો નહોતા.

'રાગ–દ્રેષના સર્વધા નાશ' એ જ એક જ્યાં લક્ષ્ય હોય અને એ લક્ષ્યને અનુરૂપ 'રાગ–દ્રેષના હ્રાસ'નું જ્યાં નક્કર પરિણામ અનુભવાતું હોય ત્યાં સંસારવૃદ્ધિના કારણ બને એવા ક્ષાયાનું સેવન થાય એ શક્ય જ કયાં છે? નિગાદના જીવ પ્રત્યેય વાત્સલ્યસભર હૈેશું ધરાવતા આત્મા કાેઇ મુનિ પ્રત્યે અંતરમાં ધિક્કારભાવ સંઘરીને બેસે એ વાતમાં માલ જ કયાં છે?

અનંત અનંત જવોના વાસ્તવિક હિતની સાચા અર્થમાં કાળજ લેનારા પ્રભુશાસન પર આજ સુધીમાં આક્રમણા એાછાં નથી થયાં. કચાંરેક મે દિરા તૂટ્યાં છે, તા કચારેક આગમા સળગાવ્યાં છે, કચારેક સાધુઓનાં ખૂન પણ થયાં છે, તા કચારેક સાધ્વીજીઓનાં શીલ પણ જોખમમાં મુકાયાં છે— અને આમ છતાં, આજેય પ્રભુશાસન અડાલ ઊભું છે!

નિર્દોષ ગાંચરી માટે ધામ તાપમાં ખુલ્લા પગે કલાકો સુધી ઘરે ઘર કરનારા મુનિ-ભગવંતો આજેય આ શાસનમાં વિદ્યમાન છે. તો પ્રવચનશક્તિથી હજારા આત્માઓને પ્રભુશાસનના રસિયા બનાવી દેનારા પ્રસાવક વ્યાખ્યાનકારા આજેય અહીં ઓછા નથી. અગણિત જૈનેતરોને વિશિષ્ટ કેાટિના પ્રસાવક યાત્રાસંઘા દ્વારા જિનશાસનની પ્રત્યે આકર્ષિત કરનારા જૈનાચાર્યો આજેય આ ધરતીને શાભાવી રહ્યા છે. તો પ્રકૃષ્ટ તપશ્ચર્યાઓ દ્વારા કર્મોના ભુકકેભુક્કા બાલાવી દેનારા વિશિષ્ટ કેાટિના તપસ્વી મુનિભગવંતો આ શાસનમાં ઓછા નથી.

ડૂંકમાં, આ શ્રાંથમાં પુષ્પની વાત છે, પુષ્પોના હારની વાત છે, અત્તરની ય વાત છે. છુટ્ટાં પુષ્પો છે, પુષ્પોના હારા છે, અત્તરની બાટલીઓ પણ છે. જરૂર છે આપણા નાકને સ્વચ્છ કરવાની, આપણા સ્વચ્છ નાકને સ્વચ્છ રાખવાની. જો એમાં આપણે ઉપેક્ષા સેવીએ, બેદરકાર રહીએ તો પુષ્પા, પુષ્પાના હાર અને અત્તરની બાટલીઓ વચ્ચે રહેવા છતાં આપણને સુવાસની અનુભૂતિ નહીં થાય એ નિશ્ચિત વાત છે.

48

એક જ ગ્રંથમાં પુષ્પા, હારા અને અત્તરની બાટલીઓ દલવાયેલી જેવા મળે એવું વિરલ સદ્ભાગ્ય જ્યારે આપણને પ્રાપ્ત થયું છે ત્યારે પ્રયતના કરીનેય કદાગ્રહા, પૂર્વગ્રહાને છોડીને ય આપણે આપણા નાકને સ્વચ્છ કરી દેવાની જરૂર છે.

એક વાત ખાસ ખ્યાલમાં રાખવા જેવી છે કે પુષ્પ બનવાનું સામર્થ્ય દરેકમાં હોતું નથી. બીજ સમર્પિત અને છે માળીને, જાય છે અધકારમાં, વેઠે છે કચ્ટા, ત્યારે પ્રગટે છે અંકર અને ક્રમશઃ વિકાસ સાધતાં બને છે પુષ્પ! આવાં પુષ્પાને એને હાર રૂપે બનાવવાનું કામ પણ કપરું છે. તો એ પુષ્પાને નિચાવીને અત્તર રૂપે બનાવીને એને સંગૃહિત કરવાનું કામ પણ સહેલું તો નથી જ.

સંપાદકે આ શ્રંથમાં એ કપરા કાર્યને વાસ્તિવિકતાની ધરતી પર લાવવાના જળરા પુરુષાર્થ કર્યો છે. અલળત્ત, ખુદ્ધિના માધ્યમથી જ જે આ શ્રંથ હાથમાં લેવામાં આવે અને વાંચવામાં આવે તો શક્ય છે કે પુષ્પનું સૌંદર્ય, પુષ્પાના હારનું સૌંદર્ય અને અત્તરની ખાટલીઓનું આકર્ષક પેકિંગ જ નજર સામે આવે. પણ આ શ્રંથની એ સફળતા નથી. સફળતા તો એ છે કે આપણે એમાં રહેલી સુવાસને અનુભવીએ. એને બહાર લાવવા પ્રયત્નશીલ બનીએ. અને એ માટે જરૂરી છે હુદયના માધ્યમથી આ શ્રંથના શબ્દો વાંચવાની!

ખુદ્ધિ સીંદર્યની પ્જારણ છે, જ્યારે હૃદય તો સુવાસનું જ હિમાયતી છે. સાકર તો આંખના જ વિષય છે, જ્યારે મીઠાશ તો અનુભૂતિની ચીજ છે. બસ, આ ગ્રંથ સીંદર્ય પર જ અટકી જવા માટે નથી, સુવાસ સુધી પહોંચવા માટે છે. સાકર જોઈને જ રાજી થવા માટે નથી, મીઠાશની અનુભૂતિ કરવા માટે છે. અલબત્ત, કાેમ્પ્યુટરના આ યુગમાં સુવાસ સુધી પહોંચવાનું કાર્ય ધારીએ એટલું સહેલું નથી. એક નાનકડા જીવને બચાવવા ખાતર પ્રાણન્યાછાવર કરવા સુધીનું સત્ત્વ દાખવનાર પુષ્યપુરુષની કાેમળતાની પરિણતિને ગ્રૂકી જવાનું સામચ્ચ દાખવવું સહેલું નથી. સેવાઈ ગયેલા નાનકડા પણ પાપ પાછળ પશ્ચાત્તાપનાં આંસુ વહાવતી આંખામાં આત્મા પર જામેલાં લખલૂટ કર્માની થઈ રહેલી હાળી નિહાળવી એ જરાય સહેલું કામ નથી. ગુર્વાજ્ઞાના પાલન ખાતર ધામધખતી સગડી પર ચડી જઈને જાતનું બલિદાન દઈ દેનાર પુષ્યાત્માના અપ્જ્ઞાપાલનના અવિહડ નેહને સમજ શકે તેવું હૃદય ધરાવવું સહેલી વાત નથી.

આ ગ્રંથ આવાં જ્વલાંત પરાક્રમાનાં તશ્યોથી ભરેલા છે. માત્ર એ તથ્યાની આપણને જાણકારી મળી રહે એ જ એના ઉશ નથી. એ પરાક્રમાનું શ્રવણ કાનને રંજિત કરી દે એમાં જ એની ઇતિકર્ત બ્યતા નથી. એ પરાક્રમાનું સ્મરણ ચિત્તને ઝણઝણાવતું રહે એ જ આ ગ્રંથસંપાદનની સફળતા નથી. તશ્યો દ્વારા આપણે સત્ય સુધી પહોંચીએ. શ્રતિ અને સ્મૃતિ દ્વારા આપણે અનુભૃતિ સુધી પહોંચીએ. પુષ્પના સીંદર્યને જોઈને અને સુવાસને અનુભવીને આપણે ખુદ એવા સીંદર્યના અને સુવાસના સ્વામી બનીએ, એ જ આ ગ્રંથના સંપાદનના ઉદ્દેશ છે, એ જ આ ગ્રંથના વાચન-મનનો કે શ્રવણ-સ્મરણનો ઉદ્દેશ છે.

શ્રમણભાગવ તાે–૧ પપ

અલબત્ત, આપણી એક કમજેરી છે કે આપણે કોઇને સુવાસ દેખાડી શકતા નથી, તો સામી વ્યક્તિની પણ કમજેરી છે કે એ સુવાસને આંખેથી જેઈ શકતી નથી. એક જ વિકલ્પ છે, સૌંદર્યના દર્શન દ્વારા એ પુષ્પ તરફ આકર્ષાય, નજીક આવે અને પછી સુવાસની અનુભૂતિ કરી લે

આ શ્રાંથમાં આમ જેવા જાઓ તો માત્ર સૌંદર્યની જ ચર્ચા છે. કાે'કના તપની વાતો છે, તો કાે'કના સ્વાધ્યાયની વાતો છે. કાે'કના સંયમજીવનની–વિશુદ્ધ પાલનની વાતો છે, તો સેવાઈ ગયેલાં પ્રમાદસ્થાના અંગે કાે'કની આંખમાંથી વહી ગયેલાં આંયુઓની વાતો છે. પણ આ દરેક પ્રવૃત્તિની પાછળ રહેલી જવલંત પરિણતિ જે આપણને દેખાઈ જાય, એ પરિણતિને અનુર્પ આપણું જીવન બનાવવાના મનમાં જે દેઢ સંકલ્પ ઊભા થઈ જાય, એ સંકલ્પાનુર્પ પુરુષાર્થ આચરવાનું જે ચાલુ થઈ જાય, તાે મળેલા આ માનવજીવનની સફળતાને ચાર ચાંદ લાગી જાય એમાં લેશ શંકા નથી.

એક મહત્વની વાત.

આ શ્ર'થના તમામ લેખા મેં વાંચ્યા નથી; છતાં સ'પાદક શ્રી નંદલાલભાઈ દેવલુકની વાર'વારની આ શ્રન્થના લેખા અંગે કંઈક લખી આપવાની માંગણી ચાલુ રહી હાવાથી 'કંઈક ' લખી દીધું છે. આ શ્ર'થની લાેકપ્રિયતા અંગે એટલા માટે કાંઈ લખવાનું નથી કે માત્ર દાેદ – ખે વરસના ડૂંકા ગાળામાં જ એની ખીજી આવૃત્તિ ખહાર પડી રહી છે. આવા દળદાર અને અતિ વિશિષ્ટ કાેટિના શ્ર'થને સંકળ શ્રીસ'ઘે આપેલા જખરદસ્ત આવકાર એ જ આ શ્ર'થની જવલ'ત લાેકપ્રિયતાની જાહેરાત છે. એક જૈનેતર વ્યક્તિએ જયવ'તા જિનશાસનના શ્રમણભગવ'તા અંગે એક જ શ્ર'થમાં આટલી ખધી વિશિષ્ટ, જ્વલ'ત અને સદ્ભાવપ્રેરક માહિતીએ આપીને સંકળ શ્રીસ'ઘ પર ક્યારેય ન વીસરી શકાય એવા ઉપકાર કર્યો છે.

અને છેલ્લી વાત.

આ સમસ્ત ગ્રાંથમાં કચાંય પણ કાેઈને હકીકતદાેષ દેખાતા હાેય, અતિશયાેકિત લાગતી હાેય કે જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ લખાણ જણાતું હાેય તાે તેમણે અચૂક ગ્રાંથસ પાદક શ્રી નંદલાલભાઈ દેવલુકનું ધ્યાન દાેરવું કે જેથી એનું યાેગ્ય પરિમાર્જન કરવાનાે એમને ખ્યાલ આવે.

સંપાદકશ્રીની અતિ આત્રહભરી વિનંતિથી લખી આપેલા આ લખાણમાં મારાથી શ્રી જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાઈ ગયું હોય તેં એનું ત્રિવિધે ત્રિવિધે મિચ્છમિ દુક્કડમ્

(લેખક: વધ માન તેપાનિધિ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ આચાય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયભુવન-ભાનુસૂરી ધરજ— અંતેવાસી પૂ. પંન્યાસ શ્રી રત્નસું દરવિજયજ મહારાજ.)

શાસનપ્રભાવક

જૈન શ્રમણપર પરાને ઇતિહાસ : એક વિહંગાવલાકન લેખક મુનિશ્રી ભુવનચ દ્રવિજયજી મહારાજ

માનવજાતિ ભિન્ન ભિન્ન ગામ અને નગર વસાવીને આ પૃથ્વી પર નિવાસ કરે છે. ગામમાં પણ જુદાં જુદાં ઘર બનાવીને લોકો એમાં રહે છે. જમીનના ટુકડા કરીને ખેતર બનાવાય છે ને ખેતરમાં પણ કચારા બનાવી ખેતી કરવામાં આવે છે. આ બધાં વિભાજનો સાહજિક છે અને તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે કાઈ પણ ક્ષેત્રમાં વિભાગો કે ખંડાનું હોવું સ્વાભાવિક છે; એટલું જ નહિ, આયોજન અને સંચાલનની દેષ્ટિએ જરૂરી પણ છે. આ જ કારણે શ્રમણભગવંત મહાવીરે શાસનસ્થાપનાના અવસરે અગિયાર ગણધરાની સ્થાપના કરવાની સાથે શ્રમણસમૂહને નવ ગણમાં વિભક્ત કર્યો હતો. પઠન-પાઠન અને સારણા-વારણાની દેષ્ટિએ એ વ્યવસ્થા સ્વયં ભગવાને કરી હતી.

ભગવાન મહાવીરના સાધુઓ પ્રાચીનકાળમાં 'નિર્ગ્ર'થ' નામથી ઓળખાતા. જૈન આગમા અને અન્ય ધર્મોના તત્કાલીન શ્ર'થામાં જૈન મુનિઓના ઉલ્લેખ એ નામથી થયા છે. ત્યાર પછી, ભિન્ન ભિન્ન સમયે સમર્થ પ્રભાવક આચાર્યો અથવા વિશિષ્ટ ઘટના કે સ્થળના સંબ'ધ પરથી 'કુળ', 'ગણુ ' અને 'શાખા 'ઓના જન્મ થયા. કલ્પસૂત્રમાં 'સ્થવિરાવલી' નામના ખાસ વિભાગ છે. એમાં એ બધા કુળ, ગણુ અને શાખાઓના કમિક ઉલ્લેખ છે, જેનું પર્યુપણપર્વમાં નિયમિત વાચન કરવામાં આવે છે અને એ રીતે 'ઇતિહાસ' સાથે સંપર્ક જળવવામાં આવે છે. કમશા એ વ્યવસ્થા ક્ષીણ થઇ. વિક્રમની બીજી-ત્રીજી શતાપ્રદીમાં ' ગચ્છ'ની વ્યવસ્થા ખડી થઈ.

સામાન્ય રીતે આવા ગચ્છા ૮૪ હોવાનું કહેવાય છે, પરંતુ જુદા જુદા સમયે અસ્તિત્વમાં આવેલા અને પછી વિલીન થઇ ગયેલા સર્વ ગચ્છાની ગણના કરવામાં આવે તો તેની સંખ્યા ઘણી માટી થાય. કેટલાક ગચ્છ નષ્ટ થઈ ગયા, બીજા કેટલાકે નામાંતર ધારણ કર્યું, કાઈ ગચ્છની એક શાખા વિસ્તૃત થઈ 'ગચ્છ' બની ગઈ, થાંડા સમય-થાંડા સૈકા– ચાલીને વિલીન પણ થઈ. આ સર્વ ગચ્છામાં સમયે સમયે મહાન આચાર્યા તથા પ્રભાવક મુનિઓ સ્થાન લેતા રહ્યા છે. પાતાના સમયમાં સંઘ, સમાજ, સાહિત્ય તથા સાધનાના ક્ષેત્રે બહુમુખી પ્રતિભા દર્શાવતા ગયા છે. જૈન ઇતિહાસ એટલે એ સર્વ શ્રમણા–આચાર્યા, ઉપાધ્યાયા, સાધુઓ, સાધ્યીઓ–ના ઇતિહાસ. ફલતઃ ગચ્છા પણ જૈન ઇતિહાસનું અવિભાજય અંગ બન્યા છે. અઢી હજર વર્ષમાં પશરાયેલા ગચ્છાના ઇતિહાસ જેટલા જિટલ છે એટલા જ રસપ્રદ છે.

પકાવલીએા :

જે તે ગચ્છમાં કે પર પરામાં ક્રમશઃ નાયકપદે આરૂઢ થનારા આચાર્યાની નામાવલિને 'પટ્ટાવલી' કહેવામાં ≈ાવે છે. પટ્ટ એટલે પાટ, ગુરુને બેસવાનું આસન. તે પરથી લાક્ષણિક અર્થમાં આચાર્ય'ગુરુના પદને પણ 'પાટ' કહેવાનું શરૂ થયું. ગચ્છ અનેક છે અને એક ગચ્છમાં પણ અનેક ગુરુ–શિષ્ય પર'પરા હાઈ શકે; આથી પકાવલીએો સેંકડાની સંખ્યામાં મળે છે. પકાવલીનું પ્રાચીન નામ સ્થવિરાવલી છે. પકાવલીએો શ્રમણસંઘના ઇતિહાસનું મુખ્ય સાધન છે.

જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિ પૂજક સંઘમાં અત્યારે વિદ્યમાન ચાર-પાંચ ગચ્છા પણ કેટલાંક સંસ્કરણ અને નામાંતર પછી આજનાં નામરૂપ પામ્યા છે. એક આશ્ચર્યજનક પરંતુ ઐતિહાસિક તથ્ય અહીં નાંધવા જેવું છે કે આ બધા જ વર્તમાન ગચ્છા (એકાદ અપવાદ સિવાય) કલ્પસ્ત્રવર્ણિત કુળ, ગણ અને શાખાઓમાંથી એક જ શાખા અને તે શાખાના એક જ કુળની સંતતિ છે. 'વર્ષર–વજી ' શાખા અને 'ચાંદ્ર ' કુળમાં આજના સર્વ ગચ્છા સમાઈ જાય છે!

ચેત્યવાસ અને યતિપરંપરા : દીર્દ તપસ્વી અને પરમ નિર્ધ થ શ્રમણ લગવાન મહાવીરની શ્રમણપરંપરામાં તપ, સંયમ અને અહિંસા હંમેશાં અગ્રસ્થાને રહ્યાં છે. જૈન શ્રમણોનું જીવન તેમની અપરિગ્રહ, કરુણા અને અંતમુંખ સાધનાની ગુણસમૃદિથી વિશ્વના સંતસમુદાયમાં આગવું—આદરભર્યું સ્થાન ધરાવે છે. છતાં ય, માનવસહજ દુર્ખળતા અને પ્રમાદના પરિણામે જૈનશ્રમણોમાં પણ આગ્રારશૈયિલ્યે દેખા દીધી છે. શિયિલાચારના આવેલ પ્રથમ યુગ શ્રમણ લગવાન મહાવીર પછી ૮૦૦-૧૦૦૦ વર્ષે આવ્યો હતો. સાધુઓ સંયમની મર્યાદાઓના પાલનમાં શિયિલ ખની મંદિરા-ઉપાશ્રયોમાં કાયમી નિવાસ કરવા લાગ્યા હતા, પરિગ્રહ અને સુખ-સુવિધાના ઉપયોગ કરવા માંડ્યા હતા. આ સ્થિતિના ઉલ્લેખ જૂના શ્રંથામાં 'ચૈત્યવાસ 'ના નામથી થયા છે. એવા સાધુઓને 'ચૈત્યવાસી ' કહેતા. તે પછી એવા શિયિલા- ચારી સાધુઓ ' યતિ ' તરીકે એલ્પાયા અને આગળ જતાં એ જ ' ગારજ ' કહેવાયા.

દરેક ગચ્છમાં આમ થવા પામ્યું છે. એટલે અધા ગચ્છોમાં યતિપરંપરા જોવા મળે છે. પટ્ટાવલીઓમાં ઘણાં નામ એવા યતિ–આચાર્યો અને શ્રીપૂજ્યોનાં હોય છે. શુદ્ધ સાધુધમંની દૃષ્ટિએ આ યતિવર્ગ ભલે આલેાચનાપાત્ર હોય; કિન્તુ વિદ્વત્તા, શાસનપ્રભાવના અને લોકોપકારનાં ક્ષેત્રે તેમનું પ્રદાન જરાય ઊતરતું ન હતું. જૈનધર્મના જ નહિ, ભારતના રાજકીય–સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસમાં આ યતિપરંપરાના ફાળા ઘણા માટે છે.

કિયા દ્વાર અને કિયા દ્વારક મહામુનિઓ : શુદ્ધ સંયમના પાલનમાં આવેલી અશુદ્ધિઓને દ્વર કરી ક્રીથી મૂળ માર્ગની આરાધના–સાધના શરૂ કરની તેને 'ક્રિયો દ્વાર ' કહેવામાં આવે છે. જણું મંદિરના ઉદ્ધાર થાય તેને જર્ણા દ્વાર કહેવાય છે, તેમ ક્રિયાની–આચરણની શિથિલતાના અંત આણી શુદ્ધ ક્રિયા એ 'ક્રિયો દ્વાર.' કાળબળે શ્રમણસંઘમાં પ્રવેશેલી અશુદ્ધિઓને આળખી લઈને ધર્મમાર્ગને યથાશકય નિર્મળ કરવાના યુગધર્મ અદા કરનાર મહાન શ્રમણે 'ક્રિયો દ્વારક' કહેવાય છે. શૈથિલ્યના દરેક યુગ પછી જાગૃતિના યુગ દરેક વખતે આવ્યો જ છે. અને શ્રમણસંઘને સુષ્યિતમાંથી બહાર આણવાના ભવ્ય પુરુષાર્થ કરનારા મહાપુરુષા પાકચા જ

છે. સુષુપ્તિ-જાગૃતિનું આવું એક ચક્ર હજી હમણાં જ–ગઇ સદીમાં જ પૂરું થયું છે, જેમાં અનેક ક્રિયાહારક મુનિઓના પ્રબળ પુરુષાર્થ ભાગ ભજની ગયા હતા.

વિક્રમની નવમી-દસમી શતાખ્દીમાં ચૈત્યવાસ શરૂ થઈ ગયા હતા, પરંતુ શુદ્ધ સંયમના મૂળ માર્ગ પણ તેના સમાંતરે ચાલતા હતા. ક્રમશ: શિથિલાચારનું જોર વધ્યું અને તેના પ્રત્યાઘાતરૂપે ખારમી શતાખ્દી આસપાસ ક્રિયોદાર થયા. શુદ્ધ સાધુધર્મના પાલનમાં માનતા શ્રમણાને 'સંવેગી' શખ્દથી ઓળખવાનું લગભગ અહીંથી શરૂ થયું અને શિથિલાચારી મુનિઓ માટે 'યતિ ' શખ્દ રૂદ થયા. એ સમયના મુખ્ય ક્રિયાહારને હતા—શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ (ખરતરગચ્છ), શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ (ખૃહત્તપાગચ્છ), શ્રી જયશેખરસૂરિ (નાગોરી તપાગચ્છ) અને શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ (વિધિપક્ષ).

ક્રિયોદ્ધારનું બીજું માજું સાળમી સદ્દીમાં આવ્યું. શ્રી પાર્શ્વંચંદ્રસૂરિ (સં. ૧૫૬૪), શ્રી આનંદવિમલસૂરિ (સં. ૧૫૮૨), શ્રી ધર્મ મૂર્તિ સૂરિ (સં. ૧૬૦૨), શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ (સં. ૧૬૧૪) – સાળમી સદ્દીના આ મહાન ક્રિયાદ્ધારકા હતા. અઢારમી સદ્દીમાં શ્રી સત્યવિજય ગણુ અને શ્રી ગ્રાનવિમલસૂરિ આદિએ એ કાર્ય કર્યું. વિક્રમની વીસમી સદ્દી પણ આવા ક્રિયાદ્ધારની સાક્ષી બની. પાર્શ્વ ચંદ્રગચ્છમાં શ્રી કૃશલચંદ્ર ગણિ, શ્રી બ્રાતૃચંદ્રસૂરિ, ખરતરગચ્છમાં શ્રી માહનલાલજી મહારાજ, અંચલગચ્છમાં શ્રી ગૌતમસાગરજી, તપાગચ્છમાં શ્રી ખુંટેરાયજી, શ્રી મૂલચંદજી, વિજયકમલસૂરિ આદિ, ત્રિસ્તુતિકગચ્છમાં શ્રી રાજેન્દ્રસૂરિ, વિમલગચ્છમાં શ્રી શાંતિવિમલસૂરિ – જૈન શ્રમણસંઘની છેલ્લી કાયાપલટના આ બધા સમર્થ સૂત્રધાર હતા.

આ ક્રિયોદ્ધારક ક્રાંતિકારી ધર્મ વીર મહાપુરુષા જિનશાસનના જાગૃત પ્રહરી છે. ભગવાન મહાવીરના પ્રભાષેલા ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ માર્ગ ની રક્ષા અને આરાધના કાજે પૂર્ણ શક્તિથી ઝબૂમનારા અને દેશ-કાળના પ્રવાહને પુનઃ સન્માર્ગ વાળવાનું ભવ્ય શક્વતી કાર્ય કરનારા એ મહાન શ્રમણભગવંતા શાસનના સાચા સુકાનીનું ઉત્તરદાયિત્વભર્યું કર્તવ્ય કરી ગયા છે. આચારશુદ્ધિ અને વિચારશુદ્ધિના પ્રખર ઉપાસક એ મહાનુભાવા પ્રત્યે દરેક ચારિત્રપ્રિય વ્યક્તિ ઊંડા અહાભાવ અનુભવ્યા વિના નહિ રહે!

શ્રમણભગવંતા વિશે અપૂર્વ આકરત્રંથ _{૩ા. રમણલાલ} ચી. શાહ

ભાઇશ્રી નંદલાલ દેવલુક મારા પરમ મિત્ર છે. ધાર્મિક સાહિત્યના ક્ષેત્રે એમણે કેટલુંક મહત્ત્વનું કામ કર્યું છે, જે ભવિષ્યના લેખકોને વિસ્તૃત અને અધિકૃત લેખન માંટે મહત્ત્વની સામગ્રી પૂરી પાડશે.

ભાઇશ્રી નંદલાલ દેવલુકે ગાહિલવાડ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત તથા વિશ્વની અસ્મિતાને લગતા વિવિધ પ્રકારના દળદાર શ્રંથા પ્રગટ કર્યા છે. તેમની યાજનાએ છુહદ્ યાજનાએ હાય છે. તેમણે 'વિશ્વની અસ્મિતા' નામના દળદાર માહિતીસભર શ્રંથના પ્રકાશન પછી 'જૈન રત્નચિંતામણિ' નામના ઘણા મેટા શ્રંથ પ્રકાશિત કર્યો હતા. ત્યાર પછી એમણે આ 'શાસનપ્રભાવક શ્રમણુન્ ભગવંતા' નામના અપૂર્વ એવા આકરશ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. આવા આકરશ્રંથાની એક લાક્ષણિકતા એ હાય છે કે તેમાં એક્સ્ત્રતા કરતાં સામશ્રીની વિપુલતા મહત્ત્રની બની જાય છે.

આવડું માટું કામ સામાન્ય રીતે કાઇ એક માટી સંસ્થા કેટલાક પગારદાર સહાયકાની સહાય લઇ ને પ્રકાશિત કરી શકે, તેવું કામ ભાઇશ્રી દેવલુકે લગભગ એકલા હાથે કર્યા કર્યું છે. એ દેવ્ટિએ તેઓ અભિનંદનને પ્રાપ્ત છે. આવા માટા કામને માટે એટલા જ માટા આર્થિક પીઠળળની જરૂર પડે; પરંતુ ભાઇશ્રી દેવલુકને અડગ શ્રદ્ધા છે કે એક વખત કામ ચાલુ કર્યું તો કચાંકથી પણ થાંડાઘણા આર્થિક સહયાગ મળી રહેશે. એમણે પાતાની આવી વિશાળ યાજનાઓ પાછળ આર્થિક દેવ્ટિએ અને સમય વગેરેની દેવ્ટિએ ઘણા મોટા ભાગ અપ્યો છે. એમનું આ સ્વાપંણ પ્રશસ્ય છે અને તે અવશ્ય ફળદાયી નીવડશે એવી પૂરી શ્રદ્ધા છે. આટલાં જ સમય અને શક્તિ તેમણે જો અન્ય કાર્ઇ વ્યવસાયમાં આપ્યાં હાત તા ઘણું સારું અર્થીપાર્જન કરી શક્યા હાત; તેમ ન કરતાં આવી સાહિત્યિક યાજનાઓ પાછળ તેમણે જવનનાં કિંમતી વર્ષો સમર્પિત કર્યા છે એ એમની ધર્મ પ્રત્યેની અને સંસ્કારઘડતર માટેની લગની કેટલી ઊંડી છે તેની પ્રતીતિ કરાવે છે.

આવી માટી યોજનાઓ કરતી વખતે ઘણી વ્યક્તિઓના માર્ગ દર્શનની અપેક્ષા રહે છે. લાઈશ્રી દેવલુક શકય તેટલી બધી વ્યક્તિઓની અંગત મુલાકાત લઈ ને, તે બધાનું માર્ગ દર્શન મેળવીને પોતાના કાર્યને યથાશકય સારામાં સારું કરવાના પ્રયત્ન કરે છે. જે કે સાહિત્ય–લેખનનું ક્ષેત્ર જ એવું છે કે તેમાં જુદા જુદા લેખકા પોતે જ પોતાના લેખનકાર્યમાં એટલા વ્યસ્ત હોય છે કે તેઓ તેમાંથી બહુ ઓછા સમય આવી માનાર્ક યોજનાએ માટે ફાજલ કાઢી શકે. તેથી લાઈશ્રી દેવલુકને થાંઢા અસંતાવ રહે એમ બનવું સ્વાલાવિક છે. શ્રંથ છપાયા પછી તા સલાહસ્ત્ર્યના સૌ કાઈ આપી શકે, પરંતુ તે છપાતાં પૂર્વ યોગ્ય માર્ગ દર્શન આપવા માટે બહુ ઓછાને અવકાશ હોય છે. એટલે આ અને અન્ય સંસ્થાઓનાં આવાં પ્રકાશનામાં પણ બધાની બધી અપેક્ષાઓ સંપૂર્ણપણ ન સંતાવાય એમ બનવું અસ્વાલાવિક નથી.

' શાસનપ્રભાવક શ્રમણભગવંતા 'માં ભગવાન મહાવીરના પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્માન્ સ્વામીથી શરૂ થયેલી પાટપરંપરામાં શ્વેતામ્બર મૂર્તિ`પૂજક ફિરકાના મહાન જૈનાચાર્યો અને અન્ય શ્રમણ ભગવંતાની ઉપયાગી પરિચયાત્મક માહિતીનું સરસ સંકલન કરવામાં આવ્યું છે. તદુપરાંત, સંવેગી શાખાના શ્રમણભાગવંતા, શ્રીપૂજ્યોની પર'પરા, આનંદઘનછ, યશાવિજયછ વગેરે શીલભદ્ર સારસ્વતા અને મહાન જ્યાતિધ રાના પણ પરિચય આ ગ્રાંથમાં આપવામાં આવ્યા છે.

વળી, આ માહિતીસભર ગ્રંથમાં વિક્રમની વીસમી સદીના પ્રવત માન ગચ્છાદિના આચાર્યીના પણ સમુદાયવાર ઘણી વિગતા સાથે પરિચય આપવામાં આવ્યા છે. આ રીતે આ એક જ ગ્રંથમાં ૪૫૦થી પણ વધુ શ્રમણભગવંતાના પરિચય મળી રહે છે. આવું પ્રકાશન આ પહેલી જ વાર થાય છે. એથી એક સંદર્ભગ્રંથ તરીકે પણ તેનું મૂલ્ય ઘણું બધું રહેશે. ભગવાન મહાવીરસ્વામીના સમયથી તે વર્ષમાન સમય સુધીના અઢી હુંજાર વર્ષના ગાળામાં સહેજે અઢી હજારથી વધુ મહાન શ્રમણભગવંતો થઈ ગયા હશે, પરંતુ એમાંથી કેટલાયે વિશે આપણને કશી જ અબર નથી. કાળના પ્રવાહમાં એમનાં નામાના અને એમનાં શાસનપ્રભાવક કાર્યોના ઇતિહાસ લુપ્ત થઈ ગયા છે. અન્ય એવા અનેક શાસનપ્રભાવકાનાં માત્ર નામના નિદે શ મળે છે. તે સિવાય તેઓના જીવનની કશી જ બીજી માહિતી મળતી નથી. કેટલાય શ્રમણ ભગવ તોના જીવનની આછીપાતળી રૂપરેખા મળે છે, તો કેટલાક શાસનપ્રભાવકાનાં જીવન અને સાહિત્યની વિપુલ માહિતી મળે છે. હિરભદ્રસૂરિ, હેમચંદ્રાચાર્ય, ઉપાધ્યાયશ્રી યશાવિજયછ केवाना समभ छवन अने सडल साहित्यना विवेचनात्मड परिचय की आपवा हाय ता ते પ્રત્યેક ઉપર આ ગ્રાંથ કરતાં પણ માટા ગ્રાંથ લખી શકાય. જો આવી સ્થિતિ હાય તા સાડા ચારસાથી અધિક શ્રમણભગવંતાના જીવનપરિચયને એક જ ગ્રંથમાં સમાવિષ્ટ કરવાના હાય તો ગ્રંથકારે–સંકલનકારે કેટલીક મર્યાદાએ৷ આપાેઆપ સ્વીકારી લેવી જ પહે. એટલે અમુક ચરિત્રમાં અમુક માહિતી કેમ આવી નથી કે અમુક શ્રંથના કેમ સવિસ્તર પરિચય કરાવવામાં આવ્યા નથી અથવા ગચ્છા કે આચાર્યોની પૂર્વાતુપૂર્વામાં કે તેમના પરિચયમાં ક્રમ કેમ સચવાયા નથી, અથવા અમુક શ્રમણભગવંત વિશે કેમ કશી માહિતી કે ફોટા નથી ઇત્યાદિ પ્રશ્નો જે કદાચ કાઈને થાય. તો તેમાં આપણે એટલું જ લક્ષમાં રાખવું જરૂરી છે કે આ ગ્રાંથ આ દિશામાં પહેલા માટા પ્રયાસ તરીકેના ગ્રાંથ છે. અને તેનું મુખ્ય લક્ષ્ય તા ભવિષ્યના લેખકો અને સંશાધકાને વિસ્મૃત થતી જતી માહિતી અને અન્ય સામગ્રી પૂરી પાડવાનું છે. કાઈ પણ માટા ગ્રાંથથી બધી જ અપેક્ષાએા સંતાષાય એમ બનવું સહેલું નથી, પરંતુ ઝૂટિ-रिहत कोवा अध क्यारे डाई व्यक्ति काते संभवा भेसे त्यारे क तेने अनुसवना आधारे भंभर પાંડે કે આ કામ એકલા હાથે કરવું તે કેટલું દુષ્કર છે. આવું દુષ્કર કાર્ય અને એટલું જ માટું આર્થિક સાહસ ભાઈ શ્રી નંદલાલ દેવલુકે કર્યું છે, એટલી વાત પણ એમને આપણાં અભિનંદનના અધિકારી ખનાવે છે.

જૈનશાસનના મહાન પ્રભાવક શ્રમણભગવંતોના આ ત્રંથમાંથી કાેઇ એકાદ શ્રમણ-ભગવંતની એકાદ પ્રેરક ઘટના કાેઈક જીવને માટે સદ્બાધ અને સદ્પરિવર્તનના નિમિત્તરૂપ બને તાે પણ આવા શ્રંથાનું લેખન–સંકલન કૃતાર્થ થયું છે એમ ગણી શકાય. આ શ્રંથ અનેકને માટે પ્રેરણારૂપ બની રહે અને ભાઈ શ્રી નંદલાલ દેવલુકના હાથે ભવિષ્યમાં વિભિન્ન વિષયા ઉપર પાયાનાં સરસ પ્રકાશના થતાં રહે અને તેમાંથી ભવિષ્યમાં વિવિધ વિષયાના અધિકૃત નિષ્ણાતા દ્વારા સુશ્લિષ્ટ ઇમારતા બંધાતી રહે એ જ શુભકામના!

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
[9]	પુરાવચન [સંપાદક–પ્રકાશકનું નમ્ર નિવેદન] ન'ઢલાલ દેવલુક	٩
[२]	શ્રમણસંસ્કૃતિનું જગતને આગલું પ્રદાન—પ્રસ્તાવના : પૂ. આ. શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા પૂ. પં. શ્રી પ્રહ્યુમ્નવિજયજી મહારાજ	૪ ૧
[٤]	યુષ્પ-હાર અને અત્તર શ્રુતિ–સ્મૃતિ અને અનુભૂતિ ષૂ. પ'ન્યાસ શ્રી રત્નસુ'દરવિજયજી મહારાજ	પ્રર
[8]	જૈન શ્રમણ પર પરાના ઇતિહાસ : એક વિહંગાવલાેકન મુનિશ્રી ભુવનચંદ્રજી મહારાજ	પક્
[પ]	શ્રમણભગવંતા વિશે અપૂર્વ આકરગ્રંથ ડા. રમણલાલ ચી. શાહ	પલ

પરમ પ્રભાવક-પ્રતાપી પૂર્વાચાર્યો ૮૧ થી ૩૨૧

૧. શ્રી સુધર્માસ્વામી ગાલુધર ૮૧; ૨. શ્રી જંખ્રસ્વામીજ ૮૭; ૩. શ્રી પ્રભવસ્વામીજ ૯૧; ૪. શ્રી શબ્યં ભવસૂરિજ ૯૫; ૫. શ્રી યશાભદ્રસૂરિજ ૯૮; દ. શ્રી સંભૂતિવિજયસૂરિજ ૯૯; ૭. શ્રી ભદ્રખાહુસ્વામીજ ૧૦૩; ૮. શ્રી સ્થૂલિભદ્રસૂરિજ ૧૦૮; ૯. શ્રી મહાગિરિસૂરિજ ૧૧૫; ૧૦. શ્રી સુહસ્તિસૂરિજ ૧૧૮; ૧૧. શ્રી રત્નપ્રભસ્રિજ ૧૨૨; ૧૨. શ્રી બલિસ્સહસૂરિજ તથા શ્રી ગુણુસું દરસૂરિજ ૧૨૩; ૧૩. શ્રી સુસ્થિતસૂરિજ તથા શ્રી સુપ્રતિખહંસ્તૂરિજ ૧૨૫; ૧૪. શ્રી ક્યામાચાર્યજ (પહેલા કાલકાચાર્યજ) તથા શ્રી માંડિલાચાર્યજ (સ્કંદિલસૂરિજ) ૧૨૮; ૧૧. શ્રી ઇન્દ્રદિન્તસૂરિજ, શ્રી આર્યદિન્તસૂરિજ તથા શ્રી સિંહિગરિસ્તૂરિજ ૧૩૧; ૧૭. શ્રી સમુદ્રસૂરિજ, શ્રી મંગૂસૂરિજ, શ્રી ધર્મસૂરિજ તથા શ્રી ભદ્રગુષ્તસૂરિજ ૧૩૩; ૧૮. શ્રી કાલકસ્તૂરિજ (ખીજા કાલકાચાર્યજ) ૧૩૫; ૧૯. શ્રી ખપુટાચાર્યજ ૧૪૧; ૨૦. શ્રી પાદલિપ્તસૂરિજ ૧૪૩; ૨૧. શ્રી વજસ્ત્રામીસૂરિજ ૧૪૮; ૨૨. શ્રી આર્ય રિક્તિસૂરિજ ૧૫૫; ૨૩. શ્રી દુર્ભલિકા–પુષ્પમિત્રસૂરિજ ૧૬૨; ૨૪. શ્રી

કર શાસનપ્રભાવક

વજસેનસૂરિજી ૧૬૪; ૨૫. શ્રી સમન્તભદ્રસૂરિજી ૧૬૬; ૨૬. શ્રી આર્ય'-નંદિલસૂરિજી, શ્રી નાગહસ્તિસૂરિજી, શ્રી રેવતીનક્ષત્રસૂરિજી તથા શ્રી સિંહસૂરિજી ૧૬૮; ૨૭. શ્રી માનદેવ-સૂરિજી (પહેલા) ૧૭૦; ૨૮. શ્રી સ્કંદિલસૂરિજી, શ્રી નાગાર્જું નસૂરિજી તથા શ્રી હિમવંત-સુરિજી ૧૭૧; ૨૯. શ્રી ઉમાસ્વાતિજી ૧૭૩; ૩૦. શ્રી વિમલસૂરિજી ૧૭૫; ૩૧. શ્રી ભૂતદિન્નસૂરિજી શ્રી લેહિત્યસૂરિજી તથા શ્રી દુષ્યગણિસૂરિજી ૧૭૭; ૩૨. શ્રી દેવદ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ ૧૭૯; ૩૩. શ્રી વૃદ્ધવાદીસૂરિજ ૧૮૧; ૩૪. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરસૂરિજ ૧૮૨; ૩૫. શ્રી મલ્લવાદીસૂરિજી ૧૮૯; ૩૬. શ્રી જિનભદ્રમણિ ક્ષમાશ્રમણ ૧૯૨; ૩૭. શ્રી માનતું ગ-સ્રિજિ ૧૯૪; ૩૮. શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તર ૧૯૭; ૩૯. શ્રી હરિભદ્રસ્રરિજ ૧૯૯; ૪૦. શ્રી બપ્પલિક્સિ્રિજી ૨૦૬; ૪૧. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી ૨૧૨; ૪૨. શ્રી સિદ્ધવિ સ્રિરિજી ૨૧૩; ૪૩. શ્રી શીલાંકસૂરિજી ૨૧**૬; ૪**૪. શ્રી કૃષ્ણુઋષિ (કૃષ્ણુષિ^૧) ૨૧૭; ૪૫. શ્રી સુરાચાર્ય છ ૨૧૮; ૪**૬. શ્રી** ઉદ્યોતનસૂરિછ (વડગચ્છ સ^{*}સ્થાપક) ૨૨૧; ૪૭. શ્રી અભયદેવ-સુરિજી ૨૨૨: ૪૮. શ્રી શાંતિસુરિજી ૨૨૩: ૪૯. શ્રી જિનેશ્વરસુરિજી તથા શ્રી બુદ્ધિસાગર-સુરિજી ૨૨૬; ૫૦. શ્રી યશાેભદ્રસુરિજી ૨૨૯; ૫૧. શ્રી અભયદેવસુરિજી ૨૩૧; ૫૨. શ્રી જિનવલ્લભ-સૂરિજી ૨૩૬ ૫૩. મલધારી શ્રી અલયદેવસૂરિજી; ૨૩૭; ૫૪. શ્રી ધર્મ ઘાષસૂરિજી ૨૩૯; પપ. શ્રી વીરાચાર્ય જ ૨૪૦; ૫૬. શ્રી જિનદત્તસૂરિજી ૨૪૧; ૫૭. શ્રી નેમિચ દ્રસૂરિજી ૨૪૩; ૫૮. શ્રી મૃનિચંદ્રસ્ત્રિજી ૨૪૪; ૫૯. મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી ૨૪૬: ૬૦. શ્રી વાર્દિદેવસૂરિજી ૨૪૯: ૬૧. કલિકાલસર્વ ત્રશ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી ૨૫૩: ૬૨. શ્રી મલયગિરિસૂરિજી ૨૬૬: ૬૩. મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી ૨૬૯; ૬૪. શ્રી રામચંદ્રસૂરિજી ૨૭૦; ૬૫. અચલગચ્છ પ્રવર્તક શ્રી આર્ય'રિક્ષિતસૂરિજી ૨૭૩: ૬૬. શ્રી જયસિ'હસૂરિજી ૨૭૫; ૬૭. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિજી ૨૭૬: ૬૮. શ્રી રત્નપ્રભસૂરિજી ૨૭૭; ૬૯. શ્રી જગચ્ચ દ્રસૂરિજી ૨૭૮; ૭૦. શ્રી રત્નાકરસૂરિજી ૨૮૦; ૭૧. શ્રી મહેન્દ્રસિંહસૂરિજી ૨૮૧; ૭૨. શ્રી મેરુતુંગસૂરિજી (અચલગચ્છ) ૨૮૨; ૭૩. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી ૨૮૪; ૭૪. શ્રી ધર્મધાષસૂરિજી (તપાગચ્છ) ૨૮૬; ૭૫ શ્રી સામ-પ્રભસૂરિજી (વડગચ્છ) તથા શ્રી સામપ્રભસૂરિજી (તપાગચ્છ) ૨૮૯; ૭૬. શ્રી મલ્લિષેણસૂરિજી ર૯૨: ૭૭. શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી ૨૯૩: ૭૮. શ્રી જિનકુલસૂરિજી ૨૯૫; ૭૯. શ્રી મેરુતુંગ-સરિજી ૨૯૬: ૮૦. શ્રી ગુણરત્નસૂરિજી ૨૯૭; ૮૧. શ્રી સામસું દરસૂરિજી ૨૯૮; ૮૨. શ્રી મુનિસું દરસૂરિજી ૩૦૧; ૮૩. શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિજી ૩૦૪; ૮૪. શ્રી આનં દવિમલસૂરિજી ૩૦૬: ૮૫. શ્રી હીરવિજયજી ૩૦૮: ૮૬. શ્રી જિનચંદ્રસૃરિજી ૩૧૫; ૮૭. શ્રી વિજયસેન-સૂરિજી ૩૧૬; ૮૮. શ્રી વિજયદેવસૂરિજી ૩૧૭; ૮૯. શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજી ૩૧૯.

શાસનના શીલભદ્ર સારસ્વત પુરુષા—૩૨૨ થી ૩૩૬

૧. શ્રી આનંદઘનજી મહારાજ ૩૨૨; ૨. શ્રી સકલચંદ્રજી ગણિવર ૩૨૭; ૩. ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયજી ૩૨૮; ૪. ઉપા૦ શ્રી કીતિ વિજયજી ૩૨૯; ૫. ઉપા૦ શ્રી વિનય-વિજયજી ૩૩૦; ૨. ઉપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજી ૩૩૨; ૭. ઉપા૦ શ્રી મેઘવિજયજી ૩૩૪; ૮. ઉપા૦ શ્રી ઉદયરતનજી ૩૩૬; ૯. ઉપા૦ શ્રી ધનવિજજી ૩૩૭; ૧૦. શ્રી ચિદાનંદજી ૩૩૮.

સંવેગી શાખાની પરંપરાના સમર્થ શ્રમણભગવંતા ૩૪૦ થી ૩૫૨

૧. ૫'ન્યાસશ્રી સત્યવિજયજી ગણિ, ૩૪૦; ૨. ૫'. શ્રી કપ્રૈરવિજયજી ગણિ ૩૪૨; ૩. ૫'. શ્રી ક્ષમાવિજયજી ગણિ ૩૪૨; ૪. ૫'. શ્રી જિનવિજયજી ગણિ ૩૪૪; ૫. ૫'. શ્રી ઉત્તમવિજયજી ૪૪૫; દ. ૫'. શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ ૩૪૬; ૭. ૫'. શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિ ૩૪૮; ૮. ૫'. શ્રી રૂપવિજયજી ગણિ ૩૪૯; ૯. ૫'. શ્રી દીતિ વિજયજી ગણિ ૩૫૦; ૧૦. ૫'. શ્રી રત્નવિજયજી ગણિ ૩૫૧; ૧૧. ૫'. શ્રી મોહનવિજયજી ગણિ ૩૫૨.

શાસનપ્રભાવક ભટ્ટારકા : શ્રીપૂજ્યા : યતિવરા ૩૫૩ થી ૩૬૨

૧. શ્રી વિજયપ્રભસ્ રિજ ૩૫૩; ૨. શ્રી વિજયરતનસ રિજ ૩૫૪; ૩. શ્રી વિજય સમાસ્ રિજ ૩૫૪; ૪. શ્રી વિજયદયાસ રિજ ૩૫૪; ૫. શ્રી વિજયધર્મ સ્ રિજ ૩૫૫; ૬. શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસ્ જિ ૩૫૫; ૭. શ્રી વિજયદેવેન્દ્રસ્ રિજ ૩૫६; ૮. શ્રી હર્ષ ચંદ્રસ્ રિજ ૩૫٤; ૯. શ્રી પૃજય (યતિ) શ્રી હેમચંદ્રસ્ રિજ ૩૫૭; ૧૦. શ્રી પૃજ ઋષિ ૩૬૦.

શાસનના મહાન જ્યાતિધિશ ૩૬૪થી ૩૮૮

૧. શ્રી મણિવિજયજ દાદા ૩ (૪; ૨. શ્રી ખુદ્ધિવિજયજ (ખુટેરાયજ) મહારાજ ૩ (૬; ૩. શ્રી મુક્તિવિજયજ (મૂલચંદજ) મહારાજ ૩ (૬; ૪. શ્રી વૃદ્ધિવિજયજ (વૃદ્ધિચંદજ) મહારાજ ૩ (વૃદ્ધિચંદજ) મહારાજ ૩ (વૃદ્ધિચંદજ) મહારાજ ૩ (૧. શ્રી વિજયક મહારાજ ૧ (શ્રી મુલચંદજ) મહારાજ ૩ (૧. શ્રી વિજયક મહારાજ ૧ (શ્રી મૂલચંદજ) માના શિષ્ય) ૩ (૧. શાસ્ત્રવિશારદ શ્રી ધર્મસ્ર્રિજ મહારાજ ૧ (શ્રી મૂલચંદજ) માના શિષ્ય) ૩ (૧. શાસ્ત્રવિશારદ શ્રી ધર્મસ્ર્રિજ મહારાજ ૧ (૧. શ્રી અવેરસાગરજી મહારાજ ૩ (૧. શ્રી અવેરસાગરજી મહારાજ ૩ (૧. શ્રી જીતવિજયદાદા ૩ (૧) ૧ (૧. શ્રી આણુંદવિજયજી ગણિવર ૩ (૫) મહારાજ ૩ (૧) (શ્રી સ્ત્રારાજ ૧ (૧. શ્રી જીતવિજયદાદા ૩ (૧) (૧ (૧) (શ્રી આણુંદવિજયજી ગણિવર ૩ (૫) (શ્રી સ્ત્રારાજ ૧ (૧ (૧) (શ્રી સ્ત્રારાજ) ૧ (શ્રારાજ) ૧ (શ્રી સ્ત્રારાજ) ૧ (શ્રી

શ્રમણસંઘના પ્રભુદ્ધ ધર્મગુરુએો ૩૮૬ થી 🕫 ૩

૧. શ્રી સમયસું દરજી મહારાજ ૩૮૯; ૨. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ ૩૯૧; ૩. શ્રી શેલિણિલિજયજી મહારાજ ૩૯૩; ૪. શ્રી કપ્રવિજયજી મહારાજ ૩૯૪; ૫ ગુરુકુળના સ્થાપક ચારિત્રિલિજયજી મહારાજ ૩૯૫; ૬. ન્યા. ન્યા. શ્રી ન્યાયલિજયજી મહારાજ ૩૯૭; ૭. શ્રી દર્શનિલિજયજી (ત્રિપુટી) મહારાજ ૩૯૮; ૮. ૫. શ્રી કાંતિલિજયજી ગણિવર્ષ ૩૯૯; ૯. ૫. શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્ષ ૪૦૧; ૧૦. ચતુરવિજયજી મહારાજ ૪૦૪; ૧૧. યાત્રાવાંછ્ઠ શ્રી મિણિલિજયજી મહારાજ ૪૦૬; ૧૨. ૫. શ્રી ભદ્ર કરવિજયજી ગણિવર ૪૦૭; ૧૨. આગમપ્રભાકર શ્રી પુષ્યવિજયજી મહારાજ ૪૦૯; ૧૪. ઉપા. શ્રી ધર્મ સાગરજી મહારાજ ૪૧૨; ૧૫. ૫. શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ ૪૧૫; ૧૬. શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ ૪૧૨; ૧૭. શ્રી સામતિલકવિજયજી મહારાજ ૪૧૨; ૧૯. શ્રી મંગળવિજયજી મહારાજ ૪૨૧; ૧૯. શ્રી જંળૃવિજયજી મહારાજ ૪૨૨.

[ગ્રંથ ભાગ-બીજામાં વર્તમાન પૂ. આચાર્યભગવતો,

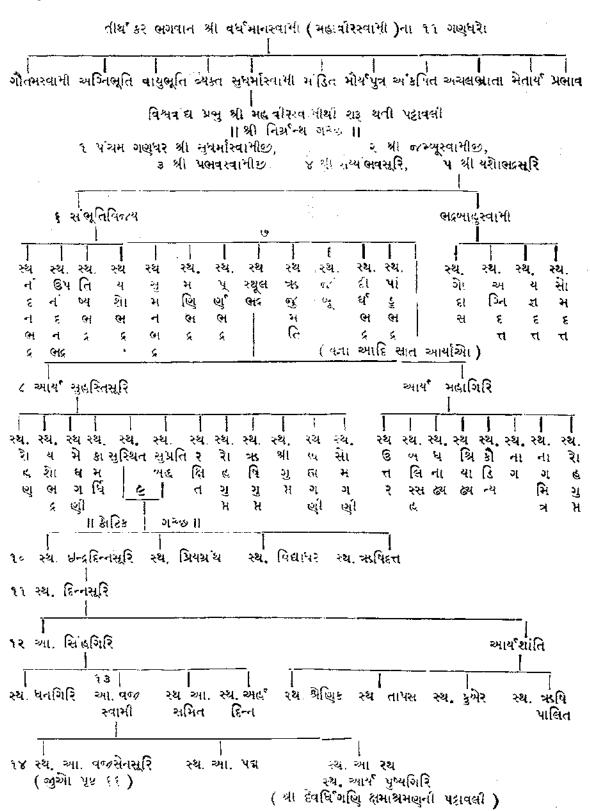
તેજસ્વી પદસ્થા અને શ્રમણભગવંતા, 🎏

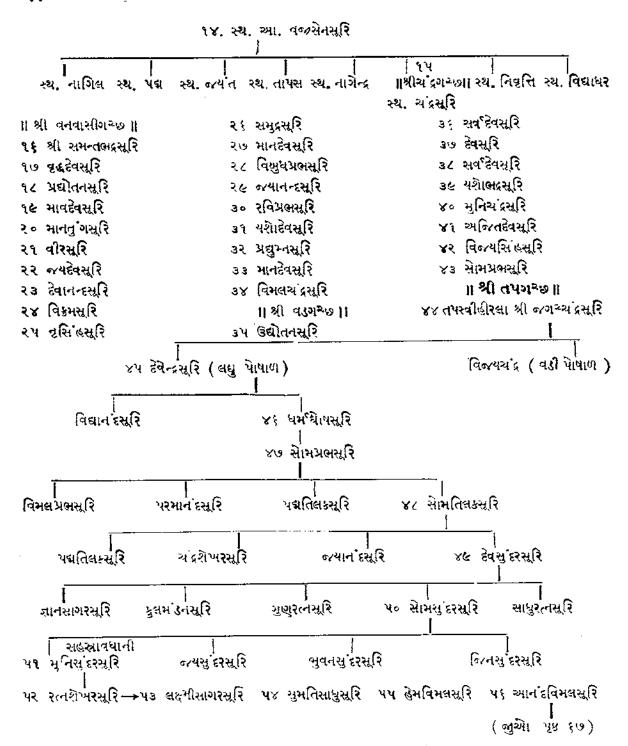
શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ વંશવૃક્ષ

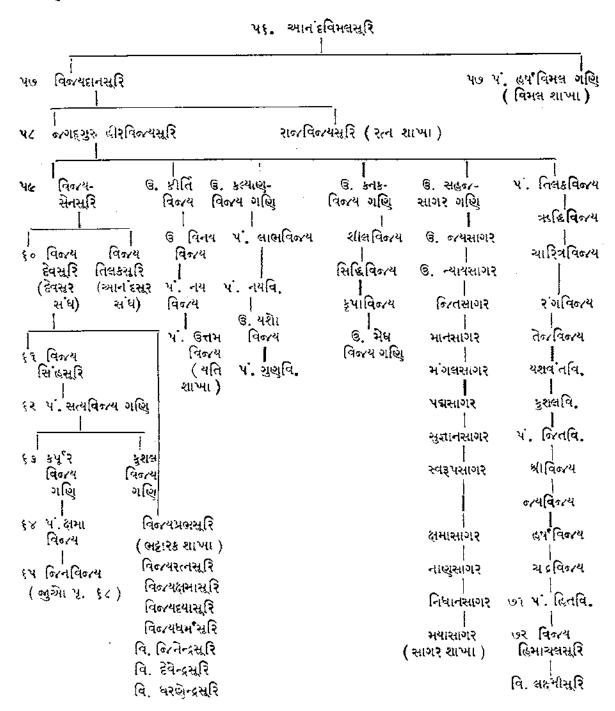
િવ. સં. ૧૯૯૨ના કાર્તિક પૂર્ણિમા સુધી પ્રાપ્ય માહિતીના આધારે ઉપરાક્ત નામના શ્રંથ પ્રગઢ થયેલ, જે અમા કાેઠારૂપે પ્રગઢ કરીએ છીએ. —સંપાદક] ૨૪ તીથ'કર ભગવાનના સમયના કુલ ગણધર, શ્રમણ અને શ્રમણીઓની યાદી તીથ'કર ભગવાન પ્રથમ ગણધરતું કુલ ગણધરની શ્રમણ શ્રમણી

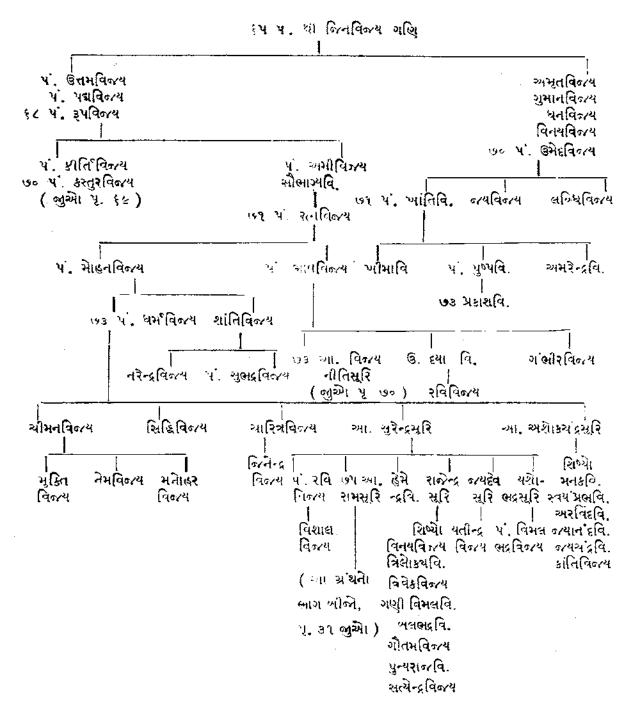
તીર્થ'કર ભગવાન	પ્રથમ ગણધરતું	इ स गण्धर	તી શ્રમણ	શ્રમણી
	નામ	સંખ્યા	સં ખ્યા	સં પ્યા
૧. શ્રા ઋષભદેવ ભગવાન ૠષ્ણ	મસેન	۷٧	८४,०००	3,00,000
	(પુ [*] ડરીકરવામી)			
ર, શ્રી અજિતનાથ ભગવાન	સિંહસેન	ረዣ	1,00,000	3,30,000
a. શ્રી સંભવનાથ ભગવાન	ચારુ	૧૦૨	२,००,०००	3,38,000
૪. શ્રી અભિનંદન સ્વામી	વજનાભ	૧૧૬	3,00,000	{,30,000
૫. શ્રી સુમતિનાથ ભગવાન	ચ મર	५००	3,20,000	५,३०,०००
દ. શ્રી પદ્મપ્રભ સ્વામી	યઘોત	<i>ધુ ૦ </i>	3,30,000	४,२०,०००
૭. શ્રી સુપાર્ધાનાથ ભ ગવાન	વિદભ	હપ	3,00,000	۶, ૩٥ ,००٥
૮. શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભગવાન	દત્તપ્રભુ	८३	२,५०,०००	3,40,000
૯. શ્રી સુવિધિનાથ ભગવાન	વરાહ	٤٤	२,००,०००	१,२०,०००
૧૦. શ્રી શીતલનાથ ભગવાન	પ્રભુન દ	js	6,00,000	१,००,००६
૧૧. શ્રા શ્રેયાંસનાથ ભગવાન	કૌસ્તુભ	७६	28,000	9,03,000
૧૨. શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી	સુભૌમ	§ §	192,000	१,००,०००
૧૩. શ્રી વિમલનાથ ભગવાન	મ દેર	પુછ	\$ 6,000	1,00,200
૧૪. શ્રી અનંતનાથ ભગવાન	યશ	ųο	६६,०००	§2,000
૧૫. શ્રી વર્ધમાન ભગવાન	ચ્ય રિ ષ્ટ	· 83	{ % ,000	६२,४००
૧૬. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન	ચ ક્રાયુદ્ધ	3 8	५२,०००	£ 9, 500
૧.૭. શ્રી કુંશુનાથ ભગવાન	શંબ	૩ ૫	६०, ०००	६०,६००
૧૮. શ્રી અરનાથ ભગવાન	કુ [ં] ભ	3.3	૫૦,૦૦૦	80,000
૧૯. શ્રા મલ્લિનાથ ભગવાન	<u> લિયજ</u>	२८	80,000	યુપ, 200
૨૦. શ્રા મુનિસુવત સ્વામી	મલ્લિ	9.2	30,000	40,000
૨૧. શ્રી નમિનાથ ભગવાન	શું ભ	૧૭	₹०,०००	४२,०००
૨૨. શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન	वरहत्त	૧ ૧	92,000	80,000
ર ૩. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન	આર્ય [©] દિન્ત (આર્ય°દત્ત)	૧ ૧૦	98,000	3 / 000
૨૪. શ્રી વધ માનસ્વામી (મહાવીર		FF	१४, ०००	38,000
	- ઇન્દ્ર ભૂ તિ (ગૌતમ સ્વામી))		

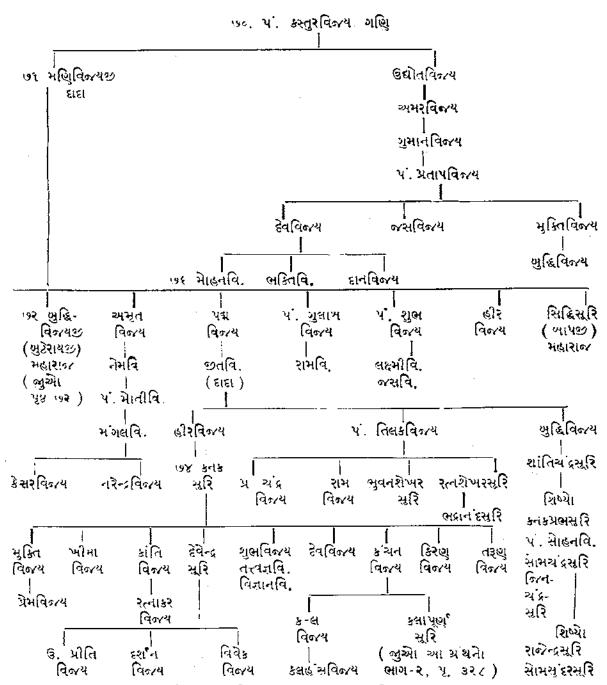
Sexulter fatteres at it

[નોંધ-પૃષ્ઠ ૬૪ થી ૬૭ સુધીના કાેઠામાં પૂર્વે (વિ. સં. ૧૬૯૨)માં પ્રગટ થયેલ 'શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ વંશવૃક્ષ 'નું પુન: મુદ્રણ કરેલ છે, જ્યારે પૃ. ૬૮ તથા ૬૯ ઉપર નવી પ્રાપ્ત મુખ્ય નામાવલિ ઉમેરી છે; અને પૃ. ૭૦થી પણ નવી પ્રાપ્ત નામાવલિ સમુદાયવાર વિગતે પ્રગટ કરી છે અને તેમાં શિષ્ય-પ્રશિષ્યોની વિગતા પૈટામાં નામા આપીને પ્રગટ કરવામાં આવી છે.]

આ. શ્રી વિજયનીતિસરીધરજ મહારાજ પં દાનવિજયછ પં. તિલકવિજયછ હીરવિજયજી આ. ભાનુચ દ્રસૂરિછ પં. સુગાધવિજયજી पं. **इस्त्रस्विक**थ्छ ક'ચનવિજયજ રાજતિલકવિજયછ લખ્ધિવજયછ પ્રેમતિલકવિ. મેરુતિલકવિ. મદનતિલકવિ. ચ દવિજયજી મહાદયવિજયજી પિયુષવિજયજી માણેકવિજયજી હેમવિજયછ પુષ્ટ્**યવિજય**જ કેશરવિજયજી પ્રેમવિજય**છ** ચારિત્રવિજયજી આ. હવે સૂરી ધરછ આ. મહેન્દ્રસૂરિજી દર્શ નવિજયજ વિનયવિજયજ તીર્થ વિજયજ તિલકવિજયજ વીરવિજયછ મિત્રાન દવિજયજ विनाहिविक यश्

રાજહું સવિજયજી કસ્તુરવિજયજી **જય** तिबन्ध्य तत्त्वज्ञविक यक्ष સુશીલવિજયજ **અલભદ્રવિજય**જી ते क्रप्रसिवक्यश ઇન્દ્રવિજયજી યશાહી સવિજયજી આ. હેમપ્રલસૂરિછ લલિત પ્રભવિજય**છ** જયપ્રભવિજયજી મુક્તિનિલયવિજય**છ** આત્મ પ્રભવિજયજી અહ મુપ્રભવિજયજ હિરણ્યપ્રભવિજયજી પ્રશમેશપ્રભવિજયજ હોંકારપ્રભવિજયજ ધર્મોદયવિજયછ અન તભદ્રવિજયજી મણિપ્રભવિજયજ સિદ્ધમણિવિજયજ આ. કલ્યાણસૂરિછ જશવિજયજી દુલ^૧ભવિજયજ કુશળવિજયજી અમૃતવિજયછ પ્રિય કરવિજયજી મહાદયવિજયછ કુમુદ્દવિજયજી આ. માંગલપ્રભસરિજી ચ્યા. રામરત્નસૂરિજી આલવિજય**્**

મણિવિજયછ પ્રમાદવિજય**છ**

સુપ્રભવિજયજ ત્રિભવનવિજયજી ત્રૈલાકચવિજયજી આ. અરિહંતસિહસરિજી હરિહર્ષ વિજયજી રૈવતવિજયછ અન તજિનવિજયજ हेययं द्रविक्यश् દેવગુપ્રનિજયજી ચ'દ્રાનનવિજયજી य दसेनविश्यक અજિતચંદ્રવિજયછ સુવ્રતવિજયજ હેમપ્રકાશવિજયજી ઋષભવિજયજી હ સવિજયછ સુમતિવિજયજી ભરતવિજયજ હિં મતવિજયજી પૂર્ણાન દવિજયજ સંભવવિજયજ આ. જિનેન્દ્રસૂરિજી ચ્યા. પદ્મસૂરિછ હરિભદ્રવિજયજી પ્રકાશવિજયજી મહિમાવિજયછ વિમલવિજયજી રાજેન્દ્રવિજયજી પ્રવીણવિજયજી હેમચ દ્રવિજયજ રંજનવિજયજી રત્નદી પવિજયછ २विविक्रथळ

રાજવિજયજ ગ્રણવિજયજી મિત્રાનં દવિજયછ विनयविक्या પ્રતાપવિજયજી લલિતવિજયજ પુષ્યાદયવિજયછ प्रभादविक यश પં. મુક્તિવિજયજી सु दरविकथ्थ ચિદાન દવિજયજ કૈલાસવિજય**છ**્ર **अरतविकथ**्छ હિ મતવિજયજ રાજવિજયછ ચ ંદનવિજયજી આ. ઉદયસરિજી ૫'. મનાહરવિજયજી મેરુવિજયજી ભદ્ર કરવિજયજી હ સવિજયજી ભાસ્કરવિજયજી નિપુણવિજયજી પં. સંપત્રવિજયછ જય तवि<u>कथ</u>्छ પં. ચરણવિજયછ ન્યાયવિજયજી भनक्षिक्यश विनयविक्य બુદ્ધિવિજય**છ** જયવિજયછ કમળવિ৵છ ગુણવિજય**ઝ**

<u> વિદ્યાવિજય</u>છ પ્રકાશવિજયજી ભક્તિવિજયજી શુભવિજયજી **દેવેન્દ્રવિજય**જી છાવવિજયછ ભુવનવિજય**છ** મહિમાવિજયછ રમણિકવિજયછ માક્ષરત્નવિજયજી ચ`પકવિજયજ વલ્લભવિજયજ મલયવિજયજ કનકવિજયજ હેમપ્રભવિજયજ ક ચનવિજયછ **द्य**िधविक⁄यश ર'ગવિજયજી આણ દવિજયજી સુદર્શ'નવિજયજી બદ્રાન દવિજયજી हैवस्थवि**क**थ् પ્ર. સામવિજયજી દ્વીપવિજયજ માનવિજયછ પ્રમાદવિજયછ અશાકવિજયછ ચ દ્રોદયવિજયછ માનતુ ગવિજયજ દક્ષપ્રભવિજયજી ઉમેદવિજય**છ** २८सविक थरू જયાન દવિજયજ

શ્રી બુદ્ધિવિજયજ (બુટેરાયજ) મહારાજ श्री भुष्टितविकथ्ण (भूण्य हर्ण) भढ़ाराक * (જુઓ પુ. ૭૩, કાલમ પહેલી) શ્રી વૃદ્ધિવિજયજ (વૃદ્ધિચંદ્રજ) મહારાજ (જૂએા પૂ. ૭૩, કેલમ થીજી) श्री नीतिविक्यथळ भढाराक विनयविक्ययश આ. વીરસરિજી પં. લાભવિજયજી ચ દ્રવિજયજી પ . મણિવિજયજી ચ્યા. કુમુદસૂરિજી મેરુવિજયજી भानविकथ्थ નિયુણવિજયજ કનકવિજયજી ગણિ ક્રમળવિજયજી तिसङ्विकथ्य ભક્તિવિજયજી हेबविक्रयल કનકવિજયજ સિદ્ધિવિજયજ કલ્યાણવિજયજી પુષ્યવિજયજ ચ દ્રવિજયજી ચ દનવિજયજી શાંતિવિજયજ પં. આણંદવિજયજ **ढ्षं वि**क्य પં. યુપ્પવિજયજી પાર્શ્વ વિજયજી भारतिकथश् આ. કપૂ[°]રસૂરિજી

આ. અમૃતસુરિજી નેમિવિજયજ ચંદનવિજયજી પં. રાજેન્દ્રવિજયછ આ જિનેન્દ્રસરિજી ઉત્તમવિજયજ પં. દુર્લ ભવિજયછ શ્રી હેમવિજયજ આ. પ્રભસરિજી (પદ્મવિજયજી) શ્રી માતિવિજયછ આ. વિજયાન દસૂરિજી (આત્મારામજી) મ૦ િજાએો પેજ ૭૪, કેાલમ બીજી] શ્રી ખાંતિવિજયજ (તપસ્વી મહારાજ) માહનવિજયછ સમવિજયજ * શિ^{દ્યે}: : આ. કમલસૂરિજી (ગુજરાતી) ચ્યા. કેસરસૂરિ**છ** આ, માહનસરિજી શ્રી લક્ષ્મીવિજયજી હ સવિજયજ (જેમના) શિષ્ય-પ્રશિષ્યો: પં. સંપત્રવિજયજ **सिप्धिवि**क्यथ्र ધમ વિજયજી કુસુમવિજયજી વસં તવિજયજી રમણિકવિજયજી શ્રી ગુલાયવિજયજી મણિવિજયજી મંગળવિજયજી પ્રધાનવિજયછ नरेन्द्रविજयજ શ્રી થાલણવિજયજ श्री हानविकथल

શ્રી વૃદ્ધિવિજયછ (વૃદ્ધિચ'દછ) મહારાજ શ્રી કેવળવિજયજ અસરવિજયજ ક્રાન્તિવિજયજ ય'. ગ'ભીરવિજયજી કલ્યાચિલજયજ કેશસ્વિજયજ પ[ં]. અવદાતવિજયજ શાન્તિવિજયજ प्रभादिक यश श्री उत्तमविकयक વિમલવિજયજ હીરવિજયછ કાન્તિવિજયજ યં. ચતુરવિજયછ પં. શાન્તિવિજયજી (3410 धर्भ विकथा પ્રૌતિવિજયજ કલ્યાણવિજયજ ચંદ્રવિજયજી પં. કાન્તિવિજયજી લાવણ્યવિજયજ हेवेन्द्रविक्यथ ક્ષમાવિજય**છ** સૌભાગ્યવિજયજ મ ગલવિજયજ **ચ**રણવિજયજી **દયાવિજય**જ દર્શ નવિજયજ શ્રી રાજવિજયજ શ્રી હેમવિજયજ विनेश्हिबक्यश વીરવિજયજી

तिसङ्खिकथरू આ. શ્રી વિજયાન દસ્સિજ (આત્મારામછ) મ૦ **ಉ**ಡ(ಇಬಲ શ્રી લક્ષ્મીવિજયછ ભા<u>ન</u>વિજયજી **७** सविकथरा विवेडविकथ् પં. સંપતવિજયજી આ. વિજયપ્રભસરિજી કુસુમવિજયજી પં. નયવિજયજ વસંતવિજયજી ચ પક્રવિજયજી શ ભુવિજયજી ભગવાનવિજયજ રમણિકવિજયજ આ. વિજયધર્મ સરિજી (કાશીવાળા) हे। सत्विक थ (જૂઓ પૃ. ૭૫, કેલમ બીજી) આ. ધર્મ સૂરિજી આ. विજयनेभिसूरिक मહाराજ આ. કમલસૂરિજી (જુએ પ. ૭૭, કેલમ બીજ) આ. લિખ્ધસૂરિજી શ્રી પ્રેમવિજયજી પં. હર્ષવિજયજ रविविक्रथल માહનવિજયજ નિધાનવિજયજ આ. વલ્લભસૂરિજી વિજ્ઞાનવિજયછ પ્રેમવિજયજ સન્મિત્ર શ્રી કર્પુ રવિજયજી भानविक्यश <u>પુષ્યવિજય</u>જી स तेषिविकथ् ઋદ્ધિવિજયજ માશિકચવિજયજ શિવવિજયજી ગુભવિજયછ પ્ર**માદવિજય**જ કુમુદવિજયજી માહનવિજયજી હીરવિજયજી ય'. મનાહરવિજયજ પં. સું દરવિજયજી મનમાહનવિજયજ ચ્યા. સૌભાગ્યસૂરિજ<u>્</u> સમચંદ્રવિજયજી ગૌતમવિજયજ અમતવિજયછ દ્રીતિ[°]વિજયછ યત્નવિજયજી સુમતિવિજયજી धनविकथाल આ. વિવેકસૂરિજી भेरुविक्यथ કુમુદવિજયજી **૩૫વિજય**જ હ**રમવિજય**જ भडालद्रविक्य શ્રી ચારિત્રવિજયછ पं असितविक्यक અમીવિજયજ

આ. ક્ષમાભદ્રસરિજી

લાભવિજયજ અશાકવિજયજ ગુણવિજયછ આ. લક્તિસરિજી ભાવવિજયજ શ્રી ઉદ્યોતવિજયછ ચ્યા. કસ્તુરસૂરિજી ६५।० श्री वीरविकथि આ. દાનસરિજી આ. પ્રેમસરિજી આ. રામચ દ્રસરિજી ચ્યા. ભુવનભાનુસૂરિજી ૫'. ચ દ્રશે ખરવિજયજી મણિવિજયજી હેતવિજયછ સુગુણવિજયછ ચ'પક્રવિજયજી નયવિજયજ પદ્મ<u>િ</u>વજ્યછ પ્ર. શ્રી કાન્તિવિજયછ चतुरविश्य છ આગમપ્રભાકર શ્રી પુષ્યવિજયજી દલ ભવિજયજી આ. મેઘસરિજી ભક્તિવિજયજી જશવિજયજ શ્રી જયવિજયછ ઝાનવિજયજી કપૂ[°]રવિજયજી ગુણવિજયજ શ્રી હેમવિજયજ શ્રી અમરવિજયજ

આ. શ્રી ધર્મ સૂરીધરજ (કાશીવાળા) આ. વિજયેન્દ્રસરિછ પં. ભાવવિજયજ કેશવવિજયજ શ્રી મંગલવિજયજી પ્રભાકરવિજયજ પદ્મ વિજયજ મહાન દ્વિજયજી ચ્યા. શ્રી ભક્તિસૂરી**ધ**રજી અમૃતવિજયજ અકલ કવિજયજ પં. કંચનવિજયજી કલ્યાણવિજયજી આણં દવિજયજી જગતવિજયજ ભદ્ર કરવિજયજ મહાદયવિજયજ કૈલાસવિજયજ સ જમવિજયજી ભાસ્કરવિજયજ ઉદ્યોતવિજયછ પં. ભવનવિજયજી પં. પ્રણાધવિજયજી હરખવિજયજ સામવિજયજ ઉદ્દયવિજયજ પં. સુમતિવિજયજી દર્શનવિજયજ ન દનપ્રભવિજયજ માણેકવિજયજી સુભદ્રવિજયજી सेहिनिविकथळ

નિરંજનવિજયજ

चतुरविकथ्

અભયવિજયજ દ્રીપવિજયજ ભાનુવિજય**છ** લલિત**વિજય**જ પં. પ્રતાપવિજયજ નિપૂર્ણ વિજયજ ચંદનવિજયજી હીરવિજયજ અન તવિજયજી આ. પ્રેમસૂરી^{શ્}વરછ∗ *શિષ્યા : કમલવિજયજી <u> મુક્તિવિજયજી</u> ઉત્તમવિજયછ ચ દ્રસેનવિજયજી ગણિ रत्नशे भरविकथ् * પ્રશિષ્યો : મનમાહનવિજયજી ભાનુચ દ્રવિજયછ દેવચ દ્રવિજયજી હેમચં દ્રવિજયજી પ્રકાશવિજયજ કલચ દ્રવિજયજી અભયચંદ્રવિજયજ અણમાલરત્નવિ. આ. સુબાધસૂરિજી* આ. લખ્ધિસરિજી પુષ્ટ્યવિજયજ ભદ્રસેન<u>વિજય</u>છ હરિષેણવિજયજ ચંદ્રશેખરવિજયજી વિમલભદ્રવિજયછ શીલભદ્રવિજયછ વારિષેણવિજયજ પં. અરૂણવિજયજ

ધનપાલવિજયછ હિતેન્દ્રવિજયજી પં. શાંતિચંદ્રવિજયજી પરમપ્ર**ભવિજય**જ પ્રકાશવિજયછ विद्याय देविक यूक પ્રશિષ્યા : જયચંદ્રવિજયછ ધમ^cપાલવિજયજી હેમ તવિજયછ धर्भ च द्रविक यक्ष પં. કનકવિજયજી સુજશવિજયજ આ. રચકચંદ્રસૂરિજી ભદ્રવિજયજી કુમુદ્દચ દ્રવિજયછ પં. મહિમાવિજયછ શુભ કરવિજયજી नित्थे।हयविकथ् પં. રંજનવિજયછ માનવિજયજી સંપતવિજયછ આ. પ્રસન્નચંદ્રસૂરિછ સમિત્રવિજયજ भे ३ विकथ् પ્રીતિવિજયજ धभोहयविजयश ચ'પકવિજયજી જયધ્વજવિજયજી દાેલતવિજયછ રસીકવિજયજ આ. વિનયચંદ્રસૂરિછ * ગુણવિજયજી પ્રધાનવિજયજી

કીતિ ^૧પ્રભવિજયજી આ. કલ્પજયસૂરિજી ધ્રવસેનવિજયજ શીલચંદ્રવિજયજી પ્રશિષ્યો : કમ°જિતવિજયજ शीसरत्नविकथ्य અભયરત્નવિજયજી કાન્તિવિજયજ ચ દ્રવિજયજી કલ્પેન્દ્રવિજયજ રત્નાકરવિજયજ કસુમવિજયજી શ્રી વિદ્યાવિજયજ હિમાંશવિજયજ ય'. પૂર્ણાન દવિજયજ हेवविकथ्थल શ્રી ન્યાયવિજયજી શ્રી જયંતવિજયજ વિશાલનિજયછ જયાન દવિજયછ શ્રી ધરણેન્દ્રવિજયજી

અગત્યની જરૂરી નાેંધ

'શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ વંશવૃક્ષ ' શિર્ષ ક અંતર્ગત દરેક સમુદાયાની આજસુધીની નામાવલિ / વિગતા પ્રગઠ કરવાની અમારી ભાવના હતી; અને એ અંગની વિગતા પણ ઘણીખરી તૈયારી કરી હતી; પણ ચાતુર્માસ પૂર્ણ થવા (કારતક સુદિ પૂનમ) પૂર્વે આ શ્રંથ પૂજ્યશ્રીઓને માકલવા જરૂરી હોય, અન્ય સમુદાયાની વિગતા / નામાવલિ તૈયાર હોવા છતાં, પ્રગઠ કરવાનું શક્ય અન્યું નથી, તો તે અદલ ક્ષમા ચાહીએ છીએ. —સંપાદક આ. શ્રી વિજયનેમિસ્ર્રિસ્છ મહારાજ શ્રી દેવેન્દ્રવિજયછ ઉપા. સમતિવિજયજી રિ દ્ધિવિજયછ શ્રી સૌભાગ્યવિજયજ પ્ર. શ્રી યશાવિજયજ શ્રી નયવિજયજ આ. દર્શનસરિજી કુસુમવિજયજી ગુણવિજયજી આ. જયાન દસરિજી આ. પ્રિય**ં**કરસૂરિ**છ** હર્ષ ચંદ્રવિજયજી પ્રકાશવિજયજ મહાદયવિજયજ કલ્યાણવિજયજી પં. પ્રતાપવિજયજ પં. સિહિવિજયજ શ્રી પ્રભાવવિજયજ ચ્યા. ઉદયસૂરિ**છ** ચ્યા. ન**ં**દનસરિજી પ'. સામવિજયછ કનકવિજયજ માસાન દવિજયજી પં. શિવાન દવિજયજ અમરવિજયછ ઉદ્યોતવિજય**છ** વીરવિજયજી અમરચંદ્રવિજયછ શાંતિચ દ્રવિજયજ વાચસ્પતિવિજયજ જયવિજયજી ક્રીતિ પ્રભવિજયજી

ઉપા. સુમિત્રવિજયજી આ. માતિપ્રભસરિજી ચિદ્યાન દવિજયજ આ. નયપ્રભસૂરિજી પં. યશાવિજયજી લિબ્ધિવિજયજ જયપ્રભવિજયછ આ. મેરુસૂરિજી (જુએા લા. ૨, પૃ. ૮૩) કુમુદ**વિજય**જી હર્ષ વિજયજી હેમપ્રભવિજયજ ભદ્ર કરવિજયજી ક્રીતિ^૧પ્રભવિજયછ મહાબલવિજયજી ચંદ્રસેનવિજયજી **દિ**બ્યસેનવિજયજ સુમતિસેનવિજયજી હિષિ લસેનવિજયજી આ. વિજ્ઞાનસૂરિજી નિધાનવિજયજી ચ્યા. કસ્તુરસૂરિજી આ. યશાભદ્રસરિછ હિમાં શવિજયજી આ. શુભ કરસૂરિજી જયવિજયજ આ. સુર્યોદયસૂરિજી પં. શીલચ દ્રવિજયછ શીલમાં હનવિજયજી વિમલકીતિ વિજયજી કલ્યાણકીતિ વિજયજી યં. ભદ્રસેનવિજયજી નવરત્નવિજયજી ન દીદ્યાષવિજયજી

ભુવનહુર્ય વિજયજી જિનસેનવિજયછ અન તકી તિ વિજયજી ધમ[°]કીતિ[°]વિજયછ સુશીલચ દ્રવિજયજી વિદ્યાચ'દ્રવિજયજી ચતુરવિજયજી પં. દેવચંદ્રવિજયજી તીર્થ ચંદ્રવિજયજી સુમતિચ દ્રવિજયજી ૫'. શ્રેયાંસચ'દ્રવિજયછ પુષ્પચ દ્રવિજયછ રત્નપ્રભવિજયજી ચાંદ્રગ્રપ્તવિ. જયપ્રભવિ. જિનચ દ્રવિજયજી નયચંદ્રવિજયજી ગુણચ દ્રવિજયજી આ. કુમુદચંદ્રસૂરિછ આ. પ્રબાેધચ દ્રસરિજી હિતચંદ્રવિજયજી મતિચંદ્રવિજયછ નયનચ દ્રવિજયજી સમ્યકુચ દ્રવિજયજી સુવર્ણ ચ દ્રવિજયજ નીતિચ દ્રવિજયજ વિનયચંદ્રવિજયજી જીતચંદ્રવિજયજી પ્રભવચ દ્રવિજયજ આ. ચંદ્રોદયસરિજી ઉપા૦ વિજયચંદ્રવિજયજ આ. જયચંદ્રસરિજી લલિતચ દ્રવિજયજ

સમકિતચ દ્રવિજયજી પં. અભયચંદ્રવિજયજી પં. પ્રમાદચંદ્રવિજયછ પં અજિતચ દ્રવિજયજી લાભવિજયજ પં. વિનીતચંદ્રવિજયછ ૫ં. હુંમાંકારચંદ્રવિજયજી अपूर्व य द्रविकथ्छ રવિચ દ્રવિજયજી પં. સ્થુલિભદ્રવિજયજી પ્રદીપચ દ્રવિજયજી મુક્તિચ દ્રવિજયજ રાજચંદ્રવિજયજી નિમ ળચંદ્રવિજયજ જિનેશચ દ્રવિજયછ લિખ્ધિયશવિજયજી કલચ દ્રવિજયજી સુધર્મ ચંદ્રવિજયજી પદ્મચંદ્રવિજયજી **બલભદ્રવિજય**જ આ કીર્તિ'ચ દ્રસૂરિજી પં. મૃતિચંદ્રવિજયછ હર્ષાદયવિજયજ પં. જયકી તિ વિજયછ પ્રકાશચંદ્રવિજયજ પૂર્ણ ચંદ્રવિજયજી આ. અશાકરા દ્રસરિજી (ઝૂએો લા. ૨, પૂ. ૧૧૦–૧૧૧) અજયચ દ્રવિજયજ विवेष्ठ्य द्रविक्यश પં. નરચંદ્રવિજયજી દાનચંદ્રવિજયજ પ્રશાંતચંદ્રવિજયજ

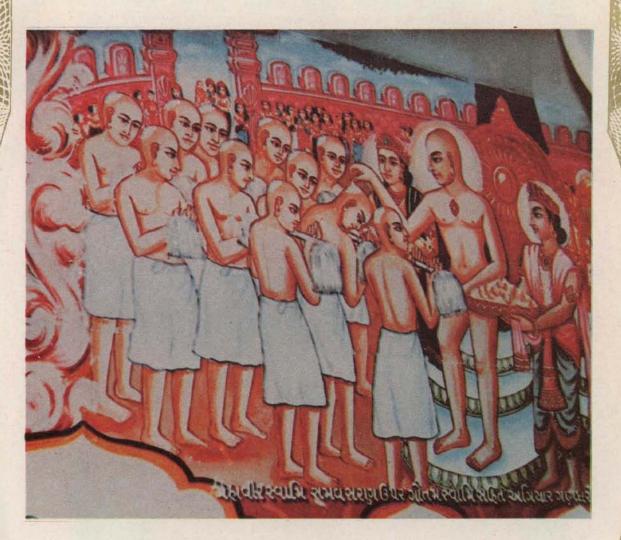
કલ્યાણચંદ્રવિજયજી કશલચ દ્રવિજયજી વલ્લભવિજયજી विनययं द्रविकथ्छ रिद्धियं द्रविकथ्छ જશવિજયજ સિદ્ધિચ દ્રવિજયજી પ્રસન્નચ'દ્રવિજયજ શ્રી ભદ્રવિજયજી શ્રી જીતવિજયજી શ્રી ચંદનવિજયછ **આ.** પદ્મસુરિજી આ. અમૃતસૂરિજી **અ**ા. રામસૂરિજી विनाहप्रलविक्यश राज्य प्रस्रविक्ययं १० નિમ ળવિજયજ આ. દેવસૂરિજી (બુએા ભા. ૨, ૫, ૯૧/૯૨) આ. હેમચંદ્રસૂરિજી (— પૃ. ૧૧૬) પં. પ્રદ્યમ્નવિજયજી ખાંતિવિજયજ प्र. निरं जनविजयश ઉત્તમવિજયજી પં. પુષ્યવિજયજી થ્યા. ધર્મ ધુર'ધરસૂરિજ<u>ી</u> ધમ વિજયજ भने।जविकथ् પં. કું દકું દવિજયજી વીરભદ્રવિજયજ વિનયધર્મ વિજયછ પં. સિદ્ધસેનવિજયછ पं. धभ^९ध्वकविकथश रत्नध्वकविकथक

હરિષેણવિજયજ विद्याधरविकथल અમીવિજયજ ભક્તિવિજયછ આ. પરમપ્રભસૂરિછ તત્ત્વપ્રભવિજયજી ચૈત-યવિજયછ કું દનવિજયજી શશીપ્રભવિજયજી સંયમ વિજયજી પ્રવીણવિજયજ પં. દાનવિજયજ આ. લાવહયસૂરિજી नरेन्द्रविकथ् જયંતવિજયજ આ. દક્ષસૂરિજી આ. સુશીલસૂરિજી જિનપ્રભવિજયભ ૫. વિબુધવિજયજી રમણિકવિજયજ ઉપા૦ વિનાદવિજયજી કેશરવિજય**્** वर्ध भानविकय कितेन्द्रविकथ् દેવભદ્રવિજયજ શાલિભદ્રવિજયજ किनोत्त्र भविकथ्थ रत्नही ५५ विकथ् કેવળવિજયછ મ ગલવિજયજ મહાન દવિજયજી દિલ્યવિજયજી

ચ દ્રશે ખરવિજયજ

અરિહ'તવિજયછ કલ્યાણપ્રભવિજયજ ઉપા૦ ચંદનવિજયછ शक्रशे भरविक्रयक्र ચરણકાન્તવિજયછ મતિવિજયછ ક ચનવિજયજી આ. વિકાસચ દ્રસૂરિજી કલાપ્રભવિજયછ આ. મનાહરસૂરિજી **प्रभे**।हविकथ् રત્નસેનવિજયજ धभ^९सेनविजय् શ્રી રૂપવિજયજ શ્રી હિરણ્યવિજયછ શ્રી ગીર્વાણવિજયજી શ્રી વિદ્યાવિજયજ શ્રી માનવિજયછ શ્રી ધનવિજયજી વિમલાન દવિજયજી આ. મહિમાપ્રભસરિજી આ. જિતેન્દ્રસૂરિજી શ્રી સુભદ્રવિજયછ શ્રી સંપત્તવિજયજી श्री नीतिविक्यथ्य શ્રી પ્રેમવિજયજી પ્ર. શ્રી રત્નપ્રભવિજયજી શ્રી ચૈતન્યવિજયજી શ્રી ચંદ્રપ્રભવિજયજી શ્રી વિનયપ્રભવિજયજ આ. નીતિપ્રભસરિજી દેવપ્રભવિજયજ

🕶 युगप्रभावड गुर्हेवो 😼

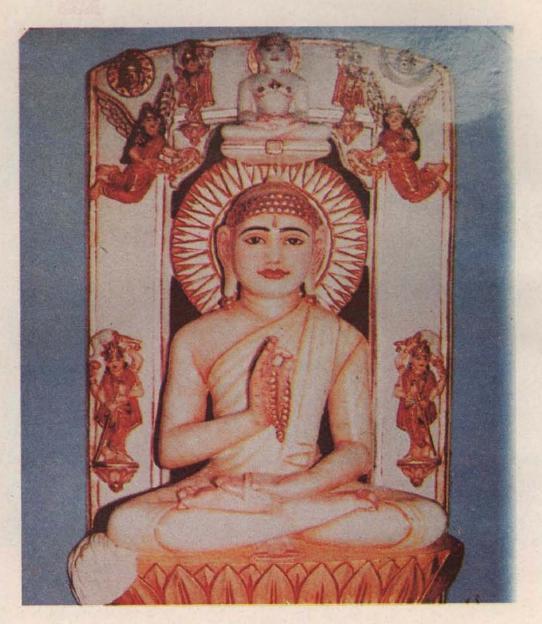

વૈશાખ સુદિ અગિયારસના દિને વીર શાસનનાં મંડાણનો સુવાર્ગ અવસર મહાવીરસ્વામિ ગૌતમસ્વામિ સહિત અગિયાર ગાગધરોની સ્થાપના કરે છે.

પૂ. પંન્યાસશ્રી મહાયશસાગરજી મ. સા. ના સદૂપદેશથી શ્રી મરીન ડ્રાઈવ જેન આરાધક ટ્રસ્ટ; શ્રી પાટણ જેન યુવક મંડળ, ૭૭, મરીન ડ્રાઈવ, મુંબઈ–૨૦ ના સૌજન્યથી હ: ટ્રસ્ટીશ્રી અરવિંદભાઈ, શ્રી મહેન્દ્રભાઈ, શ્રી રવિન્દ્રભાઈ, શ્રી કંચનભાઈ.

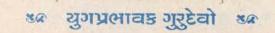

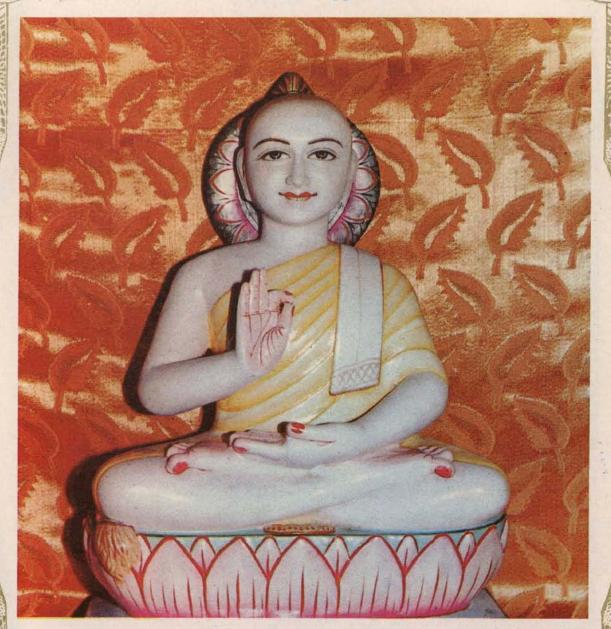

અનંતલબ્ધિનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામિ

ભદ્રમૂર્તિ મુનિરાજશ્રી હીરવિજયજી મહારાજની સ્મૃતિ નિમિત્તે પૂ. મુનિશ્રી રાજહંસવિજયજી મ. ના સદુપદેશથી

ભગવાન શ્રી સુધર્માસ્વામિ મહારાજા

''વીરની પાટે પહેલા પટધર સ્વામી સુધર્મા સોહે છે, નામ સ્મરતાં હેયું વિક્રસે દરિસણ ભવિમન મોહે છે.'' ''વર્તમાન ગુરુના પણ જે ગુરુ શુભ સોભાગ્ય તણા ભંડાર, પંચમ ગણધર ચરણ કમલમાં વન્દન મારા વાર હજાર.''

—પૂ. પંન્યાસન્ત્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મ.

🕶 युगप्रसावड गुरहेवो 😼

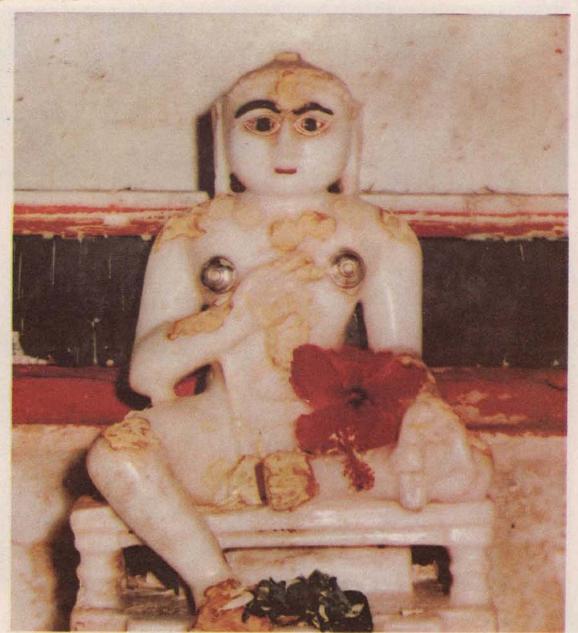
કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્યને અનંત વંદના

[ધંધુકા સોસાયટીના દેરાસરમાં બિરાજમાન]

કલિકાલમાં સર્વજ્ઞરૂપે, એક જે વિશ્રુત બન્યા અદ્દભુત ઘણાં ગ્રન્થો રચી જે ગ્રંથકાર મહા થયા જેની સદાભાવે કરે નરનાર બુધજન સેવના તે હેમચન્દ્રાચાર્ય ગુરુવર ચરણયુગમાં વન્દના. પ. પ. આ. શ્રી વિજયદેવસ્રસ્જિ મ. તથા પૂ. આ. શ્રી વિજયહેમચન્દ્રસૂરિજી મ. તથા

પૂ. પંન્યાસથી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી

र्थ युगप्रभावह गुरुदेवो र

જગદ્વારુ શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

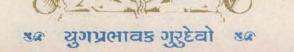
[મહુવા જૈન દેરાસરમાં બિરાજમાન]

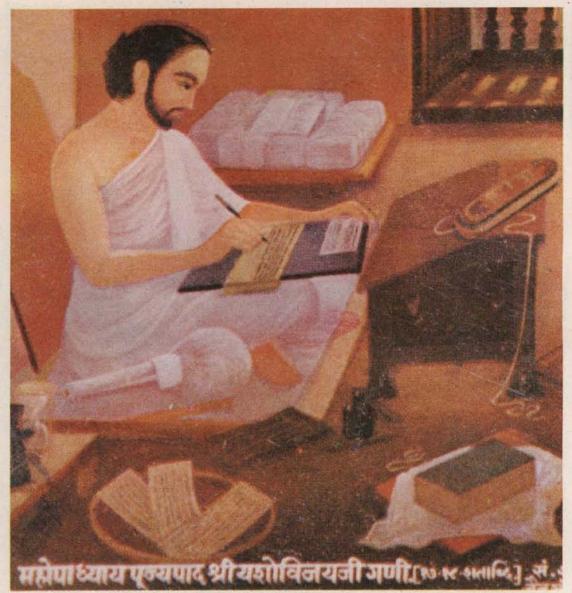
સમતા રસ કેરો ભંડાર ભવિક જીવનો તારાગૃહાર; ચરાગે નમે નરનારી વૃન્દ, પ્રાગમું શ્રી ગુરુ હીરસ્ટીંદ.

પૂ. આ. શ્રી વિજયદેવસુરિજી મ., પૂ. આ. શ્રી વિજયહેમચન્દ્રસૂરિજી મ.,

પૂ. પં. શ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મ.ના સદ્યદેશથી

हाथी भी स्थान भारत मुखर्यह हाठावाणा परिवारना भी लता ही ए अस्प्रकारी

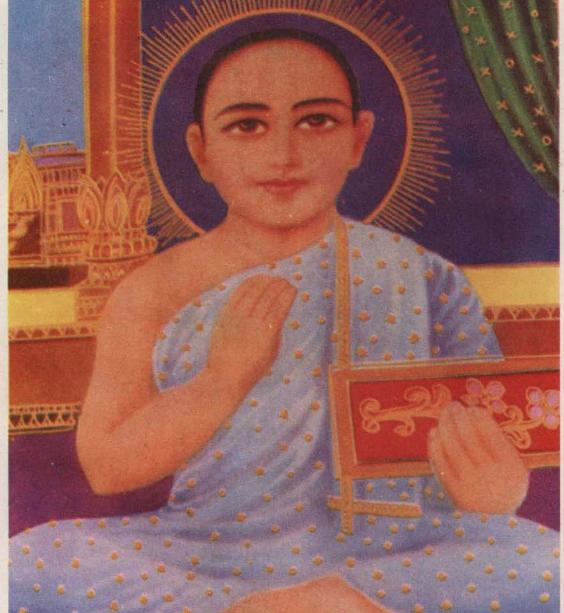

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી

જ્ઞાનયોગને સિધ્ધ કરીને ખૂબ બઢાવી શાસન શાન; વન્દન કરીએ ત્રિવિધે તમને દેજો અમને સાચું જ્ઞાન.

તેઓશ્રીના જન્મસ્થાન કનોડા (જિ. મહેસાણા)માં સં. ૨૦૪૮માં ભવ્ય રીતે સાકાર બનેલા ઉપા. યશોવિજયજી સરસ્વતી સદનની સ્મૃતિ નિમિત્તે પૂ. પંન્યાસશ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી

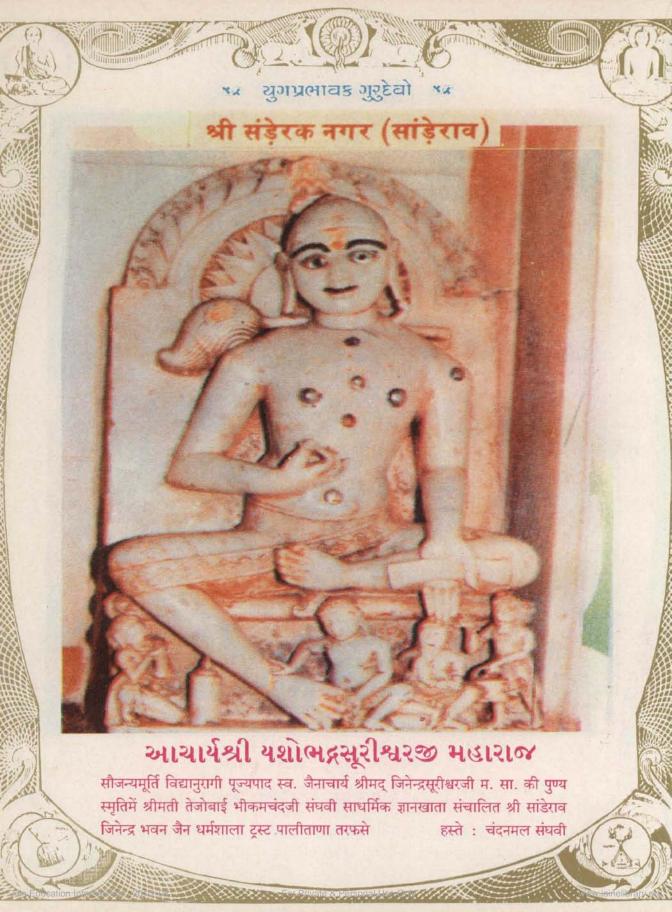
કલિકાલ કલ્પ<mark>તરુ - પ્રત્યક</mark>્ષ પ્રભાવી

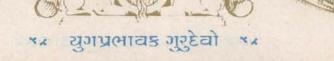
શ્રી જિનકુશલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. માતુશ્રી સરસ્વતીબહેન જવેરચંદ જવેરીની પુણ્ય સ્મૃતિમાં શ્રી જીવનચંદ જવેરચંદ જવેરી પરિવાર–મુંબઈના સૌજન્યથી

For Private & Personal Hee Con

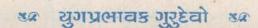

તપાગચ્છાધિપતિ

પૂ. શ્રી મુક્તિવિજયજી (મુલચંદજી) મહારાજ

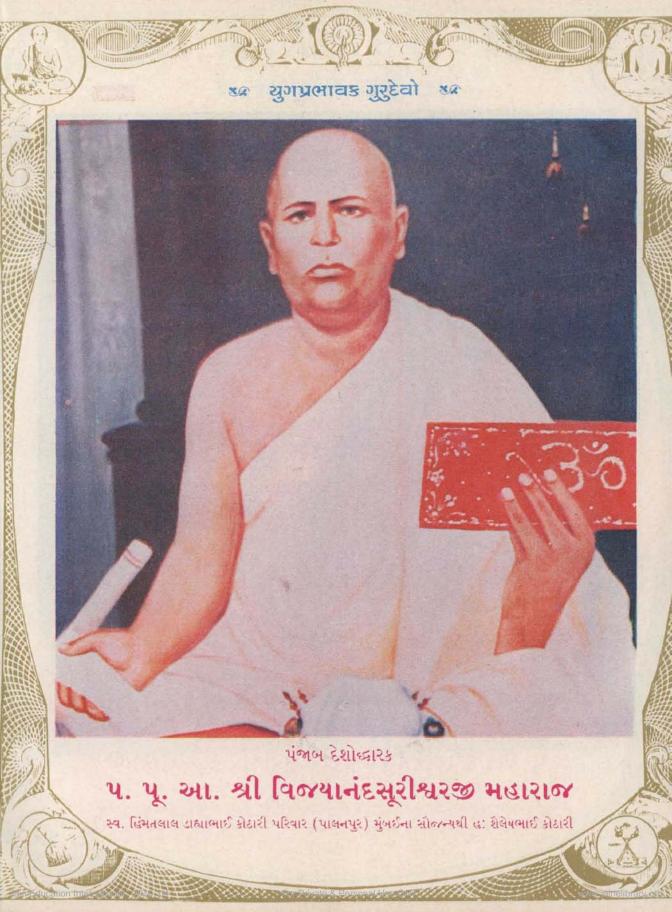
શ્રી પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, લુહાર ચાલ જેન સંઘના સોજન્યથી દેવકરણ મેન્શન, વિકલદાસરોડ, મુંબઈ-૨.

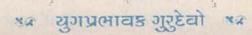

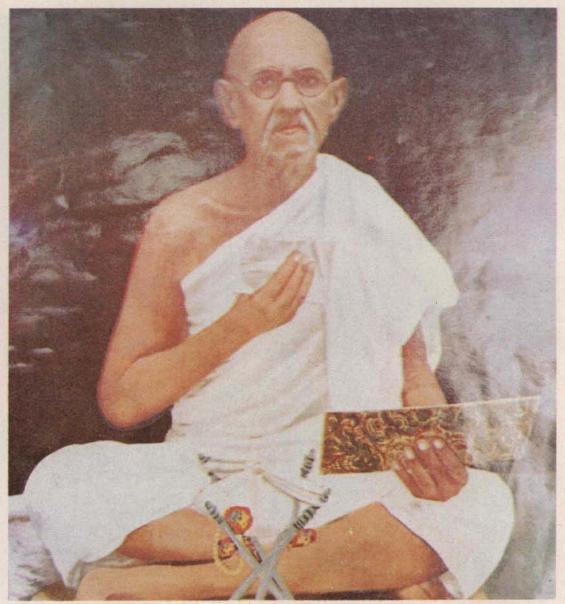

૫. પૂ. મુનિશ્રી વૃધ્ધિચંદ્રજી મહારાજ

પૂ. મુ. શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મ.સા.ના સ્વર્ગારોહણ શતાબ્દિ વર્ષ નિમિત્તે પૂ.સા.શ્રી ઉદયયશાશ્રીજી મ., પૂ.સા.શ્રી ચારૂપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ. તથા પૂ.સા.શ્રી ચંદ્રલેખાશ્રીજી મ.ના સદુપદેશથી ફુલચંદજી સી.બોરડિયા તથા રમેશભાઈ કે. જેન તરફથી ગુરભક્તિ નિમિત્તે.

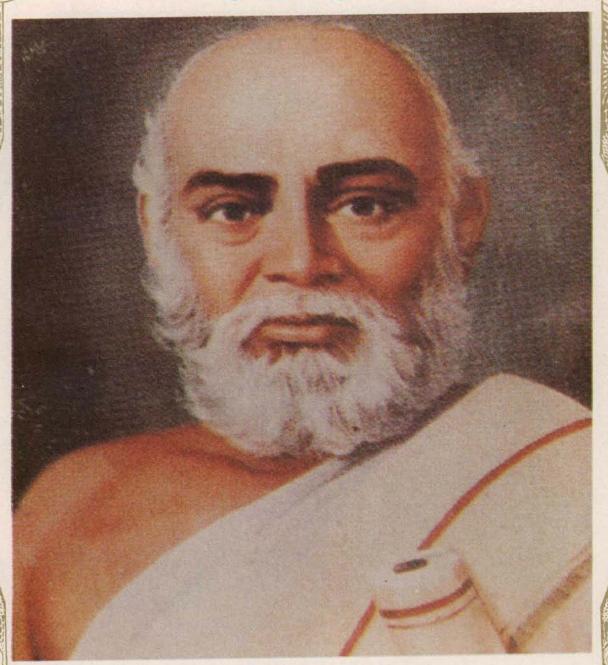

સકલાગમ રહસ્યવેદી

પૂ.આ.દેવશ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વિ. સે. ૨૦૪૮ના પૂ. આ.શ્રી વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મે., પૂ. આ.શ્રી વિજયપૂર્ણચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ., પૂ. આ.શ્રી વિજયમુક્તિપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.ની પાવન નિશ્રામાં પાલીતાણા-મહારાષ્ટ્ર ભુવનમાં સેવન્તિભાઈએ કરેલ ઉપધાન તપની સ્મૃતિમાં ધાનેરાવાળા ચિમનલાલ ભીખાલાલ શાહ તરફથી દર્શનાર્થ

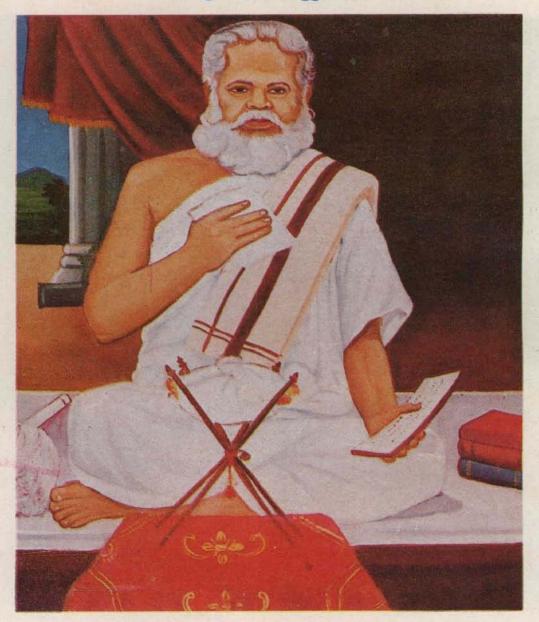
🗫 युगप्रभावङ गुरुदेवो 🗫

કાશીવાળા–શાસ્ત્રવિશારદ

૫. પૂ. આ. શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ

युगप्रभावङ गुरुदेवो

(પૂ. આગમોહારક શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના ગુરૃદેવ)

પૂ. શ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજ પ્રભાવશાળી ગણિવર્યશ્રી લબ્ધિસાગરજી મ.ના પકૃધર આચાર્યશ્રી યશોભદ્રસાગરસૂરિજી મ.ની પ્રેરણાથી મહિદપુર નિવાસી સૌભાગમલજી આંચલીયા પરિવારના સૌજન્યથી

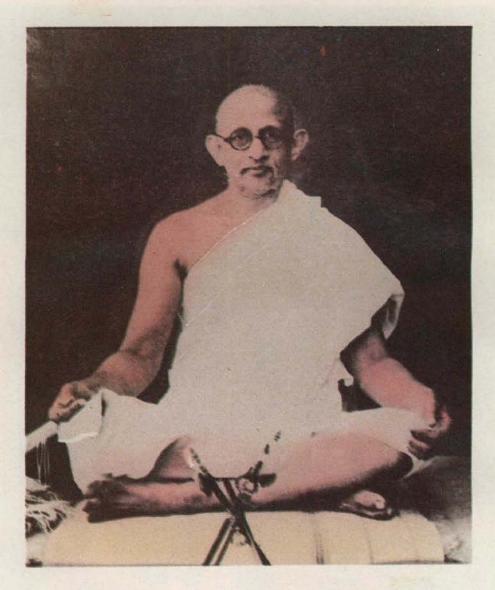
अर युगप्रसावड गुरुदेवो अर

વાગડ પ્રદેશના ઉદ્ધારક

૫. પૂ. શ્રી જીતવિજયજી દાદા

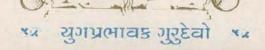
શ્રી રાયશીભાઈ કાંથડભાઈ (મેનફરાવાળા)ના પુણ્ય સ્મરણાર્થે શ્રી રામજીભાઈ રાયશીભાઈ (મહાવીર સ્ટોર્સ-ગ્રાન્ટ રોડ સ્ટેશન સામે) મુંબઈ-૭ ના સૌજન્યથી. **હ: ભરતભાઈ તથા યોગેશભાઈ** ४४ युगप्रभावड गुरुहेवो ४४

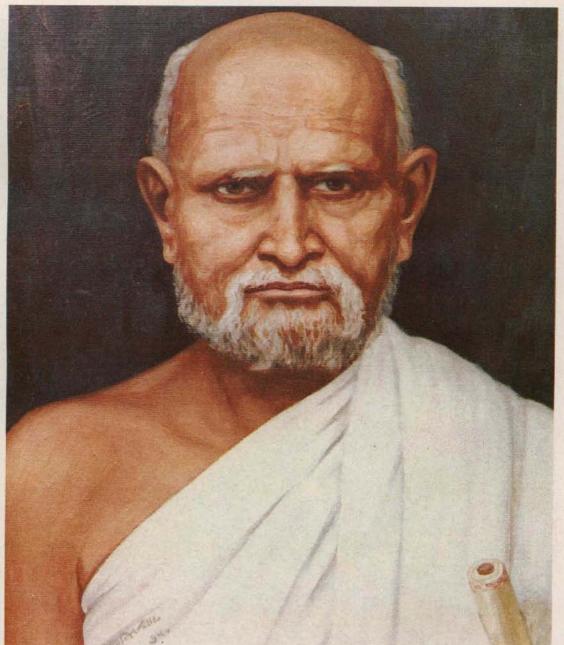

વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ પૂજ્ય આ.શ્રી વિજયરામચંદ્રસુરિશ્વરજી મહારાજના દીક્ષાદાતા

સ્વ. પૂ. મુનિરાજશ્રી મંગળવિજયજી મહારાજ

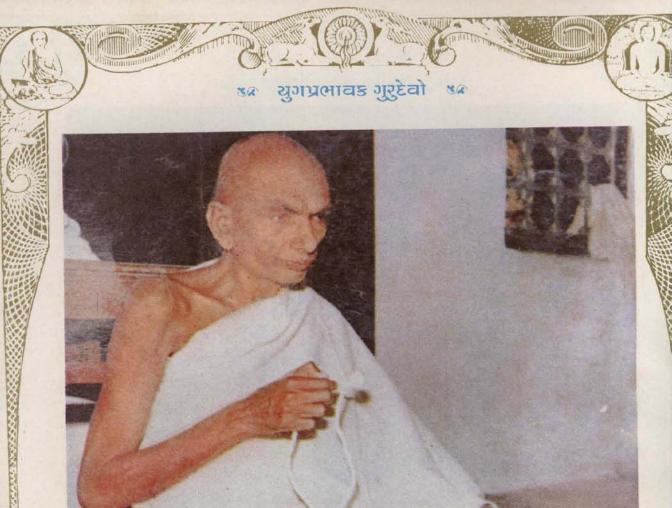
વિ. સં. ૨૦૪૫ના સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ પૂ. આ દેવ શ્રીમદ વિજયરામચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની પાવનનિશ્રામાં બિપિન પ્રવિણચંદ્ર શાહે કરેલ ઉપધાન તથા માસક્ષમણ તપની અનુમોદનાર્થે શાહ ભોગીલાલ સ્વરૂપચંદ મુરબાડવાળા તરફથી દર્શનાર્થે

૫.પૂ.આ.શ્રીમદ્વિજયકમલસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ. આ.શ્રી વિજયયશોદેવસૂરીશ્વરજી મ.ના આજ્ઞાવર્તિની પૂ. સાધ્વી શ્રી કુસુમશ્રીજી મ. (ખેડાવાળા)ની પ્રેરણાથી શ્રી ગંભીરભાઈ જી. શાહ પરવડી હાલ ઘાટકોપર-મુંબઈના સોજન્યથી

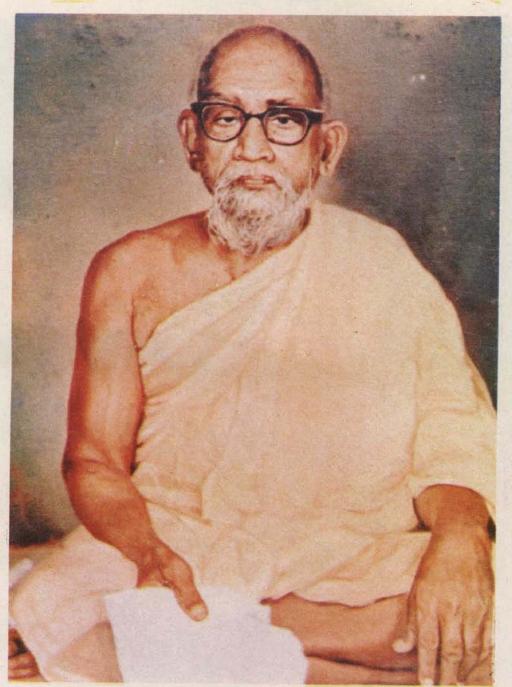

પૂજ્યપાદ અધ્યાત્મયોગી પૂ. પંન્યાસજી

શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી ગણિગવર

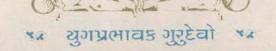
શ્રી શશીકાન્તભાઈ કે. મહેતા, રાજકોટના સોંજન્યથી

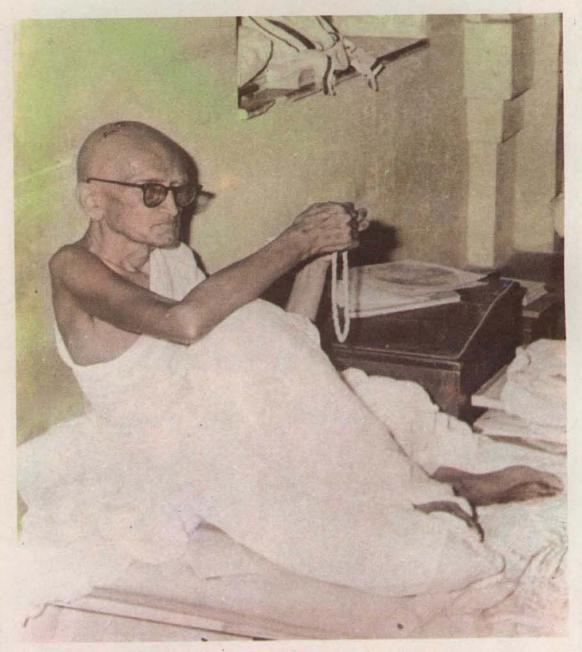
😘 युगप्रभावड गुरुदेवी 😘

આગમપ્રભાકર

પૂ. મુનિપ્રવસ્ત્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ

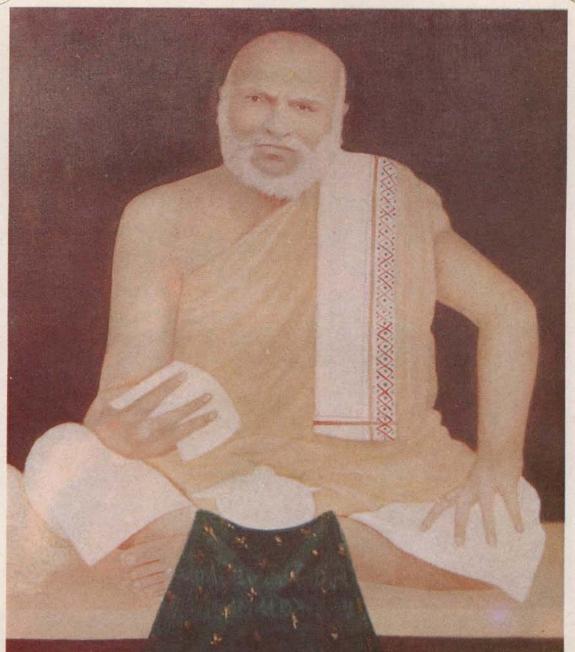

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ

પૂ. પંન્યાસશ્રી અશોકસાગરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી ભબૂતમલજી અચલદાસ સંઘવી, (સાબરમતી) અમદાવાદના સૌજન્યથી

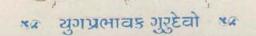

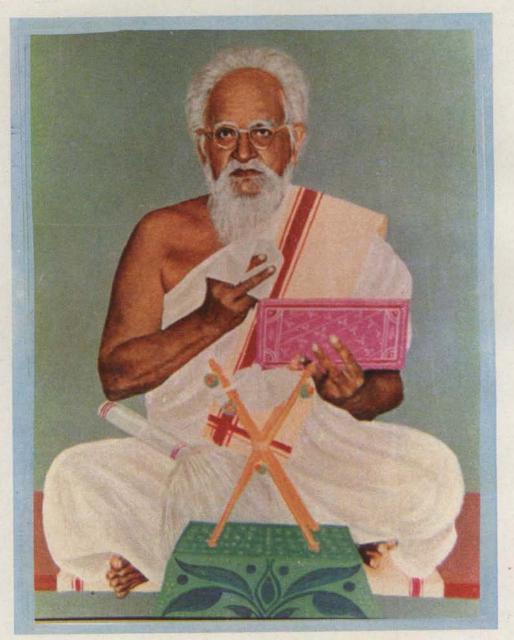

સુરેન્દ્રનગર તીર્થમંડન શ્રી અમીઝરા વાસુપૂજ્યસ્વામી જિનપ્રાસાદના પ્રણેતા

પૂ. મુનિશ્રી થોભાગવિજયજી મહારાજ પૂ. પંન્યાસથી દાનવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી

શ્રી ભીખાલાલ વીરચંદ શાહ પરિવારના સોજન્યથી હ : ચંપકલાલ ભીખાન

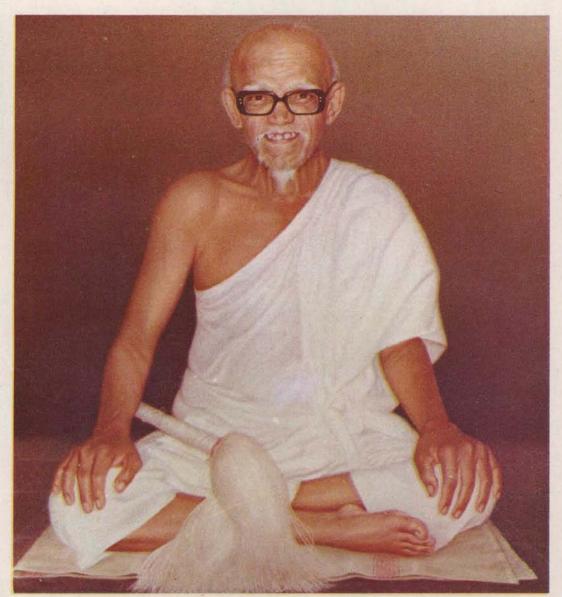

૫. પૂ. ગાિગવર્યશ્રી લબ્ધિસાગરજી મહારાજ

પૂ. પં. શ્રી ચંદ્રશેખરસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી સમરથમલજી તાંતેડ-શિવગઢવાલાના સૌજન્યથી

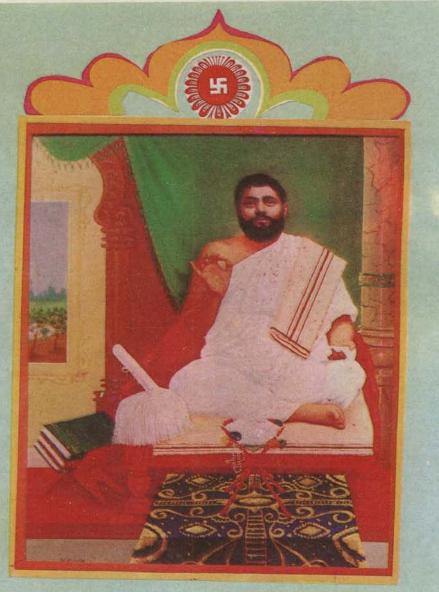

પાલીતાણા જંબૂદ્ધિપ યોજનાના નિર્માતા

પૂ. પંન્યાસપ્રવસ્ત્રી અભયસાગરજી મહારાજ

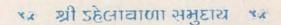
પૂ. પંન્યાસશ્રી નિરૂપમસાગરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી રતિલાલ પાનાચંદ ગાંધી, વડોદરા તરફથી

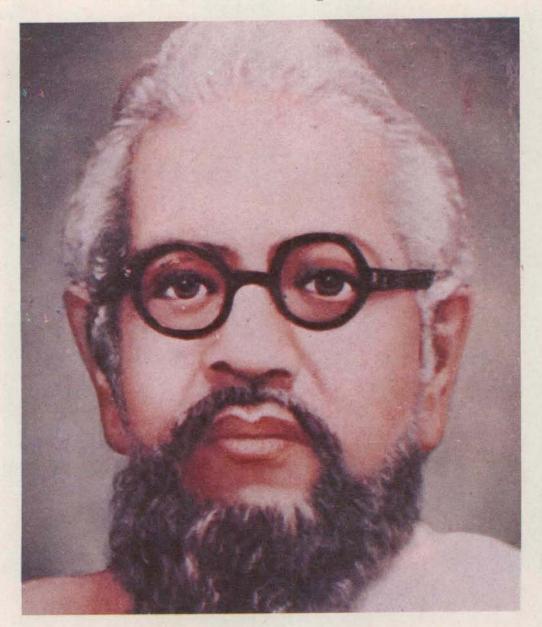

વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ

શ્રીમદ્ ધર્મવિજયજી મહારાજ શ્રી ગિરનાર આદિ તીર્થોદ્ધારક શ્રીમદ્ વિ. નીતિસૂરિ જૈન શ્રે. પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ C/o શ્રી ચારૂચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ, ૪૫, ગાંધી રોડ, અમદાવાદના સૌજન્યથી

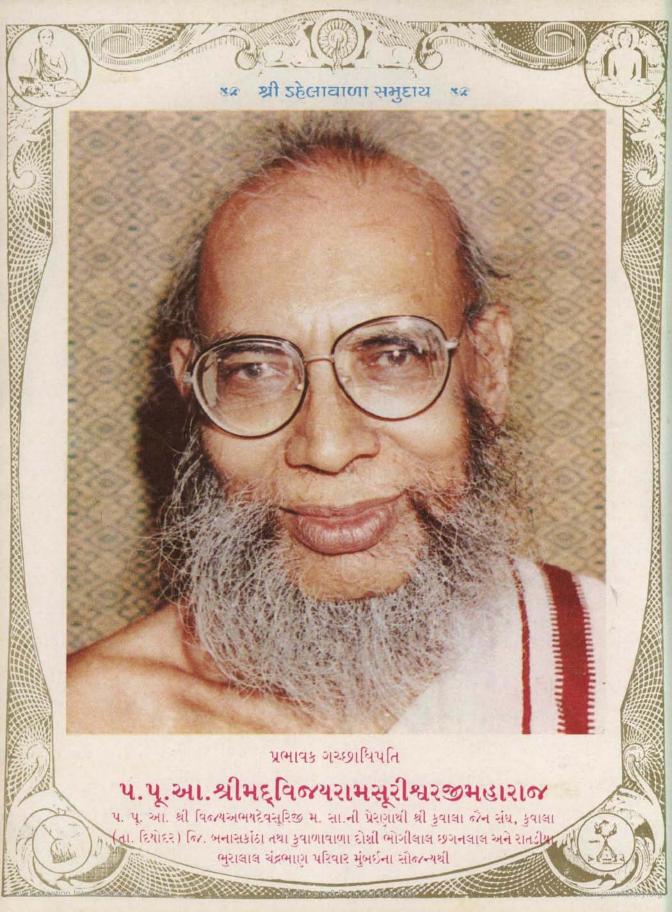

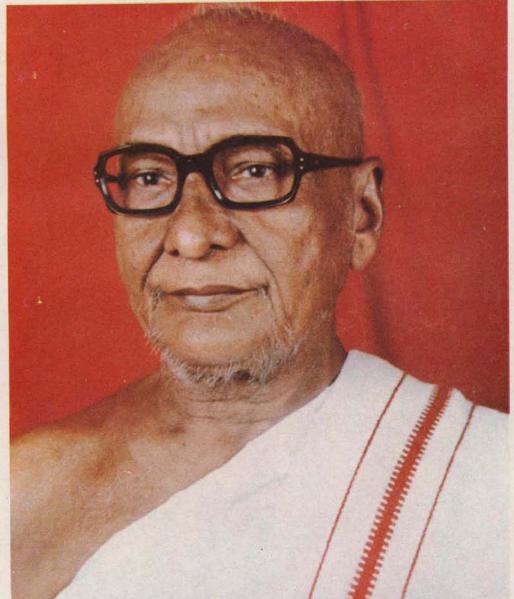
શાસનપ્રભાવક બાલબ્રહ્મચારી પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત

શ્રીમદ્ વિજયસુરેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ દોશી ભોગીલાલ છગનલાલ પરિવાર તથા રાતડીઆ ભુરાલાલ ચંદ્રભાણ પરિવાર

(કુવાળાવાળા) હાલ મુંબઈના સૌજન્યથી

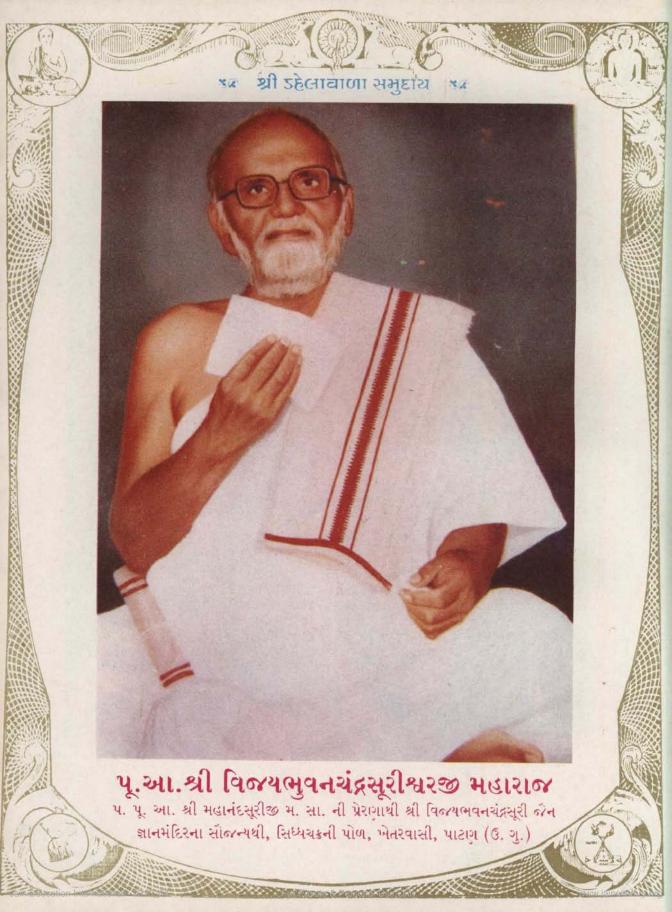

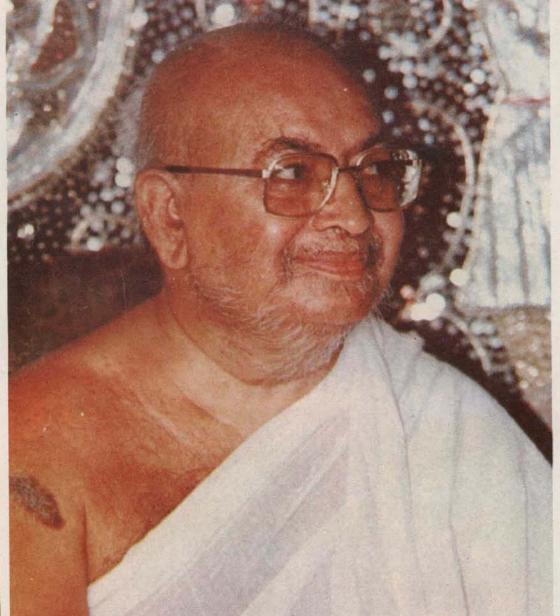

પ્રશાંતમૂર્તિ ૫. પૂ. આચાર્ય

શ્રીમદ્ વિજયઅશોકચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી સાગર જૈન ઉપાશ્રય-પાટણ (ઉ. ગુ.)ના સૌજન્યથી

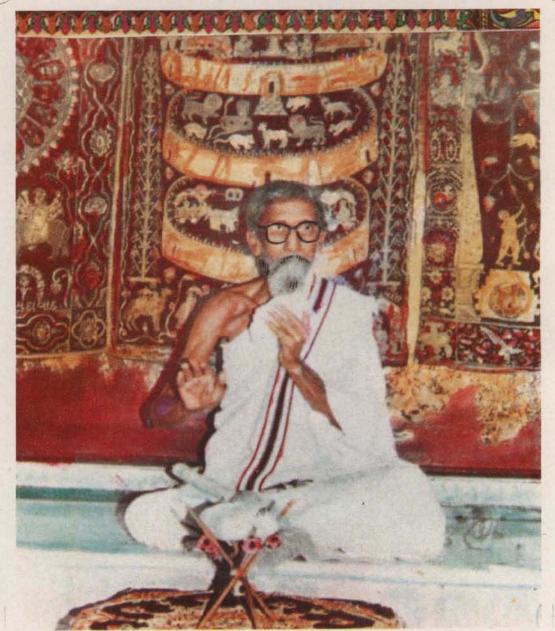
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયમહાનંદસૂરિશ્વરજીમહારાજ પૂ. મુનિશ્રી નરચંદ્રવિજયજી (મહાનન્દ શિશુ)ની પ્રેરણાથી શ્રી વિજયભુવનચંદ્રસુરી

જેન જ્ઞાનમંદિરના સૌજન્યથી, સિધ્ધચક્રની પોળ, ખેતરવાસી, પાટાગ (ઉ. ગુ.)

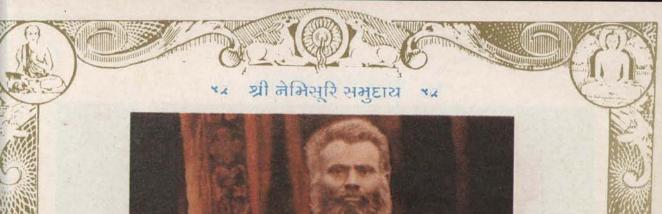
🕶 श्री ऽहेलावाणा समुदाय 😘

કરોડો જીવના અભયદાતા

પૂ. મુનિશ્રી રાજચન્દ્રવિજયજી મહારાજ

[શ્રી નિરાલાજી મહારાજ - ડહેલાવાળા] શ્રી શામળાની પોળ તપગચ્છ જેન સંઘ–અમદાવાદના સૌજન્યથી

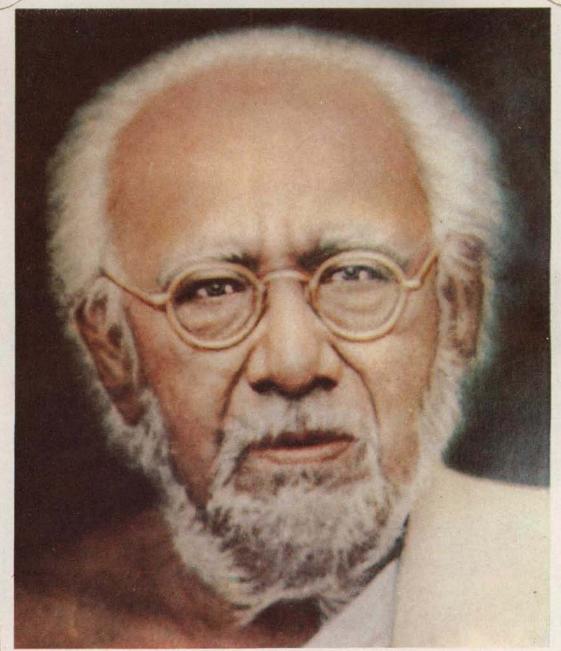

शासनसम्राट - प्रौढप्रतापी

પ.પૂ.આ.દેવશ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વરજીમહારાજ

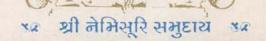
પ્.સા.શ્રી ઉદયયશાશ્રીજી મ.ના પ⊙ આયંબિલ તથા પ્.સા.શ્રી ચારુપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ.ના વર્ષિતપ નિમિત્તે પૂ.સા.શ્રી ચંદ્રલેખાશ્રીજી મ.ના ઉપદેશથી લોકેશકુમાર કુલચંદજી બોરડીયા ટ્રસ્ટના સીજન્યથી 😘 श्री नेभिस्रि समुद्दाय 😘

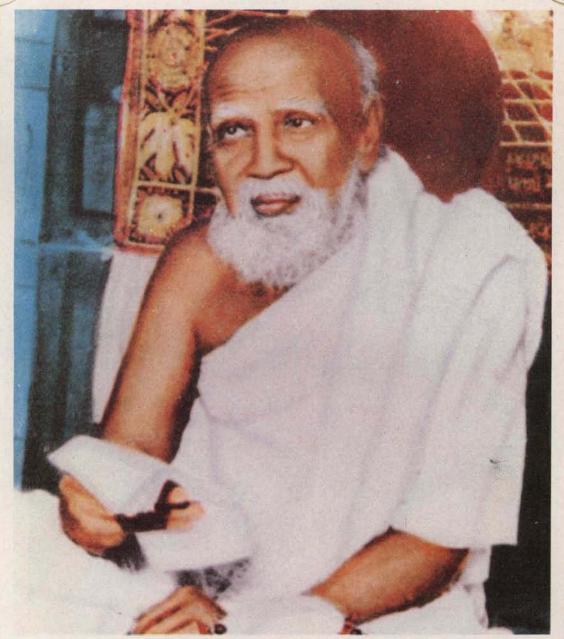

શાસ્ત્રવિશારદ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયદર્શનસૂરીશ્વરજી મહારાજ ૫. પૂ. આ.શ્રી વિ. દેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા

પ. પૂ. આ.શ્રી વિ. દેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા પૂ. આ. શ્રી વિ. હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના સંદુપદેશથી સ્ટ્રાયી મનોજકમાર મનસખલાલ શાહ પરિવારના સોજન્યથી

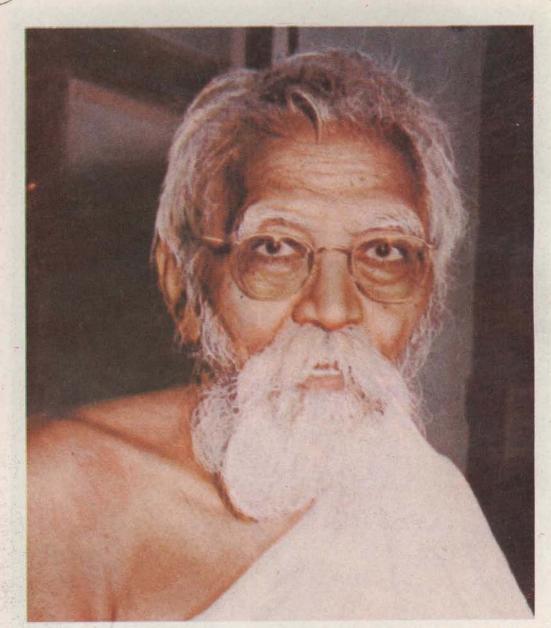

શ્રમાગુગાગ શિરોમણિ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયઉદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયમેરુપ્રભસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના સદુપદેશથી પ્રશાસિલાલ ફનેચંદ પરિવાર, મરચંટ પાર્ક, ભાવનગરના સૌજન્યથી હ. ભોગીલાલ શાંતિલાલ अब श्री नेमिसूरि समुदाय अब

મહાપ્રભાવશાળી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયનન્દનસૂરીશ્વરજી મહારાજ પૂ. પંન્યાસથ્રી દાનવિજયજી મ.ના. સદુપદેશથી

પૂ. પંન્યાસશ્રી દાનવિજયજી મ.ના. સદુપદેશથી ભીખાલાલ વીરચંદ શાહ (કુંભાગવાળા) પરિવારના સૌજન્યથી

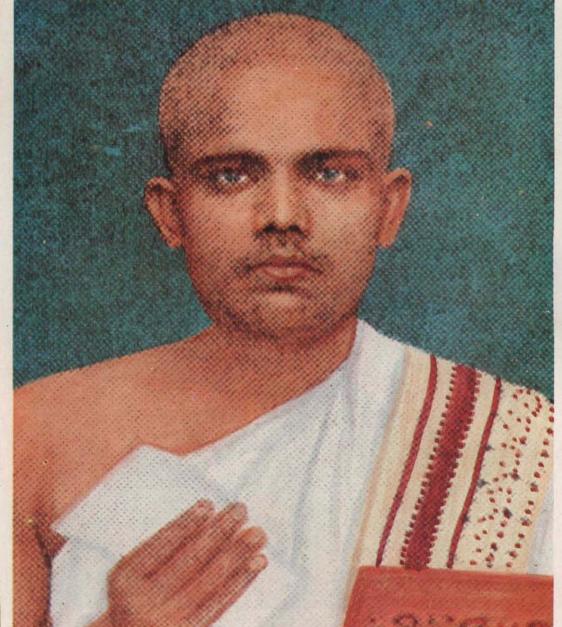

भडान जयोतिर्धर

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયવિજ્ઞાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. આ. શ્રી વિજયચંદ્રોદયસૂરીશ્વરજી મ. તથા પૂ. આ. શ્રી વિજયઅશોકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.ના વિ. સં. ૨૦૪૭ના ચાતુર્માસમાં બરવાળા (ઘેલાશા)ની સમગ્ર જનતાના તપ, ત્યાગ અને સમર્પણની સ્મૃતિમાં શ્રી બરવાળા (ઘેલાશા) દશાશ્રીમાળી દેરાવાસી જૈન સંઘના સોજન્યથી

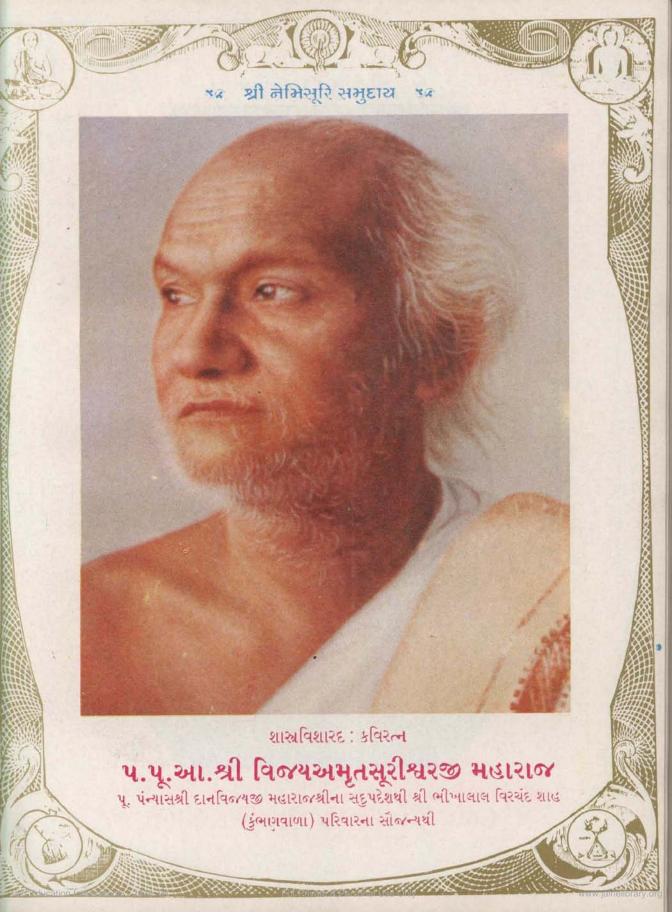

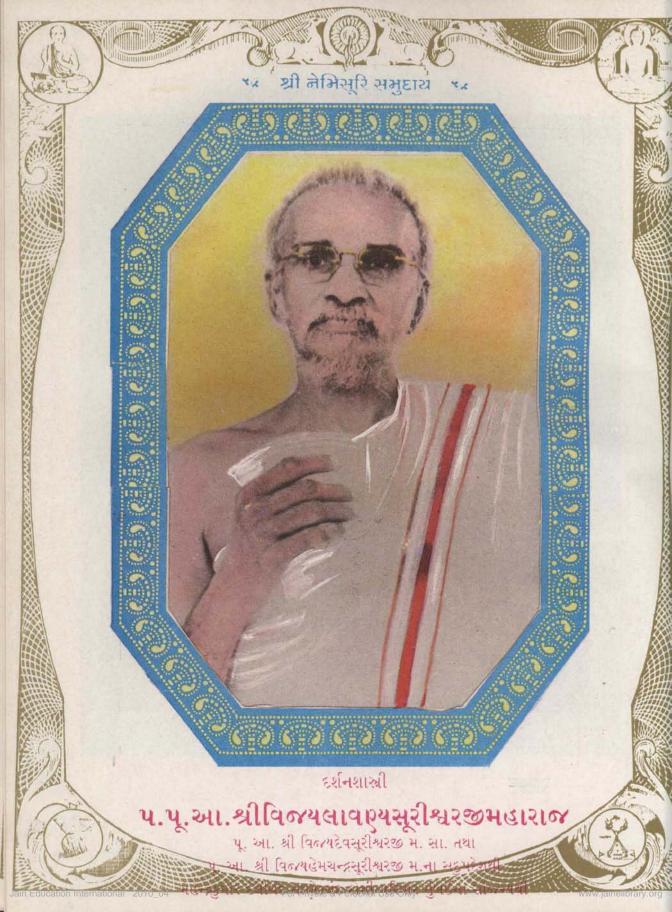

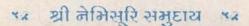
समर्थ स्वाध्यायमञ् सूरिवर

પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મ. તથા પ. પૂ. આ. શ્રી

વિજયહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.ના સદુપદેશથી એક સદ્દગૃહસ્થના સોજન્પથી

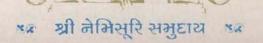

धर्भराका

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયકસ્તુરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્. આ.શ્રી વિજયચંદ્રોદયસ્રીશ્વરજી મ. તથા પ્. આ.શ્રી વિજયઅશોકચંદ્રસ્રીશ્વરજી મ.ના વિ. સં. ૨૦૪૭ના ચાતુર્માસમાં બરવાળા (ઘેલાશા)ની સમગ્ર જનતાના તપ, ત્યાગ અને સમર્પણની સ્મૃતિમાં શ્રી બરવાળા દશાશ્રીમાળી દેરાવાસી જૈનસંઘના સૌજન્યથી

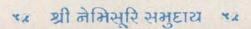

શાસનપ્રભાવક

પૂ.આ.શ્રી વિજયમોતીપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી રતિલાલ મોનજીભાઈ પરિવાર - શશી ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (માજા અગરબત્તી)

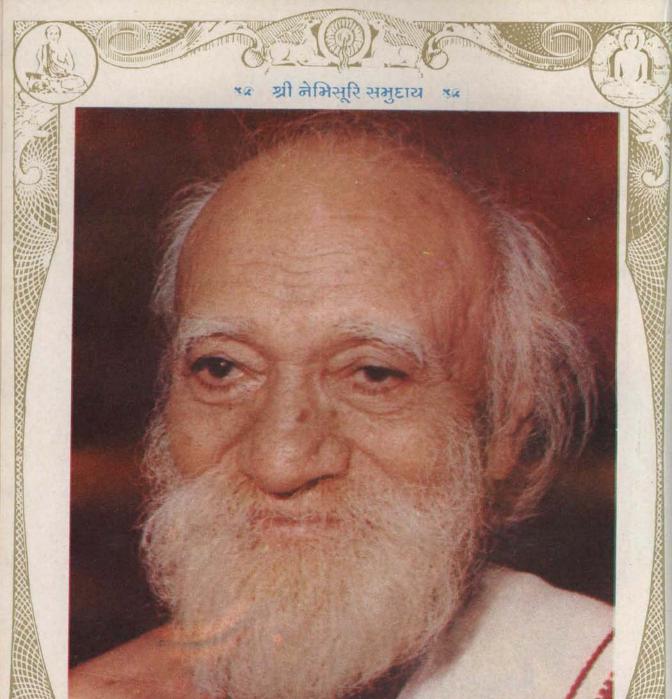
દરબારગઢ સામે-ભાવનગરના સોજન્યથી

પ. પૂ. આ. શ્રી વિજયરામસૂરીશ્વરજી મહારાજ ૫.પૂ. આ.શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મ. તથા ૫.પૂ. આ.શ્રી વિજયહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી

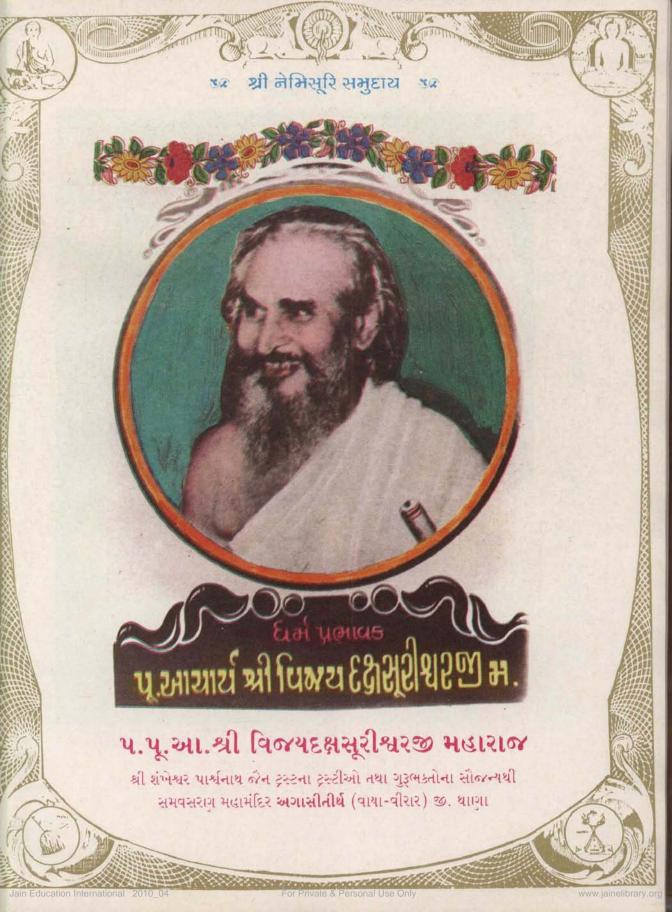
મ.ના સદુપદેશથી એક સદ્ગૃહસ્થના સૌજન્યથી

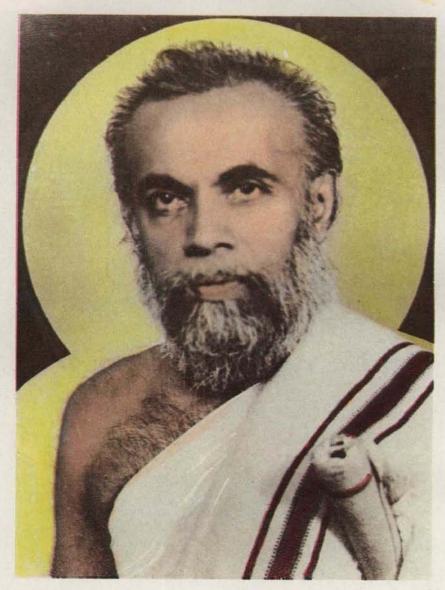
निऽ२ अने प्रामावक ऋषिवर

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયમેરુપ્રભસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ. પંન્યાસથી ઈન્દ્રસેનવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી જુર્યતિલાલ શામજીભાઈ (વરલવાળા) હેરીસ રોડ, ભાવનગરના સંજીવની

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયયશોભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ પૂ. પંન્યાસથ્રી શ્રેયાંસવિજયજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી

પૂ. પન્યાસશ્રા શ્રયાસાવજયજી મહારાજના શુભ પ્રરાગાથી બારામતી (જિ. પૂના) જૈન શ્વે. મૂ. સંઘના સૌજન્યથી 🕶 श्री नेभिसूरि समुद्दाय 😘

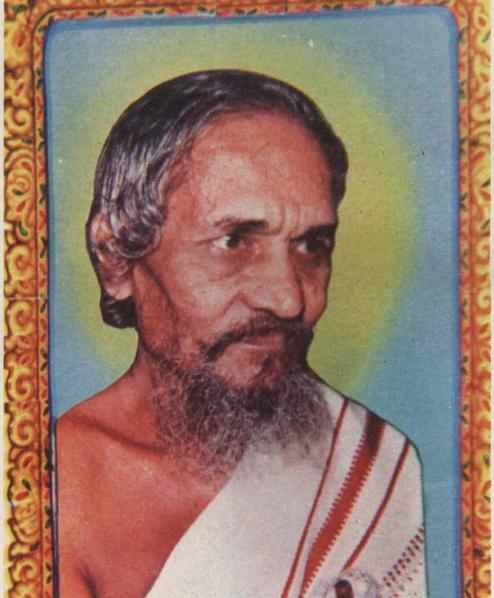
અનેક ધર્મકાર્યોના પ્રણોતા

૫.પૂ. આ.શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી દલીચંદ ગીરધરલાલ દોશી (મોટાખુંટવડાવાળા) પરિવાર હ : પ્રદીપકુમાર તથા

જી દલીચંદ દામજીભાઈ શેઠ (ગાધકડાવાળા) પરિવાર મુંબઈના સૌજન્યથી હ : હસમુખભાઇ

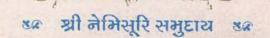

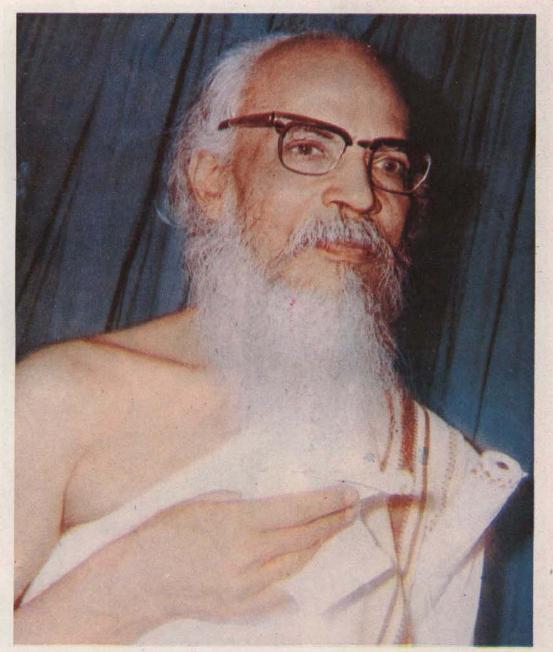

જૈનધર્મ દિવાકર

પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયસુશીલસૂરીશ્વરજીમહારાજ પૂ. પંન્યાસથી જિનોત્તમવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી

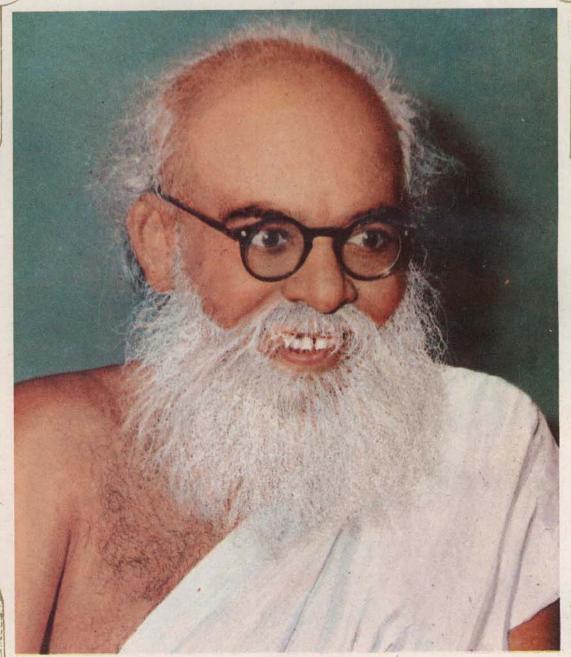
સુશીલ સંદેશ પ્રકાશન મંદિર-સિરોહી (રાજસ્થાન)ના સોજન્યથી

પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયજયાનંદસૂરીશ્વરજીમહારાજ સ્વ. શ્રી અનોપચંદ માનચંદ શાહ સહપરિવાર (જસપરાવાળા)

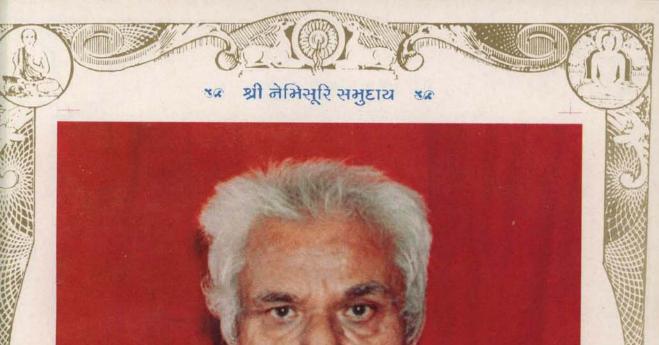
સ્વ. શ્રી અનોપચંદ માનચંદ શાહ સહપારવાર (જસપરાવાળા) હાલ ભાવનગરના સૌજન્યથી હ: લિલતાબેન, પ્રવીણભાઈ, ભારતીબેન અને શારદાબેન श्री नेमिसूरि समुदाय

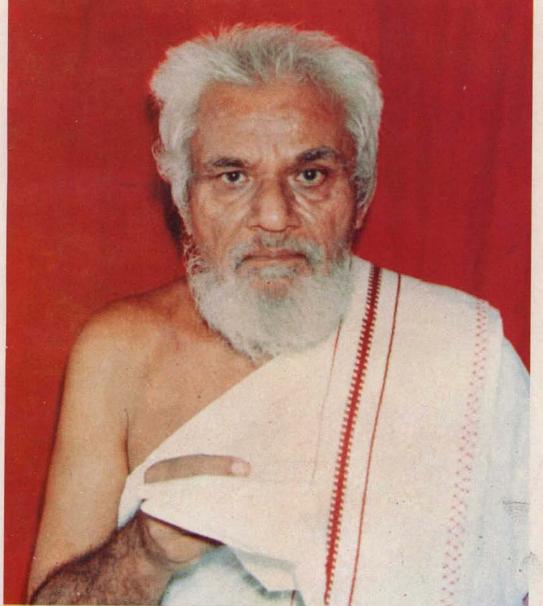

दर्शनशास्त्रना भर्मज्ञ

પૂ.આ.શ્રી વિજયધર્મધુરંધરસૂરીશ્વરજી મહારાજ પૂ. પંન્યાસથ્રી કુન્દકુન્દવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી બાલાસિનોર શ્વે. મૂ. જૈન સંઘના

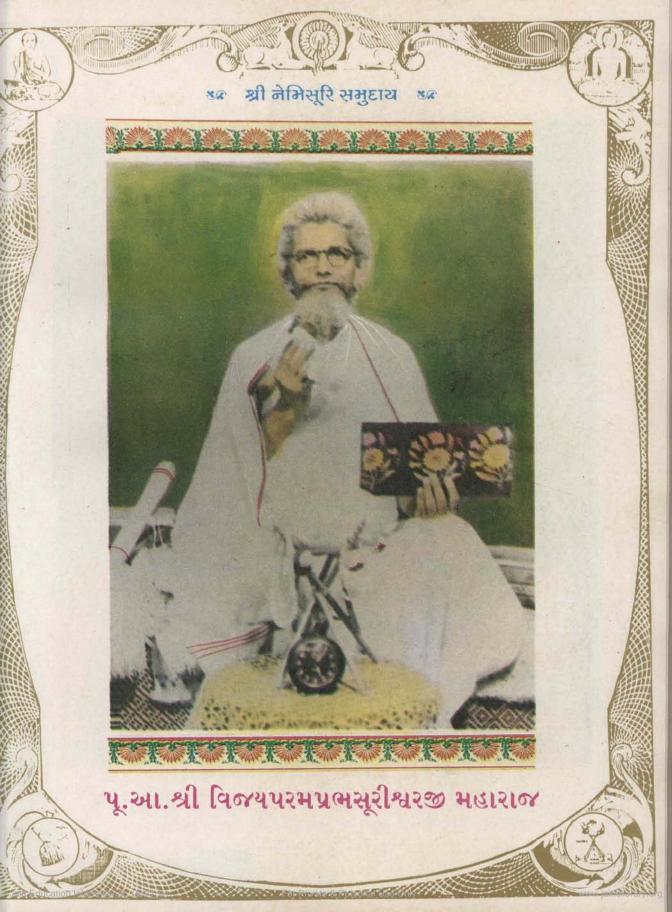
સૌજન્યથી

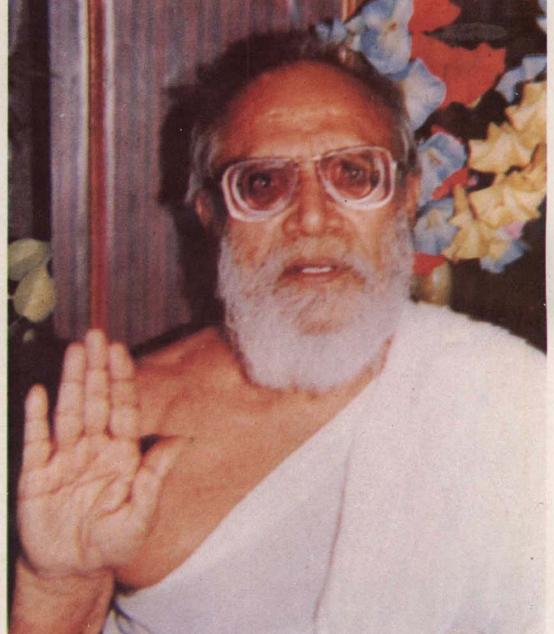

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રિયંકરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

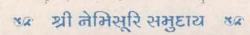

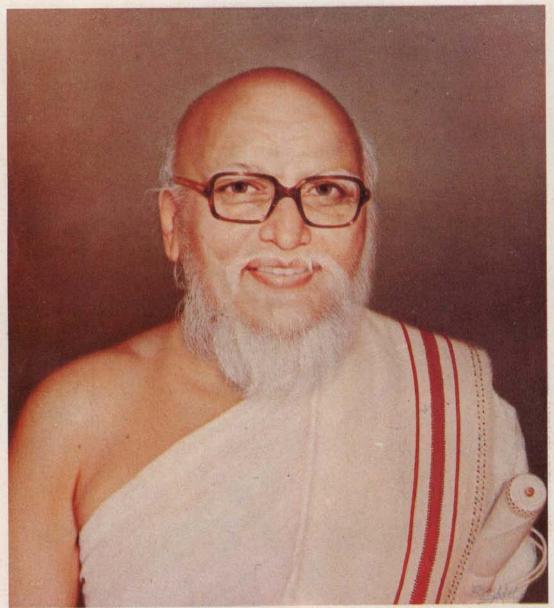

પૂ.આ.શ્રીવિજયમહિમાપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

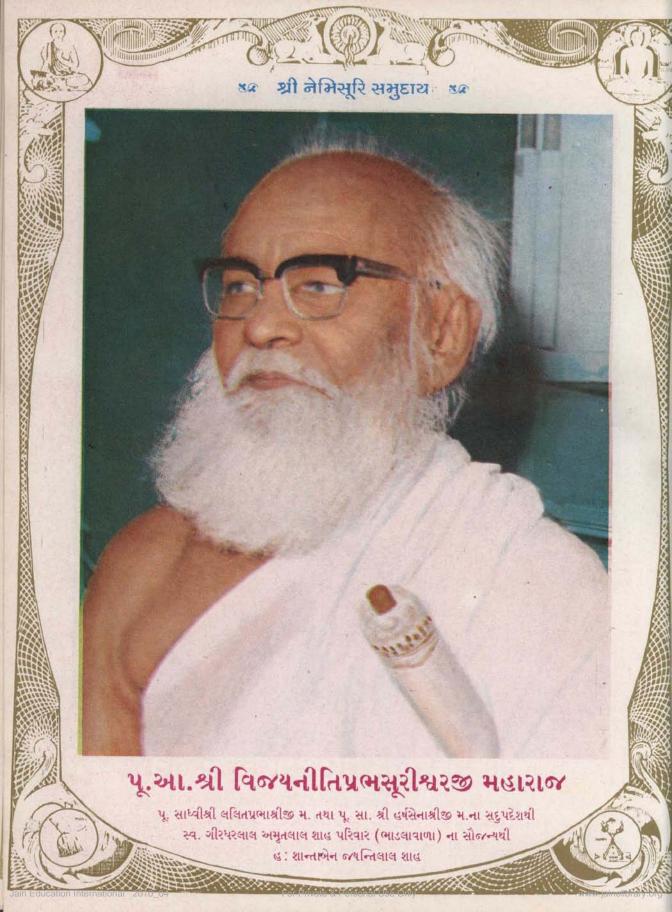

સિલ્દિતપના અદ્વિતીય પ્રેરક

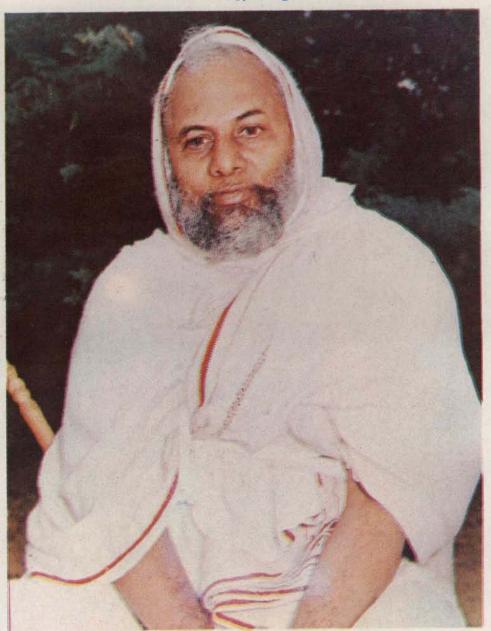
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયચંદ્રોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિ. ચંદ્રોદયસૂરીશ્વરજી મ. તથા પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયઅશોકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.ના વિ. સં ૨૦૪૭ના ચાતુર્માસમાં બરવાળા (ઘેલાશા)ની સમગ્ર જનતાના તપ, ત્યાગ અને સમર્પણની સ્મૃતિમાં શ્રી બરવાળા દશાશ્રીમાળી દેરાવાસી જેન સંઘના સૌજન્યથી

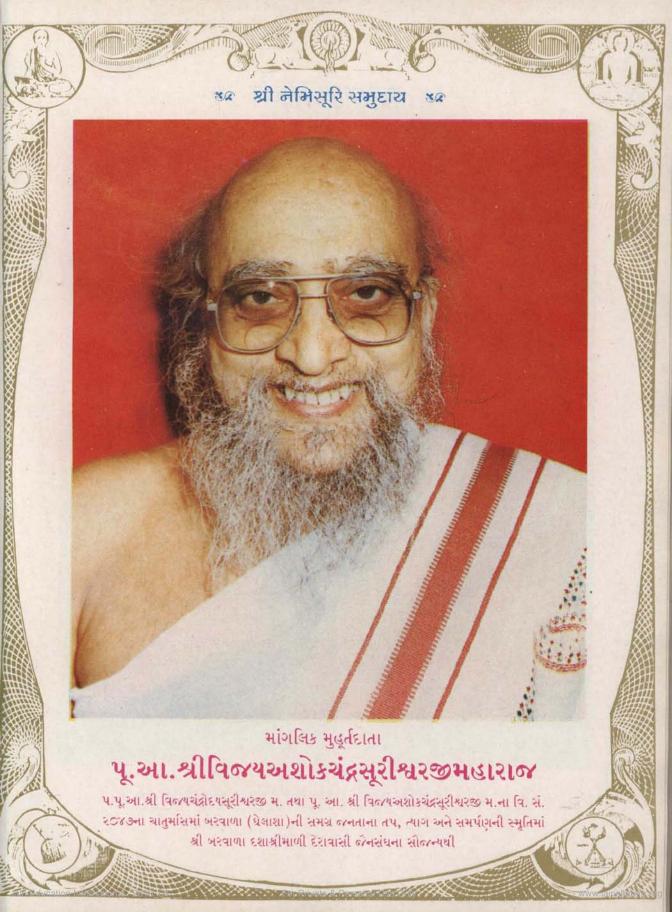
छक्र भ्री नेमिसूरि समुद्दाय छब

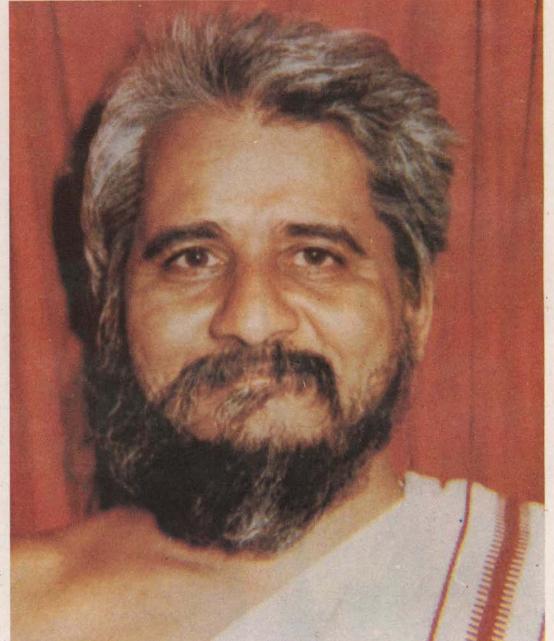
આત્મસાધનાના ધ્યેયને વરેલા

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

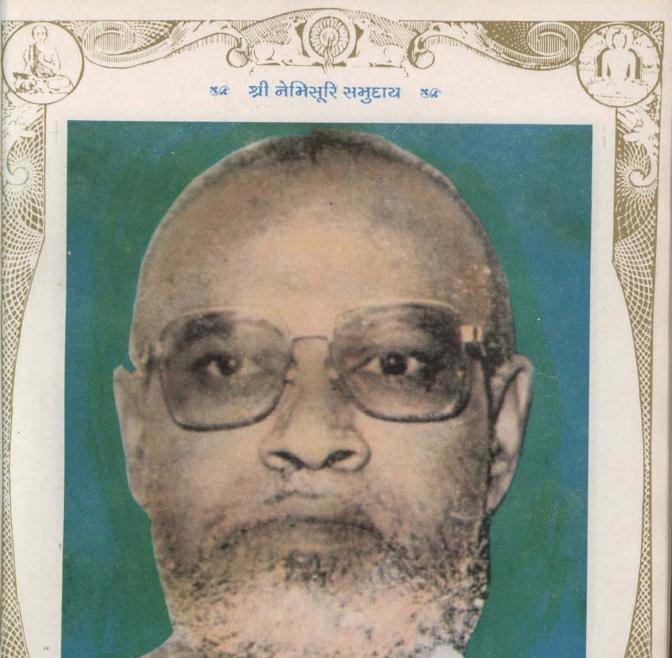
શ્રી દલીચંદ ગીરધરલાલ દોશી (મોટાખુંટવડાવાળા) પરિવાર હાલ મુંબઈ હસ્તે : પ્રદીપભાઈ દોશી તથા શેઠશ્રી દલીચંદ દામજીભાઈ (ગાધકડાવાળા) પરિવાર હાલ મુંબઈના સૌજન્યથી હસ્તે : હસમુખભાઈ

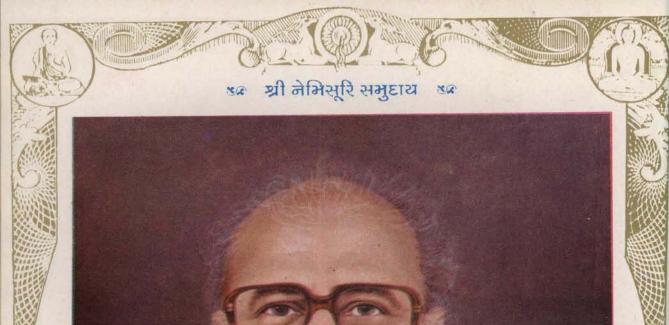

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયનયપ્રભસૂરીશ્વરજીમહારાજ

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયમનોહરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજયચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

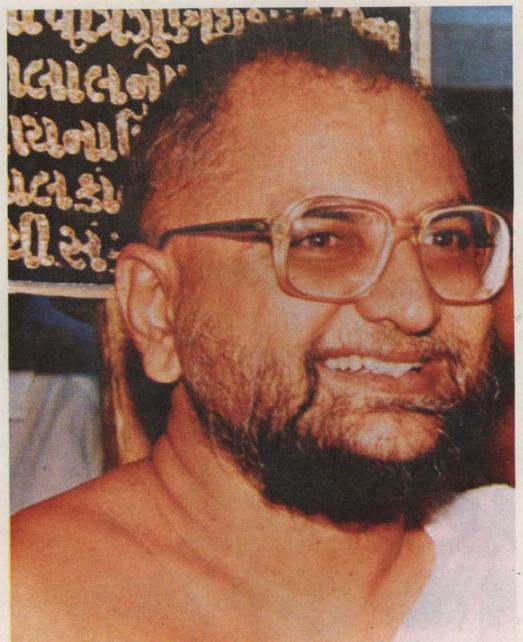
શ્રી બરવાળા દશાશ્રીમાળી દેરાવાસી જેન સંઘના સૌજન્યથી

પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રબોધચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

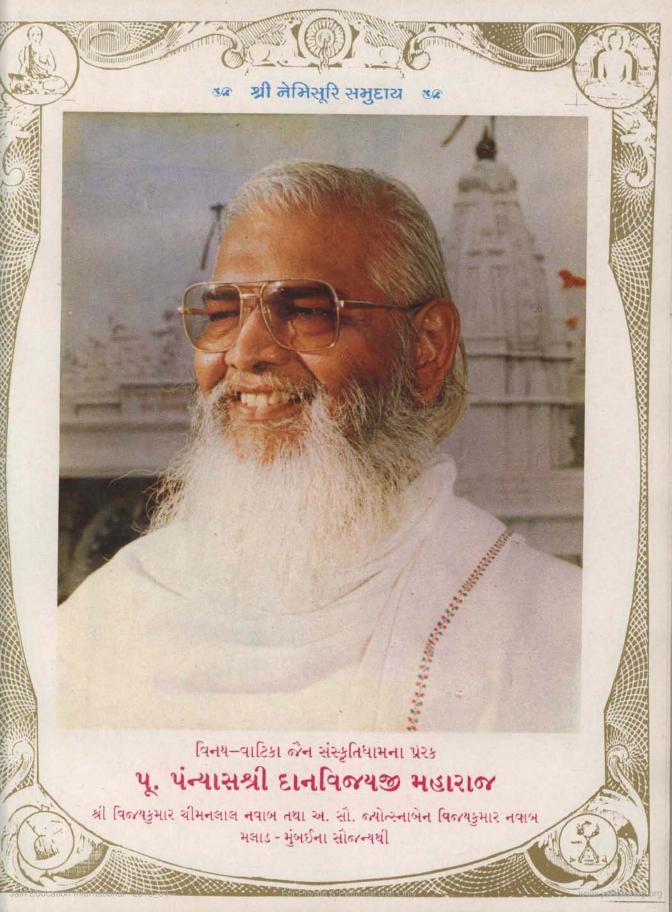

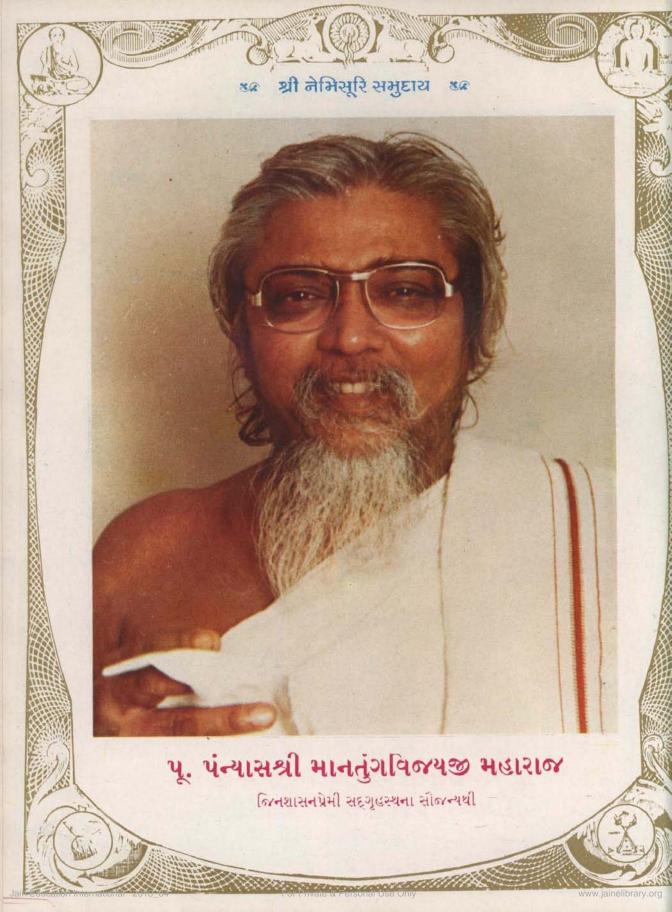

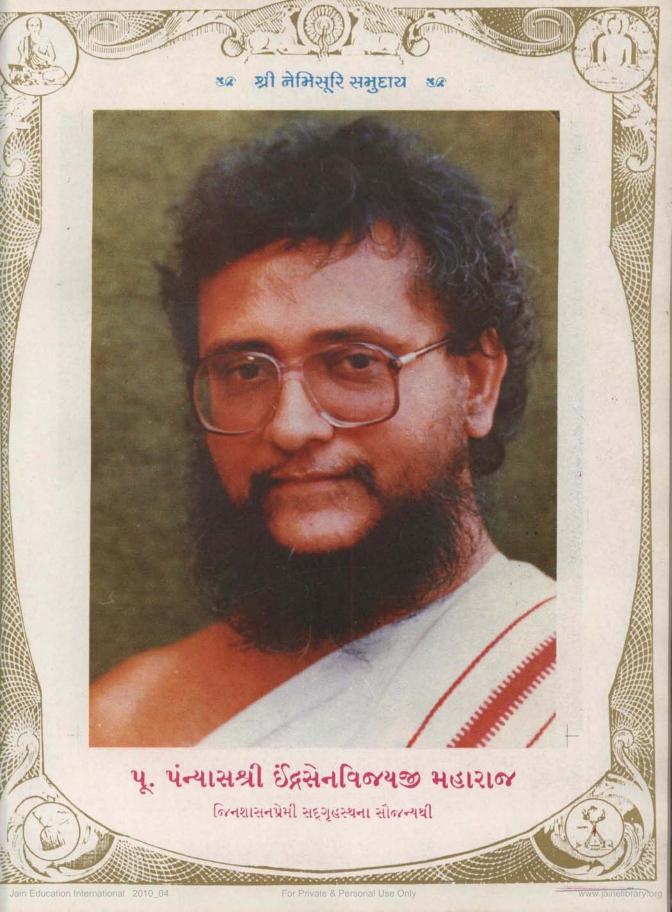
મહાન જ્ઞાનોપાસક અને ધર્મપ્રભાવક

પૂ. પંન્યાસશ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી મહારાજ

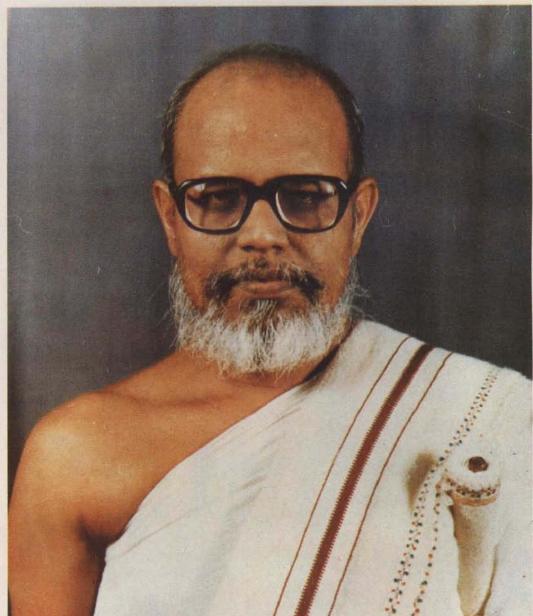
દાઠાનિવાસી દોશી અમીચંદ જાદવજી પરિવાર હાલ મુંબઈના સૌજન્યથી

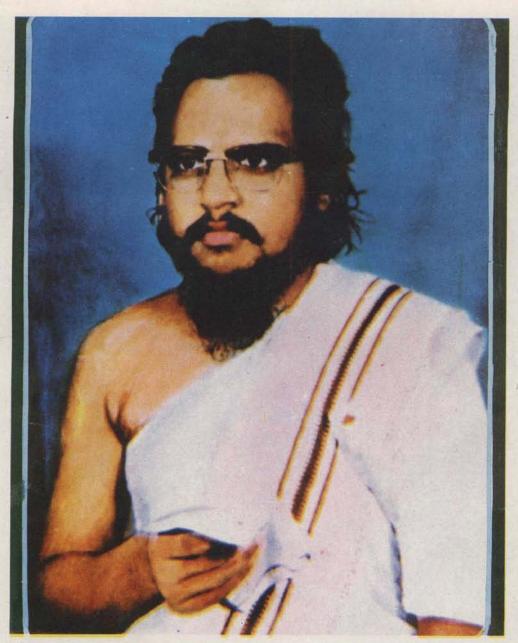
डक श्री नेभिसूरि समु**हाय** डक

પૂ. પંન્યાસશ્રી સિંહસેનવિજયજી મહારાજ

िरनशासनप्रेमी सहभृदस्थना सीवरन्यधी

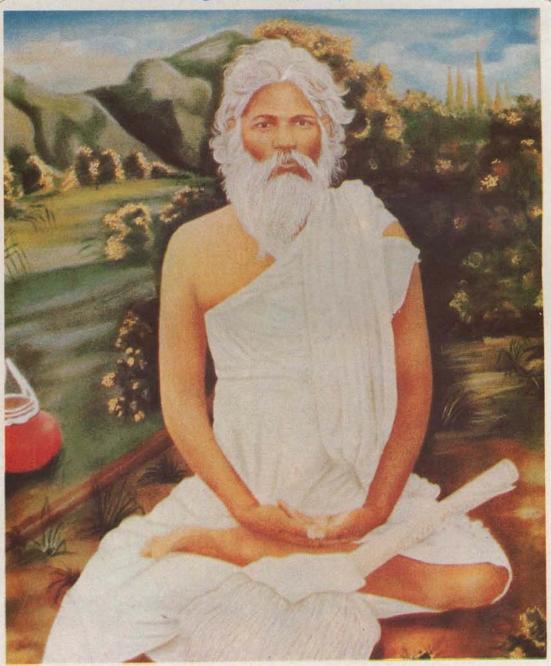

पू. पंन्यासश्री जिनोत्तमविजयक महाराज

સુશીલ સંદેશ-પ્રકાશનમંદિર - સિરોહી (રાજસ્થાન)ના સૌજન્યથી

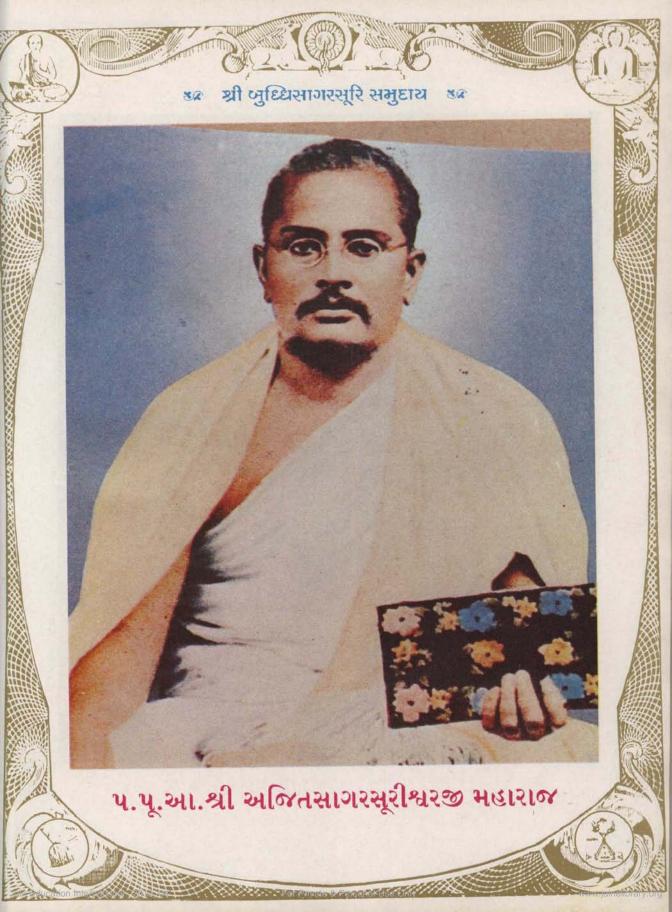

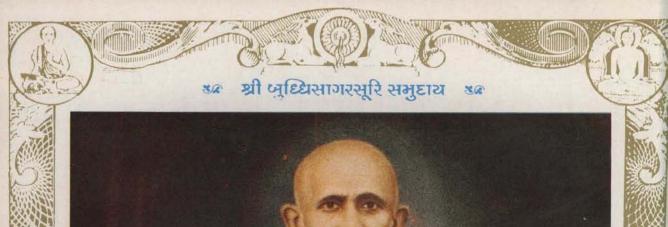

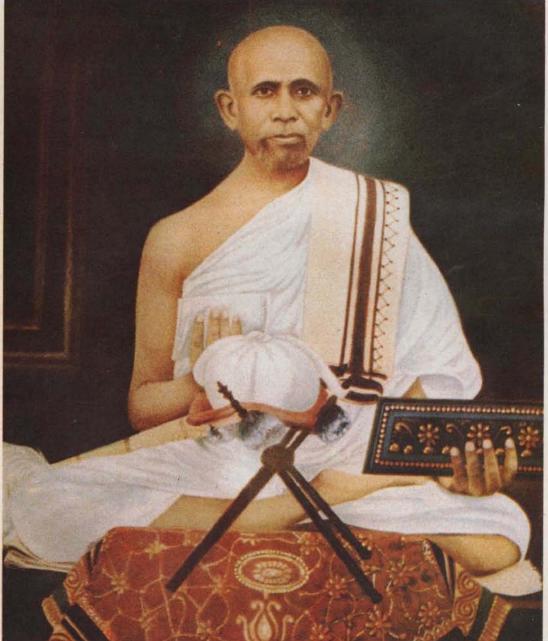
યોગસાધનાના પ્રખર ધુરંધર

૫.પૂ.આ.દેવશ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

શાહ ફતેચંદ સોમચંદ પરિવાર ભાવનગરના સીજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રી કીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

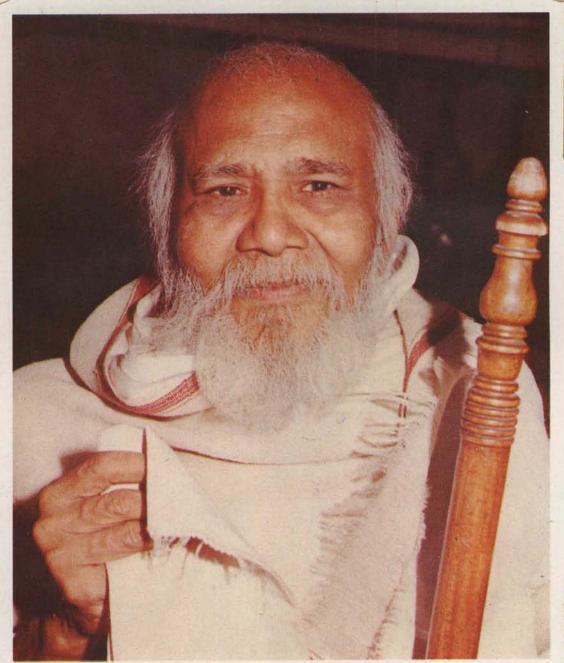
પ.પૂ.આ.શ્રી મનોહરકીર્તિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી શાહ કાન્તાબહેન અમુલખરાય પરિવાર–ભાવનગરના સોજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રી કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

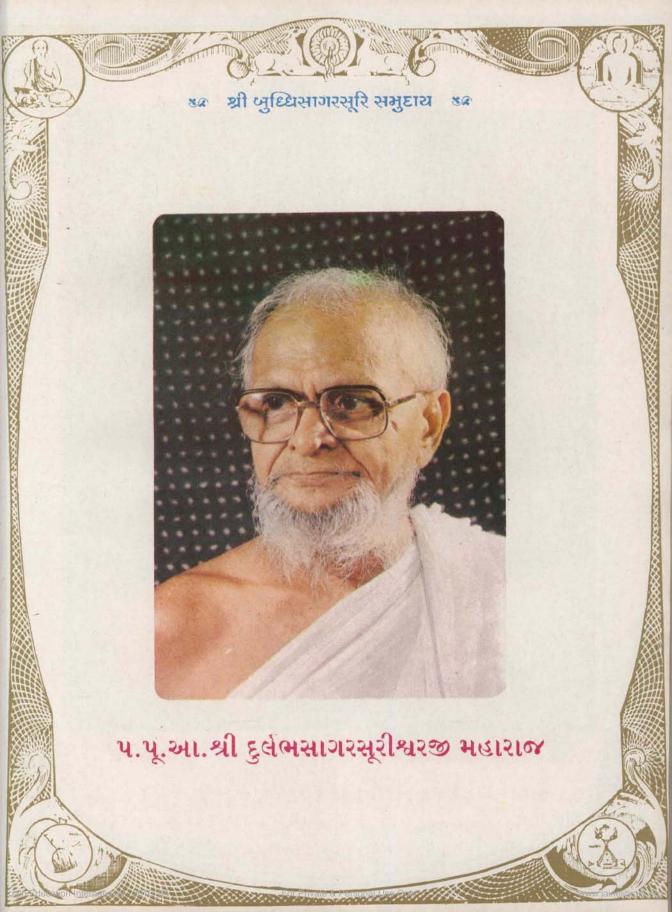
યું. પંત્યાસત્રી ધરાગેન્દ્રસાગરજી મહારાજશ્રીનો સદ્યદેશથી શ્રી કાર શાતિનાયજી જેન સંઘ, બોરા બજાર સ્ટ્રીટ, તથા શ્રી કેલાસસાગરસ્ટિકા કેન્દ્રશન∼મેલઈના સાજસ્થથી

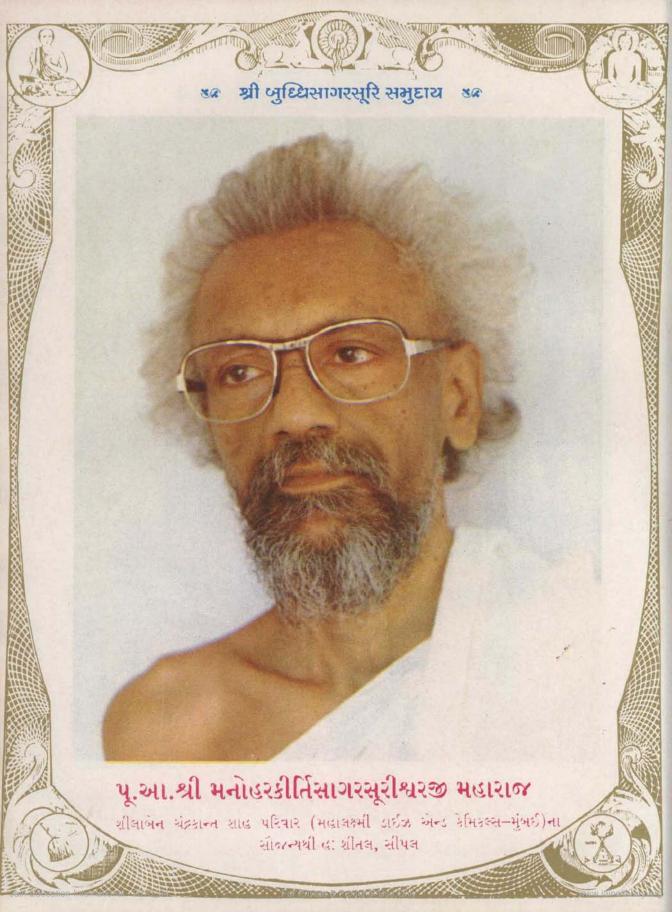

પ્રભાવક પ્રવચનકાર

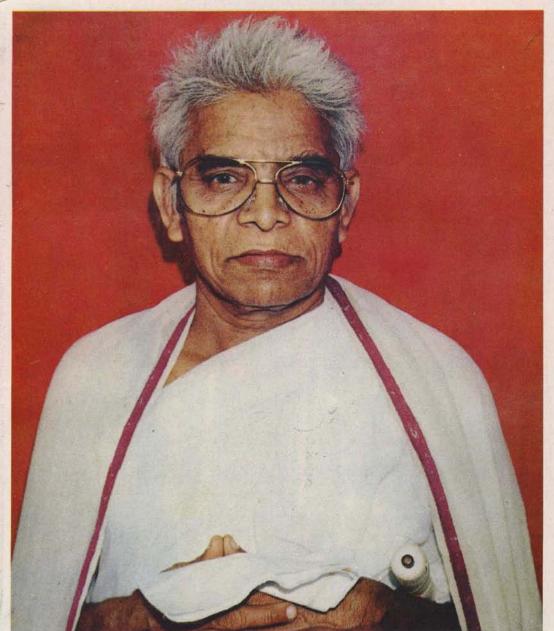
પ.પૂ.આ.શ્રી સુબોધસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

્રી પાંચાબહેન દલીચંદ ગાંધી પરિવારના સોજન્યથી હ . વિમળાબેન ભાનુચંદ ગાંધી

डक श्री जुध्धिसागरसूरि समुद्दाय डक

૫.પૂ.આ.શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

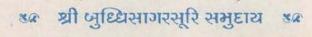
દેહગામવાળા ત્વે, શ્રી રમાણલાલ ધરમચંદ શાહના શ્રેયાર્થે હ : સુપુત્રા શ્રી નિરંજનભાઈ (અમેરિકા), શ્રી દીલીપભાઈ (હાલ મહેસાણા) તરકથી, શ્રી સીમેધરસ્વામી જિનમંદિર ઉપાસકગણ તરકથી, શ્રી આસિયાજીનગર નેદીગ્રામ તરકથી

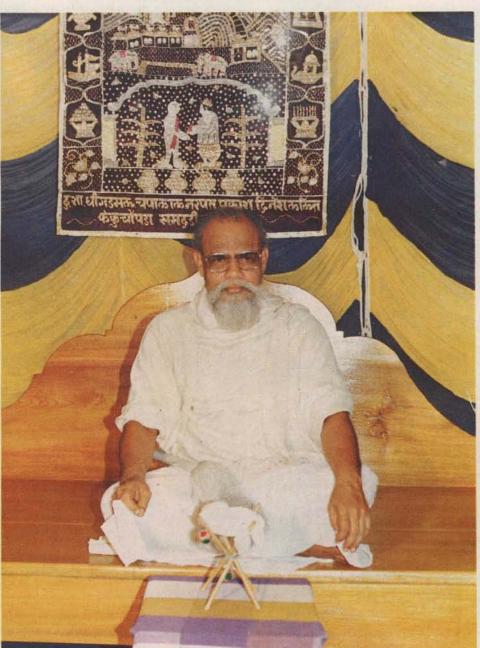
🗫 श्री जुध्धिसागरसूरि समुद्राय 🦋

૫.પૂ.આ.શ્રીભદ્રબાહુસાગરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

लिनशासनप्रेमी महानुभावोना सौलिन्यथी

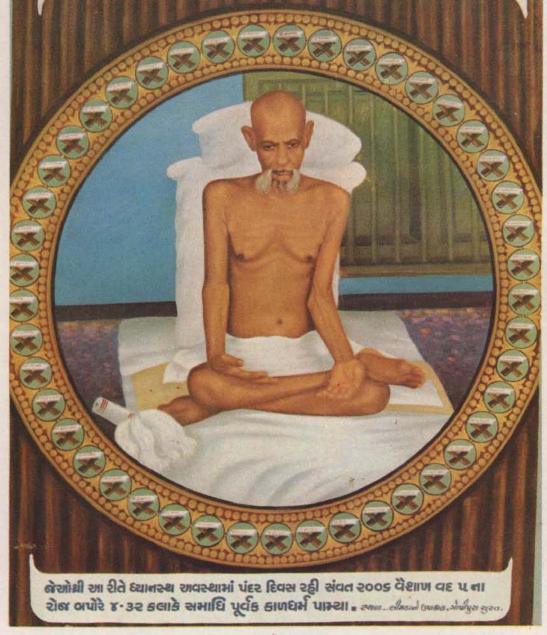

પ.પૂ.આ.શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી મહાવીર જેન આરાધના કેન્દ્ર-કોબા, (ગાંધીનગર) ગુજરાતના સોજન્યથી

se श्री सागरामंहसूरि समुहाय se

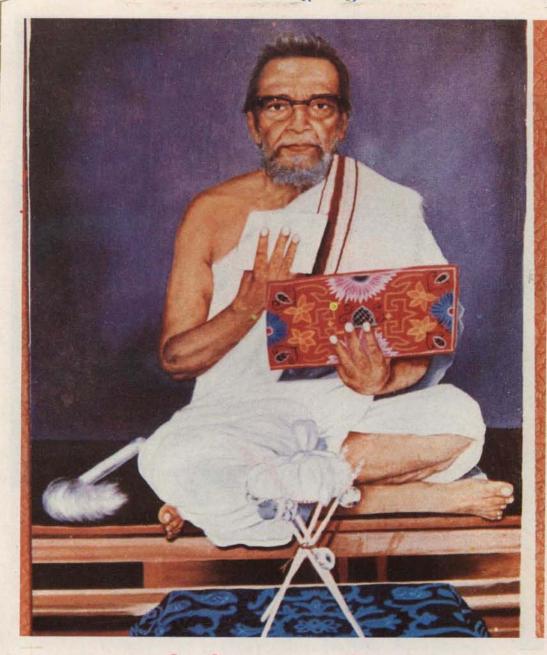
આગમોદદારક

પ.,પૂ.આ.શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ. પૂ. જિનાગમસેવી આચાર્યશ્રી દોલતસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી શ્રી વર્ધમાન જેન આગમતીર્થ કાત્રજ - પૂનાના સૌજન્યથી

(જેનઆગમ હીલ - કાઝજ - પુના ૪૧૧ ૦૪૬)

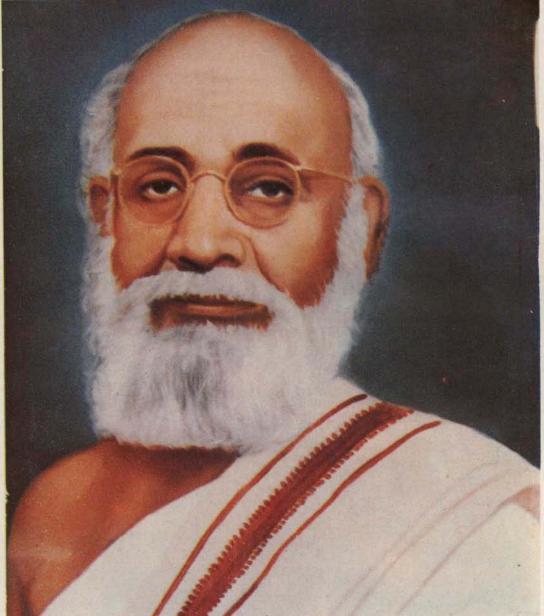
अब श्री सागरानंहसूरि समुद्दाय अब

પ.પૂ.આ.શ્રીમાણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

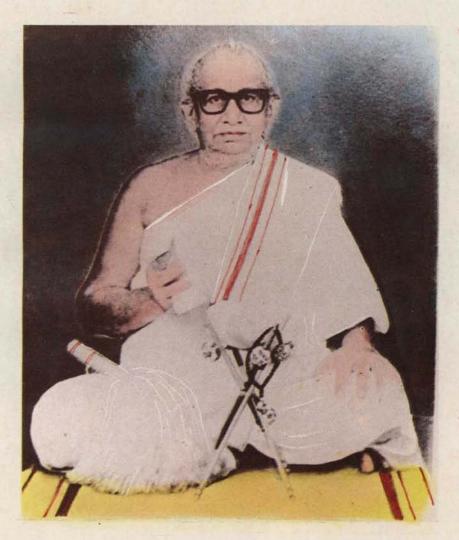
मालव भूषण पूज्य उपाध्याय श्री नवरत्नसागरजी मः साः की भेरणा से श्री शंखेश्वर जैन आगम मंदिर संस्था शंखेश्वर के सौजन्य से

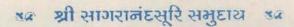
પ.પૂ.આ.શ્રી ચંદ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

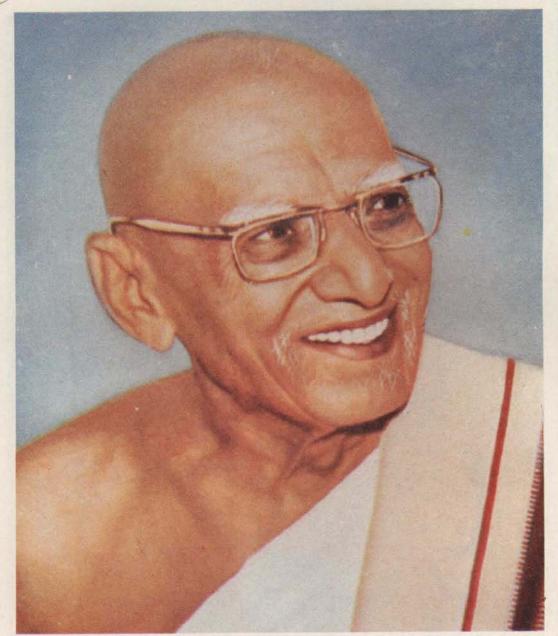
પ.પૂ.આ.શ્રી નંદિવર્ધનસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી શ્રી આગમોન્દ્રારક દેવર્ધ્ધિ જેન આગમ મંદિર ટ્રસ્ટ - જેન આગમહીલ કાત્રજ (પૂના) ૪૧૧૦૪૬ ના સોજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રી હેમસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

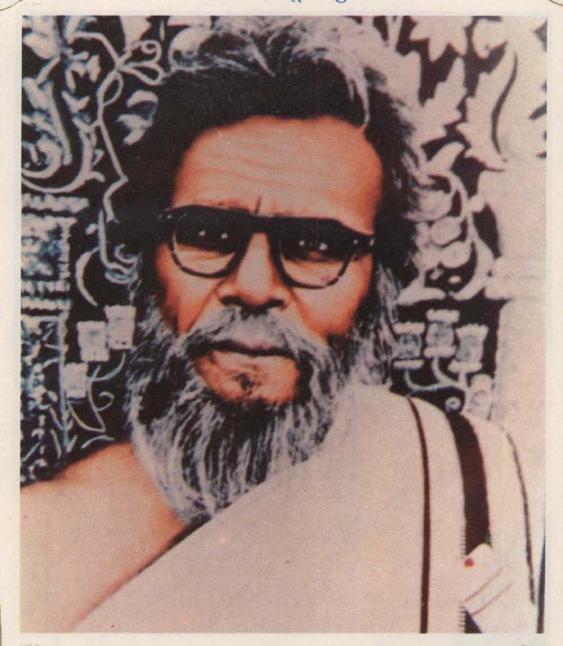
मालव भूषण पू. उपाध्याय श्री नवरत्नसागरजी म. सा. की प्रेरणा से श्री बाहु सुबाहु श्रमण वैयावच्च ट्रस्ट अहमदाबाद के सौजन्य से

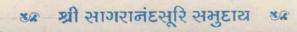
પ.પૂ.આ.શ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

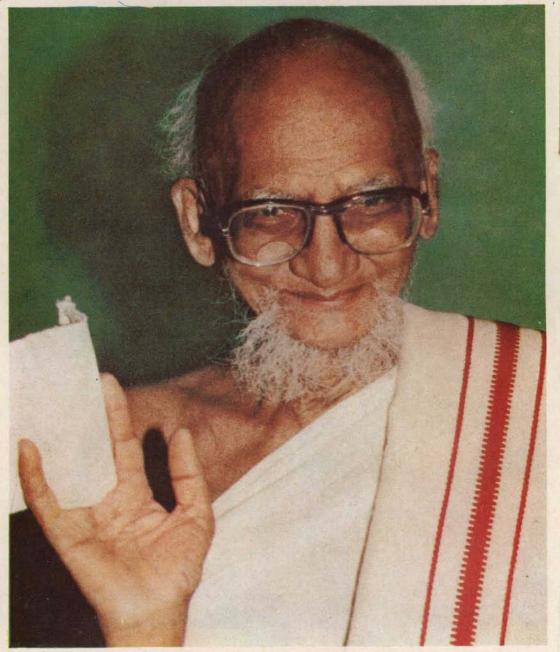
પૂ. મુનિશ્રી હર્ષસાગરજી મહારાજની પ્રેરણાથી શ્રી વિલેપારલા શ્વે. મૂ. જૈન સંઘ એન્ડ ચેરીટીઝ, પાર્લા (વેસ્ટ) મુંબઈના સૌજન્યથી क्र श्री सागरानंहसूरि समुहाय क्र

૫.પૂ.આ.શ્રી હંસસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

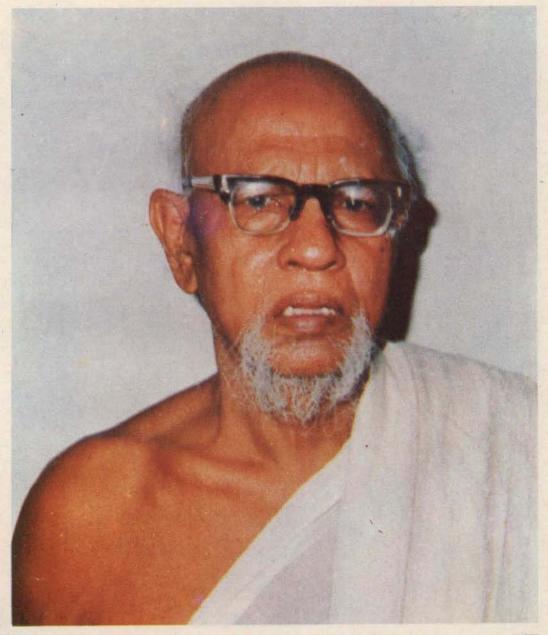
मालव भूषण पू. उपाध्याय श्री नवरत्नसागरजी म. सा. की प्रेरणा से श्री बाहु सुबाहु श्रमण वैयावच्च ट्रस्ट अहमदाबाद के सौजन्य से

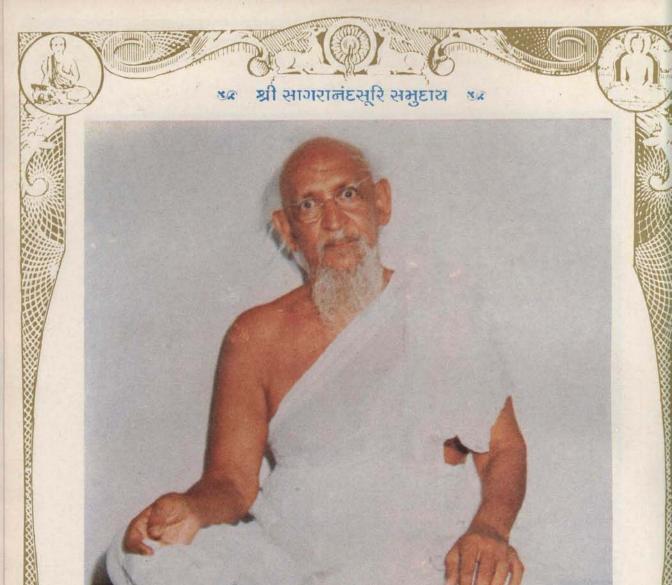
૫.પૂ.આ.શ્રી દર્શનસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મુનિરાજથી ગુણચંદ્રસાગરજી મ. તથા પૂ. મુનિરાજથી પ્રશમચંદ્રસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી અરિહંત ટાવર જેન સંઘ, ભાયખલા, મુંબઈ-૨૭ના સૌજન્યથી डब श्री सागरानंदसूरि समुदाय डब

૫.પૂ.આ.શ્રીચિદાનંદસાગરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

मालव भूषण पूज्य उपाध्याय श्री नवरत्नसागरजी म. सा. की भेरणा से श्री शंखेश्वर जैन आगम मंदिर संस्था शंखेश्वर के सौजन्य से

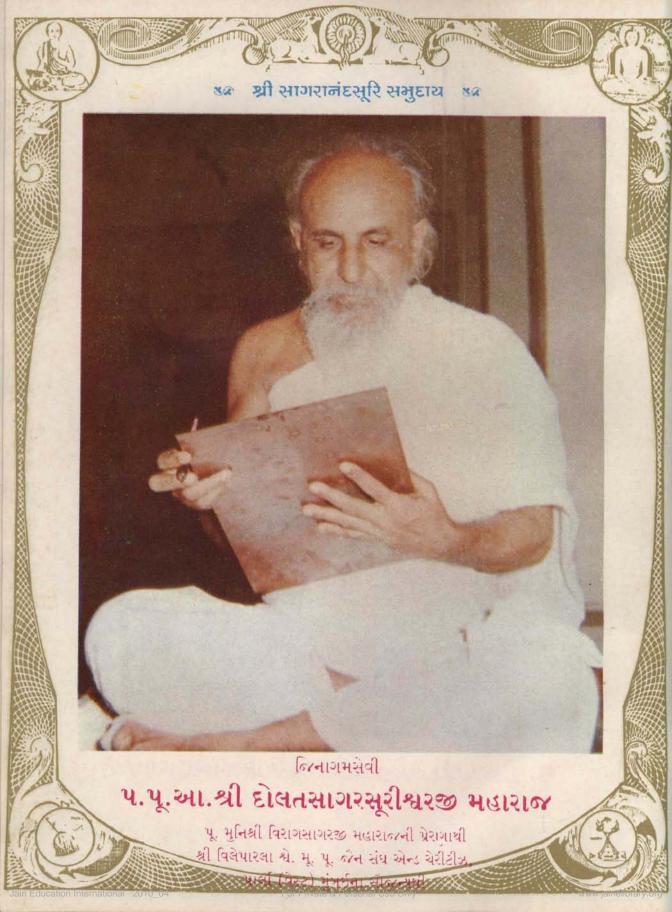
પ.પૂ.આ.શ્રી કંચનસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

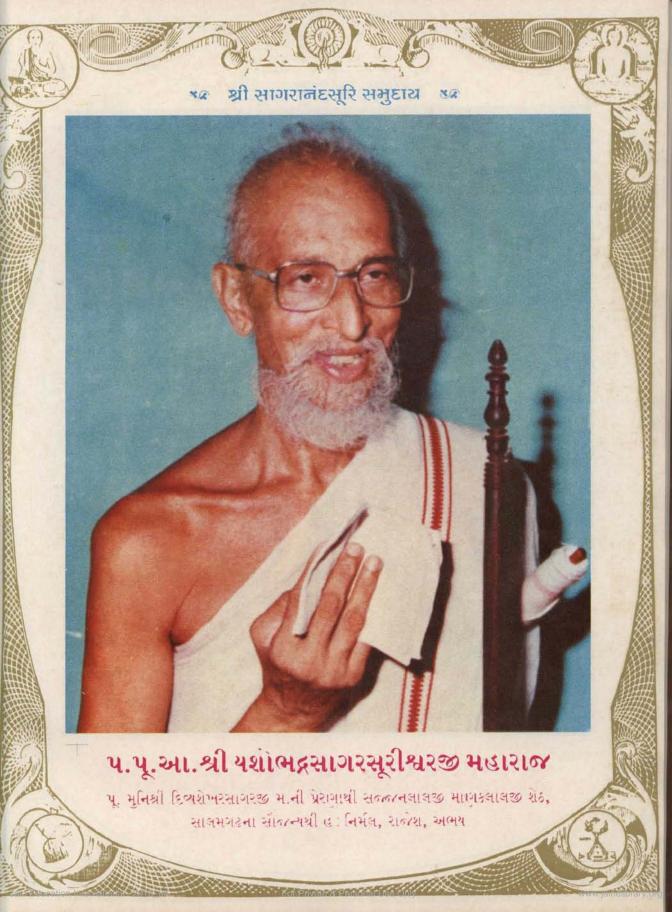
પ્. ઉપાધ્યાયથી પ્રમોદસાગરજી મે. સા.ના સંદુપદેશથી શ્રી આગમોન્દ્રારક જ્ઞાનવાળા, સાબરમતી, અમદાવાદ-૫ ના સૌજન્યથી

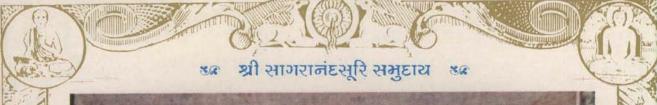

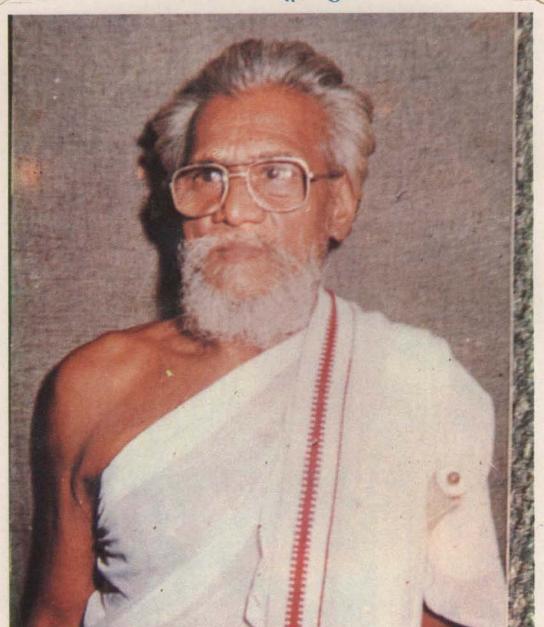

૫.પૂ.આ.શ્રી નરેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

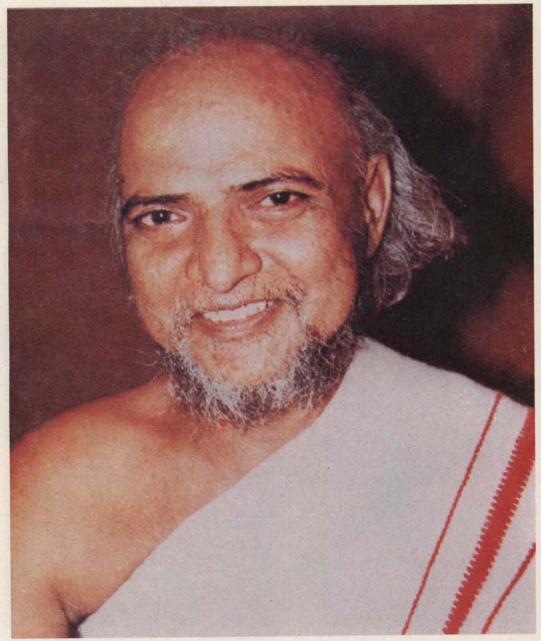

૫.પૂ.આ.શ્રી જિતેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

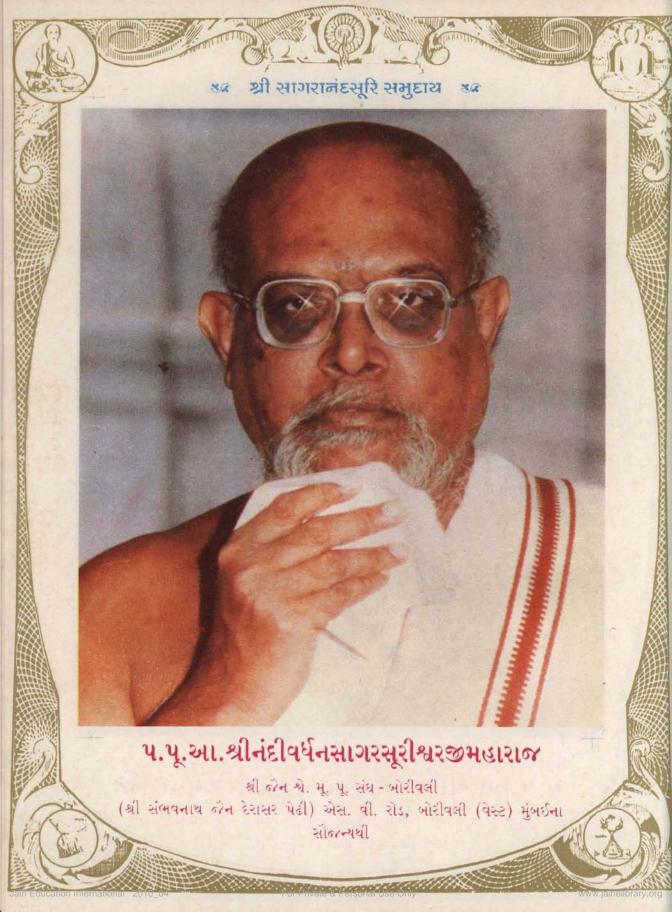
પૂ. મુનિશ્રી પુન્યપાલસાગરજી મ. પ્રેરિત શ્રી જિનેન્દ્રસાગરસૂરિ સેવા સમિતિ, અમદાવાદના સૌજન્યથી इक श्री सागरानंहसूरि समुहाय इक

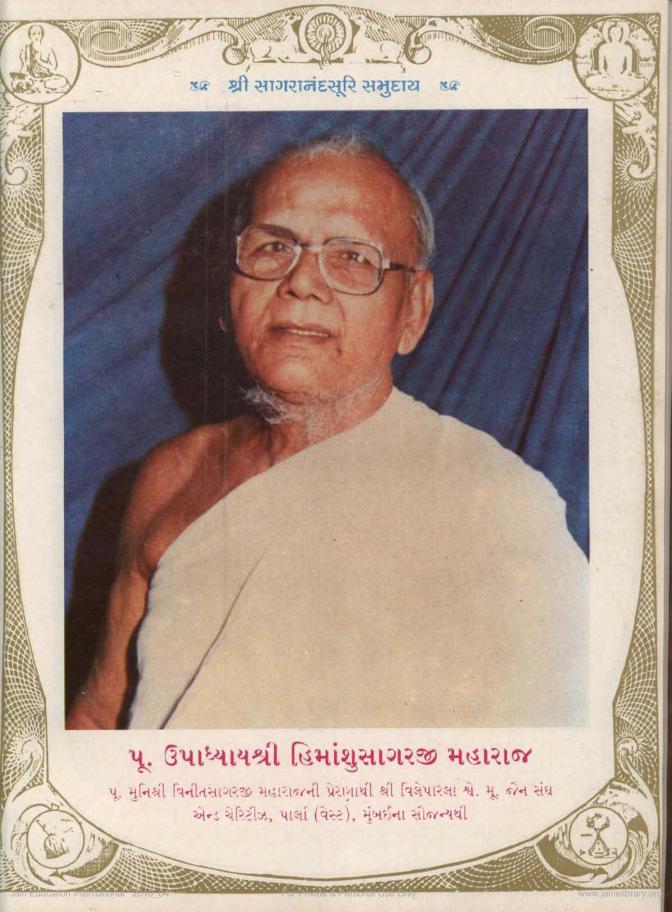

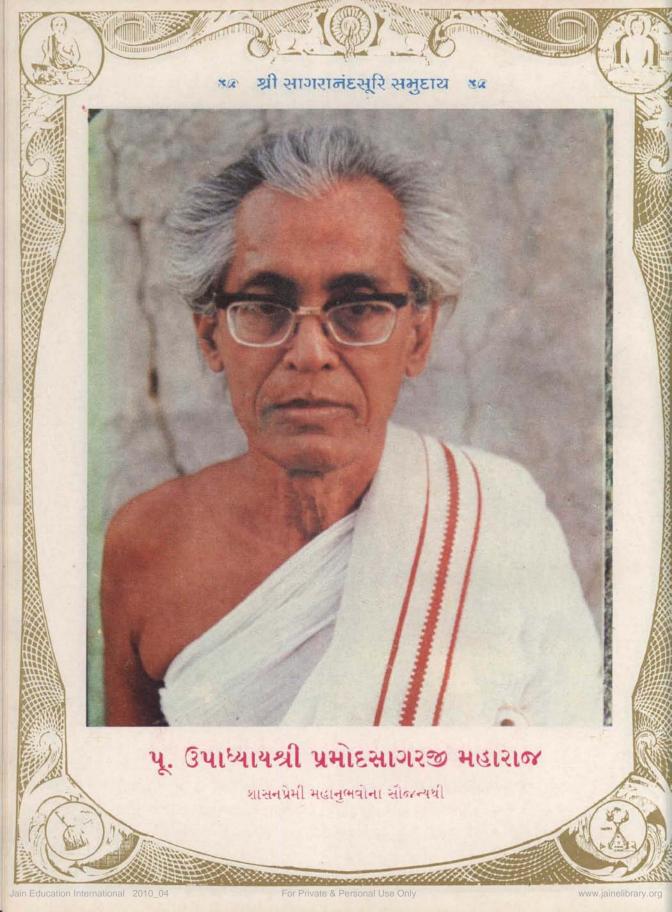
સંગઠન પ્રેમી

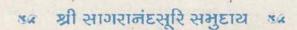
૫.પૂ.આ.શ્રીનિત્યોદયસાગરસૂરીશ્વરજીમહારાજ

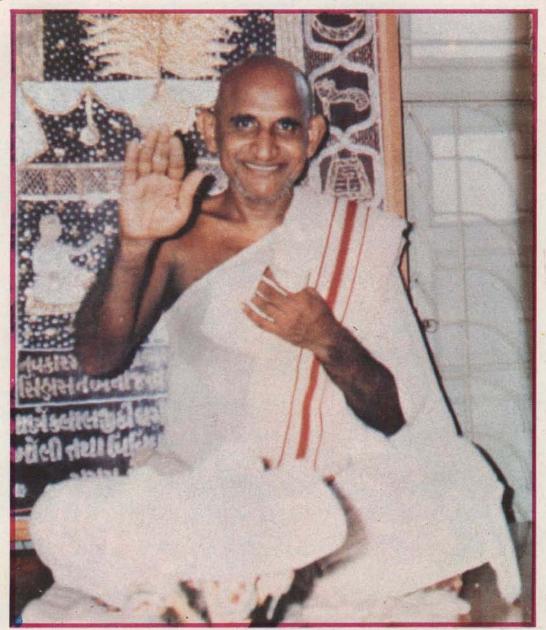
પૂ. મુનિશ્રી રવિચન્દ્રસાગરજી મ ના સદુપદેશથી રાજસ્થાન જૅન સંઘ ભદીપાડા, ભાંડુપ (વેસ્ટ) મુંબઇના સોજન્યથી

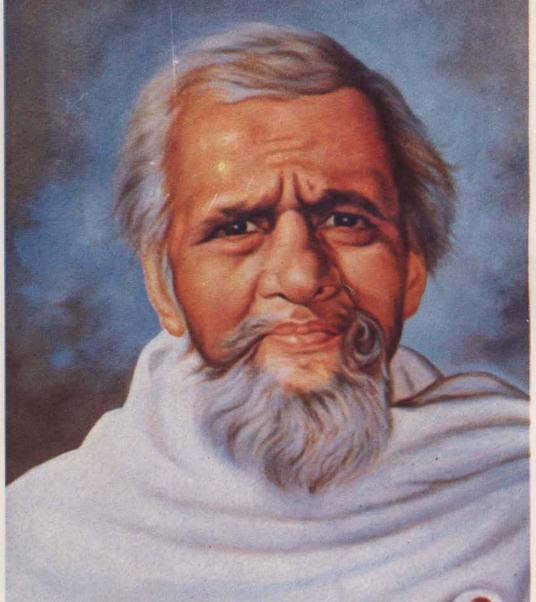

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી નરદેવસાગરજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી ચંદ્રકીર્તિસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી લલિતકુમાર એમ. મંડલેચા પરિવાર તથા શ્રી શાંતિલાલ મોતીલાલ સમદડીયા પરિવાર યેવલા (જિ. નાસિક) મહારાષ્ટ્ર તથા શ્રી કુબડિયા પરિવાર (યેવલા મેડિકલ સ્ટોર)ના સૌજન્યથી હ : નિશીકાંતભાઈ

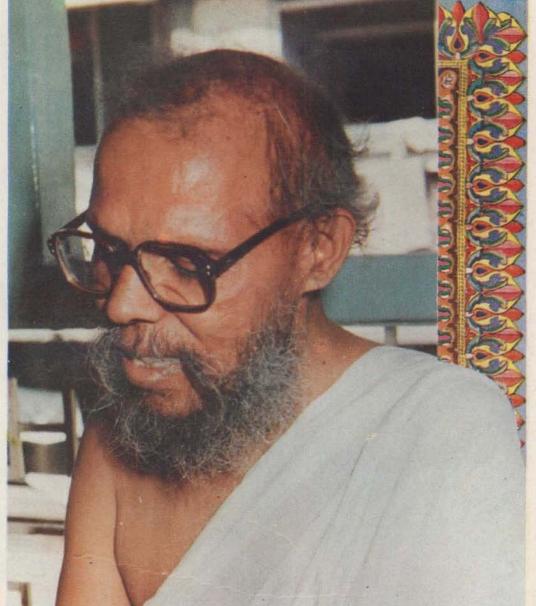

પૂ. પંન્યાસશ્રી અભ્યુદયસાગરજી મહારાજ

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી નવરત્નસાગર મ. સા. તથા પૂ. ગણિવર્યશ્રી જિનરત્નસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી રત્નસાગર ઉપધાન સમિતિ-પૂના ના સૌજન્યથી

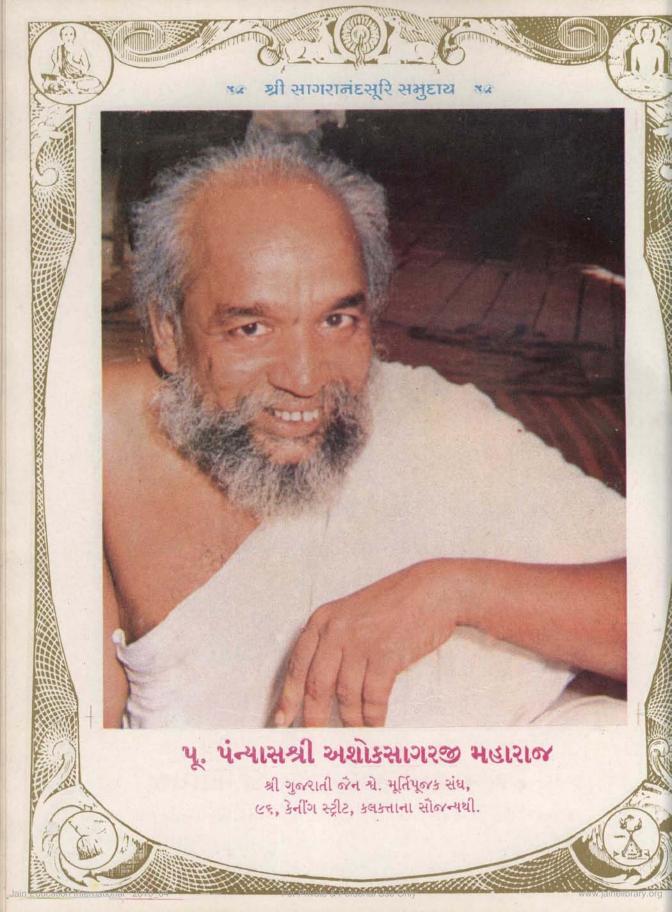

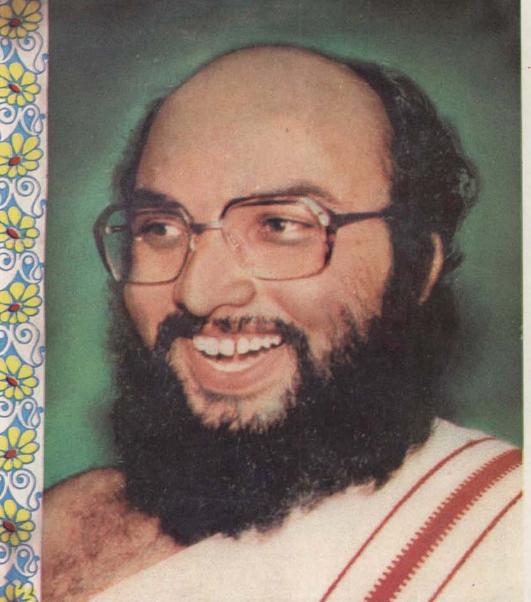
परम निस्पृढा - मालवलूषाग

પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી નવરત્નસાગરજી મહારાજ

શ્રી ૠષભદેવજી છગની રામજીની પેઢી, ખારાકુવા, ઉજ્જેન (મ.પ્ર.)ના સૌજન્યથી

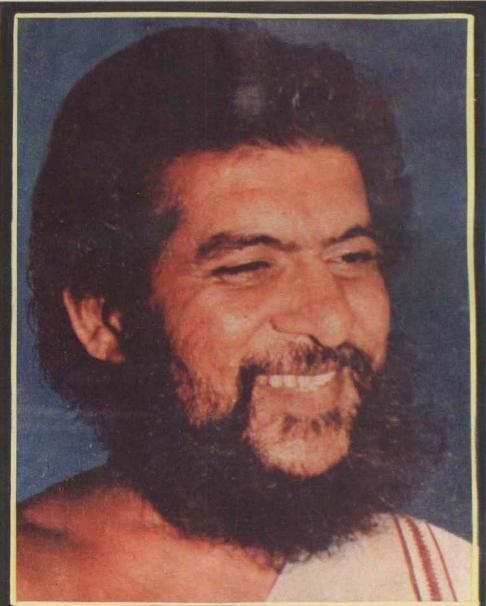

પૂ. પંન્યાસશ્રી ચંદ્રાનનસાગરજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી દિવ્યાનંદસાગરજી મ.ના શિષ્યરત્ન પૂ. મુનિશ્રી પ્રશમચંદ્રસાગરજી મહારાજશ્રીએ સં.૨૦૪૭માં પૂનમ પાર્કમાં કરાવેલ પર્યુષણપર્વની યાદગીરી નિમિત્તે પૂનમ પાર્ક જૈન સંઘ-મુંબઈના સૌજન્યથી

પૂ. પંન્યાસશ્રી મહાયશસાગરજી મહારાજ શ્રી માટુંગા જૈન શ્રે. મૂ. તપગચ્છ સંઘ, મુંબઈ-૧૯ ના સૌજન્યથી

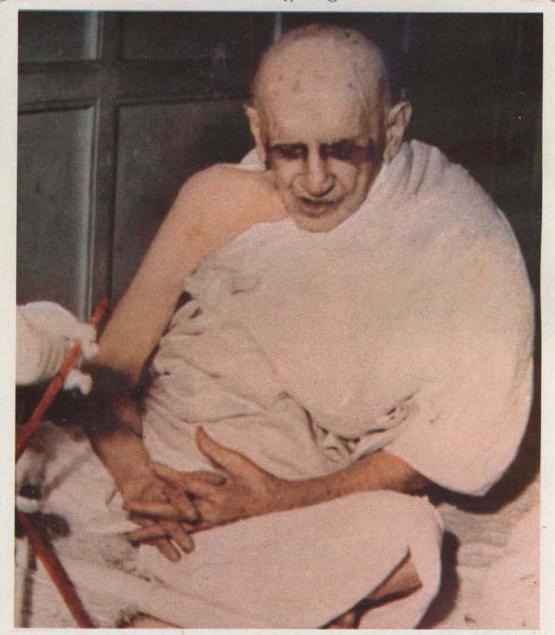

પૂ. પંન્યાસશ્રી ચંદ્રશેખરસાગરજી મહારાજ પ્. મુનિશ્રી વિશ્વશેખરસાગરજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી શ્રીમતી કુસુમબેન રસિકભાઈ,

કપડવંજવાળાના સૌજન્યથી

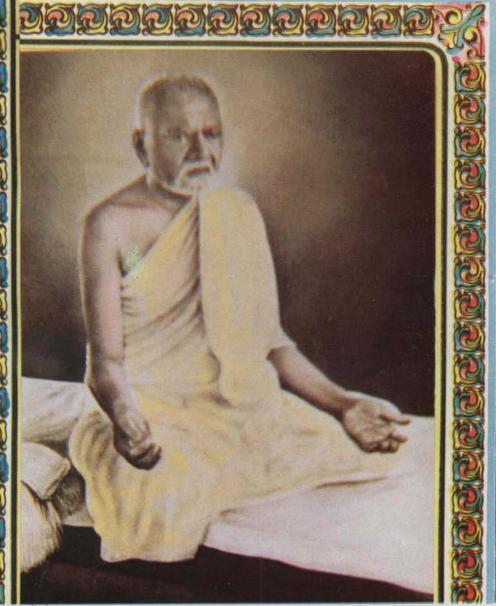
अब भ्री सिध्धिस्रि समुद्दाय अब

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયસિહ્કિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

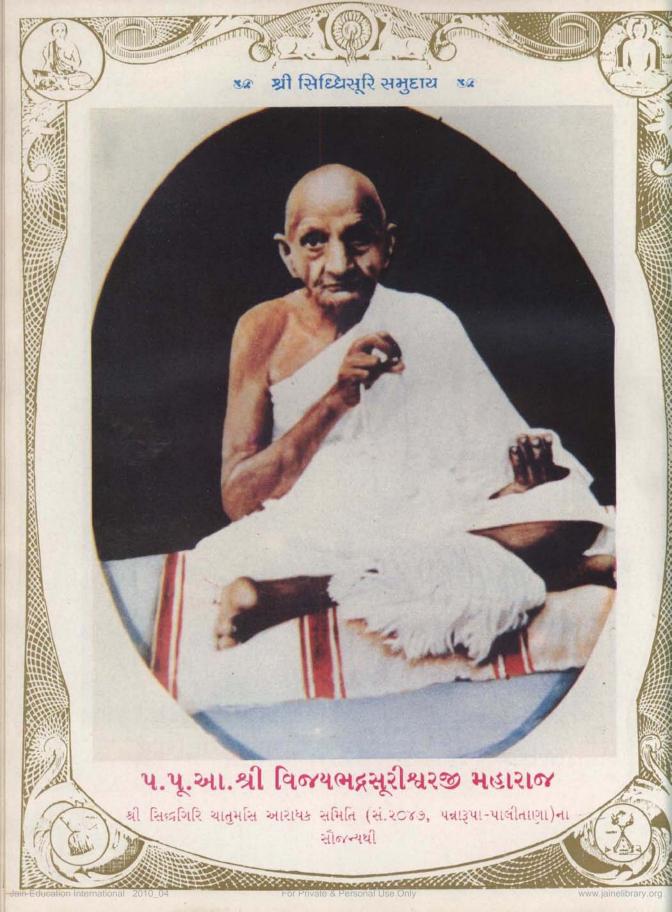
શ્રી સિદ્ધગિરિ ચાતુર્માસ આરાધક સમિતિ (સં.૨૦૪૭, પન્નારૂપા-પાલીતાણા)ના સૌજન્યથી

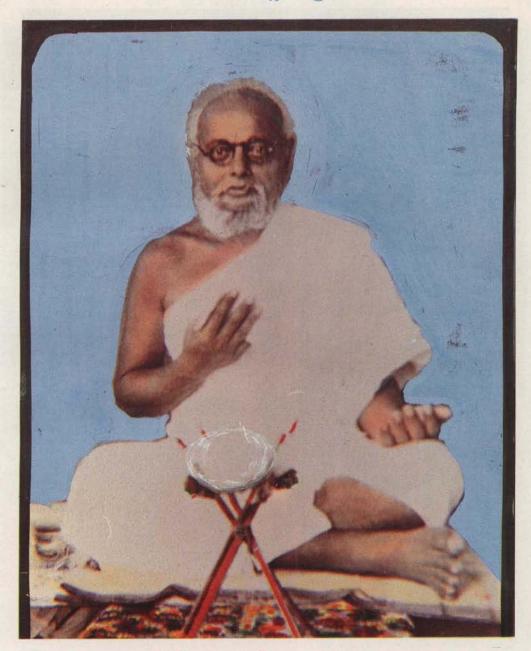

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમેઘસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી સિદ્ધગિરિ ચાતુર્માસ આરાધક સમિતિ (સં.૨૦૪૭, પન્નારૂપા-પાલીતાણા)ના સૌજન્યથી

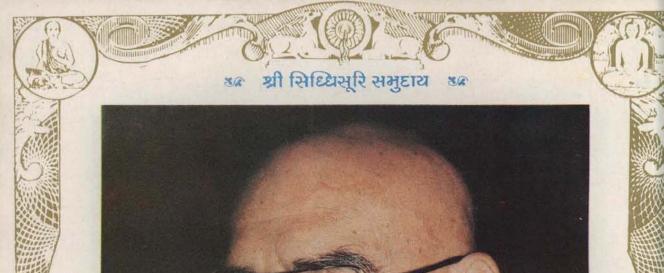

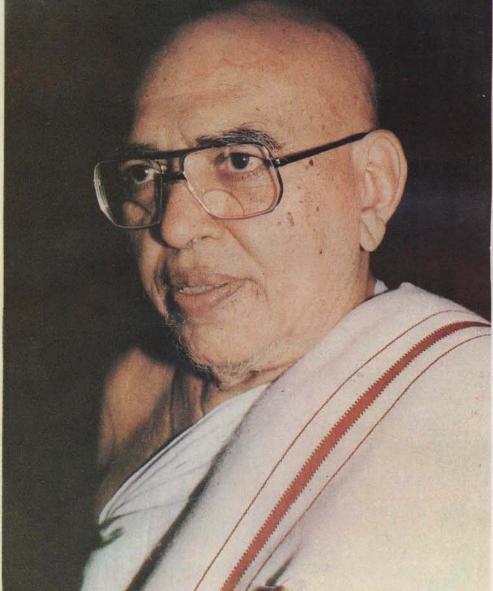
क्र श्री सिध्धिसूरि समुद्दाय क्र

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમનોહરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

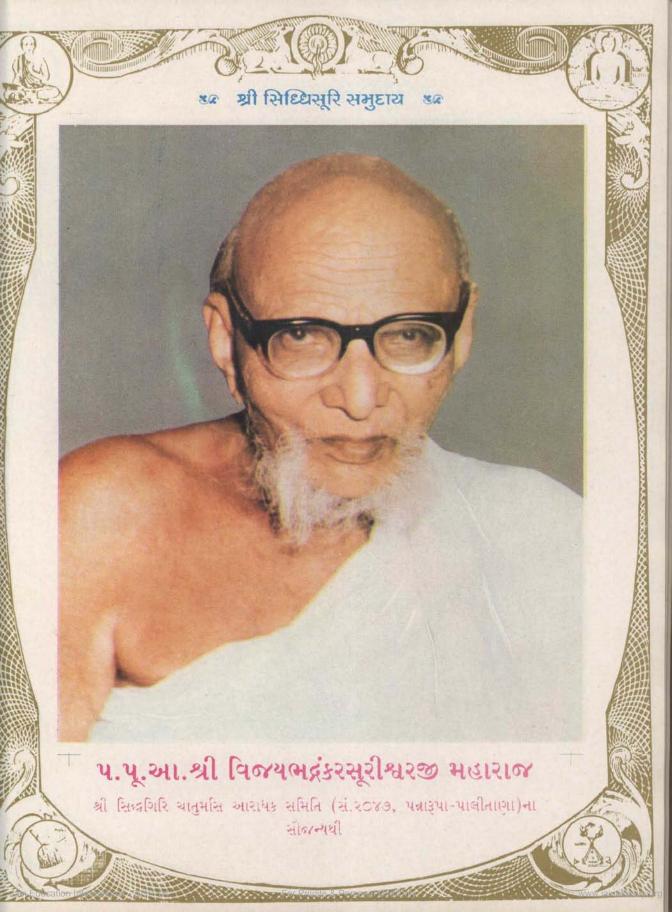
શ્રી સિદ્ધગિરિ ચાતુર્માસ આરાધક સમિતિ (સં.૨૦૪૭, પન્નારૂપા-પાલીતાણા)ના સૌજન્યથી

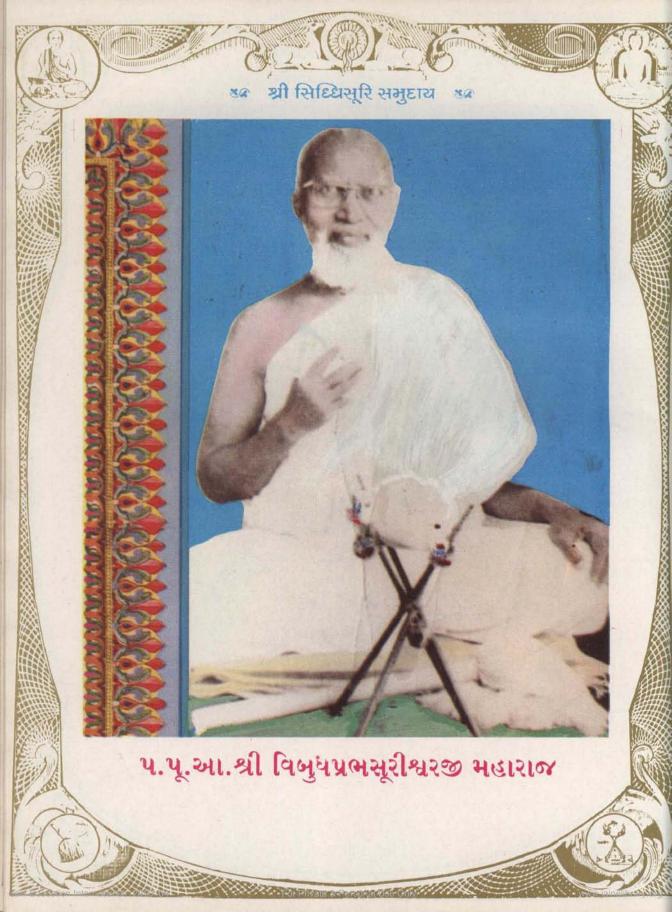

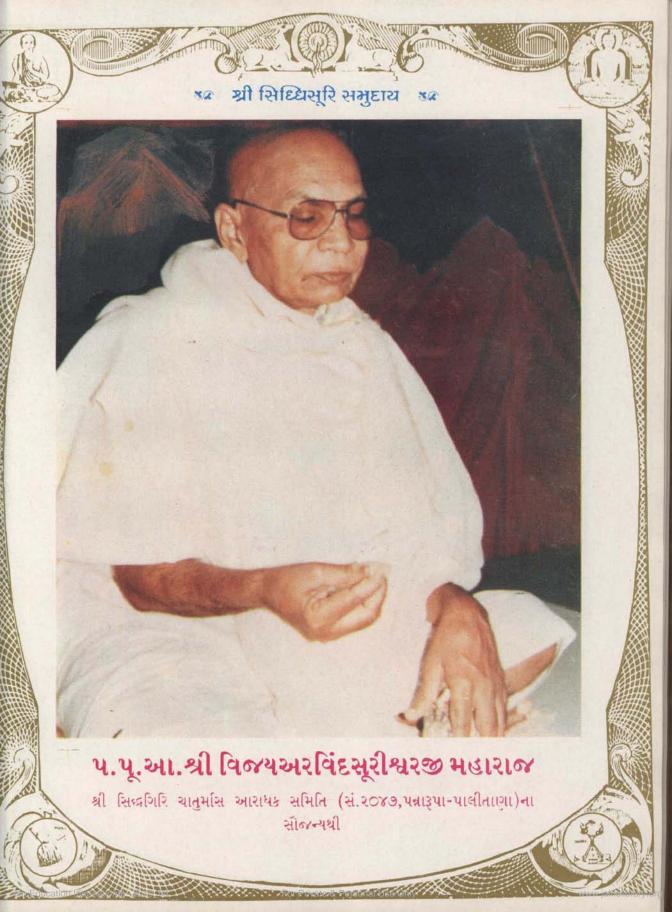

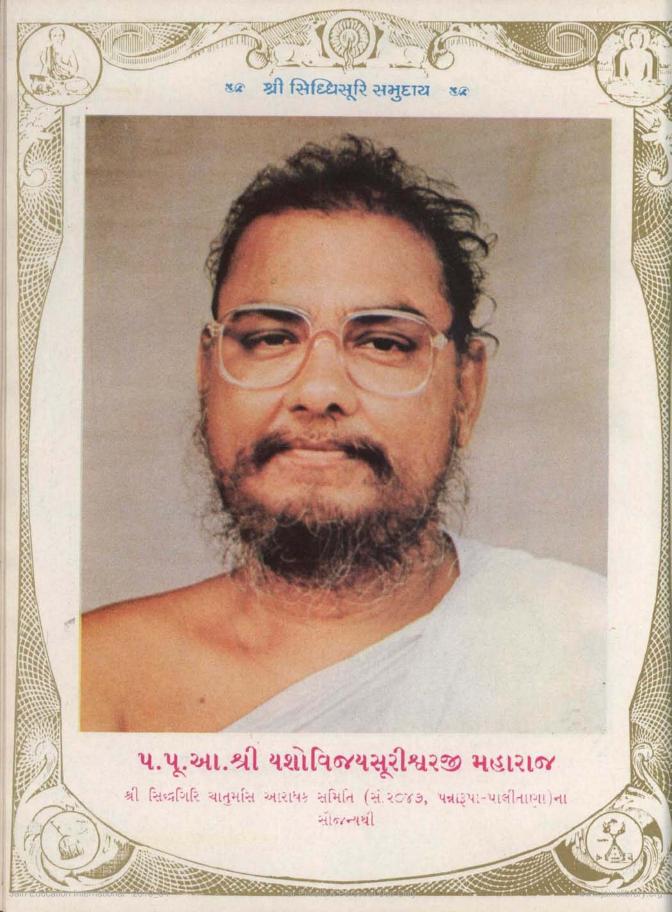
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયઓમકારસૂરીશ્વરજીમહારાજ

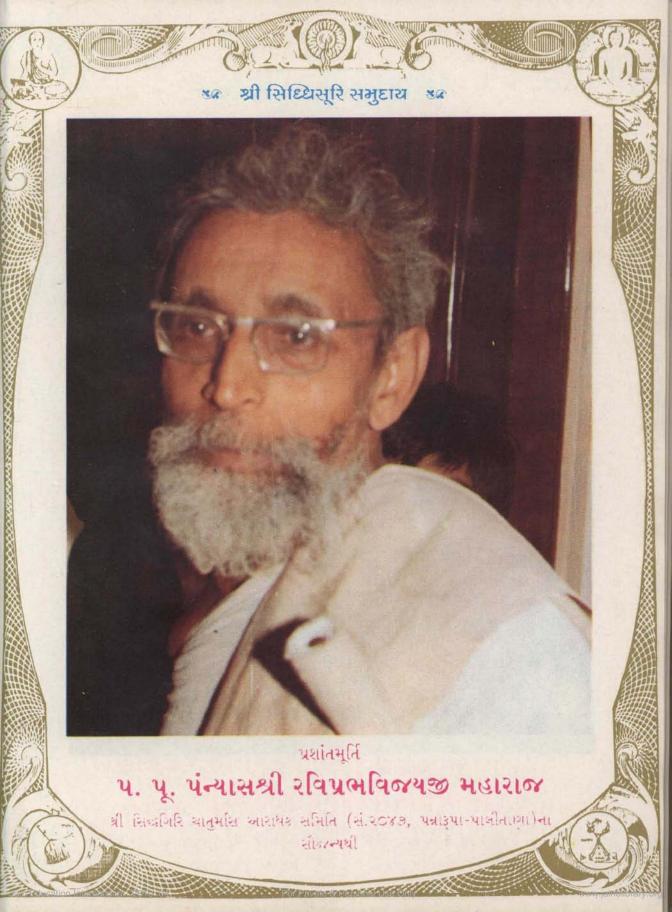
શ્રી સિલ્ડિગરિ ચાતુર્માસ આરાધક સમિતિ (સં.૨૦૪૭, પન્નારૂપા-પાલીતાણા)ના સૌજન્યથી

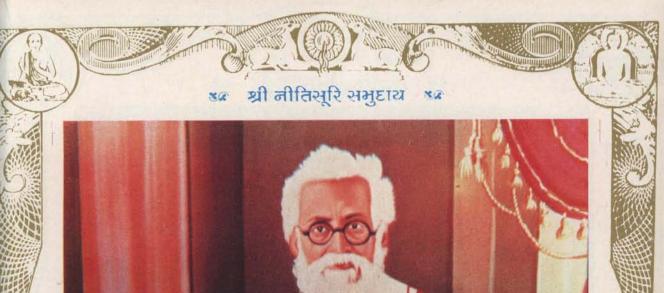

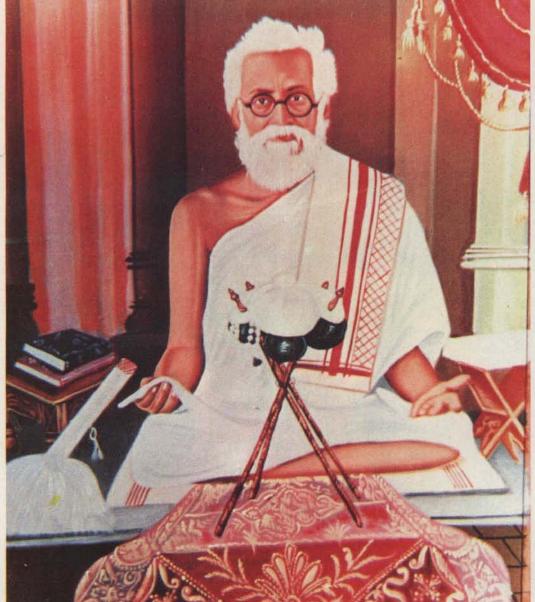

પ્રાચીન રૈવતાચલાદિ તીર્થોદ્ધારક

૫.પૂ.આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી ગિરનાર આદિ તીર્થોન્દ્રારક શ્રી વિજયનીતિસ્રિ જૈન શ્રે. પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટ જિલ્લાસ્ટ્રચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ, ૪૫, ગાંધી રોડ, અમદાવાદના ચોલ્લાથ

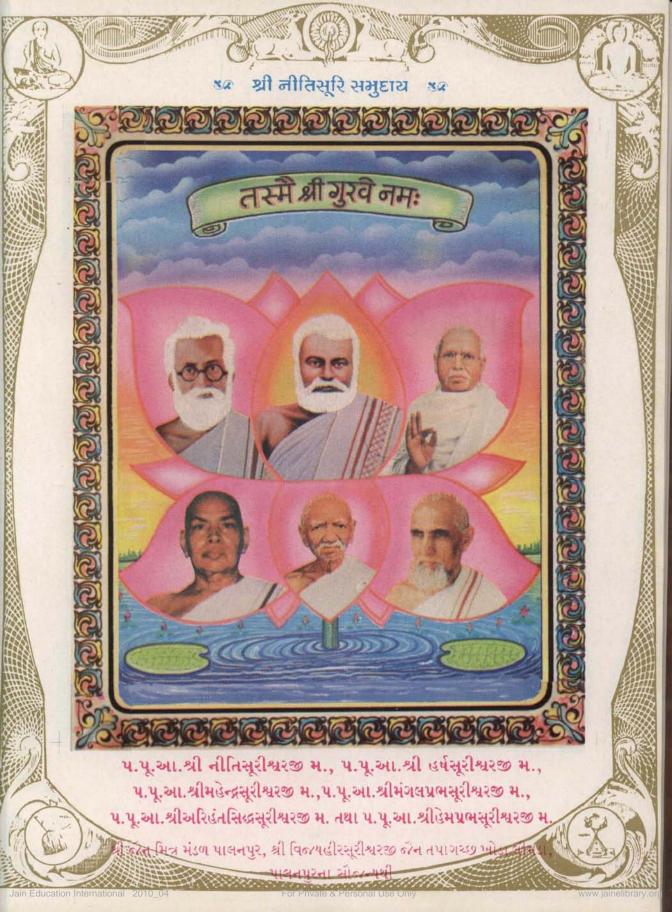

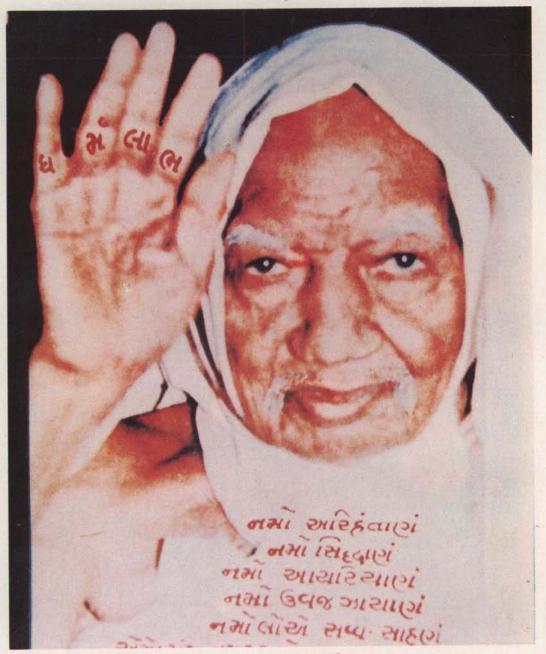
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયહર્ષસૂરિશ્વરજી મહારાજ

પૂ.આ.શ્રી વિજયહેમપ્રભસ્રીશ્વરજી મ.સા. તથા તપસ્વી મુનિરાજશ્રી અનંતભદ્રવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી ગુરુભક્તોના સૌજન્યથી

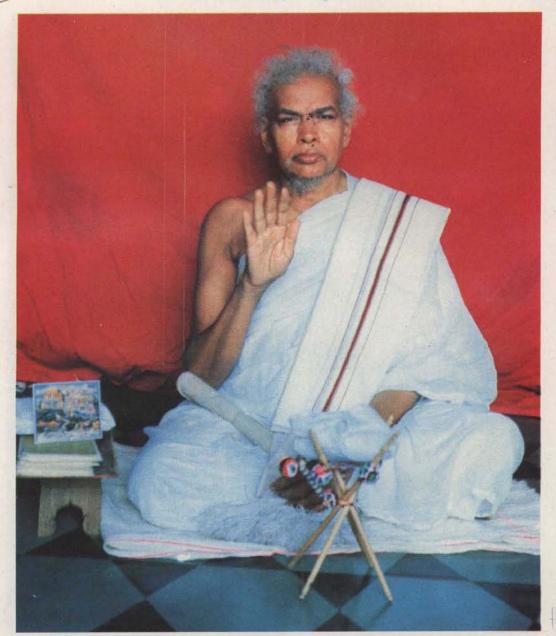

७ श्री नीतिसूरि समुद्दाय ७०

પૂ.આ.શ્રીવિજયમંગલપ્રભસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ સા.શ્રીવસંતશ્રીજી મ. સા.ના શિષ્યા પૂ. સા. શ્રી પ્રજ્ઞપ્તાશ્રીજી મહારાજની પ્રેરણાથી ્રશાહ દેવચંદ દુર્લભદાસ ઘીવાળાના ધર્મપત્નિ ચંદનબેનના સૌજન્યથી - ભાવનગર્મા 🗫 श्री नीतिसूरि समुद्दाय 🗫

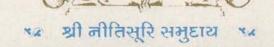
પૂ.આ.શ્રી વિજયઅરિહંતસિદ્ધસૂરીશ્વરજી મહારાજ

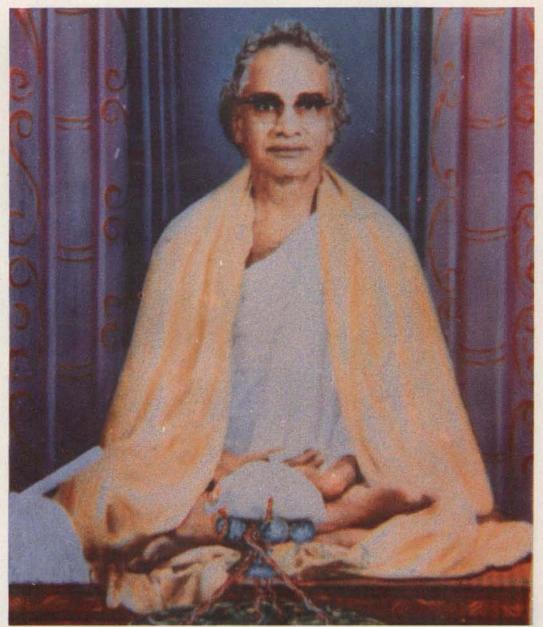
શ્રી રતિલાલ હીર્જીભાઈ સાવલા પરિવાર, મનફરા (કચ્છ) તથા આ<mark>ધોઈ (કચ્છ)વાળા</mark> શ્રી કાનજી ભારમલ છેડાના સૌજન્યથી હ. : વેલુબાઈ કાનજીભાઈ **इक श्री नीतिसूरि समुदाय** इक

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયભાનુચંદ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ. પંન્યાસથી સુબોધવિજયજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી ભાનુપ્રભા જેન સેનેટોરિયમ ટ્રસ્ટ, માદલપુર - એલીસબ્રીજ-અમદાવાદના સોજન્યથી

મરૂધર કેશરી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

જેન દેરાસર પેઢી, વાલરાઈ (રાજસ્થાન)ના સોજન્યથી

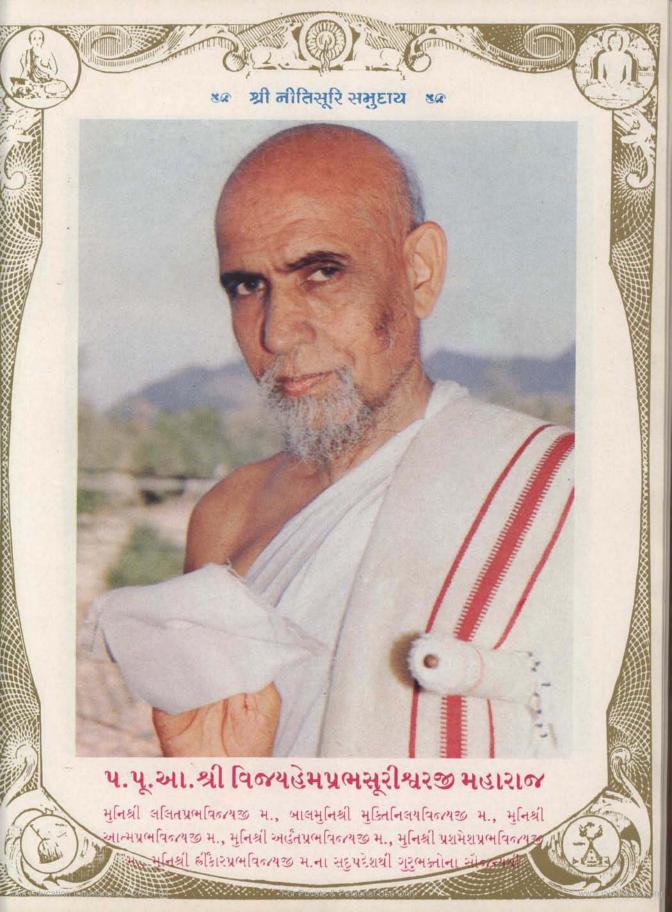

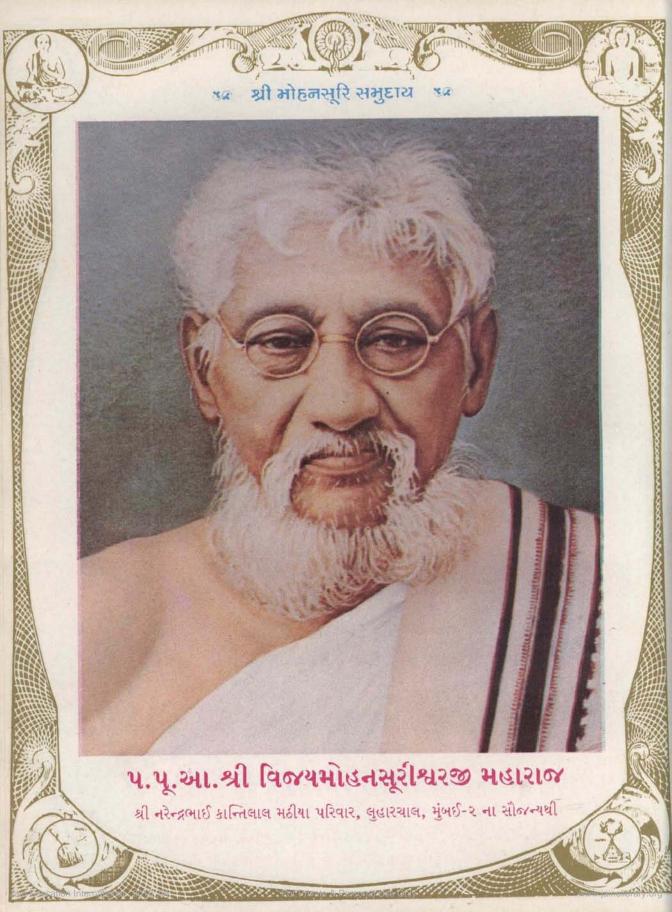

ગોડવાડ કેશરી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયપદ્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ

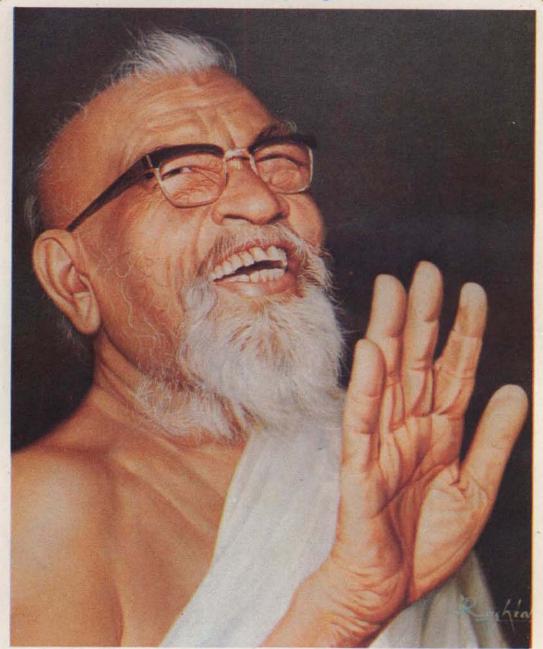
જૈન દેરાસર પેઢી, વાલરાઈ (રાજસ્થાન)ના સૌજન્યથી

क्ष भ्री मोहनसूरि समुद्दाय क्ष

યુગદિવાકર

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી પ્રાણલાલભાઈ કે. દોશી પરિવાર, મુંબઈ-૩૬ ના સૌજન્યથી

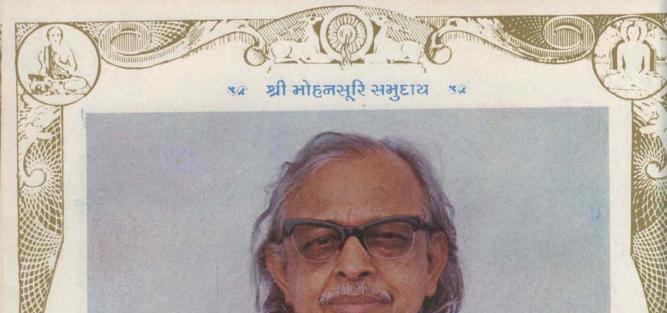

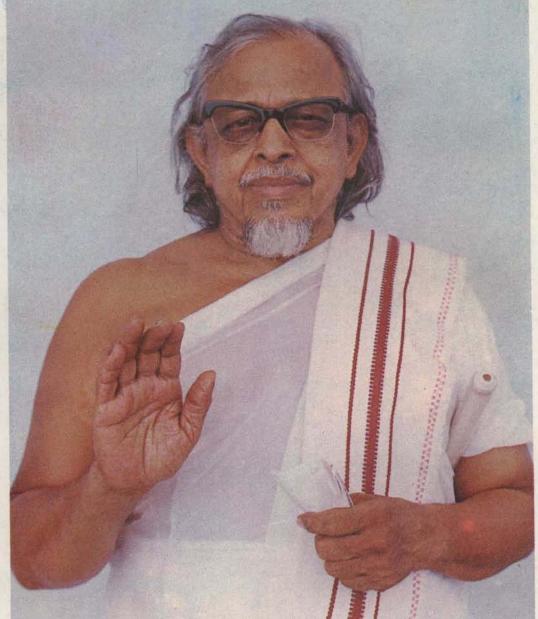

સાહિત્યકલાના મર્મજ્ઞ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી યશોદેવસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના શિષ્ય મુનિશ્રી જયભદ્રવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી કીર્તિકુમાર પ્રાણલાલ કે. દોશી પરિવાર, મુંબઈના સોજન્યથી

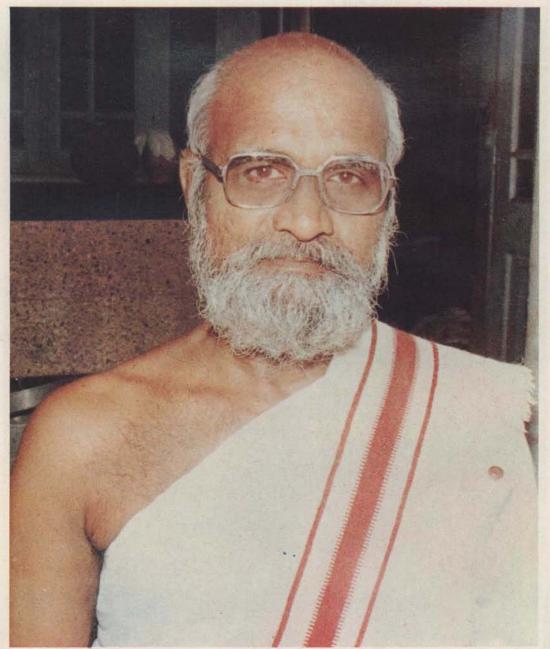

શતાવધાની

પૂં.આ.શ્રી વિજયજયાનન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજ

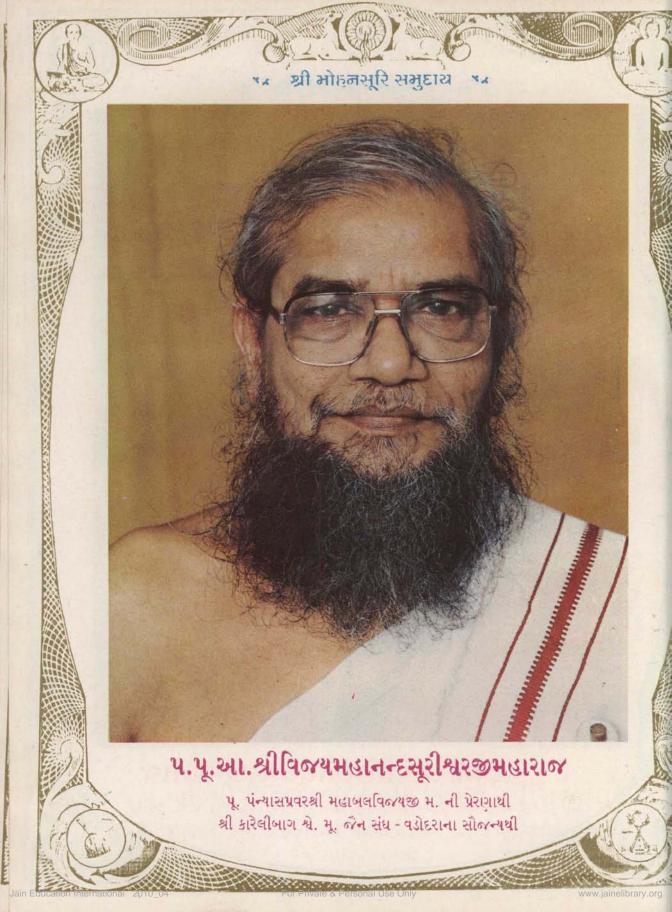
શ્રી શાંતિનાથજી જૈન દહેરાસર અને ધર્માદા ખાતાની પેઢી, રાવપુરા-કોઠીપોળ વડોદરાના સૌજન્યથી

😘 श्री मोहनसूरि समुद्दाय 😘

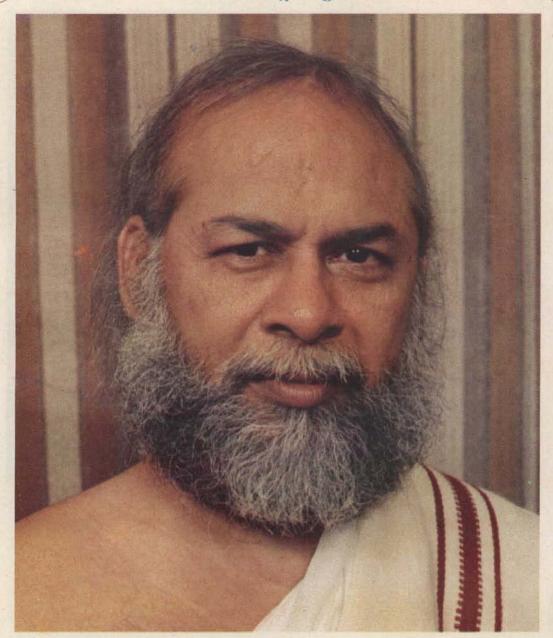

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયકનકરત્નસૂરીશ્વરજીમહારાજ

શ્રી વડોદરા શહેર જેન સંઘ શ્રી આત્માનંદ જેન ઉપાશ્રય, ઘડીયાળી પોળ, જાની શેરી વડોદરાના સૌજન્યથી

🕶 श्री भोहनसूरि समुद्दाय 🐄

વ્યાકરણ ન્યાયતીર્થ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયસૂર્યોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

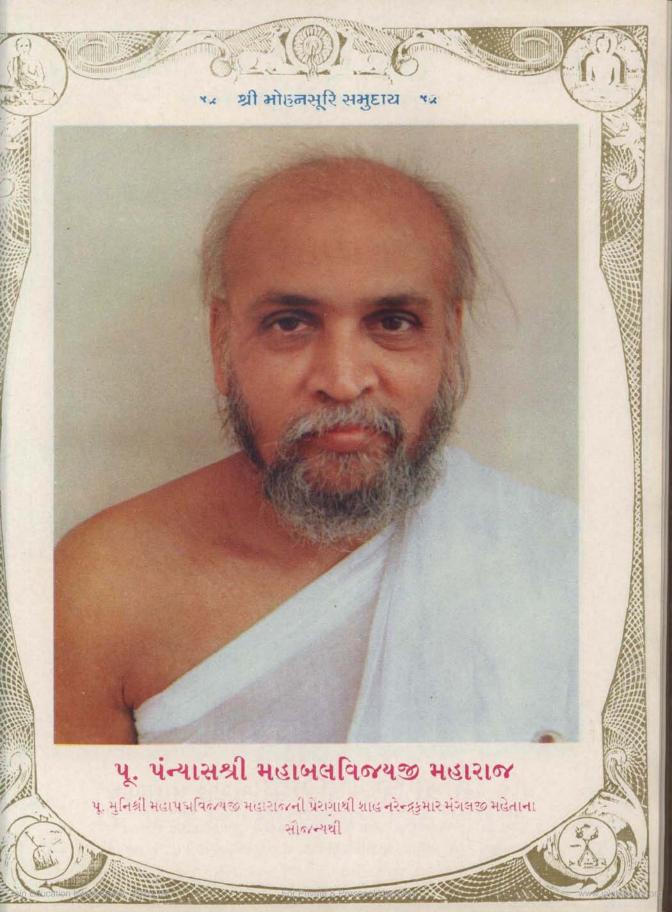
પૂ. મુનિશ્રી રાજરત્નવિજયજી મહારાજની પ્રેરણાથી વડોદરા-રાવપુરા-મામાની પોળ શ્રી જૈન શ્રે. મૂ. સંઘ-વડોદરાના સૌજન્યથી

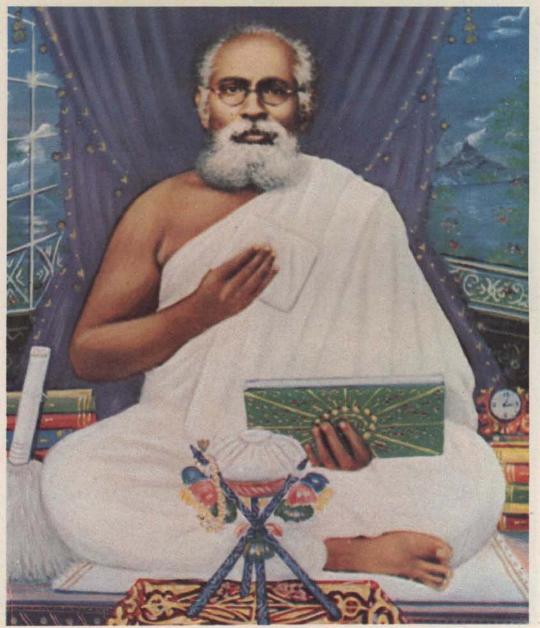

પૂ. પંન્યાસશ્રી વાચસ્પતિવિજયજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી યશોદેવસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના આજ્ઞાવર્તિની પૂ. સાધ્વીજીશ્રી કમલાશ્રીજી મ. તથા પૂ. સાધ્વીશ્રી મંજુલાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી ધનકુમાર ચંદુલાલ વોરા પરિવાર, મુંબઈના સોજન્યથી

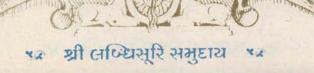
प्रव श्री लिण्डासूरि समुद्दायं प्रव

કવિકુલકિરીટ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજયશસ્**રીશ્વરજી મ.સા.ના સદુપદેશથી ગુરૂભક્તિ નિમિ**ત્તે શ્રી જયંતભાઈ સાવજીભાઈ કોઠારી પરિવાર, નાલાસોપારા (જી. થાણા) ના સૌજન્યથી હ : પ્રશાન્તભાઈ

દક્ષાણ દેશોન્દ્રાસ્ક

પૂ.આ.શ્રી વિજયલક્ષ્માગસૂરીશ્વરજી મહારાજ

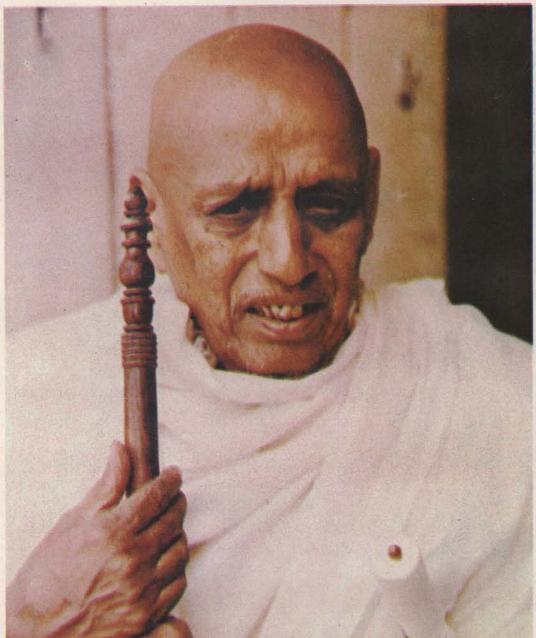
શ્રી તપાગચ્છીય આત્મકમલ લબ્ધિસૂરીશ્વરજી મામ્યુપનમંદિર ટ્રસ્ટ, દાદર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૨૮ ના સોજ્યમુદ્ય

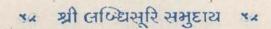
પૂ.આ.શ્રીવિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વીરસેનસુરિજી મ.સા.ના સંદુપદેશથી શ્રી સાયન જેન શ્રે. મૂ. સંઘ, શીવ, મુંબઈ-૨૨ ના સોજન્યથી 😘 श्री लिण्धसूरि समुद्दाय 😘

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયવિક્રમસૂરીશ્વરજી મહારાજ

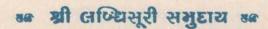
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજયશસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના સદુપદેશથી ગુરૂભક્તિ નિમિત્તે શ્રી જયંતભાઈ માવજીભાઈ કોઠારી પરિવાર, નાલાસોપારા (જી. થાણા) ના સૌજન્યથી હ∴પ્રશાન્તભાઈ

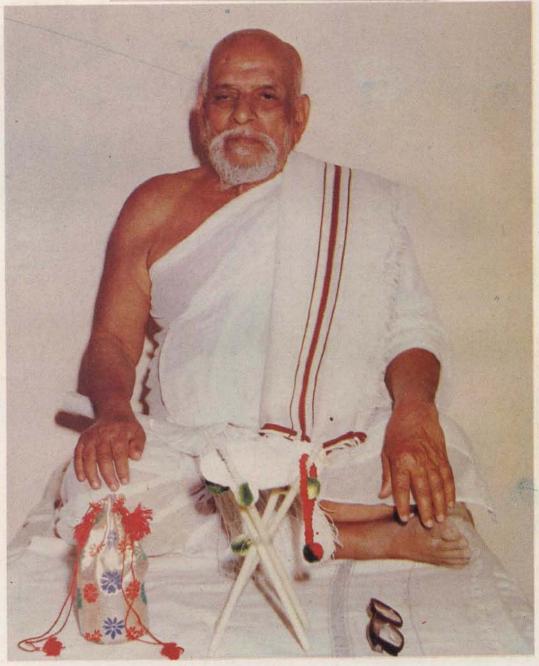

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયકીર્તિચંદ્રસૂરીરિજી મહારાજ

થ્રી તપાગચ્છીય આત્મકમલ લબ્ધિસૂરિ જ્ઞાનમંદિર ટ્રસ્ટ, દાદર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૨૮ ના સૌજન્યથી

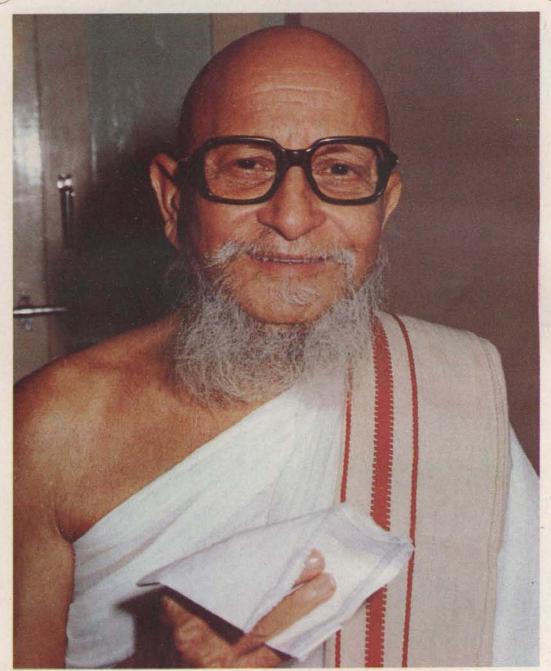

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયનવીનસુરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી ભાગ્યપૂર્ણવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી એક સદ્દગૃહસ્થના સૌજન્યથી

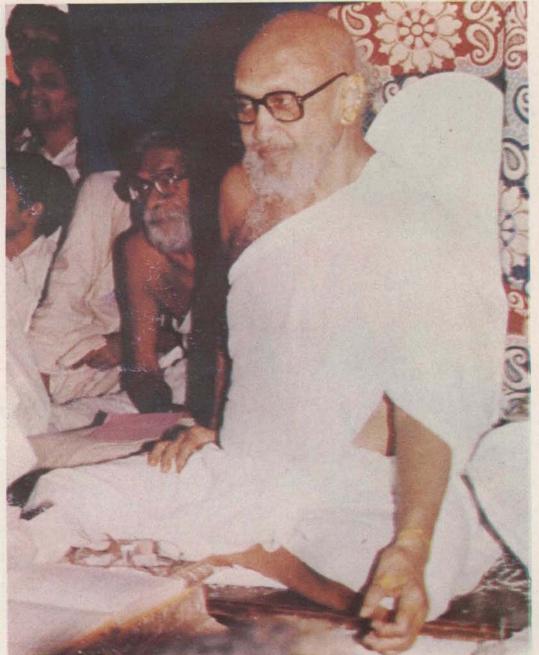
🗫 श्री लिध्धसूरि समुद्राय 🛰

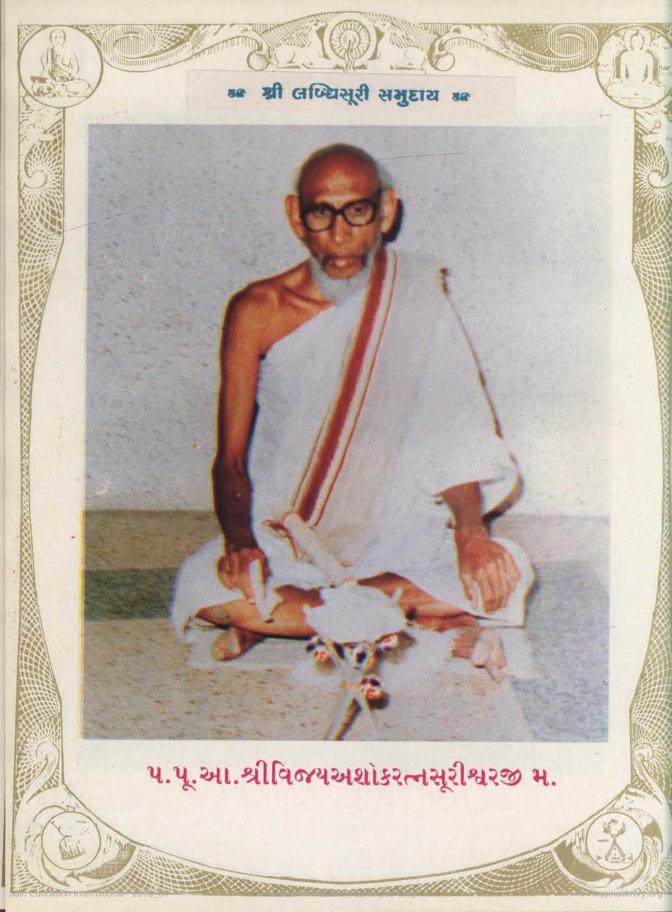
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી જેન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, રત્નાગિરી (કોંકણ) ના સૌજન્યથી

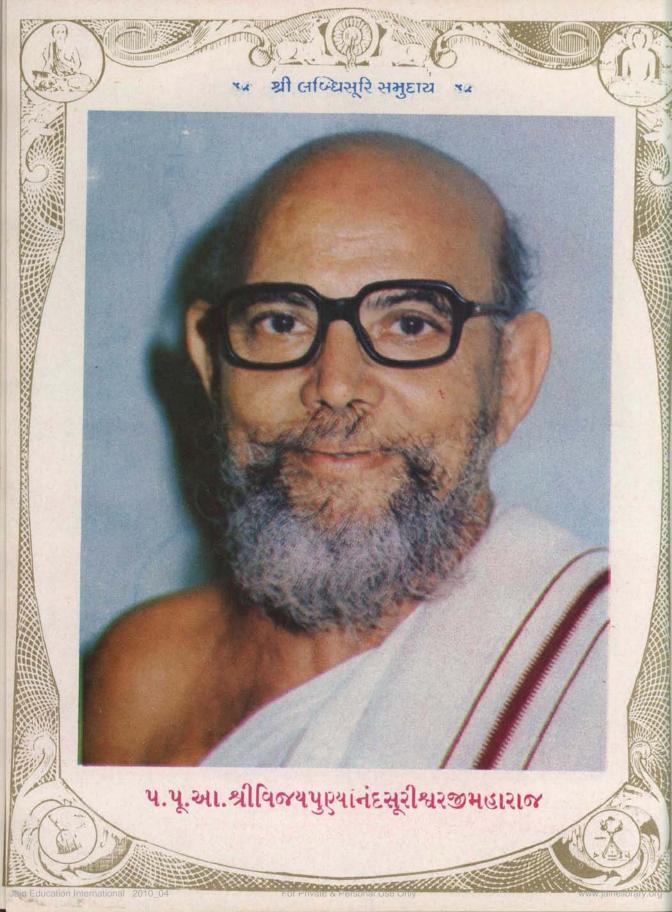
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયજિનભદ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

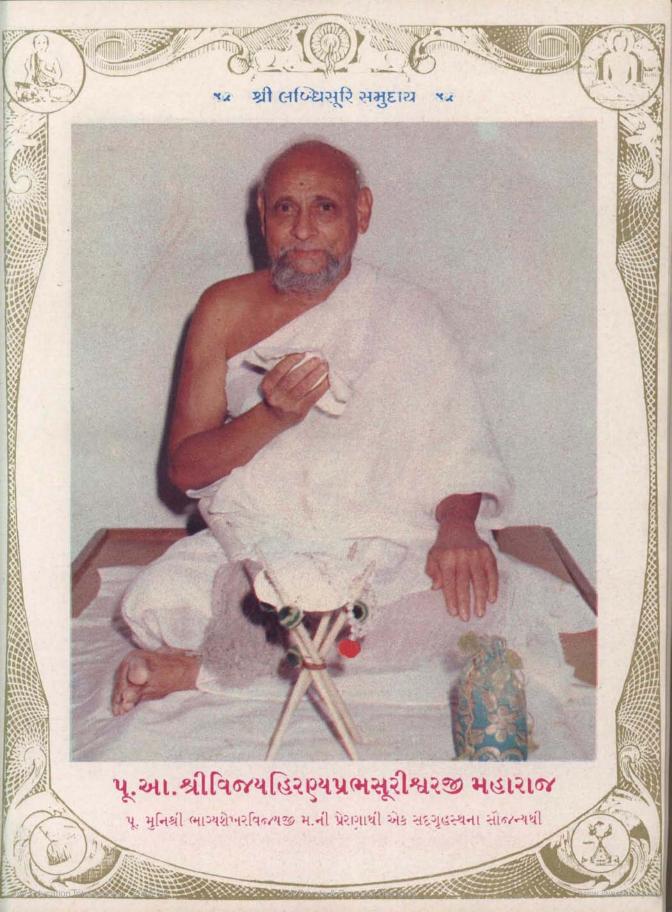

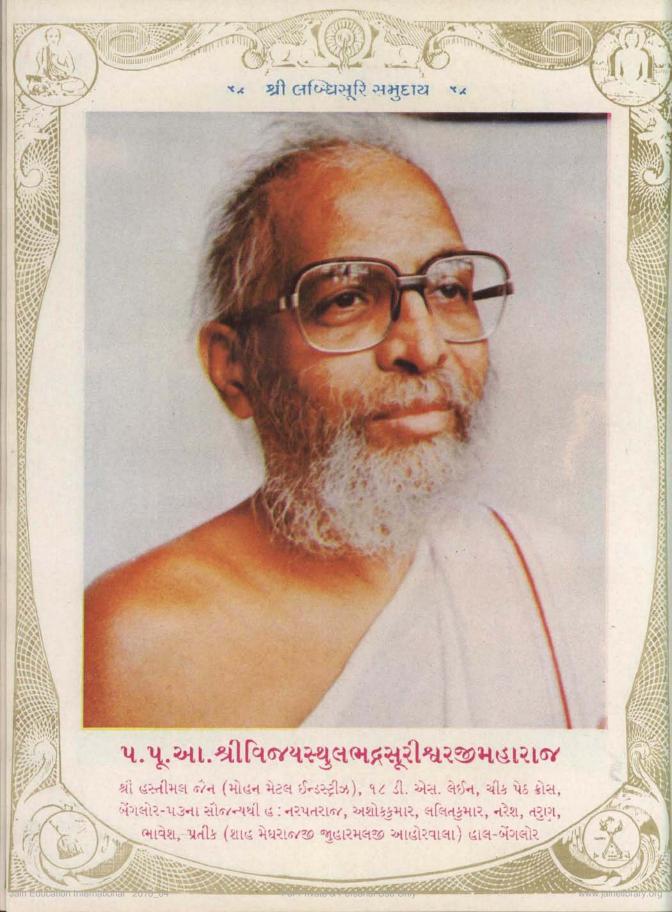
🕶 श्री लिध्धसूरि समुहाय 😼

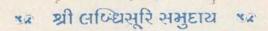

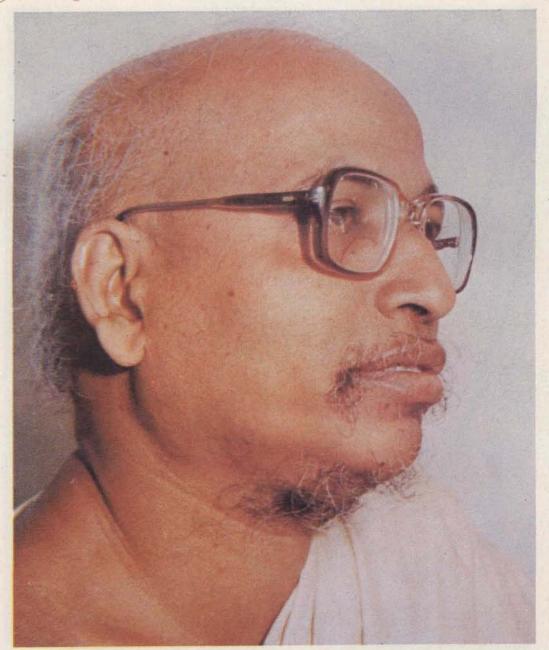
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયઅભયરત્નસૂરીશ્વરજી મ.

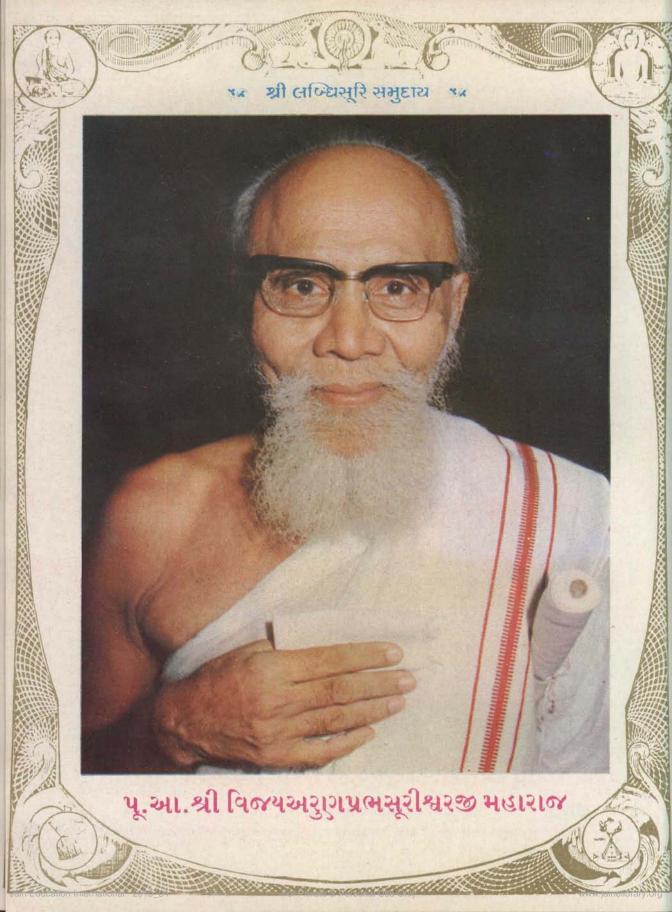

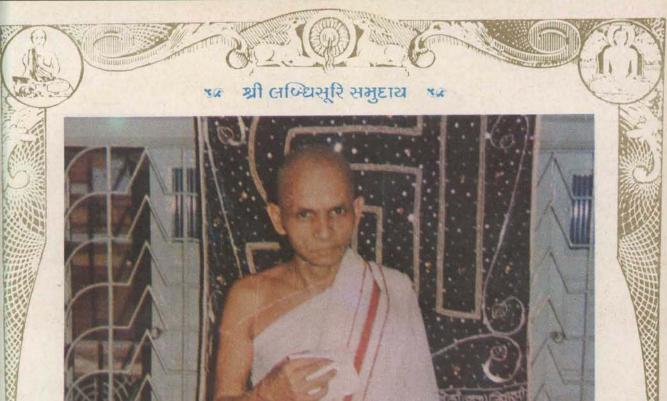

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજયશસૂરીશ્વરજી મહારાજ

યુનિવર્સલ કેમીકલ્સના સૌજન્યથી UNIVERSAL CHEMICALS, 59, Govindappa Naick Street, MADRAS-600 079

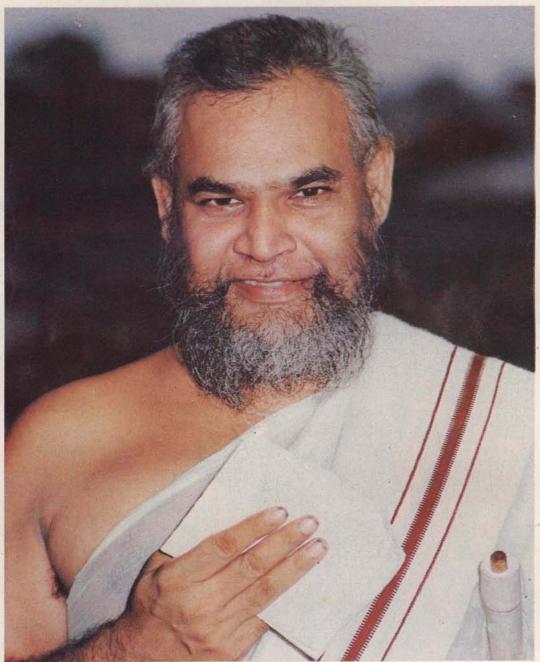

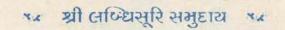

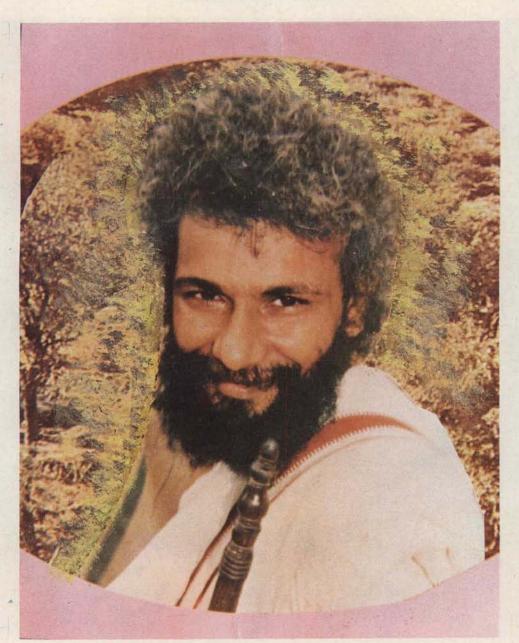
પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયવારિષેણસૂરીશ્વરજીમહારાજ

શ્રી આદોની શે. મૂ. જેન સંઘ - આદોની (આંધ્ર પ્રદેશ) તથા શ્રી જવરીલાલ એમ રાંકા, મહાવીર ચૌક, રાયપુરના સૌજન્યથી 😘 ग्री लिप्धसूरि समुद्दाय 😘

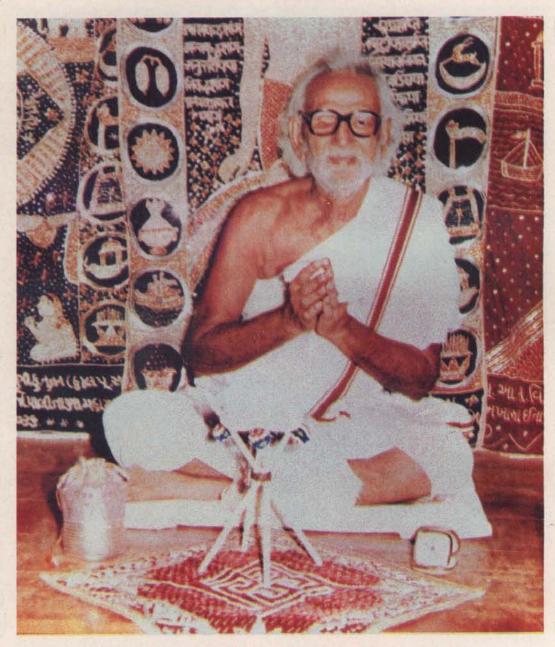
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયવીરસેનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

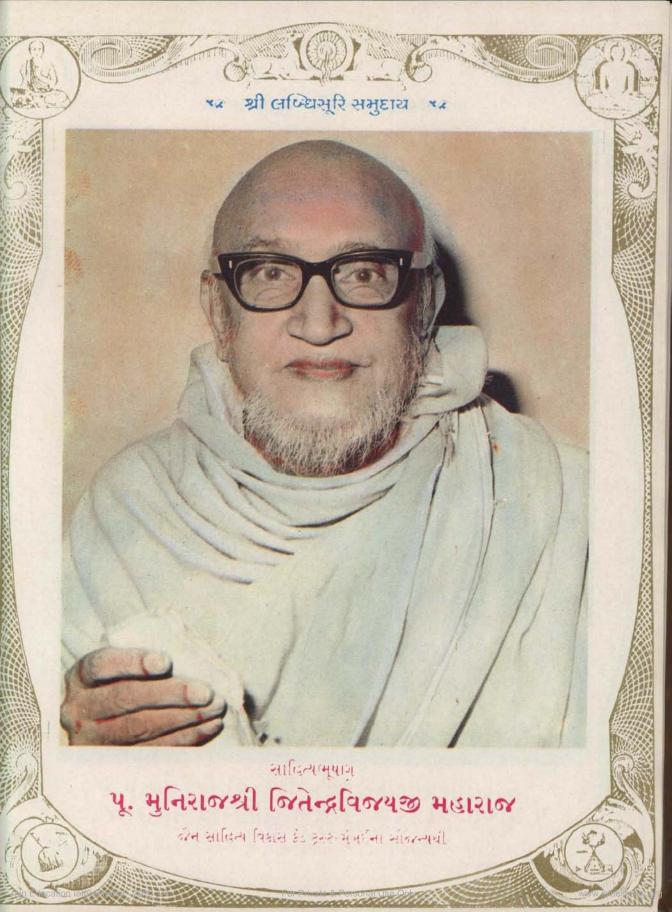

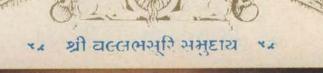
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોવર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ

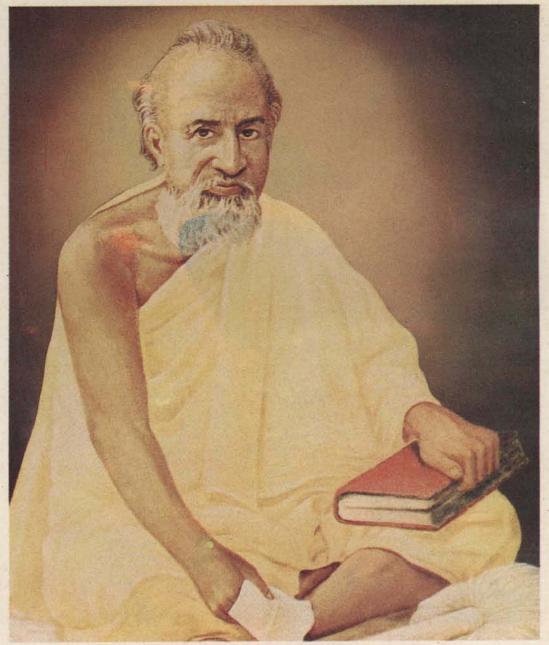
🗫 श्री लिप्धिसूरि समुद्दाय 😘

૫.પૂ.પંન્યાસશ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ

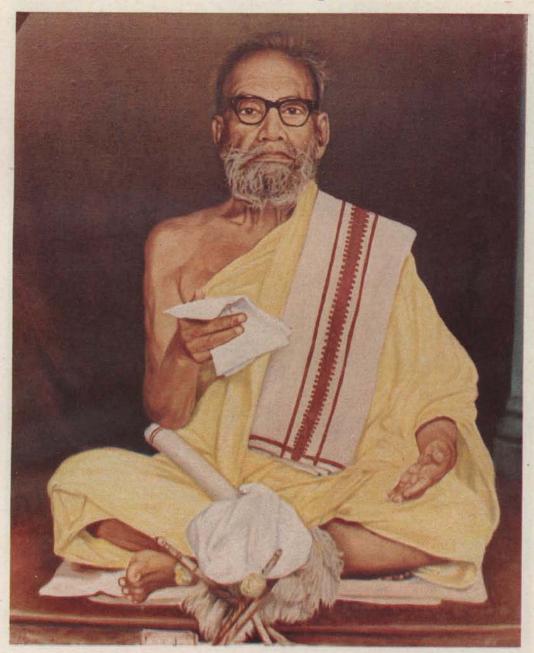

પંજાબકેસરી, યુગદષ્ટા

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

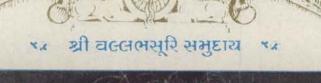
મેસર્સ છેડા જ્વેલરી માર્ટ, ૪૦/૪૨ ઘનજી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૩ ના સૌજન્યથી

😘 श्री वस्तिलसूरि समुद्दाय 😘

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયસમુદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી કુંવરજી હેમરાજ છેડા પરિવાર (ગામ કુંદરોડી-કચ્છ) ના સૌજન્યથી

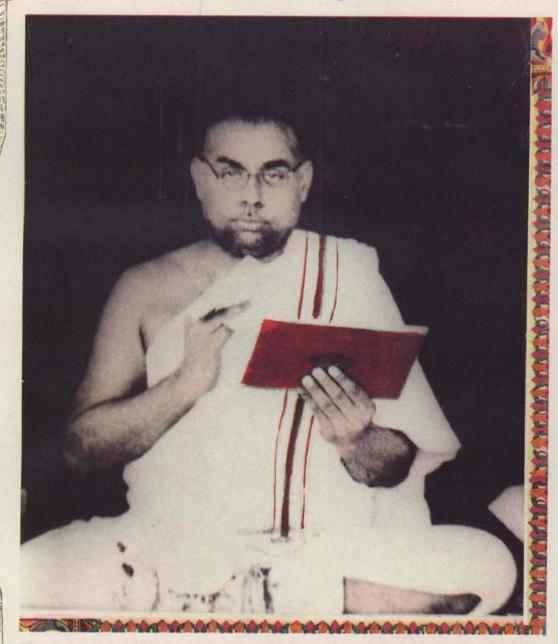

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયઈન્દ્રદીન્નસૂરીશ્વરજીમહારાજ

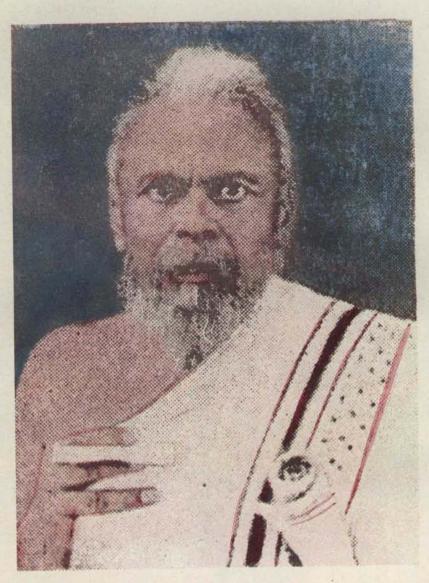
શ્રી ખીમજી હેમરાજ છેડા પરિવાર (ગામ કુંદરોડી-કચ્છ) ના સોજન્યથી

🕶 थ्री वस्तिलसूरि समुहाय 😘

પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયપૂાર્ગાનંદસૂરીશ્વરજીમહારાજ

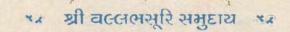
🕶 भ्री वल्लिस्रिरे समुहाय 🥦

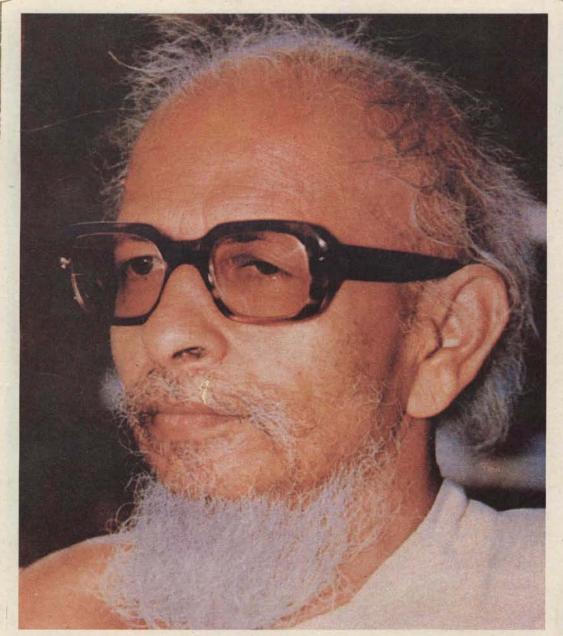

શ્રી મહેન્દ્ર જૈન પંચાંગના પ્રણેતા

.આ.શ્રીવિજયવિકાસચન્દ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

શ્રી બાપાલાલ એ. ઝોટા પરિવાર, મુંબઈના સૌજન્યથી

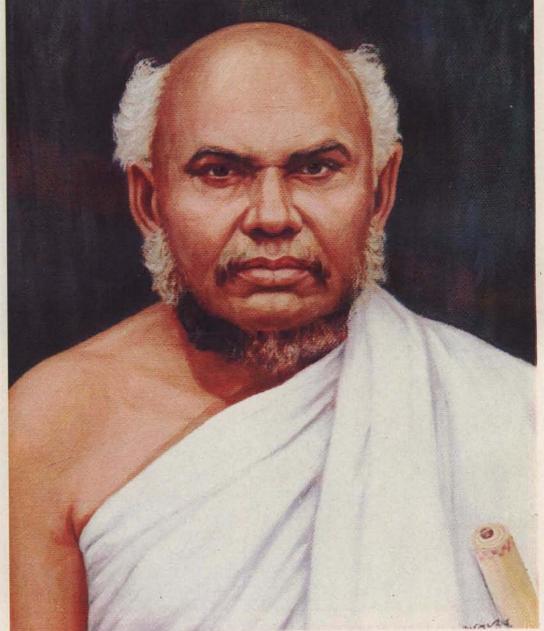

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયજનકચદ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

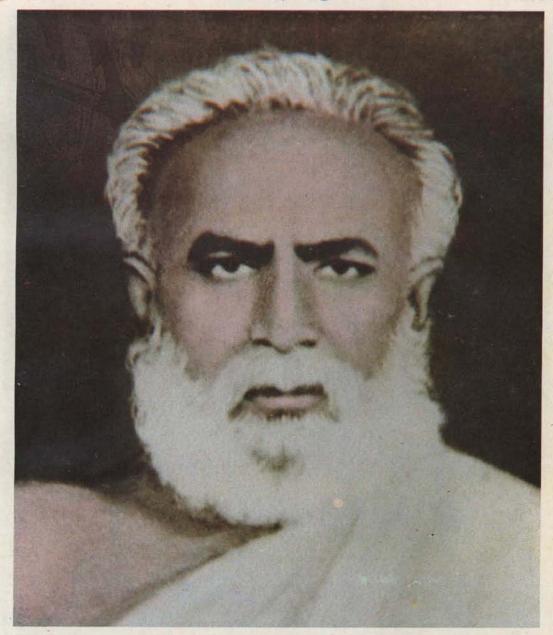
શ્રી જંબુસર જૈન શ્વે. મૂ. સંઘ, શ્રાવકપોળ જંબુસર (જિ. ભરૂચ)ના સૌજન્યથી

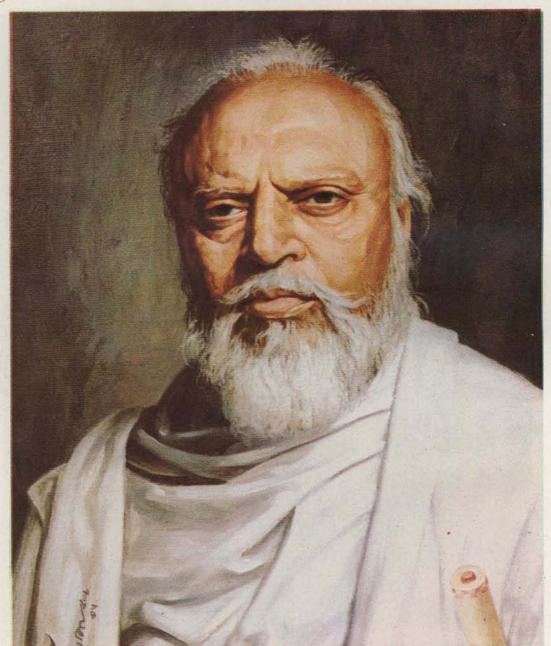
૫.પૂ.આ.શ્રીમદ્ વિજયકેશરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોરત્નસૂરીશ્વરજી માસા ની પ્રેરણાથી શ્રી મુક્તિધામ ટ્રસ્ટ - થલતેજ-અમદાવાદના સોજન્યથી 🗫 श्री डेशरसूरि समुदाय 🐝

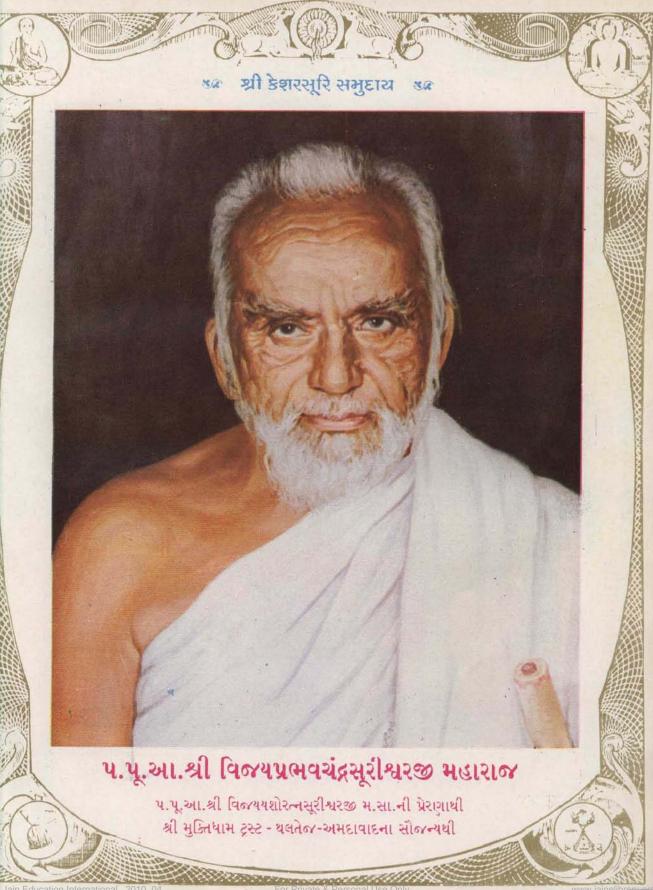
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયલાભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ.મુનિશ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ના સદુપદેશથી સ્વ. રમાગુલાલ માણિકલાલ મોદી (ગોધરાવાળા) પરિવારના સૌજન્યથી **७० श्री डेशरसूरि समुदाय ७०**

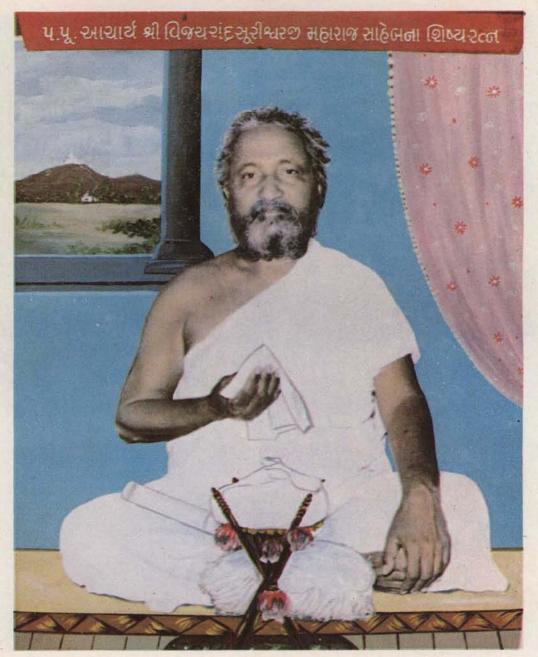

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોરત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયયશારત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રરાણાથી શ્રી મુક્તિધામ ટ્રસ્ટ - થલતેજ-અમદાવાદના સૌજન્યથી

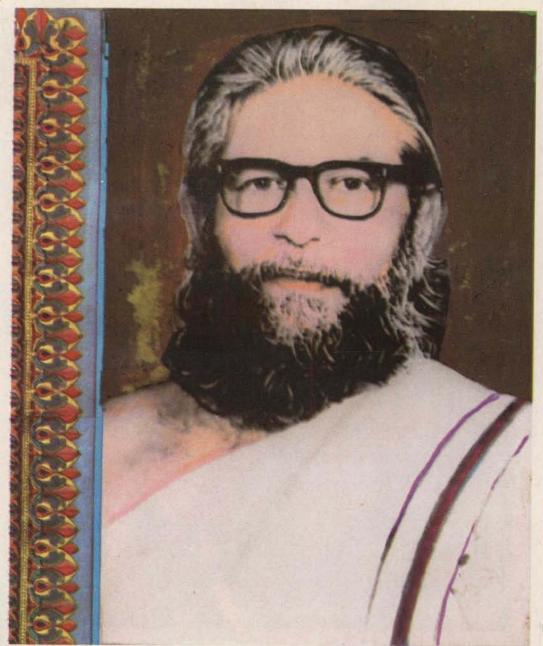

પૂ.આ.શ્રી વિજયભુવનરત્નસૂરીશ્વરજી મહારાજ

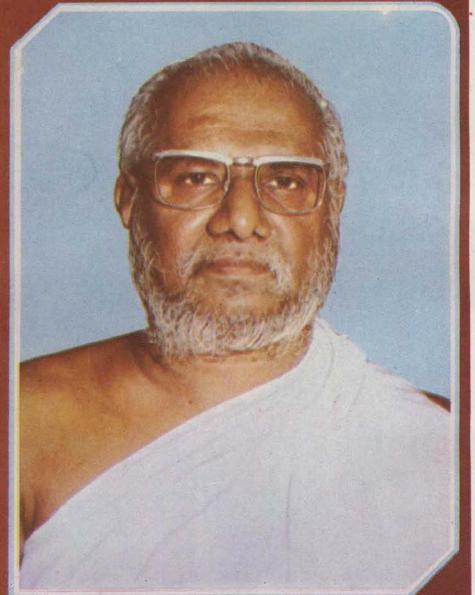
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોરત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી મુક્તિધામ ટ્રસ્ટ - થલતેજ-અમદાવાદના સૌજન્યથી 🕫 श्री डेशरसूरि समुद्दाय 🥦

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયસ્વયંપ્રભસૂરીશ્વરજીમહારાજ

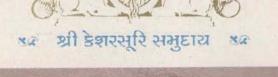
પૂ. મુનિશ્રી વજસેનવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી શ્રી ઈદ્રવદનભાઈ રમણલાલ, ગિરીશભાઈ રમણલાલ, રમેશભાઈ રમણલાલ તથા જસવંતભાઈ રમણલાલના સૌજન્યથી હ :રજનીકાન્ત કેશવલાલ ગાંધી, અતુલચંદ્ર શાંતિલાલ શાહ, સુમનલાલ શાંતિલાલ શાહ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયહેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ.આ.શ્રી વિજયયશોરત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી મુક્તિધામ ટ્રસ્ટ થલતેજ અમદાવાદના સૌજન્યથી

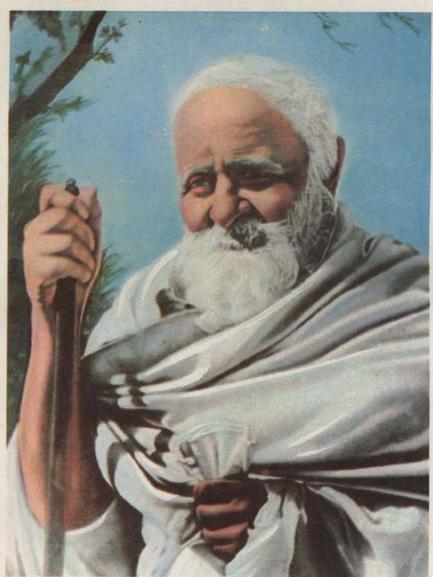

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયયશોરત્નસૂરીશ્વરજીમહારાજ

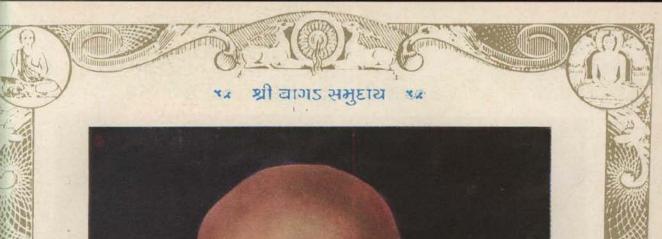
શ્રી મીનાબહેન જીતેન્દ્રકુમાર સોલંકી પરિવાર, (ભાયંદર) મુંબઈના સૌજન્યથી

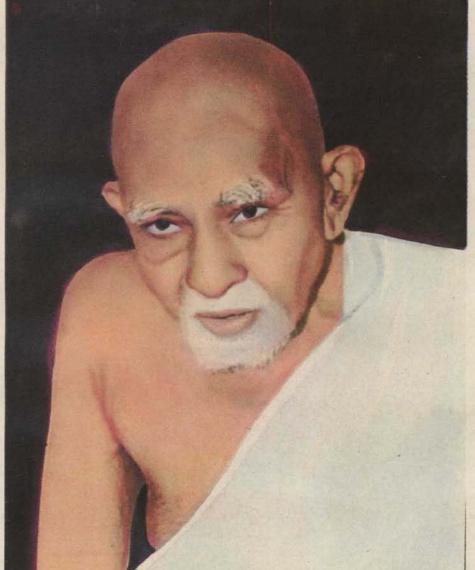

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયકનકસૂરીશ્વરજી મહારાજ

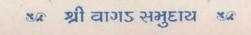
શ્રી રતિલાલ હીરજીભાઈ સાવલા પરિવાર, મનફરા (કચ્છ)ના સોજન્યથી

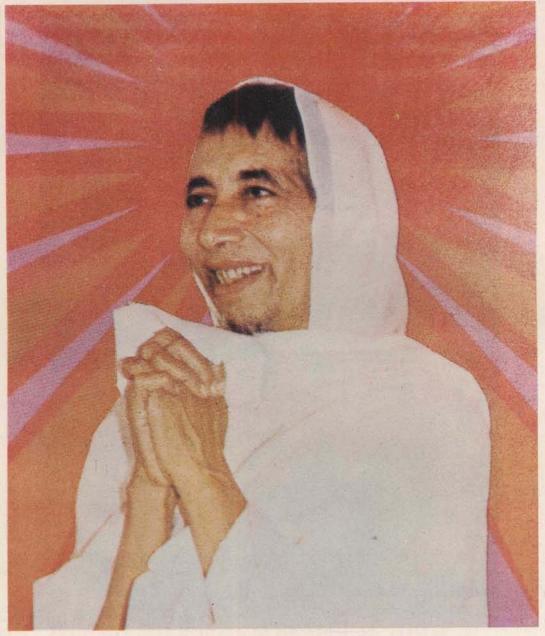

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયદેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

અ. સૌ. પાર્વતીબેન હરખચંદ વાઘજી ગીંદરા પરિવાર અધોઈ (કચ્છ) વાળા હાલ મુંબઈના સૌજન્યથી

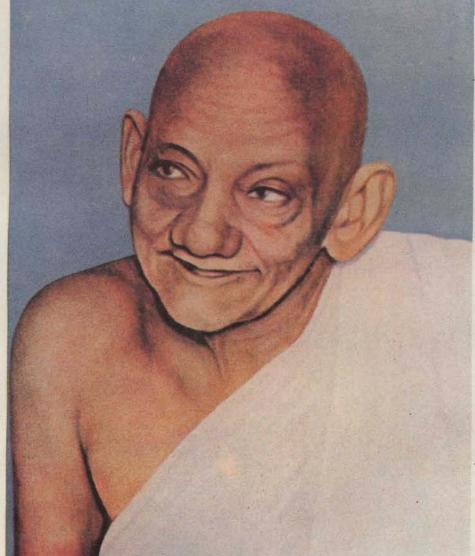

પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયકલાપૂાર્ગસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ, મુનિશ્રી પૂર્ણચન્દ્રવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી સુરત રાંદેર રોડ વસતા કચ્છ વાગડના સાત ચોવીશી ભાઈઓ તરફથી

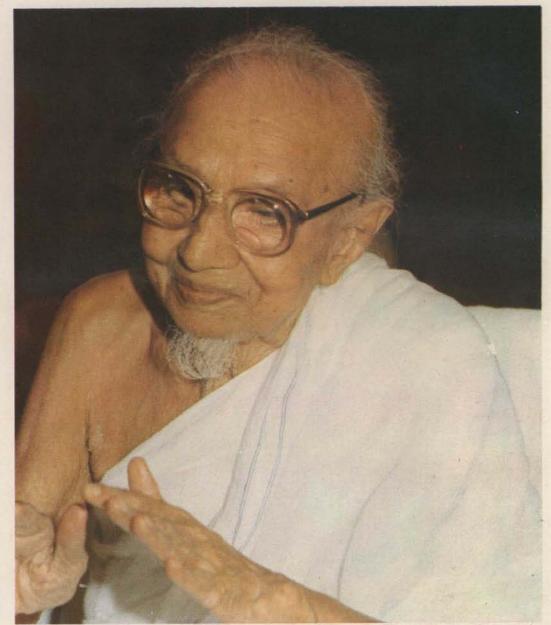

સંઘ કૌશલ્યાધાર સિલ્ફાંત મહોદધિ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ખંભાત નિવાસી સ્વ. મુળીબહેન અંબાલાલ શાહના શ્રેયાર્થે પૂ. મુનિશ્રી કલ્યાણબોધિવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી ખંભાતવાળા શ્રી પુંડરિક અંબાલાલ શાહ તથા રમાબહેન, શર્મેશ, પ્રેરણા, પ્રીતિ, આદિ પરિવાર તરફથી छ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छ

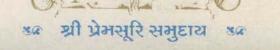

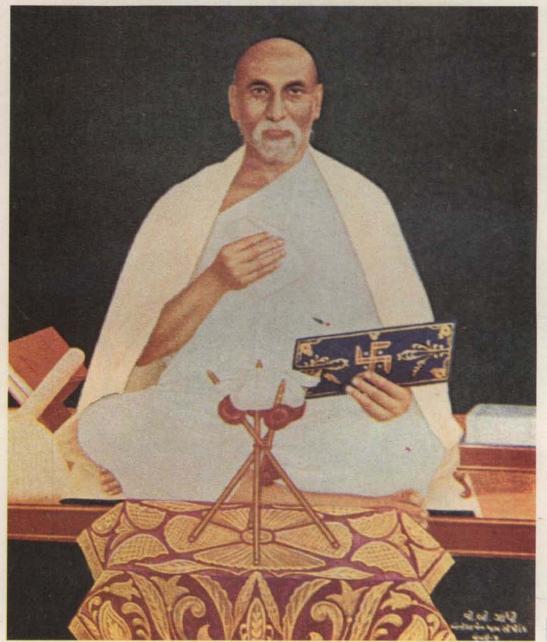
શાસનના મહાન જ્યોતિર્ધર

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયરામચન્દ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી કુલશીલવિજયજી મ. તથા પૂ. મુનિશ્રી હર્ષશીલવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી ભૂપેન્દ્રભાઈ કાન્તિલાલ તથા કુ. જેનીબહેન ભૂપેન્દ્રભાઈ, મરીન ડ્રાઈવ, મુંબઈના સૌજન્યથી

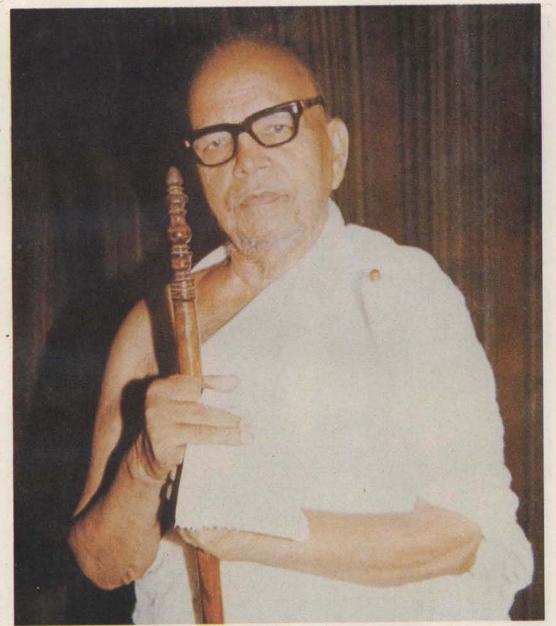

प्रवयनप्रभावः

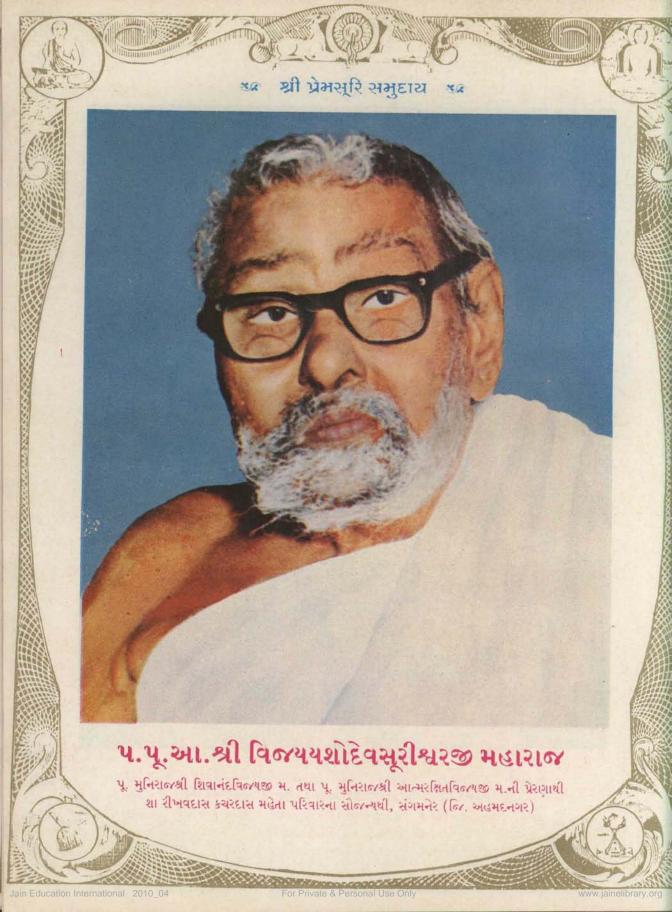
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજંબૂસૂરીશ્વરજી મહારાજ

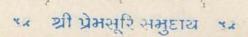
પૂ. મુનિશ્રી સિદ્ધાચલવિજયજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શ્રી સાગરગચ્છ જેન સંઘ, ડભોઈના સૌજન્યથી छ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छ

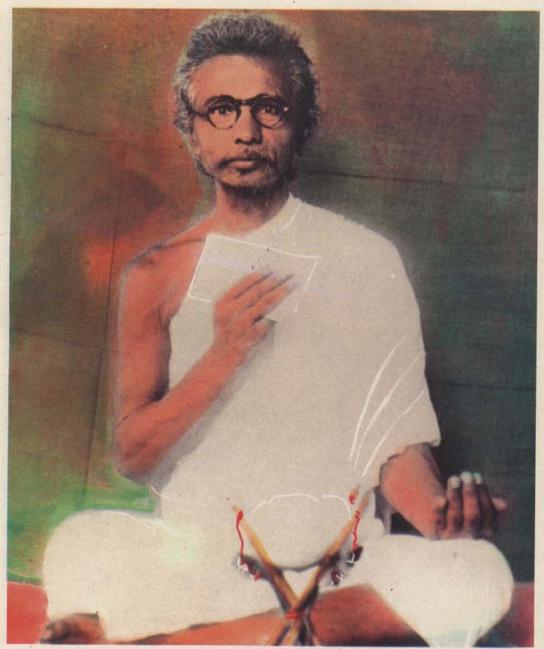

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયભુવનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. સાધ્વીજીશ્રી દિવ્યપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ.સા.ના સદુપદેશથી ગુરુભક્ત ભંડારી પારસમલજી ભુરમલજી ગામ સરતવાલા હાલ ભીવંડી (મુંબઈ) તરફથી દર્શનાર્થે તથા પ.પૂ.આ.શ્રી આનંદધનસ્રીશ્વરજી મ. તથા પૂ. મુનિશ્રી વિશ્વચંદ્રવિજયજી મ., પૂ. મુનિશ્રી દિવ્યચંદ્રવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી હિંમતલાલ જીવરાજ મહેતા પરિવારના સોજન્યથી

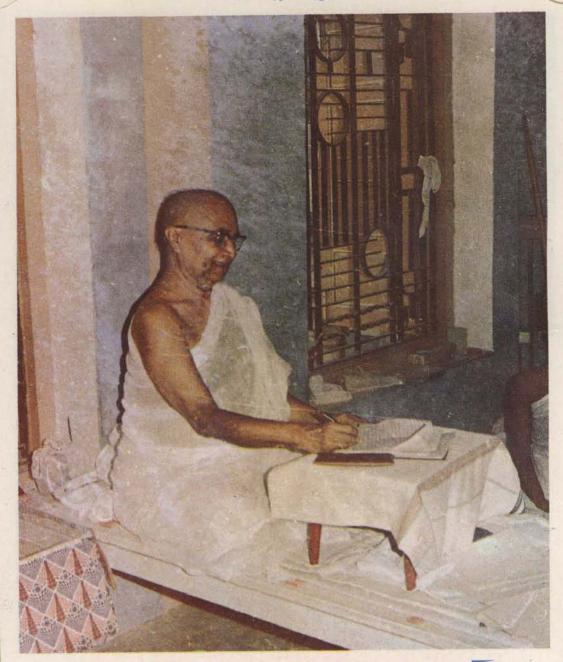

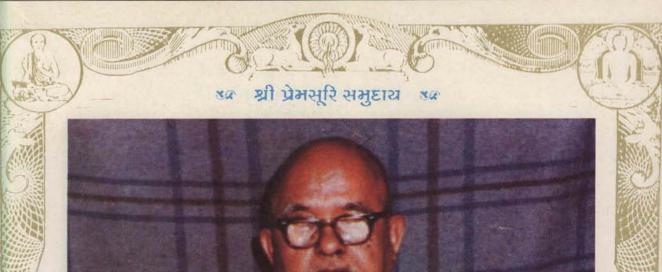
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમેરુસૂરીશ્વરજી મહારાજ

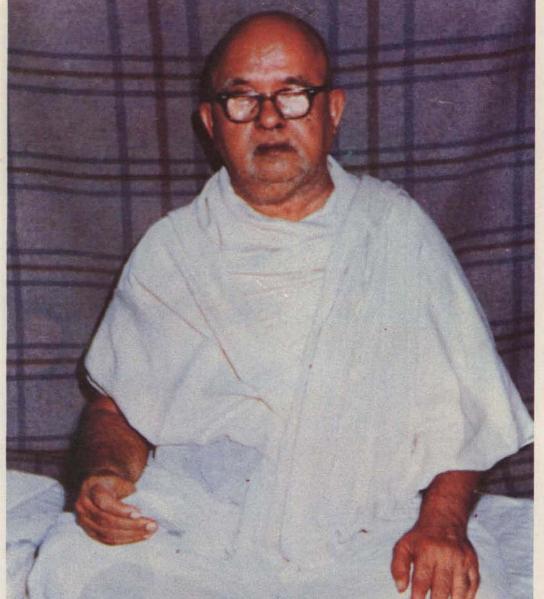
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી 🗫 श्री प्रेमसूरि समुद्दाय 🥦

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયકનકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસ્રીશ્વરજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયવર્ધમાનસૂરીશ્વરજીમહારાજ

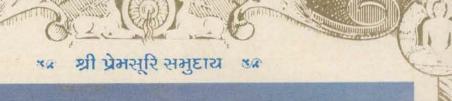
પૂ. મુનિશ્રી સિદ્ધાચલવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી શ્રી સાગરગચ્છ જૈન સંઘ-ડભોઈના સૌજન્યથી

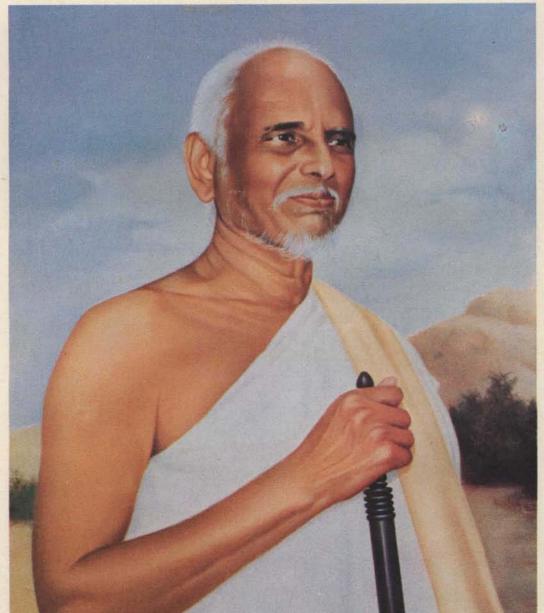

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયચિદાનંદસૂરીશ્વરજીમહારાજ

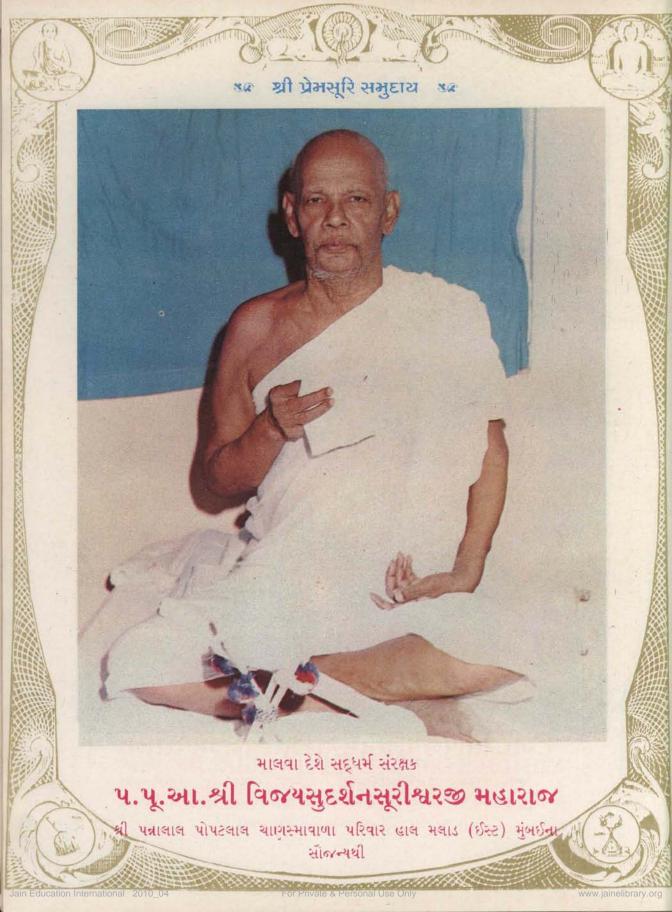
પૂ. મુનિશ્રી સિદ્ધાચલવિજયજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શ્રી સાગરગચ્છ જૈન સંઘ, ડભોઈના સૌજન્યથી

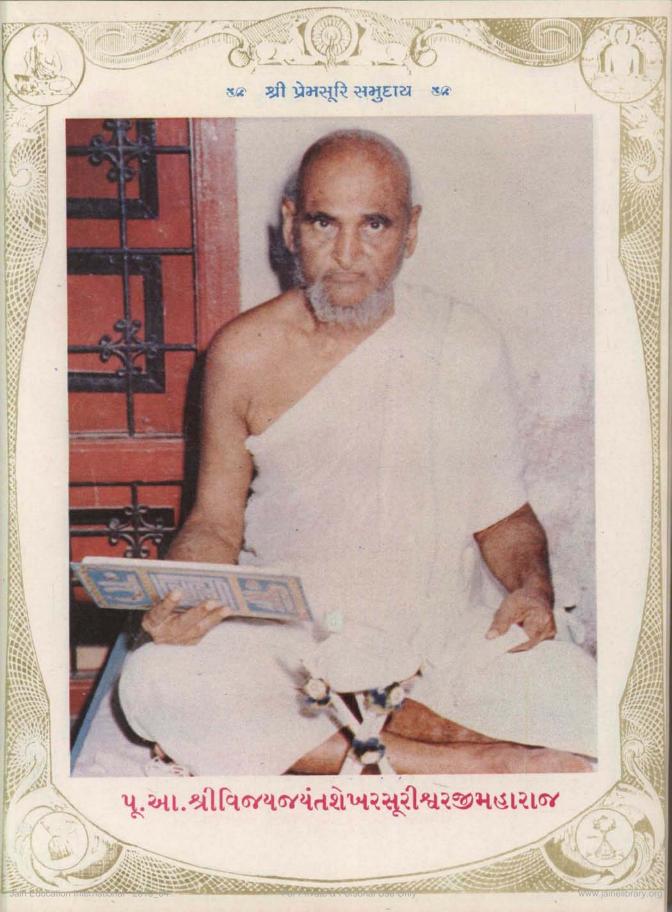

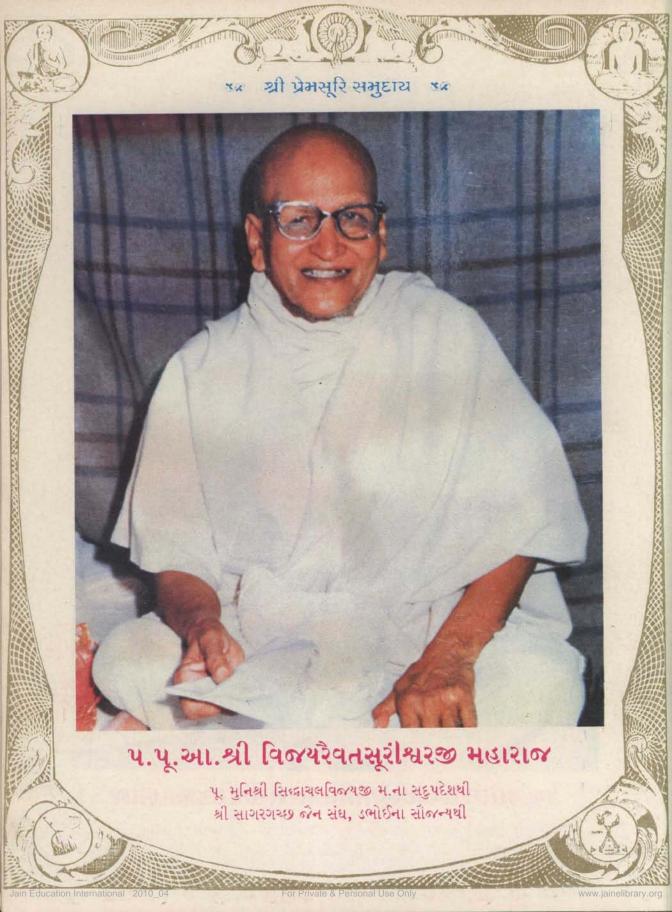

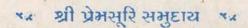
પૂ.આ.શ્રીવિજયજિતમૃગાંકસૂરીશ્વરજીમહારાજ

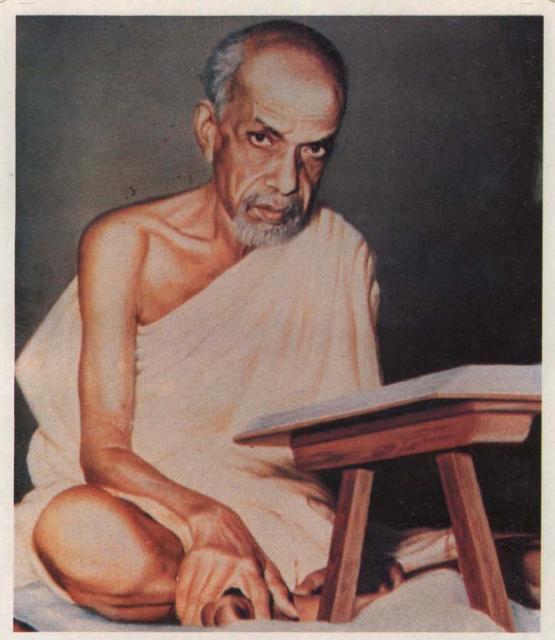
પ્. પંન્યાસપ્રવરશ્રી હેમભૂષણવિજયજી ગણિવર તથા પૂ. મુનિરાજશ્રી દિવ્યભૂષણવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી ખંભાતવાળા શાહ મધુબહેન મૂળચંદ માણેકલાલ પરિવાર, કાંદિવલી-મુંબઈના સૌજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

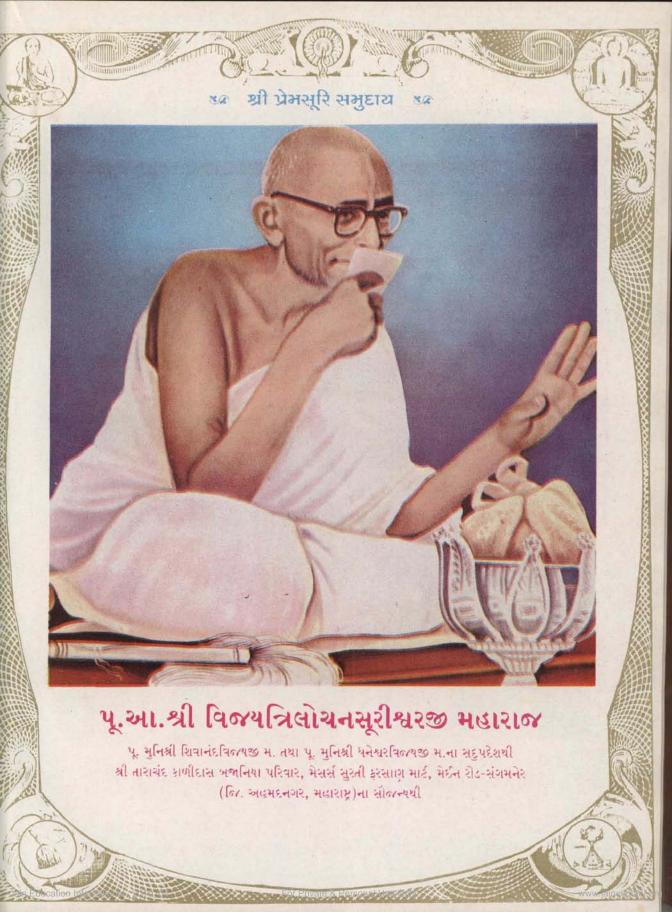
શ્રી લખમશી સોજપારના શ્રેયાર્થે હ : સુપુત્રો પ્રેમચંદ, વિનોદ, ધીરજલાલ, આરબલુસ (હાલાર)ના સૌજન્યથી उक् श्री प्रेमसूरि समुद्दाय उक

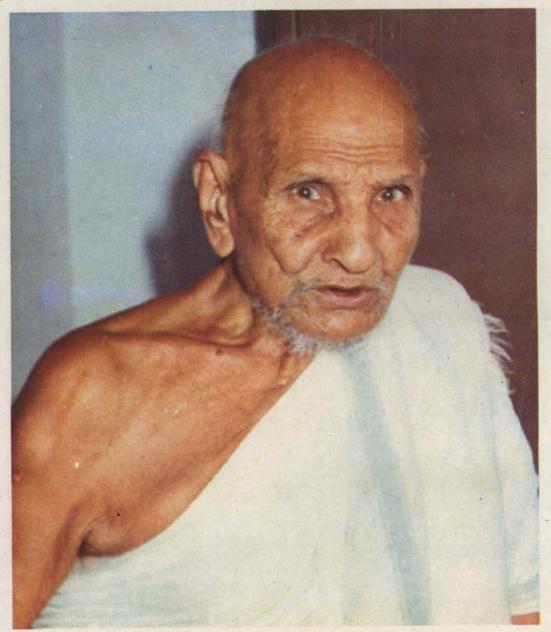
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમુક્તિચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્રવચન પ્રભાવક પૂ.આ.શ્રી વિજયમુક્તિપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજના વિનયરત્ન પ્રવચનકાર મુનિરાજશ્રી શ્રેયાંસપ્રભવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી પોતાના સંસારી વડીલ બંધુ સ્વ. શ્રી પૂ. મુનિરાજશ્રી લોચનવિજયજી મહારાજની પાવન સ્મૃતિમાં શા તલકચંદ જસાજી પરિવાર (કરજાગૃવાળા) માટુંગા-મુંબઈના સૌજન્યથી

ameliorary or

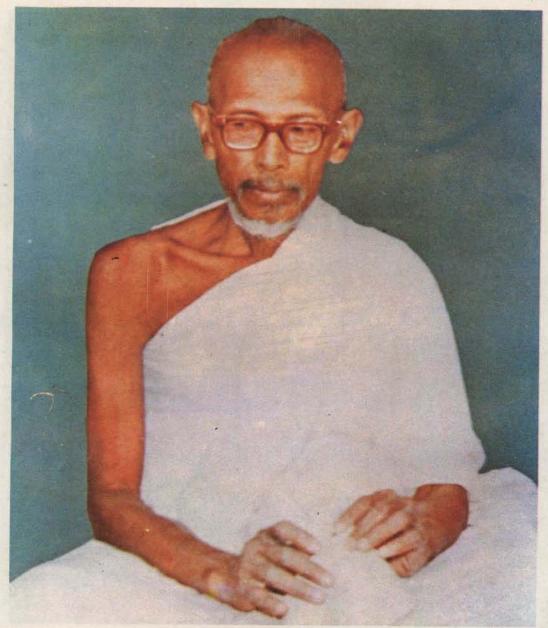

😘 श्री प्रेमसूरि समुहाय 😘

શ્રી ગિરનાર સહસાવન તીર્થોદ્ધારક, ઉગ્ર તપસ્વીરત્ન ૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયહિમાંશુસૂરીશ્વરજી મહારાજ

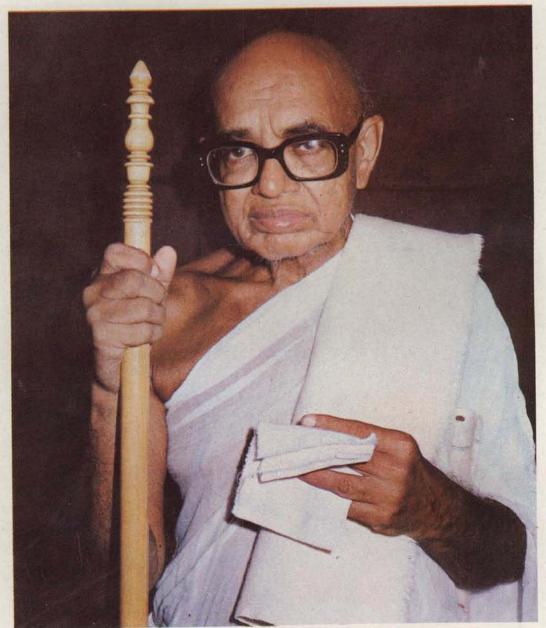
પૂ. મુનિરાજશ્રી અનંતબોધવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી મહુડીવાળા પ્રવિણકુમાર જયંતિલાલ મહેતા, ૯, ચંદ્રપ્રભુ સોસાયટી, વાસણા-અમદાવાદના સૌજન્યથી 🕶 श्री प्रेमसूरि समुद्दाय 😘

પ્રશાંતમૂર્તિ-સરળ સ્વભાવી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયનરરત્નસૂરીશ્વરજી મહારાજ

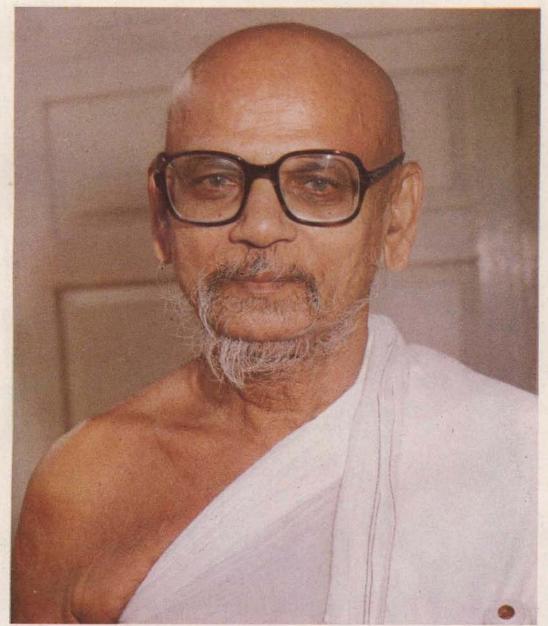
પૂ. મુનિરાજથી અનંતબોધિવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી મહુડીવાળા ભાવેશકુમાર પ્રવિણચંદ્ર મહેતા પરિવાર, ૯, ચંદ્રપ્રભુ સોસાયટી, વાસણા, અમદાવાદના સૌજન્યથી उक्र श्री प्रेमसूरि समुद्दाय उक्

વર્ધમાન તપોનિધિ

પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજતિલકસૂરીશ્વરજી મહારાજ

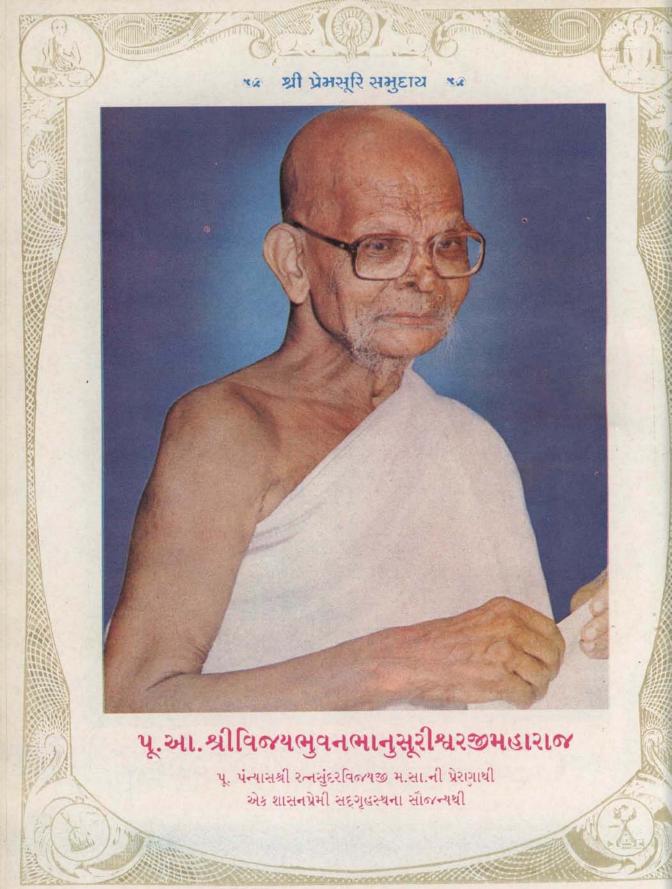
શાસનપ્રભાવક પૂ.આ.દેવ શ્રીમદ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પાવન નિશ્રામાં શ્રી સિલ્ફગિરિ નીર્થે સ્વ. જયચંદ મૂલચંદ પીંડવાડાના સુપુત્ર ચંપાલાલ, પુત્રવધૂ સુશીલાબહેન તેમજ પોત્રી શીતલબે નાર્ષ ઉપધાનતપ નિમિત્તે દર્શનાર્થે વિ. સં. ૨૦૪૮ **७**० श्री प्रेमसूरि समुद्दाय %

વાત્સલ્યનિધિ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયમહોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વિ. સં. ૨૦૪૮ માં શાસનપ્રભાવક પૂ.આ.દેવ શ્રીમદ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પાવનિશ્રામાં સિક્કિગિરિ મહાતીર્થમાં ચિ. જયંતિલાલે કરેલ પ્રથમ ઉપધાન તપ નિમિત્તે શા તલકચંદ જસાજી (કરજણવાળા) તરફથી દર્શનાર્થે

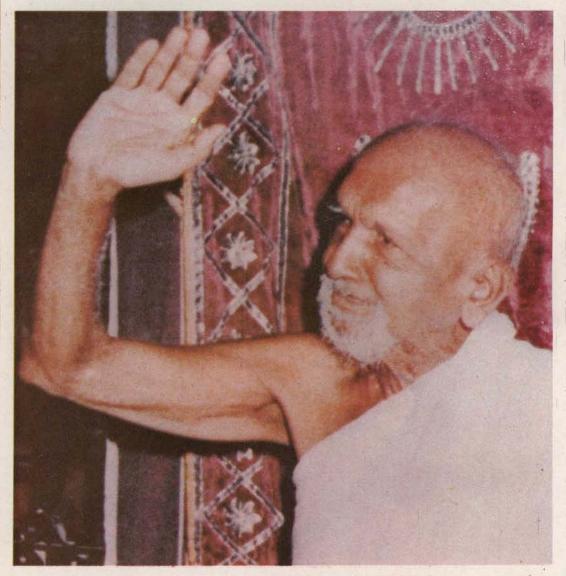

डक श्री प्रेमसूरि समुदाय डक

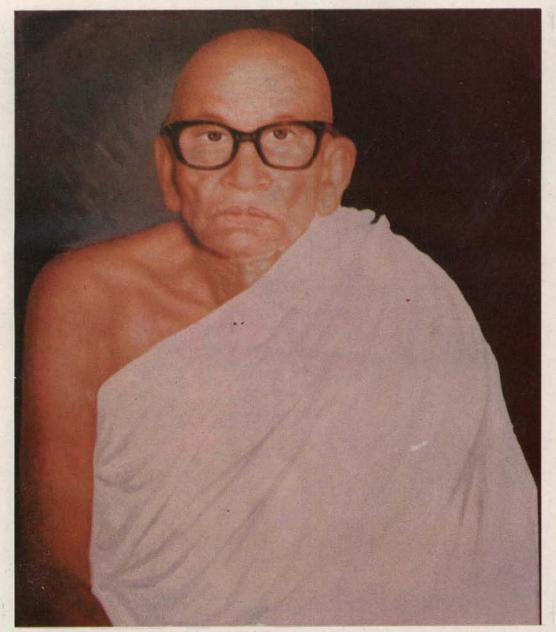
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયરવિચન્દ્રસૂરીશ્વરજીમહારાજ

પ્રવચન પ્રભાવક પૂ.આ.દેવ શ્રીમદ વિજયમુક્તિપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.ના વિનેયરત્ન પ્રવચનકાર પૂ. મુનિરાજશ્રી શ્રેયાંસપ્રભવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી પોતાના સંસારી વડીલબંધુ સ્વ. મુનિરાજશ્રી લોચનવિજયજી મ.સા.ની પાવન સ્મૃતિમાં શા તલકચંદ જસાજી પરિવાર (કરજણવાળા) માટુંગા, મુંબઈના સૌજન્યથી डक श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डक

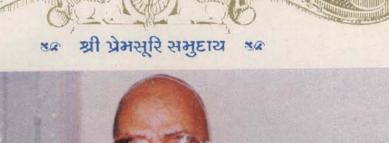
૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયમાનતુંગસૂરીશ્વરજીમહારાજ

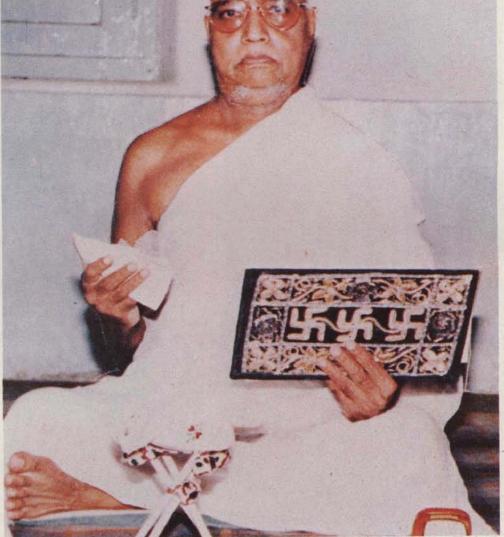
શાસનપ્રભાવક પૂ. આ. દેવ શ્રીમદ્દ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મ. સા. પાલીતાણા-મહારાષ્ટ્ર ભુવનના વિ. સં. ૨૦૪૭ના ચાતુમસિની સ્મૃતિ નિમિત્તે ગુરુભક્ત કુલચંદ દલીચંદજી મારવાડી સાદડીવાળા તરફથી દર્શનાર્થે छ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયરંગસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મુનિરાજશ્રી શિવાનંદવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી રમણીકલાલ પિતામ્બરદાસ મહેતા પરિવાર (પિતામ્બરદાસ કચરદાસ) જે. પી. રોડ-સંગમનેર (જિ. અહમદનગર), મહારાષ્ટ્રના સૌજન્યથી

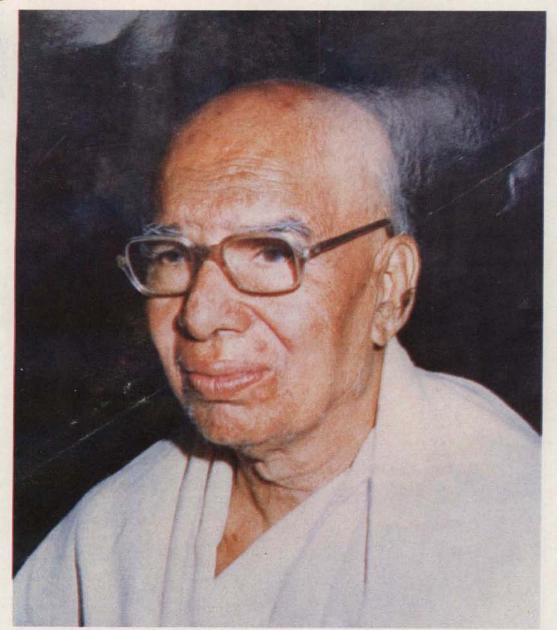

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયગુણાનંદસૂરીશ્વરજીમહારાજ

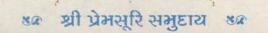
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના સદુપદેશથી શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી

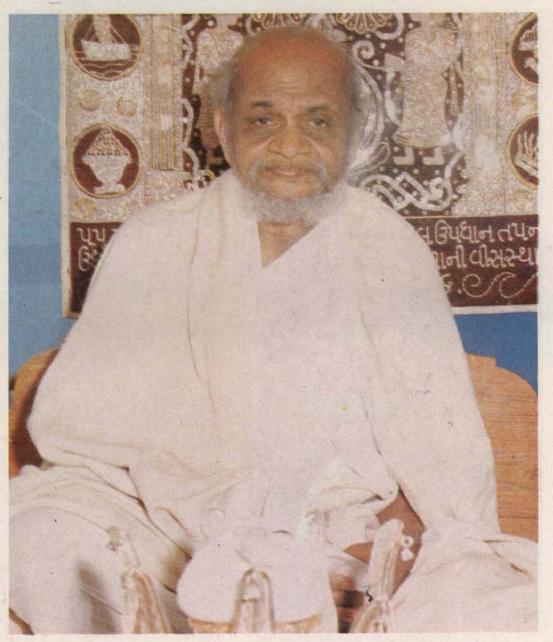

પ.પૂ.આ.શ્રીવિજયપ્રદ્યોતનસૂરીશ્વરજીમહારાજ

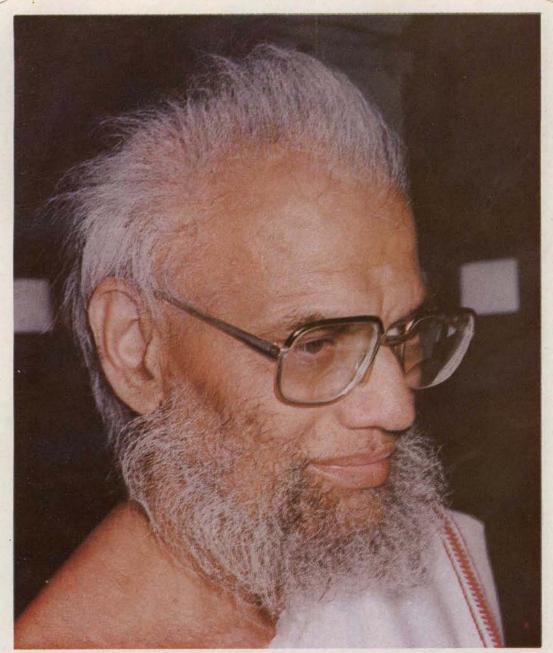
શા મોતીલાલ લચ્છીરામજી-વિસલપુર (રાજસ્થાન) હાલ મુંબઈ (શા પ્રકાશચંદ્ર વિમલચન્દ્ર એન્ડ કુાં)ના સૌજન્યથી

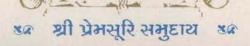
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયકુન્દકુન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજ

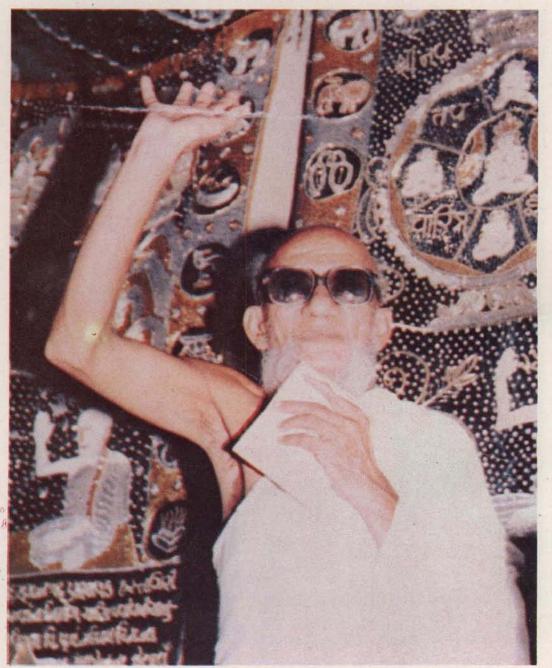
હાલાર ગામ દાંતાના શ્રી હાલારી વીશા ઓસવાલ સમાજના શાહ રાયશી રાયમલ પરિવાર (હાલ મુંબઈ)ના સૌજન્યથી. હ : સ્વ. શ્રી ઝવેરચંદ રાયશી, વાલજી રાયશી, ભગવાનજી રાયશી, સુપુત્રો શ્રી વિનોદકુમાર લાલજી, બિપિનકુમાર લાલજી તથા દિલીપકુમાર **इक श्री प्रेमसूरि समुदाय** इक

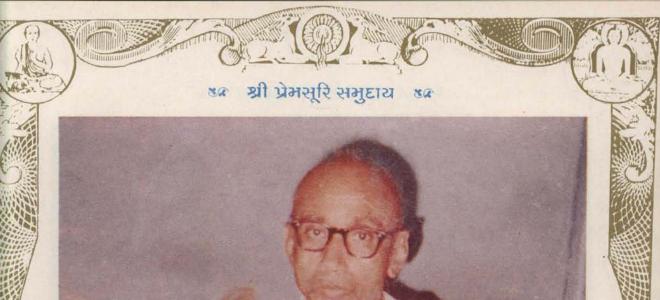
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ, મુનિરાજશ્રી ભવ્યદર્શનવિજયજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શાહ પરેશકુમાર કુમારપાળ અમીચંદ બાગરેચા પરિવાર બોરસદ (જિ. ખેડા)ના સૌજન્યથી

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયરવિપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ.આ.શ્રી વિજયનિત્યાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

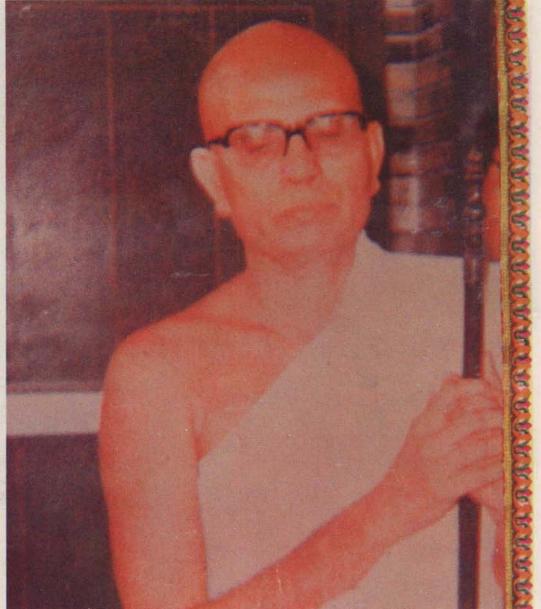
શા ચંદુલાલ મણીલાલ એન્ડ કું. તથા શાહ એન્ડ કું., પાંચકુવા-કાપડ બજાર, અમદાવાદના સૌજન્યથી હ : શ્રી કિરીટભાઈ મણીલાલભાઈ डक श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डक

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયસૂધાંશુસૂરીશ્વરજી મહારાજ

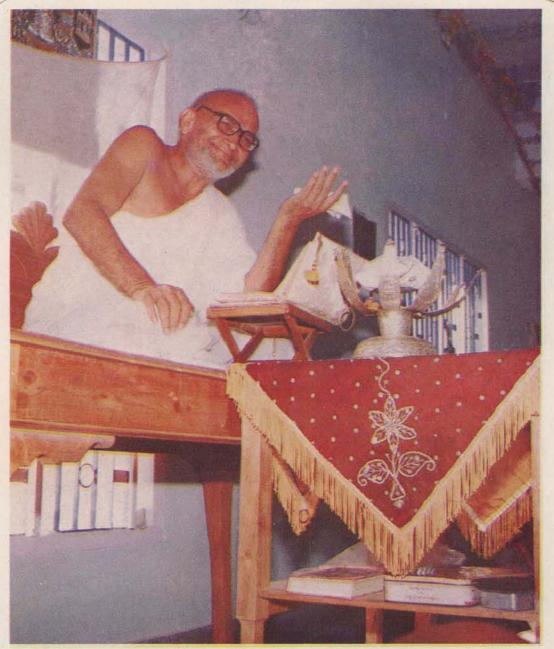

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયવિચક્ષાગસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વિ. સં. ૨૦૪૮ શાસનપ્રભાવક પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મ.ની પાવન નિશ્રામાં શ્રી સિલ્દિગિરિ મહાતીર્થમાં ચિ. જયંતિલાલે કરેલ પ્રથમ ઉપધાનતપ નિમિત્તે શા તલકચંદ જસાજી કરજણવાળા તરફથી દર્શનાર્થે डब श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डब

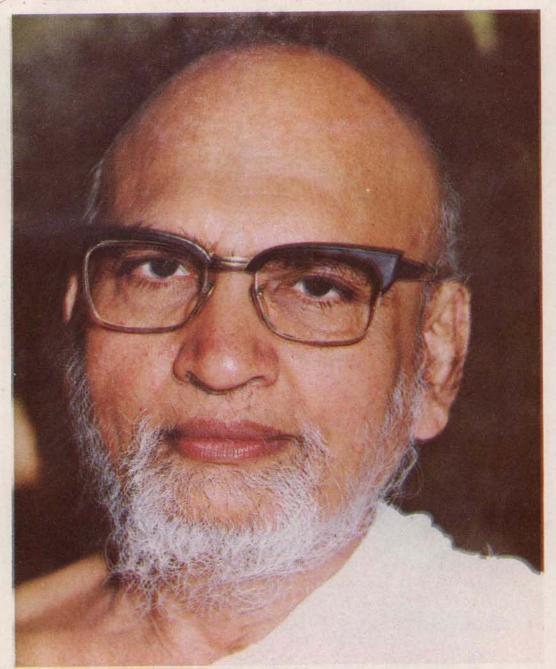

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજિનપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના સદુપદેશથી શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી

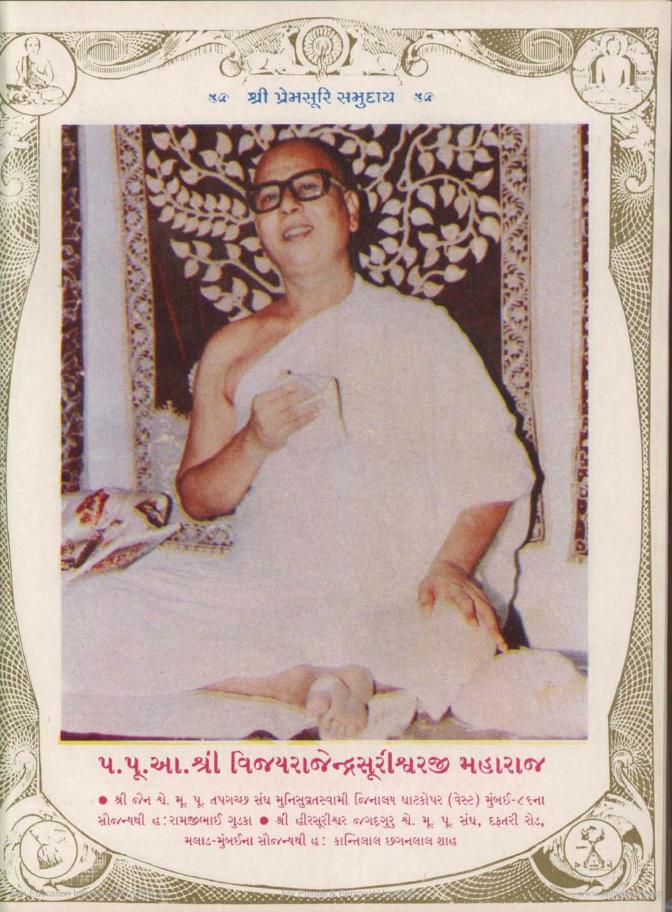

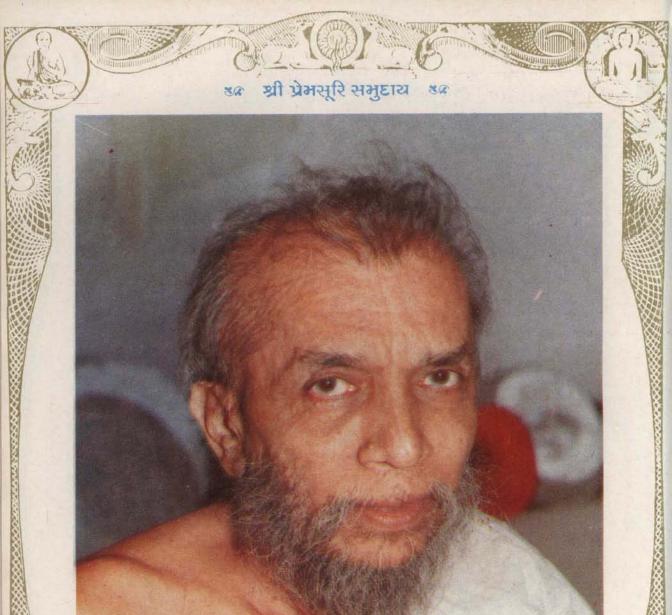
डब श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डब

૫.પૂ.આ.શ્રીવિજયભદ્રગુપ્તસૂરીશ્વરજીમંહારાજ

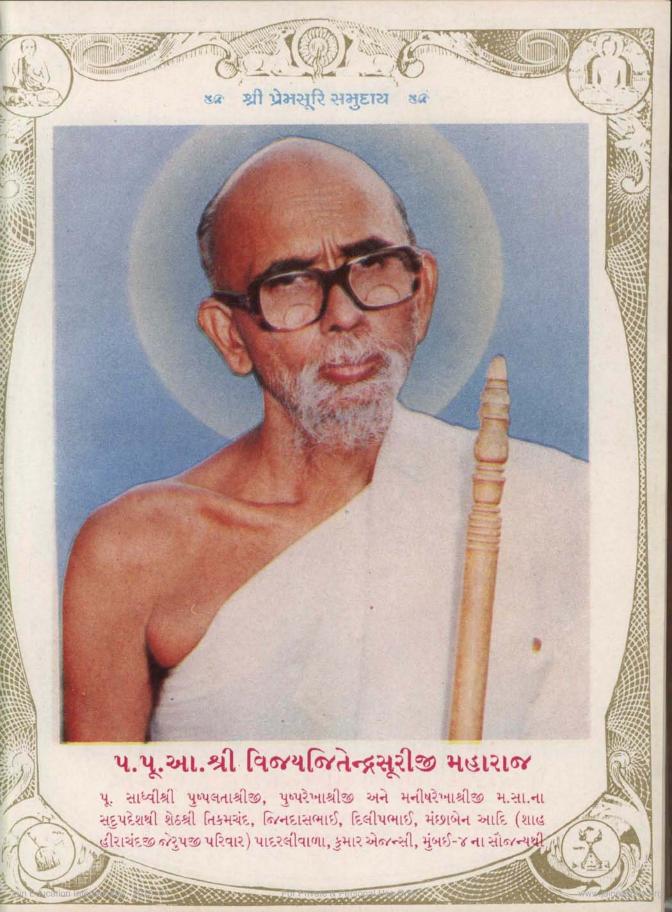

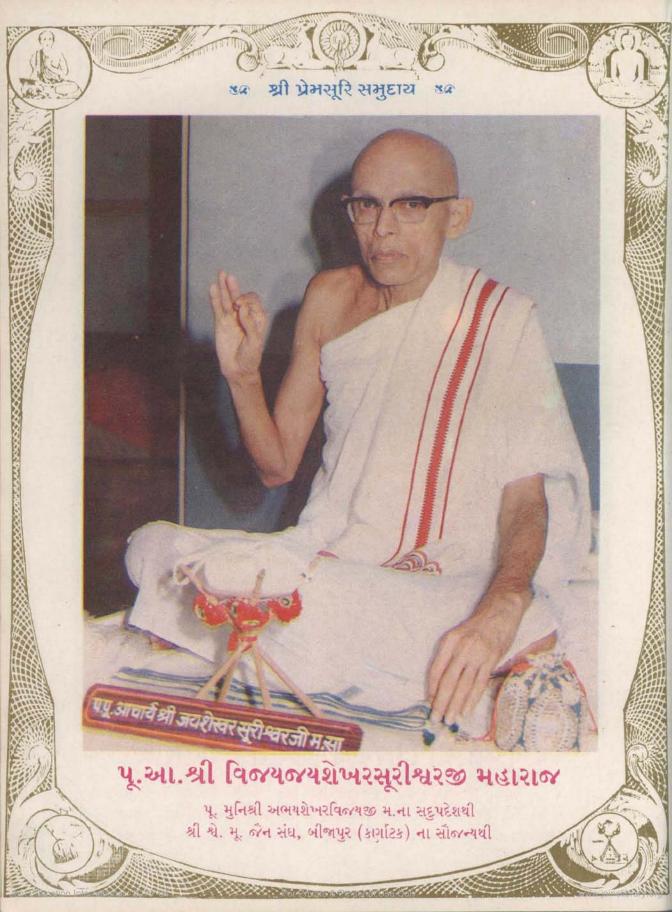

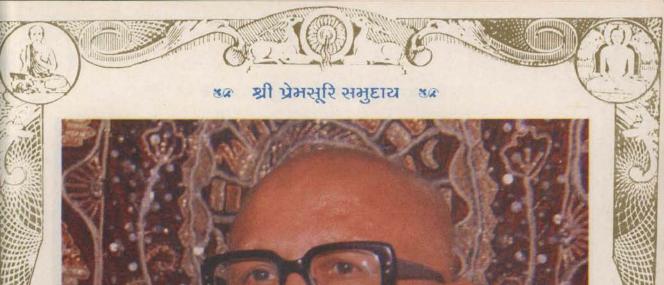
वैराज्य देशना दक्ष

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયહેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી મૌનિકકુમાર પ્રવિણભાઈ મહેતા (મહુડીવાળા) પરિવાર, ૯, ચંદ્રપ્રભુ સોસાયટી, વાસણા-અમદાવાદના સૌજન્યથી

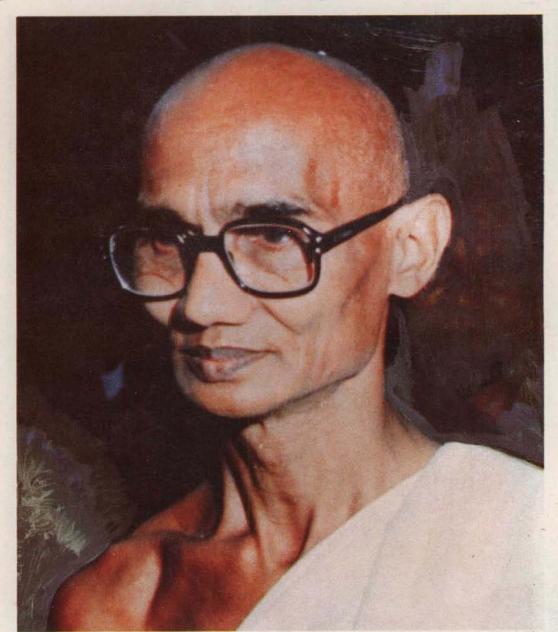

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી અભયચંદ્રવિજયજી મ.ની પ્રેરણાથી શ્રી કરબટીયા-પીપલધન જૈન શ્વે. મૂ. સંઘની કોટી કોટી વન્દના डब श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डब

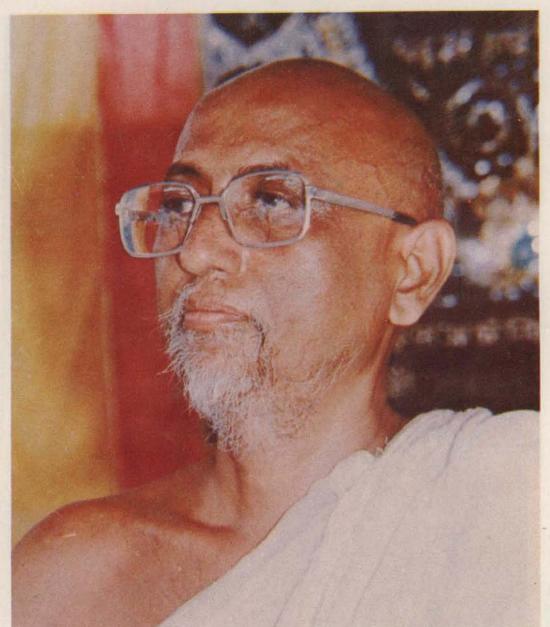
પૂ.આ.શ્રી વિજયલલિતશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

छक श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छक

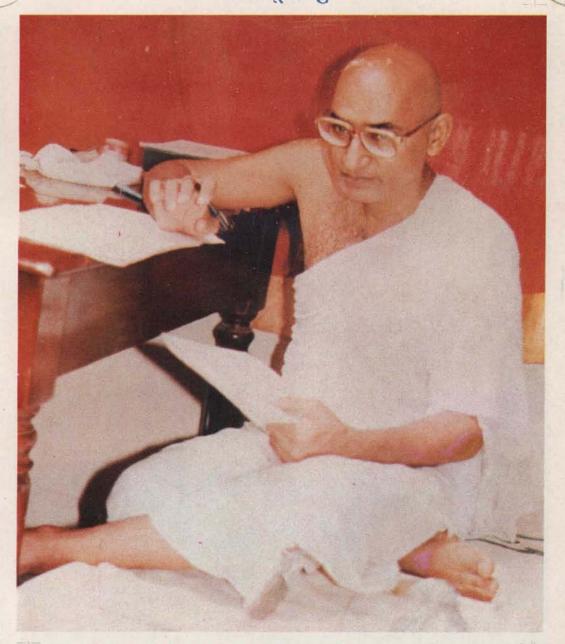
પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

खब श्री प्रेमसूरि समुद्दाय खब

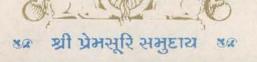
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયગુણરત્નસૂરીશ્વરજી મહારાજ

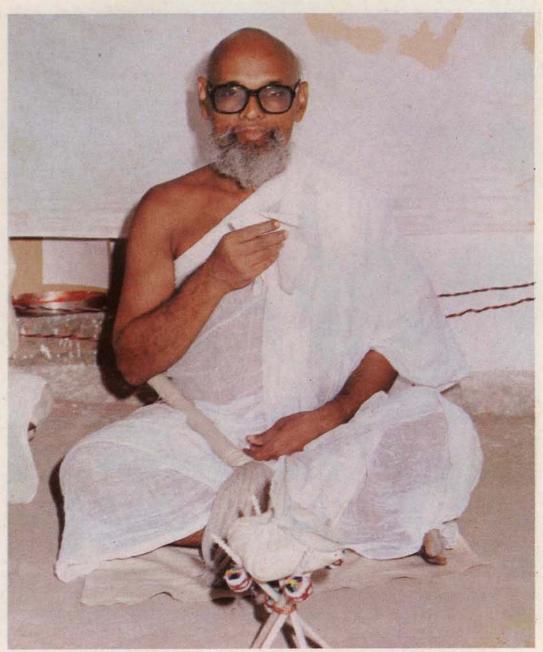
પૂ. સાધ્વીજી શ્રી પુષ્પલતાશ્રીજી, પુષ્પરેખાશ્રીજી અને મનિષરેખાશ્રીજી મ.ના સદુપદેશથી શેઠશ્રી તિકમચંદ, જિનદાસભાઈ, દિલીપભાઈ, મંછાબેન, આદિ. શાહ હીરાચંદજી જેરુપજી પરિવાર (પાદરલીવાળા) કુમાર એજન્સી, મુંબઈ-૪ ના સૌજન્યુર્થી 🗫 श्री प्रेमसूरि समुद्दाय 🗫

પૂ.આ.શ્રી વિજયવીરશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

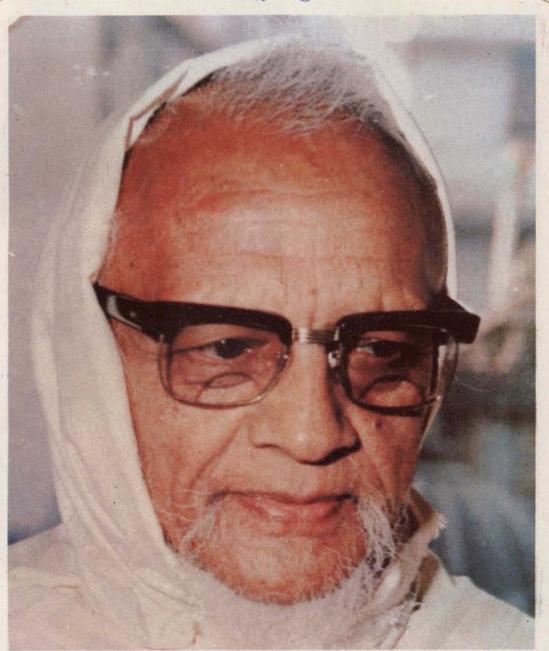
મેહતા શ્રીપાતકુમાર રીખબદાસજી (શા રીખબદાસ રાજેન્દ્રકુમાર) મુંબઈ-૨ ના સૌજન્યથી

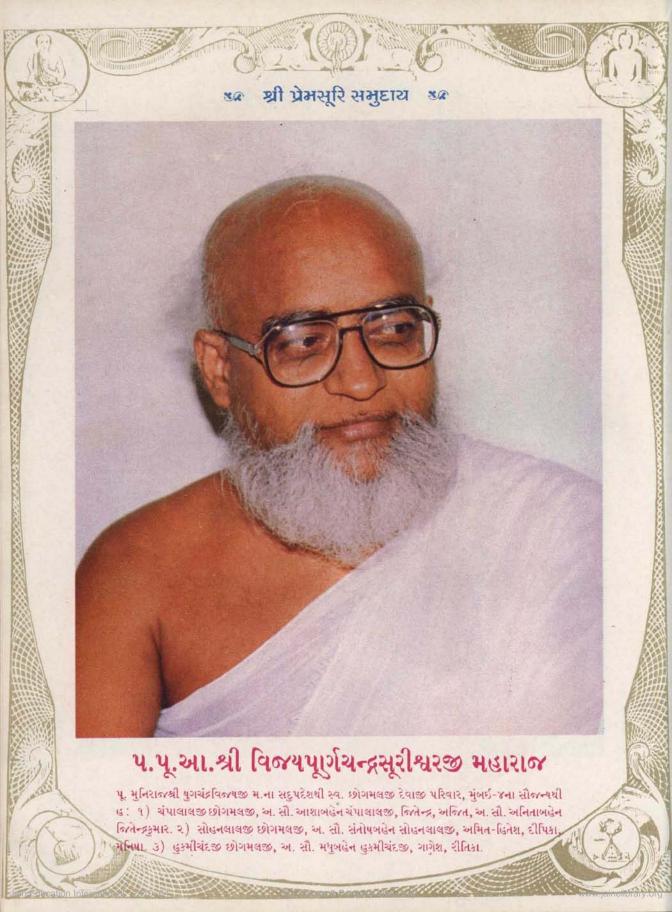
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રભાકરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી કિશોરભાઈ પી. કોરડીઆ (સિલ્લચક્ર તપાગચ્છ શ્વે. મૂ. સંઘના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી) કિશોર ટ્રેડ એજન્સી, સુમંગલા રોડ, રાજકોટના સૌજન્યથી छ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छ

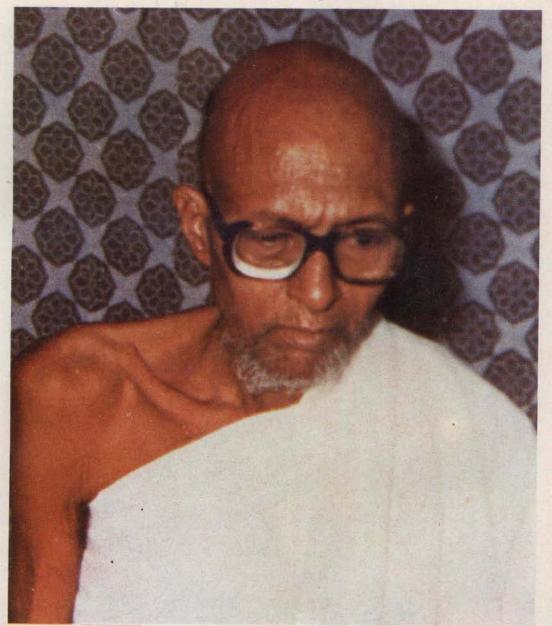

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

બાલમુનિરાજશ્રી હિતરક્ષિતવિજયજી મ.ના સંદુપદેશથી શા કેશવલાલ પૂનમચંદ પરિવાર (ઉંબરીવાલા)ના સૌજન્યથી

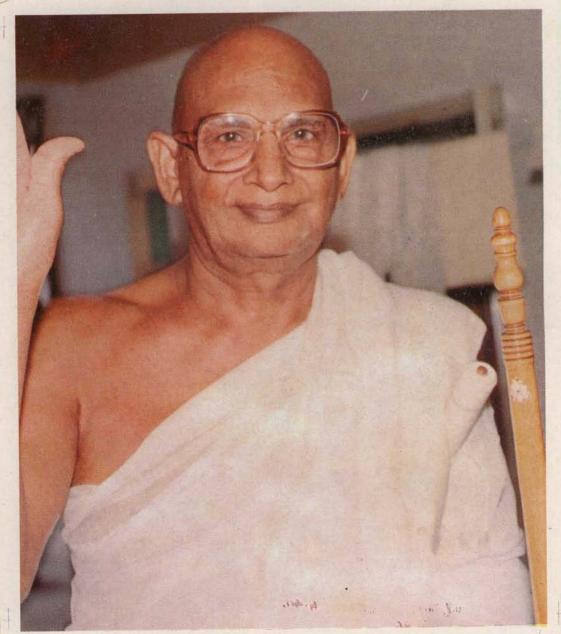
छ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय छ

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયચંદ્રોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

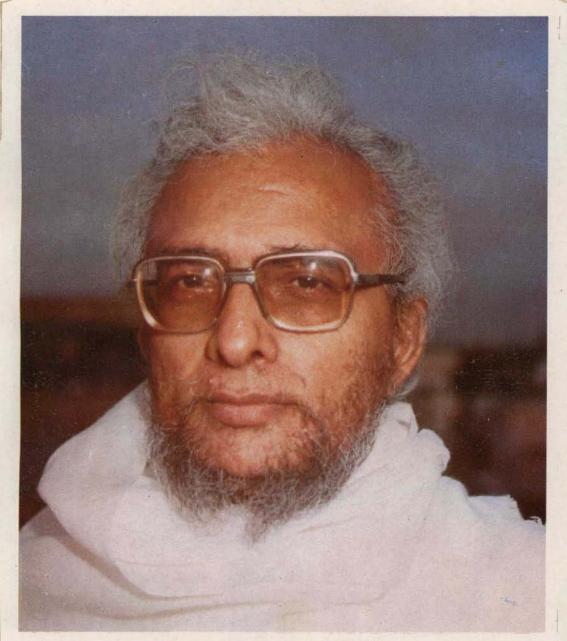
ખિવાન્દિ જૈન સંઘ (ખિવાન્દિ) જિ. પાલી, રાજસ્થાનના સૌજન્યથી

४ श्री प्रेमसूरि समुद्दाय ४४

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયમહાબલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

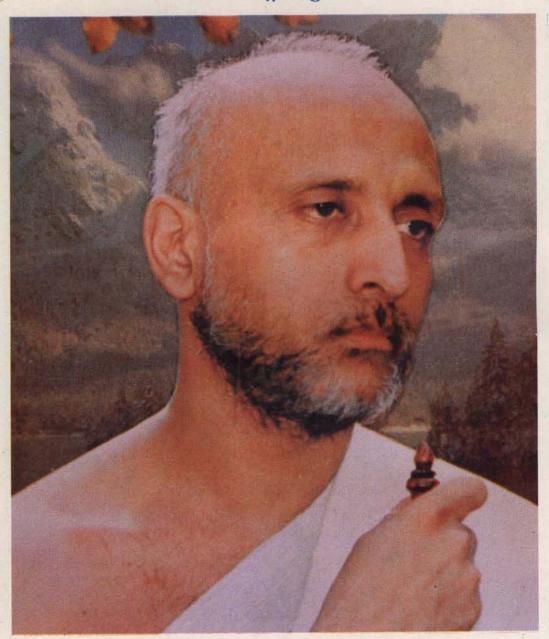
પૂજ્યશ્રીના અમારા ઉપરના ઉપકાર સ્મૃતિ નિમિત્તે સૌજન્ય-સુરત નિવાસી નટવરલાલ ઉમેદચંદ ચાવાળા પરિવાર તરફથી डक श्री प्रेमसूरि समुदाय डक

પૂ.આ.શ્રી વિજયપુણ્યપાલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શેઠ દલીચંદ દામજીભાઈ પરિવાર (ગાધકડાવાળા) તરફથી હ: હસમુખભાઈ દલીચંદ શેઠ પરિવાર

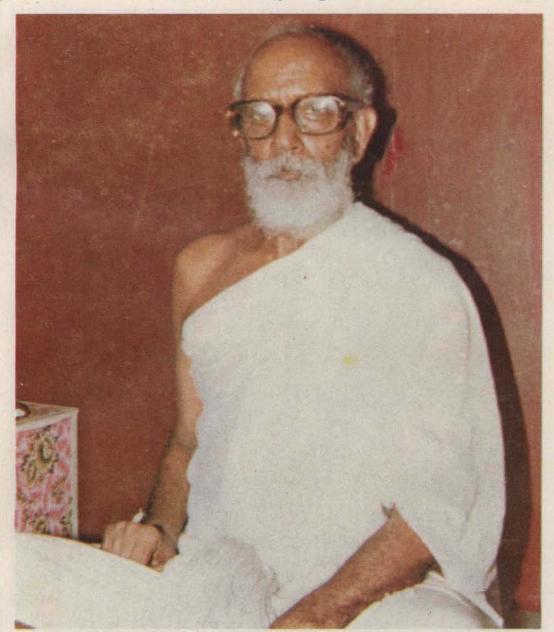
डब श्री प्रेमसूरि समुद्दाय डब

પૂ.આ.શ્રી વિજયમુક્તિપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

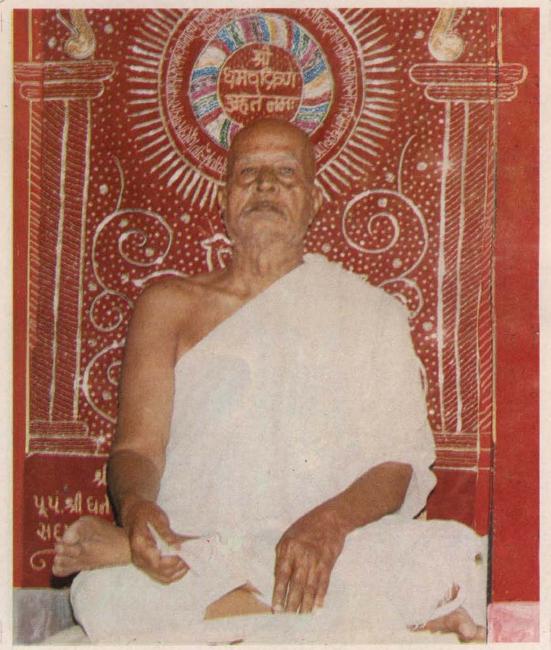
શા કેશવલાલ પૂનમચંદ પરિવાર (ઉંબરીવાલા) તરફથી

डब भ्री प्रेमसूरि समुद्दाय डब

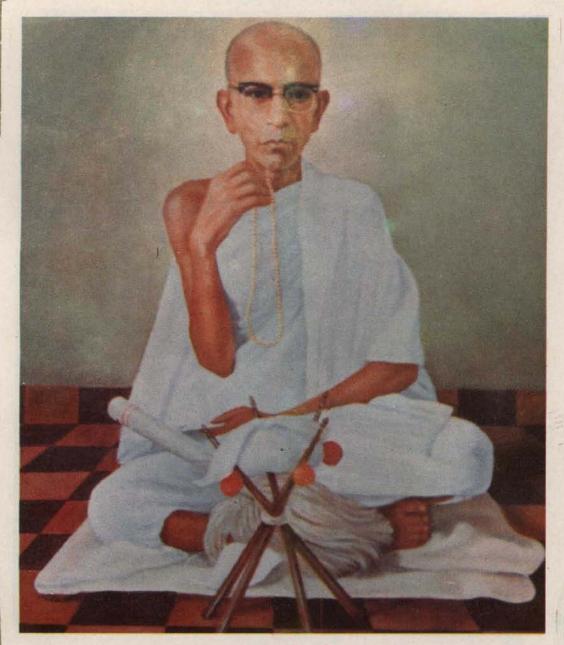
પૂ.આ.શ્રી વિજયઅમરગુપ્તસુરીશ્વરજી મહારાજ

વિ. સં. ૨૦૪૮ શાસનપ્રભાવક પૂ. આ. દેવ શ્રીમદ વિજયજયકુંજરસૂરીશ્વરજી મ.સા. આદિની પાવન નિશ્રામાં ચિ. પ્રવિણચંદ્ર, રમેશચંદ્ર તથા અ. સૌ. વીણાબહેન રમેશચંદ્રે પાલીતાણામાં કરેલ ઉપધાન તપ નિમિત્તે કસ્તુરબેન ભોગીલાલ સ્વરૂપચંદ મુરબાડવાળા તરફથી દર્શનાર્થે डब श्री प्रेमसूरि समुद्दायं डब

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયધનેશ્વરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

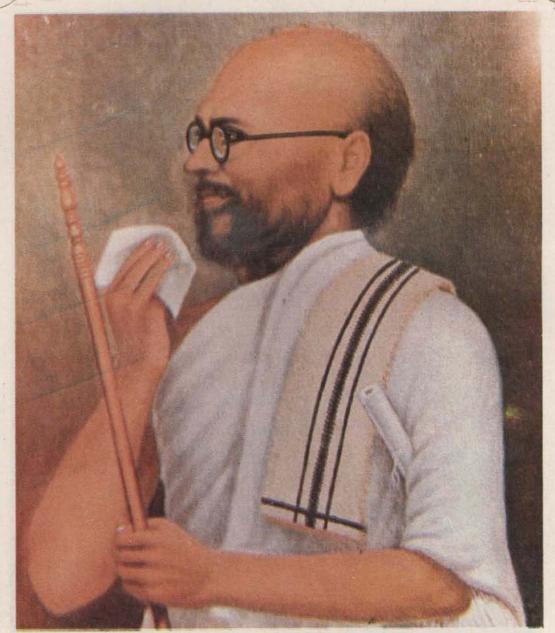
પૂ. મુનિરાજશ્રી શિવાનંદવિજયજી મ. સા ની પ્રેરણાથી સૌજન્ય ∶ સૌ. હીરાબહેન કાન્તિલાલ ગાંધી પરિવાર તરફથી, સૂરજ ડીસ્ટ્રિબ્યુટર્સ, ૩૭૪૦ નવી પેઠ, અહમદનગર, **४० श्री प्रेमसूरि समुदाय ४०**

પૂ. પંન્યાસપ્રવસ્ત્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ

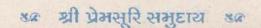
પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી નરચંદ્રવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક સદ્દગૃહસ્થના સૌજન્યથી

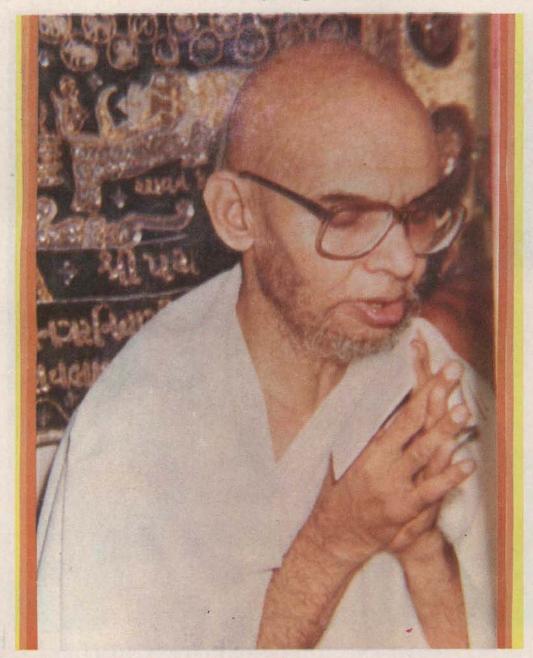
डक श्री प्रेमसूरि समु**हाय** डक

પૂ. પંન્યાસશ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્ય

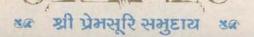
પૂ. આ.શ્રી વિજયમિત્રાનંદસ્રિજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શ્રી.વિવેક ડુપ્લેક્ષ નં. ૫ ના આરાધક બહેનો તરકથી અમદાવાદ.

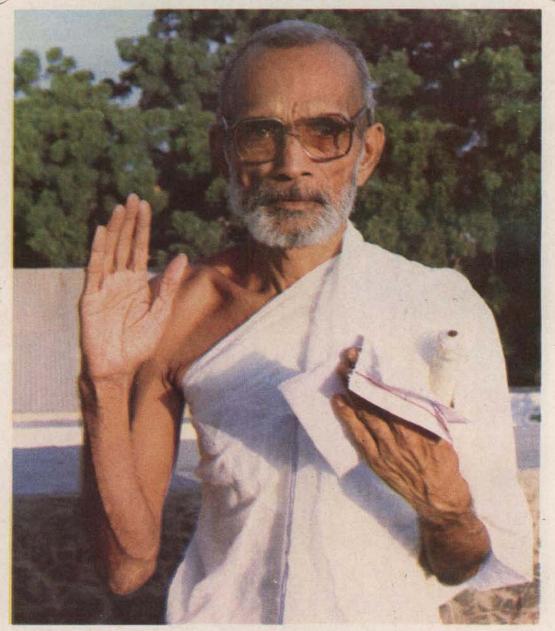

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી નરચંદ્રવિજયજી મહારાજ

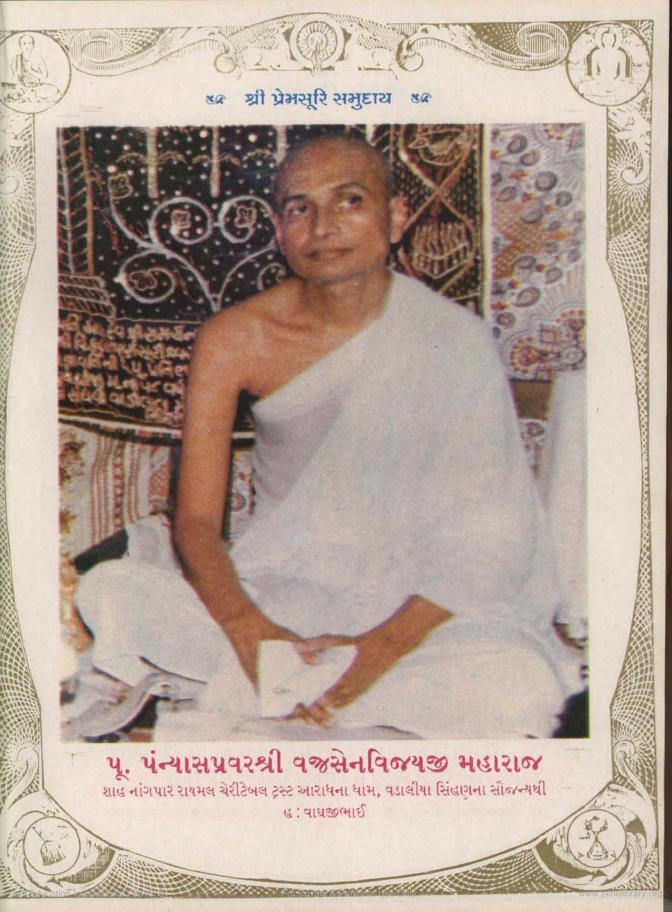
મુનિ હર્ષચંદ્રવિજયજી મ.ના સદુપદેશથી પુનમચંદ દિપચંદ મેહતા પરિવાર - શાહ એન્ડ મહેતા મુંબઈ ૩ના સૌજન્યથી

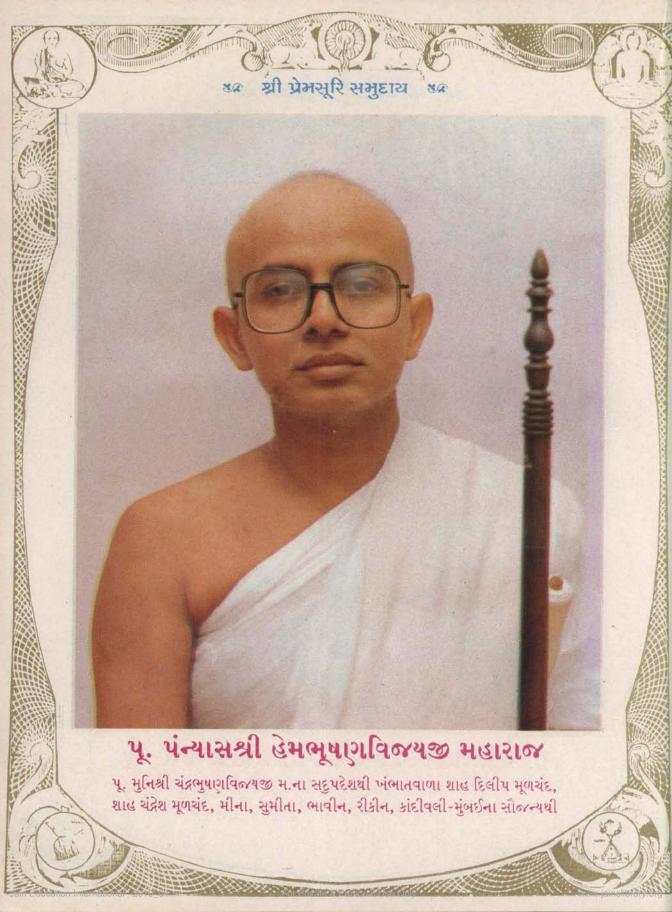

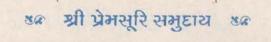

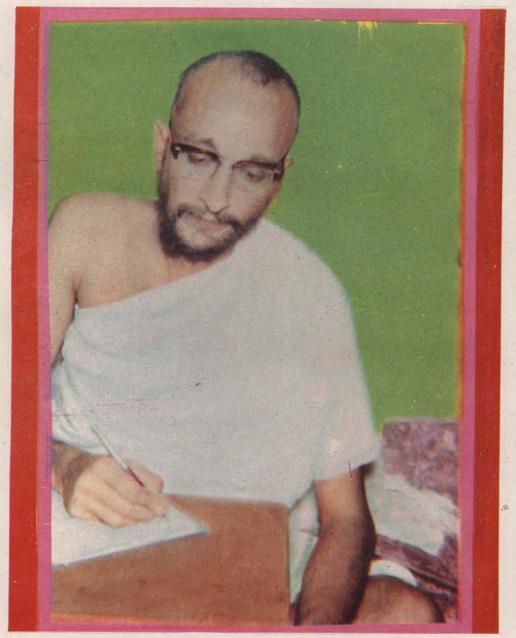
પૂ. પંન્યાસપ્રવસ્થ્રી કીર્તિસેનવિજયજી મહારાજ

પૂ.મુનિપ્રવરશ્રી વિનીતસેનવિજયજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શ્રી જ્ઞાનદીપક પ્રકાશન ટ્રસ્ટ ડીસા (૩૮૫૫૩૫) ના સૌજન્યથી C/૦ રમણીકલાલ એન. વડેચા - હસમુખલાલ એમ. શાહ - પ્રિતિ ટ્રેડર્સ, ન્યાયમંદિર સામે, ડીસા

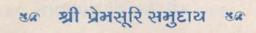

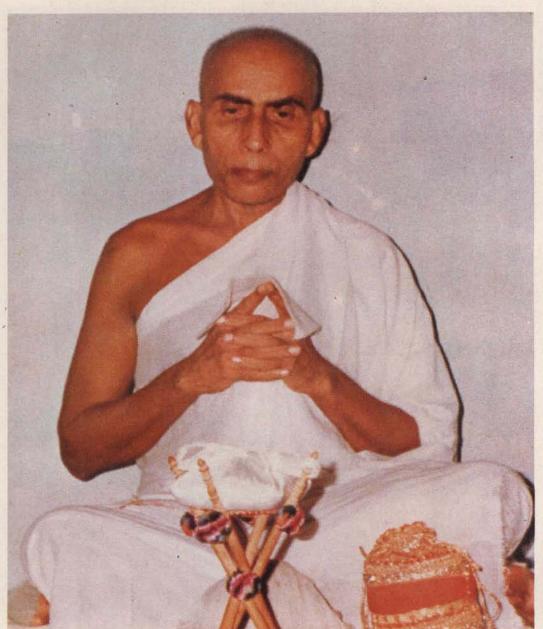

પૂ. પંન્યાસપ્રવસ્ત્રી કનકધ્વજવિજયજી મહારાજ

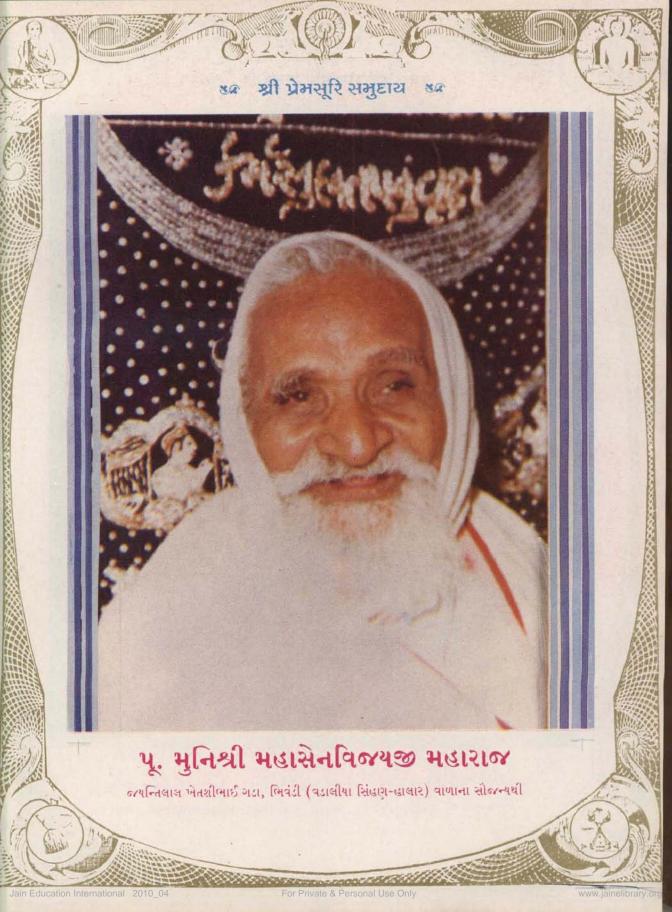
કંકુબેન પ્રેમજી ભીમજી પરિવાર (વેરાવળવાળા) હાલ મુંબઈના સૌજન્યથી

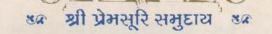

પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રી રત્નભૂષાગવિજયજી મહારાજ

શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી

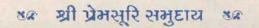

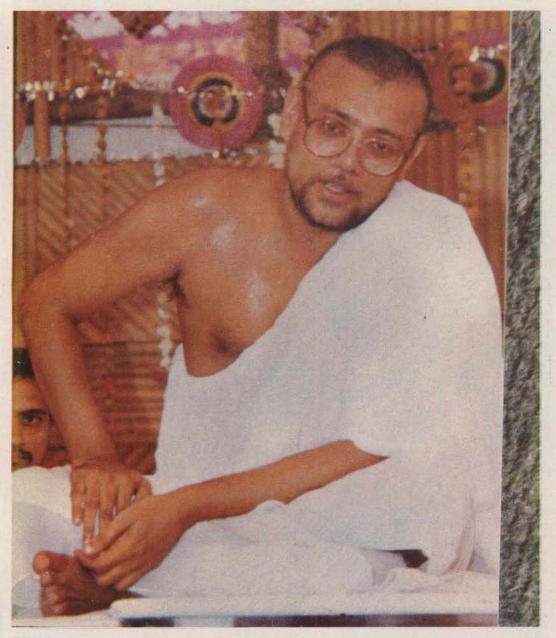

પંન્યાસશ્રી જગવલભવિજયજી મહારાજ

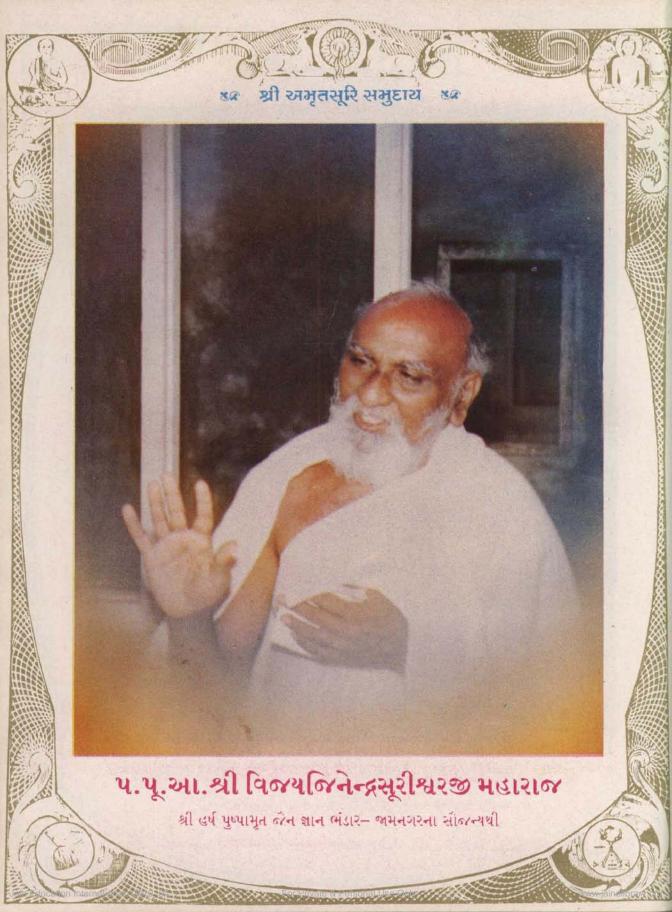
પૂ, મુનિશ્રી ચારિત્રવદ્મભવિજયજી મ. સા. અને પૂ, મુનિશ્રી દર્શનવદ્ભભવિજયજી મ. સા.ની પ્રેરણાથી શ્રી પદ્મરસિક પરિવાર, સમશેરપૂર-સંગમનેર-નાસિક-અમદાવાદ તરફથી

પૂ. પંન્યાસશ્રી રત્નસુંદરવિજયજી મહારાજ

સંઘવી ઓતમચંદ ધરમચંદ દોશી દેપલાવાળાના સૌજન્યથી

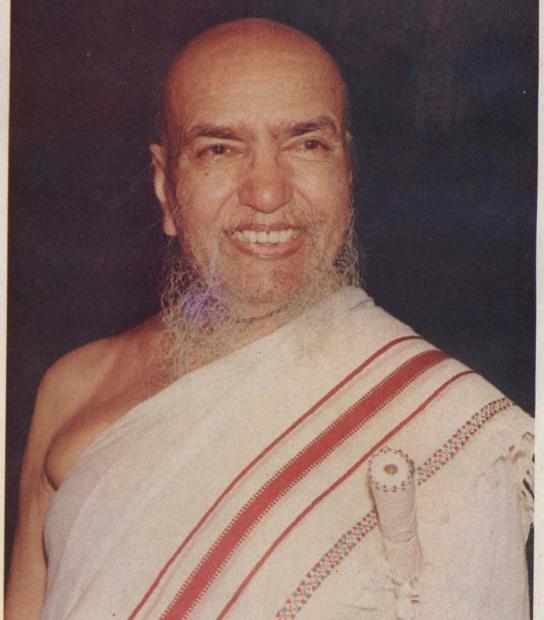

अब श्री लिडितसूरि समुद्दाय अब

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયભક્તિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

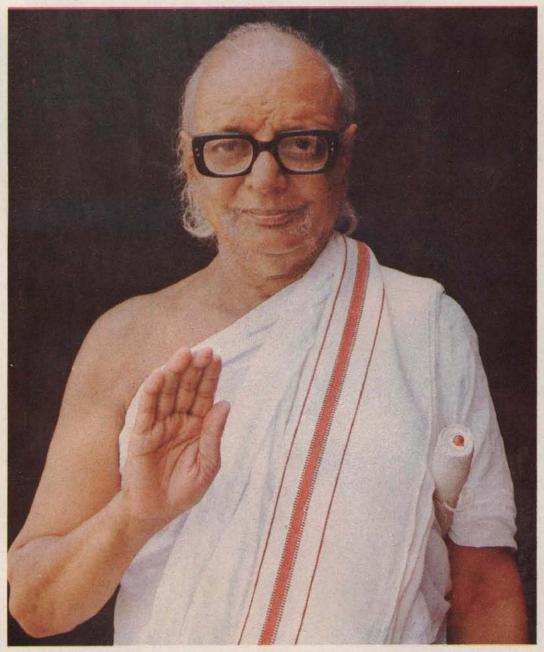

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ

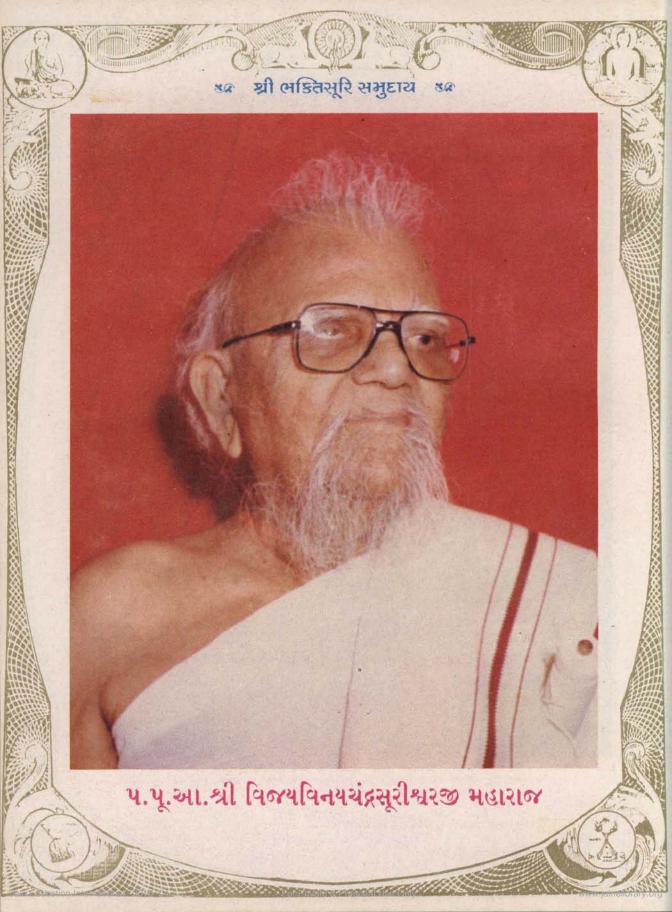
શ્રી તિલોકચંદ ડી. શાહ પરિવાર-મુંબઈના સૌજન્યથી

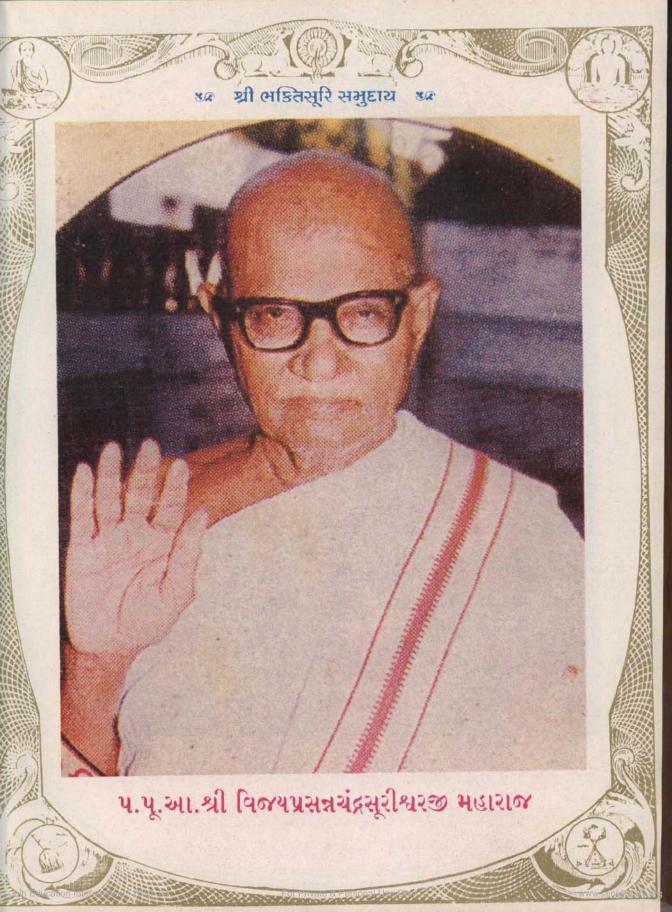
इक श्री लिंडितसूरि समुदाय इक

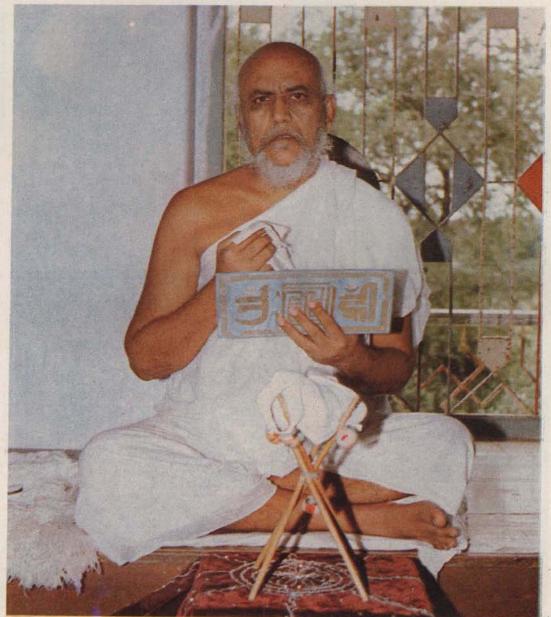
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયસુબોધસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મૂનિરાજશ્રી વિદ્યાચંદ્રવિજયજી મ.ના ઉપદેશથી સ્વ. તેજસી ઓભાયા, ગામ-કોડાઈ, કચ્છ. n Education International 2010_04 હસ્તે નિર્મળાબેનના સીજન્મની se Only

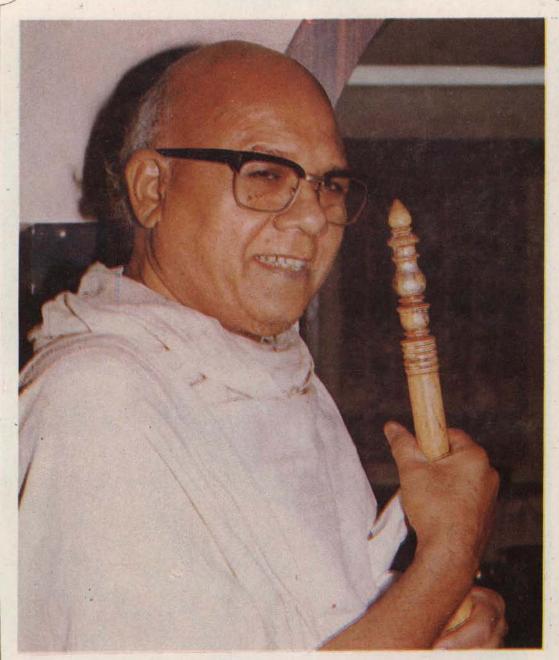

પ.પૂ.આ. દેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના શિષ્યરત્ન પૂ. પંન્યાસશ્રી કનકવિજયજી ગણિવર્યના શિષ્યરત્ન

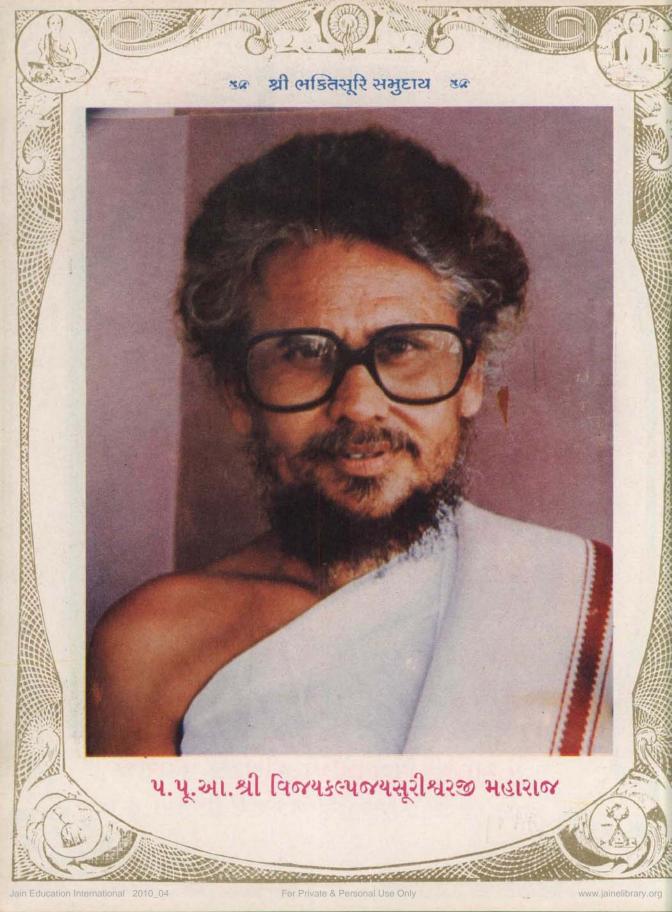
૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયરુચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

્યું મુનિશ્રી કુમુદચંદ્રવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી શાહપુર મંગળ પારેમ પાસાદસ્થાદાવાદ ખાતે પોષદશમીના અઠમ તપની તપસ્યા કરનાર આસુવડા કર્યો डब श्री लिडितसूरि समुद्दाय डब

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી ધીરજબહેન સલોત પરિવારના સૌજન્યથી, મુંબઈ

डक स्त्री लिडितसूरि समुद्दाय डक

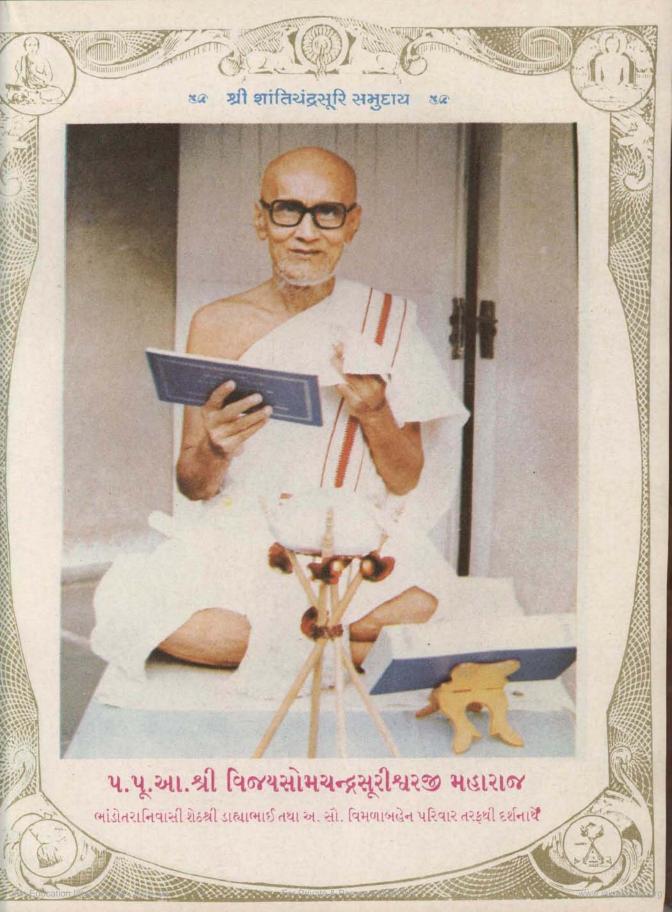
૫. પંન્યાસશ્રી પૂર્ગાનન્દવિજયજી મહારાજ

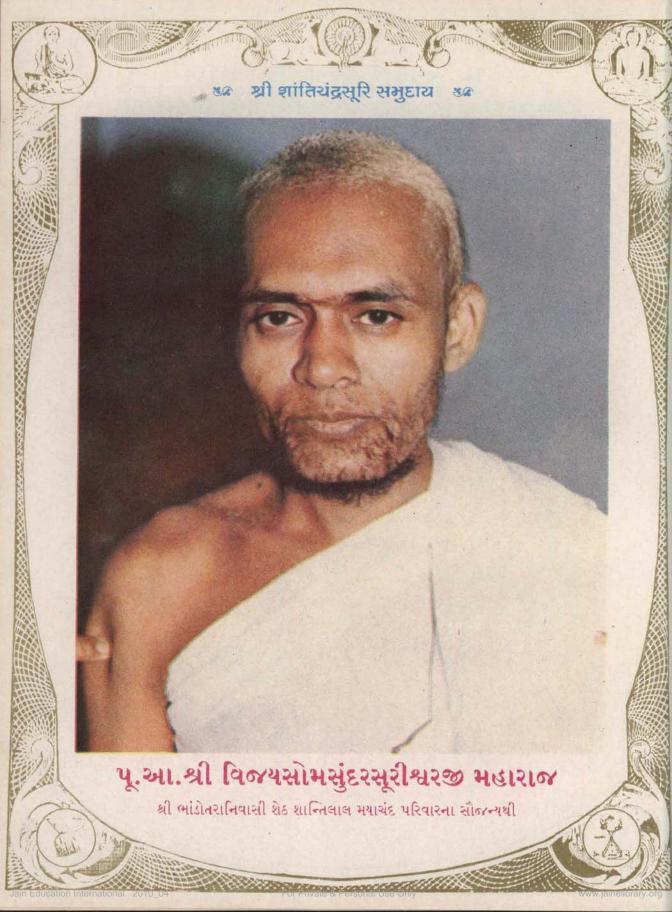
डक श्री शांतियंद्रसूरि समु**टाय** डक

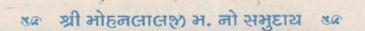

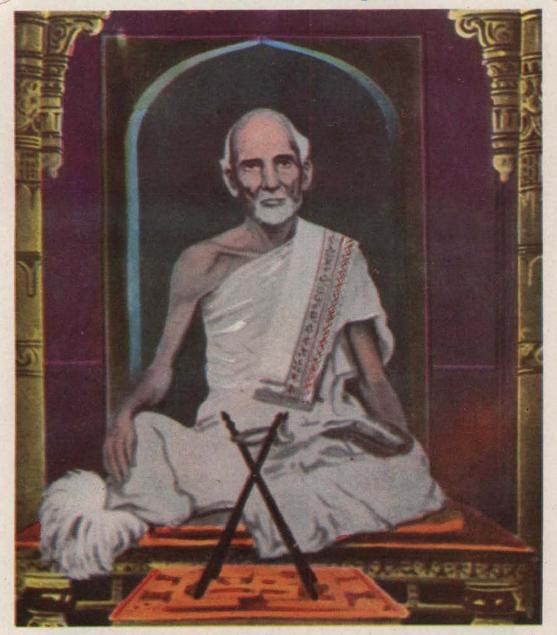
પૂ.આ.શ્રી વિજયભુવનશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શાસનપ્રેમી મહાનુભવોના સૌજન્યથી

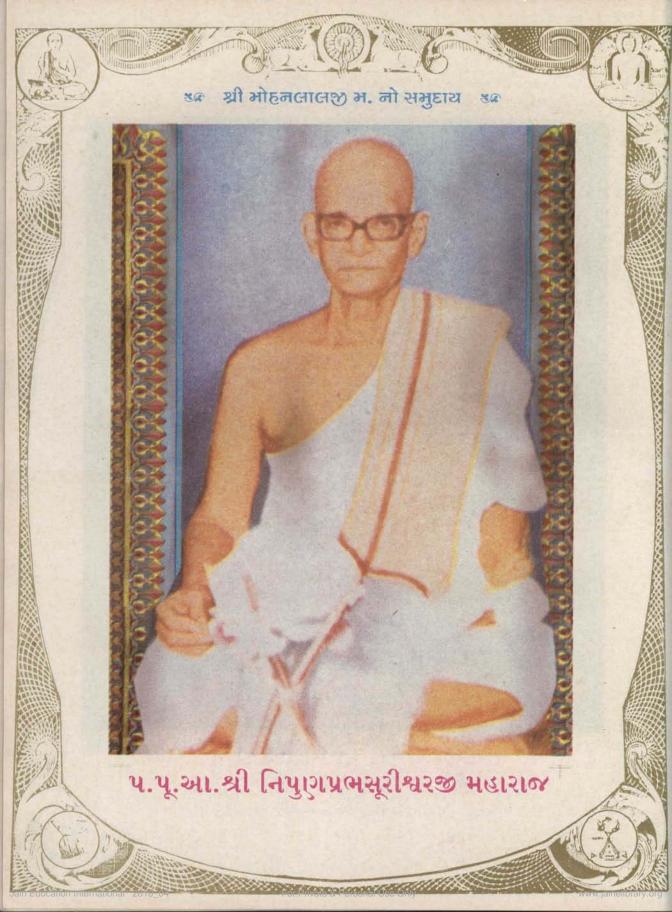

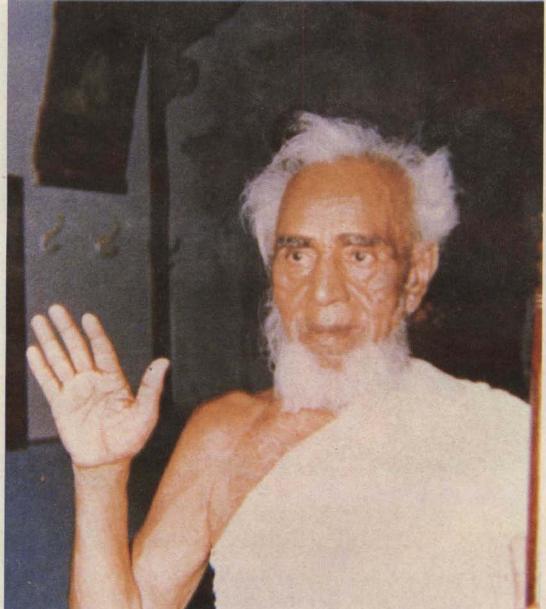

પૂ. મુનિભૂષાગ શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ

શ્રી ગોપીપુરા નવી ધર્મશાળા (શ્રી મોહનલાલજી મ. ઉપાશ્રય) સુરતના સીજન્યથી હ : જીવનચંદ જવેરચંદ જવેરી

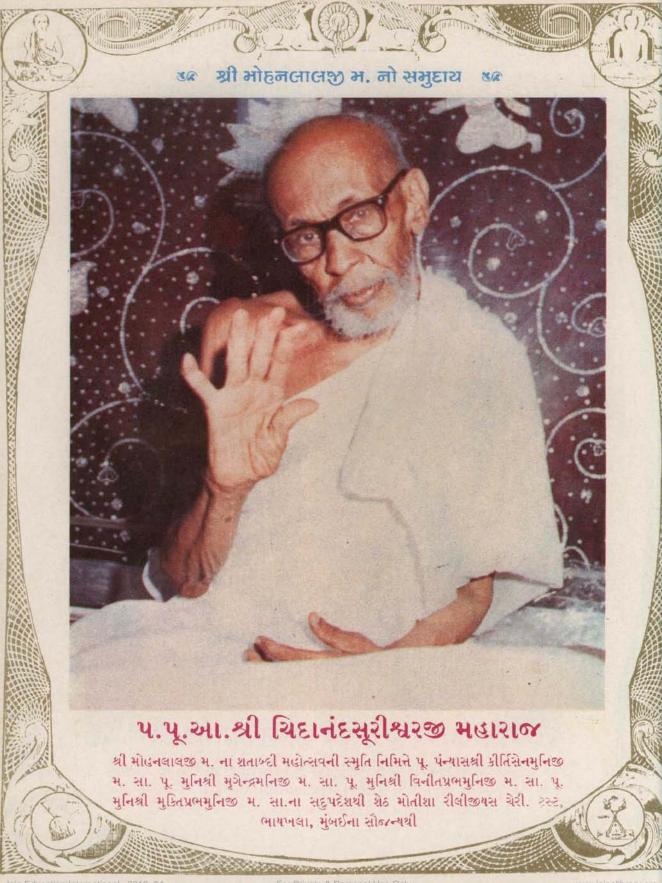

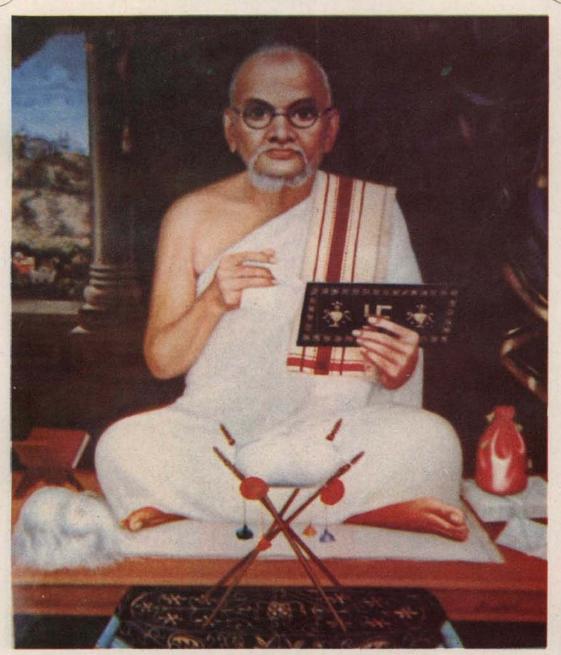

૫.પૂ.આ.શ્રી મુનિસુંદરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી મોહનલાલજી મહારાજના શતાબ્દી મહોત્સવની સ્મૃતિ નિમિત્તે પૂ. મુનિશ્રી વિનીતપ્રભમુનિજી મ.સા. તથા પૂ. મુનિશ્રી મુક્તિપ્રભમુનિજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શેઠ મોતીશા રીલીજીયસ ચેરી. ટ્રસ્ટ, ભાયખલા, મુંબઈના સૌજન્યથી

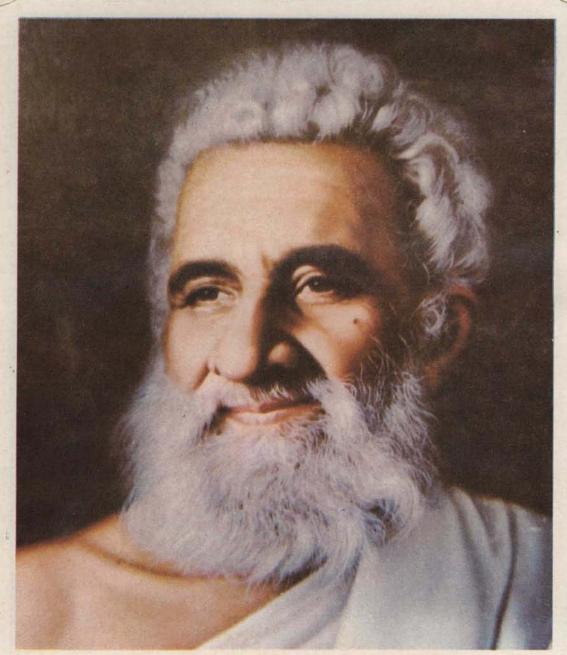

डब विमलशाजा डब

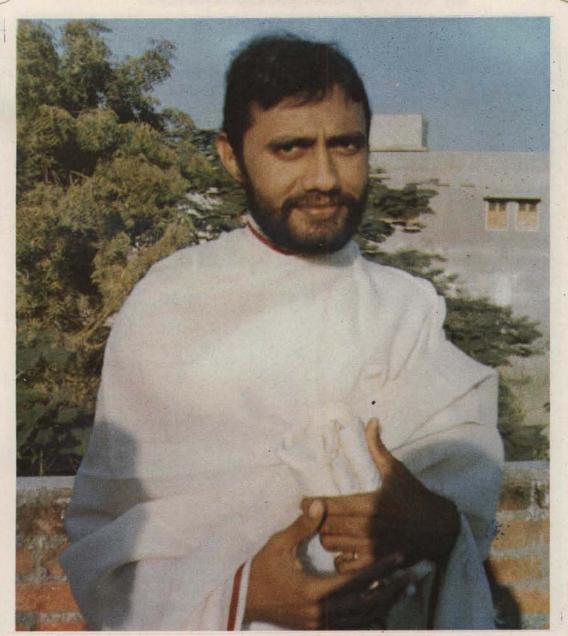
૫.પૂ.પંન્યાસશ્રી હિંમતવિમલજી મ. સા.

પૂ. પન્યાસશ્રી પદ્યુમનવિમલજી મ. ની પ્રેરણાથી ભીનમાલનિવાસી સુખરાજ ચુનીલાલજી સંઘવી પરિવારના સૌજન્યથી उद विभतशाजा उद

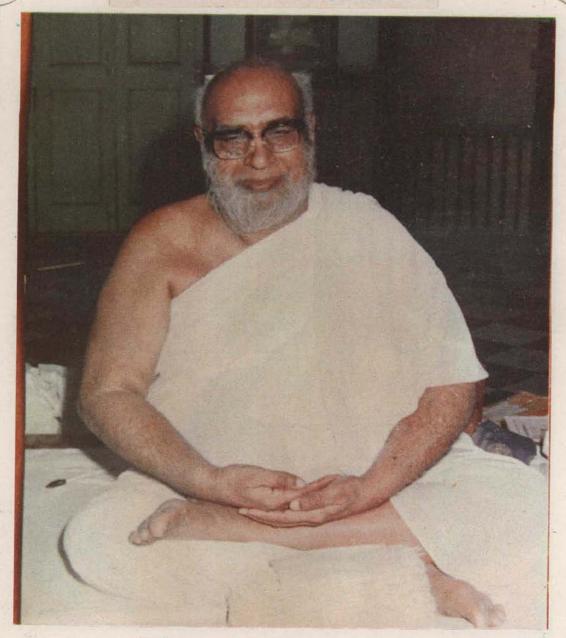
પ.પૂ.આ. શ્રી શાંતિવિમલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. પંન્યાસથ્રી પ્રદ્યુમ્નવિમલજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી ભીનમાલનિવાસી સુખરાજ ચુનીલાલજી સંઘવી પરિવારના સૌજન્યથી डक विभत्रशाजा डक

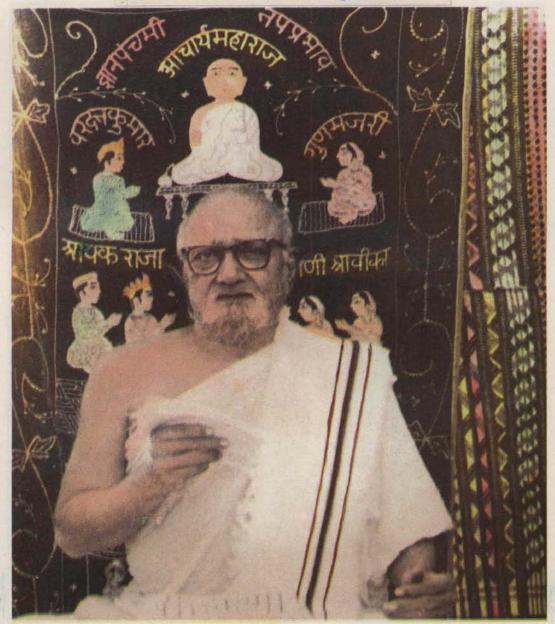
પૂ. પંન્યાસશ્રી પ્રદ્યુમ્નવિમલજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી વિજયવિમલજી મ.ની પ્રેરણાથી ભીનમાલનિવાસી સુખરાજ ચુનીલાલ સંઘવી પરિવારના સૌજન્યથી क श्री जरतरगच्छ समुद्दाय क

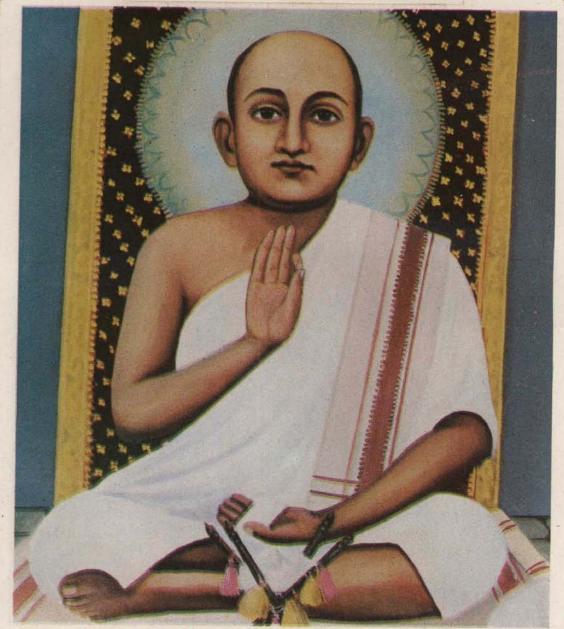
પૂ.આ.શ્રી જિનકાન્તિસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ગણિવર્યશ્રી મણીપ્રભસાગરજી મ.સા.ના સદુપદેશથી શાસનપ્રેમી મહાનુભાવોના સૌજન્યથી अब श्री जरतरगच्छ समुद्दाय अब

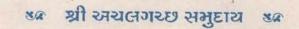
પૂ.આ.શ્રી જિનઉદયસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

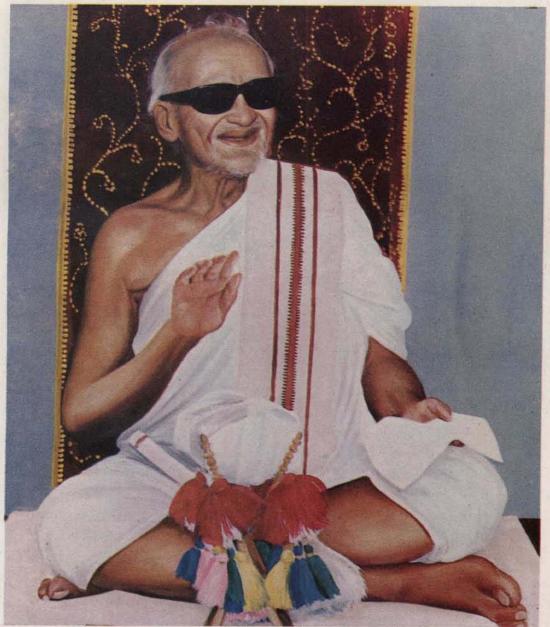
अब श्री अयलगर्छ समुद्राय अब

૫.પૂ.આ.શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ભાવનગરને આંગણે પ્રથમવાર પધારી હજારોની લોકચાહના મેળવી જીવદયાનું લાખો રૂપીયાનું કંડ કરાવી અપાવનારા મુનિશ્રી દેવરત્નસાગરજી મહારાજના સુકૃત્યોની અનુમોદનાર્થે ભાવનગર કચ્છ સમાજ તરફથી

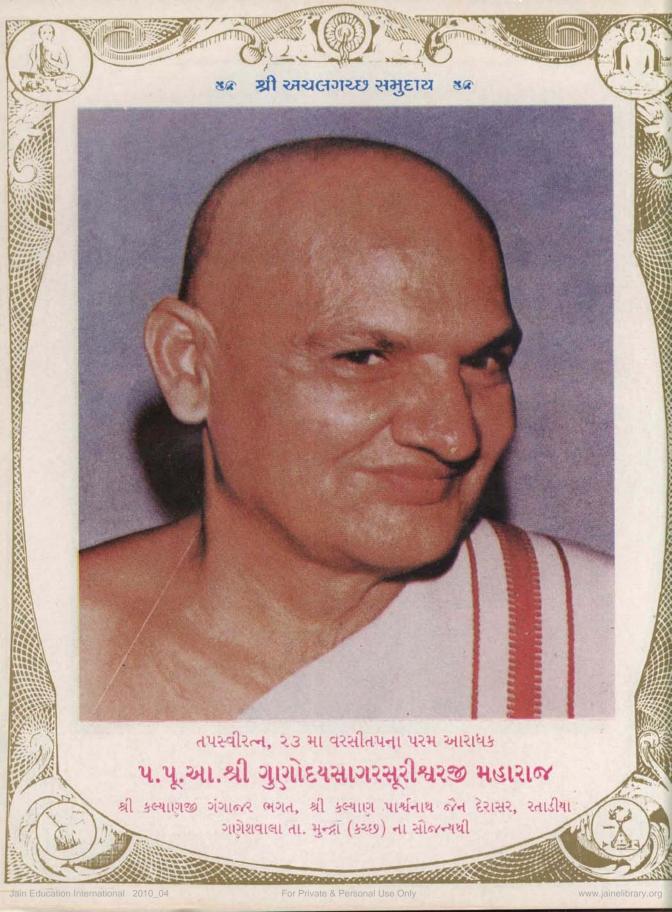

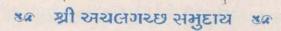

અચલગચ્છાધિપતિ પૂ. ગુરુદેવ

પ.પૂ.આ.શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી. ક. વિ. ઓ. દેરાવાસી જૈન મહાજન, ૨૨૫/૨૩૨ નરશીનાથા સ્ટ્રીટ, ભાત બજાર, આદિનાથ દેરાસર ટ્રસ્ટ બોર્ડ, મુંબઈ-૯ના સૌજન્યથી

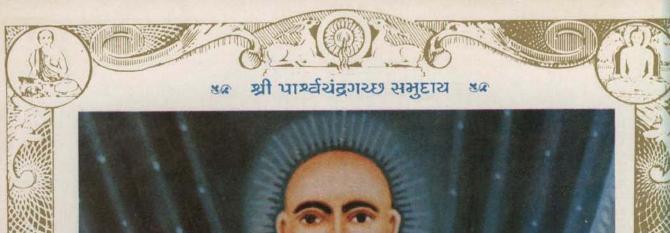

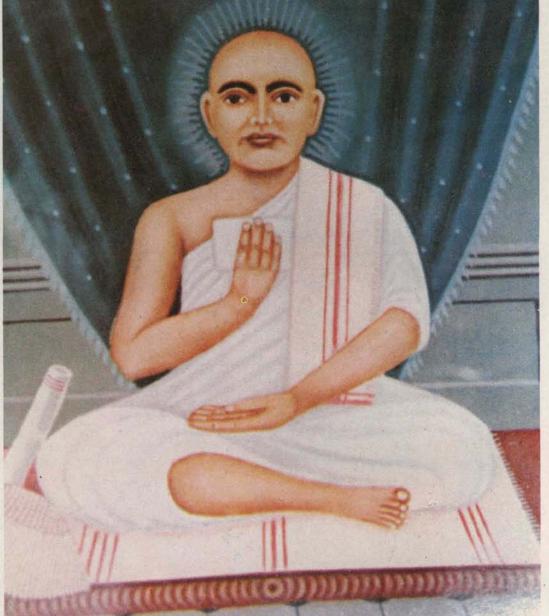

સાહિત્ય દિવાકર-રાજસ્થાન દીપક

પ.પૂ.આ.શ્રી કલાપ્રભસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી કાંદીવલી અચલગચ્છ જૈન સંઘ, મુંબઈના સૌજન્યથી

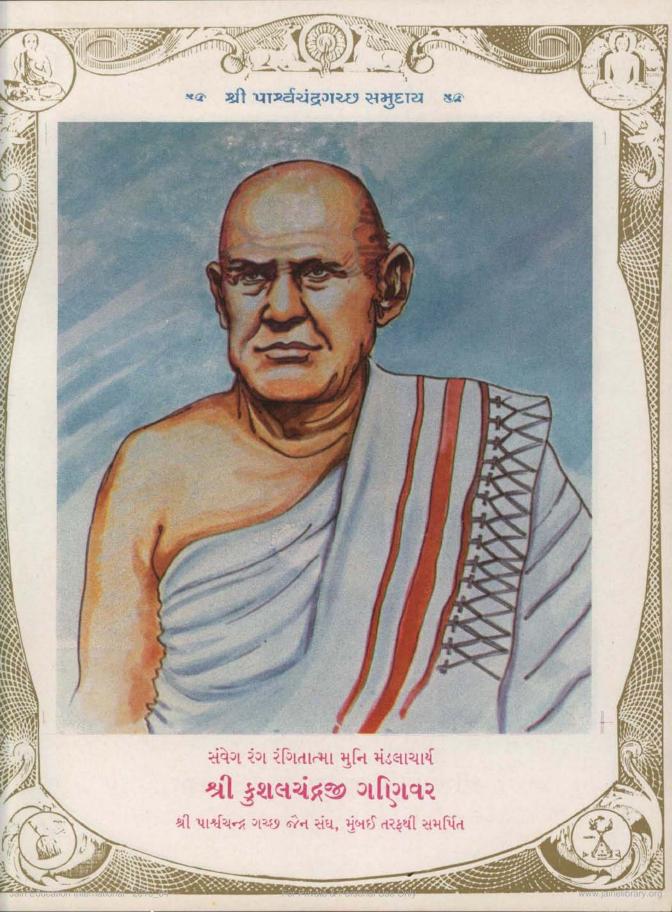

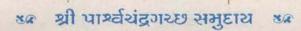

મહાન ક્રિયોલ્ડારક, આગમોના અનુવાદક યુગપ્રધાન દાદાસાહેબ

૫.પૂ.આ.શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

િકચ્છ પ્રદેશ પાર્શ્વચન્દ્રગચ્છ જૈન સંઘ C/o જખુભાઈ ગેલા-બિદડા-૩૭૦૪૩૫, કચ્છ (ગુજરાત) તરફથી સમર્પિત

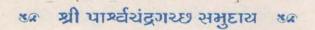

ભારતભૂષણ પ્રખર પ્રતાપી આચાર્યદેવ

શ્રી ભાતૃચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી મોટી ખાખર દેરાવાસી જેન સંઘ, મોટી ખાખર (કચ્છ) તરફથી સમર્પિત

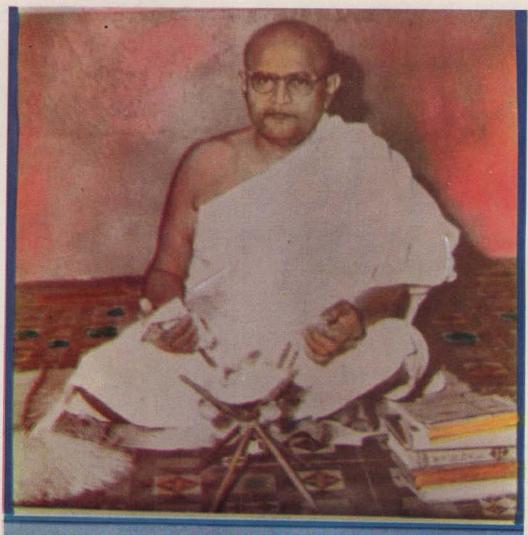

આગમ રહસ્યવેદી-સાહિત્યોપાસક

પૂ. આચાર્ય શ્રી સાગરચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી નાની ખાખર ક. વિ. ઓ જેન મહાજન તરફથી સમર્પિત

रू श्री पार्श्वयंद्रगच्छ समुहाय रू

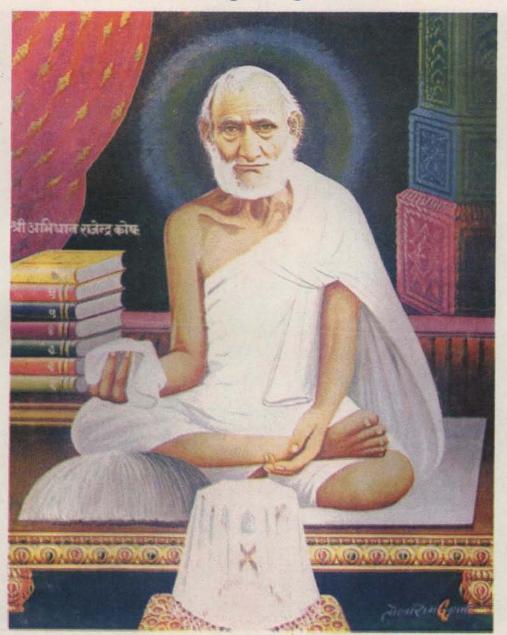

સમતામૂર્તિ સંઘહિત-ચિંતક

૫. પૂ. મનિરાજશ્રી વૃધ્ધિચંદ્રજી મહારાજ

સ્વ. શ્રી મહેન્દ્રભાઈ શામજી (નવીનાળ-કચ્છ)ની સ્મૃતિ નિમિત્તે શ્રીમતી માયાબહેન કાન્તિલાલ નરશી, મોટી ખાખર (કચ્છ) તરફથી સમર્પિત

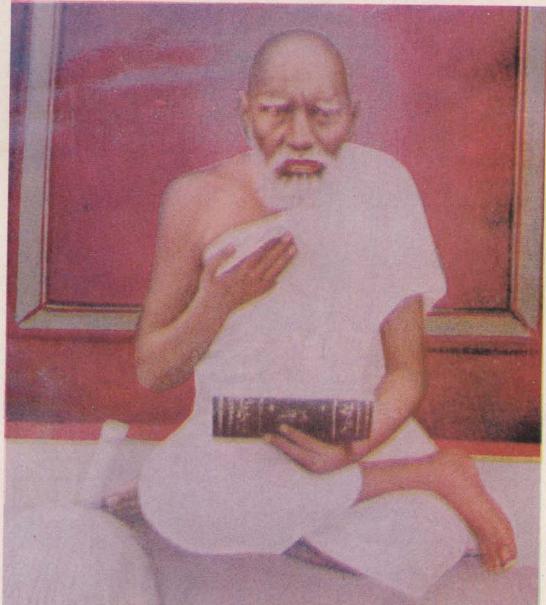

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

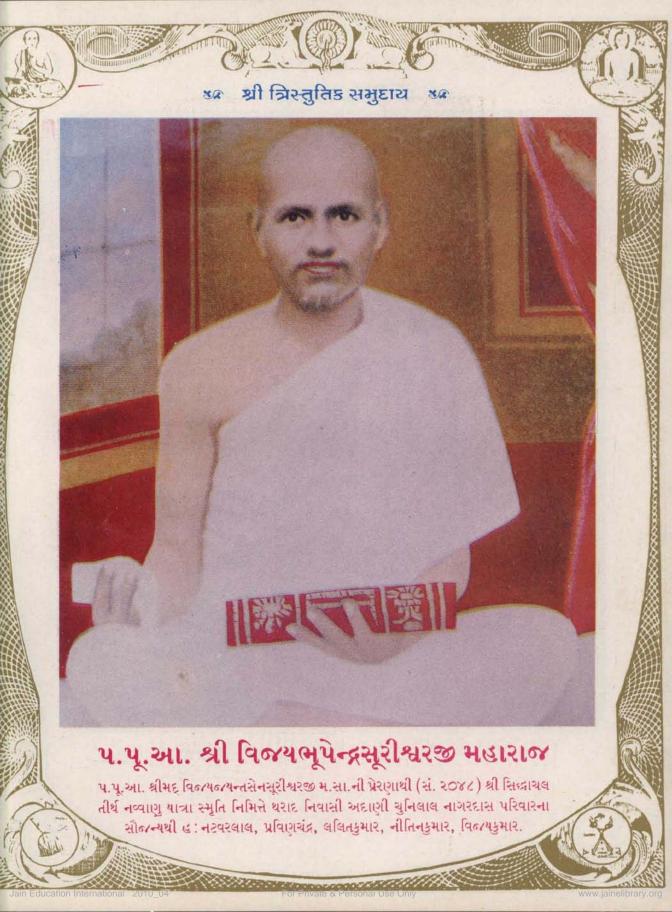
પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયજયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી (સં. ૨૦૪૮) શ્રી સિલ્દાચલ તીર્થ નવ્વાણુ યાત્રા સ્મૃતિ નિમિત્તે થરાદ નિવાસી અદાણી ચુનિલાલ નાગરદાસ પરિવારના સૌજન્યથી હ:નટવરલાલ, પ્રવિણચંદ્ર, લલિતકુમાર, નીતિનકુમાર, વિજયકુમાર.

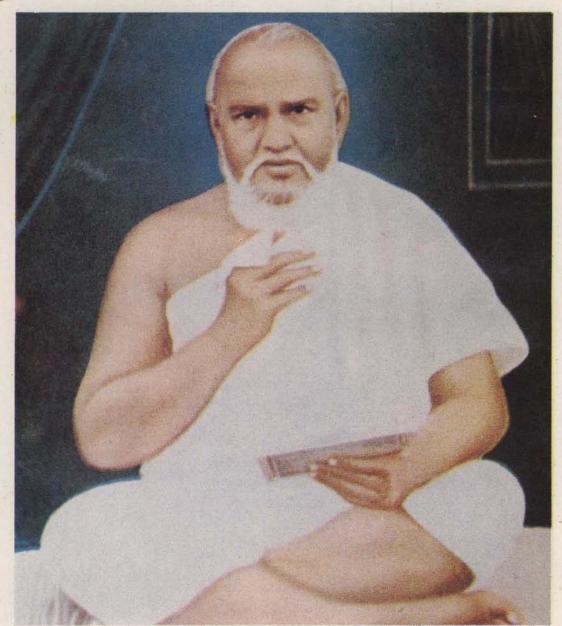

૫.पू.आ. श्री विજयधनयन्द्रसूरीश्वरक महाराज

પ.પૂ.આ. શ્રીમદ્ વિજયજયન્તસેનસ્રીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી (સં. ૨૦૪૮) શ્રી સિલ્દાચલ તીર્થ નવ્વાણુ યાત્રા સ્મૃતિ નિમિત્તે થરાદ નિવાસી અદાણી ચુનિલાલ નાગરદાસ પરિવારના સૌજન્યથી હ: નટવરલાલ, પ્રવિણચંદ્ર, લલિતકુમાર, નીતિનકુમાર, વિજયકુમાર.

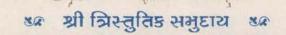

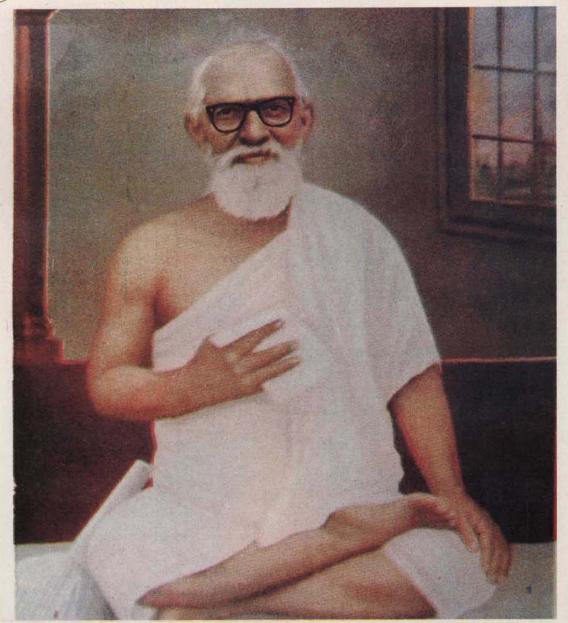
अब श्री त्रिस्तुतिङ समुदाय अब

૫.પૂ.આ. શ્રી વિજયયતિન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

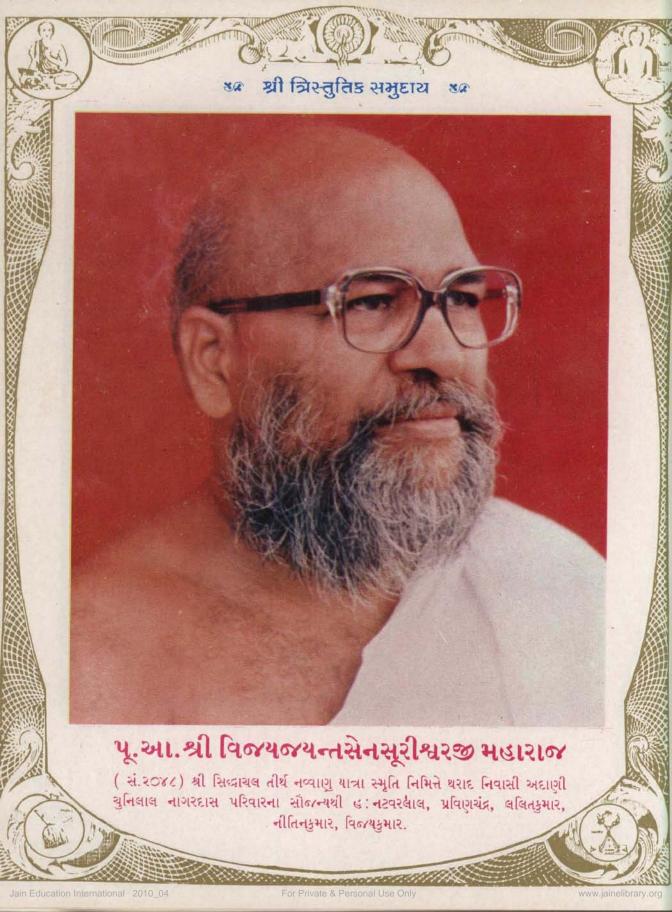
પ.પૂ.આ. શ્રીમદ્ વિજયજયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી (૨૦૪૮) શ્રી સિલ્કાચલ તીર્થ નવ્વાણુ યાત્રા સ્મૃતિ નિમિત્તે થરાદ નિવાસી અદાણી ચુનિલાલ નાગરદાસ પરિવારના સૌજન્યથી હ: નટવરલાલ, પ્રવિણચંદ્ર, લલિતકુમાર, નીતિનકુમાર, વિજયકુમાર.

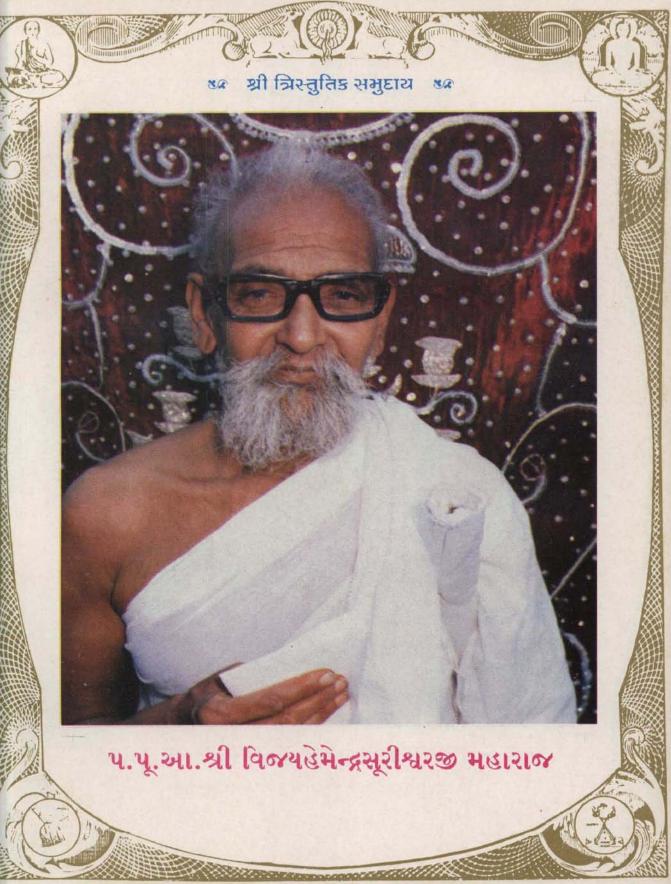

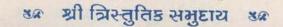

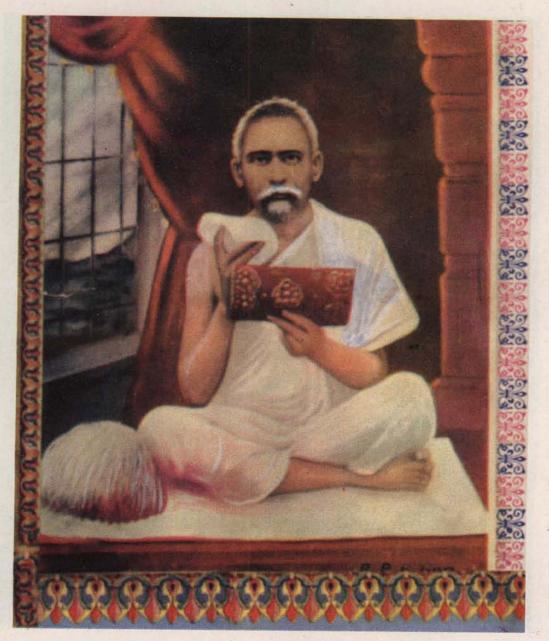
પૂ.આ.શ્રી વિજયવિદ્યાચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયન્તસેનસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી (સં. ૨૦૪૮) શ્રી સિલ્ડાચલ તીર્થ નવ્વાણું યાત્રા સ્મૃતિ નિમિત્તે થરાદ નિવાસી અદાણી ચુનિલાલ નાગરદાસ પરિવારના સૌજન્યથી હ: નટવરલાલ, પ્રવિણચંદ્ર, લલિતકુમાર, નીતિનકુમાર, વિજયકુમાર

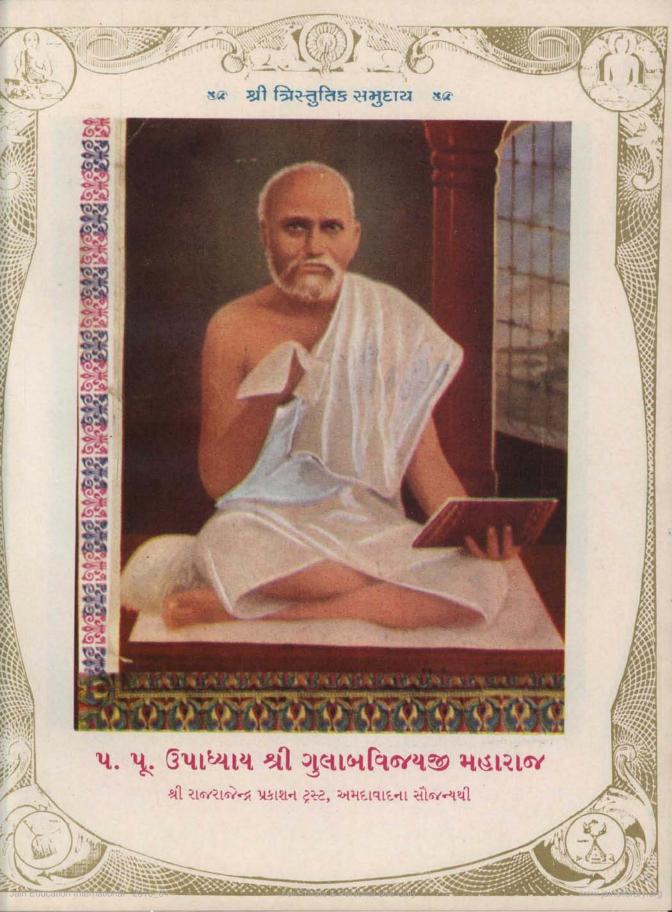

પ. પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી મોહનવિજયજી મહારાજ

श्री राजराजेन्द्र प्रकाशन ट्रस्ट अमहावाहना सौजन्यधी

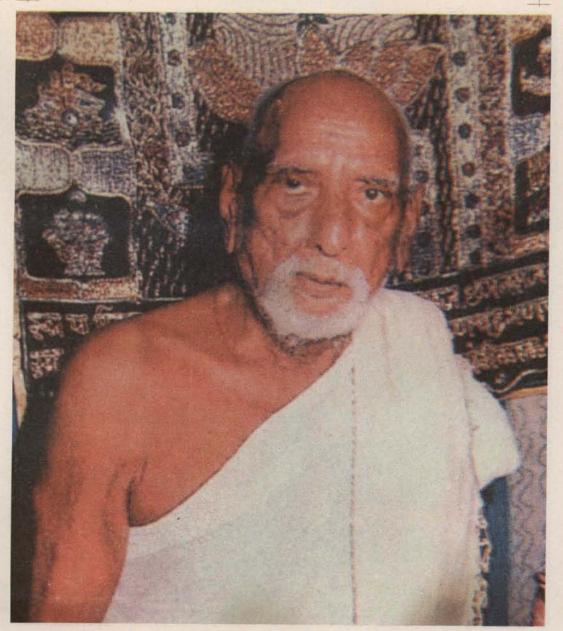

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયહિમાચલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

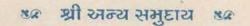
૫.પૂ.આ.શ્રી લક્ષ્મીસૂરિજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી ગુરુભક્તોના સૌજન્યથી

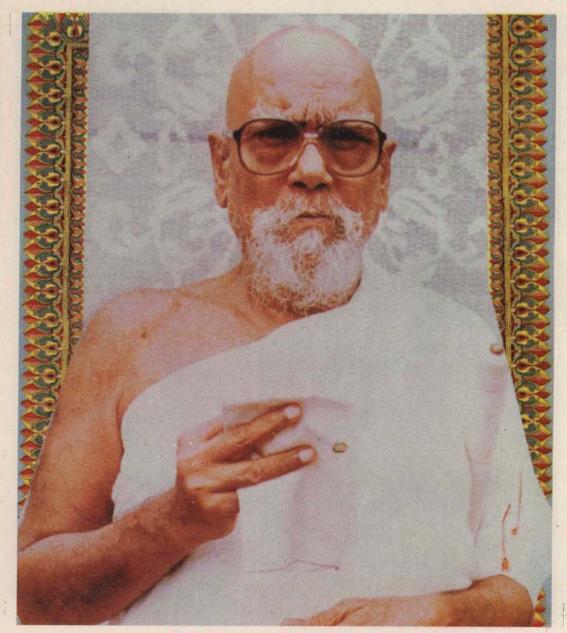
डक श्री अन्य समुदाय ^डक

૫.પૂ.આ.શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરીશ્વરજી મહારાજ

શ્રી નાકોડા જેન તીર્થ પેઢી-મેવા નગર, વાયા બાલોતરા રાજસ્થાનના સૌજન્યથી

પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયઆનંદઘનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. મુનિશ્રી ભુવનચંદ્રવિજયજી મ. પૂ. મુનિશ્રી રાજયશવિજયજી મ. પૂ. મુનિશ્રી પ્રદીપચંદ્રવિજયજી મ. પૂ. મુનિશ્રી શાંતિચન્દ્રવિજયજી મ. ની પ્રેરણાથી ધ્રોળ નિવાસી હિંમતલાલ જીવરાજ મહેતા પરિવારના સૌજન્યથી

ચરમ તીર્થ કર શ્રી મહાવીર પરમાત્માના પંચમ ગણધર અને પ્રવર્તમાન શ્રી વીરશાસન શ્રમણપર પરાના પ્રથમ પટ્ધર

શ્રી સુધર્માસ્વામીજી ગણધર ભગવંત

તીર્થ'કર લગવાન મહાવીરસ્વામીના તીર્થ'(શાસન)ની સ્થાપના :

આ અવસર્પિણીકાળમાં પરમાતમા શ્રી ઋષભદેવ વગેરે ૨૪ તીર્થ કર ભગવાન થયા. તેમાં અંતિમ તીર્થ કર પરમાતમા શ્રી મહાવીરસ્વામી થયા, જેમનું આ કાળે જિનશાસન પ્રવતે છે, જ્યવંતુ વતે છે.

વિ. સં. પૂર્વે પઝ 3માં પરમાતમા શ્રી વર્ષ માનના જન્મ થયા હતા. 3૦ વર્ષની વચે તેઓ શ્રીએ પ્રવજ્યા—દીક્ષા અંગીકાર કરી; અને ૧૨૫ (સાડાળાર) વર્ષ પર્ય તે હોર તપશ્ચર્યા કરી, અને ક ઉપસર્ગો સહ્યાં અને પરમ સમતા અને અખંડ આત્મસાધના પૂર્વક કેવલગ્રાન પામ્યા. કેવલગ્રાનપ્રાપ્તિના બીજા જ દિવસે, વિ. સં. પૂર્વે ૫૦૧માં વૈશાખ સુદિ ૧૧ના વહેલી સવારે, તીર્થ કર ભગવાન શ્રી વર્ષ માનસ્વામી અપાપાનગરી (પાવાપુરી)ના મહાસેન વનમાં પદ્યાર્થ હતા.

યાગાનુયાગ, એ જ સમયે, એ જ અપાપાનગરીમાં સામિલ નામના ધનાહય છાહ્મણે એક મહાયગ્ર યોજ્યા હતા, અને એ માટે દેશના માટા માટા નામાંકિત છાદ્માણ પાંડિતાને આમંત્ર્યા હતા. તેમાં સારાયે મગધદેશમાં અદ્વિતીય ગણાય એવા વૈદિક આચાર્ય ગૌતમ ગાત્રીય (૧) શ્રી ઇન્દ્રભૃતિ અને તેમના એ લધુ બાંધુએ : (૨) શ્રી અગ્નિભૃતિ અને (૩) શ્રી વાયુભૃતિ તેમ જ અન્ય દિગ્ગજ આચાર્ય પાંડિતા, જેવા કે (૪) ભારદ્રાજ ગાત્રીય શ્રી વ્યક્ત, (૫) અગ્નિવૈશ્યાયન ગાત્રીય શ્રી સુધર્મા, (૬) વાસિષ્ઠ ગાત્રીય શ્રી માંડિત, (૭) કાશ્યપ ગાત્રીય શ્રી મોર્યપુત્ર, (૮) ગૌતમ ગાત્રીય શ્રી અંકપતિ, (૯) હરિત ગાત્રીય શ્રી અચલભ્રાતા, (૧૦) કોંડિલ ગાત્રીય શ્રી મેતાર્થ અને (૧૧) કોંડિલ ગાત્રીય શ્રી પ્રભાવ પાતપાતાના વિશાળ શિષ્યપસ્વાર સાથે પધાર્યા હતા.

અપાપાનગરીમાં આ દિવસે ચામેર હલચલ મચી ગઇ હતી. એક બાજુ હજારા લોકો વિપ્રદેવ સામિલે આદરેલા મહાયત્તના દર્શને જઇ રહ્યા હતા, તો બીજી બાજુ માનવમહેરામણ તીર્થ કર પરમાતમા શ્રી મહાવીરસ્વામીની ધર્મ પર્ષદામાં ઊમટી રહ્યો હતો. વળી, જોતજોતામાં નગરીનું આકાશ પણ દેવવિમાનાથી છવાઇ ગયું હતું. એ દેવવિમાના સર્વદ્ર—સર્વદર્શી ભગવાન મહાવીરસ્વામીના સમવસરણ તરફ જઇ રહ્યાં હતાં. મહાયત્તમાં ઉપસ્થિત અગિયારે દિગ્ગજ પંડિતાએ પાતાની ધારણાથી વિરુદ્ધ આ દશ્ય જોઇ અને પાતાથી પણ વધુ ગ્રાની-સર્વદ્ત આવ્યાનું જાણી, તેમનાં આશ્ર્યા સાથે અભિમાન ઘવાયું! તેઓને થયું કે શું અમારાથી વધુ વિદ્વાન કાઇ હોઇ શકે ?

ગૌતમ બન્યા ગણુધર...

કંઇક કુત્હલથી, કંઇક વિદ્યાના અભિમાનથી અને સર્વન્ન મહાવીરના શાસ્ત્રાર્થમાં પરાજય કરવાના આશયથી સર્વ પ્રથમ પ્રકાંડ પંડિત શ્રી ઇન્દ્રભૃતિ ભગવાન મહાવીરની ધર્મપર્વદામાં જય છે. તેમને થાય છે કે કચારે વાદ-વિવાદ કર્તું અને મહાવીરના પરાજય કરી મારી વિદ્યાના જય-જયકાર કર્તું? તેમની આ ઉત્સકતાના અંતની ઘડી આવી પહેાંચી. તેઓ ભગવાન મહાવીર સમીપ પહેાંચી ગયા. ભગવાનના અતિશયા જેઇને ઇન્દ્રભૃતિ પળવાર અહાભાવ અનુભવી રહ્યા : કેવું પ્રશાંત રૂપ, કેવા આત્મવૈભવ અને કેવું દિવ્ય તેજ!!! અને જયાં ઇન્દ્રભૃતિ ભગવાનની ખરાબર સન્મુખ ખડા થયા, ત્યાં જ ભગવાન મહાવીરે વાત્સલ્ય નીતરતી વાણીમાં તેમને આવકારતાં કહ્યું : "ઇન્દ્રભૃતિ ગૌતમ! પધારા! તમાતું સ્વાગત હા!"

ઇન્દ્રભૂતિ પાતાનું નામ સાંભળીને એક ક્ષણ તો વિશ્મય પામ્યા, પણ બીજી જ ક્ષણે તેમના અહં પાકારી ઊઠ્યો: ના, ના! મને કાેેેેણ ન એાળએ ? હું વિખ્યાત પંડિત, મને સહુ કાેેઇ જાણે! મારા નામથી મને બાલાવ્યા એમાં શી નવાઇ! હા, તેઓ મારા મનની શાંકાને પામી, એનું સમાધાન કરી આપે તાે ખરા જ્ઞાની માનું.

ભગવાન મહાવીરે એ જ પળે કહ્યું: "ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ! જીવનું અસ્તિત્વ છે કે નહિ, એ શંકા તમારા હુદયને સંતાપી રહી છે, ખરું ને?" ઇન્દ્રભૂતિ અમકીને વિચારમાં પડી ગયા: મારી આ શંકા મેં કચારેય કોઇને જણાવી નથી, તો આમને કચાંથી ખબર પડી? ભગવાન મહાવીરની આ ગહન જ્ઞાનશકિત અને વાત્સલ્યભર્યું વલણ જોઇ ઇન્દ્રભૂર્તિના જ્ઞાનના ગર્વ ગળી ગયા. વાદ-વિવાદ કરવાનું પણ એ વીસરી ગયા અને પાતાની શંકાનું સમાધાન પામી, ભગવાન મહાવીરને સમપિ[°]ત થઇ, પાતાના ૫૦૦ શિષ્યા સાથે દીક્ષા લઇ, ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય–ગણધર બની કૃતકૃત્યતા અનુભવી રહ્યા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રથમ ગણધરપદનું તેમ જ ગુરુ-શિષ્યના આદર્શનું અદ્ભિતીય અને વિરલ આદરમાન પામ્યા છે. લગવાન અને ગૌતમસ્વામી વચ્ચેના સંવાદ સમગ્ર જિનાગમશાસ્ત્રમાં મહત્ત્વના બની ગયા છે. તેઓ વચ્ચેના સૌથી વધુ પ્રશ્નોત્તરા આશરે ૩૬ હજાર – ભગવતીસ્ત્રમાં જોવા મળે છે. ર૩મા તીર્થ કર શ્રી પાર્થિનાથ પ્રભુની પર પરાના શ્રી કેશી ગણધર સાથેના વાર્તાલાપમાં, તેમના દરેક સંશયાનું સમાધાન કરનાર અને ભગવાન મહાવીરની પર પરાને આંગીકાર કરાવનાર શ્રી ગૌતમસ્વામી બુદ્ધિનિધાન હતા, તેમ અતિ ઉત્ર તપ, ઉત્તમાત્તમ ભાવ અને ધ્યાનના કારણે તેઓ લિબ્ધિનિધાન પણ હતા. દીપાત્સવીના દિને ચાપડાપૂજનમાં 'શ્રી ગૌતમસ્વામીની લિબ્ધ હજો ' એમ લખવાની અને બેસતા વર્ષે મંગલ પ્રભાતે ધર્મ સ્થાનમાં 'શ્રી ગૌતમસ્વામીના રાસ 'નું માંગલિક રૂપે શ્રવણ કરવાની પર પર આજ વર્ષીથી ચાલતી આવી છે.

શ્રી વીરશાસનના સંઘનાયક, પ્રથમ પદ્ધર શ્રી સુધર્માસ્વામીનું જીવન-દર્શન :

વિ. સં. પૂર્વે ૪૧૭ના આસો વિદ અમાસની પાછલી રાત્રિએ ભગવાન મહાવીરસ્વામી નિર્વાણ પામ્યા અને તેના બીજા જ દિવસે વહેલી સવારે શ્રી ગૌતમસ્વામી કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ભગવાન મહાવીરસ્વામીની વિદ્યમાનતામાં ૯ ગણુધરા નિર્વાણ પામ્યા હતા અને અન્ય બે વિદ્યમાન ગણુધરામાં શ્રી ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણ પછી અલ્પ સમયમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા (ભગવાન મહાવીરસ્વામીના પ્રથમ પટ્ધર અને ચતુર્વિધ સંઘના નાયક શ્રી સુધર્માસ્વામી થયા.

શ્રી સુધર્માસ્વામીના જન્મ વિ. સં. પૂર્વે ૫૫૦માં મગધદેશના કેલ્લાગસન્નિવેશ ગામે થયા હતા. ભગવાન મહાવીર (વર્ધમાન)નાં જે જન્મનક્ષત્ર અને જન્મરાશિ હતાં, તે જ ઉત્તરા ફાલ્યુની નક્ષત્ર અને કન્યારાશિમાં શ્રી સુધર્માસ્વામીના જન્મ થયા હતા. તેમનાં પિતાનું નામ ધમ્મિલ અને માતાનું નામ ભદ્રિલા હતાં. તેઓ અગ્નિવૈશ્યાયન ગાત્રીય બ્રાહ્મણ હતા.

(શ્રી સુધર્માસ્વામી વિદ્યોપાસનામાં ઝાક્, સામ, યજુ, અથર્વ એ ચાર વેદો; શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુષ્ઠિત, છંદ અને જ્યોતિષ એ છ વેદાંગા; અને મીમાંસા, ન્યાય, ધર્મદર્શન અને પુરાણ એ ચાર ક્રિયાકાંડ આદિના પ્રકાંડ પંડિત અને આચાર્ય બન્યા હતા.)તેમની પાદશાળામાં ૫૦૦ વિદ્યાર્થીઓ–શિષ્યા વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા.

એ સમયે યજ્ઞના ખૂબ જ મહિમા હતો. સામિલ નામના વિપ્રદેવે અપાપાનગરીમાં એક મહાયજ્ઞ યોજ્યા હતો. તેમણે આ યજ્ઞના ક્રિયાકાંડ માટે દેશના ખ્યાતનામ પંડિતો-ઋત્વિજોને નિમંત્ર્યા હતા. તેમાં પધારેલા અગિયાર પ્રકાંડ આચાર્ય પંડિતામાં શ્રી સુધર્મા પણ પધાર્યો હતા. એ જ સમયે ભગવાન મહાવીર, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી દેશના આપવા, અપાપાપુરી પધાર્યા હતા.

તેમની દેશના સાંભળવા માનવગણ તેમ જ દેવાને પણ દેવવિમાનમાં જતાં જોઇ, યજ્ઞમાં ઉપસ્થિત પંડિતો આશ્વર્ય અને આઘાત પામ્યા. પોતાને વિદ્યામાં સર્વ શ્રેષ્ઠ માનતા આ પંડિતો તેનું પ્રતિપાદન કરવા અને ભગવાન મહાવીરને પરાસ્ત કરવાના નિર્ણય કરી, સૌ પ્રથમ સમર્થ પંડિત ઇન્દ્રભૂતિ જાય છે. તેઓને પાછા આવવામાં વિલંખ થતાં તેમના લઘુબંધુ અગ્નિભૂતિ, વાયુબૂતિ અને પંડિત વ્યક્ત પણ ભગવાન મહાવીરને પરાબૂત કરવા એક પછી એક જાય છે. તેઓ પણ સ્વશંકાનું સુંદર રીતે સમાધાન પામી પાતપાતાના ૫૦૦ શિષ્યપરિવાર સાથે ભગવાન મહાવીરના શિષ્ય અની જાય છે.

ચ્યા વાત જાણી, અતિ આઘાતથી આવેશવશ દિગ્ગજ પંડિત સુધર્મા પણ ધર્મ પર્ષદામાં પહેંચી ભગવાન મહાવીર સામે વાદ-વિવાદ કરવા તત્પર થઈ જાય છે. પણ ભગવાનની વત્સલ નજર પડતાં પોતાના આવવાના હેતુ જ વીસરી જાય છે. તેમના કાને જાણે વીણાના ઝંકાર સંભળાય છે: "અન્વિવૈશ્યાયન સુધર્મા! તમારા મનમાં એવી શંકા છે ને કે જીવ જેવા આ ભવે હોય છે તેવા જ તે પરભવે થાય છે?"

સુધર્મા અહાભાવથી માત્ર થાડા જ શખ્દા બાલી શકયા: "હા, પ્રભુ! આપે મારા મનની ગુપ્ત શંકાને બરાબર આળખી છે. પણ પ્રભુ! આમ માનવું શું અયુક્ત છે? છે, તો સાથી તે કહેવા કૃપા કરા." અને લગવાન મહાવીરે તકેથી સમજાવ્યું કે, "મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય પણ થઇ શકે છે, જો તેનામાં સરળતા, મૃદુતા, સદાચાર આદિ સદ્દગુણા હાય તા. મનુષ્ય મનુષ્યનું આયુષ્ય ખાંધી પૂર્વ ભવે મનુષ્ય થઇ શકે છે અને ઉપર્યુક્ત સદ્દગુણા ન હાય તા મરીને તિયે ચમાં કે નારકીમાં જન્મે છે, અને ઉપર કહેલા ગુણાથી વધુ ગુણાને ખીલનીને મરે તા દેવલાકમાં જન્મે છે. એટલે જે આ ભવે જેવા હાય તેવા જ પૂર્વ થાય એવા એકાંતિક નિયમ નથી. જીવનની ગતિ કર્માનુસારી છે."

ભગવાન મહાવીરના મુખે પાતાની શંકાનું સમાધાન પામતાં શ્રી સુધર્માના વિદ્યામદ અને આવેશ — સર્વ શમી ગયા અને પ્રભુ મહાવીરને જ સર્વ'સ્વ માની પાતાના ૫૦૦ શિષ્ય-પરિવાર સાથે દીક્ષા અંગીકાર કરી, પંચમ ગણુધરપદને પામી ધન્ય ધન્ય ખની ગયા.

વિપ્રદેવ સામિલના મહાયજ્ઞમાં આવેલા અન્ય છએ પંડિતા પણ, એક પછી એક ભગવાન મહાવીર સન્મુખ જતા, પૂર્વના પંડિતાની જેમ વાદથી ઉન્મુખ એવું ભગવાન દ્વારા શંકાનું સમાધાન પામતા પાતપાતાના શિષ્યપરિવાર સાથે દીક્ષા સ્વીકારી ગણધરપદની પ્રાપ્તિ કરે છે.

વિ. સં. પૂર્વે પ૦૧ના વૈશાખ સુદિ ૧૧ના એ દિવસ જિનશાસન અને સારાયે ભૂમંડલ માટે શકવર્તા બની ગયા. પરમાત્મા મહાબીરની, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તિ પછીની, સર્વ પ્રથમ સફળ દેશનાથી ૧૧ પંડિતો અને તેઓનો શિષ્ય-પરિવાર મળી ૪૪૦૦ (ચાર હુજાર ચારસો) પુષ્યાત્માઓએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. ભગવાન મહાબીરે ૧૧ પંડિતોને દીક્ષા પ્રદાન કરી ઉપદેશ આપ્યો કે, "સંસારના પ્રત્યેક પદાર્થ ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રોવાત્યમય સ્વભાવવાળા છે." આ 'ત્રિપદી'ના ઉપદેશ-શ્રવણથી તેઓને 'ગણધરલિધ્ધ' પ્રાપ્ત થઇ અને આ લિધ્ધવંત અગિયારે ગણધરોએ ભગવાનના ઉપદેશની સંકલના રૂપે 'દ્રાદશાંગી'ની રચના કરી. આ જ દિવસે ભગવાન મહાબીરે આ અગિયાર ગણધરોની સાથે સાધુ—સાધ્ધી—શ્રાવક—શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના

કરી. વૈશાખ સુદિ ૧૧ના એ શુભ દિવસને 'ચરમ તીર્થ' કર શ્રી મહાવીરસ્વામીના તીર્થ'(શાસન)ની સ્થાપનાના દિવસ ' કહેવાય છે.

ભગવાન મહાવીરે આ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરીને જુદા જુદા વિભાગા–ગણની રચના કરી અને તેની વ્યવસ્થા પાતાના આ મુખ્ય અગિયાર શિષ્યોને સોંપી. આથી તેઓ એ ગણના નાયક બન્યા, અને એ રીતે પણ તેઓ 'ગણુધર' કહેવાયા. આ અગિયાર ગણુધરામાં શ્રી સુધર્માસ્વામી પાંચમા ગણુધર હતા.

શ્રી સુધર્માસ્વામી સરલતમ, સૌમ્ય, નિર્મલ, ભદ્રપરિણામી, સત્યના ઉપાસક ને સાધક, વેદ-વેદાંગ-પુરાણની ચૌદે વિદ્યાના જાણુકાર, પ્રજ્ઞાવાન, સંપૂર્ણ જિનાગમના પારગામી, અંજોડ સંકલનકાર, વિનમ્ર અને વિનયવાન શિષ્ય, વત્સલ અને મેધાવી ગુરુ, સવિશુદ્ધ ચારિત્રશીલ, અપ્રમત્ત આત્મસાધક, ક્ષમાસાગર, પંચમહાવતના અણુશુદ્ધ પાલક, સ્વ-પર કલ્યાણમાં સદા તત્પર વગેરે વગેરે સદ્દગુણાથી સુસમ્પન્ન અને અમેસર હતા. તેઓની પોતાની શિષ્યસંપદા ૩૯૦૦થી પણ વધુ હતી.

આચાર્ય મલયગિરિ 'આવશ્યક નિયું' કિત 'ની વૃત્તિમાં લખે છે: "એ ક્ષમાસાગર, લેહિસાર સમાન કાન્તિમાન રંગવાળા 'લેહિય' ધન્ય છે કે જેમના બિક્ષાપાત્રથી સ્વયં જિનેન્દ્ર ભગવાન મહાવીર પાતાના હસ્તપાત્ર દ્વારા ભાજન કરે છે." આ ઉલ્લેખથી છે વાત જાણવા મળે છે: ૧. સુધર્માસ્વામીનું બીજાં નામ લેહિયં છે. ૨. ભગવાનના માટે તે ગાચરી લઇ આવતા. આમ છતાં, લેહિયં નામ બહુ પ્રચલિત નથી, અને તે અ'ગે વિદ્વાનામાં એકમત પણ નથી.

શ્રી સુધર્માસ્વામીના દીક્ષાજીવનના ત્રણ પ્રસંગોની શાસ્ત્રોક્ત નોંધ નીચે પ્રમાણે મળે છે:

એક: ભગવાન મહાવીર વિદ્યમાન હતા એ સમયે તેમના પરમ ભક્ત શ્રેણિક રાજાએ કુમાર-કુમરી પર્વત ઉપર એક જિનાલય બ'ધાવ્યું હતું. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ આ જિનાલયમાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

એ : ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણના અ'તિમ દિવસે, તેઓ ભગવાનને વિનયથી પૂછે છે : '' હે ભગવ'ત ! કેવળજ્ઞાનરૂપી સૂર્ય કચારે અને કાેના પછી ઉચ્છેદ પામશે, તે કહેવા કૃપા કરાે. "

તેમના આ પ્રશ્નથી આપણને સૌને જાણવા મળ્યું કે, જંબૂસ્વામી છેલ્લા કેવળી બનશે, ત્યાર પછી કાેઇ ને કેવળજ્ઞાન નહિ થાય.

ત્રણું: ભગવાનના નિર્વાણ બાદ શ્રી સુધર્માસ્વામી ચંપાનગરીમાં શિષ્યપરિવાર સાથે પધાર્યો. આ શિષ્યપરિવારમાં શ્રી જંબૂસ્વામી પણ હતા. મગધનરેશ કેાણુંક તેમને વંદન કરવા માટે ગયા. શ્રી જંબૂસ્વામીનું અપ્રતિમ સૌંદર્ય જોઈને કેાણુંકે પૂછ્યું:

" હે ભગવંત! આપના આ શિષ્યવૃંદમાં તારામ ડળમાં શરદ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સમાન કાંતિવાન, ઘીસી ચિત ઝળહળતી જયાત સમાન તેજસ્વી અને સૌંદર્ય સમાટ આ શ્રમણ કાેણુ છે? કયા દાન, શીલ, તપ અને ભાવના પ્રભાવથી તેમણે આવું ભુવનમાહન સૌંદર્ય અને તેજ પ્રાપ્ત કર્યાં છે?"

એના જવાબમાં શ્રી જંખૂસ્વામીના પૂર્વ ભવ આપણુને બીજીવાર જાણવા મળ્યાે. [આ પૂર્વે સમ્રાટ શ્રેણિકે વિદ્યુનમાલી દેવને જોઇ ને, તેમના વિષે જાણવાની જિજ્ઞાસા ભગવાન સમક્ષ વ્યક્ત કરી ત્યારે ભગવાને જંખૂસ્વામીના પૂર્વ ભવની વાત કહી હતી અને તેમના જન્મની આગાહી કરી હતી.]

આ તો ત્રણ પ્રસંગો છે; પરંતુ તેઓના જીવનની મહત્ત્વની અને શકવતી ઘટના તેઓએ રચેલી 'દ્રાદશાંગી'નું પ્રદાન છે. ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉપદેશ પ્રમાણે તેમના અગિયારે ગણુધરોએ જિનાગમના મુખ્ય એવાં ૧૨ અંગ-શાસ્ત્રોની રચના કરી હતી. આ બાર અંગ-શાસ્ત્રોએ જ 'દ્રાદશાંગી'. દરેક ગણુધરે 'દ્રાદશાંગી' રચી હતી; અને તેઓ પાતપાતાના ગણુ (શિષ્યો)ને તેનું અધ્યયન કરાવતા હતા. તેમાં ૯ ગણુધરા ભગવાન મહાવીરની વિદ્યમાનતામાં જ નિર્વાણ પામતા અને ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી અલ્પ સમયમાં જ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા, આ દશેય ગણુધરાનો શિષ્યપરિવાર, અર્થાત્ સમસ્ત શ્રમણસંઘ શ્રી સુધર્માસ્વામીનો આગ્રાવતી બનતા; અને આ પરિસ્થિતિમાં ૧૦ ગણુધરાની દ્રાદશાંગીનું પદન-પાદન કમે ક્રમે બંધ પડતાં, એક માત્ર શ્રી સુધર્માસ્વામી રચિત દ્રાદશાંગીનું પદન-પાદન ચાલુ રહ્યું અને આજે એ જ દ્રાદશાંગી વિદ્યમાન રહી જગત ઉપર પરમ ઉપકાર કરી રહી છે; વર્તમાન જૈનશાસન તેના આધારે જ પ્રવર્તી રહ્યું છે. આ દ્રાદશાંગી એ જ જૈનધર્મનું મૌલિક અને પ્રધાન શ્રુતસાહિત્ય છે. આ દ્રાદશાંગી-બાર અંગો (શાસ્ત્રો)નાં નામ નીચે મુજબ છે:—

(૧) આચારાંગ, (૨) સ્ત્રકૃતાંગ, (૩) સ્થાનાંગ, (૪) સમવાયાંગ, (૫) વ્યાખ્યાપ્રસૃપ્તિ (ભગવતીસ્ત્ર), (૬) સાતાધમ કથા, (૭) ઉપાસકદશા, (૮) અંતકૃતદશા, (૯) અનુત્તરીપપાતિકદશા, (૧૦) પ્રક્ષવ્યાકરણ, (૧૧) વિપાકક્ષુત અને (૧૨) દક્ષિવાદ.

આ બારમા અંગના પાંચ વિભાગામાં (૧) પરિકર્મ, (૨) સ્ત્ર, (૩) પૂર્વ, (૪) ચૂલિકા (૫) અનુયાગ હતા. તેમાં ત્રીજા વિભાગ પૂર્વમાં ૧૪ ભેદ, જે આ પ્રમાણે હતા: ઉત્પાદ, અગ્રાયણી, તીર્ય, અસ્તિ—નાસ્તિ, ગ્રાનપ્રવાદ, સત્યપ્રવાદ, આત્મપ્રવાદ, કર્મપ્રવાદ, પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ, વિદ્યાનુપ્રવાદ, અવંધ્ય, પ્રાણાસુ, કિયાવિશાલ અને લાેકબિંદુસાર. આ ચૌદ પૂર્વોની રચના અગિયારે ગણુધરાએ ગણુધરપદની પ્રાપ્તિ થઇ એ જ સમયે કરી હતી. દ્રાદશાંગીની પહેલાં જ આ વિભાગની રચના થઈ હતી; તેથી તેને 'પૂર્વ' એવી સંગ્રા આપવામાં આવી હતી. આ ચૌદ પૂર્વ સહિત આખુંય બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ વીર સં. ૧૦૦૦માં વિચ્છેદ પામ્યું છે.

શ્રી સુધર્માસ્વામીએ પચાસ વર્ષની વયે દીક્ષા અંગીકાર કર્યા પછી ભારતવર્ષમાં વિચરી ભગવાન મહાવીરના દિવ્ય સંદેશના મધુર અને બાધક વાણીથી સુંદર પ્રચાર કર્યા હતા. તેમના ધર્મોપદેશથી અનેક આત્માર્થી ભવિ જીવાએ જૈનધર્મ સ્વીકારી આત્મકલ્યાણ સાધ્યું હતું; તેમાં અનેક રાજા—મહારાજાઓ, રાજકુંવરા, મંત્રીઓ, શ્રેષ્ઠીવર્યો અને અન્ય ક્ષેત્રના મહારથીએ પણ હતા; તેમાંના કેટલાયે પાતાનાં અઢળક ધનસંપત્તિ અને વૈભવ—વિલાસને ત્યાગીને સંયમમાર્ગના સ્વીકાર કરી દીક્ષા ચહણ કરી હતી. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ જેમ જિનશાસનની અદ્ભુત શાસન-પ્રભાવના કરી હતી, તેમ ભગવાન મહાવીરની ઉત્તમાત્તમ સેવા—ભક્તિ પણ કરી હતી.

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ સમયે સુધર્માસ્વામીની વય ૮૦ વર્ષની હતી. ૯૨ વર્ષની વયે, વીરનિર્વાણ સં. ૧૨ (વિ. સં. પૂર્વે ૪૫૮)માં, તેઓને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં, તેમના ઉત્તરાધિકારી શ્રી જ'ણસ્વામીની સમસ્ત શ્રમણગણ સહિત ચતુર્વિધ સંઘના નાયકપદે સ્થાપના થઈ હતી.

અાઠ વર્ષ સુધી કેવલીપણે વિચરી, ૧૦૦ વર્ષની વંચે, વિ.સં. પૂર્વે ૪૫૦માં, શ્રી સુધર્માસ્વામી રાજગૃહીના વૈભારગિરિ ઉપર એક મહિનાના અનશનપૂર્વક નિર્વાણ પામી માેસુગામી બન્યા હતા.

તેઓના એક બીજા શિષ્ય શ્રી પ્રભવસ્વામી પણ શ્રી જ બૂસ્વામી પછી સંઘનાયક થયા હતા. ('જૈન પર'પરાના ઇતિહાસ' અને અન્ય ગ્રંથા–લેખા આદિમાંથી સાભાર.)

ભરતક્ષેત્રે વર્તમાન ચાવીશીના અ'તિમ કેવલજ્ઞાની – મેાક્ષગામી આચાર્ય શ્રી જંખૂસ્વામીજી મહારાજ

ચરમ તીર્થપતિ શ્રી મહાવીર પરમાત્માના શાસનમાં સંઘનાયકની બીજી પાંટે આચાર્ય જ'બૂસ્વામી થયા. જ'બૂસ્વામીના ગુરુ ભગવાન મહાવીરના પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામી હતા. જ'બૂસ્વામીએ શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે દ્વાદશાંગીના સાંગાપાંગ અભ્યાસ કર્યો હતા. આથી જ'બૂસ્વામીના દીક્ષાગુરુ અને વિદ્યાગુરુ શ્રી સુધર્માસ્વામી હતા.

જંખૂ કુમારના જન્મ વીરનિર્વાણ પૂર્વે ૧૬મા વર્ષે રાજગૃહીનગરમાં થયાે. તેમના પિતાનું નામ ઋત્રભદત્ત અને માતાનું નામ ધારિણી હતું. તેમને નામ પ્રમાણે ગુણવાળી (૧) સમુદ્રશ્રી, (૨) પદ્મશ્રી, (૩) પદ્મસેના, (૪) કનકસેના, (૫) નભસેના, (૬) કનકશ્રી, (૭) કનકવતી, (૮) જયશ્રી નામે આઠ પત્ની હતી. ઋષભદત્ત રાજગૃહનગરના શ્રેષ્ઠી હતા. અપાર લક્ષ્મીના સ્વામી હતા. તેમને ધારિણી નામે સહમ'ચારિણી સ્ત્રી હતી.

એક વખત ધારિણીના ગર્ભમાં મહાન તેજસ્વી વિદ્યુન્માલીદેવના જીવ ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. તે વખતે ધારિણીએ સ્વપ્નમાં શ્વેત સિંહ જોયા અને પાતાના ઉદ્દરમાં રહેલા પુત્રને મુસંસ્કારી બનાવવા માટે વિશેષપણે સંયમપૂર્વક રહીને ધર્માચરણ કરવા લાગી. ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણથયે ધારિણીએ તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આપ્યા. માતાએ ગર્ભધારણ વખતે જંબૂઢીપના અધિષ્કાતા દેવને ઉદ્દેશીને ૧૦૮ આયંબિલપૂર્વક આરાધના કરી હતી, આથી શુલ મુહૂર્ત તેનું નામ જંબૂ પાડવામાં આવ્યું.

બાળક જ'બૂ રૂપસ'પન્ન અને તેજસ્વી હતો. તેનામાં અનુક્રમે વિનયાદિ ગુણા વિકાસ પામ્યા. યૌવનવયમાં તેમનું રૂપ વિશેષે ખીલી ઊઠ્યું. એક વખત જ'બૂએ મગધસમાટ શ્રેણિકના ગુણશીલ નામના ઉદ્યાનમાં શ્રી સુધર્માસ્વામીનું ભવસ'તાપહારી પ્રત્રચન સાંભળ્યું. તેનાશી તેના હૃદયમાં સ'યમ ગ્રહણ કરવાના તીવ અભિલાષ જાગૃત થયા. જ'બૂએ શ્રી સુધર્માસ્વામી પાસે જઈને

પ્રાર્થના કરી કે, "હે મુનીશ્વર! મને આપની વાણી સાંભળવાથી સંસારની અસારતાના બાધ થયા છે. હું શાશ્વત સુખને આપનાર સંયમમાળ ને ગ્રહણ કરવા ઇચ્છું છું."

શ્રી સુધર્માસ્વામી કહ્યું કે, "શ્રેષ્ઠીપુત્ર! સંયમી જીવનની અમૂલ્ય ક્ષણ દુર્લભ છે, ધીરપુરુષાએ આચરવા લાયક છે. તું પળભર પણ પ્રમાદ ન કર."

જ'ળૂ કુમારનું મન શીઘ મુનિજીવન સ્વીકારવા માટે ઉત્સુક બન્યું. પણ તે તેમના હાથની વાત ન હતી. માતા-પિતાની અનુજ્ઞાની જરૂર હતી. જંખૂએ આદેશ કરવાથી સારથિએ સ્થને ઘર તરફ વાળ્યા. વાહનાની ભીડ હાવાથી માગે રૂધાયેલા હતા. વિરાગી જંબૂ માટે કાળવિલાંબ અસહ્ય બન્યા. જ'ળુના આદેશથી સારથિએ સ્થને બીજા દરવાજા તરફ વાળ્યા. ત્યાં કિલ્લા પર યુદ્ધ માટે તૈયારીઓ થતી જોઈ, જંખૂએ વિચાર્યું કે, જો આ અવસ્થામાં દ્રારમાં પ્રવેશ કરવામાં આવે તા દર્ઘાટના થવાના સંભવ છે. જંખૂએ રથ પાછા ફેરવી સુધર્માસ્વામી પાસે જઈ આજીવન ખ્રદ્દાચર્ધ-વતપાલનની પ્રતિજ્ઞા લીધી. જંખૂકુમારના સ્થ ઘર તરફ જલદી પછે કર્યો. માતા-પિતા પાસે જઇ પ્રણામ કરી જ ખૂએ કહ્યું કે, "મેં આર્ય સુધર્માસ્વામીનું પ્રવચન સાંભળી મુનિજીવન સ્વીકારવાના નિર્ણાય કર્યો છે. આપના આદેશની રાહ જોઉં છું. " પુત્રની વાત સાંભળી માત-પિતા વ્યાકુળ બન્યાં. લાડકવાયા જ બૂ તેમના એકના એક પુત્ર હતા. આઠ કન્યાએા સાથે પહેલેથી જ તેમના સંબંધ થયા હતા. તેમના વિવાહ પછી પુત્રની ભાગસંપત્તિ જેવાની તેમની પ્રભળ ઇચ્છા હતી. આથી માહેમૂઢ માતા-પિતાએ કહ્યું, "વત્સ! અમારા આધાર કક્ત તું જ છે. તારા વિવાહ મહોત્સવ કરવાની અમારી તીવ ઇચ્છા છે. આઠ કન્યાએાને પરણી અમારી ઇચ્છા સફળ કર. " ળીજાં પણ ઘણાં પ્રક્ષેણનો આપ્યાં; પરંતુ તેએ જંબૂના મનને ચલિત કરી શક્યાં નહિ. માતા-પિતાએ છેવેટે કહ્યું, "પુત્ર! તારા સંયમમાર્ગમાં અમે વિઘ્નભૂત થવા ઇચ્છતા નથી; પરંત જે આઠ કન્યાએ! સાથે તારા સંબંધ થયા છે તેઓના વિવાહ માટે અમે વચનથી ખંધાયાં છીએ. તારા સંયમસ્વીકારથી તેઓને દઃખ થશે અને અમે પણ વચનભંગ થઈશું. તું અમારા આગ્રાકારી પુત્ર છે. હુંન્તુ પણ અમારી વાત સ્વીકારી આઠ કન્યાએ સાથે પાણિગ્રહણ કરવા સંમતિ આપ. વિવાહ પછી અમે તારા માર્ગમાં કાેઇ પણ પ્રતિબ'ધ રાખશું નહિ."

જંખૂએ વિચાયું કે, પાણુગ્રહણ પછી સંયમ-સ્વીકાર કરવા માટે આઠ પત્નીઓની પણ અનુત્રા લેવી પડશે. એમાં વિધ્ન દેખાયું, છતાં માતા-પિતાનું વચન ઉલ્લાંઘી શક્યા નહિ. તેમણે નમતું તો આપ્યું; પણ પ્રદ્માચર્યભતની પ્રતિજ્ઞામાં તેઓ મક્કમ રહ્યા. લખ કરી બીજા જ દિવસે દીક્ષા લેવાના જંખૂના દઢ સંકલ્પની વાત કન્યાએના વડીલોને જણાવી દેવામાં આવી. પરસ્પર વિચારવિનિમય કરવામાં આવ્યા. માહેને લીધે કન્યાના માતા-પિતા કોઈ નિર્ણય કરી શક્યા નહિ. આ વાત કન્યાએ સુધી પહેાંચી. તેઓએ દઢ સ્વરે કહ્યું કે, "તમે જંખૂકમાર સાથે અમાનું સગપણ કરેલ છે. અમે જંખૂકમારને વર રૂપે સ્વીકારેલ છે. હવે અમારા બીજો કાઈ વર હાઈ શકે નહિ. અમાનું જીવન હવે જંખૂકમારના હાથમાં છે."

કત્યાંઓના નિશ્ચય સાંભળી તેમનાં માતા-પિતાઓએ વિવાહ કરવાના નિર્ણય કર્યા. નૈમિત્તિકને પૂછી સાતમે દિવસે વિવાહના નિર્ણય કર્યા. ઋષભદત્ત પિતા અને ધારિણી માતા શ્રમણ ભગવંતા ૮૯

ઘણા આનંદ પામ્યાં. શુભ મુહૂતે સમુદ્રશ્રી, પદ્મશ્રી, પદ્મસેના, કનકસેના, નભસેના કનકશ્રી, કનકવતી અને જયશ્રી—એ આઠ કન્યાએ સાથે ભારે ઠાઠમાઠથી જંબૂનો વિવાહ થયા. આઠ રૂપવતી પત્નીએ સાથે જંબૂકુમારે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. આબૂષણેથી અલંકૃત પુત્રવધૂએ અને પુત્રને જોઈ ધારિણી આનંદયુક્ત થઈ. સધવા સન્નારીઓએ મંગલગીતા ગાઈ વધામણી આપી. જંબૂને આપવામાં આવેલ ૯૯ કેાડ ધનથી જાયભદત્તનું આંગણું વધુ ચમકી ઊઠ્યું.

પાતાનાં માતા-પિતાની પ્રસન્નતા ખાતર જંખૂ કુમારે વિવાહ કર્યો; પરંતુ ઉત્સવમાં વિવિધ વાદ્ય-મંગીત, નૃત્ય આદિ જંખૂ કુમારના મનને માહ પમાડી શક્યાં નહિ. રાત્રિના નીરવ અંધકારમાં સર્વ જેવા નિદ્રાની ગાદમાં સૂર્ધ ગયા હતા ત્યારે ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીના ઘરમાં નવપરિણીત જંખૂકુમાર અને તેમની આઠ પત્નીઓ વચ્ચે ભાગ અને ત્યાગ વિશે વાર્તાલાય ચાલી રહ્યો હતા.

બરાબર આ જ સમયે પ્રભવ નામે પ્રસિદ્ધ ચાર પાતાના ૪૯૯ સાથીદારા સાથે જ'ળૂકુમારને ત્યાં ચારી કરવા આવ્યા. તે સાતમે માળે પહોંચ્યા. ત્યાં તેણે જોયું કે, જ'ળુકુમાર પાતાની આઠ નવવધૂએાની વચ્ચે બેસીને રાગભરી રાત્રિમાં વૈરાવ્યની ચર્ચા કરી રહ્યા હતા. સમુદ્રશ્રી વગેરે આઠ સ્ત્રીઓ, મૂર્ખ ખેડૂત બક, વાનરયુગલ, નુપૂરપંડિતા વિલાસવતી, શંખધમક, ઋહિ-સિહિ, ગ્રામકૂટ પુત્ર, મા–સાહસ પક્ષી, ચતુર છાહ્મણકન્યા નાગશ્રી એ આઠ કથાએ। ચ્યનુક્રમે જ પ્રકુમારને સંસારમાં આસકત કરવા કહી રહી હતી. જ પ્રકુમાર પણ કાકપક્ષી, અંગાર દાહક, મેઘરથ વિદ્યુનમાલી, યૂથપતિ વાનર, જાત્યશ્વ, ઘાડીપાલક, ત્રણ મિત્ર, લલિતાંગ, ત્રણ વણિક, દ્રવ્યાટવી, ભવાટવી એ કથાએ। દ્વારા પત્નીએાના મનતું સમાધાન કરી રહ્યા હતા. સમુદ્રશ્રી વગેરે આઠે પત્નીઓએ એક એક કથા કહી. તેના ઉત્તરરૂપે જંબૂકુમારે પણ એક એક કથા કહી. છેલ્લે એ કથાએ વધારે કહીને બધી પત્નીઓને વૈરાગ્યવાસિત કરી. સ્ત્રીઓનાં કામબાણ જંબૂકમારને પરાજિત કરવામાં નિષ્ફળ નીવડચાં. સ્ત્રીએાના વિકારભાવ તેમના ચિત્તને હરણ કરી શકચા નહિ અને પ્રભવ આદિ પાંચસા ચારા તેમના ધનને હરણ કરી શકચા નહિ. જ'બૂકુમારે કરેલી અધ્યાત્મચર્ચાથી તે સ્ત્રીએ। પ્રતિબાધ પામી અને પ્રસવ વગેરે ૫૦૦ ચાર પણ બાધ પામી જં ખૂકુમાર સાથે દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ જાય છે. સવારમાં આ બધી વાત જાણી આપું વાતાવરણ <u> અદલાઈ જાય છે; પિતા ઋષભદત્ત, માતા ધારિણી અને આઠે પત્નીઓનાં માતા-પિતા પણ સંયમમાર્ગે</u> જેવા માટે તત્પર બને છે.

મંગલમુહૂતે વિશાળ જનસમૂહ સાથે વૈરાગી જંખૂ કુમારે મુનિકીક્ષા લેવા માટે ઘરેથી પ્રયાણ કર્યું. વાજિંત્ર વાગી રહ્યાં હતાં. મંગલ ગીતો ગવાતાં હતાં. જંખૂના રથ આગળ ચાલી રહ્યો હતાં. જંખુદ્વીપના અધિપતિ અનાદત્ત દેવ આ ભિનિષ્ક્રમણ દીક્ષા મહાત્સવ કરી રહ્યો હતો. મગધાયિપતિ કાેણિક ચતુરંગી સેના સાથે મહાત્સવ પ્રસંગે આવ્યા અને કહ્યું કે " હે ધીર પુરુષ! મારે જે કાંઈ કરવા ચાેમ્ય હાેય તે કહાે." જંખૂ કુમારે પ્રભવની તરફ સંકેત કરી કહ્યું: " હે રાજન! આ પ્રભવ ચાેર વૈરાપ્યભાવ પામી મારી સાથે મુનિ અનવા માટે આવે છે. આપના રાજ્યમાં તેણે જે અપરાધા કર્યા છે તેને તેની ક્ષમા આપાે."

જ ંબૂકમારને પ્રત્યુત્તર આપતાં મગધાધિપતિ કેાણિકે કહ્યું કે, " તે નિવિ^૧ક્ષપણે શ્રમણધર્મા શ્ર**. ૧૨** સ્વીકારે. હું તેમના સઘળા અપરાધા માફ કરું છું.'' રાજ કેાણિકની શુભેચ્છા પ્રાપ્ત કરી જંબૂકમાર તથા પ્રભવ પરમ પ્રસન્નતા પામ્યા. આર્થ સુધર્માસ્વામીએ જંબૂકમાર સહિત પર્ષ્ઠ મુમુક્ષુએોને વિ. સં. પૂર્વે ૪૬૦માં રાજગૃહના ગુણ્શીલ ચૈત્યમાં મુનિદીક્ષા આપી.

મુનિ જંબૂસ્વામી કુશાશ્રખુદ્ધિના સ્વામી હતા. આર્ય સુધર્માસ્વામી પાસેથી દ્વાદશાંગીનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. સમગ્ર સ્ત્રાર્થના જ્ઞાતા તેમ જ વિવિધ ગુણાના ધારક જંબૂસ્વામીને શ્રી સુધર્માસ્વામીએ પાતાના પદ ઉપર સ્થાપન કર્યા તે વખતે તેમની વય કૃક્ત ૩૬ વર્ષની હતી.

શ્રી સુધર્માસ્ત્રામી અને જંબૂસ્વામીના પાંચ ભવના સંબંધ આગમશાસ્ત્રામાં પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રથમ ભવમાં સુધર્મા અને જંબૂ બન્ને ભાઈ હતા. સુધર્માસ્ત્રામીનું નામ ભવદત્ત અને જંબૂસ્વામીનું નામ ભવદેવ હતું. ભવદત્તે ભવદેવને દીક્ષા આપી, આત્મકલ્યાણના માર્ગે વાલ્યા. બંને ભાઈ સંયમની આશધના કરી સ્વર્ગે ગયા. તે પછી બંને સાગરદત્ત અને શિવકુમાર નામે રાજકુમારા થયા. સાગરદત્તના જન્મ પુંડરીકિણી નગરીમાં અને શિવકુમારના જન્મ વીતકાશા નગરીમાં થયા. સાગરદત્તના પિતાનું નામ વજાદત્ત અને માતાનું નામ યશાધના હતું. શિવકુમારના પિતાનું નામ પદ્મસ્થ અને માતાનું નામ વનમાળા હતું. સાગરદત્તે મુનિદીક્ષા બ્રહણ કરી શિવકુમારને પ્રતિબાધ કર્યો. શિવકુમારે શ્રાવકધર્મની આશધના કરી અને બાર વર્ષ કંઠોર તપ કર્યું. ત્યાંથી સમાધિમરણ પામી બન્ને દેવ થયા. દેવાયુ પૂર્ણ કરી બંને મનુષ્ય જન્મ પામ્યા અને તેમનાં નામ સુધર્મા અને જંબૂ પાડવામાં આવ્યાં. સુધર્માના જન્મ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયા. આ પાંચમા ભવમાં શ્રેષ્ઠીપુત્ર જંબૂ કુમાર આર્થ સુધર્માસ્ત્રામીથી પ્રતિબાધ પામ્યા.

વિ. સં. પૂર્વે ૪૫૦માં ૩૬ વર્ષ'ની વચે શ્રી જ'બૂસ્વામીને કેવલત્તાન પ્રાપ્ત થયું. આ અવસર્પિ'શી કાળમાં ભરતક્ષેત્રે કેવલી પર પરામાં જ'બૂસ્વામી છેલ્લા કેવલત્તાની થયા.

આર્ય જંબૂસ્વામી સાેળ વર્ષ ગૃહસ્થજીવનમાં રહ્યા. મુનિપર્યાયનાં ૬૪ વર્ષમાં ૪૪ વર્ષ સુધી યુગપ્રધાનપદે રહ્યા. તેમનું આયુષ્ય ૮૦ વર્ષનું હતું. તેઓ વિ. સં. પૂર્વે ૪૦૬માં નિર્વાણપદ પામ્યા.

નવયૌવના રૂપસંપન્ના અહ પત્નીએોનો ત્યાગ કરી, સંયમમાર્ગ પર ચઢી, જંબૂ કુમાર મુક્તિવધૂને વરી કૃતાર્થ થયા. એ માટે પદાવલી સમુચ્ચયમાં કહ્યું છે કે—

> જં ખૂએ મુજ કારણે છંડી કન્યા આઠ; આજ થકી આ ભરતના, નહિ કરું હું નાથ.

ચૌર્ય વૃત્તિ-પ્રવૃત્તિના ત્યાગ કરી અચૌર્ય વ્રતાદિ પાંચ મહાવ્રતાને સ્વીકારનાર શ્રમણશ્રેષ્ઠ, સમર્થ શ્રુતકેવલી, ચૌદ પૂર્વ ધર મહાન યુગપ્રધાન

આર્ય^દ શ્રી પ્રભવસ્વામીછ મહારાજા

૫૦૦ ચારાના નાયક પ્રભવ શ્રમણુગણના નાયક બન્યા. કેવલત્તાનના વિચ્છેદ પછી શ્રુતધરાની પર પરામાં આર્ય પ્રભવ સર્વ પ્રથમ ચૌદ પૂર્વ ધર હતા. આર્ય સુધર્માસ્વામી પ્રભવના ગુરુ હતા. આર્ય જંબૂસ્વામી અને આર્ય પ્રભવસ્વામીના ગુરુ એક જ હતા. શ્રમણુપર પરામાં શ્રમણ ગણનાયક આર્ય જંબૂસ્વામીની પછી આર્ય પ્રભવસ્વામી આવ્યા હતા.

પ્રભવ ક્ષત્રિય રાજકુમાર હતા. વિ'ધ્યાચલ પર્વતની નજીકના જયપુર નગરમાં વીરનિર્વાણ પૂર્વે ૩૦માં તેમના જન્મ થયા હતા. તે વિ'ધ્યાનરશના પુત્ર હતા. તે કાત્યાયન ગાત્રના હતા. વિ'ધ્યાજાને છે પુત્ર હતા; તેમાં પ્રભવ માટા હતા. તેમને ક્ષત્રિય કુળને ઉચિત શિક્ષા આપવામાં આવી હતી. તે યુવાન બન્યા. જયેષ્ઠ પુત્ર હોવાને કારણે તેઓ રાજ્યના ઉત્તરાધિકારી હતા. પણ કાઈક કારણથી વિ'ધ્યરાજાએ તેના રાજ્યના ઉત્તરાધિકારી તરીકે નાના પુત્રને સ્થાપિત કર્યા. આ ઘટનાથી પ્રભવ કાપ પામ્યા. રાજધાનીના ત્યાગ કરી ચારાની પલ્લીમાં પહોંચી ગયા. તે છુદ્ધિશાળી તેમ જ શારીરિક બળથી યુક્ત હતા. વિ'ધ્ય પર્વતની ઘાટીઓમાં રહી તે લોકામાં લૂંટકાટ કરતા હતા. પ૦૦ ચારાના અધિપતિ બન્યો. તેને અવસ્વાપિની અને તાલાદ્વાટિની નામે છે વિદ્યાએ હતી. અવસ્વાપિની વિદ્યા વડે તે બધાને નિદ્રાધીન કરી શકતા અને તાલાદ્વાટિની વિદ્યા વડે મજબૂતમાં મજબૂત તાળાંઓને પણ ઉઘાડી શકતા. આ બે વિદ્યાઓને લીધે તેનું બળ અસાધારણ થયું. શસ્ત્રસજ્ય સૈન્યદળ પણ તેનાથી ભય પામતું હતું.

એક વાર પ્રભવ અને તેના સાગરીત ચારો ઘણી ધનસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે રાજગૃહીમાં ધનાઢ્ય એવા ઋષભદત્ત શ્રેષ્ઠીના ઘરે પહેંાંચ્યા. તેમના પુત્ર જંબૂ કુમારનાં આ જ દિવસે આઠ કન્યાઓ સાથે લગ્ન થયાં હતાં. પ્રભવે અવસ્વાપિની વિદ્યાર્થી સર્વને નિદ્રાધીન કર્યાં અને તાલો દ્વાટિની વિદ્યાના પ્રયોગથી તાળાંઓ તોડી નાંખ્યાં. પરંતુ જંબૂને તે વિદ્યાની અસર ન થઈ. ચારો ધનની પેટીઓ પાસે જઈ હીરા અને પન્ના વગેરે ભેગા કરવા લાગ્યા. જંબૂ કુમારે ચારોને પાતાની સંપત્તિનું અપહરણ કરતા જેયા પણ તે ક્ષાભ ન પામ્યા અને કાેધ પણ ન પામ્યા એરો કેટલાક નિદ્રાધીન મનુષ્યાનાં શરીર ઉપરથી આભૂષણો ઉતારવાના પ્રયાસ કરવા લાગ્યા. તે વખતે જંબૂએ કહ્યું કે, "હે ચારા! મારા વિવાહ પ્રસંગ પર આવેલા મારા મિત્રના અલંકારા પર હાથ ન લગાડા. હું પહેરેગીરની જેમ ખુલ્લી આંખાથી તમને જોઈ રહ્યો છું." ચારા અનાણી દિશાએથી આવતા શબ્દોથી ચોંછી ગયા. તે વખતે એક આશ્ચર્યકારી ઘટના બની.

ચારાના અધિપતિ પ્રભવ પહેરેગીરી કરતા ભમી રહ્યો હતા. ચારા ઝડપથી પાતાનું કામ કરી રહ્યા હતા. ધનની ગાંસડીએમ વાળી તે ઉપાડવા જતા હતા ત્યાં તેઓના હાથ ગાંઠો ઉપર ચોંટી ગયા અને પગ જમીન પર ચોંટી ગયા. બધા ચારા કાષ્ઠની જેમ સ્તંભિત થઈ ગયા. પ્રભવે પોતાના માણસોને ચાલવા માટે આદેશ કર્યો, પણ પથ્થરની જેમ બધા સ્તબ્ધ થઈને ઊભા રહ્યા! પોતાનાં શરીરની બધી શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવા છતાં તેઓ એક ડગહું પણ ખસી શક્યા નહિ. તેઓ અજ્ઞાત દિશામાંથી આવતા શબ્દતરંગોને સાંભળી રહ્યા અને પોતાના નેતા તરફ જોઈ રહ્યા! પવનના તરંગ ઉપર ચહેલા શબ્દતરંગો પ્રભવે પણ સાંભળ્યા. પ્રભવ કશા મુખુદ્ધિ ધરાવતા હતા. આવી પહેલી પરિસ્થિતિ સમજવામાં તેમને વાર ન લાગી. મારા સંકેત ઉપર અલિદાન આપનાર મારા સેવકા કચારેય મારી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી. માટે અહીં કાંઈક બીજું જ રહસ્ય છે. મારા કાને અથહાતા શબ્દતરંગોના પ્રયોગક આ જ ભવનમાં કાંઈ સ્થાને બેઠેલ છે. તે મારા કરતાં અધિક શક્તિશાળી છે. મારી અવસ્વાપિની વિદ્યાના પ્રયોગ તેની ઉપર સફળ થયા નથી. તેણે મારા સેવકા ઉપર સ્તંભિની વિદ્યાના પ્રયોગ કર્યા છે. તેની દિષ્ટિ ચોમેર ફરવા લાગી. ઋષભદત્ત શેઠના પ્રાસાદના ઉપલા ભાગે દીપમાળાએ ઝળહળતી હતી. તેમાંથી પ્રકાશ બહાર આવતા હતા. પ્રકાશનાં કરેણા પ્રસવને શયનઘર તરફ એ ચી ગયાં. તેણે છિદ્ર દ્વારા સ્ત્રીએ સાથે વાર્તાલાપ કરતા જંબૂ કુમારને જોયા. જંબૂ કુમારના તેજસ્વી લાલટને જોઈ તે અત્યંત પ્રભાવિત થયો. નવોહાએ સાથેના જંબૂ કુમારનો સંવાદ સાંભળવા તેણે પોતાના કાન દીવાલ પર લગાડયા. પરણ્યાની પ્રથમ રાત્રિએ પતિ-પત્ની વચ્ચે અધ્યાત્મની ચર્ચા ચાલી રહી હતી. વિરાગના શબ્દો તેના કાન પર અથડાયા. પ્રભવને સમજાયું કે, આ કેઈ સાધારણ પુરુષ નથી. હતી. વિરાગના શબ્દો તેના કાન પર અથડાયા. પ્રભવને સમજાયું કે, આ કેઈ સાધારણ પુરુષ નથી.

પ્રભવ જંબૂ કુમારની સામે આવીને ઊભા રહ્યો અને કહ્યું કે, "હું ચારાના અધિપતિ પ્રભવ છું. તમારી સાથે મૈત્રી કરવાની ભાવનાથી અહીં આવ્યો છું. હું આપને મારી અવસ્વાપિની અને તાલાેદ્ઘાટિની વિદ્યા આપું છું. તમે મને તમારાે મિત્ર માની એ વિદ્યા ગ્રહણ કરાે; અને મને સ્તંભની અને વિમાચિની વિદ્યા આપાે."

જંખૂએ હસીને કહ્યું કે, "હે ચાર સમ્રાટ! મારી પાસે કાેઈ પણ પ્રકારની ભીતિક વિદ્યા નથી; અને એવી વિદ્યાના મને માેહ પણ નથી. એ વિદ્યા લઈને હું શું કરું? સવાર થતાં જ હું મણિ, રત્ન, કનકકુંડલ, મુક્કટ આદિ સર્વ સંપત્તિના ત્યાગ કરી આર્ય સુધર્માસ્વામી પાસે સંયમ અંગીકાર કરવાના છું. મારી દેષ્ટિએ અધ્યાત્મવિદ્યા કરતાં ચઢિયાતી કાેઈ વિદ્યા નથી, કાેઈ મંત્ર નથી, શક્તિ નથી કે કાેઈ બળ નથી."

જં બૂની વાત સાંભળી પ્રભવ આશ્ચર્ય પામ્યો. કેટલાક સમય સુધી તેમની સન્મુખ જેતો રહ્યો. તેના અંતરંગ ભાવા ખીલવા લાગ્યા. તે આત્મખાજ કરવા લાગ્યો.

જં ખૂંએ કહ્યું, " હે પ્રભવ! શું જોઈ રહ્યો છે?"

પ્રભવે મૌન તોડી કહ્યું, "હે મારા પરમ મિત્ર! તમે નવચૌવન પામ્યા છે. લક્ષ્મી તમારા ચરણની સેવિકા છે. સર્વ પ્રકારની અનુકૂળ સામગ્રી તમને પ્રાપ્ત થઈ છે. મુક્તભાવે વિષયસુખ ભાગવવાના આ અવસર છે. આ નવવિવાહિત સ્ત્રીઓ પર અનુગ્રહ કરી તેમની ઇચ્છાએ પૂર્ણ કરા. તમે જાણા છે કે, અપુત્રની સદ્દગતિ થતી નથી, માટે સંતતિ પ્રાપ્ત કરી પિતૃઋણથી મુક્ત થાઓ. સર્વ પરિવારનું અવલંબન બના. તે પછી જ સંચમમાર્ગ સ્વીકારવા શાભાસ્પદ છે."

જં ખૂએ કહ્યું, "પ્રભવ! વિષયભાગાથી પ્રાપ્ત થતું સુખ દુઃખને દેનારું છે. સરસવના કહ્યુ સરખું વિષયસુખ મધુબિન્દુની જેમ ક્ષણિક આનં દદાયક છે." આમ કહી મધુબિન્દુનું દહાંત કહ્યું; "ધનસંગ્રહની હંચ્છાવાળા કાઈ મનુષ્ય જંગલમાં જઈ રહ્યો છે. તેની પાછળ મદાન્મત હાથી દાહતો આવે છે. તેનાથી બચવા માટે બીજો કાઈ ઉપાય નહિ જોવાથી વૃક્ષની હાળનું અવલં બન લઈ લાંહા કૂવામાં લટકી રહ્યો છે. કૂવામાં ચાર વિકરાળ કાળા સર્પ કૂંકાડા મારી રહ્યા છે. વચમાં એક વિશાળકાય અજગર માહું ખુલ્લું રાખી પડેલા છે. મદાન્મત્ત હાથી વૃક્ષના થડને હલાવી રહ્યો છે. આલં બનબૂત શાખાને સફેદ અને કાળા એ ઉદર કાપી રહ્યા છે. વૃક્ષની ઉપરની શાખામાં મધમાખીઓથી ભરેલા મધપૂડા છે. મધમાખા તેના દંશ મારે છે. મધપુડામાંથી મધનાં ટીપાં તેના મુખ પર પડે છે. માત તેના મસ્તક પર ઝઝૂમી રહ્યું છે. તેવામાં ઉપર એક વિદ્યાધરનું વિમાન નીકળ્યું. શાખા પડડીને લટકતાં તે દુઃખી મનુષ્યને જોઈને તે દયાળુ વિદ્યાધર કહ્યું કે મનુષ્ય! તું મારી સાથે આવ. તેને આનં દદાયક સ્થાન પર લઈ જાઉં.

વિદ્યાધરના વારંવાર કહેવા છતાં મધનાં ટીપાના સ્વાદમાં જ આસકત બનેલા તે તરત જ જવા માટે તૈયાર ન થયા અને મધના એક એક ટીપાની રાહ જેતા પ્રાણને ગુમાવે છે." ત્યારે આટલું કહ્યા પછી આ દેષ્ટાંતના ઉપનય પણ સમજાવે છે:

"આ સ'સાર જ'ગલ છે. વિષયલાભી મનુષ્ય રસલુષ્ધ મુસાફર છે. કૂવા માનવજન્મ છે. હાથી તે મૃત્યુ છે. ચાર સર્પ સમાન ચાર કષાય છે. અજગર સમાન નરકાદિ દુર્ગતિનાં ખુલલાં દ્વાર છે. આયુષ્યરૂપી શાખા ઉપર મનુષ્ય લટકી રહ્યા છે. ઉદરની સમાન કૃષ્ણપક્ષ શુક્લપક્ષ છે, જે આયુષ્યરૂપી શાખાને કાપી રહ્યા છે. મધમાખ સમી વ્યાધિઓ મનુષ્યને પીડા કરી રહી છે. ઇન્દ્રિયજન્ય સુખા મધુબિંદુની જેમ ક્ષણિક સુખ આપે છે. વિદ્યાધર સમાન સંતપુરુષ બાધ આપી રહ્યા છે, એ બાધને અવગણીને વિષયસુખમાં લ'પટ બનેલા તે એમાં જ ચોંટી રહીને સર્વનાશને પામે છે, જ્યારે તેમની વાણીથી વિવેકી પુરુષ લક્ષ્મી અને લાગ સુખમાં લુષ્ય બની સ'યમમય સુરક્ષિત સ્થાનની ક્ષણભર પણ ઉપેક્ષા કરતા નથી

"પ્રભવ! પિતા-પુત્ર આદિ સંબંધ અનેકવાર થયા છે. જન્મ-જન્માન્તરમાં અનેક વાર પિતા પુત્ર બને છે, પુત્ર પિતા અને છે. આ પરિવર્ત નશીલ સંસારમાં માતા-પિતા, પુત્ર-પુત્રી, પતિ-પત્ની વગેરેના સંબંધ શાધ્વત નથી, આ અનાદિ સંસારમાં કોને કોની સાથે કઈ જાતના સંબંધા નથી થયા? આથી આ મારા, આ પારકા – એવી કલ્પના વ્યામાહ છે. આ સંબંધાથી આત્મકલ્યાણના પ્રશસ્ત માર્ગ મળતા નથી."

પછી પહેશ્વરદત્ત ગાપયુવક, કાેડીને માટે સર્વસ્વ ગુમાવી દેનાર વિશુક વગેરેનાં ઉદા-હરણ સંભળાવી તથા કુંબેરદત્ત અને કુંબેરદત્તાના દેષ્ટાંતમાંથી એક ભવમાં અઢાર સંબ'ધા સમજાવી જ'બૂએ ઐરાધિપતિ પ્રભવના માહાનુખ'ષ શિથિલ કરી દીધા. જ'બૂના અમૃતમય ઉપદેશથી પ્રભવના હૃદયમાં જ્ઞાનદીપક પ્રકાશિત થયા. તેને પાતે કરેલાં પાપ બદલ પસ્તાવા થયા. તે વિચારવા લાગ્યા કે, કચાં આ શ્રેષ્ઠિકુમાર જ'બૂ કે જે પ્રાપ્ત થયેલા વિશાળ ભાગોના ત્યાગ કરી રહ્યો છે; અને કર્યા હું કે જે માંસના ટુકડા પર ક્ર્તરાં તૂટી પડે તેમ ધન ઉપર તૂટી પડિયો છું! આ મહાયાગીનાં નેત્રામાં મૈત્રીના પ્રવાહ સતત વહી રહ્યો છે, જ્યારે હું મહાપાપી છું. સંયમ અને તપરૂપી અગ્નિમાં સ્નાન કર્યા સિવાય મારી વિશુદ્ધિ થવી અશક્ય છે.

જંખૂની જ્ઞાનધારામાં પ્રભવના હુદય ઉપર યુગાથી પડેલી મલિનતા ધાવાઇ ગઇ. જે ઋષભદત્તની ધનરાશિ લૂંટવા આવેલ તે જંખૂનાં ચરણામાં જઇ પડ્યો. પોતાના અપરાધની ક્ષમાં માગી, પોતાના સાથીઓને મુક્ત કરી દેવા તેમની પાસે નિવેદન કર્યું. પરંતુ તે ત્યારે આશ્ચર્યમાં ડૂખી ગયા, જ્યારે જંખૂના આદેશ મુજબ પોતાના સાથીએમ પાસે પહેાંચ્યા ત્યારે તેના કોઈ સાથાં બંધાયેલા ન હતા! કાઇના પગ ભૂમિ પર ચાં ટેલા ન હતા. પોતાના સાથીઓના હાથપગ પહેલાં કેમ સ્થંભિત થઇ ગયા હતા, તેનું વૈજ્ઞાનિક સમાધાન તેને મળી ગયું. જેને તે તથા તેના સાથીઓ દેવ—માયાના પ્રયોગ તથા સ્તંભિની વિધાના પ્રભાવ માનતા હતા તે બીજું કાંઇ નહિ, પણ જંખૂની પવિત્ર અધ્યાતમશક્તિના પ્રભાવ હતા. અણુશક્તિના પ્રયોગથી આંદોલિત વાતાવરણની જેમ જંખૂની સબળ જ્ઞાનધારાના સ્પર્શે ચારસમૂહના મનમાં એક વિચિત્ર કાંતિ પેદા થઇ. પ્રભવને પોતાના સાથીઓના હાથ—પગ સ્તંભિત થયેલા દેખાતા હતા તે વાસ્તવિક ફીતે તેન અધ્યાત્મતરં માને પાપકમંથી પૃણુંપણે વિમુખ બની ગયાં હતાં.

પ્રભવ સ'યમમાર્ગે પ્રયાણ કરવા તત્પર બન્યો. પોતાના અધિપતિનો આ પ્રશસ્ત નિર્ણય સાંભળી સમગ્ર ચોરોના સમૂહમાં પણ એ જ ભાવ પ્રકારયો. દીપથી દીપકા પ્રકારયા, મનનાં પાપા નષ્ટ થયાં. પ્રભવે પોતાના સાથીઓ સાથે જ'બૂની પાછળ પાછળ જ વિ. સં. પૂવે ૪૭૦ માં આર્ય સુધર્માસ્વામી પાસે દીક્ષા હીધી.

'પરિશિષ્ટ પર્વ' મુજબ પ્રભવની દીક્ષા આર્ય જંબૂસ્વામીની દીક્ષા પછી બીજે દિવસે થઈ હતી. તેના આધારે દીક્ષામાં આર્ય જંબૂ કરતાં માટા હતા. દીક્ષા સમયે જંબૂની વય ૧૬ વર્ષની હતી અને પ્રભવની વય ૩૦ વર્ષની હતી.

આર્ય જ'ળૂરવામીના નિર્વાણ પછી વિ. સં. પૂર્વે ૪૦૬ માં પ્રભવસ્વામીએ શ્રમણ-સંઘના નાયકપદનું ઉત્તરદાયિત્વ સંભાળ્યું.

આર્ય પ્રભવસ્વામી સમર્થ શ્રુતઘર હતા; ચૌદપૂર્વના જ્ઞાતા હતા; અને શ્રમણસંઘના નાયક—યુગપ્રધાન હતા. પોતાના ઉત્તરાધિકારી માટે ચિંતિત આ યુગપ્રધાને, ઝવેરી હીરાની પરખ કરી જાણે તેમ, યથાયાગ્ય એવા ભટ શબ્ય ભવને પ્રતિબાધી પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા સમગ્ર શ્રુતના જ્ઞાતા બનાવી, યાગ્ય સમયે તેમને શાસનની ધુરા સાંપી, વિ. સં. પૂર્વે ૩૯૫માં, ૧૧ વર્ષ યુગપ્રધાનપદ શાભાવી, ૧૦૫ વર્ષનું દીર્ઘ આયુષ્ય ઉજ્જવલ કરી, સ્વર્ગવાસ પામ્યા

સમગ્ર જૈનાને સન્માન્ય અને સાધ્વાચાર માટે આદર્શ રૂપ એવા 'દરાવૈકાલિક-સુત્ર'ના રચયિતા, વૈદિક દર્શનના ધુર'ધર, હસ્તરેખાના પ્રખર જાણકાર, ચૌદ પૂર્વના પારગામી

આચાર્ય પ્રવસ્ત્રી શબ્ય ભવસુરીશ્વરજી મહારાજ

" सेंडजंमव गणधरं जिनपडिमाइंसणेण पिड्डिंडं । मणगिपयरं दसकायस्स निज्हुगं वंदे ॥ १४ ॥— श्री જિનપ્રતિમાના દર્શ'નથી પ્રતિબાધ પામેલા મનકના પિતા અને દરાવૈકાલિક સ્ત્રના સ્થયિતા શય્ય ભવ ગણધરને વ'દના કરું છું. " દરાવૈકાલિક નિર્શુ જિનકાર (ગાથા : ૧૪) ના આ શબ્દો જૈન ઇતિહાસમાં અત્યંત મહત્ત્વના છે. એવા આ સ્ત્રના સ્થયિતા આચાર્ય શય્ય ભવસ્ત્રિજીનું વ્યક્તિત્વ અસાધારણ હતું. તેમનામાં અનેક અસાધારણ ગુણા હતા. તેઓ ચરમ તીર્થ'કર શ્રી મહાવીરસ્વામીની પાટપર'પરામાં ચાથા પદ્ધર હતા. આચાર્ય શય્ય ભવસ્ત્રિના ગુરુ આર્ય પ્રભવસ્વામી હતા. પ્રભવસ્વામી પ્રથમ શ્રુતધર યુગપ્રધાન હતા. પંડિત શય્ય ભવ ભદને શ્રી પ્રભવસ્વામીથી જ જૈનધમ'નો બાધ પ્રાપ્ત થયા હતા. તે પછી શય્ય ભવ ભદ્દે જૈન મુનિદીક્ષા શ્રહણ કરી હતી. તેમણે આગમશ્રુત અને પૂર્વ'શ્રતનું સ'પૂર્ણ ગ્રાન પ્રાપ્ત કર્યું' હતું.

અત્યાર્ય શય્ય ભવસૂરિના જન્મ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં વીર નિર્વાણ સં. ૩૬ માં થયા હતા. તેમનું ગાત્ર વત્સ હતું. રાજગૃહી તેમની જન્મભૂમિ હતી. તેમના પુત્રનું નામ મનક હતું. શય્ય ભવ ગૃહસ્થજીવનમાં જ સમર્થ વિદ્વાન હતા; યગ્ન આદિ અનુષ્ઠાનાનું આયાજન કરનારાઓમાં મુખ્ય હતા. વેદ–વેદાંગ–દર્શન સંબ'ધી તેમનું ગ્રાન અગાધ હતું. આર્ય પ્રભવ-સ્વામીને શ્રી શય્ય ભવ જેવા મહાન યાગ્નિક બ્રાહ્મણની પ્રાપ્તિ વિશેષ પ્રયત્નથી થઇ હતી.

આચાર્યની સૌથી મેટી જવાબદારી પોતાની પાટે આચાર્યપદે કોની સ્થાપના કરવી તેની હોય છે. આવી મેટી જવાબદારીની ચિંતા શ્રી સુધર્માસ્વામી કે શ્રી જંબૂસ્વામીને કરવી પડી ન હતી. કારણ કે શ્રી સુધર્માસ્વામી સમક્ષ શ્રી જંબૂસ્વામી અને શ્રી જંબૂસ્વામીની સમક્ષ શ્રી પ્રભવસ્વામી જેવી યાગ્ય વ્યક્તિએ હતી. આચાર્ય શ્રી પ્રભવસ્વામી હજ મા વર્ષ આચાર્યપદે આવ્યા હતા, જે તેમના જીવનના સંધ્યાકાળ હતા, અને પોતાની પાટે કોને સ્થાપવા એ પ્રશ્ન હતા. એક વખત રાત્રિના પાછલા ભાગમાં આચાર્ય પ્રભવસ્વામીએ વિચાર્યું કે, મારા પછી આ ગણના ભાર કાેણ વહન કરશે ? પોતાના ઉત્તરાધિકારી માટે શાેધ કરતાં કરતાં, અવેરી હીરા પારખે તેમ, આર્ય પ્રભવસ્વામીનું ધ્યાન યદ્મનિષ્ઠ બ્રાહ્મણ વિદ્વાન શધ્યં ભવ પર કેન્દ્રિત થયું. તેઓ શ્રીસંઘનું નેતૃત્વ સંભાળી શકે તેવા શક્તિસમ્યન્ન હતા. પણ તેમના મનમાં જૈનદર્શનની વાત ઉતારવી સરળ ન હતી. જે કે શ્રી પ્રભવસ્વાવી સમર્થ આચાર્ય હતા; ચર્ચા—વાદ દ્વારા પ્રતિપક્ષી શધ્યં ભવને જૈન ધર્મ પ્રત્યે પ્રભાવિત કરી શકે તેમ હતા. પરંતુ શબ્યં ભવને પોતાની પાસે લાવવાનું કામ પણ કપરું હતું. છેવેટે અ માટે સ્થવિર, દક્ષ અને ઉપદેશકુશળ બે મુનિઓને તૈયાર કર્યા. આચાર્ય પ્રભવસ્વામીની આદ્માર્થી એ મુનિઓ વિદ્વાન શબ્યં ભવ

ખ્રાહ્મણના યત્ત્રવાટકમાં ગયા. તેમણે દ્વાર પર ઊભા રહી 'ધર્મલાભ' કદ્યો. ત્યાં તેઓનું અપમાન થયું. તેઓને ચાલ્યા જવાનું કહેવામાં આવતાં, એ બાલ્યાઃ "અહે! ! કષ્ટની વાત છે કે તત્ત્વ જાણી શકતા નથી." તત્ત્વ નહિ સમજવાની વાત સાંભળી વિદ્વાન શચ્ચંભવને વિચાર આવ્યો કે, શાંત તપસ્વી સાધુ અસત્ય બાલે નહિ. પછી તુરત તેઓ હાથમાં તલવાર લઇ અધ્યાપકની પાસે ગયા, અને તત્ત્વનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. અધ્યાપકે જણાવ્યું કે, "સ્વર્ગ અને મોશ આપનાર વેદ એ જ પરમતત્ત્વ છે." શચ્ચંભવે આ સાંભળી કહ્યું કે, "રાગદ્વેષરહિત નિર્મમ નિષ્પરિશ્રહી શાંત મુનિઓ અસત્ય ભાષણ ન કરે. તેથી યથાવસ્થિત તત્ત્વનું પ્રતિપાદન કરો; નહિતર આ તલવારથી તમારા શિરચ્છેદ કરીશ." ચમકતી તલવાર જોઇ અધ્યાપક કમ્પાયમાન થઇ કહેવા લાગ્યા કે, "આ યત્તરતંભની નીચે જૈનોના જિનેશ્વર શ્રી શાંતિનાથની રત્નમય પ્રતિમા સ્થાપેલી છે તે જ યથાર્થ તત્ત્વ છે. એના પ્રતાપે જ આ બધી જાહાજલાલી છે." તરત જ શય્ય ભવે યત્તરતંભને ઉખાડી નાખી એ જિનપ્રતિમાનાં દર્શન કર્યાં તેના નિમિત્તે તે પ્રતિબાધ પામ્યા.

વિદ્વાન શય્યાં ભવ સાચા જિજ્ઞાસુ હતા. યજ્ઞસામગ્રી અધ્યાપકને સોંપી, પરમ તત્ત્વની શાધમાં નીકળી પડ્યા. કરતાં કરતાં તેઓ આચાર્ય પ્રભવસ્વામી પાસે પહોંચ્યા. પ્રભવસ્વામીએ તેમને યજ્ઞનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવ્યું; અધ્યાત્મની ભૂમિકા પર જીવનદર્શનનું તત્ત્વ સમજાવ્યું. આચાર્ય પ્રભવસ્વામીની સચાટ વાણીથી છાધ પામી શધ્યાંભવે વીરનિર્વાણ સં. ૬૪ માં શ્રમણસંઘમાં પ્રવેશ કર્યો. મુનિજીવન સ્વીકાર્યું ત્યારે તેમની વય ૨૮ વર્ષની હતી. તેઓ વૈદિક દર્શનના સમર્થ વિદ્વાન તા હતા જ; દીક્ષા બાદ ગુરુદેવ પાસે તેમણે ક્રમે ક્રમે ૧૪ પૂર્વનું વિશદ જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કર્યું; અને શ્રુતધરની પરંપરામાં તેઓ બીજા શ્રુતકેવલી બન્યા. આચાર્ય પ્રભવસ્વામીએ શ્રુતસંપનન શ્રી શય્યાંભવને વિ. સં. પૂર્વે ૩૯૭માં આચાર્યપદે સ્થાપ્યા

આચાર્ય શચ્યં ભવસૂરિએ દીક્ષા લીધી તે સમયે તેમની પત્ની ગર્મવતી હતી. આદ્માણવર્યમાં ચર્ચા થવા લાગી કે વિદ્રાન શચ્યં ભવ ભટ્ટ અત્યંત નિષ્ઠુર છે, જે પોતાની યુવાન પત્નીના ત્યાગ કરી સાધુ બની ગયા છે. સ્ત્રીને માટે પતિના અભાવમાં પુત્ર આલં બનભૂત હાય છે, તે પુત્ર પણ તેને નથી. અબળા ભટ્ટપત્ની કઈ રીતે પોતાના જીવનના નિર્વાહ કરશે ? સ્ત્રીઓ તેને પૂછતી હતી કે, 'બહેન! ગર્ભની સંભાવના છે?' તે સંકાચપૂર્વક બાલી કે, 'મયળં (મનાર્ફ્) – કાંઈક છે.' ભટ્ટપત્નીના આ ટૂંકા ઉત્તરથી પરિવારના માણસાને સંતાલ થયા. કાળક્રમે ભટ્ટપત્નીએ પુત્રને જન્મ આપ્યા. પુત્રનું નામ મનક રાખવામાં આવ્યું. ભટ્ટપત્નીએ પુત્ર મનકનું અત્યંત રનેહ પૂર્વક લાલનપાલન કર્યું. આઠ વર્ષના થયા ત્યારે બાલ મનકે એક દિવસ પાતાની માતાને પૂછ્યું કે, "મારા પિતાનું નામ શું નામ શું છે?" ભટ્ટપત્નીએ બીજાં બાળકાથી ચીડવાયેલા પાતાના પુત્રને આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સમગ્ર પૂર્વવૃત્તાંત કહ્યો અને વધુમાં જણાવ્યું કે, "તારા પિતા જૈન મુનિ બની ગયા છે." બાલ મનકને પાતાના પિતાનાં દર્શન કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા જાગી. તે માતાની અનુફા લઇ પિતાની શાધમાં

શ્રમણભગવંતા હ

નીકળ્યા. પિતા-પુત્રનું ચંપાનગરીમાં અચાનક મિલન થયું. બાળકની મુખમુદ્રા પાતાની મુખાકૃતિને મળતી જોઈ આચાર્ય શય્યં ભવસૂરિના અજ્ઞાત રનેહ જાગૃત થયા. તેમણે બાળકનું નામ-ગામ આદિ પૃછ્યું. મનેકે પાતાના પરિચય આપી અને પૃછનાર મુનિ જ હાઈ, પૃછ્યું: "મારા પિતા શય્યં ભવ મુનિ કચાં છે? તમે તેમને જાણા છાં?" બાળકના મુખથી સર્વ વૃત્તાંત અને પાતાનું નામ સાંભળી આચાર્ય શય્યં ભવે પાતાના પુત્રને એાળખી લીધા. પણ પાતાને આચાર્ય શય્યં ભવના નિકટના મિત્ર તરીકે એાળખાવી તેને સાથે લીધા. આચાર્ય શય્યં ભવસૂરિએ પછી તેને પ્રેરણાલર્ધા આત્મળાં આપતાં મનક પ્રભાવિત થયા; અને આઠ વર્ષની કુમળી વયમાં જ તેણે મુનિદીક્ષા ગ્રહણ કરી.

અનચાર્ય શબ્ય ભવસૂરિ હસ્તરેખાના જાણકાર હતા. બાળકના હાથ જોતાં જાણ્યું કે, બાળકનું આયુષ્ય માત્ર છ મહિના જ બાકી રહ્યું છે. અને સર્વ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવું તેને માટે શક્ય નથી. આથી "अपश्चिमो दशपूर्वी श्रुतसारं समुद्धरेत् । चतुर्दशपूर्वधरः पुनः केनापि हेतुना ॥ અર્થાત્ સંપૂર્ણ દશપૂર્વી તેમ જ ચૌદપૂર્વી પૂર્વીમાંથી શ્રુતના સારને કાઇ વિશેષ કારણે ઉદ્ધૃત કરે છે." (પરિશિષ્ટ પર્વ, સર્ગ-૩)

આચાર્ય શબ્યાં ભવ ચૌદપૂર્વના જ્ઞાતા હતા. તેમણે મુનિપુત્ર મનકનું અલ્પાયુ જાણી તેને સર્વ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન આપવા 'દશ્વૈકાલિક સ્ત્ર'નો ઉદ્ધાર કર્યો. આ સ્ત્રમાં મુનિજીવનની આચારસંહિતાનું નિર્મણ છે. તેમાં દશ અધ્યયનો છે. એ અધ્યયનામાં આદર્શ મુનિજીવન કેવું ઉચ્ચકારિનું હોય અને તે અજરામર પદદાયક કેવી રીતે થાય છે તેનું મુંદર સ્વરૂપદર્શન કરાવ્યું છે. આ સ્ત્ર નૃતન મુનિ માટે અત્યંત ઉપયોગી સિદ્ધ થયું છે. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની નિર્યુક્તિ મુજબ આ સ્ત્રનું ચાથું અધ્યયન આત્મપ્રવાદપૂર્વમાંથી, પાંચમું અધ્યયન કર્મપ્રવાદ પૂર્વમાંથી, સાતમું અધ્યયન સત્યપ્રવાદ પૂર્વમાંથી અને બાકીનાં અધ્યયનો નવમ પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલાં છે. દશ્વૈકાલિક સ્ત્ર સાથે સંયુક્ત રઇવાકા અને વિવત્તચર્યા નામની ચૂલિકાઓ પણ છે. આ બ'ને ચૂલિકાઓનો અભ્યાસ સંયમમાં અસ્થિર મુનિઓને સ્થિર કરવા માટે આલ'બનભૂત છે. આ બ'ને ચૂલિકાઓ સ્ત્રમાં સાથે પાછળથી જોડવામાં આવેલ હોય તેમ લાગે છે. કારણ, આચાર્ય શચ્ચ'ભવસ્વામીએ તો દશ્વૈકાલિકના દશ અધ્યયનોનો જ ઉદ્ધાર કરેલ છે.

પરિશિષ્ટ પર્વ આદિ ગ્રન્થા અનુસાર, દીક્ષાગ્રહણ સમયે મનકની ઉંમર આઠ વર્ષની હતી. આઘી મનકની દીક્ષાના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૭૨ નાે સંભવે છે. આચાર્ય પ્રભવસ્વામીના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૭૫ માં થયા હતાે. એટલે મનકની દીક્ષા તેમ જ દશવૈકાલિકસૂત્રની રચના વખતે તેમની વિદ્યમાનતા સિદ્ધ થાય છે. આચાર્ય શય્ય ભવસૂરિ શ્રુતધર હતા, વીતરાગ (કેવલી) ન હતા. તે કારણે પુત્ર-સ્નેહ ઊભરાઈ આવ્યા. મુનિ મનકના સ્વર્ગવાસથી તેમની આંખામાં આંસુ આવ્યાં. આથી શિષ્ય યશાભદ્ર વગેરે મુનિઓએ તેમની ખિન્નતાનું કારણ પૂછ્યું. શ્રી શય્ય ભવસૂરિએ જણાવ્યું કે, "એ મારા સંસારીયણે પુત્ર હતાે. પુત્રમાહે મન વિહ્વળ થ. ૧૩

કર્યું. વળી, તમે આ વાત પહેલાં જાણી લીધી હેાત તેા, મારા પુત્ર છે એમ સમજીને તમે તેમને કાેઇ સેવા કરવા આપેત નહિ; અને તે સેવાધમંથી વંચિત રહી જાત. આથી આ ભેદ આજ સુધી તમારી પાસે મેં પ્રગટ કર્યો ન હતાે." આચાર્ય શબ્ય ભવસૂરિની આ વાત જાણી સર્વ સાધુઓ આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા.

આચાર્ય પ્રભવસ્વામીના સ્વર્ગવાસ પછી શ્રુતધર શચ્ચં ભવસૂરિએ શાસનનું સુકાન સંભાળયું. તેમણે વીતરાગ શાસનની ઘણી પ્રભાવના કરી. અધિક પરિચિત અને અતિનિકટ ભ્રાહ્મણસમાજને યત્તનું આધ્યાત્મિક રૂપ સમજાવી જૈનધર્મને અનુકૂળ બનાવ્યા અને વિવિધ પ્રકારે જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી. જીવનના સંધ્યાકાળે આચાર્ય શચ્યં ભવસૂરિએ પોતાના ઉત્તરાધિકારપદે શ્રી યશાભદ્ર-સૂરિને સ્થાપ્યા હતા. શ્રુતબલથી આચાર્ય શચ્યં ભવસૂરિ મિંહની જેમ દુર્ધર્ષ હતા. પૂર્વજ્ઞાનમાંથી ઉદ્ધાર કરી સૂત્રજ્ઞાનની રચનાના પ્રારંભ તેમનાથી જ થયા હતા.

અાચાર્ય શય્ય ભવસૂરિએ ૨૮ વર્ષની ઉંમરે શ્રમણદીક્ષા ગ્રહણ કરી. ૩૯ વર્ષની ઉંમરે આચાર્ય પદે આરૂઢ થયા. સંયમી જીવનનાં કુલ ૩૪ વર્ષમાં ૨૩ વર્ષ સુધી યુગપ્રધાનપદે રહી નિપુણતાપૂર્વક જૈનશાસનનું સંચાલન કર્યું. તેઓ ૬૨ વર્ષની વધે વીરનિર્વાણ સં. ૯૮માં સ્વર્ગવાસી થયા.

માત્ર બાવીશ વર્ષની લયે શ્રમણસંઘના નાયક અની શ્રી મહાવીર પરમાત્માના શાસનમાં યુગપ્રધાનની પરંપરામાં સૌથી વધારે શાસનકાળ ભાગવનાર એવા ચૌદ પૂર્વધારી, ઉત્તમ ચારિત્રસંપન્ન, સુવિહિતાગ્રણિ અને જૈનશાસનના પરમ પ્રભાવક

आयार्थ हेव श्रीभद्द् यशाभद्रसुरिळ भढाराज

શ્રી યશાભદ્રસૂરિ જૈનશાસનના પરમ યશસ્વી આચાર્ય હતા. શ્રુતધર આચાર્યોની પર પરામાં તેમના ક્રમ ત્રીજો હતા. આચાર્ય શય્ય ભવસૂરિના ઉત્તરાધિકારી શ્રુતસ પન્ન શ્રી યશાભદ્રસૂરિએ ૫૦ વર્ષ સુધી સુગપ્રધાનપદને શાભાવ્યું હતું. દીર્ઘં કાળ સુધી સંયમપર્યાયનું પાલન કરી અનેક લોકોને ધર્મનું માર્ગદર્શન આપ્યું હતું.

આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિના ગુરુ આચાર્ય શધ્ય ભવસૂરિ હતા. આચાર્ય શધ્ય ભવસૂરિએ તેમને દીક્ષાના સંસ્કાર આપ્યા હતા; અને આગમા તથા પૂર્વોના પરિપૂર્ણ અભ્યાસ પણ કરાવ્યા હતા.

આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિના જન્મ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં વિ. સં. પૂર્વે ૪૦૯માં થયા હતા. તેમનું ગાત્ર તુંગીયાન હતું. તેઓ કર્મકાંડી પંડિત અને વેદના જાણકાર હતા. એક વખત સંયાગાનુસાર, તેમને આચાર્ય શય્ય ભવસૂરિનું પ્રવચન સાંભળવાના અવસર મળ્યા. મહામંગલકારી અધ્યાત્મતત્ત્વના ઉપદેશ-શ્રવણથી તેમની જીવનધારા બદલાઈ ગઈ. તેમને સાંસારિક ભાગા નીરસ લાગ્યા; અને તેમનું મન વૈરાગ્યવાસિત અન્યું. વૈરાગ્યવાસિત એવા આ બ્રાહ્મણ વિદ્વાન યશાભદ્રે ૨૨ વર્ષની યુવાનવયે બ્રમણુસંઘના નાયક શય્યાંભવસૂરિ પાસે વીરનિર્વાણ સં. ૮૪માં દીક્ષા ગ્રહેણ કરી. સંયમી જીવનમાં બ્રુતસંપન્ન આચાર્ય શય્યાંભવસૂરિનું સાન્નિષ્ય તેમને અત્યંત લાભકારી સિદ્ધ થયું. તેઓ ૧૪ વર્ષ સુધી તેમની પાસે રહ્યા. સંયમસાધના સાથે પૂર્વબ્રુત અને આગમબ્રુતના પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો. પોતાના દીક્ષાગુરુ બ્રી શય્યાંભવસૂરિ પછી વીરનિર્વાણ સં. ૯૮માં તેઓ યુગપ્રધાનપદ પર આરૂદ થયા. શ્રી વીરપરમાતમાના શાસનનું સંચાલન કુશળતા-પૂર્વક કર્યું. આચાર્ય પદ સમયે તેમની વય ૩૬ વર્ષની હતી. તેમણે મગધ, અંગ તેમ જ વિદેહ એ ત્રણે શ્રેત્રામાં જૈનધમંના પ્રચાર કર્યો. તેમની અમૃતમય વાણી મગધ, અંગ અને વિદેહની પૃથ્વી પર ચારે દિશાઓમાં ગુંજતી રહી.

આચાર્ય શખ્ય ભવસૂરિ અને આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિ એ ખંને બ્રાહ્મણુપુત્ર હતા. પોતાના બ્રાહ્મણુસમાજ ઉપર તેમનું અસાધારણ પ્રભુત્વ હતું. એ કારણે તે ખંને આચાર્યોના ૭૩ વર્ષના દીઘે શાસનકાળમાં બ્રાહ્મણુસમાજમાં જૈન સંસ્કૃતિના ફેલાવા કરવાની દષ્ટિએ તેઓ વિશિષ્ટ પ્રભાવક રહ્યા, જેથી યાત્રિક ક્રિયાકાંડામાં થતી હિંસાને સ્થાને અહિંસાની ઉદ્દેશષણા સાંભળવામાં આવી. સંયમશીલ આચાર્ય સંભૂતિવિજયસૂરિ અને આચાર્ય ભદ્રબાહુસૂરિ—આ ખંને આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિના શિષ્યા હતા.

આચાર્ય ઘશાભદ્રસૂરિ પાસે એક આચાર્ય ની પર પરા હતી. અચાર્ય ઘશાભદ્રસૂરિએ પોતાની પછી સંભૂતિવિજય અને ભદ્રબાહુ એ બન્નેને આચાર્ય પદે નિયુક્ત કર્યા. આચાર્ય ઘશાભદ્રસૂરિ ચૌદપૂર્વ ધારી, ઉત્તમ ચારિત્રસંપન્ન અને સૌમ્યસ્વભાવી હતા. તીર્થ કરદેવ શ્રી મહાવીર પરમાત્માના ઉત્તરવર્તી યુગપ્રધાન આચાર્યોની પર પરામાં સર્વથી વધારે શાસનકાળ આચાર્યશ્રી ઘશાભદ્રસૂરિના હતા. સંયમપર્યાયના કુલ ૧૪ વર્ષના કાળમાં ૫૦ વર્ષ સુધી તેમણે યુગપ્રધાનપદ સંભાળયું હતું. આચાર્ય શ્રી ઘશાભદ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૧૪૮ માં ૮૬ વર્ષની વધે થયા.

વિશાળ શિષ્યપરિવારથી શાેભતા અને તેજસ્વી ઉપદેશશૈકીથી એાપતા શ્રી વીરશાસનના વિશિષ્ટ પ્રભાવક શ્રુતકેવળી આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ સંભૂતિવિજયસૂરિ મહારાજ

આવાર્ય રાંભૂતિવિજયસૂરિ જૈન શ્રમણ પરંપરામાં એક ગૌરવશાળી આચાર્ય હતા. શ્રી તીરશાસનની શ્રમણ-પરંપરામાં તેઓ છઠ્ઠા પટ્ધર હતા. શ્રુતકેવળીની પરંપરામાં ચાથા શ્રુત-કેવળી હતા. મહાઅમાત્ય શકડાલના બંને પુત્રો તથા સાતેય પુત્રીઓએ તેમની પાસે સંયમ શ્રહણ કરી જીવન કૃતાર્થ કર્યું હતું.

અગ્રાર્ય મંભૂતિવિજયસૂરિના દીક્ષાંગુરુ તેમ જ વિદ્યાગુરુ શ્રતધર આચાર્ય યશાેભદ્રસૂરિ હતા. આચાર્ય યશાેભદ્રસૂરિ આચાર્ય શય્ય ભવસૂરિના શિષ્ય હતા. સાતમા શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુ- સ્વામી સંભૂતિવિજયના લઘુ ગુરુખંધુ હતા. બંને આચાર્યોએ શ્રી યશોભદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. આચાર્ય સંભૂતિવિજયના જન્મ વીરનિર્વાણુ સં. ૬૬ માં બ્રાહ્મણુકળમાં થયા હતા. તેમનું ગાત્ર માઢર હતું. તેઓ વેદ-પુરાણના ઊંડા અભ્યાસી હતા. આચાર્ય શ્રી યશોભદ્રસૂરિના ઉપદેશથી તેમને જૈનસંસ્કાર પ્રાપ્ત થયા અને પરમ વૈરાગ્યથી ૪૨ વર્ષની વધે વીરનિર્વાણુ સં. ૧૦૮ માં મુનિદીક્ષા ચહણુ કરી સંભૂતિવિજય બન્યા. તેમ જ શ્રમણાચારની શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી. આગમાનું ગંભીરતાપૂર્વ અધ્યયન કર્યું અને ચીદ પ્વોનું પણ સંપૂર્ણ પણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિ પછી વીરનિર્વાણ સં. ૧૪૮માં તેઓ યુગપ્રભાવકપદે પ્રતિષ્ઠિત થયા. સાધુઓની શાભા આચાર્ય છે અને આચાર્યની શાભા સાધુઓ છે. જે સંઘમાં તપસ્વી શ્રુતસંપન્ન મુનિઓ હોય છે તે સંઘ તેજસ્વી થાય છે; અને સંઘનાયક આચાર્ય પણ ધર્મશાસનની પ્રભાવનાનું કાર્ય કરવામાં વધારે સમર્થ બને છે. આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજયના પરિવારમાં શ્રેષ્ઠ શ્રમણસંપદા હતી. વિદ્યાસંપન્ન અને ઘેર અભિગ્રહધારી મુનિઓ તેમના શિષ્યપરિવારમાં ઘણા હતા. શ્રુતસંપન્ન શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી તેમના લઘુ ગુરુખંધુ હતા.

એક વાર ચાર વિશિષ્ટ તપસ્વી મુનિએા આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે આવ્યા. તેમાંના એક સિંહગુફામાં, બીજાએ સર્પના બીલ પાસે, ત્રીજાએ કુવાની પાળ ઉપર તપપૂર્વક ચાતુર્માસ કરવાના અભિગ્રહ ધારણ કર્યા અને પાતાના લક્ષ્ય તરફ પ્રયાણ કર્યું. જ્યારે ચાથા મુનિ સ્થ્રલિલદ્રજીએ તે ચાતુર્માસ ઉપકારદેષ્ટિથી પૂર્વપરિચિત ગણિકા કેાશાની ચિત્રશાળામાં ગુરુની અનુરા મેળવી કર્યું. ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે ચારે મુનિએક આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજ્યની પાસે આવ્યા. પ્રથમ ત્રણ મુનિઓનું સન્માન 'દુષ્કર ક્રિયાના સાધક ' એમ સંબાધન કરી કર્યું. અને રાશા, કાશા ગણિકાને પ્રતિબાધ કરી આવેલા શ્રમણ સ્થ્રુલિબદ્રના આગમન સમયે આચાર્ય સંભૂતિવિજય સ્વયં સત-આઠ પગલાં સામે ગયા અને 'મહાદુષ્કરક્રિયાના સાધક' એમ સંબાધન કરી તેમનું વિશેષ સન્માન કર્યું. સ્વર્ગ સરખી ચિત્રશાળામાં સુખપૃર્વંક ચાતુર્માસ કરનાર શ્રી સ્થ્રુલિલદ્રજીને 'મહાદુષ્કરક્રિયાના સાધક ' એવું આદરસૂચક સંબાધન સાંભળી પ્રથમ ત્રણે ઘાર અભિગ્રહુધારી મુનિઓનાં મનમાં પ્રતિસ્પર્ધાના પ્રબળ ભાવ જાગૃત થયા. તેમણે પાતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, મંત્રીપુત્ર હાવાને લીધે આચાર્ય સંભૂતિવિજયે ષદ્રસભેલ્ છતાં મુનિ સ્થૂલિ-ભદ્રને આટ્લું સન્માન આપ્યું છે. માત્સર્યભાવથી વ્યાપ્ત એ સાધુઓએ લગભગ આઠ માસ વ્યતીત કર્યા. પછી સિંહગુફાવાસના અભિગ્રહવાળા મુનિએ આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે આવીને પ્રાર્થના કરી કે, "ગુરુદેવ! હું આગામી ચાતુર્માસ ગણિકા કેાશાની ચિત્રશાળામાં કરવાને _{દે}ચ્છું છું."

આચાર્ય સંભૂતવિજયે કહ્યું: "વત્સ! આ મહાન દુષ્કર અભિગ્રહ ધારણ ન કરો. મેરુપર્વતની જેવા સ્થિર સ્થૂલિલદ્ર જ આવા પ્રકારના અભિગ્રહના નિર્વાહ કરી શકે." આ સાંભળી મુનિએ કહ્યું કે, "મારા માટે આ અભિગ્રહ દુષ્કર નથી. આપ જેને દુષ્કર દુષ્કર કહી રહ્યા છે તે માર્ગ મારા પૂર્વેના અભિગ્રહથી સરળ છે."

આચાર્ય સંભૂતિવિજયે મધુર સ્વરે ફરી સમજાવતાં કહ્યું કે, "આ અભિગ્રહમાં તું

શ્રમણભગવ તાે

સફળ થઈ શકીશ નહિ. તમારા તપયાગ બ્રષ્ટ થશે. દુર્ખલ સ્કંધ ઉપર ઉપાડેલા અતિ ભાર ગાત્રભંગનું નિમિત્ત અને છે." આચાર્ય સંભૂતિવિજય આટલું કહી મૌન રહ્યા. અભિમાનથી ભરેલા, ઇર્ષાથી બળેલા સિંહગુફાવાસી મુનિ ગુરુનાં વચનાની અવગણના કરી ગણિકા કાશાની ચિત્રશાળા તરફ ગયા. નિરંતર પ્રયાણ કરી કાશાભવન પાસે પહોંચ્યા. કાશા ગણિકા પાસે ચિત્રશાળામાં રહી ચાતુર્માસ કરવાની અનુન્ના માંગી. કાશા ખુહિમતી હતી. તે સમજી ગઇ કે, તપસ્વી મુનિનું આગમન સ્થૂલિબદ્રની સ્પર્ધાના કારણે થયું છે. તે વ્યવહારકુશળ પણ હતી. તેણે ઊભા થઇ વિધિપૂર્વ કવંદન કર્યું. મુનિને ચાતુર્માસ કરવા માટે પોતાની ચિત્રશાળામાં જગ્યા આપી. સિંહગુફાવાસી મુનિ પોતાને ઉચ્ચતમ જિતેન્દ્રિય માની રહ્યા હતા તેટલા તે ન હતા. તેમનું મનોખલ મુનિ સ્થૂલિબદ્ર જેવું દઢ ન હતું. ષટ્રસ લોજનના પરિણામે તેમનામાં તીવ્ર વાસના પેદા થઇ. કમલનયની ગણિકા કાશાનું અનુપમ રૂપ બોઈ તેમનું મન એક જ દિવસમાં વ્યાકુળ બન્યું. ધર્મોપદેશને સ્થાને મુનિએ કાશાની પાસે કામની પ્રાર્થના કરી. મુનિ સ્થૂલિબદ્ર પાસેથી સારી રીતે ધર્મ પામેલી કેશા પૂર્ણ સજાગ–સાવધાન હતી. રાજાના આદેશથી આવેલા પુરુષ સિવાય બીજા કાઈ પુરુષ સાથે કામસંબ ધનો તેણે ત્યાગ કર્યો હતો. મુનિને સન્માર્ગ વાળવાની દિષ્ટિથી તેણે કહ્યું કે, "મુનિ! હું ગણિકા છું. ગણિકા લે! અ

મુનિએ કહ્યું કે, "મારી જેવા અકિ'ચન વ્યક્તિ પાસેથી ધનની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. તમે પ્રસન્ન થઈ મારી યાચના પૂર્ણ કરાે." ત્યારે કાેશાએ યુક્તિપૂર્વક કહ્યું કે, "મુનિ! નેપાલ દેશના રાજા પ્રથમ આવેલ યાચકને લક્ષ મુદ્રાના મૂલ્યવાળી રતનક'ળલ આપે છે. તે રતનક'ળલ લાવી આપા તાે આ વિષયમાં કાંઈક વિચાર કરીશ."

કામાસકત વ્યક્તિ હિતાહિતના વિચાર કરી શકતી નથી. મુનિ પાતાની સાધુત્વની મર્યાદા ભૂલી, ચાતુર્માસકાળમાં જ ત્યાંથી નીકળી સેંકંઢા કાેસ દ્વર આવેલા નેપાલ દેશમાં પહોંચ્યા. અત્યંત મુશ્કેલીથી રત્નક બલ પ્રાપ્ત કરી પાછા કર્યા. રસ્તામાં ઘણી આપત્તિઓનો સામના કર્યા. માર્ગ માં ચોરાનું એક નિવાસસ્થાન હતું તેની પાસે પહોંચ્યા કે તસ્ત જ શકુનસ્ચક પશ્ની બાલ્યું કે, " आयाति रुक्षम् । લાખ મુદ્રાઓનું દ્રવ્ય આવે છે." પક્ષીસાષાના જાણુકાર ચારના અધિપતિએ વૃક્ષ પર ચહેલા ચારને પૂછ્યું કે, " માર્ગ પર કાેઇ આવતું દેખાય છે?" નજર ફેરની એ ચારે કહ્યું કે, " એક ભિલુક આવે છે. તે સિવાય બીજું કાેઈ દિષ્ટિગાચર થતું નથી." આ જાણી ચારાના અધિપતિએ આદેશ કર્યો કે, " તે નજીક આવે ત્યારે તેને લૂંદી લેજે." ચારે તેમ કર્યું, પણ ભિલુ પાસેથી કાંઈ પ્રાપ્ત થયું નહિ. ચાર પાસેથી છુટકારા મેળવી મુનિ જ્યાં આગળ જાય છે ત્યાં પક્ષી કરીથી બાલ્યું કે, " પત્તજ્યક્ષં પ્રયાતિ ! આ લાખ જાય છે." પક્ષીના સંકેતથી ચોરા અને ચારોનો અધિપતિ તે મુનિને ઘેરી વળ્યા, અને પૂછ્યું કે, " ભિલુક! સાચું કહેા. તમારી પાસે શું છે?" આ સાંભળી મુનિનું શરીર કંપવા લાગ્યું; તે બાલ્યા કે, " મારી આ વાંસની લાંબી લાકડીમાં રત્નકંબલ નાંખેલી છે. મગધની ગણિકાને પ્રસન્ન કરવા

માંટે નેપાલના રાજા પારોથી યાચના કરીને લાવ્યાે છું." ચારાએ મુનિની કાયરતા જોઈ હાસ્ય કર્યું; અને દયાપાત્ર સમજી રત્નક બલ લીધા વિના તેમને છેડી દીધા

સિંહગુફાવાસી મુનિ બાકીના માર્ગ નિવિ^૧દને પસાર કરી ચિત્રશાળા પાસે પહેાંચ્યા. તેમનું વાસનાચુકત મન પ્રસન્નતાથી નાચી રહ્યું. ગણિકા કેાશાનાં ચરણામાં રત્નકંબલની મૂલ્યવાન લેટ મૂકી તેની કૃપાદષ્ટિ મેળવવા મુનિ આતુરતાથી ઊભા રહ્યા. રતનક બલ જોઈ ને કોશાની મુખમુદ્રા ગ'ભીર ખની ગઇ. મુનિનું શરીર હાડકાને ચાં ટેલી ચામડીવાળું અને ફાઠી ગયેલ ચી'થરાં જેવા વસ્ત્રવાળું હાડપિંજર સરખું થઈ ગયું હતું. કેાશાએ તેમને બાધ પમાડવા એ રત્નક અલ પાતાના પગાથી લૂંછી, ગટરમાં ફેંકી દીધું. મુનિ ચાંકી જઈ ને બાલી ઊઠયા, "હે શં ખ સમાન કંડવાળી! અતિ કહિન શ્રમ દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલી આ મહામૂલ્યવાન રત્નકં બલના તારા જેવી સમજદાર સ્ત્રી દ્વારા કેવા પ્રકારના ઉપયોગ કરાઇ રહ્યો છે?" મુનિને આશ્ચર્યચકિત જોઇ અને આ સમય યેાગ્ય જાણી, સંયમજવનની મહત્તા સમજાવતાં કેશા બાલી કે, "મહિવિ'! આ સાધારણ કંબલને માટે આટલી ચિંતા? સંચમરતન રૂપી કંબલને ગુમાવી આપ આનાથી પણ માેટી ભૂલ નથી કરી રહ્યા શું ?" ગણિકા કાેશાની આ વેધક વાણી સાંભળી સિંહેગુફાવાસી મુનિનાં મનમાં ક્ષાભ સાથે સંવેગદીપ પ્રજ્વલિત થયા. સંયમજીવનની સ્મૃતિ પાછી આવી ગઈ. તેમનું હુદય પશ્ચાત્તાપ રૂપી અગ્નિથી બળવા લાગ્યું. તેમણે કૃતગ્ગ સ્વરામાં ગણિકાને કહ્યું, "હે સુવતા! તમે મને બાંધ આપ્યા; સ'સારથી બચાવ્યા. હું આચાય સંભૂતિવિજય પાસે જઈને આલાચનાપૂર્વક શુદ્ધ બનીશ. " ત્યારે ગણિકા કાેશાએ વિનયભાવે કહ્યું કે, " પ્રદ્મચર્ય વ્રતમાં સ્થિર કરવા માટે મેં આપને આ બધું કેષ્ટ આપ્યું હતું. મારાથી આ અશાતના આપને બાધ આપવા માટે જ થઇ હતી. મારા આવા પ્રકારના વ્યવહાર માટે મને ક્ષમા કરો; અને આપ કલ્યાણમાગ^રનું અનુત્રરણ કરો. ''

સિંહગુફાવાત્રી મુનિ ગણિકા ક્રેાશાના ઘરેથી વિદાય લઇ આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે પહોંચ્યા. કરેલા દેવની આલેાચના લઇ સંયમમાર્ગમાં પુનઃ સ્થિર થયા; અને કઠિન તપસાધનાનું આચરણ કરવા લાગ્યા. તેમનું માનસ શ્રમણ સ્થૂલિભદ્રજીના અનંત મનાેબળને ધન્યવાદ આપી રહ્યું.

આચાર્ય શ્રી સંભૂ વિજયના શિષ્યપરિવાર વિશાળ હતા. શ્રી કલ્પસૂત્ર સ્થવિસવલીમાં તેમના મુખ્ય બાર શિષ્યોના હલ્લેખ છે, તેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે—(૧) નંદભદ્ર, (૨) હપનંદભદ્ર, (૩) વિષ્યભદ્ર, (૪) યશાભદ્ર, (૫) સુમણિભદ્ર, (૬) મણિભદ્ર, (૭) પુષ્યભદ્ર, (૮) સ્થૂલિભદ્ર, (૯) હજ્જાભદ્ર, (૧૦) જંબૂ, (૧૧) દીર્ઘ ભદ્ર અને (૧૨) પંડુલદ્ર.

આચાર્ય સંભૂતિવિજયના શ્રમણીગણ પણ પ્રભાવક હતા. યક્ષા, યક્ષદિના, સેણા, વેણા, વેણા, એણા—એ સાત મહાઅમાત્ય શકડાલની પ્રતિભાસ પન્ન પુત્રીઓએ આચાર્ય સંભૂતિવિજયસૂરિજીના વસ્દ હસ્તે દીક્ષા લીધી હતી. તેમની દીક્ષા શ્રી સ્થૂલિબદ્ર પછી થઈ હતી. મહાઅમાત્ય શકડાલ પછી રાજા નંદના મહાઅમાત્યપદને શાભાવનાર છુદ્ધિવાન શ્રીયકે પણ પાતાની યક્ષા વગેરે સાત ળહેના સાથે આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે દીક્ષા લીધી હતી. યક્ષા આદિ બહેના સાથેના ભાઈ

શ્રમણભગવ તેંદ

શ્રીયકના એક પ્રસંગ મામિ'ક તેમ જ અત્યાંત હુદયદ્રાવક છે. શ્રીયકનું શરીર અત્યાંત કામલ હતું. એકાશન તપ કરવું પણ તેમને માટે કદિન હતું. એક વાર માટીબહેન સાધ્વી યક્ષા દ્વારા પ્રેરણા પામીને તેમણે પર્યુષણ પર્વના દિવસામાં અનુક્રમે પારિસી, સાડ્ઢપારિસી અને અવડ્ઢનું પચ્ચકુખાણ કરી ભાજનના ત્યાગ કર્યો. તેમ કરતાં સાંજ થવા આવી. માેટીબહેન યક્ષા સાધ્વીએ કહ્યું કે, "ભાઈ મહારાજ! રાત્રિ નજીક છે, પર્યુષણ પર્વ ચાલી રહ્યાં છે; તેથી ઉપવાસ કરી લ્યાે. '' માેડીબહેનના કહેવાથી શ્રીયકે ઉપવાસ કર્યાે. રાત્રિમાં ભયંકર વેદના થઈ. ક્રુધા અસહ્ય થઈ, છતાં દેવગુરૂનું સ્મરણ કરતાં કરતાં શ્રીયક સ્વગ[°]વાસી થયા. ભાઈ નાે સ્વગ[°]વાસ સાંભળી યક્ષા સાધ્ત્રીને તીવ આઘાત થયા. ભાઈના આ આકસ્મિક કાળધર્માનું નિમિત્ત પાતાને માનતી તે ઉદાસ રહેવા લાગી. મુનિઘાત જેવું ભયંકર પાપ પાતાથી થયું માની તેના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે તે સંઘ સમક્ષ ઉપસ્થિત થઇ. શ્રીસંઘ યક્ષા સાધ્વીને નિર્દોષ માનતા હતા. તેથી કાઈ દંડ આપ્યા નહિ. એનાથી યક્ષા સાધ્વીને સંતાષ ન થયા. તેમણે અન્નજળના ત્યાગ કર્યા. શ્રીસંઘની સામૂહિક પ્રાર્થનાથી શાસનદેવી પ્રગટ થયાં. તે શાસનદેવી યક્ષા સાધ્વીના મનના સંતાપને દ્વર કરવા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શ્રી સીમ ધરરવામી પાસે લઈ ગઇ. શ્રી સીમ ધરસ્વામીએ યક્ષા સાધ્વીને કહ્યું કે, "મુનિ શ્રીયકના મૃત્યુ માટે તમે દેષિત નથી." વીતરાગ પ્રભુનાં અમૃતમય વચન સાંભળી તેના મનનું સમાધાન થયું. અને જૈનશાસનમાં અત્યાંત પ્રસિદ્ધ ચાર ચૂલિકાની પ્રાપ્તિ શ્રી સીમ'ધરસ્વામી પાસેથી યક્ષા સાધ્વીને થઇ. એ ચાર ચૂલિકામાંથી બે ચૂલિકાએાનું સ'યોજન દરાવૈકાલિક સુત્ર સાથે અને બે ચૂલિકાએાનું સંયોજન.....કરવામાં આવ્યું. એ ચૂલિકાએા આજે અભિન્ન અંગ બની ગયેલ છે.

આચાર્ય સંભૂતિવિજ્યના શાસનકાળમાં આવાં અનેક પ્રભાવક સાધુ-સાધ્વીજીઓ થઈ ગયાં. આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજયસ્ત્રિજી મહારાજ ૪૮ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં છેલ્લાં ૮ વર્ષ યુગપ્રધાનપદ દીપાવી વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૬ માં ૯૦ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

જેમની પાસે પૂર્વ શ્રુત જ્ઞાનના અગાધ ભંડાર હતો તે આગમ રચનાકાર, નિર્યું ક્તિ નિર્માતા, નૈમિત્તિક પ્રભાવકપુરુષ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્દ ભદ્રળાહુસ્વામીજ મહારાજ

આગાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી અર્થ યુક્ત ચૌદ પૂર્વોને જાણનારમાં છેલ્લા પૂર્વ-શ્રુત ધર તેમ જ સમર્થ નિયુ ક્તિકાર અને સુપ્રસિદ્ધ ઉવસગ્ગહર સ્તોત્રના રચયિતા હતા. આગાર્ય ભદ્રબાહુના દીક્ષાગુરુ અને શિક્ષાગુરુ આગાર્ય શ્રી યશોભદ્રસૂરિ હતા. શ્રી યશોભદ્રસૂરિ આગાર્ય શ્રી શચ્ય ભવસૂરિના શિષ્ય હતા. શ્રી યશોભદ્રસૂરિના સંભૂતિવિજય અને શ્રી ભદ્રબાહુના માટા ગુરુભાઈ હતા. શ્રી યશોભદ્રસૂરિ પછી જિનશાસનનું સુકાન શ્રી સંભૂતિવિજયે સાંભળ્યું હતું. આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજય પછી જિનશાસનનું ઉત્તરદાયિત્વ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ સંભાળ્યું હતું. આથી પટ્ટપર પરાના ક્રમ પ્રમાણે આચાર્ય શ્રી ભદ્રભાહુરવામી ચરમ તીર્થ કર લગવાન શ્રી મહાવીર પરમાત્માની શ્રમણ પર પરામાં સાતમા પટ્ટધર હતા.

જીરા ભદ્રભાહું 'પ્રાચીન' ગાત્રના હતા. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૯૪ માં થયા હતા. તેમની શરીરસંપત્તિ ઉત્તમ હતા. તેમની ભુજાઓ લાંખી, સુંદર અને સુદઢ હતા. લક્ષણુરાસ મુજબ લાંખી ભુજાઓ ઉત્તમ પુરુષાને હાય છે. શ્રી ભદ્રબાહું એ આચાર્ય શ્રી યશોભદ્રસૃરિ પાસે વીરનિર્વાણ સં. ૧૩૯ માં દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. ગુરુની પાસે ૧૭ વર્ષ રહી તેમણે આગમાનું ગંભીર અધ્યયન કર્યું હતું. પૂર્વાનું સંપૂર્ણ શ્રુતગ્રહણ કર્યું હતું. આચાર્ય સંભૂતિ-વિજયનો શાસનકાળ ૮ વર્ષના હતો. આચાર્ય સંભૂતિવિજયના શિષ્ય આચાર્ય સ્થૂલિભદ્ર હતા. આચાર્ય ભદ્રબાહુસ્વામી શ્રી સ્થૂલિભદ્ર કરતાં સંયમપર્યાયમાં મોટા હોવાને કારણે શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીનું અનુભવત્રાન અધિક પરિપક્વ હતું, એટલું જ નહિ, તેમની પાસે આગમત્રાન અને પૂર્વ શ્રુતનું ત્રાન અધિક હતું. ચૌદ પૂર્વનું સાર્ય જ્ઞાન મેળવી તેઓ ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા બન્યા હતા. તે વખતે શ્રી સ્થૂલિભદ્ર ૧૧ અંગશાસ્ત્રના ધારક હતા. તેમને દર્શિવાદ (૧૨ મા અંગ)નું અધ્યયન સંપૂર્ણ બાદી હતું. તે વખતે તેઓ પૂર્વના જ્ઞાતા ન હતા. ગુરુ-શિષ્યની પરંપરાના આધારે આચાર્ય સંભૂતિવિજય પછી શ્રી સ્થૂલિભદ્રનો ક્રમ આવે; પણ યથાયોગ્ય એવા મહાજ્ઞાની આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુરવામીને વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૬ માં શ્રમણનાયકપદનું ઉત્તરદયિત્વ સોંપાયું. અને જિનશાસન આચાર્ય ભદ્રબાહુ જેવા સામર્ચ્યવાન, શ્રુતસંપનન અને અનુભવસંપનન વ્યક્તિત્વને પામીને કૃતાર્થ બન્યું.

કલ્પસૂત્ર સ્થિવિસવલીમાં શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના ચાર મુખ્ય શિષ્યોના ઉલ્લેખ છે: (૧) સ્થિવર ગોદાસ, (૨) સ્થિવર અગ્નિદત્ત, (૩) ભત્તદત્ત અને (૪) સામદત્ત પરિશિષ્ટ પર્વ મુજબ દઢ આગારના સબલ ઉદાહરણ રૂપ તેમને બીજા ચાર શિષ્ય પણ હતા. તે ચારેયે આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ પાસે રાજગૃહીમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી ચારે મુનિઓએ શ્રતની સાધના કરી; અને વિશેષ સાધનામાં પાતાનું જીવન જોડી દીધું. નિરહંકારી, પ્રિયસાપી, મિતલાપી, ધર્મ પ્રવચનતત્પર અને દયાના ભંડાર એ મુનિઓએ આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની અનુત્રા લઈ ને એકલવિહારની કહિન ચર્ચા અભિગ્રહપૂર્વ કરવીકારી પ્રતિમા તપની સાધના કરવા લાગ્યા. ગ્રામાનુશામ વિચરતાં ચારેય મુનિ એક વાર રાજગૃહીના વૈભારગિરિ ઉપર આવ્યા. તેઓ ગ્રાચરી માટે રાજગૃહીમાં ગયા. પાછા કરતાં દિવસનો ત્રીજો પ્રહર થઇ ગયા. દિવસના ત્રીજા પ્રહર પછી ભિક્ષાટન અને ગમનાગમન ન કરવાની સાધુચર્યા મુજબ એક મુનિ ગુફાના દ્વાર પર, બીજા ઉદ્યાનમાં, ત્રીજા ઉદ્યાનની બહાર અને ચાથા બાહ્ય બૂલાગમાં રોકાઈ ગયા. હિમઋતુના સમય હતો. રાત્રિ ગાઢ બની. ઠંડીના તરંગો મુનિઓના શરીરને કંપાવી રહ્યા કેષ્ટ સહન કરતાં ચારે મુનિ શાંતપણે ઊભા રહ્યા. અત્યંત ઠંડીના કારણે ગુફાના દ્વાર પાસે ઊભેલા મુનિ રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરમાં, ઉદ્યાનમાં રહેલા મુનિ બીજા પ્રહરમાં, ઉદ્યાનની બહાર રહેલા ત્રીજા પ્રહરમાં, અને નગરની બાહ્યબૂમિમાં રહેલા મુનિ રાત્રિના ચતુર્થ પ્રહરમાં કાલધર્મ પામ્યા. પોતાની

શ્રમણ ભગવંતા ૧૦૫

સાધુચર્યામાં દઢ રહી ચારે મુનિઓએ મરણાંત કષ્ટ સહન કરી સાધુ-આચારના અનન્ય આદર્શ ઉપસ્થિત કર્યા.

(વીરનિર્વાણની બીજી શતાબ્દીના મધ્યકાળમાં પહેલા બાર-બાર વર્ષના ભયંકર દુષ્કાળમાં શ્રી જૈનશાસનને અનેક આપત્તિઓ આવી. ઉચિત ભિક્ષાના અભાવમાં અનેક શ્રુતસંપન્ન મુનિઓ કૃાળને શરણ બન્યા. પૂર્વધરામાં ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાની શ્રી ભદ્રબાહુ સિવાય કોઈ ન રહ્યા. તે વખતે શ્રી ભદ્રબાહુક્વામી નેપાળની પહાડીઓમાં મહાપ્રાણધ્યાનની સાધના કરી રહ્યા હતા. આથી સંઘને શ્રુતરક્ષાની ઘણી ચિંતા થઈ. આગમનિધિની સુરક્ષા માટે સાધુ સમુદાય નેપાળ પહોંચ્યાે. સાધુઓએ હાથ જેડી શ્રી ભદ્રબાહુક્વામીને પ્રાર્થના કરી કે, "સંઘનું નિવેદન છે કે આપ ત્યાં પધારી મુનિઓને દેષ્ટિવાદની જ્ઞાનરાશિના લાભ આપાે." શ્રી ભદ્રબાહુક્વામીએ પાતાની સાધનામાં વિક્ષેપ સમજી તે વાતના અસ્વીકાર કર્યો. તેમના આ નિરાશાજનક ઉત્તરથી સાધુઓ પાછા કર્યા અને સંઘને આ વાત જણાવી. સંઘને આથી ફ્ષેાભ થયાે. દેષ્ટિવાદની વાચનાના સંભવ આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુક્વામી સિવાય બીજા કાઇ પાસે ન હતાે. સંઘ દ્વારા વિશેષ સૂચન લઇ સાધુ સમુદાય કરી નેપાળ ગયાે અને આચાર્ય ભદ્રબાહુને વિનમ્ન સ્વરે કહ્યું કે—" સંઘના એક પ્રશ્ન છે કે જે સંઘની આજ્ઞા ન સ્વીકારે તેમને માટે કર્યા પ્રકારના પ્રાથક્ષિત્તનું વિધાન છે?"

પૂર્વ બ્રુતસ પન્ન-શ્રુત કેવલી આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પણ આ પ્રશ્ન ઉપર શાસ્ત્રીય વિધાનનું ચિંતન કરતાં ગંભીર બની ગયા. શ્રુતકેવલી કચારે પણ મિથ્યા ભાષણ કરતા નથી. આચાર્ય ભદ્રબાહુ યથાર્થ નિરૂપણ કરશે એવા સર્વને વિધાસ હતા, ને તેમ જ થયું. આચાર્ય ભદ્રબાહુએ સ્પષ્ટ કહ્યું કે—" જે શ્રમણસંઘના આદેશને સ્વીકારતા નથી તે સંઘબાદ્ય કરવા યાગ્ય છે." શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના ઉત્તર સાંભળી મુનિઓએ કહ્યું કે—" આપે પણ સંઘની વાતના અસ્વીકાર કર્યા છે. આથી આપ પણ એ દંહને યાગ્ય નથી?" ત્યારે આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે, " હું હમણાં મહાપ્રાણધ્યાનની સાધનામાં પ્રવૃત્ત છું. આ ધ્યાનની સાધનાથી ૧૪ પૂર્વનું સંપૂર્ણ શ્રુત એક મુહૂર્ત માત્રમાં પરાવર્તન કરી શકાય છે. એથી ત્યાં આવવા માટે હું અસમર્થ છું. તેમ છતાં હું સંઘની આજ્ઞાને સન્માનું છું; અને શ્રુતના લોપ ન થાય તે માટે શ્રીસંઘ તેજસ્વી મુનિઓને અહીં માકલે. હું તેમને પ્રતિદિન આગમની સાત વાચના આપીશ.")

સાધુઓએ 'સારું' એમ સંતાષપૂર્વક કહી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની વાતના સ્વીકાર કર્યા અને તેમને વંદન કરીને ત્યાંથી પાછા કર્યા. સંઘને તેમની સાથે થયેલી વાતચીત સંભળાવી. આથી સૌ શ્રમણુગણ પ્રસન્ન થયા. મહાબુદ્ધિશાળી અને ઉદ્યમવંત શ્રી સ્થૂલિભદ્ર આદિ ૫૦૦ મુનિઓ શ્રીસંઘના આદેશથી આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ પાસે દેષ્ટિવાદની વાચના શહેણુ કરવા પહેાંચ્યા. આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ તેમને હંમેશાં સાત-સાત વાચના આપતા હતા. એક વાચના ભિક્ષાચર્યાથી આવતી વખતે, ત્રણ વાચના ત્રિકાળ વેળાએ અને ત્રણ વાચના પ્રતિક્રમણ બાદ રાત્રિકાળમાં આપતા હતા. તેમ છતાં વાચના આપવાના ક્રમ મ'દ ગતિશ્રી ચાલી રહ્યો હાેય, એવું આવેલા

મુનિરાજોને લાગી રહ્યું હતું. દેષ્ટિવાદ અંગશાસ્ત્રનું શ્રહણ ઘણું કહિન અને દીર્ઘ પણ હતું. આથી મુનિઓની ધીરજ અને સ્વસ્થતા ખૂટવા લાગી. એક એક કરતાં ૪૯૯ શિક્ષાર્થી મુનિઓ વાચનાના ક્રમ છેડીને ચાલી ગયા. એક માત્ર સ્થૂલિલદ્ર રહ્યા. તેમની ધીરજ ઘણી હતી. તેઓ એકનિષ્ઠાર્થી અધ્યયનમાં લાગી ગયા હતા. તેમને કચારેક એક પદ કે અર્ધ પદ શીખવાનું મળતું તો પણ તેઓ નિરાશ થતા ન હતા. આઠ વર્ષોમાં તેમણે આઠ પૂર્વોનું અધ્યયન કર્યું. આચાર્ય શ્રી લદ્રભાદુસ્વામીની સાધનાના કાળ લગભગ પૂરા થવા આવ્યા હતા. એ સમયે એક દિવસે આચાર્ય શ્રી લદ્રભાદુસ્વામીએ પ્રથમ વખત સ્થૂલિલદ્ર મુનિને કહ્યું કે—" વિનેય! તમને માધુકરી પ્રવૃત્તિ અને સ્વાધ્યાયયાગમાં કાઈ પ્રકારના કલેશ તો નથી થતા ને ?"

મુનિ સ્થૂલિભદ્રે વિનમ્ન થઈ કહ્યું કે, "ભગવન! મને મારી પ્રવૃત્તિમાં કોઈ કહિનતા નથી. હું સંપૂર્ણ સ્વસ્થ મનથી અધ્યયન કરવામાં રત છું. આપશ્રીને એક પ્રશ્ન પૃછું કે મેં આઠ વર્ષમાં કેટલું અધ્યયન કર્યું ને કેટલું અધ્યયન બાકી છે?" આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું કે—"મુનિ! તમે સરસવ જેટલું ગ્રહણુ કર્યું છે અને મેરુ જેટલું જ્ઞાન બાકી છે. તમે દેષ્ટિવાદના અગાધ જ્ઞાનસાગરમાંથી હું સુધી એક બિન્દુમાત્ર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે." આ જાણી મુનિ સ્થૂલિભદ્રે જણાવ્યું કે—"પ્રભુ! હું આગાધ જ્ઞાનની વાત પામી હતોતસાહ થયા નથી; પરંતુ મને વાચના અલ્પ માત્રામાં મળી રહી છે; વળી આપના જીવનના સંધ્યાકાળ છે. આટલા અલ્પ સમયમાં હું મેરુ જેટલું જ્ઞાન કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકીશ ?" જ્ઞાનાર્થી સ્થૂલિભદ્રની ચિંતાનું કારણ જાણી આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ આધાસન આપ્યું કે—"મારી સાધના લગભગ પૂરી થવા આવી છે. પછી તને રાત-દિવસ થયેલ્ટ સમય વાચના માટે આપીશ."

મુનિ સ્થૂલિભદ્રના અધ્યયનક્રમ ચાલી રહ્યો હતો. આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુની મહાપ્રાણુધ્યાનની સાધના પૂર્ણ થઈ ત્યાં સુધીમાં છે વસ્તુ સિવાયની દશપૂર્વ ની વાચના ગ્રહેણ કરી લીધી હતી. 'તિત્થાગાલિયપઈન્ના' મુજબ સ્થૂલિભદ્રે દશપૂર્વ પૂર્ણ કર્યા હતાં, અને અગિયારમા પૂર્વ નું અધ્યયન ચાલુ હતું. ધ્યાન—સાધનાના કાળ પૂર્ણ થવાથી આચાર્ય ભદ્રબાહુસ્વામી પાટલીપુત્ર પાછા કર્યા. એકદા યક્ષા આદિ સાધ્વીએ આચાર્યશ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીને વંદન કરવા માટે આવ્યાં. મુનિ સ્થૂલિભદ્ર એ સમયે એકાંતમાં ધ્યાનરત હતા. આચાર્યશ્રી ભદ્રબાહુ પાસે પોતાના વડીલ બધુને ન જોવાથી તેમણે પૂછ્યું કે, "ગુરુદેવ! અમારા વડીલ બધુ સ્થૂલિભદ્ર કથાં છે?" શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ સ્થાન—વિશેષ બતાવ્યું. યક્ષા આદિ સાધ્વીએ ત્યાં પહેાંચી. બહેનોનું આગમન જાણી મુનિ સ્થૂલિભદ્ર કૃતુહલવશ પોતાની શક્તિ બતાવવા માટે સિંહનું રૂપ બનાવી એસી ગયા. સાધ્વીએ સિંહને જોઈ ભય પામ્યાં. તેઓ આચાર્ય ભદ્રબાહુ પાસે જઈને પ્રકંપિત સ્વરે બાલ્યાં કે, "ગુરુદેવ! આપે જે સ્થાનના સંકેત આપ્યા હતા ત્યાં તો કેસરી સિંહ બેઠા છે. અમને લાગે છે કે અમારા ભાઈને સિંહ ખાઈ ગયા હશે!" શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ સાનાપયાગથી સમગ્ર પરિસ્થિતિ જાણીને કહ્યું કે, "તે કેસરી સિંહ નથી, પણ તમારા ભાઈ છે. કરીથી ત્યાં જાએ, તમને તમારા ભાઈ મળશે. તેમને વંદન કરજો."

શ્રમણભગવ તા

આચાર્ય ભદ્રબાહુના આદેશથી બહેના ક્રીથી તે સ્થાને પહેાંચી. વડીલ બંધુ મુનિ સ્થૂલિભદ્રને જોઇ પ્રસન્ન થઈ. સર્વ બહેનાએ વંદન કરી કહ્યું કે, "ભાઈ મહારાજ! અમે પહેલાં અહીં આવ્યાં હતાં, પણ આપ હતા નહિ. અહીં કેસરી સિંહ બેઠા હતાં." મુનિ સ્થૂલિભદ્રે કહ્યું કે, "સાધ્વીઓ! મેં જ એ વખતે સિંહનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું." પરસ્પર વાર્તાલાપ થયા. ભાઈ મહારાજ શ્રીયકના સમાધિમરણની ઘટના સ્થૂલિભદ્રને જણાવી. સ્થૂલિભદ્રને એદ થયા. યક્ષા વગેરે સાધ્વીએ સ્વસ્થાને પાછી કરી અને સ્થૂલિભદ્ર વાચના શહેણ કરવા માટે આચાર્ય ભદ્ર-બાહુસ્વામી પાસે આવ્યા. સ્થૂલિભદ્રને જેઈ આચાર્ય ભદ્રબાહુએ તેમને કહ્યું કે, "વત્સ! ગ્રાનના અહંકાર વિકાસમાં બાધક છે. તમે શક્તિનું પ્રદર્શન કરી અપાત્ર ઠર્યા છે. આગળની વાચના માટે હવે તમે યોગ્ય નથી રહ્યા."

આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી દ્વારા આગમવાચના ન મળવામાં કારણભૂત પાતાની ભૂલ તેમને સમજાઇ. તે માટે ગાઢ પશ્ચાતાપ થયેા શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીનાં ચરણામાં પડી તેમણે ક્ષમાયાચના કરી અને કહ્યું કે, "આ મારી પ્રથમ બૂલ છે. કરીથી આવી બૂલ કરીશ નહિ. આપ મારી ભૂલને ક્ષમા આપી વાચના આપે. '' તેમની આ પ્રાર્થના આચાર્ય ભદ્રબાહુએ સ્વીકારી નહિ. મુનિ સ્થૂલિભદ્રે ક્રીથી નમ્ર નિવેદન કર્યું કે, "પ્રભાે! પૂર્વસાનના વિચ્છેદ થવાના છે; પણ હું પૂર્વ ના વિચ્છેદના નિમિત્ત ન બતું. માટે આપને વાચના આપવા માટે પ્રણામપૂર્વ યુન: નમ્ર વિનંતિ કરી રહ્યો છું." સ્થૂલિભદ્રને વાચના આપવા માટેની વિનંતિ સ્વીકાર કરવા સંઘ પણ વાર'વાર વિન'તિ કરી. સવ°ની ભાવના જોયા પછી, સમાધાનના સ્વરમાં દૂરદર્શી આચાર્ય%ી ભદ્રબાહુસ્વામી બાલ્યા કે, " હે ગુણસ'પન્ન મુનિવરા! સ્થૂલિભદ્રની માત્ર ભૂલને કારણે વાચના આપવાનું સ્થગિત કરતા નથી. વાચના ન આપવાનું બીજું પણ રહસ્ય છે. તે એ છે કે, મગધની રૂપલક્ષ્મી કેાશા ગણિકાના બાહુપાશને તાેડનાર અને અમાત્યપદના આમંત્રણને ઠુકરાવી દેનાર સ્થૂલિભદ્ર શ્રમણ સમુદાયમાં અર્દ્ધિતીય છે. એમના જેવા પ્રતિભાસ પન્ન કાેઈ નથી. એમના પ્રમાદને જોઈ ને મને લાગે છે કે હવે સમુદ્ર 'પણ મર્યાદાનું ઉલ્લ'ઘન કરવા લાગ્યાે છે. ઉચ્ચ-કુલાેત્પન્ન પુરુષાેમાં અનન્ય, શ્રમણુસમાજના ભૂષણુ, ધીરગ ભીર, દઢ મનાેબલી, પરમ વિરક્ત આર્ય સ્થૂલિભદ્ર જેવી વ્યક્તિને પણ જ્ઞાનમદ આક્રાંત કરવામાં સફળ થયે৷ છે, તે৷ આગળ એના કરતાં પણ માંદ સત્ત્વવાળા સાધકાે થશે. આથી પાત્રતાના અભાવમાં જ્ઞાનદાન કરવું તે જ્ઞા<mark>નન</mark>ી અશાતના છે. ભવિષ્યમાં બાકીની વાચનાએા આપવામાં કાેઇ પ્રકારના લાભની સંભાવના નથી. વાચના સ્થગિત કરવાથી આર્ય સ્થૂલિભદ્રને પાતાના પ્રમાદના દંડ મળશે, અને ભવિષ્યમાં સાધુઓ માટે @ચિત માર્ગદર્શન થશે. "

શ્રી સ્થૂલિભદ્રે ફરી વાર પોતાની ભાવના શ્રુતધર આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સમક્ષ રજૂ કરતાં કહ્યું કે, "હવે પછી હું કચારેય અન્ય રૂપ કરીશ નહિ. આપ કૃપા કરી બાકીના ચાર પૂર્વોનું જ્ઞાન આપી મારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરો." મુનિ સ્થૂલભદ્રના અત્યંત આગ્રહથી આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ-સ્વામીએ તેમને બાકીના ચાર પૂર્વોનું જ્ઞાન અપવાદ સાથે મૂલસ્ત્રત્રથી આપ્યું. આથી શ્રી સ્થૂલિભદ્રને શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી દ્વારા દશ પૂર્વોનું જ્ઞાન અર્થ સાથે અને બાકીના ચાર પૂર્વોનું જ્ઞાન કૃષ્ઠત મૂળથી પ્રાપ્ત થયું.

આચાર્ય શ્રી ભદ્રભાહુસ્વામીના ચારેય શિષ્યોના સ્વર્ગ વાસ પછી તેમની શિષ્યપર પરા આગળ વધી શકી ન હતી. આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજય પછી શિષ્યપર પરાના વિસ્તાર શ્રી સ્થૂલિબદ્રથી થયા. આચાર્ય શ્રી ભદ્રભાહુસ્વામી શ્રુતકેવલી હતા. તેમ જ આગમગ્ઞાનના ખજાના હતા. ૪૫ આગમેમાં છેદ આગમાનું મહત્ત્વનું સ્થાન છે. આચારશુદ્ધિ માંટે વિભિન્ન પ્રકારનાં પ્રાયશ્ચિત્ત સંખ ધી વિધિવિધાન મુખ્યપણે આ સ્ત્રેપ્રમાં બતાવેલ છે. છેદ નામના પ્રાયશ્ચિત્તના આધારે પ્રાયઃ તેનું નામ છેદસ્ત્ર થયેલ છે. (૧) દશાં તસ્કાંધ, (૨) ખૃહત્કલ્પ, (૩) વ્યવહારશ્રુત, (૪) નિશીથ —આ સાર છેદસ્ત્રોની રચના આચાર્ય ભદ્રભાહુસ્વામીની માનવામાં આવી છે.

આગાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ ૪૫ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થજીવનમાં રહ્યા. તેમના ૧૭ વર્ષ સુધી સામાન્ય અવસ્થાના સાધુપર્યાય હતો અને ૧૪ વર્ષ પર્ય ત સુગપ્રધાનપદ વહન કર્યાના સમય હતો. શ્રુતકેવલી આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વાની વીરનિર્વાણ સં. ૧૭૦માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા. ચૌદ પૂર્વની અર્થ વાચનાની દેષ્ટિએ તેમની સાથે શ્રુતકેવલીના વિચ્છેદ થયો.

<u>~~~®©€₽~~</u>~

ચરમ ચતુર્દશ પૂર્વધર, કાશાપ્રતિબાધક કામવિજેતા આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્દ સ્થૃલિભદ્રસૂરિજી મહારાજ

કામવિજેતા આચાર્ય શ્રી સ્થૂલિભદ્રજીને શ્વેતાંબર પર'પરામાં અત્ય'ત ગૌરવમય સ્થાન આપવામાં આવે છે. તેઓ તીર્થ'કર શ્રી મહાવીર પરમાત્માના શાસનના આડમા પટ્ધર હતા. દુષ્કાળને કારણે તૂટતી શ્રુતશૃ'ખલાને સુરક્ષિત રાખવાનું શ્રેય આચાર્ય શ્રી સ્થૂલિભદ્રજીની સુતીક્ષ્ણ પ્રતિભાને કાળે જાય છે.

આચાર્ય સ્થૂલિભદ્રસ્વામીના ગુરુ આચાર્ય સંભૂતિવિજય હતા. મુનિશ્રી સ્થૂલિભદ્રજીએ આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસેથી ૧૧ અંગનું અધ્યયન કર્યું હતું. બાર વર્ષના દુષ્કાળ પછી ૧૨મા દેષ્ટિવાદ અંગનું અધ્યયન આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે કર્યું હતું. શ્રી જિનશાસનના સંચાલનના ભાર આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પછી તેમના ઉપર આવ્યા હતા.

આર્ય સ્થૂલિભદ્ર છાહ્માણુપુત્ર હતા. તેઓ ગૌતમ ગાંત્રના હતા. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણ સાં. ૧૧૬માં પાટલીપુત્રમાં થયા હતા. ત્યારે પાટલીપુત્ર મગધની રાજધાની હતું. શ્રી સ્થૂલિભદ્રના પિતાનું નામ શકરાલ અને માતાનું નામ લક્ષ્મી હતું. શકરાલને નવ સંતાન હતાં. સ્થૂલિભદ્ર અને શ્રીયક નામ છે પુત્રા અને યક્ષા, યક્ષદત્તા, ભૂતા, ભૂતદિન્ના, સેણા, વેણા અને રેણા નામે સાત પુત્રીઓ હતી. સ્થૂલિભદ્રના પિતા શકરાલ હમા નંદ રાજના મહા-અમાત્ય હતા. તેમના છુદ્ધિકૌશલ્યથી નંદસામાજ્યની યશકીતિ ચારે તરફ ફેલાઈ હતી. સ્થૂલિભદ્રની માતા લક્ષ્મી ધર્મ પરાયણ, સદાચારસ પન્ન અને શીલાલ કારધારિણી નારીરતન હતી. છુદ્ધિશાળી પિતાનાં સંતાન પણ છુદ્ધિસ પન્ન હોય એમાં આર્શ્વર્ય નથી. શકરાલનાં બધાં સંતાનો છુદ્ધિસ પન્ન હતાં. સાતે પુત્રીઓની તીલ સ્મરણશક્તિ આશ્ચર્ય કરી. પહેલી પુત્રી એક વારમાં, બીજ પુત્રી છે

શ્રમણભગવ'તા

વારમાં, એમ અનુક્રમે સાતમી પુત્રી સાત વારમાં નહિ સાંભળેલા શ્લાક સાંભળીને કંદસ્થ કરી લેવામાં અને જેવા હાય તેવા જ તત્કાલ બાલી જવામાં સમર્થ હતી.

સ્થૂલિભદ્ર શકડાલના વિદ્યાસ પત્ર હતા, પણ તે વ્યવહારદક્ષ, ચતુર અને રાજપટુ ન હતા. તેને આ શિક્ષણ માટે મંત્રી શકડાલે ગણિકા કાેશાને ત્યાં માેકલ્યા. કામકલાથી સર્વથા અજાણ સાેળ વર્ષના નવસુવાન સ્થૂલિભદ્રનું ભાવુક મન, જ્ઞાનપ્રાપ્તિને બદલે, કાેશા ગણિકાના અનુપમ રૂપ ઉપર પૂર્ણપણે મુખ્ય બની ગયું. સ્થૂલિભદ્રના જીવનથી મંત્રી શકડાલને બાયપાઠ મળ્યા. પાતાના નાના પુત્ર શ્રીયકને કાેઈ ઠેકાણે માેકલવાની ભૂલ ન કરી. રાજતંત્રના બાય આપવા માટે શકડાલે તેને પાતાની પાસે રાખ્યા, અને રાજ્યસંચાલનનું શિક્ષણ આપ્યું. બુદ્ધિ-કુશળ શ્રીયક નંદરાજાનું પ્રિયપાત્ર બન્યા.

મગધના વિદ્વાન કવી ધર વૈયાકરા શિરોમાિ ધિજેત્તમ વરકુચિ રાજ નંદના રાજયમાં પાતાની પ્રતિષ્ઠા સ્થાપવા માટે પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો. તે હંમેશાં રાજની પ્રશંસાના ૧૦૮ શ્લોક રાજસભામાં સંભળાવતા હતા. પણ મહા-અમાત્ય શકડાલ તેની પ્રશંસા માટે એક પણ શબ્દ ઉચ્ચારતા ન હતા. શકડાલ મંત્રી પ્રશંસા કરે તા જ નંદરાજા પુરસ્કાર આપે એમ તે જાણતા હતા. એક વખત વરકચિએ એક યાજના વિચારી. તે શકડાલની પત્ની લક્ષ્મીને પાતાની કવિતા સંભળાવવા માંડ્યો. લક્ષ્મી વિદુષી નારી હતી. વિદ્વાન વરકચિના કાવ્યમય શ્લોક સાંભળી લક્ષ્મી પ્રભાવિત થઈ. તેણે વરકચિને કહ્યું કે, "બ્રાહ્મણપુત્ર! મારા યાગ્ય કાઈ કાર્ય હાય તા કહા." વિદ્વાન વરકચિએ નમ્ન થઈને કહ્યું કે, "બ્રાહ્મણપુત્ર! મારા યાગ્ય કાઈ કાર્ય હાય તા શ્લોકાની રાજા સમક્ષ પ્રશંસા કરે તેલું કરા." એમ કહી વરકચિ પાતાના ઘર ગયા.

માંત્રીપત્નીએ એક દિવસ અવસર જોઇ માંત્રીશ્વરને કહ્યું કે, "આપ વરસ્થિના શ્લેકિની રાજ્ય સમક્ષ પ્રશાંસા અવશ્ય કરો." વિવેકી અને દીર્ઘાદર્શી માંત્રીશ્વરની ઇચ્છા ન હતી પરંતુ પત્નીના કહેવાથી પોતાના વિચાર બદલ્યા. બીજે દિવસે વરસ્થિ જ્યારે નંદરાજા સામે શ્લેકિકા બાલી રહ્યો હતો ત્યારે શકડાલ માંત્રીએ કહ્યું—' अहो सुमाषितम्!" શકડાલના શખ્દા સાંભળી રાજા નંદે વરસ્થિ સામે કૃપાદેષ્ટિથી જોયું. તે દિવસથી વિદ્યાન વરસ્થિને ૧૦૮ શ્લેકિના બદલામાં ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાઓનો પુરસ્કાર મળવા લાગ્યા. પોતાની યોજના સફળ થવાથી વરસ્થ અતિ પ્રસન્ન થયા. પ્રતિદિન ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાઓ રાજા નંદ દ્વારા પુરસ્કારરૂપે વરસ્થિને અપાતી જોઈ મહા-અમાત્ય શકડાલ ચિંતાશ્વરત થયા. રાજ્યનું સંચાલન અર્થથી થાય છે. અર્થતંત્રની ઉપેક્ષા કરનાર કોઈ રાજ્ય શક્તિમાન થઈ શકતું નથી. અર્થવ્યય પર વિચારવિમર્શ કરી એક વખત મહાઅમાત્યે રાજ્ય પાસે નિવેદન કર્યું કે—" રાજન્! વરસ્થિને પ્રતિદિન ૧૦૮ સુવર્ણ મહોરા શા માટે પુરસ્કારરૂપે આપો છો ?"

રાજા નંદે કહ્યું કે—"તમે પ્રશંસા કરી તેથી વરરુચિને આ દાન આપવામાં આવે છે. અમારે જો એ આપવાનું હોત તેા શરૂઆતથી જ આપ્યું હોત." શકડાલે નમ્ન બની કહ્યું કે, "રાજન્! એ આપની કૃપા છે. મેં એટલું જ સન્માન આપ્યું હતું. મેં શ્લોકોની પ્રશંસા ૧૧૦ શાસનપ્રભાવક

કરી હતી, વરરુત્રિની વિદ્વત્તાની નહિ. વરરુચિ જે શ્લોક બાલે છે તે પાતાની રચના નથી." તે સાંભળી નંદ રાજાએ પૂછ્યું કે—"મંત્રીશ્વર! એ કેમ બની શકે?" પાતાના કથનની ભૂમિકા મજબૂત કરતાં મંત્રીશ્વરે કહ્યું કે—"વરરુચિ જે શ્લોકો બાલે છે તે મારી સાતે પુત્રીએ પાસેથી તમે તત્કાલ સાંભળી શકા છે." મંત્રીએ આગળ વધીને કહ્યું કે—"તમારા આદેશ મળશે કે તરત જ આપની સમક્ષ આ વાત સાબિત કરીશ." મંત્રીશ્વરની આ વાત સાંભળી રાજા આશ્વર્ય પામ્યો.

બીજે દિવસે મંત્રીએ સજાની નજીક પડદા પાછળ પાતાની સાતે યુત્રીઓને બેસાડવાની વ્યવસ્થા કરી. પંડિત વરરુચિ હ'મેશ મુજબ ૧૦૮ ^{શ્}લાકા બાલ્યાે. તે શ્લાકા યકા વગેર **બહેના કમસર તે પ્રમાણે જ** બાલી ગઈ. મંત્રી શકડાલને પાતાના કાર્યમાં સફળતા મળી. મહા-અમાત્યની યાજનાએ નંદ રાજાની દેષ્ટિમાં વરરુચિનું મહત્ત્વ ક્ષીણ કરી નાખ્યું. વિદ્વાન વસ્ત્રુચિ સજાના કાપપાત્ર બન્યા. તે દિવસથી તેને ખળતા ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાના પુરસ્કાર બધ થઈ ગયા. વરરૂચિના મનમાં મહામ ત્રી પ્રત્યે બદલા લેવાની ભાવના જાગી. લાકસમદાય ઉપર પાતાના પ્રભાવ સ્થાપિત કરવા કપટપૂર્વક તે ગાંગા પાસેથી ધનરાશિ પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યાે. સવારમાં કેડ સમાણાં પાણીમાં ઊભાે રહી વિદ્વાન વરરુચિ ગંગાની સ્તુતિ કરતાે અને એ જ વખતે <mark>લાેકાની ભીડ સામે ગ'ગાના પ્રવાહમાં</mark>થી એક હાથ બહાર આવતા હતા અને ય'ત્રપ્રયાેગથી ૧૦૮ સુવર્ણસુદ્રાઓની થેલી વરરૂચિને આપતા હતા. આ બધી ગાેઠવણી વરરૂચિ દ્વારા રાત્રિના સમયે કરવામાં આવતી હતી. તે રાત્રિના સમયે ગંગામાં યંત્ર સ્થાપન કરતા હતો. તેની સાથે ૧૦૮ સાનામહારાની ચેલી પણ રાખી દેતા હતા. સવારે કેડ સુધી પાણીમાં ઊભા રહી લાેક-સમુદ્રાયની સામે ગ'ગાના સ્તૃતિપાઠ કરતા તે વખતે પગથી ય'ત્રને દળાવતા અને દળાવવાની સાથે યંત્ર દ્વારા સુવર્ણ મુદ્રાચ્યાની થેલી વરરૂચિ સામે પાણીમાં અહાર આવતી. થેલી લઇને તે પગનું દબાણ ઢીલું કરતા તેથી યંત્ર પાણીમાં અદશ્ય થઈ જતું. લાેકદેષ્ટિમાં વરરુચિ ઉપર ગ ગાની કૃપા આશ્ચર્યજનક થઈ. નગરમાં આ અપૂર્વ દાનની વાત ફેલાઈ. એક દિવસ આ વાત રાજાના કાન સુધી પહેાંચી. મંત્રણા સમયે રાજા નંદે શકડાલને કહ્યું કે—''અમાત્ય! ગંગાદેવી પ્રસન્ન થઈને વરરૂચિને ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાનું દાન કરી રહી છે. ઘટનાની સચ્ચાઈ જાણવા આવતી ક્યલે સવારે એ જોવા માટે હું ઇચ્છા રાખું છું. "

મંત્રીએ રાજના આદેશના આદર કર્યા. નંદ રાજા ગંગાતટ પર પધારવાના છે એ વાત આખા નગરમાં ફેલાઇ ગઇ. અમાત્ય આ રહસ્યમય ઘટનાની પૃષ્ઠભૂમિ સારી રીતે જાણી લેવા ઇચ્છતા હતા. રાત્રિના સમયે મંત્રીના આદેશથી એક ચતુર ગુપ્તચર ગંગાતટ પર પહેાંચી ગયો. વૃદ્ધાની પાછળ પક્ષીની જેમ અંગ સંકાેચી બેસી ગયો. તેણે વરરુચિની કાર્યવાહી જોઈ. રાત્રિના નીરવ વાતાવરણમાં ધીમી ગતિએ ચાલતા વરરુચિ આવ્યા. પાણીની અંદર કાેઈ વસ્તુ મૂકીને ચાલ્યા ગયા બાદ ગુપ્તચરે પાણીમાં પ્રવેશ કરી તે વૃત્તાંતની પૂર્ણ જાણકારી મેળવી લીધી અને યંત્રની અંદર થાેડા સમય પહેલાં મૂકેલી ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાની થેલી લઇ મંત્રી શકડાલ પાસે આવી ગયા; અને વરરુચિની રહસ્યમય ઘટનાના ભેદ શકડાલ પાસે ખુલ્લા કર્યા.

ખીજા દિવસે સવારે રાજપરિવાર સાથે નંદ રાજા ગંગાત આગ્યાે. હજારાે નગરજનાે પણ આ વિસ્મયજનક દેશ્ય જેવા આગ્યાં હતાં. વરરૃચિએ ઘણા જ ઉલ્લાસપૂર્વંક ગંગાની સ્તુતિ કરી. બન્ને પગ યંત્ર ઉપર દેબાં આ ગંગાનું પાણી એક હાથ ઉપર આગ્યું ને નીચે પડ્યું, પણ તેમાંથી વરરુચિને એક પણ સુવર્ણ મુદ્રા મળી નહિ. આ ઘટનાથી તે અત્યંત લજ્જિત થયાે. શકહાલ મંત્રીએ આગળ આવીને કહ્યું કે—" બ્રાહ્મણપુત્ર! તમારી ૧૦૮ સુવર્ણ મુદ્રાની રાશિ આ રહી, જે તમે રાત્રે જાતે યંત્રની અંદર ગંગામાં મૂકી ગયા હતા. દુનિયાની આંખામાં કેટલાેક સમય ધૂળ નાંખી શકાય છે, હંમેશ માટે નહિ."

ગંગાદાનના ગુમલેદ ખૂલી જવાથી નાગરિક જેનામાં વિદ્વાન વરરુચિની ભયંકર અપકીતિ' થઈ. શકડાલ મંત્રી દ્વારા વરરુચિના બીજી વાર પરાજય થયા. આથી વરરુચિના મનમાં તેના બદલા લેવાની આગ પ્રજવિલત થઈ. કચારેક નાના શત્રુ પણ મહાવિનાશનું કારણ બને છે. વિદ્વાન વરરુચિ શકડાલના વિનાશના ઉપાય શાધવા લાગ્યા. શકડાલ મંત્રી પાતાના પુત્ર શ્રીયકના વિવાહ વખતે રાજા નંદનું પાતાના આંગણામાં વિશેષ સન્માન કરવા ઇચ્છતા હતા. તે માટે રાજસન્માનને યાગ્ય અલંકારા, શસ્ત્રાઓ આદિ ગુષ્તપણે તૈયાર કરાવતા હતા. શુભ ભાવનાથી કરવામાં આવતા મંત્રી શકડાલના આ પ્રયતન વરરુચિની વૈરભાવનાને સાકાર કરવામાં પ્રબલ નિમિત્ત બન્યા. શકડાલની દાસી પાસેથી વિદ્વાન વરરુચિની વૈરભાવનાને સાકાર કરવામાં પ્રબલ કર્યો કે, શકડાલના બદલા લાગ્યા. શકડાલની દાસી પાસેથી વિદ્વાન વરરુચિને આ ભેદ જાણવા મળ્યા. તેણે વિચાર કર્યો કે, શકડાલના અદલા લાગ્યા કર્યો કર્યાને સ્થાને સ્થાને નિચના શ્રીકો બાળકા પાસે ખાલાવલ લાગ્યા: " एद लोड ન વિચાળાદ જં સચકાલ કરે સદ્દા નન્દ પડ મારેલિંગુ સિરિઝો રહ્તિ શ્રીયકને રાજસિંહાસન પર બેસાડશે."

ળાળકોને વરકુચિએ આ શ્લોક કંદસ્થ કરાવ્યા અને લાડુને લાલે બાળકા એ શ્લોક દરેક સ્થાને બાલવા લાગ્યાં. સ્ત્રીઓને પણ વારંવાર ઉચ્ચારાતા આ શ્લોકને સાંભળી આ શ્લોક કંડસ્થ થઇ ગયા. કેટલીક વખત બહુ કહેવાયેલી ખાટી વાત પણ સાચી હાય તેમ લાગે છે. આ ઘટનામાં પણ તેમ બન્યું. બાળકા અને સ્ત્રીઓનાં મુખેથી ગવાતા આ શ્લોકના ધ્વનિઓ રાજા નંદના કાન મુધી પહોંચ્યા. તેના મનમાં વિચારાનું ઘમસાણ ચાલયું. મગધેધારે વિચાર્ય લાગ્યો કે, માયાની મરીચિકા પોતાનું કૃપ બતાવી મનુષ્યને ભાન ભુલાવે છે. મંત્રી હોય કે રાજકુમાર હોય, કાઈના અત્યધિક વિધાસ કરવા યાગ્ય નથી. જ્યારે ખુદ્ધિ તેને પ્રેરણા આપી રહી હતી કે, એક વખત આ વાતની તપાસ કરવી એઇ એ. રાજા નંદને આદેશ મળવાથી ગુપ્તચર મંત્રીના ઘરે પહોંચ્યા અને પાતાના લિક્ષત ભેદની જાણકારી મેળવી પાછા કર્યો. રાજા નંદને તેણું જે આંખે એયું તે કહ્યું. મહા-અમાત્ય માટે મોતની ઘંટડી વાગવા લાગી. જે મંત્રી ઉપર રાજાને પૂર્ણ વિધાસ હતા તે જ મંત્રી રાજાને શંકાસ્પદ થયા. શકડાલ સત્ય માર્ગ ચાલતો હોવા છતાં તેમના તરફનું વલણ બદલાયું. મંત્રીના ઘરે તૈયાર થતી યુદ્ધને યાગ્ય સામગ્રીએ નંદરાજાના મનને સંપૂર્ણપણે બદલી નાળ્યું.

પ્રાત: કાલીન કાર્યોથી પરવારી મંત્રી શકડાલ રાજસભામાં પહોંચ્યા. નમસ્કાર કરતી વખતે રાજની મુખમુદ્રા અવળી જોઈ મહામાંત્રી ચિંતાના સાગરમાં ડૂબી ગયા. તે જાણતા હતા કે રાજના કાપનું પરિણામ કેટલું ભયંકર હાય છે! તેમની નજર સામે પાતાના, પરિવારને સમસ્તપણે વિનાશ ભયંકર રૂપે તરવરવા લાગ્યા. આ અપકીર્તિથી બચવા માટે અને સમસ્ત પરિવારને વિનાશમાંથી બચાવી લેવા માટે તેમને પાતાના પ્રાણના ત્યાગ કરવા સિવાય બીજો માર્ગ ધ્યાનમાં ન આવ્યા. તેમણે પાતાના ઘર આવી પુત્ર શ્રીયકને કહ્યું કે, "વત્સ! કાઈક ચાડિયાના પ્રયત્નથી આપણા પરિવાર માટે સંકટના સમય ઉપસ્થિત થયા છે. આપણને બધાને માતના ઘાટે ઉતારવાના રાજકીય આદેશ ગમે તે ક્ષણે આવી શકે તેમ છે. પરિવારની રક્ષા અને યશ નિષ્કલંક રાખવા માટે મારા જવનનું બલિદાન આવશ્યક છે. એ કાર્ય હે પુત્ર! તારે જ કરવું પડશે. આથી હું જયારે રાજના ચરણામાં નમસ્કાર કરું તે જ વખતે તારે નિશ્વલ બની તીક્ષણ તલવારથી મારા શિરચ્છેદ કરવા પડશે. આવા સમયે પ્રાણના માહે તે અદ્ભરદર્શિતાનું પરિણામ સાબિત થશે!"

પિતાની વાત સાંભળી શ્રીયક સ્તષ્ધ બની ગયો. થાડી વાર વિચાર કરી તે બાલ્યો કે—"પિતાજ! પિતૃહત્યાનું આ નીચ કાર્ય મારાથી કેવી રીતે સંભવી શકે?" પુત્રની દુર્ખલતાનું સમાધાન કરતાં શકડાલે કહ્યું કે—" હે વત્સ! હું નમન કરતી વખતે માંમાં તાલપુટ વિષ રાખીશ. તેથી તું પિતૃહત્યાના દોષના ભાગીદાર થઈશ નહિ." રાજભયથી ત્રસ્ત પિતાની સામે શ્રીયકને પિતાનો આ કઠાર આદેશ અન્ય-મનસ્ક ભાવથી સ્વીકારવા પડ્યો.

પિતાપુત્ર ખન્ને રાજસભામાં આવ્યા. રાજનીતિકુશળ મંત્રી શકડાલ મસ્તક નમાવી રાજ નંદને પ્રણામ કરવા લાગ્યો; ત્યારે ખુદ્ધિમાન શ્રીયકે પિતાના નમન કરવા યોગ્ય મસ્તકને શસ્ત્ર-પ્રદ્ધારથી ધડથી જુદું કરી નાખ્યું. આ ઘટનાએ એક જ ક્ષણમાં રાજા નંદના વિચારામાં જીથલ-પાથલ મચાવી દીધી. શ્રીયકની સામે પાતાનાં રક્તનેત્રાથી જેતાં રાજા નંદે કહ્યું કે— "વત્સ! તેં આ શું કર્યું'?" શ્રીયકે નિર્ભીક સ્વરામાં કહ્યું કે— "રાજન! આપની દેષ્ટિમાં જે રાજદ્રોહી દેખાય તે લલે પિતા હાય, તો પણ નંદના મંત્રીપરિવાર તેને સહન કરી શકતા નથી." શ્રીયકની રાજપરિવાર પ્રત્યેની અતૂટ શ્રદ્ધા જોઇ નંદની પાસે મહા-અમાત્ય શકડાલની અતૂટ રાજ-ભક્તિનું ચિત્ર ઉપસ્થિત થયું. રાજ્યની સુરક્ષા માટે તેણે કરેલી સેવાઓ રાજા નંદના મસ્તકમાં તરવરવા લાગી. અતીતનું વર્તમાનમાં પરિવર્તન થઈ શકતું નથી. સુદક્ષ મંત્રીને ખાઈ દેવાથી રાજનું મન ભારે ખિન્ન થઈ ગયું. મહા-અમાત્ય શકડાલના રાજસન્માન સાથે અખ્તિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.

મહામાંત્રી શકડાલની ઔધ્વૈદ્વૈહિક ક્રિયા કર્યા પછી રાજા નાંદે શ્રીયકને કહ્યું કે—" વત્સ! તમે સર્વ વ્યાપારસહિત માંત્રીમુદ્રાને ગ્રહણ કરો." ત્યારે શ્રીયકે નમ્ન સ્વરે કહ્યું કે—" મગધેશ! મારા પિતાતુલ્ય વડીલ ભ્રાતા કાશા ગણિકાને ત્યાં નિવાસ કરી રહ્યા છે. તેમણે આજે લોગો લોગવવામાં બાર બાર વર્ષ વિતાવ્યાં છે. તેઓ જ ખરેખર આ પદને યાગ્ય છે."

રાજા ન'દનું નિમાંત્રણ સ્થૂલિલદ્ર પાસે પહોંચ્યું. તેણે પિતૃહત્યાંના સઘળા વૃત્તાંત જાણ્યાે. રાજાની આગ્નાથી સ્થૂલિલદ્રે પ્રથમ વાર કાેશાના પ્રાસાદમાંથી બહાર પગ મૂકયો. તે મસ્ત ચાલથી શ્રમણભગવ તા

ચાલતો રાજા નંદ સમક્ષ ઉપસ્થિત થયો. તેનું તેજસ્વી કપાળ સૂર્ય ના પ્રકાશને પણ પ્રતિહૃત કરી રહ્યું હતું. તેની મનારમ આકૃતિ સર્વ ની દિષ્ટિને તેની તરફ આકર્ષી રહી હતી. રાજા નંદ દ્વારા તેને મહા-અમાત્યપદને અલંકૃત કરવાના આદેશ મળ્યો. તે રાજાના આદેશ પર વિચાર વિમર્શ કરવા અશાકવાટિકામાં ગયા. વૃક્ષ નીચે બેસી વિચારવા લાગ્યા કે, "ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્થાન પર પ્રતિષ્ઠિત અને રાજ્યનું સ્વયં સંચાલન કરનાર એવા રાજપુરુષને સર્વ પ્રકારે રાજ્યને સમર્પિત થવા છતાં પણ છિદ્રાન્વેષી પિશૃન લાેક તેમના માર્ગ માં ઉપદ્રવ કરવા તત્પર થતા હાય છે, તેથી તેને સુખના અનુભવ કચાંથી થાય?" સ્થૂલિભદ્રની સમક્ષ ભૂતકાળનું ચિત્ર દેખાવા લાગ્યું. શ્રીયકના લગ્નપ્રસંગે રાજા નંદનું સન્માન કરવા માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ છત્ર, ચામર, વિવિધ શસ્ત્ર આદિ સામગ્રીની સૂચના પામીને વરરુચિ દ્વારા કરાયેલ ષડ્યંત્ર, નંદરાજાના શકડાલ મંત્રી પર રાજ્ય છીનવી લેવાના સંદેહ, રાજાની દેષ્ટિમાં સમગ્ર મંત્રી પરિવારના નાશ કરવાનું સ્વરૂપ, લઘુભ્રાતા શ્રીયક દ્વારા નંદરાજાની સામે તેમના વિધ્ધાસુ મંત્રીની હત્યા, આદિ વિવિધ પ્રસંગાની સ્મૃતિથી સ્થૂલિભદ્ર કંપાયમાન થયા. સંસારની અસારતા સ્પષ્ટ થઈ. તેમને પરમ વૈરાચ્ય થયા અને સંચામમાર્ગ અંગીકાર કરવાના નિર્ણય કરી, કેશના લાેચ કરી, સાધુમુદ્રામાં સ્થૂલિભદ્ર રાજા નંદની સભામાં આવી પહોંચ્યા.

રાજાએ પૂછ્યું, "आहोचितम् ? (વિચારી લીધું ?)" સ્થૂલિભદ્રજીએ કહ્યું, "आहोचितम् । (હા, લાેચ કરી લીધા.)"

શ્રી સ્થૂલિલદ્રના વિચારા જાણી પ્રજાજના અવાક થઈ ગયા. શ્રીચંકે પણ તેમને પાતાના વિચાર બદલવા આગ્રહ કર્યા. પરંતુ શ્રી સ્થૂલિલદ્ર પાતાના વિચારામાં મક્કમ હતા. તેઓ પરિજનાનો ત્યાગ કરી, ધીરગંલીર મુદ્રામાં અજ્ઞાત દિશા તરફ આગળ વધ્યા. કદાચ, તે કાશા ગણિકાને ભવન તો નથી જઈ રહ્યા ને ? તે જોવા માટે મગધનરેશે પાતાના બે ગુમચરને તેમની પાછળ માકલ્યા. ગુપ્તચરાએ આવીને કહ્યું કે, "તેઓ તો ગામ બહાર અટવી તરફ જતી કેડીએ ચાલ્યા ગયા છે. રસ્તામાં ગણિકાના ભવન તરફ જવાની ગલી આવી તો તે તરફ નજર પણ નાંખી નથી. વળી ગામ બહાર એક ઉકરડા પાસે કૂતરાનું મૃતક પડ્યું હતું અને તેની માથું ફાડી નાંખે તેવી દુર્ગ' આવતી હતી, તે છતાં તેમણે ન તો પાતાની ચાલ ઝડપી કરી કે ન તો માં આગળ કપડું રાખ્યું. એ જ ધીર અને શાંત ગતિથી તેઓ આગળ વધ્યા. જ્યારે અમે એ દુર્ગ'મ રસ્તે આગળ ન જઇ શક્યા ત્યારે પાછા ફર્યા." આ સાંભળીને રાજાને પોતાની માન્યતા માટે પશ્ચાત્તાપ થયો. નગરજનોને કેટલાય દિવસ સુધી સ્થૂલિલદ્રની સ્મૃતિ સતાવતી રહી.

અમાત્યપદનો ભાર શ્રીયક ઉપર આવ્યો. મગધનરેશ જે બહુમાન મહાન અનુભવી, રાજનીતિકુશળ, અંગત વિધાસપાત્ર, રાજભક્ત, પ્રજાવત્સલ, મહા-અમાત્ય શકહાલને આપતા, તે જ સન્માન શ્રીયકને આપવા લાગ્યા. મહા-અમાત્ય શ્રીયકના સમર્થ વ્યક્તિત્વથી રાજ્યનું સંચાલન સારી રીતે ચાલી રહ્યું હતું. પરંતુ મહા-અમાત્ય શકહાલના અભાવમાં રાજા નંદના હુદયમાં ઘણું દુ:ખ હતું. એક દિવસ શાેકસંતપ્ત મુદ્રામાં મગધનરેશે શ્રીયકની સામે સભામાં મંત્રીના ગુણાનું શ્ર. ૧૫ રીજ શાસનપ્રભાવક

સ્મરણ કરતાં કહ્યું કે—"ભક્તિમાન, શક્તિમાન, મહામતિ, મહા-અમાત્ય શકડાલ ઇન્દ્રના મંત્રી બૃહસ્પતિની જેમ મારા મહામંત્રી હતા. દૈવયાંગે તે આવી રીતે મૃત્યુ પામ્યા. આજે હું શું કરું ? તેના વિના હું મારી સભાને શૂન્ય હાેય એમ માનું છું." નંદ રાજાના આ શબ્દોએ સર્વ સભાસદોને માહથી વિહ્વળ કર્યા.

જ્યારે આ બાજી, સ્થ્રુલિલદ્રની વિરહબ્યથાથી કેાશા પણ ઉદાસ રહેવા લાગી. તે આકંદ કરવા લાગી. મહા-અમાત્ય શ્રીયક રાજકાર્યમાં વ્યસ્ત હેાવા છતાં ગણિકા કેાશાને ધૈર્ય આપવા માટે તેની પાસે જતા ગણિકા કેાશા મંત્રી શ્રીયક પાસેથી સાત્ત્વિક બાધ પ્રાપ્ત કરીને આધાસન પામી દિવસા પસાર કરતી હતી.

વરરુચિની કપટપૂર્ણ નીતિ સર્વની સામે સ્પષ્ટ થઇ ગઈ હતી. શકડાલના મૃત્યુ પછી વરરુચિ સ્વચ્છ દ્વિહારી થઈ ને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. ઉપકાશાના ભવનમાં તેનું નિર્વિષ્ઠ આવાગમન શરૂ થઈ ગયું હતું. ખરાબ કાર્ય નું પરિણામ અંતે અકલ્યાણકર જ આવે છે. મદિરાપાનના અતિસેવનથી વરરુચિનું દુઃખદ મરણ થયું.

સંસારવિરકત અમાત્યપુત્ર સ્થૂલિભદ્રનાં ગતિશીલ ચરણા આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે પહોંચ્યા. તેમની પાસે વીરનિર્વાણ સં. ૧૪૬માં દીક્ષા લીધી. મુનિજીવનમાં પ્રવેશ પામી સ્થૂલિ-ભદ્રજી સર્વના પ્રીતિપાત્ર બન્યા. તે વખતે તેમની વય ૩૦ વર્ષની હતી. આચાર્ય શ્રી સંભૂતિ-વિજયની મુનિમંડળીમાં શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિ વિનયવાન, ગુણવાન અને ખુદ્ધિમાન મુનિ હતા. તેમણે આચાર્ય શ્રી સંભૂતિવિજય પાસે આગમસાહિત્યનું ગંભીર અધ્યયન કર્યું.

એક વખત વિનયવાન—ગુણવાન શ્રી સ્થૂલિલદ્ર મુનિએ પૂર્વપરિચિત કેાશા ગણિકાના હિતની દેષ્ટિથી તેના લવનમાં ચાતુર્માસ કરવાની ઇચ્છા ગુરુ સમક્ષ વ્યક્ત કરી. આચાર્યશ્રી સંભૂતિવિજયે 'તથાસ્તુ' કહી સ્વીકૃતિ આપી. શ્રી સ્થૂલિલદ્ર મુનિ પોતાના સંકલ્પિત લક્ષ્ય તરફ ચાલ્યા. તેઓ કાશાની એ ચિત્રશાળામાં પહેાંચ્યા કે જ્યાં તેમણે પહેલાં બાર વર્ષ વિષયભાગામાં પસાર કર્યાં હતાં. કાશાએ શ્રી સ્થૂલિલદ્ર મુનિનું સ્વાગત કર્યું. શ્રી સ્થૂલિલદ્રમુનિએ ચિત્રશાળામાં ચાતુર્માસ કરવાની અનુજ્ઞા માગી. કાશી બાલી કે—" પ્રાણનાથ! આજે આપના આગમનથી હું ધન્ય બની. આ ચિત્રશાળા આપની જ છે આપ હર્ષપૂર્વક તેમાં નિવાસ કરા."

ગણિકા કેાશાની અનુજ્ઞાથી ચિત્રશાળામાં મુનિ સ્થૂલિભદ્રના ચાતુર્માસના પ્રારંભ થયા. લાકોની દેષ્ટિમાં જે કામસ્થલ હતું તે ધર્મ સ્થલ અની ગયું. કેાશા સ્થૂલિભદ્રમુનિ માટે પ્રતિદિન ષદ્રસ ભાજન તૈયાર કરતી હતી. મૂલ્યવાન આભૂષણો પહેરી તેમની સામે આવતી હતી. વિવિધ ભાવાની રચના કરીને તેમની સામે નૃત્ય કરતી હતી. પૂર્વના ભાગોને યાદ કરાવી તેમને મુગ્ધ બનાવવા પ્રયત્ન કરતી હતી. પરંતુ શ્રી સ્થૂલિભદ્રમુનિ પાતાનાં વ્રતામાં હિમાલયની જેમ અચલ હતા. તેમની મુખમુદ્રા પર પ્રદ્માચર્ય નું તેજ ચમકતું હતું. કાશાનાં કામબાણા નિષ્ફળ નીવડ્યાં. તે શ્રી સ્થૂલિભદ્ર-મુનિની સંયમસાધના સામે નમી પડી અને એક દિવસ મસ્તક નમાવી કહેવા લાગી કે— "હે મુનિવર! મને ધિક્કાર છે. મેં આપને આપના વ્રતથી ચલાયમાન કરવા માટે જે જે

પ્રયતના કર્યા તે માટે મને ક્ષમા કરા. " શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિએ કાશાને ધર્માપદેશ આપ્યા. અધ્યાત્મના મર્મ સમજાવ્યા. કાશા પણ જીવન-વિજ્ઞાનનું રહસ્ય સમજી વ્રતધારિણી શ્રાવિકા ખની અને જીવનભર સંકલ્પિતા પ્રદ્ધાચર્ય વ્રતના સ્વીકાર કર્યો. ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયું. સ્થૂલિભદ્રમુનિ કસોટીમાં પાર ઊતર્યા. તેઓ આચાર્ય સંભૂતિવિજય પાસે પહોંચ્યા. આચાર્ય સંભૂતિવિજય સાત-આઠ ડગલાં સામે ગયા. 'મહાદુષ્કરકારક!' સંબાધન કરી કામવિજેતા સ્થૂલિભદ્રજીનું સન્માન કર્યું.

આચાર્ય સંભૂતિવિજય પછી એ યુગનું મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્ય આગમવાચનાનું હતું. બાર વર્ષના દુષ્કાળના કારણે શ્રુતની ધારા છિન્નભિન્ન થઇ ગઇ હતી. તેનું સંકલન કરવા માટે પાટલીપુત્રમાં શ્રમણસંઘ ભેગા થયા. તેમાં શ્રી સ્થૂલિબદ્રની ઉપસ્થિતમાં ૧૧ અંગાનું સંકલન સારી રીતે થયું. આગમગ્ઞાનના વિશાળ ભંડાર સ્વરૂપ 'દેષ્ટિવાદ' (૧૨મું અંગ) કોઇ ને યાદ ન હતું. દેષ્ટિવાદની અનુપલિધ્યએ સર્વને ચિંતિત કર્યા. આચાર્ય સ્થૂલિબદ્રમાં અસાધારણ ક્ષમતા હતી. ગ્રાનસાગરની આ મહાન ક્ષતિ દૂર કરવા માટે તેઓશ્રી સંઘના નિર્ણય મુજબ નેપાળમાં શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે ગયા. ત્યાં રહી ચૌદપૂર્વની ગ્રાનરાશિને અત્યંત ધર્યની સાથે ચહણ કર્યા અને શ્રુતધારાનું રક્ષણ કર્યું. આચાર્ય ભદ્રબાહુ પાસેથી દસ પૂર્વ અર્થ સાથે ચહણ કર્યા; જ્યારે છેલ્લા ચાર પર્વની પાદ-વાચના તેમને મળી. વીરનિર્વાણ સં. ૧૬૦ આસપાસ આ સર્વ પ્રથમ મહત્ત્વપૂર્ણ વાચના હતી. શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી પછી વીરનિર્વાણ સં. ૧૬૦ માં તેમણે આચાર્યપદ તેમ જ શ્રીસંઘનું નેતૃત્વ સ્લીકાર્યું અને વિવિધ પ્રકારે શાસન–પ્રભાવના કરી. શ્રમણુમાં આર્ય મહાગિરિ અને આર્ય સુહિસ્ત જેવા પ્રભાવક આચાર્યો તેમના મુખ્ય શિષ્ય હતા.

આચાર્ય શ્રી સ્થૂલિભદ્ર ૩૦ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થ જીવનમાં રહી, લગભગ ૭૦ વર્ષના ચારિત્રકાળમાં ૪૫ વર્ષ કુશળતાથી આચાર્યપદ સંભાળી, વૈભારગિરિ ઉપર ૧૫ દિવસ અનશન સ્વીકારી વીરનિર્વાણ સં. ૨૧૫માં સ્વર્પવાસ પામ્યા. એમના સ્વર્પવાસ સાથે જ છેલ્લા ચાર પર્વોનું જ્ઞાન વિચ્છેદ પામ્યું.

દશ પૂર્વધર, વિશુદ્ધતમ શ્રમણાચારપાલક, જિનકલ્પતુલ્ય કહિનતમ સાધનાના સાધક

આચાર્યશ્રી આર્ય મહાગિરિસ્રિરિજી મહારાજ

આચાર્ય'શ્રી આર્ય મહાગિરિસૃરિ જૈન શ્વેતાંબર પર'પરાના યુગપ્રધાનાચાર્ય' હતા. મહા-ખુદ્ધિવાન, પરમ ત્યાગી અને નિરતિચાર સંચમના સાધક હતા. જિનકલ્પતુલ્ય સાધનાના વિશિષ્ટ સાધક હતા. તીર્થ'કર પરમાત્મા શ્રી મહાવીરસ્વામીના શાસનમાં પદ્ધપર'પરામાં તેમના ક્રમ નવમાે છે.

આર્ય મહાગિરિજના ગુરુ આચાર્ય સ્થૂલિભદ્રજી હતા. આચાર્ય સ્થૂલિભદ્રજી આચાર્ય સંભૂતિવિજયના શિષ્ય હતા; અને આચાર્ય ભદ્રબાહુસ્વામીના ઉત્તરાધિકારી હતા. આર્ય મહાગિરિને પોતાના ગુરુ શ્રી સ્થૂલિભદ્રજીના ઉત્તરાધિકાર પ્રાપ્ત થયા હતા. અર્ય મહાગિરિના જન્મ એલાપત્ય ગાંત્રમાં થયા હતા. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણ સાં. ૧૪૫ બતાવવામાં આવે છે. પરિશિષ્ટ પર્વ આદિ ગ્રન્થા પ્રમાણે આર્ય મહાગિરિનું બાલ્યાવસ્થામાં લાલન-પાલન આર્યા સાધ્વી યક્ષા દ્વારા થયું હતું, તે કારણે તેમના નામ પૂર્વે 'આર્ય' વિશેષણ એડવામાં આવે છે. આર્ય મહાગિરિજી બાલ્યકાળથી તેજસ્વી હતા. આર્યા યક્ષાના માર્ગદર્શન મુજબ તેમના જીવનના ધર્મમાર્ગે બહુમુખી વિકાસ થયા હતા. આથી સંસારથી વિરક્ત બની ૩૦ વર્ષની વયે તેમણે આચાર્ય સ્થ્રૂલિલદ્ર પાસે વીરનિર્વાણ સં. ૧૭૫માં દીક્ષા શ્રહ્યુ કરી. તેઓ ગુરુના સાન્નિધ્યમાં ૪૦ વર્ષ સુધી રહ્યા. તે સમયમાં તેમણે ૧૧ અંગાનું અને દશ પૂર્વોનું વિશદ શાસ્ત્રજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આચાર્ય સ્થ્રૂલિલદ્રના નિર્વાણ બાદ વીર સં. ૨૧૫ થી ૨૪૫ સુધી ૩૦ વર્ષ તેમણે યુગપ્રધાનપદ શાભાવ્યું હતું.

આચાર્ય સ્થૂલિભદ્રને આર્ય મહાગિરિ જેવા જ એક બીજા શિષ્ય હતા, જેમનું નામ આર્ય સુહસ્તિ હતું. આ બંને શિષ્યરતના અને પટ્ધરા હતા. આર્ય મહાગિરિ આર્ય મુહસ્તિથી ઉમરમાં ૪૬ વર્ષ મોટા અને દીક્ષાપર્યાયમાં ૩૯ વર્ષ મોટા હતા. કાળક્રમે આ બંને બાલ્યા-વસ્થામાં આર્યા યક્ષા સાધ્વીજીના આશ્રયે પત્યા હતા. આથી આ બંનેનાં નામ આગળ 'આર્ય' વિશેષણ યોજવામાં આવે છે. બંનેના ઉછેર અને સુસંસ્કાર એક જ સ્થાને થયા હોઈ, બંનેના માર્ગ પણ એક જ—ત્યાગમાર્ગ—રહ્યો. અન્યોન્યભાવ પણ અનન્ય હતો. પ્રજ્ઞા, સંયમસાધના અને શાસનરાગ પણ બંનેમાં ઉત્કૃષ્ટ હતા. આર્ય મહાગિરિની જેમ દીક્ષાના અલ્પ સમયમાં આર્ય સુહસ્તિએ પણ ૧૧ અંગશાસ્ત્રો અને ૧૦ પૂર્વો કંઠસ્થ કર્યા હતાં. તેઓ આર્ય મહાગિરિસ્ત્રિને ગુરુતુલ્ય માનતા હતા. બંને ગુરુલાઈ પ્રાયઃ સાથે જ વિચરતા હતા. આર્ય મહાગિરિ મોટા ભાગે નગર બહાર ઉદ્યાનમાં અને આર્ય સુહસ્તિ વિશેષતા નગરમાં સ્થિરતા કરતા હતા.

એક વખત સંઘનાયક આર્ય મહાગિરિએ વિચાયું કે, "શ્રેષ્ઠ આત્મનિશુદ્ધિ કરનાર જિનકલ્પ આચાર વર્તમાનકાળે વિચ્છેદ થયા છે. પરંતુ તેના સમાન કરેલા તપ-જપ-ધ્યાન પણ પૂર્વસંચિત કર્મોના વિનાશ કરી શકે છે. મારા સ્થિર ખુદ્ધિવાળા અનેક શિષ્યા શાસ્ત્રના સારા સાતા ખની ગયા છે. હું પોતાના આ ઉત્તરદાયિત્વથી પ્રસન્ન અને નિશ્ચિંત છું. ગચ્છની પ્રતિપાલના કરવામાં આર્ય સુહસ્તિ સુદ્ધ અને સમર્થ છે. આથી આ ઉત્તરદાયિત્વથી રહિત ગણની સાથે રહી હું પોતાને આત્મહિત માટે વિશિષ્ટ તપમાં જેડી મહાન ફળના ભાગી ખનું, તે મારા માટે કલ્યાણકારક માર્ગ છે. " આચાર્ય શ્રી મહાગિરિની આ વિચારણા દેઢ નિશ્ચયપણે સ્થિર થવા પામી. શ્રીસંઘસંચાલનના ભાર આર્ય સુહસ્તિને ભળાવી તેઓ જિનકલ્પતુલ્ય સાધના આત્મધ્યાનપૂર્વ કરવા લાગ્યા. ભયંકર ઉપસર્ગોમાં નિષ્પ્રકંપ; નગર, ગ્રામ, આરામ આદિના પ્રતિબંધરહિત ખન્યા. સ્મશાનભૂમિમાં ગણની નિશ્રાએ સ્થિરતા કરવા લાગ્યા. ભિક્ષાચર્યામાં આર્ય મહાગિરિજ વિશેષ અભિશ્રહવાળા હતા. તેઓ સદાય ત્યાગ કરવાલાયક તુચ્છ આહારાદિની ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા.

પાટલીપુત્રના એક પ્રસંગ છે. આર્ય મહાગિરિ વસુભૂતિ નામના શ્રેષ્ઠીને ઘેર આહાર માટે પધાર્યા ત્યાં તેમની પહેલાં આર્ય સુહસ્તિ પધાર્યા હતા. તેઓ શ્રેષ્ઠિ વસુભૂતિની વિશેષ પ્રાર્થનાથી તેમના પરિવારને જૈનધર્મના બાધ દેવા પધાર્યા હતા. પરિવારસહિત વસુભૂતિ આચાર્ય શ્રમણભગવ તાે

સુહસ્તિસ્તિનાં ચરણા પાસે બેસી પ્રવચન સાંભળતા હતા ત્યારે ત્યાં આર્ય મહાગિરિ પધાર્યા. આર્ય સુહસ્તિએ ઊભા થઇ ને તેમને વંદન કર્યા. આર્ય મહાગિરિ પ્રત્યે આર્ય સુહસ્તિનું આ સન્માન જોઇ વસુભૂતિના હુદયમાં આશ્ચર્યસહ જિજ્ઞાસા જાગી. આર્ય મહાગિરિ પાછા ફર્યા પછી વસુભૂતિ શેઠે આર્ય સુહસ્તિસ્તિને પૂછ્યું કે—" ભગવન્! આપ શ્રુતસંપન્ન મહાપ્રભાવી આચાર્ય છે. આપનાથી પણ કોઇ માટું છે?"

વિનમ્રભાવે શ્રી સુહસ્તિસૂરિએ કહ્યું; "હે ભાગ્યવાન! આ મારા ગુરુ છે. મહાન સાધક, વિશિષ્ટ તપસ્વી અને દઢ અભિગ્રહવાળા છે. તેમ જ અંત, પ્રાન્ત, નીરસ પ્રક્ષેપ ચાચ્ય ભિક્ષા ગ્રહેણુ કરે છે, અભિગ્રહ પ્રમાણે ભિક્ષા ન મળે તેા ઉપવાસ કરે છે." આર્થ સુહસ્તિસૂરિ પાસેથી મહાતપસ્વી આર્થ મહાગિરિના પરિચય પામી શ્રેષ્ઠિ વસુભૂતિ અત્યંત પ્રભાવિત થયા. આર્થ સુહસ્તિસૂરિ શ્રેષ્ઠીપરિવારને ઉદ્દેશોધન કરી સ્વસ્થાને પાછા ફર્ચા.

આર્ય મહાગિરિને લક્ષમાં રાખી પોતાના પરિવારને આ વાત કરતાં શ્રેષ્ઠી વસુસૂતિએ કહ્યું કે—'' આપણા ઘેર જ્યારે આવા મહા-અભિગ્રહધારી તપસ્વી મુનિવર પધારે તો તેમને સોજન પ્રક્ષેપયોગ્ય છે એમ કહી આપવું. આવી રીતનું સાધુદાન મહાફલદાયી હોય છે."

આર્ય મહાગિરિ ભિક્ષાચર્યા માટે બીજે દિવસે કરતાં કરતાં યેગાનુયાંગ શ્રેષ્ઠી વસુભૂતિને ઘેર પધાર્યા. દાન દેવામાં તત્પર તે લોકોએ કહ્યું કે—" હે મુનિવર! આ માદક અમારે માટે પરિત્યક્ત ભાજન છે. અમે હંમેશાં દૂધ સાથે આ માદક ખાઈએ છીએ, પણ આજે સરસ ઘી-સાકર સાથે પરિપૂર્ણ ભાજન કરેલ હોવાથી અમારે આ માદક વાપરવાનું કાઈ પ્રયોજન નથી." આર્ય મહાગિરિ પાતાની પ્રતિજ્ઞામાં પૂર્ણ જાગૃત હતા. શ્રેષ્ઠી વસુભૂતિના પરિવારની મર્યાદાથી વધારે ભક્તિ અને ચેષ્ટા જોઈ તેમણે વિશેષ ઉપયોગ મૂક્યો અને અપાતી સામથી પાતાની પ્રતિજ્ઞાને અનુરૂપ ન જોઈ તેમણે શ્રહણ ન કરી. આર્ય મહાગિરિ ભિક્ષા લીધા વિના જ ત્યાંથી પાછા કર્યા.

જયારે આર્ય મહાગિરિ સુહસ્તિને મળ્યા ત્યારે તેમણે કહ્યું કે—" સુહસ્તિ! તમે તે દિવસે શ્રેપ્કી વસુભૂતિની સામે મારું સન્માન કરી મારા માટે ત્યાં આહાર વહારવા જતાં અનેષણીય સ્થિતિ ઊભી કરી છે." આર્ય સુહસ્તિએ આર્ય મહાગિરિનાં ચરણોમાં નમી ક્ષમાપ્રાર્થના કરતાં કહ્યું કે—" આવી ભૂલનું આગળ પુનરાવર્તન નહિ કરું." આ ઘટના આર્ય મહાગિરિ અને આર્ય સુહસ્તિના ગુરુશિષ્યતુલ્ય અનન્ય સંબ'ધ પ્રકાશિત કરે છે.

કલ્પસ્ત્ર સ્થવિરાવલીમાં આય[°] મહાગિરિના વિશાળ શિષ્યપરિવારમાં આઠ મુખ્ય શિષ્યોનો ઉલ્લેખ છે. તેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) ઉત્તર, (૨) બલિસ્સહ, (૩) ધનાઢ્ય, (૪) આઢ્ય, (૫) કોંડિન્ય, (૧) નાગ, (૭) નાગમિત્ર, (૮) રાહુગુપ્ત. આ શિષ્યોમાં ઉત્તર અને બિસ્સહ પ્રભાવક શિષ્યો હતા. આ આઠ શિષ્યોના સમય જેતાં તેઓ પરંપરાગત શિષ્યા હાેવાનું એક અનુમાન થાય છે.

આર્ય મહાગિરિ વિશુદ્ધતમ આરિત્રપાલક, જિનકલ્પતુલ્ય સાધનાના વિશિષ્ટ સાધક તેમ

૧૧૮ શાસનપ્રભાવક

જ દશપૂર્વની શ્રુતસંપદાના ધારક હતા. આર્ય મહાગિરિ ૩૦ વર્ષ ગૃહસ્થાવસ્થામાં રહ્યા હતા. તેમના દીક્ષાપર્યાય દીર્ઘ એવા ૭૦ વર્ષના હતા, તેમાં ૩૦ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે રહ્યા. તેઓ સંપૂર્ણ ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, દશાણ (માલવ) દેશમાં આવેલ ગજેન્દ્રપદ્દતીર્થમાં વીરનિર્વાણ સં. ૨૪૫માં સ્વર્ળવાસ પામ્યા.

પૂર્વના યુગપ્રધાનામાં સૌથી વધુ દીક્ષાપર્યાયી, સારાયે ભારતવર્ષમાં જૈનધર્મ પ્રવર્તાવનારા અને મહારાજા સંપત્તિને પ્રતિબાધી લાખા જિનમ દિરા– જિનપ્રતિમાંઓનું નિર્માણ કરનારા

આચાર્યશ્રી આર્ય સુહસ્તિસ્રિજી મહારાજ

જિનકલ્પતુલ્ય સાધના કરનાર આર્ય મહાગિરિના લઘુ ગુરુબંધુ આર્ય સુહસ્તિસૂરિ શ્રી મહાવીર પરમાત્માના શાસનમાં શ્રી સુધર્માસ્વામીજીની પાંટે દસમા પટ્ધર હતા. તેમણે મૌર્યવંશી સમ્રાટ સંપ્રતિને જૈનધર્મી બનાવી મહાન શાસનપ્રભાવના કરી હતી.

અર્યા સુહિસ્તિના દીક્ષાગુરુ આચાર્ય સ્થૂલિલદ્રજી હતા. તેમને પેતાના ગુરુના સાન્નિધ્યમાં રહેવાના અવસર ઘણા એાછા મળ્યા હતા. તેથી આર્ય સુહિસ્તિએ ૧૧ અ'ગશાસ્ત્રા તથા ૧૦ પૂર્વીના માટા ભાગના અભ્યાસ આર્ય મહાગિરિજી પાસે કર્યા હતા.

આર્ય સુહસ્તિના જન્મ વસિષ્ઠ ગાંત્રમાં વીરનિર્વાણ સં. ૧૯૧માં થયા હતા. આર્ય મહાગિરિની જેમ તેમનું બાલ્યવયે લાલનપાલન આર્યા સાધ્વી યક્ષાએ કર્યું હતું. આર્યા યક્ષા દ્વારા તેમને સુંદર સંસ્કાર મળ્યા હતા. આચાર્ય સ્થૂલિલદ્રે તેમને વીરનિર્વાણ સં. ૨૧૪ માં મુનિદીસા આપી. એ પછીના વર્ષમાં જ આચાર્ય સ્થૂલિલદ્રના સ્વર્ગવાસ થયા. આથી આર્ય સુહસ્તિનું અધ્યયન આર્ય મહાગિરિ પાસે થયું હતું. આર્ય મહાગિરિ દશ પૂર્વધર હતા. આર્ય સુહસ્તિએ તેમની પાસે ૧૧ અંગા અને ૧૦ પૂર્વોનું સંપૂર્ણ શાસ્ત્રાધ્યયન કર્યું હતું. શ્રમણસંઘનું સંચાલનકાર્ય આર્ય સુહસ્તિ આર્ય મહાગિરિના જિનકલ્પતુલ્ય સાધના દરમિયાન, તેમના આદેશથી તેમની વિદ્યમાનતામાં જ કરતા હતા. પરંતુ યુગપ્રધાનપદનું ઉત્તરદાયિત્વ આર્ય મહાગિરિના સ્વર્ગવાસ પછી જ વીરનિર્માણ સં. ૨૪૫માં સંભાળ્યું.

તે સમયમાં જૈનધર્મના પ્રસાર અને પ્રભાવ ફેલાવવામાં આર્ય સુહસ્તિના વિશિષ્ટ ફાળા હતા. સમ્રાટ સંપ્રતિનું આ ધર્મ પ્રસારના કાર્યમાં અદ્ભુત યાગદાન હતું. આચાર્ય સુહસ્તિસૂરિને સમ્રાટ સંપ્રતિના યાગ મળ્યા તેની પાછળ એક બાધદાયક ઘટના છે. આર્ય સુહસ્તિસૂરિ એક વખત કૌશામ્બીમાં પધાર્યા તે વખતે કૌશામ્બીમાં ભયંકર દુષ્કાળની સ્થિતિ પ્રવર્તતી હતી. જનતા દુષ્કાળના કારમા કાપથી પીડિત હતી. સાધારણ મનુષ્ય માટે પેટ પ્રતા ભાજનની વાત દુર્લભ બની ગઇ હતી; મુનિઓ તરફની ભક્તિના કારણે લોકા તેમને હજ ભિલ્લા આપતા હતા. એક વાર આર્ય સુહસ્તિના શિષ્ય ભિલ્લા માટે એક શ્રેષ્ઠીને ત્યાં ગયા. તેમની પાછળ એક લુધાતુર

રંક પણ ગયા. તેણે મુનિએાનાં પાત્રામાં શ્રેષ્ઠી દ્વારા અપાયેલી ભાજનસામગ્રી જોઈ. સાધુએા ગાચરી વહારી ઉપાશ્રય તરફ પાછા ફરતા હતા. તે રંક પણ તેની પાછળ ચાલ્યાે. તેમણે મુનિઓ પાસે ભાજનની યાચના કરી. મુનિ બાલ્યા કે—" ગુરુના આદેશ વિના અમે કાેઇ પણ કાર્ય કરી. શકતા નથી. '' એ ર'ક પણ મુનિઓની પાછળ પાછળ ઉપાશ્રયે ગયો. મુનિઓએ ર'કની તરફા સંકેત કરીને આર્ય સુહસ્તિને કહ્યું કે—"આર્ય'! આ ર'ક અમારી પાસે ભાજનની યાચના કરી રહ્યો છે. " આર્ય સુહસ્તિએ કરુણાદબ્ટિથી તેને જેથા અને પછી જ્ઞાનાપથાગથી જાણ્યું કે— '' આ ર'ક ભવાંતરમાં જિનપ્રવચનના આધારભૂત થશે. '' આર્ય' ઝુહસ્તિએ આ ર'કને મધુર સ્વરે સમજાવ્યું કે—'' હે ભાગ્યવાન! આ આહાર મુનિજીવન સ્વીકાર કર્યા પછી જ તને આપી શકીએ. ગૃહસ્થને આ આહાર આપવા એ સાધ્વાચારની મર્યાદા પ્રમાણે ચાગ્ય નથી." ર'કને ભાજનના અભાવે મૃત્યુ પામલા કરતાં આ સંયમમાર્ગ કઠિન છતાં સુગમ લાગ્યા. તે મુનિ થવા માટે તત્કાલ તૈયાર થયા. આર્ય સુહસ્તિસૂરિએ માટા લાભનું કારણ સમજી તેને દીક્ષા આપી. કેં ૮૧લાયે દિવસા ભૂખ્યા કાઢ્યા પછી તેને પ્રથમવાર પર્યાપ્ત ભાજન મળ્યું તેથી આહારમર્યાદાના વિવેક ન રહ્યો. વધારે પડતું ભાજન પેટમાં જવાથી ધાસનળીમાં પ્રાણવાયુના સંચાર થવા કહિન બન્યો. દીક્ષા દિવસની પ્રથમ રાત્રિએ જ તે મુનિ ગુરુદેવના બાધથી સમતાભાવ ધરી સમાધિપૂર્વ'ક કાળધર્મ ધામ્યા અને પુષ્યકર્મના યેાગે તેમના આત્મા અવંતીનરેશ અશાકના પ્રપીત્ર અને કુણાલના પુત્ર સંપ્રતિ રૂપે જન્મ્યો; અને આ અબ્યક્ત સામાયિકની સાધનાના કુળસ્વરૂપે તેને મહાન સામ્રાજ્ય પણ પ્રાપ્ત બન્યું.

મહારાજા સંપ્રતિ એક દિવસ રાજપ્રાસાદના ઝરૂખામાં બેઠા હતા. તેમણે મુનિવૃંદથી પરિવૃત્ત અર્થ સુહસ્તિસ્ફરિને રાજમાર્ગ પર શ્રીસંઘ સહિત સામૈયામાં પ્રભુની રથયાત્રાના વરઘાડામાં આલતા જેયા. પૂર્વ ભવની સ્મૃતિ જાગી. આર્થ સુહસ્તિની આકૃતિ તેને પરિચિત લાગી. વિશેષ ધ્યાનપૂર્વ ક જેતાં તેમને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું. સંપ્રતિએ પાતાના પૂર્વ ભવ જાણ્યા. તેમણે પ્રાસાદમાંથી નીચે ઊતરી આર્થ સુહસ્તિસ્ફરિને વંદન કરી, વિનમ્રભાવે પૂછ્યું કે—" આપ મને એલખો છે ?" આર્થ સુહસ્તિસ્ફરિએ જ્ઞાનાપયાગથી રાજ સંપ્રતિનું પૂર્વ ભવનું સંપૂર્ણ વૃત્તાંત જાણ્યું અને તેમને એલખી ગયા.

સંપ્રતિએ નખન કરી કહ્યું, "ભગવન ! આપે મને પૂર્વ ભવમાં દીક્ષા આપી, જિન-ધર્મની શ્રેષ્ઠ એવી સંયમમાર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવી તેનું જ આ પરિણામ છે. આપ મારા પરમ ઉપકારી છે. પૂર્વજન્મમાં આપ મારા ગુરુ હતા. આ જન્મમાં પણ હું આપના ગુરુ તરીકે સ્વીકાર કર્યું છું. મને આપના ધર્મપુત્ર માની કર્વવ્ય-શિક્ષાથી અનુગૃહીત કરા અને આપશ્રી પ્રસન્ન મનવાળા થઇ કાઇ વિશિષ્ટ કાર્યના આદેશ કરા, જે સેવાકાર્ય કરી હું અનૃણી અનું". આર્ય સુહસ્તિસ્તિસ્તિએ અમૃતમય વાણી દ્વારા કહ્યું કે, "રાજન્! ઉભયક્ષાકમાં કલ્યાણકારી એવા જિન-ધર્મનું અનુસરણ કરા."

આર્ય મુહસ્તિસ્રિરોના બાધ પ્રાપ્ત કરી સંપ્રતિ મહારાજ જિનપ્રવચનમક્ત બની સમ્યક્ર્ત્વ સહિત ૧૨ ત્રતધારી શ્રાવક, સમ્રાટ અશાકની જેમ મહાન ધર્મ પ્રચારક હતા. તેમણે આંધ્ર વગેરે અનાર્ય દેશામાં પણ ધર્મ ના ફેલાવા કર્યા. મહારાજા સંપ્રતિએ પાતાનાં અસૂર્ય પર્યા રાજરાણીએ રાજકુમારીઓ, રાજકુમારા તેમ જ સામ તાને સાધુ બનાવી દૂર-સુદ્ધર પ્રદેશામાં વિહાર કરાવ્યા હતા. વળી તેઓ દ્વારા લાકાને સાધુચર્યાના જાણકાર બનાવી, જૈનમુનિઓની વિહારચર્યાને યાગ્ય ભૂમિકા તૈયાર કરાવી હતી. ઉપરાંત, સમાટ સંપ્રતિની પ્રાર્થનાથી આર્ય સુહસ્તિસ્રિએ પાતાના શિષ્યવર્ગને અનાર્યદેશમાં માકલ્યા, અને મિશ્યાત્વથી ચસ્ત તે ક્ષેત્રોમાં અધ્યાત્મદીપક પ્રગટાવ્યા હતા. મહારાજા સંપ્રતિએ જૈનધર્મ સ્વીકાર્યા પછી સવા કરાડ (કે સવા લાખ) જિનમૂર્તિઓ ભરાવી, ૩૬ હજાર પ્રાચીન જિનમ દિરાના અધ્યાત્મ છો હતા. મહારાજા સંપ્રતિએ જૈનધર્મ સ્વીકાર્યા પછી સવા કરાડ (કે સવા લાખ) જિનમૂર્તિએ ભરાવી, ૩૬ હજાર પ્રાચીન જિનમ દિરાના અધ્યાત્મને એક નૃતન જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા પછી જ ભાજન વાપરવાના નિયમ હતા. અને તે કારણે આ વિપુલ પ્રમાણમાં જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા પછી જ ભાજન વાપરવાના નિયમ હતા. અને તે કારણે આ વિપુલ પ્રમાણમાં જિનપ્રતિમાનો ને જિનમ દિરાનું નિર્માણ થયું હતું. આ ઉપરાંત, સંપ્રતિ મહારાજાએ ઉજ્જૈન (અવંતી)માં આચાર્ય સુહસ્તિસ્ર્રિની અધ્યક્ષતામાં એક બ્રમણ સંમેલન મેળવી, નાનકડી આગમવાચના કરાવી હતી.

એક વખત આર્ય સુહસ્તિસૂરિ ભદ્રા શેઠાણીની વાહનશાળાના સ્થાનમાં શિષ્યપરિવાર સહિત બિરાજયા હતા. રાત્રિના પ્રથમ પહેારે 'નિલનીગુલ્મ 'ના અધ્યયનનું પુનરાવર્તન કરી રહ્યા હતા. રાત્રિનું નીરવ વાતાવરણ હતું. ભદ્રાપુત્ર અવન્તિસુકુમાલ પાતાની બત્રીશ પત્નીએ સાથે ઉપર સાતમા માળે આનંદ-પ્રમાદ કરી રહ્યો હતો. સ્વાધ્યાય કરતાં આર્ય સુહસ્તિસૂરિના મધુર શખ્દતરંગો અવન્તિસુકુમાલના કર્ણ પટ પર અથડાયા. તેનું ધ્યાન શાસ્ત્રવાણી પર કેન્દ્રિત થયું. 'નિલેનીગુલ્મ ' અધ્યયનમાં કહેલું નિલેનીગુલ્મ વિમાનનું સ્વરૂપ તેને અનુભવેલું લાગ્યું. જારા વિચાર કરવાથી તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેણે પોતાના પૂર્વ ભવ જેયા. પૂર્વ ભવમાં પોતે નિલેનીગુલ્મ વિમાનમાં દેવ હતા. નિલેનીગુલ્મ વિમાનને ફરીથી પ્રાપ્ત કરવાથી અર્થાત્ ત્યાં જવાની તેને ઉત્કટ ઇચ્છા થઈ. આર્ય સુહસ્તિસૂરિ પાસે જઈ અવન્તિસુકુમાલે પોતાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી. આચાર્ય ભગવંતના ઉત્તરથી મુનિમાર્ગ શ્રહણ કરવાની ભાવના થઈ. સાધુચર્યાનો બાધ આપતાં આર્ય સુહસ્તિએ કહ્યું કે—" વત્સ! તું સુકુમાર છે. મુનિજીવન તો મીણના દાંતાેથી લોહાના ચણા ચાવવા જેવું દુષ્કર છે."

અવ'તિસુકુમાલ પાતાના નિર્ણુયમાં દઢ હતો. તેણે મુનિજીવનની કઠોરતાના બાધ સહર્ષ સ્વીકારી લીધા. તેને રૂપવતી ૩૨ સ્ત્રીઓનું આકર્ષણ તથા માતા ભદ્રાની મમતા નિર્ણુત માર્ગાથી અલાયમાન કરી શક્યા નહિ. ભદ્રા માતાની અનુમતિ ન મળવાથી મુનિવેશ પહેરી ભદ્રાપુત્ર આર્ય સુહસ્તિસૂરિ પાસે આવ્યા. તેની વૈરામ્યભાવના તીવ્ર જાણી આર્ય સુહસ્તિસૂરિએ તેને દીક્ષા આર્પા.

કાતિલ કર્મોની નિજેશ માટે દીક્ષાના પ્રથમ દિવસે જ મુનિ અવન્તિસુકુમાલ ગુરુના આદેશ પ્રાપ્ત કરી યાવજજીવન અનશનપૂર્વક કઠાર સાધના કરવા ત્યાંથી નીકળી સ્મશાનભૂમિ તરફ ગયા. ખુલ્લા પગે ચાલવાના અભ્યાસ હતા નહીં. માર્ગમાં કાંટા-કાંગરા લાગવાથી તેમના પગમાંથી લાહીનાં બિન્દુઓ ટપકવા લાગ્યાં. માર્ગમાં કાય-કલેશને સમતાપૂર્વક સહન કરતાં મુનિ અવન્તિ-સુકુમાલ નિહ્યિત સ્થાન પર પહેાંચ્યા. સ્મશાનના શિલાપદ પર અનશન સ્વીકારી ધ્યાનસ્થ બની

શ્રમણભગવંતા ૧૨૧

ગયા. સુકામલ મુનિનાં ચરણમાંથી ટપકતાં રક્તિળન્દુથી ખરડાયેલા માર્ગના રજકણાની વાસથી કુધાર્ત માંસભક્ષિણી શિયાલણી બચ્ચાંએ સાથે ત્યાં આવી. તે લાેહીથી ખરડાયેલાં મુનિનાં ચરણા ચાંટતાં ચાટતાં, મુનિના શરીરનું પણ ભક્ષણ કરવા લાગી. ચામડીનું આવરણ તૂટવા લાગ્યું. માંસ, મેદ અને મજ્જાના સ્વાદથી લુખ્ધ શિયાલણી પીઠનાં હાડકાં, પડખાનાં હાડકાં અને મસ્તકની ખાપરીને પણ ચાટવા લાગી. તેનાં બચ્ચાંએાએ પણ ભેગાં મળીને પહેલા પહારમાં મુનિના પગ, બીજા પહારમાં જંઘા, ત્રીજા પહારમાં પેટ અને ચાથા પહારમાં ઉપરના ભાગના માંસનું ભક્ષણ કર્યું. કક્ત તેના અસ્તિત્વને જણાવનાર હાડપિંજર માત્ર બાકી રહ્યું. ભેદજ્ઞાનની ઉત્તરાત્તર ચડતી ભાવનાની શ્રેણીએ અવન્તિસુકુમાલ મુનિને પોતાના લક્ષ્ય સુધી પહેાંચાડી દીધા. અત્યંત ઘર્ય પૂર્વક વેદનાને સહન કરીને મુનિ અવન્તિસુકુમાલ કાળધર્મ પામી નલિનીગુલમ વિમાનમાં પહેાંચી ગયા. દેવતાઓએ આવી તેમના મૃત્યુમહાત્સવ ઊજબ્યો.

આ બાજુ અવન્તિસુકુમાલની પત્નીએ આર્ય સુહસ્તિસૂરિની પર્યદામાં તેમને નહીં જોવાથી પૂછ્યું કે, "ભગવન્! મારા પતિ કચાં છે?" આર્ય સુહસ્તિસૂરિએ જ્ઞાનાપયાગથી જાણી સર્વ વૃત્તાંત તેને કહી સંભળાવ્યા. પુત્રવધૂ દ્વારા પાતાના પુત્રના સ્વર્ગવાસ સાંભળી ભદ્રામાતા પાગલની જેમ દાેડતાં સ્મશાનભૂમિમાં પહોંચ્યાં. ત્યાં પુત્રનું હાડપિંજર જોઈ અત્યંત વિલાપ કરતાં કહેવા લાગ્યાં કે, "હે પુત્ર! તમે સંસારને છાડ્યો. માની મમતા તથા પત્નીઓના માહ-પાશને તાેડયો તેમ જ પ્રવ્રજિત બની એક અહાેરાત્રિની સાધના કરી પ્રાણાના પણ ત્યાગ કર્યો? શું આ રાત્રિ જ તમારા માટે કલ્યાણકારિણી બની? પરિવારથી નિર્માહી બની શું ધર્મ- ગુરુથી પણ નિર્માહી બની ગયા? મુનિ અવસ્થામાં એક વાર મારા આંગણામાં આવી ઘરની પવિત્રતા પણ કેમ ન કરી?"

પુત્રના અગ્નિસ સ્કારની સાથે ભદ્રાના ધનમાં જ્ઞાનનું તેજ ફેલાયું. ભદ્રાની પુત્રવધ્યુઓને પણ વૈરાગ્ય થયો. એક ગર્ભવતી વધૂને મૂકી સમગ્ર પરિનારે આર્ય સુહસ્તિસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. અવૈતિસુકુમાલના પુત્રે પિતાની સ્મૃતિમાં તેમના દેહાવસાનના સ્થાન પર ઉજ્જૈનમાં અવૈતિપાર્શ્વનાથજીનું જૈનમ'દિર બ'ધાબ્યું, જે આજે મહાકાલના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

આર્ય સુદ્ધસ્તિસૂરિના શાસનકાળ પછી ત્રણ પ્રકારની શ્રમણુપર પરા શરૂ થઈ. તેઓ અને પૂર્વેના યુગપ્રધાન આચાર્યો ગણનાયક અને વાચનાચાર્ય પણ હતા. તેઓ ગણની તથા સંઘની સાર-સંભાળ હોતા તેમ જ શિષ્યોને આગમવાચનાપૂર્વક પઠન-પાઠન પણ કરાવતા. પછીના આચાર્યોમાં કાળભળે આ સામર્થ્ય ન રહ્યું. આથી ચારિત્રરક્ષાનું કાર્ય અને શ્રુત-જ્ઞાનરક્ષાનું કાર્ય એ વિભાગમાં વહેં ચાઈ ગયું – જ્યારે યુગપ્રધાનાચાર્યની પર પરા એક પછી એક ચાલુ રહી. એટલે એક યુગપ્રધાનનું સ્વર્ગ ગમન થતાં બીજા આચાર્યમાં યુગપ્રધાનનાં લક્ષણા પ્રગેટ અને તે ત્યારથી યુગપ્રધાન બને. આમ, ગણાચાર્ય, વાચનાચાર્ય અને યુગપ્રધાનાચાર્ય — એવી ત્રણ શ્રમણપર પરા ત્યાર પછી શરૂ થઈ. તેમાં ગણનું ઉત્તરદાયિત્વ સંભાળના ગણાચાર્ય, આગમવાચના આપનાર વાચનાચાર્ય તેમ જ પ્રભાવોત્પાદક સર્વજનહિતકારી અધ્યાત્મપ્રવૃત્તિઓ દ્વારા યુગચેતનાનો દિશાએા ધ

કરનાર યુગપ્રધાનાચાર્ય કહેવાયા. ગણાચાર્યાના સંભંધ પાતપાતાના ગણ સાથે હાેય છે, વાચનાચાર્ય ભિન્ન ગણવાળાને પણ વાચના આપે છે. યુગપ્રધાનાચાર્યાનું કાર્યક્ષેત્ર સાર્વભૌમ હાેય છે. જેન– જૈનેતર સર્વ લાેકા તેમનાથી લાભ પામે છે.

આર્ય સુહસ્તિસ્ર્રિના શિષ્યસમુદાય આર્ય મહાગિરિ કરતાં વિશાળ હતો. કલ્પસ્ત્રમાં આર્ય સુહસ્તિસ્ર્રિના મુખ્ય ૧૨ શિષ્યોના ઉલ્લેખ છે: (૧) આર્ય રાહણ, (૨) યશાભદ્ર, (૩) મેઘગણિ (ગુણસુંદરસ્રિ), (૪) કામધિંગણિ, (૫) સુસ્થિત, (૬) સુપ્રતિબહ, (૭) રિક્ષિત, (૮) રાહગુષ્ત, (૯) ઋષિગુષ્ત, (૧૦) શ્રીગુષ્ત, (૧૧) બ્રહ્મગણી અને (૧૨) સામગણી. તેમાં સ્થિવિર આર્ય રાહણથી ઉહેગણ, યશાભદ્રથી ઉડુવાડિયગણ, કામધિંગણિથી વેશવાડિયગણ, સ્થુસ્થિત—સુપ્રતિબહથી કાેટિગણ, ઋષિગુષ્તસ્ર્રિથી માનવગણ અને શ્રી ગુષ્તસ્ર્રિથી ચારણગણના વિકાસ થયા.

આર્ય સુહસ્તિસ્તિ દેશ પૂર્વ ધર, ધર્મ ધુરાના સમર્થ સંવાહક અને પ્રભાવશાળી આચાર્ય હતા. તેમના શાસનકાળમાં જૈનધર્મ ના ઘણા પ્રસાર થયા હતા. આર્ય સુહસ્તિ ૨૩ વર્ષ ગૃહસ્થ- જીવનમાં રહ્યા. તેમના ૭૭ વર્ષ ના આરિત્રપર્યાયમાં ૪૬ વર્ષ યુગપ્રધાનપદથી અલ કૃત રહ્યા. તેઓની પૂર્વેના યુગપ્રધાનામાં તેમના આરિત્રપર્યાય સૌથી વધુ—૭૭ વર્ષના હતા. આર્ય મહાગિરિની જેમ તેમનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું હતું. આર્ય સુહસ્તિસ્તિર વીરનિર્વાણ સં. ૨૯૧માં ઉજ્જૈનમાં રવર્ષાલસ પામ્યા.

ઉપકેશગચ્છીય, એાસવાલ વંશની સ્થાપના કરનારા મહાન પ્રભાવશાળી આચાર્ય શ્રી રત્નપ્રભસૂરિજી મહારાજ

શ્રી રત્નપ્રભસૂરિ મહાન પ્રભાવશાળી અને વિદ્યાસિદ્ધ મહાપુરુષ હતા. તેમણે એાસિયાં-નગરમાં એાસવાલ વ'શની સ્થાપના કરી હતી. તેમના પુણ્યપ્રભાવે ૧,૮૦,૦૦૦ નવા જૈના બન્યા હતા.

ભથવાન પાર્શ્વનાથના શ્રી કેશીગણધર પાતાના સંશયાનું સમાધાન શ્રી ગૌતમસ્વામી પાસેથી મેળવી, પાતાના શિષ્યા સાથે ભગવાન મહાવીરના શાસનમાં દાખલ થતાં, તેમના એ શ્રમણસંઘ 'પાર્શ્વાપત્ય' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. વળી, તે 'ઉપકેશગચ્છ'થી પણ એાળખાય છે. શ્રી સ્તનપ્રભસ્તિ એ જ શ્રમણપરંપરામાં વીસ્નિર્વાણની પ્રથમ સદીમાં થઈ ગયા. તેમના ગુરુ શ્રી સ્વયંપ્રભસ્તિ હતા.

શ્રી રત્નપ્રભસૂરિનું પૂર્વનામ મિણસ્તન કિંવા રત્નચૂડ હતું. તેઓ વિદ્યાધરાના રાજા હતા. એક દિવસ ભિન્નમાલ જતાં, ત્યાં શ્રી સ્વયં પ્રભસૂરિના ઉપદેશ સાંભળી, પાતાના પુત્રને રાજ્ય સાંપી, ૫૦૦ વિદ્યાધરા સાથે તેમણે દીક્ષા લીધી હતી. વીરનિર્વાણ સં. ૫૨ માં આચાય પદ પામી શ્રી રત્નપ્રભસૂરિ નામે જાહેર થયા હતા.

શ્રમણભગવ તા

શ્રી રત્નપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી ઓસિયાંમાં એક શેઠ દ્વારા ખંધાઇ રહેલું જિનમંદિર પૂર્ણુ થવા આવતાં એક ઘટના બની. એ શેઠની ગાય હંમેશાં લૂણદ્રહી પહાડી પર દ્રુધ ઝરી આવતી. આ વાતની સૂરિમહારાજને ખબર પડી ત્યારે તેમના કથન પ્રમાણે એ જમીનમાંથી ભગવાન મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા મળી આવી, અને તેની પ્રતિષ્ઠા વીરનિર્વાણુ સં. ૭૦ના મહા સુદ પાંચમના શુભ દિવસે કરવાના નિર્ણુય લેવાયા. કારંટાનગરમાં પણ આ જ દિવસે શ્રી મહાવીરસ્વામી જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. 'કલ્પદ્રુમકલિકા–વૃત્તિ' અને 'રત્નપ્રભાચાય'પૃત્ત 'માં એવા ઉલ્લેખ મળે છે કે, શ્રી રત્નપ્રભસૂરિએ આ એક જ દિવસે અને એક જ મુહૂર્તમાં, બે રૂપ ધરીને, એાસિયાં અને કારંટાતીય'માં શ્રી મહાવીરસ્વામી જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આ ચમતકારિક ઘટનાથી જૈનધમ'ની મહાન પ્રભાવના થઈ હતી અને હજારા લોકોએ જૈનધમે સ્વીકાર્યો હતો. વળી, એ જ સમયે વીરનિર્વાણ સં. ૭૦ માં શ્રી રત્નપ્રભસૂરિએ ઓસિયાંનગરમાં એાસવાલ વંશની સ્થાપના કરી હતી. ઓસિયાંમાંથી સ્થાનાંતર કરી ગયેલા જૈના આજે પણ એાસવાલ જેના તરીકે એાળખાય છે. તેમ જ ઓસિયાં અને કારંટા તીર્થમાં આજે પણ શ્રી મહાવીરસ્વામીનાં પ્રાચીન જિનાલયા વિદ્યાન છે.

શ્રી રત્નપ્રભસ્ રિ એક વખત ઉપકેશનગર પધાર્યા હતા. આ ઉપકેશનગર ભિન્નમાલ પાસે શ્રીપૃંજ રાજના પુત્ર સુરસુંદરે અને ચંદ્રમંત્રીના પુત્ર ઉહેર, કોઈ કારણાસર ઘર ત્યાંગી, વસાવ્યું હતું. આચાર્ય શ્રી પધાર્યા ત્યારે ત્યાં જૈનાનાં કોઈ ઘર ન હોલાથી તેમને ઘણું કષ્ટ પડ્યું. ઉપવાસ ઉપર ઉપવાસો કરવા પડ્યા. છતાંય તેમણે ૩૫ સાધુઓ સાથે ત્યાં ચાતુર્માસ કરવાના નિર્ણય કર્યા અને બીજા શિષ્યાને કારંટા તરફ વિહાર કરાવ્યા. ઉપકેશનગરમાં એક દિવસ મંત્રીપુત્રને સાપ કરડયાં, પણ તેને આચાર્ય શ્રીનાં ચરણાદકથી જીવતદાન મળતાં, મંત્રી તેમ જ રાજા – સૌ જૈનધર્મા અન્યા. તેઓ એાસિયાંના હોવાથી, તેઓ પણ એાસવાલ જૈના તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

કાર ટગચ્છના સ્થાપક શ્રી કનકપ્રભસ્ર્રિની આચાર્ય પદ્દવી શ્રી રત્નપ્રભસ્ર્રિના હસ્તે થઈ હતી. તેઓ શ્રી રત્નપ્રભસ્ર્રિના લઘુ ગુરુબ ધુ હતા. શ્રી રત્નપ્રભસ્ર્રિ વીરનિર્વાણ સં. ૮૪માં કાળધર્મ પામ્યા.

ગણાચાર્ય તેમ જ વાચનાચાર્યનાં બંને પદાને શાભાવનારા શ્રુતસંપન્ન આચાર્ય**શ્રી બલિસ્સહસૂરિ મહારાજ**

તથા વીરશાસનની ધર્મધુરાને વહેન કરનાર અગિયારમા યુગપ્રધાન આચાર્યપ્રી ગુણુસુંદરસૂરિ મહારાજ

સ્થવિર બલિસ્સહ, અને શ્રી ગુણુસું દરસૂરિ – એ બંને પાતાના યુગના સમર્થ પ્રભાવશાળી આચાર્ય હતા. આચાર્ય બલિસ્સહે ગણાચાર્ય અને વાચનાચાર્ય એ બંને પદેા કુશળતાપૂર્વ ક સંભાજ્યાં હતાં. શ્રી ગુણુસં દરસૂરિ યુગપ્રધાનપદે પ્રતિષ્ઠિત થયા હતા. આચાર્ય બલિસ્સહના ગુરુ આર્ય મહાગિરિ હતા. આચાર્ય શ્રી સ્થ્રૂલિબદ્રે આર્ય મહાગિરિ અને આર્ય સુહસ્તિ બંનેને સ્રિપેટ સ્થાપ્યા હતા. વયમાં શ્રેષ્ઠ હાવાને કારણે આર્ય મહાગિરિની શાખાને પૂર્વાચાર્યોએ મુખ્યતા આપી હતી. મહાગિરિશાખાના ગણાચાર્ય બલિસ્સહ હતા. આચાર્ય મહાગિરિના આઠ શિષ્ય હતા, તેમાં પ્રથમ શિષ્યનું નામ ઉત્તર (બાહુલ) અને બીજા શિષ્યનું નામ બલિસ્સહ હતું.

શ્રી ગુણસુંદરસ્રિ યુગપ્રધાનાચાર્યોની પર પરામાં થયા હતા. આચાર્ય સુહસ્તિસૂરિ અને વજસ્વામીની વચ્ચેના સમયમાં વલભી યુગપ્રધાન પટાવલી મુજબ આર્ય રેવતીમિત્ર, આર્ય મ'ત્ર, આર્ય ધર્મ, આર્ય ભદ્રગુપ્ત વગેરે પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય થયા છે. તેમાંના એક આર્ય યુણસુંદરસ્રિર હતા. યુગપ્રધાન આચાર્યોમાં આર્ય સુહસ્તિસ્ર્રિ પછી ગુણસુંદરસ્રિરને ક્રમ છે. આ યુણસુંદરસ્ર્રિરનાં બીજાં નામા મેદ્દગણિસ્ર્રિ, દ્દનસુંદરસ્ર્રિ અને ગુણકરસ્ર્રિ પણ મળી આવે છે.

આચાર્ય બલિસ્સહના જન્મ પ્રાહ્મણ કુળમાં થયાે હતાે. તેમનું ગાત્ર કૌશિક હતું. આચાર્ય ગુણુસુંદરના વંશ–જન્મ-સ્થાન આદિ સંબંધી સામગ્રી મળતી નથી, તેમના જન્મ નીર-નિર્વાણ સં. ૨૩૫ પૂર્વે'ના માનવામાં આવે છે.

આચાર્ય બલિસ્સહ પોતાના યુગમાં વિશિષ્ટ શ્રુતસ'પન્ન આચાર્ય હતા. આચાર્ય મહાગિરિ પછી તેમની ગણાચાર્ય રૂપે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. શ્રુતસ'પન્ન હોવાને કારણે ગણાચાર્ય બલિસ્સહે વાચનાચાર્ય પદનું પણ સારી રીતે સ'ચાલન કર્યું હતું. તેમનાથી 'ઉત્તર–બલિસ્સહ' નામે એક ગણ નીકળ્યા હતા, જેની ૧. કાશમ્બીઆ, ૨. સાઇત્તિઆ, ૩. કાડ બાણી અને ૪. ચન્દનાગરી એમ ચાર શાખાઓ હતી. આથી આ શ્રમણગણ તે તે પ્રદેશમાં વધુ વિહાર કરતા હશે એમ અનુમાન થાય છે. આચાર્ય બલિસ્સહના જયેલ્ડ ગુરુબ ધુનું નામ ઉત્તર હતું. આથી બ'ને ગુરુબ ધુઓના નામના સમન્વયાત્મક રૂપ 'ઉત્તર–અલિસ્સહ' ગણ નામમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. આર્ય મહાગિરિના મુખ્ય આઠ શિબ્યોમાં પ્રથમ શિબ્ય ઉત્તર આર્ય બલિસ્સહના ગુરુલાઈ હોવાને કારણે તેમના સન્માનને સૂચવનાર આ નામ સાર્થક છે.

હિમવંત સ્થિવિસવિલ મુજબ સમ્રાટ ખારવેલ દ્વારા આયેાજિત કુમારગિરિ પર મહા-શ્રમણ સંમેલનમાં આચાર્ય બલિસ્સહ ઉપસ્થિત હતા. તે વખતે તેમણે વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વમાંથી અંગવિદ્યા જેવા શાસ્ત્રની રચના કરી હતી.

આચાર્ય ગુણુમુંદરસૂરિના દીક્ષાશ્રહણ સમય વીરનિર્વાણ સં. ૨૫૯માં અને આગાર્ય-પદારાહણ સમય વીરનિર્વાણ સં. ૨૯૧માં માનવામાં આવે છે. આર્ય સુહસ્તિસૂરિના ગણુસંચાલક આચાર્યાશ્રી સુસ્થિતસૂરિના પદારાહણકાળ પણ એ જ છે. એ સમયે વાચનાચાર્યપદે આર્ય મહાગિરિના શિષ્ય બલિસ્સહ હતા. આથી જણાય છે કે આર્ય સુહસ્તિસૂરિ પછી સ્પષ્ટપણે ગણા-ચાર્ય, વાચાનાચાર્ય તથા યુગપ્રધાનાચાર્યની ભિન્ન ભિન્ન શ્રમણપરંપરા શરૂ થઈ ગઈ હતી.

પાતપાતાના પદનું ઉત્તરદાયિત્વ સારી રીતે વહન કરતાં આર્ય ળલિસ્સહ અને આચાર્ય ગુણસુંદરસૂરિએ અહિંસા અને મૈત્રીનાે સંદેશ જગતને આપી વિશ્વળ ધૃત્વની ભાવનાને સાકાર કરી હતી. 'પ્રભાવકચરિત્ર ' મુજબ, આચાર્ય શ્યામાચાર્ય (પહેલાં કાલકાચાર્ય) આચાર્ય ગુણુઝુંદર (મેઘગણિ) સૂરિના શિષ્ય હતા.

આર્ય બલિસ્સહના આચાર્યકાળ યુગપ્રધાનાચાર્ય ગુણુસુંદરસૂરિની પહેલાંના છે. આર્ય બલિસ્સહના આચાર્યકાળ વીરનિર્વાણ સં ૨૪૫ છે અને ગુણુસુંદરસૂરિના યુગપ્રધાનાચાર્યના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૨૯૧થી શરૂ થયેલા માનવામાં આવે છે. આર્ય બલિસ્સહના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૩૨૯ લગભગ મનાય છે અને આચાર્ય ગુણુસુંદરસૂરિના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૩૩૫ બતાવવામાં આવેલ છે. એ આધારે આચાર્ય ગુણુસુંદરસૂરિનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું હતું. આથી ળંને આચાર્યોના સમય વીરનિર્વાણ ત્રીજી અને ચાથી શતાબ્દી હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

સૂરિમ ત્રના કાેિ અપથી ' કાેિટકગચ્છ 'ને પ્રવર્તાવનારા, બીજી આગમવાચનાના નિત્રાદાતા તથા કલિંગ ચક્રવર્તી ભિક્ષ્પુરાયનાં યશસ્વી શાસનપ્રભાવક કાર્યામાં અગ્રેસર

આચાર્ય <mark>શ્રી</mark> સુસ્થિતસૂરિજી મહારાજ તથા આચાર્ય શ્રી સુપ્રતિબદ્ધસૂરિજી મહારાજ

આર્ય મુહસ્તિસ્તિના શાસનકાળમાં ગણધરવંશ, વાચકવંશ અને યુગપ્રધાનાચાર્યની ત્રણ શ્રમણપર પર શરૂ થઈ. ગણધરવંશની પર પરામાં આર્ય મુહસ્તિસ્તિના સ્વર્ગવાસ પછી આચાર્ય મુસ્થિત અને આચાર્ય મુપ્રતિબદ્ધ ગણાચાર્ય પદ પર બિરાજ્યા. તપની વિશિષ્ટ સાધનાથી તે બંને આચાર્યોએ જૈનશાસનની વિશિષ્ટ પ્રભાવના કરી. કોટિકગચ્છની ઉત્પત્તિ તેમના શાસનકાળમાં થઈ. આથી શ્રી સુધર્માસ્વામીથી ચાલ્યા આવતા નિશ્રે થ ગચ્છ ત્યારથી કોટિકગચ્છ નામે પ્રવર્તવા લાગ્યા.

આર્ય મુસ્થિત અને મુપ્રતિબહના ગુરુ આર્ય મુહસ્તિસ્ર હતા. આચાર્ય મુહસ્તિસ્ર દેશ પૂર્વ ધર હતા. આચાર્ય શ્રી મુસ્થિત અને મુપ્રતિબહે વિવિધ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાન મેળવ્યું. આર્ય મુહસ્તિ ચૌદ પૂર્વ ધર આચાર્ય શ્રી સ્થૂલિલદ્રના શિષ્ય હતા. આર્ય મહાગિરિ આર્ય મુહસ્તિના વડીલ ગુરુબં ધુ હતા. આચાર્ય સ્થૂલિલદ્રના દીક્ષાગુરુ આચાર્ય સંમૂતિવિજયસ્ર રિહતા. મુસ્થિર અને મુપ્રતિબહ કાક દીના રાજકુમાર હતા. તેમનું ગોત્ર વ્યાઘાપત્ય હતું. મુસ્થિતના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૨૪૩માં થયા હતા. તેમનું ગોત્ર વ્યાઘાપત્ય હતું. મુસ્થિતના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૨૪૩માં થયા હતા. મુપ્રતિબહ તેમના સગા ભાઈ તેમ જ લઘુ ગુરુબં ધુ હતા. મુસ્થિત ૩૧ વર્ષ મુધી ગૃહસ્થજીવનમાં રહ્યા. પછી શ્રુતસંપન્ન આર્ય શ્રી મુહસ્તિસ્ર્રિ પાસે તેમણે વીરનિર્વાણ સં. ૨૭૪માં દીક્ષા ચહાય કરી. દીક્ષા લીધા પછી ૧૭ વર્ષ મુધી ગુરુ પાસે તેમણે જ્ઞાનસાધનામાં એકાય બની ઉત્કૃષ્ઠ શાસ્ત્રગ્ઞન પ્રાપ્ત કર્યું.

૧૨૬ શાસનપ્રભાવક

આર્ય મહાગિરિ અને આર્ય સુહસ્તિના શિષ્યગણ જુદો જુદો હતો પણ બંને વિહાર સાથે કરતા હતા. આચાર્ય સુહસ્તિના શિષ્યગણનું ઉત્તરદાયિત્વ તેમના સ્વર્ગવાસ પછી વીરનિર્વાણ સં. ૨૯૧માં આર્ય સુસ્થિતસૂરિએ સંભાળ્યું. તે સમયે તેમની વય ૪૮ વર્ષની હતી. તેઓના સહોદર સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ તેમના અનન્ય સહયોગી હતા. તેઓ વાચના આપતા હતા. આચાર્ય સુસ્થિતસૂરિને મુખ્ય પાંચ શિષ્યા હતા: ૧. ઇંદ્રદિન્ન, ૨. પ્રિયબ્રંથ, ૩. વિદાધર ગાપાલ ૪. ઋષદિત્ત અને ૫ અહિંદત્ત.

લુવને ધર પાસેના કુમારગિરિ પર્વાત ઉપર કે જ્યાં પૂર્વે રાજા શ્રેણિકના સમકાલીન કલિંગ-નરેશ સુલાેચનરાયે શ્રમણાંને ધ્યાન કરવા માટે પાંચ ગુફાએં બનાવી હતી, તેમ જ શ્રી સુધર્મા-સ્વામીના હાથે સુવર્ણુંની શ્રી ઋષભદેવની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી; અને એ જ સુલાેચન રાજાની એક માત્ર પુત્રી અને રાજ્યને પ્રાપ્ત કરનાર મહારાજા ચેડાના પુત્ર પરમ જૈનધર્મી કલિંગાધિપતિ શાભનરાયે આ શત્રુંજયાવતાર રૂપ કુમારગિરિ તીર્થની યાત્રા કરી હતી; અને તેમની આઠમી પેઢીએ ક્ષેમરાજ રાજા સાથે મગધસમ્રાટ અશાકે મહાભયંકર 'કર્લિંગનું યુદ્ધ' કર્યું હતું તે ક્ષેમરાજના પુત્ર વુકુરાજે આ તીર્થારૂપ કુમારગિરિ અને કુમારીગિરિ ઉપર જૈન શ્રમણોને ચાતુર્માસ રહેવા માટે ૧૧ ગુફાએા બનાવી હતી; અને તેમના પુત્ર, જે જૈન શ્રમણોના અનન્ય ભક્ત હાવાથી 'ભિકૃપુરાય' નામથી એાળખાતા હતા અને મહામેઘવાહન તથા ખારવેલાધિપતિ નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા અને તેમના દ્વારા આ કુમારગિરિ ઉપર શ્રેણિક રાજાએ બ'ધાવેલા જિનમ દિરના જોઈ દ્વાર થયા હતા. અને તેમાં શ્રી ઋષભદેવની પુનઃ પ્રાપ્ત સુવર્ણ પ્રતિમાની તેમ જ નવી બ'ધાવેલ ગુફાએમમાં પણ અનેક માેટી જિનપ્રતિમાંઓની પ્રતિષ્ઠા આ જ આચાર્ય સુસ્થિતસૂરિ અને આચાર્ય સુપ્રતિબહસૂરિની સાંનિધ્યતામાં થઈ હતી. આ બંને આચાર્ય ભગવંતાએ આ જ કુમારગિરિ પર્વત ઉપર ઉચ તપશ્ચર્યા કરીને કેહવાર સુરિમંત્રના જાય કર્યા હતા અને ત્યારથી આ બ'ને આચાર્યોની પ્રસિદ્ધિ 'કાેટિકગણ 'ના બિરુદથી થવા પામી હતી. અર્થાત એ સમયે નિગ્ર' થગચ્છનું ખીજું નામ કાેટિકગચ્છ પડ્યું હતું. આગળ જતાં તેની વિવિધ શાખાએક અને કુળ આ વિગતે પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં—શાખાએા : ૧. મિજિઝમા, ૨. વિદ્યાધરી, ઉચ્ચનાગરી અને વજ (વઇરી) કુળા: ૧. બંભલિજજ, ૨. વત્થલિજજ, ૩. વાણજજ અને ૪. પણણવાહણય.

આચાર્ય સુસ્થિતસૂરિ અને સુપ્રતિબહસૂરિના સમયમાં જૈન શ્રમણસંઘનું માેટું સંમેલન થયું હતું અને બીજી આગમવાચના થઇ હતી. પૃવે વીરનિર્વાણ સં. ૧૬૦ (લગભગ)માં પાટલીપુત્ર—પટણામાં શ્રી સ્થૂલિબદ્રસૂરિની અધ્યક્ષતામાં પહેલી આગમવાચના થઇ હતી; અને આગમા સુરક્ષિત જળવાઇ રહે તે માટે વ્યવસ્થા કરી હતી. પરંતુ મુનિઓનું અસંગ જીવન એટલે કાયમ સમૂહ્રરૂપે રહી શકાય નહીં અને એકધારું પઠન-પાઠન ચાલી શકે નહીં—ઇત્યાદિ કારણે કંડસ્થ જિનાગમાની રક્ષામાં અનેક અંતરાયા આવી ઊભા રહેતા, પરિણામે જિનાગમાને મુખપાઠ રાખનારા મુનિવરાની સંખ્યા ઘટતી ગઇ. આથી સમ્રાટ સંપ્રતિએ ઉજ્જૈનમાં આચાર્ય સુહસ્તિસૂરિની અધ્યક્ષતામાં એક શ્રમણસંમેલન મેળવી નાની સરખી આગમવાચના કરાવી હતી. અને તેનાથી જે તે ફ્રેત્રમાં મુનિવરા દ્વારા આગમાલ્યાસ ચાલતા રહ્યા. પરંતુ ત્યાર પછી થાડાં

શ્રમણભગવ તા

વર્ષો જતાં રાજ્યાશ્રયમાં મેટિંા પલેટા આવતાં સમગ્ર જૈનધર્મ માટે ભય ઊભાે થયાે. પાટલીપુત્ર વગેરેમાં જૈન શ્રમણા પર કાળા કેર વર્તાતાં તેઓ કલિંગ તરફ વિહાર કરવા લાગ્યા. આથી પઠન-પાદન બંધ થયું.

આ સમયે કલિંગના રાજા ભિક્ષ્ણુરાય પરમ જૈનધમી હતા. તેમણે પ્રથમ આ વિકટ પરિસ્થિતિ દ્વર કરી, પછી કુમારગિરિ પર આચાર્ય સુસ્થિતસૂરિ અને આચાર્ય સુપ્રતિબહસૂરિ આદિ શ્રમણસંઘને આમંત્રી શ્રમણસંમેલન મેળવી બીજી આગમવાચના કરાવી હતી. આ સમયે કલિંગમાં શ્રમણોનું વિશેષ આગમન થવાથી આ આગમવાચનામાં શ્રમણગણ માંદી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત હતો. 'હિમવંત સ્થવિરાવલી ' મુજબ આ પ્રસંગે જિનકલ્પીની તુલના કરનાર આચાર્ય મહાગિરિના શિષ્યો—પ્રશિષ્યો આચાર્ય બલિસ્સહસૂરિ, દેવાચાર્ય આચાર્ય ધર્મ સેન વગેરે ૨૦૦ શ્રમણો, આચાર્ય સુસ્થિત વગેરે ૩૦૦ સ્થવિરકલ્પી શ્રમણો, આર્યા પોઇણી વગેરે ૩૦૦ સાધ્વીજઓ તેમ જ ૭૦૦ શ્રાવિકાઓ એકત્ર થયાં હતાં. વાચનામાં ૧૧ અંગો અને ૧૦ પૂર્વોના શાસ્ત્રપાઢોને વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યા હતા. આચાર્ય બલિસ્સહસૂરિએ આ વાચના પ્રસંગે વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વમાંથી અંગવિદ્યા વગેરે શાસ્ત્રોની રચના કરી હતી.

યુગપ્રધાન આર્ય સુહસ્તિસ્તિના ૧૨ મુખ્ય શિષ્યામાં આચાર્ય સુસ્થિતસ્તિ એક હતા. આર્ય રાહેલું વગેરે પાતાના ૧૧ ગુરુબંધુ મુનિઓમાં ચાર આચાર્ય સુસ્થિતથી માટા હતા અને ૭ નાના હતા. તે મુનિઓથી કેટલાંક ગહ્યા, શાખાઓ અને કુળા નીકળ્યાં હતાં.

આચાર્ય સુસ્થિતના ગૃહસ્થજવનના કાળ લગભગ ૩૧ વર્ષના હતા. તેમણે દ્રપ વર્ષના સંયમપર્થાયમાં ૪૮ વર્ષ સુધી શ્રમણસંઘનું નેતૃત્વ કર્યું હતું. ૯૬ વર્ષનું આયુષ્ય ભાગવી, તેઓ કુમારગિરિ પર્વત ઉપર વીરનિર્વાણ સં. ૩૩૯માં સ્વર્ગવાસી થયા હતા. તેઓશ્રીના જીવન સાથે અનેક રીતે જોડાયેલ આ તીર્થરૂપ કુમારગિરિ પર્વત આજ વર્ષમાનમાં ખંડગિરિ અને ઉદ્યગિરિ નામે પ્રસિદ્ધ છે અને ત્યાંની જૈન ગુફાઓ આજે પણ જૈનધર્મના ગૌરવભર્યા પ્રાચીન ઇતિહાસના પ્યાલ આપે છે.

આગમશાસ્ત્રના પઠન-પાઠન દ્વારા જિનવાણીને વહેતી રાખનારા વાચનાચાર્ય આચાર્ય શ્રી સ્વાતિસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય બલિસ્સહની જેમ આચાર્ય સ્વાતિસૂરિ પણ જૈન શ્રમણપર પરામાં વાચનાચાર્ય પદે હતા. એ સમયે યુગપ્રધાન પર પરામાં વાચનાચાર્ય પર પરા અને ગણાચાર્ય પર પરા ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પ્રવર્ત તી હતી. યુગપ્રધાન પર પરાનું ઉત્તરદાયિત્વ આચાર્ય ગુણસુંદરસૂરિ કરી રહ્યા હતા. વાચનાચાર્ય બલિસ્સહ પછી વાચનાચાર્ય સ્વાતિસૂરિના કાળના પ્રારંભ થાય છે. ત્યાં સુધીમાં ગુણસુંદરસૂરિને યુગપ્રધાનપદ સંભાળતાં લગભગ ૩૯ વર્ષ થઇ ગયાં હતાં. નંદીસૂત્ર સ્થવિરાવલી મુજબ આ આચાર્ય સ્વાતિસૂરિ વાચનાચાર્ય બલિસ્સહના ઉત્તરાધિકારી હતા. બલિસ્સહ દશ પૂર્વધર

આર્ય મહાગિરિના શિષ્ય હતા. આર્ય મહાગિરિના પૂર્વ ગુરુક્રમ નંદી સ્થવિસવલીમાં અને કલ્પસૂત્ર સ્થવિસવલીમાં લગભગ સમાન છે. આર્ય સુહસ્તિસૂરિની પર'પરામાં ગણાચાર્ય'પદ પર તે સમયે આચાર્ય સુસ્થિતસૂરિ અને આચાર્ય સુપ્રતિબદ્ધસૂરિ હતા.

આચાર્ય સ્વાતિસ્તિનો જન્મ ખ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયા હતા. નંદીસ્ત્રના ઉલ્લેખ મુજબ તેમનું ગાત્ર હારિત હતું. સ્વાતિસ્તિર નામે કેટલાક આચાર્યા થયા છે તેમાં આ પહેલા સ્વાતિસ્તિર છે. તત્ત્વાર્થસ્ત્રતના રચનાકાર ઉમાસ્વાતિ આચાર્ય સ્વાતિસ્તિરિથી જીદા છે. ઉમાસ્વાતિનું ગાત્ર કૌલીષણ હતું, ને તેઓ ઉચ્ચનાગર શાખાના હતા. આચાર્ય સ્વાતિસ્તિરિના સમયમાં ઉચ્ચનાગર શાખાની ઉત્પત્તિ જ થઇ ન હતી. આથી બ'ને સ્પષ્ટપણે જીદા જ છે. આચાર્ય સ્વાતિજી પાતાના યુગમાં પ્રભાવક આચાર્ય હતા. તેમણે વાચનાચાર્ય પદ અત્યંત કુશળતાપૂર્વક સંભાત્યું હતું અને જૈનદર્શનની માટી પ્રભાવના કરી હતી. આચાર્ય સ્વાતિસ્તિરિના સમયે મગધદેશ પર મીર્યવંશનું શાસન ચાલતું હતું.

વાચનાચાર્ય સ્વાતિના આચાર્ય પદારાહણના સમય બલિસ્સહ અને આચાર્ય શ્યામસ્કરિ વચ્ચેના છે. આચાર્ય બલિસ્સહના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૩૨૯માં અને વાચનાચાર્ય શ્યામસૂરિના આચાર્ય પદારાહણુ સમય વીરનિર્વાણ સં. ૩૩૫માં માનવામાં આવે છે. આથી વાચનાચાર્ય સ્વાતિના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૩૨૯ પછીના અને વીરનિર્વાણ સં. ૩૩૫ પૂર્વે ના સંભવે છે.

જૈનદર્શનનું મહદ્દ અંશે જ્ઞાન દર્શાવતું 'પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર'ના રચયિતા ક્શ્રી શ્યામાચાર્યજી (પહેલા કાલકાચાર્યજી) મહારાજ તથા ૧૦૮ વર્ષના વયાવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ યુગ્રેપ્રધાન શ્રી ષાંડિલાચાર્ય (સ્કંદિલસૂરિ) મહારાજ

આગાય શ્રી શ્યામાચાર્ય તથા શ્રી ષાંડિલાચાર્ય નંદીસૂત્રના ઉલ્લેંખ મુજબ, અનુક્રમે ૧૧મા અને ૧૨મા વાચનાચાર્ય હતા. યુગપ્રધાન પટ્ટાવલીકારોએ એ બંને આચાર્યોને યુગપ્રધાન માન્યા છે, અને અનુક્રમે ૧૨મા અને ૧૩મા યુગપ્રધાન તરીકે જણાવ્યા છે. જેન પર પરામાં ચાર કાલકાચાર્ય પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે, તેમાં શ્રી શ્યામાચાર્ય મામ્યા માન્ય કાલકાચાર્ય થી ઓળખાવવામાં આવે છે. વલ્લભી યુગપ્રધાન પટ્ટાવલીમાં યુગપ્રધાનશ્રી ગુણસુંદરસૂરિ પછી કાલકાચાર્યનું નામ છે. અને दुस्समझळसमणसंचश्य પટ્ટાવલીમાં ગુણસુંદરસૂરિ પછી યુગપ્રધાન રૂપે શ્યામાચાર્યનું નામ છે. વાસ્તવમાં તે બંને એક જ છે.

વાચનાચાર્ય ના ક્રમમાં આર્ય મહાગિરિના શિષ્ય વાચનાચાર્ય બલિસ્સહની પછી આચાર્ય સ્વાતિ અને આચાર્ય સ્વાતિની પછી વાચનાચાર્ય શ્યામાચાર્ય થયા. શ્યામાચાર્ય પછી વાચનાચાર્ય વાંડિલ્યસૂરિના ક્રમ બતાવ્યા છે. યુગપ્રધાન પટ્ટાવલીમાં યુગપ્રધાન ગુણુસુ દરસૂરિ પછી અનુક્રમે શ્યામાચાર્ય અને વાંડિલ્યસૂરિના ઉલ્લેખ છે. વાંડિલ્યસૂરિના ઉલ્લેખ યુગપ્રધાન પટ્ટાવલીમાં

સ્કં'કિલના નામથી છે. આ બ'ને એક જ છે, પણ આગમવાચનાકાર સ્કં'કિલથી આ યુગપ્રધાન સ્કં'કિલ જુદા છે.

શ્રી શ્યામાચાર્ય અને શ્રી ષાંડિલ્યાચાર્ય – ળ'નેના જન્મ બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયા હતા. ન'દીસૂત્ર અનુસાર આચાર્ય શ્યામનું ગાત્ર હારિત અને આચાર્ય ષાંડિલ્યનું ગાત્ર કૌશિક છે. આચાર્ય શ્યામના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૨૮૦માં અને આચાર્ય ષાંડિલ્યના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૩૦૬માં દર્શાવવામાં આવે છે.

શ્રી શ્યામાચાર્ય: સંસારથી વિરક્ત થઇ શ્યામાચાર્યે વીરનિર્વાણ સં. ૩૦૦માં શ્રી ગુણાકરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. દીક્ષા સમયે તેમની વય ૨૦ વર્ષની હતી. યુગપ્રધાના-ચાર્ય ગુણસું દરસૂરિ અને વાચનાચાર્ય સ્વાતિના સ્વર્ગવાસ પછી શ્યામમુનિએ વીરનિર્વાણ સં. ૩૩૫માં યુગપ્રધાનાચાર્ય તથા વાચનાચાર્ય એ બંનેય પદવીનું ઉત્તરદાયિત્વ સંભાળયું હતું. શ્રી શ્યામાચાર્યની શ્રુતસાધના વિશિષ્ટ હતી. તેઓ તે સમયના દ્રવ્યાનુયાગના પ્રકાંડ જ્ઞાતા અને જૈનસિદ્ધાંતના વિષયામાં સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યાકાર હતા. ઇતિહાસમાં તેમની પ્રસિદ્ધિ નિગાદના વ્યાખ્યાતા તરીકે થાય છે, જે પ્રસંગ શ્રી સીમ ધરપ્રભુને કરાયેલા ઇન્દ્રના પ્રશ્ન અને પ્રભુજએ આપેલા ઉત્તર શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે, જે આ રીતે છે:

એક વખત સૌધર્મેન્દ્રે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં શ્રી સીમ'ધરસ્વામી પાસે સૂક્ષ્મ નિગાદની વિશિષ્ટ વ્યાખ્યા સાંભળી અને પ્રક્ષ કર્યો કે—" ભગવન ! ભરતક્ષેત્રમાં નિગાદ સંખંધી આવા પ્રકારની વ્યાખ્યા કરવાવાળા કાઈ મુનિશ્રમણ, ઉપાધ્યાય કે આચાર્ય છે?" સૌધર્મેન્દ્રના પ્રક્ષના ઉત્તર આપતાં શ્રી સીમ'ધરસ્વામીએ આચાર્ય શ્યામનું નામ બતાવ્યું. સૌધર્મેન્દ્ર ભરતક્ષેત્રમાં વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના રૂપમાં આચાર્ય શ્યામ પાસે આવ્યા તેમના જ્ઞાનબળની પરીક્ષા કરવા માટે તેમણે પાતાના હાથ તેમની સામે ધર્યા. હસ્તરેખાના આધારે આચાર્યશ્રી શ્યામે જાણ્યું કે, નવાગ તુક બ્રાહ્મણનું આયુષ્ય પલ્યોપમથી પણ વધારે છે. આથી આચાર્યશ્રી શ્યામે તેમની સામે ગ'ભીર દિષ્ટિથી જોયું અને કહ્યું કે—" તમે મનુષ્ય નથી, દેવ છા." આ ઉત્તરથી સૌધર્મેન્દ્રને સંતાષ્ય મન્યો અને નિગાદનું સંગાપાંગ વર્ણન કરી ઇન્દ્રને આશ્ર્યાય ચિક્ત કર્યા. પાતાના આગમનનું રહસ્ય ખુલ્લું કરતાં સૌધર્મેન્દ્રે કહ્યું કે, મે સીમ'ધરસ્વામી પાસે નિગાદ સંબ'ધી જેવી દેશના સાંભળી તેવું જ વિવેચન આપની પાસે સાંભળી અત્યંત પ્રભાવિત થયા છું."

દેવાની રૂપસંપત્તિ જોઇ કાઇ શિષ્યમુનિ નિયાણું ન બાંધી લે એ હેતુથી ભિક્ષાચર્યામાં ગયેલા મુનિમંડળના આગમન પહેલાં જ સૌધમે ન્દ્ર શ્યામાચાર્યની પ્રશાંસા કરતાં કરતાં જવા લાગ્યા. શ્યામાં ચાર્ય શિષ્યોને સિદ્ધાંતો પ્રત્યે અધિક આસ્થાશીલ કરવા માટેની દિષ્ટથી બાલ્યા, "સૌધર્મે ન્દ્ર! કાઈ પણ સાંકેતિક ચિદ્ધ વિના શ્રમણો દેવાગમનની વાત કેવી રીતે જાણશે ?" આચાર્ય દેવની અનુત્રા મેળવી સૌધર્મે ન્દ્રે ઉપાશ્રયનું દ્વાર પૂર્વમાંથી પશ્ચિમાભિમુખ કર્યું. શ્રી શ્યામાચાર્યના શિષ્યો બાેચરી લઇ ને પાછા કર્યા ત્યારે તેઓ ઇન્દ્રના આગમનથી માંડીને દ્વારના સ્થાનાન્તર શ્ર. ૧૭

સુધીના સર્વ વૃત્તાંત સાંભળી વિસ્મય ધામ્યા ઇન્દ્રાગમનની આ વાત પ્રભાવકચારિત્રના કાલક-સૂરિપ્રભ'ધમાં કાલકસૂરિ સાથે જોડાયેલી છે, જ્યારે વિશેષાવશ્યક, આવશ્યકચૂર્ણી આદિ ગ્ર'થામાં આચાર્ય રક્ષિત સાથે જોડાયેલી છે.

આચાર્ય પાંડિલ્ય: ભાગાર્થી વિરક્ત થઈ ષાંડિલ્યે વીરનિર્વાણ સં. ૩૨૮માં મુનિદીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. આચાર્ય શ્યામાચાર્ય પછી વીરનિર્વાણ સં. ૩૭૬માં તેમણે વાચનાચાર્ય તેમ જ યુગપ્રધાનપદ – એ ળંને પદવીએ સંભાળી હતી. આચાર્યપદારાહણ સમયે શ્રી ષાંડિલ્ય-મુનિની વય ૭૦ વર્ષની હતી. સ્થવિરાવલીમાં તેઓ માટે 'અજજજહર'' એવું વિશેષણ આપ્યું છે, તેથી નક્કી થાય છે કે તેઓ આર્યજીત વ્યવહારને સંપૂર્ણ વફાદાર હતા. તપગચ્છ પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે કે તેમણે વીરનિર્વાણ સં. ૪૦૬ થી સં. ૪૧૪ વચ્ચે 'જીતકલ્પ (જીતમર્યાદા)' નામનું શાસ્ત્ર રચ્યું. હિમવંત સ્થવિરાવલી મુજબ આર્ય પાંડિલ્યને આર્ય જીતધર અને આર્ય સમુદ્ર નામના છે શિષ્યો હતા. પાંડિલ્યગચ્છનું નામ પણ આચાર્ય પાંડિલ્યથી નીકળ્યું છે તેમ અતાવ્યું છે.

પ્રજ્ઞા પના સુત્ર : આ ચાર્ય શ્રી કયામા ચાર્ય દ્રવ્યાનુ યેણના વિશિષ્ટ વ્યાપ્યાકાર હતા. તેમણે પ્રગ્નાપના (પન્નવણા) સૂત્ર જેવા વિશાળકાય સૂત્રની સ્ચના કરી છે. ઉપાંગ સાહિત્યમાં પન્નવણા ચાેશું ઉપાંગ છે. આ ઉપાંગમાં ૩૬ પદેા છે, ૩૪૯ સૂત્ર છે અને ૭૭૮૭ શ્લાેકપ્રમાણ છે. આ સમયાપાંગસૂત્રનું ઉપાંગ છે. પ્રજ્ઞાપનાના બે વિભાગ છે : (૧) જીવપ્રજ્ઞાપના અને (૨) અજીવપ્રજ્ઞાપના. જીવપ્રજ્ઞાપનામાં જૈનદર્શનસમ્મત જીવવિજ્ઞાન સંબંધી વિસ્તૃત વિવેચન છે. પાંચ સ્થાવર જીવાનાં વર્ષાનમાં વનસ્પતિવિજ્ઞાન વિસ્તારપૂર્વ'ક સમજાવેલ છે. ત્રસજીવાના પ્રકરણમાં મૃતુષ્યના ત્રણ પ્રકાર બતાવ્યા છે: (૧) કર્મ ભૂમિજ, (૨) અકર્મ ભૂમિજ અને (૩) અંતદ્ધી પજ. અંતદ્ધી પજ મનુષ્યાનાં વર્ણનમાં એકારૂપ, હ્યકર્ણ, ગજકર્ણ, ગાેકર્ણ, અયામુખ, ગામુખ, ગજમુખ, સિંહમુખ, વગેરે જુદા જુદા પ્રકારના મનુષ્યાના ઉલ્લેખ છે. અનાર્યાના પ્રકરણમાં શક, યવન, કિરાત, બર્બર આદિ મ્લેચ્છ જાતિઓનું વર્ણન છે અને આર્યોના પ્રકરણમાં, જાતિઆર્ય, કુલાર્ય, કર્માર્ય, શિલ્પાર્થના વર્ણનમાં વિવિધ પ્રકારની આર્યજાતિએા, આર્યક્રેલા અને આર્યજનાચિત વિવિધ પ્રકારના વ્યાપારકર્મોના, જૈનદર્શનસમ્મત સાડા પચીસ આર્ય દેશાના તથા ખ્રાહ્મી, યવની, ખરાષ્ટ્રી, પુકખર, સારિયા, અંતકખારિયા, અકખરપૂરિયા, વૈનયિકી, અંકલિપિ, ગણિતલિપિ, ગાંધવીલિપિ, આદર્શાલિપિ, દેામિલિપિ (દ્રવિડી), પૌલિન્દી આદિ અનેક લિપિઓના ઉલ્લેખ પ્રાચીન સભ્યતા અને સંસ્કૃતિ જાણવા માટે મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આ ગ્રાંથમાં અર્ધમાગધી બાલવાવાળાને ભાષાર્થ કહ્યા છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે, આર્ય દેશનિવાસી મનુષ્યોની મુખ્ય ભાષા અર્ધ માગધી હતી.

અજવપ્રજ્ઞાપના પ્રકરણમાં જૈનદર્શનસમ્મત ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય-વિભાગનું વર્ણન છે. દાર્શનિક દેષ્ટિથી આ વિભાગ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. પ્રજ્ઞાપનાનું ૧૧ મું પદ ભાષાવિજ્ઞાનની વિશદ વ્યાખ્યા જણાવે છે.

અર અનુયેાગામાં પ્રજ્ઞાપના આગમ દ્રવ્યાનુયાગમાં ગણાય છે. અંગામાં લગવતીસૂત્ર અને ઉપાંગામાં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર સર્વ'થી અધિક વિશાળ છે. આ સૂત્ર ઉપર ટીકાકાર શ્રી હસ્લિદ્ર- શ્રમણભગવ તાે

સૃરિની ૩૭૨૮ શ્લાેકપ્રમાણ લઘુ ઠીકા અને આચાર્યાશ્રી મલયગિરિની ૧૬,૦૦૦ શ્લાેકપ્રમાણ વિસ્તૃત ઠીકા છે. જૈનદર્શાનનું મહદ્ અંશે સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવા માટે આ એક જ આગમ છે તેમ કહીએ તાે ચાલે.

પન્નવણાના પ્રારંભિક મંગલાચરણનાં પદેામાં શ્રી શ્યામાચાર્યાને પૂર્વ શ્રુતધારક જણાવ્યા છે. શ્રી શ્યામાચાર્ય દીર્ઘાયુ હતા. મુનિજીવનના ૭૬ વર્ષના કાળમાં ૪૧ વર્ષ સુધી યુગપ્રધાનપદે રહ્યા. તેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૯૬ વર્ષ, ૧ માસ અને ૧ દિવસનું હતું. તેમના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૩૭૬માં થયા.

અાર્ય ષાંડિલ્યના ગૃહસ્થપર્યાયના કાળ ૨૨ વર્ષના હતા. તેઓ ૪૮ વર્ષ સુધી સામાન્ય મુનિપર્યાયમાં રહ્યા. સંયમીજીવનનાં કુલ ૭૬ વર્ષના સમયગાળામાં ૨૯ વર્ષ યુગપ્રધાનપદ શાભાવ્યું. આર્ય ષાંડિલ્ય ૧૦૮ વર્ષની વય પૂર્ણ કરી વીરનિર્વાણ સં. ૪૧૪માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

આચાર્યશ્રી ક્યામાચાર્ય અને આચાર્યશ્રી ષાંડિલ્ય એ બંને આચાર્યોએ જૈનશાસનમાં વાચનાચાર્ય અને યુગપ્રધાનાચાર્ય એ બંનેય પદવીએા અલંકૃત કરી આચાર્યની ભૂમિકામાં તે સમયે મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

શ્રમણગણની ઘુરાને વહન કરનારા યુગધર્મા ગણાચાર્યો શ્રી ઇન્દ્રદિશ્નસ્ર્રિજી મહારાજ, શ્રી આર્યાદેશ્નસ્ર્રિજી મહારાજ અને શ્રી આર્ય સિંહગિરિસ્ટ્રિજિ મહારાજ

પ્રભાવક આચાર્યોની પર પરામાં આચાર્ય ઇન્દ્રદિન્તસ્તરિ, આચાર્ય આર્યદિનનસૂરિ અને આર્ય-સિંહિગિરિસૂરિ એ ત્રણેયનું એકમાથે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. આર્ય સુદ્ધસ્તિસૂરિની ગણાચાર્ય પર પરામાં એ ત્રણેયના અનુક્રમે ઉલ્લેખ છે. કલ્પસૂત્ર સ્થવિરાવલિની લઘુ અને બૃહદ્ બ'ને વાચનામાં તેમનું વર્ણન છે. તેઓનાં જીવન વિશે ખાસ કાેઇ વિગતા ઉપલબ્ધ નથી.

આચાર્ય સ્થૂલિભદ્ર પછી આર્ય મહાગિરિ અને આર્ય મુહસ્તિસ્ર્રિ— એ બ'નેની શિષ્યપર'પરા ભિન્ન ભિન્નરૂપે જેવા મળે છે. આર્ય મહાગિરિની શિષ્યપર'પરામાં આર્યો બલિસ્સહ, આર્ય સ્વાતિ વગેરેના ઉલ્લેખ છે અને આર્ય સુહસ્તિસ્ર્રિની પર'પરામાં ગણાચાર્ય સુસ્થિતસ્ર્રિ અને સુપ્રતિબદ્ધસ્ર્રિ પછી આચાર્યઇન્દ્ર દિન્ન, આચાર્ય આર્યદિન્ન અને આર્ય સિંહિગિરિના ઉલ્લેખ છે. આચાર્ય સુસ્થિતસ્ર્રિને મુખ્ય પાંચ શિષ્યા હતા, તેમાં આચાર્ય ઇન્દ્રદિન્નનું નામ સર્વ પ્રથમ છે. અને આચાર્ય આર્યદિન્નને બે શિષ્યા હતા : ૧. આર્ય શાન્તિશ્રેણિક અને આર્ય સિંહિગિરિ. દશ પૂર્વધર ગગનગામિની વિદ્યાના ધારક આર્ય વજારવામીના ગુરુ આર્ય સિંહિગિરિસ્ર્રિ હતા.

આચાર્ય ઇન્દ્રદિવ્નસૂરિના ગુરુખંધુ આચાર્ય પ્રિયગ્રન્થસૂરિના જીવનની એક વિશેષ પ્રભાવક ઘટના આ પ્રમાણે મળે છે:—આચાર્ય પ્રિયગ્રન્થસૂરિ મંત્રવિદ્યાના વિશેષ જાણકાર હતા. ૧૩૨ શાસનપ્રભાવક

એક વાર તેઓ હર્ષ પુરનગરમાં પધાર્યા ત્યાં એક યત્તમાં બકરાનું બલિદાન અપાતું હતું. આચાર્ય પ્રિયગ્રન્થસૂરિએ શ્રાવકા દ્વારા આ વાત જાણી. બકરાના આ બલિદાનને અટકાવવા શ્રી પ્રિયગ્રંથન્સૂરિએ શ્રાવકાને મંત્રિત વાસફોપ આપ્યા અને એ બકરાની ઉપર નાખવાનું કહ્યું. શ્રાવકોએ તે પ્રમાણે કર્યું. અભિમંત્રિત વાસફોપના પ્રભાવથી બકરા બેલવા લાગ્યાે. બકરાના માંએથી મનુષ્યની ભાષા સાંભળી લોકા આશ્ચર્ય પામ્યાં. બકરાએ યત્તમાં થતી હિંસા બંધ કરવા અને પ્રિયગ્રંથસૂરિ પાસેથી સત્યધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણા આપી. આમ, મંત્રવિદ્યા દ્વારા આચાર્ય પ્રિયગ્રન્થસૂરિએ બ્રાહ્મણસમાજને પ્રતિબાધ આપી અધ્યાત્મને અનુકૂળ બનાવ્યા. ઇતિહાસમાં પ્રિયગ્રન્થસૂરિને મહાપ્રભાવક મંત્રવાદી કહ્યા છે.

આર્ય સિહિગિરિસૂરિ: અર્ય સિંહિગિરિસૂરિને મુખ્ય ગાર શિષ્યા હતા: ૧. સ્થિવર આર્ય સમિત, ૨. સ્થિવર આર્ય ધનગિરિ, ૩. આર્ય વજસ્વામી અને ૪. આર્ય અહિંદ્દત્તા. તેમાંના આર્ય વજસ્વામીનું જીવનચરિત્ર હવે પછીના ક્રમે વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. આર્ય સમિત અને આર્ય ધનગિરિ પણ આર્ય વજસ્વામીના સંસારીપણે નિકટના સંબંધી હતા. આર્ય ધનગિરિ શ્રી વજસ્વામીના પિતા અને આર્ય સમિત શ્રી વજસ્વામીના મામા હતા. એ બન્નેએ આર્ય વજસ્વામી પહેલાં આર્ય સિંહિગિરિ પાસે દીક્ષા બ્રહ્યુ કરી હતી. આર્ય સમિતના જીવનના એક વિશેષ ધર્મ પ્રભાવક પ્રસંગ મળે છે:

અચલપુર નામના નગરની પાસે કૃષ્ણા અને પૂર્ણા નામની નદીઓ વહેતી હતી. બંનેની વચ્ચેના દ્રીપમાં ૫૦૦ તાપસા રહેતા હતા. તે સ્થાન બ્રદ્ધાદ્રીપને નામે પ્રસિદ્ધ હતું. બ્રદ્ધાદ્રીપ-નિવાસી તાપસામાં એક તાપસ પાદલેપવિદ્યાના જાણકાર હતા. તે તાપસ પગ ઉપર ઔષધના લેપ કરી, નદીનાં પાણી ઉપર ચાલી, પારણાંના દિવસે અચલપુરમાં ભાજન ગ્રહણ કરવા માટે ગમનાગમન કરતા હતા. તે ચમત્કાર કોઈ મંત્રવિદ્યાના ન હતા, ઔષધવિશેષના લેપને કારણે તેમ થતું હતું. સામાન્યજન તે જોઈ ઘણાં પ્રભાવિત થતા હતા. કેટલાક લાકો એમ પણ કહેતા હતા કે, આવી પ્રભાવશાળી વ્યક્તિ અન્ય ધર્મમાં તેમ જૈનશાસનમાં પણ નથી. આવા પ્રકારની તાપસની ચમતકારશક્તિની સામે જૈનશાસનની પ્રભાવનાના ઉપહાસ કરવામાં આવતા હતા.

એક દિવસ શ્રી વજસ્વામીના મામા યાગસિદ્ધ મહા-તપસ્વી આચાર્ય શ્રી સમિત શ્રામાનુશ્રામ વિહાર કરતાં અચલપુર પધાર્યા. જૈન શ્રાવકોએ જૈનશાસનની અપવાદકારી પરિસ્થિતિ આચાર્ય શ્રી સમિતને જણાવી. આચાર્ય શ્રી સમિતે કહ્યું કે, '' હે શ્રાવકા ! આ કાઈ તપના અમત્કાર નથી, પણ પદલેપના છે. જલથી પગ ધાઈ નાખવામાં આવે તો આવે અમત્કાર તાપસ દ્વારા સંભવિત નથી." આચાર્ય શ્રી દ્વારા આ વાસ્તવિકતા જાણી એક શ્રાવકે પાતાને ઘર ભાજન માટે તાપસને નિમંત્રણ આપ્યું. ઘરે સ્વાગત કરતી વખતે ખાસ તેમના પગ ધાયા. તે પછી ભાજન કરાવ્યું. નદીની પાસે જતી વખતે કેટલાક લોકા સાથે ગયા. કંઈક લેપ પગ પર ચોંટી રહેલા હશે એવી સંભાવનાથી તાપસે સાહસ કરીને પાતાના પગ નદીનાં પાણી પર રાખ્યા. પરંતુ શ્રાવકોએ પગ ધાતી વખતે પગ ઉપરના લેપ સારી રીતે ધાઈ નાખ્યા હતા. તેથી તાપસ પાણીમાં ડૂખવા લાગ્યા. તે વખતે આચાર્ય સમિત કેટલાક શ્રાવકા શ્રાયકે સાથે ત્યાં પધાર્યા. તેમણે સામે કાંઠે જવા લાગ્યા. તે વખતે આચાર્ય સમિત કેટલાક શ્રાવકા સાથે ત્યાં પધાર્યા. તેમણે સામે કાંઠે જવા

માટે નદી પાસે રસ્તો માગ્યો. નદીના ળ'ને કાંઠા તે જ વખતે સમેટાઈ ને એક થઈ ગયા. બ્રાવેડા સહિત આચાર્ય સમિત સામે કિનારે પહોંચ્યા. આચાર્ય બ્રીની આ શક્તિ જોઈ ને સર્વ આશ્ચર્ય પામ્યા. આચાર્ય સમિત પાસે પ્રતિણોધ પામી સર્વ તાપસાએ ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી. આથી જૈનધમેના મહિમા વધ્યા. તાપસા હાદાદીપનિવાસી હાવાથી તેમની શાખા જૈન-શાસનમાં હાદાદીપિકા તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ. પિંડનિયુ ક્તિ મુજબ આ ૫૦૦ તાપસાના મુખ્ય કુલ-પતિ દેવશમી હતા.

આચાર્ય ઇન્દ્રકિન્ન, આચાર્ય આર્યકિન્ન અને આર્ય સિંહિગિરિજી—એ ત્રણેના સંબ'ધી વિશેષ સમયસંકેત મળતા નથી. આચાર્ય સુસ્થિત અને આચાર્ય સુપ્રતિબદ્ધ પછી ત્રણે અનુક્રમે ગણાચાર્ય થયા હતા. આર્ય સિંહિગિરિજી આર્ય વજસ્વામીના ગુરુ હતા. આઠ વર્ષની વચે તેમને આર્ય સિંહિગિરિએ ફીક્ષા આપી હતી. આર્ય વજસ્વામી વીરનિર્વાણ સં. પ૪૮માં આચાર્યપદે સ્થાપન થયા હતા. આચાર્ય ઇન્દ્રકિન્ન, આચાર્ય આર્ય દિન્ન અને આર્ય સિંહિગિરિ—એ ત્રણે આચાર્ય આર્ય વજસ્વામીના પૂર્વવર્તી અને વીરનિર્વાણની ચેથી શતાબ્દીમાં થયેલા આર્ય સુસ્થિત અને આર્ય સુપ્રતિબદ્ધથી ઉત્તરવર્તી હોવાને કારણે આ ત્રણે આચાર્યોના સમય વીરનિર્વાણની ચેથી શતાબ્દીના ઉત્તરાંશથી છઠ્ઠી શતાબ્દીના પૂર્વાશ સુધી સંભવે છે.

જિનશાસનની પર પરાને શાભાવનારા અને ચાગરદમ યશકાર્તિ પ્રાપ્ત કરનાર આચાર્ય શ્રી સમુદ્રસૂરિજી મહારાજ,

00000C0

શાસનના ધ્વજધારી આચાર્યશ્રી મંગૂસૂરિજી મહારાજ, પ્રખર ધર્મ પ્રભાવક આચાર્યશ્રી ધર્મ સુરિજી મહારાજ તથા જયાતિષવિદ્યાના પરમ જ્ઞાતા આ.શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જિનશાસનની પર પરામાં આચાર્ય સમુદ્ર, આચાર્ય માંગૂ અને આચાર્ય ભદ્રગુમ – એ ત્રણે વિશેષે પ્રસિદ્ધ થયા છે. આચાર્ય શ્રી સમુદ્રસૂરિએ વાચનાચાર્ય ની પર પરાને શાભાવી હતી. આચાર્ય શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિ યુગપ્રધાનપદ પર વિરાજિત હતા. હિમવંત સ્થવિરાવલી અને નંદીસ્ત્રત્ર સ્થવિરાવલીની વાચક ગુરુપર પરા મુજબ અચાર્ય વાંતિસ્થના ઉત્તરવર્તી ક્રમે આચાર્ય સમુદ્ર અને આચાર્ય માંગૂ હતા. વલ્લભી યુગપ્રધાન પદ્દાવલી અનુસાર આચાર્ય રેવતીમિત્ર પછી આચાર્ય ધર્મ સૂરિ અને તેમના પછી આચાર્ય ભદ્રગુપ્ત યુગપ્રધાનાચાર્ય થયા. નંદીસ્ત્રત્ર સ્થવિરાવલીમાં આચાર્ય સમુદ્ર અને આચાર્ય મંગૂની યુંદર પ્રશાસા કરવામાં આવી છે. આચાર્ય સમુદ્રના ગુણાનુવાદના શ્લાક આ પ્રમાણે છે:

तिसमुद्दखायकित्ति दीवसमुद्देसु महियपेयालम् । वन्दे अञ्जसमुद्रं अक्खुमियसमुद् गम्भीरम् ॥ २६ ॥

આ *લાેક પ્રમાણે આચાર્ય સમુદ્રની કીર્તિ સમુદ્રપર્યં ત વિસ્તાર પામી હતી. અને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં અક્ષુભિત સમુદ્ર જેવા ગ'ભીર હતા. તેમ જ તેઓ ગ'ભીર, ગ્રાની અને ખગાળશાસ્ત્રના પારગાપી હતા.

આચાર્ય મંગૂસ્રિના ગુણાનુવાદના શ્લાક આ પ્રમાણે છે:

भणगं करगं झरगं पमात्रगं णाण-दसणगुणाणम् । वन्दामि अङ्जमंगूं सुयसागरपारगं धीरम् ॥ २७॥

કાલિકપૂર્વ સ્ત્રાર્થને લહે તે લહેક, ચરણ અને કરણની ક્રિયા કરે તે કરક, સ્ત્ર અને અર્થનું મન વહે ધ્યાન કરે તે ઝરક, પરવાદીને જીતવાથી પ્રવચન પ્રભાવક – આવા જ્ઞાન અને દર્શનગુણના પ્રભાવક, શ્રુતસમુદ્રના પારગામી આર્ય મંગૂને વ'દન કરું છું. ચૂર્ણી ગ્રંથામાં મળતાં વર્ણન પ્રમાણે આચાર્ય મંગૂએ મથુરાના ભક્ત શ્રદ્ધાળુઓને પાતાની ઉપદેશવાણીથી વિશેષ પ્રભાવિત કર્યા હતા. ભક્તો વિશેષ પુષ્યહાભ જાણી સ્વાદિષ્ટ આહાર વહારાવવા લાગ્યા. ભક્તો દ્વારા મળતાં આ રસયુક્ત આહારથી આસક્ત બની આચાર્ય મંગૂ ત્યાં જ સ્થિરવાસ કરી રહ્યા અને આલાેચના કર્યા વિના કાળધર્મ પામી તેઓ યક્ષયાનિમાં ઉત્પન્ન થયા હતા. પણ પછી આવી રસવૃત્તિમાં અન્ય મુનિઓ લાપાય નહીં તે માટે પ્રત્યક્ષ આવી બાધ આપી ગયા.

આચાર્ય ભદ્રગુપ્ત દશપૂર્વધર હતા. તેઓ જયોતિષવિદ્યાના પરમ જ્ઞાતા હતા. આર્ય રિક્ષિતે આચાર્ય ભદ્રગુપ્તની તેમની અનશનની સ્થિતિમાં વિશેષ સેવા કરી હતી. આચાર્ય%ી વજા-સ્વામીએ પણ દશ પૂર્વેનું જ્ઞાન આચાર્ય ભદ્રગુપ્તસ્ત્રિ પાસેથી શ્રહણ કર્યું હતું. આ ભદ્રગુપ્તસ્ત્રિના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૪૨૮માં, દીક્ષા સં. ૪૪૯માં, યુગપ્રધાનપદ સં. ૪૯૪માં અને સ્વર્ગવાસ સં. ૫૩૩માં ૧૦૫ વર્ષની વયે થયા હતા.

વાચનાચાર્ય શ્રી ષાંહિલ્ય પછી આચાર્યશ્રી સમુદ્રના ક્રમ હાવાથી આચાર્યશ્રી સમુદ્રના પદારાહણસમય વીરનિર્વાણ સં. ૪૧૪ના છે. તેમના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૪૫૨માં થયા હતા. તે પછી આચાર્ય મંગૂ અને આચાર્ય ધર્મના વાચનાચાર્યના કાળ અનુક્રમે શરૂ થાય છે. આચાર્ય મંગૂના આચાર્ય કાળ ૨૦ વર્ષના અને આચાર્ય ધર્મના આચાર્યકાળ ૨૪ના હાવાથી આચાર્ય મંગૂના આચાર્યકાળ ૧૧નિર્વાણ સં. ૪૫૧ થી ૪૭૦ અને આચાર્ય ધર્મસૂરિના આચાર્યકાળ વીરનિર્વાણ સં. ૪૫૧ થી ૪૭૦ અને આચાર્ય ધર્મસૂરિના આચાર્ય શ્રી આચાર્યકાળ વીરનિર્વાણ સં. ૪૭૧ થી ૪૯૪ સુધીના છે. આચાર્યશ્રી ધર્મસૂરિની અને આચાર્ય શ્રી ભદ્રગુપ્તની યુગપ્રધાનાચાર્યોમાં પણ ગણના કરવામાં આવી છે.

જૈનશાસન અને સંયમધર્મની રક્ષા માટે અભૂતપૂર્વ પરાક્રમ દાખવનારા અને જેમના નિર્ણયથી સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધના પાંચમની ચાથના આજ પર્ય'ત પ્રવતી⁵ રહી છે એવા

આચાર્ય શ્રી કાલકસૂરિ (ળીજા કાલકાચાર્ય) મહારાજ

ધર્મ રક્ષા અને સંચમરક્ષા માટે ઝઝૂમનાર એકલવીર આચાર્ય કાલકસૂરિ (બીજા કાલકાચાર્ય)નું નામ જૈન ઇતિહાસમાં સુપ્રસિદ્ધ અને સંસ્મરણીય છે. આચાર્ય કાલકસૂરિએ પશ્ચિમમાં છેક ઇરાન સુધી વિહાર કર્યો હતો. તેમના આ વિહાર ધર્મરક્ષા અને સંચમરક્ષા માટે જ હતો, અને તે અનિવાર્ય હતો.

શ્રી કાલકસૂરિના જન્મ ધારાવાસ નામના નગરમાં થયા હતા. ત્યાંના રાજા વીરસિંહ અને રાણી સુરસુંદરીના તેઓ કુંવર હતા. તેમની બહેનનું નામ સરસ્વતી અને તેમનું પાતાનું નામ કાલક હતું.

એક વખત કુમાર કાલક સામ તો સાથે ઘાડા ઉપર બેસી નગર બહાર જઈ રહ્યા હતા. બહાર ઉદ્યાનમાં તેમણે શ્રી ગુણાકરસૂરિ નામના જૈનાચાર્ય ને ઉપદેશ આપતા જોયા. તેમની ત્યાગગર્ભિત ધીર-ગંભીર અને હુદયસ્પર્શિ વાણી સાંભળી તેમને વૈરાગ્ય ઊપજ્યા. રાજમહેલે આવી માતપિતાની અનુમતિ મેળવી. બહેન સરસ્વતીએ પણ દીક્ષા લેવાના નિર્ણય કરતાં, બંનેએ આચાર્ય ગુણાકરસૂરિ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી.

કાલકકુમાર હવે કાલક મુનિ બની ગયા. તેજ ખુદ્ધિ અને તીવ્ર ત્રાનરુચિને કારણે અલ્પ સમયમાં તેઓ જિનાગમાના પારગામી બની ગયા. ગુરુએ તેમને સર્વ રીતે યાય્ય જાણી આચાર્ય પદથી વિભૂષિત કર્યા. એક વખત આચાર્ય કાલકસૂરિ શિષ્યપરિવાર સાથે અવંતિ (ઉજ્જિયની) પદ્માર્થો. તેઓએ નગર બહાર ઉદ્યાનમાં સ્થિરતા કરી હતી. તેમનાં બહેનમહારાજ સાધ્નીજી સરસ્વતી પણ અવંતિ પદ્માર્થા હતાં. તેઓ નામ પ્રમાણે સાક્ષાત્ સરસ્વતી જેવાં હતાં. દેખાવમાં રૂપ રૂપના અંબાર હતાં. તે સમયે અવંતિમાં ગદ ભિલ્લ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તે ઘણા કામાંધ હતા. સાધ્વી સરસ્વતીના રૂપની તેને જાણ થતાં પાતાના સૈનિકા દ્વારા તેનું અપહરણ કરાવ્યું. સાધ્વી સરસ્વતીએ ઘણી ચીસા પાડી અને ખૂમા પાડી પણ રાજાની ભારે ધાકથી કાર્ધ છાડાવવા આવ્યું નહીં. આચાર્ય કાલકસ્ત્રિને આ ખબર મળતાં તુરત રાજસભામાં પદ્માર્યા; અને રાજા ગર્દ ભિલ્લ સામે જોઈ બાલ્યા કે, "હે રાજન્! વાડથી રિક્ષિત ફળનું જો વાડ જ ભક્ષણ કરવા લાગે તો ફળની રક્ષા કેવી રીતે થાય? રક્ષક જો ભક્ષક બને તો દુઃખની વાત કેાની પાસે જઈ ને કરવી? આપ સમગ્ર પ્રજાના રક્ષક છે. આપના દ્વારા એક સાધ્યીજીનું અપહરણ થાય એ કાઈ રીતે ઉચિત નથી. માટે આપ તેને મુક્ત કરો."

આગાર કાલકસૂરિએ ખૂબ ખૂબ સમજાવ્યા; પણ કામાં ધ રાજા જરા પણ સમજયા નહીં મહાજના, ધર્મીજના, વિદ્વદ્વજના, નગરજના અને મંત્રી આદિ રાજ્યાધિકારીઓએ પણ નિવેદન કર્યું; પહાશના રાજાએા સુદ્ધાંએ અનેક પ્રયત્ના કર્યા; પણ મૂઠમતિ રાજાએ કાઈની વાત હપર સહેજ પણ ધ્યાન આપ્યું નહીં. આખરે આચાર્ય કાલકસૂરિનું ક્ષાત્રતેજ પ્રજ્વલી ઊઠયું. તેમને લાગી આવ્યું કે, "છતે સામચ્ચે શું દુષ્કૃત્યની ઉપેક્ષા કરવી ? જે ધર્મનું – ધર્માચરણનું અવમાન કરતો હાય, અહિત કરતો હાય તેવા ધર્મ બ્રષ્ટને સઘળી શક્તિથી અટકાવવા જ જોઈ એ. અને હું એવા ધર્મ બ્રષ્ટ ગદ ભિલ્લને રાજબ્રષ્ટ ન કરું તા, હું પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે, સંઘની પ્રત્યનીક, શાસનઘાતક અને સંયમવિનાશક વ્યક્તિની જે ગતિ થાય તેવી ગતિ મને પ્રાપ્ત થાએા."

ગર્દ ભિલ્લ રાજા પાતાની સૈન્યશક્તિથી અને વિદ્યાશક્તિથી ખૂબ સમ્પન્ન હતા, તે આચાર્ય કાલકસૂરિ સારી રીતે જાણતા હતા. આથી જ તેઓ સ્થળ-કાળના ઊંઠા અને ગંભીર વિચાર કરી, જાણી જોઈ ને શૂન્યમનસ્કપણે નગરમાં કરવા લાગ્યા; અને જ્યાં ત્યાં અસંગહ પ્રલાપ કરતાં કહેવા લાગ્યા : "ગર્દ ભિલ્લ રાજા હાય તો પણ શું ? દેશ સમૃદ્ધ હાય તા પણ શું ? નગરી સુરક્ષિત હોય તો પણ શું ? નગરજના સુંદર વસ્ત્રા પહેરે તા પણ શું ? હું ભિક્ષા માટે લટકું તા પણ શું? હું શૂન્ય ધર્મસ્થાનમાં નિવાસ કરું તા પણ શું?" આચાર્ય કાલકસૂરિના આ પ્રલાપાએ સર્વ પ્રજાજનાને ભ્રાંતિમાં નાખી દીધા. રાજા ગદં ભિલ્લને લાગ્યું કે, આચાર્ય કાલકસૂરિ તેમની બહેનના કારણે મૂઢ બની બકવાટ કરે છે. આચાર્ય કાલકસૂરિ પાેતાને કરવા યાગ્ય ભૂમિકા નિર્માણ કરી, કેટલાક સમય પછી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. બહેન સરસ્વતીને ગર્દ ભિલ્લના પંજામાંથી મુક્ત કરાવવા તેને જીતવા જરૂરી હતો. તે માટે કાઈ રાજસત્તાના સહયાગ મેળવવા જરૂરી હતા. આસપાસના રાજાઓ પર નજર નાખતાં કાઈ એવા રાજા ન જાણ્યા કે જે ગઈ ભિલ્લ સામે યુદ્ધ કરે ને તેને હરાવી શકે. દિવસાના દિવસા કરી ઘણા રાજાઓને સમજાવી જોયા, મનાવી જોયા, પરંતુ તેમાં પણ નિષ્ફળતા મળી. છેવંટ આચાર્ય કાલકસૂરિ નિરુપાયે સિંધુને કિનારે થઇ હિન્દ અહાર ઇરાન પહેાંચ્યા. ઇરાનમાં શક શહેનશાહના નાના નાના શાહી સામ તેર (માંડલિક રાજાએર) સાથે આચાર્ય કાલકસૃરિએ પોતાના વિદ્યાળળ ગાઢ મિત્રતા સ્થાપી

એક દિવસ ૯૬ શક સામ તો રાજભયથી ઘેરાઈ ગયા. આચાર્ય કાલકને જાણ થતાં તેઓ ત્યાં પહેાંચ્યા ને જણાવ્યું કે તે દરેકને બચલું હોય તો હિન્દુસ્તાન આવલું પડશે. મેાતથી બચવા સૌ કબૂલ થયા. સમય આવ્યે આચાર્ય કાલકસ્તૃરિ સાથે સૌ પાતપાતાના કાફેલા લઇ, સિન્ધુ નદી પાર કરીને સૌરાષ્ટ્રના કિનારે આવી પહેાંચ્યા. તેઓએ પ્રથમ સૌરાષ્ટ્ર જીત્યું. અહીં વર્ષાઝાને લીધે કેટલાક સમય રાકાલું પડ્યું. પછી વિશાળ શક સૈન્ય સાથે આચાર્ય કાલક પ્રયાણ કરી લાટપ્રદેશની રાજધાની ભ્રગુકચ્છ (ભરૂચ) આવ્યા ત્યાંના શાસક બલમિત્ર-ભાનુમિત્રને પણ સેના સાથે લઇ, માલવદેશની સીમાએ પડાવ નાખ્યા.

ગર્દ ભિલ્લ રાજાને ગર્દ ભીવિદા સાધ્ય હતી. તે વિદ્યાના ખળે અવાજ કાઢી સાડા ત્રણ ગાઉના અંતર સુધીના શત્રુસૈન્યને બેશુદ્ધ કરી શકતો હતો. આચાર્ય કાલકસૂરિ આ વાત જાણતા હતા. તેથી તેઓએ ૧૦૮ લક્ષ્યવેધી બાણાવલીઓને યાગ્ય સ્થાને ગાઠવી દીધા અને સૈન્યને ઉજ્જયિની પર હલ્લો કરવા જણાવ્યું. ગર્દ ભિલ્લ રાજાને જાણ થતાં ગર્દ ભીવિદ્યા સાધીને કિલ્લા ઉપર જઈ ઊભા અને અવાજ કાઠવા જ્યાં મુખ ખાલ્યું ત્યાં જ ૧૦૮ બાણાથી તેનું મુખ

શ્રમણભગવ તા

પુરાઇ ગયું અને શક સામંતા તથા લાટના વિરાટ સૈન્ય સામે ઉજ્જયિનીની સેના પરાસ્ત થતાં ગદ લિલ્લ રાજાના પરાજય થયા. બહેન સરસ્વતીને મુક્ત કરાવી આચાર્ય કાલકસૂરિએ ફરીથી પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વ તેમને દીક્ષા આપી. આઅર્ય પોતે પણ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થતાં સમતાભાવ લાવી વિશુદ્ધ થયા. યુદ્ધના અંતે અવન્તિ પર શક સામંતાનું શાસન સ્થપાયું. કેટલાક સમય પછી આ વિદેશી સત્તાને હરાવી રાજા બલમિત્ર-સાનુમિત્ર અવન્તિપતિ બન્યા. જયારે ' બૃહદ્દકલ્પ ભાષ્યચૂર્ણિ 'ના આધારે રાજા બલમિત્ર અને ભાનુમિત્રએ વિજય મેળવી, બલમિત્રે રાજ્ય સંભાળયું અને નાના ભાઇ ભાનુમિત્રને યુવરાજ બનાવ્યા. આ બલમિત્ર એ જ વિક્રમ સંવત-પ્રવર્ત ક મહારાજ વિક્રમાદિત્ય હતા અને તે બંને ભાઇ એ આચાર્ય કાલકસૂરિના ભાણેજ હતા.

આચાર્ય કાલકસૂરિ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ વહે પૂર્વ વત્ સંઘનું નેતૃત્વ સંભાળવા લાગ્યા. નિશીથચૂર્ણી મુજબ એક વખત આચાર્ય કાલકે અવિન્તિમાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું. અવિન્તિ પર એ સમયે બલિમત્ર અને ભાનુમિત્રનું શાસન હતું. બલિમત્ર અને ભાનુમિત્રની બહેનનું નામ ભાનુશ્રી હતું. ભાનુશ્રીના પુત્રનું નામ બલભાનુ હતું. પરમ વૈરાગ્ય પામીને બલભાનુએ આચાર્ય કાલક પાસે દીક્ષા લીધી. તેથી બલિમત્ર અને ભાનુમિત્ર રાષે ભરાયા. તેમણે પ્રતિકૂળ પરિષહો ઉત્પન્ન કરી આચાર્ય કાલકને વર્ષાકાળમાં જ વિહાર કરવા માટે વિવશ કરી દીધા. પ્રભાવક ચરિત્ર મુજબ, આચાર્ય કાલકનું ચાતુર્માસ ભરૂચમાં હતું. બલિમત્રની બહેન ભાનુશ્રી અને ભાણુંજ ભાનુમિત્રનો ઉલ્લેખ પ્રભાવક ચરિત્રમાં છે. એ શ્રંથ મુજબ ચાતુર્માસમાં આચાર્ય કાલકસૂરિના વિહારનું નિમિત્ત રાજપુરાહિત હતો. ભાણુંજ બલિમત્ર અને ભાનુમિત્રને આચાર્ય કાલક ઉપર અગાધ શ્રદ્ધા હતી. પરંતુ આચાર્યને મળતું રાજસન્માન એઈ ભરૂચના રાજપુરાહિત હર્ષા કરતા હતો.

એક દિવસ શાસ્ત્રાર્થમાં આચાર્ય કાલકથી પરાભવ પામી, રાજપુરાહિતે આચાર્યને કાઢી મૂકવાની યોજના વિચારી. તેણે બલમિત્ર અને ભાનુમિત્રને જણાવ્યું કે, "રાજન્! મહાપુષ્યશાળી આચાર્ય કાલકનાં ચરણ આપણાં માટે વંદનીય છે. માર્ગ પર અંકિત તેમનાં ચરણચિદ્ધો પર નગરજનાનાં પગ પડવાથી અથવા તેમનું ઉલ્લંઘન કરવાથી ગુરુજનની અશાતના થાય છે. આ અશાતના રાજ્ય માટે વિઘ્નકારક છે. આથી દેશમાં અમંગલ થવાના સંભવ છે." બંને ભાઈઓનાં સરળ હ્રુદયમાં નિકટવર્તી રાજપુરાહિતની વાત ઊતરી ગઈ. પરંતુ વર્ષાકાળમાં આચાર્ય કાલકને કાઢી મૂકવામાં ઘણી નિંદા થવાના ભય હતો. એ અપવાદથી બચવા રાજાના આદેશથી રાજપુરાહિતે ઘરે ઘરે આધાકમેં દોષનિષ્યન્ન ભારે લોજન આચાર્ય કાલકને આપવાની ઘોષણા કરી. નગરનાં લોકોએ તેમ કર્યું. એષણીય આહારપ્રાપ્તિના અભાવમાં રાજય—વ્યવસ્થા તરફથી અનુકૂળ ઉપસર્ગ થયેલ જાણી આચાર્ય કાલકને વર્ષાકાળમાં જ વિહાર કરવા પડ્યો.

ત્યાંથી આચાર્ય કાલક પ્રતિષ્ઠાનપુર પધાર્યા. પ્રતિષ્ઠાનપુરના શાસક શાતવાહન (શાલિ-વાહન) રાજા જૈનધર્મના વિશેષ અનુરાગી હતા. નગરજેના સહિત શાતવાહન રાજાએ આચાર્ય કાલક્સૂરિનું ભવ્ય સન્માન કર્યું. પર્યુષણપર્વના દિવસા નજીક આવ્યા. ભાદરવા સુદિ પાંચમના દિવસે સંવત્સરી મહાપર્વ ઊજવવાનું હતું. પરંતુ તે વખતે એ પ્રદેશમાં ભાદરવા સુદિ પાંચમના શ્ર. ૧૮ દિવસ લોકિક ઇન્દ્રપર્વ તરીકે ઊજવાતો હતો; અને તેના મહાત્સવમાં રાજા—પ્રજા એકસરખી રીતે ભાગ લેતા હતા. આથી રાજાએ આચાર્ય કાલકસૂરિને વિનંતી કરી કે, "ભાદરવા સુદિ પાંચમ લોકિક પર્વ—મહાત્સવ હોવાથી મારે ત્યાં જતું પડશે, તો આપ સંવત્સરી પર્વ ભાદરવા સુદિ પાંચમને બદલે ચાથને દિવસે કરા; જેથી હું તેની ખરાખર આરાધના કરી શકું." આચાર્ય કાલકસૂરિ તેમ કરવા સમ્મત થયા. એટલે આચાર્ય મહારાજ, રાજા અને શ્રીસંઘે તે વર્ષ ભાદરવા સુદિ ચાથને દિવસે સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધના કરી. ખીજા વર્ષથી સમસ્ત સંઘે દરાવ્યું કે હવેથી દર વર્ષે ભાદરવા સુદિ ચાથના દિવસે સંવત્સરી મહાપર્વ ઊજવતું— અને ત્યારથી સંવત્સરી મહાપર્વની આરાધના, આચાર્ય કાલકસૂરિનો એ નિર્ણય એકફપે સૌ કાઈને માન્ય બની, ભાદરવા સુદિ ચાથના દિવસે ઊજવાતી આવી છે, જે પર પરા આજ લગભગ ૧૧૦૦ વર્ષથી પ્રવત્તિ રહી છે, અને તે તેમના અદિતીય પ્રતાપ અને પ્રભાવને અરિતાર્થ કરે છે.

આગાર્ય કાલકસૂરિ તેમની વૃદ્ધાવસ્થાએ અવંતિ પધાર્યા ત્યારની આ વાત છે. વાર્ષ કંચની ચિંતા કર્યા વગર તેઓ પોતાના શિષ્ય સમુદાયને આગમવાચના આપી રહ્યા હતા. આચાર્ય કાલકસૂરિ જેવા ઉત્સાહ તેમના શિષ્યસમુદાયમાં ન હતા. શિષ્યા આગમવાચના શહ્યુ કરવામાં ઉદાસીન હતા. પોતાના શિષ્યોના પ્રમાદભાવથી આચાર્ય ખેદ પામ્યા. તેઓને શિક્ષા કરવા માટે આચાર્ય કાલકસૂરિએ શિષ્યોથી અલગ થવાની વાત વિચારી. આચાર્ય શ્રીએ ગંભીરપણે વિચાર કર્યો કે—અવિનીત અને પ્રમાદી શિષ્યો કષ્ટદાયક થાય છે. તેમની સાથે રહેવાથી દુર્ગતિનું ખંધન થાય છે. આથી શિષ્યોનો માહ છેડી બીજે ચાલ્યા જવું એ જ મારા માટે શ્રેયસ્કર છે. આમ વિચાર કરીને તેમણે શય્યાતરની પાસે જઈને કહ્યું કે—" હું મારા અવિનીત અને પ્રમાદી શિષ્યાસમુદાયને જણાવ્યા વિના મારા પ્રશિષ્ય સાગરની પાસે સ્વર્ણભૂમિ તરફ જાઉં છું. વિચાર છું કે—શિષ્યો દ્વારા અનુયોગ થહેણ ન કરાય તો મારા તેમની વચ્ચે રહેવાના કોઈ ઉપયોગ નથી. ઊલડું, એ શિષ્યોની ઉચ્છું ખલતા કર્મળ ધનનો હેતુ છે. બની શકે કે મારા ચાલ્યા જવાથી તેઓને પોતાની ભૂલ સમજાય અને તેઓને ભૂલ સમજાય તો જ મારા ચાલ્યા જવાની વાત, શિષ્યવર્ગ અત્યંત આગ્રહપૂર્વ પૃછે તો જ, અને તે પણ તેમને રોહરહિત સ્વરામાં જ બતાવની. શિષ્યવર્ગ અત્યંત આગ્રહપૂર્વ પૃછે તો જ, અને તે પણ તેમને રોહરહિત સ્વરામાં જ બતાવની. શિષ્યવર્ગ અત્યંત આગ્રહપૂર્વ પૃછે તો જ, અને તે પણ તેમને રોહરહિત સ્વરામાં જ બતાવની. શિષ્યવર્ગ અત્યંત આગ્રહપૂર્વ પૃછે તો જ, અને તે પણ તેમને રોહરહિત સ્વરામાં જ બતાવની. શિષ્યવર્ગ અત્યાન સાલ્યા જવાવી વાત,

શબ્યાતરને આ પ્રમાણે સૂચના આપી, શિષ્યોને કહ્યા વગર આચાર્ય કાલકસૂરિએ એકલા વિહાર કર્યો. વચ્ચેની ભૂમિ-વસ્તીને દૂર કરી અત્યંત દૂર સ્વર્ણભૂમિમાં પ્રશિષ્ય સાગરની પાસે પહોંચ્યા. આગમવાચનરત પ્રશિષ્ય સાગરે તેમને સામાન્ય વૃદ્ધ સાધુ સમજી, તેમનું અભ્યુત્થાદિપૂર્વ કે કોઈ સ્વાગત ન કયું. અધેપૌરુષી (અધેવાચના)ના સમયે પ્રશિષ્ય સાગરે આચાર્ય કાલકસૂરિને સંકેત કરી પૂછ્યું કે, "હે મુનિ! મારું કથન આપને સમજાય છે?" આચાર્ય કાલકસૂરિએ કહ્યું કે, "હો " સાગરમુનિ ગર્વસહિત બાલ્યા, "વૃદ્ધ! સાવધાન થઈ ને સાંભળા." આચાર્ય કાલકસૂરિ ગંભીર મુદ્રામાં બેઠા હતા. મુનિ સાગર અનુયાંગ આપવામાં પ્રવૃત્ત થયા.

આ બાજુ આચાર્ય કાલકસૂરિના શિષ્યાએ પ્રાતઃકાળે જેયું કે, આચાર્ય કાલકસૂરિ તેમની વચ્ચે નથી. તેમણે ચારે તરફ તપાસ કરી પણ તેએ ન મળ્યા. શચ્યાતર પાસે જઈ ને પૂછ્યું, "આચાર્યદેવ કર્યા છે?" મુખમુદ્રાને વક બનાવી શચ્યાતરે કહ્યું, "તમારા આચાર્યે તમને કાંઈ

ન કહ્યું તો મને કેમ કહે ?" શિષ્યોએ કરીથી આચાર્ય ને શોધવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમાં સફળ ન થયા. આથી કરી આગ્રહપૂર્વ'ક પૂછવાથી શખ્યાતરે કઠોર શબ્દોમાં કહ્યું કે, "આપ જેવા અવિનીત શિષ્યોને અનુયાગ ગ્રહણ કરવામાં પ્રમાદી જોઈ ને ખિન્ન થયેલા આગ્રાય' કાલક-સૂરિ સ્વર્ણભૂમિમાં પ્રશિષ્ય સાગરની પાસે ચાલ્યા ગયા છે."

શય્યાતરના કટું ઉપાલં ભથી લિજેજત અને ગુરુના જવાથી આધાર વગરના બનેલા ઉદાસીન શિષ્યોએ તત્કાલ અવ'તિમાંથી સ્વર્ણ'ભૂમિ તરફ પ્રયાણ કર્યું. વિશાળ સંઘને વિહાર કરતાં જોઈ ને લોકો પ્રશ્ન કરતા હતા કે, "કયા આચાર્ય મહારાજ જઈ રહ્યા છે?" શિષ્યો કહેતા કે, "આચાર્ય કાલક." આ વાત કાનાકાન તેલબિંદુની જેમ વિસ્તાર પામી. શ્રાવકવર્ગે મુનિ સાગરને જણાવ્યું કે, "વિશાળ પરિવાર સાથે આચાર્ય કાલક આવી રહ્યા છે." પાતાના દાદાગુરુના આગમનની વાત સાંભળી તેઓ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. રામાંચિત થઈ મુનિ સાગરે પાતાના શિષ્યોને ગુરુના આગમનની સૂચના આપી કહ્યું કે, "હું તેમને કેટલાક ગ'ભીર પ્રશ્નો પૂછીને સમાધાન મેળવીશ."

ઉતાવળે ઉતાવળે ચાલતા આચાર્ય કાલકના શિષ્યા સ્વર્ણભૂમિ પહોંચ્યા અને સ્વાગત માટે સામે આવેલા બ્રમણ સાગરના શિષ્યાને પૂછ્યું કે, "આચાર્ય કાલક અહીં પધાર્યા છે?" જવાબ મળ્યા કે—"એક વૃદ્ધ સાધુ સિવાય બીજા કાેઈ અહીં. આવ્યા નથી." આ જાણી આચાર્ય કાલકના શિષ્યાએ ઉપાબ્રયે પહોંચી પેલા વૃદ્ધ સાધુ મહારાજને ભક્તિપૂર્વ ક વંદન કર્યું. નવા આવેલા બ્રમણસમુદાયથી વંદન કરાયેલા જેઈ મુનિસાગરે ત્યારે જ આચાર્ય કાલકને ઓળખ્યા. પાતાનાથી કરાયેલા અવિનયને કારણે તેઓ લજ્જા પામ્યા. હૃદય પશ્ચાત્તાપથી ભરાઈ ગયું. દાદાગુરુનાં ચરણેમાં પડી ક્ષમા માગી. વિનમ્ન સ્વરામાં પૂછ્યું કે—"ગુરુદેવ! હું અનુયાગ વાચના ઉચિત પ્રકારે આપતા હતા કે કેમ ?" આચાર્ય કાલકસ્ત્રિએ કહ્યું કે—"તમારી અનુયાગ વાચના બરાબર છે, પરંતુ ગર્વ કરતા નહિ. જ્ઞાન અનંત છે. મુઠ્ઠીભર ધૂળ એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને રાખતા અને બીજે સ્થાનેથી ત્રીજે સ્થાને રાખતા—ઉઠાવતા તે અલ્પ—અલ્પતર થતી જાય છે, તેમ તીર્થ કર પ્રતિપાદિત જ્ઞાન, ગણધર, આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય દ્વારા આપણા સુધી પહોંચતાં પહોંચતાં અત્યંત અલ્પ થઈ ગયું છે." આચાર્ય કાલકે પ્રશિષ્ય સાગરને અનેક પ્રકારે શિખામણ આપી અને પાતે પણ અનુયોગ પ્રવર્તનમાં લાગી ગયા.

પ્રભાવક ચરિત્રમાં પ્રાપ્ત થતા વર્ણુન મુજબ, પોતાના શિષ્યા છેડી આચાર્ય કાલક અવ'તિમાં પ્રશિષ્ય સાગર પાસે પહેંચ્યા. તે વખતે આગમવાચનામાં રત સાગરમુનિ આચાર્ય કાલકને સામાન્ય વૃદ્ધ સમજ ઊભા ન થયા તેમ જ બીજા કાેઈ પ્રકારે સ્વાગત ન કર્યું. આચાર્ય કાલક ઉપાશ્રયના એક ખૂલામાં જઈ સહજભાવે છેસી ગયા; અને પરમેષ્ઠિ સ્મરણમાં લીન થયા. આગમવાચનાનું કાર્ય પૂરું થયા પછી પ્રશિષ્ય સાગરે આચાર્ય કાલક પાસે જઈ પૂછ્યું કે— "વૃદ્ધ તપાનિધિ! આપને કાંઈ સંદેહ પૂછવા હાેય તાે પૃછા." આચાર્ય કાલક છાલ્યા— "વૃદ્ધ થવાને કારણે હું તમારા કથનને બરાબર સમજી શકતાં નથી. છતાં પણ પૂછું છું કે— અષ્ટપુષ્પીના અર્થ શું છે?" સાગરમુનિએ ગર્વપૂર્વક અષ્ટપુષ્પીની વ્યાખ્યા કરી. આ

વ્યાખ્યાથી આચાર્ય કાલકને સંતોષ ન થયો. પરંતુ તે સમયે કંઈ બાલવું ઉચિત નથી એમ સમજ મૌન રહ્યા. તે પછી કાલકાચાર્યના શિષ્યો આવ્યા. શિષ્યોના ગુરુ પ્રત્યેના વિનયભાવ અને ભિંકતભાવને જોઈને સાગરમુનિએ આચાર્ય કાલકને એાળખી લીધા અને મનમાં સંકાચ પામી, પાતાના અવિનયની ક્ષમા માગી; અને અષ્ટપુષ્પીના વિષયમાં જિજ્ઞાસા પ્રગટ કરી. એના સમાધાનમાં આચાર્ય કાલકે (૧) અહિંસા, (૨) સત્ય, (૩) અસ્તેય, (૪) બ્રહ્મચર્ય, (૫) અપરિગ્રહ, રાગ-દેષનો ત્યાગ, (૭) ધમ ધ્યાન અને (૮) શુકલધ્યાન—એ આઠ પ્રકારનાં પુષ્પાથી આત્માની પૂજાનો કલ્યાણકર માર્ગ બતાવી વિશુદ્ધ અધ્યાત્મભાવનું પ્રતિપાદન કર્યું અને પ્રશિષ્ય સાગરને જ્ઞાનો ગર્વ ન કરવાની શિષ્યામણ આપી.

અવ'તિથી સ્વર્ણ ભૂમિમાં જવાના આચાર્ય કાલકના ઉલ્લેખ નિશીયત્રૂર્ણીમાં નીચે પ્રમાણે છે: " उच्लेणी काळखमणा सागश्चमणा सुवण्णभूमिसु" આ ઉલ્લેખ કાલકાચાર્યના અવ'તિમાં અને પ્રશિષ્ય સાગરના સુવર્ણ ભૂમિમાં હોવાના સ્પષ્ટ સ'કેત છે. અવિનીત શિષ્યાના પરિત્યાગની આ ઘટના વીરનિર્વાણ સં. ૪૬૫ પહેલાં બનેલી છે. આચાર્ય કાલકના શિષ્યાસમુદાય વિશાળ હતા; પરંતુ તેમના પર તેમને આસક્તિ ન હતી. અવિનીત શિષ્યા સાથે રહેવાથી કમેળ ધન વધુ થશે એમ વિચારી તેઓએ એકાકી વિહાર કર્યો હતા. આ પ્રસ'ગ તેમની નિલેપ જીવન-સાધનાનું પ્રશસ્ય દેખાં છે. આચાર્ય કાલક ગ્રાનારાધનાની પ્રવૃત્તિમાં અપ્રમત્તભાવે પ્રવૃત્ત હતા. પાતાની પાસેના શિષ્યાની અસ્થિરતા જોઈ, તેમને પાતાના જયાતિષદ્રાન સંબ'ધી અપૂર્ણ તાના અનુભવ થયા. તેમણે એક વખત વિચાર્યું કે, "મેં અત્યાર સુધી એવું મુહૂર્ત ન જાશ્યું કે જેથી મારા દ્રારા દીક્ષિત શિષ્ય સ્થિરતાને પામે." હૃદયની આ પ્રેરણાથી પ્રેરાઈને મુહૂર્ત ગ્રાન સંબ'ધી વિશેષતા પ્રાપ્ત કરવા આચાર્ય કાલકે આ વિદ્યા પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં આજવિકા પાસેથી પ્રહણ કરી. આજવિકા પાસેથી જયાતિષવિદ્યા પ્રહણ કરવાના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૪૫૩ પહેલાના બતાવવામાં આવે છે. કાલકાચાર્ય ઇરાન ગયા ત્યારે પણ ત્યાંના માંડલિક રાજાઓને નિમિત્તવિદ્યા અને મંત્રવિદ્યાના બળથી પ્રભાવિત કરી, તેઓને હિન્દુસ્તાન લાવ્યા હતા.

આચાર્ય કાલકસૂરિનું કથાનક કેટલાયે વિસ્મયકારી પ્રસંગાથી ભરપૂર અને પ્રતિબાધરૂપ છે. તેઓએ સમ્રાટ વિક્રમાદિત્ય, રાજ શાતવાહન, લાટપ્રદેશના રાજકુટું બને, ઈગનના શક સામ તો (ક્ષત્રપો) વગેરેને પ્રતિબાધ્યા હતા. તેઓએ મહાન રાજ્યક્રાન્તિ અને મહાન ધર્મ ક્રાન્તિ કરી હતી. આચાર્ય કાલકસૂરિના જીવનમાં પ્રથમ કાલકાચાર્ય (શ્યામાચાર્ય) જેવા ઇન્દ્ર સમક્ષ નિગાદના આખ્યાનના ઉલ્લેખ મળે છે. તેઓએ પ્રથમાનુયાંગ, ગાં ઉકાનુયાંગ અને કાલકસંહિતા વગેરે શ્રંથા રચ્યા હતા. આચાર્ય શ્રી કાલકસ્ત્રિના વીરનિર્વાણ સં. ૪૬૫ (લગભગ)માં સ્વર્ગવાસ થયા હતા.

વિદ્યાસિદ્ધ મહાન શાસનમભાવક આચાર્ય <mark>શ્રી આર્ય ખપુટાચાર્ય મ</mark>હારાજ

આર્ય ખપુટાચાર્ય મહાન મંત્રવાદી અને પ્રભાવક આચાર્ય હતા. જૈનશાસનમાં આઠ પ્રભાવક કહ્યા છે. તેમાં વિદ્યાબલ પર પ્રભાવના કરનારાએમમાં શ્રી ખપુટાચાર્યનું ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે. વિશેષ વિદ્યાપ્રાપ્તિના કારણે પ્રબ'ધકાશકારે તેમને આચાર્યસમ્રાટ પણ કહ્યા છે.

તેમના શિષ્યસમુદાયમાં ભુવન નામે એક શિષ્ય હતો. તે તેમના ભાષેજ હતો. બીજો મહેન્દ્ર નામે શિષ્ય હતો. આચાર્ય ખપુટસૂરિના ઉત્તરાધિકાર તેમના શિષ્ય ભુવનને પ્રાપ્ત થયા હતો. આ ળન્ને શિષ્યાના ઉલ્લેખ પ્રભાવક ચરિત્રમાં આપવામાં આવેલ છે. આચાર્ય ખપુટસૂરિએ તેમના શિષ્ય ભુવનને અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓ આપી હતી. શીઘ્રગ્રાહી ખુદ્ધિના કારણે સાંભળવા માત્રથી કેટલીક વિદ્યાઓ તેમણે ગ્રહણ કરી હતી. ભૃગુકચ્છના રાજા બલમિત્ર શરૂઆતમાં બીહ્લભક્ત હતો. તેમની સભામાં મુનિ ભુવનના બીદ્ધો સાથે મોટા શાસ્ત્રાર્થ થયા. રાજકીય સન્માનપ્રાપ્ત પ્રમાણન્ન, તર્કન, નયાયન્ન બીદ્ધભિષ્યુ જૈના કરતાં પાતાની જાતને ઉત્કૃષ્ટ માનતા હતા. મુનિ ભુવનના અકાટ્ય તર્કોની સામે તે બીદ્ધો પરાજય પામ્યા. તેથી જૈનશાસન પર વિજય મેળવવા ઇચ્છતા વડ્દકર નામના બીદ્ધાચાર્ય ગુડશસ્ત્રપુરથી ભૃગુકચ્છ આવ્યા. શાસ્ત્રાર્થમાં સ્યાદાદવાદી મુનિ ભુવને તેમને પણ પરાજિત કર્યા. આથી જૈનશાસનની મહાપ્રભાવના થઈ.

ગુડશસ્ત્રપુરમાં એક વખત યક્ષના ઉપદ્રવ થવા લાગ્યા હતા. જૈનસંઘ આ ઉપદ્રવધી વિશેષ આકૃાંત થયા હતા. ગુડશસ્ત્રપુરથી જૈનસં ઘે માકલેલ બે મુનિઓએ વિસ્તારપૂર્વ આ દ:ખદ ઘટના આચાર્ય ખપુટસૂરિને કહી. આચાર્ય ખપુટસૂરિએ પોતાના શિષ્ય ભુવન મુનિને પાતાની કપર્દિકા (વિશિષ્ટ વિદ્યાના સંખંધવાળું પુસ્તક) સાંધીને કહ્યું કે, "વત્સ! આ કપર્દિકા હું તુને આપું છું, તે તારે કાઇના હાથમાં આપવી નહિ; અને કૌતુકને વશ થઇ એને ખાલવી પણ નહિ. " સર્વ પ્રકારની ઉચિત શિખામણ આપી આચાર્ય ખપુટસૂરિ ભગુપુરથી વિહાર કરી ગુડશસ્ત્રપુર પહેાંચ્યા. ત્યાં સંઘને મળી સમગ્ર પરિસ્થિતિ જાણી. તેંએો યક્ષમ દિરમાં ગયા અને યક્ષના કાનમાં ઉપાન (જોડા) નાંખી સુઈ ગયા. પૂજારી આ વ્યવહારથી કાેપ પામ્યા. આ વાત તેણે રાજ્યના કાન સુધી પહેાંચાડી. રાજ્ય આચાર્ય ખપુટસૂરિને મારવા લાગ્યા. ય**િ**ટપ્રહાર આ<mark>ચાર્ય</mark> ખપુટસરિની પીઠ પર થતા હતા, પણ તેની કરૂણ ચીસા અંત:પુરમાં સંભળાવા લાગી. બધા અાશ્ચર્ય પામ્યા, રાજ સમજી ગયા કે આ ચમત્કાર વિદ્યાસિદ્ધ યાેગીના છે. તે ખપુટાચાર્ય પાસે પહોંચ્યાે. તેણે કઠાર આદેશ માટે ક્ષમા માગી. આ વિદ્યાળલથી પ્રભાવિત થઇ રાજા ખપુટાચાર્યના પરમ ભક્ત બની ગયા. યક્ષપ્રતિમા પણ તેમને દ્વાર સુધી પહેાંચાડવા આવી. યક્ષના ઉપદ્રવ શાંત થયા. આચાર્ય ખપુટસરિ ઉપદ્રવ શાંત થયા પછી પણ સંઘની અતિ વિનંતિથી કેટલાક દિવસ ત્યાં રહ્યા. આ તરફ ભગપુરમાં વિચિત્ર ઘટના અની. એ મુનિએક ભગપુરથી અપુટાચાર્ય પાસે આવ્યા. તેમણે જણાવ્યું કે, "આર્ય! તમે નિષેધ કરવા છતાં મુનિ લુવને આપની આપેલી કપદિ કા ખાલી. તેમાંથી તેમને આકષ્ટિ મહાવિદ્યા પ્રાપ્ત થઇ છે; અને તે આ વિદ્યાના દૂરુપયાગ **૧**૪૨ શાસનપ્રભાવક

કરી રહ્યા છે. આ મહાવિદ્યાના પ્રભાવે હંમેશાં ગૃહસ્થોના ઘરેથી સરસ સરસ આહાર ખેંચી તેનાથી તેમણે ઉપલોગ કરવાનું શરૂ કરી દીધું છે. રસલેાલુપ મુનિ ભુવનને સ્થવિદાએ વારંવાર રાક્યા, પણ તે માન્યા નહિ. સ્થિતિ વિકટ બની છે. જૈનસંઘની સાથેના પાતાના સંબંધ વિચ્છેદ કરી, વિદ્યાના ગર્વાથી ગર્વિત ભુવન મુનિ બૌદ્યોને મળ્યા છે, અને ત્યાં રહી આ વિદ્યાના આધારે આકાશમાંગે આહારપાત્રા મેળવી બૌદ્યોના ઉપાસકાને ઘર માકલે છે અને ભાજન થઈ ગયા પછી પાત્રાને પાછાં ખેંચી લે છે. આ ચમતકારિક વિદ્યાના પ્રભાવથી અનેક જૈના બૌદ્યો થવા લાગ્યા છે. આ વિષમ પરિસ્થિતિ આપ ધ્યાન પર લા અને જે ઉચિત હાય તે કરા. " આર્ય ખપુટાચાર્ય આ વાત સાંભળી ભૃગુપુર પધાર્યા. તેમણે આકાશમાં એક શિલા વિકુવી રાખી. આથી આકાશમાંગે જતાં આહારપાત્રા તેની સાથે અથડાતાં ભાંગીને ભુક્કો થવા લાગ્યાં. ભુવન મુનિ ગુરૂ આવ્યા જાણી અન્યત્ર નાસી ગયા.

આવી જ રીતે, પાટલિયુત્રમાં જૈનસંઘ સામે એક લયંકર સંકટ ઊલું થયું. ત્યાંના રાજા દાહડના જૈન મુનિઓને આદેશ મળ્યા કે—તેઓ બ્રાહ્મણવર્ગ ન નમન કરે, નહિતર તમારા શિરચ્છેદ થશે. રાજાની ઘાષણાથી જૈનસંઘમાં ચિંતા પેદા થઈ. આ ફક્ત જીવનસંકટના પ્રશ્ન હતા, પણ ધર્મ સંકટના પણ પ્રશ્ન હતા. અનેક વિદ્યાસંપન્ન આર્ય ખપુટાચાર્ય અને શિષ્યમંડળ જ આ સંકટથી જૈનસંઘને અચાવી શકે તેમ હતા. જૈનસંઘ લ્ગુપુરમાં બે ગીતાર્થ સ્થવિર મુનિઓને આર્ય ખપુટાચાર્ય પાસે માકલ્યા. આર્ય ખપુટાચાર્ય સઘળી પરિસ્થિતિ સમજને તેના પ્રતિકાર કરવા માટે પાતાના વિદ્વાન શિષ્ય મહેન્દ્ર મુનિને ત્યાં માકલ્યા. રાજા દાહડની સલામાં બ્રાહ્મણ પંડિતાની સન્મુખ મુનિ મહેન્દ્રે લાલ તથા સફેદ કરેણની સાડીઓના માધ્યમથી વિદ્યાપ્રયાગનું પ્રદર્શન કર્યું, જે જૈનસંઘના હિતમાં થયું. રાજા દાહડે જૈન મુનિવર્ગ માટે કઠોર આદેશ આપવા બદલ મુનિ મહેન્દ્ર પાસે ક્ષમા માગી. આ ઘટનાથી જૈનધર્મની માટી પ્રભાવના થઈ. રાજા દાહડે અને બ્રાહ્મણવર્ગ પ્રતિઓધ પામ્યા.

કેટલાક સમય પછી પેલા નાસી ગયેલા શિષ્ય લુવને પણ પેતાના ગુરુ પાસે આવી પોતે કરેલા અવિનય અંગે ક્ષમા માગી અને શ્રમણસંઘમાં લળી ગયા. ગુરુએ પણ તેને ક્ષમા આપી. પછી લુવન મુનિ નિષ્ઠાવાન, વિનયવાન, ચારિત્રવાન અને શ્રતવાન ખની સૌના વિધાસપાત્ર ખન્યા. આથી આચાર્ય ખપુટસ્રિએ શિષ્ય લુવન મુનિને યોગ્ય જાણી, આચાર્યપદે સ્થાપ્યા અને ત્યારબાદ પોતે અનશન કરી સ્વર્ગવાસ પામ્યા. આમ, આર્ય ખપુટાચાર્યના જીવન સાથે અનેક ચમત્કારિક ઘટનાઓ જોડાયેલી છે. 'પ્રભાવકચરિત્ર' મુજબ આચાર્ય ખપુટસ્ર્રિ વીરનિર્વાણની પાંચમી સદીમાં થયા હતા.

જેમની પવિત્ર સ્મૃતિમાં શત્રુંજય તળેટીમાં વસેલા નગરનું નામ પાદ્દલિપ્તપુર (પાલીતાણા) રખાયું, આકાશગામિની વિદ્યાસંપન્ન : 'તરંગવતી ' નામક અદ્દભુત પ્રાકૃત કથાના સ્થયિતા

આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ 'તરંગવતી ' નામક અદ્ભુત પ્રાકૃત કથા (મહાકાવ્ય)ના રચયિતા અને વિસ્મયકારક મંત્રવિદ્યાના જાણકાર હતા. પગ પર ઔષધિના લાપ કરી આકાશમાં યથેચ્છ વિહાર કરવાની તેમનામાં અસાધારણ શક્તિ હતી. તેઓ સરસ કાવ્યકાર હતા. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિના ગુરુનું નામ આચાર્યના ગહસ્તિસૂરિ હતું. તેમને આચાર્ય સંગ્રામસિંહસૂરિના વરદ હસ્તે દીક્ષા પ્રાપ્ત થઈ હતી અને મુનિ મંડન પાસે અધ્યયન કર્યું હતું. આચાર્ય સંગ્રામસિંહન્સૂરિ આચાર્ય નાગહસ્તિના ગુરુભાઈ હતા. 'પ્રભાવકચરિત્ર'માં 'પાદલપ્તિ પ્રભ'ધ ' અનુસાર આચાર્ય નાગહસ્તિસૂરિ વિદ્યાધર ગચ્છના હતા. આ વિદ્યાધર ગચ્છ નિમ–વિનમિ વિદ્યાધરાના વ'શમાં થયેલા કાલકાચાર્યની સાથે સંભ'ધ ધરાવતા હતા.

આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસ્રિનો જન્મ સરસુ અને ગંગાના કિનારા પર વસેલી કાશલા (અયોધ્યા) નગરીમાં થયા હતા. એ સમયે ત્યાં વિજયણદ્વારાજનું રાજ હતું. પાદલિપ્તના પિતાનું નામ કુલ્લચંદ્ર અને માતાનું નામ પ્રતિમા હતું. પાદલિપ્તને ૯ નાના ભાઈ એ હતા. પિતા કુલ્લચંદ્ર એને માતાનું નામ પ્રતિમા હતું. પાદલિપ્તને ૯ નાના ભાઈ એ હતા. પિતા કુલ્લચંદ્ર કાશલા નગરીના શ્રીમત શ્રેષ્ઠિ હતા. તેમની પત્ની પ્રતિમા રૂપવતી અને ગુણવતી સ્ત્રી હતી. વિવિધ ગુણાથી સંપન્ન પ્રતિમા નિઃસંતાન હોવાને કારણે ચિંતિત રહેતી હતી. અનેક પ્રકારની ઐષ્ધિએમનું સેવન તથા વિવિધ પ્રકારના ચંત્ર—મંત્રથી પણ તેની ચિંતા મટી નહિ. એક વખત તેણે સંતાનપ્રાપ્તિ માટે વૈરાટ્યા દેવીની આરાધના કરી. આઠ દિવસ તપ કર્યું: તપના પ્રભાવે દેવીએ પ્રગટ થઈને કહ્યું કે—" લબ્ધિસંપન્ન આચાર્ય નાગહસ્તિના પાદપ્રક્ષાલિત જળનું પાન કરી. તેનાથી તમને યુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થશે." દેવીના માર્ગ દર્શનથી પ્રતિમા પ્રસન્ન થઈ. તે બિક્તિબર્યા હૃદયે ઉપાશ્રયમાં પહોંચી. આચાર્ય નાગહસ્તિના પાદપ્રક્ષાલિત જળની પ્રાપ્તિ તેને સન્મુખ આવતાં મુનિ દ્વારા થઈ. ચરણાદકનું પાન કરી પ્રતિમાએ આચાર્ય નાગહસ્તિની પાસે જઈ દર્શન કર્યા. આચાર્ય નાગહસ્તિએ પ્રતિમાને કહ્યું કે—" તે મારાથી દશ હાથ દ્વર રહીને ચરણાદકનું પાન કર્યું છે, આથી તેને દશ પુત્રાની પ્રાપ્તિ થશે. એમાંથી તારા પ્રથમ પુત્ર તમારાથી દશ યોજન દ્વર જઈ ઘણા વિકાસ પામશે. જૈનધર્મની વૃદ્ધિ કરશે. સંઘનું ગૌરવ વધારશે. ખુહસ્પતિ સમાન ખુહિવાન થશે. બીજાં સંતાનો પણ યશસ્ત્રી થશે."

મધુર વાણીથી નિવેદન કરતાં સૂરિજીને પ્રતિમાએ કહ્યું કે—" ગુરુદેવ! મારું પ્રથમ સંતાન આપનાં ચરણામાં સમર્પિત કરીશ." કૃતજ્ઞતા બતાવી માટી આશા સાથે પોતાના ઘેર પાછી કરી. શ્રેષ્ઠી કુલ્લચંદ્ર પણ પત્ની પાસેથી સમગ્ર વૃત્તાંત સાંભળી પ્રસન્ન થયા અને ગુરુના ચરણે પ્રથમ સંતાનને સમર્પિત કરી દેવાની વાર્તને પણ સંપૂર્ણ અનુમાદન આપ્યું.

યાેગ્ય સમય પૂર્ણ થતાં પ્રતિમાએ કામદેવ કરતાં પણ સુંદર અને તેજસ્વી પુત્રરત્નને

१४४ शासनभ्रसायङ

જન્મ આપ્યા. પુત્રના ગર્ભ વખતે પ્રતિમાએ નાગનું સ્વપ્ન જોયું હતું. સ્વપ્નના આધારે તેનું નામ નાગેન્દ્ર રાખવામાં આવ્યું. દિવસા જતાં નાગેન્દ્ર માટા થવા લાગ્યા. પુત્રજન્મની પહેલાં જ વચનબદ્ધ થવાને કારણે પ્રતિમાએ પાતાના પુત્રને આચાર્ય નાગહસ્તિના ચરણામાં સમર્પિત કરી દીધા. નાની વયના બાળકની પ્રતિપાલના માટે શ્રી નાગહસ્તિસ્ત્રરિએ તેની માતા પ્રતિમા પાસે રાખ્યા. આઠ વર્ષની વયે બાળકને આચાર્ય નાગહસ્તિએ પાતાના સંરક્ષણમાં લીધા. શ્રી સંગ્રામસિંહસ્ત્રરિ આચાર્ય નાગહસ્તિના ગુરુબંધુ હતા. આચાર્ય નાગહસ્તિના આદેશ મુજબ શુલ મુહૂતે શ્રી સંગ્રામસિંહસ્ત્રરિએ નાગેન્દ્રને દીક્ષા આપી. ત્યાર બાદ મંદન મુનિ પાસે બાળમુનિના અધ્યયનના આરંભ થયા. મુનિ નાગેન્દ્રને દીક્ષા આપી. ત્યાર બાદ મંદન મુનિ પાસે બાળમુનિના અધ્યયનના આરંભ થયા. મુનિ નાગેન્દ્રની બુદ્ધિ શીધ્રગ્રાહી હતી. એક વર્ષમાં તેમણે વ્યાકરણ, ન્યાય, દર્શન અને પ્રમાણ આદિ વિવિધ વિધયોનું ત્રાન સફળતાપૂર્વક પ્રાપ્ત કર્યું. એક દિવસ નાગેન્દ્ર મુનિ ગોચરીમાં કાંજી વહારી લાવી, કરિયાવહીપૂર્વક આલે!ચના કરી, ગુરુને બતાવી. ગુરુએ પૂછ્યું— "આ કચાંથી લાવ્યો ?"

ઉत्तरमां भुनि नागेन्द्रके ४ छुं: "अंबं तंबच्छीए अवुष्पियं पुष्पदंतपंतीए। नवसालि-कंजियं, नववहूए कडुएण में दिन्न ॥ ३८॥ (तांआना केवां २४तनेत्रवाणी, पुष्पसरणां हांतनी पंछितवाणी केवी नववधूके मने ४ छी भरीने आ डांळानुं पाणी आप्युं.)" शिष्यना भुषेथी शृंगारमय भाषामां आ १ क्षेष्ठ सांभणी अने के४ रीते गांचरीमां अनिहोष जाणी गुरु डापित थया. तेकोके ४ छुं है, "पालितोऽसि।" (अर्थात् तुं रागरूप अन्तिथी प्रदीप्त गांचरीना अनिहोषथी क्षेपाये। छे.)

મુનિ નાગેન્દ્ર હાજરજવાળી હતા. ગુરુ દ્વારા ઉચ્ચારાયેલા શબ્દને અર્થાન્તરિત કરી દેવા માંટે મુનિ નાગેન્દ્રે નમ્ર બની કહ્યું કે, "ગુરુદેવ! પલિત્તમાં એક માત્રા–કાના વધારી મને પાલિત્ત (અગ્નિદેષથી રહિત અને પાદલેપથી આકાશમાં ઊડનારા) બનાવવાની આપ કૃપા કરાે. '' માત્રા વધારવાથી पालित्तऔन संस्कृत ३५ पादलिप्त थाय. આ શબ્દથી મુનિ નાગેન્દ્રનું એ કહેવાનું તાત્પર્ય' હતું કે—મને આકાશગમનમાં ઉપાયભૂત પાદલેપ વિદ્યાનું દાન કરાે, જેથી હું પાદલિપ્ત કહેવાઉં. આમ એક માત્રા વધારવાથી પલિત્ત શખ્દના વિલક્ષણ અર્થ થઈ જાય તેવી મુનિ નાગેન્દ્રની તેજસ્વી ખુદ્ધિ એઇ ગુરુ પ્રસન્ન થયા. તેમણે ગગનગામિની વિદ્યાર્થી વિભૂષિત 'पादलिप्तो भव 'ने। શुल આશીર્વાદ આપ્યેા. ત્યારથી મુનિ નાગેન્દ્રનું નામ પાદલિપ્ત પ્રસિદ્ધ થઈ ગયું. દશ વર્ષની વચે ગુરુએ તેમને આચાર્યપદે સ્થાપ્યા. જૈનશાસનની પ્રભાવના માટે ગુરૂના આદેશથી આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ એક વખત મથુરા પધાર્યા. કેટલાક વખત ત્યાં રહી મશુરાથી તેઓ પાટલિપુત્ર પધાર્યા. તે વખતે પાટલિપુત્રમાં મુરંડ રાજ રાજ કરતા હતા. શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ પાતાના અદુભુત વિદ્યાળળ અને કાવ્યથી મુર્ડ રાજાને પ્રભાવિત કર્યો. એક વખત મુરુંડ રાજાના મસ્તકમાં ભયંકર પીડા ઉત્પન્ન થઈ. છ મહિના સુધી અનેક ઉપચાર કર્યા, પણ કાઈ રીતે વેદના શાંત ન થઈ. રાજપરિવારમાં નિરાશા ફેલાઈ. એક દિવસ એક મંત્રીએ રાજાને કહ્યું કે—" નાથ! આપની વેદનાના સફળ ઉપચાર કદાચ આર્ય પાદલિપ્તસૂરિના મંત્ર-પ્રયોગથી થાય. " રાજા મુર્દેકે તરત જ આચાર્ય પાદલિપ્તને બાલાવવા કહ્યું. મંત્રી આચાર્ય શ્રમણભગવ તેઃ ૧૪૫

પાદલિષ્ત પાસે ગયા અને વિનમ્ન સ્વરામાં કહ્યું કે—" આચાર્ય પ્રવર! રાજાના મસ્તકની પીડાને દૂર કરી કીર્તિ અને ધર્મ નું ઉપાર્જન કરા." મંત્રીની પ્રાર્થના સ્વીકારી આચાર્ય પાદલિષ્તસૂરિ રાજદરખારમાં પધાર્યા. પાતાની પ્રદેશિની આંગળીને હીંચણ પર ફેરવીને ક્ષણવારમાં તેમણે રાજાના મસ્તકની પીડાને ઉપશાંત કરી. પાદલિષ્તસૂરિની મંત્રવિદ્યાર્થી સંપૂર્ણ સ્વસ્થતાને પ્રાપ્ત કરી મહારાજા મુરૂં હ તેમના લક્ત બની ગયા.

એક વખત મુરુંડ રાજાએ વાર્તાક્ષાપમાં આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિને પ્રશ્ન કર્યો કે— " અમારા પગાર ખાનાસ નાકરા પગાર પ્રમાણે કામ કરે છે, જ્યારે આપના શિષ્યા પૈસાના લાેભ વિના વગરપગારે આપનું કાર્ય કરવા ૮.૮૫૨ રહે છે, તેનું રહસ્ય શું છે?'' પ્રત્યુત્તરમાં શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ કહ્યું કે—" રાજન્! ઉભયલાકની હિતકામનાથી પ્રેરિત થર્ધ, શિષ્યા ગુરુનું કાર્ય કરવામાં ઉત્સુક રહે છે." શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના આ ઉત્તરથી મુર્દ્રડ રાજાના મનનું પૂર્દ્ર સમાધાન ન થયું. રાજાએ કરી કહ્યું કે—" લાેકપ્રવૃત્તિનું મુખ્ય નિમિત્ત ધન છે." કેટલાક સમય સુધી ળ નેમાં આ વિષયની ચર્ચા ચાલી. પાતપાતાની વાતને પ્રામાણિત કરવા માટે રાજાએ પાતાના પ્રધાનને અને આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિએ પાતાના નવદીક્ષિત શિષ્યને આદેશ આપ્યા કે— "તમે તપાસ કરી આવે. કે ગંગા કર્ષ્ટ દિશા તરફ વહે છે?" આ સાંભળી પ્રધાને વિચાર્યું કે--બાલમુનિની સાથે રહેવાથી રાજાની ખુદ્ધિ પણ બાળક જેવી થઇ ગઈ છે. આવા સાધારણ પ્રશ્નના ઉત્તર તાે સ્ત્રીએા પણ આપી શકે. આ રીતે બડબડ કરતાે પ્રધાન રાજાના આદેશ મુજબ ત્યાંથી ચાલ્યાે ગયાે અને પાતાના મિત્રાે સાથે જુગાર રમવા લાગ્યાે. જુગાર રમવામાં સમય પસાર કરી, રાજાની પાસે આવીને જણાવ્યું કે—" ગંગા પૂર્વાભિમુખ વહે છે." પરંતુ કેટલીક વ્યક્તિઓ દ્વારા રાજાએ જાણ્યું કે—પ્રધાને રાજાના આદેશનું જાતે જઈ પાલન કર્યું ન હતું. જ્યારે આ બાજુ પાદલિપ્તસૂરિના નવદીક્ષિત શિષ્ય ગંગાના કિનારા પર ગયા અને પૂરી તપાસ કરી. લાેકાેને પણ પૂછ્યું અને પૂરી જાણકારી મેળવી, ગુરુની પાસે આવીને વિનમ્ન શબ્દાેમાં કહ્યું કે—"ગ'ગા પૂર્વાભિમુખ વહે છે." તેમણે જાતે જઈ તપાસ કર્યાની વાત, પાતાના માેકલેલા માણસા દ્વારા જાણી મુરુંડ રાજા પ્રભાવિત થયા.

પાટલિયુત્રથી વિહાર કરી શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ મથુરા પધાર્યા. ત્યાંથી લાટપ્રદેશમાં આવેલા ઓકારપુર પધાર્યા. ઓકારપુરમાં એ વખતે ભીમ રાજાનું રાજ હતું. વિદ્વાન આચાર્ય શ્રીનું રાજાએ બહુ સન્માન કર્યું. એક વાર આચાર્ય પાદલિપ્તથી પ્રભાવિત થઇ લાટ પ્રદેશના પંડિતાએ તેમને પૂછ્યું—"પૃથ્વીમંડળ પર વિચરતાં તમે કાેઇ ઠેકાે ચે ચંદનરસ સમાન શીતલ અખિને જોયા છે કે સાંભળ્યા છે?" શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ તરત જ કાવ્યમય ભાષામાં ઉત્તર આપ્યા કે—"પવિત્ર હુદયવાળા, અપકીર્તિજન્ય દુઃખને વહન કરનારા પુરુષને અખિ પણ શીતલ ચંદન સમાન લાગે છે." આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિની મત્યુત્પન્ન પ્રતિભાના પ્રભાવથી પંડિતા મુગ્ધ થયા.

શ્રીસંઘની વિજ્ઞપ્તિથી તેમની સાથે પધારી આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિએ શત્રું જયતીર્થની યાત્રા કરી. ત્યાંથી તેઓ માનખેટપુર પધાર્યા. માનખેટપુરમાં એ વખતે નરેશ કૃષ્ણનું રાજ હતું. શ્ર. ૧૯ ૧૪૬ રાાસનપ્રભાવક

રાજા કૃષ્ણે શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના ભક્તિપૂર્વક આદરસત્કાર કર્યો. તે સમયે માનખેટપુરમાં પ્રાંશુપુરથી યુદ્રદેવસૂરિ અને વિલાસપુરથી શ્રમણસિંહસૂરિ પધાર્યા. વિલાસપુરમાં એ વખતે પ્રજાપતિનું શાસન હતું. શ્રી યુદ્રદેવસૂરિ યેાનિપ્રાભૃતના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા હતા. છવાત્પત્તિ સંબંધી તેમને ઘણું જ્ઞાન હતું. શ્રી શ્રમણસિંહસૂરિ જ્યાતિષવિદ્યાના પ્રકાંડ પંડિત હતા. આચાર્યશ્રી પાદલિપ્તસૂરિના ખુદ્ધિ- ળળ અને વિદ્યાબળથી રાજા કૃષ્ણ અને તેમની સભાના વિદ્યાના ઘણા પ્રભાવિત થયા. રાજાના આયહથી શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ લાંબા સમય સુધી માનખેટપુરમાં બિરાજ્યા હતા.

એક વખત ભરૂચના શ્રાવકાની પ્રાર્થનાથી આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ કાર્તિ કી પૂર્ણિમાએ ત્યાં પહેંચવાનું વચન આપ્યું હતું. આચાર્ય મહેન્દ્રની મંત્રવિદ્યાના પ્રયોગથી પરાભવ પામેલા પાટલિપુત્રના બ્રાહ્મણાંને શ્રી ખપુટાચાર્ય ભરૂચમાં જૈન કીક્ષા આપી હતી; અને ત્યારથી બ્રતિવેરના કારણે ભરૂચના બ્રાહ્મણાં જૈનમમાજ સાથે પ્રતિકૂળતાથી વર્તતા હતા. શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના ભરૂચમાં આવવાના ઉદ્દેશ બ્રાહ્મણાં દ્વારા થતા આ વિચહને શાંત કરવાના હતા. શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના ભરૂચમાં દિવસે રાજા કૃષ્ણને કહી શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ આકાશમાંગે વિહાર કરી ભરૂચ પહોંચ્યા શ્રી પાદલિપ્ત સૂરિના આગમનથી જૈનસમાજ આનંદ પામ્યા આચાર્ય શ્રી પાદલિપ્તસૂરિની વિસ્મયજનક શક્તિથી ભયભીત બની, વિગ્રહ કરનારા બ્રાહ્મણાં ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. ભરૂચ નરેશને પણ આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિના આગમનથી અત્યંત આનંદ થયા. ભરૂચ નરેશે આચાર્ય શ્રીને રહેવા માટે પ્રાર્થના કરી પણ શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ કહ્યું કે—" હું અપરાહ્મકાળે માનખેટપુર પહોંચી જવા માટે રાજા કૃષ્ણ સાથે વચનબદ્ધ છું. તે પછી મારે કેટલીક તીર્થ યાત્રા કરવી છે. આથી આજે જ પ્રયાણ કરવું જરૂરી છે. " રાજાને સમજાવી દિવસના પાછલા ભાગમાં તેઓ આકાશમાંગે માનખેટનગરમાં પહોંચી ગયા. ત્યાંથી પગે ચાલી તીર્થ યાત્રાની શરૂઆત કરી. તીર્થ યાત્રાના ક્રમમાં સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલ ઢ કાનગરીમાં પહોંચ્યા. ત્યાં તેમને વિદ્યારાધક નાગાર્જીનનો મેળાપ થયા.

નાગાર્જુંન ક્ષત્રિયપુત્ર હતો. તેની માતાનું નામ સુવ્રતા હતું. તેને રસાયણસિદ્ધિના પ્રયોગો અને કલાઓ શીખવાની વિશેષ રુચિ હતી. તેણે ઘણી કલાઓનું શિક્ષણ મેળવ્યું. વનો-પર્વતો-નદી કિનારાઓ વગેરે પર ભ્રમણ કરી વનસ્પતિઓનું ઊંડું જ્ઞાન મેળવ્યું. ક્રમે કરીને રસાયણસિદ્ધિમાં તે પારંગત થયો. દૂર દેશાંતરની યાત્રા કરી નાગાર્જુન હંકાનગરીમાં આવ્યો. તે વખતે શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ પણ ત્યાં પધાર્યા. નાગાર્જુન શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના આગમનથી આનંદ પામ્યો. તે બાળતો હતો કે આચાર્યાં શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ પાસે આકાશગામિની વિદ્યા છે. નાગાર્જુન એ વિદ્યા મેળવવા ઇચ્છતો હતો. આથી પાદલિપ્તસૂરિ સાથે ગાઢ સંબંધ સ્થાપન કરવાના ઉદ્દેશથી રસાયણથી ભરેલું એક પાત્ર પાતાના શિષ્યની સાથે માંકલ્યું. શિષ્યે એ રસક્રુંપિકા આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિને વિનયપૂર્વંક ભેટ કરી. રસક્ર્ંપિકા પાત્રને હાથમાં લઈ પાદલિપ્તસૂરિએ કહ્યું કે—"નાગાર્જુનને મારી સાથે એટલા સ્મેહ છે કે જે માટે આ રસાયણ તૈયાર કર્યું!" એટલું કહીને હસીને તે રસક્ર્ંપિકાના પાત્રને હીવાલ સાથે અથડાવી તેના ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યા અને કાચના વાસણમાં પોતાનું મૂત્ર ભરી તે શિષ્યના હાથમાં આપ્યું. શિષ્યે મનામન વિચાર્યું કે—"મારા ગુરુ નાગાર્જુન કેટલા મૂર્યા છે કે સ્નેહહીન પાદલિપ્તસૂરિ સાથે મૈત્રી કરવા ઇચ્છે છે." શિષ્યે મૃત્રથી ભરેલું પાત્ર નાગાર્જુનની

સામે રાખી દીધું અને કહ્યું—"આપની સાથે તેમની આ અદ્ભુત મેત્રી છે." પાત્રનું ઢાંકણ ઉઘાડી વિદ્રાન નાગાર્જુને સ્'ૃંઘ્યું. તેમાંથી ભારે દુર્ગ' અભવતી હતી. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિના આ વ્યવહારથી નાગાર્જુન કોપિત થયા, અને કાચના પાત્રને પશ્ચર પર પટકી ફાેડી નાખ્યું. નાગાર્જુનના એક શિબ્યે કેટલાક સમય પછી, ભાજન પકાવવા માટે ત્યાં સહજભાવે અબ્નિ સળગાવ્યા. અબ્નિ અને મૂત્રના સ'યુક્ત યાગ થવાથી પશ્ચર સુવર્ણ થઇ ગયા! આ વાત શિબ્ય દ્વારા નાગાર્જુન પાસે પહોંચી. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિના મૂત્રના સ્પર્શ માત્રથી સુવર્ણ સિદ્ધિની આ ઘટના સાંભળી પાતાની રસાયણવિદ્યાના નાગાર્જુનનો ગર્ય ગળી ગયા.

વિદ્યાધર નાગાર્જુન આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પાસે પહોંચી ગયા અને બાલ્યા—"ગુરુ-વર્ય! આપ દેહસિદ્ધ યાંગી છે. આપની વિદ્યા સામે મારા અને મારા રસાયણસિદ્ધિના ગર્વ ગળી ગયા છે. હવે હું આપની પાસે રહેવા ઇચ્છું છું." ગગનગામિની વિદ્યા મેળવવાની ઇચ્છાવાળા નાગાર્જુન આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પાસે રહેવા લાગ્યા. વિનીતભાવે તેમની દેહસુશ્રુષા અને ચરણપ્રક્ષાલનનું કાર્ય કરતા હતા. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પગ પર લેપ લગાડી હંમેશાં તીર્થિભૂમિએાનાં ગિરિશિખરા પર આકાશમાંગે ગમનાગમન કરતા હતા. તેમનું ગમનાગમનનું કાર્ય એક મુહૂર્તમાં થતું હતું. નાગાર્જુને તેમના પાદપ્રક્ષાલિત જળના વર્ણુ—ગ'ધ—સ્વાદ આદિને સમજી, સુંઘી અને ચાખીને ૧૦૭ દ્રવ્યોને જાણી લીધાં. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિની જેમ નાગાર્જુન પણ પગ પર લેપ લગાડી આકાશમાં ઊડતા. પરંતુ પૂર્ણ જ્ઞાનના અસાવે થાંઠે જાયે ઊડી નીચે પડતા. પગના ઘાને જોઈને પાદલિપ્તસૂરિ નાગાર્જુનની અસફળતાનું કારણ સમજી ગયા. તેઓએ કહ્યું કે—" કુશળ બુદ્ધિશાળી! તમારી આ અપૂર્ણતાનું કારણ ગુરુગમ્ય જ્ઞાનના અભાવ છે. ગુરુના માર્ગદર્શન વિના કોઈ કળા ફળવતી બનતી નથી."

નાગાળું ને કહ્યું—" ગુરુદેવ! આપનું વચન પ્રમાણ છે; ગુરુના માર્ગ દર્શન વિના સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એ હું સમબું છું. પરંતુ હું મારી ખુદ્ધિની પરીક્ષા કરતા હતા." આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ તેની સરળતાથી પ્રસન્ન થયા, અને કહ્યું કે—" તમારી ખુદ્ધિશક્તિથી મને સંતાષ થયા છે. હું તમને વિદ્યાદાન કરીશ. તમે મને ગુરુદક્ષિણામાં શું આપશા ?" નાગાજું ને નમીને કહ્યું કે—" આપ જે કહેશા તે આપવા માંટે હું તૈયાર છું." આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિએ નાગાજું નને જૈનધર્મ સ્વીકારવાના ઉપદેશ આપ્યા. નાગાજું ને તેમનું કથન સ્વીકાર્યું. ઉદારચરિત શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ પાદલેપ્ત સુરિયાના લઘાના સમગ્રપણે બાધ આપતાં કહ્યું કે—" ભાગ્યલંત! તને ૧૦૭ ઔષધીઓનું જ્ઞાન મળ્યું છે. તેની સાથે કાંજીના પાણીથી મિશ્રિત સાઢી તાંદુલના લેપ કર. તું નિર્ળાધગતિથી આકાશગમન કરી શકીશ." ગુરુના માર્ગ દર્શનથી નાગાજું નને પાતાના કાર્યમાં પૂરી સફળતા મળી. શ્રી પાદલપ્તિસૂરિને ધર્મ પ્રચારના કાર્યમાં નાગાર્જુનને પાતાના કાર્યમાં પૂરી સફળતા મળી. શ્રી પાદલપ્તિસૂરિને ધર્મ પ્રચારના કાર્યમાં નાગાર્જુન આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિને ઘણા ઉપકાર માન્યો. તેમની પવિત્ર સ્મૃતિમાં શત્રું જયની તળેઠીમાં વસેલા નગરનું નામ પાદલિપ્તપૂર (પાલીતાણા) રાખ્યું. નાગાર્જુન શ્રી પાદલિપ્તસૂરિના અનન્ય લક્ત હતો.

(એક વખત શ્રી પાદલિપ્તસૂરિ પ્રતિષ્ઠાનપુર પધાર્યો. ત્યાં તે વખતે શાતવાહન રાજાનું

રાજ હતું. આચાર્ય પાદલિપ્તસૂરિ પધાર્યા તે પહેલાં શાતવાહનની સભામાં ચાર કવિએ। આવ્યા હતા. ચારે કવિઓાએ મળીને રાજાને એક શ્લોક સંભળાવ્યા કે—" जीणें भोजनमात्रेयः, कपिछः प्राणिनां दया। बृहस्पतिरविश्वासः पायाछः स्त्रीषु मार्दवम् ॥" અર્થાત્, આત્રેય ઋષિએ ભૂખ લાગે ત્યારે લાજન કરવાનું કહ્યું છે. કપિલે પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખવાનું કહ્યું છે. ખૃહસ્પતિએ કાઇ ના વિશ્વાસ રાખવાનું કહ્યું છે. અને પાંચાલે સ્ત્રીઓની સાથે કામળ વ્યવહાર રાખવાનું કહ્યું છે.

આ પદ્ય સાંભળી શાતવાહન રાજાની સભાના બધા સભ્યાએ કવિઓની ઘણી પ્રશંસા કરી. પણ લાગવતી નામની ગણિકા મૌન રહી. રાજાએ ગણિકાને કહ્યું—"તમે તમારા વિચાર જણાવા." ત્યારે ભાગવતીએ કહ્યું કે—" આકાશગામિની વિદ્યાસ'યન્ન પાદલિય્તસૂરિ સિવાય અન્ય વિદ્યાનની હું સ્તુતિ કરતી નથી. આજે એમના સિવાય સ'સારમાં બીજા કાઈ વિદ્વાન નથી." શાતવાહન રાજાએ શ્રી પાદલિય્તસૂરિને પાતાને ત્યાં માકલવા માટે માનએટપુરમાં રાજા કૃષ્ણ પર આમંત્રણ માકલ્યું. રાજા શાતવાહનની પ્રાર્થના પર વિચાર કરી આર્ય પાદલિય્તસૂરિ પ્રતિષ્ઠાનપુર પધાર્યા. નગરપ્રવેશ વેળાએ શાતવાહન રાજાએ પ્રવેશ—મહાત્સવ કર્યો.

શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ તરંગવઈ (તરંગવતી) કથા, જૈન નિત્યક્રમ દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા પદ્ધતિ, શિલ્પ પર નિર્વાણકલિકા અને પ્રશ્નપ્રકાશ વગેરે ગ્રાંથાની રચના કરી હતી.

આચાર્ય પાદલિપ્તસ્રિના ગુરુ આચાર્ય નાગહસ્તિ હતા. શ્રી નાગહસ્તિના સમય વીર-નિર્વાણ ૧૨૧ થી ૧૮૯ માનવામાં આવે છે. આર્ય પાદલિપ્તસ્રિને ૧૦ વર્ષની વચે શ્રી નાગહસ્તિ-સ્ર્રિએ આચાર્યપદે સ્થાપ્યા હતા, તેથી શ્રી પાદલિપ્તસ્રિના સમય વીરનિર્વાણ સં. સાતમી શતાળ્દીના ઉત્તરાર્ધ સિદ્ધ થાય છે. તેએાશ્રી શત્રું જય તીથે ૩૨ દિવસનું અનશન કરી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

લબ્ધિપ્રભાવક યુગપ્રધાન, અંતિમ દશપૂર્વધર મહર્ષિ : -આચાર્યાશ્રી વજસ્વામીસૃરિજી મહારોજ

અવન્તિ (માળવા) નામના દેશમાં તં ખુવન નામે એક સમૃદ્ધ નગર હતું. તે નગરમાં ધનશેઠ નામે એક શેઠ રહેતા હતા. તેમને ધનગિરિ નામે એક પુત્ર હતો. તે રૂપમાં કામદેવ સમાન હતો. મહાત્માઓના સંસર્ગથી વિરક્ત થયેલા ધનગિરિ પાણિશ્રહણ કરવા ઇચ્છતા ન હતા. તે નગરમાં ધનપાલ નામે એક વ્યવહારી વસતા હતા. તેને સમિત નામે પુત્ર હતા અને સુનંદા નામે પુત્રી હતી. પુત્ર સમિતે આચાર્યં શ્રી સિંહગિરિસ્ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. પુત્રી સુનંદાને નવચીવન પામેલી જોઈને પિતા ધનપાલે તેના માટે ધનગિરિની પસંદગી કરી. એક દિવસ ધનપાલે ધનગિરિને કહ્યું કે—" તું મારી પુત્રી સુનંદાના સ્વીકાર કર." ત્યારે ધનગિરિએ વિરક્તભાવ બતાવ્યા. પણ પછી ધનપાલના અત્યંત આશ્રહે ધનગિરિએ સુનંદાના સ્વીકાર કરી.

શ્રમણભગવ તા

એક વખત શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઉપર જે વૈશ્રમણુ જાતિના એક દેવતાને પુંડરીક-કંડરીકનું અધ્યયન સંભળાવી પ્રતિએષ આપ્યા હતો તે દેવ દેવલાકમાં જઈ, પુંડરીક-કંડરીક અધ્યયનના રાજ ૫૦૦ વાર સ્વાધ્યાય કરતો હતો. તેમાં આવતા દીક્ષા શખ્દથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો હતો અને આવું સુંદર અધ્યયન સંભળાવનાર શ્રી ગૌતમસ્વામીનું ધ્યાન પણ ધરતો હતો. આ દેવ પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં સુનંદાની કુશ્ચિર્પ સરાવરમાં અવતર્થા. પોતાના મિત્રદેવથી વિયાગ પામતાં બીજા એક દેવે પૂર્વના દહ પ્રેમને લીધે સુનંદાને શ્રેષ્ઠ સ્વપના અતાવ્યાં. આ સમયે અવસર મળવાથી પોતાને ધન્ય માનનાર ધનગિરિએ પુત્રના અવલ'બનથી સંતુષ્ઠ થયેલી પત્ની પાસે દીક્ષા લેવાની અનુમતિ માગી. જાણે તેના પુષ્યયોગે જ ત્યાં પધાર્યા હોય એવા આચાર્ય સિંહગિરિની પાસે ધનગિરિ ગયો. ત્યાં લાચપૂર્વ ક સામાયિક ઉચ્ચારીને તેણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. નિરંતર પ્રસન્નતાપૂર્વ ક દુષ્કર તપ તપતાં તે ધનગિરિમુનિ સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

હવે આ બાજુ, સમય પૂર્ણ થતાં સુન દાએ પુત્રરતને જન્મ આપ્યા. સુન દાના સંબ ધીઓએ પુત્રજન્મના મહાત્સવ ઊજવ્યા. કાેઇક સંબ ધીએ ત્યારે બાળકને ઉદ્દેશીને શખ્દ ઉચ્ચાર્યા કે—" હે બાલ! જે તારા પિતાએ દીક્ષા લીધી ન હાેત તાે આ મહાત્સવમાં ખૂબ વધુ આનંદ થાત." બાળકને 'દીક્ષા' શખ્દ સાંભળતાં જ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી તે વિચારના લાગ્યા કે—" અહાે, મારા પિતાએ ચારિત્ર્ય લીધું છે, તેથી તાે તે મહાભાગ્યશાળી કહેવાય! મારા પણ સંયમ દ્રારા જ ભવના નિસ્તાર થવાના છે."

એમ કરતાં છ મહિના પસાર થઈ ગયા. એવામાં આચાર્ય સિંહિગિરિસૂરિ વિચરતાં વિચરતાં તે નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં ગાંચરીને માટે જતા ધનગિરિમુનિને, પક્ષીના અવાજ પરથી જાણીને કહ્યું કે—" હે મુનિ! આજે સચિત્ત, અચિત્ત કે મિશ્ર-જે કાંઈ દ્રવ્ય મળે તે સર્વ વિચાર કર્યા વિના લઈ લેંજો." ગુરુનું એ વચન માન્ય કરીને ધનગિરિમુનિ, પોતાના સંસારીપક્ષે સાળા સમિતમુનિ સાથે શુદ્ધ બુદ્ધિથી પ્રથમ સુનંદાના ઘરે ગયા. ત્યાં તેમના 'ધર્મલાભ' શખદ સાંભળીને કેટલીક સખીએ આવીને સુનંદાને કહેવા લાગી, " આ ધનગિરિમુનિને જ તું તારો પુત્ર આપી દે." સુનંદા પુત્રને છાના રાખતાં મુનિને કહેવા લાગી કે—" આ રુદ્દન કરતા તમારા પુત્રે મને આકળ-વ્યાકુળ કરી મૂકી છે, માટે એને તમારી પાસે રાખો. એમ કરવાથી પણ જો એ સુખી રહેશે તા મને સંતાષ થશે." ત્યારે ધનગિરિમુનિ સ્પષ્ટપણે બાલ્યા કે—" હે ભદ્રે! હું મારા પુત્રને શ્રહણ કરીશ; પરંતુ સ્ત્રીનું વચન સ્થિર હોતું નથી. તેથી ભવિષ્યમાં કોઈ પ્રકારના વિવાદ થવા ન પામે તે માટે આ બાબતમાં સાક્ષી રાખવાની જરૂર છે. ખસ, હવે આજથી તારે પુત્રને માટે ચિંતા કરવી નહિ," સુનંદા બહુ કંટાળી ગઈ હતી, તેથી તેણે કહી દ્રીધું કે—" આ બાબતમાં મારા ભાઈ સમિતમુનિ અને મારી સખીએ સાક્ષી છે. હવે પછી હું કાઈ પણ બાલવાની નથી."

તેથી રાગ આદિ આંતર્ શત્રુઓને દૂર કરનાર એવા ધનગિરિમુનિ રુદનથી વિરામ પામેલા અને અત્યંત સંતુષ્ટ થયેલા બાળકને સુન દાને બતાવી, પાતાની ઝાળીમાં નાખી, ઘરના આંગણામાંથી જ્યું રાસનપ્રભાવક

ખહાર નીકળી, બાળકના ભારથી ભુજાઓને નમેલી રાખી ગુરુ મહારાજ પાસે પહેાંચ્યા ત્યારે તેમને કાઈ વજનથી વાંકા વળી ગયેલા જોઈ ગુરુએ ઝાળી પોતાના હાથમાં લીધી અને પૂછ્યું કે—" હે મુનિ! વજા જેવું મારા હાથમાં શું મૂક્યું? મેં તો હાથમાંથી એને મારા આસન પર જ મૂકી દીધેલ છે." એમ કહીને ગુરુએ ચંદ્ર સમાન કાંતિવાળા તે બાળકને જોયા. પ્રથમ દર્શાને જ જે શબ્દ ઉચ્ચાર્યો હતો તે મુજબ બાળકને વજા નામ આપ્યું અને સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયમાં શ્રાવિકાઓને સાંપ્યા. પછી ત્યાંથી વિહાર કરી અન્ય સ્થાને ગયા.

હવે ગુરુભક્તિ અને બાળકના સૌભાગ્યથી વશ થયેલી શ્રાવિકાઓ અધિક વાત્સલ્યથી વજને ઉછેરવા લાગી. શ્રાવિકાઓ રાત્રે ઉપાશ્રયમાં વસ્તુનું પારણું ળાંધીને બાળકને ઝુલાવતી. અને બાળકે દેવ—ભવમાં પુંડરીક—કુંડરીક અધ્યયની ખૂબ આવૃત્તિ કરી હતી તેથી તેમ જ આવા ઉત્તમ ક્ષયોપશમની પ્રાપ્તિ થઇ હતી તેથી ત્યાં બિરાજતાં સાધ્વીઓ દ્વારા વાર વાર આવૃત્તિ કરતાં અગિયાર અંગ સાંભળવા માત્રથી જ બાળક શીખી ગયો. પછી વિશેષ આકારથી સુશાભિત થયેલા તે બાળકની પરિચર્યા જેવા સુનંદા પણ ત્યાં આવી. તે બાળકને જેતાં જ તેને માહ ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેણે સાધ્વીઓ પાસે પ્રાર્થના કરી કે—"આ બાળક મને પાછે આપો." ત્યારે સાધ્વીઓ બાલી કે—"વસ્ત્ર અને પાત્ર સમાન આ બાળક પણ ગુરુની થાપણ કહેવાય. તેા અમારાથી આ બાળક તેને કેમ આપી શકાય ? તારે અહીં આવીને આ બાળકનું લાલન પાલન કરવું હોય તેા કર. પરંતુ ગુરુની અનુમતિ વિના એને તારે પોતાને ઘરે ન લઇ જવાય."

એવામાં એક વખત ગુરુમહારાજ અને ધનગિરિમુનિ આદિ ત્યાં પધાર્યા એટલે સુન દાએ તેમની પાસે પોતાના બાળકની માંગણી કરી. ત્યારે ધનગિરિમુનિએ તેને સમજતાં કહ્યું કે— "હે ધર્મ જ્ઞે! રાજાના આદેશની જેમ, સજ્જન પુરુષના વચનની જેમ અને કન્યાના દાનની જેમ મહાજના એકવચની જ હાય છે. બાળકના વસ્ત્રની જેમ તેઓ વચન સ્વીકારીને મૂધી દેતા નથી. તેમ જ હે ભદ્રે! તું વિચાર કર કે આ બાબતમાં આપણાં સાક્ષીઓ પણ છે." આમ, મુનિએ ઘણું સમજાવ્યા છતાં તેણે પોતાના હઠાગ્રહ ન મૂક્યો ત્યારે સંઘના આગેવાન પુરુષોએ તેને મધુર વચનાથી ઘણી સમજાવી. છતાં તે વચનાનો પણ સ્વીકાર ન કરતાં સુન દા રાજા પાસે ગઈ. એટલે રાજાએ સંઘસહિત સાધુમહારાજોને બાલાવ્યા. પશ્ચાની હઠીકત પૂછી. અંતે રાજાએ વિચાર કર્યો કે—"આ બાળક પોતાની ઇચ્છાનુસાર જેની પાસે જાય તેને લઈ જવા દેવો. બીજો વિવાદ કરવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી."

રાજાએ આ નિર્ણયની બાળકની માતાને જાણ કરી એટલે સુન દાએ રમકડાં તેમ જ મીઠાઈ વગેરે બતાવીને બાળકને પોતાની પાસે બાલાવવાના પ્રયત્ન કર્યો; તેને અનેક પ્રકારે લલચાવ્યા; પરંતુ બાળક તેની પાસે ન જતાં ત્યાં ને ત્યાં જ ઊભા રહ્યો. પછી રાજાએ ધન- ગિરિમુનિને કહ્યું, એટલે તેમણે રજેહરણ ઉંચું કરીને નિર્દોષ વચનથી જણાવ્યું કે—" હે વત્સ! જો તને તત્ત્વનું ગ્રાન હોય અને ચારિત્રની ભાવના હોય તો કમેં રૂપી રજને દૂર કરવા માટે આ રજેહરણ શ્રહણ કર." આ સાંભળતાં જ બાળકે ફૂદકા મારી ચારિત્રરૂપી રાજાના ચામર સમાન તે રજોહરણ લઈ લીધું, અને નાચવા લાગ્યા. તે સમયે મંગલ અનિપૂર્વક સમસ્ત વાજિંત્રાના

શ્રમણભગવંતા દ્વા

નાદ સાથે જયજયરવ પ્રગટ થયેા. આથી સજાએ પ્રસન્ન થઇ શ્રીસ'ઘની પ્રશ'સા કરી. પછી શ્રાવકસમુદાયથી પરિવરાયેલા શ્રમણા પણ પાતાના સ્થાને આવ્યા.

વજ આઠ વર્ષના થતાં તેને આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિએ દીક્ષા આપી. બાલમુનિ વજ પહેલેથી જ સંસ્કાર, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યભાવસંપન્ન હતા. દીક્ષા લઇ સંયમ, જ્ઞાન, ત્યાગ તપમાં વિશેષ દક્ષ બન્યા. પૂર્વની જેમ તેમની બાળ સાધુ જીવનમાં પણ અનેક કસાડી થઈ, અને દરેક પ્રમંગે તેમાં પાર ઊતરીને સાધુજીવનને ઉજ્જવળ અને ઉન્નત બનાવતા રહ્યા. આ બાજી સુનંદાએ વિચાર કર્યો કે—" મારા બ્રાતા, પતિ અને પુત્ર મુનિ થયા, તો હવે મારે પણ સંયમનું શરણ લેવું જોઈએ." આથી તેણે પણ દીક્ષા અંગીકાર કરી.

એક વાર આગાર્ય સિંહુગિરિસૃરિ શિષ્યપરિવાર સાથે વિહાર કરતાં અવ'તિ નગરીના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. અહીં બાલમુનિ વજની પરીક્ષા કરવા તેમના પૂર્વ ભવના દેવમિત્રા જુંભક વ્યાદિ વૈક્રિય મેઘમાળા કરી. આની મયુરના કેકારવા અને સારસના મધર સ્વરા ગુંજી ઊઠ્યા. ખળખળ કરતા જળપ્રવાહથી પ્લાવિત ખનેલી ભૂમિ જાણે જળમય ભાસવા લાગી. આવા સમયે અપકાચના જીવોની પણ વિરાધના ન થાય તે માટે ગુરુ મહારાજે શિષ્યપરિવાર સાથે એક વિશાળ ગિરિગુફામાં નિવાસ કર્યો. મેઘ ઘણા સમય સુધી વિરામ ન પામલાં મુનિમહારાજો ઉપવાસ કરી જ્ઞાનધ્યાનમાં લીન રહ્યા. ઘણા સમય પછી મેઘ વિરામ પામતાં સૂર્ય દેષ્ટિમાન બન્યો. બાલ**મનિ** વજા આદિના ઉથ તપથી સંતુષ્ટ થયેલા દેવા શ્રાવકનાં રૂપ લઈને ત્યાં આવ્યા અને પારણાં માટે વિન'તિ કરી. બાલમુનિ ગુરુ-આજ્ઞા લઇ ગાચરી વહારવા ગયા. માર્ગમાં તેમણે જે જે જોયું તેનાથી વિસ્મય પામ્યા. તેઓ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના વિચાર કરતાં, તેનાથી સર્વ વિરુદ્ધ જ જુએ છે. દ્રવ્યથી કેાળાના પાક જોવામાં આવ્યા, ક્ષેત્રથી માલવ દેશ જેવેા, કાળથી શ્રીષ્મ ઋતુ હતી અને ભાવથી વિચાર કરતાં તે શ્રાવકા અનિમિષ નેત્રાવાળા હતા! તેમના પગ ભૂમિને સ્પર્શતા ન હતા; એટલે કે તેઓ મનુષ્ય ન હતા; દેવ હતા! અને દેવ દ્વારા પ્રાપ્ત આહાર દેવપિંડ ગણાય તેથી તે કલ્પે નહીં. આથી આ શ્રાવકાને વહારવા આવવાની બાલમુનિ વજે ના જણાવી વાસ્તવિકતા જણાવી. આ સાંભળી દેવા ખૂબ પ્રસન્ન થયા; અને મૂળ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈ વજ મુનિને વંદન કરી વૈક્રિયલખ્ધિ અપ'ણ કરી. બીજી વાર એ જ દેવા કસાટી કરવા જેઠ મહિનામાં પુનઃ આવ્યા. બાલમુનિ વજને ઘેબર વહારવા માટે વિનંતિ કરી, ત્યારે પણ વજમુનિ જ્ઞાનાપયાગથી દેવાને ઓળખી જાય છે અને આહાર વહારતા નથી. દેવાએ પણ ખૂબ પ્રસન્ન થઈ ને બાલમુનિ વજને 'આકાશગામિની ' વિદ્યા અપેંગ કરી.

એક વખત ગુરુ મહારાજ સ્થારિલભૂમિએ ગયા હતા અને બીજા ગીતાર્થ મુનિએ ગાંચરી વહારવા ગયા હતા. એટલે વજમુનિ બાલ્યભાવથી બધા મુનિએનાં વીટિયા નામવાર ભૂમિ પર સ્થાપન કરી, ગુરુએ સ્વમુખે પ્રકાશેલા એવા શ્રુતસ્ક ધના સમૂહની મહાઉદ્યમથી પ્રત્યેક વાચના આપવી શરૂ કરે છે. એવામાં ગુરુમહારાજ શ્રી સિંહગિરિ ઉપાશ્રય નજીક આવ્યા. મેઘ જેવા ગ'લીર વજમુનિના શખ્દા તેમના સાંભળવામાં આવ્યા, જે સાંભળતાં તેમણે વિચાર કર્યો કે—

૧૫૨ શાસનપ્રસાવક

—"શું મુનિઓ આવીને આ શાસ્તાલ્યાસ કરે છે?" ત્યાં એ વજમુનિના શખ્દો જાણીને તેમને ઘણા સંતોષ થયા. તેમણે વિચાર્યું કે—" આ શાસનને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા બાળમુનિ પંડિત છે." પછી વજમુનિ ક્ષાલ ન પામે એમ ધારી તેમણે લગા અવાજે 'નિસીહિ'ના ઉચ્ચાર કર્યા. ગુરુના શખ્દ સાંભળતાં વજમુનિ ઉપકરણાને યથાસ્થાને મૂકીને લજ્જા અને ભય પામતાં ગુરુની સન્મુખ આવ્યા. ગુરુનાં ચરણ પૂજી, પ્રાસુક જળથી પંખાળી, પાદેદકને વંદન કર્યું. તેમના આવા વિનયને જોઈ ગુરુએ અત્યંત હર્ષ પૂર્વ કે તેમની સામે જોયું. પછી 'વૈયાવૃત્યમાં આ લઘુમુનિની અવત્તા ન થાય 'એમ વિચારીને ગુરુએ શિષ્યોને કહ્યું કે—" હવે અમે વિહાર કરીશું." એ સાંભળી મુનિએ કહેલા લાગ્યા કે—" અમને વાચના કાણ આપશે ?" ત્યારે ગુરુ બાલ્યા—" આ વજમુનિ તમને વાચના આપીને સંતાષ પમાડશે." મુનિઓએ ગુરુનું આ વચન માન્ય કર્યું. શાસ્ત્રમાં આ સિંહિગિરિસ્સિના સુશિષ્યોની પ્રશંસા કરવામાં આવે છે કે— " કેવા અદ્ભુત વિનય કે ગુરુ મહારાજે વજમુનિ વાચના આપશે એમ કહ્યું અને બહુમાનપૂર્વ કરીએ એ સ્વીકારી લીધું." પછી પડિલેહણ કરી મુનિએ વજમુનિ પાસે આવ્યા એટલે વજમુનિએ તેમને વાચના આપવાનો પ્રારંભ કર્યા. વિનાપ્રયાસે તેમને શાસ્ત્રનું રહસ્ય એવી રીતે સમજાવવા માંડયું કે મંદ્રણહિના પણ સહેલાઇથી મમજી શકે.

કેટલાક દિવસા પછી આચાર્ય મહારાજ પાછા આવ્યા એટલે મુનિઓ તેમની સન્મુખ ગયા. ગુરુએ વાચના સંબંધી બધા વૃત્તાંત પૂછ્યો ત્યારે મુનિઓ સાથે મળીને કહેવા લાગ્યા કે—" આપ પૂજ્યની કૃપાથી અમને વાચનાનું ભારે સુખ થઇ પડ્યું છે. તો હવે સદાયને માટે વજમુનિ જ અમારા વાચનાચાર્ય થાઓ." વળી રમૂજમાં કહેવા લાગ્યા કે—" આપ એ—ત્રણ દિવસ પછી પધાર્યા હોત તો સારું હતું." એ માંભળી ગુરુએ કહ્યું કે—" એ મુનિના અદ્ભુત ગુણગૌરવ તમને જણાવવા માટે જ મેં વિહાર કર્યો હતો." અહીં ગુરુના આગમન સુધીમાં વજમુનિએ તપસ્યાવિધાનથી સંશુદ્ધિયુક્ત વાચનાપૂર્વક આગમના અભ્યાસ કરી લીધા હતો. પછી ગુરુએ દશપુરમાં જઇ વજમુનિને શેષ શ્રુતના અભ્યાસ કરવા માટે અવ'તિમાં આદર સહિત શ્રી ભદ્ર- ગુમસૂરિ પાસે માકલ્યા. ગુરુની આજ્ઞાથી ત્યાં જતાં તેમણે રાત્રે નગરની બહાર સ્થિરતા કરી.

આ બાજા શ્રી ભદ્રગુમસૂરિએ શિષ્યોને પાતાને આવેલા સ્વપ્નની વાત જણાવી કે— "દુષ્યથી પૂર્ણ મારું પાત્ર કાઈ અતિથિ આવીને પી ગયા, તેથી સમસ્ત દશ પૂર્વના અભ્યાસ કરનાર કાઈ આવશે." એમ બાલતા હતા ત્યાં વજમુનિ તેમની સમક્ષ આવી, વંદન કરીને, બાલયા—" હે પૂજ્યવર! મને મારા ગુરુદેવ આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિએ આપની પાસે દશ પૂર્વના અભ્યાસ કરવા માકલ્યા છે." આચાર્ય ભદ્રગુમસૂરિએ પાતાને આવેલા સ્વપ્નની યથાર્થતા જાણી, પ્રસન્નતાપૂર્વક વજમુનિને દશ પૂર્વના અભ્યાસ કરાવ્યા. વજમુનિ વિનય અને સેવાભક્તિપૂર્વક દશ પૂર્વાનું જ્ઞાન મેળવી પુના ગુરુદેવ પાસે આવ્યા.

આચાર્ય સિંહિગિરિસ્ટિએ ગ્રાનસમ્પન્ન વજમુનિને સર્વ રીતે યાેગ્ય જાણી આચાર્ય પદથી અલ કૃત કર્યા. તેમને ગચ્છના ભાર સાંપી, નિશ્ચિત બની, અનશનપૂર્વક સ્વગે સિધાવ્યા. વજનમુનિએ ત્યારથી આચાર્ય વજસ્વામી બની યુગપ્રધાનપદની ધુરા સંભાળી.

આચાર્ય વજરવામી અનેક ગ્રામ-નગરામાં વિચરતા. તેમની પ્રભાવક ઉપદેશકશૈલી સાંભળી જૈના તેમ જ જૈનેતરા પણ આકર્ષાતા. ઉપરાંત, તપ, ત્યાગ, સંયમ, જ્ઞાન અને ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટ મૂર્તિ વજરવામીસૂરિ જ્યાં જ્યાં પંધારતા ત્યાં ત્યાં જૈનશાસનના જયજવકાર થતા. સૌ કાઈ તેમનું કુદરતી અદ્ભુત રૂપ-લાવણ્ય અને બ્રહ્મચર્યનું તેજ નિહાળી મુગ્ધ બનતા. પાટલિયુત્ર નગરના કરાડપતિ ધનદેવ શ્રેષ્ઠિવર્યની પુત્રી રુક્ષ્મણી આચાર્યના રૂપ-લાવણ્યના વારંવાર વખાણ સાંભળી તેમના પર માહિત થઈ. એણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, "પરસું તો વજરવામીને જ, નહિતર આજવન બ્રહ્મચર્ય પાળીશ." એક દિવસ આચાર્ય વજરવામી વિહાર કરતાં કરતાં પાટલિયુત્ર પધાર્યા અને ધનદેવ શેઠની દાનશાળામાં જ ઊતર્યો. તેમણે પહેલા દિવસે તો પાતાનું રૂપ પણ બેંડાળ બનાવ્યું હતું. પરંતુ રુક્ષ્મણીએ સાંભળ્યું કે હૃદયનાથ આવ્યા છે એટલે પિતા પાસે જઈ ને કહ્યું કે—"માર સ્વામી આવ્યા છે."

બીજા દિવસે ધનદેવ શેઠ, પાટલિયુત્રના રાજા અને સમગ્ર નગરજના આચાર્ય મહારાજનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા આવ્યા. આચાર્ય વજસ્વામીનું અદ્લુત રૂપ, પ્રદ્ભાચર્યના તેજથી ચમકતું ભાલસ્થલ અને અમાઘ ઉપદેશશૈલી જોઇ–સાંભળી રાજા-પ્રજા સૌ કોઇ મંત્રમુગ્ધ થઈ ગયા. રુદ્રમણીના પિતાને પણ થાય છે કે—આ ભવ્ય પુરુષ મારી પુત્રીને યાંગ્ય છે. પછી મધ્યાદ્વ સમયે આચાર્ય પાસે આવીને તેણે પ્રાર્થના કરી કે—"તમાને હું મારી નવ્વાણું હજાર સાના-મહારા, આ બાગળગીચાવાળા મહેલ તેમ જ મારું કન્યારતન આપું છું; તેના આપ સ્વીકાર કરા." આ સાંભળી આચાર્ય વજસ્વામી પહેલાં તેા હસી પડ્યા, પણ પછી ગંભીર થઇ ને બાલ્યા કે—"મહાનુભાવ! હું તો સાધુ છું, નિષ્પરિગ્રહી છું. અમારે આ સર્વ ત્યાજય હાય." પછી આચાર્ય વજસ્વામીએ રુદ્રમણીને ત્યાગમાર્ગના મહિમા વિશદ રીતે સમજાવી, તેને પ્રતિબાધી, તેને દીક્ષા પ્રદાન કરી.

એક વખત વરસાદના અભાવે ભયંકર દુષ્કાળ આવી પડેયો. પૃથ્વી પર સઘળા છવાનો અધિક ને અધિક નાશ થવા લાગ્યા. તે વખતે સિદાતા શ્રીસ ઘ આવીને શ્રી વજસ્વામીને નિવેદન કર્યું કે—" હે ગુરુદેવ! અમારું રક્ષણ કરા." વજસ્વામીએ તેઓની વાત ધ્યાનમાં લઈ, એક પટ વિસ્તારી, તેના પર શ્રીસ ઘને બેસારી, ગગનગામિની વિદ્યાના ખળે દેવની જેમ આકાશમાંગે ચાલ્યા. તે વખતે શબ્યાતર ત્યાં ઘાસની શાધ કરવા ગયા હતા. તેણે આવીને કહ્યું કે—" હે પ્રભાે! મારા પણ ઉદ્ધાર કરા." શ્રી વજસ્વામીએ તેને પણ સાથે લઇ લીધા. પછી એક સુખી દેશમાં આવેલી મહાપુરી નગરી કે જ્યાં બીદ્ધ ધર્માતુયાયી રાજા અને લાકો વસતા હતા ત્યાં બધા આવી પહોંચ્યા. ત્યાંના સુકાળ અને રાજ્યની સમૃદ્ધિથી શ્રીસ ઘ ત્યાં સુખપૂર્વ કરેલા લાગ્યા. એવામાં સર્વ પર્વામાં ઉત્તમ એવા શ્રી પર્યું વણ મહાપર્વના દિવસા આવ્યા ત્યારે રાજાએ પ્રતિકૃળ થઈ ને પૃષ્પોના નિષેધ કર્યા, એટલે શ્રી જિનપૂજાની ચિતામાં આકુળવ્યાકુળ થઈ ને શ્રીસ ઘ શ્રી વજસ્વામીને વિદ્યપ્તિ કરી. તેથી વજસ્વામી શાસનકાર્ય માટે આકાશમાર્ગ ઊદીને માહે ધરીના નગરી આવ્યા. ત્યાં તેમના પિતાના મિત્ર ગુણફા માળી બગીચામાં રહેતા હતો. તે ફૂલસિંહ શ્રા. ર

૧૫૪ શાસનપ્રભાવક

નામના માળીએ શ્રી વજસ્વામીને જોઈ, વંદન કરીને કહ્યું કે—" મારા ચાેગ્ય કંઈ કાર્ય ફરમાવા. "

ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—" હે આર્ચ! મારે સુંદર પુષ્પાનું કામ છે." એટલે માળીએ કહ્યું કે—" આપ પાછા ફરા ત્યારે પુષ્પા લેતા જ જો." એમ સાંભળી વજસ્વામી ત્યાંથી ક્ષુદ્ર- હિમવંત પર્વત પર લક્ષ્મીદેવી પાસે ગયા. ત્યાં ધર્મ લાભ આપી, આશિષથી તેને આનંદ પમાડી, પાતાનું કાર્ય જણાવ્યું. એટલે લક્ષ્મીદેવીએ પાતાના હાથમાં શાભતું સહસપત્ર કમળ જિનપૂજા માટે તેમને અપંશુ કર્યું. તે લઈ આચાર્ય વજસ્વામી પિતાના મિત્ર દેવ પાસે આવ્યા. ત્યાં જું લક દેવતાઓ એ આકાશમાં રહી સંગીત-મહાત્સવ કર્યા દિવ્ય વાર્જિને વાગતાં વાતાવરણ સંગીતમય થઈ ગયું. એવ્છવ કરતા દેવાને પાતાની ઉપર આવતાં જોઈ ળીડ લોકો ભારે ચમત્કાર પામ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે—" અહા! આપણા ધર્મ ના મહિમા તો જુએ કે દેવતાએ આવે છે!" ત્યાં તો દેવા તેઓના દેખાતાં જ જિનમ દિરમાં ચાલ્યા! જિનમ દિરે જિનેશ્વર ભગવ તની પૂજા કરીને બધા શ્રાવકા ઘણા આનંદ પામ્યા અને પર્યુષણા મહાપર્વના દિવસામાં શ્રી ગુરુમ્મહારાજ પાસે ધર્મા પદેશ સાંભળ્યો. આ ચમત્કાર જોઈ રાજા પણ સંતુષ્ટ થઈ ગુરુમહારાજ પાસે આવ્યા. આચાર્ય વજસ્વામીએ તેને પ્રતિબાધ પમાડી જૈનધર્મી બનાવ્યા.

એક વખત ઉત્તર ભારતમાં ખાર વર્ષના ભયંકર દુષ્કાળ પડતાં, આચાર્યશ્રી વજસ્વામી શિષ્યપસ્વિારસહ દક્ષિણ ભારત તરફ વિહાર કરી ગયા. ત્યાં કાઇ સ્થળે શુદ્ધ ભૂમિભાગયુક્ત ઉદ્યાનમાં તેમણે નિવાસ કર્યા. તે વખતે શ્લેષ્મરાગને દ્વર કરવા વહારીને સ્રૃંકના એક કટકા લાવ્યા હતા. અને વાપરતાં બાકી વધેલા તે કટકા પોતાના કાન પર મૂકી દીધા હતા. પછી સંધ્યાકાળે પ્રતિક્રમણમાં 'અહા કાય''ના પાઠ કરતાં મુહપત્તીથી કાનના પડિલેહણમાં તે નીચે પડ્યો. તે જોતાં તેમણે વિચાર કર્યા કે—"અરે, મને વિસ્મૃતિના ઉદય થયા છે. તેથી હવે મારું આયુષ્ય ક્ષીણ થયું જણાય છે. હવે પૂર્વના દુષ્કાળ કરતાં પણ અધિક દુષ્કાળ આવશે." આમ, આચાર્ય વજસ્વામીએ પોતાના અંતિમ કાળ નજીક જાણી, અને આવનારા દિવસા પણ દુષ્કર જાણી, આચાર્ય વજસેનસૂરિને સઘળી સંઘવ્યવસ્થા ભળાવી ખાસ કહ્યું કે—" હે ગુરુબંધુ! હવેના દિવસા પૂળ જ કપરા આવનાર છે. પણ તમને જે દિવસે સાનૈયાની કિંમતવાળા ચાખામાં ઝેર મેળવેલા આહાર મળે તેને બીજે જ દિવસે સુકાળ થશે, તે યાદ રાખજો."

આચાર્ય વજસ્વામી પછી ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા. દુષ્કાળને લીધે ભિક્ષા પ્રાપ્ત ન થતાં તેઓએ સાથેના સર્વ સાધુઓને વિદ્યાપિંડથી આહાર કરાવી કહ્યું કે—" આ રીતે બાર વર્ષ સુધી વિદ્યાપિંડથી જ આહાર કરવા પડશે, માટે અનશન યાગ્ય છે." આથી આચાર્ય વજસ્વામી સાથે દરેક સાધુ અનશન કરવા તૈયાર થયા. એમાં એક બાલમુનિ પણ હતા. આચાર્ય શ્રીએ તેને અનશન કરવાની ના પાડી, તો પણ તે સાથે જ ગયા. એક દિવસ આ બાલમુનિને નિદ્રામાં મૂકી સૌ આગળ ગયા. બાલમુનિ ત્યાં જ એકલા રહી અનશનપૂર્વ કરવાં સિધાવ્યા. આ ખબર મળતાં આચાર્ય વજસ્વામીએ બીજા સાધુઓ સમક્ષ આ બાલમુનિની દહતા, ધીરતા અને વીરતાની અનુમાદના કરી. ત્યારબાદ બધા શ્રમણોએ એક પર્વ પર જઇને અનશન કર્યું. ત્યાં એક દેવે આવીને બધાર્યને ચલાયમાન કરવાના પ્રયત્ન કર્યો. આથી આચાર્ય શ્રી સર્વ સાધુઓને લઇ બીજા

પુર્વત પર ગયા અને ત્યાં અનશનપૂર્વક બધા સાધુએો અને આચાર્ય વજસ્વામી સ્વગ^રવાસ પામ્યા.

આ ઘટના બન્યા પછી સૌધર્મે ન્દ્રદેવે અહીં આવી રથ વડે આ ગિરિરાજની પ્રદક્ષિણા કરી. આથી આ ગિરિરાજ ત્યારથી રથાવર્ત ગિરિ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. આચાર્ય વજસ્વામીના સ્વર્ગવાસ પછી દશમું પર્વ, ચાેથું સંસ્થાન અને ચાેથું ષંહનન વિચ્છેદ પામ્યું હતું. ('પ્રભાવક-ચરિત્ર'ને આધારે.)

[શ્રી વજસ્વામીના સ્વર્ગવાસ સંબ'ધમાં 'પ્રભાવકચરિત્ર 'માં કાેઇ ઉલ્લેખ નથી. પણ યુગપ્રધાન પટ્ટાવલીઓમાં એ બધી વાતાના ખુલાસા કરેલા છે. શ્રી વજસ્વામી પ્રથમ ઉદયના ૧૮મા યુગપ્રધાન હતા. એમનું આયુષ્ય ૮૮ વર્ષનું હતું, જેમાંનાં ૮ વર્ષ ગૃહપર્યાયમાં, ૪૪ વર્ષ સામાન્ય શ્રમણપર્યાયમાં અને ૩૬ વર્ષ યુગપ્રધાનપર્યાયમાં વ્યતીત થયાં હતાં. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણુ સં. ૪૯૬માં, સં. ૫૦૪માં દીક્ષા, સં. ૫૪૮માં યુગપ્રધાનપદ અને સં. ૫૮૪ (વિ. સં. ૧૧૪)માં આ અ'તિમ દશ પૂર્વધર આગાર્યના સ્વર્ગવાસ થયા હતાં.—પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજ.]

જેમના દ્વારા ચાર અનુયાગામાં વિભાજિત આગમા અદ્યાપિપર્ય ત પ્રવર્તી રહ્યાં છે એવા યુગપ્રભાવક

આચાર્યશ્રી આર્યરક્ષિતસુરિજી મહારાજ

અવંતિ (માળવા) દેશમાં દશપુર નામે નગર હતું. તેમાં વિશિષ્ટ ખુદ્ધિવાળા સામદેવ નામે પુરાહિત રહેતા હતા. તેને રુદ્રસામા નામે પ્રિયા હતા. તેને છે પુત્રા થયા. તેમાં પહેલા આર્ય'રક્ષિત અને બીજો ફલ્ગુરક્ષિત હતા. પુરાહિત બ'નેને અ'ગસહિત વેદા ભણાવ્યા. આર્ય'રક્ષિત પાતે વિદ્વાન થયા અને વિશેષ અભ્યાસ માટે પાટલિપુત્ર ગયા. ત્યાં દિવ્યબળની સ્કુરણાથી અલ્પ-કાળમાં ગુપ્ત વેદાપનિષદના પણ અભ્યાસ કર્યા; અને ઉપાધ્યાયની અનુજ્ઞા લઈ પાતાને નગર પાછા ફર્યા. રાજ્યના પુરાહિતે આર્ય'રક્ષિતની પ્રકાંડ વિદ્વત્તાનું રાજાને નિવેદન કરતાં રાજા પાતે હાથી પર ગડી તેની સામે આવ્યા. અને રાજાએ મહાત્સવપૂર્વ'ક નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યા. અનુકમે તે પાતાના આવાસમાં આવ્યા.

તેની માતા રુદ્રસોમા જુવાજુવાદિક નવ તત્ત્વના વિસ્તારને જાણુનારી શ્રાવિકા હતી. તે સામાયિકમાં હોવાથી, ઉત્કંઠાયુક્ત અને જમીન સુધી મસ્તક નમાવીને પ્રણામ કરતાં પોતાના પુત્રને જોઈને પણ, સામાયિકના ગને લીધે, આશિષથી વધાવ્યા નહિ. આથી અત્યંત ખેદ પામી આર્યરક્ષિત વિચારના લાગ્યા કે—" અભ્યાસ કરેલ સહુ શાસ્ત્રો મારે મન તુચ્છ જેવાં છે કે જેથી મારી માતા તો સંતોષ ન પામી!" એમ ધારીને એ કહેવા લાગ્યા કે—" હે માતા! તમે ઉદ્દિગ્ન કેમ દેખાઓ છો? સંતુષ્ટ કેમ નથી?" ત્યારે માતા ખાલી કે—" દુર્ગતિને આપનાર તારા એ અભ્યાસથી હું શી રીતે સંતુષ્ટ થાઉં?" ત્યારે આર્યરફ્ષિતે કહ્યું—" તો હવે વિલંબ

કર્યા વિના મને આગ્ના આપા કે જે અભ્યાસથી તમને સંતાષ થાય તે કરું. બીજા કાર્યનું મારે શું પ્રયોજન છે?" એ સાંભળી માતા રુદ્રસામાએ કહ્યું—" હે વત્સ! ચાતરફથી પ્રગટ થતા ઉપદ્રવને નષ્ટ કરનારા આત્મકલ્યાણકારી અને અન્ય મતાવલ બીઓના જાણવામાં ન આવેલ એવા જિનભાષિત ખારમા અંગ દેષ્ટિવાદના અભ્યાસ કર." દેષ્ટિવાદનું નામ પ્રથમ વાર જ સાંભળી આર્યરક્ષિત વિચારવા લાગ્યા કે—" સર્વ તીર્શિમાં શિરામણિ એવી હે માતા! મને તેના અધ્યાપક ખતાવા, કે જેથી હું સત્વરે અભ્યાસ શરૂ કરું." ત્યારે રુદ્રસામા કહેવા લાગી કે—" વિનયના સ્થાનભૂત હે વત્સ! તું સાવધાન થઈ ને સાંભળ. અબ્રદ્ધા અને પરિગ્રહના ત્યાગી, મહાસત્ત્વવંત, પાતાના અંતરમાં પરમાર્થ બુદ્ધિ ધરાવનાર, સદ્દ્રાનના નિધાન એવા જૈનાચાર્ય તોસલિપુત્ર એ ગ્રંથના ગ્રાતા છે. તે અત્યારે તારા શેરડીના વાડામાં છે. તો હે નિર્મળમિત! તેમની પાસે તું એ ગ્રંથના અભ્યાસ કર, કે જેથી તારા ચરિત્રથી મારી કૃક્ષિ શીતળ થાય."

એ પ્રમાણે સાંભળી, 'પ્રભાતે જઈશ' એમ કહીને અભ્યાસની ઉત્કંઠામાં તેણે એ સત પસાર કરી. પ્રભાત થતાં તે બહાર નીકળ્યા. એવામાં અર્ધમાર્ગે તેના પિતાના એક પ્રાહ્મણમિત્ર તેને સન્મુખ થયેા. તે આર્ય રક્ષિત માટે શેરડીના સાડા નવ સાંઠા સ્ક'ધ પર લઇ ને આવતા હતા. તેણે નમસ્કાર કરતાં આર્થરક્ષિતને સ્નેહથી આલિંગન આપ્યું અને કહ્યું કે—" તું પાછે ઘેર ચાલ. " ત્યારે આર્થરક્ષિત બાલ્યા કે—" માતાના આદેશથી હું જઈ ને સત્વરે પાછે આવીશ. તમે હમણાં મારા બંધુને સંતુષ્ટ કરવા ઘરે જાઓ. " એમ કહી તે આદરપૂર્વ'ક ઇક્ષુવાડા તરફ ચાલ્યા. જતાં જતાં આર્ય રિક્ષત વિચારવા લાગ્યા કે—" અહા ! આ શ્રેષ્ઠ દેઢ નિમિત્તથી એ ગ્રાંથાના સાડા નવ અધ્યાય અથવા પરિચ્છેદ અવશ્ય પામી શકીશ, પણ તે કરતાં અધિક તા નક્કી ન જ પામું. " પછી પ્રભાત સમયે ત્યાં મુનિએાના સ્વાધ્યાયધ્વનિના શખ્દાે સાંભળતાં ઉપાશ્રયનાં દ્વાર પાસે બેસી ગયો. ત્યાં જૈનમતના વિધિથી તે તદ્દન અજ્ઞાત હોવાથી 'હવે શું કરવું ? ' તેના ખ્યાલ ન આવવાથી જડ જેવા બની ગયા. એવામાં આચાર્ય તાસલિયુત્ર મહારાજને વ'દન કરવા આવતા ઢઢૂર નામે શ્રાવક તેના જેવામાં આવ્યા. તેની પાછળ રહીને તે મહામતિ આર્ય રિક્ષતે પણ વંદન આદિ કર્યું. તે સમયે લક્ષણાથી આચાર્ય મહારાજે તેને નવીન જાણી સ્નેહથી પૂછ્યું કે--- " હે ભદ્ર! તને ધર્મ'ની પ્રાપ્તિ કચાંથી થઈ ? " ત્યારે ઢઢૂર શ્રાવકને ખતાવતાં તે બાલ્યા—આ ઉત્તમ શ્રાવકથી જ. એમ બાલ્યા ત્યાં એક મુનિએ તેને આળખી લીધા અને જણાવ્યું કે—" ગઈ કાલે રાજાએ મહાત્સવપૂર્વક જેના નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યા તે આ સામદેવ પુરાહિતના અને રુદ્રસામાના યુત્ર છે. એ ચાર વેદાના જાણકાર છે. એનું આગમન અહીં સંભવતું નથી, છતાં અહીં કેમ આવેલ છે તે સમજાત નથી."

વ્યાકુળતા રહિત આર્ય રક્ષિતે માતાનું કથન સંભળાવ્યું, જે સાંભળતાં ગુરુ ચિંતવવા લાગ્યા કે—" આ વિપ્ર કુલીન અને આસ્તિક છે. એના માર્દ વગુણ કુળને અનુચિત છે, પણ એમાં સુકૃતા-ચાર સંભવિત હાવાથી એ જૈનધર્મને ઉચિત છે." પછી શ્રુતમાં ઉપયોગ દેતાં, પૂર્વના પાઠને ઉચિત તથા શ્રી વજસ્વામીસૂરિ પછી તેને ભાવિ પ્રભાવક સમજીને આચાર્ય મહારાજ બાલ્યા કે—" હે ભદ્ર! જૈન દીક્ષા વિના દક્ષિવાદ અપાય નહિ. કારણ કે વિધિ સર્વજ સુંદર હોય છે." શ્રમણભગવ તા

ત્યારે આર્ય રિક્ષિત કહેવા લાગ્યા કે—" હે ભગવન્! પૂર્વે મારા નવ સંસ્કાર થઇ ગયા છે. હવે જૈનેન્દ્રસંસ્કારથી આપ મારા શરીરને અલંકૃત કરા. પરંતુ એ સંબંધમાં મારે કંઇક કહેવાનું છે તે આપ લક્ષ્યપૂર્વે સાંભળા. મિશ્યામાહથી બધા લેકિક મારા અનુરાગી છે. તેમ જ આ વૃત્તાંત રાજાના જાણવામાં આવતાં તે પણ કદાચ દીક્ષાને મુકાવે. કારણ કે સ્વજનાની મમતા દુસ્ત્યજ્ય છે. માટે પાતાના બાળકરૂપ મને પ્રસન્ન થઇ ને દીક્ષા આપતાં આપને અન્ય દેશમાં વિચરલું પડશે, કારણ કે તેથી શાસનની લઘુતા ન થાય."

આચાર બ્રીએ આ વાતના સ્વીકાર કરી, નગર બહાર જઈ ને આર્ય રિક્ષિત પંડિતને દીક્ષા આપી અને પછી આ નવદીક્ષિત મુનિને આગળ કરી તરત જ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. ત્યાં ગુરુમહારાજે તેમને મૂળસહિત અંગ—ઉપાંગ આદિ ચન્થા અને તેવાં તેવાં તેપાવિધાનથી કેટલાંક પૂર્વો પણ ભણાવ્યાં. તેઓ વિનયપૂર્વક પાતાના આચારને પાળવા લાગ્યા અને વતના સ્વરૂપને પણ બરાબર સમજી શક્યા. પછી શેષ પૂર્વોના અભ્યાસ કરવા ગુરુમહારાજે તેમને આચાર્ય શ્રી વજસ્વામી પાસે જવા આજ્ઞા આપી. આથી તેમણે ઉજ્જયિની તરફ વિહાર કરતાં રસ્તામાં એક ગામમાં ગીતાર્થ મુનિઓ સાથે શ્રી બદ્રગુપ્તસૂરિના ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં તેમને ઓળખી જઇ શ્રી બદ્રગુપ્તસૂરિએ બેટીને કહ્યું કે—'' હે પૂર્વાભિલાષી આર્ય રિક્ષિત! તને કુશળતા છે ને ? આ મારી અંતિમ અવસ્થામાં તું મારા સહાયક થઈ ને મને મદદ કર. કારણ કે કુલીન પુરુષોની એવી કરજ હોય છે." આર્ય રિક્ષિતમુનિએ તે કબૂલ્યું અને એકા ચચિત્તથી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા.

એક વખત આચાર્ય ભદ્રગુપ્તસ્રિએ આર્યરિક્ષિત મુનિને કહ્યું કે—" હે વત્સ! તારી વૈયાવચ્ચથી હું અત્યંત પ્રસન્ન થયા છું. હવે મારે તને કંઈક ગુપ્ત કહેવાનું છે, તા સાવધાન થઈને સાંભળ. વજરવામી પાસે તારે અભ્યાસ તા કરવા, પરંતુ તું હંમેશાં અલગ ઉપાશ્રયમાં આહાર, પાણી અને શયન કરજે. કારણ કે તેમની મંડળીમાં એક વાર પણ જે આહાર કરે અને રાત્રે તેમની પાસે શયન કરે તેને શ્રી વજરવામીના સાન્નિધ્યના પ્રભાવે એવા વૈરાવ્ય પ્રગેટ કે તે પણ આચાર્ય વજરવામી સાથે અણસણ સ્વીકારવા તૈયાર થઈ જાય અને તેમની સાથે જ કાળધર્મ પામવાનું વિચારે. તું પ્રભાવક અને જિનશાસનરૂપ મહાસાગરના કૌસ્તુભમણ સમાન છે. વળી તું સંઘના આધાર થવાના છે. માટે મારું વચન માન્ય કરજે એમ હું ઇચ્છું છું." ત્યારે સ્ત્રિમહારાજના ચરણે શિર નમાવી તેમણે કહ્યું કે—" હે પ્રભા! આપનું એ વચન મારે શિરાધાર્ય છે."

પછી શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિ કાળધર્મ પામ્યા. મુનિ આર્ય'રક્ષિત શ્રી વજસ્વામીસૂરિ પાસે અભ્યાસ કરવા ચાલ્યા. એવામાં શ્રી વજસ્વામીએ સ્વપ્ન જોયું, અને પોતાના શિષ્યોને જણાવ્યું કે—"આજે પાયસથી પૂર્ણ ભરેલ પાત્રથી મેં આવેલ અતિથિને પારાશું કરાવ્યું, એટલે તેમાં અલ્પ માત્ર શેષ રહ્યું. તો એ સ્વપ્નના વિચાર કરતાં મને લાગે છે કે, આજે કાઈ પ્રાપ્ત અતિથિ મારી પાસે આવીને માટા ભાગનું શ્રુત ગ્રહ્ણ કરશે અને અલ્પ માત્ર આદી રહેશે." આ પ્રમાણે આચાર્ય વજસ્વામી બાલતા હતા ત્યાં મુનિ આર્ય'રક્ષિત આવ્યા. અપૂર્વ અતિથિને જોઈ વજસ્વામીસૂરિએ આર્ય'રક્ષિતને આવકાર આપતાં કહ્યું કે—"હે ભદ્ર! તમે કચાંથી આવે છે!"

જ્યંડ સાસનપ્રભાવક

આર્ય રિક્ષત બાલ્યા કે—'' હે પ્રભા ! હું તો આચાર્ય શ્રી તાસલિપુત્ર પાસેથી આહું છું." એ સાંભળી વજસ્વામીસૂરિ બાલ્યા—'' શું તમે આર્ય રિક્ષત છાં ? શેષ પૂર્વીના અભ્યાસ કરવા અહીં અમારી પાસે આવ્યા છાં ? પણ પાત્ર—સંથારા વગેરે તમારાં ઉપકરણાં કચાં ? તે લઇ આવા. આજે તમે અમારા અતિથિ છા તેથી ગાંચરી વહારવા ન જશા. અહીં જ આહાર—પાણી કરીને અધ્યન શરૂ કરા." એટલે મુનિ આર્ય રિક્ષત કહેવા લાગ્યા—'' હું બીજ ઉપાશ્રયમાં ઉતર્યો છું. તો આહાર—પાણી અને શયન ત્યાં જ કરીશ." ત્યારે વજસ્વામી બાલ્યા—'' અલગ રહેવાથી અભ્યાસ કેમ થઈ શકે ?" એટલે મુનિ આર્ય રિક્ષતે શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિએ કહેલ વચન કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે 'અહા, એમ છે!' એમ બાલતાં વજસ્વામીએ શ્રતમાં ઉપયોગ મૂક્યો. પછી તેમણે જણાવ્યું કે—'' મારી સાથે આહાર અને શયન કરવાથી ગુરુના કહ્યા પ્રમાણે સાથે અંત થય, એ વચન સૂરિમહારાજ ઉચિત બાલ્યા છે; માટે હવે તેમ જ થાએા." પછી શ્રી વજસ્વામીસૂરિ તેમને પૂર્વોના અભ્યાસ કરાવવા લાગ્યા. એમ કરતાં દસમા પૂર્વના અર્ધભાગ શરૂ કર્યો. એમાં મુશ્કેલીથી અભ્યાસ કરી શકાય તેવા ભાગા, દુર્ગમ ગમક, દુષ્કર પર્યાય અને સમાન શખ્દોના જવિક હતા. તેનાં ચોવીશ જવિકનો અભ્યાસ કરી લીધા; પરંતુ અભ્યાસ કરતાં તેમને ભારે શ્રમ પડવા લાગ્યો.

આ બાજુ આર્ય રિક્ષિતમુનિની માતા રુદ્રસોમા વિચારવા લાગી કે—" અહા ! વિચાર વિના કામ કરવા જતાં મને પોતાને જ તેના પરિણામે પરિતોષ રૂપ ફળ મળ્યું. હૃદયને આનંદ આપનારા આર્ય રિક્ષિત સમાન પુત્ર મેં હાથે કરીને માકલી દીધા. માટે તેને બાલાવવા હવે ક્લ્શુરિક્ષિતને માકલું." એમ ધારીને તેમણે સરળ એવા સામદેવ પુરાહિતને પૃછ્યું, ત્યારે તે બાલ્યા કે, "હે બદ્રે! તારું કહેલ મને પ્રમાણ છે, માટે તને યાગ્ય લાગે તેમ કર." પછી તેણે પાતાના બીજા પુત્રને માકલતાં ભલામણ કરી કે, "હે વત્સ! તું તારા ભાઈ પાસે જ અને મારું કથન તેને નિવેદન કર કે, માતાએ તને બધુસમાગમથી રહિત કરી માહ તજાવ્યા, પરંતુ વાત્સલ્યભાવને તા જિનેશ્વરાએ પણ માન્ય કરેલ છે. કારણ કે ગર્ભમાં રહેલા શ્રી વીર-પ્રભુએ પણ માતાની ભક્તિ સાચવી. માટે હવે સત્વરે આવીને માતાને તારું મુખ બતાવ, નહિતર મારે પણ તારા માર્ગનો આશ્રય લેવા પડશે અને તે પછી તારા પિતા અને પુત્ર-પુત્રી વગેરે માટે પણ એ જ રસ્તો છે. વળી તારે કદાચ સ્નેહભાવ ન હાય તો ઉપકારણહિથી એક વાર હવે પૂર્વ ક આવીને મને કૃતાર્થ કર. હે વત્સ! માર્ગ અને દેહમાં યત્નયુક્ત થઈને તું જ અને પ્રમાણે કહેજે. તારા ભાગ્ય પર અમે જીવનારા છીએ."

માતાનું વચન સાંભળીને નમ્ન ફલ્ગુરક્ષિતે પોતાના ખંધુ મુનિ આર્ય રિક્ષિત પાસે જઈને તેને માતાનું કથન કહી સંભળાવ્યું કે, "માતાને વિશે વત્સલ આવો તારા જેવા ખંધુ કેાણુ હશે ? કારણ કે કુળલજ્જાને લીધે તારા પિતાએ તો મને કંઈ પણ ઓક્રોશવચન સંભળાવ્યું જ નથી. તો હે વત્સ! તું સત્વરે આવ અને તારું મુખ મને ખતાવ. તારા દર્શનામૃતથી તૃપ્ત થઈ હું તૃષ્ણારહિત થાઉં. હે ખંધા! આપણી માતા રુદ્રસોમાએ મારા મુખથી તને એ પ્રમાણે કહેવરાવ્યું છે, માટે કૃપા કરીને તમે સત્વરે ચાલા." આ કથન સાંભળી શ્રી આર્યરક્ષિતમૃનિ

શ્રમણભગવ તા

વૈરાગ્યથી કહેવા લાગ્યા કે, "હે કલ્ગુરક્ષિત! આ ક્ષણભંગુર સંસારમાં માહ કેવા? અથવા કયા સુત્ર પાતાના અધ્યયનમાં અંતરાય કરે? અસાર વસ્તુને માટે સાર વસ્તુના ત્યાગ કરવાની કાંઈ ઇચ્છા ન કરે. તું જે મારા પર સ્નેહ ધરાવતા હાય તા મારી પાસે રહે અને દીક્ષા વિના ન રહેવાય તેમ હાવાથી તું દીક્ષા ધારણ કરી લે." ત્યારે તેણે તે પ્રમાણે કખૂલ કરતાં આર્ય-રક્ષિતમુનિએ પાતાના બંધુને તરત દીક્ષા આપી.

આર્ય રક્ષિત પાતે ભારે બુદ્ધિશાળી હતા, છતાં જવિક અધ્યયનપાઠથી તે અત્યંત શાકી ગયા એટલે તેમણે આચાર્ય વજસ્વામીને પૂછ્યું કે—" હે સગવન્! હજી કેટલું અધ્યયન બાકી છે?" ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે—"તમારે પૂછવાની શી જરૂર છે? અભ્યાસ કર્યા કરો." આથી તેઓ ફરીથી અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. પછી કેટલાેક સમય વ્યતીત થયા બાદ તેમણે ગુરુ-મહારાજને કરીથી પૃછ્યું, એટલે શ્રી વજસ્વામીસૂરિએ કહ્યું કે—" તમે તો હજી સરસવ જેટલું ભણ્યા છે৷ અને મેરુ જેટલું બાકી છે. માટે મારું વચન સાંભળા. સંબંધીએાના અલ્પ માહને લીધે તમે જે પૂર્વના અધ્યયનને તજવા ધારા છા તે કાંજીથી દ્વધ, લવણથી કપૂર, ચણાઢીથી સુવર્ણ, ક્ષારભૂમિથી રત્નભાણુ અને ધતૂરાને બદલે ચંદનના ત્યાગ કરવા જેવું કરાે છાે. માટે અભ્યાસ કરો. શ્રુતસાગરના મધ્યભાગને પામતાં સદુજ્ઞાનરૂપરત્નાે ફળરૂપે પામી શકશાે." આ સાં<mark>ભળી</mark> તેમણે કેટલાક દિવસ સુધી ભારે પશ્ચિમપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો. એવામાં તેમના લઘુળ ધુએ માતા પાસે આવવાની પુનઃ પ્રેરણા કરી. એટલે આર્યારક્ષિતમુનિએ શ્રી વજસ્વામી પાસે અનુજ્ઞા લેતાં જણાવ્યું કે—" હે સ્વામિન્! સંબંધીના સમાગમ માટે ઉત્કંદિત બનેલા આ સેવકને માકલવાની કૃપા કરાે. તેઓને મળીને હું અભ્યાસ કરવાને સત્વરે પાછા આવીશ." શ્રી વજસ્વામીએ આર્ય રક્ષિતમુનિતું વચન સાંભળી શ્રુતમાં ઉપયોગ મૂક્યો. તેથી તેમના જાણવામાં આવ્યું કે— "એ કરી પાછા આવતાં મને મળી શકશે નહીં. કારણ કે મારું આયુષ્ય હવે અલ્પ છે. એટલાે અભ્યાસ કરવાની જ એની ચાેગ્યતા છે. તેથી દશમું પૂર્વ મારી પાસે જ રહી જશે." એમ ધારીને તેમણે કહ્યું કે—" હે વત્સ! તું જા. તારું દુષ્કૃત્ય મિશ્યા થાંચા. અત્યારે તારા જેવા બુદ્ધિશાળી ખીંજો કોઈ નથી તેથી તને અભ્યાસ કરાવવાની અમારી ઇચ્છા થઈ, નહિ તો આટલી પ્રાપ્તિ કચાંથી થાય ? હવે તને માર્ગમાં કાંઇ બાધા ન થાએો. " એમ સાંભળી ગુરુના ચરણે નમી આર્ય'રક્ષિત પાતાની જન્મભૂમિ તરફ ચાલ્યા અને વિચરતાં વિચરતાં પાતાના બંધુ સહિત પાટલિયુત્ર નગરે પધાર્યા. ત્યાં સાડા નવ પૂર્વ ભણી આવેલા અને ગુણના નિધાન એવા મુનિ આર્યરક્ષિત પાતાના ગુરુ તાેસલિપુત્ર આચાર્યને મળ્યા. તાેસલિપુત્ર તેમને આચાર્યપદે સ્થાપી સ્વર્ગે સંચર્ચા.

ત્યાર પછી આચાર્ય આર્થે રિક્ષિતસૂરિ દશપુરનગરમાં પધાર્યા. ક્લ્ગુરિક્ષિતમુનિએ આગળથી માતાને સમાચાર આપ્યા હતા કે—"તમારા પુત્ર આચાર્ય થઇ ને આવ્યા છે." આચાર્ય આર્ય-રિક્ષિતસૂરિ પધારતાં, તેમને મુનિવેશધારી જોઈ, માતા હર્યથી રામાંચિત થયાં. સામદેવ પુરાહિત પણ ત્યાં આવ્યા. માતા–પિતા વગેરેને અનેક પ્રકારે મનુષ્યજન્મની દુલિલતા સમજાવી, પ્રતિએાધ પમાડી, સામાયિક વ્રતના ઉચ્ચારપૂર્વક તેમને દીક્ષા આપી.

આચાર્ય આર્યેરક્ષિતસૂરિના શિષ્યસમુદાયમાં ધૃતપુષ્પમિત્ર અને વસ્તપુષ્પમિત્ર નામના એ લિધ્યવંત મુનિઓ હતા. વળી તે ગચ્છમાં ચાર પ્રાપ્ત મુનિવરા હતા; તે દુર્ભલિકાપુષ્પમિત્ર, વિધ્યમુનિ, ફ્લ્યુરક્ષિત અને શુક્રાચાર્યના ધર્મશાસ્ત્રને જીતનાર ગાષ્ટામાહિલ તેમાંના મહાજ્ઞાની વિધ્યમુનિએ ગુરુને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—" હે ભગવન્! અનુયાગની માટી મંડળીમાં પાઠના ઘાષથી મારા શ્રુતપાઠ સ્પલિત થાય છે. માટે મને અલગ પાઠ આપા." ત્યારે ગુરુ બાલ્યા—" હું પોતે તમારી આગળ વ્યાખ્યાન આપતાં માટી મંડળીનું શી રીતે ઉલ્લંધન કરું? માટે ઉપાધ્યાય દુર્ભળ પુષ્પમિત્ર તમારા વાચનાચાર્ય થશે; તેમની પાસે શીધ્ર અભ્યાસ કરા." એક વખત દુર્ભળ પુષ્પમિત્ર અને એડી ગુરુને એકાંતમાં કહ્યું કે—" હું વાચનામાં વ્યચ હોવાથી મારા પોતાના અભ્યાસ ભૂલી જઉં છું. જો આપ એને મારી પાસે વાચના અપાવશા તો મારું નવમું પૂર્વ અવશ્ય વિસ્મૃત થઈ જશે." એ સાંભળી આચાર્ય ચિંતનવા લાગ્યા કે, આવા ખુદિશાળી મુનિ પણ જો આગમને ભૂલી જશે તો બીજાથી તે કેમ ધારણ કરી શકાશે ?

શ્રી આર્ય રિક્ષતસૂરિ સાડા નવ પૂર્વના જ્ઞાતા હતા. તેથી શરીરવિજ્ઞાન, મતિવિજ્ઞાન તથા માનસવિજ્ઞાન વગેરેના ઊંડા જાણકાર હતા. તેમણે વિચાર્યું કે, એક તો પડતો કાળ છે. બાર બાર વર્ષોના દુષ્કાળ પડવાથી શ્રુતજ્ઞાનમાં મેટિં હ્રાસ થયા છે; અને હવે કદાચ આવા એક – છે દુષ્કાળ પડશે તા શ્રુતજ્ઞાનના સર્વથા નાશ થશે. બીજું, સંહનનબળ પણ ઘટતું જાય છે. દુષ્ધિ છાકા-પુષ્પમિત્ર જેવા બુદ્ધિમાન મુનિઓ પૂર્વધર બન્યા છતાં દૂષ્યળા રહે છે. અને વાચના આપવાની અશક્તિ દર્શાવે છે. મહાજ્ઞાની વિધ્યમુનિને પણ સ્મૃતિદેષ થઈ જાય છે ત્રીજું, જિનાગમનું પ્રત્યેક સૂત્ર અનંત અર્થીથી ભરેલું છે, ગંભીર છે; દરેક સૂત્રમાં ઓછામાં ઓછા ૧. દ્રવ્ય, ૨. ચરણકરણ, ૨. ગણિત અને ૪. ધર્મકથા—એ ચાર અનુયાગો તો છે જ. એ દરેકને ધારણ કરે એવી બુદ્ધિવાળા મુનિઓ થાડા છે. એટલે એ ચાર અનુયાગાની રક્ષા કરવા જતાં સૂત્રાની રક્ષા કરવા મુશ્કેલ થઈ પડશે. ચાથું, શ્રુતધરા સ્થવિર છે, વૃદ્ધ છે અને નાગેન્દ્ર વગેરે મુનિઓ બિલકુલ નવા છે. તેઓને બને તેટલા ઓછા સમયમાં શ્રુતગ્રાન આપી દેવું જોઈ એ. કાળ થાડા છે અને કામ ઘણું છે.

આ રીતે શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિએ ગંભીર વિચાર કર્યો. સમકાલીન પ્રભાવક આચાર્યાની સંમતિ લીધી. દરેક સ્ત્રપાઠના એકેક પ્રધાન અર્થ કાયમ રાખી, ગૌણ અર્થોને જતા કર્યા, અને એ રીતે દરેક આગમને ચાર અનુયાગમાં વહેં ચી નાખ્યા, જે આ પ્રમાણે હતા—૧. દ્રવ્યાનુયાગ : દિષ્ટવાદ. ૨. ચરાલુકરાલાનુયાગ : ૧૧ અંગા, છેદસ્ત્રો, મહાકલ્પ, ઉપાંગા, મૂળસ્ત્રસ, ૩. ગાલુતાનુયાગ : સ્ત્ર્ય પ્રત્રપ્તિ, અદ્ભપ્ત્રપ્તિ અને ૪. ધર્મ કથાનુયાગ : ઋષિભાસિત, ઉત્તરાધ્યયન. આ અનુયાં ગા યુગપ્રધાનાચાર્ય શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિએ વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૨ (લગભગ)માં જુદા પાડ્યા છે અને આગમાને ચિરંજીવ બનાવ્યા છે. આ અનુયાગ પ્રમાણે જ વર્ત માનમાં આગમાનું પડન-પાઠન થાય છે. આ સ્તુત્ય કાર્ય દશપુર (મંદસૌર) નગરમાં નાની સરખી ત્રીજી આગમવાચનાના સમયે થયું હતું. તેમાં વાચનાચાર્ય ન દિલસૂરિ, ગણાચાર્ય વજસનસ્ત્રિ આદિ પ્રભાવક શ્રમણન્ ભગવંતા ઉપસ્થિત હતા.)

શ્રમણભગવંતા ૧૬૧

એક વખત શ્રી આર્ય રક્ષિતસૂરિ મશુરાનગરીમાં તે ભૂમિના અધિષ્ઠાયક વ્યંતરના મંદિરમાં ઊતર્યા. એવામાં મહાવિદેહક્ષેત્રમાં શ્રી સીમ ધરસ્વામીને વ'દન કરવા સૌધમે નદ્ર ગયા. તેમણે ભગવંતની દેશના સાંભળી. તે વખતે પ્રભુએ પ્રસંગાપાત્ત તત્ત્વથી નિગાદની વાત કહી સંભળાવી. એટલે ઇન્દ્રે પ્રશ્ન કર્યો કે—'' હે ભગવન ! વર્ત માનમાં ભરતક્ષેત્રમાં નિગાદનું સ્વરૂપ જાણનાર કેાણ છે ? " ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે—" મથુરાનગરીમાં આર્યરક્ષિતસૂરિ મારી જેમ નિગાદનું સ્વરૂપ સમજાવી શકે છે. " એ સાંભળી ઇન્દ્ર વિસ્મય પામ્યાે. ભગવંતના વચન ઉપર જો કે ઇન્દ્રને શ્રદ્ધા હતી, તાે પણ આશ્ચર્યને માટે વૃદ્ધ પ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ તે ગુરુ પાસે ચ્યાવ્યાે. તે વખતે તેના બ'ને હાથ ધ્રજતા હતા. વાળ ^{શ્}વેત હતા. શ્વાસનો પ્રસાર સ્પષ્ટ જણાતો હતો. આંખમાંથી પાણી ગળી રહ્યું હતું. એવા રૂપધારી ઇન્દ્રે તેમને નિગાદના જીવાના વિચાર પૂછયો. એટલે સુરિમહારાજે તેમને યથાસ્થિત સ્વરૂપ કહી અતાવ્યું, જે સાંભળી ઇન્દ્ર આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી તેમના ગ્રાનનું માહાત્મ્ય જાણવાની ઇચ્છાથી તેણે પાતાનું આયુષ્ય પૂછ્યું. ત્યારે શ્રુતના ઉપયોગથી ગુરુ ચિંતવવા લાગ્યા કે—આનું આયુષ્યપક્ષ, માસ, વરસ, સેંકડા વરસ, હજારા વરસ, સેંકડા પલ્યોપમ કે સાગરાપમથી પણ સમાપ્ત થતું નથી. છેવટે બે સાગરાપમનું તેનું આયુષ્ય જાણવામાં આવતાં ગુરુ ખાલ્યા કે—" તમે સૌધમે^૧ન્દ્ર મારી પરીક્ષા કરવા ઇચ્છા છા ?" એટલે મનુષ્ય **બે**ઈ શકે તેવું રૂપ પ્રકાશતાં ઇન્દ્રે યથાસ્થિત વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યા અને પછી તે પાતાને સ્થાને ચાલ્યા ત્યારે સાધુઓ આવે ત્યાં સુધીમાં ક'ઈક ચમત્કાર બતાવવા ઇન્દ્રે કહ્યું. એટલે ૩૫, ઋદ્ધિના નિદાન કરવાના ભયને લીધે આચાર્યે તેના નિષેધ કર્યા. તથાપિ કાંઈ ચિદ્ધ રૂપે કરી ખતાવ, એમ આચાર્યના કહેવાથી તેણે ઉપાશ્રયનું દ્વાર વિપરીત કરી દીધું. પછી સ્વસ્થાને ગયો. એવામાં મુનિઓ આવ્યા. તેઓને દ્વાર ન જડ્યું. ગુરુએ તેઓને દ્વાર બતાવ્યું. સાધુઓ આશ્ચર્ય પામ્યા. ગુરુએ તેઓને ઇન્દ્રનું યથાસ્થિત નિવેદન કરીને નિઃશંક કર્યા.

પછી આચાર્ય મહારાજે અન્યત્ર વિહાર કર્યો. એવામાં એક નાસ્તિકવાદી મથુરામાં આવ્યો. તેને ગેાષ્ટામાહિલમુનિએ વાદમાં જીતી લીધા. એટલે શ્રીસ ઘે તેમને ત્યાં જ ચામાસું કરાવ્યું. હવે આર્ય રિક્ષિતસૂરિએ પાતાના પદે કેાળુ યાચ્ય છે તેના વિચાર કર્યા; ત્યારે દુર્જાળકા પુષ્પમિત્ર ઉપર તેમનું મન ગયું. તે વખતે આચાર્ય મહારાજના જે સંબંધી હતા તેમણે ફ્લ્યુરિક્ષિતને સૂરિપદે લાવવાના વિચાર કર્યો અને ગચ્છના આધિપત્યમાં ગાષ્ટામાહિલને સ્થાપવાના વિચાર રજૂ કર્યો. આથી ત્યાં ત્રણ કુંલ લાવવામાં આવ્યા. યુરુમહારાજે તેમાં અડદ, તેલ અને ઘી અલગ અલગ ભર્યા, અને પછી ખાલી કર્યા. તેમાં અડદ બધા બહાર નીકળી આવ્યા, તેલ કંઈક રહી જવા પામ્યું, અને ઘી તો ઘણું ચેાંટેલું રહ્યું. પછી યુરુમહારાજે કહ્યું કે—" આ ઉદાહરણ જુઓ. દુર્જાળકા પુષ્પમિત્રમાં હું અડદના કુંલની જેમ નિલેપ છું, બંધુ ફલ્યુરિક્ષિતમાં તેલના કુંલની જેમ કંઈક સલેપ છું અને માતુલ પર ઘૃતકુંલની જેમ વધારે લિપ્ત છું. માટે મારા પદ પર દુર્જાલિકા પુષ્પમિત્ર જ યોગ્ય છે." તેમનું આ વચન અન્ય મુનિઓએ માન્ય કર્યું. પછી યુરુએ સુરિમ ત્રપૂર્લક દુર્જલિકા પુષ્પમિત્રને પોતાના પદ પર સ્થાપન કર્યા. નૂતન સુરિને ગચ્છના શ્ર. રા

અન્ય મુનિઓએ, પિતા–ભાઇમહારાજ અને સાધ્વીઓએ મધુર વચને શિખામણ આપી. એ પ્રમાણે ગચ્છની વ્યવસ્થા કરી આર્યારક્ષિતસૂરિએ પ્રાતઃકાળે અનશન આદર્યું અને જન્મસ્થળ મંદસીરમાં જ વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૭માં તેઓ સ્વર્ગે સિધાવ્યા. પછી શ્રી પુષ્પમિત્રસૂરિ ગચ્છને પ્રવર્તાવવા લાગ્યા. તેમણે ગુરુ કરતાં પણ અધિક ગચ્છને સમાધિ ઉપજાવી. જ્યારે શ્રી ગોષ્ટા-માહિલ વિરોધી થઇને સાતમા નિદ્ધવ થયા. ('પ્રભાવકચરિત્ર'ને આધારે).

[આચાર્ય અય'રક્ષિતસૂરિ ૧૯મા યુગપ્રધાન હતા. વલ્લભી યુગપ્રધાન પટાવલ્ટીમાં તેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૭૫ વર્ષનું હતું, જેમાં ૨૨ વર્ષ ગૃહમાં, ૪૪ વર્ષ મુનિપણામાં અને ૧૩ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે વ્યતીત થયાં. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૫૨૨ (વિ. સં. ૫૨)માં, દીક્ષા વીરનિર્વાણ સં. ૫૪૪ (વિ. સં. ૭૪)માં, યુગપ્રધાન આચાર્યપદ વીરનિર્વાણ સં. ૫૮૪ (વિ. સં. ૧૧૪)માં અને સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૭ (વિ. સં. ૧૨૭)માં થયા હતા.—૫'. કલ્યાણવિજયજ મહારાજને આધારે.]

જ્ઞાન–ધ્યાનમાં સતત રત અને વિદ્યાવિનયમાં ઉત્કૃષ્ટ યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રી દુર્ખલિકા–પુષ્પમિત્રસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય દુર્ળ લિકા-પુષ્પમિત્ર સ્વાધ્યાયયાેગ અને ધ્યાનયાેગના વિશિષ્ટ સાધક હતા. નવ પૂર્વ ના ગ્રાતા હતા. તેમના ગુરુ આચાર્ય આર્ય રક્ષિતસૂરિ હતા.

આચાર્ય દુર્ખલિકાપુષ્પિમિત્રના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૫૫૦માં મંદસૌરમાં થયા હતા. તેમના પિતા બૌદ્ધધર્મી હતા. પાતે આર્યરક્ષિતસ્રિના ઉપદેશથી જૈનધર્મી બની દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. સંયમજીવન સ્વીકાર્યા પછી તેમણે આર્યરક્ષિતસ્રિર પાસે આગમાં તેમ જ પૂર્વીના અબ્યાસ કર્યા. શાસ્ત્રાના અધ્યયનમાં નિરંતર ઉદ્યમી રહેવાથી અને પ્રબળ ધ્યાનસાધનાના પરિશ્રમથી તેમનું શરીરસંસ્થાન અત્યંત દ્રબળું થઇ ગયું હતું. એકવાર તેમના સંસારી કુટું બીજનાએ મુનિજીને આવા દ્રબળા—પાતળા જોઈ, આચાર્ય આર્યરક્ષિતસ્રિરને પૂછ્યું કે—"આ બહુ દ્રબળા દેખાય છે. આપ તેમને સાત્ત્વિક આહાર લેવાની મનાઈ કરતા હશા કે ખૂબ તપરયા કરાવતા હશા, એમ લાગે છે." તેઓના સમાધાન ખાતર આચાર્ય તેમના ઘરેથી મંગાવી સાત્ત્વિક મુનિ દુર્ખલિકાપુષ્પમિત્રને આહાર કરાવ્યા; અને પછી બતાવ્યું કે તેમના સતત સ્વાધ્યાયના પરિશ્રમથી આહાર બળી જાય છે. પણ પછી સ્વાધ્યાય બંધ કરાવી સાત્ત્વિક આહાર લેવરાવતાં તેમનું શરીર ક્રીક થયું. આમ, સતત સ્વાધ્યાયને કારણે જ શરીર દ્રબળું રહે છે તેની પ્રતીતિ થઈ.

આચાર્ય આર્ય'રિક્ષિતસૂરિને કૃતલિબ્ધિસંપન્ન શ્રી ઘૃતપુષ્પમિત્ર અને વસ્તલિબ્ધસંપન્ન શ્રી વસ્ત્રપુષ્પમિત્ર નામે છે શિષ્ધા હતા. તે છે સિવાય બીજા પણ ચાર પ્રમુખ શિષ્યા હતા. દુર્બ'લિકા-પુષ્પમિત્ર, ફલ્ગુરિક્ષિત, વિધ્યમુનિ અને ગાેષ્ઠામાહિલ, દુર્બ'લિકાપુષ્પમિત્ર વિદ્યાવિનયાદિ ગુણાથી યુક્ત હતા તેથી તેમના ઉપર શ્રી આર્ય'રિક્ષિતસૂરિની વિશેષ કૃપા હતી. બુદ્ધિશાળી ફલ્ગુરિક્ષિત એ આર્ય'- રક્ષિતસૂરિના લઘુળ ધુ હતા. ગાષ્ટામાહિલ તાર્કિકશિરામણિ તેમ જ વાદી હતા. ધૃતપુષ્પમિત્ર અને વસ્ત્રપુષ્પમિત્ર પણ સાધુસમુદાયના અલ'કારરૂપ હતા.

એક વખત મુનિઓથી પરિવરેલા આર્યરક્ષિતસૂરિ દશપુરમાં વિચરી રહ્યા હતા. તે વખતે મથુરામાં અકિયાવાદી ઇતરા પાતાનું પ્રભુત્વ સ્થાપી રહ્યા હતા. શ્રી આર્યરક્ષિતે તેમના પ્રભાવ દ્વર કરવા શાસ્ત્રાર્થકુશળ ગાષ્ઠામાહિલને ત્યાં માકલ્યા. તેઓ વાદમાં વિજયી થતાં તેમની વાણીના પ્રભાવ મથુરાના નગરજના પર થયા. શ્રાવંકાએ વાદજયી મુનિની ચાતુર્માસ માંટે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ પાસે વિનંતિ કરી. જૈનશાસનની વિશેષ પ્રભાવનાની સંભાવનાના વિચાર કરી આચાર્યે ગાષ્ઠામાહિલ મુનિને મથુરાના ચાતુર્માસના આદેશ આપ્યા. પાછળથી ગાષ્ઠામાહિલ શાસ્ત્રના અનર્થ કરતા તેમને સંઘ બહાર મૂકવામાં આવ્યા હતા.

આચાર્યાશ્રી આર્યારક્ષિતસુરિનું ચાતુર્માસ દશપુરમાં હતું. એ ચાતુર્માસમાં તેમની સામે ભાવિ ઉત્તરાધિકારીને સ્થાપવાના પ્રક્ષ ઉપસ્થિત થયા. આચાય^લપદ જેવા ઉચ્ચ પદ માટે શ્રી આર્ય રક્ષિતસૂરિને દુર્બ લિકાપુષ્પમિત્ર ચાેગ્ય લાગતા હતા. તે વખતે કેટલાકે મુનિ કલ્શુરક્ષિત અથવા મૃતિ ગાેષ્ઠામાહિલના નામનું સૂચન કર્યું. તેમણે એ સાધુઓના મનનું સમાધાન કરવા માટે ત્રણ કળશનાં દેષ્ટાંતથી મુનિઓને પ્રશ્ન કર્યો હતો.—" સૂત્ર મુનિવરા! કલ્પના કરા કે એક કળશ અડદના ધાન્યથી, બીજો કળશ તેલથી અને ત્રીજો કળશ ઘીથી ભરેલાે છે. ત્રણે કળશ ઉલટાવી દેવાથી શું પરિણામ આવે ?" સંઘહિતૈષી મુનિવરાએ નમ્ર બની કહ્યું કે—"પહેલા કળશ સંપૂર્ણ ખાલી થઈ જાય, બીજા કળશમાં તેલનાં બિન્દુએા અલ્પ માત્રામાં ચોંટેલાં રહે અને ત્રીજા કળશમાં ઘીના બિન્દુઓ વધુ પ્રમાણમાં ચોંટેલાં રહે. " દષ્ટાંતના સાર સમજાવતાં શ્રી આર્ય રક્ષિતસૂરિએ કહ્યું કે—" પ્રથમ કળશના અડદના ધાન્યની જેમ માર્ સમગ્ર જ્ઞાન મેં દુર્બ લિકાપુષ્પમિત્રમાં સ્થાપન કર્યું છે. ફલ્ગુરક્ષિતમાં બીજા કળશ જેમ અને ગાષ્ઠામાહિલમાં ત્રીજા કળશની જેમ અલ્પતર પ્રમાણમાં જ્ઞાનરાશિ સ્થાપન કરી શક્યો છું. " સુવિનીત શ્રમણા આચાર્ય આર્ય રક્ષિતસૂરિના વિચારાને ઊંડાણપૂર્વા કે સમજ્યા. તેમનાં મનનું સમાધાન થયું. અનુકૂળ પરિસ્થિતિ એઇ આચાર્ય આર્યારક્ષિતે શિષ્યસમુદાયને સંબાધીને કહ્યું કે—" શિષ્યા! મારા દ્વારા અપાયેલા સૂત્રાગમ અને અર્થાગમના જ્ઞાતા દુર્ખલિકાપુષ્પમિત્રને હું આચાર્યપદે સ્થાપું છું. " શ્રમણસંઘ આચાર્ય શ્રીના આ નિર્ણયથી પ્રસન્ન થયો.

શ્રી આર્ય રિક્ષતસૂરિએ દુળ લિકાપુષ્પમિત્રને શિષ્ટામણ આપતાં કહ્યું કે—"મેં જે રીતે દરેક સાથે યોગ્ય વ્યવહાર રાખ્યા તેમ તમે પણ રાખે ." અન્ય સાધુઓને પણ આચાર્ય પ્રત્યેનું કર્તા વ્ય સમજાવ્યું. સમગ્ર સંઘને પણ યોગ્ય શિષ્મામણ આપી, શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિ ગણિંગ તાથી મુક્ત થયા અને એ જ વર્ષે એમના સ્વર્ગવાસ થયા. શ્રી દુર્બ લિકાપુષ્પમિત્ર વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૭ (વિ. સં. ૧૨૭)માં સંઘનું ઉત્તરદાયિત્વ સંભાળ્યું. આચાર્ય દુર્બ લિકાપુષ્પમિત્ર સાન-દર્શન-આરિત્રમાં જાગૃત હતા. તેમના અધ્યાત્મજીવનની સફળતાનું કારણ તેમની વિશેષ ધ્યાનસાધના હતી.

આચાર્ય દુર્ભલિકાપુષ્પમિત્ર લગભગ ૧૭ વર્ષ ગૃહસ્થ્યજીવનમાં રહ્યા. સંયમપર્યાયના ૫૦ વર્ષમાં ૩૩ વર્ષ આચાર્યપદનું ઉત્તરદાયિત્વ કુશળતા પૂર્વક સંભાળ્યું. વિશિષ્ટ ધ્યાનસાધનાથી આત્માને ભાવિત કરતાં વીરનિર્વાણુ સં. ૬૧૭ (વિ. સં. ૧૪૭)માં તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

૧૨૦ વર્ષના દીર્ઘ દીક્ષાપર્યાયી, છઠ્ઠી શતાબ્દીનાં ઐતિહાસિક શાસનકાર્યામાં અત્ર, અનેક ગણ-ગચ્છ-શાખાએા પ્રવર્તાવનાર શિષ્યસમ્પદાથી દેદીપ્યમાન આચાર્યશ્રી વજસેનસૃરિજી મહારાજ

શ્વેતામ્બર પર પરામાં આચાર્ય શ્રી વજસેનસૂરિ પાતાના યુગમાં એક પ્રભાવક આચાર્ય હતા. યુગપ્રધાન આચાર્યોમાં તેમની ગણના થાય છે. સાપારકનગરમાં શ્રેષ્ઠી જિનદત્ત અને તેમના પરિવારને પ્રતિબાધ આપવાના યશ આચાર્ય શ્રી વજસેનસૂરને જાય છે. શ્રી વજસ્વામીએ શ્રી વજસેનસૂરિને ગણાચાર્ય પદે સ્થાપ્યા હતા. શ્રી વજસ્વામી તેમના ગુરુ ન હતા, તેમના ગુરુ ગણાચાર્ય સિંહિગિરિ હોવાના સંભવ છે. યુગપ્રધાનાચાર્યના ક્રમમાં શ્રી વજસ્વામી પછી આર્ય રિક્ષિત, આર્ય-રિક્ષિત પછી દુબલિ કાપુષ્પમિત્ર અને દુર્બ લિકાપુષ્પમિત્ર પછી શ્રી વજસેનસૂરિના ક્રમ આવે છે. શ્રી વજસેનસૂરિને મુખ્ય ચાર શિષ્યો હતા : ૧. નાગેન્દ્ર ૨. ચંદ્ર ૩. નિવૃત્તિ અને ૪. વિદ્યાધર આ ચાર શિષ્યોમાંથી અનુક્રમે નાગેન્દ્રફળ, ચંદ્રફળ, નિવૃત્તિકુળ અને વિદ્યાધરકુળની ઉત્પત્તિ થઈ. દરેક કુળમાં ઉત્તરાત્તર અનેક પ્રભાવક આચાર્યો થયા.

આચાર્ય વજસેનસૂરિનો જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૪૯૨ (વિ. સં. ૨૨)માં થયા હતા. તેમણે વૈરાગ્યપૂર્વક વીરનિર્વાણ સં. ૫૦૧ (વિ. સં. ૩૧)માં ૯ વર્ષની નાની વચે મુનિજીવનમાં પ્રવેશ કર્યો. આગમાનું ગ'ભીર અધ્યયન કરી તેઓ જૈનદર્શનના વિશિષ્ટ રાતા બન્યા. ઉત્તર ભારત તેમનું વિહારસૂત્ર હતું. વીરનિર્વાણની છઠ્ઠી શતાખ્દીના ઉત્તરાર્ધ દેશ ઉપર મહાન સંકટના સમય હતા. બારવર્ષીય દુષ્કાળની અસરથી આખું ઉત્તર ભારત ઘેરાયું હતું. આ સમય વીરનિર્વાણ સં. ૫૮૦ થી ૫૯૨ના હતા. આ સમયે દશ પૂર્વધ્યર શ્રી વજસ્વામી સંઘનું સુકાન સંભાળી રહ્યા હતા. તેઓ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચ્યા તે સમયે શ્રી વજસેનસૂરિ પણ તેમની સાથે હતા. શ્રી વજસેનસૂરિ આચાર્ય વજસ્વામીસૂરિથી દીક્ષાપર્યાયમાં તેમ જ વયમાં ૩–૪ વર્ષ માટા હતા, તેમ છતાં યુગપ્રધાન પર પરામાં તેઓ પછી આવે છે. તેના એક કારણમાં, આચાર્ય વજસ્વામી સાથે અનશનમાં સાથેતા બધા મુનિઓ જેડાયેલા; પણ શ્રી વજસેનસૂરિ જેડાયેલ નહીં. ને ગણાચાર્ય આદિની પર પરાને સજીવન રાખવા ગણાચાર્ય પદની જવાબદારી સંભાળી હતી. તેમના દીર્ઘ આયુષ્યના કારણે તેઓ ૩૩ વર્ષ ગણાચાર્ય પદની જવાબદારી સંભાળી હતી. તેમના દીર્ઘ અયુષ્યના કારણે તેઓ ૩૩ વર્ષ ગણાચાર્ય પદની જવાબદારી સંભાળી હતી. તેમના દીર્ઘ અરાય કરવા સમર્ય બન્યા હતા.

શ્રી વજસેનસૂરિ દીર્ઘ અનુભવી હતા. દરેક બાબતના સંપૃર્ણ રાતા હતા. ઉત્તર ભારતમાં દુષ્કાળના એાછાયા દ્ભર થતાં અને દક્ષિણ ભારતમાં ભયંકર દુષ્કાળ પ્રવર્તતાં, આચાર્ય શ્રી વજ-

શ્રમણભગવ તાે

સ્વામીના આદેશ અનુસાર તેમણે ત્યાંથી દક્ષિણ ભારત તરફ વિહાર કર્યો. દક્ષિણ ભારતના છેડાના કોંકણ પ્રદેશમાં ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતાં મુનિવૃ'દ સાથે ગણાચાર્ય શ્રી વજસેનસૂરિ વીરનિર્વાણ સ'. ૪૯૨માં સાપારકનગર પધાર્યા ત્યાંના રાજા જીતશત્રુ અને રાણી ધારિણી હતાં. શ્રી જિનદત્ત નામે શ્રેષ્ઠી જૈનધર્મના અનન્ય ઉપાસક હતા. તેની પત્નીનું નામ ઇશ્વરી હતું. ધીરજવાન અને સંપત્તિવાન હોવા છતાં દુષ્કાળના ભયંકર પ્રકાેપમાં તે વ્યાકુળ અન્યાે હતાે. ક્ષુધારાક્ષસીના ક્રૅર પ્રહારથી શ્રેષ્ઠીના પરિવાર જિંદગીની આશા ગુમાવી બેઠા હતા. શ્રાવિકા ઇશ્વરી પણ ધાનના અભાવે વિચલિત અની ગઈ હતી. આથી અંનેએ પરિવાર સાથે સવિષ ભાજન ખાઈ ને પ્રાણ ત્યાગવાના વિચાર કર્યો. ઇશ્વરીએ એક લાખ સુવર્ણ મુદ્રાથી પ્રાપ્ત અલ્પ શાલિ (ચાખા) સંધ્યા. તે એ ભાજનમાં વિષ મેળવવા જતી હતી ત્યાં ગાચરી માટે નગરમાં કરતાં કરતાં આર્ય વજસેનસૂરિ જિનદત્ત શેઠને ત્યાં પહેાંચ્યા. મુનિને જોઈ ઇશ્વરી અને જિનદત્ત શેઠ ઘણા પ્રસન્ન થયાં. તેઓએ પાતાનું અહાભાગ્ય માન્યું. વિષપૂર્ણ પાત્રને ભાજનથી દૂર રાખ્યું અને મુનિને વિશુદ્ધ ભાવથી ગાચરી વહારાવી. ઇશ્વરી ચતુર સ્ત્રી હતી. તેણે પાતાના હૈયાની વાત આચાર્યને કહી. લક્ષ મૂલ્યના પાકમાં વિષમિશ્રિત કરવાની તેની વાત સાંભળતાં જ આર્ય વજસેનસૂરિને દશપૂર્વધર શ્રી વજસ્વામીનું કથન યાદ આવ્યું. શ્રી જિનદત્ત રોઠના સમગ્ર પરિવારને આધાસન આપતાં તેઓ બાલ્યા કે—" ભાજનને વિષમિશ્રિત ન કરાે. હવે આ કષ્ટ વધારે સમય નથી. દુષ્કાળ ચરમ સીમાએ પહોંચ્યા છે. મને શ્રી વજસ્વામીસ્ર્રિએ કહ્યું હતું કે જે દિવસે લક્ષમૃલ્ય પાકની પ્રાપ્તિ થશે તે દિવસથી દુષ્કાળની સમાપ્તિ થશે. હવે કાલે જ સુખદ પ્રભાતના ઉદય થશે." શ્રી વજસેનસૂરિનાં આ અમૃતમય વચનાે સાંભળી જિનદત્ત શેઠ અને તેમનાે પરિવાર આત્મ-સંતોષ પામ્યા. ભાજન સાથે વિષ મેળવવાની યોજના પડતી મૂકી સુકાળની પ્રતીક્ષા કરતાં દિવસ પસાર કરવા લાગ્યા. બીજે દિવસે અન્નથી ભરેલાં વહાણા નગરીના સમુદ્રકિનારે આવી લાગ્યાં. આચાર્ય વજસેનસૂરિની વાણી સાચી ડરી. શેઠના આખા ય પરિવાર મૃત્યુથી ખચી ગયા. આ ઘટના પછી સંસારથી વિરક્ત થઈ, વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૨માં જિનદત્ત શેઠ અને ઈવરીએ પાતાના પુત્ર નાગેન્દ્ર, ચ'દ્ર, નિવૃત્તિ અને વિદ્યાધર સાથે આચાર્ય વજસેનસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી.

આ દીક્ષાસમ્પન્ન ચારે પુત્રો—મુનિરાજોએ સંયમમાં સ્થિર અને અલ્યાસમાં પ્રવૃત્ત અની આગમાનું વિશદ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તેમના આ ઉત્કૃષ્ટ સંયમ-જ્ઞાનને અનુરૂપ શ્રી વજસેન-સૂરિએ આચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું. આ આચાર્યાના નામથી પછી જુદા જુદા ગણ (ગચ્છ) નીકળ્યા, જેની વિગત 'પ્રભાવકચરિત્ર ' મુજબ આ પ્રમાણે છે—(૧) આચાર્ય નાગેન્દ્ર : તેઓ નાગહસ્તિ-સૂરિ, નાગસૂરિ, નાગિલસૂરિ વગેરે નામથી પણ પ્રસિદ્ધ છે. તેમના વીરનિર્વાણ સં. ૫૭૩માં જન્મ, સં. ૫૯૨માં દીક્ષા, સં. ૧૨૦માં યુગપ્રધાનપદ અને સં. ૧૧૬ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસ થયા હતા. તેમના નામથી નાગેન્દ્રકુળ (ગચ્છ) અને નાઈલી શાખા નીકળ્યાં. આ ગચ્છમાં આચાર્ય નાગાર્જીન, આચાર્ય ભૂતદિશ્વ, આચાર્ય રાહિલ, તેમના શિષ્ય 'પઉમચરિય 'કાર આચાર્ય વિમલ, 'સ્યાદ્ધાદમ'જરી 'કાર આચાર્ય મિલ્લિયેણ વગેરે અનેક થયા. (૨) આચાર્ય ચંદ્રસૂરિ : તેમની પુણ્ય પ્રકૃતિ સતેજ હતી. તેથી તેમના નામથી નીકળેલ ચંદ્રકુળમાં ઘણાં ગણા અને શાખાએા દાખલ

થયાં હતાં. ચંદ્રકુળના આ વ્યાપથી તે 'ચંદ્રગચ્છ' તરીકે પ્રસિદ્ધ બન્યો. પૂર્વેના શ્રમણો નિર્શંથ અને કોટિકગચ્છના મનાતા હતા, એ પર પરામાં આચાર્ય ચંદ્રસ્રિથી આ 'ચંદ્રગચ્છ' ત્રીજું નામ પ્રસિદ્ધ થયું. આજે જે જે જૈનમુનિઓ છે તે દરેક ચંદ્રકુળના જ છે અને તેથી, દરેક નવદીક્ષિતને દીક્ષા આપવા સમયે 'તમારાં કોટિકગણ, વજશાખા અને ચંદ્રકુળ છે.' એવા દિગ્ધાં સાંભળાવે છે. આ ચંદ્રગચ્છમાં વાદવેતાલ આચાર્ય શાંતિસ્ર્રિ, 'નવાંગીવૃત્તિ' કાર આચાર્ય અભયદેવસ્ર્રિ, 'વાદમહાર્ણવ' કાર આચાર્ય અભયદેવસ્ર્રિ વગેરે ઘણા આચાર્યો થયા છે. (૩) આચાર્ય નિવૃત્તસ્ર્રિ: તેમના નામથી નિવૃત્તિકુળ નીકળ્યું. તેમાં 'પુરિસચરિય' કાર આચાર્ય વિમલમિત, આચાર્ય ગર્ગાર્ધ, સુરાચાર્ય, આચાર્ય સિદ્ધર્ષિ, આચાર્ય શીલાંકસ્ર્રિ વગેરે થયા. (૪) આચાર્ય વિદ્યાધર: તેમના નામથી વિદ્યાધરકુળ નીકળ્યું. તેમાં આચાર્ય પાદલિપ્તસ્રિ, આચાર્ય નાગહિત, ચતુર્થ કાલકાચાર્ય આચાર્ય, વૃદ્ધવાદીસ્ર્રિ, આચાર્ય સિદ્ધર્સન દિવાકર થયા.

આચાર્ય વજસેનસૂરિ દાર્ય છવી હતા. તેમના સમયમાં શત્રું જયતીર્થ અને ગિરનાર-તીર્થના ઉદ્ધાર, ત્રીજી આગમવાચના વગેરે વિશિષ્ટ શકવર્તા કાર્યો થયાં હતાં. શત્રું જયગિરિ ઉપર આ સમયે મ્લેચ્છા અને અદ્યારીઓ દ્વારા અનેક ઉપદ્રવા થતા હતા, તેથી યાત્રા મુશ્કેલ બની હતી. આચાર્ય વજસ્વામી અને આચાર્ય વજસેનસૂરિના ઉપદેશથી શેઠ ભાવડશાહના પુત્ર જવડ શાહે શત્રં જયના ઉદ્ધારનું કાર્ય શરૂ કર્યું. આ વખતે નૂતન જિનાલયમાં તક્ષશિલામાંથી પ્રાપ્ત શ્રી ઋષભદેવની પ્રતિમાની અતિ ભવ્ય રીતે પ્રતિષ્ઠા પણ કરવામાં આવી. આચાર્ય વજસેનસૂરિના ઉપદેશથી એક ઇતરધર્મી પ્રતિખાધ પામી જેનધર્મી બન્યો હતો, જે મૃત્યુ પામી, કપદીં નામે વ્યંતરદેવ બન્યો. તેણે ઉપકારવશ સેવા કરમાવવા કહ્યું. આથી આચાર્ય શ્રીએ કપદીં યક્ષને શત્રું જયના અધિષ્ઠાયકદેવ તરીકે સ્થાપી તીર્થના ઉદ્ધારના આ કાર્યમાં સારા એવા સહાયક બનાવ્યો. શત્રું જયન ગિરિ પર આજે પણ એક દેરીમાં આ કપદીં યક્ષની મૂર્તિ અધિષ્ઠાયક દેવ રૂપે પ્રતિષ્ઠિત છે.

આગાય વજસેનસૂરિએ ૯ વર્ષની બાલ્યવયે દીક્ષા અંગીકાર કરી અને ૮૪ વર્ષના સંયમપર્યાયમાં ૩૩ વર્ષ ગણાચાર્યપદે અને ૩ વર્ષ યુગપ્રધાનપદે રહી, દીર્ઘ અને યશસ્વી એવા ૧૨૦ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પાળી, ૧૨૯ વર્ષની વયે વીરનિર્વાણ સં. ૧૨૦ (વિ. સં. ૧૫૦)માં સ્વર્ભવાસી બન્યા.

---- #355**6**

ઉત્તમ ત્યાગી, સમર્થ ગ્ર'થકાર, પ્રખરવાદી અને અદ્વિતીય સ્તુતિકાર આચાર્યશ્રી સમન્તભદ્રસૃરિજી મહારાજ

આચાર્ય સમન્તભદ્રસૂરિ મહાન ત્યાગી-વૈરાગી, ઉગ્ર તપસ્વી, પૂર્વ શ્રુતના મહાન જ્ઞાતા, સમર્થ ગ્રાંથકાર અને પ્રખર વાદી હતા. નિર્ગ્રન્થગચ્છનું ચોથું નામ 'વનવાસીગચ્છ'એ તેમનાથી શરૂ થયું. શ્રી સમંતભદ્રસૂરિને દિગંળરા પણ પાતાના ગણે છે. શ્રી વજ્રસેનસૂરિની પાટે શ્રી ચંદ્રસૂરિ થયા અને તેમની પાટે શ્રી સમંતભદ્રસૂરિ થયા. શ્રી ચંદ્રસૂરિના સમયમાં ચાર કુળ ખન્યાં હતાં, તેમાં તેમના ચંદ્રકુળમાં ઘણાં ગચ્છા અને શાખાઓ દાખલ થતાં તે ચંદ્રગચ્છ

તરીકે ખ્યાતિ પામ્યું. નિર્ગ ન્થગચ્છનું એ ચોશું નામ છે. આજે જે જે જેનમુનિઓ છે તે પ્રાયઃ દરેક ચંદ્રકુળના છે અને તેથી દરેક મુનિ દીક્ષા લે ત્યારે દીક્ષિતને 'તમારાં કોટિકગણ, વજાશાખા અને ચંદ્રકુળ છે' એવા દિગ્બ ધ સંભળાય છે. આમ, શ્રી ચંદ્રસૂરિની પર પર બહુ વિસ્તાર પામી છે.

શ્રી સમંતભદ્રસૂરિના પૂર્જાં જવનની માહિતી મળતી નથી, પણ તેમણે પ્રથમ દિગમ્ખર મુનિદીક્ષા લીધી હોય અને પછી અન્ય – બૌદ્ધભિક્ષુ કે શૈવભક્ત કે તપસ્વી થયા હોય અને છેલ્લે શ્વેતાંબર મુનિદીક્ષા લીધી હોવાના સંભવ છે. શ્રી સમંતભદ્રસૂરિનું વિહારક્ષેત્ર વિશાળ હતું. વળી તેઓ સમર્થ જ્ઞાની અને વાદવિજેતા પણ હતા. તેમણે પટણા, માળવા, સિધ, ડક્ક, કાંચી, વિદિશા અને કરાડમાં શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજય મેળવ્યાના પુરાવાઓ મળે છે.

શ્રી સમ'તભદ્રસ્ર્રિએ શ્વેતાંબર-દિગ'બરના ભેદોને દ્વર કરવા અને બ'નેને એક કરવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા હતા. તેઓ ઉત્કટ ત્યાગી હતા અને વનમાં કે ગામ બહાર યક્ષાદિનાં મંદિરમાં વિશેષ રહેતા હતા, તેથી તેમને શિષ્યપરિવાર 'વનવાસીગચ્છ' તરીકે ખ્યાતિ પામેલ છે. વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૦ લગભગમાં આ વનવાસીગચ્છના પ્રારંભ થયા. વનમાં રહેવાથી દિગમ્બરાચાર્યોને તેમના સમાગમ સારો એવા થયા હોવાના સંભવ છે અને તે કારણે જ દિગંબરા શ્રી સમ'તભદ્રસ્ત્રિને પૃજ્યભાવે માને છે અને તેમના સાહિત્યને પણ આમાગમ તરીકે સ્વીકારે છે. એટલું જ નહિ, દિગંબર વિદ્વાનોએ પાછળથી એ સાહિત્યને વિકસાવેલ પણ છે.

શ્રી સમંતભદ્રસ્તિએ ' આત્મમીમાંસા ' કાવ્ય શ્લોક ૧૪૪ (દેવાગમસ્તાત્ર), યુકત્યનુ-શાસન પદ્ય ૧૪, જિનસ્તુતિશતક પદ્ય ૧૧૧, સ્વયં ભૂ (સમંતભદ્ર) સ્તાત્ર પદ્ય ૧૪૩ (ચૈત્યવં દન-સંગ્રહ) જીવસિદ્ધિ, તત્ત્વાનુશાસન, પ્રાકૃતવ્યાખ્યાન, પ્રમાણપદાર્થ, કર્મપ્રાભત ટીકા વગેરે ગ્રં થોની સ્ચના કરી છે. ' આત્મમીમાંસા 'એ તેમનું જીવંત અને ચિરંતન સાહિત્ય છે. ન્યાયના પ્રીઠ ગ્રંથ છે. આત્મમીમાંસાની અષ્ટસહસી ટીકા પર ઉપાધ્યાય યશાવિજયજી મહારાજે ૮૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટિપ્પણ કરેલ છે. આ આત્મમીમાંસા, કે જેનું ળીજું નામ દેવાગમસ્તાત્ર છે, જે પાતાના શિષ્ય-પટ્ધર શ્રી વૃદ્ધદેવસ્તિને ગ્રાન કરાવવા બનાવ્યું હતું. કલિકાલસર્લંગ્ર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને આચાર્ય મલયગિરિજી મહારાજ પાતાના સાહિત્યમાં શ્રી સમંતભદ્રસૂરિને મહાન સ્તુતિકાર તરી કે એાળખાવે છે. એક દરે, શ્રી સમંતભદ્રસૂરિ તે યુગના આદર્શ ત્યાગી છે, શ્લેતાંબર અને દિગં બર—બ'ને સંપ્રદાયમાં માન્ય સમર્થ શ્રાંચકાર, અંબેડ સ્તુતિકાર અને પ્રખર વાદવિજેતા હતા.

શ્રી સમંતભદ્રસ્રિએ કારંટાતીર્થમાં ઉપાધ્યાય દેવચંદ્રજીને દીક્ષા આપી હતી અને ક્રમે તેમને આચાર્યપદ પ્રદાન કરી, શ્રી વૃદ્ધદેવસ્ર્રિ નામ આપી, પાતાની પાંટે સ્થાપી, ત્યાર પછી વિહાર કરતાં કરતાં શત્રુંજય તીર્થ પધારી, ત્યાં જ અનશનપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

આઠ નાગકુલાને જૈનધર્મી અનાવનારા અને સાડા નવ પૂર્વના જ્ઞાતા આચાર્ય શ્રી આર્ય નંદિલસૂરિજી મહારાજ જવાદિ પદાર્થાના વ્યાખ્યાતા અને ચરણકરણાનુયાગમાં નિષ્ણાત આચાર્ય શ્રી નાગહસ્તિસૂરિજી મહારાજ વાચકવંશને સવિશેષ વૃદ્ધિવંત અનાવનાર વાચનાચાર્ય આચાર્ય શ્રી રેવતીનક્ષત્રસૂરિજી મહારાજ કાલિકશ્રુતના પ્રખર જ્ઞાતા અને અનુયાગકુશલ આચાર્ય શ્રી સિંહસૃરિજી મહારાજ

પ્રભ'ધ કે શમાં આર્ય નંદિલ, આચાર્ય નાગહિસ્ત, આચાર્ય રેવતીનક્ષત્ર અને આચાર્ય સિંહસૂરિ—એ ચારેયનું વર્ષુન કરવામાં આવે છે. તે ચારેય વાચનાચાર્ય પર પરાના છે. નંદીસ્ત્ર સ્થવિરાવલીમાં આર્ય મંગૂસૂરિ પછી આચાર્ય ધર્મસૂરિ, ભદ્રગુપ્તસૂરિ, આચાર્ય વજસ્વામી અને આર્ય રિક્ષતસૂરિના ક્રમ છે. તેમની પછી આર્ય નંદિલના ઉલ્લેખ છે. આર્ય નંદિલના યુગપ્રધાન-કાળ વીરનિર્વાષ્ટ્ર સં. પલ્છથી શરૂ થાય છે. આર્ય નંદિલ પછી આચાર્ય નાગહિસ્તિના ઉલ્લેખ છે. પ્રભાવકચરિત્ર પ્રમાણે ગગનગામિની વિદ્યાના પારગામી આચાર્ય પાદલિય્તસૂરિના ગુરુનું નામ નાગહિસ્ત છે. આચાર્ય નાગહિસ્ત પછી રેવતીનક્ષત્ર તેમ જ સિંહસૂરિના કમશઃ ઉલ્લેખ છે. આચાર્ય સિંહસૂરિના સંભ'ધ બ્રહ્મદ્રીપિકા શાખાવર્તી માનવામાં આવ્યો છે. બ્રહ્મદ્રીપિકા શાખાની ઉત્પત્તિ આર્ય સહિસ્તૂરિના સંભ'ધ બ્રહ્મદ્રીપિકા શાખાવર્તી માનવામાં આવ્યો છે. બ્રહ્મદ્રીપિકા શાખાની ઉત્પત્તિ આર્ય સુહસ્તિસ્તિરિની પર પરામાં થયેલા આચાર્ય સિંહગિરિસૂરિના શિષ્ય આચાર્ય સમિતથી થઇ હતી.

આર્ય ન દિલ, આચાર્ય નાગહસ્તિ, આચાર્ય રેવતીનક્ષત્ર અને આચાર્ય સિંહસ્રિ—એ ચારેયની આચાર્ય દેવન્દિ ગણી ક્ષમાશ્રમણે ન દીસ્ત્રમાં ભાવપૂર્ણ શબ્દોથી સ્તુતિ કરી છે. આર્ય ન દિલના વિષયમાં તેઓ લખે છે કે—

णाणिस्म दंसणास्मि य तव विणए णिच्चकालुजुत्तम् । अन्जाणंदिल खमणं सिरसा वन्दे पसण्णमर्णम् ॥

—અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન, તપ, વિનયમાં નિર'તર ઉદ્યમવાળા, પ્રસન્ન મનવાળા, આર્ય ન દિલમુનિને હું મસ્તકથી વંદન કરું છું.

'પ્રભાવકચરિત 'ના વર્ણન પ્રમાણે સાડા નવ પૂર્વના જ્ઞાતા આર્ય ન દિલે સાયુના વ્યવહારથી દુ:ખી વૈરાદ્યા નામની એક બહેનને સમાધમ'નો ઉપદેશ આપી, તેના મનના આવેગને શાંત કર્યો હતો અને તેના મનારથ પૂર્ણ થતાં તે વૈરાગ્ય પામી, સાધ્વી બની, સમતાભાવથી કાલધર્મ પામી, દેવલાકમાં ધરણેન્દ્ર નાગરાજની દેવી થઇ. પૂર્વ ઉપકારનું સ્મરણ કરતી તે વૈરાદ્યાદેવી આર્ય નંદિલ પર વિશેષ આસ્થા રાખતી હતી. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ભક્તોનાં દુઃખ દ્વર કરવામાં સહાયક થતી હતી. આર્ય નંદિલે 'નમિડળ जिળં પાસં' એ મંત્રથી યુક્ત વૈરાદ્યા સ્તવનની રચના કરી હતી, જે ઝેર ઉતારવા અને ઉપદ્રવા ટાળવામાં ઉત્તમ જ્ઞપ મનાય છે. તેના પ્રભાવ ખતાવતાં 'પ્રભાવકચરિત્ર 'માં શ્રી પ્રભાવ દ્વાચાર્ય લખે છે કે—

एकचितं पठेन्तित्यं त्रिसंध्यं य इसं स्तवम् । विषाद्यपद्रवाः सर्वे, तस्य न स्युः कदाचन ।।

આર્ય નંદિલ સાડા નવ પૂર્વના ધારક હતા, એવો ઉલ્લેખ 'પ્રભાવકચરિત્ર 'માં છે. આઠ નાગકુલાને આર્ય નંદિલે જૈનધમી' બનાવ્યાં હતાં.

આચાર્ય નાગહસ્તિ માટે નંદીસૂત્ર સ્થવિરાવલીમાં જણાવ્યું છે કે—

वड्ढउ वायगवंसी जसवंसी अङ्जणागहत्थीणं। वागरण करणभंगी – कम्मपयडी पहाणाणं॥ २९॥

અર્થાત્—શ્રી નાગહસ્તિસૂરિ જીવાદિ પદાર્થીના વ્યાખ્યાતા, ચરણકરણાનુચાેગમાં નિષ્ણાત, વિવિધ પ્રકારના ભાંગા અને વિકલ્પાેના પ્રરૂપક તેમ જ કમેં પ્રકૃતિના વિશેષજ્ઞ અને મહાન યશસ્વી આચાર્ય હતા.

આચાર્ય રેવતીનક્ષત્ર માટે જણાવ્યું છે કે-

जच्चंजण धाउसमप्पहाहाण मुट्टियकुवलयं निहाणं। वड्ढउ वायगवंसो रेवइणक्खंत्रणामाणं॥३०॥

આચાર્ય રેવલીનક્ષત્ર જાત્યંજન જેવા પ્રધાન અને ઇડિલા કમળ જેવા શાભતા હતા. રેવલીનક્ષત્ર વાચકવંશ વૃદ્ધિ પામા એવી ભાવના દેવદ્ધિ ગણીએ પ્રગટ કરી છે. યુગપ્રધાનાચાર્ય રેવલીમિત્ર અને વાચનાચાર્ય રેવલીનક્ષત્ર—અંને ભિન્ન છે. બંનેની વચ્ચે લગભગ સા વર્ષનું અંતર છે. રેવલીમિત્ર વાચનાચાર્ય રેવલીનક્ષત્ર પહેલાં થયા. વાચનાચાર્ય રેવલીનક્ષત્રના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૧૮૯ થી ૭૪૮ સુધીના છે. ૧૦૯ વર્ષની વયે તેએ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

अयलपुरा णिक्खंते कालियसुयआणुओगिए धीरे । वंभयदीवगसीहे वायगवबंसुत्तमं पत्ते ॥ ३॥

ઉપરની ગાથા પ્રમાણે સિંહસૂરિ કાલિકશ્રુતના પ્રખર જ્ઞાતા, અનુયાેગકુશળ, ધીરગ'ભીર તેમ જ ઉત્તરપદથી સુશાભિત આચાર્ય હતા.

આ ચારેય આચાર્યોના સંભંધવાળી ઉપર્યુંકત ગાથાઓથી સ્પષ્ટ છે કે તેઓ પાતાના યુગના પ્રભાવક આચાર્યો હતા. આચાર્ય નંદિલના આચાર્યકાળ વીરનિર્વાણ સં. ૫૯૭ પછી પ્રારંભ થયાના માનવામાં આવે છે. તેમની પછી આચાર્ય નાગહસ્તિ, આચાર્ય રેવતીનક્ષત્ર, આચાર્ય સિંહસૂરિ—એ ત્રણ વાચનાચાર્યોના ઉલ્લેખ અનુક્રમે છે. આથી આ આચાર્યોના સમય વીર-શ્ર. ૨૨ નિર્વાણની છઠ્ઠી-સાતમી અને આઠમી શતાબ્દી સંભવે છે. આચાર્ય સિંહસ્ર પછી આચાર્ય સ્કંદિલ થયા. તેમની આગમવાચનાના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૮૨૭ થી ૮૪૦ વચ્ચેના મનાય છે. આથી એ પૂર્વે આ આચાર્યો થયાનું સંભવે છે.

મ'ત્રાધિરાજગર્ભિ'ત 'શાન્તિસ્તાત્ર ' તથા 'વિજયપહુત્તિસ્તાત્ર 'ના રચિયતા આચાર્ય શ્રી માનદેવસૂરિજી મહારાજ (પહેલા)

આચાર્ય માનદેવસૂરિ મહાન ત્યાગી, જ્ઞાની તથા સમર્થ ચારિત્રધારી, મંત્રવિદ્યાના જાણુકાર અને 'શાંતિસ્તવ ' તથા 'વિજયપહુત્ત 'સ્તાેત્રના રચયિતા હતા. શ્રી માનદેવસૂરિ શ્રી પ્રદ્યોતન-સૂરિની પાંટે થયા અને શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટપર'પસંચે ૧૯મા પટ્ટધર થયા હતા.

શ્રી માનદેવસૂરિના જન્મ મારવાડમાં આવેલા નાહાલ ગામમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ ધાનેશ્વર અને માતાનું નામ ધારિણી હતું. એક વાર શ્રી પ્રદ્યોતનસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં નાહાલ પધાર્યા ત્યારે તેમના ઉપદેશ સાંભળી તેમણે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. ટ્રંક સમયમાં જ શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી અગિયાર અંગ અને છેદસ્ત્ર વગેરેમાં વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરતાં, શ્રી પ્રદ્યોતનસુરિએ તેમને આચાર્ય પદે આરૂઢ કરી શ્રી માનદેવસૂરિ નામથી ઉદ્દેશિયત કર્યા હતા. આ સમયે ગુરુમહારાજે તેમના ખભા પર લક્ષ્મીદેવી અને સરસ્વતીદેવીનાં ચિદ્ધો જેતાં વિચાર કર્યો કે, આ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી શકશે કે કેમ ? આનું ચારિત્ર અખંડ રહેશે કે કેમ ?—ગુરુદેવની આ મનોવેદના નિહાળીને શ્રી માનદેવસૂરિએ તે જ વખતે પ્રતિજ્ઞા કરી કે—" આજથી હું ભક્ત-જનને ત્યાંથી આહાર વહારીશ નહીં અને દરેક વિગઈ નો ત્યાગ કરીશ." સૂરિજએ આ પ્રતિજ્ઞા આજવન ચુસ્તપણે પાળી.

આચાર્ય માનદેવસ્ર્રિનું તેમ અત્યાંત ઉજ્જવળ હતું. તેમના અખંડ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય અને જ્ઞાનના એાજસથી પ્રભાવિત થઈ જયા, વિજયા, અપરાજિતા અને પદ્મા નામની ચાર દેવીએા નિરંતર વંદન કરવા આવતી હતી. આથી પણ સ્ર્રિજીના યશ સવિશેષ ફેલાયા હતા.

આ સમયે તક્ષશિલા નગરી ઉત્તર ભારતના જૈનોના કેન્દ્રરૂપ ગણાતી હતી. ત્યાં સેંકડા જૈનમ દિરા હતાં. આ નગરમાં અચાનક મહામારીના રાગ ફેલાયા. હજારા માણસા મર્યા. આખું નગર સ્મશાનવત્ બની ગયું. ચામેર કલ્પાંત વ્યાપી વળ્યા. આવી વિકટ આપત્તિ સમયે ભક્તિવાન શ્રાવકાએ નગરની રક્ષા કરવા શાસનદેવીને આરાધી. દેવી પ્રત્યક્ષ થતાં જણાવ્યું કે—" નાડાલ નગરમાં મહાપ્રભાવક આચાર્ય માનદેવસૂરિ છે, તેમનાં ચરણુનું જળ છાંટવાથી ઉપદ્રવ શાંત થશે. પણ આ ઉપદ્રવ શાંત થતાં તમે આ નગરના ત્યાગ કરીને બીજે ચાલ્યા જેનો, કારણ કે આજથી ત્રણ વર્ષ પછી મ્લેચ્છાના હાથે આ નગરના ભંગ થવાના છે." આ સાંભળી બધા શ્રાવકાએ ભેગા થઈ, વીરદત્ત નામના શ્રાવકને વિજ્ઞષ્તિપત્ર આપી નાડાલ માકલ્યા.

વીરદત્ત નાઢાલ પહેાંચ્યા. શ્રી માનદેવસૂરિને સર્વ હકીકત જણાવી વિજ્ઞપ્તિપત્ર આપ્યું.

ત્યાં ઉપસ્થિત દેવીઓ—સૂરિજી તક્ષશિલા જવાના મતના ન હતા, તેથી સૂરિજીએ મંત્રાધિરાજ-ગર્ભિત 'શાંતિસ્તવ' સ્તાત્ર બનાવી આપી કહ્યું કે—"આ સ્તાત્રપાઠ ભણી, પાણી છાંટવાથી મરકીના ઉપદ્રવ શાંત થઇ જશે."

શ્રાવક વીરદત્ત આ સ્તોત્ર લઇ તક્ષશિલા પાછે આવ્યો. સંઘે સૂરિજીના કહેવા પ્રમાણે નગરમાં સર્વત્ર સ્તોત્રપાઠપૂર્વક પાણીના છે ટકાવ કરાવતાં ઉપદ્રવ દ્વર થયા અને પુનઃ શાંતિ પ્રવર્તવા લાગી. આ સિવાય સૂરિજીએ વ્યાંતરના ઉપદ્રવને નિવારવા માટે 'તિજયપહુત્તિ' સ્તોત્ર બનાવ્યું હતું.

ઉપદ્રવ શાંત થયા પછી થાેડા જ સમયમાં તક્ષશિક્ષાના ધ્વંસ થયાે. કરી તક્ષશિક્ષા વસી. ઘણાં વર્ષો પછી તેના પણ વિનાશ થયાે. છેલ્લા વિનાશમાં અનેક મંદિરા નાશ પામ્યાં. આજે પણ એ નગર દદૃનપદૃન છે.

શ્રી માનદેવસૂરિએ સિંધ અને પંજાબમાં વિહાર કર્યો હતો અને ત્યાંના સાંદા રજપૂતોને પ્રતિબાધ આપી, જૈન બનાવ્યા હતા. વીરનિર્વાણ સં. ૭૩૧માં ગિરનાર તીથે અનશનપૂર્વંક તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

ચાથા આગમવાચના દ્વારા શ્રુતજ્ઞાનને રક્ષિત અને અસ્ખલિત અનાવનારા આચાર્ય શ્રી સ્કંદિલસૂરિ અને આચાર્ય શ્રી નાગાર્જુ નસૂરિ તથા પૂર્વોના જ્ઞાતા અને ઉપસર્ગોના અવિચલિત વાચનાચાર્ય આચાર્ય શ્રી હિમવંતસૂરિ ક્ષમાશ્રમણ

આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિ, શ્રી હિમવંત ક્ષમાશ્રમણ અને શ્રી નાગાર્જુનસૂરિ વાચકવંશ-પરંપરાના પ્રભાવી વાચનાચાર્યો અને આગમશ્રુતના સમર્થ જ્ઞાતા હતા. નંદીસૂત્ર સ્થવિરાવલીમાં આ ત્રણે વાચનાચાર્યોના અનુક્રમે ઉલ્લેખ છે. આચાર્ય સ્કંદિલ અને આચાર્ય નાગાર્જુન આગમ-વાચનાકાર તરીકે વિશેષ પ્રસિદ્ધ છે. શ્રી હિમવંત ક્ષમાશ્રમણ પણ પૂર્વના જ્ઞાતા હતા.

આચાર્ય સ્કે દિલ : તેમના જન્મ મથુરામાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ મેઘરથ, માતાનું નામ રૂપરેખા અને પાતાનું નામ સામરથ હતું. તેમનાં માતા-પિતા જન્મે બ્રાહ્માણ, પણ ધમે જૈન ઉપાસક હતાં. પુત્ર સામરથે આચાર્ય વજારવામી અને આર્ય રથસૂરિની પર પરાના કાશ્યપ ગાત્રવાળા સ્થવિર આર્ય સિંહસૂરિના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય પામી આર્ય ધમે સૂરિ પાસે દીક્ષા લઇ સ્કે દિલ મુનિના નામે ત્યાગમાર્ગના સ્વીકાર કર્યો હતા અને બ્રહ્મદ્રીપિકા શાખાના આચાર્ય સિંહસૂરિ પાસે આગમ અને પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવી વાચકપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેઓ તે સમયના સમર્થ વાચનાચાર્ય હતા. તેમના સમયમાં સીરાષ્ટ્રમાં બૌહધમે અને જૈનધમે વચ્ચે સંઘર્ષ ચાલ્યો, ઉત્તર ભારતમાં હૂહ્યા અને ગુષ્તાનું ખૂનખાર યુદ્ધ ચાલ્યું અને તેમાં વળી બાર વર્ષના ભયંકર

ર્શકર શાસનપ્રભાવક

દુષ્કાળ પડ્યો. સર્વંત્ર વિષમ અને વિકટ પરિસ્થિતિ સર્જાઇ હતી. જૈન શ્રમણોના વિહાર અને પઠન-પાઠન ળંધ થવા લાગ્યા હતા. શ્રુતઘરાની સંખ્યા ઘટવા લાગી હતી. આગમોના વિચ્છેદ્દ થવાની કે માટી ક્ષતિ પહેાંચવાની સ્થિતિ સર્જાઇ હતી. આવી ગંભીર સમસ્યાના કારણે, દુષ્કાળ ઊતરતાં, વીરનિર્વાણ સં. ૮૨૦ થી સં. ૮૪૦ લગભગમાં આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિએ ઉત્તરપથમાં વિચરતા સાધુઓને મથુરામાં એકત્ર કરી અને આચાર્ય નાગાર્જુનસૂરિએ દક્ષિણપથમાં વિચરતા સાધુઓને વલભીમાં એકત્ર કરીને ચાથી આગમવાચના કરી હતી. આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિના સાદ્મિધ્યે મળેલ આ ચાથી આગમવાચનામાં આર્ય જંખૂસૂરિ અને આચાર્ય હિમવંત ક્ષમાશ્રમણના સારો એવા સહયોગ હતો. વળી, ગુરુભાઇ આચાર્ય મધુમિત્ર, તેમના શિષ્ય આચાર્ય ગંધહસ્તિસૂરિ અને અન્ય અનેક સ્થવિર શ્રમણોને યાદ રહેલા પાઠા મુજબ આ આગમવાચનામાં શ્રુતનું સંકલન થયું હતું. આચાર્ય સ્કંદિલની પ્રેરણાથી આચાર્ય ગંધહસ્તિસૂરિએ ૧૧ અંગા ઉપર નિર્યું ક્રિતને અનુસરતાં વિવરણા બનાવ્યાં હતાં. મથુરાનિવાસી એાસવાલવંશજ શ્રાવક પાશાલકે આ અંગા, વિવરણા અને આચાર્ય ગંધહસ્તિએ શ્રી ઉમાસ્વાતિરચિત 'તત્ત્વાર્યસ્ત્ર' પર લખેલું ૮૦,૦૦૦ શ્લાકનું મહાભાષ્ય તાડપત્ર ઉપર લખાવી શ્રમણોને વાચનાર્થે અર્પણ કર્યું હતું. આચાર્ય ગંધહસ્તિસૂરિ પ્રદ્રાદ્રીપિકા શાખામાં મુક્ટમણિતૃલ્ય માનવામાં આવે છે.

શ્રી હિમવંત ક્ષમાશ્રમણું : તેઓ આચાર્ય સ્કંદિલ પછી અને આચાર્ય નાગાર્જુન પહેલાં, અર્થાત્ તે બંનેની વચ્ચે થયેલા વાચનાચાર્ય હતા. તેઓ પૂર્વના જ્ઞાતા, ધૃતિસંપન્ન અને પરમ સ્વાધ્યાયી અનુયાગધર વાચનાચાર્ય હતા; અને ઉપસર્ગાદિ પ્રતિકૂળતાએ સામે હિમાલય જેવા અચલ હતા. તેઓએ 'હિમવ'ત સ્થવિસવિલ 'ની સ્થના કરી હતી.

આચાર્ય નાગાજું નસૂરિ: વીરનિર્વાણ સં. ૭૯૩માં જન્મ, સં. ૮૦૭માં દીક્ષા, સં. ૮૨૬માં યુગપ્રધાનપદ અને સં. ૯૦૪માં ૧૧૧ વર્ષની વચે તેમના સ્વર્ગવાસ થયા હતા. તેઓ નાગેન્દ્રવંશના અને આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિના સમકાલીન આચાર્ય હતા. આચાર્ય સ્કંદિલની જેમ, આચાર્ય નાગાર્જુ નસૂરિએ પણ, તે સમયની વિષમ પરિસ્થિતિ જોઈ—જાણી શ્રુતની રક્ષા કરવા દક્ષિણપથના શ્રમણભગવંતાને એકત્ર કરી ચાથી આગમવાચના કરી હતી. આ કાર્યમાં આચાર્ય ગોવિંદ અને આચાર્ય મલ્લવાદી વગેરેના સારા એવા સહયાગ પ્રાપ્ત થયા હતા. મશુરા અને વલભીમાં વીરનિર્વાણ સં. ૮૨૦ થી ૮૪૦ દરમિયાન જે આગમવાચના થઈ તે ખંનેને ચાથી આગમવાચના લેખવામાં આવે છે. આ બંને આચાર્ય દ્વારા જુદા જુદા સ્થળે જે બે પાઢા તૈયાર થયા, તે બંને પાઢા મેળવી એક ચાક્કસ પાઠ નક્કી કરવાનું બાકી હતું; પરંતુ કાળના પ્રભાવે તેવા યાગ થયા નહીં. એટલે તેઓએ એ વારસા પાત પાત પાતાના શિષ્યોને આપ્યા. આચાર્ય નાગાર્જુ ન અને આચાર્ય સ્કંદિલ દ્વારા આ ચોથી આગમવાચનાને વલભીવાચના કે નાગાર્જુ નીયનાચના અને માશુરીવાચના કે સ્કંદિલીવાચના પણ કહેવામાં આવે છે. આચાર્ય નાગાર્જુ ને જે પાઢા તૈયાર કર્યા તેના વારસા આચાર્ય ભૂતદિન્નસૂરિ તથા આચાર્ય કલકસૂરિ (ચાથા) પાસે હતો અને આચાર્ય સ્કંદિલે જે પાઢા તૈયાર કર્યા તેના વારસા આચાર્ય ભૂતદિન્નસૂરિ તથા આચાર્ય કલકસૂરિ (ચાથા) પાસે હતો અને આચાર્ય સ્કંદિલે જે પાઢા તૈયાર કર્યા તેના વારસા આચાર્ય સ્તાર આચાર્ય કલિકી જે પાઢા ત્યારા અધારે જ વલભીમાં પાંચમી આગમવાચના પાસે હતો. આચાર્ય દેવદિં પાણ આ આ બંને પાઢાના આધારે જ વલભીમાં પાંચમી આગમવાચના

શ્રમણભગવ'તા

કરી હતી. નંદીસૂત્ર સ્થવિરાવલીમાં દેવર્હિંગણિ શ્રી નાગાર્જીનની સ્તુતિ કરતાં કહે છે: "મૃદુતાદિ ગુણેથી સમ્પન્ન, પરંપરાએ વાચકપદને પામેલા, એાઘશ્રુત સામાચારીમાં કુશળ આચાર્ય નાગાર્જુનને વંદન કરું છું."

આચાર્ય સ્કંદિલ અને આચાર્ય નાગાર્જી નના સાન્નિધ્યમાં આ રીતે ઉપકારક, ઉપયોગી અને મહત્ત્વપૂર્ણ એવી ચાથી આગમવાચના થઈ. તેમાં અગિયાર અંગશાસ્ત્રો અને પૂર્વોતું જે રીતે સંકલન થયું છે તેમાં આ બ'ને અનુયાગધર આચાર્યોની શાસનદાઝ, શ્રુતભક્તિ અને દીઈ દિપ્ટિના દર્શન થાય છે.

આચાર્ય સ્કંદિલ, શ્રી હિમવંત ક્ષમાશ્રમણ અને આચાર્ય નાગાજુન—એ ત્રણે સમ-કાલીન હતા. આ ચાર્થી આગમવાચના વીરનિર્વાણ સં. ૮૨૦ થી ૮૪૦ દરમિયાન થઇ છે. એ જોતાં વીરનિર્વાણની નવમી શતાખ્દીમાં આ ત્રણે વાચનાચાર્યો થયા તેમ સ્પષ્ટ અનુમાન થાય છે.

જૈનતત્ત્વાના સંગ્રાહક, પાંચસા ગ્ર'થાના રચયિતા, તત્ત્વાર્થાધિગમગ્ર'થપ્રણેતા દશ પૂર્વધર

આચાર્ય શ્રી ઉમાસ્વાતિજી મહારાજ

પ્રભાવક આચાર્યોની પરંપરામાં શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકનું અતિવિશિષ્ટ સ્થાન છે. તેઓ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રકાંડ પંડિત હતા. તેમને આગમગ્રં થાનું ઊડું જ્ઞાન હતું. જૈન સાહિત્યમાં સુપ્રસિદ્ધ 'તત્ત્વાર્થ'સ્ત્ર' તેમની બહુશ્રુતતાનું ઘોતક છે. ઉમાસ્વાતિની ગુરુપરંપરા શ્વેતાંબર અને દિગ'બર બંનેના ગ્રંથામાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રાપ્ત થાય છે. શ્વેતાંબર વિદ્વાનાએ શ્રી ઉમાસ્વાતિની ગુરુપરંપરાને શ્વેતાંબરસંમત ગુર્વાવલી સાથે સંબદ્ધ માની છે. શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક દ્વારા રચિત 'તત્ત્વાર્થ'સ્ત્ર' ભાષ્યની પ્રશસ્તિ મુજબ ઉમાસ્વાતિના દીક્ષાગુરુ આચાર્ય ઘોષનંદિ હતા. શ્રી ઘોષનંદિ ૧૧ અંગશાસ્ત્રના ધારક હતા અને વાચનાચાર્ય શિવશ્રીના શિષ્ય હતા. શ્રી ઉમાસ્વાતિના વિદ્યાગુરુ 'મૂલ' મહાવાચનાચાર્ય શ્રી મુંડ-પાદના પટ્ટેર હતા. ઉચ્ચ નાગર શાખામાં શ્રી ઉમાસ્વાતિને વાચકપદ મત્યું હતું.

શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ ભાષ્યને શ્વેતાંબર વિદ્વાનોએ એકી અવાજે ઉમાસ્વાતિની રચના માની છે. આ ભાષ્યની પ્રશસ્તિમાં ઉમાસ્વાતિની ગુરુપર'પરા સાથે ઉચ્ચ નાગર શાખાના ઉલ્લેખ છે. કલ્પસ્થવિરાવલી મુજબ આર્ય સુહસ્તિના શિષ્ય સુસ્થિત, સુપ્રતિબહ, તેમના શિષ્ય ઇન્દ્રદિન્ન, તેમના શિષ્ય આર્યદિન્ન અને આર્યદિન્નના શિષ્ય શાંતિશ્રેણિક હતા. શાંતિશ્રેણિકથી ઉચ્ચ નાગર શાખાના ઉદ્લેખથી આચાર્ય ઉમાસ્વાતિની ગુરુપર'પરા આચાર્ય સુહસ્તિસ્તિમાંના ઉચ્ચ નાગર શાખાના ઉલ્લેખથી આચાર્ય ઉમાસ્વાતિની ગુરુપર'પરા આચાર્ય સુહસ્તિસ્તિરિની પર'પરા સિદ્ધ થાય છે. પ્રભાવક આચાર્યોની પર'પરામાં શ્રી ઉમાસ્વાતિ એક એવા વિશિષ્ટ કક્ષાના આચાર્ય છે કે જેમને દિગ'બર અને શ્વેતાંબર બ'ને સમાનભાવે સન્માન આપે છે અને પોતપોતાની પર'પરાના માનવામાં ગૌરવ અનુભવે છે. દિગ'બર

શાસનપ્રભાવક

પર પરામાં ઉમાસ્વાતિ અને ઉમાસ્વામી અંને નામ પ્રચલિત છે. શ્વેતાંબર પર પરામાં ફક્ત ઉમાસ્વાતિ નામ જ પ્રસિદ્ધ છે. દિગ'બર શ્ર'થામાં ગૃક્ષપિચ્છ ઉમાસ્વાતિને તત્ત્વાર્થના કર્તા બતાવ્યા છે.

ન્યગ્રોધિકા ગામમાં કોબીષિણુ ગાત્રિય બ્રાહ્મણુ પરિવારમાં શ્રી ઉમાસ્વાતિના જન્મ થયા હતા. તેમનાં માતાનું નામ ઉમા અને પિતાનું નામ સ્વાતિ હતું અને ખંને નામને જોડતું 'ઉમાસ્વાતિ' તેમનું પોતાનું નામ હતું. તેઓએ જન્મસંસ્કારના ખળે વેદ-વેદાંગ-પુરાણના લોંડા અભ્યાસ કર્યો હતા. વેદ સાહિત્યના તેઓ સમર્થ વિદ્વાન હતા. એક વાર આકસ્મિક તેમને જિનપ્રતિમાજના દર્શન થતાં અપાર ભાવોલ્લાસ જગ્યા અને જિન્નાસાપૂર્વક જૈનધર્મના પરિચય પ્રાપ્ત કરી, શ્રહાવંત બની, જૈનધર્મના ત્યાગમાંગે જવા તત્પર થઈ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી.

શ્રી ઉમાસ્વાતિ એવા યુગમાં જન્મ્યા કે જ્યારે સંસ્કૃત ભાષાનું મૂલ્ય વધી રહ્યું હતું. જૈનશાસનમાં પણ જૈન સંસ્કૃત ચંચોનું નિર્માણ થઇ રહ્યું હતું. જૈનશાસનમાં પણ દિગ્ગજ જૈન સંસ્કૃત વિદ્વાનાની અપેક્ષા હતી. આ આવશ્યકતાની પૂર્તિમાં ઉમાસ્વાતિ જેવા ઉચ્ચ કોટિના વિદ્વાનની પ્રાપ્તિ જૈન સંઘને થઇ. શ્રી ઉમાસ્વાતિના છવનમાં ઘણી વિશેષતાએ હતી. ખ્રાહ્મણવં શમાં ઉત્પન્ન થવાને કારણે શરૂઆતથી જ તેમનામાં સંસ્કૃત ભાષાનું વિશદ જ્ઞાન હતું. જૈન આગમનો પ્રતિનિધિ શ્રંય તત્ત્વાર્થ સ્ત્રૃત્ર તેમના આગમસંખંધી જ્ઞાનના તલસ્પર્શી પણાને પ્રગટ કરે છે અને તેમના ભારતીય દર્શનોના ગંભીર અધ્યયનની બ્રંખી કરાવે છે. શ્રી ઉમાસ્વાતિના વાચકપદને જેતાં શ્વેતાંબર પરંપરા તેમને પૂર્વ ધર માને છે— અને દિગંબર પરંપરા તેમને શ્રુતકેવલીતુલ્ય સન્માન આપે છે. વાચક ઉમાસ્વાતિ સમર્થ સંગ્રહકાર હતા. જૈન તત્ત્વાના સંગ્રહક આચાર્યોમાં શ્રી ઉમાસ્વાતિનું નામ આગળ પડતું છે. તેમના 'તત્ત્વાર્થ સ્ત્રૃત્ર 'માં જૈનદર્શન સંખંધી સર્વ વિષયોનો અનુપમ સંગ્રહ પ્રાપ્ત થાય છે. આગમવાણીના આ અપૂર્વ સારસંગ્રહક શ્રંય છે. આચાર્ય ઉમાસ્વાતિ સંગ્રહક ખુહિથી પ્રભાવિત થઈ કલિકાલસર્વ સ્ત્ર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે— ' उપોમાસ્વાર્તિ સંગ્રહક ખુહિથી પ્રભાવિત થઈ કલિકાલસર્વ સ્ત્ર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે— ' उપોમાસ્વાર્તિ સંગ્રહક ખુહિથી પ્રભાવિત થઈ કલિકાલસર્વ સાર્ચાની સાં ઉમાસ્વાતિ અગ્રણી છે.

સમસ્ત જૈનસમાજમાં શ્રી ઉમાસ્વાતિનું નામ આદરભાવે લેવામાં આવે છે તેનું મુખ્ય કારણ 'તત્ત્વાર્થ' ત્રૂત' જેવા ઉચ્ચ કાંટિના શ્ર'થનું નિર્માણ છે. શ્રી ઉમાસ્વાતિએ આ 'તત્ત્વાર્થ ન્સૂત્ર'માં જીવિજ્ઞાન, જડિવજ્ઞાન, જનનવિદ્યા, શરીરિવિજ્ઞાન, માનસિવજ્ઞાન, લેાકવિજ્ઞાન, ભૂસ્તરિવિદ્યા, ભૂગાળ, ખગાળ, સ્થિતિસ્થાપકતા, કમે વિજ્ઞાન, પરાધીનતા, સ્વાતંત્ર્ય, પરમ શાન્તિ, માેક્ષ ઇત્યાદિ અનેક વિષયોના સંગ્રહ કર્યો છે. આવા વિષયના સંસ્કૃતમાં આ એક જ શ્રંથ છે અને તેથી જ શ્વેતાંબર-દિગ'બર સમાજનાં અત્યલ્પ પાઠભેદ સાથે સમાનરૂપે આદર પામ્યો છે. માેક્ષમાર્ગ રૂપે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્નાન અને સમ્યક્ચારિત્રનું યુક્તિપૂર્વ'ક નિરૂપણ, દ્રવ્યા અને તત્ત્વોનું વિવેચન, ગ્રાન અને ત્રેયની સમુચિત વ્યવસ્થા તથા જૈનદર્શન સમ્મત બીજી અનેક માન્યતાઓનું પ્રતિપાદન આ શ્રંથમાં હોવાથી આ શ્રંથની ઘણી ઉપયોગિતા સિદ્ધ થઈ છે. આત્મા, બંધ અને માેક્ષનું સાંગાપાંગ વર્ણુન પાઠકના મનને વિશેષ પ્રભાવિત કરે છે. સૂત્રશ્રંથામાં 'તત્ત્વાર્થ' સૂત્ર ' જૈન-સાહિત્યના પ્રથમ સૂત્રશ્રંથ છે. તેમાં દસ અધ્યાય છે. આ દસ અધ્યાયોમાં સૂત્રસંખ્યા ૩૫૭

શ્રમણભગવં હો ૧૭૫

છે. પ્રથમ ચાર અધ્યાયામાં લગભગ ૧૫૮ સૂત્રા છે, જેમાં જ્ઞાન, જીવાદિ લોદો, નરકભૂમિ, દેવભૂમિ અને ભૌગોલિક જ્ઞાનના ખેજાના છે. પાંચમા અધ્યાયમાં ૪૨ સૂત્ર છે, જેમાં ધર્માસ્તિકાય-અધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યવિભાગનું પ્રતિપાદન છે. છઠ્ઠા અધ્યાયમાં ૨૭ સૂત્ર છે, જેમાં આસવન્ તત્ત્વનું નિરૂપણ છે. સાતમા અધ્યાયમાં ૩૯ સૂત્ર છે, જેમાં સંવરનું વર્ણન છે. આઠમા અધ્યાયમાં ૨૬ સૂત્ર છે, જેમાં કર્મળ ધની વ્યાખ્યા છે. નવમાં અધ્યાયમાં ૪૭ સૂત્ર છે, જેમાં નિર્જરાનું સ્વરૂપ છે. દસમા અધ્યાયમાં મોક્ષમાર્ગનું વિવેચન છે. આ શ્રં થનું માહાત્મ્ય જોતાં, ખરેખર, જૈનદર્શનનું કે દાર્શનિક સાહિત્યનું વાસ્તિવિક નિર્માણ આચાર્ય ઉમાસ્વાતિજીના 'તત્ત્વાર્થં સૂત્ર 'થી થયું તેમ કહી શકાય. અન્ય ધર્મોમાં જેમ ગીતા, બાઇબલ અને કુરાન છે તેવી જ ગણના જૈનધર્મમાં 'તત્ત્વાર્થં સૂત્ર 'ની કહી શકાય.

તત્ત્વાર્થના વ્યાખ્યાત્રાંથામાં તત્ત્વાર્થાધિગમભાષ્ય એ શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકની સ્વાપત્ત સ્થના છે. તત્ત્વાર્થાધિગમભાષ્યની પ્રશસ્તિમાં આચાર્ય'શ્રી ઉમાસ્વાતિના જીવનના ટુંકા પરિચય મળે છે. આ કારિકાઓ દર્શાવે છે તેમ, આ તત્ત્વાર્થસૂત્ર ઉપર દિગં બર આચાર્યાએ સર્વાર્થસિદ્ધિ, શ્રુતસાગરી, રાજવાર્તિક, શ્લાકવાર્તિક વગેરે ટીકાની રચના કરી છે. તત્ત્વાર્થભાષ્ય પર શ્વેતાંબરા-ચાર્યોએ જે ટીકાઓ રચી છે તેમાં સર્વથી માટી ટીકા સિદ્ધસેનગણિની છે. ટીકાકાર સિદ્ધસેન તત્ત્વાર્થભાષ્યવૃત્તિની પ્રશસ્તિમાં ભાસ્વામીના શિષ્ય તરીકે પોતાને દર્શાવે છે. ભાસ્વામી આયંદિસસૂરિના પ્રશિષ્ય અને સિંહિગિરિસૂરિના શિષ્ય હતા. આચાર્ય'શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ તત્ત્વાર્થભાષ્ય પર લઘુવૃત્તિની રચના કરી છે. તેમની આ વૃત્તિ લગભગ પાંચ અધ્યાયો પર છે. આકીની વૃત્તિની રચના શ્રી યશાભદ્રસૂરિ અને તેમના શિષ્યે પૂર્ણ કરી છે. તત્ત્વાર્થસૂત્ર અને ભાષ્ય ઉપરાંત જંબૂદ્રીપ-સમાસ, પૂજા પ્રકસ્ણ, શ્રાવક પ્રગ્રંપિત, ફ્રેત્રસમાસ, પ્રશમરિત પ્રકરણ આદિની રચનાએ શ્રી ઉમાસ્વાતિની ખતાવવામાં આવે છે. શ્રી ઉમાસ્વાતિએ ૫૦૦ લાંથા રચ્યા હતા, તેવી માન્યતા શ્વેતાંબર સંપ્રદાયમાં પ્રવર્ત છે.

પૂર્વે'ના શ્ર'થા અને વર્તમાન સંશાધન ક્ષેખાને આધારે શ્રી ઉમાસ્વાતિ વીરનિર્વાણ સં. ૭૭૦ લગભગમાં થયાનું પ્રતિપાદિત થાય છે.

પાકૃત ભાષાનાં પ્રાચીન, પ્રસિદ્ધ અને પ્રથમ ચારિત્રકાવ્ય 'પઉમચરિય'' (જૈન સમાયણ)ના રચિયતા

આચાર્ય શ્રી વિમલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી વિમલસૂરી ધરજી ઉચ્ચકાેટિના વિદ્વાન અને કવિ હતા. પ્રાકૃત સાહિત્યમાં ચરિત્રકાવ્યના શ્રેષ્ઠ રચનાકાર હતા. સાહિત્યિક ભાષામાં ગુંફિત 'પઉમચરિયં' (જૈન રામાયણ) આચાર્ય વિમલસૂરિની ઉત્તમ પદ્યમય રચના છે, જે તેમની કુશળ કવિત્વશક્તિના પરિચય આપે છે.

૧૭૬ શાસનપ્રભાવક

'પઉમચરિયં'ની પ્રશસ્તિમાં આચાર્ય વિમલસ્ર્રિજની ગુરુપર'પરા મળે છે. એ પ્રમાણે આચાર્ય વિમલસ્ર્રિ નાર્ઇલકુળના આચાર્ય રાહુના પ્રશિષ્ય અને આચાર્ય વિજયસ્ર્રિના શિષ્ય હતા. નાર્ઠલકુળ, નાગિલકુળ અને નાગેન્દ્રગચ્છ એક જ છે. પ્રારંભમાં કુળસંજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ આ ગણુ કાલાંતરે ગચ્છ કહેવાયા. નાર્ઠલકુળ કે નાગેન્દ્રકુળના સંખધ શ્રી વજસેનસ્ર્રિના શિષ્ય નાગેન્દ્રસ્ર્રિ સાથે છે. 'પઉમચરિયં' યાયમાં શ્વેતાંબર અને દિગ'બર ખને માન્યતાઓનું વર્ણન જેવાથી શ્રી વિમલાચાર્યને યાપનીય સંઘના માનવામાં આવ્યા છે. તેમની અને તેમના માતા-પિતાની માહિતી મળતી નથી. આચાર્ય વિમલસ્ર્રિએ રચેલ 'પઉમચરિય' યાય તેમના અત્યુત્તમ વ્યક્તિત્વના પરિચાયક છે. આ યાયમાં આપેલી સામગ્રી પ્રમાણે આચાર્ય વિમલ ઉદાર વિચાર-વાળા અને સન્વયાત્મક વૃત્તિવાળા હતા.

આચાર્ય વિમલસૂરિએ 'પઉમચરિય'' અને 'હરિવ'શચરિય'' નામના ચરિત્રશ્રંથો રચ્યા છે. એકમાં રામાયણનું અને બીજામાં મહાભારતનું વસ્તુદર્શન છે. એને જૈન રામાયણ અને જૈન મહાભારત કહીએ તો ચાલે. બ'નેની ભાષા પ્રાકૃત છે. રચનાશૈલી સુંદર ભાવવાહી અને પદબ'ધ છે. આચાર્ય ઉદ્યોતનસૂરિએ 'કુવલયમાલા'માં તેમની આ રચનાની પ્રશસ્તિ કરતાં કહ્યું છે કે—जागसिયં विमलंको, विमलं को तारिसं लहइ अत्थं ! अमयमइयं च सरसं, सरंसंचियं पाइयं जस्सं ॥ અર્થાત્—શ્રી વિમલાંકસૂરિએ જેવા વિમલયશ મેળવ્યા, તેવા વિમલયશને બીજા કાેણ્ મેળવી શકે શરાય કે તેમનું પ્રાકૃતસાહિત્ય પ્રકૃતિદ્યોતક છે, સ્વરથી ગૂંયેલું છે, મધુર સૂરવાળું છે, સરસ છે, અમૃતમય છે, આમાદમય છે. વિમલાંકના વિમલયશને બીજો કાેઈ ન મેળવી શકે તો શશાંક શેના મેળવી શકે ? અરેખર, તેમની રચનાશૈલી વિમલતાયુક્ત છે.

પઉમચરિયં: આચાર્ય વિમલસૂરિના રચેલા ચરિત્ર ચંચામાં 'પઉમચરિયં' ઉપલબ્ધ છે, જે દશ હતાર શ્લાકપ્રમાણ છે અને તે ખૂબ જ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. 'પઉમચરિયં'ની રચના વીરનિર્વાણ સં. પ૩૦માં થઈ છે. મરહઠ્ઠી પ્રાકૃતના આ ઉત્તમ શ્રંથ છે. જૈન પુરાણસાહિત્યમાં સર્વથી વધારે પ્રાચીન છે. ભારતીય સાહિત્યમાં ચરિત્રકાવ્યામાં પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલું આ સર્વપ્રથમ મહાકાવ્ય છે. તેના ૧૧૮ પર્વ અને ૭ સર્ગ છે. પદ્યસંખ્યા ૮૬૫૧ છે. આર્ય છં દમાં રચાયેલી આ લાંબી કાવ્યરચના છે. રામનું સંપૂર્ણ જીવન સાત સર્ગોમાં કુશળતાપૂર્વ મુખવામાં આવ્યું છે. રામનું એક નામ પદ્મ છે, તેને આધારે આ કૃતિનું નામ 'પઉમચરિયં' રાખવામાં આવ્યું છે. સામનું એક નામ પદ્મ છે, તેને આધારે આ કૃતિનું નામ 'પઉમચરિયં' રાખવામાં આવ્યું છે. તેના વીશમા પર્વમાં જૈનમાન્ય ૬૩ શલાકાપુરુષાનાં નામા જણાવ્યાં છે. શૈલીએ આ શ્રંથ કાવ્યયુણાથી ભરપૂર છે. રામના જવનચરિત્રની સાથે તીર્થ કર, ચક્રવર્તી આદિ શલાકાપુરુષા સંબંધી વિવિધ સામશ્રી આ શ્રંથમાં છે. જૈનેતર સાહિત્યમાં જે મહત્વ વાલમીકિ રામાયણનું છે, જૈન સાહિત્યમાં તે મહત્વ 'પઉમચરિય'નું છે.

આચાર્ય વિમલસૂરિના પ્રાકૃત 'પઉમચરિયં' તથા હરિવંશચરિયં'ના આધારે દિગ'ળરા-ચાર્ય રવિષેણે વિ. સં. ૬૩૪માં સંસ્કૃતમાં, પ્રાકૃતના જ સંવર્ધિત અનુવાદ જેવું, અહાર હજાર શ્લાકનું 'પદ્મચરિત', ત્યાર પછી થાેડાંએક વર્ષોમાં થયેલા દિગ'ળર મહાકવિ સ્વયંભૂ તથા ત્રિભુવન સ્વયંભૂએ અપભ્રંશમાં 'પઉમચરિય'' અને 'હરિવ'શગરિય'', તથા કલિકાલસર્વ'ત્ર શ્રી હેમચંદ્રાત્રાયે સંસ્કૃતમાં 'ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્ર ' અન્તર્ગ'ત 'રામચરિત્ર ' તથા 'નેમિનાથ-ચરિત્ર ' સ્ચ્યાં છે.

આચાર્ય વિમલસૂરિ 'પઉમચરિયં 'માં પાતાના સમય વીરની છઠ્ઠી શતાળ્ઠી દર્શાવે છે. જ્યાં ગ્રંથકાર પાતે જ આવા સ્પષ્ટ સમયનિદે શ કરે, ત્યાં શંકાને સ્થાન ન હાય, પરંતુ નાઇલ (નાગિલ) કુળ વીરનિર્વાણ સં. ૧૦૦ પછી સ્થપાયું; તા પછી વીરનિર્વાણ સં. ૫૩૦માં 'પઉમચરિયં 'ની રચના કેમ સંભવે ? એટલે કે તેના સમયનિર્ણય ઘણું સંશોધન માગી લે છે. તેઓ પૂર્વધર હતા અને પૂર્વધરના કાળ વિ. સં. ૫૯૦ સુધી છે. એટલે તેઓ વિ. સં. ૫૯૦ પહેલાં થયા છે, એ નિવિધાદ વાત છે.

વિશેષ ધ્રુતસંપત્ત આચાર્ય વાચનાચાર્ય શ્રી ભૂતદિવ્વસૂરિજી મહારાજ, સૂત્ર અને અર્થના ધથાર્થ ધારક આચાર્ય શ્રી લાહિત્યસૂરિજી મહારાજ તથા ગુણગણાલ કૃત અને અનુયાગધર આચાર્ય શ્રી દુષ્યગણિસ્ફરિજી મહારાજ

શ્રી ભૂતદિન્ન, શ્રી લેહિત્ય અને શ્રી દુષ્યગણિ—એ ત્રણેય વિશેષ શ્રુતસંપન્ન આચાર્યો હતા. આગમગંગામાં આ ત્રણેયના સન્માનપૂર્વં કલ્લેખ થયા છે. વાચકવંશ પરંપરામાં ત્રણેએ મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. નંદીસ્ત્ર સ્થિવિરાવલીમાં આગમવાચનાકાર નાગાર્જુન પછી પછી ભૂતદિન્ન, લેહિત્ય અને દુષ્યગણિના અનુક્રમે હલ્લેખ છે. આથી નંદીસ્ત્ર સ્થવિરાવલીની વાચકવંશ પરંપરા મુજબ નાગાર્જીન પછી વાચનાચાર્ય ભૂતદિન્ન, વાચનાચાર્ય લેહિત્ય અને વાચનાચાર્ય દુષ્યગણિ કમશા થયા. આ ત્રણેના છવનપ્રસંગા ગ્રંથામાં મળતા નથી. નંદીસ્ત્ર સ્થવિરાવલીમાં આચાર્ય શ્રી દેવિહિંગણિ રચિત સ્તુતિપદામાં આ આચાર્યોના વિવિધ ગુણા જાણવા મળે છે અને તેના આધારે જ આ ત્રણે આચાર્યોના અલ્પ પરિચય જાણી શકાય છે. નંદીસ્ત્રના એ સ્તુત્યાત્મક પદા આ પ્રમાણે છે—

तवियवरकणगचंषय - विमडलवरकमलगङ्भ सरिसवण्णे।
भविय जणहियवदए द्यागुणविसारए धीरे॥ ३६॥
अङ्ढभिर ह्प्पहाणे बहुविह्सङ्झायसुमुणियपहाणे।
अणुओगिवरवसहे णाइलकुलवंसणंदिकरे॥ ३७॥

भूयहियचण्पगढमे वन्दे हं भूयदिण्णमायरिए। भवभय बोच्छेयकरे सीसे णागज्जुणरिसीणं॥३८॥

આચાર્ય ભૂતદિન્ન આગમવાચનાકાર નાગાર્જીનના શિષ્ય હતા. તેમનું શરીર અગ્નિથી પ્રદીપ્ત સુવર્ણ સમાન કાંતિમાન હતું. તે ભવ્યજનાના હિતૈષી, દયાગુણના ભંડાર, ધીરગ ભીર, મુનિગણમાં અત્ર, ભવભયઉચ્છેદક, નાઇલવ શના વૃદ્ધિકારક મહાપ્રભાવી આચાર્ય હતા.

લાહિતાચાર્ય'ના સંબ'ધમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે—

सुमुणियणिच्चाऽणिच्चं सुमुणियसुत्तत्थधारगं णिच्चं। वन्दे हं लोहिच्चं सब्भाबुब्भावणातत्त्वं॥

શ્રી લાેહિતાચાર્ય સૂત્ર અને અર્થના સમ્યગ્ધારક, પદાર્થસ્થ, નિત્યાનિત્ય સ્વરૂપ સપ્તભ'ગીના વિવેચક અને નિષ્ણાત હતા.

શ્રી દુષ્યગણિની શ્રી દેવર્દ્ધિગણિએ નીચે મુજબ પદેામાં સ્તુતિ કરી છે—

अत्थमहत्थरवाणि सुसमण वक्खाणकह्रपाणे कमणं । पयतीए महुरवाणि पयओ पणमामि दूसगणि ॥ सुकुमालकोमलातले तेसि पणमामि लक्खणपसत्थे । पादे पावयणीणं पाडिच्छगसएहि पणिवइए ॥

શ્રી દુષ્યગણિ આગમશ્રુતના જ્ઞાતા હતા. સમર્થ વાચનાચાર્ય હતા, મધુરભાષી હતા. તપ, નિયમ, સત્ય, સંયમ, માદેવ, ક્ષમા આદિ ઉત્તમ ગુણોથી સુશાભિત હતા. અનુયાગધર આચાર્ય હતા. તેમનાં ચરણ પ્રશસ્ત લક્ષણોથી યુક્ત અને સુકામળ તળિયાવાળાં હતાં. એ ચરણામાં અનેક જ્ઞાની પુરુષા ત્રુકી રહેતા હતા.

નંદીસૂત્ર સ્થિવિશવલીમાં આ અચાર્યોના જીવનના ગુણાના વર્ણનથી સ્પષ્ટ છે કે, જૈન-ધર્મની પ્રભાવનામાં આ વાચનાચાર્યોનું વિશિષ્ટ ચાગદાન છે. આચાર્ય ભૂતદિન્નની યુગપ્રધાન પદનો આચાર્યોમાં પણ ગણના છે. યુગપ્રધાન પદાવલી પ્રમાણે આચાર્ય ભૂતદિન્નના યુગપ્રધાનપદનો સમય વીરનિર્વાણ સં. ૯૦૪ થી ૯૮૩ (વિ. સં. ૪૩૪ થી ૫૧૩) સુધીના માનવામાં આવ્યા છે. તેમણે યુગપ્રધાનપદ ૭૯ વર્ષ સુધી સંભાળ્યું હતું. વાચનાચાર્યની પરંપરામાં આચાર્ય ભૂતદિન્ન પછી આચાર્ય લાહિત્ય, આચાર્ય દુષ્યગણ અને દેવિક્રિંગણ થયા છે. શ્રી દેવિક્રિંગણિએ આગમવાચનાનું કાર્ય વીરનિર્વાણ સં. ૯૮૦ (વિ. સં. ૫૧૦)માં સંપન્ન કર્યું હતું. ભૂતદિન, લાહિત્ય અને દુષ્યગણિ—આ ત્રણે આચાર્યોના સમય દેવિક્રિંગણિથી પૂર્વવર્તી હોવાથી વીર-નિર્વાણની નવમી કે દશમી શતાબ્દી હોવાના સંભવ છે.

પ્રત્યેક આગમ આદિ શાસ્ત્રાને સૌ પ્રર્થમ પુસ્તકારઢ અનાવનારા જૈનાગમનિધિસ રક્ષક

આચાર્યશ્રી દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ (શ્રી દેવવાચક)

અમર છે. તેમણે વલભીમાં પાંચમી આગમવાચના દ્વારા દરેક પ્રાપ્ત આગમોને સૌ પ્રથમ પુસ્તકારૂઢ અનર છે. તેમણે વલભીમાં પાંચમી આગમવાચના દ્વારા દરેક પ્રાપ્ત આગમોને સૌ પ્રથમ પુસ્તકારૂઢ અનાવી આગમોને ચિરંજીવ અનાવવાનું ભગીરથ અને સ્તુત્ય કાર્ય કર્યું હતું. નંદીસૂત્ર સ્થવિરાવલીમાં શ્રી દેવદ્ધિ માણું શ્રી લાહિત્યાચાર્યની સુંદર શખ્દામાં પ્રશસ્તિ કરી છે. તેથી અને અન્ય એક કથાથી તેઓ શ્રી લાહિત્યાચાર્યના શિષ્ય હાવાની પ્રતીતિ થાય છે. ચૂર્ણિકાર શ્રી જિનદાસ મહત્તરે તેમને શ્રી દુષ્યગણિના શિષ્ય માન્યા છે. શ્રી દુષ્યગણ અને શ્રી દેવદ્ધિ પણ – બંનેના 'ગણિ' પદાંત નામ ગુરુ–શિષ્ય હાવાની સંભાવના પ્રગટ કરે છે.

શ્રી દેવહિ'ગણિના ગૃહસ્થજીવનની પ્રામાણિત માર્હિતી ખાસ મળતી નથી. પણ એક કથાના આધારે તેઓ પૂર્વ ભવમાં હત્ણિગમેષી નામે દેવ હતા, જેમણે મહાવીર ભગવાનના ગર્ભ ને દેવાનંદાના ઉદરમાંથી લઈ ત્રિશલા રાણીના ઉદરમાં મૂકચો હતો. આ હરિણગમેષી દેવે પાતાના આયુષ્યના અંતિમ સમયમાં સૌધમે ન્દ્ર દેવને નવા આવનાર હરિણગમેષી દ્વારા પાતાના નવા ભવમાં પ્રતિબાધ પમાડવાની વિનંતિ કરી હતી અને આ દેવે તેમને પ્રતિબાધ પમાડી જૈનદીક્ષા લેવા ઉત્સક પણ કર્યા હતા.

શ્રી દેવદ્ધિ'ગણુિના જન્મ સૌરાષ્ટ્ર (પ્રાયઃ વેરાવળ કે પ્રભાસપાટણ)માં થયા હતા. ત્યાંના રાજ અરિદમનના રાજસેવક કાશ્યપગાત્રીય કામધિ ક્ષત્રિયના તેઓ પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ કલાવતી હતું. માતાએ સ્વપ્નમાં ઋદ્ધિસંપન્ન દેવને જોયા હતા, તેથી પુત્રનું નામ દેવદ્ધિ રાખવામાં આવ્યું હતું.

દેવર્દ્ધિએ ઉપરાક્ત વિગતે પ્રતિબાધ પામી આચાર્ય લેહિત્યસૂરિ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કર્યા હતી. દેવર્દ્ધિમુનિએ ગુરુ પાસે આગમાના અભ્યાસ કરી ગણિપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. પછી ઉપકેશગચ્છીય આચાર્ય દેવગુપ્તસૂરિ પાસે રહી એક પૂર્વ અર્થ સહિત અને બીજું પૂર્વ મૂળ ભણી ક્ષમાશ્રમણપદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

(આગમકાર્ય : આચાર્ય સ્કંદિલસૂરિએ મથુરામાં ચાથી આગમવાચના કરીને જે આગમાં લખ્યાં હતાં તેના વારસા આચાર્ય દેવદ્ધિંગણિ પાસે હતા અને આચાર્ય નાગાનું નસૂરિએ વલભીમાં જે વાચના કરીને આગમાં લખ્યાં હતાં તેના વારસા આચાર્ય ભૂતદિન્નસૂરિ અને આચાર્ય કાલકસૂરિ (ચાંથા) પાસે હતા. આ ળંને પાઠાને તપાસી એક ચાંક્કસ પાઠ તૈયાર કરવાનું આવશ્યક હતું. આથી એ ળંને પાઠાના વારસદાર આચાર્યોએ વીર સં. ૯૮૦માં વલભીમાં માેટું શ્રમણ સંમેલન મેળબ્યું અને એક ચાંક્કસ પાઠ તૈયાર કર્યો. આ પાંચમી આગમવાચનાના વાચનાચાર્ય શ્રી દેવદ્ધિ ગણિ હતા. તેઓ પાતાની ગણધરપર પરાના ગણનાયક પણ હતા. પૂર્વે જે જે આગમ-

વાચનાએ થઈ તે મુખપાઠ રૂપે થઈ હતી. ચાથી વાચના લિપિબદ્ધ થયાના ઉલ્લેખ મળે છે. પરંતુ શ્રી દેવદિ ગિણના નેતૃત્વમાં આ પાંચમી આગમવાચના સમયે જે સમગ્ર આગમાનું વ્યવસ્થિત સંકલન અને લિપીકરણ થયું તે અપૂર્વ હતું. આ આગમવાચનામાં ૮૪ આગમ, નિયું કિત, ભાષ્ય, કમ્મપથિંદ અને તત્ત્વાર્થસૂત્ર વગેરે શસ્ત્રો મળીને કરાંદા શ્લાકપ્રમાણ સાહિત્ય પુસ્તકારઢ થયું હતું. આજે આપણને જે આગમાં મળે છે તે તેમની એ આગમવાચનાનું જ સ્તુત્ય પરિણામ છે.

આગમવાચનાના આ અવસરે નંદીસૂત્રનું નિયું હણ પણ આચાર્ય દેવ હિંગણું કહ્યું. હતું. આ કૃતિમાં જ્ઞાનની વ્યવસ્થિત રૂપરેખા સાથે આગમસૂત્રોની સૂચિ તથા અનેક મહત્ત્વપૂર્ણ યાંથોના ઉલ્લેખ પણ થયા છે. પાટપરંપરા—પ્રવર્તક શ્રી સુધર્માસ્વામીથી લઈ ને શ્રી દુષ્યાણ સુધીના વાચનાચાર્યોની યાગ્ય પરંપરા પણ તેઓએ જણાવી છે, જે આ પ્રમાણે છે—૧. આર્ય સુધર્મા, ૨. આર્ય જંળૂ, ૩. આર્ય પ્રભવ, ૪. આર્ય શચ્યાંભવ, ૫. આર્ય યશાભદ્ર, ૬. આર્ય સુધર્મા, ૨. આર્ય જંળૂ, ૩. આર્ય પ્રભવ, ૪. આર્ય શચ્યાંભવ, ૫. આર્ય યશાભદ્ર, ૬. આર્ય સંભૂતિવિજય, ૭. આર્ય ભદ્રબાહુ, ૮. આર્ય સ્થૂલિભદ્ર, ૯. આર્ય મહાગિરિ, ૧૦. આર્ય સુહસ્તિ, ૧૧. આર્ય બલિસ્સહ, ૧૨. આર્ય સ્વાતિ, ૧૩. આર્ય શ્યામ, ૧૪. આર્ય પાંડિલ્ય, ૧૫. આર્ય સમુદ્ર, ૧૬. આર્ય મંગૂ, ૧૭. આર્ય નંદિલ, ૧૮. આર્ય નાગહસ્તિ, ૧૯. આર્ય રેવતીનક્ષત્ર, ૨૦. આર્ય સિંહસૂરિ, ૨૧. આર્ય સકંદિલ, ૨૨. આર્ય હિમવંત, ૨૩. આર્ય નાગાર્જુન, ૨૪. આર્ય ભૂતદિનન, ૨૫. આર્ય લોહિત્ય, ૨૬. આર્ય દુષ્યગણિ, ૨૭. આર્ય દેવહિંગણિ.

ચૂર્ણિ'કાર શ્રી જિનદાસ મહત્તર, ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ અને આચાર્ય મલય-ગિરિએ આર્ય ધર્મ, આર્ય ભદ્રગુપ્ત, આર્ય વજસ્વામી, આર્ય રક્ષિત, આર્ય ગોવિ'દ—એ પાંચ આચાર્યોના નામગત પદ્દોને પ્રક્ષિપ્ત માની તેની ગણના વાચક-પર પરામાં કરી નથી. ચૂર્ણિ'કાર અને ટીકાકારે નદીસ્ત્રની રચનાનું શ્રેય આચાર્ય દેવવાચક (દેવદ્ધિ'ગણિ)ને આપેલ છે.

શ્રી જૈનશાસન આચાર્ય દેવર્સિંગણિ ક્ષમાશ્રમણનું યુગા સુધી આભાસ રહેશે. આગમ-લેખનનાં કાર્યથી તેમણે વીતરાગવાણીને દાર્ધકાલીનતા આપી છે અને આગમનિધનું સમુચિત સંરક્ષણ કર્યું છે. શ્રી દેવર્દ્ધિંગણિના સમયમાં આગમવાચનાનું કાર્ય વીરનિર્વાણ સં. ૯૮૦ (વિ. સં. ૫૧૦)માં થયું એમ ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમના સ્વર્ગવાસના ઉલ્લેખ મળતા નથી, પણ શ્રી દેવર્સિંગણિ અંતિમ પૂર્વધર હતા અને પૂર્વદ્માનના વિચ્છેદ વીરનિર્વાણ સં. ૧૦૦૦માં થયાના ઉલ્લેખ આગમામાં છે. એ આધારે પૂર્વધર દેવર્સિંગણિ ક્ષમાશ્રમણના સ્વર્ગવાસ થવાની સાથે પૂર્વદ્માનના લાપ થયા હતા.

વૃક્ષાવસ્થાએ દીક્ષા–શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી વિદ્યામાં પાર ગત અને વાદમાં વિજેતા એવા

આચાર્ય શ્રી વૃદ્ધવાદીસુરિજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી વૃદ્ધવાદી વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષિત થઈ, વિદ્વાનામાં સન્માનપૂર્ણ સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર હતા. તેમના ગુરુ આચાર્ય સ્કંદિલ હતા. આચાર્ય સ્કંદિલ વિદ્યાધરગચ્છના હતા. મહાન તાર્કિક શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર આચાર્ય વૃદ્ધવાદીના શિષ્ય હતા.

શ્રી વૃદ્ધવાદી ખ્રાહ્મણપુત્ર હતા. તેમના જન્મ ગૌડદેશના કૌશલગામમાં થયા હતા. ગૃહસ્થજીવનમાં તેમનું નામ મુકુન્દ હતું. ખ્રાહ્મણ મુકુન્દને વૃદ્ધાવસ્થાએ વૈરાગ્યભાવ જાગ્યો. સંસારથી વિરક્ત થઈ, કામભાગાના ત્યાગ કરી તેમણે સુપ્રસિદ્ધ અનુયાગાચાર્ય આર્ય સ્કંદિલ પાસે મુનિદીક્ષા અંગીકાર કરી. 'વિકાસના અનુબ'ધ વય કરતાં હાર્દિક ઉત્સાહ સાથે જોડાયેલા હોય છે. ', ' વ્યક્તિના અદમ્ય ઉત્સાહ દરેક અવસ્થામાં સર્વ પ્રકારનાં વિકાસનાં દ્વાર ઉઘાડી શકે છે. ' મુનિવર્યશ્રી મુકુન્દનું જીવન આ વાત સાબિત કરવાનું સબળ ઉદાહરણ છે. ઘટના ભરૂચની છે. નવદીક્ષિત વૃદ્ધમુનિ મુકુ-દને જ્ઞાનાપાજ ન માટેની તીવ ઉત્કંઠા હતી. તેએમ પ્રહરરાત્રિ વીત્યા પછી પણ અપ્રમત્તભાવે સ્વાધ્યાય કરતા હતા. તેમની આ સ્વાધ્યાયપ્રવૃત્તિ બીજાઓની નિદ્રામાં અંતરાયભૂત થતી હતી. તેમને એક વખત એક તીવ્ર બુદ્ધિવાળા યુવાન મુનિએ કહ્યું કે— " તમારા આ ઉચ્ચધ્વનિવાળા સ્વાધ્યાય બીજાઓની નિદ્રામાં અંતરાયભૂત થવાથી કર્મ'બંધનું કારણ અને છે. હિંસક પશુઓ જાગી જવાથી અનર્થ'દંડનાં પાપાની પણ સંભાવના છે. આથી નમસ્કાર-મંત્રના જાય અથવા ધ્યાનમય અભ્યંતર તપ કરવા એ શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે." સુવિનીત મુનિ મુક્રન્દે તેમની શિખામણથી દિવસે સ્વાધ્યાય કરવાની શરૂઆત કરી દીધી. જ્ઞાનની તીવ પિપાસા તેમને વિસામા લેવા દેતી ન હતી. પ્રતિક્ષણ અપ્રમત્તભાવમાં લીન, સ્વાધ્યાયરત મુનિ મુકુન્દના કર્ણભેદક ઉચ્ચ દ્રાષ શ્રાવક–શ્રાવિકા વર્ગ માં પણ અથડાયા કરતાે હતાે. કાેઇક વ્યક્તિએ મશ્કરીમાં કહ્યું કે—"મુનિ! તમે આટલાે સ્વાધ્યાય કરીને શું મુશળ (સાંબેલા)ને કૂલ લગાવશાે ?" શ્રાવક દ્વારા કહેવાયેલી આ વાત મુનિ મુકુન્દના હૈયા પર તીરની જેમ ગાઢ પ્રહાર કરી ગઈ.

तेमणे प्राह्मविद्यासरस्वतीमंत्रनी आराधनामां એકवीश हिवसनुं तप इयुं. हेवीके प्रगट थर्ड ने इह्युं हे—'सर्व विद्या सिद्धो मन।' हैविड वरहानथी मुहुन्हमुनि इवीन्द्र अने विद्यासंपन्न अन्या. ज्ञानसामध्याने प्राप्त इरी मुहुन्हमुनिએ पेक्षां भश्करी ३५ वर्धनोने सिद्ध इरवानी वातना विद्यार इर्थी. द्यारा उपर असी, सर्वानी सामे मुशल राणी, जमीन पर असे। इरी तेओ केक्ष्याः "अस्मादशा अपि यदा, भारति! त्वस्प्रसादतः। भचेयुर्वादिनः प्राज्ञा मुश्छं पुष्यतां ततः॥" अर्थात्—" कारती! तमारा प्रसाहथी अभारा जेवा पण् वाहीजनीमां प्राज्ञनुं स्थान प्राप्त इरी शक्या छे, तो आ मुशल पुष्पित थाओ।" आम इही मुनिमुहुन्हे अद्यित जलानुं सिंद्यन इरी, मंत्रमाह्यत्स्थ्यी मुशलने पुष्पित इरी लताव्युः. वृद्धावस्थामां निरंतर अध्ययन-

પ્રવૃત્ત મુકુ-દમુનિને જેઈ, 'તમે લણીને શું મુશળને ફૂલ લગાવશાે ?' એમ ટીકા કરનાર વાચાળ વ્યક્તિનું મુખ ખંધ કરી દીધું.

વાદગાષ્ઠીઓમાં મુકુન્દમુનિ સર્વત્ર દુર્જેય બન્યા. અપ્રતિમહ્લવાદીના રૂપમાં તેમના મહિમા ફેલાયા. સર્વ પ્રકારે યાગ્ય સમજ વાદજયી વૃદ્ધવાદીને આચાર્ય સકંદિલે પાતાના ઉત્તરાધિકારી તરીકે તેમને સ્થાપન કર્યા. આચાર્ય સકંદિલના સ્વર્ગવાસ પછી આચાર્ય વૃદ્ધવાદીના શાસ્ત્રાર્થ વડાદરા પાસેના તરસાલી ગામ થયેલા સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાન સિદ્ધસેન સાથે થયા. તે વાદ બહુ પ્રસિદ્ધ છે. આ શાસ્ત્રાર્થમાં વિજયી બની આચાર્ય વૃદ્ધવાદીએ સિદ્ધસેનને પાતાના શિષ્ય બનાવ્યા. વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષિત મુનિ મુકુન્દ વાદકુશળ આચાર્ય થવાના કારણે વૃદ્ધવાદી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા અને જૈનધર્મની મહાન પ્રભાવના કરી.

શ્રી વૃદ્ધવાદી અનુચાગધર આચાર્ય સ્કંદિલના શિષ્ય હતા અને મહાન તાર્કિક આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરના ગુરુ હતા. આચાર્ય સ્કંદિલની વાચના વીરનિર્વાણ સં. ૮૨૭ થી ૮૪૦માં પ્રમાણિત થઇ છે. આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરના સમય વિક્રમની પાંચમી સહી છે. આચાર્ય વૃદ્ધવાદી એ ળંનેના મધ્યવર્તી સમયના વિદ્વાન શ્રમણપ્રવર હતા.

રાજ વિક્રમાદિત્યની રાજસભાના સમર્થ વિદ્વાન અને રાજમાન્ય આદરણીય ગુરુ, સુવર્ણસિક્તિની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરનાર, 'કલ્યાણમ'દિર સ્તાત્ર 'ના રચયિતા, મહાન દાર્શનિક, વાદજયી, શ્રુતકેવલી તુલ્ય, સરસ્વતીક'ઠાભરણ

આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજી મહારાજ

(ઉચ્ચ કેાટિના સાહિત્યકાર, દિગ્ગજ વિદ્વાન, પ્રકૃષ્ટ વાદી શ્રી સિહસેન દિવાકર શ્વેતાંભર પર પરાના પ્રભાવક આચાર્ય છે. તેમનાં ઉદાર વ્યક્તિત્વ, સૂક્ષ્મ ચિંતનશક્તિ અને ગ'ભીર દાર્શનિક વિચારાએ જૈનશાસનને સમૃદ્ધિ બક્ષી છે. પરિણામે શ્વેતાંબર અને દિગ'બર—બ'ને પર પરાના વિદ્વાનોએ પાતપાતાના લાંથામાં આદરપૂર્વ'ક આચાર્ય'શ્રી સિહસેનનું સ્મરણ કર્યું' છે.) કલિકાલસર્વ' આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસ્રિનું મસ્તક આચાર્ય સિહસેનની પ્રતિભા સામે ન્રૂક્ષી ગયું છે. તેમણે અવાગવ્યચ્છેદિકામાં કહ્યું છે કે—' क्य सिद्धसेनस्तुत्तयो महार्था, अशिक्षिताळाप कळा क्य चेषा ॥ ३॥—સિદ્ધસેનની મહાન ગૃહાર્થક સ્તુતિએ સામે મારી જેવી વ્યક્તિના પ્રયાસ અશિક્ષિત બ્યક્તિના આલાપમાત્ર છે. ' હેમશબ્દાનુશાસનમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કર્ફા સ્તુરિના અનુગામી સિદ્ધ કર્યા છે.

श्री हिरिसद्रस्रिके 'पंचवस्तुमां इह्युं छे हे— सुयकेवलिणा जओ मणियं— आयरियसिद्धसेणेण सम्मइए पइद्वियजसेणं । दुस्समणिसा-दिवाकर कप्पतरूओ पयक्खेणं ॥१४०८॥ શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પ્રસ્તુત શ્લાેકમાં આચાર્યાશ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરને દુષ્પમ કાળરાત્રિમાં દિવાકરની સમાન પ્રકાશક માન્યા છે અને શ્રુતકેવલીતુલ્ય સન્માન આપ્યું છે.

' હરિવ શપુરાણ 'ના કર્તા આચાર્ય જિનસેન લખે છે કે—

जगत्प्रसिद्धबोधस्य वृषभस्येत्र निस्तुषाः । बोधयंति सतां बुद्धिं सिद्धिसेनस्य सुक्तयः ॥

અર્થાત્, શ્રી ઋષભદેવની સૃક્તિએ। સમાન શ્રી સિદ્ધસેનની સૃક્તિએ। સજ્જનોની બુદ્ધિના વિકાસ કરે છે.

રાજવાતિ કર્ના કર્તા ભદ અકલ ક, સિહિવિનિશ્ચયના અન તવીર્ય, પાર્ય નાથચરિત્રના કર્તા વાદિરાજસૂરિ આદિ દિગ'બર વિદ્વાના તથા પ્રકાંડ વિદ્વાન વાદિદેવસૂરિ, શ્રી પ્રભાચ દ્રાચાર્ય, અગમ-ચરિત્રના રચનાકાર શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ, શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ વગેરેએ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરની અસાધારણ પ્રતિભાનાં બે માંએ વખાણ કર્યા છે.

શ્રી સિહસેન બ્રાહ્મણવંશ અને કાત્યાયન ગાત્રના હતા. તેમના જન્મ ઉજ્જયિનીમાં થયા હતો. પિતાનું નામ દેવર્ષિ અને માતાનું નામ દેવશ્રી હતું તે વખતે ઉજ્જયિનીમાં વિક્રમાદિત્યનું રાજ હતું. દેવર્ષિ રાજમાન્ય બ્રાહ્મણ હતા. સિદ્ધસેન યુવાનવયે અવન્તિના પ્રકાંડ વિદ્વાન બન્યા. તેમને વૈદિક દર્શનનું વિશદ જ્ઞાન હતું. ન્યાય, વૈશેષિક, સાંખ્ય આદિ દર્શના પર પણ આધિપત્ય હતું. તેમને પોતાના પાંડિત્ય પર ખૂબ જ અભિમાન હતું. તે પોતાને અપરાજેય માનતા અને તેમનાથી શાસ્ત્રાર્થમાં હારનાર તેમના શિષ્ય બને એવી ટેક લઈ અનેક પંડિતોને હરાવી પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા હતા.

એક વખત આચાર્ય વૃદ્ધવાદીએ અવંતિ તરફ વિહાર કર્યો. તેમને સર્વ વિદ્યા સિદ્ધ હતી. માર્ગમાં પંડિત સિદ્ધસેનનું આચાર્ય વૃદ્ધવાદી સાથે મિલન થયું. પરસ્પર વાર્તાલાપ દ્વારા એક ખીજાનો પરિચય થયો. સિદ્ધસેને તેમની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવાના પ્રસ્તાવ મૂક્યો. આચાર્ય વૃદ્ધવાદી વિદ્વાનાની સભામાં શાસ્ત્રાર્થ કરવા ઇચ્છતા હતા, પરંતુ સિદ્ધસેન ત્યાં જ શાસ્ત્રાર્થ કરવા ઉત્સુક હતા તેથી શ્રી વૃદ્ધવાદીએ તેમના પ્રસ્તાવ સ્વીકારી લીધા. આ અંતરિયાળ માર્ગે ગાવાળિયાઓ સિવાય કાઈન હતું. તેઓને મધ્યસ્થી રાખી શાસ્ત્રાર્થ શરૂ થયો. પ્રથમ વક્તવ્ય પંડિત સિદ્ધસેને આપ્યું. સંસ્કૃત ભાષામાં ધારાબદ્ધ બાલતા ગયા. ગાવાળા તેમના એક પણ શખદ સમજ ન શક્યા. તેઓ ઊંચાં માં કરી બાલ્યા કે—'' પંડિત! તમે કચારથી ઘણા પ્રલાપ કરી રહ્યા છે. તમારાં કર્ણ કડ્ડ વચના અમારા માટે અસહ્ય છે. માટે બંધ કરા અને આમને બાલવા દો."

પછી આચાર્ય વૃદ્ધવાદી ઊભા થયા. તેમની પ્રતિપાદનશલી સરળ હતી. વાણીમાં મીઠાશ હતી. તેમણે વક્તવ્યના આર'ભ કર્યો. ગાેવાળાને સંબાધન કરી મધુર શબ્દોમાં પ્રથમ પૂછ્યું કે-–"ભાઇ એ ! તમારા ગામમાં કાેઈ સર્વ' ફ છે કે નહિ ?" ગાેવાળા બાલ્યા કે—" અમારા ગામમાં એક જૈન ચૈત્ય છે, તેમાં એક વીતરાગ સર્વફ્ર વિરાજમાન છે." તેઓના આ ઉત્તરની ૧૮૪ શાસન પ્રભાવક

સાથે જ સર્વ જ્ઞનિષેધસિદ્ધિ પર સિદ્ધસેને આપેલું પાંડિત્યપૂર્ણ પ્રવચન ગાેવાળાની દક્ષિમાં વ્યર્થ સિદ્ધ થયું. તે પછી વૃદ્ધવાદીએ યુક્તિપૂર્વ સર્વ જ્ઞત્વ સાળિત કર્યું. સર્વ જ્ઞસિદ્ધિ પછી વૃદ્ધવાદી કર્ણાપ્રિય ઘિંદણી છંદમાં નૃત્યમુદ્રામાં બાલ્યા કે—"નિવ મારિયર્ઇ, નિવ ચારિયર્ઇ, પરદારહ ગમણુ નિવારિયર્ઇ, થાેવા થાેવં દાર્ધ્યર્ધ સિંગ ટુકુ ટુકુ જાદ્યર્ધ (પ્રખંધકાેષ)." (હિંસા ન કરવાથી, ચાેરી ન કરવાથી, પરદારાસેવન ન કરવાથી, થાેડામાંથી થાેડું આપવાથી ધીમે ધીમે સ્વર્ગમાં જવાય છે.) અને "કાલઉ કંબલ અનુની ચાટુ છાસિહિ ખાલડુ ભરિઉ નિપાડુ, અઈ વડુ પડિયઉ નીલઇ ઝાડી અવર કિ સરગટ સિંગ નિલાડિ. (ઠંડી દૂર કરવા માટે કાળી કાંબળ પાસે હાેય, હાથમાં અરહીની લાકડી હાેય, છાશથી ભરેલું માટલું હાેય તાે એનાની માટું સ્વર્ગ કર્યું?)"

સરળ અને મધુર ગ્રામભાષામાં આચાર્ય શ્રી વૃદ્ધવાદીએ કરેલ સ્વર્ગની વ્યાખ્યા સાંભળી ગોવાળા જય જય શબ્દના દોષ કરી નાચી ઊઠ્યા અને તેમણે કહ્યું કે—" વૃદ્ધવાદી સર્વજ્ઞ છે. કાનને સુખ આપનાર ઉપદેશ બાલનાર છે. સિદ્ધસેન અર્થદ્ધીન બાલનાર છે." આમ, ગાવાળાની સભામાં આચાર્ય વૃદ્ધવાદી વિજયી થયા. તેમણે પાંડિત્યનું પ્રદર્શન કર્યા વિના વખત વરતીને કામ કર્યું. સમયજ્ઞ સર્વજ્ઞ હાય છે. આથી વૃદ્ધવાદીની આગળ પાતાને અલ્પન્ન માની પાંડિત સિદ્ધસેને પાતાની પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તેમનું શિષ્યત્વ સ્વીકાર્યું. આચાર્ય વૃદ્ધવાદીસૂરિએ તેમને દીક્ષા આપી શિષ્ય બનાવ્યા. તેમનું દીક્ષા નામ કુમુદ્રચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું. મુનિ કુમુદ્દચંદ્ર પહેલાં પણ વેદ—વેદાંગ—પુરાણના મહાપાંડિત હતા, તેમાં ગુરુદેવ પાસે જિનાગમના ઊંડા અભ્યાસ વિનીતભાવે કરતાં 'વિદ્યા વિનયેન શાભતે ' મુજબ તેમની પ્રતિભા એાર ઝળકી ઊઠી. શ્રી વૃદ્ધવાદીસૂરિ પણ આવા ઉત્તમ શિષ્યને પ્રાપ્ત કરી પ્રસન્નતા પામ્યા. જેનશાસનની સાર્વભીમ પ્રભાવના કુમુદ્દચંદ્રથી સંભવિત છે એમ સમજી એક દિવસ શ્રી વૃદ્ધવાદીસૂરિએ તેમને આચાર્ય પદથી અલંકૃત કરી પૂર્વનનું 'સિદ્ધસેનસૂરિ' એવું નામ જાહેર કર્યું.

આચાર્ય શ્રી વૃદ્ધવાદીએ ત્યારબાદ શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિને સ્વતંત્ર વિચરવાના આદેશ આપી પાતે બીજે સ્થાને વિહાર કર્યો. પ્રખર વિદ્વત્તાના કારણે આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેનના સાન્તિધ્યે પણ અપૂર્વ શાસનપ્રભાવના પ્રવર્તવા લાગી.

એક વાર આચાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિ ચિત્રકૂટ (ચિત્તોડગઢ) પધાર્યા. ત્યાં તેમણે વિવિધ ઔષધિઓના ચૂર્ણુંથી બનેલા એક સ્તંભ જેયા. પ્રતિપક્ષી ઔષધિઓના પ્રયોગ કરી આચાર્ય સિદ્ધસેને તેમાં એક છિદ્ર કર્યું. સ્તંભમાં હજારા પુસ્તકો હતાં. ઘણા પ્રયત્ન કર્યા પછી એ છિદ્રમાંથી તેમને એક જ પુસ્તક મળ્યું. તે પુસ્તકનું પ્રથમ પૃષ્ઠ વાંચવાથી જ તેમને સર્વપમંત્ર (સૈન્યસર્જનવિદ્યા) અને સુવર્ણસિદ્ધિયાગ નામની એ મહાન વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત થઈ. સર્વપવિદ્યાર્થી માંત્રિક દ્વારા જળાશયમાં નાખેલા સરસવનાં કણાના અનુપાતથી ચાવીશ પ્રકારના ઉપકરણસહિત સૈનિકા નીકળતા હતા અને પ્રતિપક્ષીઓના પરાભવ કરી કરી જળમાં અદ્ય થઈ જતા હતા. સુવર્ણવિદ્યાર્થી માંત્રિક કાઈપણ ધાતુને સહજપણે સોનામાં પરિવર્તિત કરી શકાતી હતી. આ બંને વિદ્યાઓની પ્રાપ્તિથી આયાર્ય સિદ્ધસેનના મનમાં ઉત્સુકતા વધી. તેઓ પૂરું પુસ્તક વાંચી લેવા ઉત્સુક હતા, ત્યાં દેવીએ આવીને તેમના હાથમાંથી પુસ્તક ખેંચી લીધું અને તેમના મનની ઇચ્છા પૂર્ણ ન થઈ શકી.

ત્યાર બાદ આચાર્ય સિદ્ધસેને ત્યાંથી ચિત્રકૂટની પૂર્વ દિશામાં પ્રયાણ કર્યું. તેઓ વિહાર કરતાં કરતાં કૂર્માર દેશમાં પહોંચ્યા. તે વખતે કૂર્માર દેશના રાજા દેવપાલ હતા. આચાર્ય સિદ્ધસેન પાસે ધર્મના બાધી તે તેમના પરમ ભક્ત બની ગયા. રાજસન્માન પામી આચાર્ય સિદ્ધસેનનું મન મુગ્ધ બન્યું અને તેઓ ત્યાં જ રહેવા લાગ્યા. આ સમયે રાજા દેવપાલની સામે પરચક્રના ભય ઉપસ્થિત થયા. કામરૂપ (આસામ) દેશના રાજા વિજય વર્માએ સૈન્ય સાથે કૂર્મારદેશ પર આક્રમણ કર્યું. રાજા દેવપાલના સૈન્યને તેમની સામે ટકવાનું કહિન થઈ પડ્યું. આચાર્ય સિદ્ધસેનની પાસે રાજા દેવપાલે પાતાની પરિસ્થિતિ પ્રગટ કરી અને કહ્યું કે—" ગુરુદેવ! હવે આપના જ આશ્રય છે." રાજા દેવપાલને ઘૈર્ય આપતાં આચાર્ય સિદ્ધસેને કહ્યું કે—" રાજન ! ચિતા ન કરા. હું જેના મિત્ર હાઉ તેના જ વિજય હાય." સિદ્ધસેન પાસેથી સાંત્વન મેળવી દેવપાલ પ્રસન્ન થયા. શત્રુના પરાભવ કરવામાં તેમને આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેનો સહયા સહેયા મળ્યા.

યુદ્ધની સંકટકાલીન સ્થિતિ વખતે આચાર્ય સિદ્ધસેને 'સુવર્ણ સિદ્ધિયોગ' વિદ્યાથી પુષ્કળ ધન ઉત્પન્ન કર્યું. સર્પપમંત્રના પ્રયોગથી વિશાળ સંખ્યામાં સૈન્ય નિર્માણ કર્યું. યુદ્ધમાં દેવપાલના વિજય થયા. વિજય પ્રાપ્ત થયા પછી સજા દેવાપાલે આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિએ કહ્યું કે—"લવતારક ગુરુદેવ! હું શત્રુથી ઉપસ્થિત થયેલા લયરૂપી અંધકારમાં ભ્રાંત થયા હતા. આપે સૂર્યની જેમ મારા માર્ગ'ને પ્રકાશિત કર્યા. આથી, હવે પછી આપની પ્રસિદ્ધ 'દિવાકર' નામથી થાઓ." ત્યારથી આચાર્ય સિદ્ધસેનના નામની સાથે દિવાકર વિશેષણ જેડવામાં આવ્યું. તેઓ લોકમાં સિદ્ધસેન દિવાકર નામે પ્રસિદ્ધ થયા. નિશીયચૂર્ણી પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિએ અધ્યરચના પણ કરી હતી. આચાર્ય સિદ્ધસેન દેવપાલ રાજાના ભાવભીના સત્કાર અને સુવિધાઓનો મુક્તપણે ઉપયોગ કરવા લાગ્યા. તેઓ હાથી પર બેસવા લાગ્યા અને શિબિકાના હપયાંગ પણ કરવા લાગ્યા. તેમના સાધનાશીલ જીવનમાં શિથિલતા આવવા લાગી. ધર્મ સંઘમાં ચર્ચા થવા લાગી કે, સચિત્ત જળ, પુષ્પ, ફળ, અનેષણીય આહારનું ગ્રહણ અને ગૃહસ્થનાં કાર્યોનું અજયણા-પૂર્વ'ક સેવન તે સાધુવેશની પ્રત્યક્ષ વિડંબણા છે.

આચાર્ય સિદ્ધસેનની આ શિથિલતાની વાત આચાર્ય વૃદ્ધવાદીના કાને પહેાંચી. તેઓ ત્યાંથી એકલા વિહાર કરી, કૂર્માર દેશ પધાર્યા. ત્યાં રાજાની જેમ પાલખીમાં બેસી સે કંડા માણસાથી ઘેરાયેલા શિષ્ય સિદ્ધસેનને જેયા. વેશપરિવર્તન કરી આચાર્ય વૃદ્ધવાદી સિદ્ધસેનની સામે આવ્યા અને બાલ્યા કે—" આપ માટા વિદ્વાન છે. આપની ખ્યાતિ સાંભળી હું દૂર દેશાંતરથી આવ્યા છું. મારા મનના સંદેહ આપ દૂર કરા." આ સાંભળી આચાર્ય સિદ્ધસેને અભિમાનથી મસ્તક ઊંચું કરી કહ્યું કે—" તમારે જે પૂછવું હોય તે પૂછા."

आयार्थ वृद्धवाही आसपास अलेखां क्षेत्रिः सामे क्रीर्ध अंग्रा स्वरे केल्या हे— '' अणहुद्धीपुद्ध म तोडहु मन आशमा म मोडहु । मणकुसुमेहि अच्चि निरंजणु हिडह काइ' वर्णण वणु ॥ " આચાર્ય સિદ્ધસેને ખુદ્ધિ પર ઘણું જેર લગાવ્યું પણ એ શ્લોકના અર્થ કરી શકયા નહિ. તેમણે મનામન વિચાર કર્યો કે આ મારા ગુરુ વૃદ્ધવાદી તા નથી ને? વાર વાર તેમની મુખાકૃતિ જોઈ આચાર્ય સિદ્ધસેને ગુરુ વૃદ્ધવાદીને એાળખ્યા અને સંકાચ પામ્યા. આચાર્ય વૃદ્ધવાદી બાલ્યા કે—" યાગકલ્પદ્રુમ શ્રમણસાધના યાગકલ્પવૃક્ષ સમાન છે. આ વૃક્ષનાં મૂળ યમ-અને નિયમ છે. ધ્યાન, પ્રકાંડ અને સમતા સ્કંધ છે. કવિત્વ વગેરે પુષ્પ સમાન છે. કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ મધુર ફળ છે. હજી સાધનાજીવન રૂપી કલ્પવૃક્ષ પુષ્પવાળું થયું છે. ફળ આવ્યા પહેલાં પુષ્પાને તેહા નહિ. મહાવત રૂપી છાડવાને ઉખેડી ન નાખા. પ્રસન્ન મને અહંકારરહિત થઇ વીતરાગ પ્રભુની આરાધના કરા. માહ આદિ વૃદ્ધાની અહીથી ગહન વનમાં કેમ ભ્રમણ કરા છા?" આ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી વૃદ્ધવાદીએ એ ગાથાના વિવિધ અર્થા કરી શ્રી સિદ્ધસેનસ્ત્રિનાં આંતરચક્ષ ઉઘાડી નાખ્યાં. તેમણે ગુરુનાં ચરણામાં પડી ક્ષમા માગી.

અન્ય પ્રમાણાના આધારે આ ઘટના એવી પણ છે કે, કૂર્મારનગરમાં પહોંચી, આચાર્ય વૃદ્ધવાદી પાલખી ઉપાડનાર પુરુષા સાથે પાતાના સ્કંધ પર પાલખી ઉપાડી ચાલવા લાગ્યા. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તેમના પગ લથડતા હતા અને તેમના તરફ પાલખી નીચે થતી હતી. આચાર્ય સિદ્ધસેનની નજર વયાવૃદ્ધ કુશ શરીરવાળા વૃદ્ધવાદી પર પડી. તેઓ અભિમાનપૂર્વંક બાલ્યા— "મूરિમારમરાજ્ઞાન્તઃ स्कन्ध कि तव बाधति? (હે વૃદ્ધ! ઘણા ભારથી દબાયેલા તમારા સ્કંધ શું પીડા પામે છે?)" અહીં આચાર્ય સિદ્ધસેને बाध ધાતુ આત્મનેપદ હાવા છતાં પરસ્મૈપદના પ્રયોગ કર્યા, જે અશુદ્ધ હતા. તે અશુદ્ધ પ્રયોગને પરિમાર્જિત કરી આચાર્ય વૃદ્ધવાદી બાલ્યા કે—"ન તથા बाधते स्कन्धो यथा बाधित बाधते । (बाधित પ્રયોગ કરવાથી મને જેવી પીડા થાય છે તેવી પીડા મારા સ્કંધને થતી નથી.)"

આચાર્ય સિદ્ધસેન જાણી ગયા કે, મારી અશુદ્ધિના સંકેત કરનાર મારા ગુરુ વૃદ્ધવાદી સિવાય બીજા કાઈ હાેઈ શકે નહિ. આથી આચાર્ય સિદ્ધસેન તે જ વખતે શિબિકામાંથી નીચે ઊતરી ગુરુનાં ચરેલું પડી ગયા. આચાર્ય વૃદ્ધવાદીએ તેમને પ્રાયક્ષિત્ત આપી સંયમમાં સ્થિર કર્યા અને પાતાને ગણુનાયક તરીકે નીમ્યા. તે પછી અનશન ગ્રહણ કરી આચાર્ય વૃદ્ધવાદી સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

એક વખત આચાર્ય સિદ્ધસેનને પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલા આગમાને સંસ્કૃત ભાષામાં રૂપાન્તર કરવાના વિચાર આવ્યા. તેમણે આ ભાવના વડીલા પાસે રજૂ કરી. તેઓની ના હાવા છતાં તેમણે 'નમેડહે'ત્ સિદ્ધાચાર્યોપાધ્યાય સવે'સાધુભ્ય: 'ની રચના કરી ખતાવી. તેમના આ કૃત્યથી સૌએ પ્રખળ વિરાધ કર્યા. તીર્થ કર અને ગણધરાની અશાતના સમજી તેમને પરાંચિત નામનું માટું પ્રાયક્ષિત્ત આપ્યું. સંઘના આ પ્રખળ વિરાધના ફળ રૂપે તેમને ખાર વર્ષ સુધી ગણસમુદાયની ખહાર રહેવાના કઠાર દંડ મળ્યા. આ પરાંચિત નામનું પ્રાયક્ષિત્ત વહન કરવામાં તેમને માટે એક અપવાદ હતા. ખાર વર્ષ'ની આ અવધિમાં તેઓ જૈનશાસનની મહાન પ્રભાવના કરે તો દંડની સમયમર્યાદા પહેલાં સંઘમાં સંમિલિત કરવા.

આચાર્ય સિદ્ધસેન સાધુવેશનું પરિવર્તન કરી સાત વર્ષ વિહાર કરતા રહ્યા. તે પછી

અવ'તિમાં આવી વિક્રમાદિત્ય રાજાને પાતાની અદ્ભુત કાવ્યશક્તિથી પ્રભાવિત કર્યો. રાજાએ તેમની અંજોડ વિદ્વત્તા અને કાવ્યશક્તિથી પ્રસન્ન થઇ ને એક કરોડ સાનામહાર સ્વીકારવા વિન'તિ કરી. સૂરિજીએ કહ્યું કે, "અમે તો અકિંચન સાધુ છીએ. અમારે એ ન ખપે." રાજા વિક્રમાદિત્યે આ સાંભળી ખૂબ આનંદ અનુભવ્યા અને સ્થિરતા કરવા વિન'તિ કરી. 'પરંતુ સૂરિજી મહારાજ સ્થિરતા ન કરતાં વિહાર કરી ગયા.

ચાડા સમય પછી શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિ અવધૂતવેશે પુનઃ અવ'તિમાં પધાર્યા અને મહાકાલેશ્વર મ'દિરમાં ગયા. ત્યાં મહાદેવજી પાસે પગ લાંબા કરી સૂઈ ગયા. પ્રાતઃકાળે પૃજારીએ તેમને મ'દિરમાં સૂતેલા જોઈ ઉઠાડવાના વિવિધ પ્રયતના કર્યા પણ બધા પ્રયતના નિષ્ફળ જતાં પૃજારી રાજાને ફરિયાદ કરવા ગયા.

રાજા વિક્રમાદિત્યે આ વાત સાંભળી પાતાના સિપાહીઓને હૂકમ કર્યો કે, "જાઓ જલદી જાઓ, એ જોગીને ઉઠાડી મૂકા ને ન ઊઠે તો કારડા મારીને પણ તેને ઉઠાડીને કાઢી મૂકા." સિપાહીઓએ ત્યાં જઈને સૂરિજીને સમજાવ્યા, ધમકાવ્યા અને છેવટે કારડા મારવાનું શરૂ કર્યું. પરંતુ બધાનાં આશ્ચર્ય વચ્ચે એક પણ કારડા સૂરિજીને લાગતા નથી! ઊલડું, રાજાના અંત:પુરમાં રહેલી રાણીઓને આ કારડા વાગતા હતા. ત્યાં ચીસાચીસ અને રડારાળ થવા લાગી. આ ખબર મળતાં રાજા વિક્રમાદિત્યે કારડાના માર બંધ કરાવી, પાતે મહાકાલેધર મંદિરમાં પહોંચ્યા. તેની સાથેના પ્રશ્નોત્તર રૂપે આચાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિ સ્તુતિપૂર્વક 'કલ્યાણમંદિર' સ્તાત્રની રચના કરી ગાવા લાગ્યા. સ્તાત્રના અગિયારમા શ્લાકે શિવલિંગમાંથી ધૂમસેર નીકળવા લાગી. પછી દિવ્યજ્યાત પ્રગટી. સાળમા શ્લાકે તેમાંથી મહાચમતકારી પાર્ધાજનબિમ્બ નીકળે છે. એ જોઈને રાજા તથા સૌ કાઈ દંગ થઈ જાય છે! બત્રીસમા શ્લાકે પ્રતિમાજ સ્થિર થયાં. આમ, શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિએ 'કલ્યાણમંદિર'ના ૪૪ શ્લાક રચ્ચા. આ મહાપ્રભાવક સ્તાત્રનું આજ પણ ઘણા ભાવભેર સમરણ અને રટણ થાય છે.

રાજ વિક્રમાદિત્ય આ પ્રભાવક પ્રસ'ગથી પ્રતિએાધ પામ્યા. પૂર્વે આર્ય સુહસ્તિસૂરિના સમયમાં અવ'તિસુકુમાલના પુત્ર મહાકાળે અહીં પાર્થિ'નાથનું જિનમ'દિર બ'ધાવ્યાના ઇતિહાસ આચાર્ય સિહસેનસૂરિ દ્વારા જાણી, રાજા વિક્રમાદિત્યે નવું જિનમ'દિર બ'ધાવી તેમાં 'અવ'તિ પાર્થિ'નાથ'ની પ્રતિષ્ઠા કરી. વળી, રાજાએ પાતે અને તેના ૧૮ માંડલિક રાજાઓએ પણ જૈનધર્ર અંગીકાર કર્યો. આચાર્ય સિહસેનને આમ જૈનશાસનની અપૂર્વ પ્રભાવના કરતાં, તેમનાં પ્રાયશ્વિતનાં બાકી પાંચ વર્ષને ક્ષમ્ય ગણી, શ્રમણસ'ઘમાં પુનઃ માનભેર સ'મિલિત કરવામાં આવ્યા

(સાહિત્યરચના: આચાર્ય સિહિસેનસૂરિએ અનેક મૌલિક ગંધા રચ્યા છે. તેઓ જૈન ન્યાયસાહિત્ય આદિના પુરસ્કર્તા હતા. તેમની પહેલાંના યુગ આગમપ્રધાન હતા. શ્રી ગૌતમ- ઋષિનું 'ન્યાયસૂત્ર' બન્યા પછી ન્યાયશાસ્ત્રની ઉપયોગિતા વધી. આથી જૈનદર્શનનાં તત્ત્વાને તક હાની કસાટીમાં કસીને સંસ્કૃતમાં રજૂ કરવાનું પરમ સૌભાગ્ય આ આચાર્ય શ્રીને પ્રાપ્ત થયું. પરપક્ષને વાસ્તવિક રીતે અતાવી તેનું શ્રિતિ અને તક થી ખંડન અને સત્યનું મંડન; આ

મહિતએ તેમણે ન્યાયશાસ્ત્રને અદ્ભુત બનાવ્યું. તેમના ગ્રાંથા નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) -યાયાવતાર : શ્લાક ૩૨. તેની ઉપર આચાર્ય સિદ્ધિયા ૨૦૭૩ શ્લાકની ટીકા, આચાર્ય ભદ્રસૂરિએ ૧૦૫૩ શ્લોકનું ટિપ્પણ રચ્યાં છે. આ સિવાય તેનું અંગ્રેજ ભાષાંતર, નાેંદ્રુસ અને સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર પણ થયાં છે. જૈન ન્યાયના આ આદિ ગ'થ મનાય છે. તેમાં વસ્તુપ્રવાહ ભાગીરથીની જેવા મંદ-મંદ, ધીરગ'ભીર વહેર જાય છે. તેની સંસ્કૃત ભાષા લલિતમધુર છે. (૨) સમ્મતિત કે: શ્રી સિદ્ધ સેનસૂરિના આ અદ્ભુત અને મહાન ગ્રંથ છે. તેમાં જૈનદર્શનાનાં તત્ત્વાની ન્યાયપૂર્ણ છણાવટ છે. આ ગ્રાંથમાં ૩ કાંડા અને ૧૬૭ પ્રાકૃત ગાથાએ છે. પહેલા કાંડમાં પજ ગાથાએ છે, જેમાં નયવાદનું વિશદ વર્ણન છે. બીજા કાંડમાં ૪૩ ગાથાએ છે, જેમાં મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપય વજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનની સંદર છણાવટ છે, તેમ જ પ્રત્યક્ષ અને પરાક્ષ જ્ઞાનની વાસ્તવિકતા સમજાવી એની વિશદ ચર્ચા કરી છે. ત્રીજા કાંડમાં ૭૦ ગાથાએે। છે, જેમાં ગ્રેય તત્ત્વની ચર્ચા કરી સ્યાદ્વાદની સુંદર વિચારણા કરી છે. એમાં સ્યાદ્વાદના અપૂર્વ રહસ્યના ખજાના ભર્યો છે. આ ગ્રંથ ઉપર ^{દ્ર}વેતાંબર અને દિગ'બર આચાર્યોએ ટીકા રચી છે. એમાં *વેતાંબર નૈયાયિક આચાર્ય મલ્લવાદિસ્રિકૃત ૭૦૦ ^{શ્}લાેકપ્રમાણ ટીકા અને દિગ'બર આચાર્ય સુમતિની ટીકા ઉપલબ્ધ નથી. રાજગચ્છીય શ્વેતાં-બરાચાર્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ શિષ્ય તર્ક પંચાનન શ્રી અભયદેવસૂરિકૃત તત્ત્વે બાધવિધાયિની ટીકા વિદ્યમાન છે, જે પચ્ચીશ હજાર ^{શ્}લાકમાં છે. આ ડીકા ભારતીય સાહિત્યના એક અભૂતપૂર્વ થ્રંથ છે એમ કહીએ તો ચાલે. (૩) દ્વા**ત્રિ શદ્દ-દ્વાત્રિ શિકા** : આમાં શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિની બત્રીશ ખત્રીશીઓના સમાવેશ થાય છે. અત્યારે આમાં ન્યાયાવતાર સહિત ૨૧ બત્રીશીઓ ઉપલબ્ધ છે. એની રચના ખૂબ ગૃઢ અને ગ'ભીર અર્થોથી ભરેલી છે. આમાં જૈન, બૌદ્ધ અને વૈદિક સાહિત્યનાં તત્ત્વોની ગૂંથણી છે. આ બત્રીશીઓ પદ્યમાં છે. આચાર્ય હરિભદ્રભૂરિના ષડ્દર્શનસમુચ્ચય, આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિની અન્યયાગગ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા, અયાગગ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા તથા પ્રમાણ-મીમાંસા અને મધ્યાચાર્યના સર્વદર્શન સંચઢ વગેરે મૂળ આ બત્રીશીઓમાં છે. (૪) કલ્યાણ-માં દિર સ્તાત્ર : અવંતિ પાર્શ્વનાથના પ્રાગટ્ય માટે આ સ્તાત્રની રચના થઈ હતી. જેમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ છે. વસંતતિલકાના ૪૪ સંસ્કૃત શ્લેોકા છે. તેની સંસ્કૃત ભાષા મંજુલ, લલિતમધુર, હૃદયંગમ, ભાવવાહી અને ભક્તિપાષક છે.

અન્ય પણ કેટલાક શ્રંથા આચાર્યં શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિએ રચ્યા હોય તેમ જણાય છે. અનેક આચાર્યોએ પાતાના શ્રંથામાં શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિની પ્રશસ્તિ કરતાં તેઓશ્રીને શ્રુતકેવલી તુલ્ય, અદ્ભિતીય શ્રંથકાર, મહા સ્તુતિકાર, સર્વોત્કૃષ્ટ કવિ, સરસ્વતી, કંટાભરણ, મહાવાદી, સમર્થ પ્રભાવક, આઠમા કવિ પ્રભાવક વગેરે શબ્દોમાં સંબોધ્યા છે.

આચાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિ જીવનના સ[ે]ધ્યાકાળે પ્રતિષ્ઠાનપુર પધાર્યા હતા. અને ત્યાં અનશન-પૂર્વ કે પરમ સમાધિમાં વીરનિર્વાણ સં. ૫૭૦ લગભગમાં સ્વર્ગ વાસ પામ્યા હતા.

નય અને સ્યાદ્દવાદના અદ્દભુત જ્ઞાનપુંજથી પ્રકાશિત 'દ્રાદશાર નયચક્ર 'ના સ્થયિતા

આચાર્ય શ્રી મલ્લવાદીસૂરિજી મહારાજ

આચાર શ્રી મલ્લવાદીસૃરિ મહાપ્રજ્ઞાવાન હતા; તર્ક –નય–શાસ્ત્રના પ્રકાંડ વિદ્વાન હતા અને વાદમાં અનેડ હતા. કલિકાલસર્વ અચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૃરિએ 'સિદ્ધ હૈમ શખ્દાનુશાસન 'માં 'अनुमल्ख्वादिनं तार्किकाः ' કહી આચાર્ય મલ્લવાદીને તાર્કિક–શિરામણિ ખતાવ્યા છે. વલભીમાં આચાર્ય નાગાજુ નસ્ત્રિએ જે ચાથી આગમવાચના કરી તેમાં આચાર્ય મલ્લવાદીસૃરિના સહયાગ નાંધપાત્ર હતા.

'પ્રભાવકચરિત્ર' મુજબ આચાર્ય મલ્લવાદીસૂરિના જન્મ વલભીમાં થયા હતા. વલભી ત્યારે સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હતું. તેમની માતાનું નામ દુલ ભદેવી હતું. દુલ ભદેવીને ત્રણ પુત્રા હતા. ૧. જિનયશ, ૨. યક્ષ અને ૩. મલ્લ. આ મલ્લ એ જ મલ્લવાદી. શ્રી જિનાન દસૂરિ તેમના ગુરુ અને સંસારીપણે મામા હતા. 'પ્રબ'ધ ચિંતામણિ 'મુજબ દુલ ભદેવી વલભીનરેશ શિલાદિત્યની બહેન હતી. મલ્લવાદી રાજા શિલાદિત્યના ભાણેજ હતા. અન્ય પ્રબંધમાં શ્રી મલ્લવાદીસૂરિ નાગેન્દ્રગચ્છના આચાર્ય હતા અને તેમનાથી મલ્લવાદીગચ્છ ચાલ્યા હોવાનું દર્શાવ્યું છે. આ મલ્લવાદીગચ્છની ગાદી પંચાસર, પાટણ, થામણા (ખંભાત) વગેરે સ્થાનામાં હતી, જેની પર પરામાં મલ્લવાદી નામના બીજા પણ અનેક સૂરિવરા થયા છે. આ આચાર્ય દરેકના પૂર્વજ—પહેલાં મહ્લવાદી હતા.

૧૯૦ શાસનપ્રભાવક

રહેજો. પણ એક વાતનું ધ્યાન રાખજે કે, આ નયચક શ્રંથને સૂલથી પણ ભણશા નહિ, નહિતર ઉપદ્રવ થવાના સંભવ છે. " શિષ્ય મલ્લમુનિ અને સાધ્વી દુર્લભદેવીને સારી રીતે આ વાત સમજાવી ગુરુએ પ્રયાણ કર્શું.

એ મનાવૈજ્ઞાનિક સત્ય છે કે, નિષેધ કરેલી વાતને જાણવાનું આકર્ષણ અધિક હાય છે. મલ્લમુનિના મનમાં નયચક શ્રંથ વાંચવાની આતુરતા થઈ. ગુરુએ સંપૂર્ણપણે એ શ્રંથ વાંચવાના નિષેધ કર્યો હાવા છતાં આ બાલમુનિ પાતાની ઇચ્છા રાષ્ટ્રી શક્યા નહિ. તેમણે સાધ્વી દુર્લભ-દેવીની રજા લીધા સિવાય તે વાંચવાની શરૂઆત કરી. શ્રંથમાં પ્રથમ શ્લાક આ પ્રમાણે હતા.

विधिनियमभङ्गवृत्ति व्यतिरिक्तस्वादनर्थकमवोचत् । जैनदन्यच्छासनमनृतं भवतीति वैधर्म्यम् ॥ १ ॥

શ્લોકના અર્થ સમજવા મલ્લમુનિ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા, ત્યાં અચાનક શાસનદેવીએ આવી ગ્રંથ ખૂંચવી લીધા. તેથી મલ્લમુનિના મનમાં ખેદ થયા. સમસ્ત સંઘમાં પણ આ મહત્ત્વ- પૂર્ણ ગ્રંથ ચાલ્યા જવાથી ચિંતા ફેલાઈ ગઈ. પરંતુ તેને પ્રાપ્ત કરવાના કાઈપણ ઉપાય કાઈના હાથમાં ન હતા. ગાઢ પશ્ચાત્તાપ યુક્ત મલ્લમુનિ પવેતની ગુફામાં વિશેષ સાધના કરવા લાગ્યા. તેમણે ઘાર તપ આર'લ્યા. નિર'તર છટ્ઠ તપ કરવા લાગ્યા. પારણામાં રૂક્ષ ભાજન લેતા હતા. ચાતુર્માસિક પારણાના દિવસે સંઘની આગ્રહપૂર્વ'કની વિન'તિથી સાધુએા દ્વારા લવાયેલું સ્નિગ્ધ ભાજન લીધું.

તેમની દ્યાર તપસાધનાથી દેવી પ્રગટ થઈ. તેલું મલ્લમુનિની પરીક્ષા કરી. મલ્લમુનિ તેમાં ઉત્તીર્લ્યુ થયા. આથી દેવીએ સમયાન્તરે વિવિધ પ્રશ્નો પૂછ્યા અને તેનાથી પ્રસન્ન થઈ કહ્યું કે, "મુનિ! હું તમારા પર પ્રસન્ન છું. તમે કોઈ વરદાન માગા." મલ્લમુનિએ તે ગ્રંથ પાછે આપવા કહ્યું. દેવી બાલી, "એ હવે અસંભવ છે. પણ તમે નયચક ગ્રંથની જે એક કારિકા (શ્લોક) ભણ્યા છા, તેના આધારે તમે નયચક ગ્રંથના સર્વ અર્થ કરવા સફળ બની શકશા." દેવી આટલું રહસ્ય પ્રગટ કરી અદશ્ય થઈ ગઈ.

મલ્લમુનિ અત્યાંત ઉત્સાહપૂર્વ કાં કાંદેવનું સ્મરણ કરી ગ્રાંથરચના કરવા લાગ્યા. તેમણે પૂર્વે લાગુંલી એક કારિકાને આધારે દસ હજાર શ્લાકપ્રમાણ નવા 'નયચક ' શાસ્ત્રનું નિર્માણ કર્યું, જે આજે દ્વાદશાર નયચકને નામે પ્રસિદ્ધ છે. આ ગ્રાંથને હાથીની અંબાડી પર પધરાવી રાજાએ અને શ્રીસંઘે મહાત્સવ કર્યો અને મલ્લમુનિનું અપૂર્વ સન્માન કર્યું. ત્યારબાદ કેટલાક સમયે શ્રી જિનાનંદસૂરિ તીર્થયાત્રા કરી વલભી પધાર્યા. મલ્લમુનિને સર્વ પ્રકારે યાગ્ય જાણી સૂરિપદ પ્રદાન કર્યું.

પૂર્વે શ્રી જિનાન દસૂરિજીને ભરૂચમાં ઔદ્ધભિક્ષ ન દ સાથે શાસ્ત્રાર્થમાં પરાજય મળતાં, ત્યાંથી તેમને નીકળી જવું પડ્યું હતું અને એને લીધે શ્રમણવર્ગને ઘણું સહન કરવું પડ્યું હતું. આ વાતથી વ્યથિત શ્રી મલ્લવાદીસૂરિએ ગુરુદેવના પરાજયતું કલ ક દ્વર કરવા અને જૈન-શાસનતું ઓવાયેલું ગૌરવ પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાના દઢ સંકલ્પ કરી એક દિવસ ભરૂચ પધાર્થા.

ત્યાં બૌહિલિક્ષુ નંદ સાથે રાજસભામાં શાસ્ત્રાર્થ થયા. શ્રાં મલ્લવાદીસ્રિએ 'નયચક 'ના આધારે શાસ્ત્રાર્થ શરૂ કર્યા. છ મહિના સુધી શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યા. છેવંડે શ્રી મલ્લવાદીસ્રિરના વિજય થયા. જેનશાસનનું ગૌરવ પુનઃ સ્થાપિત થયું. આથી સમસ્ત સંઘમાં આનંદ આનંદ છવાઇ ગયા. રાજ્યએ પણ ઘણી પ્રસન્નાપૂર્વક આચાર્ય શ્રીને 'અજેયવાદી'નું બિરુદ અપેણ કર્યું અને બૌહિલિક્ષુ નંદને ભરૂચમાંથી ચાલ્યા જવાના આદેશ આપ્યા. પણ, ઉદાર અને દયાવાન શ્રી મલ્લવાદીસ્રિએ રાજાને કહી એ આદેશ બંધ રખાવ્યા. શ્રી જિનાન દસ્રિ આ વાત જાણી સંઘ-સહિત વલલીથી ભરૂચ પધાર્યા, તેઓના ઘણા જ બહુમાનપૂર્વક નગર—પ્રવેશ થયા. સાધ્વી દુર્લ લદેવી પણ પુત્ર-સ્રિરના વિજયથી પ્રસન્ન થયાં. ગુરુશ્રી જિનાન દસ્રિરએ ઘણા હવે પૂર્વક આશિષ આપ્યા અને ગચ્છના ભાર યથાયાગ્ય એવા શ્રી મલ્લવાદીસ્રિરને સાંપ્યા.

' પ્રબ'ધચિ'તામણિ ' પ્રમાણે શ્રી મલ્લવાદીના આ શાસ્ત્રાર્થ બૌદ્ધો સાથે વલભીમાં રાજા શિલાદિત્યની સભામાં થયાના ઉલ્લેખ છે. વળી, શ્રી જિનાન'દસૂરિના પરાભવની વાત મલ્લવાદીને માતા દુલ'ભદેવી દ્વારા જાણવા મળી હતી. અને સાથાસાથ એ પણ જાણવા મળ્યું કે—

"तीर्थं शत्रुजयाह्वं यद् विदितं मोक्षकारणम् । श्वेताम्बरा-भावतस्तद् बौद्धेभूतैरिवाश्रितम् ॥ ३२ ॥ "

(અર્થાત્, જેનું મુખ્ય તીર્થ શત્રુંજય હતું, તે તીર્થ બૌદ્ધોના કબજામાં હતું. તેના પર તે વખતે જૈનોના અધિકાર રહ્યો ન હતા.)

માતાની આ વાત સાંભળી મલ્લવાદીસૂરિએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે—

" नोन्मूलयामि चेद बौद्धान् नदीरय व द्रुमान् । तदा भवामि सर्वज्ञध्वंस-पातकभाजनम् ॥ ३५ ॥ "

આ આકરી પ્રતિજ્ઞા સાથે મલ્લવાદીસૂરિએ કોઇ ગુફામાં ઘાર તપ કર્યું. તપના પ્રભાવથી પ્રગટ થઇ દેવીએ મલ્લવાદીસૂરિની ખુદ્ધિની પરીક્ષા કરી. પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલા મલ્લવાદીને દેવીએ પ્રસન્ન થઇ કહ્યું કે, 'મૂચાઃ परमतापद्दः' (તમે પરમતના વિજેતા બના.) દેવી પાસેથી આવા પ્રકારનું વરદાન પામી, ન્યાયવિદ્યામાં પ્રવીશુ બની મલ્લાવાદીસૂરિએ વલભીમાં બૌદ્ધભિક્ષુ નંદ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો અને વિજય મેળવ્યા. આ શાસ્ત્રાર્થ 'વિજયસિંહસૂરિ પ્રભંધ' મુજબ વીરનિર્વાશુ સં. ૮૮૪ (વિ. સં. ૪૧૪)માં થયા હતા.

(આચાર્યાશ્રી મલ્લવાદીસૂરિ વાદકુશળ હતા, તેમ જ સમર્થ સાહિત્યકાર પણ હતા. તેમના દ્વારા રચાયેલા ત્રણ શ્રાંથોના ઉલ્લેખ મળે છે: ૧. દ્વાદશાર નયચક્ર, ૨. ૨૪ હજાર શ્લાકપ્રમાણ પદ્મચરિત્ર, ૩. સન્મતિતક દીકા. આ ત્રણ શ્રાંથામાં અત્યારે કક્ત દ્વાદશાર નયચક્ર શ્રાંથ મળે છે. તે તર્ક—ન્યાયવિષયક ઉત્તમ શ્રાંથ છે.

'નયચક્રશાસ્ત્ર' ગ્રંથ ૧૩ વિભાગમાં વહેં ચાયેલા છે. શરૂઆતમાં ૧૨ ભાગમાં વિધિ-નિયમથી ઉત્પન્ન થતાં ૧૨ નયાનું વર્ણન છે, જે આ શાસ્ત્રના ૧૨ આરા રૂપે છે અને એ જ કારણે આ શાસ્ત્રનું નામ 'દ્રાદશાર નયચક્ર' પણ છે. ૧૩મા ભાગમાં ૧૨ નયાનું સંયોજન છે, તેથી આ ૧૨મા ભાગનું નામ 'સ્યાદ્વાદતું ખ' રખાયું છે. જૈનસાહિત્યમાં ૭૦૦ નયાના સંગ્રહવાળું 'સમશતારચક્ર' હતું, જેમ આ ૧૨ નયાના સંગ્રહવાળું 'દ્રાદશાર નયચક્ર' છે. આચાર્ય મહ્યવાદીએ આ નયચક્રમાં પૂર્વેનાં—પ્રાચીન દર્શનોથી લઈ પાતાના સમય સુધીના મતાનું તલસ્પર્શી સ્વરૂપ વર્ણુવી, તેની માર્મિક સમાલાચના કરી છે. નય અને સ્યાદ્વાદ દર્શનનું વિવેચન કરનાર સંસ્કૃત ભાષાના આ બદ્લુત—અનુપમ શ્રંથ છે. વર્તા માનમાં આ શ્રંથ મૂળસ્વરૂપે મળતા નથી. આચાર્ય શાંતિસૂરિ, મલ્લધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ અને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના ગુરુભાઇ આચાર્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિના પટ્ધર આચાર્ય ચંદ્રસેનસૂરિના સમય સુધી આ શ્રંથ વિદ્યમાન હતો. વિ. સં. ૧૩૩૪ પહેલાં તે વિલુપ્ત થઈ ગયો. એટલે વર્તમાનમાં આ શ્રંથ મૂળ સ્વરૂપે મળતો નથી; પણ તેના ઉપર આચાર્ય સિંહસૂરગણિ વાદી ક્ષમાશ્રમણકૃત 'નયચક્રવાલ 'અપરનામ 'ન્યાચગમાનુસારિણી' નામની ૧૮ હત્તર શ્લોકપ્રમાણ સંસ્કૃત ચૂર્ણિ—ટીકા મળે છે અને મહાં યશાવિજયજીએ તેના આદર્શ પાઠ તૈયાર કરેલ છે તે મળે છે. તે પરથી આ શ્રંથની મહત્તા અને શ્રંથકર્તાની વાદશક્તિનો વિશદ પ્યાલ આવે છે. વર્તમાનમાં વિદ્યમાન વિદ્રદ્વર્ય શ્રી જંખુ- વિજયજી મહારાજે ઘણું ઘણું સંશોધન કરી 'દ્રાદશાર નયચક્ર' ઉપર સારો એવા પ્રકાશ પાડતાં શ્રંથનું સ્તુત્ય સર્જન કર્યું છે.)

આચાર્ય મલ્લવાદીના માટાભાઈ મુનિ અજિતયશે વાદી શ્રીચંદ્રની પ્રેરણાથી 'પ્રમાણુ' ગ્રુ'થ રચ્ચા હતા અને વચલા ભાઇ યક્ષમુનિએ 'અષ્ટાંગનિમિત્તભાધની' સંહિતાનું નિર્માણ કર્યું' હતું. વર્તમાનમાં આ ગ્રુ'થ અપ્રાપ્ય છે.

આચાર્ય શ્રી હરિલદ્રસ્રિએ રચેલ 'અનેકાંત જયપતાકા 'માં આચાર્ય મલ્લવાદીના શ્ર'થ 'સન્મતિતર્ક 'માંથી ઘણાં અવતરણા ટાંકચાં છે. આથી આચાર્ય મલ્લવાદી શ્રી હરિલદ્રસ્ર્રિ પહેલાં થયેલા સિદ્ધ થાય છે. આચાર્ય મલ્લવાદીસ્ર્રિના બૌદ્ધો સાથે શાસ્ત્રાર્થ વીરનિર્વાણ સં. ૮૮૪ (વિ. સં. ૪૧૪)માં થયા હતા, એ આધારે આચાર્ય મલ્લવાદીસ્ર્રિ વીરનિર્વાણની નવમી (વિક્રમની પાંચમી) શતાષ્ટીમાં થયેલા મનાય છે.

આગમાન્દ્રારક અને 'પ્રખર ભાષ્યકાર'ના લાડીલા નામથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા બહુશ્રુત પરમ ગીતાર્થ

આચાર્યશ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ

(શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ મહાશ્રુતઘર આચાર્ય હતા. તેઓ જ્ઞાનના સાગર અને આગમવાણી પ્રત્યે અગાધ શ્રદ્ધાશીલ અને નિષ્ઠાવાન હતા. તેમનું ચિંતન સ્વતંત્ર નહિ, પણ આગમચુક્ત હતું. આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે આગમને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું. આગમનું આલંબન લઈ તેમણે યુક્ત અને અયુક્તની વિચારણા ફ્રેક્શ. ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો પર આગમ-પરંપરાના પાયક આચાર્યોમાં શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણનું નામ નોંધપાત્ર છે.

શ્રમણભગવ'તા ૧૯૩

શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે પાતાના ચંચામાં ગુરુ-પર'પરાના ઉલ્લેખ કર્યો નથી. અ'કાેક્ક ગામમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી બે પ્રતિમાંઓ પર કાેતરેલા લેખમાં નિવૃત્તિકુળના આચાર્ય જિનભદ્રના ઉલ્લેખ છે. આ ઉલ્લેખ ભાષ્યકાર શ્રી જિનભદ્રગણિ સાથે સંખંધવાળા જણાય છે. શ્રી જિનભદ્રગણિની પ્રસિદ્ધિ ક્ષમાશ્રમણ તરીકે છે, પરંતુ વાચક–ક્ષમા શ્રમણ વગેરે નામા એકાર્ય વાચક છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાના લેખના આધારે શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ નિવૃત્તિકુળના સિદ્ધ થાય છે. નિવૃત્તિકુળના સમય શ્રી વજસેનસૂરિના શિષ્ય નિવૃત્તિ સાથે છે. આથી શ્રી જિનભદ્ર- ગણિ ક્ષમાશ્રમણ આર્ય સુદ્ધિતસૂરિની પર પરામાં થનારા વજસેનશાખીય સંભવે છે.

(ગલભીના જેનભંડારમાં શ્રી જિનભદ્રગણિકૃત વિશેષાવશ્યક ભાષ્યની એક પ્રતિ પ્રાપ્ત થઇ છે તે શક સં. ૫૩૧ માં લખાઇ છે. એથી એ જિનભદ્રગણિનો વલભી સાથે કોઈ ને કોઈ પ્રકારના વિશેષ સંખંધ હોય તેમ અનુમાન થાય છે. જેસલમેર ભંડારની વિશેષાવશ્યક ભાષ્યની એક પ્રતિના અંતમાં છે ગાથાઓ મળે છે તેમાં પણ વલભીનગરીના ઉલ્લેખ મળે છે. જીતકલ્પ યૂર્ણિકાર શ્રી સિલ્લેસનગણિએ ચૂર્ણિની છ ગાથાઓમાં શ્રી જિનભદ્રગણિની ભાવપૂર્ણ શખ્દામાં પ્રશંસા કરી છે, તેના સાર આ પ્રમાણે છે: 'શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ અર્થાગમના ધારક હતા; યુગપ્રધાન હતા. જ્ઞાનીજનામાં મુખ્ય હતા; દર્શનાપયેાગ અને જ્ઞાનાપયાગના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા હતા. સુવાસથી આકર્ષાઇ ને જેમ ભ્રમરા કમળને સેવે છે તેમ, જ્ઞાનરસના પિપાસુ મુનિએ શ્રી જિનભદ્રગણિના મુખમાંથી નીકળેલા જ્ઞાનામૃતનું પાન કરવા સદા ઉત્સુક રહેતા. સ્વસમય-પરસમય આદિ વિવિધ વિષયો પર આપેલાં વ્યાખ્યાનાથી તેમના યશ દશે દિશાઓમાં ફેલાયો હતો. તેમણે પાતાના બુદ્ધિબળથી આગમોના સાર વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં ગૂંચેલ છે. છેદસ્ત્રોના અધારે પાયશ્ચિત્તનાં વિધિ-વિધાન સંબંધી જતસ્ત્રની તેમણે રચના કરી છે. આ રીતે અનેક વિશેષતાઓના સ્વામી આગમવેત્તા સંયમશીલ ક્ષમાશ્રમણાના અથણી જિનભદ્રગણિને હું નમસ્કાર કર્વું છું." શ્રી સિલ્લેનેગણિના આ વર્ણનથી શ્રી જિનભદ્રગણિના વિશિષ્ટ વ્યક્તિ મળે છે.

આગમના વ્યાખ્યાત્ર થામાં નિર્યુક્તિ બાદ ભાષ્યના ક્રમ આવે છે. નિર્યુક્તિની જેમ ભાષ્ય પદ્મબદ્ધ પ્રાકૃતમાં છે. નિર્યુક્તિની અપેક્ષાએ ભાષ્ય અર્થ ને અધિક સ્પષ્ટ કરે છે. ઘણી વખત આગમાના ગૃહાર્થ સમજવામાં નિર્યુક્તિ અને નિર્યુક્તિના પારિભાષિક શખ્દામાં ગૃંથાયેલા અર્થીને સ્પષ્ટ કરવા માટે ભાષ્યાની રચના થઈ છે. વર્ત માનમાં મુખ્યત્વે એ ભાષ્યકારાનાં નામ મળે છે: ૧. સંઘદાસગણિ અને ૨. જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ. એ એ ભાષ્યકાર સિવાય ત્રીજા ભાષ્યકાર વ્યવહારભાષ્યના કર્તા અને ચોથા ભાષ્યકાર બૃહત્કલ્પ બૃહદ્ ભાષ્યના કર્તા છે.

ભાષ્યોની રચના નિર્યુકિતએ પર થઇ છે. કેટલાંક ભાષ્યોના આધાર મૂળસૂત્ર પણ છે. નીચેના આગમગ્ર થા પર ભાષ્યા લખાયાં છે: ૧. આવશ્યક, ૨. દશ્વૈકાલિક, ૩. ઉત્તરાધ્યયન, ૪. ખૃહત્કલ્પ, ૫. પંચકલ્પ, ૬. વ્યવહાર, ૭. નિશીથ, ૮. જીતકલ્પ, ૯. એાઘનિયુકિત, ૧૦. પિડનિયુકિત.

સંઘદાસગણિનાં એ ભાષ્ય મળે છે: ૧. ખૃહત્કલ્પ લઘુભાષ્ય અને ૨. પંચકલ્પ મહાભાષ્ય. શ્ર. ૨૫ શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિશિષ્ટ ભાષ્યકાર હતા. ભાષ્યકારામાં તેમનું સ્થાન અત્યંત મહત્ત્વપૂર્ણ છે. પછીના આચાર્યોએ અનેક વિશેષણે આપી તેમને ઉચ્ચ કેાટિના ભાષ્યકાર રૂપે સ્મર્યા છે. આચાર્ય શ્રી જિનભદ્રગણિના નવ શ્રાંથા મળે છે: ૧. વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય, ૨. વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય–ટીકા, (અપૂર્ણ), ૩. ખૃહત્સં શ્રહણી, ૪. ખૃહત્ક્ષેત્રસમાસ, ૫. સભાષ્ય વિશેષણવતી, ૬, નિશીયભાષ્ય, ૭. જીતકલ્પ ભાષ્ય, ૮. અનુયાગદ્વારચૂર્ણિ, ૯. ધ્યાનશતક. આ શ્રાંથામાં અનુયાગદ્વારચૂર્ણિ ગદ્યાત્મક છે. બાકીની રચનાઓ પદ્યાત્મક છે. વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય સ્વાંપત્તવૃત્તિ સંસ્કૃતમાં છે. બાકીની રચનાઓ પ્રાકૃતમાં છે. વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય આચાર્ય જિન્ન ભદ્રગણિની પ્રાકૃત રચના છે. તેમણે તેના પર સંસ્કૃત ટીકા રચવાના પ્રારંભ કર્યો હતા. છઠ્ઠા ગણધરના વક્તવ્યની ટીકા રચ્યા બાદ શ્રી જિન્નભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણેના સ્વર્ગવાસ થઈ ગયા. આથી શ્રી કેાટ્યાચાર્ય બાકીની ટીકા ૧૩૭૦૦ શ્લાકપ્રમાણ રચી તે ટીકા પૂર્ણ કરી.)

આચાર્યશ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણનાે વીરનિર્વાણ સં. ૧૦૧૧ માં જન્મ, સં. ૧૦૨૫માં સુગપ્રધાનપદ અને સં. ૧૧૧૫ માં, ૧૦૪ વર્ષની વધે સ્વર્ગવાસ થયેા હતાે.

વ્યાપક મહિમાવ તા 'ભક્તામર સ્તાત્ર' તેમ જ 'નમિઊણ સ્તાત્ર'ના કર્તા તથા મંત્રયુક્ત સ્તાત્રાની રચના દ્વારા શ્રી જિનશાસનની વિશિષ્ટ પ્રભાવના અને શ્રીસંઘની રક્ષા કરનારા

આચાર્ય શ્રી માનતું ગસૂરીશ્વરજી મહારાજ

સ્તોત્રકા•યામાં ' ભક્તામર સ્તાત્ર'ની રચના ઉત્તમ છે, ભક્તિરસથી ભરપૂર ઝરણું છે. આ સ્તાત્રના રચયિતા આચાર્ય'શ્રી માનતુંગસૂરિ છે.

આચાર્ય શ્રી માનતું ગસૂરિએ શ્વેતાંબર મુનિદીક્ષા અને દિગ બર મુનિદીક્ષા એમ બ'ને મકારની દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. પ્રભાવકચરિત્ર પ્રમાણે શ્વેતાંબર પર પરામાં આચાર્ય માનતું ગસ્ત્રિના ગુરુ શ્રી જિનસિંહસૂરિ અને દિગ બર પર પરામાં તેમના ગુરુ ચારુકીર્તિ હતા.

આચાર્ય માનતું ગસ્રિરના જન્મ વારાણસીમાં થયા હતા. તેઓ પ્રક્ષક્ષત્રિય શ્રેષ્ઠી ધનદેવના પુત્ર હતા. તેમની બહેનના સંબંધ વારાણસીનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીધર સાથે થયા હતા. લક્ષ્મીધર શેઠ આસ્તિકજનામાં અગ્રેસર હતા. માનતું ગના કુટું બીજના ધાર્મિક સંસ્કારાથી સમ્પન્ન હતા. પિતા ધનદેવ પાસેથી તેમને સારા એવા ધાર્મિક સંસ્કારા પ્રાપ્ત થયા હતા. જૈન દિગંબર મુનિએાનું પ્રવચન સાંભળી માનતું ગને સંસાર પર વૈરાચ્ય થયા. માતા-પિતાની અનુમતિ લઇ આચાર્ય ચારુકીર્તિ પાસે દિગંભર મુનિદીક્ષા ગ્રહણ કરી. દીક્ષાજીવનમાં તેમનું નામ મહાકીર્તિ રાખવામાં આવ્યું. મુનિચર્યામાં સજાગ મહાકીર્તિ એક દિવસ લક્ષ્મીધર શેઠને ઘર ગાંચરીએ ગયા. લક્ષ્મીધર શેઠની પત્ની માનતું ગની બહેન હતી. તે શ્વેતાંબર પરંપરાને માનતી હતી. તેણે મૃનિ મહાકીર્તિ સમક્ષ શ્વેતાંબર મુનિચર્યાનું વર્ણન કર્યું. બહેનની પ્રેરણથી સત્યમાર્ગની

અનુભૂતિ થતાં તેઓ શ્વેતાંબર આચાર્યાશ્રી જિનસિંહસૂરિ પાસે ગયા. તેમના ધર્માપદેશથી વિશેષ શ્રદ્ધાવંત બની દિગંબર ધર્મ'ની દીક્ષાના ત્યાગ કરી શ્વેતાંબર સાધુધર્મ'ની દીક્ષાના સ્વીકાર કર્યો. શ્વેતાંબર મુનિ બન્યા પછી તેમનું મૂળ નામ 'માનતુંગમુનિ' રાખવામાં આવ્યું.

ગુરુની પાસે એકાગ્રતાપૂર્વંક મુનિ માનતું ગે આગમાના અભ્યાસ કર્યા. થાડા જ સમયમાં તેઓ આગમાના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા બન્યા. ગુરુએ તેમને યાગ્ય સમજી આચાર્યં પદે સ્થાપ્યા. ત્યારથી તેઓ માનતું ગસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. તે સમયે વારાણસીમાં રાજા હવે દેવનું રાજ હતું. હવે દેવ વિદ્વાનોના અને કવિઓના વિશેષ આદર કરતો હતો. વેદ-વેદાંગના પારગામી વિદ્વાન મયૂર અને બાણુ નામના મહાકવિ ચમતકારિક વિદ્યાઓને કારણું રાજા હવે દેવની સભામાં વિશેષ સન્માન પામ્યા હતા. પુરાતન પ્રબંધસંગ્રહ અને પ્રભાવકચરિત્ર મુજબ મયૂર શ્વસુર હતો અને બાણુ જમાઈ હતો. પ્રબંધ ચિંતામણું મુજબ કવિ મયૂર અને બાણુ સાળા-અનેવી હતા. કાઈ કારણું પુત્રી અથવા બહેને આપેલા શાપથી પિતા અથવા ભાઈ મયૂરને કાઢ થયા હતો. વસ્ત્રથી શરીર ઢાંકી કવિ મયૂર જ્યારે રાજસભામાં આવ્યા ત્યારે બાણું તેની હાંસી કરી. રાજસભામાં થયેલા અપમાનથી કવિ મયૂર દુ:ખી થયા. તે ઘેર આવીને સૂર્યોપાસનામાં બેઠા. શાદ્ધળવૃત્તમાં શ્લેહની રચના કરી બાલવા લાગ્યા. પાંચમા શ્લેહની રચના કરતી વખતે તેના કાઢ દૂર થયા. તેણું સા કાવ્યોની સ્ત્રય સ્ત્રાની સ્ત્રય સ્ત્રાની સ્ત્રય કરી. ગાણકવિએ પણ ચંડીશતકની રચના કરી. ગાંડીદેવીને પ્રસન્ન કરી પાતાનાં હાથ-પગ કાપી, પુન: યાગ્ય સ્થાને જોડી દીધાં.

રાજા હવે દેવના મંત્રી જૈન હતા. તેણે રાજાને કહ્યું કે "રાજન! આ પૃથ્વી બહુરતના છે. જૈનાનું પણ અમત્કારિક વિદ્યાઓ પર આધિપત્ય છે. જૈનવિદ્વાન શ્વેતાં બરાચાર્ય શ્રી માનતું ગસ્ત્રિર આપની નગરીમાં બિરાજમાન છે. તેઓ આપની જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવા સમર્થ છે. આપ તેમને આદરપૂર્વ આમંત્રિત કરા." રાજાએ તેમને સન્માનપૂર્વ એલાવવા આદેશ કર્યો. મંત્રીએ આચાર્ય શ્રી માનતું ગસ્તરિ પાસે જઇ પરિસ્થિતિ જણાવી કહ્યું કે, "કૃપા કરી આપનાં અરણાથી રાજાના આંગણને પાવન કરા અને અમત્કારિક વિદ્યાના પ્રયોગ બતાવા." આચાર્ય શ્રી માનતું ગસ્તરિ ખેલ્યા કે, "સમસ્ત સાંસારિક કામનાથી મુક્ત મુનિઓને આવાં પ્રદર્શનોનું કાઈ પ્રયોજન નથી." મંત્રીએ કહ્યું કે, "હું જાણું છું કે આપ નિસ્સંગ અને નિરાસક્ત છે, પરંતુ આમાં મુખ્ય હેતું જૈનધર્મની પ્રભાવનાનો છે."

આચાર્ય શ્રી માનતું ગસૂરિએ મંત્રીની સુકિતસંગત પ્રાર્થનાના સ્વીકાર કર્યા ને રાજસભામાં પધાર્યા સર્વ ને ધર્મ લાભ આપી, ઉચિત સ્થાને વિરાજ્યા રાજ હવે દેવે આચાર્ય શ્રીને કહ્યું કે, "સત્યુરુષ! આ પૃથ્વી પર બ્રાહ્મણો કેટલા પ્રભાવશાળી છે! એક બ્રાહ્મણ પંડિતે સૂર્યની આરાધના કરી શરીર પરથી કાઢ જેવા મહા રાગ મટાડ્યો; બીજા પંડિતે કપાઇ ગયેલાં હાથ–પગ ચંડિકાદેવીની ઉપાસના કરી, કરી યાગ્ય સ્થાને જેડી દીધાં. તે વિદ્વાના આપની સામે છે. આપ પણ આપની મંત્રવિદ્યાના પ્રભાવ બતાવા." આચાર્ય શ્રી માનતું ગસૂરિએ કહ્યું કે, "ભૌતિક પદાર્થીની પ્રાપ્તિથી નિ:સ્પૃહ મુનિજનાને લાકરંજન કરવાનું શું પ્રયોજન હાય?! તેઓની દરેક

પ્રવૃત્તિ માક્ષની સિદ્ધિ માટે હાેય છે." આચાર્ય માનતું ગસૂરિની આ વાત સાંભળી રાજ હર્ય દેવ ગ'ભીર બની ગયા. તેમના આદેશથી સેવકાએ લાેઢાની ૪૪ સાંકળાેથી શ્રી માનતું ગસૂરિને પગથી માથા સુધી બાંધ્યા અને એક અધારા ઘરમાં પૂરી દીધા.

આચાર્ય માનતું ગસ્ત્રિ ચમત્કારિક વિદ્યાઓનું પ્રદર્શન કરવા ઇચ્છતા ન હતા; પરંતુ જૈનશાસનની પ્રભાવનાના મુખ્ય ઉદ્દેશ સામે આવ્યા. તેઓ જિનેશ્વર પરમાત્માની સ્તુતિમાં લીન ખની ગયા. ભક્તિરસથી ભરપૂર ૪૪ શ્લાક તેમણે રચ્યા. દરેક શ્લાક બાલતાની સાથે લાહાની સાંકળા અને તાળાં તૂટવા લાગ્યાં. આચાર્યશ્રી માનતું ગસ્તિ લાહાની સાંકળાથી મુક્ત બની રાજસભામાં પધાર્યા. તેમણે મધુર શબ્દોથી રાજને ધર્મલાભ આપ્યા. આ વિસ્મયકારક ઘટના જોઈ રાજા હવે દેવ અત્યંત પ્રભાવિત થયા અને બાલ્યા કે, "મુનિવર્ય! આપના સમતાભાવ અને સમર્પણભાવ અદ્ભુત છે. હું ધન્ય છું, મારા દેશ ધન્ય છે, મારા આજના દિવસ ધન્ય છે. આજશી હું આપના ઉપદેશ સ્વીકાર્યું છું. આપ મને માર્ગ દર્શન આપા અને ઉત્તમ શિક્ષારૂપ સુધાપાનથી મને તૃપ્ત કરા." આચાર્યશ્રી માનતું ગસ્તિના સદ્દુપદેશથી રાજા હર્ય દેવે જૈનશાસનની ઉન્નતિ માટે અનેક કાર્યી કર્યાં અને પોતે જૈનધર્મના સ્વીકાર કર્યા.

(શ્રી જૈનશાસનમાં શ્રી માનતું ગસૂરિ મહાન તેજસ્વી આચાર્ય થયા. તેમણે પોતાના શિષ્યોને અનેક પ્રકારે બાધ આપી સુધાવ્ય બનાવ્યા. ગુણાકાર નામના શિષ્યને પોતાના પહે સ્થાપી ઇંગિની અનશનપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પ્રાપ્ત કર્યો. તેમની પ્રતિભા શ્રેષ્ઠ હતી. કાવ્યરચનાશકિત અનુપમ હતી. તેમના પ્રત્યેક શ્લાક કાવ્યમય છે. શ્લાકની પ્રત્યેક પંકિતમાંથી ભક્તિરસનાં ઝરણાં વહે છે. હાલમાં તેમની બે સ્થનાઓ મળે છે: ૧. ભક્તામર સ્તાત્ર અને ૨. ભયહર સ્તાત્ર.)

(૧) ભક્તામર સ્તાલ : ભક્તામર શબ્દથી શરૂ થતું હોલાથી આ સ્તાત્રનું નામ ભક્તામર છે. આ રતાત્રની રચના વસંતતિલકા છંદમાં થઈ છે. એમાં શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માની સ્તુતિ છે. સ્તાત્રની પદરચનાનું પ્રત્યેક પદ અસાધારણ ભક્તિનું મૂર્ત રૂપ છે. આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરરચિત 'કલ્યાણમંદિર સ્તાત્ર'ના પ્રભાવ એમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. આજે આ 'ભક્તામર સ્તાત્ર' વિદ્યમાન છે. હજારા સાધુ—સાધ્યી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ આ સ્તાત્રના નિરંતર પાઠ કરે છે. ભક્તિરસભરપૂર આ સ્તાત્રના આધાર લઈ, વિશેષ તો પ્રથમ ચરણના આધાર લઈ, કેટલાયે વિદ્વાનાએ તેના પર ટીકા રચી છે, કેટલાકે સંસ્કૃત, હિંદી અને ગુજરાતીમાં પદ્યાનુવાદ પણ કર્યા છે. (૨) ભયહર (નામિઉાણ) સ્તાત્ર: આ સ્તાત્ર શ્રી માનતુંગસૂરિની પ્રાકૃત રચના છે. આ સ્તાત્રમાં ૨૧ પદ્ય છે. આ સ્તાત્રમાં પાર્શનાથ પ્રભુની સ્તુતિ છે. આ સ્તાત્રસ્ચનાની સાથે એક વિશેષ પ્રસંગ જોડાયેલા છે. એક નખત શ્રી માનતુંગસૂરિ અસ્વસ્થ થઈ ગયા હતા. રાગાપશાંતિ ન થવાનું જાણી શ્રી માનતુંગસૂરિએ અનશન કરવાના વિચાર કર્યા. શ્રી ધરણેન્દ્રનું સ્મરણ કર્યું. શ્રી ધરણેન્દ્રે પ્રગટ થઈ ૧૮ અક્ષરના મંત્ર (નમિક્રળ પાસ વિસદૃર વસદૃત્રિળ-ફ્રાર્જિંગ) તેમને આપ્યો. એ મંત્રાક્ષરોને આધારે આચાર્ય માનતુંગસૂરિએ આ ભયહર સ્તાત્રની રચના કરી. આ મંત્રના પ્રભાવથી તેઓ રાગમુક્ત થયા હતા. આ સ્તાત્ર આજે પણ વિદ્યમાન છે.

પ્રભાવકચરિત્ર મુજબ આચાર્ય શ્રી માનતું ગસૂરિને કાશીનરેશ શ્રી હર્ષ દેવના સમકાલીન માનવામાં આવ્યા છે. હર્ષ ના રાજ્યાભિષેક ઇ. સ. ६૦૮ જણાવનામાં આવે છે. તેથી આચાર્ય માનતું ગસૂરિના સમય વીરનિર્વાણની બારમી (વિક્રમની સાતમી) શતાબ્દી હાેવાના સંભવ છે.

સુષ્રસિદ્ધ ચૂર્ણિ સાહિત્યકાર અને પ્રખર વિદ્વાન આચાર્ય શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તર

શ્રી જૈન શ્વેતાંખર પરંપરામાં આગમ વ્યાખ્યાકાર શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરનું સ્થાન વિશિષ્ટ છે. સમસ્ત જૈનસંઘમાં તેમની પ્રસિદ્ધિ યૂણિલાહિત્યકાર રૂપે છે. શ્રી જિનદાસગણિના ગુરુનું નામ ગાપાલગણિ મહત્તર હતું. ગાપાલગણિ મહત્તર વાણિજયકુલ, કાેટિકગણ અને નજ-શાખાના વિદ્વાન હતા. સ્વ—પર સમયના ગ્રાતા હતા. શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરના વિદ્યાગુરુ પ્રદ્યુમન સમાશ્રમણ હતા. તેમને ગણિપદ પાતાના ગુરુ દ્વારા મળ્યું હતું અને મહત્તરપદ જનતા દ્વારા મળ્યું હતું.

ચૂર્િયાહિત્ય પ્રમાણે શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરના પિતાનું નામ નાગ અને માતાનું નામ ગોપા અનુમાનવામાં આવે છે. તેઓ સાત ભાઈ હતા. દેહડ, સીહ, થાર એ ત્રણ ભાઈ તેમનાથી માટા હતા અને દેઉલ, લાણ અને તિઉજળા એ ત્રણ તેમનાથી નાના હતા. નંદી-ચૂર્િયા અંતમાં શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરે પાતાના નામના પરિચય આપ્યા છે. ઉત્તરાધ્યયન-ચૂર્િયા પાતાના ગુરુનું નામ, કુળ તથા ગણ અને શાખાના ઉલ્લેખ કર્યો છે. નિશીથચૂર્િયા પારંભમાં વિદ્યાગુરુ તરીકે પ્રદ્યુમ્ન ક્ષમાશ્રમણના ઉલ્લેખ કર્યા છે. નિશીથચૂર્િયા પ્રારંભમાં વિદ્યાગુરુ તરીકે પ્રદ્યુમ્ન ક્ષમાશ્રમણના ઉલ્લેખ કર્યા છે. નિશીથચૂર્િયા અંતમાં શ્રી જિનદાસ મહત્તરે રહસ્યમય શૈલીમાં પાતાના નામના પરિચય આપ્યા છે, જે આ પ્રમાણે છે:

ति चउपण अहमवग्गे ति तिम अक्खरा व तेसि । पढमततिएही तिदुसरजुएही णामं कयं जस्स ॥

અકાર આદિ સ્વરપ્રધાન વર્ણુમાળાના એક વર્ગ માનવાથી જ વર્ગથી જ્ઞા વર્ગ સુધી આદ વર્ગ બને છે. આ ક્રમથી ત્રીજ च વર્ગના ત્રીજે અક્ષર જ્ઞ, ચાંથા ટ વર્ગના પાંચમા અક્ષર જ્ઞ, પાંચમા ત વર્ગના ત્રીજે અક્ષર દ, આદમા વર્ગના ત્રીજે અક્ષર દ તથા પ્રથમ જ્ઞ વર્ગની ત્રીજી માત્રા દ્ર, બીજી માત્રા જ્ઞા અને જ ને દ સાથે જેડવાથી જે નામ બને છે તે નામને ધારણ કરનાર વ્યક્તિએ આ ચૂર્ણિનું નિર્માણ કર્યું છે. આ નામ जिनदास બને છે. પોતાના નામના પરિચય માટે આવા પ્રકારની શૈલી સાહિત્યક્ષેત્રમાં બહુ અલ્પ જોવા મળે છે.

(સાહિત્યક્ષેત્રમાં શ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરની પ્રસિદ્ધિ ચૂર્ણિકાર રૂપે છે. વ્યાખ્યા-સાહિત્યમાં ચૂર્ણિસાહિત્ય અત્યંત સમૃદ્ધ છે. ચૂર્ણિઓ ગદ્યમય હાય છે. તેની ભાષા સંસ્કૃત-મિશ્રિત પ્રાકૃત હાય છે. ભાષ્ય અને નિર્સુકિત કરતાં ચૂર્ણિસાહિત્ય વધારે વિસ્તૃત છે. ગદ્યરૂપે હોવાથી નિર્ળાધપહે ભાવ વ્યક્ત થઈ શકે છે. આગમલાંથા પર વિશાળ પ્રમાણમાં ચૂિલુંસાહિત્ય રચાયું છે. વર્તમાનમાં આગમસાહિત્ય પર જે સૂિલુંઓ મળે છે તેનાં નામ આ પ્રમાણે છે: ૧. નન્દી, ૨. અનુયાગદ્માર, ૩. આવશ્યક, ૪. દશવૈકાલિક, ૫. ઉત્તરાધ્યયન, ૬. આચારાંગ, ૭. સ્ત્રકૃતાંગ, ૮. નિશીથ, ૯. વ્યવહાર, ૧૦. દશાશ્રુતસ્ક'ધ, ૧૧. લગવતી, ૧૨. જવજવાભિગમ, ૧૩. પ્રસાપનાસ્ત્ર–શરીરપદ, ૧૪. જંખૂદીપપ્રસપ્તિ, ૧૫. કલ્પ, ૧૬. કલ્પવિશેષ, ૧૭. પંચકલ્પ, ૧૮. જાતકલ્પ, ૧૯. ઓઘનિયુંકિત, ૨૦. કમ પ્રકૃતિ, ૨૧. શતક, ૨૨. અધ'શતક, ૨૩. સપ્તતિકા વગેરે. ∤

આમાંની પ્રથમ આઠ ચૂર્ણિઓ જિનદાસગણિ મહત્તરની બતાવવામાં આવે છે. અગસ્ત્ય-ઋષિની એક બીજી દશવૈકાલિક ચૂર્ણિ મળે છે. અગસ્ત્યઋષિ વિક્રમની ત્રીજી શતાબ્દીમાં થયા છે. આથી આ ચૂર્ણિની રચના વલભીવાચના પહેલાં થયેલ છે.

(શ્રી જિનદાસગણિરચિત ચૂર્ણિએા—નંદીચૂર્ણિ: આ ચૂર્ણિની રચના મૂળ સુત્રો પર થઇ છે. ઐતિહાસિક દષ્ટિએ આ ચૂર્ણિ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આ ચૂર્ણિમાં માથુરી આગમ-વાચનાના ઇતિહાસ છે. ચૂર્ણિંની શરૂઆતમાં આપેલ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉત્તરવતી આચાર્યોની નામસૂચિ જૈનશાસનના ક્રમબહ ઇતિહાસ જાણવામાં અત્યંત ઉપયોગી સામગ્રી પૂરી પાંડે છે. આ નંદીચૂર્ણિ વિ. સં. ૭૩૩માં રચાઈ છે. અનુચાગદ્વાર ચૂર્ણિ: આ ચૂર્ણિની રચના પણ મૂળ સૂત્રોને આધારે થઈ છે. આમાં આરામ, ઉદ્યાન, શિબિકા વગેરે શખ્દાની વ્યાખ્યા છે. સાત સ્વર અને નવ પ્રકારના રસાેનું વર્ણુંન પણ આમાં છે. જૈનશાસ્ત્રમાન્ય આત્માંગુલ, ઉત્સેધાંગુલ, પ્રમાણાંગુલ આદિ સમજવા માટે આ ગ્ર'થવિશેષ ઉપયોગી છે. **ચ્યાવસ્યક્ર્ચ્યૂ (ર્ણ**: આ ચૂર્ણિની સ્ચનામાં નિર્યુષ્કિતની ગાથાએાનું અનુસરણ છે. ભાષ્યની ગાથા અને સંસ્કૃત ^{શ્}લાેકોના પણ ઉપયોગ કર્યાે છે. કથાસામગ્રાંની દક્ષિથી આ અધિક સમૃદ્ધ છે. શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું સંપૂર્ણ જીવનવૃત્તાંત, ભગવાનની વિહારચર્યા, વજ્રસ્વામી, આર્યારક્ષિત. વજસેનસૂરિ આદિ પ્રભાવક આચાર્યોના વિવિધ પ્રસંગ, ચેટક અને કાેબ્રિકના મહાસંગ્રામ સાત નિદ્ધવાના પ્રામાણિક ઇતિહાસ આ ચૂર્ણિમાં મળે છે. દશવૈકાલિકચૂર્ણિ: આ ચૂર્ણિમાં મુખ્યત્વે નિયુ કિતના પદેાનું અનુસરણ છે. ધમ દ્રુમ આદિ પદેાની વ્યાખ્યાં નિરૂપ પદ્ધતિને આધારે કરી છે. આચાર્ય શય્ય ભવસૂરિનું જીવનવૃત્તાંત આમાં મળે છે. મુનિચર્યા સંબંધી વિવિધ વિષયોનું વિવેચન આમાં છે. ચૂર્ણિની કથાઓ વિશેષ પ્રભાવક છે. અને જોણિપાહુડ થ્ર'થના ઉલ્લેખ ઐતિહાસિક દક્ષિએ મહત્ત્વ ધરાવે છે. ઉત્તરાધ્યયન ચૂર્ણિ: આ યૂર્ણિની રચના નિયુ કિતના પદ્દોને આધારે કરી છે. આ ચૂર્ણિમાં અનેક શબ્દોની નવીન ઉત્પત્તિ પ્રાકૃત ભાષામાં મળે છે. કથાનકા હુદયસ્પર્સી છે. ચૂર્ણિના અંતમાં ચૂર્ણિકારે વાણિજયકલીન કાર્ટિકગણીય વજશાખી ગાપાલગિશ મહત્તરના ગુરુ રૂપે ઉલ્લેખ કર્યો છે. આચારાંગ ચારાં આ ચૂર્ણિ'ની રચના આચારાંગ નિર્સું ક્તિના પદ્યોને આધારે કરી છે. ચૂર્ણિં પ્રાકૃત ગદ્યાત્મક હેાવા છતાં સ્થાને સ્થાને સંસ્કૃતના મહત્ત્વપૂર્ણ ^{શ્}લોકાે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યા છે. દરેક શબ્દની વ્યાખ્યામાં ચૂર્ણિની વિશિષ્ટ શૈલી છે. નાગાર્જુ નીય આગમવાચનાના પાઠભેદાની પણ સપ્રમાણ

ગ્યાખ્યા આપી છે. જેથી વાચકને પ્રાચીન ભારતીય સંસ્કૃતિ તેમ જ જુદા જુદા દેશાની પરંપરાનું જ્ઞાન થાય છે. આ ચૂર્ણિમાં ગાલ્લદેશના રીતરિવાજોનું વર્ણન છે. સૂત્રકૃતાંગલચૂર્ણિ: આચારાંગચૂર્ણિની જેમ આ ચૂર્ણિ પણ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિશે જ્ઞાન આપવામાં મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આ ચૂર્ણિમાં ગાલ્લદેશ, તામ્રલિપિ આદિ દેશાનું વર્ણન, ત્યાંની પરંપરા, રીતરિવાજ, માનવ-સંખંધા આદિની ચર્ચા છે. તીર્થસિદ્ધ આદિ વિવિધ વિષયા તેમ જ વૈનયિકવાદ, નાસ્તિકમત, સાંખ્યમત, ઈશ્વરકર્ત્ ત્વ, નિયતિવાદ આદિ દાર્શનિક વિષયોની પણ આમાં ચર્ચા છે. નિશ્ચિયૂર્ણિ: આ ચૂર્ણિ આચાર્ય જિનદાસ મહત્તરની પ્રૌઢ રચના છે. આ ચૂર્ણિની રચના મૂળસૂત્ર, નિયુધિત અને ભાષ્યની ગાથાઓને આધારે છે. નમસ્કારના પ્રસંગે અરિહંત, સિદ્ધ અને સાધુ પછી અર્થદાતાના રૂપમાં ચૂર્ણિકાર પ્રદ્યુમ્ન ક્ષમાશ્રમણને વિશેષ પ્રણામ કરેલ છે. આ ચ્રાયના ૨૦ ઉદ્દેશક છે. પ્રસંગે અનેક અન્ય વિષયા પણ ચર્ચા છે. જૈન શ્રમણ-આચાર સાથે સંખધિત વિધિ–નિષેધાની વિસ્તારથી ચર્ચા અને ઉત્સર્ગમાર્ગ અને અપવાદનાર્ગની પૂરી સૂચના આ કૃતિમાં મળે છે. પ્ર

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિએ શ્રી જિનદાસબણિની ચૂર્ણિએાના આધારે આવશ્યકનિર્યુક્તિ-ટીકા, નંદીસૂત્ર-ટીકા વગેરે રચ્યાં છે. વળી, પાતે 'મહાનિશીથસૂત્ર 'ના આદર્શ તૈયાર કર્યો તે આચાર્ય જિનદાસબણિને વંચાવ્યા હતા. 'તીર્થકલ્પ 'માં એક એવા ઉલ્લેખ છે કે, શ્રી જિનદાસબણિ મહત્તરે મથુરામાં તપસાધનાપૂર્વક 'મહાનિશીથસૂત્ર 'ના જીર્ણોદ્ધાર કર્યો હતા.

નંદીચૂર્ણિ મુજબ શ્રી જિનદાસ મહત્તરના સત્તાસમય વિક્રમની આઠમી શતાબ્દી છે.

સત્યના ઉપાસક, નિષ્પક્ષ આલાેચક, પરમતસહિષ્ણુ, વેદાદિ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી, શિષ્યસમ્પદાના વિરહ ત્યાગી સાહિત્યસર્જન દ્વારા જ્ઞાનસમ્પદાને પ્રાપ્ત કરનારા તથા આગમા પછી રચાયેલ સાહિત્યમાં સંખ્યા, ગુણવત્તા અને શૈલીમાં સર્વોપરી અને શિરમાર

યાકીની મહત્તરાસૂનુ આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ

જૈન શ્રમણ પર પરામાં શ્રી હરિલદ્ર નામે ઘણા આચાર્ય થયા છે. આ હરિલદ્રસ્રિ મહાપ્રભાવક અને મહાન શ્રંથકાર છે અને 'યાકીનીમહત્તરાસ્તુનું' નામે પણ પ્રસિદ્ધ છે. તેમના સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત શ્રંથરાશિ વિપુલ છે. તેમની પ્રકાંડ વિદ્વત્તા, પ્રખર તર્ક વાદિતા, અપૂર્વ સાનપ્રતિભા, સમભાવી અને નિષ્પક્ષ આલેશ્યના તેમ જ ભાષાપ્રભુતા ભારતીય સાહિત્યના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે આલેખાયા છે. તેઓ નિષ્પક્ષ અને પરમતસહિષ્ણુ વિદ્વાન હતા. તેમણે પ્રતિપક્ષ માટે મહિષ્, મહામુનિ જેવા સન્માનસ્ત્ર્યક શબ્દોના અનેક પ્રસંગે પ્રયોગ કર્યા છે. નીચેના એક શ્લાકથી તેની ઝાંખી થશે.

पक्षपातो न में नीरे न द्वेषः किपलादिषु । युक्तिमद्वचनं यस्य तस्य कार्यः परिप्रहः ॥ (क्षेष्ठितस्यनिर्ध्धे)

પ્રભાવકચરિત્ર અને પ્રખંધકાશ મુજબ શ્રી હરિભદ્રસ્રિના દીક્ષાગુરુ જિનભદ હતા. પુરાતન પ્રખંધસંગ્રહ શ્રંથમાં તેમના ગુરુનું નામ જિનભદ્ર છે. 'કથાવલી 'માં તેમના ગુરુનું નામ જિનદત્ત છે. આચાર્ય' શ્રી હરિભદ્રસ્ર્રિએ પાતાની કૃતિઓમાં સ્થાને સ્થાને જિનદત્ત નામના ઉલ્લેખ કર્યો છે. આવશ્યકવૃત્તિમાં તેમણે શ્વેતાંખર પર'પરા, વિદ્યાધરકુલ, દીક્ષાગુરુ જિનદત્તસ્ર્રિ તથા વિદ્યાગુરુ આચાર્ય જિનભદ્રના નામના તેમ જ સાધ્બીજ યાકિનીમહત્તરાના પાતે ધર્મપુત્ર હોવાના પણ નિદે'શ કર્યો છે.

આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રના જન્મ ચિત્રકૂટનિવાસી અગ્નિહાત્રી બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયા હતા. તેઓ ચિતાડનરેશ જિતારિના રાજપુરાહિત હતા. કથાવલી ગ્રંથ પ્રમાણે પંડિત હરિભદ્ર 'પિર્વ ગુઇ' નામે બ્રહ્મપુરીના નિવાસી હતા. તેમની માતાનું નામ ગંગણ અને પિતાનું નામ શંકર ભદ્દ હતું. પંડિત હરિભદ્ર વેદશાસ્ત્ર અને દર્શનશાસ્ત્રના પ્રકાંડ વિદ્વાન હતા. ચૌદ બ્રાહ્મણ વિદ્યાના તેઓ પારગામી હતા. રાજપુરાહિત જેવા ઉચ્ચ પદે હોવાથી જનસમુદાયમાં તેમની સારી પ્રતિષ્ઠા હતી. હરિભદ્ર પંડિતામાં અગ્રેસર હતા. શાસ્ત્રવિશારદ વિદ્વાના સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવામાં સદા ઉત્સુક અને તત્પર રહેતા હતા. તેમને જ્ઞાનના ગર્વ હતા. કાઈ પણ શાસ્ત્રપાઠ–ગાથા પાતાને ન સમજાય તેવું બને નહીં અને બને તો તેના શિષ્ય અની જાઉં—એવી તો તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. પાતાને કવિશ્વગના સર્વજ્ઞ માનતા હતા.

એક વખત રાજપુરાહિત હરિલદ્ર પાલખીમાં છેસી રાજમાંગે પસાર થઇ રહ્યા હતા. તેમની સાથે ઘણા લોકો હતા. રાજપુરાહિતના સન્માનમાં 'જય જય' ધ્વનિથી વાતાવરણ ગુંજ રહ્યું હતું. અચાનક એક મોટા હાથી ઉન્મત્ત ખની સામે આવતા જેવામાં આવ્યા. જવ બચાવવા લેકા આમતેમ ભાગવા લાગ્યાં. હરિલદ્ર પણ પાલખીમાંથી કૂદકા મારી પાસેના મંદિરમાં ઘૂસી ગયા. "हस्तिना ताडचमानोऽपि न गच्छेज्जैन मन्दिरम्।" એ વાત ગૌણ અને પ્રાણરક્ષા મુખ્ય ખની ગઇ! મંદિરમાં જિનપ્રતિમાને જોઈ "वपुरेवतवाचष्टे, स्पष्टं मिष्टान्नभोजनम्।" એ વાકય કહી તેમણે જિનપ્રતિમાના ઉપહાસ કર્યા.

આ ઘટના પછી એક વખત રાજપુરાેહિત હરિભદ્ર રાજસભામાંથી પાછા કરતાં જેન ઉપાશ્રય પાસેથી પસાર થઈ રહ્યા હતા. ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીસંઘના પ્રવર્તિની મહત્તરા યાકિની સંગ્રહણી ગાથાના મધુર સ્વરે પાઠ કરી રહ્યાં હતાં :

> " चक्कीदुगं हरिपणगं, पणगं चक्कीण केसवो चक्की । केसव चक्की केसव, दुचक्की केसय चक्कीया॥"

શ્લાકના સ્વરતર ગા રાજપુરાહિત હરિલદ્રના કાને અથડાયા તેણે તે ગાથા વાર વાર સાંભળી. ધ્યાનપૂર્વ ક વાર વાર વિચાર કર્યો; પરંતુ અર્થ બાધ પામી ન શકયા. અર્થ જાણવા માટે ઉપાશ્રય તરફ ગયા. ઉપાશ્રયમાં જઈ, દૂર ઊભા રહી, હરિલદ્રે ત્યાં ખિરાજેલાં સાધ્વીજીઓને સંખાધી પૂછ્યું: "આ સ્થાને ચકચકાહટ કઈ વાતમાં થઈ રહ્યો છે? અર્થ વગરનું પુનરાવર્તન શા માટે કરી રહ્યા છે?" હરિભદ્રે અતિ વર્ક ભાષામાં આ પ્રશ્ન કર્યો હતો: પણ શ્રી યાકિની મહત્તરા ધીરગંભીર, આગમત્તાતા અને વ્યવહારનિપુણ સાધ્વી હતાં. તેમણે સ્વસ્થભાવે ઉત્તર આપ્યો કે, "નૂતનં જિલ્તં चिगचिगायते ! –નવું લેપ કરાયેલ આંગણું ચકચકાટ કરે છે." સાધ્વીશ્રી યાકિની મહત્તરા દ્વારા અપાયેલ તર્ક અદ્ધ ઉત્તરને સાંભળી પંડિત હરિભદ્ર પ્રભાવિત થયા. તેમનું અભિમાન ગળવા લાગ્યું. તેમણે નમ્ર અનીને કહ્યું કે, "કૃપા કરી મને આ ગાથાના અર્થ સમજવા." સાધ્વીજીએ પણ સરળતાથી કહ્યું કે, "આ ગાથાના અર્થ સમજવા હાય તો તમે કાલે અમારા ગુરૂજી અહીં વિરાજમાન છે, તેમની પાસે જર્ઇ સમજજો. અમારા એવા આચાર છે, તે માટે ગુરુમહારાજ પાસે જ્જો."

હરિભદ્ર બીજા દિવસે સવારે ત્યાં વિરાજમાન આચાર્ય જિનદત્તસૂરિ પાસે જવા નીકળ્યા. ત્યાં જતાં પ્રથમ તેમણે જિનાલયમાં પ્રવેશ કર્યો. તેઓ આ પહેલાં પણ ઉન્મત્ત હાથીથી જવ બચાવવા આ જિનાલયમાં આવ્યા હતા. એ વખતે પાતે જિનપ્રતિમાને જોઈ તેના ઉપહાસ કર્યો હતા. એ વાત અત્યારે સ્મૃતિમાં આવતાં તેમને આનિ થઈ. નિર્મળ ભાવ પ્રગટતાં આ વખતે પ્રતિમાને જોતાં જ હરિભદ્ર ભક્તિભાવે બાલ્યા કે,

''वपुरेव तवाचष्टे भगवन्! वीतरागताम् । नहि कोटरसंस्थेऽग्नौ तरुभेवति शाङ्ग-वरुः ॥ "

હે ભગવન્! તમારી આ ભવ્ય આકૃતિ ખરેખર વીતરાગતાને પ્રગટ કરી રહી છે, જેની અંદર અખિ હોય તે વૃક્ષ કચારેય લીલું રહેતું નથી. "

આચાર્યાશ્રી પાસે પહેાંચતાં જ હરિભદ્રને અત્યંત પ્રસન્નતા થઇ. તેમને નમન કરી, પાતાના આગમનનું પ્રયોજન જણાવી, આચાર્યશ્રીને चिक्कदुगं० ગાથાના અર્થ સમજાવવા વિનંતિ કરી.

આચાર્ય જિનદત્તસૂરિએ તેમને ગાથાના અર્થ સુંદર રીતે સમજાવ્યા અને યાકિની મહત્તરાના ગૌરવયુક્ત શબ્દોમાં પરિચય આપતાં કહ્યું કે, "આગમપ્રવીણા સાધ્વીસમુદાયમાં મુક્રુટમણિ મહત્તરાપદથી અલંકૃત સાધ્વી યાકિની મારા સંસારીપણે માટાં બહેન છે." હરિભદ્ર પણ યાકિની મહત્તરા પ્રત્યે કૃતગ્રભાવ પ્રગટ કરતાં બાલ્યા કે, "હું શાસ્ત્રવિશારદ હોવા છતાં પણ મૂઢ હતા. પુણ્યના યાંગે જ ધર્મમાતા યાકિની દ્વારા મેં બાધ પ્રાપ્ત કર્યો છે" અને પાતાની પ્રતિગ્રાની જાણ કરતાં કહ્યું કે, "મારે પ્રતિગ્રા છે કે હું જેમની વાત—ગાથા સમજી ન શકું તેમના શિષ્ય બની જાઉં. તા આપ કૃપા કરી મને શિષ્ય બનાવા." આચાર્ય જિનદત્તન્ સૂરિએ તેમના નિર્મળ ભાવ જાણી, દીક્ષા પ્રદાન કરી, શિષ્ય બનાવ્યા મુનિ હરિભદ્ર પૂર્વે વૈદિક દર્શનના પારંગત વિદાન હતા, અને હવે શ્રમણદીક્ષા લીધા પછી થાડા જ સમયમાં જૈનદર્શનના

રાયનપ્રભાવક

વિશિષ્ટ જ્ઞાતા થયા. તેમની સર્વ પ્રકારની ધાગ્યતાને જાણી ગુરુમહારાજે તેમને આચાર્યપદ પ્રદાન કરી, આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ નામે જાહેર કર્યા.

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિને હંસ અને પરમહંસ નામે સંસારીપણે બે બાણેજ હતા. તેઓએ કુટું બકલેશથી વ્યથિત બની, વૈરાગ્ય પામી, મામા પ્રત્યેના પ્રેમથી આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ પાસે ભાણાવ્યું. બંને શિષ્યાએ એક વખત બૌદ્ધ પ્રમાણશાસ્ત્ર ભાણવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી. હિસ્ભિદ્ર-સૂરિએ કહ્યું કે, '' તે અધ્યયન બૌહ વિદ્યાપીઠમાં જઇ ને જ કરી શકાય છે.'' આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ અષ્ટાંગનિમિત્તશાસ્ત્રના જાણકાર હતા. બૌહ પ્રમાણશાસ્ત્ર ભણવાની વાતમાં તેમને અનિષ્ટ ઘટનાના આભાસ થયા. તેમણે બંને શિષ્યાને એ કાર્ય માટે નિષેધ કર્યા પરંતુ શિષ્યા રાકાયા નહિ. ગુરુની ના છતાં ળ'ને શ્રમણાએ ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું' વેશપરિવર્તન કરીને બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠમાં પ્રવેશ કર્યો. તેઓ ળૌદ્ધ અધ્યાપકો પાસે બૌદ્ધ પ્રમાણશાસ્ત્ર ભણવા લાગ્યા. તેમાં બૌદ્ધાચાર્ય બૌદ્ધદર્શનના માંડન સામે જૈનદર્શનનું ખંડન કરતા ત્યારે ત્યારે આ બંને ભાઈ એા તેમની યુક્તિઓમાં રહેલાં દૂષણે અને જૈનદર્શનના શુદ્ધ હેતુઓની દૂકી નાેંધ જુદા જુદા પંત્રામાં કરતા હતા. એક દિવસ એ પત્રો હવામાં ઊડ્યા અને એક બૌદ્ધ સાધુના હાથમાં આવી પડ્યા તેણે એ પત્રો બૌદ્ધાચાર્ય**ે** આપ્યા. બૌદ્ધાચાર્ય એ વાંચીને સમજ ગયા કે, વેશપલંટા કરીને કાઈ જૈનશ્રમણ અહીં ભણી રહ્યો છે. ગમેતેમ કરીને તેને શાધી કાઢવા જોઈ એ. તેમણે એક યુક્તિ રચી. એક જિનપ્રતિમા દરવાનના પગથિયે ગાેઠવી અને વિદ્યાર્થી એને આદેશ કર્યો કે, " આ પ્રતિમા ઉપર પગ મૂકીને દરેકે આગળ જવું." બૌદ્ધાચાર્ય જાણતા હતા કે કાેઈ જૈનશ્રમણ જિનપ્રતિમા પર પગ મૂકશે નહિ. એક પછી એક વિદ્યાર્થી આદેશ મુજબ પ્રતિમા ઉપર પગ મુકી ચાલ્યા. હંસ અને પરમહંસ માટે ધર્માં કટ ઊલું થયું. તેઓ બરાબર સમજી ગયા કે, આ યુક્તિ આપણને આળખી કાઢવા માટે જ રચાઈ છે. તેઓને હવે ગુરુદેવના નિષેધનું રહસ્ય સમજાયું. તેનું અનિષ્ટ પરિણામ હવે સામે જ ઊભું હતું. પણ થાય શું ? ખંનેએ તરત જ નિર્ણય લીધા. એ પ્રમાણે હું સે ખડીથી પ્રતિમા પર જેનાઇની રેખા ખેંચી બૌદ્ધ પ્રતિમા બનાવી દીધી ને એક પછી એક તેના પર પગ મૂકીને આગળ વધ્યા. બસ! આ જેતાં જ બૌદ્ધોએ તેમને ઓળખી લીધા. પણ બંને તરત નાસી છૂટ્યા. બૌદ્ધોમાં ક્રાંધ ધમધમવા લાગ્યા. તેઓ પાછળ પડ્યા અને રસ્તામાં હંસને પકડી પાડી મારી નાખ્યા. પરમહાંસ નાસતા નાસતા હરિભદ્રસૂરિ પાસે પહોંચ્યા. સાથે લીધેલાં પુસ્તક-પંત્રા ગુરુના હાથમાં સાંપી, બનેલ બનાવની અને માર્ગમાં બૌહોએ હંસને મારી નાખ્યાની વાત કહી . પણ અતિ પરિશ્રમ અને આઘાત અસહ્ય લાગવાથી તે જ વખતે તેમના જીવનદીપ બુઝાઈ ગયા.

અ'ને શાિષ્યના અઘટિત કાળધર્મ'થી આચાર્ય હરિસદ્રસૂરિને ઘણા આઘાત થયાે. તેમણે મહારાજ્ય સુરપાલની અધ્યક્ષતામાં બૌદ્ધો સાથે શાસ્ત્રાથે કર્યો. આ શાસ્ત્રાથે'નું પરિણામ અત્યંત ભયાવહ હતું. પરાજય પામનાર વર્ગ'ને તપાવેલા તેલના કુંડમાં પડવાની બૌદ્ધોની આકરી શરત સાથે આ શાસ્ત્રાર્થના આરંભ થયા. શ્રી હરિભદ્રસૂરિ આ શાસ્ત્રાર્થમાં વિજયી થયા. આ સમગ્ર વાત આચાર્થ જિનદત્તસૂરિના જાણવામાં આવી. તેમણે શિષ્યના અઘટિત કાળથી કોપિત અને વ્યથિત આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિને શાંત કરવા તરત બે સાધુઓને સમરાદિત્ય વૃત્તાંતના ત્રણ શ્લાેક આપી માકલ્યા. આ શ્લાેકામાં ગુણુસેન અને અગ્નિશર્માના કેટલાક ભવાની ઘટના સંકલિત હતી. વૈરના અનુખંધ ભવ-ભવાંતર સુધી ચાલ્યા કરે છે. આચાર્ય જિનદત્તસૂરિ દ્વારા માકલાયેલા આ શ્લાેકા ભણતાં જ હરિભદ્રસૂરિના કાેધ શાંત થઈ ગયાે.

આચાર્ય ભદ્રે ધરસૂરિ રચિત 'કથાવલી' પ્રમાણે આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિને બીજા છે – જિનભદ્ર અને વીરભદ્ર નામે શિષ્યો હતા. ચિત્રકૂટમાં આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિના અસાધારણ પ્રભાવથી બૌન્દોમાં ઈર્ધા અને વેરભાવ જગ્યા હતા. એક દિવસ આ ળ'ને શિષ્યોને મારી ન'ખાયા હતા. આ ઘટના સાંભળી શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ તીવ્ર આઘાત અનુભવ્યા. આ અસદા આઘાતથી તેમણે અનશન લેવાના વિચાર કર્યા. આ વાત જાણી શ્રીસ'ઘે એકત્રિત થઈ ખૂબ ખૂબ વિન'તિ કરી; અને આપના અસાધારણ પ્રભાવ અને જ્ઞાનબળે અનેક જીવાનું કલ્યાણ અને જૈનશાસનની ઘણી ઘણી પ્રભાવના થાય તેમ હાઈ અનશન ન કરવા આદરપૂર્વક જણાવ્યું. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ સંઘની વિન'તિ સ્વીકારી. તે પછી પાતાને શ્રુત–સર્જન–લેખન તરફ વાજ્યા. શિષ્યસંપદાની વૃદ્ધિને બદલે જ્ઞાનસંપદાની પ્રાપ્તિ અને વૃદ્ધિ માટે તેઓ એક પછી એક એમ અનેક ચંશા રચવા લાગ્યા. તેમણે પોતાના કેટલાક ચંથની સાથે 'ભવવિરહ' શબ્દ જોડયો છે.

એક વાર તેમના શિષ્ય જિનભદ્ર અને વીરભદ્રના કાકા લિક્ષા ગરીબાઈથી કંટાળીને દીક્ષા લેવા આવ્યા. પરંતુ આચાર્યશ્રીએ ભવિતવ્યતા જાણી, તેને અમુક વ્યાપાર કરવાના સંકેત કર્યા, જેનાથી લિક્ષા ધનવાન ખન્યા. આ લિક્ષા શ્રાવકે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના બ્રાંથાની નકલા કરાવી ખૂબ ફેલાવા કર્યા. વળી, તેણે ઉપાશ્રયમાં એક એવું રત્ન મુકાવ્યું કે જે દીવાની જેમ મુકાશ આપતું હતું, જેના પ્રકાશમાં આચાર્યશ્રી રાતે પણ બ્રાંથ લખી લેતા હતા.

આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિએ ૧૪૪૦ ગ્રાંથા બનાવ્યા છે. એવા ઉલ્લેખ પણ મળે છે કે તેમણે પોતાના જીવનના અંતિમ સમયે 'સંસાર-દાવાનલ૦' સ્તુતિના ૩ શ્લોક અને ૪થા શ્લોકનું એક ચરણ બનાવ્યાં છે અને એ રીતે તેમણે ૧૪૪૪ શ્રાંથ રચ્યા છે. તેમના આ ગ્રાંથા ધર્મ, દર્શન, ન્યાય, યાગ, ધ્યાન, જીવનચર્યા, વિધિવિધાન, ભ્રોણ, ખગોળ, નવરસ, કાવ્ય, કળા, ઉપહાસ—એમ દરેક વિષય પર લખાયા છે. એવા કાઈ વિષય નથી કે જે તેમના ગ્રાંથમાં ન હાય. દરેક શ્રાંથમાં તેમની ગ્રાનપ્રભા ચંમકે છે. 'સમરાઈચ્ચકહા' એ તેમના વૈરાગ્યજનક અંબેડ ગ્રાંથ છે, જે તેમના કથાગ્રાંથમાં મુકુટમણિ જેવા છે.

મહાનિશીથસૂત્રના છોફેં હાર: આચાર્ય દેવર્હિંગણિએ ૮૪ આગમા વગેરેને પુસ્તકારૂઢ કર્યાં ત્યારે 'મહાનિશીથસૂત્ર 'ને પણ પુસ્તકારૂઢ કર્યું' હતું. પણ પછી ભેજ અને જિલ્લાકિને કારણે તે પુસ્તકને નુકસાન થયું. તેમાંનાં કેટલાંક પાનાં ગંધાઈ ગયાં, ગળી ગયાં અને વેરવિખેર થઈ ગયાં. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ તેના આગળ-પાછળના સંળ'ધ મેળવી, એક નકલ

તૈયાર કરી અને તે સમયના ઘણા શ્રુતધરાને ખતાવી તેઓની સમ્મતિ મેળવી, તે સૂત્રને જ્ઞાનભંડારમાં સ્થાપ્યું. આ રીતે શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ 'મહાનિશીથસૂત્ર'ના છર્ણોદ્ધાર કર્યો.

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિએ પાતાના શ્રાંથામાં બીજા ઘણા શ્રાંથકારાનાં નામા અને તેમનાં અવતરણા આપ્યાં છે, જે તેમની અહુશ્રુતતાના પરિચાયક છે. તે પૈકીના કેટલાક જૈનાચાર્યો, બૌદ્ધાચાર્યો, યાગાચાર્યો આદિ દાર્શનિકાનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:

જૈનાચાર્યો : શ્રુતકેવલી ભદ્રબાહુસ્વામી, વાચક ઉમાસ્વાતિજી, શ્રી સિહસેન દિવાકર, આચાર્ય સંઘદાસગણિ આચાર્ય મલ્લવાદીસૂરિ, શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ, શ્રી અજિતચશસૂરિ, શ્રી જિનદાસ મહત્તર, શ્રી સિદ્ધસેનગણિ વગેરે. બૌહાચાર્યો : આચાર્ય કુષ્ક, દિદ્દ-નાથ, ધર્મ પાલ, ધર્મ કીર્તિ, ધર્મોત્તર, ભદન્ત દિઅ, વસુબંધુ, શાંતિરિક્ષિત, શુભગુખ્ત વગેરે. બ્રાહ્મણ આચાર્યો : આચાર્ય અવધૂત આસૂરિ, ઇશ્વરકૃષ્ણ, મીમાંસક કુમારિલભદ્દ, ભાષ્યકાર પાતંજિલ, યોગાચાર્ય પાતંજિલ, પાણિનિ વૈયાકરણ, ભગવદ્ ગાપેન્દ્ર, ભર્તું હરિ વૈયાકરણ, મહિલે વ્યાસ, વિધ્યવાસી, શિવધમેત્તિર વગેરે. યોગાચાર્યો : ગાપેન્દ્ર, કાલાતીત, પતંજિલ, ભદંત ભાસુર, બન્ધુ ભગવન્તવાદી ઇત્યાદિ ઉપરાંત કથાઓમાં આચાર્ય સંઘદાસગણિના વસુદેવહિંડી, સુબંધુની વાસવદત્તા અને કવિ હર્યની પ્રિયદર્શનાને યાદ કર્યાં છે.

ખીજી ખાજુ, તેમના શ્રાંથા જેમને માર્ગદર્શક ખન્યા છે તેવા શ્રી ઉદ્યોત્તનસૂરિ, આચાર્ય સિહિષિ, મહાકવિ ધનપાલ, શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ, શ્રી વાદિદેવસૂરિ, શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ, આચાર્ય મલયગિરિ, શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ, શ્રાં સંગમસિંહસૂરિ, આચાર્ય યક્ષદેવ, કલિકાલસર્વન્ન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય, મહાપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજી વગેરેએ પાતપાતાના શ્રાંથામાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિને ભાવભીની અંજલિ સમપી છે.

સાહિત્ય : આચાર્ય શ્રી હિસ્લદ્રસૂરિએ વિપુલ પ્રમાણમાં ઉચ્ચ કોટિના સાહિત્યનું સર્જન કરેલ છે. તેમના ગ્રાંથા જૈનશાસનના અનુપમ વૈભવ છે. આગમિક ક્ષેત્રમાં તેઓ સર્વ પ્રથમ ટીકા(વૃત્તિ)કાર હતા. યાગિવષયમાં તેમણે નવી દેષ્ટિ આપી. જ્ઞાનવર્ધ ક પ્રકીર્ણ ગ્રાંથાની પણ રચના કરી.

ટીકાર્ચથા : આચાર્ય શ્રી હિસ્ભિદ્રસૂરિએ આવશ્યક, દશવૈકાલિક, જીવાભિગમ, પ્રત્તાપના, નંદી, અનુયાગદ્રાર વગેરે આગમા પર ટીકાઓ રચી છે. પિંડનિયુ ક્તિની તેમની અપૂર્ણ રચના વીરાચાર્ય પૂર્ણ કરી છે. વિવિધ વિષયાનું વિવેચન કરતી તેમની ટીકાઓ વિશેષ જ્ઞાનવર્ધ ક્લિદ્ધ થઇ છે. આચાર્ય હિસ્ભિદ્રસૂરિનાં સાહિત્યસજે નાને જેટલા મહિમા કરીએ તેટલા ઓછા છે. તેમ છતાં થાહીએક ઝાંખી પ્રાપ્ત કરી શકાય. આવશ્યક ટીકા : આવશ્યક નિયુ ક્તિની ગાથાઓ ઉપર આ ટીકાની રચના થઇ છે. આમાં સામાયિક આદિ પદા પર ઘણા જ વિસ્તારથી વિવેચન છે. આ ટીકાની પરાસમાપ્તિમાં જિનભફ, જિનદત્ત, યાકિની મહત્તરા આદિના ઉલ્લેખ કરી, પાતાને અપલ્પમતિ કહી પરિચય આપ્યા છે. આ ટીકા ૨૨૦૦૦ શ્લાકપ્રમાણ છે. દશવૈકાલિક ટીકા : આ ટીકાની રચના દશવૈકાલિક નિયુ ક્તિની ગાથાઓને આધારે થઇ છે. તેનું નામ શિલ્પોલિક નિયુ ક્તિની ગાથાઓને આધારે થઇ છે. તેનું નામ શિલ્પોલિકની વૃદ્ધિ

શ્રમણભગવ તા રુપ

છે. દશવૈકાલિકના કર્તા શ્રી શબ્યંભવસૂરિના વિગતે પરિચય આપ્યા છે. ટીકાના અંતે ટીકાકારે પાતાના પરિચય યાકિની મહત્તરાના ધર્મપુત્ર તરીકે આપેલ છે. જીવાલિગમ ટીકા : આમાં જૈનાગમ તત્ત્વદર્શનનું વિવેચન છે. પ્રજ્ઞાપના પ્રદેશ વ્યાપ્યા : આ સંક્ષિપ્ત અને સરળ ટીકા છે. જીવ અને અજીવ મંબંધી અનેક સૈદ્ધાન્તિક વિષયા સમજાવવામાં આવ્યા છે. નન્દીવૃત્તિ : નન્દી ટીકા ર૩૩૬ શ્લાકપ્રમાણ છે. તેમાં કેવલજ્ઞાન—કેવલદર્શન ચર્ચા – નન્દી ચૂર્ણિમાં વણ વેલા સર્વ વિષયાનું સ્પષ્ટીકરણ તથા અયાગ્યદાન અને ફલ પ્રક્રિયાનું વિવેચન છે. અનુયાગદ્વાર વૃત્તિ : અનુયાગવૃત્તિનું નામ 'શિષ્યહિતા' છે. પ્રમાણ આદિ સમજાવવા માટે અંગુલાનું સ્વરૂપ, પ્રત્યક્ષ, અનુયાગવૃત્તિનું નામ 'શિષ્યહિતા' છે. પ્રમાણ આદિ સમજાવવા માટે અંગુલાનું સ્વરૂપ, પ્રત્યક્ષ, અનુયાન, આગમની વ્યાપ્યા તેમ જ જ્ઞાનનય અને ક્રિયાનયનું વર્ણન પણ આ ટીકામાં સારી રીતે સમજાવેલ છે. આવશ્યક બૃહદ્દવૃત્તિ પણ આચાર્યા શ્રી હિસ્લદ્રસ્ટ્રિએ રચી હોવાનું માનવામાં આવે છે. તેનું શ્લોક પ્રમાણ ૮૪૦૦૦ હતું. આજે તે ઉપલબ્ધ નથી. લલિતવિસ્તરાવૃત્તિ : 'નમુત્યુણું' સ્ત્ર (ચૈત્યવંદન સ્ત્રો) ઉપર સંસ્કૃતમાં લલિતપૂર્ણ શૈલીમાં વૃત્તિ રચી છે. આ વૃત્તિના વાચનના પ્રભાવે શ્રી સિદ્ધર્ષ મહારાજ જૈન ધર્મમાં સ્થિર થયા હતા. તેના ઉલ્લેખ ગૌરવપૂર્વ'ક કર્યા છે—

नमोऽस्तु हरिभद्राय तस्मै प्रवर सूरये । मदर्थ निर्मिता येन वृत्तिरुंखितविस्तरा ॥

તત્ત્વાર્થં સૂત્ર લઘુવૃત્તિ, પિંડનિયું ક્તિવૃત્તિ, ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ, કર્મ સ્તવવૃત્તિ, ધ્યાનશતકવૃત્તિ, લઘુક્ષેત્રસમાસ વૃત્તિ, શ્રાવકપ્રજ્ઞપ્તિ ટીકા, સર્વજ્ઞસિદ્ધિ ટીકા, ન્યાયાવતાર વૃત્તિ આદિ ટીકાએ! આચાર્ય હિસ્સદ્રસ્ત્ર્રિની અનન્ય શક્તિનો બાધ આપે છે. યાગદેષ્ટિ સમુચ્ચયવૃત્તિ, યાંગબિંદુ, યાગિવિશિકા, યાંગશતક વગેરે શ્ર થા રચ્યા છે. યાંગની આઠ દેષ્ટિઓનું પ્રતિપાદન સુંદર રીતે સમજાવ્યું છે. તેમણે ચારેય અનુયાંગોની રચના કરી છે. દ્રવ્યાનુયાંગમાં ધર્મ સંશ્રહણી, ગણિતાનુયાંગમાં ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ, ચરણાનુયાંગમાં ધર્મ બિંદુ, ઉપદેશપદ અને ધર્મ કથાનુયાંગમાં ધૂર્તાખ્યાન રચેલ છે. ધર્મ સંગ્રહણીમાં પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનનું વર્ણન, સર્વજ્ઞસિદ્ધિનું સમર્થન, ચાર્લાકદર્શનનું યુક્તિપૂર્વ ક ખંડન છે. સાવગધમ્મ અને સાવગધમ્મ સમાસમાં શ્રાવકધર્મની શિક્ષા અને બાર
વતાનું વિવેચન છે. અનેકાંત જયપતાકા અને અનેકાંતપ્રવેશ એ ભગવાન શ્રી મહાવીર
પરમાત્માની અનેકાંતદર્શને સ્પષ્ટ કરનાર ગંભીર રચના છે. ષડદર્શન સમુચ્ચયમાં ભારતીય છ દર્શનાનું સુંદર નિરૂપણ છે. કથાકાય તેમના શ્રેષ્ઠ શ્રંથ હતો, તે આજે મળતા નથી.
ચમરાઈચ્ચકહા તેમની અત્યંત પ્રસિદ્ધ પ્રાકૃત રચના છે. લેકતત્ત્વનિર્ણય, શ્રાવકપ્રગ્રિ,
અષ્ટકપ્રકરણ, પંચાશક, પંચવસ્તુ પ્રકરણ ટીકા આદિ સાહિત્યશ્રંથા રૂપે શ્રી હિસ્લદ્રસ્ત્રિર પાસેથી
પ્રાપ્ત થયું છે.

આગમાં પછી જે કંઈ સાહિત્ય રચાયું તેમાં—સંખ્યા અને ગુણવત્તાએ તેમ જ શૈલી અને અનુધેક્ષા એમ સમગ્રતાએ—આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ સર્વોપરી અને શિરમાર છે. તેમનું સર્જન ૧૪૪૪ ગ્રંથ જેટલું વિપુલ હોવાનું મનાય છે. તેમાંથી આજ માત્ર એાછામાં એાછા ૫૦ થી ૬૦ ગ્રંથા ઉપલબ્ધ છે.

આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી તેર દિવસનું અનશન સ્વીકારી વિ. સં. ૭૮૫ લગભગમાં પરમ સમાધિપૂર્વ ક સ્વર્ગ વાસ પામ્યા હતા. અન્ય પ્રમાણાના આધારે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના સમય વિ. સં. ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધી માનવામાં આવે છે.

કાન્યકુઝ્જનરેશ આમરાજા પ્રતિબાધક, વાદિકુંજરકેસરી, ચારિત્રધમ[્]થી દેદીપ્યમાન

આચાર્ય શ્રી અપ્પભિકિસૂરીશ્વરજી મહારાજ

આચાર્ય બપ્પલિફિસ્સિનું બીજું નામ લદ્રકીતિ સ્તિર હતું; પરંતુ તેમની પ્રસિદ્ધિ મુખ્યતયા બપ્પલિફિ તરીકે થઈ છે. શાસ્ત્રાર્થમાં વિજય મેળવવાથી તેમને વાદિકું જરેકેસરીનું બિરુદ પ્રાપ્ત થયું હતું. પોતાના બુદ્ધિબળથી કાન્યકુષ્જનરેશ 'આમ ' રાજાને પ્રભાવિત કરી તેમણે જૈનશાસનની મહાન પ્રભાવના કરી હતી. બપ્પલિફિના ગુરુનું નામ સિદ્ધસેન હતું. બ્રીસિદ્ધસેન શ્વેતાંબર પરંપરામાં મોઢેર ગચ્છના આચાર્ય હતા. ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ સિદ્ધસેન દિવાકરથી આ જુદા છે. બ્રી ગેવિદસ્તિર અને શ્રી નન્નસ્તિ તેમના જ્યેષ્ઠ ગુરુબંધુ હતા.

શ્રી બપ્પલિટ ક્ષત્રિયવંશમાં જન્મ્યા હતા. તેમના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૧૨૭૦ (વિ. સં. ૮૦૦)માં ભાદસ્વા સુદ ત્રીજને દિવસે ગુજરાત પ્રદેશ અંતર્ગત ડુમ્બાઉધિ ગામમાં થયા હતા. (અત્યારે આ ગામનું નામ ડુવા છે. આ ગામ બનાસકાંઠામાં ધાનેશ-થશદની નજીક આવેલું છે. ડુવામાં અત્યારે પણ પ્રાચીન અમીજરા પાર્શનાથનું દેશસર છે.) તેમના પિતાનું નામ બપ્પ અને માતાનું નામ લિટ હતું અને તેમનું સંસારી નામ સ્રશ્પાલ હતું. સ્રશ્પાલ એક સ્વાલિમાની બાળક હતા. એક દિવસ તે રાષે ભરાઈને ઘરથી નીકળી ગયા અને છેક માઢરા પહેાંથી ગયા. આચાર્ય સિદ્ધસેનસ્રરિ એ વખતે માઢરા નગરમાં વિરાજતા હતા. તેમણે સ્વપ્નમાં ચૈત્ય પર છલાંગ લસ્તા સિંહના બચ્ચાને જોયું. તેઓ સવારે મંદિર ગયા, ત્યાં તેમની દેષ્ટ એક છ વર્ષના બાળક પર પડી. તે બાળકની આકૃતિ અત્યંત પ્રભાવશાળી લાગી. આચાર્ય સિદ્ધસેનસ્ર્રિએ બાળકને પૃછ્યું, "તું કાેણ છે? કચાંથી આવે છે?" બાળકે કહ્યું, "મારું નામ સ્રશ્પાલ છે. પાંચાલદેશ્ય બપ્પના પુત્ર છું. મારી માતાનું નામ લિટ છે. મારા મનમાં રાજદ્રોહી શતુઓ સાથે યુદ્ધ કરવાની ભાવના જાગી, પરંતુ પિતાએ મને અટકાવ્યા. નિરિલિમાની પિતા પાસે રહેવું મને ઉચિત ન લાગ્યું તેથી માતા-પિતાને કહ્યા વિના હું અહીં આવેો છું."

આચાર્ય સિદ્ધસેન માણસપારખુ હતા. તેમણે બાળકને જોઈને વિચાર્યું કે, આ બાળક સામાન્ય નથી. દિવ્યરત્ન છે, તેજસ્વી છે. આચાર્ય સિદ્ધસેને બાળકને મીઠાશથી કહ્યું કે, "વત્સ! તું અમારી પાસે રહે. સંતપુરુષોનો સહવાસ ઘરથી વધારે લાભકારી હોય છે." બાળક સૂરપાલ આચાર્ય સિદ્ધસેનના સ્નેહભર્યા છાય પ્રાપ્ત કરી તેમની પાસે રહેવા તૈયાર થયા.

આચાર્ય સિદ્ધસેન બાળકને લઈ પાતાને સ્થાને આવ્યા અને ત્યાંથી એક દિવસ વિહાર કરી તેઓ ડુંબાઉધી (ડુવા) ગામે પધાર્યા. બાળક સૂરપાલ તેમની સાથે હતો. ત્યાં બપ્પ અને ભટ્ટિ બંને વંદન કરવા માટે આવ્યાં. આચાર્ય સિદ્ધસેને તેમને કહ્યું કે, "તમારા પુત્ર ભાગ્યશાળી છે. તે દીક્ષા લેવા ઇચ્છે છે. તમે તમારા પુત્રને ધર્મસંઘને સાંપી પુષ્યના મહાભાગી બના."

પુત્રની દીક્ષાત્રહણની વાત સાંભળી માતા-પિતાનું મન ઉદાસ થઇ ગયું. તેઓ બાલ્યાં, "અમારા આ એકના એક પુત્ર છે. અમે આપને તે કેવી રીતે આપી શકીએ ?" માહના બંધ જેટલા માતા-પિતાને હતા, તેટલા પુત્ર સૂરપાલને ન હતા. ગુરુ પાસે રહેવાથી તેના ઘર પ્રત્યેના માહ ગળી ગયા હતા. તેમણે સર્વની સમક્ષ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું કે, "હું અવશ્ય ગ્રાસ્ત્રિ ગ્રહણ કરીશ." પુત્રના નિશ્ચય જાણી માતા-પિતાએ પાતાના વિચાર બદલ્યા. પુત્રને ગુરુગરણામાં સમપિત કરતાં તેમણે જણાવ્યું કે, "આગાર્યદેવ! આપ લલે આને દીક્ષા આપા; પણ તેનું નામ અપ્પલિટ રાખા, જેથી અમારું નામ પણ પ્રસિદ્ધ થાય."

આગાર્ય સિદ્ધસેનને બપ્પભિટ્ટિ નામ રાખવામાં કાઈ વાંધા ન હતો. તેમણે સર્વ સંઘની અનુમતિથી વીરનિર્વાણ સં. ૧૨૭૭ (વિ. સં. ૮૦૭)ના વૈશાખ સુદ ત્રીજને દિવસે મોઢરક (માઢરા) નગરમાં સરપાલને દીક્ષા આપી. મુનિજીવનમાં તેમનું નામ ભદ્રકીર્તિ અને 'બપ્પભિટ્ટિ', રાખવામાં આવ્યું. તેમાં બપ્પભિટ્ટિ નામ વિશેષ પ્રસિદ્ધ થયું. સંઘની પ્રાર્થનાથી આચાર્ય સિદ્ધસેને તે ગાતુર્માસ ત્યાં જ કર્યું. બાલમુનિ બપ્પભિટ્ટિ તીવ્ર પ્રગ્નાવાળા હતા. સાંભળવા માત્રથી તે પાઠ ગ્રહણ કરી લેતા હતા. એક દિવસ તેણે એક દિવસમાં હજાર શ્લાક કંઠસ્થ કરી સર્વેને આર્ક્સર્ય મુગ્ધ કરી દીધા. બાલમુનિની આ તીવ્ર ગ્રાનરૂચિ અને યાદશકિત જોઈ ગુરુ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. તેમને લાગ્યું કે, યાગ્ય પુત્રને પામી જેમ પિતા ધન્ય બને છે, તેમ અમે યોગ્ય શિષ્યને પ્રાપ્ત કરી ધન્ય બન્યા છીએ. ઘણાં પુષ્યના યાગે આવા શિષ્યરત્નની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એક વખત મુનિ બપ્પલિટ સ્થંડિલ ગયા હતા. પાછા વળતાં વરસાદને લીધે તેમને દેવમંદિરમાં રાકાલું પડ્યું. ત્યાં બીજા નગરમાંથી આવેલ એક વ્યક્તિ સાથે મિલન થયું. તે વ્યક્તિ વિશેષ પ્રભાવવાળી જાણવામાં આવી. તેમણે મુનિ બપ્પલિટના પ્રસાદગુણસંપન્ન ગંભીર કાવ્યશ્રવણના આસ્વાદ માણ્યા. તે બપ્પલિટ મુનિની ગહન જ્ઞાનશક્તિથી પ્રસન્ન થયા. વરસાદ બ'ધ પડ્યો ત્યારે તે તેમની સાથે તે ધર્મ સ્થાનમાં ગયા. આચાર્ય સિદ્ધસેને તેમને પૂછ્યું, "તમે કાેણું છો ?" ત્યારે તેમણે જમીન પર ખડીથી 'આમ' લખીને પાતાનું નામ દર્શાવ્યું. અને પાતાના વધુ પરિચય આપતાં કહ્યું કે, "કાન્યકુખ્બ દેશના રાજા યશાવમાંના હું પુત્ર છું. મારી માતાનું નામ સુયશા છે. હું યોવનથી મત્ત થઈ ધનના ખૂબ વ્યય કરતા હતા. મારી આ આદતથી પિતાએ મને શિખામણ આપી કે, વત્સ! માપસર ધનવ્યય કર. પિતાની આ શિખામણ મને કડ્ડુ લાગી. હું ઘેરથી નીકળી જ્યાં–ત્યાં કરતા કરતા અહીં આવ્યા છે. '" કુમાર આમની આ વત્તથી મૃનિ બપ્પલિટને લાગ્યું કે, આ કાેઈ પુણ્યપુરુષ છે. કુમાર 'આમ ' પણ આચાર્ય સિદ્ધસેનથી પ્રલાવિત થયા. ગુરુના આદેશથી મુનિ બપ્પલિટ પાસે તેમણે બાંતેર કળાં આનો

રુડ સાસનપ્રભાવક

શિક્ષણ મેળવ્યું. લક્ષણ તેમ જ તર્કપ્રધાન ગ્ર'થાના અભ્યાસ કર્યો. મુનિ અપ્પભિદિ સાથે 'આમ 'ની પ્રીતિ દિવસે દિવસે દઢ થઈ.

કેટલાક સમય પછી રાજા યશાવર્મા અસાધ્ય ળીમારીથી વ્યાપ્ત થયા. તેમણે પ્રધાન-પુરુષો માકલી 'આમ'ને પટ્ટાભિષેક માટે આવવા જણાવ્યું. 'આમ' કાન્યકુષ્જ આવ્યો. પિતા–પુત્રનું મિલન થયું. રાજા યશાવર્માએ પુત્રને પ્રજાપાલનની શિખામણ આપીને રાજ્યભાર સોંપ્યા. શુલ મુદ્ધુતે' 'આમ'ના રાજ્યાભિષેક થયા. રાજચિંતાથી મુક્ત બની રાજા યશાવર્મા ધર્મચિંતનમાં લાગી ગયા. અ'તિમ સમયે અરિહ'ત–સિદ્ધ–સાધુનું શરણ સ્વીકારી સ્વર્ગ ગયા. રાજા 'આમે' તેમના ઓધ્વ'દૈહિક સંસ્કાર કર્યો. રાજ્યારાહેણના પ્રસંગે 'આમ' રાજાએ પ્રજાને ઘણું દાન આપ્યું. પ્રજા સુખી હતી. 'આમ 'ને કાઈ પ્રકારની ચિંતા ન હતી પરંતુ પરમ ઉપકારી મુનિ બપ્પભિદિ વિના રાજા 'આમ'ને ચેન પડતાં ન હતાં.

આથી, આમ રાજાના આદેશથી રાજપુરુષો મુનિ બપ્પભિટ પાસે આવ્યા અને પ્રણામ-પૂર્વક બેલ્યા, "પૂજ્ય! આ રાજાએ ઘણી ઉત્કંઠાપૂર્વક આપને નિમંત્રણ માંકલ્યું છે. આપ અમારી સાથે પધારી 'આમ' રાજાની ધરતીને પાવન કરો." મુનિ બપ્પભિટિએ તેમનું નિવેદન સાંભળ્યું. પછી ગુરુના આદેશ લઇ ગીતાર્થ મુનિઓ સાથે ત્યાંથી પ્રયાણ કરી કાન્યકુળ્જ પધાર્યા. સ્વાગત માટે 'આમ' રાજા સામે આવ્યા. રાજકીય સન્માનપૂર્વક તેમના નગરપ્રવેશ થયા. બપ્પ-ભિટિ મુનિના આગમનથી 'આમ' રાજા અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ગુરુનાં ચરણામાં નમન કરી 'આમ' રાજાએ આચાર્યને શાંભે તેવા સિંહાસને બિરાજવા વિનંતિ કરી. પરંતુ મુનિ બપ્પભિટિએ અનિચ્છા પ્રગટ કરતાં કહ્યું કે, "રાજન્! આચાર્ય થયા વિના સિંહાસન પર બેસવું ઉચિત નથી. તેથી ગુરુજનાની આશાતના થાય છે". મુનિ બપ્પભિટિના આ કથનથી આમ રાજા નિરુત્તર બન્યો. મુનિ બપ્પભિટિ સિંહાસન પર ન બેસવાથી તેને ઘણા અસંતોષ થયા. આચાર્ય સિદ્ધસેનને પ્રાર્થના કર્યા સિવાય તેને માટે બીજો કોઈ વિકલ્પ ન હતા. તેણે વિચાર કરી બપ્પભિટિ મુનિ અને તેમની સાથે મુખ્ય પ્રધાનોને આચાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિ પાસે માકલી તેમની ઉપર વિજ્ઞપ્તિપત્ર માકલ્યો તેમાં લખ્યું કે, "લાયક પુત્ર અને શિષ્યને વડીલા યોખ સ્થાન પમાંઠ છે, તો આપ હવે મુનિશ્રી બપ્પભિટિને સૂરિપદથી મુશાબિત કરા."

રાજપુરુષોએ આપેલ પત્ર આચાર્ય શ્રી સિહસેનસ્ક્રિએ વાંચ્યાે. રાજની પ્રાર્થના પર ગ'ભીરતાપૂર્વ'ક વિચાર કરી શિષ્ય બપ્પભિંદને આચાર્ય બનાવવાના નિર્ણય કર્યા અને એકાંતમાં તેમને શિષ્મમણ આપતાં કહ્યું કે, ''મારું અનુમાન છે કે હવે પછી તમારા રાજસત્કાર વિશેષ થશે. અનેક પ્રકારની સુવિધાઓ તમને મળશે. તેમાં મુગ્ય બની માક્ષલક્ષ્યને ભૂલી ન જતા. ઇન્દ્રિયોના જય કરવા દુષ્કર છે. મારી આ શિષ્મામણ યાદ રાખશાે. પ્રદાચર્યની સાધનામાં વિશેષ જાગરૂક રહેશાે. " અને વિ. સં. ૮૧૧ ના ચૈત્ર વિદ અષ્ટમીના દિવસે આચાર્યપદ પ્રદાન થતાં આચાર્યાશ્રી બપ્પભિંદ્સિરિએ તે દિવસે જ ચારિત્રધર્મની રક્ષા માટે જાવજીવ છ વિગઈના ત્યાગ કર્યાે. આચાર્યપદથી અલ'કૃત બપ્પભિંદસ્ત્રિર પછી ગુરુદેવની આજ્ઞા મેળવી કરી કાન્યકુબ્જ પધાર્યા. 'આમ' રાજાએ આચાર્ય બપ્પભિંદસ્ત્રિરિ, ભારે સ્વાગત કર્યું.

રાજાની પ્રળળ ભક્તિ અને આગ્રહને લીધે શ્રી બપ્પભિટિસૂરિ લાંબા સમય ત્યાં સ્થિરતા કરી રહ્યા. બંનેના પ્રતિભાવ દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યા. આચાર્ય બપ્પભિટિની કાવ્યરચનાથી 'આમ ' રાજા વિશેષ પ્રભાવિત થતા. કચારેક પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર તરત મળવાથી તેમ જ સમસ્યાના સમાધાન માટે રચેલા શ્લોકા સાંભળી આમ રાજા મંત્રમુગ્ધ થઇ જતા. તેમને બપ્પ- ભિટ્ટિસૂરિ સર્વજ્ઞ સમાન ભાસતા હતા.

એક વખત બપ્પલિફિસ્રિરિની ગૃહાર્થસ્ત્રચક શૃંગારાસપ્રધાન કવિતા સાંભળીને 'આમ' રાજાએ અન્યમનસ્કપાણના ભાવ પ્રગટ કર્યા. રાજાની આ ઉપેક્ષાવૃત્તિ આચાર્ય બપ્પલિફિને ઢીક ન લાગી. તેમણે રાજા આમને જણાવ્યા વિના ત્યાંથી વિહાર કરી દીધા. જતાં જતાં કમાડ પર એક શ્લોક લખતા ગયા. પાછળથી આ શ્લોક દ્વારા આચાર્યશ્રી વિહાર કરી ગયાની જાણ થતાં રાજાએ આચાર્ય બપ્પલિફિસ્તરિની અનેક સ્થળે તપાસ કરાવી, પણ તેમના કંઈ સમાચાર મળ્યા નહિ.

આ બાજુ આચાર્ય બપ્પભિટ્ટ કાન્યકુખ્જથી ગૌડદેશ (મધ્ય બંગાળ) તરફ પ્રયાણ કરી કેટલાક દિવસો ગૌડદેશની રાજધાની લક્ષણાવતીમાં પધાર્યા. ત્યાં બપ્પભિટ્ટિસ્રિનો પરિચય વિદ્વાન વાક્સ્પતિરાજ સાથે થયા. વાક્સ્પતિરાજ રાજા ધર્મરાજની સભાના પંડિત હતા અને પરમારવંશીય ક્ષતિય હતા. વાક્સ્પતિરાજે બપ્પભિટ્ટિસ્રિના આગમનની વાત રાજાને કરી. ધર્મરાજ બપ્પભિટ્ટિના નામથી પરિચિત હતા. તેમની આચાર્ય બપ્પભિટ્ટિને મળવાની ઘણી ઇચ્છા હતી પણ ધર્મરાજના પ્રતિપક્ષી આમ રાજા સાથે બપ્પભિટ્ટિસ્રિને મિત્રતા હોવાથી બપ્પભિટ્સિરિ પ્રત્યે રાજા ધર્મરાજના દિષ્ટિકોણ સંદેહાસ્પદ હતો. તેમણે વાક્સ્પતિરાજને કહ્યું કે—" બપ્પભિટ્સિરિને આમંત્રિત કરીએ, પણ આમ રાજાનું નિમંત્રણ આવવાથી તેઓ અહીંથી ચાલ્યા જાય તો એમાં હું મારું અપમાન સમજું. આથી આમ રાજા પાતે આપણી સભામાં ઉપસ્થિત થઈ પોતાના નગરમાં પદાર્પણ કરવાની ભાવના બપ્પભિટ્સિરિ પાસે કરે તો તેમના અહીંથી વિહાર થઈ શકે; અન્યથા નહિ. આ શસ્ત આચાર્ય બપ્પભિટ્સિરિ દારા સ્વીકાર કરવામાં આવે તો તેમની અહીં રહેવાની વ્યવસ્થા થઈ શકે." શ્રી બપ્પભિટ્સિરિએ રાજાની આ વાત સ્વીકારી. તેએ રાજા ધર્મરાજના રાજ્યમાં સન્માનપૂર્વ કરેલા લાગ્યા.

આ તરફ રાજા 'આમ'ને કેટલાક દિવસ પછી બપ્પભિટ્સિરિ રાજા ધર્મ રાજ્યમાં પહોંચી ગયાના સમાચાર મળ્યા. 'આમ' રાજાએ તેમને બાલાવવા રાજપુરુષાને માકલ્યા. રાજપુરુષાએ પાછા આવી ત્યાંની હકીકત જણાવી કહ્યું કે—" રાજન્! આપ ત્યાં જાતે જઇ તેમને પ્રાર્થના કરા તો જ આચાર્ય બપ્પભિટ્સિરિનું અહીં આગમન સંભવ છે." સઘળી પરિસ્થિતિની જાણુકારી મેળવી 'આમ' રાજાએ વેશપલેટા કર્યા અને પાતાના પ્રતિસ્પર્ધી ધર્મ રાજની સભામાં પહોંચ્યા. બપ્પભિટ્સિરિ તેમને ઓળખી ગયા. તેમણે શ્લેષાકિતમાં ધર્મ રાજને કહ્યું—" રાજન્! આ તમારા પ્રતિદ્વેદ્વી નરેશ છે." ધર્મ રાજ સમજી ન શક્યા. કારણ કે આ સરળ લાગતી શ્લેષાકિત ૧૦૦ અર્થ ધરાવતી હતી. 'આમ' રાજાએ પણ એવા જ રહસ્યપૂર્ણ અર્થ ઘટનથી શ્રી અપ્પભિટ્સિરિને પાતાના રાજ્યમાં પધારવાની પ્રાર્થના કરી અને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. આ કાર્ય

એટલી ખૂબીથી થયું કે બપ્પલિટ્સિર અને 'આમ 'રાજા સિવાય આ કથનના રહસ્યને કોઈ જાણી ન શક્યું. બીજા દિવસે બપ્પલિટ્સિરિએ સલાની વચ્ચે 'આમ ' રાજાના આગમનની વાત સપ્રમાણ કહી બતાવી. રાજા ધર્મ રાજે પણ સત્ય હકીકત જાણી, આચાર્યશ્રીને વિહાર કરવા સમ'તિ આપી. આથી શ્રી બપ્પલિટ્સિરિ ત્યાંથી વિહાર કરી કાન્યકુષ્જ (કનોજ) પધાર્યા.

આગાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિ એ વખતે વૃદ્ધ થઈ ગયા હતા. શિષ્ય બપ્પલિટિને કનોજથી પોતાની પાસે બાલાવી ગણના સારાયે ભાર તેમને સાંપ્યા અને પાતે અનશન લઈ સ્વર્ગવાસ પામ્યા. આગાર્ય બપ્પલિટિસૂરિએ પણ તે પછી જ્યેષ્ઠ ગુરુબંધુ શ્રી ગોવિંદસૂરિ અને શ્રી નક્ષસૂરિને ગચ્છ લળાવી 'આમ ' રાજાની વિનંતિથી કનોજ પધાર્યા.

એક વાર 'આમ' રાજ્યને બપ્પલિફિસ્સિના ચારિત્રધર્મની કરોાટી કરવાનું મન થયું. એક રાત્રે તે છે એક ગણિકાને પુરુષવેશ પહેરાવી બપ્પલિફિસ્સિ પાસે માકેલી. બપ્પલિફિસ્સિ સ્તા હતા. ગણિકા અવાજ કર્યો વગર બપ્પલિફિસ્સિ સ્તા હતા ત્યાં પહેંાચી અને તેમનાં ચરણની સેવા કરવા લાગી. સ્ત્રીના કેમળ હાથના સ્પર્શે બપ્પલિફિસ્સિ જાગી ગયા અને તરત જ ઊભા થઈ બાલ્યા કે— "વાયુથી તૃણ ઉડાડી શકાય છે પણ મેરુપર્વત કંપાયમાન થતો નથી. તું જે માગે થી આવી છે તે માગે કુશળતાપૂર્વ પાછી ચાલી જા, તેમાં જ તારું કલ્યાણ છે." આ સાંભળીને ગણિકા ઝંખવાઈ ને ચાલી ગઈ અને સવારના 'આમ' રાજ્ય પાસે જઈ ને ગણિકા બાલી કે— "રાજન્! આચાર્ય બપ્પલિફિ પોતાના વ્રતમાં મેરુની જેમ દઢ છે. તેમનું મન મારા હાવલાવથી જરા પણ ચલાયમાન થયું નહિ." 'આમ' રાજ્ય શ્રી બપ્પલિફિસ્સિના દઢ ચારિત્રબળની આ વાત સાંભળી અતિ પ્રસન્ન થયા. પણ તેમનાં દર્શન કરવા જવામાં તેને હવે ખૂબ સંકોચ થવા લાગ્યો. આચાર્ય બપ્પલિફિસ્સિએ આવીને તેમના સંકોચ દ્વર કરવા કહ્યું કે— "રાજન્! વધારે વિચાર કરવાની કંઈ જરૂર નથી. રાજાને સર્વ પ્રકારે પરીક્ષા કરવાના અધિકાર છે."

એક વખત રાજા ધર્મ રાજના નિમંત્રણથી, 'આમ' રાજા તરફથી આચાર્ય બપ્પભિટિ-સૂરિ અને રાજા ધર્મ રાજ તરફથી બૌદ્ધ વિદ્વાન વર્ષ નકું જરના છ મહિના સુધી શાસ્ત્રાર્થ થયા. બંને રાજાઓ હાજર હતા. અંતે આચાર્ય બપ્પભિટિના વિજય થયા. શાસ્ત્રાર્થમાં જય મેળવવાથી તેમને 'વાદિકું જરકેસરી 'નું બિરુદ અપાયું. આ પ્રસંગ પછી આચાર્ય બપ્પભિટિના સમજાવવાથી 'આમ' રાજા અને ધર્મ રાજ વચ્ચે ઘણા જૂના વૈરનું શમન થયું. આને લીધે જૈનધર્મના મોઢા મહિમા થયા.

મશુરાના વાક્પતિ નામે સાંખ્યયાગીના મંત્રપ્રભાવથી 'આમ' રાજા પહેલેથી પ્રભાવિત થયા હતા. એક વખત અપ્પભિટ્સિ્રિએ 'આમ' રાજાને જૈનધર્મ અગીકાર કરવાની પ્રેરણા આપી. ઉત્તરમાં 'આમ' રાજાએ કહ્યું કે—" આપે વિદ્યાબળથી મારા જેવાને પ્રભાવિત કરવાનું કાર્ય કર્યું છે, પણ આપની શક્તિ ત્યારે જાણી શકાય કે આપ જ્યારે મથુરાના વાક્પતિ યાગીને એમ પમાડી જૈન બનાવા."

'આમ ' રાજાનાં આ વચનાથી બપ્પભટિસૂરિએ મશુરા તરફ પ્રયાણ કર્યું'. ત્યાં પહેાંચી

શ્રમણભગવંતા

ધ્યાનસ્થ યાગી વાક્પતિ સામે કેટલાક શ્લાક શાહ્યા. શ્લાકાના ભાવમય શબ્દા સાંભળી વાક્પતિએ નયના ખાલ્યાં. બંનેએ ધર્માં ચર્ચા કરી. આચાર્ય બપ્પસિટ્સ્સિએ જિનેશ્વર પ્રભુનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. વિવિધ પ્રકારે તેને અધ્યાત્મના બાધ આપી જૈન બનાવ્યા. પછી 'આમ ' રાજાએ પણ જૈનધર્મના અનન્ય સગી બની શત્રું જય, ગિરનાર આદિ તીર્થના યાત્રાસંઘ કાઢ્યા; કનોજ વગેરે સ્થળે જિન-મંદિરા પણ બંધાવ્યાં. અંતે વિ. સં. ૮૯૦માં આરાધનાપૂર્વક 'આમ ' રાજા સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

'આમ' રાજના યુત્રનું નામ દુન્દુક હતું. 'આમ' રાજાના સ્વર્ગવાસ પછી દુન્દુક સિંહાસન પર ખેડા. દુન્દુકે પણ શ્રી બપ્પલિટ્સિરિને ઘણું સન્માન આપ્યું. દુન્દુકના યુત્રનું નામ લાજ હતું. પંડિતાએ જણાવ્યું કે—''દુન્દુકને મારી લાજને રાજસિંહાસન ગ્રહણ કરશે." કંટી નામની એક વેશ્યાની સલાહથી દુંદુકે રાજકુમાર લાજને મારી નાખવાની યોજના વિચારી. રાજ બન્યા પછી કંટીએ દુન્દુકને પોતાની મોહજળામાં કસાવ્યા હતા. એક દિવસ એવા આવ્યા કે, દુન્દુકનાં કાર્યોમાં મુખ્ય સલાહકાર કંટી બની ગઈ. રાજકુમાર લાજની માતાને આ પડ્યંત્રના સમાચાર મળી ગયા. તેણે બાળક લાજને તેના માસાળ પાટલિયુત્ર માંકલી દીધા. માસાળથી લાજ પાછા ન આવવાથી દુન્દકે અપ્પલિટ્સિરિને કહ્યું કે—'' આપ પાટલિયુત્ર જાઓ, ને લાજને અડી.' આવા માટે તૈયાર કરા, અથવા સાથે લઈ જાઓ."

શ્રી બપ્પલિફિસ્સિ મધુર વચનાથી એ સ્થિતિ ટાળતા રહ્યા. પાંચ વર્ષ પસાર થઇ ગયા. એક વખત રાજ દુન્દુકે અતિ આગ્રહશ્રી રાજપુરુષો સાથે બપ્પલિફિસ્સિરને ત્યાંથી વિહાર કરાવ્યા. માર્ગમાં તેઓશ્રીએ વિચાર કર્યો કે, આ એક ધર્મસંકટનું કાર્ય છે. આથી ભાજ મારી સાથે આવે કે ન આવે; હું બંને તરફથી સુરક્ષિત નથી. ભાજ નહિ આવે તા દુન્દુક મારા પર કૃદ્ધ થશે અને તે આવશે તા દુન્દુકના અસમય પ્રાણાન્ત થશે. મારું હિત કાઈ પ્રકાર નથી. મારું આયુષ્ય થાડા દિવસ બાઇ છે. પરિણામના ગંભીરતાથી વિચાર કરી બપ્પલિફિસ્સિએ અનશન શહ્યા કર્યું. નન્નસૂરિ, ગાવિંદસ્સિર આદિ સાધુઓ માટે તેમણે હિતકામના જણાવી સર્વને અનિત્ય લાવનાના ઉપદેશ આપ્યા. મહાવતામાં જાય્યે–અજાય્યે લાગેલા દાયોની આલેશ્યન કરી. તેઓ અદીન ભાવે ૮૯ વર્ષ સંયમપર્યાય પાળી, વીરનિર્વાણ સં. ૧૩૬૫ (વિ. સં. ૮૯૫)ના શ્રાવણ સુદિ અષ્ટમીએ સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ૯૫ વર્ષની અવસ્થાએ સ્વર્પવાસી બન્યા.

શ્રી બપ્પભિટિસ્ટિના સ્વર્ગવાસ પછી દુન્દુકનું અવસાન ભાજરાજાથી થયું. દુન્દુક પછી કનાકના રાજસિંહાસન પર રાજકુમાર ભાજના રાજ્યાભિષેક થયાે. પ્રભાવકચરિત્ર પ્રમાણે 'આમ ' રાજા કરતાં પણ વધુ જૈનશાસનની પ્રભાવનાનાં કાર્યો ભાજ રાજાએ કર્યાં હતાં.

શ્રી બપ્પલિફિસ્સિએ ઘણા રાજાઓને પ્રતિબાધિત કરી જૈનશાસનની વિશેષ પ્રભાવના કરી હતી. તેમને મળેલાં અનેક બિરુદ્દેામાં એક બિરુદ 'રાજપૂજિત ' પણ હતું. શ્રી બપ્પલિફિસ્સિરિ ગ્રંથરચનાકાર પણ હતા. તેમણે બાવન પ્રબંધાની રચના કરી છે. તેમાં ચતુર્વિંશન્તિ જિનસ્તુતિ અને સરસ્વતી સ્તાત્ર એ બે પ્રબંધા આજે પ્રાપ્ય છે.

શ્રી બપ્પભટ્ટિસ્ર્રિના જન્મ વીરનિર્વાણ સં. ૧૨૭૦ (વિ. સં. ૮૦૦)માં, દીક્ષા વીર-

₹₹₹

રશ્ર શાસનપ્રભાવક

નિર્વાણ સં. ૧૨૭૭ (વિ. સં. ૮૦૭)માં અને આચાર્ય પદ વીરનિર્વાણ સં. ૧૨૮૧ (વિ. સં. ૮૧૧)માં પ્રાપ્ત થયાં હતાં. આચાર્ય પદ ગ્રહણ વખતે તેમની વય ૧૧ વર્ષની હતી. તેમના સ્વર્ગવાસ વીરનિર્વાણ સં. ૧૩૬૫ (વિ. સં. ૮૯૫)માં ખતાવવામાં આવ્યો છે. તે આધારે તેઓ વીરનિર્વાણની તેરમી (વિક્રમની નવમી) શતાષ્ટ્રીના પ્રભાવક આચાર્ય હતા.

'કુવલયમાળા ' ગ્ર'થના કર્તા, સ્વપરસમય–વિશારદ, દાક્ષિણ્યાંક આચાર્ય શ્રી ઉદ્યોતનસૂરીશ્વરજ મહારાજ

'કુવલયમાળા 'ના કર્તા શ્રી ઉચોતનસૂરિ દાક્ષિણ્યચિદ્ધ નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ વિભિન્ન દર્શ નાના ધુર' ધર વિદ્વાન હતા. સામુદ્રિકશાસ્ત્ર, જ્યાતિષવિદ્યા અને ધાતુવિજ્ઞાન આદિ વિવિધ વિષયોના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા હતા. તેમના શરીરના જમણા ભાગમાં સાથિયાનું ચિદ્ધ હોવાથી તેઓ દાક્ષિણ્યચિદ્ધ કે દાક્ષિણાંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. શ્રી ઉઘોતનસૂરિ ગુરુપર'પરામાં યુગપ્રધાન હરિગુપ્તસૂરિ નામે આચાર્ય થયા છે. તેમનું બીજું નામ રાજિષ હારિલસૂરિ હતું અને તેમનાથી હારિલ વ'શ (ગચ્છ) નીકળ્યા હતો. હરિગુપ્તસૂરિ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ 'તોરમાણ' રાજના ગુરુ હતા. મહાકવિ દેવગુપ્ત હરિગુપ્તસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય હતા. શ્રી દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય શિવચ'દ્રગણિ હતા. શિવચ'દ્રગણિના શિષ્ય ક્ષમાશ્રમણ યજ્ઞદત્ત્તગણિને અનેક શિષ્યો હતા. તેમાં છ મુખ્ય શિષ્ય ઉઘોતનસૂરિ હતા. આ ગુરુપર'પરા 'કુવલયમાળા 'ની પ્રશસ્તિમાં મળે છે.

શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિએ સૈદ્ધાંતિક શ્રંથોના અભ્યાસ આચાર્ય શ્રી વીરભદ્રસૂરિ પાસે અને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસ યાકિની મહત્તરાસૃતુ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ પાસે કર્યો હતો. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાનકાર તેમ જ સંસ્કૃત—પ્રાકૃત ભાષાના પ્રકાંડ પંડિત હતા. 'કુવલયમાળા ' તેમણે ચમ્પૂરા શીમાં રચેલી પ્રાકૃત કથા છે. ગદ્ય—પદ્યમિશ્રિત મહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતની પ્રસાદપૂર્ણ રચના છે. પૈચાશી, અપભ્રંશ અને સંસ્કૃત પ્રયોગોએ પણ આ કથાને સુંદરતા અપીં છે. વિવિધ અલંકારો, પ્રહેલિકા અને સુભાષિતા તેમ જ માર્મિક પ્રશ્નોત્તરા, વિવિધ પ્રકારની વિશુક બેલીઓના માધ્યમથી મધુર રસપાન કરાવતી આ કથા પાઠકાના મનને મુગ્ધ કરે તેવી ભાવવાહી છે. અનેક દેશ શખદાનો પ્રયોગ પણ આ કથામાં કરવામાં આવ્યો છે. કે ધ, માન, માયા, લાભ આદિનાં દુઃખદ પરિણામ બતાવવા માટે કવિએ સરળ નાની કથાએના પ્રયોગ ગૂંથીને આ કથામાં મધુબિદુની જેમ આકર્ષણ ભર્યું છે. બાણ કવિની કાદ બરી જેવો આ અદ્ભુત શ્રંથ છે. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિએ આ શ્રંથ જાલારમાં લખીને પૂર્ણ કર્યો હતો. 'કુવલયમાળા 'ના અંતે પ્રાપ્ત થતા ઉલ્લેખા મુજબ આ શ્રંથની સમાપ્તિ શક સંવત ૭૦૦ પૂર્ણ થવાના એક દિવસ પહેલાં થઈ છે. આ આધારે શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૧૩૦૪ (વિ. સં. ૮૩૪) નિર્ણત થાય છે.

મહાન દાર્શનિક, સમર્થ વ્યાખ્યાકાર અને 'ઉપમિતિભવપ્રપ'ચકથા ' જેવા મહાન ગ્રંથના સર્જક

આચાર્ય શ્રી સિદ્ધર્ષિ સૂરિજી મહારાજ

પ્રભાવક જૈનાચાર્યોની પર પરામાં શ્રી સિદ્ધર્ષિસૂરિ પ્રકાંડ વિદ્વાન, મહાન દાર્શનિક, સમર્થ વ્યાખ્યાકાર અને મેધાલી આચાર્ય હતા. સંસ્કૃત ભાષા પણ તેમનું અદ્ભુત પ્રભુત્વ હતું. તેમણે રચેલ 'ઉપમિતિભવપ્રપંચ' કથા જૈન સાહિત્યના ઉત્તમ શ્રંથ છે.

પ્રભાવક ચરિત્ર પ્રમાણે આચાર્ય સિદ્ધર્ષિ શ્રી વજસેનસૂરિના નાગેન્દ્ર, નિવૃત્તિ, ચન્દ્ર અને વિદ્યાધર – એ ચાર મુખ્ય શિષ્યોમાં શિષ્ય નિવૃત્તિસૂરિના નામથી પ્રવર્તિલ નિવૃત્તિગચ્છમાં થયેલા શ્રી સૂરાચાર્યના શિષ્ય 'કર્મ-વિપાક–વિચાર ' અને જ્યાતિષશાસ્ત્રના પ્રખર વિદ્વાન આચાર્ય ગર્ગાર્ષના પ્રશિષ્ય શ્રી દુર્ગં સ્વામીના શિષ્ય હતા. આચાર્ય શ્રી ગર્ગાર્ષના વરદ હસ્તે તેમણે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. 'ઉપમિતિભવપ્રપંચકથા 'ની પ્રશસ્તિમાં સિદ્ધર્ષિ એ ધર્મ બાધદાયક ગુરુના રૂપમાં યાકિની મહત્તરાસૂનું શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું સ્મરણ કર્યું છે. તેમણે પાતાની ગુરુપર પરામાં લાટ દેશના આભૂષણરૂપ સૂરાચાર્યના સર્વપ્રથમ ઉલ્લેખ છે, જે જ્યાતિષશાસ્ત્રના નિવૃત્તિકુળના ખતાવ્યા છે. સૂરાચાર્ય પછી દેલ્લમહત્તરાચાર્યના ઉલ્લેખ છે, જે જ્યાતિષશાસ્ત્રના અને નિમિત્તશાસ્ત્રના સમર્થ વિદ્વાન હતા. તેમના શિષ્ય દુર્ગ સ્વામી હતા. દુર્ગ સ્વામીનો જન્મ બાદ્મણકુળમાં થયા હતા. સિદ્ધર્ષિ એ દુર્ગ સ્વામી પછી દીક્ષાગુરુ ગર્ગાર્ષિને નમસ્કાર કર્યા છે. આગળનાં પદામાં દુર્ગ સ્વામીની ભાવપૂર્ણ પદામાં સ્તૃતિ કરી છે. પ્રશસ્તિ મુજબ સિદ્ધાર્ષ ના ગુરુ દુર્ગ સ્વામી હતા.

સિદ્ધિ ના જન્મ શ્રીમાલપુર (ભિન્નમાલ)માં થયા હતા. તેમનું ગાત્ર શ્રીમાલ હતું. રાજા ધર્મ પાલના મંત્રી સુપ્રભદેવને છે પુત્રા હતા: દત્ત અને શુભંકર. દત્તના પુત્રનું નામ માઘ અને શુભંકરના પુત્રનું નામ સિદ્ધ હતું. 'શિશુપાલવધ ' આદિ મહાકાવ્ય દ્વારા માઘની પ્રસિદ્ધિ મહાકવિ તરીકે થઇ. શુભંકરના પુત્ર સિદ્ધ (સિદ્ધિષિ)ની માતાનું નામ લક્ષ્મી અને પત્નીનું નામ ધન્યા હતું.

પ્રભાવકચરિત્ર, પુરાતનપ્રભંધસંગ્રહ વગેરે ગ્રંથા પ્રમાણે કવિ માઘ અને સિદ્ધિ ભંને મંત્રી સુપ્રભદેવના પૌત્ર હતા. કવિ માઘ સિદ્ધિ ના પિતાના માટાભાઇના પુત્ર હતા. 'શિશુપાલ-વધ' મહાકાવ્યની પ્રશસ્તિમાં મહાકવિ માથે પાતાના પરિવારના પરિચય આપતાં બતાવ્યું છે કે, શ્રી વર્મલ રાજાના સર્વાધિકારી મંત્રી સુપ્રભદેવ હતા. તેમના પુત્રનું નામ દત્તક હતું. દત્તકના પુત્ર માથે આ ગ્રંથની સ્થના કરી છે. રાજા વર્મલ, મંત્રી સુપ્રભદેવ, મંત્રીપુત્ર દત્તક તથા દત્તકના પુત્ર કવિ માથ સંબંધી ઉલ્લેખ પ્રભાવકચરિત્ર, પુરાતનપ્રભંધસંગ્રહ અને 'શિશુપાલવધ' કાવ્યની પ્રશસ્તિમાં એકસરખા છે.

સિદ્ધના જીવનમાં ઉદારતા, આજ્ઞાંકિતતા આદિ અનેક ગુણા વિકાસ પામ્યા હતા, પણ તેને જુગાર રમવાની જબરી આદત પડી ગઈ હતી. તે હ'મેશાં અડધી રાત પછી ઘેર આવતા. સિદ્ધની પત્ની ધન્યાને તેની પ્રતીક્ષામાં રાત્રિ-જાગરણ કરવું પડતું. પતિની આ ટેવથી પત્ની

શાસનપ્રભાવક

ખિન્ન રહેતી હતી. એક દિવસ સાસુએ વહુને ખિન્નતાનું કારણ પૂછ્યું. લજ્જશીલ વહુએ પતિના જુગારના વ્યસનની તથા રાત્રિમાં વિલ'બથી આવવાની વાત જણાવી. સાસુએ કહ્યું—" વિનયિની! તે' મને આટલા દિવસ જણાવ્યું કેમ નહિ ? હું મારા પુત્રને કડવાં–મીઠાં વચનોથી સાચા માર્ગ પર લાવવા પ્રયત્ન કરત. પરંતુ હવે રાત્રિએ તું નિશ્ચિંતપણે સુઇ જજે, હું જાગરણ કરીશ." સાસુના કહેવાથી વહુ સૂર્ઇ ગઈ. લક્ષ્મી પુત્રની રાહ જેતી બેડી હતી. રાત્રિના પાછલા પહોરે યુત્રે દ્વાર ખખડાવ્યું. માતા લક્ષ્મી ક્રેાધ પામી બાલી—" કાલવિકાલે ભટકતા, વ્યનુચિતવિહારી અને મર્યાદા વગરના પુત્રને માટે મારા ઘરમાં કોઇ સ્થાન નથી. તું જા, ઉઘાડાં દ્વાર મળે ત્યાં ચાલ્યા જા. " સિદ્ધ આ સાંભળી તત્કાલ ત્યાંથી પાછા કર્યો. માર્ગમાં એક ઉપાશ્રયનાં દ્વાર ખુલ્લાં હતાં. તે તેમાં ગયા. ત્યાં વિવિધ પ્રકારની મુદ્રામાં સ્વાધ્યાય-ધ્યાનરત મુનિઓને જોયા. તેઓની સૌમ્ય મુદ્રાના દર્શન માત્રથી સિદ્ધનું મન પરિવર્તન પામ્યું. તેણે વિચાર્યું કે, મારા જન્મને ધિક્કાર છે. હું દુર્ગતિદાયક જીવન જીવી રહ્યો છું. આજ સુભાગ્યે પવિત્ર વેળા આવી, જેથી પવિત્ર મુનિઓનું દર્શન પામ્યા. મારી માતા કાેપ કરી પરમ ઉપકારિણી ળની. તેના લીધે મને આ પરમ લાભ મળ્યો. ઉત્તમ અધ્યવસાયમાં લીન સિદ્ધે ઉચ્ચ સ્વરે મુનિઓને નમસ્કાર કર્યા. ગુરુજનાએ પરિચય પૂછતાં તેણે પાતાના જુગારના વ્યસનથી માંડીને જીવનના સમગ્ર વૃત્તાંત જણાવ્યા અને કહ્યું કે-- " મારા જીવનમાં જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. હવે હું ધર્મનું શરણ ચહારા કરી આપની પાસે રહેવા ઇચ્છું છું."

ગુરુએ સિદ્ધને ધ્યાનપૂર્વક જેવા. ત્રાનાપયાગથી જાલ્યું કે, આ જૈનશાસનના પ્રભાવક શ્રમણ થશે. તેમણે મુનિચર્યાના બાધ આપતાં કહ્યું કે, "મહાનુભાવ! સંયમ સ્વીકાર્યા વિના અમારી સાથે રહી શકાય નહીં. તેમાંય તમારા જેવા સ્વેચ્છાચારીએકને માટે આ જીવન કહિન છે. મુનિજીવન તલવારની ધાર જેવું છે. પાંચ મહાવતાનું પાલન, માધુકરીવૃત્તિથી આહારચહણ અને ત્યાગ–તપ–યુક્ત કઠાર મુનિવતનું પાલન લાહાના ચણાને મીણના ઢાંતાથી ચાવવા જેવું દુષ્કર છે."

સિદ્ધે કહ્યું કે, "મારે હવે આ વ્યસનયુક્ત જીવન કરતાં સંયમયુક્ત સાધુજીવન સ્વીકારવું છે. મને એ જ પ્રેયકર અને શ્રેયકર હોઈ કૃપા કરી આપ મને દીક્ષા આપો." સિદ્ધની તીલ દીક્ષાભાવના જાણી ગુરુએ કહ્યું કે, "હે ભવિ! તું તારાં માતાપિતાની રજ લઈ આવ. પછી તને જરૂર દીક્ષા આપીએ." સંયોગવશાત્ સિદ્ધના પિતા શુભંકર પુત્રને શોધતાં શોધતાં ત્યાં આવ્યા. પુત્રને જોઈ પ્રસન્ન થયા. પુત્રને ઘરે આવવા કહ્યું. સિદ્ધે દીક્ષા લેવાના વિચાર જણાવ્યો. પિતાના સમજાવવા છતાં સિદ્ધે દીક્ષા લેવાના પાતાના વિચાર ન બદલ્યો. પુત્રના દેઢ સંકલ્ય જોઈ પિતાએ સમ્મતિ આપી. સિદ્ધે પિતાની અનુજ્ઞા મેળવી, આચાર્ય ગર્ગા ધિના હસ્તે દીક્ષા સહ્યુ કરી, અને શ્રી દુર્ગ સ્વામીના શિષ્ય બની મુનિજીવનમાં પ્રવેશ કર્યા.

મુનિ સિદ્ધષિ[°]એ સંયમની ઉચ્ચ સાધના સાથે જૈન ધર્મ થ'થાનું ગહુન અધ્યયન કર્યું. તેમાં એક દિવસ બૌદ્ધદર્શનના અભ્યાસ કરવાની ઉત્કટ ઇચ્છા જાગી. ગુરુદેની ના છતાં તેએ! બૌદ્ધદર્શનના અભ્યાસ કરવા બૌદ્ધાચાર્ય પાસે મહાબાધનગર ગયા. જતાં પૂર્વે ગુરુદેવે એક વચન લીધું કે, "કદાચ બૌહદર્શનના અભ્યાસ કરતાં બૌહધર્મ સ્વીકારવાની ઇચ્છા થાય તો, પહેલાં એક વાર અહીં આવીને મને મળી જવું." મુનિ સિહિષિ એ મહાંબાધનગર જઈ બૌહ યું થાના અભ્યાસ કર્યા. દુર્ભાગ્યે તેમને બૌહધર્મ સ્વીકારવાની ઇચ્છા થતાં, ગુરુદેવને આપેલ વચન મુજબ, ગુરુ પાસે જવા નીકળ્યા. આ જાણી બૌહાચાર્ય પણ એવી જ રીતનું તેમની પાસેથી વચન લીધું. આથી મુનિ સિહિષિ ને ગુરુદેવ પાસેથી બૌહાચાર્ય પાસે અને બૌહાચાર્ય પાસેથી ગુરુદેવ પાસે અનેકવાર—૨૧ વખત—આવાગમન કસ્વું પડ્યું. ગુરુદેવે વારંવાર સમજાવતાં અને તેનું કોઈ પરિણામ ન આવતાં પ્રાંતે 'લિલિતિવસ્તરા' નામના શ્રંથ મુનિ સિહિષિ ને આપ્યા. આ શ્રંથ વાંચતાં જ મુનિ સિહિષિ ની આંખમાંથી અશ્રુધારા વહેવાં લાગી અને વિચારવા લાગ્યા કે, "આવા પરમ ઉપકારી જૈનશાસન અને સદ્દગુરુને પામ્યા છતાં મારું આ મન કેવું થયું ?" તેમનાં ગાનચક્ષ ખૂલી ગયાં, મતિભ્રમ દ્વર થયા અને પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાં વિશુદ્ધ થઈ જૈનધર્મમાં સ્થિર થયા. ત્યાર બાદ ધેરખ્ય સમયે ગુરુદેવે તેમને યથાયોગ્ય જાણી આચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું; અને પાતે અનશનપૂર્વ ક, લિન્નમાલ નગરે, સ્વર્ગે સિધાવ્યા.

આચાર્ય સિદ્ધષિ એ 'ઉપમિતિભવપ્રય'ચકથા ' નામની તેમની કૃતિમાં ' લલિતવિસ્તરા 'ના રચયિતા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા દર્શાવતાં લખ્યું છે કે—

नमोस्तु हरिभद्रायः, तस्मै प्रवरसूरये ।

मदर्थे निर्माता एव वृतिर्रुटितविस्तरा ॥ तेभ ॰

महोपकारी स श्रीमान् हरिभद्रप्रभुर्यतः ।

मदर्थमेव येनासौ प्रंथोऽपि निरमाण्यत ॥

તાત્પર્ય કે, શ્રી સિદ્ધષિ સૃરિએ પોતાને સન્માર્ગ વાળનાર મહાન ઉપકારી આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિને નમસ્કાર કર્યા છે અને તેમણે 'લલિતવિસ્તરા' જાણે પોતાના માટે જ રચ્યું હોય એવા અનન્ય ભાવ પ્રગટ કર્યા છે.

ગંથરચના : 'ઉપદેશમાલાવૃત્તિ'ને અંતે પ્રશસ્તિમાં દર્શાવ્યું છે કે, સ્યાદ્વાદ, મીમાંસા, વૈશેષિક, માંખ્ય અને બૌદ્ધ વગેરે દર્શનાના જાણકાર, સકલ ગંથાના અર્થમાં નિપુણ મહાચાર્ય સિદ્ધષિ'એ આ વૃત્તિ બનાવી છે. શ્રી રત્નપ્રભસૂરિએ તેમાં આચાર્ય સિદ્ધષિ ને 'વ્યાખ્યાતૃ યુલમણિ' કહ્યા છે. આમ, આચાર્ય સિદ્ધષિ મહાન વ્યાખ્યાકાર, સમર્થ ગંથકાર, અંજોડ દાર્શનિક અને અત્યંત મેધાવી સૂરિવર હતા. તેમણે શ્રી ધર્મ દાસગણિની ઉપદેશમાલા પર ટીકા અને શ્રી સિદ્ધમેન દિવાકરના ન્યાયાવતાર પર ટીકા રચી છે. વિ. સં. ૯૭૩ માં ચંદ્રકેવલિચરિત્ર વગેરે ગ્રંથા લખ્યા છે. 'ઉપમિતિભવપ્રપંચકથા' તેમની અદ્ધિતીય કૃતિ છે.

ઉપમિતિભવપ્રપંચકહા : આચાર્ય સિદ્ધિષિ'સ્ત્રિએ ૨૦૦૦ શ્લાેકપ્રમાણુ આ કથાથંથમાં સંસારી જીવ કઈ રીતે સત્યધર્મ પામી ઊંચે ચંડે છે એ બતાવવા માટે પાતાને જ આગળ ધરી પ્રસ્તાવનાની પીઠિકા બાંધી છે; અને પછી પાતાના જાત-અનુભવ જણાવ્યા છે. આ રૂપક ચંથ બારતીય સાહિત્યમાં જ નહિ, વિશ્વસાહિત્યમાં પણ પહેલવહેલા રૂપક ચંથ છે. તેમાં

૨૧૬ શાસ**નપ્રભા**વક

ભાષાનું લાલિત્ય, શૈલીની સુંદરતા મુકત ઝરણાની જેમ ભાવોના અસ્ખલિત પ્રવાહ વહાવે છે. આ ગ્રંથ મુખ્યત્વે ધર્મ'કથાનુયાગ છે. તેમાંનાં વર્ણુન જેતાં ચારે અનુયાગા ઘટી શકે છે. આ કથામાં ન્યાય, દર્શન, આયુવે દ, જ્યાતિષશાસ્ત્ર, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર, નિમત્તશાસ્ત્ર, ધાતુવિદ્યા, બ્યાપાર, યુદ્ધનીતિ આદિ વિવિધ વિષયાનું વર્ણુન છે. આ કથાના આઠ પ્રસ્તાવ છે. પ્રથમ પ્રસ્તાવ વિષયની ભૂમિકા રૂપે છે. બીજા પ્રસ્તાવમાં કર્મ, જીવ અને સંસારની અવસ્થાએાનું રૂપક રૂપે વર્ણુન છે. ત્રીજા પ્રસ્તાવમાં ક્રોધ, વિષયાસક્તિની પરિણૃતિ કથાના માધ્યમથી સમજાવી છે. ચાથા પ્રસ્તાવમાં પાતાના પ્રતિપાદ્ય વિષયનું વિસ્તારથી વર્ણુન અને અનેક અવાન્તર કથાએ છે. આઠમાંથી ચાર પ્રસ્તાવ મહત્ત્વના છે. તેમાંય ચાથા પ્રસ્તાવ અત્યંત મહત્ત્વપૂર્ણુ છે. 'ઉપમિતિભવપ્રપંચ કથા' ગ્રંથ પૂર્ણુ થયા પછી એનું વાચન ભિન્નમાલ નગરમાં કર્યું હતું. આ ગ્રંથની પ્રતિલિપિ 'ગણા' નામનાં સાધ્વીએ તૈયાર કરી હતી. તેઓ દુર્ગસ્વામીના આગ્રાવર્તિની હતાં. આ શ્રંથ વિ. સં. ૯૬૨ માં જેઠ સુદ પાંચમને ગુરુવારે પૂર્ણુ થયા હતો. ઉપશમભાવથી પરિપૂર્ણુ આ કથાવાચન સાંભળી લાક પ્રસન્ન થયા અને જૈનસ ઘ આચાર્ય સિદ્ધિ સ્તિરોને 'સિદ્ધવ્યાખ્યાતા'ની પદવી અપીં હતી. આ કથા વિ. સં. ૯૬૨માં રચાયેલી હાવાથી આચાર્ય સિદ્ધિ નો સમય વિક્રમની દસમી સદી સિદ્ધ થાય છે.

ન્યાયશૈલીની ટીકા રચનારાએામાં અગ્રેસર, સમર્થ આગમ ટીકાકાર આચાર્યશ્રી શીલાંકસૂરિજી મહારાજ

ટીકાકાર આચાર્યોમાં શ્રી શીલાંકસ્ત્રિનું નામ પ્રસિદ્ધ છે. તેમનાં બીજાં નામા શીલાંકાચાર્ય, શીલાચાર્ય, વિમલમતિ, તત્ત્વાદિત્ય વગેરે છે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બંને ભાષાઓ પર તેમનું પ્રભુત્વ હતું. ન્યાયશૈલીની ટીકા રચનાસઓમાં તેઓ સૌથી પહેલા છે. આજે પ્રાપ્ત થતી આચારાંગસૂત્ર અને સ્ત્રકૃતાંગસૂત્રની વિશાળ ટીકાઓ તેમની વિદ્વત્તાની પરિચાયક છે. આચાર્ય શીલાંકસ્ત્રિની ગુરુપરંપરાના સંબંધ નિવૃત્તિકુલ સાથે છે; નિવૃત્તિકુલ (ગચ્છ)ના આચાર્ય માનદેવસૂરિ તેમના ગુરુ છે. આચારાંગસૂત્રની ટીકામાં પાતાને 'નિવૃત્તિકુલીન' અને 'ચઉપન્નમહાપુરિસચરિયં'માં પાતાને માનદેવસૂરિના શિષ્ય બતાવ્યા છે. આ સિવાય તેમના ગુહસ્થજીવનની વિગતો કે સાધુજીવનની વિગતો મળતી નથી.

શ્રી શીલાંકાચાર્યે આગમા પર ટીકાએ રચવાનું યશસ્વી કાર્ય કર્યું છે. તેમણે 'ચહવન્નમહાપુરિસચરિયં', આચારાંગ ટીકા, સ્ત્રકૃતાંગ ટીકા, લગવતીસ્ત્રની ટીકા, જીવસમાસની વૃત્તિ વગેરે શ્રંથોની રચના કરી છે. આ સર્વ શ્રંથો ગાંલુ ગામે રચ્યા છે. પ્રભાવકચરિત્ર પ્રમાણે શ્રી શીલાંકાચાર્યે અગિયાર અંગશાસ્ત્રા—આગમા પર ટીકાઓ રચી હતી. પણ વર્તમાનમાં માત્ર આચારાંગસ્ત્ર અને સ્ત્રકૃતાંગસ્ત્ર પરની ટીકાઓ જ મળે છે, જેના પરિચય આ પ્રમાણે છે:

આચારાંગ ટીકા : બ'ને શ્રુતસ્ક'ધા પર રચેલી આ ટીકાનું ગ્રંથ પ્રમાણ ૧૨૩૦૦ શ્લાક છે. મૂળ અને નિયુ'ક્તિના આધારે આગમના પ્રથમ શ્રુતસ્ક'ધનું મહાપરિજ્ઞા નામનું સાતમું અધ્યયન શ્રમણભગવંતા ર૧૭

ટીકા–રચનાના સમય પૂર્વે વિચ્છેદ થયું હોઈ અનુપલગ્ધ હતું. એ વાત શ્રી શીલાંકાચાર્યે એક શ્લેાકમાં લખી છે. પ્રથમ શ્રુતસ્ક ધની ટીકાને અંતે ટીકાકારનું ગ્રંથસંશોધન માટે નમ્ર નિવેદન છે અને ટીકાસમાપ્તિની સૂચના પણ છે. ટીકા રચનાના કાળ શાકે ૮૯૮ (વિ. સં. ૯૩૩) બતાવ્યા છે.

સ્ત્રકૃતાંગ ઠીકા: આ દાર્શનિક વિષયની મહત્ત્વપૂર્ણ કૃતિ છે. ઠીકારચનાનો આધાર મૂળ આગમ અને તેની નિર્યુક્તિ છે. આ ઠીકા ૧૩૩૨૫ ગ્રંથપ્રમાણ છે. આમાં દાર્શનિક દેષ્ટિએનું વિસ્તૃત વિવેચન છે. સ્વપક્ષની જેમ પરપક્ષની માન્યતાઓનું યુક્તિપૂર્વકનું પ્રામાણિક વિવેચન ઠીકાકારના વિશાળ જ્ઞાનનું સૂચક છે. ઠીકાની રચનાનું પુષ્ય ભવ્ય જનોના કલ્યાણનું નિમિત્ત બને એવા ઠીકાકારના સંકેત છે. આ ઠીકાની રચના મહેસાણા-મોઢેરા વચ્ચેના ગાંભુ ગામે થયાના ઉલ્લેખ મળે છે. આ ઠીકાની રચના પ્રાયઃ વિ. સં. ૯૦૭ માં થઇ છે. આ બને ઉપલબ્ધ ઠીકાઓમાં તેમને શ્રી વાહરિ ગણિ સહાયક બન્યા છે.

આગાર્ય શ્રી શીલાંકસૂરિની ગ્ર'થરચના પ્રમાણે તેએા વિક્રમની નવમી અને દશમી શતાખ્કી વચ્ચે થયા હેાવાનું મનાય છે.

લબ્ધિસંપન્ત મહાન તપસ્વી, પરમ પ્રભાવી, કૃષ્ણિષિંગચ્છ પ્રવર્તક શ્રી કૃષ્ણઋદુષિ (કૃષ્ણુષિ^૧) મહારાજ

તેઓ કૃષ્ણુ નામના વિપ્રદેવ હતા. તેમને મિત્રના મૃત્યુનો ઊંદા આઘાત લાગવાથી, તે તીલ વૈરાગ્યભાવમાં પરિણુમ્યા હતા. તેઓએ હારિલવ શના પ્રવર્તક યુગપ્રધાન આચાર્ય હારિલસૂરિ (હિર્ગુપ્તસૂરિ)ના શિષ્ય શ્રી દેવગુપ્તસૂરિના શિષ્ય શ્રી શિવચ દ્રગણાના શિષ્ય શ્રી યક્ષદત્તારાણુ ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય શ્રી વેટેશ્વર ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય શ્રી તત્ત્વાચાર્યના શિષ્ય શ્રી યક્ષમહત્તર પાસે દીક્ષા લઇ કૃષ્ણુષિ નામે વીતરાગમાર્ગ ચહણ કર્યો હતા. મુનિશ્રી કૃષ્ણુષિ અનન્ય જિનભક્તિ, તીર્થભક્તિ અને તપ-સંયમની અપૂર્વ સાધનાથી અનેક રાજા-મહારાજાએ અને જનગણમાં પરમ પ્રભાવક બન્યા હતા. અને વીરનિર્વાણ સં. ૧૦૫૫થી પ્રવર્તતા હારિલવ શ, જે સં. ૧૩૧૦૫ઇ શ્રી કૃષ્ણુષિ ના મહાન પ્રભાવે 'કૃષ્ણુષિ ગચ્છ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા.

શ્રી કૃષ્ણુઋષિ કંઠોર સંયમી અને દોર તપસ્વી હતા. તેઓ સ્મશાનમાં અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગાની વચ્ચે ધ્યાન–સાધનામાં મેરુની જેમ અડગ રહેતા. તેમણે માસખમણ, દ્વિમાસખમણ ત્રિમાસખમણ, અને ચૌમાસીખમણ પણ કર્યાં હતાં. કોઈ વર્ષ ૩૪ થી વધુ પારણાં કર્યાં ન હતાં. આવી ઉત્કૃષ્ટ તપસ્યાના પ્રભાવે તેઓ એવા તપમૂર્તિ અની ગયા હતા કે, તેમનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરવાથી મનુષ્યના રાગ, શાક, દુ:ખ-દર્દ, ઉપસર્ગ, ચહેપીડા, ભૂતાવેશ, શત્રુ, ચાર, મદાંધ રાજા તથા કુસ્વપ્નનું અનિષ્ટ વગેરે શાંત / ક્ષય થઈ જતાં હતાં. તેમનાં ચરણાદકથી સર્પ થ. ૧૮

આદિતું ઝેર ઊતરી જતું હતું. તેમનાં લ્પર્શ કે પ્રસ્વેદથી વ્યાધિ નષ્ટ પામતો હતો. એટલે કે તેઓ આમાસહિ, ખેલાેસહિ, વિખ્પાસહિ અને જલ્લાેસહિ ઇત્યાદિ લબ્ધિસંપન્ન હતા.

તીર્થ કરોનાં વ્યવન આદિ પાંચે કલ્યાણુકાથી પાવન એવાં દરેક તીર્થોની શ્રી કૃષ્ણ ઋષિએ યાત્રા કરી હતી. અનેક યાત્રાસંઘા પણ કદાવ્યા હતા. વિ. સં. ૧૩૨૪ માં નાગારના શ્રેષ્ઠિ નારાયણને જૈનધમી બનાવી, તેનું બરિયા ગાત્ર સ્થાપી; અને તેને પ્રેરણા આપી નાગાર દકલ્લામાં જિનમ દિર બધાવી, તેમાં ભગવાન મહાલીર વામી આદિ પ્રતિમાછની પ્રતિષ્દા વિ. સં. ૧૩૮૭ માં કરાવી હતી. વળી, તેની વ્યવસ્થા માટે ૭૨ શ્રેષ્ઠિએશને નીમ્યા હતા. નાગારથી ભિન્નમાલ સુધીમાં જ્યાં જ્યાં તેમણે પારણાં કર્યાં ત્યાં ત્યાં સુંદર જિનાલયા હતા. નાગારથી શ્રિન્નમાલ સુધીમાં જ્યાં જ્યાં તેમણે પારણાં કર્યાં ત્યાં ત્યાં સુંદર જિનાલયા હતા. અનેક શ્રીસંઘામાં ઉપદેશ આપી અભયકુમાર જેવા અનેક શ્રાવકા બનાવ્યા હતા. ઘણા રાજાઓ, મંત્રીઓ, બ્રાહ્મણે અને શ્રેષ્ઠિએશને વૈરાચ્ય રંગે રંગી દીશ્વિત બનાવ્યા હતા. તેમના એક વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી જયસિંહ-સૂરિએ મહારાજા ભાજના રાજ્યકાળમાં, વીરનિર્વાણ સં. ૧૩૮૫, વિ. સં. ૯૧૧ માં, નાગારમાં, પાતાની પ્રાકૃત ધર્માપદેશમાળા ગા. ૯૮ ઉપર સ્વાપન્નવૃત્તિ શ્લાકપ્રમાણ ૫૭૭૮ બનાવી છે.

(પંડિત લાલચંદ ગાંધીની 'ધર્મોપદેશમાળા 'ની પ્રસ્તાવનાને આધારે સંકલિત).

મહાન વાદકુશળ, પ્રકાંડ વાચનાદાતા, પરમ શાસનપ્રભાવક આચાર્ય શ્રી સુરાચાર્ય અહારાજ

શ્રી સૂરાચાર્ય શ્વેતાંબર ગૈત્યવાસી વાદકુશળ વિદ્વાન સૂરિવર હતા. તેઓ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય, સિદ્ધાંતશાસ્ત્રા અને આગમ આદિ વિષયોના વિશેષજ્ઞ હતા. શાસ્ત્રાર્થમાં કુશળ હતા. રાજા ભાજની સભામાં વાદમાં વિજય મેળવી તેમણે વિશેષ સન્માન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ગુર્જરનરેશ ભામદેવ પણ તેમની કવિત્વશક્તિથી વિશેષ પ્રભાવિત થયા હતા. સૂરાચાર્યના ગુરુ દ્રોણાચાર્ય હતા, દ્રોણાચાર્ય સ્ત્રાચાર્યના કાકા હતા અને ગુર્જરનરેશ ભામદેવના મામા હતા. રાજદરભારમાં તેમની ઘણી પ્રતિષ્ઠા હતી. તેમણે ઘણા ચૌહાણે અને સાલ દ્રીઓને જૈન બનાવ્યા હતા. તેમણે 'એાધનિયું'ક્તિ 'ની વૃત્તિ રચી હતી. વળી, તેઓ વિશ્રુન શ્રુતધર પણ હતા.

સૂરાચાર્ય ક્ષત્રિયવંશીય હતા. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુર પાટણમાં તેમના જનમ થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ સંગ્રામસિંહ હતું. શ્રી દ્રોણાચાર્ય સંગ્રામસિંહના નાનાભાઈ હતા. ગૃહસ્થજનમાં શ્રી સૂરાચાર્યનું નામ મહીપાલ હતું. એ વખતે અણહિલપુર પાટણમાં ભીમનું રાજ્ય હતું. બાળક મહીપાલ તીલ્ર ખુહિશક્તિવાળા હતા. તેની બાલ્યાવસ્થામાં પિતા સંગ્રામસિંહ અવસાન પામ્યા. તેની માતાએ વિચાર કર્યો કે—પાતાના ભત્રીજે સમજ દ્રોણાચાર્ય મહીપાલને ઉત્તમ શિક્ષણ આપશે. તેથી તેણે દ્રોણાચાર્યનાં ચરણમાં પુત્રને સમર્પિત કર્યા. દ્રોણાચાર્ય નિમિત્તજ્ઞાનના પ્રભાવથી બાળક શાસનપ્રભાવક છે એમ જાણી આનંદ વ્યક્ત કર્યો.

શ્રમણભગવ તો રહે

પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિશક્તિ વડે મહીપાલે ગુરુ પાસેથી શખ્દશાસ્ત્ર, પ્રમાણશાસ્ત્ર આદિ વિવિધ વિષયોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. એક વખત દ્રોણાચાર્યે તેમની માતાની અનુમતિ લઈ બુદ્ધિવાન મહીપાલને સર્વસ્થા યેાગ્ય જાણી દીક્ષા આપી. કેટલાક સમય પછી ગુરુએ તેમને આચાર્યપદ પ્રદાન કરી પોતાના ઉત્તરાધિકારી તરીકે સ્થાપન કર્યા. મુનિશ્રી મહીપાલ ત્યારથી સૂરાચાર્યના નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

એક વખત રાજ ભાજની સભાના મંત્રી એક શ્લોક લઇ રાજ ભીમની સભામાં ઉપ-સ્થિત થયા. સૂરાચાર્યે એ શ્લોકના પ્રતિવાદમાં નવા શ્લોક બનાવી રાજ ભીમને આપ્યા. રાજ ભીમે એ શ્લોક રાજ ભાજને માકલ્યા. રાજ ભાજ વિદ્યાનું સન્માન કરતા હતા. રાજ ભીમે માકલેલા શ્લોક વાંચી પ્રસન્ન થયા અને શ્લોકની રચના કરનારને પાતાની સભામાં પધારવા માટે આમત્રણ માકલ્યું.

શ્રી ગુરાચાર્ય –વાચનાગાર્ય પણ ન્હતા. તેઓ શિષ્યોને અભ્યાસ કરાવતા હતા. તે માટે તેઓ સખત પરિશ્રમ લેતા હતા. તેમના હૈયે અદમ્ય ઉગળકા હતા, ઉચ્ચ અને ઉદાત્ત ભાવના હતી કે— "મારા શિષ્યો મારાથી પણ સવાયા થાય." આ માટે શિષ્યોને કલાકા સુધી ભણાવતા હતા. એ સમયે કાઈ શિષ્યની ભૂલ થાય, કાઈ બેદરકારી ખતાવે, તો તેને ઓઘાથી મારતા. આમ વારંવાર થતાં ઓઘાની દાંડી તૂરી જતી. આથી તેમણે એક શ્રાવકને લાહદંડિકા લઈ આવવા જણાવ્યું. શ્રાવક વિનયી અને સમજદાર હતો. તેમણે આ વાત સૂરાચાર્યના ગુરુ દ્રાણાચાર્યને કરી. તેમણે સૂરાચાર્યને બાલાવીને કહ્યું કે, "લાહદંડ તો હિંસક શસ્ત્ર ગણાય. સાધુ માટે એ પરિશ્રહરૂપ છે. સાધુથી એ રખાય નહિ અને એનો ઉપયોગ પણ કરાય નહિ."

સૂરાચાર્યે વિનયથી કહ્યું—" ક્ષેષ્ઠદ રિકા મારવા માટે નથી મંગાવી. એ તો સાત્ર લય બતાવવા સાટે મંગાવી છે. તે પણ સૌને અભ્યાસમાં આગળ વધારવા માટે જ મારી ભાવના છે કે શિષ્યા મારાથી સવાયા થાય, સર્વ સ્થળે વાદવિજેતા અને અને આપનું તથા જૈનશાસનનું ગૌરવ વધારે."

દ્રોાણાચાર્યે ગંભીર બની કહ્યું કે—" બધા શિષ્યોની ખુદ્ધિ અને મેધા પ્રખર નથી હોતી. તારી ભાવના ઉમદા છે; પણ બધાને વાદકુશળ બનાવવા હૈાય તો તું જ પહેલાં માળવા જઇ ભાજરાજાના પંડિતાને જીતી આવ."

સ્ત્રાચાર્યે ઊભા થઈ ગુરુને વ'દન કરી કહ્યું કે—"આપની આજ્ઞા શિરાધાર્ય છે. હું પ્રતિજ્ઞા કર્યું છું કે જ્યાં સુખી ભાજરાજાની પંહિતસભાને જીતી ન લઉં ત્યાં સુધી મારે છ વિગઈના ત્યાગ છે." ગુરુએ વહાલથી સ્ત્રાચાર્યના માથે હાથ મૂક્યો અને મૂક મંગળ આશિષ આપ્યા. પછી સ્ત્રાચાર્ય રાજા ભાજની સભામાં જવાની તૈયારી કરીને, આ વાતની જાણ કરવા રાજા ભીમની રાજસભામાં ગયા. તે વખતે રાજા ભાજનું સ્ત્રાચાર્ય માટે આમંત્રણ પણ આવ્યું હતું. ગુરુના આદેશ અને મહારાજા ભીમની શુભકામના મેળવી તેમણે ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. ગજારૂઢ થઈ રાજકીય સન્માન સાથે સ્ત્રાચાર્યે ધારાનગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. રાજા ભાજે સામે જઈ

તેમનું ગૌરવ કર્યું. સૂરાચાર્યની કાવ્યરચનાથી રાજા ભાજ પહેલેથી પ્રભાવિત થયા હતા. તેમની શાસ્ત્રાથ'ની કુશળતાએ ધારાનગરીના અન્ય વિદ્વાના ઉપર ઘણી સુંદર છાપ પાડી.

એક દિવસ રાજા ભાજને જુદાં જુદાં દર્શનાનાં વિવિધ વિધાના જોઈ એમને એક કરવાનું સ્ઝુયું. તેમણે છયે દર્શનાનાં તેમ જ ઉપદર્શનાના અનેક ધર્માચાર્યોને બાલાવી એક વાડામાં પૂર્યા અને જણાવ્યું કે—"તમે સૌ જાદા જાદા ધર્માવિધિ બતાવી જનતાને ભ્રમમાં નાખા છા. તો તમે સૌ મળીને એક એવું દર્શન બનાવા કે જનતાને ભ્રમણા ન રહે. તમે આવી વ્યવસ્થા કરશા તા જ અહીંથી છૂટી શકશા." સ્રાચાર્યને આ વાતની જાણ થઈ. તેઓ રાજા ભાજને મળ્યા અને સમજાવતાં કહ્યું કે—"રાજન્! તમારી આ ધારાનગરીમાં ૮૪ પ્રાસાદ, ૮૪ ચૌટા, ૮૪ બજાર વગેરે અલગ અલગ કેમ છે? તમારા વિચાર મુજબ તા એ દરેકને એક ઠેકાણે એક કરી દેવાં જોઈ એ અને એમ કરવાથી શાહકાને ભટકવાનું કષ્ટ દૂર થાય."

રાજા ભાજ હસીને બાલ્યા કે— "ગુરુદેવ! બધી દુકાના એક કેમ થઇ શકે? સૌને જી જી જી ચીજવસ્તુ જોઇતી હાય છે. તે એક જ સ્થાને હાય તા જબરા ભીડ થાય. માંડી મુશ્કેલી અને પ્રતિકૂળતા સર્જાય. આથી જરૂરિયાત મુજબ જુદ્દી જુદ્દી દુકાના ગાહવેલી છે. શહેરની વ્યવસ્થા અને અનુકૂળતા જાળવવા એમ કરવું જરૂરી છે." સ્રાચાર્ય મૂળ વાત પર આવતાં કહ્યું— " હે રાજન્! પ્રજાની ભિન્ન ભિન્ન રુચિ કે જરૂરિયાતને પૂરી પાડવા માટે જેમ જુદ્દી લુકાના ગાઠની છે તેમ મનુષ્યની ભિન્ન ભિન્ન ખુદ્ધિ, શક્તિ અને પરિસ્થિતિ માટે અલગ અલગ ધર્મ વ્યવસ્થા પણ જરૂરી છે. દયાર્થી જૈનધર્મ પાળે, રસાર્થી કાલધર્મ પાળે, વ્યવહાર-પ્રધાન વેદધર્મને માને, અને મુક્તિવાં છું નિરંજન દેવની ઉપાસના કરે. આવા માનવસંસ્કારો ચિરકાળથી પ્રવતે છે. તેના ઉચ્છેદ કર્ધ રીતે ઇષ્ટ ગણાય?" રાજા ભાજ નિરુત્તર બન્યા. ગુરુદેવની વાત તેને સ્પર્શી ગઈ. બધા ધર્માચાર્યોને મુક્ત કર્યા.

એક વખત રાજા ભાજ દ્વારા રચિત વ્યાકરણમાં અશુદ્ધિએ બતાવી સ્ર્રાચાર્ય વિદ્વત્ સભામાં તેમના ઉપહાસ કર્યા. આથી રાજા ભાજ કૃપિત થયા. આ કાપનું ભયંકર પરિણામ સ્ર્રાચાર્યને ભાગવલું પડે તેમ હતું, પરંતુ કવિ ધનપાલે વચ્ચે પડી સ્ર્રાચાર્યને બચાવી લીધા અને ગુપ્તપણે કુશળતાથી તેમને ત્યાંથી સ્વાના કરી દીધા.

પ્રભાવકચરિત્રકાર કહે છે કે, સ્ર્રાચાર્ય ભાજરાજની પંડિતસભા પર વિજય મેળવી પાટણ પધાર્યા ત્યારે રાજા ભીમદેવ અને સ્ર્રાચાર્ય ખંનેએ હાથી પર બેસાને પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. ગુરુ દ્રોણાચાર્ય પણ શિષ્યના સુખરૂખ આગમન અને વિજયના સમાચાર જાણી અત્યંત પ્રસન્ન થયા હતા.

સાહિત્યક્ષેત્રે શ્રી સ્ત્રાચાર્યની રચનાએ અલ્પ હેાવા છતાં મહત્ત્વપૂર્ણ છે. વિ. મું. ૧૦૯૦ માં તેમણે ગઘ-પદ્મમય 'નેમિનાથચરિત્ર 'ની અને ઉચ્ચકોટિની ઐતિહાસિક 'નાભેય– નેમિદ્રિસ'ધાન કાબ્ય'ની રચના કરી હતી. શ્રી સ્ત્રાચાર્ય કુશળ વાચનાદાતા હતા, તેથી તેમના અનેક શિષ્યા વાદકુશળ બન્યા હતા. અને અનેક ભાવિકા શિષ્ય બન્યા હતા. આ રીતે શાસનની શ્રમણભગવંતા રૂસ્૧

અપૂર્વ પ્રભાવના કરી તેઓએ જીવનના સંધ્યાકાળે યેાગ્ય શિષ્યને પાતાના ઉત્તરાધિકારીપદે સ્થાપી અનશન સ્વીકાર્યું હતું. પરમ સમાધિની અવસ્થામાં, ૩૫ દિવસનું અનશન કરી, સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

સૂરાચાર્ય ગુજેરનરેશ ભીમ, માલવનરેશ ભાજ અને મહાકવિ ધનપાલના સમકાલીન હતા. પાટણમાં ભીમદેવનું રાજ વિ. સં. ૧૦૭૮ થી ૧૧૨૦ સુધી માનવામાં આવે છે. ભાજ-રાજાના સમય વિ. સં. ૧૦૬૭ થી ૧૧૧૧ સુધીના હતા. કવિ ધનપાલે પાતાના ખહેન માટે 'પાઇય લચ્છી નામમાળા' સં. ૧૦૨૯ માં રચી હતી. આ બધાના સમકાલીન હોવાથી શ્રી સ્ર્રાચાર્યના સમય વિ. સં. ૧૦૭૦ થી ૧૧૫૦ સુધીના માની શકાય.

વડગચ્છ સંસ્થાપક

આચાર્ય શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી મહારાજ

શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ વડગચ્છના પ્રધાન આચાર્ય હતા. તેઓ ધીરગ'ભીર, સૌમ્ય, ક્ષમાધર, વિદ્યાસમ્પન્ન અને નવકલ્પવિહારી આચાર્ય હતા. પ્રદ્યુમ્ન, માનદેવ, સર્વ'દેવ આદિ શિષ્યોથી સુશાસિત હતા.

શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિના જીવનને જણાવતા અંશા 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર વૃત્તિ ' અને ' મહાવીર-ચરિય' શ્ર'થમાં મળે છે. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ શ્રી વિમલચંદ્રસૂરિના પટ્ટશિષ્ય હતા. શ્રી વિમલચંદ્ર સૂરિ વનવાસીગચ્છ ચંદ્રકુલની વિહારુક શાખાના છેલ્લા આચાર્ય અને શ્રી દેવસૂરિના પટ્ટશિષ્ય હતા. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિના ગચ્છ વડગચ્છના નામે પ્રસિદ્ધ થયા. આ ગચ્છમાં અથવા શ્રી ઉદ્યોતન-સૂરિની શ્રમણ પર પરામાં પૂનમિયાગચ્છ, તપાગચ્છ, નાગારી તપાગચ્છ, અંચલગચ્છ, ત્રિસ્તુતિક-ગચ્છ અને પાયચંદ્રગચ્છ આદિ ગચ્છાની ઉત્પત્તિ થઈ છે.

શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ દીર્ઘાયુષી આચાર્ય હતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં ઘણી તીર્ધયાત્રાઓ કરી હતી. તેમણે વિ. સં. ૯૯૪ માં આખુતીર્ધની યાત્રા કરી હતી; અને આખુની તળેડીમાં વસેલા તેલી ગામમાં તેઓ રહ્યા હતા. ત્યાં જ્યાતિષવિદ્યાના વિશિષ્ટ ગ્રાનથી એક દિવસ બળવાન ગ્રહનક્ષત્રા સાથે સંતાનવૃદ્ધિના સહજ યાગ જોઇ તેમણે વટવૃક્ષની નીચે સવ્દેવ, માનદેવ, મહિધ્ધર, પ્રદ્યોતન, વર્ધમાન આદિ શિષ્યોને એકીસાથે આચાર્યપદે સ્થાપી તેઓને વટવૃક્ષની જેમ વિસ્તાર પામવાના આશીર્વાદ આપ્યા હતા. ત્યારથી તેમના શિષ્યપરિવાર વડની શાખાની જેમ વિસ્તાર પામતા ગયા અને તેમના ગચ્છ 'વડગચ્છ'ના નામે પ્રસિદ્ધ થયા. વડગચ્છને ખૃહદ્દ્રગચ્છ પણ કહે છે. કેટલાક વિદ્ધાનાના મત મુજબ ચાર્ચાશી ગચ્છાની શાખાઓ આમાંથી નીકળી છે. શુભ નક્ષત્ર જોઈ વટવૃક્ષની નીચે આઠ વ્યક્તિઓને દીક્ષા આપી હતી, પણ આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યા ન હતા એવા ઉદ્લેખા પણ કોઈ કોઈ જચ્ચાએ મળે છે.

માળવાથી શત્રુંજય જતાં વચ્ચે સંભવતઃ શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિના સ્વર્ગવાસ થયા હતા. વડગચ્છની સ્થાપનાના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૧૪૬૪ (વિ. સં. ૯૯૪) માનવામાં આવે છે. રવરે યાસનપ્રભાવક

તે આધારે શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ વીરનિર્વાણની પંદરમી (વિક્રમની દશમી) શતાબ્દીના આચાર્ય પ્રમાણિત થાય છે.

વાદમહાર્ણવ ઠીકાકાર, ન્યાયવનસિંહ, તર્કપંચાનન આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ

જૈન પર પરામાં ઘણા અભયદેવસૂરિ થયા છે. આ અભયદેવસૂરિ નવાંગી ઠીકાકાર અભય-દેવસૂરિ અને મલ્લવાદી અભયદેવસૂરિથી ભિન્ન છે. એમની પ્રસિદ્ધ કૃતિ 'વાદમહાર્ણ'વ–ઠીકા ' છે. આ અભયદેવસૂરિ રાજગચ્છના આચાર્ય હતા. તેમની ગુરુપર પરામાં આચાર્ય નન્નસૂરિ, આચાર્ય અજિત્યશાવાદિસૂરિ, શ્રી સહદેવસૃરિ અને શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ હતા.

અભયદેવ રાજકુમાર હતા. શ્રી પ્રદ્યુમ્તસૂરિ પાસે તેમણે મુનિર્દાક્ષા ગહળ કરી હતી. શ્રી પ્રદ્યુમ્તસૂરિ શાસ્ત્રાર્થનિપુણ આચાર્ય હતા. જૈનદર્શનની સાથે તેઓ વૈદિક દર્શનના પણ નિષ્ણાત હતા. તેમને અનેક વિષયોનું ગહન જ્ઞાન હતું. સપાદલક્ષ (આલિયર) અને ત્રિભુવનગિરિના રાજાઓને બાધ આપી તેઓને જૈન બનાવ્યા હતા. વૈદિક દર્શનના વિદ્રાન રાજા અલ્લટ તેમના પરમ ભક્ત હતા. શ્રી અભયદેવસૂરિએ શ્રી પ્રદ્યુમ્તસૂરિ પાસે વિવિધ વિષયોના ગાહ અભ્યાસ કર્યો હતા. તેઓ જૈનશાસનના પ્રભાવક આચાર્ય હતા, રાજિય તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ થયા હતા. તેઓના ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપાબળના પ્રભાવે અસાધ્ય રાગા શમી જતા હતા. ન્યાયના ક્ષેત્રમાં વિશેષતા પ્રાપ્ત કરવાથી અને વાદમાં ઘણા કુશળ હાવાથી તેમને ન્યાયવનસિંહ અને તર્કપંચાનની પદવીઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

શ્રી અભયદેવસૂરિના પટ્ધર શ્રી ધને લરસૂરિ હતા. તેઓ ગૃહસ્થાવસ્થામાં ત્રિભુવનગિરિના રાજા હતા. તેમના શરીરે ઝેરી ફેાલ્લા નીકળ્યા હતા. અનેક ઉપાયા છતાં તે મટ્યા નહીં. છેવટે, એક દિવસ શ્રી અભયસૂરિના ચરણોદકથી ફેાલ્લા મટી ગયા. બસ, તરત જ તેમણે શ્રી અભયસૂરિનું આજીવન શિષ્યત્વ સ્વીકારી દીક્ષા શ્રહણ કરી. ધારાનગરીના રાજા મુંજ તે સમયમાં પ્રભાવશાળી રાજની હતો. ધને ધરસૂરિને તે ગુરુ માનતો. અન્ય રાજાઓ પણ તેમના રાગી હતા. આથી શ્રી ધને ધરસૂરિના સમયમાં રાજગચ્છ વિશેષ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા. તેમણે ૧૮ શિષ્યોને આચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું હતું. ચિત્તોડમાં ૧૮ હજાર બ્રાહ્મણોને જૈનધર્મી બનાવ્યા હતા અને તેઓને પ્રેરણા કરી ત્યાં ભગવાન મહાવીરતું જિનમ દિર બ ધાવ્યું હતું.

આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિ ન્યાય અને દર્શનશાસ્ત્રના પ્રખર વિદ્વાન હતા. તેમણે આચાર્ય શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરના 'સમ્મતિતક ' શ્રંથ પર સંસ્કૃતમાં ૨૫૦૦૦ શ્લાક પ્રમાણ 'તત્ત્વબાધિની ' નામે વિશાળ દીકા રચી હતી. આનું બીજું નામ વાદમહાર્ણ વ દીકા (વૃત્તિ) પણ છે. વાદમહાર્ણ વ તેને કે દીકા શ્રંથ છે, પરંતુ તેની રચનાશેલી એવી મૌલિક અને પ્રૌઢ છે કે તે સ્વતંત્ર શ્રંથ જેવા લાગે છે. આ શ્રંથમાં આત્મા-પરમાત્મા, માક્ષ આદિ વિષયો

યુક્તિપુર:સર બતાવ્યા છે. પોતાની પૂર્વેના અનેક દર્શનિક ગ્રંથાનું દોહન કરી આચાર્યશ્રી અભયદેવસૃશ્એિ આ ગ્રંથનું નિર્માણ કર્યું છે. અનેકાંતદર્શનની સ્થાપનામાં વિભિન્ન પદ્માને સ્પર્શ કરતી આ 'તત્ત્વેબોધિની' ટીકા પછીના ટીકાકારા માટે સબળ અપ્દાર બની રહી છે. તેની ભાષા મનાહર છે, વાદપદ્ધતિ મૌલિક છે. જુદા જુદા વાદીએ પોતાના પક્ષ રજ્ય કરે છે. આખરે સ્યાદ્વાદન્દર્શન વહે તે દરેક પદ્માની બંને બાજુએ રજૂ કરી સાચી વસ્તુને સ્થાપે છે. આમાં તુલનાત્મક દેષ્ટિએ ઘણું ઘણું જાણવા મળે છે. જેના અને અજેનાના સેંકડા દાર્શનિક વિચારાની વિચારધારા મળે છે.

આગાર્ય શ્રી પ્રસાચંદ્રસૂરિકૃત 'પ્રમેયકમલમાત' ડે' અને શ્રી અભયદેવસૂરિકૃત 'સમ્મતિતક ' ઠીકામાં કેવલીભુક્તિ અને સ્ત્રીમુક્તિ આદિ વિષયા પર પાતાના સંપ્રદાયની માન્યતાએ તું સમર્થન અને પરમતનું નિરસન હોવા છતાં એકળી જાએ આપેલી સુક્તિઓના પરસ્પર કેઇ પ્રભાવ જેવામાં આવતા નથી. આથી જણાય છે કે, બંને આચાર્ય સમકાલીન હતા. જો કે રચના કરતી વખતે એકળીજાના ચંધ જેવામાં ન આવ્યા હોય એમ લાગે છે.

વાદવેતાલ આચાર્ય શાંતિસૂરિ પાસે શ્રી અભયદેવસૂરિ ન્યાયશાસ્ત્ર ભણ્યા હતા અને તેમની શિષ્યમ ડળીમાં દર્શનશાસ્ત્રના વિદ્વાન હતા. ન્યાયવનસિંહ આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિના સમય વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૪૫ શ્રી ૧૬૨૦ (વિ. સં. ૧૦૭૫ શ્રી ૧૧૫૦) માનવામાં આવે છે.

ખુહદ્દ શાંતિ સ્તાત્રના કર્તા તથા વાદિવેતાલ, 'કવીન્દ્ર ' તથા 'વાદીચકવર્તા 'ના બિરુદથી સન્માનિત

આચાર્ય જ્રી શાંતિસૂરીશ્વરજ મહારાજ

વાદિવેતાલ આચાર્ય શ્રી શાંતિસૂરિ પ્રશસ્ત ટીકાકાર હતા. વાદીઓમાં વેતાલની જેમ દુજે ય હાવાથી તેમની પ્રસિદ્ધિ 'વાદિવેતાલ' તરીકે થઈ. 'વાદીચક્રવતી' અને 'ક્વીન્દ્ર' જેવી પદવીઓ પણ તેમને મળી હતી. તેઓ ન્યાયશાસ્ત્રના પ્રકાંડ વિદ્વાન હતા.

વાદિવેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિના દીક્ષાગુરુ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ હતા. વિજયસિંહસૂરિ નામના ઘણા પ્રસિદ્ધ આગાર્ય થયા છે. આ વિજયસિંહસૂરિ થારાપદ્રગચ્છના આગાર્ય હતા. થારાપદ્રગચ્છની ઉત્પત્તિ વેટેધરસૂરિથી થઇ છે. વેટેધરસૂરિના સંબધ યુગપ્રધાન આગાર્ય હારિલસૂરિના ગચ્છ સાથે હતો. વિજયસિંહસૂરિ ચૈત્યવાસી હતા. તેઓ સંપત્કર (શાંત્) મહેતાના ચૈત્યમાં રહેતા હતા. થારાપદ્રગચ્છની ઉત્પત્તિ થારાપદ્ર (ઘરાદ) ગામ સાથે હોવાથી થારાપદ્રગચ્છ નામથી પ્રસિદ્ધિ મળી. વર્તમાનમાં થરાદ ગામ ગુજરાત પ્રદેશ અંતર્ગત દીસા શહેરથી થારે દ્વર છે.

શ્રી શાંતિસૂરિના જન્મ વૈશ્યવંશ શ્રીમાલ ગાત્રમાં થયા હતા. ગુજરાત પ્રદેશ અંતર્ગત ઉન્નતાયુ (ઊણ–ખનાસકાંડા) ગામ તેમનું જન્મસ્થળ છે. શાંતિસૂરિના પિતાનું નામ ધનદેવ અને માતાનું નામ ધનશ્રી હતું. શાંતિસૂરિનું બાલ્યાવસ્થાનું નામ ભીમ હતું. ભીમના પિતા રરેઇ શાસન પ્રભાવક

શ્રેષ્ઠિ ધનદેવ શ્રીમાલ જિનોપાસક હતા. ધનશ્રી પણ જૈનધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાશીલ હતી. ભીમ બાલ્યકાળથી જ ઓજસ્વી, તેજસ્વી અને બુદ્ધિવાન હતો. અનેક પુષ્યલક્ષણોથી લક્ષિત હતો. એક વખત શ્રી વિજયસિંહસૂરિનું ઉન્નતાયુ (ઊણ) ગામમાં આગમન થયું. તેઓ બાળક ભીમને એઇ પ્રભાવિત થયા. શ્રેષ્ઠિ ધનદેવ પાસે તેમણે સંઘના કલ્યાણ માટે બાળકની માંગણી કરી. ધનદેવે પણ શાસનનાં મહાન કાર્ય માટે પોતાના પુત્ર ગુરુદેવને સમર્પિત કર્યો. શ્રી વિજયન્સિંહસૂરિએ બાળક ભીમને સંયમદીક્ષા આપી અને તેમનું નામ મુનિ શાંતિલદ્ર રાખ્યું.

શ્રી શાંતિસ્રિએ આચાર્ય શ્રી સર્વ દેવસ્રિર અને મહાતાકિ કશ્રી અભયદેવસ્રિર પાસે જિનાગમ અને તર્ક શાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળબ્યું હતું. આચાર્ય વિજયસિ હસ્રિરએ તેમને આચાર્ય પદથી અલકૃત કરતાં તેમના સઘળા ઉત્તરાધિકાર અત્યંત સફળતાપૂર્વ કશ્રી શાંતિસ્રુરિએ શાભાવ્યા હતા. તેમના ઉપદેશથી અનેક રાજકુમારા તેમ જ ૭૦૦ શ્રીમાલી કુટું છા જૈનધર્મી બન્યા હતા. તેમની પ્રેરણાથી અનેક સ્થાનામાં જૈનમ દિશે બધાયાં હતાં.

શ્રી શાંતિસૂરિ પ્રખર વિદ્વાન અને વાદકશળ આચાર્ય હતા. એક વખત શ્રી શાંતિસરિ પાટણ પધાર્યા. રાજા ભીમની સભામાં ગયા. તેમની વિદ્વત્તાથી પ્રભાવિત થઇ ભીમ રાજાએ તેમને 'કવીન્દ્ર ' અને 'વાદીચક્રવર્તી 'ની પદવીએ અલ'કૃત કર્યા. ધારાનગરીમાં મહાકવિ ધનપાલે તિલક-મંજરી કથા રચી. તેમણે મહેન્દ્રસૂરિને પૂછ્યું કે—" આ કથાનું સંશોધન કેાણ કરી શકે ?" ગુરુએ તેમને શાંતિસૂરિનું નામ આપ્યું. ધનપાલ શાંતિસૂરિને મળવા ધારાનગરીથી પાટણ આવ્યા. શાંતિસૂરિના દર્શન અને વાર્તાલાપથી તેને અત્યંત સંતાષ થયા. કવિ ધનપાલની વિનંતિથી શાંતિસૂરિએ માળવા તરફ વિહાર કર્યો. ધારાનગરીમાં પધારી રાજા ભાજની સભાના ૮૪ વિદ્વાના સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજય મેળવ્યા. રાજ ભાજ શાંતિસૂરિના શાસ્ત્રાર્થકૌશલ્યથી પ્રભાવિત થયા. રાજા ભાજની સભામાં શાંતિસૂરિ વેતાલની જેમ અજેય રહ્યા, તેથી રાજા ભાજે તેમને 'વાદિવેતાલ' પદથી અલ'કૃત કર્યા શ્રી શાંતિસૂરિ કેટલાક દિવસ ધારાનગરીમાં રહ્યા. તેમણે ત્યાં રહી મહાકવિ ધનપાલની 'તિલકમ'જરી ' કથાનું સંશોધન કરી આપ્યું. ત્યાંથી વિહાર કરી તેઓ પાટણ વ્યાવ્યા. તે સમયે ધનપાલ કવિ તેમની સાથે હતા. એક વખત કવિ ધનપાલે કૌલ (શક્તિ-ઉપાસક) भतना પંડિત धर्भ ने કહ્યું કે—" अस्ति श्वेताम्बराचार्यशान्तिसूरिपरो नहि । (શ્वेतां अस-ચાર્ય શાંતિસૂરિ સમાન બીજા કાેઈ કવિ નથી.) '' કવિ ધનપાલ દ્વારા વારંવાર કરાતી પ્રશાસા સાંભળી પાંડિત ધર્મ શાંતિસૂરિ પાસે આવ્યા અને તેમની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરતાં પરાભવ પાસ્યા. દ્રવિડ દેશના એક વાદરસિકે પણ શાંતિસૂરિ સાથે શાસ્ત્રાર્થમાં હાર કળ્યૂલી. આ રીતે શાસ્ત્રાર્થીમાં વિજય મેળવી તેમણે 'વાદિવેતાલ' બિરુદ સાર્થક કર્યું હતું. શ્રી શાંતિસૂરિ મંત્રાના પણ જાણુકાર હતા. પાટણુના શ્રેષ્ઠિ જિનદેવના પુત્ર પદ્મદેવને સર્પ કરક્યો હતો. થાડા સમય પછી તેને મૃત જાહેર કરાયેા. શાંતિસૃરિએ મંત્રના પ્રયાગથી ઝેર ઉતારી તેને સાંજો કર્યાે હતાે. આ ઉલ્લેખ પ્રભાવકચરિત્રમાં છે.

શ્રી શાંતિસૂરિ પાતાના ૩૨ શિષ્યાને પાટણમાં ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસ કરાવતા હતા. એક વખત તેઓ પાતાના શિષ્યાને દુર્ઘ ટપ્રમેયવ્યવસ્થા સમજાવી રહ્યા હતા. તે વખતે નાંદાગનગરથી આવેલ વડગચ્છના શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ દૂર ઊભા રહી શાંતિસૂરિનું ન્યાયવિષયક પ્રવચન સાંભળ્યું. શ્રી શાંતિસૂરિની અધ્યાપનપદ્ધતિએ મુનિચંદ્રસૂરિને પ્રભાવિત કર્યા. તેઓ ૧૫ દિવસ સુધી ત્યાં આવી, દૂર ઊભા રહી, શાંતિસૂરિ દ્વારા પાતાના શિષ્યોને અપાતી પાઠવાચના ચહુણ કરતા રહ્યા. સાળમા દિવસે શાંતિસૂરિએ પાતાના શિષ્યોની પરીક્ષા લીધી. તેમના શિષ્યામાંથી કાઈ તેમના પ્રશ્નોનું સંતાયજનક સમાધાન આપી શક્યા નહિ. શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ નમ્રતાપૂર્વક શાંતિસૂરિના આદેશ પ્રાપ્ત કરી ૧૫ દિવસના પાઠ અનુક્રમે કહી જણાવ્યા, તેથી શ્રી શાંતિસૂરિ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ત્યારથી શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ શ્રી શાંતિસૂરિના આદેશથી ત્યાં રહી પ્રમાણશાસ્ત્રના અભ્યાસ કર્યો.

એ વખતે પાટણમાં સુવિહિત મુનિઓને રહેવા માટે સ્થાન મળતું નહિ. ચૈત્યવાસીઓનું વર્ચ સ્વ હોવાને લીધે પાટણની આસપાસ પણ સુવિહિતમાર્ગી મુનિઓ માટે સ્થાન મળવું સુલભ ન હતું. આથી શ્રી શાંતિસૂરિના સહયાગથી શ્રાવકોએ સ્થાનીય ટંકશાળની પાછળ એક ઘરમાં શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિને રહેવા માટે યાંગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપી. આ સમયમાં શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ શ્રી શાંતિસૂરિ પાસેથી ન્યાયવિદ્યાનું ગંભીર શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું; અને પછી આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિના ધર્માળંદ્દ, લલિતવિસ્તરા આદિ શ્રંથો ઉપર વૃત્તિ–પંજિકા વગેરેનું સર્જન કર્યું હતું.

સાહિત્યક્ષેત્રમાં શ્રી શાંતિસૂરિની પ્રસિદ્ધિ ટીકા—ગ્રંથકાર રૂપે છે. તેમણે ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર પર पाइच टीकाની રચના કરી છે. આ ઉચ્ચકોટિની પ્રાકૃત દીકા છે. આ દીકાથી શ્રી શાંતિસૂરિના બહુમુખી ગ્રાનના પરિચય થાય છે. પ્રાકૃત ભાષા પરનું તેમનું વિશિષ્ટ સામર્થ્ય પણ માલુમ પડે છે. પાઇય ટીકા (ઉત્તરાધ્યયનની ટીકા) જૈનસાહિત્યમાં વધારે પ્રસિદ્ધ છે. તે ઘણી સામગ્રીથી ભરેલી છે. એનાં ઘણાં પાઠાંતરા છે. કથાનકા સંક્ષિપ્ત શૈલીમાં લખાયાં છે. મૂળપાઠ અને નિર્યુ'કિત બંનેની વ્યાખ્યા કરતી આ દીકા ૧૮૦૦૦ શ્લાકપ્રમાણ છે. આમાં ૫૫૭ ગાથા નિર્યુ'કિતની છે. સ્થાને સ્થાને વિશેષાવશ્યક ભાષ્યની ગાથાઓ તેમ જ દશ્વૈકાલિક સૂત્રની ગાથાઓના પ્રયાગ પણ કરવામાં આવ્યા છે. ભાષા અને શૈલીની દષ્ટિએ આ ટીકા ઘણી ઉત્તમ છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર જેટલી ટીકાઓ મળે છે તેમાં આ ટીકા શ્રેષ્ડ છે. પં. શ્રી કલ્યાણ-વિજયજી ગણિના એક લેખ મુજબ, જીવવિચાર—પયરણ અને સંઘાચાર ચૈત્યવ'દન મહાભાષ્ય નામના શ્ર'થા પણ આ જ શાંતિસૂરિની કૃતિ હોવાનું મનાય છે. પ્રા. હીરાલાલ ૨. કાપડિયાના એક સંશોધનાત્મક લેખના આધારે વાદિવેતાલ શાંતિસૂરિએ અભિષેકવિધિ યાને પર્વ'પ'જિકા રચી છે, આનું સાતમું પર્વ તે જ 'અહ્યુઆનિતરતાત્ર' છે.

અ'તિમ સમયે આચાર્યાશ્રી શાંતિસૂરિ ઉપાસક યશના પુત્ર સાંહે કાઢેલ યાત્રાસંઘ સાથે ગિરનાર પર્વાત પર ગયા હતા. ત્યાં તેઓ ૨૫ દિવસના અનશનપૂર્વાક વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૬૬ (વિ. સં. ૧૦૯૬) જેઠ સુદિ ૯ને મંગળવારે સ્વર્ગાવાસ પામ્યા.

Jain Education International 2010_04

અઢી સૈકા બાદ સુવિહિત સાધુઓના પાટણમાં પ્રવેશ સરળ-સુલભ બનાવનારા આચાર્ય શ્રી જિનેશ્વરસૂરિજી મહારાજ તથા આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિ — એ બંને સુવિહિત શ્રમણશિરામણ ગુરુલાઇ હતા; અને સંસારીપણે પણ સગા ભાઇ હતા. શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ સમર્થ વ્યાખ્યાતા અને પ્રમાણશાસ્ત્ર, પ્રકરણો તથા પ્રબંધાના રચનાકાર હતા. શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિ આગમસાહિત્યના વિશિષ્ટ સાતા, ક્રિયાનિષ્ટ અને વ્યાકરણશાસ્ત્ર વગેરેના રચિયતા હતા. પાટણનરેશ બીમદેવ, પુરાહિત સામેશ્વર, શેવાચાર્ય જ્ઞાનદેવ અને ત્યાંના યાત્રિકાને પોતાના વચંસ્વથી વિશેષ પ્રભાવિત કરી પાટણમાં સુવિહિતમાર્ગી મુનિઓ માટે આવાગમનની સુલભતા પ્રાપ્ત કરવામાં તે બંને બંધુઆચાર્યોના મહત્ત્વના કાળા હતા. શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિના ગુરુ ચાન્દ્રકુલ વડગચ્છના આચાર્ય શ્રી વર્ધમાનસૂરિ હતા. તેઓ સપાદ દેશ–કૂર્ય પુરમાં ચૈત્યવાસી આચાર્ય હતા. તેમનું ૮૪ જૈનમંદિરા પર આધિપત્ય હતું. પરંતુ વિશુદ્ધ ચારિત્રક્રિયાનું પાલન કરવા માટે તેમણે ચૈત્યવાસી પરંપરાના ત્યાગ કરી વડગચ્છના સંસ્થાપક શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિની સુવિહિત પરંપરાના સ્વીકાર કર્યો હતો. આ સુવિહિત પરંપરાના થયેલા શ્રી વર્ધમાનસૂરિ પાસે શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિએ દીક્ષા શ્રહણ હરી હતી. આ વખતે સપાદલક્ષમાં અદ્ધરાજ્યના પુત્ર ભુવનપાલનું શાસન હતું.

ળનારસમાં પં. કૃષ્ણગુપ્ત નામે વિપ્રદેવને શ્રીધર અને શ્રીપતિ નામે છે પુત્રા હતા. તેઓ વેદ-વિદ્યાના પ્રકાંડ પંડિત હતા; ૧૪ વિદ્યાના જ્ઞાતા હતા. એક વખત દેશ–દેશાંતરની યાત્રા કરવા માટે ળંને ભાઈઓએ પ્રયાણ કર્યું. ભ્રમણ કરતાં કરતાં ળંને ભાઈ ધારાનગરીમાં આવ્યા. ળંને ભાઈઓ ભિક્ષા દ્વારા જીવનનિર્વાહ કરતા હતા. માળવાની આ રાજધાનીમાં ભાજ રાજાનું શાસન હતું. તે નગરમાં લક્ષ્મીસ'પન્ન લક્ષ્મીધર નામના શ્રેષ્ઠિ રહેતા હતા. તે આ ળંને ભાઈ ઓને હંમેશાં ભિક્ષા આપતા. એક દિવસ શેઠના ઘરમાં આગ લાગી. ઘરની દિવાલા ઉપર ૨૦ લાખ સિક્ષાઓના લેણદેણના હિસાળ લખ્યા હતો. આગની જ્વાળાઓમાં તે બધું નાશ પામ્યું. આ ઘટનાથી લક્ષ્મીધર શેઠ અત્યંત ચિંતિત હતા. રાજની જેમ શ્રીધર અને શ્રીપતિ ળંને ભાઈ ભિક્ષા અર્થે તે સ્થાને આવ્યા. લક્ષ્મીધર શેઠને ચિંતિત જોઈ, તેમની ઉદાયીનું કારણ જાણી તેમને કહ્યું, " મહાનુભાવ! આપ ખેદ ન કરા. અમે આ પહેલાં આપને ત્યાં ભિક્ષા લેવા માટે આવતા ત્યારે દીવાલા પર લખેલા એ હિસાળ અમે વાંચ્યા હતા, ને આજે અમને તે સંપૂર્ણ ચાદ છે." બંને ભાઈ ઓએ તિથિ, વાર, સંવત અને નામ સહિત સઘળા હિસાળ શેઠને લખી આપ્યા. શેઠ તેમની સ્મરણ-શિક્ત પર અત્યંત પ્રસન્ન થયા. ભાજન, વસાદિ ઘણું દાન આપી તેમનું બહુમાન કર્યું.

આ પ્રસંગથી શેઠે મનમાં વિચાયું કે શાંત પ્રકૃતિ, તીવ્ર યાદશક્તિ અને ખુદ્ધિ

શ્રમણભગવંતા રસ્છ

ધરાવતાં આ પ્રાह્મણપુત્રાથી જૈનશાસનની માટી પ્રભાવના થવાના સંભવ છે. યાંગાનુયાંગે શ્રી વર્ષમાનસૂરિનું આગમન ધારાનગરીમાં થયું. લક્ષ્મીધર શેઠ અંને બ્રાહ્મણ પંડિતાને લઈ શ્રી વર્ષમાનસૂરિ પાસે આવ્યા. વંદન કરી, બે હાથ જેડી, તેમની પાસે બેઠા. શ્રી વર્ષમાનસૂરિ શ્રેષ્ઠ લક્ષણયુષ્ઠત બ્રાહ્મણપુત્રાને જોઈ પ્રસન્ન થયા. શ્રી વર્ષમાનસૂરિના દર્શનથી બંને બ્રાહ્મણપુત્રાનાં હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ જગ્યા. શેઠ પાસેથી તેઓના પૂરા પરિચય મેળવી શ્રી વર્ષમાનસૂરિએ બંનેને મુનિદીક્ષા આપી. આ બંનેની દીક્ષામાં લક્ષ્મીધર શેઠની પ્રખળ પ્રેરણા હતી. દીક્ષા આપ્યા પછી યોગોદ્મહનપૂર્વક શ્રી વર્ષમાનસૂરિએ તેમને સિદ્ધાંતશાસ્ત્રોનું શિક્ષણ આપ્યું; અને કેટલાક સમય પછી તેમની યોગ્યતા સમજી બંને મુનિવરોને આચાર્યપદે સ્થાપ્યા.

એક વખત આ ખંને આચાર્યો શ્રી વર્ષમાનસૂરિની આજ્ઞા લઇ, યોગ્ય માર્ગ દર્શન મેળવી, ગુજરાત પ્રદેશ અંતર્ગત પાટણ પધાર્યા. પાટણમાં સુવિહિતમાર્ગી મુનિએા માટે પ્રવેશ શક્ય નથી એ વાત તેમણે પહેલાં શ્રી વર્ષ માનસૂરિ પાસેથી જાણી હતી. વિ. સં. ૮૦૨ માં ગુજરાતની સ્થાપના કરનાર રાજા વનરાજ ચાવડા ચૈત્યવાસી સાધુએોના પરમ ભક્ત હતો. રાજ્યાભિષેક વખતે તેણે ચૈત્યવાસી શીલગુણસૂરિ અને દેવચંદ્રસૂરિ પાસેથી વાસક્ષેપપૂર્વ આશીર્વાદ મેળવ્યા હતા. ત્યારથી વનરાજ ચાવડાએ તામ્રપત્રમાં લખીને આદેશ આપ્યા હતા કે- " આ આચાર્યીને માનનારા ચૈત્યવાસીઓ સમ્મત મુનિરાંજો જ પાટણમાં રહી શકશે. " ત્યારથી પાટણમાં ચૈત્ય-વાસીઓનું વર્ચાસ્વ વધી ગયું હતું. વિ. સં. ૧૦૮૦ માં પાટણમાં રાજા ભીમદેવનું રાજ હતું. તેમને સામેશ્વર નામે રાજપુરાહિત હતા. તે આ આચાર્યો-શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી છુહિસાગરસૂરિના મામા હતો. ખ'ને આચાર્યો સામે ^શવર પુરાહિતને ત્યાં પહેાંચ્યા. પુરાહિત ખ'ને આચાર્યોના શિષ્ટ વ્યવહાર અને મધુર વેચનાથી પ્રસન્ન થયા. બેસવા માટે આસન આપ્યું. પાતે કંબલ બિછાવી તેમની સામે એઠા. પછી બ'ને આચાર્યા પ્રરાહિતને આશીર્વાદ આપતાં બાલ્યા કે, "જે હાથ-પગ ને મન વિના પણ શહેણ કરે છે, નેત્ર વિના પણ દેખે છે, કાન વિના પણ સાંભળે છે અને સમગ્ર વિશ્વને જાણે છે; પણ તેને કાેઇ જાણતું નથી એવા નિરંજન નિરાકાર મહાદેવ જિને^શ્વર તમારું કલ્યાંણ કરાે." વેદ, ઉપનિષદ્ <mark>અને</mark> જૈનાગમ સમ્મત માન્યતાને પ્રગટ કરતાં આ શ્લાકને સાંભળી પુરાહિત સામેશ્વર નતમસ્તક થઈ ગયાે. વાતચીત દરમિયાન તેણે જાણ્યું કે આ બંને આચાર્યો પાતાના ભાણેજ છે. અહીં પાઝણમાં સુવિહિતમાર્ગી સાધુઓને ઊતરવાનું સ્થળ મળવું શક્ય ન હતું, તેથી પુરાહિત સામેશ્વરે તેમની રહેવાની વ્યવસ્થા પાતાના મકાનમાં કરી.

પાટણના યાજ્ઞિક, સ્માર્ત, દ્રીક્ષિત અને અગ્નિહોત્રી વગેરે વિદ્વાન બ્રાહ્મણા પણ આ બ્રમણાની ખ્યાતિ સાંભળીને આવ્યા અને તેમના ઉપદેશ સાંભળી મુગ્ધ બન્યા. પાટણનરેશ ભીમદેવ પણ આ આચાર્યોના ત્યાગ, તપાંબળ, બુદ્ધિબળ આદિથી પ્રભાવિત થયા. ચૈત્યવાસીઓએ તેમના વિરાધ કર્યો. તેમણે કહ્યું કે, "હે રાજન્! અમને વનરાજ ચાવડાના સમયથી આ લેખિત અધિકાર મળ્યા છે. અહીં ચૈત્યવાસીઓ સિવાય, અમારી સંમતિ વિના કોઈ બ્રમણ રહી શકતા નથી. પૂર્વના રાજાના આદેશ પછીના રાજાએ પાળવા એઈ એ." પ્રત્યુત્તરમાં પાટણનરેશે

રેવર્ડ શાસનપ્રભાવક

કહ્યું કે, "પૂર્વના રાજાનું કરમાન અમારે પણ માન્ય છે; પરંતુ પાટણમાં આવેલા ગુણીજનાનું સન્માન કરવું એ પણ અમારું કર્તવ્ય છે. આથી આપે પણ આપની સંમતિ આ કાર્યમાં આપવી જોઈએ." આ પ્રકારે ચૈત્યવાસીઓને માનપૂર્વક સમજાવી અને તેઓની સંમતિ મેળવી રાજા ભીમદેવે સુવિહિતમાર્ગી મુનિઓના આવાગમનની સગવડ કરી આપી. પુરાહિત સામેશ્વરદેવ અને શૈવાચાર્ય જ્ઞાનદેવના સહયોગથી તેઓને સ્થાનની સુંદર સગવડ મળી.

પ્રભાવકચરિત્રમાં જૈનધર્મના વિશેષ પ્રભાવક આચાર્યોનું વર્ણન છે તેમાં જિનેશ્વરસૂરિ અને ખુદ્ધિસાગરસૂરિનો વિસ્તૃત પરિચય આપવામાં આવેલ છે. નવાંગી ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ પણ તેમની શિષ્યપર પરાના પ્રભાવક શ્રમણ હતા.

સાહિત્ય : શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી બુહિસાગરસૂરિ—બ'ને સાહિત્યસર્જ'ક પણ હતા. શ્રી જિનેશ્વરસૂરિએ કથારૂપે, વિવરણરૂપે, પ્રમાણવિષયક ગ્રં'થાની સ્ચના કરી છે. તેમણે સ્ચેલા ગ્રં'થાના પરિચય આ પ્રમાણે છે :

(૧) લીલાવતીકથાનું નિર્માણ આશાપદ્ધીમાં વિ. સં. ૧૦૮૨ થી ૧૦૮૫ સુધીમાં થયું છે. આ પ્રાકૃત પદ્મમય રચના છે. આ કથાનું પદલાલિત્ય આકર્ષક છે. ^{શ્}લોક આદિ વિવિધ અલં કારાથી મંહિત આ ' લીલાવઈકહા 'ની રચના ચૈત્યવ દન-ટીકા પહેલાં રચી છે. (૨) કથાનક-કોષની રચના ડીડુઆણક (ડીડવાણા) ગામમાં વિ. સં. ૧૧૦૮માં થઇ છે. આ પણ પ્રાકૃત રચના છે. આમાં ઉપદેશાત્મક ૪૦ કથાએા છે. (૩) પંચલિંગી પ્રકરણની રચના વિ. ૧૦૯૨માં થઈ છે. તેમાં મમ્યકૃત્વના લક્ષણાનું વર્ણન છે. આ એક સૈન્દ્રાંતિક કૃતિ છે. આમાં ૧૦૧ ગાથા છે. (૪) ષદુસ્થાન પ્રકરણના ૧૧૧ પદ્દેા છે. આ ગ્રાંથ છ સ્થાનામાં વિભાજિત છે. ૧. વ્રતપરિકમ ત્વ, ૨. શીલતત્ત્વ, ૩. ગુણતત્ત્વ, ૪. ત્રંજુવ્યવહાર, ૫. ગુરુસુશ્રુષા અને ૬. પ્રવચન-કૌશલ. આ છ સ્થાનામાં શ્રાવકના ગુણાનું વર્ણન છે. આ એક સૈદ્ધાંતિક કૃતિ છે. આ ગ્રંથ ઉપર શ્રી અભયદેવસ્રરિએ ૧૬૩૮ શ્લાેકપ્રમાણ ભાષ્યની રચના કરી છે અને થારાપ્રદગચ્છીય શ્રી શાંતિસૂરિએ ટીકા રચી છે. (૫) પ્રમાણલક્ષ્મવૃત્તિ : આનું ગ્રંથાગ્ર પરિમાણ ચાર હજાર શ્લોક-પ્રમાણ છે. કૃતિના મૂળ શ્લાક ૪૦૫ છે. આ પ્રમાણવિષયક સુંદર રચના છે. આમાં પ્રમાણ અને તર્ક પર આધારિત વાદપ્રક્રિયાનું સુંદર વર્ણન છે. આ કૃતિ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિની દાર્શીનેક પ્રતિભાના પરિચય કરાવે છે. (૧-૭) અષ્ટકપ્રમાણવૃત્તિ અને ચૈત્યવ'દન ટીકાની રચના જાવાલિપુર (જાલાર)માં થઈ છે. અષ્ટકપ્રમાણવૃત્તિ શ્રી હસ્ભિદ્રસૂરિ કૃત અષ્ટકપ્રકરણની વ્યાપ્યા છે. આ કૃતિના રચનાકાળ વિ. સં. ૧૦૮૦ છે. ચૈત્યવંદન ટીકાનું પદપરિમાણ ૧૦૦૦ છે. આ ટીકાની રચના વિ. સં. ૧૦૯૨ માં થઇ છે.

શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિએ જાવાલિનગરમાં ખુદ્ધિસાગર શ્રંથાશ્ર 'સપ્તસહસ્રકલ્પમ્' ૭૦૦૦ રચ્યાે. 'શખ્દલહ્યલહ્મ' અને 'પંચશ્રંથી' એ તેનાં ખીજાં નામાે છે. આ વ્યાકરણ શ્રંથ છે. તેમનું વ્યાકરણ તે યુગની જૈન વિદ્વાન વૈયાકરણામાં ઉચ્ચકાેટિની રચના છે. તેની રચના વિ. સં. ૧૦૮૦માં થઈ હતી. આ શ્રંથામાં પ્રાપ્ત સંવતને આધારે શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિના સમય વીરનિર્વાણની સાળમી (વિક્રમની ૧૧મી–૧૨મી) શતાખ્દીના સિદ્ધ થાય છે.

સાં ડેરગચ્છીય મહાપ્રભાવી, ઉગ્ર તપસ્વી, મંત્રવિદ્યાના જ્ઞાતા આચાર્ય^દશ્રી યશાભદ્રસ્**રિજી મહારાજ**

શ્રી યશેલિદ્રસૂરિ મહાપ્રભાવક, મંત્રવિદ્યાના જાણકાર, વાદવિજેતા અને રાજપૂજિત આચાર્ય હતા. તેમના પુષ્યપ્રભાવે ઘણા જૈનધર્મી બન્યા હતા. શ્રી યશેલિદ્રસૂરિ સાં ડેરગચ્છના આચાર્ય ઇશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા. મારવાડના સાં ડેરાવ નામના ગામથી 'સાં ડેરગચ્છ ' નીકળ્યા હતો. તે ચૈત્યવાસી ગચ્છ હતો. આ ગચ્છ પ્રાચીન છે. હત્યું ડીગચ્છ તે આ ગચ્છની શાખા છે. સાં ડેરગચ્છ સમય જતાં તપાગચ્છમાં ભળી ગયા છે.

શ્રી યશાભદ્રસૂરિનો જન્મ વિ. સં. ૯૫૭ માં 'પીંડવાડા પાસેના પલાઈ ગામમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ પુષ્યસાર, માતાનું નામ ગુષ્યુસું દરી અને તેમનું પાતાનું નામ સુધર્મા હતું. સુધર્મા બાલ્યવયના હતા ત્યારે, એક વખત નિશાળમાં તેનાથી બ્રાહ્મણપુત્ર કેશવના ખડિયા કૂડી ગયા. કેશવે એ જ ખડિયા પાછા આપવા હડ પકડી. પણ એ શક્ય ન હાઇ અગદા વધુ અલ્યો. બ'નેએ એકબીજને 'જોઈ લેવાની' ધમકી આપી.

એક દિવસ આચાર્ય ઇધ્વરસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં પલાઈ પધાર્યા. તેમને ૫૦૦ શિષ્યો હતા. તેમણે ૬ વર્ષ સુધી વિગઈ ન વાપરવાના નિયમ લીધા હતા. તેમના ઉત્કૃષ્ટ તપ—ત્યાગને પ્રભાવે મું કારાનાં બદરદેવી તેમને સાધ્ય હતાં. તેમના કહેવાથી સુધર્માના ઉજ્જવળ ભવિને જાણી પલાઈ પધાર્યા હતા. ત્યાં સુધર્માના ઉજ્જવળ ભવિષ્યની તેમના માતાપિતાને જાણ કરી અને તેમની સંમતિપૂર્વક સુધર્માને દીક્ષા આપી. થાડા જ સમયમાં ગુરુએ તેમને શાસ્ત્રાદિના તલસ્પશી અભ્યાસ કરાવી, શાસ્ત્રવિદ્યામાં પારંગત બનાવ્યા, અને સર્વ રીતે યાગ્ય જાણી, મું કારા મુકામે આચાર્યપદે આરૂઢ કરી શ્રી યશાભદ્રસૂરિ નામે ઉદ્દેશિયત કર્યા.

આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિએ પણ સૂરિપદ-પ્રાપ્તિ સાથે જ જાવજજીવ է વિગર્ઇના ત્યાગ કર્યો અને સાથાસાથ આહારમાં માત્ર ૮ કાેળિયા લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. તેમના આ ઉગ્ર તપથી તેમને પણ બદરદેવી સાધ્ય બની. ઉપસંત, સૂર્યદેવે તેમને ત્રણે લાેકને બતાવનારી અંજનકૂપિકા તથા સિદ્ધમંત્રાયુષ્ઠત સુવર્ણાક્ષરી પાથી આપી. આ પાથી દ્વારા આચાર્યશ્રીએ ગગનગામિની વગેરે અનેક મહાસિદ્ધિએ પ્રાપ્ત કરી. તેઓ નિત્ય પાંચ તીર્થાની યાત્રા કરીને જ આહાર લેતા હતા. શ્રી યશાભદ્રસૂરિનું વૃત્તાંત અનેક ચમતકારિક ઘટનાઓથી ભરેલું છે.

એક વાર શ્રી યશાભદ્રસૂરિની નિશ્રામાં સાં ઉરાવમાં પ્રતિષ્ઠા મહેત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો હતો. આ પ્રસંગે ધાર્યા કરતાં વધારે માણસા આવી જવાથી ઘી ખૂડી ગયું. ત્યારે સૂરિજીએ વિદ્યાના અળે પાલીના ધનરાજ શ્રેષ્ઠિના ઘરેથી ઘી મંગાવી આપ્યું! ધનરાજ શ્રેષ્ઠિને પાછળથી આ વાતની જાણુ થઈ ત્યારે તેણે પણ એ ઘીના પૈસા લીધા નહીં. એક દિવસ ઉજ્જૈનમાં મહાકાલના મંદિરમાં દીવાની જ્યોતથી ચંદરવા અળવા લાગ્યા. આ સમયે સૂરિમહારાજ અલ્વર રાજાના મંત્રીએ બનાવેલા દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા આહડ પધાર્યા હતા. તેમને આહડમાં બેઠાં બેઠાં જ એ ચંદરવાને હોલવી નાખ્યા હતા. તેમણે આહડ, કરહેડા, કવિલાણ, સાંભર અને

ભેસરમાં એક જ દિવસે અને એક જ મુહૂર્તે પ્રભુ-પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. કવિલાણમાં પાણીની તંગી પડી તો તેમણે કૂવામાં વાસક્ષેપ નાખી એ કૂવાને પાણીથી ભરી દીધા, જે ઘણા સમય સુધી અખૂટ રહ્યો.

વિ. સં. ૯૯૭ લગભગમાં આહડના ભદ્ર શેઠના સંઘ સાથે સૂરિમહારાજ શત્રું જય, ગિરનાર આદિ તીર્શીની યાત્રાએ નીકળ્યા હતા. વચમાં રાજા સામંતસિંહ ચાવડાએ, સૂરિજીની ના હોવા છતાં, પાટણમાં બેલાવી, મહેલમાં રોકી એક એારડામાં પૂરી દીધા. સૂરિજી ત્યારે પેતાનું લઘુ રૂપ બનાવી આકાશમાર્ગ ઊંડી સંઘમાં જઈ પહોંચ્યા. અને પછી તરત જ રાજા પાસે માણસને માકલી ધર્મ લાભ કહેવરાવ્યા. આથી રાજા સામંતસિંહ અને મૂળરાજ સાલંકીએ સૂરિજી પાસે આવી 'અમે આ ભક્તિ માટે કર્યું હતું, પણ અવન્ના થઈ.' એમ કહી ક્ષમા માગી. અને પોતાનું આયુષ્ય પૃછ્યું. સૂરિજીએ છ મહિનાનું આયુષ્ય જણાવ્યું અને ધર્મ ધર્મા કરવા ઉપદેશ આપ્યા. રસ્તામાં સંઘને પાણીની ખેંચ પડી ત્યારે સૂરિજીએ વિદ્યાના ળળે સૂકું તળાવ પાણીથી ભરી દીધું. સંઘ સાથે શત્રું જય અને ગિરનારની યાત્રા કરી. આ સમયમાં એક ચાર ભગવાન નેમનાથનાં પ્રતિમાજને પહેરાવાતાં આભૂષણે લઈ નાસી ગયા હતો. સૂરિજીએ એ ચારનાં નામ, સ્થાન અને નિશાની આપ્યાં, જેના આધારે આભૂષણે પાછાં મળી ગયાં અને સૂરિજીના કહેવાથી એ ચારને છોડી મૂકવામાં આવ્યા. સુરિમહારાજ સંઘ સાથે પુનઃ આહડ પધાર્યા. ત્યાંથી વિહાર કરી નાડલાઈ પધાર્યા, ને ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું.

શ્રી યશેલિદ્રસૂરિ બાલ્યવયે નિશાળે લાલુતા હતા ત્યારે જે બ્રાહ્મણપુત્ર કેશવ સાથે ઝગંડા થયા હતા તે હવે જેગી બની ઝુદી ઝુદી વિદ્યાઓમાં પારંગત થયા હતા. તેલે નાડલાઈ આવી આચાર્ય ઉપર મંત્ર-તંત્ર દ્વારા અનેક ઉપદ્રવા અજમાવ્યા, પણ દરેક વખતે તેને નિષ્ફળતા મળી. વાદમાં પણ તે હારી ગયા. એક પ્રસંગમાં કેશવ જેગીએ તપેશ્વર મહાદેવનું મંદિર અને આચાર્ય યશાલદ્રસૂરિએ વલભી કે ખેડબ્રહ્માથી શ્રી આદિનાથનું મંદિર આકાશમાંમાં નાડલાઈ લાવી સ્થાપિત કર્યું હતું, જે આજે પણ વિદ્યમાન છે. આ ઘટના વિ. સં. ૯૯૬ થી ૧૦૧૦ સુધીમાં બની હતી.

શ્રી યશોભદ્રસૂરિને શ્રી શાંતિસૂરિ, શ્રી અલિભદ્રસૂરિ, શ્રી ખીમઋષિ વગેરે અનેક શિષ્યા તથા શ્રી સુમતિસૂરિ, શ્રી કૃષ્ણઋષિ, શ્રી પૂર્ણભદ્રસૂરિ વગેરે અનેક પ્રશિષ્યા હતા.

શ્રી યશાભદ્રસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૯૫૭ માં અને સૂરિપદ વિ. સં. ૯૬૮ માં થયેલ. તેમણે સં. ૯૬૯ માં મુંડારા અને સાં ડેરાવમાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી. સં. ૧૦૧૦ માં ૮૪ વાદ જીત્યા હતા. તેમના સ્વર્ગવાસ સં. ૧૦૨૯ કે ૧૦૩૯ માં નાડલાઈમાં થયા હતા. તેમનું અન્તિસંસ્કાર-સ્થાન 'શિલા' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ઘણા યાત્રિકા અહીં ફૂલ ચઢાવે છે ને માનતા માને છે. નાડલાઈનું આ સ્થાન પરચાપૂરક મનાય છે.

(સૌજન્ય: ચંદનમલજ લોકમચંદજ, ૩૨૧–૨૪ શાંતિનગર સાસાયટી, પૂના–૨)

અંગશાસ્ત્રાને સુલભ અને સુગમ બનાવનાર મહાસમર્થ નવાંગી ટીકાકાર આચાર્યર્જી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ

જૈનપર પરામાં અભયદેવસૂરિ નામે કેટલાયે આચાર્યા થયા છે, તેમાં આ આચાર્ય અભય-દેવસૂરિ નવાંગી ટીકાકાર તરીકે ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. તેઓ ચંદ્રકૃલીય સુવિહિતમાર્ગી શ્રી વર્ષ માનસૂરિના પ્રશિષ્ય અને શ્રી ખુદ્ધિસાગરસૂરિના શિષ્ય હતા. શ્રી વર્ષ માનસૂરિ પ્રારંભમાં કૂચ પુરના ચૈત્યવાસી હતા. તેમનું ૮૪ જિનમ દિરા પર સ્વામિત્વ હતું. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિની પર પરાથી પ્રભાવિત થઈ તેમણે ચૈત્યવાસના ત્યાગ કરી સુવિહિતમાર્ગી પર પરાના સ્વીકાર કર્યો હતા.

આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિના જન્મ વૈશ્યપરિવારમાં વીરનિર્વાણ સં. ૧૫૪૨ (વિ. સં. ૧૦૭૨)માં થયા હતા. ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ માલવદેશની રાજધાની ધારાનગરી તેમની જન્મભૂમિ હતી. તે મહીધર શેઠના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ ધનદેવી હતું. અને તેમનું જન્મનામ અભયકુમાર હતું. ધારાનગરીમાં એ વખતે રાજા ભાજનું શાસન હતું. અભયકુમાર છુદ્ધિશાળી બાળક હતા, તેથી પરિવાર પાસેથી સહજપણે ધાર્મિક સંસ્કારા મળ્યા હતા. એક વખત શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ અને બુદ્ધિસાગરસૂરિ ધારાનગરીમાં પધાર્યા. પિતા મહીધર સાથે અભયકુમારે તેઓનું પ્રવચન સાંભળ્યું. બાળકના મન પર વૈરાગ્યના રંગ લાગ્યો. માતા-પિતાની આજ્ઞા લઈ અભયકુમારે શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ પાસે દીક્ષા ચહણ કરી, અને શ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરિના શિષ્ય બન્યા. દીક્ષા બાદ બાળમુનિએ ગંભીરતાપૂર્વક આગમાનો અભ્યાસ કર્યો. ગુરુજન પાસે ગ્રહણ અને આસેવન શિક્ષા ગ્રહણ કરી મહાકિયાનિલ્ઠ અભયદેવમુનિ શાસનરૂપી કમળને વિકસિત કરવા માટે સૂર્ય શા તેજસ્વી જણાવા લાગ્યા. આચાર્ય શ્રી વર્ષમાનસૂરિના આદેશથી શ્રી જિનેશ્વરએ તેમને વિ. સં. ૧૦૮૯માં, ૧૯ વર્ષની વયે, આચાર્ય પદથી અલંકૃત કર્યા.

આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિ સિહાંતાના ગંભીર ગ્રાતા હતા. આગમેતર વિષયોનું પણ તેમને વિશાળ ગ્રાન હતું. શ્રમણગણને તેઓ આગમની વાચના આપતા હતા. શ્રી વર્ષમાનસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી, એક વખત રાત્રિના સમયે આચાર્ય અભયદેવસૂરિ ધ્યાનમાં બેઠા હતા. તે સમયે તેમને ઢીકા રચવાની પ્રેરણા થઈ. પ્રભાવકચરિત્ર આદિ શ્રંથા પ્રમાણે આ પ્રેરણા શાસનદેવીએ કરી હતી. રાત્રિ સમયે ધ્યાનસ્થ અભયદેવસૂરિની સામે શાસનદેવી પ્રગટ થઈને બેલ્યા, "મુનિવર્ય! આચાર્ય શીલાંકસૂરિ અને કાેડ્યાચાર્ય વિરચિત ઢીકાસાહિત્યમાં આચારાંગ અને સૂત્રકૃતાંગ આગમની ઢીકાએ સુરક્ષિત છે, જ્યારે બાકીના આગમોની ઢીકાએ કાળદોષના પ્રભાવે હુપ્ત થઈ ગઈ છે, આથી આ ક્ષતિ દૂર કરવા માટે આપ સંઘના હિતાયે પ્રયત્નવાન બના અને ઢીકા રચવાના કાર્યોના પ્રારંભ કરો."

આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિએ કહ્યું કે– " દેવી! મારા જેવા જડમતિ દ્વારા શ્રી સુધર્મા-સ્વામીકૃત આગમા પૂર્ણરીતે જાણવા પણ કહિન છે. અજાણતાં ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા થર્ધ જય તો આ કાર્ય કર્મળ ધન અને અનંત સંસારની વૃદ્ધિનું નિમિત્ત બની જય. આપનાં વચનાનું ઉલ્લંઘન

શાસનપ્રભાવક

કરવું પણ ઉચિત નથી. આથી તમારા દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ સંકેત પર મારી સ્થિતિ કિંકર્ત વ્યવિમૃદ્દ જેવી થઇ છે. " આચાર્ય શ્રી અભયદેવસૂરિના મનનું સમાધાન આપતાં શાસનદેવીએ કહ્યું કે— " હે પંડિત માન્ય! સિદ્ધાંતોના સઘળા અર્થ ગ્રહણ કરવામાં આપને સર્વથા યાગ્ય સમજ મેં આપની પાસે આ મહત્ત્વપૂર્ણ કાર્યની પ્રાર્થના કરી છે. આગમપાઠામાં જ્યાં આપને સંદેહ થાય ત્યાં મને યાદ કરજો. હું શ્રી ગીમ ધરસ્વામીને પૂછીને આપના પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કરીશ. "

શાસનદેવીનાં આ વચનાથી આચાર્ય અલયદેવસૂરિને સંતાષ થયા. આગમ જેવાં મહાન કાર્યમાં તપાળળ આવશ્યક છે, એમ વિચારી તેમણે અખંડ આયંબિલ તપ સાથે ઠીકા–રચનાના પ્રારંભ કર્યો. એકાગ્રતાથી તેઓ પાતાનાં કાર્યમાં લાગી ગયા. અને શ્રમપરાયણવૃત્તિને લીધે નવ અંગ—આગમ પર ઠીકાગ્રંથા રચવામાં તેઓ સફળ બન્યા. ઠીકા–રચનાના કાર્ય પછી તેઓ ધાળકા પધાર્યા. આ દરમિયાન નિરંતર આયંબિલ તપના લૂખખાસૂક્કા આહારને લીધે અને સતત પરિશ્રમને કારણે તેમને કાઢ થયા. વિરાધીઓમાં અપવાદ ફેલાયા કે—' કોઢ ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણાનું પ્રતિફળ છે. શાસનદેવી રૂષ્ટ થઇ તેમને દંડ આપી રહી છે.' આવી વાતા સાંભળીને આચાર્ય અભયદેવસૂરિ ખૂબ વ્યથિત થયા. રાત્રિના સમયે તેમણે ધરણેન્દ્રનું સ્મરણ કર્યું. શાસનહિતૈયી ધરણેન્દ્રનું તેમને પ્રસન્ન થઇ રાગશમનના ઉપાય બતાવી સ્વસ્થ બનાવ્યા.

એક દિવસ સ્વપ્નાવસ્થામાં આચાર્ય અભયદેવસૂરિને લાગ્યું કે, વિકરાળ મહાકાળદેવે મારા શરીરને આકાંત કર્યું છે. આ સ્વપ્નને આધારે અભયદેવસૂરિએ વિચાર્યું કે, મારું આયુષ્ય ક્ષીણુપ્રાય છે, આથી અનશન કરી લેવું યોગ્ય છે. સ્વપ્નાવસ્થામાં આચાર્ય અભયદેવસૂરિ સમક્ષ કરીથી પ્રગટ થઈ ને ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે— "મેં આપના કાઢ શમન કરવા ઉપાય બતાવ્યા છે, માંદે આપ નિશ્ચિત અના." શાસનપ્રભાવનામાં જાગરૂક આચાર્ય અભયદેવસૂરિએ કહ્યું કે— "દેવરાજ! મને મૃત્યુના ભય નથી; પણ મારા રાગને નિમિત્ત બનાવી પિશું કે લાકા હારા પ્રચારિત ધર્મ સંદની નિંદા દુઃસદ્યા બની છે." ત્યારબાદ ધરણેન્દ્રના કહેવા મુજબ શ્રાવકસંઘની સાથે અભયદેવસૂરિ સ્તંભન શ્રામમાં આવ્યા. સેઢી નદીના કિનારે ધરણેન્દ્રએ બતાવેલા સ્થાને તેમણે 'જયતિહુઅણ ' નામના ૩૨ શ્લાકના સ્તાત્રને રચ્યું. આ સ્તાત્રની રચનાથી ત્યાં શ્રી પાર્શનાથની પ્રતિમા પ્રગટ થઈ. આ પ્રતિમા આજે ખંભાતમાં છે.

પૂર્વ કાળમાં કોઇ સમયે શ્રીકાંતાનગરીમાં ધનેશ શ્રાવકને ત્રણ પ્રતિમાઓ તેની અધિષ્ઠાયક દેવીની કૃપાથી સમુદ્રમાંથી પ્રાપ્ત થઇ હતી. શ્રાવકે એક પ્રતિમા ચારૂપ નામના ગામમાં, બીજ પ્રતિમા પાટણમાં અને ત્રીજી પ્રતિમા સેઢી નદીના કિનારે વૃક્ષાની વચ્ચે ભૂમિમાં સ્થાપન કરી હતી. આ છેલ્લી પ્રતિમાની સામે એસી નાગાજુ ને રસસિદ્ધિ વિદ્યાની સાધના કરી હતી. અભયદેવસૂરિની સાધના દ્વારા સેઢી નદીના કિનારે પ્રતિમા પ્રગટ થયાની ઘટનાથી જનાપવાદ મદી ગયા; લોકો અભયદેવસૂરિની પ્રશાસા કરવા લાગ્યા. પછીથી ધરણેન્દ્રના કહેવાથી શ્રી અસય-દેવસૂરિએ સ્તાત્રની છેલ્લી છે ગાથાએ લુપ્ત કરી દીધી. 'જયતિહુઅણ' સ્તાત્રની આ ચમતકારિક ગાથાએ લુપ્ત કરી દેવાની વાત વિવિધતીર્થ કલ્પમાં પણ છે. તેમાં કહ્યું છે કે, આ પદાતું

શ્રમણભગવ તા

વિધિપૂર્વ'ક ઉચ્ચારણ કરવાથી દેવને આહ્વાન કરનારની સામે આવવું પડતું હતું. લોકો તેના દુરુપયાગ કરવા લાગ્યા; તેથી સ્તાત્રમાંથી છેલ્લાં છે પદા લુપ્ત કરી દેવામાં આવ્યાં.

પ્રભાવકચરિત્રમાં જણાવ્યા મુજબ, ટીકારચનાની પ્રતિલિપિ તૈયાર કરવાનું કામ તામ્ર-લિપ્તિ, આશાપલ્લી, ધવલકનગરીના ૮૪ તત્ત્વન્ન સુદક્ષ શ્રાવકાએ કર્યું. એ વખતે ૮૪ પ્રતિઓ લખાઇ હતી. પ્રતિલિપિ લખવામાં ત્રણ લાખ દ્રમક (મુદ્રાવિશેષ)ના વ્યય થયા હતા, જેની વ્યવસ્થા રાજા ભીમે કરી હતી. શાસનદેવીએ ફેંકેલાં આબૂષણા લઇ શ્રાવક રાજા ભીમ પાસે ગયા હતા. તેના બદલામાં રાજા ભીમે ત્રણ લાખ દ્રમક આપ્યાં હતાં. આ દ્રવ્યથી અભયદેવ-સૂરિના ટીકાયાં શે લખવામાં આવ્યા હતા.

ટીકારચનાનું કાર્ય પૂર્ણ કરી આચાર્ય અભયદેવસૂરિ પાલ્હઉદા ગામમાં વિચરી રહ્યા હતા. ત્યાંના બ્રાવેકો સામે સંકટ આવ્યું હતું. માલથી ભરેલાં તેમનાં વહાણા સમુદ્રમાં ડૂળી ગયાના સમાચાર જાણી બ્રાવેકો બેચેન થઈ ગયા હતા. યથાચિત સમયે વહાણ આવી પહોંચ્યાં નહિ તેથી બેચેની વધી ગઈ હતી. આચાર્ય અભયદેવસૂરિ જાતે તેમની વસ્તીમાં દર્શન આપવા ગયા. ત્યાં તેમણે પૂછ્યું કે—" વંદન વેળાનું અતિક્રમણ કેમ થયું ?" બ્રાવકોએ, નમ્રતાથી, માલ ભરેલાં વહાણા સમુદ્રમાં નષ્ટ થયાના સમાચાર સંભળાવ્યા. આ જાણી આચાર્ય અભયદેવસૂરિએ કહ્યું કે—" ચિંતા ન કરો. ધર્મના પ્રતાપે ખધું ઠીક થઈ જશે." આચાર્ય અભયદેવસૂરિના આ શખ્દોથી બ્રાવેકામાં આશા જન્મી અને બીજા દિવસે વહાણા સુરક્ષિત આવી જવાના સમાચાર જાણી સૌ કાઈ ખૂબ જ રાજી થયા. આચાર્ય અભયદેવસૂરિ પાસે જઈ નમ્ર સ્વરે બ્રાવેકોએ નિવેદન કર્યું કે—" આ માલ વેચતાં જે લાભ થશે તેના અર્ધ ભાગ ટીકાસાહિત્યના લેખનકાર્યમાં વાપરીશું." આમ, બ્રાવેકોના આવેલા આ ધનરાશિથી પણ ટીકાસાહિત્યની ઘણી પ્રતિલિપિએ નિર્માણ થઈ. તે વખતના મુખ્ય આચાર્યો પાસે અનેક સ્થાનામાં તેમનું ટીકાસાહિત્ય પહોંચાડવામાં આવ્યું.

આચાર્ય અભયદેવસૂરિની ટીકાંઓની રચનાના કાર્યમાં દ્રોણાચાર્યના મહાન સહયાગ પ્રાપ્ત થયા હતા. દ્રોણાચાર્ય ચૈત્યવાસી આચાર્ય હતા. તે વિશ્વત શ્રુતઘર હતા. અભયદેવસૂરિ સુવિહિતનાગી હતા. દ્રોણાચાર્યના સંબંધ ચૈત્યવાસી પરંપરા સાથે હોવા છતાં અભયદેવસૂરિ પ્રત્યે તેમના વિશેષ સદ્ભાવ હતા. અભયદેવસૂરિ પણ દ્રોણાચાર્યના આગમગ્રાનથી વિશેષ પ્રભાવિત હતા. દ્રોણાચાર્ય પાતાના શિષ્યાને આગમવાચના આપતા હતા ત્યારે અભયદેવસૂરિ પાતે પણ તેમની પાસે વાચના લેવા જતા. અભયદેવસૂરિને દ્રોણાચાર્ય ઊભા થઈ સન્માન આપતા હતા, અને પાતાની પાસે આસન આપતા હતા. શ્રી અભયદેવસૂરિની ટીકાઓનું જે વિદ્વાનાએ સંશોધન કર્યું હતું તેમાં દ્રોણાચાર્ય મુખ્ય હતા. અભયદેવસૂરિએ પાતાની ટીકાઓની પ્રશસ્તિમાં દ્રોણાચાર્યના આદરભાવથી ઉલ્લેખ કર્યો છે.

સાહિત્યસર્જન : આચાર્ય અભયદેવસૂરિની પ્રસિદ્ધિ નવાંગી ટીકાકાર તરી કે છે; પરંતુ તેમણે અંગસૂત્રા સિવાય બીજા ચંથા ઉપર પણ ટીકાએા રચી છે. તેમની એક ટીકા શ્ર. ૩૦ ર૩૪ શાસનપ્રભાવક

ઉપાંગ આગમ ઉપર પણ છે. તેમણે સ્વતંત્ર ગંધરચના પણ કરી હતી. ગણધર શ્રી સુધર્મા-સ્વામીના આગમસાહિત્યના ગૂઢાર્થ સમજવા માટે આચાર્ય અભયદેવસૂરિની ટીકાઓ ચાવી સમાન માનવામાં આવે છે. આ ટીકાઓ સંક્ષિપ્ત અને શખ્દાર્થપ્રધાન છે. તેમાં અનેક વિષયોનું નિરૂપણ કરવામાં આવેલ છે. તેમની આ ટીકાઓની સહાય વિના અંગશાસ્ત્રના રહસ્યને સમજવું મુશ્કેલ છે. તેમણે દ્રાદશાંગીમાંના અંગ ૩ થી ૧૧ ઉપર ટીકા લખી છે. તેમણે રચેલ ટીકા વગેરે ગ્રાંથોના પરિચય આ પ્રમાણે છે:

૨થાનાંગવૃત્તિ : મૂળસૂત્રાે પર સ્થાનાંગવૃત્તિની સ્થના છે. સૂત્રસંબદ્ધ વિષયાેનું વિસ્તારથી વિવેચન છે. દાર્શનિક દેષ્ટિએાની વિશદ વ્યાખ્યા છે. વૃત્તિમાં કચાંક કચાંક સંક્ષિપ્ત કથાનક છે. આ વૃત્તિની રચનામાં શ્રી અભયદેવસુરિને સંવિત્તપાક્ષિક અજીતસિંહસૂરિના શિષ્ય શ્રી યશાદેવગણિના સહયોગ પ્રાપ્ત થયેા હતો. દ્રોણાચાર્યના નામાલ્લેખ પણ આ ટીકામાં છે, જેમણે આ ટીકાનું સંશોધન કર્યું હતું. આ ટીકાના રચનાકાળ વિ. સં. ૧૧૨૦ છે. આનું શ્ર'થમાન ૧૪૨૫૦ પદપરિમાણ છે. સમવાયાંગ**ટૃત્તિ : આ** વૃત્તિની રચના પણ મૂળ સૂત્રો પર છે. આ મધ્યમ પરિમાણની ટીકા છે. આમાં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના તથા ગ'ધહસ્તિ ભાષ્યના ઉલ્લેખ છે. આ ટીકાની રચના વિ. સં. ૧૧૨૦ માં પાટણમાં થઈ *છે*. આનું ગ્ર<mark>ંથમાન</mark> ૩૫૭૫ ^{શ્}લાેક પરિમાણ છે. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞ**િત વૃત્તિ :** આ સંક્ષિપ્ત શખ્દાર્થ પ્રધાન ટીકા છે. આમાં એક વ્યાખ્યાપ્રરૂપિતના દશ અર્થ વતાવ્યા છે, જે ભિન્ન ભિન્ન અર્થધાધની *દ*ષ્ટિએ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આ ટીકામાં શ્રી સુધર્માસ્વામી આદિને નમસ્કાર કર્યા પછી ટીકાકારે આ સૂત્રની પ્રાચીન ટીકા, ચૂર્ણિ અને જીવાભિગમ આદિની વૃત્તિની સહાયતાથી ટીકા રચવાના સંકલ્પ કરેલા છે. આથી સ્પષ્ટ છે કે, ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ સામે ભગવતીસૂત્રની પ્રાચીન ટીકા હતી. ટીકાના અંતમાં શ્રંથકારે જિનેશ્વરસૂરિથી પાતાની ગુરુપર પરાના ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ દીકાની રચના વણ અભયદેવસૂરિએ પાટણમાં વિ. સં. ૧૧૨૮ માં કરી હતી. આ ટીકાનું ગ્રંથમાન ૧૮૬૧૬ શ્લાેકપરિમાણ બતાવ્યું છે. **જ્ઞાતાધર્મ**-કથાવૃત્તિ : મૂળસૂત્રસ્પરી^૧ શબ્દાર્થપ્રધાન આ ટીકા ૩૮૦૦ ^{શ્}લાકપરિમાણ છે. આ ગ્રંથની રચના પાટણમાં વિ. સં. ૧૧૨૦ માં વિજયાદશમીને દિવસે થઇ છે. જ્ઞાતાધમ કથાના છે શ્રુતસ્ક ધ છે. પ્રથમ શ્રુતસ્ક ધમાં ૧૯ કથાનક છે. એ કથાનક અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે. જ્ઞાત હોવાને લીધે આ શ્રુતસ્ક ધનું નામ જ્ઞાતા છે. બીજા શ્રુતસ્ક ધમાં ઘણી ધર્મ કથાએા હેાવાથી તેનું નામ ધર્મ કથા છે. ઉ**પાસ કદરાાંગવૃત્તિ** : ઉપાસકેદશાંગવૃત્તિની રચના મૂળ સૂત્ર પર થઈ છે. આ સંક્ષિપ્ત ટીકા છે. આની રચના ગ્રાતાસૂત્રની વૃત્તિની રચના પછી થઈ છે. આમાં ટીકાકારે વિશેષ શબ્દોમાં અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કરેલ છે. આ વૃત્તિનું ગ્રાંથમાન ૯૦૦ પદપરિમાણ છે. **આ તકદશા-**વૃત્તિ : આ વૃત્તિ પણ મૂળસૂત્રસ્પર્શી અને શબ્દપ્રધાન છે. આ વૃત્તિનું બ્રંથમાન ૮૯૯ પદપરિમાણ છે. **અનુત્તરો પાતિકવૃત્તિ :** આ પણ શબ્દપ્રધાન સંક્ષિપ્ત્ ટીકા છે. આતું બ્રાંથમાન ૧૦૦ ^{શ્}લાકપ્રમાણુ છે. આમાં શબ્દોની સારગભિ^લત વ્યાખ્યા પાઠકના મનને વિશેષ પ્રભાવિત કરે છે. **પ્રક્ષવ્યા કરણુવૃત્તિ :** આ શખ્દાર્થ પ્રધાનવૃત્તિ લગભગ ૪૬૩૦ પદપરિમાણુ

છે, આમાં ૫ આશ્રવ અને ૫ સ'વરનું યુક્તિપૂર્વંક વર્ણન છે. દ્રોણાચાર્યે આ વૃત્તિનું સંશોધન કર્યું છે. શુભાશુભ કર્મોના જુદા જીદા રૂપે ફળના પરિણામ જાણવા આ વૃત્તિ વિશેષ સહાયક છે. વિપાકવૃત્તિ : આ વૃત્તિ પણ સૂત્રસ્પશી છે. પારિભાષિક પદ્દાના સંક્ષિપ્ત અર્થ આમાં જણાવ્યા છે. આગમસૂત્રને પ્રવચનપુરુષ કહેલ છે. શુભાશુભ કર્મીના વિવિધ રૂપે ફળપરિણામ સમજવા માટે વિશેષ સહાયક છે. अ'थગત ત્રટિઓને સ'શાધન કરવા માટે વૃત્તિકારે ધીમાન્ पुरुषाने संशाधित करवा भाटे कहां छे: इहानुयोगे यद्युक्तमुक्तं तद्धीधना द्राक् परिशोधयन्तु । ટીકાકારે આ કથનથી પાતાના વિચારાની સરળતા પ્રગટ કરી છે. ટીકાના અંતમાં ટીકાકારે પાતાનું નામ અને પાતાના ગુરુના નામના ઉલ્લેખ પણ કરેલાે છે. આ ટીકાનું સંશાધન અણુહિલપુર પાટણમાં દ્રોણાચાર્યે કર્યું હતું. વૃત્તિનું ગ્રાંથમાન ૩૧૨૫ પદપરિમાણ બતાવ્યું છે. **અૌ પ પા તિ ક**ે-વૃત્તિ : આ વૃત્તિ ઉપાંગ આગમ પર છે. ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિની ઉપાંગ આગમ પર આ એક જ ટીકા છે. આ વૃત્તિનું શંથમાન ૩૧૨૫ પદપરિમાણ છે. વૃત્તિના આરંભમાં ઔષપાતિક શખ્દની સુંદર વ્યાખ્યા આપી છે. શખ્દાર્થપ્રધાન ટીકા સૈદ્ધાંતિક, સામાજિક, અને સાંસ્કૃતિક विविध પ્રકારની સામગ્રીથી પરિપૂર્ણ છે. વૃત્તિના અ'તમાં ટીકાકારે ગુરુ જિનેશ્વરસૂરિનું નામ અને ચંદ્રકુલના ઉલ્લેખ પણ કર્યા છે. વૃત્તિની પ્રશસ્તિ મુજબ આ વૃત્તિનું સંશોધન અણહિલપુર પાટણમાં શ્રી દ્રોણાંચાર્યે કર્યું[.] છે. આ ટીકાએોમાં ત્રણ ટીકા સ્થાનાંગવૃત્તિ, સમવાયાંગવૃત્તિ અને ગ્રાતાધર્મ કથાવૃત્તિ વિ. સં. ૧૧૨૦ માં રચી છે. આ ત્રણ વૃત્તિનું પરિમાણ ૨૧૬૨૫ શ્લોક છે. એક વર્ષમાં આવા વિશાળ સાહિત્યની સ્ચના કરવી એ તેમની મહાન સજ[°]નશક્તિના પરિચય કરાવે છે. ઉપાંગ સહિત આ વૃત્તિઓનું શ્રંથમાન ૫૦૭૬૯ ^{શ્}લાેકપ્રમાણ <mark>છે.</mark>

આગમાતિરિક્ત યુંથા પર ટીકા: આચાર્ય અભયદેવસૂરિએ આગમા પર ટીકાઓ લખીને જ સંતાષ લીધા નથી, તેમણે બીજા યુંથા પર પણ ટીકાએ લખી છે. આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ સૂચિત ષોડશક તેમ જ પંચાશક યુંથ પર શ્રી અભયદેવસૂરિએ ટીકા રચવાનું કાર્ય કર્યું છે. આ બંને યુંથામાં પંચાશકની ટીકા વિશાળ છે. એ ટીકાનું યુંથમાન ૭૪૮૦ પદ્દપરિમાણ છે. આ ટીકાના રચનાકાળ વિ. સં. ૧૧૨૪ છે. આચાર્ય અભયદેવસૂરિએ ટીકાયાંથાની રચના ઉપરાંત પ્રજ્ઞાપના તૃતીયપદ સંત્રહણી, જયતિહુઅણ સ્તાત્ર, પંચનિયં થી પ્રકરણ તેમ જ છ કમેં યુંથ સવૃત્તિભાષ્ય આદિ યુંથાની રચના કરી છે. પ્રજ્ઞાપના તૃતીયપદ સંત્રહણીનું યુંથમાન ૧૩૨ શ્લોકપરિમાણ છે.

પ્રભાવકચરિત્ર મુજબ થી અભયદેવસ્ત્રિના સ્વર્ગવાસ પાટણમાં થયા હતા. એ વખતે પાટણમાં કર્ણારાજાનું રાજ હતું. સ્વર્ગવાસ સંવત—સમયના ઉલ્લેખ નથી; જ્યારે પટ્ટાવલી મુજબ અભયદેવસ્ત્રિના સ્વર્ગવાસ ગુજરાતમાં કપડવંજ ગામમાં થયા હતા. પટ્ટાવલીમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે સ્વર્ગવાસ સંવત ૧૧૩૫ અતાવેલ છે. કાઈ કાઈ સ્થળે વિ. સં. ૧૧૩૯ જણાવેલ છે. એમાં ૪ વર્ષનું અંતર છે. આચાર્યાશ્રી અભયદેવસ્ત્રિએ ટીકાનિર્માણનું કાર્ય વિ. સં. ૧૧૨૦ થી ૧૧૨૮માં કર્યું હતું. પટ્ટાવલી અનુસાર ટીકાનિર્માણના કાર્ય પછી ૬ અથવા ૧૧ વર્ષે તેમના સ્વર્ગવાસ થયેલ છે. એ આધારે શ્રી અભયદેવસ્ત્રિ વિક્રમની ૧૧–૧૨ મી સદીમાં થયાનું નક્કી થાય છે.

જૈન આગમાની સુગમ વ્યાખ્યાએ৷ આપી ટીકાકાર આચાર્યપ્રી અભયદેવસૂરિ ચતુવિ'ધ સંઘની શ્રદ્ધાના સુદંઢ આલંબન રૂપ બન્યા છે.

જૈનદર્શનાદિ અનેક વિષયાના સમર્થ જ્ઞાતા અને ગ્ર'થકાર આચાર્યશ્રી જિનવલ્લભસૂરિજી મહારાજ

વિક્રમની ખારમી શતાખ્દીમાં જૈન સંઘમાં ચૈત્યવાસીઓની પ્રધાનતા હતી. તેઓ વિદ્વાન શક્તિસંપન્ન અને જૈનધર્મના રાગી હતા. ધર્મની રક્ષા તથા તેના ઉત્થાનમાં હંમેશાં તત્પર રહેતા હતા. પરંતુ તેઓ આચારમાં શિથિલ રહેતા હતા. આ ચૈત્યવાસીઓની જુદા જુદા નગરામાં મુખ્ય ગાદી હતી. ચિત્તોડના ચૈત્યવાસી મઠની એક શાખા ફૂર્ચપુર (ફૂચેરા—મારવાડ)માં હતી. આસીકાદુર્ગાનવાસી આચાર્ય જિનેશ્વર (જિનચંદ્ર) તેના અધ્યક્ષ હતા. તેમને જિનવલ્લભ નામે શિષ્ય હતો, જે તેની માતાએ તેને બાલ્યવયમાં જ અર્પણ કર્યો હતો. દીક્ષા ખાદ ગુરુએ તેને વ્યાકરણ, કાવ્ય, ન્યાય વગેરે શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કરાવ્યા; સર્પાકર્ષણી, સર્પમાંચિની જેવી ચમતકારિક વિદ્યા આપી; અને વાચનાચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું હતું.

શ્રી જિનવલ્લભની પ્રખર મેધા, ખુદ્ધિ અને તીવ્ર જ્ઞાનરુચિના કારણે તેમને તથા જિન-શેખરને વિશેષ આગમાદિના અભ્યાસ માટે પાટણમાં નવાંગી ટીકાકાર અભ્યદેવસૂરિ પાસે મેાકલ્યા. અહીં ખંનેને વિવેકપૂર્વક જિનાગમ ભણતાં ધમે માર્ગ નું સાચું જ્ઞાન થયું. તેમણે જયાતિષનું જ્ઞાન પણ મેળવ્યું. અધ્યયનની પરિસમાપ્તિ બાદ તેઓ ગુરુ પાસે ગયા પરંતુ તેઓ હવે તેમના રહ્યા ન હતા. શ્રી જિનવલ્લભે ચૈત્યવાસના સ્પષ્ટ અસ્વીકાર કરી, વડગચ્છની સંવેગી શાખાના આચાર્ય વર્ષ માનસૂરિના પટ્ધર પરમ સંવેગી શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ પાસે જઈ તેમના શિષ્ય ખન્યા. 'વૃદ્ધાચાર્ય પ્રખંધાવલી 'માં જણાવ્યું છે કે, તેમણે ચંડિકાના નામથી પાતાના ગચ્છ ચલાવ્યા હતા. વાગડમાં ઘણી માટી સંખ્યામાં ઇતરધમી ઓને જૈન ખનાવ્યા હતા. એક શ્રીમાલી જ્ઞાતિના નિર્ધન શ્રાવકને પરિચહપરિમાણનું માટું વત કરાવ્યું. તે ધનવાન ખનતાં, વ્રતથી અધિક પ્રાપ્ત થયેલા ધનના ચિત્તોડમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જિનમ દિરનું નવનિર્માણ કરી સદ્વય કર્યો.

શ્રી જિનવલ્લભગણિના વિદ્યાગુરુ આચાર્ય અભયદેવસૂરિ એ સમયે જૈનસિદ્ધાંતોના પારગામી વિદ્વાન હતા. ચૈત્યવાસી અને સંવેગી – બધાયે આચાર્યા તેમને માનતા હતા. આવી સમર્ય વ્યક્તિની પાટે બેસવાને સૌ કોઇ ઇચ્છે એ સ્વાભાવિક હતું. આચાર્ય અભયદેવસૂરિની પાટે શ્રી પ્રસન્નચંદ્રસૂરિ અને શ્રી વધે માનસૂરિ (વિ. સં. ૧૧૭૨) આવ્યા. શ્રી જિનવલ્લભગણિ પણ તેમની પાટે બેસવાને ઉત્સુક હશે, પણ તે શક્ય નહોતું. તેમની આચાર્ય પદવીના પ્રશ્ન અભય-દેવસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી ઘણાં વધે ઊઠ્યો. તેમને આચાર્ય પદ આપવા સામે ઘણાએ વિરાધ કર્યો પરંતુ સુવિહિત આચાર્ય દેવભદ્રસૂરિજ આવા શક્તિસંપન્ન સાધુને બીજે ન જવા દેવાના

શ્રમણભગવં તા

વિચારથી અને દીઈ દેષ્ટિથી તેમને (મારવાડી) સં. ૧૧૬૭ના અષાઢ સુદિ ૬ ને દિવસે આચાર્ય પદ પ્રદાન કર્યું.

ચિત્તોડનાં દેરાસરામાં ચૈત્યવાસીઓનું પ્રભુત્વ હતું. કલ્યાણુકાના દિવસામાં શ્રી જિન- વલ્લભસ્તિને પ્રવેશ ન મળવાના કારણે તેઓએ ભાદરવા વિદ ૧૦ના દિવસે ભગવાન મહવીર-સ્વામીની ગર્ભાપહારતિથિને કલ્યાણુક તરીકે જાહેર કરી પ્રવેશ કર્યો હતો. તીથે કરાનાં પાંચને અદલે છ કલ્યાણુકાની પ્રરૂપણા કરતાં તેઓ એક સ્વતંત્ર ગચ્છના પ્રતિષ્ઠાપક બન્યા. તેમની શિષ્યપર પરામાંથી મધુકરગચ્છ, ખરતરગચ્છ અને રુદ્રપલ્લીયગચ્છ નીકળ્યા. આચાર્ય જિનવલ્લભસૂરિ સમર્થ વિક્રત્તા અને પ્રભાવકતાના કારણે શ્રીસંઘમાં બહુમાન ધરાવતા હતા. તે સમયે જૈન શ્રમણામાં તેમનું સ્થાન ઊંચું હતું. તેમના ચંચા માન્ય લેખાતા હતા. આચાર્ય થયા પછી માત્ર છ મહિનામાં, વિ. સં. ૧૧૬૭ ના કારતક માસમાં તેમના સ્વર્ગવાસ થયા. તેમના સ્વર્ગવાસ સમયે એ ગચ્છમાં આઠ આચાર્યો હતા.

ગ્રંથરચના : શ્રી જિનવલ્લભસૂરિએ ગણિપદ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ ઘણા ગ્રંથાની રચના કરી હતી, જેની વિગત આ મુજબ છે. ૧. પિંડિવિસાહિપગરણ. ૨. સૂક્ષ્માર્થ સિદ્ધાંતવિચાર, ૩. ષડશીતિ—આગમિકવસ્તુવિચાર, ૪. પાષહિવિધિપ્રકરણ, ૫. સંઘપટ્ટક, ૧. પ્રતિક્રમણ સમાચારી, ૭. ધર્માશક્ષા, ૮. ધર્માપદેશ-દ્રાદશકુલસંગ્રહ, ૯. પ્રશ્નોત્તર—ષષ્ટિશતક, ૧૦. શૃંગારશતક, ૧૧. સ્વપ્નાષ્ટક વિચાર સંગ્રહ, ૧૨. ચિત્રકાવ્ય, ૧૩. લઘુ અજિતશાંતિસ્તવ, ૧૪. ભાવારિવારણસ્તાત્ર, ૧૫. પંચકલ્યાણક સ્તાત્ર, ૧૫. જિનસ્તાત્ર, ૧૭, પાર્શ્વ સ્તાત્ર, ૧૮. વીરસ્તવ, ૧૯. અષ્ટસપ્તિકા વગેરે. ઉપરાંત, શ્રી જિનવલ્લભસૂરિએ ચિત્તોડ, નાગોર, નસ્વર અને મરુપુરમાં વિ. સં. ૧૧૧૪ માં અષ્ટસપ્તિકા, સંઘપટ્ટક તથા ધર્માશક્ષા આદિ શ્રંશે શિલાપટ્ટમાં કંડારાવ્યા હતા. વિ. સં. ૧૧૨૫ માં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિએ રચેલી 'સંવેગ રંગશાલા 'નું સંશોધન કર્યું' હતું. તદુપરાંત, તેઓશ્રીના લખેલા શ્રંથે ઉપર અનેક વિદ્રદ્ આચાર્યાદિ મુનિમહારાં અંગ્રે વિવરણ, દીપિકા, અવચૂરિકા, પંજિકા, ભાષ્ય, સૂર્ણિ, વૃત્તિ, ટિપ્પણ વગેરેની રચના કરી છે.

મહા તપસ્વી, નિ:સ્પૃહી, અલગારી, મલધારીગચ્છના પ્રવર્તક તેમ જ રાજ્ય-મહારાજા, મંત્રીએા, શ્રેષ્ઠિએા અને જનગણમાં મહાન પ્રભાવી મલધારી આચાર્યદ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ

ચિત્તોડના સુપ્રસિદ્ધ રાજા અલ્લંટે અલવર વસાવ્યું અને રાણી હરિયદેવીના નામથી હર્ષપુર વસાવ્યું. પુષ્કર પાસેનું હાંસાટ એ જ હર્ષપુર હતું. ત્યાં શ્રીસંઘે આચાર્ય પ્રિયથં થસૂરિની મજિત્રમા શાખાના પ્રશ્નવાહનકુલના આચાર્યોને પધરાવ્યા અને ત્યારથી એ પ્રશ્નવાહનકુલના શ્રમણા 'હર્ષપુરીયગચ્છ 'થી પ્રસિદ્ધ થયા. તેમના શિષ્ય આચાર્ય અભયદેવસૂરિથી હર્ષપુરીયગચ્છનું નામ 'મલધારગચ્છ ' પડ્યું. આમ, આ અભયદેવસૂરિ 'મલધારગચ્છ 'ના પ્રવર્ત્ષક અને હર્ષપુરીયગચ્છના

શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય હતા.

મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિ શરીર પ્રત્યે એકદમ નિલે પ અને ઉદાસ હતા. વસ્ત્રોમાં એક માત્ર ચાલપદ્દી અને એક પછેડી (ઉપરતું એહવાતું કપડું) જ રાખતા હતા. એક દિવસ પાટણમાં ગુજે રેશ્વર કર્ણ દેવ રાજમહેલ બહાર જઈ રહ્યા હતા; સાથે યુવરાજ જયસિંહ પણ હતા. ત્યારે તેઓએ મેલાં કપડાધારી આચાર્ય અભયદેવસૂરિને એયા. આ સ્રશ્વિરની બાહ્ય નિલે પતા એઈ, પ્રભાવિત અને પ્રસન્ન ખની સ્રશ્વિરને મલધારી (એકલિયા)નું બિરુદ આપ્યું. ત્યારથી તેઓ 'મલધારી અભયદેવસૂરિ' નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા અને હર્ષ પુરીયગચ્છના શ્રમણે 'મલધારીગચ્છ'થી એક્લખાવ લાગ્યા. આ ગચ્છની પરંપરા ઘણાં વર્ષો સુધી ચાલી હતી. તેના આચાર્યો કે શ્રીપૂએની પરંપરાના વિચ્છેદ થતાં તેમની ગાદીએ તપાગચ્છના શ્રીપૂએ બેસતા હતા.

આચાર્ય અલયદેવસૂરિ પરમ શાંત, નિઃસ્પૃહી અને મહાન તપસ્વી પણ હતા. તેઓ નિરંતર છઠ્ઠ-અઠ્ઠમનું તપ કરતા હતા. જાવજ્ સુધી પાંચ વગઈ ના ત્યાગ કર્યો હતા. તેમણે જિનાગમ આદિ શાસ્ત્રાનું ઊંડું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. યાગિવદ્યામાં સમર્થ શ્રી વીરાચાર્ય દ્વારા પ્રાપ્ત સૂરિમંત્રની સાધનાથી તેમના પ્રભાવ ઉત્તરાત્તર વૃદ્ધિવંત બન્યા હતા. શાકંભરીના રાજા વિશલદેવ (ત્રીજા વિગ્રહરાજ)ના પુત્ર પ્રથમ પૃથ્વીરાજે આચાર્ય યશાદેવસૂરિની પત્ર-પ્રેરણાથી રાજ્ય ભારત દેરાસર પર સુવર્ણ કળશ ચઢાવ્યા હતા. ગાકંભરીના રાજા વિશલદેવ (ત્રીજા વિગ્રહરાજ)ના પુત્ર પ્રથમ પૃથ્વીરાજે આચાર્ય યશાદેવસૂરિની પત્ર-પ્રેરણાથી રાજ્ય ભારત દેરાસર પર સુવર્ણ કળશ ચઢાવ્યા હતા. ગાલિયરના રાજા ભુવનપાલે તેમના ઉપદેશથી દેરાસરનાં બંધ દ્વારને ખુલ્લાં કરાવ્યાં હતાં. ચંદ્રવંશી રાજા એલક શ્રીપાલની વિનંતિથી તેઓએ શ્રીપુર પધારી વિ. સં. ૧૧૪૨ માં માહ સુદિ પાંચમના ભગવાન અંતરિક્ષ પાર્થનાથની પ્રતિમાની પ્રતિમાની પ્રતિમાછ પ્રગટ થયાં હતાં તે સ્થળે જળકુંડ અંધાવ્યા હતા. સારહના રાજા ખેંગાર પણ તેના ભક્ત હતા. મેડતામાં કડમડયક્ષ તથા હજારે ખુલાહ્યોને પ્રતિખાધી ત્યાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું જિનાલય કરાવ્યું. ગુર્જરનરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહ તેઓશ્રીના ઉપદેશથી પર્યુષ્ણા પર્વાદિમાં અમારિ પ્રવર્તાની હતી. મહાઅમાત્ય શાંતૂએ ભરૂચના સમળીવિહાર જિનપ્રાસાદ પર આચાર્ય શ્રીના માર્ગદર્શનથી સાનાના કળશ ચઢાવ્યા હતા.

આચાર્ય યશાદેવસૂરિએ જીવનની અંતિમ અવસ્થામાં, પાટ્યુમાં અનશન કર્યું તે દરમિયાન, ઉપવાસના તેરમા દિવસે મૃત્યુપથારીવશ દર્શનાભિલાષી શ્રાવક સીયકને ત્યાં પધારી ઉપદેશ આપતાં, તેણે યાગ્ય ક્ષેત્રામાં ૨૦ હજાર દ્રમ્મનું દાન જાહેર કર્યું. આચાર્ય શ્રી અનશનના ૪૭ મા દિવસે, વિ. સં. ૧૧૬૮માં સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પામતાં, તેમનાં અંતિમ દર્શન રાજા સિદ્ધરાજ જયસિં હે પોતાના પરિવાર તેમ જ રાજ્યના અધિકારીવર્ગ સાથે કર્યાં હતાં. અંતિમ સંસ્કાર પછી, તેમના પાર્થિવ દેહની રાખને પ્રભાવશાળી–રાગિવનાશક માની, હજારા ભાવિકા પોતાને ઘેર લઈ ગયા હતા અને રાખ નહિ રહેતાં, માટી લઈ જતાં, ત્યાં ઊંટા ખાંદા પડી ગયા હતા.

આચાર્યશ્રી અલયદેવસ્સિના જીવનની તેજસ્વી તવારીએા જેતાં તેઓ વિક્રમની ખારમી સદીમાં થયા હોવાના નિર્ણય થાય છે.

મહા મેધાવી, સમર્થ વ્યાખ્યાતા, રાજપૂજિત આચાર્ય શ્રી ધમ^દદ્યાષસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય ધર્મ દ્યાષસૂરિ મહા મેધાવી, વાદવિજયી, અનેક રાજાઓ, બ્રાહ્માણા, વૈશ્યા આદિના પ્રતિબાધક અને તેમના સમયના સમર્થ મહાપુરુષ હતા. તેમના સંસારી જીવનની માહિતી પ્રાપ્ત થતી નથી, જ્યારે દીક્ષાવસ્થામાં તેઓશ્રી શ્રી શીલભદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા. રાજગચ્છના પ્રવર્તક શ્રી નન્નસૂરિની પાટપર પરામાં થયેલા સમર્થ આચાર્યોમાં તેઓ એક હતા. તેમનું બીજું નામ ધર્મસૂરિ પણ હતું.

શ્રી ધર્મ ઘોષસ્ તિવ બુદ્ધિવાળા હતા. છઠ્ઠી ઘડીમાં ૫૦૦ શ્લોક મુખપાઠ કરી શકતા હતા. વળી, તેઓશ્રી વ્યાકરણના પારગામી, ન્યાયનિષ્ણાત અને સ્ત્રાર્થના સમર્થ વ્યાખ્યાતા હતા. ગુજે રેશ્વર રાજા જયસિંહ સિદ્ધરાજ તેમની બુદ્ધિમત્તા અને જ્ઞાનસમૃદ્ધિના પ્રશસિક હતા. શ્રી ધર્મ ઘોષસ્ રાજપૂજિત પણ હતા. તેમણે નાગાર, શાક ભરી અને અજમેરની રાજસભામાં વ્યાખ્યાના આપ્યાં હતાં. નાગારના રાજા આહ્લણ, શાક ભરીના રાજાઓ અજયરાજ અને અણે રાજ, અજમેરના રાજા વિશ્વહરાજ વગેરે તેમને ગુરુ માનતા હતા. રાજા વિશ્વહરાજે તેમના ઉપદેશથી અગિયારસ વગેરે તિથિઓની અમારિ પળાવી હતી. મોટા રાજવિહાર ખનાવી તેમાં ભગવાન શાંતિનાથ આદિ જિનિષ બાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. સ્રસ્છિએ રાજાઓ ઉપરાંત બ્રાહ્મણા, માહેશ્વરી વૈશ્યા અને ક્ષત્રિયોને ઉપદેશ આપી જૈનધમી અનાવ્યા હતા. તેમના ઉપદેશથી એાસવાલામાં ૧૦૫ અને શ્રીમાલીમાં ૩૫ નવાં જૈન ગાત્રો બન્યાં હતાં.

શ્રી ધર્મ દ્યોષસૂરિના નામથી રાજગચ્છની ધર્મ ઘોષશાખા નીકળી હતી, જે પાછળથી ધર્મ ઘોષગચ્છ નામે વિખ્યાત થઇ છે. આચાર્ય શ્રીએ પોતાના શ્રમણસંઘની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા માટે, શિષ્યસમુદ્રાયમાં શિથિલતા ન પેસે તેની દેખરેખ અને સુરક્ષા માટે ૧૬ શ્રાવકાની એક સિમિતિ બનાવી હતી. આચાર્ય શ્રીએ પોતાના ૨૦ શિષ્યોને સૂરિપદ આપ્યું હતું. તેમના મુખ્ય પટ્ધર શ્રી સમુદ્ર ઘોષસૂરિ હતા. આચાર્ય ધર્મ ઘોષસૂરિના ઉપદેશથી ૧૦૫ સ્થાનામાં જિનાલયા ખંધાયાં હતાં. ફ્લાંધિ પાર્થનાથ પ્રગટ્યા ત્યારે તે પ્રાક્ટ્ય મહાત્સવમાં તેઓશ્રી હાજર હતા. તેમણે વિ. સં. ૧૧૮૬ માં 'ધમ્મકપ્યદદુમાં' તથા 'ગૃહિધમ પરિચહપ્રમાણ' નામે ચંથા રચ્યા હતા.

તેએોશ્રી ળીજા યુગના ૧૮મા યુગપ્રધાન આચાર્ય હતા. તેમનાે યુગપ્રધાનકાળ નીરનિર્વાણ સં. ૧૫૨૦ થી ૧૫૯૮ હતો. ર૪૦ શાસનપ્રભાવક

યાગવિદ્યાના મહાન સાધક અને સમર્થ વાદવિજેતા આચાર્ય <mark>શ્રી વીરાચાર્ય (વીરસ</mark>ૂરિ) મહારાજ

શ્રી વીરાચાર્ય મહારાજ શ્વેતાંબર પર પરામાં થયા છે. તેઓ વિદ્યાબળ અને બુદ્ધિબળથી સંપન્ન અને સમર્થ હતા. યાગવિદ્યાના જ્ઞાતા હતા. શાસ્ત્રાર્થ કરવામાં દક્ષ હતા. ગુજરાતનરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહ તેમના વ્યક્તિત્વથી પ્રભાવિત હતા. ચંદ્રગચ્છની પાંડિલ્યશાખામાં ભાવદેવસૂરિ થયા, તેમના નામથી વિક્રમની દશમી શતાબ્દીમાં ભાવાચાર્ય ગચ્છ નીકળ્યા. તેની સાતમી પાંટે આચાર્ય વીરસૂરિ થયા, અને તેઓ વીરાચાર્ય નામે વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. તેમના ગુરુનું નામ વિજયસિંહસૂરિ હતું.

શ્રી વીરાચાર્ય ને મેત્રીભાવના કારણે ગુજરનરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહની સભામાં વિશેષ સન્માન મળ્યું હતું. રાજાની વિશેષ ભક્તિને લીધે વીરાચાર્ય ઘણા સમય સુધી પાટણમાં વિચરી રહ્યા હતા. એક વખત વિનાદમાં રાજા સિદ્ધરાજે વીરાચાર્યને કહ્યું કે,—" રાજ્યાશ્રયને લીધે જ દુનિયામાં આપતું આટલું મહત્ત્વ છે. '' રાજાની આ વાત તેમના હુદયમાં વિશેષ ખટકી. તેમણે તરત જ, રાજાની સામે જ, વિહાર કરવાના નિશ્ચય પ્રગટ કર્યો. પ્રત્યુત્તરમાં રાજાએ કહ્યું કે— " મુનિવર્ય'! મેં આ વાત વિનાદમાં કહી હતી. હું આપને કાેઈ પ્રકારે જવા દઈશ નહિ." આચાર્ય બાલ્યા, "રાજન! મુનિએા પવનની જેમ અપ્રતિબદ્ધ વિહારી હાય છે. તેને કાેણ રાેકી શકે ? '' રાજાએ પાેતાની વાતને વળગી રહી વીરાચાર્ય ને 'પાટણની બહાર જવા ન દેવા માટે નગરના દરેક દરવાજે કડક પહેરા ગાઠવ્યા. વીરાચાર્ય પણ પાતાના નિર્ણયમાં દઢ હતા. તેમણે વહેલી સવારે વિહાર કર્યો અને થાેડા સમયમાં તેઓ પાલી નામની નગરીમાં પહેાંચી ગયા. આ બાન્ત્ર સવારમાં રાજા સિદ્ધરાજને શ્રી વીરાચાર્ય વિહાર કરી ગયાના સમાચાર મળ્યા. તેને આ જાણી ઘણું આશ્ચર્ય થયું. થાડા દિવસ પછી પાલી ગામથી આવેલા બ્રાહ્મણા દ્વારા વીરાચાર્ય વિહારના તે જ દિવસે ત્યાં પહેાંચ્યા હતા તે જાણવા મળ્યું: આ વાતથી રાજાને અતિ આશ્ચર્ય થયું અને તેને સમજાયું કે—" શ્રી વીરાચાર્ય ધાેગવિદ્યાના સાધક સિદ્ધપુરુષ હશે અને એ વિદ્યાર્થી જ તેઓ અવશ્ય આકાશમાંગે^૧ પતી ગયા હશે, અન્યથા આમ સંભવે નહિ," રાજને પાતાની વર્ત લૂકથી ઘણા ક્ષાભ થયા. અને ક્ષમાયાચનાપૂર્વ ક શ્રી વીરાચાર્ય ને પાટણમાં ફરી પધારવા નિમંત્રણ માેકલ્યું. વીરાચાર્યો બીજાં કેટલાંક ગામાે અને નગરામાં વિહાર કર્યા પછી ત્યાં આવવાના સંકેત જણાવ્યા.

મહાંબાધપુરમાં તેમણે ળૌદ્ધ સાધુંઓ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજય મેળવ્યાે. ત્યાંથી તેઓ ગાપાલગિરિ (ગ્વાલિયર) પધાર્યા. તેમના વ્યક્તિત્વથી પ્રભાવિત થઈ ત્યાંના રાજાએ તેમનું સન્માન કર્યું. ત્યાં પણ કેટલાક સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયા. શાસ્ત્રાર્થામાં વિજય પ્રાપ્ત કરતા હોવાથી ગાપાલગિરિના નરેશ ખૂબ ખૂબ પ્રભાવિત થયા. ત્યાંથી વિહાર કરી શ્રી વીરાચાર્ય કેટલાક દિવસ નાગાર રહ્યા. ત્યાં પણ રાજા સિદ્ધરાજની પુનઃવિનંતિ આવતાં, તેઓ વિહાર કરી પાટણની નજક ચારૂપ ગામે પધાર્યા. પાટણનરેશ સિદ્ધરાજે ત્યાં આવી ઘણા જ સન્માનપૂર્વક પાતાના નગરમાં

શ્રમણભગવ તા રેશા રેશા

મહામહાત્સવપૂર્વક પ્રવેશ કરાવ્યા. અહીં પાટણમાં એક દિવસ તેમને વાદીસિંહ નામના સાંખ્ય વિદ્વાન સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયા. વાદીસિંહ સામે વીરાચાર્યના વિજય થયા. સિદ્ધરાજે આ પ્રસંગે તેમને જયપત્ર આપ્યું. પાટણની સભામાં દિગ'બરાચાર્ય કમલકીતિ સાથે પણ વીરાચાર્યના સફળ શાસ્ત્રાર્થ થયા.

શ્રી વીરાચાર્યના જન્મ, દીક્ષા આદિ સંબંધી સાલ, વાર આદિના ઉલ્લેખ મળતા નથી. તેઓ પાટણનરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહની સભાના સન્માન્ય વિદ્વાન હતા. સિદ્ધરાજ જયસિંહના શાસનકાળ વિ. સં. ૧૧૫૦ થી ૧૧૯૯ સુધી મનાય છે. એ આધારે શ્રી વીરાચાર્ય વિક્રમની બારમી શતાબ્દીના વિદ્વાન આચાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

ખરતરગચ્છના મહાન જ્યાેતિર્ધર, પરમ ધભાવી અને 'દાદા'ના નામથી સુપ્રસિદ્ધ

આચાર્યાર્જી જિનદત્તસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જિનદત્તસૂરિ ખરતરગચ્છ પર'પરાના મહાન જચાતિધ'ર પરમ પ્રભાવી આચાર્ય હતા. ખરતરગચ્છમાં તેમનું નામ ઘણા જ આદરપૂર્વ'ક લેવામાં આવે છે. તેમની પ્રસિદ્ધિ "દાદા" તરીકે છે. "દાદા" શબ્દ મહાન પૂજ્યભાવના પ્રતીક છે.

' ગુર્વાવલી 'ના આધારે શ્રી જિનદત્તસૂરિ શ્રી જિનવલ્લભસૂરિના પટ્ધર હતા અને શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ નવાંગી ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિના પટ્ધર હતા. શ્રી જિનદત્તસૂરિના દીક્ષાગુરુ ઉપાધ્યાય ધર્મ'દેવ અને શ્રી જિનવલ્લભસૂરિના દીક્ષાગુરુ ચૈત્યવાસી જિનેશ્વરસૂરિ હતા. શ્રી જિનવલ્લભસૂરિના દીક્ષાગુરુ ચૈત્યવાસી જિનેશ્વરસૂરિ પાસે જિનાગમનું ઊંડું ગ્રાન મેળવી, ચૈત્યવાસી પરંપરાના ત્યાગ કરી સુવિહિતમાગી બન્યા હતા.

શ્રી જિનદત્તસ્રિનો જન્મ વૈશ્યનંશ હુમ્બડ ગાત્રમાં વિ. સં. ૧૧૩૨ માં થયો. ધવલકપુર (ધાલકા) નિવાસી શ્રેષ્ઠિ વાચ્છિંગના તેઓ પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ વાહડદેવી હતું. બાલ્યકાળમાં જિનદત્તસ્રિને સહજ ધાર્મિક વાતાવરણ પ્રાપ્ત થયું હતું. એક વાર ધાલકામાં જિનેશ્વરસ્રિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય ધર્મદેવની આજ્ઞાનુવર્તિની સાધ્યીઓનું ચાતુર્માસ થયું. તેઓની પાસે પુત્રને લઇ વાહડદેવી ધર્મકથા સાંભળવા માટે જતી. ધર્મકથાઓ સાંભળવાથી બાળકના મનમાં વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયો. મુનિજીવન સ્વીકારવાની ઇચ્છા થઈ. બાળકના શરીર ઉપર શુભચિહ્ન તો હતાં જ, જે તેના સુંદર ભવિષ્યને જણાવતાં હતાં. સાધ્યીઓએ બાળકને ધર્માસંઘમાં અપંશુ કરવા વાહડદેવીને પ્રેરણા કરી. ધર્માનુરિગણી વાહડદેવી પણ આ કાર્ય માટે તૈયાર થતાં ઉપાધ્યાય ધર્મદેવે બાળકને વિ. સં. ૧૧૪૧ માં દીક્ષા આપી. નવદીક્ષિત મુનિનું નામ સામચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું. એ સમયે બાલમુનિ સામચંદ્રની વય નવ વર્ષની હતી.

२४२ शासनप्रकाषक

ળાલમુનિ સામચંદ્રએ ભાવડાગચ્છના આચાર્ય પાસે પંજિકાનું (પ્રાથમિક) જ્ઞાન મેળવ્યું અને હિરિસિંહસૂરિ પાસે સૈદ્ધાંતિક વાચના ચહ્યુ કરી, તથા મંત્રવિદ્યાનું શિક્ષણુ મેળવ્યું. મુનિ સામચંદ્રની શીધ્રચાહી પ્રજ્ઞાથી હિરિસિંહસૂરિ ખૂબ પ્રસન્ન થયા. તેમણુ આગમિક જ્ઞાનદાન સાથે પાતાની અધ્યયન સંબંધી સામગ્રી પણ બાળમુનિને પ્રસન્નતાપૂર્વક આપી. મુનિ સામગ્રંદ્રએ ઉત્તરાત્તર જૈનદર્શનના ગહન અભ્યાસ કર્યા અને તેમાં ઘણી પ્રસિદ્ધિ મેળવી. ઉપરાંત, તેમણે વિદ્યાસાધના દ્વારા અનેકવિધ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી અને આ યાગવિદ્યાના બળે અનેક ચમતકારિક ઘટનાઓ અને અપૂર્વ શાસનપ્રભાવના થઈ હતી. ચિતાડમાં વિ. સં. ૧૧૧૯ માં વૈશાખ વિદ છઠ્ઠ ને શનિવારે શ્રી દેવભદ્રાચાર્યે તેમને આગાર્યપદે સ્થાપી જિનદત્તસૂરિ નામથી આગાર્ય જિનવલ્લભસૂરિની પાંડે સ્થાપન કર્યા.

આચાર્ય જિનદત્તસ્રિના યુગમાં રાજ્યાશ્રયને લીધે ચૈત્યવાસી પરંપરાનું બળ ઘણું હતું. સુવિહિત વિધિમાર્ગ પર ચાલનાર જૈનાચાર્યો માટે કસોટીનો યુગ હતો. જિનદત્તસ્ર એ પોતાની સ્ઝ્રબ્ર્ઝથી ધર્મ વિસ્તારનાં નવાં દ્વાર ખેલ્યાં, નવા નિયમ બનાવ્યા અને ખરતરગચ્છનું પ્રવર્તન કર્યું. મારવાડ, મેવાડ, સિધ, પંજાબ વગેરે ઉત્તર ભારતના અનેક પ્રદેશામાં વિચરી તેમણે નવા જૈનો બનાવવાનું કાર્ય માટે પાયે કર્યું. તેમાંયે મારવાડમાં તા તેઓ કલ્પવૃક્ષ સમાન પ્રભાવી બન્યા હતા. અનેક ચૈત્યવાસીએ અને માહે ધરીઓને પોતાના જૈન બનાવ્યા હતા. ઘણા ચૈત્યવાસી યતિઓ તેમના શિષ્ય બન્યા હતા. બિકાનેર વગેરે રાજ્યોમાં તેમના પ્રભાવે બાલુક ભાઈ બહેનાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. રાજાઓ, રાજ્યના માટા કર્મ ચારીએ, શ્રેષ્ઠિએ અને ઇતરધર્મીઓ તેમના પ્રભાવે જૈન બન્યા હતા. જૈનોની આ સંખ્યાવૃદ્ધિ ખરતરગચ્છને મજબૂલ અને સમૃદ્ધ કરવામાં ઘણી સહાયક થઈ હતી. શ્રી જિનદત્તસ્ર્રિએ વિ. સં. ૧૨૧૧ માં, બિકાનેરમાં શ્રી જિનવ દને પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા. ખરતરગચ્છમાં આચાર્યોનાં નામ પહેલાં 'જિન' શબ્દ જોડવાનું ત્યારથી ચાલુ થયું છે. તેમણે ૧૦ વાચનાચાર્ય અને પ મહત્તરાઓ બનાવી હતી.

સાહિત્યસર્જન : શ્રી જિનદત્તસ્રિ પ્રાકૃત—અપભ્રાંશ ભાષાના અધિકારી વિદ્વાન હતા. તેમણે ગણુધર સાર્ધાશતક (પ્રાકૃત), સાંદેહદોલાવલી (પ્રાકૃત), ગણુધરસપ્તિ (પ્રાકૃત), વિધ્નવિનાશી સ્તેત્ર (પ્રાકૃત), બ્યવસ્થાકુલક (પ્રાકૃત), પ્રાકૃતવિંશિકા (પ્રાકૃત) ઉપદેશ રસાયન (અપ્રભાશ), કાલસ્વરૂપ (અપબ્રાંશ) અર્પાદ શાંથા લખ્યા છે. તેમની કૃતિઓ સ્તુતિ રૂપે અને ઉપદેશાત્મક છે. તેમની કૃતિઓમાં ગણુધર સાર્ધાશતક ઉત્તમ છે. તેમાં ૧૫૦ ગાથા છે. ૩૫ આશાર્યીના ઇતિહાસની સામગ્રી તેમાંથી મળે છે.

શ્રી જિનદત્તસૂરિ અનશનપૂર્વ લિ. સં. ૧૨૧૧ માં અજમેરમાં સ્વર્ગવાસ પામ્યા શ્રાવકાએ તે સ્થળે સમાધિસ્તૂપ બનાવરાવ્યા હતા, જેની પ્રતિષ્ઠા મહાત્સવપૂર્વ કથઈ હતી. અજમેરમાં ત્યાર પછી શ્રાવકાએ શ્રી પાર્ધાનાથ દેરાસર અને તેમના નામની 'દાદાવાડી' બનાવ્યાં, જે આજે વિદ્યમાન છે.

પ્રાકૃત–સંસ્કૃત ભાષાના તજ્જ્ઞ, જિનાગમના ઊંડા અભ્યાસી અને ગ્રંથકાર આચાર્યાશ્રી નેમિચન્દ્રસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય નેમિચંદ્રસૂરિ પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાના તજરા; જૈનદર્શન, સિદ્ધાંત આદિ વિવિધ વિષયોના ઊંડા અભ્યાસી અને સમર્થ બ્રંથકાર હતા. શ્રી નેમિઅંદ્રસૂરિની ગુરુપરંપરા સુખબાધાડીકા પ્રશસ્તિ, આખ્યાનમણિકાશ પ્રસ્તાવના અને રયણુચૂડ્ચરિયં બ્રંથમાં મળે છે. સુખબાધાડીકાની પ્રશસ્તિ મુજબ તેઓ ચંદ્રકુલના બૃહદ્ (વડ) ગચ્છીય આચાર્ય ઉદ્યોતનસૂરિના પ્રશિષ્ય અને ઉપાધ્યાય આમદેવગણિના શિષ્ય હતા. શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિની વિવિધ પાટપરંપરા મુજબ એકમાં શ્રી દેવસૂરિની પાંટે આવેલા શ્રી સવઉદ્વસૂરિ પછી પાંચમા ક્રમે બતાવવામાં આવ્યા છે અને બીજીમાં પણ શ્રી આમદેવસૂરિ પછી પાંચમા ક્રમે બતાવવામાં આવ્યા છે. શ્રી સવઉદ્વસૂરિએ આઠને આચાર્યપદ્રવી આપી એમાં એક શ્રી નેમિઅંદ્રસૂરિ પણ હતા. શ્રી નેમિઅંદ્ર સૂરિએ શ્રી મુનિઅંદ્રસૂરિને આચાર્યપદ્ર આપી પાતાની પાંટે સ્થાપન કર્યા હતા. તેઓ તેમના ગુરુબ્રાતા હતા.

શ્રી નેમિચંદ્રસ્રિના ગૃહસ્થજીવનની કાેઈ વિગત મળતી નથી. સાધુ-અવસ્થાની દીક્ષા, પદપ્રાપ્તિ કે કાળધર્મ અંગેની નિશ્ચિત સાલ કે અન્ય કાેઈ ઘટના–પ્રસંગ કે વિહાર પ્રદેશની વિશિષ્ટ માહિતી મળતી નથી. આચાર્થપદ મળ્યા પહેલાં તેમનું નામ પં. દેવેન્દ્રગણિ હતું. વિ. સં. ૧૧૨૯થી ૧૧૩૯ ના ગાળામાં તેઓ આચાર્ય થયા હતા. તેઓ વયસ્થવિર, ચારિત્રસ્થવિર અને શ્રુતસ્થવિર પણ હતા.

ત્ર'થરચના : તેઓએ અનેક બ્ર'શાની રચના કરી હતી, જેની વિગત નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) સ્યણ્યુડ-તિલકસું દરી કથા : આ કૃતિ પ્રાકૃતમાં લખાયેલી છે અને અનેક કાવ્યગુણોથી માંડત છે. આ કૃતિનું કથાનક ગણધર ગૌતમસ્વામીના મુખે મહારાજા શ્રેણિકને સંભળાવવામાં આવ્યું છે. આ કૃતિ ૩૦૦૦ શ્રં. પશ્મિણ છે. તેની પહેલી પ્રત શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિના પ્રશિષ્ય પં. યશાદેવગણિએ લખી છે. (૨) સુખબાધાવૃત્તિ (ઉત્તરજ્જયણસુત્ત-વૃત્તિ), સં. ૧૧૨૯ માં પાટણમાં દોહિંડ શેઠની વસતીમાં રહીને ગુરુભાતા મુનિચંદ્રના વચનથી વાદિવેતાલ શાંતિસૂરિની પાઈય-ડીકાના આધારે પાઠ દર્શાવતી લઘુડીકા રચી છે. શાંતિસૂરિએ કથાનકો સંક્ષિપ્ત શૈલીમાં લખ્યાં છે, જ્યારે આ વૃત્તિમાં શ્રી નેમિચંદ્રસૂરિએ કથાનકોનું વિસ્તૃત વર્ણન કર્યું' છે. આ કૃતિ ૧૨૦૦૦ શ્ર'થમાન (પશ્મિણ) છે. (૩) આખ્યાનમણિકાશ : તેમણે આચાર્ય પદ પ્રસંગે આ શ્રંથ યોજયો હતો. સુવિહિત આચાર્ય આમ્રદેવ સં. ૧૧૯૦માં ધોળકામાં તેની (શ્રં. ૧૪૦૦૦ પ્રમાણ) ડીકા બનાવી છે, જેમાં તેમના શિષ્ય નેમિચંદ્ર વગેરેએ સહાય કરી હતી. (૪) મહાવીરચરિયં : તેમની આ પ્રાકૃત પદારચના શ્રંથમાન ૩૦૦૦ પ્રમાણ છે. શેઠ દોહિડિની વસતીમાં રહીને વિ. સં. ૧૧૩૯ માં આ ચરિત્ર લખ્યું છે. (૫) પ્રવચનસારોહાર : જિનાગમામાંથી ઉપયોગી પ્રાકૃત ગાથાઓનો સંગ્રહ છે. તેનાં બીજાં નામ આત્મબાધકુલક અને ધર્માપદેશકુલક છે. આ શ્રંથ પર કેટલાક આચાર્યોએ વિવિધ વિવરણા બનાવ્યાં છે. ઉપરાંત, તેમણે શ્રી

દેવસૂરિના ' જીવાશુસાસક-સટીક ' તથા વાચનાચાર્ય' વીરગણિની 'પિ'ડનિજ્જુત્તી 'ની 'શિષ્યહિતા' નામની વૃત્તિનું પાટણમાં સંશોધન કર્યું' હતું.

શ્રી નેમિચ'દ્રસૂરિના સમય, તેમના શ્ર'થાની રચનાના આધારે, વિક્રમની ખારમી સદી નક્કી થાય છે.

પરમ ત્યાગી, સૌવીરપાયી, નવકલ્પવિહારી, 'સૈપ્કાંતિક ' અિરુદ્દથી સન્માનિત, શ્રુતના સમર્થ જ્ઞાતા અને મહાન ગ્રંથકાર

આચાર્ય'શ્રી મુનિચંદ્રસ્**રિજી મહારાજ**

આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિ પરમ ત્યાગી, નવકલ્પવિહારી, નિર્દોષ વસતી અને નિર્દોષ આહારના ગવેષક તેમ જ શ્રુતના સમર્થ જાણકાર, ગ્રંથકાર અને 'સૈદ્ધાંતિક' બિરુદથી સન્માનિત હતા.

આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિ અને આચાર્ય નેમિચંદ્રસૂરિની પાટે સૈદ્ધાંતિક આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિ થયા. તેમનું બીજું નામ ચંદ્રસૂરિ પણ હતું. તેઓ શ્રી યશાભદ્રસૂરિના શિષ્ય હતા અને ઉપાધ્યાય વિનયચંદ્રના વિદ્યાશિષ્ય હતા.

શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિના જન્મ હેલાઇમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ ચિંતક અને માતાનું નામ માંઘીબાઇ હતું. તેમણે નાની વયે જ આચાર્ય યશાભદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. દીક્ષાના દિવસથી જીવનપર્યંત માત્ર ૧૨ વસ્તુ જ આહારમાં લીધી હતી, ૬ વિગઈના સવ'થા ત્યાગ કર્યા હતા. અને પ્રાયઃ આય'બિલ તપ કરતા હતા.

વિ. સં. ૧૦૯૪ લગભગમાં તેઓ ગુરુદેવની સાથે પાટ્યુમાં ચૈત્યપરિપાટી માટે પધાર્યા. આ સમયે પાટ્યુમાં ચૈત્યવાસીઓના ભારે પ્રભાવ હતા. સંવેગી સાધુઓ માટે ઊતરવાને પણ યાંગ્ય સ્થાન નહોતાં. પોષાળા બની નહોતી. મુનિશ્રી એક દિવસ થારાપદ્રગચ્છના ચૈત્યમાં ભગવાન ઋષભદેવનાં દર્શન કરી, પાસેના સ્થાનમાં નિવાસ કરતાં વાદિવેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિ પોતાના ૩૨ શિષ્યોને બૌહદર્શના પ્રમેચવાદના વિષય ભણાવતા હતા ત્યાં જઇ તેમને નમસ્કાર કરીને બેસી ગયા. પછી તા એ વિષયમાં રસ પડવાથી તેઓ નિરંતર ૧૫ દિવસ સુધી ત્યાં ગયા. તેમણે તે પાઠ એકાચતાથી વિનાપુસ્તકે અવધારણ કરી લીધા, પરંતુ શ્રી શાંતિસૂરિના શિષ્યામાંથી કાઈ એ વિષયને ધારણ કરી શક્યા નહિ. આથી સૂરિજીને ભારે એદ ઊપજ્યા. આ જોઈ-જાણી શ્રી મુનિચંદ્રેસૂરિજીની આજ્ઞા મેળવી ૧૫ દિવસ સુધીના આપેલા પાઠ ક્રમળહ કહી સંભળાવ્યા. આ સાંભળી શ્રી શાંતિસૂરિ અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને કહ્યું કે, 'બરેબર, તું તો ધ્રૂબમાં ઢંકાયેલું બહુમૂલ્ય રતન છે. તું હવે અહીં રહી ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસ કરી લે.' શ્રી શાંતિસૂરિ જાણતા હતા કે, પાટ્યુમાં સંવેગી મુનિઓને ઊતરવા માટે યાંગ્ય સ્થાન નથી, તેથી તેમણે ટંકશાળની પાછળ આવેલા શેઠ દાહિડાના ઘરમાં ઊતરવાની વ્યવસ્થા કરાવી. શ્રી મુનિચંદ્રે ર એ

શ્રમણભગવંતા રે૪૫

દર્શ નોનો અભ્યાસ કરી, પોતાની તીક્ષ્ણ ખુદ્ધિશક્તિથી ૬ એ દર્શ નોને અવધારણ કરી લીધાં. બસ, એ સમયથી સંવેગી સાધુએકને સુલભતાથી વસતિ મળવા લાગી.

શ્રી નેમિર્ગંદ્રસરિની આચાર્યપદ્રવી વિ. સં. ૧૧૨૯ થી ૧૧૩૯ ની વચ્ચે આચાર્ય સર્વાદેવસરિના હસ્તે થઇ હતી. અને શ્રી નેમિચાંદ્રસરિએ એ જ વર્ષમાં શ્રી મુનિચાંદ્રને આગાર પદવી આપી પોતાની પાંટે સ્થાપન કર્યા હતા. આ બ ને આચાર્યોની વય અને દીક્ષા-પર્યાયમાં નજીવું અંતર હોય તેમ જણાય છે. બંનેમાં ગુણસામ્ય અને ગાઢ પ્રેમ હોવા એઇએ. તેથી જ શ્રી નેમિચંદ્રસરિએ શ્રી મુનિચંદ્રસરિને પોતાના ગુરુભાઈ દર્શાવ્યા છે. આ બંને આચાર્યોએ સૂરિપદ પ્રાપ્ત કર્યા અગાઉ અને પછી અનેક ગ્રંથાની રચના કરેલી જાણવા મળે છે. આ ખંને આચાર્ચા 'સૈહાંતિક' તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા. શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ શ્રી નેમિચંદ્ર-સૂરિની આગ્રામાં રહીને પાતાના ગુરુભાઈ આ૦ આનંદ, આ૦ દેવપ્રભ, આ૦ માનદેવ તથા શિષ્યા . આ૦ અજિતપ્રભ, આ૦ દેવ તેમ જ આ૦ રત્નસિંહ વગેરેને દીક્ષા, શિક્ષા તથા આચાર્ય પદવીથી અલંકત કર્યા હતા. મહાધ્યયની વીરગણિના સંતાનીય આ૦ યશાદેવની વિ. સં. ૧૧૭૬ માં રચેલી 'પિ'ડવિસાહી 'ની 'સુબાધા ' નામક ટીકામાં ' શ્રુતહેમ નિક્ષ પૂજ્ય મુનિય દ્રસૂરિ ' એ પ્રકારના વિશેષણથી એાળખાવ્યા છે. એટલે તે યુગમાં આવ્યાર્ય મુનિચદ્રસૂરિ શ્રતની બાબતમાં સંઘમાં આધારસ્તંભ હશે એ નિવિ^૧વાદ છે. તે સમયના શ્રીસંઘ આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિથી પ્રભાવિત હતો અને પ્રભાવનાનાં કાર્યો આ આચાર્યાશ્રીની અધ્યક્ષતામાં કરતા હતા. આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિ શાંત. નવકલ્પવિહારી અને શ્રીસંઘમાં સૌને માનનીય વિદ્વાન હતા. પુજ્યશ્રી પાછલી ઉંમરમાં ખાવામાં બધાં દ્રવ્યોના ત્યાગ કરી માત્ર એાસામણના જ ઉપયોગ કરતા હતા. આથી તેઓશીને 'સૌવીરપાયી' કહેવામાં આવ્યા છે.

એક શ્રાવકે વિ. સં. ૧૧૪૯ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી, ત્યારે તેણે વાદીભ આચાર્ય ચંદ્રપ્રભ વગેરે માેટા આચાર્ય વિદ્યમાન હોવા છતાં શ્રી મુનિચંદ્રસ્ર્રિને પ્રતિષ્ઠા માંઠે લઈ જવાની માગણી કરી હતી. શ્રી મુનિચંદ્રસ્ર્રિ ખંભાતથી નાગાર સુધીના પ્રદેશમાં વિચર્યા હતા. તેમણે સાંભરમાં રાજ અર્ણોરાજની સભામાં શૈવવાદીને હરાવ્યા હતા અને દિગમ્બર ગુણચંદ્રની સાથે રાજગચ્છના શ્રી ધર્મધાવસ્ર્રિના થયેલા વાદમાં શ્રી ધર્મધાવસ્ર્રિને મદદ કરી ગુણચંદ્રને હરાવ્યા હતા. શ્રી મુનિચંદ્રસ્ર્રિના પરિવારમાં ૫૦૦ સાધુએા હતા અને અસંખ્ય સાધ્વીમહારાજો હતાં.

ગ્રંથરચના : શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ ઘણા ગ્રંથા રચ્યા છે, તેમાંથી જેનાં નામ જાણવા મળે છે તે આ પ્રકારે છે—

૧. પ્રાભાવિક સ્તુતિ, ૨. અંગુલસત્તારિ (સ્વાપત્તવૃત્તિસહિત), ૩. વણસ્સઈસત્તરિ, ૪. આવસ્સયસત્તરિ, ૫. ઉવએસપંચાસિયા, ૬. માઢ્રાપદેશ પંચાશક, ૭. ઉવએસ પંચવીસિયા (જેમાં કયા વગેરેનું સ્વરૂપ છે.) ૮. હિયાવએસ, ૯. વિસયનિંદા કુલયં, ૧૦. સામણણુ- ગુણાવએસ (સામાન્યગુણાપદેશ કુલક), ૧૧. અણુસાસણ કુસ,, ૧૨. ઉવએસામયાં, ૧૩. સાગહરાવએસ, ૧૪. રયણત્તકુલયં, ૧૫. આરસવયં, અથવા સાવયવસંખેવા, ૧૧. કાલસયગં, ૧૭. તિત્થમાલાયથં, ૧૮. પયુષ્ણાપર્વ-વિચાર, ૧૯. ગાહાકોસો, ૨૦. પ્રશ્નાવલી, ૨૧. સમ્મત્ત-

પાયવિહિ, ૨૨. સુહુમત્થવિચારલવ (અપ્રાપ્ય), ૨૩. ઉવએસપદ (ઉપદેશપદસુખ સંબાધિની દીકા, શ્રંથાશ્ર: ૧૪૦૦૦), ૨૪. કમ્મયપડી ટિપ્પન (કર્મપ્રવૃત્તિ–વિશેષવૃત્તિ), ૨૫. ધર્મખિંદુ-વિવૃત્તિ (શ્રંથાશ્ર: ૩૦૦૦), ૨૬. લલિતવિસ્તરા–પંજિકા, ૨૭. અનેકાંતજયપતાકાદ્વોતદીપિકા– ટિપ્પનકમ્, ૨૮. શંખેધર પાર્ધાનાથ સ્તવન, ૨૯. કલિકુંડ પાર્ધાનાથ સ્તવન.

આચાર્ય મુનિચ દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૧૭૮ ના કાર્તિ ક વિદ પાંચમના દિવસે પાટણમાં સમાધિપૂર્વ ક સ્વર્ગ વાસ પામ્યા હતા. તેમના શિષ્ય આચાર્ય વાદિ દેવસૂરિ આ સમયે હાજર હતા. તેમણે એ સમયે 'ગુરુવિરહવિલાય' તથા 'મુણ્યિંદસૂરિ થૂઈ' રચ્યાં હતાં.

મહાન પ્રવચનકાર અને મહાન ભાષ્યકાર મ**લધારી આચાર્ય** શ્રી હેમ**ચં**દ્રસૃરિજી મહારાજ

મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ હર્ષ પુરીયગચ્છના શ્રી વિજયસિંહસૂરિના પ્રશિષ્ય અને મલધારીય-ગચ્છના પ્રવર્ત ક શ્રી અભયદેવસૂરિના શિષ્ય હતા. એ સમયે એટલે કે, ગુજરાતમાં સિહરાજ અને કુમારપાળના શાસનસમયે જૈનશાસનમાં શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ નામના ત્રણ સમર્થ આચાર્યો વિદ્યમાન હતા. તેમાં મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ ઉંમરમાં સૌથી માટા હતા; શાંત અને પ્રભાવક હતા.

મલધારી અભયદેવસૂરિના ઉપદેશથી મહાઅમાત્ય પ્રદ્યુમ્ન વૈરાગ્ય પામ્યા ત્યારે લાખાની મિલકત, સ્વરૂપવાન પત્નીઓ, એશાઆરામ અને મંત્રીપદને તિલાંજલિ આપીને દ્રીક્ષા લીધી અને શાસ્ત્રા ભણી–ગણીને ગુરુમહારાજના હાથે આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કર્યું, તેઓ જ આગળ જતાં મલધારી હેમચંદ્રસૂરિના નામથી ખ્યાતિ પામ્યા.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ નમ્ર, વિનયશીલ, પરમ શાંત, બહુશ્રુત, સત્યપ્રિય અને સ્થિતપ્રન્ન હતા. તેમની જીવનઘટનાઓ અને તેમના આ ગુણોની ઝલક તેમના ચંચોમાં મળે છે. તેઓ વિશેષ પ્રમાણમાં 'ઉપમિતિભવપ્રપંચકથા 'નું વ્યાખ્યાન આપતા હતા અને ત્યારથી જ એ કથા વધુ પ્રસિદ્ધિ પામી. રાજા સિદ્ધરાજ તેમના નૈસિગિ'ક ગુણાથી આકર્ષાયા હતા. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના વ્યાખ્યાનમાં તેઓ સપરિવાર જતા અને એકાચ ચિત્તે વ્યાખ્યાનશ્રવણ કરતા. અવારનવાર દર્શનાથે જતા અને આલાપ—સંલાપ પણ કરતા અને કોઇ કોઇ વાર રાજમહેલમાં આચાર્યશ્રીની પધરામણી પણ કરાવતા. રાજાએ તેમના ઉપદેશથી ગુજરાતનાં જિનમ દિરા ઉપર સાનાના કળશ ચઢાવ્યા હતા. વળી, રાજા સિદ્ધરાજે તેમના કહેવાથી ધંધુકા, સાચાર વગેરમાં જૈનોને થતી કનડગત અને જૈનોની રથયાત્રાના ઉત્સવામાં નખાતા વિશ્નોને દ્વર કરી પાકા પ્રભંધ કરાવ્યા હતા. તેમ જ રાજ્યના અમલદારાએ જોહકમીથી બંધ કરેલ મ દિશ્ના લાગા કરીથી ચાલુ કરાવ્યા હતા અને કોઇ કોઈ ગામામાં તે લાગાની રકમ રાજખજાનામાં દાખલ થઈ ગઈ હતી તે પણ જૈન

શ્રમણભગવં તેા

દેશસરાને પાછા અપાવી હતી. એક દિવસ રાજા સિદ્ધરાજે આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી અતિ પ્રસન્ન થઈ દર સાલ વર્ષના ૮૦ દિવસામાં અમારિશાસન કર્યું. તે શાસન તામ્રપત્ર પર લખાવી આચાર્ય શ્રીને અપ'ણ કર્યું હતું. આચાર્ય દેવપ્રભસૂરિ સિદ્ધરાજના એ શાસનને ટ્રંકમાં આ રીતે રજૂ કરે છે: 'મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિના પટ્રુપી આકાશમાં શ્રી હેમચંદ્ર રૂપી ચંદ્ર ઊગ્યા. રાજા સિદ્ધરાજે તેના વચનરૂપી અમીનું પાન કર્યું અને રાજ્યના સૌ પ્રાણીએ દીર્ઘાયુષી બન્યાં.'

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી પાટણથી ગિરનારતીર્થ અને શત્રુંજ્યતીર્થના છે'રી પાળતા યાત્રાસંઘ નીકળ્યા. આચાર્યશ્રી પણ સાથે જ હતા. શ્રીસંઘ વણથલી (વંથલી)માં પડાવ નાખ્યા. સંઘના પુરુષા અને સ્ત્રીઓ મૂલ્યવાન વસ્ત્રો અને રત્નજડિત દાગીના પહેરી દેશસરમાં દર્શન-પૂજાદિ કરી રહ્યાં હતાં. સંઘપતિ પાસે ઘણું ધન સાથે હતું. આ બધું જોઈ સારડના રાજા રા'ખેંગારની દાનત બગડી. પાસવાનાએ પણ રાજાને ચડાવ્યા કે, "રાજન! સમજી લે કે ગુજરાત-પાટણનું ઘણું ધન તારા પુષ્યપ્રતાપે તારા આંગણે આવ્યું છે. માન કે, લક્ષ્મી તને ચાંલ્લા કરવા આવી છે. માટે રાજન! આ સંઘને લૂંટી લે. તારા ખજાના છલકાઈ જશે. એક કરાડનું લેખું સંભવે છે." આ સાંભળી રાજાનું મન પીગળી ગયું. તેણે સર્વકાંઈ લૂંટી લેવાના મનસૂખા કરી લીધા. પણ તેને રાજમર્યાદાના ભંગ અને અપયશના મોટા ડર હતા, તેથી શું કરવું તે વિસામણમાં પડી ગયા. તેણે સંઘને જાણી-જોઈને એક દિવસ વધુ રાકાણ કરાવ્યું. એક દિવસ તે સંઘપતિને મળ્યા જ નહિ. બીજે દિવસે રાજકુટું ખમાં કાઈ માટું મરણ થયું. આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ રાજા ખેંગારનું મન પારખી લીધું હતું. તેથી તેમણે દિલાસાના બહાને રાજમહેલમાં જઈ રાજાને ઉપદેશ આપ્યા. તેને નીતિના માર્ગ દર્શાવ્યા. રાજાએ પણ આ ઉપદેશથી પ્રભાવિત અને પ્રસન્ન થઈ પાતાના વિચાર બદલી નાખ્યા.

ગુર્જરનરેશ સિહરાજ જયસિંહની જેમ શાક ભરીના રાજા પૃથ્વીરાજ અને મહારાજા ભુવનપાલ પણ તેમના પરમ ભક્ત હતા.

ગ્રાંથરચના : મલધારી હેમચંદ્રસૂરિ પ્રભાવક પ્રવચનકાર તેમ જ સમર્થ ગ્રાંથકાર હતા. વિશેષાવશ્ચક વૃત્તિની પ્રશસ્તિમાં તેમણે સ્વરચિત દસ ગ્રાંથોના ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ગ્રાંથનું પ્રમાણ લગભગ લાખ શ્લાક જેટલું થાય છે. આ ગ્રાંથાની વિગત નીચે મુજબ છે :

(૧) આવસ્સય ટિપ્પણક: જેનાં બીજાં નામ 'આવશ્યક પ્રદેશ વ્યાખ્યા અને હિસ્ભિદ્રીયાવશ્યકવૃત્તિ—ટિપ્પણ પણ છે. એનું ગ્રંથમાન ૫૦૦૦ પરિમાણ છે. (૨) સયગ કમ્મળાંથ વિવરણ: ગ્રંથમાન ૪૦૦૦ પરિમાણ. (૩) અલું ઓગાદાર સુત્તવૃત્તિ : ગ્રંથમાન ૬૦૦૦ પરિમાણ છે. અનુયાગદ્વારના સૂત્રોની ગહેનતાને સરળ અને વિસ્તૃત રીતે સમજાવતી વ્યાખ્યા અને આગમના મર્મ સ્પર્શી વિવેચનથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય કે ગ્રંથકાર આગમના મર્મ સં છે. (૪) ઉવએસમાલા—પુષ્ટમાલા પગરણ મૂલ : આ એક પ્રકારના ખુહદ્દ કથાકાય છે. આમાંની કેટલીક કથાએ ઉદ્ધૃત છે, કેટલીક કથાએ સ્વરચિત છે. કથા-સાહિત્યના આ એક મોટા ખજાના છે. (૫) પુષ્ટમાલા સ્વેપસ્વૃત્તિ : ગ્રંથમાન ૧૪૦૦૦ પરિમાણ છે. દાન, શીલ, તપ અને

ભાવનું વિવેચન ધાર્મિ'ક તથા લૌકિક કથાએ। સાથે વિસ્તારથી કરવામાં આવેલ છે. કેટલીક કથાએા ' ઉપમિતિભવપ્રપ'ચકથા 'માંથી લેવામાં આવી છે. (૬) જીવસમાસ વિવરણ : બ્રંથમાન ૭૦૦૦ પરિમાણ છે. વિ. સં. ૧૧૬૪ માં પાટણમાં રચેલા આ વિવરણની તાડપ્રતિ આજે ખંભાતમાં વિદ્યમાન છે. એટલે ગ્રાંથકારના હાથે જ લખાયેલી આ પ્રતિ મનાય છે. આ ગ્રાંથમાં ૧૪ ગુણસ્થાનાનું વિસ્તૃત વિવેચન અને અજીવતત્ત્વનું સંક્ષિપ્ત પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે. (૭) ભવભાવના – મુલ: વૈરાગ્યભાવમાં વૃદ્ધિ કરાવનારી આ પ્રકૃત રચના છે. (૮) ભવભાવના સ્વાપત્તવત્તિ : ગ્રાંથમાન ૧૩૦૦૦ પરિમાણ છે. ધર્મ કથાએાથી સભર આ ગ્રાંથ લોકોમાં વિશેષ રૂચિકર બન્યાે છે. મૂલ અને આ વૃત્તિ (ળ'ને ચંચાે)માં બાર ભાવનાઓનું વર્ણન છે. બ'ને શ્રું શા વિ. સં. ૧૧૭૦ માં મેડતા અને છત્રાપલ્લીમાં રચાયા છે. (૯) ન દિસત્ત ટિપ્પન : આમાં પાંચ જ્ઞાનની ચર્ચા અનુમાનિત થાય છે. (૧૦) વિસેસાવસ્સય વૃત્તિ : ૨૮૦૦૦ પ્રમાણ હોઈ આને બહદૂવૃત્તિ પણ કહેવાય છે. આ વૃત્તિ પાટણમાં વિ. સં. ૧૧૭૫ના કાર્તિક સુદિ પ'ચમી (જ્ઞાનપ'ચમી)ના પૂર્ણ થઇ છે. આ વૃત્તિ રચવામાં પં. અલચગણિ, પં. ધનદેવગણિ, પં. જિનભદ્રગણિ, પં. લક્ષ્મણગણિ, મુનિ વિભુધચંદ્ર, સાધ્વી આણું દશ્રી મહત્તરા અને સાધ્વી વીરમતિ ગણિની સહયોગી બન્યાં હતાં. શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે રચેલ 'વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય ' ઉપર અનેક આચાર્યોએ ટીકાવૃત્તિ રચી છે, તેમાં મલધારી શ્રી હેમચદ્રસૂરિની આ વૃત્તિ આગવી છે અને તેમની પોતાની સ્ચનાએામાં આ સૌથી વધુ વિસ્તૃત છે. આ એક દાર્શનિક ગ્ર<mark>ાથ છે. તેને</mark> વિષયવાર, પ્રશ્નોત્તર રૂપે સરળ અને સુબાધ શૈલીમાં દર્શાવવાથી આ સ્ચના અધિક પાભાવક સિદ્ધ થઈ છે.

તેઓ શ્રીનું આ વિપુલ સાહિત્યસર્જન છતાં, તેમનામાં નમ્રતા ને ભવભીરુતા કેવી હતી તેના પરિચય તેમના જ શ્ર'થમાં આ પ્રમાણે મળે છે:—'' મને ગુરુજનાએ ગ્રાન આપ્યું છે. હું તેમાંથી જે જે સમજ્યા છું તેને આત્મસ્મરણ માટે અહીં ગાહબ્યું છે. આમાં જે જે દાષા હાય તે મુનિજનાએ મારા ઉપર પ્રસન્ન ખનીને શાધવા. કેમ કે જગતમાં સૌ કમ ને આધીન છે. સૌ છદ્મસ્થ છે અને મારા જેવા તા સદ્ખુહિવિહાણા છે, ને મતિવિબ્રમ તા કાને થતા નથી?"

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની જ્ઞાનસંપદાની જેમ શિષ્યસંપદા પણ સમૃદ્ધ હતી. તેમાં શ્રી વિજયસિંહસૂરિ વગેરે ચાર શિષ્યો બહુ પ્રસિદ્ધ હતા. (૧) શ્રી વિજયસિંહસૂરિ કૃષ્ણિષ ના શિષ્ય શ્રી જયસિંહસૂરિકૃત 'ધર્માપદેશમાલા' ગાયા : ૯૮ નું વિવરણ ગ્રંથમાન ૧૪૪૭૧ પરિમાણ રચ્યું હતું. તેઓ ઘણા શાંત અને રૂપાળા હતા. (૨) શ્રી ચંદ્રસૂરિ : જેઓ રાજ સિદ્ધરાજના લાટ દેશના વિત્તમંત્રી હતા. તેમણે રાજમુદ્રા છોડી દઈ સાધુમુદ્રા ગ્રહણ કરીને જૈનધર્મની પ્રભાવના તેમ જ મૃણિસુવ્વયચરિયં, સંગહણીસુત્ત અને લઘુસમાસ ગ્રંથની રચના કરી હતી. (૩) શ્રી વિબુધસૂરિ : તેઓ પણ લાટ દેશના મંત્રી હતા. તેમણે કેટલાક ગ્રંથાનું સંશોધન કર્યું હતું. (૪) પં લક્ષ્મણગણિ : તેમણે વિ. સં. ૧૧૯૯ ના માંડલમાં સુપાહનાહન્ ગ્રસ્યિં ગ્રંથાગ્ર ૧૦૦૦૦ પ્રમાણ રચ્યું હતું.

શ્રમણભગવ તો

આમ, મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ તેમના સમયમાં સમર્થ આચાર્ય હતા. તેઓશ્રીએ સાત દિવસના અનશનપૂર્વક પાટણમાં સ્વર્ગવાસ સ્વીકાર્યો. તેમના ગ્રંથોને આધારે તેઓ વિક્રમની બારમી શતાબ્દીના પ્રભાવક આચાર્ય હતા.

પુષ્યમભાવી, જિનાગમના પારગામી અને મહાન વાદવિજેતા આચાર્ય શ્રી વાદિદેવસૂરિજી મહારાજ

આળૂ પર્વતની નૈઝત્ય દિશામાં ૨૫ માર્ઇલ દ્રર રાજસ્થાનમાં મંડાર નામે ગામ છે. મંડાર ગામ પૂર્વે મહાહડા, મદાહત, મહાર, મડાર વગેરે નામે પ્રસિદ્ધ હતું. ત્યાં વીરનાગ નામે શ્રેષ્ઠિ રહેતો હતો. તેને જિનદેવી નામે પત્ની હતી. એ કુટુંબ શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિને ગુરુ તરીકે માનતું હતું. એક વખત જિનદેવીએ સ્વપ્નમાં પોતાના મુખમાં ચંદ્રમાને પેસતા જેવા. ને તેણે વિ. સં. ૧૧૪૩ના માઘ વિદ દના હસ્ત નક્ષત્રમાં પૂર્ણચંદ્ર નામના આળકને જન્મ આપ્યા. આ બાળક પૂર્ણચંદ્ર તે જ ચરિત્રનાયક શ્રી વાદિદેવસૂરિ મહારાજ.

એક વાર ભયંકર દુષ્કાળ પડતા શ્રેષ્ઠિ વીરનાગ પરિવાર સાથે મંડાર છેહી ભરૂચ આવીને વસ્યા. તે સમયે શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ પણ ભરૂચમાં હતા. તેમના ઉપદેશથી ત્યાંના શ્રાવકાએ વીરનાગ પારવાલને બધી રીતે સહાય આપી. વીરનાગ ત્યાં વેપાર—ફેરી કરવા લાગ્યા. પૂર્ણ ચંદ્ર પણ અવારનવાર સાથે જતા હતા. એક વાર કોઈ શેઠ પોતાના સાનામહોરા અને સિક્કા દુર્ભાગ્યે કેલસા અને પત્થર બની જતાં, તેને નકામાં સમજી ઉકરેક નાખી રહ્યા હતા. બાળક પૂર્ણ ચંદ્રે તે એયું, અને વિસ્મય પામી કહ્યું કે, "આપ આ કિંમતી સુવર્ણ અને દ્રબ્યને કેમ ફેંકી રહ્યા છે ?" શેઠ સમજદાર હતા. તેમને થયું કે આ કાઈ પુષ્યશાળી બાળક છે. જે સુવર્ણ—સિક્કા મને કાંકરા—કાલસા રૂપે દેખાય છે, તે આ બાળકને તેનાં અસલી રૂપમાં દેખાય છે. શેઠે આ રહસ્ય પામી, વાંસની છાબ બાળકને અપતાં કહ્યું કે, " હે ભાગ્યવાન્ ! તું આ સુવર્ણ—સિક્કા છાબમાં ભરી ભરીને મને આપ." બાળક પૂર્ણ ચંદ્રે તે પ્રમાણે કર્યું. તેના હાથે કાંકરા-કાલસા સુવર્ણ સિક્કા બની ગયા. શેઠે પ્રસન્ન થઈ પૂર્ણ ચંદ્રને એક સેનામહેલ આપી.

પિતા વીરનાગે આ સર્વ વૃત્તાંત આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિને જણાવ્યાે. બાળક પૂર્ણ ચંદ્રમાં કોઈ ઉત્તમ પુષ્યાત્માની ઝાંખી કરાવે તેવાં દિવ્ય લક્ષણા જાણી, શાસનાનતિને અહિનિશ વાંચ્છનારા આચાર્ય મુનિચંદ્રસૂરિએ શ્રેષ્ઠિ વીરનાગને કહ્યું કે –" તમારા પુત્ર ઘણા પુષ્યશાળી છે. જે તે સાધુ થાય તા સ્વ–પરના કલ્યાણપૂર્વ જનશાસનની ભારે ઉન્નતિ કરશે. માટે તમે તમારા પુત્ર શ્રમણસંઘને અપંશુ કરા." આ વાત સાંભળી શ્રેષ્ઠિ વીરનાગે કહ્યું કે–" ગુરુદેવ! હું વૃદ્ધ થયા છું. તેની માતા પણ વૃદ્ધ છે. અમારે એક જ પુત્ર છે. અમારી વૃદ્ધાવસ્થાના એ આધાર છે. તો અમારાથી પુત્રના ત્યાગ કેમ થઈ શકે ?"

"તમારા ત્યાગમાં ધર્મ ના સતકાર ને સ્વીકાર હશે. ધર્મ ના સ્વીકાર અને શર્ણ એ જ એક સાંચા અને સનાતન આધાર છે. પુત્રનું આત્મકલ્યાણ, ગૌરવ અને જિનશાસનની ઉન્નતિ તમારી સમ્મતિથી સંભવિત બનશે. શ્રીસંઘમાં તમારા પ્રત્યે અહેલાવ પ્રવર્તતા રહેશે. અને એ કર્તવ્ય રૂપે પરિણમી તમારા આધારરૂપ બનવાના, એકને જ નહિ, અનેકને લાભ પ્રાપ્ત થશે." શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ આ પ્રમાણે હિતાપદેશ આપતાં, શ્રેષ્ઠિ વીરનાગ અને જિનદેવીએ ઊલટભેર પાતાના પુત્ર ઉપકારી આચાર્યશ્રીને સમર્પિત કર્યા. આચાર્યશ્રીએ નવ વર્ષના પૂર્ણચંદ્રને વિ. સં. ૧૧૨૫માં દીક્ષા આપી, મુનિ રામચંદ્રના નવા નામથી ઉદ્દાંષિત કર્યા.

મુનિ રામચંદ્રમાં જન્મથી પુષ્યના પ્રભાવ પ્રવર્તતા હતા. ધર્મસંસ્કારનું સિંચન પણ પર્યાપ્ત મળ્યું હતું. તેમાં ગુરુદેવનું અખંડ સાન્નિધ્ય અને સતત જ્ઞાનદાન પ્રાપ્ત થતાં, વ્યાક્રસ્ણ, સાહિત્ય, સિદ્ધાંત આદિનું વિશદ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. થાડા જ સમયમાં વાદશક્તિ કેળવી શાસ્ત્રાર્થમાં પણ સામર્થ્ય મેળવ્યું. ધાળકામાં શૈવમતસમર્થક ધન્ધ નામના બ્રાહ્મણને, સાચારમાં કાશ્મીરના સાગર (કિરપુર)ને, નાગારમાં દિગંખરાચાર્ય ગુણ્ચંદ્રને, ચિત્તોડમાં શિવભૂતિ ભાગવત અને વસુભૂતિ મીમાંસકને, ગાપગિરિ (અલિયર)માં ગંગાધરને, ધારામાં ધરણીધરને, પુષ્કરિણીમાં પદ્માકરને, ભરૂચમાં કૃષ્ણ બ્રાહ્મણને, નરવરમાં ધીસારને તથા તહનગઢમાં ગેરુઆ વસ્ત્રધારીને શાસ્ત્રાર્થમાં હરાવી પં. રામચંદ્રએ ભારે નામના મેળવી. ગુરુદેવે તેમને સર્વ રીતે ઘાચ્ય જાણી વિ. સં. ૧૧૭૪ માં આચાર્ય પદ આપ્યું, અને તેમને આચાર્ય દેવસૂરિ નામથી ઉદ્દેશિયત કર્યા.

એક વખત આચાર્ય દેવસ્ત્રિએ શિષ્યપરિવાર સાથે નાગાર તરફ પ્રયાણ કર્યું. વિહાર કરતાં આખૂતીર્થ પધાર્યા. આખૂ પર્વત પર તેમની સાથે ચડતાં પાટણના મંત્રી અંબાપ્રસાદ મહેતાને માર્ગ માં સપ્ કરડયો. આચાર્યના પાદપ્રક્ષાલનવારિથી સપ્તું કેર ઊતરી ગયું. લોકો આ ચમતકાર જેઈ આનંદાશ્ચર્ય પામ્યા. સૌએ ઉપર જઈ શ્રી ઝલ્લલદેવના ભાવોલ્લાસપૂર્વક દર્શન કર્યા. અહીં અંબિકાદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈ શ્રી દેવસ્તિને જણાવ્યું કે, "ગુરુદેવનું આયુષ્ય માત્ર આઠ મહિના બાકી છે. તો તમે પાછા કરો ને પાટણ પધારા." આથી નાગાર તરફના વિહાર બંધ રાખી શ્રી દેવસ્ત્રિ પાટણ પધાર્યા. ત્યાર પછી ગુરુદેવ શ્રી મુનિચંદ્રસ્ત્રિ વિ. સં. ૧૧૭૮ના કાર્તિક વિદ પાંચમે અનશનપૂર્વક—સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

એ સમયે ભાગવતદર્શનના ઉદ્દલટ વિદ્વાન દેવળાધિ પાટણુ આવ્યા. તે વાદમસ્ત હતો. તેણે રાજસભાના દ્વારે પાટિયું લટકાવી, તેમાં એક શ્લોક લખ્યા : "एक-द्वि-न्नि—चतु:-पंजच-पण्मेनकमनेन काः? । देवबोधे मिय कुद्धे पण्मेनकमनेन कः? ॥" અને તેના અર્થ કરવા નગરના સર્વ વિદ્વાનોને આમંત્રિત કર્યા છ મહિના પસાર થઈ ગયા, પણ કોઈ વિદ્વાન શ્લોકના અર્થ બતાવી ન શક્યા એ વખતે મંત્રી અંબાપ્રસાદે રાજા સિદ્ધરાજને જણાવ્યું કે, " આચાર્ય દેવસૂરિ આ શ્લોકના અર્થ કરવા સમર્થ છે." મંત્રીની સલાહથી રાજાએ શ્રી દેવસૂરિને નિમંત્રિત કર્યા. શ્રી દેવસૂરિએ રાજસભામાં પધારી એ શ્લોકની જૂદી

શ્રમણભગવ તા રપ૧

જુદી વ્યાખ્યા કરી તેના અનેક અર્થો કહી બતાવ્યા આથી પંહિત દેવબાધિને આશ્વર્ય સાથે આનંદ થયા. રાજાને પણ પરમ આનંદ થયા.

પાટણુમાં શેઠ થાહું આચાર શ્રીના ઉપદેશથી શ્રી મહાવીરસ્વામીનું નૂતન જિનમ દિર ખંધાવ્યું, જેની અંજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા શ્રી દેવસ્ટ્રિના વરદ્ હસ્તે વિ. સં. ૧૧૭૯માં થઈ હતી. એ જ રીતે, ધાળકામાં પણ શેઠ ઉદયને ખંધાવેલ શ્રી સીમ ધરસ્વામીના જિનાલયની અંજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૧૭૫માં તેઓશ્રીના હસ્તે થઈ હતી; જે સ્થાન પછીથી 'ઉદાવસહી 'ના નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.

ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ પછી શ્રી દેવસ્રિર વિહાર કરી નાગાર પધાર્યા. ત્યાંના રાજા અર્જ્યોરાજ ચૌહાણ તથા મસ્તવાદી દેવે છાયિએ આચાર્ય શ્રીનું ઉષ્માલેર સ્વાગત કર્યું. આચાર્ય શ્રી પાટણ આવી ગયા ત્યારે રાજા સિહરાજે શાક ભરી પર આક્રમણ કરી નાગારમાં પાતાની આગ્રા પ્રવર્તાવી હતી. શ્રી દેવસ્ર્સિએ તે વર્ષે પાટણમાં ચાતુર્માસ ગાળ્યું, અને બીજે વર્ષે કર્ણાવતીમાં ચાતુર્માસ વીતાવ્યું. તે સમયે કર્ણાટક નરેશના ગુરુ દિગ બરાચાર્ય વાદી કુમુદ્રચંદ્રનું ચાતુર્માસ પણ કર્ણાવતીમાં હતું. તેમણે શ્રી દેવસ્ત્રિરે સાથે વાદ કરવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી. શ્રી દેવસ્ત્રિએ પાટણની રાજસભામાં શાસ્ત્રાર્થ કરવાની સંમતિ આપી. ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે બંને પાટણ પધાર્યા. વાદી કુમુદ્રચંદ્રે ત્યાંના ખજાનાના મંત્રો ગાંગિલ નાગર, શાસ્ત્રાર્થ સભાના ત્રણ કેશવ વગેરે સબ્યો અને નવા દર્શનવાળાઓને મળીને ધન અપાવી પાતાના પક્ષમાં લીધા. શેઠ થાહેડ અને નાગદેવે આ વાત જાણી આચાર્ય દેવસ્ત્રિને વિનંતિ કરી કે, " આપણે પણ ધનથી કામ લેવું જોઈ એ. અમારું ધન ધર્મની રક્ષા માટે જ છે." આચાર્યશ્રીએ હસીને ઉત્તર આપ્યો કે, "ધનથી ખાસુસ ખરીદાય, વિજય નહીં. વિજય તો વિદ્યાથી જ સંભવે ને શોલે." આચાર્ય શ્રીનું દઢ મનાબળ જાણી બંને શ્રેષ્ઠિઓ નિશ્ચિત બની ગયા.

વિ. સં. ૧૧૮૧ના વૈશાખ સુદિ પૂર્ણિમાના દિવસ શાસ્ત્રાર્થ માટે નક્કી થયા. બંને પદ્માએ સ્વીકારેલ પ્રતિજ્ઞાપત્ર આ પ્રમાણે હતું: 'આ શાસ્ત્રાર્થમાં જો દિગંભર હારે તો ગુજરાત છેડી દક્ષિણમાં આલ્યા જવું અને શ્વેતાંબર હારે તો તેમણે પાતાની માન્યતા છેડી દિગંભર મતના સ્વીકાર કરવા.'

શાસ્તાર્થના પ્રારંભ થયા. દિગંખરાચાર્ય કુમુદ્રચંદ્રના પક્ષે ત્રણ કેશવ પંડિતા જોડાયા હતા. શ્રી દેવસ્રિના પક્ષે શ્રી હેમચંદ્રસ્રિ, શ્રી યશાભદ્રસ્રિ, શ્રી જયસિંહસ્રિ તેમ જ કવિચક્રવર્તી શ્રીપાલ, કરવરાજ અને ભાનુચંદ્ર વગેરે જોડાયા હતા. મહર્ષિ ઉત્સાહ, કલાનિધિ સાગર અને પ્રગ્નાભિરામ વગેરે રાજસભાના મુખ્ય સભાસદો હતા. હાર-જીતના મુદ્દામાં દિગંખરાનો મત એ હતો કે, 'કેવલગ્નાનવાળા આહાર ન કરે, વસ્ત્રધારી માફ્ષે જાય નહીં અને સ્ત્રી માફ્ષ સાધી ન શકે.' જ્યારે શ્રેતાંબરાના મત એ હતો કે, 'કેવલગ્નાનવાળા પણ આહાર કરે, વસ્ત્રધારી પણ માફ્ષે જાય અને સ્ત્રી પણ મોફ્ષ સાધી શકે.' વાદી કુમુદ્યં દ્રે સ્વપક્ષ રજૂ કરતાં કહ્યું કે, "સ્ત્રી જારૂઠ, કપટ, તુચ્છતા વગેરેનું ઘર છે, તેથી માક્ષ માટે તે સર્વધા અયોગ્ય છે.'

જ્યારે આચાર્ય દેવસૂરિએ સ્ત્રી મુક્તિના સમર્થનમાં તીર્થ કરાની માતા, સુભદ્રા, સીતા, રાજિમતી આદિ ઉદાહરેલા બતાવવાપૂર્વક રાજમાતા તરફ સંકેત કરતાં કહ્યું કે, " રાજમાતા મયણલ્લદેવી મહા સત્ત્વશાલિની છે. આથી સ્ત્રીઓને તુચ્છ કેમ કહેવાય? સ્ત્રીઓ પણ પાતાના સત્ત્વ અને યુરુષાર્થ દ્વારા માક્ષે જવાને યાગ્ય છે." આમાં પ્રથમ ૫૦૦ પ્રશ્નો અને તેના ૫૦૦ ઉત્તરા થયા, તેમાં ૨૫ દિવસ વીતી ગયા.

તે પછી શ્રી દેવસ્રિએ વાદિવેતાલ શ્રી શાંતિસ્રિની 'ઉત્તરજ્યણ 'ની પાઈચવૃત્તિના આધારે સ્ત્રી—મુક્તિ અંગે અનેક વિકલ્પોના ઉપન્યાસ કર્યા. વાદી કુમુદ્દચંદ્ર આ વસ્તુને બરાબર ધારી શક્યા નહીં, એટલે આચાર્ય દેવસ્રિએ એ વાદ ત્રણવાર કહી સંભળાવ્યા. ત્યારે આવ કુમુદ્દચંદ્રે જણાવ્યું કે— "આ વાદને વસ્ત્ર પર લખી લાે." આ વાતથી શાસ્ત્રાર્થ સભાના પંડિત મહિષિએ જાહેર કર્યું કે— "વાદી વાદને લખવાનું કહે છે, એટલે મીખિક વાદ સમાપ્ત થાય છે. તેમાં દિગંબર હારી ગયા અને શ્વેતાંબર જીત્યા છે. હવે લેખિત વાદ શરૂ થાય છે." ત્યાર પછી લેખિત વાદમાં પણ પાતાને પરાજય મળતાં દિગંબરાચાર્ય કુમુદ્દચંદ્રને કહેવું પડ્યું કે— "દેવાચાર્ય મહાન છે, તેઓ મહાવાદી છે."

રાજાએ શ્રી દેવસૂરિને તેમના જયથી 'વાદીન્દ્ર'નું બિરુદ આપ્યું, અને વિજયપત્ર અપં શુ કર્યું. ઉપરાંત, વિજયના ઉપલક્ષમાં આચાર્ય શ્રીને છાલા વગેરે ૧૨ ગામ તથા એક લાખ દ્રવ્ય આપ્યું. પણ શ્રમણ તો બધું ત્યાજ્ય ગણે. રાજાએ એ રકમમાંથી પાટણમાં ભવ્ય જિનાલય બંધાવ્યું. ભગવાન ઋષભદેવની ૮૫ આંગળ ઊંચી પિત્તળની ભવ્ય પ્રતિમા ભરાવી વિ. સં. ૧૧૮૩ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ના દિવસે, ચારે કુળના આચાર્યોની ઉપસ્થિતમાં, આચાર્ય દેવસૂરિના હાથે અંજનશલાકા—પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ સ્થાન 'રાજવિહાર' નામથી ખ્યાત બન્યું. મંત્રી આલિંગે પણ હર્ષેલ્લાસ પામી સિદ્ધપુરમાં ચતુમુંખ જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યા. વળી, આ વિજયની સિદ્ધિરૂપે દેવસૂરિ વાદિદેવસૂરિના નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. આ વાદવિજય ઉપર અનેક આચાર્યાદિ વિદ્વાનોએ પ્રશસ્તિ લખી છે. વિદ્વાન કવિ યશશ્ચાંદ્રે આ વિજયને અનુલક્ષીને 'મુદ્દિતસુમુદ્દચંદ્ર' નામક નાટકની રચના કરી છે.

આચાર્ય વાદિદેવસૂરિ દ્વારા અન્ય પણ અનેક શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો થયાં. તેમના ઉપદેશથી મહાઅમાત્ય શાંત્એ પાતાના નવા ઘરની પાષાળ બનાવી. પાસિલે આરાસણામાં બંધાવેલ ભગવાન નેમિનાથ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી. ફલાેધીમાં પ્રાપ્ત થયેલ ચમત્કારી ભગવાન પા^શનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાતી, જેથી ફલાેધી પાર્શનાથનું તીર્થ શ્રી દેવસૂરિ-પ્રતિષ્ઠિત મનાય છે. કાેરડાના મંત્રી નાહડ, મંત્રી સાલિગ વગેરે રાજ્યાધિકારીઓએ તેમ જ ૩૫ હજાર ઘરાેએ જૈન ધર્મના સ્વીકાર કર્યાે.

પ્રાથમ્યના : શ્રી વાદિદેવસૂરિ કુશળ ચંથકાર પણ હતા. તેમણે 'પ્રમાણનયતત્ત્વા લાેકાલ કાર ' પરિચ્છેદ : ૮, મૂળસૂત્ર ૩૭૪, તેના ઉપર માેટી ટીકા 'સ્યાદ્વાદરત્નાકર ' ચંથમાન ૮૪૦૦૦ પરિમાણ બનાવી છે. 'મુણિચંદ્રસૂરિગુરુ શુર્ધ' ચંથમાન ૪૨, ગુરુવિરહ વિલાપ, દ્રાદશવતસ્વરૂપ, કુરુકુલ્લાદેવીસ્તુતિ, પાર્શ્વ'–ધરહ્યુેન્દ્રસ્તુતિ, કલિકુ'ડપાર્શ્વ'નાથય'ત્રસ્તવન શ્લોક ૧૦, જીવાજીવાભિગમ−લઘુવૃત્તિ, ઉપદેશકુલક, મનારથકુલક વગેરે ઘ'થા રચ્યા છે.

આચાર્ય શ્રીની શિષ્યસમ્પદા પણ વિપુલ અને જ્ઞાનથી ઉજ્જવલ હતી. તેમણે પોતાના ઉત્તરાધિકારીપદે આચાર્ય ભદ્રસેનસૂરિને સ્થાપ્યા હતા.

શ્રી વાદિદેવસૂરિએ ૯ વર્ષની વધે દીક્ષા લીધી; ૩૧ વર્ષની વધે આચાય પદ પામ્યા; અને ૮૩ વર્ષની વધે, ૭૪ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પાળી, બાવન વર્ષ આચાર્ય પદ શાભાવી, વિ. સં. ૧૨૨૬ના શ્રાવણ વદિ ૭ના દિવસે સ્વર્ગવાસી બન્યા.

ગ્રાનના મહાસાગર, સિદ્ધ સારસ્વત, ગુજરાતના મહાન જ્યાેતિર્ધર, અહિતીય–અદ્દભુત સવા લાખ શ્લાેકપ્રમાણ ' સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ'ના રચયિતા, રાજા સિદ્ધરાજ–જયસિંહની જ્ઞાનાપાસના અને મહારાજા કુમારપાળની સંસ્કારપ્રિયતાના વિધાયક

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

" क्लूप्तं व्याकरणं नवं विरचितं द्वन्द्वो नवं द्वयाश्रया— ऽलंकारौ प्रथितौ नवौ प्रकटितौ श्रीयोगशास्त्र नवम् । तर्कः संजनितो नयो जिनवरादीनाम् चरित्रम् नवम् बद्धम् येन न केन विधिना मोहः कृतो दूरतः ॥

અર્થાત્, નવું વ્યાકરણ કલ્પ્યું, નવું છંદશાસ્ત્ર રચ્યું, દ્રયાશ્રય મહાકાવ્ય અને અલંકારશાસને વિસ્તાર્યા અને નવાં જ પ્રગટ કર્યાં. શ્રી યાગશાસ્ત્રને પણ નવું રચ્યું; નવા તર્ક શાસ્ત્રને જન્મ આપ્યા, જિનવરાનાં ચરિત્રાના નવા શ્રંથ રચ્યા; કર્ઇ કર્ઇ રીતે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે અજ્ઞાનને દ્વર ન કર્યું ?" આમ કલિકાલસર્વ ફ્ર શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના ભિન્ન ભિન્ન ક્ષેત્રામાં રચાયેલાં સાહિત્યની વિયુલતાનાં દર્શન શ્રી સામચંદ્રસૂરિએ ઉપરાક્ત શ્લોકમાં કરાવ્યાં છે. જ્યારે શ્રી પ્રભાગ દ્રસૂરિએ તેઓશ્રીના પ્રભાવ દર્શાવતાં જણાવ્યું છે કે—

श्री हेमचन्द्रस्रीणामपूर्वम् धचनामृतम् । जीवातुर्विश्व जीवानां राजचित्तावनिस्थितम् ॥

અર્થાત્ , શ્રી હેમચંદ્રસૂરિનાં વચન સમસ્ત પ્રાણીએ માટે અમૃતતુલ્ય છે.

શ્રી હેમચંદ્રસ્રિનું કથન, લેખન અને જીવન – તેમનાં સમયે અને આજે આઠ આઠ સૈકા બાદ પણ, અદ્યાપિપર્ય'ત માર્ગદર્શક, પ્રેરક, પ્રભાવક, ઉપકારક અને અસરકારક રહ્યું છે. પ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી ધૂમકેતુ લખે છે તેમ, "તેઓ હરકાઈ જમાનાના 'મહાપુરુષ' હતા. તેઓનું સાહિત્યસર્જન વિપુલ છે, તેમ ઉત્તમાત્તમ પણ છે. તેમણે સૌ પ્રથમ રચેલ 'સિદ્ધ- હેમશબ્દાનુશાસન ' અદ્વિતીય છે. છેલ્લાં આઠસા વર્ષમાં તેનાથી ચડિયાતા બીજા કાેઈ વ્યાકરણની રચના થઈ નથી.'' શ્રી મેરુતું ગાચાર્યે જણાવ્યા મુજબ, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે વ્યાકરણની રચના સવા લાખ શ્લોકામાં કરી હતી. તેમની સર્વ રચનાઓનું શ્લાકપ્રમાણ સાડા ત્રણ કરાેડ મનાય છે. હાે. પિટર્સને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને 'ગ્રાનના મહાસાગર' કહ્યા છે. શ્રી હેમચંદ્રસ્ત્રિનું વિપુલ સાહિત્યસર્જન અને વિષયવૈવિધ્ય અસાધારણ છે. એ જ રીતે, શ્રી હેમચંદ્રસ્ત્રિર ગુર્જસ્નરેશ સિદ્ધરાજ જયસિંહની ગ્રાનોપાસનાના અને મહારાજ કુમારપાળની સંસ્કારપ્રિયતાના વિધાયક હતા.

'પ્રભ'ધકોશ' પ્રમાણે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની ગુરુપર પર ચંદ્રકુળના પૂર્ણ તલગચ્છ સાથે હતી. પૂર્ણ તલગચ્છમાં શ્રી દત્તસૂરિ થયા. તેમણે ઘણા રાજ્યોને પ્રતિબાધિત કર્યા હતા. તેમના શિષ્ય શ્રી યશાભદ્રસૂરિ રાજવી હતા; અને મહા તપસ્વી હતા. તેમના પટ્ટધર શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ સમર્થ વ્યાખ્યાતા હતા ને તેમના પટ્ટધર શ્રી ગુણસેનસૂરિ સિદ્ધાંતવિશાસ્દ્ર હતા. તેમના પટ્ટધર શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ સ્યાદ્વાદમાં સમર્થ અને પ્રભાવી સૂરિવર હતા. તેમના શિષ્ય તે કલિકાલસર્વંગ્ન શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ.

આળક ચંગદેવ : આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસ્તરિના જન્મ ધંધુકામાં વિ. સં. ૧૧૪૫ના કાર્તિક પૂર્ણિમાના શુભ દિને થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ ચાચિંગ (સાચિંગ, સાચા અને ચાચિંગ નામ પણ) હતું. શ્રેષ્ઠિ ચાચિંગ માહ ત્રાતિના અશ્રેસર વિણક હતા. માતાનું નામ પાહિનીદેવી હતું. તે જૈનામાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રેષ્ઠિ નેમિનાગ માદની અહેન હતી; શીલગુણ સંપન્ન અને જૈનધર્મની દઢ અનુરાગી હતી. એક વખત તેણે સ્વપ્નમાં ચિંતામણિસ્ત ને જો, જે ગુરુ પાસે જઈ ચમકવા લાગ્યું. પ્રબંધકાશ પ્રમાણે, તેણે સ્વપ્નમાં એક આંખા નેથા, જે બીજે સ્થળે જઈ ફાલ્યાન્ફૂલ્યા. આ સમયે ધંધુકામાં શ્રી પ્રદ્યુમ્નસ્તરિના શિષ્ય શ્રી દેવચંદ્રસ્તરિ બિરાજમાન હતા. પાહિનીદેવીએ પાતાનાં સ્વપ્નની વાત તેઓશ્રીને કરી. સ્વપ્નનો ફલાદેશ બતાવતાં સ્તિરે કહ્યું કે— "તું એક નરમણિને જન્મ આપીશ, જે મોટા થતાં ગુરુમણિ થશે. તારા એ પુત્ર ધીમે ધીમે વિકાસ સાધી જૈનશાસન રૂપી સાગરમાં કૌસ્તુભમણિની જેમ દેદીપ્યમાન બનશે." ગુરુની વાત સાંભળી પાહિનીને ઘણા હર્ષ થયા. તે વિશેષ ધર્મારાધના કરવા લાગી. ગર્ભકાળ પૂર્ણ થતાં તેણે વિ. સં. ૧૧૪૫ના કાર્તિ'ક પૂર્ણિમાની ઉજ્જવલ રાત્રિએ એક તેજસ્વી બાળકને જન્મ આપ્યા. સારાયે કુટું બમાં આનંદ આનંદ અનંદ છવાઈ ગયા. પુત્રનું નામ ચંગદેવ રાખવામાં આવ્યું. ચંગ એટલે ઉત્તમ.

એક દિવસ પાહિનીદેવી પુત્ર ચંગદેવને લઈ નિત્યક્રમ પ્રમાણે દેશસરે દર્શન કરવા આવી હતી. આચાર્ય દેવચંદ્રસૂરિ એ વખતે બાજુમાં જ ઉપાશ્રયે બિરાજતા હતા. આચાર્ય શ્રી દેશસરમાં ચૈત્યવંદન કરી રહ્યા હતા, પાહિનીદેવી પણ દર્શનસ્તુતિમાં લીન હતા. એ સમયે પાંચ વર્ષના બાળક અંગદેવ ઉપાશ્રયે જઈ પહોંચ્યા અને ત્યાં આચાર્યના આસન ઉપર બેસી ગયા. આચાર્ય શ્રી અને પાહિનીદેવીએ ત્યાં આવીને જેયું કે બાળક ગુરુપદના અભિલાષી છે. આચાર્ય શ્રીએ પાહિનીદેવીને એ યાદ અપાવી કે— " બહેન! તને પાતાનું દિવ્ય સ્વપ્ન યાદ છે? બાળકનું તેજ અને તેની આ વૃત્તિ જોતાં તારા આ કુળદીપક જૈનધમાંના મહાન પ્રભાવક

શ્રમણભગવંતા રેપય

થશે. તું જ જો, આ બેઠો છે તે ગુરુઆસને શાલતા આ બાળકને શાસનને અર્પણ કરી તમે ધન્ય બના." પોતાના પુત્રના ઉજ્જવળ ભાવિને જાણી પાહિનીદેવી નમ્ર સ્વરે બાલી, "ગુરુદેવ! તેના પિતાની આગ્ના હોય તો મારી સમ્મતિ જ છે. પ્રથમ તેમની આગ્ના લર્ઇ લઉં." આટલું કહી પાહિનીદેવી ગંભીરપણે વિચારના લાગી: તેના પિતાની આગ્ના મળવી શકય નથી. પણ, નિશ્ચિતપણે મારા પુત્ર જો સાધુ થવાના જ હાય તો તેને મારા પાતાના હાથે યાંચ્ય ગુરુને કેમ ન સોંપવા! તેણે ભાઈ નેમિનાગની સલાહ લીધી અને પુત્ર ચંગદેવ આચાર્ય દેવચંદ્રસૂરિને અર્પણ કર્યો.

'પ્રભ'ષ્યચિંતામણિ ' પ્રમાણે, ચંગદેવ આઠ વર્ષના હતા ત્યારે સમવયસ્ક બાળકા સાથે જયાં શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ પધાર્યા હતા તે ઉપાશ્રયે પહોંચ્યાે. આચાર્ય હતા નહીં. ચંગદેવ તેમના આસને સહજવૃત્તિથી બેસી ગયાે. આચાર્ય દેવચંદ્રસૂરિએ આવીને પાતાના આસને બેઠેલાં બાળકને જોયાે અને વિસ્મય પામ્યા. તેના દેદીપ્યમાન મુખારવિંદને જોઈ આચાર્યશ્રી આ બાલરત્નને પારખી ગયા. શ્રાવકા દ્વારા હકીકત જાણી, બાળકને લઈ, ચાચિંગને ઘરે પધાર્યા ચાચિંગ ઘરન હતા. તેના ગૃહિણી પાહિનીદેવીએ આવેલ સૌનું સ્વાગત કર્યું. ગુરુદેવને વિધિપૂર્વ ક વંદન કર્યાં. આવેલ શ્રાવકાએ પાહિનીદેવીને ગુરુદેવના આગમનના ઉદ્દેશ જણાવી, પુત્રને ગુરુચરણે અર્પણ કરવા જણાવ્યું. પાહિનીદેવીને એ ક્ષણે હર્ષ થયાે, તાે બીજ જ ક્ષણે પતિની અનુમતિ નહિ મળવાની આશ'કાથી રંજ થયાે. આથી હર્ષમિશ્રિત આંસુ વહાવતાં તે બેલી કે, " ચંગના પિતા ઘરે નથી. તેમની સમ્મતિ વિના હું બાળકને કેમ આપી શકું ?"

પાહિનીદેવીને હિંમત આપતાં શ્રેષ્ઠિજનાએ સમજાવ્યું કે, "અહેન! માતાના પણ આળક પર અધિકાર હાય છે. તમારી ભાવના ખરેખર સાચી છે, તો તમે તમારા તરફથી પુત્રને અપ'ણ કરી દો." પાહિનીદેવીએ સુત્રજનાની વાતના સ્વીકાર કરી, પુત્ર ચંગદેવને આચાર્ય દેવઅંદ્રસૂરિને ચરણે અપ'ણ કરી દીધા. શ્રી દેવઅંદ્રસૂરિ બાળક ચંગદેવને લઈ, વિહાર કરતાં કરતાં કર્ણાવતી પધાર્યા. ત્યાં સુરક્ષાની દેષ્ટિથી બાળકને ઉદયન મંત્રી પાસે રાખ્યા. ઉદયન મંત્રી જૈનધમ'ના અનન્ય અનુરાગી હતા; અને બુદ્ધિવાન તથા વ્યવહારકુશળ પણ હતા.

આ બાજુ, શ્રેષ્ઠિ ચાચિંગ ઘેર આવ્યા ત્યારે બાળકને ન જોવાથી, સર્વ વૃત્તાંત જાણી કોપિત થયા. પુત્રના મિલન સુધી અન્નત્યાગ કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા; અને શ્રી દેવચાં દ્રસ્તરિ પાસે કર્ણાવતી પહોંચ્યા. મંત્રી ઉદયન પણ ચાચિંગના આગમનની વાત જાણી ઉપાશ્રયે આવ્યા. પુત્રને મેળવવા ચાચિંગ ઘણા જ કાપિત અને વ્યથિત હતા. મંત્રી ઉદયન તેને ઘણા આદર સાથે પાતાના આવાસે લઈ ગયા. તેમના આવા વ્યવહારથી ચાચિંગ શાંત થયા. તેમાંયે પાતાના પુત્રને મંત્રીના સમવયસ્ક પુત્રા સાથે રમતા જોઈ અને મંત્રીએ વત્સલભાવે તેને પાતાના ખાળામાં બેસાડયો તે જોઈ, તેના રહ્યોસહ્યો ગુસ્સા પણ એાગળી ગયા. તે મંત્રીના આ વ્યવહારથી ખૂબ પ્રભાવિત થયા. મંત્રી ઉદયને તેને આત્મીયભાવે ત્રણ દુક્લ અને ત્રણ લાખ મુદ્રા ભેટ ધરી. ચાચિંગે હસીને કહ્યું કે, "મંત્રીવર! આ ત્રણ લાખની દ્રવ્યરાશિ આપની ઉદારતાને નહિ, કૃપણતાને પ્રગટ કરે છે. મારા પુત્રનું મૂલ્ય તા

અમૂલ્ય છે. પણ, આપનાં સ્નેહ અને વાત્સલ્ય પણ એનાથી ઓછાં મૂલ્યવાન નથી. આ દ્રવ્યસશિ મારે અસ્પૃશ્ય છે. આપની આત્મીયતા અને ઉદારતા જોઈ હું નિશ્ચિંત બન્યો છું. હું મારા પુત્ર તમને અપ'ણ કરું છું." ચાચિંગના આ પ્રતિભાવ જોઈ ઉદયન મંત્રી તેને લેઠી પડ્યા; અને બાલ્યા કે, " મને અપ'ણ કરવાથી તમારા પુત્રના એવા વિકાસ થશે નહિ, જેવા વિકાસ ગુરુનાં ચરણામાં સંભવે છે. ગુરુનાં સાન્નિધ્યમાં તમારા પુત્ર ગુરુપદ પ્રાપ્ત કરી ત્રિલુવનપૂજ્ય થશે."

ઉદયન મંત્રીની આ વાતના સ્વીકાર કરી શ્રેષ્ઠિ ચાચિંગે પુત્રને લઇ જઈ શ્રી દેવચંદ્ર-સૂરિને સમર્પિત કર્યો. વિ. સં. ૧૧૫૪ના માઘ સુદિ ૧૪ના ધન્ય દિને આઠ વર્ષના ચંગદેવને શ્રી દેવચંદ્રસૂરિએ ભાગવતી દીક્ષા આપી, અને શ્રીસંઘના હષ્ધ્ધિનિ વચ્ચે મુનિ સામચંદ્ર નામે ઉદ્દશોષિત કર્યા.

મુનિ સામચંદ્ર: બાલમુનિ સામચંદ્રની જ્ઞાનરુચિ તીલ અને મેઘા અદ્ભુત હતી. આચાર્યશ્રીએ તેમને વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય અને સિહાંતનું અધ્યયન કરાવ્યું. મુનિ સામચંદ્ર જેમ જેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં ગયા તેમ તેમ વધુ ને વધુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના અભિલાષી બન્યા. તેમણે બિચાયું કે, કાશ્મીર જઈ સરસ્વતીદેવીને પ્રસન્ન કરી 'સિહ સારસ્વત' બનું. આચાર્ય દેવચંદ્રસૂરિએ તેમના વિચાર જાણી સંમતિ આપી. મુનિ સામચંદ્રએ અન્ય મુનિમહારાજે સાથે કાશ્મીર તરફ વિહાર કર્યો. વચ્ચે રૈવતાવતાર તીર્થે સ્થિરતા કરી. રાત્રે ધ્યાનમાં એકાબ બેઠા હતા, ત્યાં સરસ્વતીદેવી પ્રત્યક્ષ થયા ને કહ્યું કે— "વત્સ! તારી તીલ ભાવના અને ભક્તિથી હું પ્રસન્ન થઈ છું. તારી વાંચ્છા પૂરી થશે તારે હવે કાશ્મીર જવાની જરૂર નથી." મુનિ સામચંદ્રને ઇચ્છિત વરદાન પ્રાપ્ત થતાં હવે કાશ્મીર જવાનું પ્રયોજન ન હતું, તેથી પુનઃ ગુરુ પાસે આવ્યા. સરસ્વતીદેવીની આ ઘટના પિંડવાડા પાસે અજારી તીર્થમાં બની એવી પણ એક માન્યતા છે, તો "જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ"ના લેખકના અનુમાને, આબ્રૂ-અચલગઢ અને નાડલાઈમાં જેમ રૈવતાવતાર (રૈવતાચલ નહીં) નામની ટેકરીએ છે, તેમ ખંભાતમાં રૈવતાવતાર તીર્થ નામનું દેરાસર છે, જ્યાં આ ઘટના બની હોવાનો સંભવ છે.

સોહમકુલપટ્ટાવલી અને વીરવ'શાવલીમાં એવા બે પ્રસ'ગા છે કે જેમાં એકમાં, મુનિ સામચંદ્ર આદિએ એક ભાંચરામાં ૧૦ દિવસ અવિચલ ધ્યાનમાં રહી, બ્રહ્મતેજની પ્રતીતિ કરાવી દૈવી સહાય પ્રાપ્ત કરી હતી. બીજામાં, એક શ્રેષ્ઠિને ત્યાં વહારવા જતાં, શ્રેષ્ઠિપુત્રે કહ્યું કે— "નાના (બાલ) મહારાજ તા પ્રત્યક્ષ સ્વર્ણપુરુષ છે. એ સામચંદ્ર નથી, પણ હેમચંદ્ર છે."

આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ: ગુરુદેવે મુનિ સામચંદ્રની યશાજ્જવલ ગ્રાનગરિમા અને પુષ્યપ્રભાવી પ્રતિભા જાણી વિ. સં. ૧૧૬૬ ના વૈશાખ સુદ ૩ (અક્ષયતૃતીયા)ના શુભ દિવસે, ખંભાતમાં, મુનિ સામગંદ્રને આચાર્ય પદે અલંકૃત કરી આચાર્ય હેમગંદ્રસૂરિ નામે જાહેર કર્યા. એ સમયે તેમની વય ૨૧ વર્ષની હતી. આ પ્રસંગે તેમની માતા પાહિનીએ પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ગુરુદેવ શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૧૬૭ લગભગમાં સમાધિપૂર્વ કાળ કરી સ્વગે સિધાવ્યા. ત્યાર પછી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ વિહાર કરતાં કરતાં પાટણ પધાર્યા.

રાજવંશમાં પ્રતિહાર પાટણમાં તે વખતે ગુજરનરેશ સિહરાજ જયસિંહનું રાજ હતું. ગુજરાતના ઇતિહાસમાં સુખ, સમૃદ્ધિ અને સંસ્કારિતાની દેષ્ટિએ મહાન સુવર્ણ કાળ કહી શકાય તેવા તે સાલ કીચુગ હતા. ત્રણસા વર્ષના આ સુવર્ણ કાળને સર્વોત્તમ શિખરે પહોંચાડનાર બે રાજવીઓ તે સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ. અને એ બ'ને રાજચોને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના યાગ મહાન બનાવવામાં પરિશુમ્યા હતા.

શ્રી હેમચ'દ્રસૂરિનું ગુર્જરનરેશ સિદ્ધરાજ સાથે સર્વ'પ્રથમ મિલન, ગુરુદ્દેવના સ્વર્ગવાસ પછી, ખ'ભાતથી પાટણુ પધારતા થયું. પાટણમાં એક દિવસ રાજા સિદ્ધરાજની સવારી બજારમાં પસાર થઈ રહી હતી. રાજા હાથી પર બેઠા હતા. શ્રી હેમચ'દ્રસૂરિ પણ એ સમયે બજારમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા. અચાનક હાથી આચાર્યશ્રી પાંસે આવીને ઊભા રહી ગયા. તે સમયે શ્રી હેમચ'દ્રાચાર્ય એક શ્લાક બાલ્યા:

"कारय प्रसरं सिद्धः हस्तिराजभय।ड्कितम् । त्रस्यस्तु दिग्गजाः किं तैर्भुस्त्वयैवोद्धृता यतः ॥

—રાજન્ ! ગજરાજને નિઃશંક આગળ ચલાવા. હાથીના ભયની તમે ચિંતા ન કરા. કારણ, પૃથ્વીને તમે જ ધારણ કરી રહ્યા છા." શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના ખુદ્ધિયુક્ત આ કથનથી રાજ સિદ્ધરાજ અતિ પ્રભાવિત થયા; અને રાજ બંપારે રાજમહેલમાં પધારવા આચાર્યશ્રીને વિનતિ કરી. આચાર્યશ્રી રાજના આ નિમંત્રણને શુભ શુકન માની રાજસભામાં જવા લાગ્યા. તેઓ પાતાના ચારિત્રપ્રભાવે અને જ્ઞાનબળે ધીમે ધીમે રાજસભામાં પ્રતિષ્ઠા પામ્યા.

વિ. સં. ૧૧૮૧માં શ્રી વાદિદેવસૂરિએ રાજા સિદ્ધરાજની સભામાં દિગં બરાચાર્ય કુમુદચંદ્ર સાથે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો ત્યારે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ પણ તેમાં જેડાયા હતા. રાજમાતા મીનળદેવી પિયરના સંબંધ દિગં બરાચાર્ય પ્રત્યે પક્ષપાત બતાવે તેવી શંકાથી તેમણે રાજમાતાને મળીને જણાવ્યું હતું કે, "દિગં બરા આ શાસ્ત્રાર્થમાં એવું સિદ્ધ કરવાના છે કે સ્ત્રીઓએ કરેલા ધર્મ સફળ બનતા નથી.'' રાજમાતાએ આ વાત જાણી–તપાસીને ખાતરી કરી, દિગં બરોના પક્ષ છેડી દીધા હતા. વળી, વાદના પ્રથમ દિવસે દિગં બરાચાર્ય કુમુદચંદ્રે 'તું હજ બાળક છે. તારી સાથે વાદ શા કરવા !' તેમ જણાવતાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તરમાં કહ્યું હતું કે, 'બાળક કાેણુ છે ! જેને લંગોડી પણ ન હાેય તે. આપ જુઓ છા કે મેં તાે કપડાં પહેર્યા છે.' આવા સણસણતાે જવાબ સાંભળી દિગં બરાચાર્ય દિંગ બની ગયા હતા!

વિ. સં. ૧૧૮૩માં સિહરાજે બંધાવેલા રાજવિહારમાં ભગવાન ઋષભદેવના પ્રતિષ્ઠા-મહાત્સવ હતા. એ ઉત્સવમાં ભાગવત મતના આચાર્ય દેવબાધે ઉપસ્થિત રહી, તટસ્થપણે જિનેશ્વરના ગુણુગાન ગાતાં રાજા સિદ્ધરાજે લાખ દ્રવ્ય આપ્યું. બીજી તરફ તે સૂરા પીતા હતા. રાજકવિ શ્રીપાલે કાઈ અણુખનાવે રાજા દ્વારા ધન અપાતું બંધ કરાવ્યું. પંહિત દેવબાધના ખર્ચ લખલૂટ હતા, એટલે તે ત્રણ વર્ષમાં સાવ નિર્ધન જેવા બની ગયા. એક દિવસ તે છે, શ્રી હેમ યંદ્રસૂરિને મળવાતું ગાેઠ્વયું; પણ રાજકવિ શ્રીપાલે આચાર્યશ્રીને ન મળવા વિન'તિ કરી, ત્યારે આચાર્ય શ્રીએ ગ'ભીરપણે શ્રીપાલને જણાવ્યું કે, "એ અસાધારણ સિદ્ધ સારસ્વત પ'ડિત છે. એ નિરભિમાની બનીને આવે તો તેને સત્કાર આપવા જ જોઇ એ."

એક દિવસ પંડિત દેવબાધ આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિને મળવા ઉપાશ્રયે આવ્યા. આચાર્યશ્રીએ તેને પાતાના અર્ધાસન પર બેસાડી તેના સત્કાર કર્યા. આ સરળતા જોઇ ને પંડિત દેવબાધ આચાર્યશ્રી માટે બાલ્યા કે,

" पातु यो हेमगोपालो दण्ड-कम्बलमुद्वहम् । षड्दर्शनपशुप्रामाँ श्वारयम् जैनवादुके ॥

—જે પડદર્શન રૂપ પશુએોને જૈન ગાચરમાં ચારી રહ્યા છે તે દંડ અને કાંબલીવાળા હેમ–ગાેપાલ તમારું રક્ષણ કરાે."

આચાર્ય શ્રીએ ત્યારે જ રાજકવિ શ્રીપાલને બાલાવી બ'ને વચ્ચે મૈત્રી કરાવી દીધી. કેમ કે, ઝગડા મટાડવા એ સાધુના ધર્મ છે. વળી, રાજા પાસેથી તેને લાખ દ્રવ્ય અપાવ્યું અને તે પછી દેવબાધ આત્મકલ્યાણ માટે ગંગાકિનારે ચાલ્યા ગયા.

વિ. સં. ૧૧૮૫માં રાજા સિદ્ધરાજ પુત્રકામનાથી ઉઘાંડે પગે તીર્થયાત્રા કરવા નીકળ્યા. તેમણે આચાર્ય હેમચંદ્રસ્રિને સાથે લીધા. યાત્રામાં રાજાએ શિહાર ગામ બ્રાહ્મણોને લેટ આપ્યું. શત્રું જ્યતીર્થમાં ભગવાન ઋષભદેવની પૂજા માટે ૧૨ ગામ આપ્યાં. ગિરનારતીર્થના જોણે દ્વાર માટે પૂરી રકમ આપી. તીર્થમાં યાત્રિકાને પાળવાના આદેશા બહાર પાડ્યા. ભગવાન નેમિનાથ, અંબિકાદેવી અને અવલાકનિશિખર (પાંચમી દૂંક)માં ભગવાન નેમિનાથનાં દર્શન–પૂજન કર્યા; અને પ્રભાસપાટણ થઈ સામનાથ મહાદેવની યાત્રા કરી. આચાર્યબ્રીએ અહીં શિવાલયમાં મહાદેવના ગુણાનું પ્રતિપાદન કરતી સ્તુતિ કરી કે, "જે તે સમયે, જેવા તેવા, જે તે નામથી, જે તે હા, પણ હે ભગવન ! તમે જે દોષ રહિત હા તા તમને એકલાને જ નમસ્કાર કરું છું." રાજાએ અહીં ઘણું દાન કર્યું.

આચાર્ય શ્રીએ કાેડિનાર જઈ ને અકુમતપપૂર્વ ક અંબિકાદેવીને આરાધી અને રાજાના સંતાન માટે પૂછ્યું. દેવીએ કહ્યું કે— "રાજાના ભાગ્યમાં પુત્ર નથી; પણ તેના પછી કુમારપાળ ગુજરાતના રાજા થશે, જે રાજ્યને વધારશે, ભાગવશે અને માટા પરમાહ ત—શ્રાવક થશે." આ વાત આચાર્ય શ્રીએ રાજા સિદ્ધરાજને જણાવી. તેને આ વાત રુચિ નહીં. કુમારપાળને પકડવા તેણે હડ્યાંત્ર રચ્યું. આ વાતની કુમારપાળને જાણ થતાં તે ગુપ્તવેશે નાસી ગયા.

વિ. સં. ૧૧૯૨માં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ખંભાતમાં ચાતુર્માસ બિરાજમાન હતા. કુમારપાળ નાસતો નાસતો ત્યાં આવ્યો. આચાર્યંશ્રીએ તેને આધાસન આપ્યું અને કહ્યું કે— "આજથી સાતમે વર્ષે તું રાજ બનીશ." આચાર્યંશ્રીએ ત્યારે રાજ્યના સૈનિકોને આ તરફ આવતા જોઈ કુમારપાળને ભંડકિયામાં તાડપત્ર પાછળ સંતાડી દીધા હતો.

વિ. સં. ૧૧૯૩માં ગુજ રનરેશ સિદ્ધરાજે માલવપતિ યશાવમાંને હરાવી, ધારાનગરીના દેવ શ કરી, ત્યાંના અમૂલ્ય બ્રાંથભ ડાર અને લખલૂટ ખજાના સાથે પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો. આચાર્ય વીરસૂરિ, આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ અને બીજા આચાર્યો તેમ જ વિદ્વાનાએ રાજાને વિવિધ આશીર્વાદથી વધાવ્યા. ગુજરાત ગૌરવાન્વિત બન્યું.

સિદ્ધ હેમ વ્યાકરણ : એક દિવસ રાજ માળવાથી લાવેલા ગ્રાંથભ ડારને જોઈ રહ્યા હતા. તેમાં રાજા ભાજના રવરચિત 'સરસ્વતીકંદાભરણ' નામે વિશાળ વ્યાકરણુગ્ર'થ તેમના હાથમાં આવ્યા. ભાજ દ્વારા રચેલા બીજા પણ બ્રાંથા જોઈ તેમને એાછપ અનુભવી અને મનમાં પ્રશ્ન ઊઠચો કે, "મારા શ્રંથભ ડારમાં આવા શ્રંથા કેમ નહિ? શું ગુજરાતમાં એવા કાેર્ક વિદ્વાન નથી કે આવા મહાન શ્રંથા રચી શકે ?" તેણે સર્વ વિદ્વાનાને બાલાવી આ વાત કહી. સૌની નજર શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ પર પડી. રાજ સિદ્ધરાજે ગુજરાતનું ગૌરવ વધે તેવા સંવેપિયાગી વ્યાકરણનું નિર્માણ કરવા વિનતિ કરી. આચાર્ય શ્રીએ રાજાની વિનતિના સ્વીકાર કર્યો. તેમણે એમના સમય સુધીના સમસ્ત વ્યાકરણોની હસ્તપ્રતાે ઠેર ઠેરથી મેળવી અને તેનું બારીકાઇથી નિરીક્ષણ કર્યું; અને સિદ્ધરાજની વિન'તિથી આ વ્યાકરણ રચાયું હોવાથી પ્રથમ તેનું નામ જોડી, 'સિહહેમ શબ્દાનુશાસન ' નામના ત્યાકરણની રચના કરી. રાજપુરાહિત અને વિદ્વાન સભાસદેાએ એ વ્યાકરણનું ત્રણ વાર વાચન–મનન કરી તેને શુદ્ધ વ્યાકરણ તરીકે જાહેર કર્યું. સિદ્ધરાજે પાતાની ધારણાથી પણ વિશેષ પ્રાપ્ય તે વ્યાકરણને હાથીની અંબાડી પર પધરાવી, તેની ભારે ઠાઠમાડથી નગરમાં ભવ્ય શાભાયાત્રા કાઢી. રાજા સિદ્ધરાજે એ પછી ત્રણસા લહિયા રાકી એની અનેક પ્રતિલિપિએા તૈયાર કરાવી, અને તે અંગ, બંગ, કલિંગ, વત્સ, સિંધુ, સૌવાર, મુરંડ, કાશી, કેાંકણ, કર્નાટક, કનાડ, કુરુક્ષેત્ર, કાેશલ, કનાેજ, કાન્યકુખ્જ, ગૌડ, સપાદલક્ષ અને કાશ્મીર સુધી આખા દેશમાં તેમ જ નેપાલ, સિંહલ, કામરૂપ અને ઇરાન જેવા દ્વર દૂરના દેશાવરામાં પણ તેની પ્રતિલિપિએા માેકલી ઉપરાંત, પાટણમાં વ્યાકરણના અંજોડ વિદ્વાન કાકલ કાયસ્થની અધ્યક્ષતામાં તેનું પઠન–પાડન શરૂ કરાવ્યું.

આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિએ સાહિત્યરઘનાની ગ'ગાત્રી રૂપ 'સિદ્ધહેમ વ્યાકરણુ 'થી પ્રારંભ કર્યો અને પછી, એક પછી એક વિવિધ વિષયના ચ'થાની રચના અસ્ખલિતપણે ચાલતી રહી.

વિ. સં. ૧૧૯૮માં શ્રી હેમચંદ્રસૂરિનું ચાતુર્માસ ખંભાતમાં હતું, ત્યારે વિ. સં. ૧૧૯૯ના કાર્તિ'ક સુદિ ૩ના દિવસે રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહનું અવસાન થયું. કુમારપાળ ખંભાત આવીને શેઠ સાંખની સાથે આચાર'શ્રી પાસે આવ્યા. તેમના આશીર્વાદ મેળની તે પાડ્યુ ગયા અને વિ. સં. ૧૧૯૯માં તે ગુજરાતના રાજા અન્યા.

આચાર્ય હેમચાંદ્રસ્તિ ખંભાતથી વિહાર કરતા કરતા પાટણ પધાર્યા વિ. સં. ૧૨૦૭માં તેમના માતા પ્રવર્તિની પાહિનીજી સાધ્વીએ અનશન સ્વીકાર્યું. શ્રાવકાએ પુષ્યમાં ત્રણ કરાડ વાપર્યા અને આચાર્ય શ્રીએ પણ ત્રણ લાખ શ્લોકનું પુષ્ય આપ્યું ને પ્રવર્તિનીજી કાળધર્મ પામ્યા રાજા કુમારપાળ શિવના પરમ ભક્ત હતા, પરંતુ પાતાને અભયદાન આપનાર અને

સાત વર્ષે રાજ્ય મળશે એવું સિદ્ધવચન કહેનાર શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ પ્રત્યે તેને અનન્ય ભક્તિભાવ હતા; અને જૈનધર્મ પ્રત્યે પણ આસ્થાવાન હતા. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ તેની વિનંતિથી અવારનવાર રાજમહેલમાં જતા. રાજા–રાણી વખતાવખત તેમના ઉપદેશ શ્રવણ કરતાં અને તેઓને ગુરુ માનતા.

ગુર્જ રેશ્વર કુમારપાળે આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી વિ. સં. ૧૨૦૭માં પ્રભાસપાટણમાં સેામનાથના મહાપ્રાસાદના પાયાથી શિખર સુધીના જીર્ણો દ્વાર કરવાના સંકલ્પ કરી, સામનાથના મંદિરની ધ્વજાએા એટ ત્યાં સુધી માંસ-મંદિરાના ત્યાગ કર્યો, પછી સાત વ્યસના પણ છાડ્યાં. સં. ૧૨૦૮માં સમસ્ત રાજ્યભરમાં અમારિપડહ વગડાવ્યા. જુગાર સર્વવા બ'ધ કરાવ્યા. સં. ૧૨૧૧માં પ્રભાસપાટણમાં મહાદેવની પ્રતિષ્ઠા હોવાથી રાજા કુમારપાળ સાથે શ્રી હેમઅંદ્રસૂરિ પણ પ્રભાસપાટણ પધાર્યા. આચાર્ય શ્રીએ ત્યાં શિવપુરાણની વિધિ મુજબ મહાદેવનું આહ્વાન, અવગૂંઠન, મુદ્રા, ન્યાસ અને વિસર્જન કરી અંતિમ સ્તુતિપાડ ઉચ્ચાર્યા—

" भववीजाङ्कुरजनना रामाद्याः क्षयमुपामता यस्य । ब्रह्मा या विष्णुर्घो हरो जिनो वा नमस्तस्य ॥

—જેમણે જન્મ–મરણના અંકુરને ઉગાડનારા રાગ વગેરે દોષોનો નાશ કર્યો છે તેવા પ્રદ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ કે જિનેશ્વર જે હો તેમને નમસ્કાર થાએ !" 'પ્રખ'ધ ચિંતામણિ 'પ્રમાણે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે કુમારપાળને શિવના સાક્ષાત્ દર્શન કરાવ્યા હતા, અને ભગવાન શિવે રાજ્ય કુમારપાળને શ્રી હેમચંદ્રસૂરિને અનુસરવા કહ્યું હતું.

વિ. સં. ૧૨૧૩માં મહાઅમાત્ય વાહડે શત્રુંજય તીર્થના મોટા ઉદ્ઘાર કરાવી, શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના હાથે ભગવાન ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

વિ. સં. ૧૨૧૬માં શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી રાજા કુમારપાળે સમ્યક્તવ સાથે શ્રાવકનાં ખાર વત ઉચ્ચર્યા. આચાર્ય શ્રીએ તેમને આશીર્વાદમાં પરમાહેત અને રાજવિ એવાં ખિરુદેા આપ્યાં. અને રાજાના આગ્રહથી તેના આધ્યાત્મિક બાધ માટે 'વીતરાગસ્તાત્ર' અને 'સટીક-યાગશાસ્ત્ર'ની રચના કરી.

રાજ કુમારપાળે આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી ઘણા કુમારપાળવિહારો, ૧૪૪૪ દેરાસરો, ઘણાં છોંદું હોરો, ૨૧ જ્ઞાનભંડારા અને ઘણી દાનશાળાએ કરાવ્યાં. નિર્ધન જૈનોને–સાધર્મિ- ભાઇઓને ૧૪ કરોડની સહાય કરી. પતિના મૃત્યુ પછી નિઃસ'તાન વિધવાનું ધન લેવાના નિયમ રદ કર્યો; અને જનતા પરના ઘણા કરા માક કર્યા.

મહાચ્યમાત્ય આંબંડે જીર્ણો દ્વાર કરાવી ભરૂચના શકુનિકાવિહારમાં વિ. સં. ૧૨૨૨માં ભગવાન મુનિસુવ્રતસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમ જ મંત્રી આંબંડે પાતાના પિતાના ઉદયનવસતીના વિસ્તાર કરી ઉદયનવિહાર બંધાવ્યા, જેની પ્રતિષ્ઠા પણ વિ. સં. ૧૨૨૩માં આચાર્ય શ્રીના હાથે થઈ. વિ. સં. ૧૨૨૮માં આચાર્ય શ્રીએ પાટણમાં અંજનશલાકાએ અને પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમના હસ્તે થયેલી આ પ્રતિષ્ઠા છેલ્લી હતી.

કલિકાલસવ જ્ઞ : આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ સંયમ અને સદાચાર, ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા, જપ અને ધ્યાન, ઐદાર્ય અને ગાંભીર્ય, સૌમ્યતા અને શૌર્યતા, ઋજુતા અને પ્રોહતા, નિઃસ્પૃહતા અને નિલે^૯પતા, નિર્ભયતા અને અડગતા, સાધૃતા અને સન્સતા, સદુભાવ અને સમભાવ, સૂક્ષ્મદર્શિતા અને સમયાયિતતા, સ્વધર્મવત્સલતા અને પરમતસહિષ્ણતા, પરાપકારિતા અને જિતેન્દ્રિયતા, તર્ક પટતા અને સર્વ ચાહિતા વગેરે સદુગુણા અને સદુવૃત્તિઓથી સમૃદ્ધ અને પ્રવૃત્ત હતા. તેઓ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અપરિશ્રહ અને પ્રદ્વાચર્ય-એ પાંચ મહાવતોને જીવનમાં ધારણ કરનાર જૈનાચાર્ય તો હતા જ; પરંતુ સાથે સાથે મંત્ર-તંત્રાદિ યાગિવિદ્યાના જાણુકાર અને લિખ્ધિધારી હતા. ઉપરાંત, જયાતિષ, શિલ્પ, વૈદિક, વનસ્પતિશાસ્ત્ર, રાસાયણિકશાસ્ત્ર, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર વગેરેના પણ જ્ઞાંડા ગ્રાતા હતા. તેમનાં અંતરમાં અનુકંપાના, ઉદારતાના, વત્સલતાના, કરુણાના એવા પવિત્ર સ્રોત વહેતા હતા કે તેમના સપક માં આવેલી વિરાધી કે દ્વેષી વ્યક્તિનું હુદય પણ પશ્ચાતાપથી નિર્મળ થઇ જતું. તેમનાં વ્યક્તિત્વ અને કર્તું ત્વના પ્રભાવ સામાન્ય જનસમુદાયથી રાજા–મહારાજાએા પર્યં ત છવાઇ ગયા હતા. લાક-કલ્યાણ અને રાજકલ્યાણથી પ્રજા અને રાજાના તેઓ સંસ્કારશિલ્પી અન્યા હતા. કાવ્ય અને વ્યાકરણ, છ'દ અને અલ'કાર, ઇતિહાસ અને પુરાણ, યાેગ અને અધ્યાત્મ, કાેશ અને ચરિત્ર, ન્યાય અને સિદ્ધાંત, પ્રમાણશાસ્ત્ર અને દર્શનશાસ્ત્ર વગેરેના તેઓ સમર્થ સર્જક, સંચાજક અને સંશોધક-સંપાદક હતા.

ઝુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં તેમની આ સાહિત્યસિહિ, વ્યાપક પ્રભાવ તેમ જ અનેક સદ્યુણો અને સદ્યવૃત્તિઓને લીધે તેમને ભિન્ન ભિન્ન વિશેષણાથી પ્રયોજવામાં આવ્યા છે. તેમ છતાં તે પર્યાપ્ત ન લાગતાં પ્રાંતે તેમને "કલિકાલસર્વન્ન" કહીને આ એક વિશેષણમાં બધા વિશેષણોને સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. શ્રી જિનમ કનગણના 'કમારપાળપ્રબ'ધ 'માં જણાવ્યું' છે કે, પ'ડિત દેવબોધે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના અગાધ ન્નાનથી પ્રભાવિત થઈ તેમને 'કલિકાલસર્વન્ન' તરીકે ઓળખાવ્યા હતા. તો, શ્રી જિનવિજયા એ અનેક સંશોધનના આધારે જણાવ્યું છે કે, શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની અપરિમેય ન્નાનશિક્તિથી માહિત થઈ, તેમના સમયના સર્વ ધર્મના વિદ્રાનાએ એકત્ર થઈ ને, 'કલિકાલસર્વન્ન' એવું બિરુદ આપ્યું. વળી, દીવાનબહાદુર કૃષ્ણલાલ મા. ઝવેરીએ તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે, આચાર્યાશ્રી માટે 'કલિકાલસર્વન્ન' કરતાં પણ વધુ ઉચ્ચતા દર્શાવતું વિશેષણ વાપરા તો પણ તેમાં સહેજે અતિશયોષ્ઠિત કહેવાશે નહીં.

ગુજરાતના મહાન જ્યાતિધે ર : ગુજરાતના સંસ્કારજીવન પર નજર કરીએ તો, ભારતના અન્ય પ્રાંતાની સરખામણીમાં ગુજરાતમાં દારૂ, માંસાહાર, જુગાર, શિકાર, વેશ્યાગમન, પશુળલિ વગેરે અનિષ્ટા આજે પણ એાછાં છે તેના ચશ માટે ભાગે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને અને જેનધર્મને ફાળે જાય છે. કારણ કે આઠ સૈકા પહેલાં કુમારપાળ જેવા રાજવીના સહકારથી તેમણે વ્યસનત્યાં અને સદાચારની એક વ્યાપક ઝુંબેશ પ્રજામાં ઘરે ઘરે ગાજતી કરી હતી, જેના લીધે સમગ્ર પ્રજાનું આમૂલ પરિવર્તન થઈ ગયું.

સુપ્રસિદ્ધ લેખક શ્રી ધૂમકેતુએ સાચું જ કહ્યું છે કે, " શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વિના

ગુજરાતી ભાષાના જન્મ કલ્પી શકાતા નથી; એમના વિના વર્ષો સુધી ગુજરાતને જાગૃત રાખનારી સંસ્કારિતા કલ્પી શકાતી નથી; અને એમના વિના ગુજરાતી પ્રજાનાં આજનાં ખાસ લક્ષણા – સમન્વય, સમભાવ, વિવેક, અહિંસા, પ્રેમ, સદ્યારા અને પ્રામાણિક વ્યવહારની પ્રણાલિકા કલ્પી શકાતી નથી. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય માનવ તરીકે મહાન હતા; સાધુ તરીકે વધુ મહાન હતા; પણ સંસ્કારદેષ્ટા તરીકે તો તેઓ સૌથી વધુ મહાન હતા. એમણે જે સંસ્કાર દેપ્રયા, એમણે જે ભાષા આપી, એમણે જે સાહિત્ય આપ્યું અને એમણે લોકોને જે રીતે ખાલતા કર્યા—એ સઘળું ગુજરાતની નસમાં આજે પણ વહી રહ્યું છે." ડા. કુમારપાળ દેસાઈ એ પણ કહ્યું છે કે, "ગુજરાતી ભાષાનું પ્રભાત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યથી ઊઘડે છે. ગુજરાતની અસ્મિતાના એ પ્રથમ છડીદાર છે. ગુજરાતી વિદ્વત્તાના માપદંડ હેમચંદ્રાચાર્યથી સ્થપાય છે." અને તેથી જ ગુજરાતના મહાન જયોતિર્ધ તરીકે એમની ગણના થાય છે. ભારતીય શ્રંથકારામાં પણ તેમનું સ્થાન માખરે રહ્યું છે. સંસ્કૃત ભાષા અને સાહિત્યમાં રચાયેલી એમની ઉત્કૃષ્ટ કૃતિઓના કારણે સમગ્ર ભારતને, બલ્કે સમગ્ર વિશ્વને તેમને પોતાના ગણવાનું મન થાય એવી એ મહાન વિભૂતિ છે. અને તે પણ, વિશ્વની એવી મહાન વિભૂતિ કે સાહિત્ય અને સાધુતાના કૃત્રે છેલ્લાં હજારેક વર્ષમાં એમની તોલે આવે એવી બીજી કેઇ વિભૂતિ જેવા નહીં મળે!

શ્રી સામપ્રભસ્તિકૃત 'કુમારપાળપડિએહો ' અને શ્રી મધુસ્દ્રન માેદી કૃત "હૈમ-સમીક્ષા ''માં શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના દેહનું અને કાર્યક્ષમતાનું વર્જુન આ પ્રમાણે છે: " તેમનામાં સાના જેવી શરીરકાંતિ હતી. કમળની પાંખડી જેવી આંખા હતી. જેનારને હર્ષ ઉત્પન્ન કરે તેવું મુખ હતું. તેમનું ચારિત્ર ચમત્કારી હતું. તેમનામાં બાવીશે પરીષહો જતવાનું સામર્થ્ય હતું. તપસ્યાની શક્તિ પણ હતી. તેમની અહિ વિષયાર્થ શાસ્ત્રને ઉકેલી શકતી. વ્યાકરણ જેવા બ્રાંથા રચવાની કુશળતા હતી. પરવાદીને જીતવાની તીક્ષ્ણ તર્કશક્તિ હતી. ધારી અસર કરે તેવી કવિત્વશક્તિ હતી. અયાગ્ય અને પતિતને પણ ધર્મમાં સ્થાપવાનું અને તેમાં સ્થિર કરવાનું પ્રભાવબળ હતું. તેમની વાણી મધ જેવી મીઠી હતી.

" નિપુણ પુરુષા આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિની અપૂર્વ શક્તિ પ્રત્યક્ષ જોઇને પ્રાચીનકાળમાં થઇ ગયેલા સર્વત્ર તીર્થ'કરા અને ગણધરાના વિશિષ્ટ સામર્થ્યમાં વિશ્વાસ કરતા હતા.''

' પ્રબ'ધકોશ 'ના દસમા પ્રબ'ધમાં જણાવ્યા મુજબ, રાજા કુમારપાળે જે કાવ્યથી પ્રસન્ન થઈ લાખ દ્રમ્મ આપ્યા હતા, તે કાવ્ય—પં. શ્રીધરની મનાતી ઉક્તિ—આ પ્રમાણે છે :

> ' पूर्वं बीरजिनेश्वरे भगवति प्रख्याति धर्मं स्वयं प्रज्ञावत्यभयेऽपि मंत्रिणि न यां कर्तृं क्षमः श्रेणिकः । अक्लेशेन कुमारपाल नृपतिस्ताम् जीवरक्षां व्ययाद् यस्यासाध्यवचः सुधांशु परमः श्री हेमचंद्रौ गुरुः ॥

—ભગવાન મહાવીર જેવા ગુરુદેવ હતા, અભયકુમાર જેવા માંત્રી હતો, છતાં શ્રેષ્ટિક જે જવરક્ષા ન કરી શક્યો તે જીવરક્ષા આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ જેવા જેના પરમગુરુ છે એવા કુમારપાળ રાજાએ આચાર્ય શ્રીની વાણી સાંભળીને સરળતાથી કરી." અદ્દસુત સાહિત્યસર્જન : શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે શાસનપ્રભાવનાર્થે અનેક ચમત્કારે કરી બતાવ્યાના પ્રસંગા જાણવા મળે છે. પણ તેમના જીવનના માટામાં મોટા ચમત્કાર તો તેમનું અદ્દસત, યશસ્તી અને ચિરંજની સર્વાંગીણ સાહિત્યસર્જન છે. કાઈ કાવ્યમાં, કાઈ નાટ્યમાં, કાઈ શખ્દશાસ્ત્રમાં, કાઈ તર્કશાસ્ત્રમાં, કાઈ દર્શનશાસ્ત્રમાં, કાઈ સિદ્ધાંતશાસ્ત્ર, કાઈ ન્યાયમાં, કાઈ શખ્દશાસ્ત્રમાં, કાઈ અલંકારમાં, કાઈ ઇતિહાસમાં, કાઈ યાગશાસ્ત્રમાં, કાઈ કાશમાં, કાઈ વ્યાકરણમાં દસ હાય; પણ સર્વપટુ (All Rounder)એવા આ 'કલિકાલસર્વદ્તા'નું પાટવ તો સર્વત્ર હતું. સાડાત્રણ કાેડ શ્લેકપ્રમાણ સાહિત્ય સર્જનાર આ સાહિત્યજગતના વિશેટ મહાપુરુષને માટે એવું કાેઈ લાદ્ મયક્ષેત્ર નથી, કે જે તેમણે પાતાના પદન્યાસથી કુલ્ણ ન કર્યું હાય. તેમની દર્ષિ છેક કાેશથી લઈ યાગના ઊંચાં શિખરા સુધી ફેલાયેલી હતી. તેમના પ્રાપ્ત ચંચાની સ્ચનાના સમયનિદેશ મુજબ તેઓએ આ વિયુલ સાહિત્યસર્જન માત્ર ત્રણ દાયકામાં કર્યું હતું. એક જ વ્યક્તિ દ્વારા આટલું વિયુલ સાહિત્યસર્જન થવું કાેઈને અશક્ત્રય જેવું લાગે; પણ જેમની અપૂર્વ શક્તિ પ્રત્યક્ષ તેઈને તે સમયના સુજ્ઞજના સર્વદ્ધ ત્રીર્થ અને ગણધરાના વિશિષ્ટ સામચર્થમાં વિશાસ ધરાવતા થયા હાેય, તેમ જ જેમની ત્રીય મેઘા, તેજ બુદ્ધ અને ઉત્રૃષ્ટ જ્ઞાનસાધનાના બળે વહેતી અર્થસભર વાણી સાહિત્યમાં પરિણમતી હાેય એમને માટે એ શક્ત્ર અને સહજસાધ્ય હતું.

વળી, એક જ વ્યક્તિમાં વિવિધ ક્ષેત્રના ઊંડા જ્ઞાનના સમન્વય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિમાં જ જોવા મળે છે. પાણિની, પતંજલિ, મમ્મટ, પિંગલાચાર્ય, અમરસિંહ કાશકાર—એ બધાના સરવાળા એટલે હેમચંદ્રાચાર્ય. પાણિનીનું વ્યાકરણ ત્રણ-ત્રણ વ્યક્તિઓનું સર્જન છે, જ્યારે સિદ્ધ—હેમ વ્યાકરણ એક માત્ર હેમચંદ્રાચાર્યનું સર્જન છે. હેમચંદ્રાચાર્ય કાલિદાસ અને બાણની જેમ એક નહિ પણ બે રાજવીના હાથે, રાજ્યાશ્રિત થયા વગર, સન્માન પામ્યા હતા.

મૈત્રક વંશના રાજા ગૃહસેન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ–એમ ત્રણે ભાષામાં રચના કરતા હતા, તેવા ઉલ્લેખા સાંપડે છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના તાે આ ત્રણે ભાષામાં લખાયેલા શ્રંથા મળે જ છે! સાથાસાથ, એ ત્રણેય ભાષાના કાેશ અને વ્યાકરણની તેમણે રચના પણ કરી છે.

સિદ્ધહેમ રાજ્દાનુશાસન (ગ્યાકરણ) : શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે રચેલા વિવિધ વિષયના ગ્રંથામાં સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન, અભિધાનચિંતામણિ, દ્રયાશ્રય મહાકાવ્ય, ત્રિષિટ શલાકાપુરુષચરિત્ર અને યાેગશાસ્ત્ર જેવા વિશાળકાય ગ્રંથા તેમના પ્રતિભારતંભ સમાન છે. અને તેમાંયે તેમની પ્રતિભાનું મહાન સર્જન તે સિદ્ધહેમ–શબ્દાનુશાસન છે. આચાર્ય શ્રીની આ રચના સર્વાંગસંપૂર્ણ છે. સર્વાંગસંપૂર્ણ એટલે જેમાં મૂળપાડ, લઘુવૃત્તિ, બૃહદ્વૃત્તિ, ન્યાસ, ગહ્યપાઠ, ઉણાદિપાદ, ધાતુપાઠ, અન્ય અનુશાસના, શબ્દકાશો, દ્રયાશ્રય મહાકાવ્ય વગેરે અંગ-ઉપાંગ હાય. તેમણે શબ્દાનુશાસનની જેમ લિંગાનુશાસન, કાવ્યાનુશાસન, છંદાનુશાસન, વાદાનુશાસન વગેરે પાંચ અનુશાસના રચ્યાં છે. શબ્દકાશ, દ્રયાશ્રયગ્રંથ વગેરેનું સાંગાપાંગ

રે૬૪ શાસનપ્રસાવક

રાષ્ટ્રીય વ્યાકરણુ રચ્સું છે. તેમની પૂર્વે ના વ્યાકરણુ શ્રાંથામાં અંગ-ઉપાંગા જુદા જુદા વિદ્વાનાએ જુદા જુદા સમયે જેડચાં છે, જ્યારે એકલા હેમચંદ્રાચાર્યે જ સિદ્ધહેમ–શબ્દાનુશાસનમાં સમસ્ત અંગ–ઉપાંગા સર્જ્યાં છે ને સાથાસાથ જેડચાં છે.

આ વ્યાકરણમાં સૂત્રયાજનાની કુશળતા, શૈલીની સુપાઠચતા, ભાષાની સરળતા, રચનાની પૂર્ણતા, વિષયની વ્યાપકતા, વિષયાર્થ જ્ઞાનનું ખલાખલ, દર્શાંત ગાંઠવવાની ચતુરતા, ખાસ ખાસ સિદ્ધાંતાની સુગમ સંકલના અને વિવેચનની તટસ્થતા વગેરે વસ્તુઓ આચાર્થ હેમચંદ્રસૂરિની જવલાંત પ્રતિભાને મૂર્ત કરે છે. વળી, આ વ્યાકરણ વિશ્વસરમાં અજેડ બન્યું છે. કેમ કે, સંસ્કૃત, પ્રાકૃત શૌરસેની, માગધી, પિશાચી, ચૂલિકાપિશાચી અને અપભ્રંશ ભાષાએાનું એ સવીંગ સંપૂર્ણ વ્યાકરણ બન્યું છે. પૂર્વના વ્યાકરણ અંધામાં જે અતિવિસ્તાર, દુર્ણોધતા અને ક્રમભંગ જેવા મળતાં તે ત્રણે દેશોથી મુકત એવી સંદ્રોપ, સુગમ અને ક્રમબદ્ધતા યોજને આ વ્યાકરણની રચના કરવામાં આવી છે. પ્રાચીન ભાષાએાના પ્રત્યેક અભ્યાસીને માટે 'સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ ' અનિવાર્થ પ્રવેશદાર ગણાય છે.

આ ગ્રાંથમાં વ્યાકરણ વિષયક આઠ અધ્યાય અને ૩૨ પાદ છે. દરેક પાદની અંતે એક્કિ શ્લોક અને છેલ્લા પાદમાં ચાર શ્લોક એમ કુલ ૩૫ શ્લોક જેડી, તેમાં ચૌલુકથ રાજ્વંશનું લાક્ષણિક દર્શન કરાવ્યું છે. પ્રથમ સાત અધ્યાયમાં સંસ્કૃત ભાષાનું વ્યાકરણ છે, એમાં ૩૫૬૬ સંસ્કૃતસૂત્ર અને ૧૧૧૯ પ્રાકૃતસૂત્ર, એમ કુલ ૪૬૮૫ છે.

કાષ : શ્રી હેમચંદ્રસ્ર્રિએ વ્યાકરણની રચના ઉપરાંત ચાર કાષ્યંથાની રચના કરી છે: ૧. અભિધાનચિંતામણિ, ૨. અનેકાર્થસંયુહ, ૩. નિઘંડુ અને ૪. દેશીનામમાલા. આ ચાર ગ્રંથામાં ૧. અભિધાનચિંતામણિ ' કાેષ સર્વથી વિશાળ છે. તેમાં છ કાંડ અને ૧૫૪૧ શ્લાક છે. એમાં એક એક વસ્તુના અનેક પર્યાયવાચી સંસ્કૃત શબ્દોના ઉલ્લેખ છે. આ શ્રંથની સ્વાપત્ત ટીકા ૧૦૦૦૦ અને શેષ ૨૦૪ શ્રંથપરિમાણ છે. (શ્રી જિનદેવકૃત પરિશિષ્ટ છે.) બીજા, અનેકાર્થસંયુહ (કાેષ)માં એક એક શબ્દના અનેક અર્થ બતાવેલ છે. આ શ્રંથમાં સાત કાંડ અને ૧૮૨૯ શ્લાક છે. ત્રીજા, નિઘંડુ (કાેષ)માં વનસ્પતિશાસ્ત્ર સંખધી વિવિધ નામાની સામગ્રી છે. નિઘંડુ કાેષમાં છ કાંડ અને ૩૯૬ શ્લાક છે. ચાથા, 'દેશીનામમાલા' (કાેષ)માં સંસ્કૃત—પ્રાકૃત વ્યાકરણથી અસિદ્ધ શબ્દોના સંગ્રહ છે. આની સ્વાપત્ત ટીકા—રતનાવલીમાં વર્ગ ૮, શબ્દો ૩૯૭૮ અને ગાથા ૬૩૪ છે.

દ્વયાશ્રય મહાકાવ્ય: હ્યાશ્રય એટલે બે અર્થા ધરાવતું કાવ્ય છે. આની રચના સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત—અંને ભાષામાં થઇ છે. બંને ભાષાના વ્યાકરણના નિયમા ઉદાહરણ સહિત આપવામાં આવ્યા છે. આ મહાકાવ્યની સર્ગાસંખ્યા ૨૮ છે. તેમાં સંસ્કૃત દ્વયાશ્રયમાં સર્ગા ૨૦, શ્લોક ૨૪૩૫, શ્રંથપરિમાણ ૧૫૦૦ છે. સંસ્કૃત દ્વયાશ્રયમાં સિદ્ધહેમ વ્યાકરણના સાત અધ્યાયાના ક્રમશા પ્રયોગા સાધતું રાજા મૂળરાજથી કુમારપાળ સુધીના ચૌલુક્ય રાજવંશનું વર્ણન છે; જ્યારે પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયમાં સિદ્ધહેમ

શ્રમણભગવંતા રક્ષ્ય

વ્યાકરણના આઠમા અધ્યાયના ક્રમશઃ પ્રયોગેા સાધતું રાજા કુમારપાળના ચરિત્રનું વર્ણન છે. આ કાવ્યગ્ર'થમાં સ'સ્કૃત–પ્રાકૃત ભાષાના વ્યાકરણ સાથે કુમારપાળના ચરિત્રનું વિશેષ રૂપે વર્ણન હોઈ તે 'કુમારપાળચરિત્ર ' નામે પણ એાળખાય છે.

યોગશાસ્ત્ર : આ કૃતિ યોગિલિયક છે. આમાં ૧૨ પ્રકાશ છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૦૧૨ છે. આ ગ્રંથની સ્વાપત્ત ટીકા ૧૨૭૫૦ શ્લોકપરિમાણ છે. આ ગ્રંથમાં યાગ, નિયમ આદિ યાગ સંબંધી અંગોનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. યાગનું માહાત્મ્ય અને યાગસાધના વિશે વિસ્તૃત માહિતી આપનાર આ મહત્ત્વપૂર્ણ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથની તેમ જ 'તીતરાગસ્તાત્ર'ની રચના આચાર્ય શ્રીએ રાજા કુમારપાળની વિન'તિથી કરી હતી. રાજા કુમારપાળ નિત્ય તેના સ્વાધ્યાય કરતા હતા.

આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિએ આ ઉપરાંત અનેક રચનાએ કરી છે, તેમાંના કેટલાક ગ્રંથાની રચનાના હલ્લેખ વ્યાકરણ અને કાષના સંદર્ભ સાથે અગાહ કરેલ છે. તેઓની આ અન્ય રચનાએ પણ સુંદર, સમર્થ અને મહત્ત્વપૂર્ણ છે. તેમનું સમગ્ર સાહિત્યસર્જન એક રીતે જોઈએ તાે અભ્યાસીએ માટે માર્ગદર્શક, અને વિદ્યજના માટે આધારભૂત, અને જે તે વિષયોને સમજવા જિજ્ઞાસુએ માટે સરળ અને સુગમ્ય છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના વિદ્વાન શિષ્ય–પ્રશિષ્યોમાં શ્રી બાલચંદ્રસૂરિ, શ્રી રામચંદ્રસૂરિ, શ્રી મહેન્દ્રસૂરિ, પં. વર્ધમાનગણિ, શ્રી ગુણુચંદ્રગણિ, પં. યશશ્રાંદ્રગણિ, પં. ઉદયચંદ્રગણિ, મુનિ દેવચંદ્રજી, પં. ઉદયસાગરગણિ વગેરે હતા.

આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિનું આયુષ્ય ૮૪ વર્ષનું, દીક્ષાંપર્યાય ૭૬ વર્ષના અને આચાર્ય-પદના સમય ૬૩ વર્ષના હતા. વિ. સં. ૧૨૨૯માં, પાટણમાં, સમાધિપૂર્વક, બ્રહ્મરંધથી પ્રાણ છોડી, કાલ કરી, સ્વર્ગે સિધાવ્યા હતા. રાજા અને પ્રજા વિરાટ સંખ્યામાં અંતિમ દર્શન અને અંતિમયાત્રામાં જેડાયા હતા. એમના અંતિમસંસ્કારના સ્થાનેથી રાજા, સામંતો અને પ્રજાએ તિલક કરવા ચિતાની ભરમ લીધી. તે વખતે ભરમ નહિ રહેતા માટી લેતાં લેતાં જે માટા ખાંડા પડ્યો તે સ્થાન 'હેમખાડ' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના દેહવિલય છતાં તેઓશ્રી અક્ષરદેહે આજે આડસા વર્ષ પછી પણ જીવંત છે. તેઓએ જ્ઞાનના મહાસાગર આપીને આપણને કૃતકૃત્ય બનાવ્યા છે. તેથી જ તેમના દેહવિલય પછીના સંસ્કૃત ભાષા અને ગુજરાતી ભાષાના કળ 'હેમયુગ' તરીકે મનાય છે.

સિદ્ધાંતશાસ્ત્રના સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસ્**રીશ્વર**જ મહારાજ

સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસ્તિર શ્વેતાંબર પર પરાના પ્રભાવક આચાર્ય હતા. શ્રી મલયગિરિસ્તિર મહારાજે પોતાના ગ્રાંથામાં કાઈ ઠેકાણું પોતાની ગુરુપર પરાના ઉલ્લેખ કર્યો નથી. શ્રી મલયગિરિના ગૃહસ્થજીવન સંબંધી કે મુનિજીવન સંબંધી કોઈ માહિતી પ્રાપ્ત થતી નથી. મુબ્ટિવ્યાકરણું અર્થાત્ શબ્દાનુશાસનના પ્રારંભમાં તેઓ લખે છે કે ' आचाર્યો મलयगिरिः शब्दानुशासनमारंभते ' તેમનું પોતાનું આ વાકય તેમની આચાર્ય-પદવીનું પ્રમાણ છે.

શ્રી જિનમ હનગણિકૃત 'કુમારપાલપ્રભ'ધ 'મુજબ, કલિકાલસવ'ત્ત શ્રી હેમચ'દ્રાચાયે' દેવેન્દ્રગણિ અને મુનિ મલયગિરિ સાથે વિશેષ વિદ્યાની સાધનાની દેષ્ટિથી ગુરુના આદેશ મેળવી ગૌડદેશ તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું. માર્ગમાં ત્રણેએ રૈવતાવતાર તીર્થે સાધના કરી. આથી મંત્રાધિષ્ટાયક વિમલેશ્વરદેવ પ્રગટ થયા. તેમણે ત્રણેને ઇચ્છિત વરદાન માગવાનું કહ્યું. એ સમયે મલયગિરિએ જૈન આગમાં (સિદ્ધાંત) પર દીકા રચવાનું વરદાન માગ્યું હતું. ત્રણેની ઇચ્છિત માંગણીને પૂર્ણ કરવા દેવ તથાસ્તુ કહીને અછ્ય થઈ ગયા.

શ્રી મલયગિરિસ્રિર સૌના કલ્યાણની કામના ધરાવતા હતા. અનેક ટીકાગ્ર'થાની પ્રશસ્તિઓમાં મળતાં ઉલ્લેખા મુજબ તેમણે ગ્ર'થા રચતાં એક જ કામના રાખી હતી કે "મને આ બનાવવાથી જે લાભ થાય તે વડે જગતના તમામ જીવા બાધિબીજને પામે તેમ ઇચ્છું છું." અને "સૌ જીવા સમ્યક્રત્વ પામે, આત્મકલ્યાણ સાધે અને માક્ષ મેળવે."

શ્રી મલયગિરિસ્ ઉહિવાન અને જ્ઞાનસંપન્ન હતા. તેમની સર્જનશક્તિ પણ અનુપમ હતી. તેમણે આગમગ્રંથા પર હજારા શ્લોકપરિમાણ ઠીકાગ્રંથાનું નિર્માણ કર્યું. ઠીકા સિવાયના મૌલિક ગ્રંથાની પણ રચના કરી છે. ઠીકાકાર આચાર્યોમાં આચાર્યદેવ શ્રી મલયગિરિસ્ રિનું સ્થાન અત્યંત ગૌરવપૂર્ણ છે. તેમની ઠીકાએ મૂલસ્ત્રસ્પશી અને વ્યાખ્યારૂપે જ્યાં જરૂરી જણાયું ત્યાં પોતાનું મૌલિક ચિંતન વ્યક્ત કરનારી છે. "જૈન સાહિત્યના બૃહદ્ ઇતિહાસ" ગ્રંથમાં આચાર્ય મલયગિરિના ગ્રંથાની યાદી મળે છે. તેમાં તેમના ૨૫ ઠીકાગ્રંથા અને મુબ્ડિ-વ્યાકરણ (શબ્દાનુશાસન) નામના એક સ્વતંત્ર ગ્રંથના ઉલ્લેખ છે. આ ઠીકાગ્રંથામાંથી ૧૯ ઠીકાગ્રંથ અત્યારે મળે છે, બાકીના મળતા નથી. ઉપલબ્ધ ઠીકાગ્રંથાનું કુલ શ્લોકપરિમાણ ૧,૯૧,૬૧૨ છે.

સાહિત્યસર્જન : શ્રી મલયગિરિસ્ટ્રિએ જે કીમતી સાહિત્યરાશિનું સર્જન કર્યું છે તે આ પ્રમાણે છે :

૧. ભગવર્ઇસુત્ત શતક બીજાની વૃત્તિ. ૨. ભગવર્ઇસુત્ત (ભગવતીસૂત્ર) શતક વીસમાની વૃત્તિ. ૩. રાયપસેણીસુત્ત – વૃત્તિ (ટીકા) (શ્ર'થમાન : ૩૦૦૦). ૪. જીવાજીવાભિગમસુત્ત –

વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૧૩૦૦૦). ૫. પન્નવણા (પ્રજ્ઞાપના) સુત્ત – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૧૬૦૦૦). ૬. સૂરપણણૃત્તિ (સૂર્યપ્રજ્ઞિતિ) વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૯૦૦૦). ૭. ચંદપણ્ણૃત્તિ (ચંદ્રપ્રજ્ઞિતિ) વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૯૦૦૦). ૭. ચંદપણ્ણૃત્તિ (ચંદ્રપ્રજ્ઞિતિ) વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૯૪૧૧). ૮. જં ખૂદીવપણ્ણૃત્તિ – વૃત્તિ. ૯. નં દીસ્ અ (નં દીસ્ત્ર) વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૧૩૧૪). (આ વૃત્તિ અધૂરી છે. આ ગ્રહ્મમીતિ એ તે પૂરી કરી છે.). ૧૧. વ્યવહારસુત્ત – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૧૦૦૦). ૧૩. ઓઇસકરંડય (જ્યાતિષ) – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૫૦૦૦). ૧૩. ઓલિસ્સય (આવશ્યક) સુત્ત – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૨૨૦૦૦). ૧૪. ઓહિનજિંભૃત્તિ (ઓંઘનિયું ક્તિ) વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૭૫૦૦). ૧૫. પિડનિજ્યુત્તિ – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૭૫૦૦). ૧૧. પિડનિજ્યુત્તિ – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૭૫૦૦). ૧૧. પિડનિજ્યુત્તિ – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૭૫૦૦). ૧૧. પિડનિજ્યુત્તિ – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૭૦૦૦). ૧૧. વિસેસાવસ્સય (વિશેષાવશ્યક) વૃત્તિ. ૧૭. કમ્મપયડી (કર્મપ્રકૃતિ) વૃત્તિ. ૧૮. ખિત્તસમાસ – વૃત્તિ. ૧૯. હાસ્ભિદ્રીય ધમ્મસંગહણી વૃત્તિ. ૨૦. ધર્મસાર વૃત્તિ. ૨૧. ચંદ્રપ્રભ મહત્તર કૃત પંચસંગ્રહ – વૃત્તિ (ગ્રંથમાન : ૧૮૮૫૦). ૨૨. ષડશીતિ – વૃત્તિ. ૨૩. સપ્રતિકા – વૃત્તિ. ૨૪. મુષ્ટિ વ્યાકરણ (શખ્દાનુશાસન) અ૦ ૧૨, સ્વોપન્નવૃત્તિ સાથે. ૨૫. દેશીનામમાલા.

નંદીસૂત્ર (નંદીસૂઅ) વૃત્તિ : આચાર્ય શ્રી મલયગિરિની નંદીસૂત્ર વૃત્તિ ૭૭૩૫ શ્લાકપરિમાણ છે. આમાં ચૂર્ણિ કારને નમસ્કાર કરી દીકાકારે શ્રી હરિલદ્રસ્ત્રિનું સ્મરણ કર્યું છે. વિવિધ જૈન દાશનિ ક માન્યતાઓને જાણવા માટે વિશેષ ઉપયોગી છે. વિષયને સ્પષ્ટ કરવા માટે સંસ્કૃત—પ્રાકૃત ઉદ્ધરણા અને કથાનકા પણ આપવામાં આવ્યા છે. જૈનદર્શન સમ્મત પાંચ ગ્રાનની વિસ્તૃત સામગ્રી અતાવતી આ દીકા વિશાળ ગ્રાનની દ્યોતક છે. દીકાની પ્રશસ્તિના ચાથા શ્લોકમાં શ્રી મલયગિરિએ સ્વલ્પ શબ્દોમાં અધિક અર્થ પ્રદાન કરનારી આ દીકાની રચનાથી ક્લિત થનાર સિદ્ધિને લોકકલ્યાણ માટે અર્પણ કરી છે.

પ્રગ્રાપના (પન્નવણાસુત્ત) વૃત્તિ : આ વૃત્તિનું લંથમાન ૧૬૦૦૦ પદપરિમાણ છે. આચાર્ય'શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ આ સૂત્ર પર વિષમપદવિવરણ લખ્યું છે. આ ટીકામાં આચાર્ય' હરિભદ્રસૂરિનું તેં વિવરણ આધારભૂત બન્યું છે. આ ટીકા સંક્ષિપ્ત છે. કેાઈ કેાઈ સ્થળે જરૂરિયાત મુજબ વિસ્તાર કર્યો છે.

સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ (સૂરપણણત્તિ) વૃત્તિ : આ સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ ઉપાંગની ટીકા છે. આનું ગ્ર થમાન ૯૦૦૦ શ્લોક પરિમાણ છે. આચાર્ય મલયગિરિના શખ્દોમાં આ સૂત્રસ્પર્શી ટીકા છે. કૂર કાળના પ્રભાવથી આચાર્ય હસ્ભિદ્રસૂરિની નિર્યુ ક્તિ નષ્ટ થઇ ગઈ હતી, આથી આચાર્ય મલયગિરિએ મૂલસૂત્રા પર ટીકાની રચના કરી છે. જૈનદર્શનમાન્ય જ્યાતિષજ્ઞાન સંખંધી સામગ્રી મેળવવા આ ટીકાગ્ર થ ઉપયોગી છે.

જીવાજીવાભિગમવિવરાષુવૃત્તિ : આનું ગ્રંથમાન ૧૩૦૦૦ છે. આ ત્રીજા- ઉપાંગની ટ્રીકા છે. આમાં વિવિધ પ્રકારની સામગ્રી બતાવી છે. આ ટીકામાં કેટલાક પ્રાચીન ગ્રંથા અને ગ્રંથકારોના નામાના પણ ઉલ્લેખ છે, જે ઐતિહાસિક સામગ્રીની દર્ષ્ટિએ પણ મહત્ત્વપૂર્ણ છે.

જયાતિષ્કરંડક (જોઈસકરંડય) વૃત્તિ : આ ટીકા પ્રકીર્ણંક શ્રંથ પર છે. આ ટીકામાં

કાળજ્ઞાનની વિશેષ સામગ્રી છે. વલભી અને માશુરી વાચનાના ઘટનાપૂર્વ'ક વિસ્તૃત ઉલ્લેખ આ ટીકામાં મળે છે. ટીકાના અંતમાં શ્રી મલયગિરિએ ટીકાગત અશુદ્ધ અંશાને સુધારવા માટે વિદ્વાનાને નમ્ર નિવેદન કર્યું છે.

ગ્યવહારસ્ત્રત્ર-વૃત્તિ : આ વૃત્તિનું વિશાળ શ્લાેકપરિમાણુ ૩૩૨૫ છે. શ્રી મલયગિરિના પ્રાપ્ત ટીકાસાહિત્યમાં આ સર્વથી માેટી વૃત્તિ છે. આ વૃત્તિની રચના નિયું કિત, ભાષ્યસહિત મૂલસ્ત્રો પર થઈ છે. વૃત્તિના પ્રારંભમાં પ્રસ્તાવનારૂપ વિશાળ પીઠિકા છે. આગમ, શ્રુત આદિ પાંચ વ્યવહારાનું વર્જીન, ગીતાર્થ – અગીતાર્થના સ્વરૂપની વ્યાખ્યા, પ્રાયશ્ચિતના ભેદોનું વિવેચન આદિ વિષયા આ ટીકામાં સારી રીતે ખતાવ્યા છે. ટીકાના અંતમાં આ વિવરણ મુનિગણ માટે અમૃતતુલ્ય ખતાવ્યું છે.

રાજપ્રશ્નીય (રાથપસેણીસુત્ત) વૃત્તિ : રાજપ્રશ્નીય આગમ સૂત્રકૃતાંગનું ઉપાંગ છે. આ ટીંકા ખીજા ઉપાંગ પર છે. આ ટીકામાં અંગ અને ઉપાંગની ચર્ચા કર્યા પછી પ્રદેશી રાજા અને કેશીકુમારનું આખ્યાન વિસ્તારપૂર્વંક આપેલ છે. આ ટીકાનું બ્રંથમાન ૩૭૦૦ શ્લોક પરિમાણ છે.

પિંડનિર્યું ક્તિવૃત્તિ : આનું ગ્રાંથમાન ૭૦૦૦ છે. આ રચના આચાર્ય ભદ્રભાહુરચિત પિંડનિર્યું ક્તિના આધારે થઈ છે. દશવૈકાલિક સૂત્ર અંતર્ગત પાંચમા અધ્યયનની નિર્યું ક્તિનું નામ પિંડનિર્યું ક્તિ છે.

આવશ્યક (આવસ્સયસુત્ત) વૃત્તિ : આ ઠીકા આવશ્યક નિચુ કિત પર રચાયેલી છે. ઠીકાના ઉદ્દેશ બતાવતા ઠીકાકાર કહે છે કે, આ સૂત્ર પર ઘણાં વિવરણ છે. મ દબુદ્ધિ પાઠકા માટે તે સમજવું કઠિન છે. આથી તેઓ માટે આ વિવરણમાં વિષયને સમજવા માટે ઠીકાકારે લાખ્યની ગાથાઓના ઉપયાગ કર્યો છે. પ્રસંગે કથાનકા પણ જણાવ્યા છે. વર્તમાનમાં આ ઠીકા અપૂર્ણ મળે છે. આનું ચંચમાન ૨૨૦૦૦ શ્લાક પરિમાણ બતાવ્યું છે. ઠીકામાં વપરાયેલાં કથાનકા પ્રાકૃતમાં છે.

ખુહદ્દકલ્પપીઠિકા (મહાકપ્પસ્ર્અ) વૃત્તિ : આ વૃત્તિની રચના નિર્યુ'ક્તિ અને ભાષ્ય ગાથાંઓ પર થઈ છે. નિર્યુ'ક્તિની ગાથાંઓ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની છે અને ભાષ્યની ગાથાંઓ શ્રી સંઘદાસગણિની છે. આ વૃત્તિમાં પણ પ્રાકૃત કથાનકોનો ઉપયોગ થયા છે. શ્રી મલયગિરિની આ ડીકા અધ્રી છે. આચાર્ય ક્ષેમકીર્તિ'સ્રિએ તે પ્રી કરી છે. શ્રી મલયગિરિએ ચૂર્ણિકારને અ'ધકારમાં દીપક સમાન માની સ્તુતિ કરી છે.

મુષ્ટિ વ્યાકરણ (શખ્દાનુશાસન) : આ વ્યાકરણ ૩૦૦૦ પદપરિમાણ છે. આ ગ્ર'થની રચના કુમારપાલના શાસનકાળમાં થઇ છે. આચાર્ય'શ્રી હેમચ'દ્રસૂરિના સિદ્ધહેમશખ્દાનુશાસન સાથે આનાં ઘણાં સુત્રોની સમાનતા છે.

ચંદ્રપ્રભ મહત્તર કૃત પંચસ ગ્રહવૃત્તિ, કર્મ પ્રકૃતિ (કમ્મ પથડી) વૃત્તિ, હારિભદ્રીય ધર્મ સંગ્રહણી વૃત્તિ, સપ્તતિકાવૃત્તિ, ખૃહત્સ ગ્રહણીવૃત્તિ, ખૃહત્ક્ષેત્રસમાસવૃત્તિ જેવા થયો શ્રમણભગવ'તા

સૈહાંતિક ચર્ચાઓથી પરિપૂર્ણ છે. જ'બૂદીપપ્રસપ્તિ, એાઘનિયું ક્તિ (એાહનિજ્યુત્તિ), વિશેષાવશ્યક તત્ત્વાર્થાધિગમ, ધર્મ સારપ્રકરણ, દેવેન્દ્ર—નરકેન્દ્ર પ્રકરણ—આ છ થ'થા પર પણ શ્રી મલયગિરિની ટીકાઓના સંકેત તેમના થ'થામાં પ્રાપ્ત થાય છે. વર્તમાનમાં આ થેથા મળતા નથી.

ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી મલયગિરિ કલિકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના સમકાલીન હતા. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સ્વર્ગવાસ ૮૪ વર્ષની વધે વિ. સં. ૧૨૨૯માં થયા હતા. આ આધારે શ્રી મલયગિરિસૂરિના સમય પણ વિક્રમની ૧૨મી–૧૩મી શતાબ્દી સિદ્ધ થાય છે.

' બડા દાદા 'ના નામથી પ્રસિદ્ધ મણિધારી આચાર્ય'શ્રી જિનચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ખરતરગચ્છના મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ મહારાજ ' ખડા દાદા 'ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. ચાર ' દાદા ' આચાર્યોમાં તેમના ક્રમ બીજો છે. શ્રી જિનદત્તસૂરિના આ શિષ્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ મહારાજના મસ્તકમાં મણિ હોવાથી તેમની પ્રસિદ્ધિ મણિધારી જિનચન્દ્રસૂરિ રૂપે થઇ છે, એવી જનશ્રુતિ છે.

શ્રી જિનચન્દ્રસૂરિના જન્મ વિક્રમપુર (રાજસ્થાન)માં વૈશ્યવંશમાં વિ. સં. ૧૧૯૭માં ભાદરવા સુદ ૮ જયેષ્ઠ નક્ષત્રમાં થયા હતા. તેઓ શ્રેષ્ઠિ રાસલના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ દેલલણદેવી હતું. મણિધારી જિનચંદ્રસૂરિએ લઘુવયમાં જ મુનિજીવનમાં પ્રવેશ કર્યો હતા. તેમની દીક્ષા વિ. સં. ૧૨૦૩માં અજમેરમાં થઇ હતી. મણિધારી જિનચંદ્રસૂરિનું જીવન કેટલીક વિશિષ્ટતાથી મંડિત હતું. તેમના ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાં શ્રી જિનદત્તસૂરિને વિશિષ્ટ આત્માના આગમનના આલાસ થયા હતા.

મુનિજીવનમાં પ્રવેશ પામ્યા પછી શ્રી જિનચંદ્રસૃરિએ શાસ્ત્રીય શ્રંથાના ગંભીરતાપૂર્વક અભ્યાસ કર્યા. તેમણે ગુરુના માર્ગંદર્શનમાં અભ્યાસ આરંભ્યા ને માત્ર છે જ વર્ષમાં તેમની અસાધારણ વિદ્વત્તા સિદ્ધ થઈ. પરિણામે તેમને માત્ર ૮ વર્ષની લઘુવયમાં વિ. સં. ૧૨૦૫ના વૈશાખ સુદ દના રાજ બિકાનેર (વિક્રમપુર)માં સૃરિપદ અપંણ કરવામાં આવ્યું. સૂરિપદના મહાત્સવ શ્રેષ્ઠિ રાસલજએ ઉલ્લાસપૂર્વક કર્યા.

શ્રી જિનદત્તસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી વિ. સં. ૧૨૧૧માં ગચ્છના સંપૂર્ણ ભાર તેમના પર આવ્યા, જે તેમણે ઘણી કુશળતાથી ઉપાડ્યો. તેમણે ત્રિભુવનગિરિમાં શાંતિનાથના શિખર પર વિ. સં. ૧૨૧૪માં ધર્મની ગંગા પ્રવાહિત કરી. વિ. સં. ૧૨૧૭માં મથુરામાં જિનપતિસૂરિને દીક્ષા આપી. ક્ષેમ ધર શ્રેષ્ઠિ જેવા તેમના ભક્ત બન્યા હતા. મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ સમર્થ આચાર્ય હતા. તેમનાથી જૈનધર્મની વિશેષ પ્રભાવના થઈ. તેજસ્વી વ્યક્તિત્વને કારણે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ પાતાના ગુરુ જિનદત્તસૂરિની જેમ દાદા નામે પ્રસિદ્ધ થયા. માત્ર ૨૬ વર્ષની

ર૭૦ શાસનંત્રભાવક

વયે તેમણે આગમાનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરી લીધા હતા. દિલ્હીના મહારાજા મદનપાલ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિની અસાધારણ વિદ્વત્તા પર મુગ્ધ બની તેમના અનન્ય ભક્ત બન્યા હતા. ચૈત્યવાસી પદ્મચંદ્રાચાર્ય જેવા ઉદ્લદ વિદ્વાનને શાસ્ત્રાર્થમાં પરાજીત કરવાથી તેમના યશ દરેક દિશામાં વ્યામ થયા હતા.

મિંઘુધારી આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિએ પાતાના મસ્તકમાં રહેલા મિંઘુની સૂચના મૃત્યુના કેટલાક સમય પૂર્વે પાતાના ભક્તોને આપી સાવધાન કર્યા હતા કે, મારા અગ્નિસંસ્કાર પહેલાં મારા મસ્તકના મિંઘુને દ્વધનાં પાત્રમાં લઈ લેશા; અન્યથા આ અમૂલ્ય મિંઘુ કોઈ યોગીના હાથમાં પહેાંચી જશે. આ મિંઘુ ઘણા જ પ્રભાવક અને અસાધારણ છે. મિંઘુધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૨૨૩ના બીજા ભાદરવા સુદ ૧૪ના દિવસે અનશનપૂર્વ દલ્હીમાં કાળધર્મ પામ્યા. તેમણે શ્રાવકાને કહેલું કે, મારી પાલખી રસ્તામાં કચાંય નીચે મૂકશા નહીં. ભક્ત લાકાને ધ્યાન નહીં રહેવાથી તે સમયના માંઘુકચાકમાં પાલખીને નીચે મૂકી. પછી ત્યાંથી પાલખી ઊપડી શકી જ નહીં. પરિણામે ત્યાં જ અગ્નિસંસ્કાર આપવા પડ્યા! તે માંઘુકચાકને આજે પણ મહરીલીના નામે આળખવામાં આવે છે. મિંઘુધારી આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના ઉત્તરાધિકારી શ્રી જિનપતિસૂરિ હતા. વર્તમાનમાં દિલ્હીના મહરીલી નામના સ્થાનક મિંઘુધારી આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના ચમત્કારી સ્ત્ર્પ છે.

ગુર્વાજ્ઞારાધનૈકતત્પર, વિશિષ્ટ કાવ્યકાર, પ્રઅધકાર અને નાટચરચનાકાર આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસ્રીશ્વરજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસૂરિ પ્રભાવશાળી આચાર્ય હતા. તેઓ સમર્થ સાહિત્યકાર હતા. તેમને કવિકટારમલ્લનું બિરૂદ મળ્યું હતું. આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસૂરિના ગુરુ કલિકાલસર્વ જ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ હતા. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ની શિષ્યમંડળીમાં તેમનું સ્થાન વિશિષ્ટ હતું. એક વખત રાજા સિહરાજ જયસિંહ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી પાસે તેમના ઉત્તરાધિકારીનું નામ જાણવાની ઇચ્છાથી પ્રશ્ન કર્યો: "આપની પાટને શાભાવે એવા ઉત્તમ ગુણ્યુક્ત વિદ્રાન શિષ્ય કાણ છે?" ત્યારે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તેમને પં. શ્રી રામચંદ્રને ઉત્તરાધિકારી ખતાવ્યા હતા. પં. શ્રી રામચંદ્રમુનિ દિગ્ગજ વિદ્રાન હતા. સમસ્યાપૃતિ માં તેમની દક્ષતા આશ્ચર્યકારક હતી. એક વખતના પ્રસંગ છે: શ્રીષ્મ ઋતુના સમય હતા. રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ કીડા કરવા માટે ઉદ્યાનમાં જઈ રહ્યા હતા. તે વખતે પં. શ્રી રામચંદ્રજી માર્ગમાં મળી ગયા. ઔપચારિક સ્વાગત પછી સિદ્ધરાજે તેમને પ્રશ્ન કર્યો કે— "જાં શ્રીષ્મ દિવસા ગુરુત્તરાઃ?— શ્રીષ્મઋતુના દિવસા માટા કેમ હાય છે?" મુનિરાજે પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તત્કાલ એક સંસ્કૃત શ્લોકની રચના કરી:

"देव! श्रीगिरिदुर्गमछ! भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे धावत्वीरतुरङ्गगनिष्ठुरखुर क्षुण्णक्षमामण्डलात् ।

वातोद्भतर जोमिलन्सुरसरित् सञ्जातपङ्कस्थली, दूर्वाचुम्बनचञ्चुरा रविहयास्तनाति वृद्धं दिनम् ॥

અર્થાત્, ગિરિમાળાએ અને કિલ્લાએ પર વિજયપતાકા ક્રરકાવનાર હે દેવ! તારી દિગ્વિજય યાત્રા પ્રસંગે વેગવાન અર્થો દોડવાના કારણે તેમની ખરાઓથી ઊડેલી રજકણે આકાશગંગાને મળી. ત્યાં પાણી અને રજકણ મળવાથી દ્વર્ગ ઊગી. એ તાજી દ્વર્ગને ખાતાં ખાતાં ચાલવાથી સૂર્યના ઘોડાએ રોકાતા જાય છે, એ કારણે દિવસ લાંબા થયા છે." સમસ્યાની પૃતિ રૂપ આ શ્લોક સાંભળી રાજા સિન્દ્રરાજ અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને તે જ વખતે તેમને 'કવિકટારમલ્લ'ની પદવી આપી.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સ્વર્ગવાસ પછી ધર્મસંઘના સંચાલનની જવાળદારી આચાર્યશ્રી રામચંદ્રસૂરિ પર આવી. તે માટે તેઓ જ યોગ્ય હતા. આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિ પર મહારાજા કુમારપાલનો ગાઢ અનુરાગ હતો. તેમના સ્વર્ગવાસના સમાચાર સાંભળી રાજા કુમારપાલનું હૃદય શોકથી વ્યાકુળ થઇ ગયું. તે વેદનામય સમયને ધૈયપૂર્વક પાર કરવામાં તેને શ્રી રામચંદ્રસૂરિના સહયાગ અત્યંત શાતાદાયક બન્યા.

આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસ્તિના શાસનકાળના એક પ્રસંગ છે. વારાણુસીના કવિ વિશ્વેશ્વર કાઈક સમયે પાટણ આવ્યા. તેઓ હેમચંદ્રાચાર્યની વ્યાખ્યાન સભામાં પહોંચ્યા. રાજા કુમારપાળ પણ ત્યાં હતા. વિશ્વેશ્વર કવિએ રાજા કુમારપાળને આશીર્વાદ આપતાં કહ્યું કે — "पातु वो हेमगोपालः दण्डकम्बलमुद्वहन् । (દંડ-કમ્બલધારી હેમગોપાલ આપની રક્ષા કરા.)" શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું સંબાધન કરીને પોતાને કહેવાયેલી આ વાત રાજા કુમારપાળને ઉચિત ન લાગી. તે વખતે આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસ્ત્રિએ શ્લોકાર્ધની પૂર્તિ કરતાં કહ્યું કે — " षडदर्शनपशुप्रामं चारयन् जैनगोचरे । (જેએ ષડ્દર્શનરૂપ પશુઓને જૈનગોચરમાં ચારી રહ્યા છે.)" આચાર્ય શ્રી રામચંદ્ર- સ્તિની આ શીધ્ર રચનાથી રાજા કુમારપાળ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. વિશ્વેશ્વર કવિ પણ તેમની પ્રત્યુત્રમ મિત અને પ્રતિભાથી બધાની સામે લજ્જિત થયો.

સિહરાજ જયસિંહ વિ. સં. ૧૧૮૧માં માલવવિજય કરી પાછા કર્યો ત્યારે જૈનાના પ્રતિનિધિરૂપે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે વિજયી સિહરાજને આશીર્વચન આપ્યા હતા. આ ઘટના પછી શ્રી રામચંદ્રાચાર્યના પરિચય સિહરાજ જયસિંહ સાથે મુનિ અવસ્થામાં થયા હતા. વિક્રમની ખારમી શતાબ્દી પૂરી થયા પહેલાં જ સિહરાજ જયસિંહનું અવસાન થયું હતું.

સાહિત્ય સર્જન : આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસૂરિની સાહિત્ય સાધના વિશેષ ઉલ્લેખનીય છે. તેમણે 'વ્યતિરેકાદ્રાત્રિ'શિકા', 'અર્થાન્તરન્યાસદ્રાત્રિ'શિકા', 'દેષ્ટાંતગર્ભ' – જિનસ્તુતિ-દ્રાત્રિ'શિકા', 'યુગાદિદેવ દ્રાત્રિ'શિકા' વગેરે અનેક અત્રીશી સ્તેત્રિા, એક જ અલંકારમાં પ્રયોજ કાવ્યકાર તરીકે વિશેષતા પ્રાપ્ત કરી હતી. તેવી જ વિશેષતા નાટ્યરચનાકાર તરીકે પણ પ્રાપ્ત કરી હતી. તે વખતે ગુજરાતમાં લગભગ ૨૪ નાટકા રચાયાં હતાં, તેમાંથી અગિયાર નાટકાના રચનાકાર તેઓશ્રી હતા. 'નાટ્યદર્પણ' તેમની પ્રસિદ્ધ રચના છે. 'કુમારવિહારશતક,' 'દ્રવ્યાલ'કાર શ્ર'થ 'પણ તેમના મુખ્ય શ્ર'થ છે, તેઓ એ સમયના શબ્દશાસ્ત્ર, કાવ્યશાસ્ત્ર અને

ન્યાયશાસ્ત્રના વિદ્વાન, ઉદ્દસટ કવિ, સફળ પ્રબં'ધકાર અને વિશિષ્ટ નાટકકાર હતા. તેમણે સ્ચેલા કેટલાક ચ'શાના પરિચય આ પ્રમાણે છે:

નાટચદપ'ણ : આચાય'શ્રી રામચંદ્રસૂરિએ કેટલાક નાટક વિષયક ગ્રંથા રચ્યા છે, તેમાં 'નાટચદર્પ'શ ' ગ્ર'થની રચનાથી તેમની વિશેષ પ્રસિદ્ધિ થઇ છે. 'નાટચદર્પ' શ 'માં તેમણે નાટક વિશે નૂતન દૃષ્ટિ આપી છે. નાટકના પ્રકારા અને રસાનાં વર્ણુનામાં તેમનું મૌલિક ચિંતન પ્રગટ થયું છે. 'ભરત નાટચશાસ્ત્ર' કરતાં પણ કેાઈ કાેઈ સ્થળે તેમનું ચિંતન વધુ મૌલિક છે. ઘણી સામગ્રીથી ભરેલા લાકાપયાગી આ ગ્રંથ સરસ પણ છે. તેમાં ચાલીસથી અધિક નાટકાનું ઉદ્ધરણ કર્યું^લ છે. સ'સ્કૃતમાં પણ ઉપલબ્ધ અને અનુપલબ્ધ નાટકાના ઉલ્લેખ છે. વિશાખાદત્તના ' દેવી ચંદ્રગુપ્ત ' નામના નાટકના કેટલાંક ઉદ્ધરહ્યાની હકીકતથી ગુપ્તકાળની ઘટનાએાના ઇતિહાસ જાણવા મળે છે. જો કે વિશાખાદત્તનું આ નાટક આજે મળતું નથી. શ્રી રામચંદ્રસૂરિએ પાતાનાં અગિયાર નાટકાના ઉલ્લેખ કર્યા છે, તેમાં 'સત્યહરિશ્વાંદ્ર નાટક ' ઐતિહાસિક કથા સાથે સંબંધિત છે. ઇટાલિયન ભાષામાં એના અનુવાદ થયા છે. 'નલવિલાસ માં સાત અંક છે. એની કથાવસ્તુનું મૂળ મહાભારત છે. એમાં અનેક સુભાષિતા છે. 'મલ્લિકામકરન્દ ' એક સામાજિક ભૂમિકા પર આધારિત સુખાન્ત નાટક છે. એની કથા કાલ્પનિક છે. 'કૌમુદ્દી મિત્રાણંદ' માં દશ અ'ક છે. આ નાટકની કથાવસ્તુ સામાજિક છે. ' રઘુવિલાસ ' નાટકના મૂળ આધાર રામાયણ છે. એના આઠ અંકાે છે. 'નિર્ભય ભીમ વ્યાયાેગ ' આ રૂપકનાે આધાર મહાભારત છે. આ રચના પ્રસાદગુણથી યુક્ત છે. 'રોહિણીમૃગાંક', 'રાઘવાભ્યુદય', 'યાદવાભ્યુદય' અને 'વનમાલા ' એ ચાર રચનાએ અનુપલખ્ધ છે. 'સુધાકલશ ' સુભાષિતોના કાેશગ્રંથ મનાય છે.

લોકિક વિષયો પર સાંગાપાંગ વિવેચન કરવાતું સાહસ આચાર્યાશ્રી રામચંદ્રસૂરિ જેવા કાેઈ વિરલ આચાર્યામાં જ હાેય છે. કવિશ્રી રામચંદ્રસૂરિ પાતાના પ્રળ'ધ ગ્રંથા માટે લખે છે કે —

'प्रबन्धा इक्षुवस्त्राय हीयमान रसः क्रमान् । कृतिस्तु रामचन्द्रस्य स्वादुः स्वादुः पुरः पुरः ॥

— બીજા પ્રખ'ધા શેરડી જેવા હાય છે. તેના રસ ધીરે ધીરે ઘટતા જાય છે. રામચંદ્રના પ્રબ'ધા તા જેમ જેમ આસ્વાદાય, તેમ તેમ વધુ ને વધુ સ્વાદિષ્ટ બનતા જાય છે. '

દ્રવ્યાલ કારવૃત્તિ : ન્યાય અને સિદ્ધાંત પર આધારિત તથા પ્રમેય વિષયની સામગ્રી અતાવનારી આ કૃતિના 'સ્યાદ્રાદમ જરી 'માં 'तथा च દ્રવ્યાસંક્રારે ' કહીને ઉલ્લેખ કર્યો છે. કૃતિના પ્રકાશને અંતે મુનિશ્રી રામચંદ્ર અને મુનિશ્રી ગુણચંદ્રના નામના ઉલ્લેખ છે. આથી તેઓની ગાઢ મૈત્રી સિદ્ધ થાય છે. આચાર્ય શ્રી રામચંદ્રસૃરિ સાથે 'પ્રબંધશતકર્તુ' કે વેશેષણ પણ આવે છે. તે તેમના સા ગ્રંથો કે તે નામના ગ્રંથ રચ્યાની સ્ત્ર્યના કરે છે. શ્રી રામચંદ્રન્ સૃરિની કૃતિઓથી તથા સમસ્યાપૂર્તિ ના ઘટના પ્રસંગોથી સ્પષ્ટ છે કે ન્યાયશાસ્ત્ર, પ્રમાણશાસ્ત્ર, કાવ્યશાસ્ત્ર અને શબ્દશાસ્ત્ર તેમના મુખ્ય વિષય હતા. નાટ્યશાસ્ત્ર સંબંધી તેમનું જ્ઞાન સર્વાધિક વિશિષ્ટ હતું.

શ્રમણભગવ તો ર૭૩

ઘણી ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રી રામચંદ્રસૂરિના ગૃહસ્થજીવનના પૂરા પરિચય મળતા નથી. શ્રી રામચંદ્રાચાર્ય દ્વારા લિખિત 'નલવિલાસ' નાટકના સંપાદક પંડિત લાલચંદ્ર ગાંધીના મત પ્રમાણે તેમના જન્મ વિ. સં. ૧૧૪૫, દીક્ષાચહણ વિ. સં. ૧૧૬૬, આચાર્ય પદારાહણ વિ. સં. ૧૨૨૯ અને તેમના સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૨૩૦માં થયા હતા. તેમનું મૃત્યુ રાજા કુમારપાળની ગાદ્દીએ આવનાર તેના ભત્રીજા અજયપાલ, કે જે બાલચંદ્રમુનિના મિત્ર હતા, તેની હેમચંદ્રાચાર્યની પાટે આવવાની ઇચ્છા અને શ્રી રામચંદ્રસૂરિની સ્પષ્ટ અસંમતિ હાવાથી, રુકાવટ થતાં જાગેલા વેરભાવને કારણે થયું હતું. રાજાની આગ્રાથી આચાર્યશ્રી રામચંદ્રસૂરિને તપાવેલી તામ્રપિટ્કા ઉપર બેસાડીને તેમના અંત કરવામાં આવ્યા હતા. ગુરુદેવની આગ્રાને સંપૂર્ણ વફાદાર રહી પાતાનું બલિદાન આપવાની આ ઘટના જૈન ઇતિહાસમાં શ્રી રામચંદ્રસૂરિની અમરગાથા રૂપે અંકિત બની છે.

અચલગચ્છપ્રવર્તક અને મહાન શાસનપ્રભાવક આચાર્ય શ્રી આર્યરક્ષિતસુરીશ્વરજ મહારાજ

આચાર્ય આર્યેરિક્ષિતસૂરિ સુવિહિતમાગી પરંપરાના પક્ષકાર હતા, અચલગચ્છના પ્રવર્તક હતા. દર્શનાદિ અનુધાગના કર્તા પૂર્વધર આચાર્ય આર્યરિક્ષિતસૂરિથી આ જુદા છે. આ આર્યરિક્ષિતસૂરિના ગુરુ નાણાવાલગચ્છના (વડગચ્છના ૪૬મા પટ્ધર) આચાર્ય જયસિંહસૂરિ હતા. તેમની પૂર્વવર્તી ગુરુપરંપરામાં ધર્મચંદ્રસૂરિ, ગુણસમુદ્રસૂરિ, વિજયપ્રભસૂરિ, નરચંદ્રસૂરિ, વીરચંદ્રસૂરિ વગેરે આચાર્યો હતા. નાણાવાલગચ્છ પ્રભાનંદસૂરિથી નીક્ડયો.

શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિ પ્રાગ્વાટ (પારવાડ) ગાત્રના હતા. તેમના પિતાનું નામ દ્રોણુ અને માતાનું નામ દેદી હતું. તેમના જન્મ આબુ પાસેના દંતાણી ગામમાં વિ. સં. ૧૧૩૬ના શ્રાવણ સુદ હના થયા હતા. તેમનું સંસારી નામ વયજા (ગાદુહકુમાર) હતું. બાળક વયજાના માત-પિતા જૈનધમે પ્રત્યે અગાધ શ્રદ્ધાવાન હતાં. એક વખત આચાર્ય જયસિંહસૂરિ દંતાણી ગામ પધાર્યા. શ્રેષ્ઠિ દ્રોણે ભક્તિભાવથી પાતાના પુત્રને ગુરુચરણે સમર્પિત કર્યા. શ્રી જયસિંહસૂરિ વયજાને લઈ ખંભાત ગયા. ત્યાં એમણે વિ. સં. ૧૧૪૨ના વૈશાખ સુદ ૮ના દિવસે બાળક વયજાને સુનિદીક્ષા આપી....અને તેમનું નામ મુનિ વિજયચંદ્ર રાખ્યું.

મુનિ વિજયચંદ્રજીએ આગમજ્ઞાન શ્રી જયસિંહસૂરિ પાસેથી મેળબ્યું. અને મંત્રન્તંત્રની વિદ્યા યતિ શ્રી રામચંદ્ર પાસેથી મેળવી. ગુરુદ્દેવે વિ. સં. ૧૧૫૯ના માઘ સુદ ૩ના દિવસે પાટણમાં આચાર્યપદ પ્રદાન કરી શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ નામથી ઉદ્ઘોષિત કર્યા.

આગમપાઠાના અભ્યાસ કરતાં કરતાં તેઓશ્રીને લાગ્યું કે, વર્તપાનમાં મુનિજીવનમાં શિથિલાચાર ફેલાઈ રહ્યો છે. એટલે ગુરુદેવની આગ્રા મેળવી તેમણે પાતાના મામા મુનિશ્રી શીલગુણ સાથે પૂનનિયાગચ્છમાં પ્રવેશ કર્યા. આ ગચ્છમાં રહેતા તેમણે ભાલેજ ગામના શેઠ યશોધવલ ભંસાલીને કુટુંળ સાથે જૈનધમી' બનાવ્યા. પૂનમિયાગચ્છમાં આર્ય સિતસૂરિ વિજયચંદ્ર નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. કેટલાક વર્ષ પછી કરીથી નાણાવાલગચ્છમાં આવ્યા. વળી તેમની ખ્યાતિ આર્ય સિત નામે થવા લાગી. ગચ્છ – પરિવર્તન કરવાથી પણ તેમને સંતોષ ન થયો. આથી નાણાવાલગચ્છમાં રહીને જ તેમણે કિયો દ્વાર કર્યો અને નવા નિયમા ખનાવ્યા. વિ. સં. ૧૧૬૯માં તેમણે વિધિપક્ષગચ્છની અને વિ. સં. ૧૨૧૩માં અચલગચ્છની સ્થાપના કરી. અચલગચ્છે ચૈત્યવાસીઓ દ્વારા પોષિત શિથિલાચાર વિરુદ્ધ કાંતિકારક પગલું ભર્યું. શ્રાવકોને પૌષધ તથા સામાયિકની ક્રિયા કરતી વખતે વસ્તુવિશેષ મુખવસ્ત્રિકા રૂપે અંચલ વિશેષ રાખવાના નિર્દેશ કર્યો. અંચલગચ્છની સામાચારીનું વર્ણન ધર્મ દ્યાષ્ટ્ર સ્થિ વિ. સં. ૧૨૬૩ માં 'શતપિકા' પ્રાકૃત પ્રાયમાં કર્યું; પરંતુ તે ગ્રંથ વર્તમાનમાં મળતો નથી. એ ગ્રંથને આધારે મહેન્દ્રસ્ત્રિએ વિ. સં. ૧૨૬૩માં મહેન્દ્રસ્ત્રિએ વિ. સં. ૧૨૬૩માં અચલગચ્છની સામાચારીનું સંત્રું સાપલી શ્રુંથ લખ્યો. આ ગ્રંથ વર્તમાનમાં મળે છે. અચલગચ્છની સામાચારીનું જ્ઞાન આ ગ્રંથથી મેળવી શકાય છે.

રાજા સિદ્ધરાજ જયસિં હૈ શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિની વચનદેહતાના કારણે આ ગચ્છને અચલગચ્છ તરીકે સંબોધિત કર્યો. પટ્ટાવલીઓમાંથી મળતા ઉલ્લેખ મુજબ પાટણમાં ગુજે રનરેશ કુમારપાળની સભામાં વિરાજમાન શ્રી આર્ય રિક્ષિતસૂરિને તેમના ભક્ત મંત્રી કદિપ એ પોતાના ઉત્તરાસંગ (ખેસ) ના એક છેડાથી ભૂમિનું પ્રમાજન કરીને વસ્ત્રાચલથી વંદના કરી. ત્યારથી આ વિધિપક્ષને રાજા કુમારપાળ દ્વારા અંચલગચ્છ એવું સૂચક નામ આપાયું.

અ'ચલગચ્છમાં મહત્તરાપદ પર સાધ્વી સમયશ્રીની સ્થાપના થઇ. તેમણે લક્ષ્મીસ'પન્ન પરિવારને છોડી ૨૫ બહેના સાથે આર્થરક્ષિતસૂરિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. શ્રી આર્થરક્ષિતસૂરિએ ગુજરાત, સિ'ધ, સૌરાષ્ટ્ર, મધ્યપ્રદેશ આદિ પ્રદેશામાં વિહાર કર્યો.

અ ચલગચ્છના સૌ પ્રથમ શ્રાવક બનવાનું ગૌરવ મેળનાર શ્રી યશાયન ભાણશાલીએ આ ગચ્છના પ્રચાર–પ્રસાર કરવામાં તન–મન–ધનના ઉલટલેર લાગ આપ્યા હતા. અ ચલગચ્છની પદાવલી, પ્રાચીન ગ્રાંથા અને શિલાલેખામાં—એમ અનેક સ્થળે તેમના નામના ઉલ્લેખ જોવા મળે છે.

આગાર્ય શ્રી આર્ય રક્ષિતસૂરિના સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૨૨૬માં ૯૧ વર્ષની વયે થયા, શ્રી મહેન્દ્રસૂરિની શતપદી અને લઘુ શતપદીમાં આ સંવતના ઉલ્લેખ છે. શ્રી મેરુતું ગસૂરિની પદાવલી મુજળ, આર્ય રક્ષિતસૂરિ ૧૦૦ વર્ષની ઉંમરે વિ. સં. ૧૨૩૬માં પાવાગઢમાં છ દિવસના અનશનપૂર્વ કસ્વર્ગવાસી થયા હતા. આ જ સમયે, પણ પાવાગઢમાં નહિ, છેણપ (છનાસકાંઠા)માં દિવંગત થયાના ઉલ્લેખા મળે છે. મુનિ લાખા રચિત ગુરુ પદાવલી પ્રમાણે આર્ય રક્ષિતસૂરિના સ્વર્ગવાસ ૧૦૦ વર્ષની ઉંમરે રેણા નદીના કિનારે થયા હતા. આ હડીકતાના આઘારે શ્રી આર્ય રક્ષિતસૂરિ વિક્રમની ૧૨મી–૧૩મી શતાળદીના પ્રભાવક આચાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

[આચાર્ય આર્ય'રક્ષિતસૂરિના પરિચય ' અચલગચ્છના પ્રભાવક પૂર્વાચાર્યો ' વિભાગમાં પણ પ્રગટ કરેલ છે.]

WARRENCE .

અંચલગચ્છના મહાન પ્રભાવક અને પ્રતિબોધક આચાર્ય શ્રી જયસિંહસુરિજી મહારાજ

અ'ચલગચ્છમાં અનેક પ્રભાવક આચાર્યો થયા, તેમાં એક મહત્ત્વનું નામ આચાર્ય' જયસિંહસૂરિજીનું છે. તેમની સ્મરણશક્તિ અદ્ભુત હતી. તેઓ એક દિવસમાં સેંક્ડા શ્લોકા કંઠસ્થ કરી શકતા હતા. વ્યાક્તણ, ન્યાય, છંદ, અલંકાર તેમ જ આગમ સાહિત્યના સમર્થ' વિદ્વાન હતા. આચાર્ય આર્ય'રિક્ષિતસૂરિ તેમના ગુરુ હતા; અંચલગચ્છના તેઓ સ્થાપક હતા. તેમના પ્રથમ ઉત્તરાધિકારી આચાર્ય જયસિંહસૂરિ હતા.

શ્રી જયસિંહસૂરિના જન્મ બિ. સં. ૧૧૭૯માં ઓશવાલ પરિવારમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ કાહડ અને માતાનું નામ નેઢી હતું. તેમનું પાતાનું નામ જેસિંગ (જિનકળશ) હતું. શ્રેષ્ઠી કાહડ પાતાના પરિવાર સાથે કોંકણ પ્રદેશ અન્તર્ગત સાપારકનગરમાં રહેતા હતા. અહીં એક વાર કક્કસૂરિ પધારતા, તેમનું જંબૂચરિત્ર ઉપરનું વ્યાખ્યાન સાંલળી જેસિંગનું મન સંસારથી વિરક્ત બન્યું. સંયમ શ્રહણ કરવાની ભાવના જાગી. વૈરાગ્યભાવપૂર્વક તેમણે વિ. સં. ૧૧૯૭માં થરાદમાં આર્યરક્ષિતસૂરિ પાસે દીક્ષા હીધી. તે સમયે તેમની વય અઢાર વર્ષની હતી. મુનિજીવનમાં તેમનું નામ યશશ્રાંદ્ર રાખવામાં આવ્યું હતું. ગુરુ પાસે રહી તેમણે વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય, છંદ, અલંકાર અને આગમ શાસ્ત્ર—સિદ્ધાંત આદિનો ઊંડા અભ્યાસ કર્યા. વિ. સં. ૧૧૯૭માં ગુરુદેવે તેમને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું અને તેમનું નામ ઉપાધ્યાય જયસિંહ રાખવામાં આવ્યું. રાજા સિદ્ધરાજની સભામાં શ્રી વાદિદેવસૂરિને દિગંળરાચાર્ય કુમુદ્દચંદ્ર સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયા ત્યારે ઉપાધ્યાય જયસિંહગણિએ શ્વેતાંબર શ્રમણસંઘને દીમતી સહયાગ આપ્યા હતા. ત્યાર બાદ, વિ. સં. ૧૨૦૨માં માંડલમાં તેમને આચાર્ય પદ આપવામાં આવ્યું અને ત્યારથી તેઓ આચાર્ય જયસિંહસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધ બન્યા.

શ્રી જયસિંહસૂરિએ મેવાડ, મારવાડ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર આદિ ક્ષેત્રોમાં વિહાર કરી અનેક લોકોને અને રાજા–રાવોને પ્રતિબાધ આપી જેન બનાવ્યા હતા. તેઓ ઉચ વિહારી અને કઠાર તપસ્વી હતા. તેમણે ઘણાં તીર્થાની યાત્રા કરી હતી. તેમના ઉપદેશથી અનેક સ્થાનામાં પ્રતિષ્ઠા ઘઈ હતી. શેઠ આંબાકે પ્રભાસપાટણમાં ભગવાન ચંદ્રપ્રભસ્વામીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી જોણું દ્વાર કરાવ્યા હતો. આચાર્ય અર્થરક્ષિતસૂરિ અંચલગચ્છના પ્રવર્તક હતા, જ્યારે આચાર્ય જયસિંહસૂરિ તેના વ્યાપક પ્રચાર–પ્રસાર કરનાર હતા. ગચ્છને સમૃદ્ધ અને સંગઠિત કરવામાં તેમનું યોગદાન અપૂર્વ હતું. તેમણે કમેં શ્રંથની બૃહદ્ન-દીકા, કમ્મપયડી-દીકા, કમેં શ્રંથ-વિચાર, દિપ્પણ, કમેં વિપાક, સ્થાનાંગસૂત્રની દીકા, જૈનતર્ક વાર્તિક, ન્યાયમંજરી દિપ્પણ વગેરે શ્રંથા પણ રચ્યા હતા.

શ્રી જયસિંહસૂરિ વિક્રમની તેરમી શતાખ્દીના પહેલા દશકાના આચાર્ય બન્યા. તેમણે પદ વર્ષ સુધી પોતાના ગચ્છના ભાર વહન કર્યો. તેઓ વિ. સં. ૧૨૫૮માં સ્વર્ગવાસી થયા. તેઓશ્રી વિક્રમની તેરમી શતાખ્દીના વિદ્વાન આચાર્ય હતા.

સમર્થ સાહિત્યકાર અને પરમ પ્રભાવી આચાર્ય શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિજી મહારાજ

શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિ નાગેન્દ્રગચ્છના પ્રભાવી આચાર્ય હતા. ગુજરાતના મહાત્યમાત્ય વસ્તુપાલ અને તેજપાલ તેમના આસ્થાવાન ભક્ત હતા. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિની ગુરુ-પર'પરામાં શ્રી શાંતિસૂરિના પટ્ધર અમરચંદ્રસૂરિ, તેમના પટ્ધર શ્રી હરિભદ્રસૂરિ, તેમના પટ્ધર વિજય-સેનસૂરિ હતા, અને તેમના પટ્ધર અને શિષ્ય ઉદયપ્રભસૂરિ હતા.

શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિએ નાની વયમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. પ્રસિદ્ધ આખ્યાનકાર માણભટ્ટના વ્યાખ્યાન સાંભળી તેમણે વ્યાખ્યાન આપવાની કળા શીખી હતી. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિની ઇચ્છા મુજબ મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલે છ મહિના સુધી ઉપાશ્રયની નજીક માણભટ્ટના વ્યાખ્યાનની વ્યવસ્થા કરી હતી.

શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિના નામમંત્ર પ્રભાવક માનવામાં આવતા હતા. ગુજરાતના રાજા વીરધવલ પર શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિના સારા એવા પ્રભાવ હતા. રાજા વીરધવલના ખ'ને મહામ'ત્રીએન वस्तुपास अने तेજपास (ભાઈએ) હતા. અ'ને ભાઈએ! એક ખાજુ મહાઅમાત્ય સેનાપતિ અને કાષાધ્યક્ષ હતા, તાે બીજી બાજુ મહાન યાહા, દાને ધરી, પુષ્યાત્મા અને ધર્માત્મા હતા. મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલનું વ્યક્તિત્વ અનેક વિશેષતાએાથી ભરપૂર હતું. તેમના જીવનમાં લક્ષ્મી, સરસ્વતી અને શક્તિના સમન્વય હતે!. તેમણે કેટલાક કાવ્યગ્રંથા પણ રચ્યા હતા. વસ્તપાલે વિદ્યામ ડેળની સ્થાપના કરી હતી અને તેઓ વિદ્વાનાના સહાયક ને પાષક તેમ જ સ સ્કૃતાદિ સાહિત્યના વૃદ્ધિકારક અને પ્રસારક બન્યા હતા. મધ્યકાલીન પ્રસિદ્ધ શ્રાવકામાં તેમનું નામ અને કામ અદ્વિતીય હતું. તેમણે વિવિધ ક્ષેત્રે કુલ ૨૦ અળજ દ્રવ્યનાે સદવ્યય કર્યો હતાે. તેમાં શત્રુંજય તીર્થમાં ૧૮ કેાડ ૯૬ લાખ, ગિરનાર તીર્થમાં ૧૨ કેાડ ૮૦ લાખ, આખુ–દેલવાડામાં ૧૨ ક્રાેડ ૫૩ લાખ ૬૦ય વાપરી જિનાલયાનાં નિર્માણ, છર્જ્યોદ્ધાર, ઇન્દ્રાંદિ મંડપા, સ્વર્ણકલશા, પાજ, ઉપાશ્રચેા, સરાવરાે, વાવ–કૂવાએા, પરબાે વગેરે સદુકાર્યો કર્યા હતાં. વિ. સં. ૧૨૮૭માં તેમણે કાઢેલા ઐતિહાસિક શ્રી શત્રુંજય તીર્થના યાત્રાસ ઘમાં ૪૦૦૦ સાધુ–સાધ્વીએા અને < થી ૭ લાખ શ્રાવક-શ્રાવિકાએ જેડાયાં હતાં. ઉપરાંત, આ અને અન્ય સ્થાનામાં કુલ મળીને ૧૩૦૪ જિનમ દિરા, ૯૮૪ ઉપાશ્રયા અધાવ્યાં હતાં. ૨૩૦૦ જિનાલયના જર્ણો દાર કરાવ્યાં હતાં. તદુપરાંત અનેક સ્થાનામાં ઇતરધમી એાનાં ૩૦૦૦ મંદિરા બંધાવી પરધમ પ્રત્યે આદરભાવ વ્યક્ત કર્યો હતા. અને ૭૦૦ અન્નશાળાએા, ૨૩૪ વાવ, ૭૦૦ કૂવા ઇત્યાદિ મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલ પર અનન્ય હતા, તા એ જૈનાચાર્યોના પ્રતિભાવ પણ તેમના પર અનુમાદનીય હતા.

સાહિત્યસર્જન : શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિએ સંઘપતિચરિત્ર, આરંભસિદ્ધિ, સુકૃતકીર્તિ'-કલ્લાેલિની, નેમિનાથચરિત્ર, ષડશીતિ ટિપ્પણ, કર્મસ્તવ ટિપ્પણ, ઉપદેશમાલા ઉપર ઉપદેશ- કર્ષિકાવૃત્તિ આદિ શ્રંથાની રચના કરી હતી. 'સંઘપતિચરિત્ર'નું બીજું નામ ધર્માભ્યુદ્દય મહાકાવ્ય છે. આ શ્રંથની રચના વિ. સં. ૧૨૮૭માં કરી હતી. 'સુકૃતદીતિ'—કલ્લાેલિની' શ્રંથ ઉત્તમ કાેંટિના છે. તેમાં વસ્તુપાલ—તેજપાલનાં ધાર્મિ'ક કાર્યોનું વર્ષુ'ન છે. તેના ૧૮૯ શ્લાેક છે. તેમાં ચાવડા વંશના રાજાઓનાં શાૈય'નું વર્ષુ'ન, વસ્તુપાલની વંશાવલી, તેની સંઘયાત્રા, શત્રુંજય પર આદિનાથ મંદિરના કાેઇ શિલાપદ પર કાેતરેલી પ્રશસ્તિ વગેરેનું વર્ષુ'ન છે. 'સુકૃતદીતિ'—કલ્લાેલિની' કાવ્યની રચના વિ. સં. ૧૨૭૦માં થઇ હતી, જે મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલે વિ. સં. ૧૨૯૦માં ખંભાતમાં પથ્થર પર કાેતરાવ્યું હતું એને આધારે આચાર્ય શ્રી ઉદયપ્રભસ્તિના સમય વિક્રમની તેરમી સદીના ઉત્તરાધ સિદ્ધ થાય છે. પાટણના ગ્રાનભંડારમાં આ શ્રંથ કાપડ પર લખેલા મળે છે.

અદ્દભુત વૈયાકરણત્વ અને કવિત્વના ખ્યાલ આપતી 'પ્રમાણનયતત્ત્વાલાક' ઉપરની 'સ્યાદ્વાદરત્નાકર'ની લઘુવૃત્તિ 'રત્નાકરાવતારિકા ' ગ્રંથના રચ્ધ્યતા

આચાર્ય^જ્રી રત્નપ્રભસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય રત્નપ્રભસ્ નિયાય અને દર્શનશાસ્ત્રના વિશેષજ્ઞ હતા. તેમનું સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષા પર નાંધપાત્ર આધિપત્ય હતું. શ્રી રત્નપ્રભસ્શિના ગુરુ વડગચ્છ પ્રભાવી આચાર્ય શ્રી વાદિદેવસ્ રિ હતા. વાદિદેવસ્ રિના ગુરુ શ્રી મુનિચંદ્રસ્ રિ હતા. શ્રી વાદિદેવસ્ રિના શિષ્યપરિવારમાં ભદ્રેશ્વરસ્ રે, રત્નપ્રભસ્ રિ, વિજયચંદ્રસ્ રિ, પરમાનંદસ્ રિ અને માણિકચચંદ્રસ્ રિ મુખ્ય હતા. શ્રી રત્નપ્રભસ્ રિ શ્રી વાદિદેવસ્ રિના વિદ્રાન પટ્ધર શિષ્ય હતા. શ્રી વાદિદેવસ્ રિએ પોતાના ઘણા શિષ્યોને આચાર્ય પદવી આપી હતી. તેમના મુખ્ય પટ્ધર ભદ્રેશ્વરસ્ રિ હતા. શ્રી ભદ્રેશ્વરસ્ રિ અને શ્રી રત્નપ્રભસ્ રિ સહાધ્યાયી હતા. 'સ્યાદ્વાદરત્નાકર' ગ્રંથની રચનામાં શ્રી વાદિદેવસ્ રિએ નીચેના શ્લેકમાં પોતાના આ બ'ને શિષ્યોના ઉલ્લેખ કર્યો છે:

किं दुष्करं भवतु तत्र मम प्रबन्धे, यत्राभिनिर्मन्तमतिः सतताभिमुख्यः । भद्रेश्वरः प्रवरस्कतसुधाप्रवाहो, रत्नप्रभः स भजते सहकारिभावम् ॥

સાહિત્ય : સાહિત્યક્ષેત્રમાં શ્રી રત્નપ્રભસૂરિના ફાળા પ્રશંસનીય છે. તેમણે જે ગ્રંથા રચ્યા છે તે સાહિત્યની દિષ્ટિએ મહત્ત્વપૂર્ણ છે. ૧. ને મિના હચારિયાં : આ ચરિત્રની રચના તેમણે વિ. સં. ૧૨૩૨માં કરી હતી. આ તેમની પ્રાકૃત રચના છે. ૨. દાઘદીવૃત્તિ : 'ઉપદેશમાલા' ઉપર આચાર્યાશ્રી રત્નપ્રભસૂરિની ૧૧૧૫૦ શ્લાકપ્રમાણ દાઘદીવૃત્તિ વિ. સં. ૧૨૩૮ની રચના છે. આ વૃત્તિનું નિર્માણ શ્રી વિજયસેનસૂરિની પ્રેરણાથી ભરૂચમાં અધાવ- બાંધતીર્થ—મહાવીર મંદિરમાં થયેલ છે. શ્રી વિજયસેનસૂરિ શ્રી વાદિદેવસૂરિના ભાઈ હતા.

આ કૃતિમાં ઘણી ઐતિહાસિક સામગ્રી છે. આ કૃતિનું સંશોધન શ્રી ભદ્રેશ્વરસૂરિએ કર્યું હતું. 3. રતનાકરાવતારિકા : શ્રી રતનપ્રભસૂરિની આ અનુપમ કૃતિ છે. આ સ્યાદ્વાદરત્નાકરનો પ્રવેશમાર્ગ છે. તાર્કિક–શિરામાણ આગાર્ય વાદિદેવસૂરિએ રચેલા 'પ્રમાણનયતત્ત્વાલાક' ગંધની બ્યાખ્યારૂપ ૮૪૦૦૦ શ્લાકપરિમાણ અહદ્ દીકા 'સ્યાદ્વાદરત્નાકર' અત્યંત ગૃહ છે. જ્યારે શ્રી રતનપ્રભસૂરિની આ 'રતનાકરાવતારિકા' માત્ર ૫૦૦૦ ગ્રંથપ્રમાણ લઘુવૃતિ (દીકા) છે. શ્રી રતનપ્રભસૂરિ 'રતનાકરાવતારિકા'ની રચનાના ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ કરતાં કૃતિના આરંભમાં લખે છે કે, "દર્શનાનતરીય મંત્તવ્યાનું નિરસન અને પાતાના મંત્રવ્યાનું પ્રતિપાદન કરતી આ સ્યાદ્વાદરત્નાકર દીકા ક્લિષ્ટ છે. તર્કની ભાષાને નહિ જાણનાર અકૃશલ પાહેકોને તેમાં પ્રવેશ કરવા કરિન છે. તેની સુગમતા માટે આ ગ્રંથની રચના કરી છે." આથી 'સ્યાદ્વાદરત્નાકર'નું અવગાહન કરવા માટે આગ્રાર્થ રતનપ્રભસૂરિની 'રતનકરાવતારિકા' અત્યંત ઉપયોગી સિદ્ધ થઈ છે. તેમાં શબ્દોની ઝાકપ્રમક અને રસપ્રદ કવિપ્રતિભાના અન્ય સર્જનોનો પરિચય મળે છે. આગ્રાર્થશ્રી રતનપ્રભસૂરિએ આ ગ્રંથમાં પોતાના ગુરુ શ્રી વાદિદેવસૂરિને સહૃદયી, સૈદ્ધાન્તિક, તાર્કિક, વૈયાકરણી, કવિચક્રવતી જેવા ગૌરવપ્રદ વિશેષણે આપી તેમના પ્રત્યે અપાર સન્માન બતાવ્યું છે. આ ઉપરાંત મતપરીક્ષા, પંચાશત, અંતરંગસંધિ, અપભ્રંશકુલક આદિ શ્રી રતનપ્રભસ્તુરિની રચનાએ વિવિધ સામગ્રી આપનારી છે.

આચાર્ય રત્નપ્રભસૂરિની 'નેમિનાહચરિય'' કૃતિના રચનાસમય વિ. સં. ૧૨૩૨, 'દાેઘટ્ટીવૃત્તિ'ના રચનાસમય વિ. સં. ૧૨૩૮ છે. આ બ'ને રચનાઓને આધારે આચાર્ય શ્રી રત્નપ્રભસૂરિ વિક્રમની તેરમી શતાબ્દીના વિદ્વાન સિદ્ધ થાય છે.

મહાતપસ્વી, આગમના સમર્થ જ્ઞાતા, વાદવિજેતા, ચારિત્રધર્મના ચુસ્ત આગ્રહી, ક્રિયાજારક અને પ્રવર્તમાને સાધુ-સાધ્વીજીએાની સંખ્યામાં સર્વશ્રેષ્ઠ એવા 'તપાગચ્છ'ને પ્રવર્તાવનાર

આચાર્ય શ્રી જગચ્ચં દ્રસૂરિજી મહારાજ

ખાર વરસ આંખીલ કરી આવ્યા આહડ માંહ, 'તપા' બિરૂદ ત્યાં ધરિએા રાણાએ ધરી ઉત્સાહ; વાદ ચારાશી જિતીયા કિરીઆ કિયા ઉદ્ધાર, બિરૂદ ધરાવ્યું 'હીરલા' ધન ધન તે અણુગાર.

(મહાે વિનયવિજયગણિકૃત ગણધર પટ્ટાવલી)

આચાર જગચ્ચ દ્રસૂરિ મહા તપરવી, આગમના ઊંડા અભ્યાસી, વાદવિજયી તથા ઘણા પ્રભાવી અને પ્રતાપી સૂરિવર હતા. તપાગચ્છ તેમના તપના પ્રભાવે 'તપા'ના ખિર્દથી નીકજ્યાે છે. અને તે પુષ્ય પ્રભાવે વર્તમાનમાં એ ગચ્છના સાધુ-સાધ્વીએાની અન્ય તમામ ગચ્છાે કરતાં અને અન્ય શ્ર મણભગવ તાે

ફિરકાએ સુદ્ધાનાં સાધુ સાધ્વીજીઓના કુલ સરવાળાથી પણ વધુ છે: એટલે કે તપાગચ્છના સાધુ— સાધ્વીજીઓની કુલ મળીને ૫૦૦૦ ઉપરાંતની સંખ્યા છે, જ્યારે અન્ય ગચ્છા અને ફિરકાઓની કુલી મળીને ૪૭૦૦ જેવી થવા જાય છે.

શ્રી જગમ્ય દ્રસ્તિ વડગચ્છના શ્રી મણિસ્તનસૂરિના શિષ્ય અને પટ્ધર હતા. શ્રી મણિસ્તનસૂરિ શ્રી વિજયસિંહસૂરિના ત્રણ પટ્ધરોમાં ત્રીજા પટ્ધર અને વિનીત શિષ્ય હતા. શ્રી વિજયસિંહસૂરિ શ્રી અજિતદેવસૂરિના પટ્ધર હતા. તેઓ શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટપર પરામાં ૪૧મા આચાર્ય હતા. શ્રી વિજયસિંહસૂરિના દ્વિતીય પટ્ધર શતાર્થી નામે જાણીતા શ્રંથકાર શ્રી સામપ્રભસૂરિ હતા. આચાર્ય શ્રી સામપ્રભસૂરિ તથા ગુરુ શ્રી મણિસ્તનસૂરિ એ બ'નેએ પાતાની પાટે આચાર્ય જગચ્ચ દ્રસૂરિને સ્થાપ્યા હતા. શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટપર પરામાં શ્રી જગચ્ચ દ્રસ્તિ ૪૪મા પટ્ધર હતા.

શ્રી જગચ્ચાં દ્રસ્તિના જન્મસ્થળ અને સમયની કાંઈ ચાંકકસ વિગત મળતી નથી. શ્રેકી પૂર્ણ ચંદ્ર પોરવાલને સલક્ષણ, વરદેવ અને જિનદેવ નામે ત્રણ પુત્રા હતા. તેમાં સૌથી નાના જિનદેવ તે જગચ્ચાં દ્રસ્તિ બન્યા. જિનદેવ બાલ્યવયથી શાંત, સુસંસ્કારી, તેજસ્વી તથા ધર્મ પ્રત્યે રાગી અને સંસાર પ્રત્યે વિરાગી એવા ધાર્મિક વૃત્તિ ધરાવતા બાળક હતા. તેમની આ પરિણતિ આગળ જતાં ત્યાગમાર્ગમાં પરિણમી; અને શ્રમણસંઘમાં સૌને પ્રિય એવા આચાર્ય માણરત્નસ્તિ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી, મુનિ જગચ્ચાંદ્ર નામે તેમના શિષ્ય બન્યા. આ દીક્ષાના સમય કે સ્થળ વિશે પણ કાેઈ આધારભૂત માહિતી મળતી નથી. ગુરુદેવ શ્રી માણરત્નસ્તિ લગભગ ૧૨૭૪માં સ્વર્ગવાસી થયા. પં. જગચ્ચાંદ્ર ગાણએ ત્યારથી આયંબીલ તપ શરૂ કર્યા. અને આચાર્ય સાસપ્રભસ્તિની સેવામાં રહી જિનાગમાનું વિશાળ અને તલસ્પર્શી સાન સંપાદન કર્યું. આચાર્ય સામપ્રભસ્તિએ તેમને ગચ્છનાયકપદ પ્રદાન કર્યું, અને તેમનું નામ જગચ્ચાંદ્ર-સ્તિ રાખવામાં આવ્યું. શ્રી સામપ્રભસ્તિરિ વિ. સં. ૧૨૮૪માં સ્વર્ગવાસી બન્યા.

શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ ત્યાગી, વૈરાગી, સંવેગી તથા ચારિત્રધર્મના ચુસ્ત આચહી હતા. આગમોના ગ્રાતા હતા અને તેના અર્થાના ઊંડા ચિંતક હતા. ભાવિ આચાર્યને યાગ્ય હતા. આ સમયે મુનિસમુદાયમાં, કાળખળે, ક્રિયાશિયિલતા વ્યાપી રહી હતી. તે દૂર કરવા તેઓ ચિંતિત અને ઉત્સુક હતા. શ્રી સામપ્રભસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી તેઓ મેવાડ પધાર્યા. મેવાડમાં તે સમયે સંવેગી, વૈરાગી, શુદ્ધ આચારવાળા, આગમાનુસાર ચારિત્રને ધારણ કરનારા અને શ્રમણસંઘમાં વિશુદ્ધ ગુણવાળા તરીકે પ્રખ્યાત આદરણીય ચૈત્રવાલગચ્છના પં. શ્રી દેવભદ્રગણિ વિચરતા હતા. તેઓ આગમના ગ્રાતા અને તેના અર્થાના મર્મગ્ર હતા. શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ તેમને મળ્યા, અને તેમની સહાયથી તેમણે કિયોદ્ધાર કર્યો. આ ક્રિયોદ્ધાર સમયે તેમની સાથે પં. દેવેન્દ્રગણિ પણ હતા, જેઓ પછીથી તેમના પટ્ધર આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિ થયા.

શ્રી જગચ્ચ દ્રસ્ટિએ આ આગમાકત ક્રિયાને પ્રતિષ્ઠિત અને સફળ બનાવવા અસાધારણ ત્યાત્રવૃત્તિ સ્વીકારી અને દઢ મનાબળપૂર્વંક સતત પરિશ્રમ સેવી અદ્ભુત હીર દાખવતાં તેમને 'હીરલા જગચ્ચ દ્રસ્ટિ' એવું બિરૂદ આપવામાં આવ્યું. આ બિરૂદ મળવા અંગે બીજો એક એવા ઉલ્લેખ પણ છે કે, શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ અલેઘ જ્ઞાની અને મહાન તપસ્વી હતા. તેમણે આઘાટપુરમાં (ઉદયપુર પાસેના આહાડ ગામે) ૩૨ દિગંબરાચાર્યો સાથે વાદ કરી, વિજય મેળવતાં મેવાડના રાણા જૈત્રસિંહે તેમને 'હીરા'નું માનવંતુ બિરૂદ આપતાં તેઓ 'હીરલા જગચ્ચંદ્રસૂરિ'ના નામે વિખ્યાત થયા.

ગુરુદેવશ્રી મણિરત્નસૂરિ સ્વર્ગવાસી બન્યા ત્યારથી શ્રી જગચ્ચં દ્રસૂરિએ જાવજ્ળવન આય'ળીલ તપ ચાલુ કર્યાં હતાં. આ તપના બારમા વર્ષ દરમ્યાન તેઓ આહાડપુરમાં નદી કિનારે જઈ હંમેશાં આતાપના લઈ ધ્યાન કરતા હતા, તેમની આ તપસ્યા અને ધ્યાનનાં પ્રભાવે તેમનાં રૂપ, તેજ અને પ્રભાવ વધ્યાં હતાં. મેવાડના રાજા જૈત્રસિંહે તેમના ત્યાગ અને તપની પ્રશંસા સાંભળી, તેઓ આચાર્ય શ્રીના દર્શન કરવા ત્યાં નદીકિનારે આવ્યા. ત્યાં આચાર્ય શ્રીનું તેજથી ચમકતું મુખારવિંદ અને કાંતિમાન દેહ જોઈ 'ગુરુદેવ મહાતપસ્ત્રી છે.' એમ બાલી ઊઠ્યા. અને તેમને 'તપા' એવું બિરૂદ આપ્યું. ત્યારથી, એટલે કે વિ. સં. ૧૨૮૫ થી આચાર્ય જગચ્ચં દ્રસૂરિની શિષ્યપર પરા 'તપાગચ્છ ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામી. આ તપાગચ્છ નિર્ધાય ગચ્છનું છતું' નામ છે. પ્રથમ નિર્ધાય ગચ્છના શ્રી સુધર્માસ્વામી, બીજા કાેટિક ગચ્છના શ્રી સુસ્થિતસૂરિ, ત્રીજા ચંદ્રગચ્છના શ્રી ચંદ્રસૂરિ, ચાંચા વનવાસી ગચ્છના શ્રી સામ'તભદ્રસૂરિ, પાંચમા વડગચ્છના શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિ અને છઠ્ઠા તપાગચ્છના શ્રી જગચ્ચં દ્રસૂરિ પ્રવર્ષક હતા.

આચાર્ય જગચ્ચંદ્રસૂરિ મેવાડથી વિહાર કરી ગુજરાત પધારતા મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલ– તેજપાલે તેમને અતીવ સન્માન આપ્યું. વસ્તુપાલે કાઢેલા ઐતિહાસિક શ્રી શત્રું જયતીર્થ યાત્રા સંઘમાં તેમ જ તેમની દ્વારા શત્રું જય, ગિરનાર અને આબ્-દેલવાડાની પ્રતિષ્ઠાએા પ્રસંગે શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. તેમણે મેવાડ અને ગુજરાતમાં વિચરીને અપૂર્વ શાસનપ્રભાવના પ્રવર્તાવી હતી.

શ્રી જગચ્ચાંદ્રસ્રિના ઉપદેશથી વીરા દિશાપાલે વિ. સં. ૧૨૯૫માં પાટણમાં, ભીમદેવના રાજ્યમાં 'નાયાધમ્મકહાએો ' વગેરે છ અંગો ટીકા સહિત લખાવ્યાં હતાં. એટલે સ્પષ્ટ છે કે, આચાર્ય જગચ્ચાંદ્રસ્રિરિ વિ. સં. ૧૨૯૫–૯૬માં સ્વર્ગવાસી થયા હશે. તેમણે પાતાની પાટે શ્રી દેવેન્દ્રસ્રિરિને સ્થાપન કર્યા હતા.

વર્તમાનમાં અતિ પ્રસિદ્ધ અને પ્રચલિત 'સ્ત્નાકર પચીસી 'ના સ્ચયિતા આચાર્ય શ્રી સ્ત્નાકરસ્ર્રિજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી રત્નાકરસૂરિ મહારાજ શ્રી દેવપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. વિ. સં. ૧૩૦૮માં તેઓશ્રીએ 'રત્નાકર પચીસી'ની રચના કરી હતી. આ કૃતિ ૭૧૪ વર્ષ જૂની છે, છતાં તેની ગ'ભીરતા અને રચનામાધુર્ય અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે.

આચાર્ય શ્રી રત્નાકરસૂરિજી ગૃહસ્થાવસ્થામાં ખૂબ જ શ્રીમાંત હતા. વૈરાગ્યની દીક્ષા ગ્રહણ

શ્રમણભગવ તે!

કરી, પણ શ્રીમ તાર્ઇના મદમાં રત્નમય પાંચ અક્ષ ખનાવી સ્થાપનાચાર્ય તરીકે રાખેલા. શાસ્ત્રાના માર્મિક અભ્યાસી પણ પરિગ્રહની મૂર્છોને ત્યજી શક્યા નહીં.

કાલાંતરે કાેઇક શહેરમાં વ્યાખ્યાનમાં શ્રાવકના આર વ્રતાનાં વર્ણુન પ્રસંગે વિશદ વિવેચના કરી. અનેક ભાવુકા બાર વ્રત લેવા તૈયાર થયા, પણ સંઘના અબ્રણી વિવેકીશેઠ સમજને તૈયાર ન થયા અને નમ્રતાથી બાલ્યા, 'પરિગ્રહ વિના તો સાધુને પણ કર્યા ચાલે છે?' તે સાંભળીને આચાર્ય શ્રી રતનાકરસ્રિજીએ ઊંડું આત્મનિરીક્ષણ કર્યું. પાતે પાંચ રતનમય અક્ષ રાખ્યા છે એ સત્ય સમજાયું. સવારે વ્યાખ્યાનમાં સંઘ સમક્ષ પોતાના દાષ કબ્રૂલી, તે જ વખતે પાંચે રતનાનો ત્યાગ કર્યો; અને સંઘના અબ્રણીની હિતચિંતકતાની ખૂબ જ અનુમાદના કરી. પેલા સંઘપતિએ પણ ગુરુમહારાજને ખમાવીને વ્રતા ઉચ્ચાર્યા તે પછી સ્રિજીએ સાધુજીવનને પશ્ચાતાપના અગ્નિથી શુદ્ધ કરવાના ઇરાદાથી આ પચીશીની રચના કરી. તેમાં પાતાના આત્માની ગુલામીમાં થયેલી અધમ દશાના ચિતાર આપી, આત્મનિંદા દ્વારા પાપના ભારથી પોતાના આત્માને હળવા કર્યા.

આ જનશ્રુતિ ખૂબ જ માર્મિ'ક છે. ' છદ્મસ્થ માત્ર ભૂલને પાત્ર ' એ વાતને ધ્યાનમાં રાખી જિનશાસનની આરાધના દ્વારા જીવનશુદ્ધિની અણુમાલ તકના લાભ આ કૃતિ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે.

અંચલગચ્છના ચતુર્થ ગચ્છનાયક અને મહાન શાસનપ્રભાવક આચાર્ય શ્રી મહેન્દ્રસિંહસૂરિજી મહારાજ

અંચલગચ્છના ચતુર્થ ગચ્છનાયક અને શાસનપ્રભાવક આચાર્ય મહેન્દ્રસિંહસૂરિ પ્રતિભાસમ્પન્ન શ્રી ધમ°ઘાષસૂરિના પદ્રધર શિષ્ય હતા.

મરુભૂમિમાં આવેલા સરાનગરમાં વિ. સં. ૧૨૨૮માં તેમના જન્મ થયા હતા. પિતાનું નામ દેવપસાદ હતું. તેઓ ઔદિચ્ય પ્રાહ્મણ પંડિત હતા. માતાનું નામ ક્ષીરદેવી હતું. અને પાતાનું નામ મહેન્દ્ર હતું. સરાનગરમાં શ્રેષ્ઠિ રૂણાંકની વિનંતીથી આચાર્ય ધર્મ દાવસૂરિ આતુર્માસ પધાર્યા હતા. તેમના શિષ્યાને વ્યાકરણ વગેરેના અભ્યાસ કરાવવા પંડિત દેવપ્રસાદ જતા હતા. તેમની સાથે તેમના પાંચ વર્ષના પુત્ર મહેન્દ્ર પણ જતા. બાળ મહેન્દ્ર પાતાની બાળસહજ આકર્ષક વર્તાણું કથી સૌને પ્રિય બન્યો હતા. તો સામે પર્થે બાળ મહેન્દ્ર આ સાધુઓના સહવાસથી વધુ ને વધુ ધાર્મિક બન્યો હતા. તેના માતાપિતા પણ જૈનધર્મ પ્રત્યે માન ધરાવતાં બન્યાં. આચાર્ય ધર્મ દાવસૂરિને બાલ મહેન્દ્રના સામુદ્રિક લક્ષણા અને વિશિષ્ટ વર્તાણું ક જોઈ ને લાગતું કે, જો આ બાળકને ધર્મમાંગે જોડી, તેની પૂરતી સંભાળ લેવામાં આવે તો ભવિષ્યમાં તેનાથી જૈનધર્મની સારી એવી પ્રભાવના થવા સંભવ છે. આ વાત આચાર્ય શ્રીએ પંડિતને કહી. પંડિત દેવપ્રસાદે પાતાના પુત્રનું ઉજ્જવળ શ્ર. કદ

ભાવિ જોયું. પંડિત દંપતીએ આચાર્ય શ્રીની વાતના સહર્ષ સ્વીકાર કરી શ્રી ધર્મ દ્યાલસૂરિને પોતાના પુત્ર અર્પણ કર્યા. શ્રી ધર્મ દ્યાલસૂરિએ ઘણા જ વત્સલભાવે તેને ધર્મના સંસ્કારથી પલ્લવિત બનાવી નવ વર્ષની વયે, વિ. સં. ૧૨૩૭માં, ખંભાતમાં દીક્ષા આપી. બાલમુનિ મહેન્દ્રએ ધર્માભ્યાસમાં વધુ ને વધુ રત બની જિનાગમાદિના સારા એવા અભ્યાસ કર્યો. તેમની આ વિદ્વત્તાને યાગ્ય જાણી આચાર્ય શ્રીએ તેમને વિ. સં. ૧૨૫૭માં ઉપાધ્યાયપદથી અલંકૃત કર્યા. ત્યાર બાદ સર્વ રીતે યાગ્ય જાણી સં. ૧૨૬૩માં નાંદાલમાં આચાર્ય પદ અર્પણ કર્યું, અને શ્રી મહેન્દ્રસિંહસૂરિ નામે ઉદ્દેશિષત કર્યા.

આચાર્યશ્રી મહેન્દ્રસિંહસ્ર્રિના ઉપદેશ અને પુષ્ય પ્રભાવથી અનેક સ્થાનામાં સુંદર શાસનપ્રભાવના થઈ હતી. તેમણે કિરાડ્ના શેઠ આલ્હાકને તેના ઘરની બારડી નીચે દટાયેલું દશ લાખ ટંકાનું ધન બતાવતાં અને ત્રણ વર્ષના દુષ્કાળ પડવાની આગાહી જણાવતાં, શેઠ આલ્હાકે એ પ્રાપ્ત ધનના સદુપયાગ કરવાના નિર્ણય કર્યા. પરિણામે તેણે અનેક સ્થાનામાં દાનશાળાએક અને કૂવાએક બંધાવી તેમ જ લોકોને અને પશુને જીવનજરૂરી એવી વિવિધ સગવડા ઊભી કરી.

વિ. સં. ૧૨૬૮માં શ્રી ધર્મ ઘોષસૂરિ તિમિરપુરમાં સ્વર્ગ વાસ પામતાં વિ. સં. ૧૨૬૯માં એ જ સ્થળે અનેક સંઘાની ઉપસ્થિતિમાં શ્રી મહેન્દ્રસિંહસૂરિની ગચ્છનાયકપદે સ્થાપના કરવામાં આવી. તેમના ઉપદેશથી ઉસનગર, દહીં થલી, વિઉત્તડિગરિ, કણયગિરિ, બેવદૃણ વગેરે નગરામાં જિનમંદિરોનાં નિર્માણ અને તેમના સાન્નિધ્યે તેની પ્રતિષ્ઠા થઇ હતી. તેમણે અનેક તીર્થોની યાત્રા કરી હતી.

શ્રી મહેન્દ્રસિંહસ્ત્રરિ વિદ્વાન હતા, તેમ શ્રાથકાર પણ હતા. તેમણે પ્રાકૃતમાં 'તીર્થમાલા' અને તેના ઉપર સ્વાપન્ન દીકા રચી હતી. ગુરુદેવ ધર્મ દાષસ્ત્રરિની પ્રાકૃત 'શતપદી'નું તેમણે સાંસ્કૃતમાં વિવરણ રચ્યું હતું. તેમ જ 'અપ્ટાત્તરી તીર્થમાલા', 'ગુરુગુણ્ધદ્ત્રિ'શિકા' વગેરે શ્રાથા પણ રચ્યા હતા. વિ. સાં. ૧૩૦૯માં, ૮૧ વર્ષની વયે, ૭૨ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પાળી. ખંભાતમાં તેઓ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

મહાન ગ્રંથકાર, સમર્થ મંત્રપ્રભાવક અને પ્રતાપી શાસનપ્રભાવક આચાર્ય શ્રી મેરૃતું ગસૂરિજી મહારાજ

અંચલગચ્છની પાટપર પરામાં અગિયારમા પક્ષિર શ્રી મેરુતુ ગસૂરિ મહાન શ્રંથકાર અને મંત્રપ્રભાવક આચાર્ય હતા. તેઓ આચાર્ય મહેન્દ્રપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. શ્રી મહેન્દ્રપ્રભસૂરિના સમયમાં ગચ્છના ઘણા પ્રસાર થયા હતા.

શ્રી ધર્મ મૂર્તિ ની પટ્ટાવલી પ્રમાણે, શ્રી મેરુતું ગસૂરિના જન્મ મારવાડમાં નાણા ગામના વહારા પરિવારમાં વિ. સં. ૧૪૦૫માં થયા હતા, અને વિ. સં. ૧૪૧૮માં તેમણે દીક્ષા લીધી હતી. જ્યારે 'મેરુતું ગસૂરિશસ ' મુજબ, મરુભૂમિના નાણી ગામના શેઠ વૈરસિંહ પારવાલ નામે તેમના પિતા અને માલદેવી નામે તેમના માતા હતા. વિ. સં. ૧૪૦૩માં તેમના જન્મ થયા હતાઃ, અને વિ. સં. ૧૪૧૦માં તેમણે નાણા ગામે દીક્ષા લીધી હતી. આ વિગત વધુ આધારભૂત મનાય છે.

શ્રી મેરુતું ગસૂરિના જીવનમાં અનેક ચમતકારિક ઘટનાઓ બની હતી. વિ. સં. ૧૪૪૪માં લેાલાડા (શંખેશ્વર પાસેના) ગામમાં તેમનું ચાતુર્માસ હતું. એ સમયે અમદાવાદના બાદશાહ મહમ્મદ શાહના લશ્કરના હલ્લાને તેમણે મંત્રના પ્રભાવે રાેકી રાખ્યા હતા. ત્યાંના ઠાેકાર મેઘરાજ રાેઠાેડને જૈનધર્મના પ્રેમી બનાવ્યા હતા. એક વખત વડનગરમાં બ્રાહ્મણ નગરશેઠના પુત્રને સર્પદ શ થતા ઝેર ઉતારવા આચાર્ય શ્રીએ ' ઋ નમાં દેવદેવાય ' નામના પ્રભાવક ' જિરાવલા સ્તાેત્ર 'ની રચના કરી ઝેર ઉતાયું હતું. આ ઘટના પછી ઘણા નાગર બ્રાહ્મણો જૈન બન્યા હતા; અને આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી તેઓએ જિનમ દિરા અને ઉપાશ્રયો બ ધાવ્યાં હતાં. એક ઘટનામાં શત્રું જયતીર્થના મુખ્ય દેરાસરમાં દીવાથી ચ દરવા બળી રહ્યો હતો તે તેમણે ખ ભાતમાં વ્યાખ્યાનની પાટે બેઠાં બેડાં હાથમાંની મૃહપત્તિને ચાળી એહવી નાખ્યા હતાં.

વિ. સં. ૧૯૨૬માં, પાટણમાં, ગુરુદેવના હાથે તેમને આચાર્યપદ્વી આપવામાં આવી હતી અને વિ. સં. ૧૯૪૪માં પાટણુ મુકામે ગુરુદેવ સ્વર્ગવાસી થતા, તે જ વર્ષમાં, પાટણુમાં તેમની ગચ્છનાયકપદે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

' જેસાજીપ્રબંધ ' મુજબ, શ્રી મેરુતું ગસૂરિના ઉપદેશથી જેસાજી લાલને ઉમરકાેટમાં ૭૨ દેરીવાળા ભગવાન શાંતિનાથના જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યા હતાે અને શત્રુંજય આદિ માટાં તીર્થીના સંઘ કાઢ્યો હતાે. તેમના સમયમાં પારકરમાં ગાેડી પાર્શ્વનાથની ઉત્પત્તિ થઈ હતી.

ગ્રંથસર્જન : શ્રી મેરુતુંગસૂરિ મંત્રપ્રભાવક અને ગ્રંથસર્જક પણ હતા. તેમણે અનેક ગ્રંથા રચ્યા છે, જે આપ્રમાણે છે:— વિ. સં. ૧૪૪૪ કાતંત્રનું ખાલંબાધ—વ્યાકરણ, ભાવકમેં-પ્રક્રિયા, મેઘદ્વતવૃત્તિ, શતકભાષ્ય, જૈનમેઘદ્વતકાવ્ય, નાભિવંશસંભવ-કાવ્ય, યદુવંશસંભવ-કાવ્ય, નેમિદ્વત-કાવ્ય, ણમોત્યુણં-દીકા, સુશ્રાહકથા, ઉપદેશમાલાની દીકા, ષદ્દર્શનનિર્ણય (સમુચ્ચય); સં. ૧૪૫૩માં શતપદીસાર; રાયનામાંકન-ચરિત્ર સં. ૧૪૦૯માં; સં. ૧૪૧૩માં કામદેવકથા; સં. ૧૪૪૯માં સંભવનાથ-ચરિત્ર, ધાતુપારાયણ, લક્ષણશાસ્ત્ર, રાજમતી-નેમિ-સંખધ, સૂરિમંત્રાહાર, સત્તરિભાષ્યવૃત્તિ; સં. ૧૪૩૮માં કંકાલય રસાધ્યાય, જેસાજી પ્રબંધ; ઉપરાંત, અંચલગચ્છ પકાવલી, વિચારશ્રેણ વગેરે. આમ, તેમણે વ્યાકરણ, કાવ્ય, ચરિત્ર, દર્શનાદિ વિવિધ વિષયા પર સાહિત્ય સત્ત્યું છે.

શ્રી મેરુતું ગસ્રિ મહારાજના પરિવારમાં શ્રી રત્નશે ખરસ્રિ આદિ ૬ આગાર્યો, શ્રી માણેક્શે ખરગિણ વગેરે ૪ ઉપાધ્યાર્યા તેમ જ મુનિગણ અને સાધ્વીગણ વિશાળ સંખ્યામાં હતા. શ્રી મેરુતુંગસ્ર્રિ વિ. સં. ૧૪૭૧માં, પાટણમાં, ૬૭ વર્ષની વર્ષે, ૫૯ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પાળી સ્વર્ગવાસી થયા હતા. રે૮૪ શાસનપ્રભાવક

ચારિત્રનિષ્ઠ, ક્રિયાપ્રવર્તક, સમર્થ વ્યાખ્યાનકાર તથા પ્રતિભાવાન ગ્રંથકાર શાસનપ્રભાવક

આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિ શાંત-સ્વભાવી, ચારિત્રનિષ્ઠ, ક્રિયાપ્રવર્તક, પૂર્વકાળના ગીતાર્થીને યાદ કરાવે તેવા જ્ઞાની, સમર્થ સાહિત્યકાર અને મહાન શાસનપ્રભાવક સૂરિવર હતા. તપાગચ્છના પ્રવર્તક શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિના તેએો પટ્ધર હતા.

શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિનાં જન્મસ્થળ કે ગૃહસ્થજીવન વિષે કાેઈ આધારભૂત માહિતી મળતી નથી. પરંતુ એક ઉલ્લેખ એવા મળે છે કે, શેઠ પૂર્ણાંચંદ્ર પારવાલના ચાથા વંશજ ધીણાજના બીજા ભાઈ ક્ષેમસિંહ અને ચાથાભાઈ દેવસિંહ શ્રી જગચ્ચ દ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તેમાં દેવસિં'હે ળાલ્યવયમાં, શ્રેમસિં'હે પહેલાં, દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. અને તેએ! ક્રમ્સઃ આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કરી શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ નામે શ્રી જગચ્ચ દ્રસુરિની પાંટે તપાગચ્છના દ્વિતીય ગચ્છનાયક બન્યા હતા. જ્યારે ક્ષેમસિંહ કેટલાક સમય બાદ આચાર્ય જગચ્ચ દ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લઈ, શ્રી વિજયચંદ્ર-સૂરિના શિષ્ય બન્યા હતા. અને તેઓ પણ ક્રમશઃ આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કરી શ્રી શ્રેમકીર્તિસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા. વાસ્તવમાં, આ ળંને ભાઇ એ સંયમીજીવનમાં ત્યાગી, સંવેગી, વિદ્વાન અને સમર્થ ગ્રાથકાર થયા છે. એટલે આ ઉલ્લેખ સુક્ત લાગે છે. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના દીક્ષા-સમય કે સ્થળ સંબંધી સ્પષ્ટ વિગતા મળતી નથી; પરંતુ તેઓ માટે ભાગે માળવા અને ગુજરાત પ્રદેશમાં વિચર્યા હેાવાથી એવું અનુમાન કરી શકાય કે તે બ'ને પ્રદેશા પૈકી એક પ્રદેશમાં તેઓની દીક્ષા થઈ હોય; અને તેમના જન્મ પણ ત્યાં જ થયાે હાય. શ્રી સામપ્રભ-સરિના સ્વર્ગવાસ પછી એટલે કે વિ. સં. ૧૨૮૪ પછી શ્રી જગચ્ચ દ્રસરિ મેવાડમાં વિચરતા હતા ત્યારે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ (પં. દેવેન્દ્રગણિ) તેમની સાથે હતા. ક્રિયાહારનાં કાર્યમાં પણ તેઓ સાથે જ હતા. શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિએ તેમને લગભગ વિ. સં. ૧૨૮૫માં આચાર્યપદ્રવી આપી હતી. મેવાડના રાજા તેજસિંહ, રાણી જયતલાદેવી, રાજા સમરસિંહ વગેરે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિના અન-ય રાગી હતા. તેમના ઉપદેશથી રાણી જયતલાએ ચિત્તોડના કિલ્લા પર શામળિયા પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું જિનાલય અંધાવ્યું હતું. રાણા તેજસિંહ મેવાડમાં અમારિપાલન કરાવ્યું હતું.

મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલના હિસાબનીશ (મુનીમ) વિજયચંદ્ર નામે હતા. કાઈ અપરાધને કારણે તેને જેલમાં પૂરવામાં આવ્યા હતા. ઉપાવ દેવભદ્રગણિએ હિતભાવનાથી દીક્ષાગ્રહણ કરવાના નિયમપૂર્વ ક તેને જેલમાંથી છોડાવી દીક્ષા આપી અને શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા. શાસ્ત્રના ઊંડા અભ્યાસ કરતાં, મંત્રી વસ્તુપાલની ના છતાં, ઉપાધ્યાય દેવભદ્રગણિના આગ્રહથી "દેવન્દ્રસૂરિના સહાયક થશે " એમ વિચારી શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિએ તેને આચાર્ય પદવી આપી. આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ તેમ જ ઉપાધ્યાય શ્રી દેવભદ્રગણિને, શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિના સ્વર્ગવાસ પછી, દેવેન્દ્રસૂરિને સાથે રાખી અનેક સ્થળે શાસન-પ્રભાવના પ્રવર્તાની વિ. સં. ૧૩૦૧માં પાલનપુરમાં વરહુડિયા આસદેવે 'ઉપાસકસ્ત્રત્રવૃત્તિ 'લખાવી. વિ. સં. ૧૩૦૧માં પાલનપુરમાં વરહુડિયા આસદેવે 'ઉપાસકસ્ત્રત્રવૃત્તિ 'લખાવી. વિ. સં. ૧૩૦૨માં વીજાપુર (ઉજ્જૈન)માં શ્રેષ્ઠિ જિનચંદ્રના પુત્ર વીરધવલને તેના

શ્રમણભગવંતા ર૮૫

લગ્નસમયે પ્રતિષ્ઠાિધી, દીક્ષા આપી. ત્યાર બાદ વીરધવલના નાના ભાઈ ભીમદેવને પણુ પ્રતિષ્ઠાિધી દીક્ષા આપી. તેઓનાં નામ અનુક્રમે મુનિ વિદ્યાનંદ અને મુનિ ધર્મદીતિ રાખ્યાં. વિ. સં. ૧૩૦૬માં તેમના ઉપદેશથી મહુવાના શ્રીસિંઘ સરસ્વતી ગ્રંથ ભંડાર બનાવ્યાે. વિ. સં. ૧૩૦૭ પછી શ્રી દેવેન્દ્રસ્ત્રિ માળવા તરફ વિહાર કરી ગયા, અને લગમગ ૧૨ વર્ષે પાછા ગુજરાતમાં પધાર્યા હતા.

ખંભાતમાં ચૈત્યવાસીઓની પાસત્થવાળી વડી પોષાળે શ્રી વિજયચંદ્રસ્રિ ૧૨ વર્ષથી સ્થિર હતા. તેઓ પૂર્વે મહાઅમાત્ય વસ્તુપાલના મુનીમ હતા તેથી તેમને ખંભાતના અધિકારીઓ અને ધનાઠયો સાથે ગાઢ પરિચય હતા. ચૈત્યવાસીએ સાથે પણ મીઠા સંબંધો હતા. આ સ્થિરતાએ તેમાં વધારા થયા. તેથી ઋદ્ધિગારવથી તેઓ શિથિલાચારી અને પ્રમાદી બની ગયા હતા. વળી ગુરુ શ્રી જગચ્ચંદ્રસ્રિ અને કૃપાવંત ઉપા૦ દેવભદ્રગણિ સ્વર્ગવાસી બન્યા હતા. ગચ્છનાયક શ્રી દેવેન્દ્રસ્ર્રિ દ્રર હતા. આથી શ્રી વિજયચંદ્રસ્ર્રિએ કેટલીક નવી નવી પર્પણ ચલાવી હતી અને સ્વતંત્ર રીતે દીક્ષા, પદાદિ પ્રદાનનાં કાર્યો કરવા માંડયાં હતાં. તેમને આવી માટાઇના ગર્વ આવી ગયા હતો.

શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ૧૨ વર્ષે, વિ. સં. ૧૩૨૯માં ગુજરાત-ખંભાત પધારતા શ્રી વિજય-ચંદ્રસૂરિએ અહંકારમાં આવી જઈ તેમના વિનય-સત્કાર કર્યો નહીં, તેમ જ શિથિલાચાર છોડ્યો નહીં; અને પાતાની નવી પ્રરૂપણાએ પણ ચાલુ રાખી. જેના કારણે તપાગચ્છની મૂળ શાખાથી બીજી જુદી શાખા 'વડી પાષાળ 'ના નામથી અસ્તિત્વમાં આવી. જ્યારે શ્રી દેવેન્દ્રસરિ સંવેગી, વૈરાગી શિષ્યપરિવાર સાથે ખંભાતમાં નાની પાષાળમાં ઊતરતા એ શ્રમણસંઘ તપાગચ્છના જ નામાંતર એવા 'લઘુ પાષાળ 'ના નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા. આ સમયે ખંભાતના ચાકમાં રહેલા 'કુમારપાળવિહાર 'ના ઉપાશ્રયમાં સેંકડા (લગભગ ૧૮૦૦) શ્રાવકાની ઉપસ્થિતિમાં ત્યાગ–વૈરાચના અમાઘ ઉપદેશ વહાવતા આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિને મંત્રી વસ્તુપાલે વંદન કરી બહુમાન આપ્યું.

વિ. સં. ૧૩૨૩માં, પાલનપુરમાં, શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિએ ઉપા૦ વિદ્યાન દેગાણને આચાર પદ અને પં. ધર્મ ક્રીતિ ને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. આ સમયે પલ્લવિયા પાર્શ્વનાથ મંદિરના મંડપમાં કેશરની દૈવીવૃષ્ટિ થઈ. લાેકમાં આનંદ અને આશ્ચર્ય ફેલાયા. આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિએ ત્યાર પછી નૂતન આચાર્ય વિદ્યાન દસૂરિને ગુજરાતમાં વિચરવા આગ્ન આપી. અને પાતે વિ. સં. ૧૩૨૪માં વિદ્યાર કરતાં કરતાં પુનઃ માળવા પધાર્યા હતા.

ત્રાંથસર્જન : આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિની વ્યાખ્યાનમાં રસ જમાવવાની અને સમજાવવાની શક્તિ અલીકિક હતી. તેઓ મહાન વ્યાખ્યાનકાર અને સમર્થ શ્રાંથકાર હતા. સંસ્કૃત–પ્રાકૃત ભાષાના પારંગત હતા. દર્શનશાસ્ત્ર અને કર્માસહાંતના મર્માં હતા. તેમની આ વિદ્રત્તા તેમનાં શ્રંથ-સર્જનમાં જણાઈ આવે છે. તેમણે રચેલા શ્રાંથે આ પ્રમાણે છે : ૧. ધર્મ તત પ્રકરણ મૃહદ્દવૃત્તિ, ૨. સુદર્શનચરિત્ર, ૩. સિદ્ધપંચાશિકા સૂત્ર અને સ્વાપન્ન ટીકા, ૪. શ્રાહ્રવિધિ કૃત્ય,

પ. શ્રાહ્મપ્રતિક્રમણસૂત્રવૃત્તિ (વંદારુવૃત્તિ), દ. પંચનવ્ય કર્માં ચંથ સ્વાપન્ન ટીકા સાથે, (જેમાં કર્માનું સ્વરૂપ અને તેનાં પરિણામ તથા ગુણસ્થાન, જીવસ્થાન, માર્ગાં ભાઓ, બંધ, ઉદય, ઉદ્દીરણા, સત્તા, ઉપશમશ્રેણી આદિ અનેક તાત્ત્વિક વિષયોનું સાંગાપાંગ સુંદર વર્ણુન છે.), ૭. ચૈત્યવંદનાદિ લાષ્યત્રય (દેવવંદન, ગુરુવંદન અને પ્રત્યાખ્યાન લાષ્ય), ૮. સિદ્ધદંડિકા (ધારણાયંત્ર), ૯. સાસયજિણસ્તવ વગેરે. આ ઉપરાંત, શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ આદિના ઉપદેશથી મહુવા, પાટણ, વીજાપુર, ખંભાત વગેરે સ્થાનામાં માટા શ્રાંથભંડારા બન્યા હતા અને વિવિધ આગમ્ય થા તાડપત્ર પર લખાયા હતા.

આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૩૨૭માં માળવામાં કાળધર્મ પામ્યા હતા.

પુષ્યમભાવી, ચમત્કારી સિદ્ધપુરુષ અને પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રી ધમ^દદ્યાષસૂરિજી મહારાજ

શ્રી ધર્મ ઘોષસૂરિજી મહારાજ પ્રભાવી વ્યાખ્યાતા, સમર્થ ગ્ર'થકાર, ચમત્કારી સિદ્ધપુરુષ અને પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય હતા. નૈમિત્તિક જ્ઞાનના જાણકાર પણ હતા.

તપાગચ્છમાં શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિની પાંટે શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ અને તેમની પાંટે શ્રી ધર્મધાષસૂરિ થયા છે. જેમનાથી ' ધર્મધાષગચ્છ ' નીકત્યા તે આચાર્ય ધર્મધાષસૂરિ રાજગચ્છના હતા, અર્થાત્ જુદા હતા.

શ્રી ધમ[°]દ્યાષસૂરિના જન્મ વરહુડિયા ગાત્રમાં, વીજાપુરમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ જિનચંદ્ર અને માતાનું નામ ચાહિણીદેવી હતું. વરદેવ પલ્લીવાલના વંશજો નાગારથી પાલનપુર થઈ વીજાપુરમાં આવ્યા ત્યારથી વરહુડિયા તરીકે આળખાવ્યા લાગ્યા હતા. જિનચંદ્રને ૧. દેવચંદ્ર, ૨. નાગધર, ૩. મહીધર, ૪. વીરધવલ અને ૫. ભીમદેવ – એમ પાંચ પુત્રા હતા અને ધારિણી નામે પુત્રી હતી.

વિ. સં. ૧૩૦૨માં આચાર્ય દેવેન્દ્રસૃરિ વીજાપુર પધાર્યા ત્યારે જિનચંદ્રના ચાથા પુત્ર વીરુધવલના લગ્નની તૈયારી ચાલી રહી હતી. પણ આચાર્ય શ્રીની વૈરાગ્યરસ ઝરતી અસ્ખલિત ધર્મ વાણી સાંભળી વીરુધવલને પ્રભળ વૈરાગ્ય જાગ્યો, અને લગ્ન બ'ધ રાખી તેમણે દીક્ષા લેવાના નિર્ણય કર્યો. નાના ભાઈ ભીમદેવ પણ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. લગ્નના વરઘાડાને બદલે દીક્ષાના વરઘાડા ચડ્યા. લગ્નમંડપમાં જ આચાર્ય દેવેન્દ્રસૃરિએ વીરુધવલ અને ભીમદેવને દીક્ષા આપી, તેમને અનુક્રમે મુનિ વિદ્યાન દ અને મુનિ ધર્મ કોર્તિ નામે ઘાષિત કર્યા. થાડા સમયમાં જ બ'ને મુનિવરાએ ઉત્કૃષ્ટ સ'યમસાધનાપૂર્વ'ક તીલ્ર બુદ્ધિશક્તિ વડે જિનાગમાનું વિશદ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં ગુરુદેવે તેમને વિ. સં. ૧૩૦૪માં પંત્યાસપદ આપ્યું. વિ. સં. ૧૩૦૪માં પંત્યાસપદ આપ્યું. વિ. સં. ૧૩૨૩માં આચાર્ય દેવેન્દ્રસૃરિ પાલનપુર પધાર્યા. ત્યાંના શ્રી સંઘની વિન તીથી શ્રી પલ્લવિયા પાર્શ્વનાથ જિનાલયના પદ્યાંગણમાં શ્રી વિદ્યાન દ ગણિને આચાર્યપદ અને શ્રી

શ્રમણભગવં તે ા ર૮૭

ધર્માં કીર્તિંગિણુંને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. તે સમયે મંડપમાં કેશરની દૈવી વૃષ્ટિ થતાં સર્વમાં આર્શ્વર્ય અને આનંદ ફેલાયાં હતાં. આ ઘટનાને ઘણાએ તેમના યુગપ્રધાન અનવાની એ ધાણી માની હતી.

આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૨૪માં શ્રી વિદ્યાન દસૂરિને ગુજરાતમાં વિચરવાની આગ આપી, પોતે ઉપા૦ ધર્મ કીર્તિ ગણિને સાથે લઇ માળવા પધાર્યા. માળવામાં જ શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ વિ. સં. ૧૩૨૭માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા. તેમની પાંટે આચાર્ય વિદ્યાન દસૂરિ હતા જ, પરંતુ તે પણ ગુરુદેવના સ્વર્ગવાસ પછી ૧૩ દિવસે જ વીજાપુરમાં કાળધર્મ પામતાં, નવા ગચ્છનાયક બનાવવાના એકાએક પ્રશ્ન ઊભા થયા. શ્રીસંઘ ભારે મૂં ઝવણમાં મૂકાઇ ગયા. છેવેટે સૌએ ઉપા૦ ધર્મ કીર્તિ ગણિને યથાયાય જાણી ગચ્છનાયક બનાવવાના નિર્ણય કર્યા, અને વડગચ્છના સંગાત્રી આચાર્યા તથા વૃદ્ધ પાષાળના આચાર્ય શ્રેમકીર્તિસૂરિએ સમયસૂચકતા વાપરી, ગુરુદેવના સ્વર્ગગમન પછી છ મહિનામાં એટલે કે વિ. સં. ૧૩૨૮માં વીજાપુરમાં ઉપા૦ ધર્મ કીર્તિને આચાર્ય પદવી આપી, આચાર્ય ધર્મ ઘોષસૂરિ નામ રાખી, આચાર્ય દેવેન્દ્રસૂરિની પાટે સ્થાપન કર્યા; આ પછી આચાર્ય ધર્મ ઘોષસૂરિ તપાગચ્છના નાયક બન્યા.

શ્રી ધર્મ દેશવસૂરિ અમત્કારી સિદ્ધપુરુષ અને પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય હતા. મંત્રી પેથડ જ્યારે સાવ નિર્ધન હતો; પિતા દેદાશાહ અને માતા વિમલાદેવીના મૃત્યુ સાથે ધન પણ ચાલ્યું ગયું હતું, ત્યારે તેણે શ્રી ધર્મ ઘાષસૂરિ પાસે શ્રાવકનાં બાર વ્રત ઉચ્ચર્યાં. તેમાં તેણે અલ્પ રકમનું પરિશ્રહ પરિમાણ કંચ્છ્યું, પણ આચાર્યશ્રીએ તેનું ચમકતું ભાગ્ય જોઈ તેને પાંચ લાખ ટંકાનું પરિમાણ વ્રત આપ્યું. તે માંડવગઢ ગયા. ત્યાં ઘીના વેપાર કરતાં ચિત્રાવેલી મળી. આથી તે ઘણું ધન કમાયા. આગળ જતાં નસીખના જોરે તે માંડવગઢના મહારાજા જયસિંહ પરમારના મંત્રી બન્યા. તેણે શ્રી ધર્મધાષસૂરિને ૭૨ હજારના ખર્ચ કરી, માટા ઉત્સવ સાથે માંડવગઢમાં પ્રવેશ કરાવી ચામાસું કરાવ્યું. ચૈત્યપરિપાઠીમાં ૭૨ હજાર રુકમાં ખરચી સંઘને પહેરામણી કરી, આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી શત્રુંજય તીર્થમાં ખાવન દ્દેરીએાવાળા 'કાડાકાડી જિનપ્રાસાદ' બ'ધાવ્યાે. વિ. સં. ૧૩૩૦ લગભગમાં ૧૮ લાખ ખરચીને માંડવગઢમાં ૭૨ દેરીએોવાળા જિનપ્રાસાદ ળ ધાવ્યા દ્વેવગિરિમાં 'પેથડવિહાર' નામે દેરાસર બંધાવ્યું. પાતાના ભાઈ ગુણધરના સ્મરણાર્થે રાજગચ્છના આચાર્ય રતનાકરસૂરિ પાસે શ્રી શત્રુંજય તીથે ૪૨ ઈંચ ઊંચી શ્રી અભિનંદનસ્વામીની ખડગાસન પ્રતિમા ભરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી, જે આજે પણ નવા આફીશ્વર ભગવાનના દેશસરના રંગમંડપમાં ડાળી બાજુએ વિરાજમાન છે. આમ તેમણે જુદા જુદા સ્થાનામાં ૮૪ જિનમ દિરા બધાવ્યાં. વળી, તેમણે શ્રી ધર્મ દ્યાપસૂરિ મહારાજની અધ્યક્ષતામાં સાત લાખ શ્રાવકાને સાથે લર્ધ શત્રું જય-ગિરનાર તીર્થ ના ૬'રી પાળતા યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતા. શત્રું જય તીર્થમાં ભગવાન આદી ધર જિનપ્રાસાદના શિખરે સુવર્ણકળશ ચઢાવ્યા. શત્રુંજય તથા ગિરનાર તીર્થમાં તેમ જ યાત્રાસંઘમાં આવતાં ગામાનાં જિનાલયામાં સાના–ચાંદીના ધ્વજ ચડાવ્યા. ૫૬ ઘડી સાનાની બાલીના ચઢાવાથી આદેશ પામી ઈન્દ્રમાળ (તીર્થમાળા) પહેરી. અનેક જિનમ દિરાના જર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા.

લગભગ ૭૦૦ ઉપાશ્રયા બંધાવ્યા. સાત માટા ગ્રાંથભંડારા સ્થાપ્યા. અને સૌથી વિશેષ તાે તેમણે માત્ર ૩૨ વર્ષની વર્ષે સંજોડે ચતુર્થ (બ્રહ્મચર્ય) વ્રતનાે સ્વીકાર કર્યો.

શ્રી ધર્મ ઘોષસૂરિ પુષ્યપ્રભાવી હતા, તેમ ચમતકારી સિદ્ધપુરુષ પણ હતા. એક વાર પ્રભાસપાટણના સમુદ્ર કિનારે ઊભા રહી 'મંત્રમય સમુદ્રસ્તોત્ર' બનાવ્યું, તે સમયે સમુદ્રમાં મોટી ભરતી આવી અને તેમાંથી રતના ઊછળીને બહાર આવ્યા, જે જિનમ દિરમાં ભેટ કરાયાં. ત્યાં જ તેમના મંત્રધ્યાનથી શત્રું જયના કપરી યસ પ્રગટ થયા. તે સમકીતિ બની, પ્રભાસ-પાટણમાં જિનપ્રતિમાના અધિષ્ઠાયક બન્યા. બે પ્રસંગામાં તેમણે સ્ત્રીઓને તેમના દુવ્યંવહારથી પાટલા પર સ્થંભિત કરી દીધી. ઉજ્જૈનમાં એક યાગી દ્વારા અને ગાધરામાં શાકિની દ્વારા થયેલા ઉપદ્રવોને દૂર કર્યા. એક દિવસ આચાર્ય શ્રીને સાપ કરડયો. આખા સંઘ ગભરાઈ ગયા. આચાર્ય શ્રીએ સંઘને શાંત કરી જણાવ્યું કે — "સવારે નગરની પૂર્વ દિશાના દરવાજે કડિયારા લાકડાની ભારી લાવશે, તેમાંથી વિષહરિણી વેલ મળી આવશે. તેને સૂંઠ સાથે ઘસી ડંખ ઉપર લગાવજો." સંઘે તે પ્રમાણે કરવાથી આચાર્ય શ્રીને આરામ થઈ ગયા. તેમણે ત્યારથી આજવન છ વિગઈના ત્યાગ કર્યા. તેઓશ્રી હંમેશાં માત્ર જારના આહાર લેતા. એક દિવસ એક મંત્રીએ આઠ યમકવાળું કાવ્ય બાલીને આચાર્ય શ્રીને જણાવ્યું કે — " હવે આવાં કાવ્ય કરનાર કોઈ રહ્યા નથી." ત્યારે આચાર્ય શ્રીએ ' જય વૃષભ ' પદથી શરૂ થતી સ્તુતિઓ બનાવીને તે મંત્રીને આશ્રાર્ય ઘરિત કરી દીધો હતો.

શ્રી ધર્મ ઘાષસ્રિના શિષ્ય-પટ્ધર શ્રી સામપ્રભસૂરિ શાસ્ત્ર સાનમાં નિપુણ, માટા વાદી અને આત્મગવેષી હતા. વિ. સં. ૧૩૩૨માં તેમને સૂરિપદ આપ્યું. શ્રી ધર્મ ઘાષસ્રિએ તેમને 'બાર અંગા'નું જ્ઞાન તા આપ્યું જ હતું; અને એક દિવસ તેમની ચાગ્યતા જાણીને એક મંત્રપાથી પણ આપી. પરંતુ શ્રી સામપ્રભસ્રિએ હાથજેડી કહ્યું કે — " આપની કૃપા છે તેમાં જ બધું છે. આપ કાં તા ચારિત્રની આરાધના આપા, કાં આ મંત્રપાથી આપા." શ્રી ધર્મ ઘાષસ્રિએ શિષ્યના આ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રભાવ જોઈ, અને બીજો કાેઈ શિષ્ય એ મંત્રપાથી માટે યાંગ્ય ન લાગવાથી, એ મંત્રપાથીને જલશરણ કરી દીધી.

શ્રી ધમ ઘાષાસ્તિર છે ઘણી કૃતિએ રચી છે, તે આ મુજબ જાણવા મળે છે: સંઘાચાર ભાષ્યવિવરણ, સુઅધમ્મસ્તવ, કાયરિથતિ પ્રકરણ, દુસ્સમકાલ સમણસંઘથયં—સાવચૂરિક, ચતુવિ 'શતિ જિનસ્તવના, સ્તાશમ 'સ્તાત, દેવેન્દ્રસ્તાત્ર, પ્રૂયં પ્રૂવાં ત્વમિતિ શ્લેષ સ્તુતિએા, જય વૃષભ અગ્ય યમક સ્તૃતિ — અવચૂરિ સહિત, મંત્રગભિંત પાર્શ્વનાથ સ્તાત્ર, લાકાન્તિક દેવલાક જિનસ્તવન — અવચૂરિ સહિત, શત્રું જય મહાતિશ્થકલ્પ, સમવસરણ પ્રકરણ, અગ્યાપદ — તીર્થકલ્પ, ગિરનાર — તીર્થકલ્પ, સમેત્રશખર — તીર્થકલ્પ, લાકનાલિકા, યુગપ્રધાનસ્તાત્ર, ઋષિમ હલસ્તાત્ર, પરિગ્રહપ્રમાણ, પાર્શ્વનાથસ્તવન, પાર્શ્વનાથતીર્થક્તાત્ર, પૂર્વાર્ધસંસ્કૃત — ઉત્તરાર્ધ પ્રાકૃત ભાષામય સ્તવન, ભવત્રયસ્તવ, પાંત્રીશ જિનવાણી સ્તવન, જીવિચારસ્તવ આદિ શ્રાંથોની સ્થતા કરી છે. પૂજ્યશ્રીના ઉપદેશથી દિયાણાના શ્રી સંઘે વિ. સં. ૧૩૪૯માં શ્રાંથભ ડારની સ્થાપના કરી અને

તેમાં ઘણા ય્ર'થા લખાવીને મૂક્યા. આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી મેવાડના સાનગરા શ્રીમાલી મ'ત્રી સીમ'ધરના કુટુ'બે પણ ઘણા ત્ર'થા લખાવ્યા હતા.

આચાર્ય શ્રી ધર્મ ઘાષસૂરિ વિ. સં. ૧૩૫૭માં, ૫૫ વર્ષના દીર્ઘ દીક્ષાપર્યાય પાળી, સમાધિપૂર્વ'ક સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

વડગચ્છ પરંપરાના, શતાર્થ કાવ્યના રચયિતા અને સમર્થ ગ્રંથકાર આચાર્યશ્રી સામપ્રભસૂરિજી મહારાજ

તપાગચ્છ પરંપરાના, શુદ્ધિ ક્રિયાપરાયણ અને શાસ્ત્રના પારગામા આચાર્યભ્રી સામપ્રભસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર શ્રમણુપર પરામાં શ્રી સામપ્રભસૂરિ નામના ઘણુ આચાર્યો થયા છે. તેમાં એક વડગચ્છ પર પરામાં થયા, જે શતાર્થી સામપ્રભસૂરિ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા. બીજા તપાગચ્છ પર પરામાં થયા, જે અગિયારે અંગશાસ્ત્રો સાર્થ કંઠસ્થ ધરાવતા હતા. જુદા જુદા ગચ્છના આ અંને આચાર્યો જેમ નામમાં સમાનતા ધરાવતા હતા, તેમ બીજી પણ કેટલીક બાબતામાં સમાનતા અને નિકટતા ધરાવતા હતા. આ અંને આચાર્યો સ્વગચ્છની પાટપર પરામાં પદ્ધર હતા ને એક જ-શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટપર પરામાં એક ૪૩મી પાટે અને બીજા ૪૭મી પાટે થયા હતા. વળી, નામાંતર પામેલા છ ગચ્છામાં એક પાંચમા વડગચ્છના અને બીજા છદ્દા તપાગચ્છના, એમ જોડેજોડેના ગચ્છના હતા. તો વળી, વડગચ્છના શ્રી સામપ્રભસૂરિની પાટે તપાગચ્છના પ્રવર્ત ક્રી જાગચ્ચાંદ્રસૂરિ આવ્યા ને એમની જ પાંચમી પાટે તપાગચ્છના શ્રી સામચાર્યા શ્રી સામચાર્યા શ્રી સામચાર્યા મારે તપાગચ્છના

વડગચ્છના શ્રી સામ પ્રભસૂરિ: શ્રી સામપ્રભસૂરિ આગમશાસ્ત્રના ઉડા અભ્યાસી અને સમર્થ શંશકાર હતા. તેમના ગુરુ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ સમર્થ વાદી હતા. તેમના ત્રણ શિષ્ય આચાર્ય થયા, તેમાં બીજા શ્રી સામપ્રભસૂરિ હતા. તેમના જન્મ પારવાડ જૈન પરિવારમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ સવે દેવ હતું. દાદા જિનદેવ મહામંત્રી હતા અને અનન્ય જિનાપાસક હતા. એમનું સંસારી નામ સામદેવ હતું. કુટું બના ધમેમય વાતાવરણને હીધે સામદેવમાં બાલ્યકાળથી જ ધમેભાવના ખીલી હતી. આ ધમેસંસ્કાર દઢ બની કુમારવયે વૈરાગ્યમાં પરિણમ્યા. આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ પાસે તેમણે દીક્ષા અંગીકારા કરી. ચારિત્રધમેમાં એકનિષ્ઠ બની ગુરુ પાસેથી વ્યાકરણ, કાવ્ય, સાર્હિત્ય, ન્યાય અને જિનાગમાનું તલસ્પશી સાન પ્રાપ્ત કર્યું. ગુરુ શ્રી વિજયસિંહસૂરિએ તેમની સંયમસાધના અને સાનનિયુણતા જોઈ આચાર્યપદે અલંકૃત કર્યા અને આચાર્ય સામપ્રભસૂરિ નામ આપી પાતાની પાટે સ્થાપ્યા.

આચાર્ય સામપ્રભસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૩૮ના માહ સુદ ૪ ને શનિવારે માતૃકા– ચતુવિ'શતિ પદ્ની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, જે પદ આજે શ'ખેશ્વર તીર્થમાં પૂજાય છે.

શ્રાંથસર્જન : શ્રી સામપ્રલસૂરિ ન્યાયના પારગામી, સર્વ શાસ્ત્રોના જાણકાર, શીઘ કવિ, સચાટ ઉપદેષ્ટા અને સમર્થ શ્રાંથકાર હતા. તેમની શ્રાંથરચનાઓના પરિચય આ પ્રમાણે છે :

સુમતિનાહ ચરિયં (સુમતિનાથ ચરિત્ર) : આ રચના ૯૫૦૦ ગ્રાંથપરિમાણુ છે. પાટણુમાં મહાઅમાત્ય સિદ્ધપાલની પાેષાળમાં તેમણે આ રચના કરી હતી.

સિંદ્રસ્પ્રકર: જેમાં અહિંસા વગેરે વીશ વિષયા (કર્ત બ્યા) ઉપર સરળ, સુબાધ અને હ્રુદયંગમ ૧૦૦ સુભાષિત જેવાં પદ્યો—સંસ્કૃત શ્લોકો છે. આ શ્રંથનાં બીજાં નામ 'સુક્રત-મુક્રતાવલી' અને 'સામશતક' પણ છે. શ્લોકાની રચનામાં મંદાકાન્તા, ઉપજાતિ, શિખરિણી, શાદ્ભું લિક્કીહિત આદિ અનેક છંદાના ઉપયોગ કર્યો છે. અધ્યાતમત્તાન અને વૈરાગ્યરસથી પરિપૂર્ણું આ કૃતિ શ્વેતાંબર મૂર્તિ પૂજક, સ્થાનકવાસી, દિગંબરા અર્થાત્ સમસ્ત જૈના અને અજૈનામાં પણ પ્રિય અને પ્રશસ્ય બની છે. આ કૃતિ ઉપર ખરતરગચ્છીય શ્રી ચારિત્રવર્ધનસૂરિએ વિ. સં. ૧૫૦૫માં ૪૮૦૦ શ્રાંથપ્રમાણ ટીકા રચી છે. નાગારી તપાગચ્છના શ્રી હર્ષ કીર્તિ સૂરિએ લગભગ વિ. સં. ૧૬૬૦માં ટીકા રચી છે. દિગંબર—તેરાપંથી મતના પ્રવર્તક બનારસના પં. બનારસીદાસે સં. ૧૬૯૧માં હિંદી પદ્યાનુવાદ કર્યો છે. જ્યારે કાઈ એક વિદ્વાને તેના ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ કરેલા મળી આવે છે.

શૃંગાર–વૈરાગ્ય તરંગિણી : આ ગ્રાથમાં શૃંગારનાં દ્વયણા બતાવી વૈરાગ્યને પુષ્ટ કર્યો છે. આમાં ૪૬ શ્લોકા છે. એક જ શ્લોકમાં શૃંગાર અને વૈરાગ્ય–બંને અર્થ નીકળે તેવી આ રચના છે.

શતાર્થ કાવ્ય : શ્રી સામપ્રભસૂરિની આ રચના તેમના ખુદ્ધિકૌશલના પરિચય કરાવે છે. આમાં તેમણે એક શ્લાક રચીને તેના સા અર્થ કરી બતાવ્યા છે. એક શ્લાક આ પ્રમાણે છે :

कल्याणसार सवितानहरेक्षमोह कान्तारवारणसमानजयाद्यदेव । धर्मार्थकामद महोदयवीरधीरसोमप्रभावपरमाणमसिद्धसूरेः ॥

આ શ્લોકમાં દુગ્ધછંદ, શે ખછંદ, શુભવૃત્ત, શુભ્રછંદ, શ્લોછંદ અને વસંતતિલકા છંદનો પણ પ્રયોગ થયા છે. આચાર્ય શ્રીએ આ શ્લોકની સ્વાપન્ન વૃત્ત રચી છે, તેમાં પ્રથમ ૧૦૦ નામા આપીને તેમાં તે નામા સાથે ૧૦૦ અર્થી ઘટાવ્યા છે.

કુમારપાલપડિએાહો : આ રચનાનું ગ્રંથમાન ૮૮૧૧ છે. આ રચના પ્રાકૃતમાં છે. એમાં પર કથાએ છે. આ ગ્રંથની રચના પ્રશસ્તિ મુજબ વિ. સં. ૧૨૪૧માં પાટણમાં કવિ-ચક્રવર્તી સિદ્ધપાલની વસતીમાં થઈ હતી. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના શિષ્યો આચાર્ય મહેન્દ્રસૂરિ, પં. વર્ષમાન ગણુ અને પં. ગુણુચંદ્ર ગણિએ આ ગ્રંથનું સાદ્યંત શ્રવણ કર્યું હતું. શેઠ નેમિનાગ માદના પુત્ર અભયકુમાર અને તેના પરિવારે અત્યંત આનંદ પામી આ ગ્રંથની પ્રતો લખાવી હતી. શ્રમણભગવંતા

શ્રી સામપ્રભસ્ર્સિએ વિ. સં. ૧૨૭૩માં બીલડિયાજી તીર્થમાં ભગવાન પાર્ધાનાથની યાત્રા કરી અને વડાવલી (વડાલી)માં ચાતુર્માસ કર્યું હતું. વિ. સં. ૧૨૮૪માં સંઘ સાથે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરી અંકેવાલિયા ગામમાં ચાતુર્માસ પધાર્યા. અને સં. ૧૨૮૪માં એ ચાતુર્માસ દરમિયાન જ અંકેવાલિયામાં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

તપાગચ્છના શ્રી સામપ્રભસૂરિ: આચાર્ય સામપ્રભસૂરિ શાંત, આત્મગવેશી, મહા જ્ઞાની અને શાસ્ત્રના પારગામી હતા તપાગચ્છના પ્રવર્તક શ્રી જગચ્ચ દ્રસૂરિના પ્રશિષ્ય શ્રી ધર્મધાષસૂરિના તેઓ પદ્ધર હતા. ગુરુ ધર્મધાષસૂરિ વિદ્વાન, ચમત્કારી, સિદ્ધપુરુષ અને પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય હતા.

શ્રી સામપ્રભસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૩૧૦માં થયા હતા. ૧૧ વર્ષની બાળવયે તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તેઓ મેઘાવી, કુશાબ્ર છુદ્ધિવાન અને જ્ઞાનની તીલ રુચિવાળા હતા. થાડા જ સમયમાં જિનાગમાનો ઊંડા અભ્યાસ કરીને તેઓ શાસ્ત્રામાં પારંગત બન્યા હતા. તેમને ૧૧ અંગશાસ્ત્રા—સાર્થ મુખપાઠ હતા. તેઓ આરિત્રપાલનમાં અતિ વિશુદ્ધપરાયણ હતા. ગુરુદેવે તેમને સર્વ રીતે યથાયાંબ્ય જાણી વિ. સં. ૧૩૩૨માં આચાર્યપદે આરૂઠ કર્યા હતા.

એક વખત ગુરુદેવ શ્રી ધર્મ ઘોષસૂરિએ તેમને શક્તિશાળી સમજને મંત્રગિલિત પુસ્તિકા આપવા માંડી, ત્યારે શ્રી સામપ્રભસૂરિએ વિનમ્રભાવે કહ્યું કે, " શ્રતજ્ઞાન એ જ મંત્ર— પુસ્તિકા છે, મારે બીજી કાઈ મંત્ર—પુસ્તિકાની જરૂર નથી." એમ જણાવીને તેમણે એ પુસ્તિકા સ્વીકારી નહિ. આથી શ્રી ધર્મ ઘોષસૂરિએ બીજા યાગ્ય પાત્રના અભાવમાં તે પુસ્તિકાને જળશરણ કરી દીધી. શ્રી સામપ્રભસૂરિ શુદ્ધ ક્રિયાપરાયણ પણ હતા, અને તે કારણથી જલકુંકણ દેશમાં અપકાયની વિરાધના થવાના ભયથી તેમ જ મરુધર દેશમાં શુદ્ધ—નિર્દોષ પાણીના અભાવને કારણે તેઓએ સાધુઓના વિહારના નિષેધ કર્યા હતા.

માંડવગઢના મંત્રી પેથડશાહ આચાર્ય ધર્મ ઘાષસૂરિના અનન્ય ભક્ત હતા. તેણે જુદાં જુદાં સ્થાનામાં ૮૪ જિનપ્રાસાદા બંધાવ્યાં હતાં. શ્રી સામપ્રભસૂરિના હસ્તે તેમાંનાં ઘણાંની પ્રતિષ્ઠા થઇ હતી. આ જિનપ્રસાદા એટલાં વ્યાપક પ્રમાણમાં હતાં કે જેનાથી શ્રી સામપ્રભસૂરિના વિશાળ વિહારક્ષેત્રના ખ્યાલ આવે છે. સમરા શાહે સં. ૧૩૭૧માં શત્રું જય તીર્થના ૧૫મા ઉદ્ધાર કરાવ્યા ત્યારે આચાર્ય સામપ્રભસૂરિ શિષ્યપરિવાર સાથે ત્યાં પધાર્યા હતા. શ્રી સામપ્રભસૂરિને પરમાન દસૂરિ, સામતિલકસૂરિ વગેરે વિદ્વાન શિષ્યો હતા.

એ સમયમાં ભીલડી માટું શહેર હતું. ત્યાં માટી સંખ્યામાં ધનાઢય જેના વસતા હતા. વિ. સં. ૧૩૫૨માં શ્રી સામપ્રભદ્ધરિએ ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. એક દિવસ તેમણે જ્ઞાનખળે (જ્યોતિષવિદ્યાર્થી) જાણ્યું કે આ નગરના નાશ થવાના છે. તે વરસે બે કાર્તિક માસ હતા, અને ચાતુર્માસ પૂર્ણ થાય તે અગાઉ પહેલાં કાર્તિક વદમાં આ વિનાશ થવાના હતા. આથી ચાતુર્માસ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી અહીં રહેવું સલામતીભર્યું ન લાગ્યું. અન્ય ગચ્છના આચાર્યોનાં પણ અહીં ચાતુર્માસ હતાં. તેઓને પણ આ વાત જણાવી હતી, છતાં કેટલાક ન

માન્યા ને ત્યાં જ રહ્યા. આચાર્ય સામપ્રભસૂરિ પહેલાં કાર્તિ'ક મહિનાની સુદ ૧૪ના દિવસે ચામાસી પ્રતિક્રમણ કરી, બીજા દિવસે ભીલડિયાથી વિહાર કરી ગયા. બીજા સાધુ—સાધ્લીએમ અને સ્થાનિક જૈના પણ ત્યાંથી નીકળી ગયા. ત્યાર બાદ થાડા સમયમાં જ ત્યાં એકાએક ઉત્પાત મચ્ચા, ચારે તરફ આગ લાગી, અને આખું ભીલડિયા શહેર બળીને ભસ્મ થઈ ગયું. જે રહ્યા તેઓ આગના ભાગ બન્યા, અને જે માન્યા તે ખચી ગયા.

શ્રી સામપ્રભસૂરિ દ્વારા ગ્રાંથસજેન પણ થયું હતું. તેમણે આરાધનાપયનના, છતકલ્પસૂત્ર, યત્રાખિલ૦ સ્તુતિ, જિનેન યેન૦ વગેરે ૨૮ યમક સ્તુતિઓ રચી હતી.

્રશ્રી સામપ્રભસૂરિ ૬૩ વર્ષ'ની વધે, પર વર્ષ'ના દીઘ' અને પ્રભાવક સ'યમપર્યાય પાળી, વિ. સ'. ૧૩૭૩માં સ્વર્ગ'વાસ પામ્યા હતા.

જૈનદર્શનની સર્વોપરિતા દર્શાવતા ડીકા∌ંથ 'સ્યાદ્વાદમંજરી 'ના રચયિતા આચાર્ય શ્રી મહિલપેણસ્રિજિ મહારાજ

' સ્યાદ્રાદમ જરી ' નામે ટીકા ચંચના રચનાકાર આચાર્ય મલ્લિષેણુસૂરિ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય આદિ વિષયાના ઊંડા અભ્યાસી હતા. તેઓ નૈયાયિક, વૈશેષિક, સાંખ્ય, મીમાંસક, બૌદ્ધ વગેરે અનેક દર્શનાના જ્ઞાતા હતા, તે તેમની રચનાથી જાણી શકાય છે.

શ્રી મિલલપેલુસ્રિના ગુરુ નાગેન્દ્રગચ્છીય શ્રી ઉદયપ્રભસ્રિના ગુરુ વિજયસેનસૂરિ હતા. 'સ્યાદ્રાદમંજરી ' ટીકાગ્રંથની રચનામાં તેમણે શ્રી ઉદયપ્રભસ્રિનું શ્રદ્ધાભર્યા શખ્દામાં વર્ણન કર્યું છે. તેમના ગૃહસ્થજીવન સંબંધી ખાસ કાઈ માહિતી મળતી નથી. મુનિજીવનના તેમના કાઈ પ્રસંગાની પણ સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી. આચાર્ય મિલ્લિપેલ્સ્ટ્રિની કંઇક અલ્પ માહિતી 'સ્યાદ્રાદમંજરી 'ના પ્રશસ્તિ શ્લેકામાં મળે છે:

नागेन्द्रगच्छगोविंद वक्षोऽस्डक्तारकौस्तुभाः । ते विश्ववंद्या नंद्यासुरूदयप्रभस्रयः ॥ श्री मल्लिषेणस्रिभिरकारि तत्पद्गगनदिनणिभिः । वृत्तिरियं मनुविभितशाकान्धे दीपमहसि शनौ ॥ श्री जिनप्रभस्रिणां साहाय्योद्भिन्नसौरभाः । श्रुतावुत्तंसतु सतां वृत्तिः स्याद्वाद्मंजरी ॥

સાહિત્ય : આચાર્ય મિલ્લિષેણુસૂરિએ રચેલી 'સ્યાદ્રાદમંજરી 'કલિકાલસર્વં સા શ્રી હેમ-ચંદ્રસૂરિની 'અન્યયેાગવ્યવચ્છેદિકા ' ઉપરની દીકા છે. આ વૃત્તિ (દીકા)ની રચનામાં તેમના જ ન્યાયશાસ્ત્રના વિદ્યાર્થી ખરતરગચ્છીય આચાર્ય જિનપ્રભસૂરિએ સહાય કરી હતી. આ વૃત્તિનું અંથમાન ૩૦૦૦ છે. આ દીકા શ્રંય હોવા છતાં તેમણે કરેલું વિવિધ દર્શનોનું વિશદ વિવેચન અને સ્યાદ્રાદની યુક્તિપૂર્વંક જૈનદર્શનનું સ્થાપન એ શ્રી મિલ્લિષેણુસૂરિની વિશિષ્ટ પ્રતિભાના પશ્ચિય કરાવે છે. આ કૃતિએ જૈન-જૈનેતર વિદ્વાનોને પ્રભાવિત કર્યાં છે. માધવાન દે સર્વ દર્શન સંગ્રહમાં આના સંકેત આપ્યા છે અને મહાં૦ શ્રી યશાવિજયજી વાચકે આના પર 'સ્યાદાદ-મંજૂષા' લખી છે.

'સ્યાદ્વાદમ'જરી 'ના પ્રશસ્તિ શ્લોકોમાં મળતી માહિતી મુજબ શ્રી મહ્લિષેણસૂરિએ આ વૃત્તિ શક સં. ૧૨૧૪ (વિ. સં. ૧૩૪૯)માં દિવાળીના દિવસે–શનિવારે પૂર્ણ કરી તેવા ઉલ્લેખ છે, તે પરથી શ્રી મલ્લિષેણસૂરિના સમય વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દીના હાવાનું માની શકાય છે.

મંત્રવિધાના સાધક, જ્ઞાનના ઉપાસક અને સમર્થ ગ્રાંથકાર આવ્યાર્યાર્થી જિને પ્રભસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જિનપ્રભસ્ પિયાનરાગ્છના પ્રભાવી અને વિદ્વાન આચાર્ય હતા. તેઓ પદ્માવતી-દેવીના સાધક, મંત્રવિદ્યાન્સંપન્ન, સમર્થ ગ્રંથકાર, મિલનસાર અને વિનયી વ્યક્તિત્વવાળા આચાર્ય હતા. ખરતરગચ્છની એક પદ્દાવલી મુજબ શ્રી જિનેશ્વરસ્ર્રિથી આઠમા ક્રમે અને શ્રી જિનદત્તસ્ર્રિથી ચાથા ક્રમે શ્રી જિનેશ્વરસ્ર્રિ થયા. તેમની પાંટે ૧. શ્રી જિનસિંહસ્ર્રિ અને ૨. શ્રી જિનપ્રભાધસ્ર્રિ—એમ બે આચાર્યો થયા હતા. તેમાં શ્રી જિનસિંહસ્ર્રિથી વિ. સં. ૧૩૩૧માં 'લઘુ ખરતરગચ્છ' નીકળ્યા, જેનું બીજાં નામ 'શ્રીમાલ ગચ્છ' પણ છે. શ્રી જિનપ્રભસ્ર્રિ એ શ્રી જિનસિંહસ્ર્રિના શિષ્ય અને પદ્ધર હતા.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિ હાલવાડીનિવાસી તાંબી ગાંત્રના શ્રેષ્ઠિ મહીધરના પૌત્ર અને શ્રી રત્નપાલના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ ખેતલકેવી હતું. તેમનું નામ સુહડપાલ હતું. પાંચ લાઇ ઓમાં તે વચેટ હતા. બાલ્યાવસ્થાથી જ તે સતેજ, બુદ્ધિવાન અને હોંશિયાર હતા. આચાર્ય જિનિસિંહસૂરિ ગુરુઆજ્ઞાથી શ્રીમાલીઓના પ્રકેશમાં વિચરતાં વિચરતાં અહીં પધાર્યો. તેમણે બાલ સુહડપાલની તેજ મુખાકૃતિ અને સતેજ બુદ્ધિ જેતાં, હિતભાવનાથી રત્નપાલ પાસે તેની માગણી કરી. પિતા રત્નપાલે પણ તેના સહર્ષ સ્વીકાર કરી પુત્ર સુહડપાલને ગુરુચરણે સમર્પિત કર્યો. વિ. સં. ૧૩૨૬માં શ્રી જિનિસંહસૂરિએ તેને ક્રીક્ષા આપી, આગમા આદિનો ઊંદ્રા અભ્યાસ કરાવ્યો. સર્વ રીતે યોગ્ય બનતાં ગુરુકેવે તેમને વિ. સં. ૧૩૪૧માં, કિઢવાણા નગરમાં, આચાર્યપદ પ્રકાન કરી શ્રી જિનપ્રભસૂરિ નામ આપ્યું; અને પોતાની પાટે સ્થાપન કરી પદ્માવતીદેવીના વિદ્યાપાઢ આપ્યા. આચાર્ય જિતપ્રભસૂરિએ પદ્માવતીદેવીની વિધિપૂર્વ સાધના કરી વિદ્યાપાઢ સિદ્ધ કર્યો. ત્યાર બાદ તેઓશ્રી દિલ્હી પધાર્યા હતા. દિલ્હીના બાદશાહ મહમ્મુદ તઘલકને ઉપદેશ આપી, તેમને કેટલીક મંત્રવિદ્યા સિદ્ધ કરી બતાવી, પોતાનો ભક્ત બનાવ્યો હતો. આથી જૈનધર્મની સારી એવી પ્રસાવના થઈ હતી. દિલ્હીમાં તેમના દ્વારા અનેક ચમત્કારી ઘટનાએ અની હતી. બાદશાહની ખેતમની વ્યંતર પીડા દૂર કરી. એક સાંઈ–ફેઈરે બાદશાહની સબામાં

પોતાની કુલહ (ટાપી) ઉડાડી આકાશમાં અદ્ભર ચડાવી દીધી. આચાર્ય શ્રીએ રંજોહરહા માેકલી તે મારફત ટાપીને નીચે ઉતારી દીધી. કાેઈ પંડિતે પોતાની વીંટી આચાર્ય શ્રીના એાઘામાં છુપાવી દીધી. આદશાહે સૌની જડતી લીધી ત્યારે તે વીંટી પેલા પંડિતની પાઘડીમાંથી જ નીકળી, બાદશાહેની પણ કેટલીક જિજ્ઞાસાને આચાર્ય શ્રીએ ચમતકારા દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી ખતાવી હતી. તેમણે કલાલના ધંધા કરતા ખેં કેલવાલાને તે ધંધા છાેડાવી જૈન બનાવ્યા હતા.

શ્રી જિનપ્રભસ્રિએ સં. ૧૩૪૯માં નાગેન્દ્રગચ્છીય આચાર્ય મિલ્લિયેણુસ્રિ પાસે ન્યાયના અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમને 'ઘૂર્ણુ સરસ્વતી' અને 'પ્રત્યક્ષ સરસ્વતી' એમ બે બિરુદો મળ્યાં હતાં. શ્રી જિનપ્રભસ્રિરને એવી પ્રતિજ્ઞા હતી કે, હંમેશા એાછામાં એાછી પાંચ નવી ગાથાએા રચ્યા પછી જ આહાર લેવા. આથી જ તેમણે રચેલા ઘણા લેવા અને સ્તોત્રા મળે છે. તેમાંના કેટલાક લેવા નીચે પ્રમાણે છે.

૧. વિવિધ-તીર્થ કલ્પ (સંસ્કૃત-પ્રાકૃત, સં. ૧૩૨૭ થી ૧૩૮૯). ૨. કાત ત્ર-વિબ્રમ-ઠીકા (સં. ૧૩૫૨-દિલ્હીમાં રચી). ૩. દ્રયાશ્રયકાવ્ય (શ્રેણિકચરિત્ર) (સંસ્કૃતમાં, સં. ૧૩૫૬માં). ૪. વિધિમાર્ગ -પ્રપા (સં. ૧૩૬૩, અયોધ્યામાં રચી). ૫. સિદ્ધાંત આગમ રહસ્ય. ૬. સંદેહવિષોષધિ (સં. ૧૩૬૪, અયોધ્યામાં રચી). ૭. સાધુ પ્રતિક્રમણવિધિ (સં. ૧૩૬૪માં). ૮. ભયહર સ્તાત્ર-ઠીકા (સં. ૧૩૬૫માં). ૯. ઉવસગ્ગહરવૃત્તિ (સં. ૧૩૬૫, અયોધ્યામાં). ૧૦. અજિત-શાંતિ-વૃત્તિ (સં. ૧૩૬૫, અયોધ્યામાં). ૧૧. સપ્તરમરણ વૃત્તિએન (સં. ૧૩૬૫ અયોધ્યામાં). ૧૨. પંચપરમેષ્ઠિ સ્તવ. ૧૩. સ્રિમંત્ર-પ્રદેશવિવરણ (સ્હસ્યકલ્પદ્રમ). ૧૪. વીરસ્તુતિ-સ્વર્ણસિદ્ધિ સ્તવાવચૂરિ (ચાંથપ્રમાણ: ૯૦) (સં. ૧૩૮૦માં). ૧૫. સંસ્કૃતપ્રાકૃત-સ્તવનો-સ્તાત્રો. ૧૬. અપભ્રાંશ ભાષાના ચંથા-સ્તાત્રો. ૧૭. નેમિનાથ-મુનિસુવ્રત-જન્માભિષેક. ૧૮. દ્રયક્ષરનેમિસ્તવ. ૧૯. પદ્માવતીચતુષ્પદિકા.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ આચાર્ય જિનસેનસૂરિના શિષ્ય શ્રી મલ્લિષેણુસૂરિને 'ક્ષેરવપદ્માવર્તા-કલ્પ' રચવામાં અને આચાર્ય ઉદયપ્રભસૂરિના શિષ્ય શ્રી મલ્લિષેણુસૂરિને 'સ્યાદ્ધાદમંજરી' રચવામાં મદદ કરી હતી. મલધારી આચાર્ય રાજશેખરસૂરિ તેમની 'ન્યાયકંદલી'ના વિદ્યાર્થી' હતા ને એ જ આચાર્યો 'ન્યાયકંદલી–વૃત્તિ ' રચી હતી. આચાર્ય સંઘતિલકસૂરિ પણ તેમની પાસે ભણ્યા હતા.

પં. રિવિધાનગિષ્યુ લખે છે કે, શ્રી જિનપ્રભસૂરિ પાટેલું પધાર્યા ત્યારે તપાગચ્છના શ્રી સામપ્રભસૂરિ જે પાયાળમાં વિરાજમાન હતા ત્યાં ઊતર્યા હતા; ને તેમણે કરેલ શાસનપ્રભાવનાની શ્રી સામપ્રભસૂરિએ પ્રશાસા કરી ત્યારે શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ પાતાની લઘુતા દર્શાવી તેમની સરળતા અને નમ્રતાનાં દર્શન કરાવ્યાં હતાં. વળી, તેમણે કેટલીક સ્તાત્રિસ્ચના શ્રી સામતિલકસૂરિને સમર્પિત કરી હતી. આમ, તેમની જ્ઞાનાપાસના, શ્રાયરચના તેમ જ જ્ઞાન-આદાનપ્રદાનની ગચ્છ- ભેદરહિત તત્પરતા, ઉદારતા અને સરળતા અદ્ભુત અને પ્રેરણાદાયક હતી. આચાર્ય જિનપ્રભસૂરિના સમય, તેમના શ્રાયામાં મળતાં સાવતાના આધારે, વિક્રમની તેરમી સદીના નિશ્ચિત થાય છે.

શ્રમણભગવંતા

પચાસ હજાર નવા જૈન બનાવનાર, જંગમ યુગપ્રધાન ભકૃારક દાદા ગુરુદેવ આચાર્ય શ્રી જિનકુશલસૃરિજ મહારાજ

આચાર્ય જિનકુશલસૂરિ ખરતરગચ્છ શ્રમણ-પરંપરામાં પ્રસિદ્ધ એવા ચાર દાદા ગુરુદેવામાં તૃતીય દાદા ગુરુદેવથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જંગમ યુગપ્રધાન, ભદારક અને અર્ધલક્ષ નવા જેના બનાવનાર પ્રતિબાધક—પ્રભાવક સ્ટરિવર હતા. શ્રી જિનકુશલસ્ટ્રરિના ગુરુ આચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિ હતા. ખરતરગચ્છમાં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના નામે ઘણા આચાર્યો થયા છે. તે સમયે ખરતરગચ્છની પાટ-પરંપરામાં દર ચાથી પાટે 'જિનચંદ્રસૂરિ' થયાનું જેવા મળે છે. મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ પછી જે જિનચંદ્રસૂરિ થયા તે ખરતરગચ્છ પદ્દાવલી મુજબ 'કલિકાલકેવલી' તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા. એ જ જિનચંદ્રસૂરિ શ્રી જિનકુશલસ્ટ્રિના ગુરુ હતા.

શ્રી જિન્દુશલસૂરિ નાકારા તીર્થ પાસેના સમીયાણા (સિવાના)ના મંત્રી, એાશવાલ કુલભૂત્રણ છાગેહર (છાજેડ) ગાત્રીય શ્રી જિલ્હાગરના પુત્ર હતા. વિ. સં. ૧૩૩૭ (૧૩૩૦)માં તેમના જન્મ થયા હતા. માતાનું નામ જયંતદેવી અને તેમનું પાતાનું જન્મનામ કરમણ 'હતું. સં. ૧૩૪૭માં શ્રી જિન્ચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી અને નામ મુનિશ્રી કુશલકીર્તિ રાખવામાં આવ્યું. દીક્ષા લીધા પછી ૩૦ વર્ષ સુધી ગુરુદેવની સેવા અને ધર્મશાસ્ત્રોના ઊંડા અભ્યાસ કર્યો. વિ. સં. ૧૩૭૫માં ગુરુ જિનચંદ્રસૂરિ નાગાર પધાર્યા, ને ત્યાં મુનિ કુશલકીર્તિ'ને વાચના-ચાર્યની પદવી આપી. વિ. સં. ૧૩૭૬માં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ કેશવણા (મારવાડ)માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા, તે પૂર્વે તેઓએ પાતાનું અયુધ્ય અલ્પ જાણી એક પત્ર શ્રી રાજેન્દ્રાચાર્યને શ્રી વિજયસિંહ ઠાકુર મારફત માકલી આપ્યા હતા. તેમાં વાચનાચાર્ય શ્રી કુશલકીર્તિ'ગણિને આચાર્યપદ આપી પાતાના પટ્ધર બનાવવાનું જણાવ્યું હતું. આથી શ્રી રાજેન્દ્રાચાર્ય શ્રી કુશલકીર્તિ'ગણિને વિ. સં. ૧૩૭૭માં પાટણમાં આચાર્યપદ્રવી આપી શ્રી જિનકુશલસૂરિ નામે ઉદ્દેશિયત કર્યા ને શ્રી જિનચંદ્રસૂરિની પાટે સ્થાપ્યા.

આચાર્ય જિનકુશલસૂરિએ વિ. સં. ૧૩૮૦માં શા. તેજપાલના સંઘ સાથે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરી. નવમી દ્રંકમાં માનતુંગ નામના જિનપ્રાસાદમાં ભગવાન ઋષભદેવની ૨૭ આંગળપ્રમાણ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સં. ૧૩૭૭માં ભીલડિયામાં ભુવનપાલના ૭૨ દેરીવાળાં જિનાલયમાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીની, જેસલમેરમાં જસધવલે ભરાવેલા ચિંતામણે પાર્થનાથની અને જાલેરના કિલ્લામાં ભગવાન પાર્થનાથની પ્રતિમાની તેમણે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. શ્રી જિનકુશલસૂરિનાં વિહારનાં મુખ્ય ક્ષેત્રો સિંધ અને રાજસ્થાન હતાં. તેઓ પ્રભાવી અને ચમતકારી આચાર્ય હતા. ભક્તોની મનોકામના પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન હતા. આજે પણ તેમની પાદુકા (પગલાં) ભક્તિભાવથી પૂજવામાં આવે છે. તેમના પરિવારમાં આ૦ જિનપ્રભસૂરિ, ઉપા૦ લિખ્યનિધાન, ઉપા૦ વિનયપ્રભ, ઉપા૦ વિવેકસમુદ્ર, ઉપા૦ જયસાગર વગેરે ૧૨૦૦ સાધુએા હતા. તેમના ઉપદેશના પ્રભાવે પચાસ હજાર જૈન બન્યા હતા. શ્રી જિનકુશલસૂરિએ ચૈત્યવંદનકુલક-

વૃત્તિ વગેરે શ્રંથા બનાવ્યા હતા. તેમના શિષ્ય ઉપાવ વિનયપ્રભે વિ. સં. ૧૪૧૨માં 'ગૌતમ-સ્વામીના રાસ ' રચ્યાે, જે આજે ઘેર ઘેર વ'ચાય છે.

શ્રી જિનકુશલસ્ર્રિના સ્વર્ગવાસ હાલ પાકિસ્તાનમાં આવેલા દેવરાજપુર (દેશહર)માં વિ. સં. ૧૩૮૯માં થયા હતા. ત્યાં એક સ્તૂપ ખનાવવામાં આવ્યા હતા. પણ હાલમાં તે નથી. ખરતરગચ્છની અનેક શ્રામ–નગરામાં આવેલ દાદાવાડીમાં શ્રી જિનકુશલસ્ર્રિની પાદુકા પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવી છે.

આધારભૂત–પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક ગ્રંથ 'પ્રબંધચિન્તામણિ'ના રચયિતા આચાર્ય શ્રી મેરુતું ગસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય મેરુતું ગસૂરિ સમર્થ ઇતિહાસવિદ્ અને મહાન શ્ર'થકાર હતા. 'પ્રબ'ધ-ચિ'તામણિ ' શ્ર'થનાં આલેખનથી તેમણે સારી એવી પ્રસિદ્ધિ અને ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યા છે. જૈન ઇતિહાસ અને ગુજરાતના ઇતિહાસના તજજ્ઞોને એક આધારભૂત અને પ્રમાણભૂત શ્ર'થ આપીને તેમને મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રી મેરુતું ગસૂરિના ગૃહસ્થજીવનની કાઈ વિગતા મળતી નથી. જ્યારે સાધુજીવનની તેમના ગુરુ, ગચ્છ અને પાટપરંપરાની વિગતા જ પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓશ્રી ચંદ્રકુળની શાખા રાજગચ્છમાં થયેલા આચાર્યોમાં એક આચાર્ય હતા. આચાર્ય નન્નસૂરિથી રાજગચ્છ નીકળ્યા હતા. તેમની નવમી પાટે શીલભદ્રસૂરિ, દસમી પાટે શ્રી ચંદ્રસૂરિ અને તેમના પ્રશિષ્ય શ્રી ચંદ્રપ્રભ-સૂરિના છે પદ્ધરામાં બીજા પદ્ધર શ્રી મેરુતું ગસૂરિ હતા. તેમના શિષ્ય શ્રી ગુણુચંદ્રસૂરિ પદ્ધર અને જ્ઞાનની ઉત્તમ રચિવાળા હતા.

સાહિત્ય : આચાર્ય મેરુતું ગસૂરિની સમર્થ વિદ્વત્તા ઇતિહાસ–લેખનથી પ્રગટ થઈ છે. તેમણે 'મહાપુરુષચરિત્ર ' નામના શ્ર'થનું નિર્માણ કર્યું' હતું. 'પ્રખંધ ચિંતામણિ 'ની જેમ આ કૃતિ પણ ઇતિહાસ સાથે સંબંધવાળી છે. આ કૃતિમાં પ્રથમ તીર્થ' કર શ્રી ઋષભદેવ, સાળમા શ્રી શાંતિનાથ, બાવીશમા શ્રી નેમિનાથ, તેવીશમા શ્રી પાર્શ્વનાથ અને અંતિમ–ચાવીશમા શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર લખેલ છે. ઇતિહાસરસિક પાઠકા માટે આ અત્યંત ઉપયોગી શ્રંથ છે.

આચાર્ય મેરુતું ગસ્રિરના 'પ્રબંધિંચ તામણિ,' ચંધ જૈન તેમ જ ગુજરાતના ઇતિહાસની વિપુલ સામગ્રીથી પરિપૂર્ણ છે. જૈન ઇતિહાસની સામગ્રીને વિસ્તૃત રૂપે બતાવનારા પ્રમાણુબૂત અને આધારબૂત જ ચાર શંથા માનવામાં આવે છે: (૧) પ્રભાવકચરિત્ર, (૨) પ્રબંધિંચ તામણિ, (૩) પ્રબંધકાશ અને (૪) વિવિધ તીર્થ કલ્પ. આ શંથા એક બીજાના પ્રક પણ છે. તેમાં 'પ્રબંધિંચ તામણિ,'નું વિવેચન સંક્ષિપ્ત અને સામાજિક શૈલીમાં છે. આ શંથના નિર્માણમાં આચાર્ય શ્રી મેરુતું ગસ્ર્રિને વિદ્રાન ધર્મ દેવ, કે જે તેમના ગુરુબ્રાતા ને સ્થવિર હતા તેમના

સહયોગ મળ્યા હતો. આચાર્ય મેરુતું ગસ્ર્રિના શિષ્ય શ્રી ગુણચંદ્રસ્ર્રિએ આ ગ્રંથની પ્રથમ પ્રતિક્ષિપિ તૈયાર કરી હતી. શ્રી રાજશેખરના 'પ્રબ'ધંકાશ'માં 'પ્રબ'ધચિ'તામણિ 'ના ઉપયોગ થયા છે. આ ગ્રંથનું નિર્માણ વઢવાણમાં થયું હતું. આ ગ્રંથ વિ. સં. ૧૩૬૦માં પૂર્ણ થયા હતો એ આધારે શ્રી મેરુતુંગસ્ર્રિ વિક્રમની ચૌદમી સદ્દીના વિદ્વાન સિદ્ધ થાય છે.

દર્શન અને તર્કશાસ્ત્રના સમર્થ જ્ઞાતા, જ્યાતિષ અને વાદવિદ્યામાં નિપુણ, અનેક શ્રમણાના વિદ્યાપુરુ, વિવિધ વિષયના ગ્રાંથાના વૃત્તિકાર ને અવચૂરિકાર, અહંકાર–રાષ અને નિંદાથી સદાય અલિપ્ર

આચાર્ય′શ્રી ગુણરત્નસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય ગુણરત્નસૂરિ દર્શન અને તર્કશાસ્ત્રના સમર્થ જ્ઞાતા, વિવિધ વિષયના શ્રાંથના ટીકાકાર અને અવચૂરિકાર, અનેક શ્રમણેાના વિદ્યાગુરુ તથા અહેકાર, રાષ અને નિંદાથી પર એવા ઉત્કૃષ્ટ સંયમી હતા.

શ્રી ગુણરત્નસૂરિ તપાગચ્છ શ્રમણપર'પરાના પટ્ધર શ્રી દેવસુંદરસૂરિના શિષ્ય હતા. તેમના ગુરુ પ્રત્યેના આદરભાવ કેવા અનન્ય હતા તે આચાર્ય દેવસુંદરસૂરિના ટૂંકાક્ષરી પરિચય (ગુરુપર્વક્રમ : શ્લોક : પર)માં જણાય છે : " તેમનામાં દોષો હતા જ નહીં, આથી દુર્જના તેમની નિંદા કરી શકતા નહોતા; અને તેમના ગુણા અગણિત હતા." તપાગચ્છ પટ્ટાવલી પ્રમાણે શ્રી સુધર્માસ્વામીની ૪૯મી પાંટે શ્રી દેવસુંદરસૂરિ થયા હતા. શ્રી દેવસુંદરસૂરિના પરિવારમાં ૮૪ પદવીધરા હતા, તેમાં પાંચ મુખ્ય આચાર્યો હતા; તેમાંના એક શ્રી ગુણરત્નસૂરિ હતા.

શ્રી ગુણરત્નસૂરિનું ચારિત્ર અતિ નિર્મળ હતું. તેમનામાં અભિમાન, ક્રાેધ, વિકથાના સદંતર અભાવ હતો. તેઓ ગ્રંથનું હાદ સમજવામાં તીક્ષ્ણ ઝુદ્ધિવાળા તથા વ્યાકરણ, તર્ક અને દર્શનશાસ્ત્રમાં પારંગત હતા. તેમની પાસે ઘણા મુનિવરા વ્યાકરણ, સાહિત્ય, જ્યાતિષ અને જિનાગમ ભથ્યા હતા. શ્રી ગુણરત્નસૂરિ જ્યાતિષ અને વાદવિદ્યામાં પણ નિપૃણ હતા. વિ. સં. ૧૪૪૨માં, ખંભાતમાં, તેઓશ્રીની આચાર્યપદવી મહામહાત્સવપૂર્વક થઈ હતી.

ત્ર થરચના : શ્રી ગુણ્રત્નસૂરિએ સારા પ્રમાણમાં ગ્ર'થા રચ્યા છે. તેમાં 'ક્રિયાર્તન-સમુચ્ચય ' અને 'તક^૧રહસ્યદીપિકા '—આ બે ગ્ર'થા પ્રસિદ્ધ અને મહત્ત્વપૂર્ણ છે. તેમની ગ્ર'થરચનાએા નીચેની વિગતે છે :

(૧) કલ્પાંતર્વાચ્ય : આ તેમની સર્વ પ્રથમ રચના છે. આ ગ્રંથમાં પશુંષણ પર્વાસધના અને કલ્પસ્ત્રત્રશ્રમણની ઉપયોગીતા બતાવી છે. ગ્રંથમાંની કથાએ રાચક અને હુદયસ્પર્શી છે. આ ગ્રંથની રચના વિ. સં. ૧૪૫૭માં થઈ હતી. (૨) ક્રિયારત્નસમુચ્ચય : તે વ્યાકરણને લગતો શ્ર. ૩૮ ગ્રંથ છે. તેમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સિદ્ધહેમવ્યાકરણ (શાળ્દાનુશાસન)માંથી ઘણાં જ અગત્યનાં ધાતુઓ લઈ, તેનાં દશ ગણનાં ગણવારરૂપા આપ્યાં છે. પ્રયાગા અને ઉદાહરણા સાથે ધાતુઓનાં રૂપા બતાવવાથી આ શ્રંથ વિશેષ ઉપયોગી બન્યા છે. આ શ્રંથની સ્થના વિ. સં. ૧૪૬૮માં આ શ્રંથની ઇડરમાં થઈ હતી. શ્રેષ્ઠિ ગાવિંદ અને શ્રુતભક્ત વિશલદેવે સપરિવાર સં. ૧૪૬૮માં આ શ્રંથની ૧૦ પ્રતિલિપિઓ કરાવી હતી. (૩) તર્ક રહસ્યદીપિકા : શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત 'ઘડ્દર્શનસમુચ્ચય' ઉપરની છૃહદ્દવૃત્તિ (ઠીકા) છે. 'દર્શન' ઉપરના શ્રેષ્ઠ શ્રંથામાંના આ એક શ્રંથ છે. ઉપરાંત, શ્રી ગુણરત્નસૂરિએ અન્ય પૂજ્યોના અને ભિન્ન ભિન્ન વિષયના શ્રંથા પર રચેલ અવયૂરિઓમાં ૧. સપ્તિકા, ૨. કર્મ શ્રંથો, ૩. ચાર પયન્ના (આતુર પ્રત્યાખ્યાન, ચતુઃશરણ, સંસ્તારક અને ભક્તપરીક્ષા) પર અવયૂરિ, છૃહદ્દનવ્ય–ફ્ષેત્રસમાસ પર અવયૂરિ અને નવતત્ત્વ પર અવયૂરિ રચી છે. આ બધી અવયૂરિની રચના વિ. સં. ૧૪૫૭ અને ૧૪૫૯ દરમિયાન થઈ હતી.

શ્રી ગુણરત્નસૂરિની આચાર્યપદવી અને ગ્ર'થરચનાની સ'વતા જોતાં તેએા વિક્રમની પ'દરમી શતાષ્કીમાં થયાનું નિશ્ચિત થાય છે.

જિનશાસનના સર્વાંગી ઉત્કર્ષને ચરિતાર્થ કરનારા, સમર્થ, પ્રભાવી, પ્રતાપી, ધર્મ ધુર ધર, શાસન જ્યાતિર્ધર

આચાર્યશ્રી સામસુંદરસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય સામસું દરસૂરિજી જ્ઞાની, ગુણવાન, મધુરભાષી, અમાઘ ઉપદેશક, ક્ષમાશીલ, શિષ્યવત્સલ અને મહાન ધર્મ પ્રભાવક હતા. તેઓશ્રીના વરદ્દ હસ્તે અનેક પ્રતિષ્ઠાએા, સંઘયાત્રાએા, પદપ્રદાના, દીક્ષાએા આદિ ધર્મ કાર્યો સુસંપન્ન થયાં હતાં. શ્રી સામસું દરસૂરિજી તપાગચ્છ શ્રમણ-પરંપરામાં આચાર્ય દેવસું દરસૂરિજીની પાંદે ગચ્છનાયક થયા હતા. તેમના દીક્ષાગુરુ આચાર્ય જયાન દસૂરિ હતા અને વિદ્યાગુરુ શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ હતા.

શ્રી સામસું દરસ્ર્રિજીના જન્મ વિ. સં. ૧૪૩૦માં, પાલનપુરમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ સજ્જનસિંહ, માતાનું નામ માહ્લણદેવી અને તેમનું જન્મનામ સામચંદ હતું. જન્મથી જ તેમનામાં શુલ લક્ષણના પરિચય મળતા હતા. વિ. સં. ૧૪૩૭માં, માત્ર આઠ વર્ષની વયે, દીક્ષા અંગીકાર કરી. આચાર્ય જયાન દસ્રિએ દીક્ષા આપી મુનિ સામસું દર નામે ઘાષિત કર્યા. તેઓશ્રી શાસ્ત્રાધ્યયનમાં તીલ રુચિથી અને સમર્થ બુદ્ધિખળથી સત્વરે વિકાસ કરતાં ગયા, અને તેથી તેમને આચાર્ય જ્ઞાનસાગરસ્રિના સાંનિધ્યે સાંખ્યા. ક્રમે ક્રમે તેઓશ્રી ગ્રાનસંપ્રાપ્તિમાં એટલા પારંગત થયા કે વિ. સં. ૧૪૫૦માં તેમને ઉપાધ્યાયપદ અપેલુ કરવામાં આવ્યું; અને વિ. સં. ૧૪૫૦માં તેમને ઉપાધ્યાયપદ અપેલુ કરવામાં આવ્યું; અને વિ. સં. ૧૪૫૦માં, માત્ર ૨૭ વર્ષની વયે, પાટલુમાં, શેઠ નરસિંહ એાસવાલે કરેલા અદ્લુત મહાત્સવપૂર્વક શ્રી દેવસું દરસ્ર્રિએ તેમને આચાર્ય પદથી અલક્ષ્ય કહ્યાં.

તે સમયે જિનશાસનના ઉદ્ધાર–ઉત્કર્ષ કરવામાં આચાર્ય સામસું દરસૂરિ શ્રી ગૌતમસ્વામી

શ્રમણભગવ તા

જેવા મનાતા હતા. તેમણે રાણકપુર તીર્થ અને પાસીના તીર્થની સ્થાપના કરી હતી. ઘાણેરાવના સંઘવી ધરણાશાહે રાણકપુરમાં 'નલિનીગુલ્મ ' સમાન 'ત્રૈલાકચદીપક ' નામના ત્રણ માળના ૪૫ ફૂટ ઊંચા ચતુર્મુ' જનપાસાદ અંધાવી, તેમાં વિ. સં. ૧૪૯૬ના ફાગણ વિદ પાંચમે શ્રી સામસુંદરસૂરિના હસ્તે ભગવાન ઋષભદેવની ચૌમુખ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા–પ્રતિષ્દા કરાવી હતી. આ જિનપાસાદ ભારતીય સ્થાપત્યકલાના અંજેડ નમૂના છે. રાણકપુર વસનાર મેવાડના રાણા કુંભાજી આચાર્યશ્રીના ભક્ત હતા. તેમણે પણ આ જિનપાસાદમાં બે સ્તંભા ખનાવ્યા હતા.

પોસીનાના નગરશેઠ વિજયસિંહને ગાપાલ નામે પુત્ર હતા, જે મોટા કાનેશ્વરી, પરાપકારી અને સત્યવાદી હતા તેણે પાસીનામાં ભગવાન પાર્શ્વનાથના બે મંડપવાળા જિનપ્રાસાદ ખંધાવી, તેમાં વિ. સં. ૧૪૭૭માં શ્રી સામસું દરસૂરિના હસ્તે ભગવાન પાર્શ્વનાથ વગેરે જિન- ખિંબાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેમના પુત્ર અર્જુને પણ વિ. સં. ૧૪૯૧માં આચાર્યશ્રી પાસે ભગવાન ઋષભદેવની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તે ઉપરાંત આચાર્યશ્રીએ વીશા પારવાડ શાહ ધ્લાજએ પાસીનામાં બંધાવેલ, ભગવાન શાંતિનાથ, ભગવાન નેમિનાથ, ભગવાન મહાવીરસ્વામી વગેરે જિનપ્રાસાદાની પ્રતિષ્ઠા પણ કરી હતી. આમ, ત્યારથી પાસીના તીર્થ બન્યું છે.

માંડવગઢના બાદશાહ ગ્યાસુદ્દીનના કામદાર સાની સંગ્રામસિંહ વિ. સં. ૧૪૭૦માં આગાર્ય સામસું દરસૂરિને માંડવગઢમાં પધરાવી, ચામાસું કરાવ્યું હતું. અને તેમની પાસેથી 'ભગવતીસૂત્ર-દીકા'નું વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું હતું. તેમાં આવતા ૩૬૦૦૦ 'ગાયમા' (ગૌતમ) શખ્દદીઠ તે છે તથા માતા અને પત્ની તરફથી ૬૩૦૦૦ સાનામહારા મૂકી હતી. અને આગાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી એ રકમમાંથી સાનેદી અને રૂપેરી શાહીથી ચિત્રાવાળી 'કલ્પસૂત્ર' તથા 'કાલિકા-ચાર્ય'ની અનેક પ્રતો લખાવી; તેમાંથી ત્યાં ચામાસું રહેલા મુનિવરાને એક એક પ્રત વહારાવી અને સંઘના શ્ર'થભંડારામાં પણ ઘણી પ્રતો મૂકી વળી, સાની સંગ્રામસિંહ આગાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી માંડવગઢમાં વિ. મં. ૧૪૭૨માં ભગવાન સુપાર્થનાથના અને મક્સી પાર્ધાનાથના જિનપ્રાસાદ ળ ધાવ્યો; તેમ જ જીદા જીદા સ્થાનામાં ૧૫ જિનમ દિરા ળ ધાવ્યાં અને ૫૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી, તેમ જ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી, તેમ જ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી, તેમ જ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી, તેમ જ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી, તેમ જ આ પ્રદેશમાં ૨૧ જિનમ દિરાના છાલી કરી અપાસે ભાવતા સ્થાના સાંતિનાથના જિનપ્રાસાદની પણ પૂજ્યશ્રીથી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

ઇડરના રાવ પૂંજાજીના માનીતા ઇડરના નગરશેઠ સંઘવી વત્સરાજ એાસવાલનો પુત્ર ગોવિંદ શ્રી સામસુંદરસૂરિના પરમ લક્ત હતા. તેણે સૂરિમહારાજના ઉપદેશથી શત્રુંજય, ગિરનાર, સાપારક, તારંગા વગેરે તીર્થાના સંઘ કાઢ્યા હતા, અને તારંગા તીર્થમાં 'કુમારવિહાર જિનપ્રાસાદ'ના જોણે દ્વાર કરાવી તથા લગવાન અજિતનાથની નવી પ્રતિમા લરાવી, વિ. સં. ૧૪૭૯માં મોટા સંઘ એકત્રિત કરી, આચાર્ય સામસુંદરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આ મહાત્સવમાં સૂરિજીના પરિવારના ૧૮૦૦ સાધુએા હાજર હતા અને ભાવિકાની ઉપસ્થિત પણ ઘણી માટી હતી.

300

અમદાવાદના બાદશાહ અહમદશાહના માનીતા સંઘવી ગુણરાજ એાશવાલ આચાર્ય શ્રીના અન્ય લક્ષ્ત હતા. તેણે વિ. સં. ૧૪૭૭માં બાદશાહનું ફરમાન મેળવી, શ્રી સામસું દરસૂરિની અધ્યક્ષતામાં શત્રું જય તીર્થના છ 'રી પાળતા માટે સંઘ કાઢ્યો અને યાત્રાસંઘ સાથે શત્રું જય, મહુવા, પ્રભાસપાટણ, ગિરનાર વગેરેની યાત્રા કરી હતી. તેમના પુત્રા ગજરાજ, મહીરાજ અને બાહરાજે ચિત્તોડગઢમાં રાજા માકલસિંહની સંમતિથી રાજા અલ્લરના સમયના જૈન વિજય-કીર્તિ' સત્તેનો જાણે હાર કરાવી તથા પાસેના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના દેરાસરના મૂળમાંથી જાણે હાર કરાવી તેમ જ બીજી ચાર દેરીએા નવી બનાવી, તેમાં વિ. સં. ૧૪૮૫માં આચાર્ય સામસું દરસૂરિના હાથે ભગવાન મહાવીરસ્વામી વગેરેની જિનપ્રતિમાએાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. સંઘવી ગુણરાજના નાનાભાઈ નાનુભાઈ (આંબાકે) પત્ની, પુત્ર અને ધન છાંડીને પ્. સામસું દરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી, જેમનું નામ પં. નંદીરતન ગણિ હતું.

શા. મેઘજ એાસવાલે આચાર્યજ્રીના ઉપદેશથી પાવાગઢમાં ભગવાન સંભવનાથના દેશસરમાં ૮ દેરીએા બંધાવી, સાપારામાં જિનપ્રાસાદના છર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા, સુલતાનપુરમાં ઉપાશ્રય ખંધાવ્યા અને ૨૪ પ્રતિમાએાની અંજનશલાકા કરાવી, મહીકાંઠામાં ૨૪ વાર અમારિ પળાવી, અને વિ. સં. ૧૪૯૮માં 'જૈન સિદ્ધાંત ભંડાર'ની સ્થાપના કરી. વડનગરમાં વીશા પારવાડ સંઘવી દેવરાજે ભરાવેલા સાત ધાતુના ભગવાન અભિન દસ્વામીની માટા જિનપ્રાસાદમાં પ્રતિષ્ઠા કરી. ચિત્તૌડમાં વીસલશાહ એાશવાલના જિનાલયમાં ભગવાન શ્રેયાંસનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તેમના પત્ની ખીમાદે તથા પુત્ર ચંપકે ભરાવેલ ભગવાન કલ્પદ્રમ પાર્શ્વનાથની ૯૩ આંગળ ઊંચી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમ જ ખીમાદેએ આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી દેશના સઘળા જૈનાને 'સાકરની લહાણી ' કરી હતી. વળી, શ્રી સામસું દરસૂરિ મહારાજના ઉપદેશથી પાટણના શેઠ કર્મસિંહ શ્રીમાલીના વ'શજ શેઠ ગાેવિંદ અને તેના પુત્ર નાગરાજે આગમગ્ર'થા તાડપત્ર પર લખાબ્યા હતા. હડાળાના શેઠ ધરમશી પારવાંડે પાટણમાં મોટા શ્રાંથભંડાર સ્થાપ્યા અને તેના માટે સં. ૧૪૭૪માં એક લાખ શ્લાેકાત્મક આગમગ્રંથા અને સં. ૧૪૮૧ સુધીમાં બે લાખ શ્લાેકાત્મક ત્રાંથા લખાવ્યા. અન્ય પણ અનેક ગ્રાંથા જુદા જુદા ભાવિકાએ આચાર્ય શ્રીના ઉપદેશથી લખાવ્યા હતા. શ્રી સામસ દરસૂરિના સમયમાં ઘણા ગ્રાંથભંડારા સ્થપાયા હતા અને વિવિધ વિષયના ઘણા શ્રંથા લખાયા હતા. ઉપરાંત, તેમના સમયમાં તાડપત્રીય પાનાં પરથી કાગળ પર પણ અનેક ગ્રંથા લખાવવામાં આવ્યા હતા.

પૂ. શ્રી સામસું દરસૂરિના હસ્તે અનેક પદવીઓ અને દીક્ષાઓ થઇ હતી. તેઓ શ્રીની આગ્રામાં તપાગચ્છની સું દર, કીતિ, રાજ, શેખર, નંદિ, સાગર, દેવ, મંડન, રતન, જય, હંસ, વર્ધન, મૂર્તિ, ભૂષણ, વીર, ભદ્ર, ધર્મ, ચંદ્ર, સિંહ, સેન, સામ વગેરે લગભગ ૫૦ થી વધુ શાખાઓના ૧૮૦૦ શ્રમણા હતા. એ સમયમાં પદ—પ્રદાનના માટા ઉત્સવા ઉજવાતા અને શ્રાવકા પણ એટલા ભક્તિવાન અને પ્રભાવનાશીલ હતા કે આવા પ્રસંગામાં છૂટે હાથે દ્રવ્યના સદ્વ્યય કરતા. વડનગરમાં દેવગિરિના સંઘવી દેવરાજે ૨૭૦૦૦ રૂા. ખરચી મોટા ઉત્સવ કર્યા હતા; અને તેમાં આચાર્યશ્રી સામસું દરસૂરિએ ઉપાર માહનનં દને આચાર્ય પદવી આપી, આચાર્ય મૃનિસું દરસૂરિ

શ્રમણભાગવ'તા

નામ આપી પાતાની પાંટે સ્થાપ્યા હતા. એવા જ મહાત્સવપૂર્વક શ્રી જયચંદ્રસૂરિ, શ્રી ભુવન-સુંદરસૂરિ, શ્રી જિનસુંદરસૂરિ વગેરેને આચાર્યપદવીએ અને શ્રી ચારિત્રરતન, શ્રી રતનમંડન, શ્રી જિનમંડન, શ્રી હેમહંસ, શ્રી સામદેવ, શ્રી વસુનંદન, શ્રી સુધાનંદન, શ્રી વિશાલરાજ વગેરેને ઉપાધ્યાયપદવી આપી હતી. એ દર્શાવે છે કે આગાર્યશ્રીને ઘણા સમર્થ શિષ્યા–પ્રશિષ્યા હતા.

શ્રી સામસું દરસૂરિ લાેકપ્રિય હતા, તેમ સર્વ ગચ્છપ્રિય પણ હતા. તેમણે વિશાળ શ્રમણ-સમુદાય માટે, ઉત્કૃષ્ટ સંયમ પાળવા માટે, 'સાધુમર્યાદા પટ્ક ' અનાવ્યું હતું. બીજા ગચ્છવાળા તેમની પાસે પ્રાયશ્ચિત લેવા આવતા. તેમણે કચ્છના ચાળારી ગામમાં કાેઈએ ઇર્ષાથી માેકલાવેલા માણસને શાંત બનાવી ઉપદેશ આપતાં, તે દીક્ષા લઈ આચાર્ય શ્રીના શિષ્ય બની ગયા હતાે.

પૂ. આચાર્ય શ્રીએ વિશાળ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું છે, જેમાં મુખ્ય મંથા આ પ્રમાણે છે: ૧. ચૈત્યનં દનભાષ્ય-અવચૂરિ, ૨. કલ્પાન્તર્વાચ્ય, ૩. ચતુર્વિ'શ જિનભવાતકીર્તાન સ્તવ, ૪. નવખંડ પાર્શ્વનાથાષ્ટ્રક-સાવચૂરિ, ૫. યુગાદિજિનસ્તાત્ર, ૧. યુષ્મત્ શબ્દનવસ્તવ, ૭. અસ્મત્ શબ્દનવસ્તવ, ૮. ભાષ્યત્રયચૂર્ણિ, ૯. કલ્યાણસ્તવ, ૧૦. યતિજીતકલ્પરત્નકેશ, ૧૧. આરાધનારાસ, ૧૨. અર્બૂ દકલ્પ-નેમિનાથ નવરસફાગ, ૧૩. ઉપદેશમાલા-બાલાવબાધ, ૧૪. સ્થૂલિભદ્રફાગ, ૧૫. યોગશાસ્ત્ર બાલાવબાધ, ૧૧. ષડાવશ્યક બાલાવબાધ, ૧૭. નવતત્ત્વ બાલાવબાધ, ૧૮. આરાધના-પતાકા બાલાવબાધ, ૧૯. ષષ્ટિશતક બાલાવબાધ વગેરે. આચાર્ય શ્રી ગુજરાતી ભાષાના પ્રાચીન ગદ્યના આદ્ય પુરસ્કર્તા હતા.

આચાર્ય શ્રીએ વિ. સં. ૧૫૦૧માં નાડાલમાં ચાેમાસું કર્યું હતું. આ ચાેમાસામાં તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા. (નાેંધ: આચાર્ય શ્રી સાેમસું દરસૂરિજીનું વિગતવાર સંપૂર્ણ જીવન જાણવા માટે તેમના શિષ્ય પં. પ્રતિષ્ઠા સાેમગણિ કૃત 'સાેમ-સાભાગ્ય કાવ્ય' જોવું.)

અદ્દભુત અને અજેડ એવા વિજ્ઞષ્તિરૂપ 'ત્રિદશતર'ગિણી ' ગ્રંથના સર્જ'ક, સહસ્રાવધાની, આગમના અગાધ જ્ઞાની, મંત્ર–વિદ્યા–સિંદ્ધ, વૈવિધ્યપૂર્ણ ગ્રંથાના રચયિતા અને મહાન શાસનપ્રભાવક

આચાર્ય′શ્રી મુનિસું દરસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય મુનિસું દરસૂરિ સહસાવધાની; ન્યાય, વ્યાકરણ, કાવ્ય અને આગમાના સમર્થ જ્ઞાની; મંત્રવિદ્યા–સિદ્ધ; 'અમારિ' પ્રવર્તાવનાર; જગતભરમાં અજેડ એવાં 'ત્રિદરાતર'ગિણી' નામના વિજ્ઞપ્તિપત્રના આલેખનકાર; વૈવિધ્યપૂર્ણ અને વિશિષ્ટ ય'થાના સર્જંક અને મહાન શાસનપ્રભાવક આચાર્ય હતા.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિના ગુરુ શ્રી સામસુંદરસૂરિ હતા. ળ[°]ને આચાર્યો શ્રી સુધર્માસ્<mark>વામીની</mark> પાટપર પરામાં અતુક્રમે પ૦મી પાંટે અને પ૧મી પાંટે થયેલા પટ્ધર ગચ્છનાયક હતા. શ્રી સામસુંદરસૂરિના હસ્તે રાણકપુરમાં શ્રેષ્ઠિ ધરણાશાહે ળ'ધાવેલ જગપ્રસિદ્ધ 'ત્રૈલાકપ્રદીપક જિનપ્રાસાદ 'ની તેમ જ અન્ય અનેક સ્થાનામાં નૃતન જિનપ્રાસાદોની પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. જોર્ણો દ્વારા, ગ્રંથાની સ્થાપના, સાધુમર્યાદાપટ્ટક વગેરે અનેકાનેક ધર્મકાર્યો તેમના હસ્તે થયા હતા. તેમના પરિવારમાં ૧૮૦૦ સાધુએા હતા. તેમાં શ્રી મુનિસું દરસૂરિ, શ્રી જયસું દરસૂરિ, શ્રી ભુવનસું દરસૂરિ અને શ્રી જિનસું દરસૂરિ—એ ચાર આચાર્યો હતા. તેમાં શ્રી મુનિસું દરસૂરિ અને શ્રી જિનસું દરસૂરિ—એ ચાર આચાર્યો હતા. તેમાં શ્રી મુનિસું દરસૂરિ સૌથી માટા હતા.

શ્રી મુનિસું દરસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૪૩૬માં થયા હતા. અને વિ. સં. ૧૪૪૩માં આઠ વર્ષની વયે તેમણે દીક્ષા લીધી હતી. તેઓ શ્રી દેવસું દરસૂરિના હક્તદીક્ષિત પ્રશિષ્ય, શ્રી સામસું દરસૂરિના મુખ્ય શિષ્ય અને શ્રી જયાન દસૂરિના વિદ્યા શિષ્ય હતા. તેઓ શ્રી અદ્લુત શક્તિશાળી અને અપૂર્વ સમરણશક્તિવાળા હતા. તેઓ એક સાથે જુદી જુદી એક હજાર બાબતા પર ધ્યાન આપી શકતા હતા, જેને કારણે તેઓ 'સહસાવધાની' તરીકે પ્રખ્યાતિ પામ્યા હતા. ૧૯ વર્ષની ઉંમરે તેમણે ન્યાય, વ્યાકરણ અને કાવ્ય – એ ત્રણે વિશ્વોના પરિચય આપતા 'ત્રેવેદાગોષ્ઠી' નામના શ્રંથ રચ્યો હતો. આ ઉપરાંત તેમનું આગમનું જ્ઞાન પણ અગાધ હતું. વિ. સં. ૧૪૬૬માં ગુરુદેવે તેમને વાચકપદ (ઉપાધ્યાયપદ) આપ્યું હતું. ખંભાતના સૂબા દક્ષરખાને તેમને 'વાદીગાકુલષંદ' એવું બિરુદ આપ્યું હતું. તેના અર્થ એકે, વાદીઓ રૂપી ગાકુલમાં જેઓ પતિ–સ્વામી જેવા હતા. દક્ષિણના પંડિતોએ પણ તેમને 'કાલિ સરસ્વતી બિરુદ આપ્યું હતું; અર્થાત્ કાલિકાના જુસ્સો અને સરસ્વતીની જ્ઞાનપરાકાષ્ઠાના ઉભય યોગ એટલે કાલિ સરસ્વતી.

પં. પ્રતિષ્ઠાસોમ ગણિ જણાવે છે કે, " આચાર્ય સોમસુંદરસૂરિએ વિ. સં. ૧૪૭૭ સુધી કોઈ મુનિવરને ગચ્છનાયક બનાવ્યા ન હતા. એવામાં વડનગરના ધર્મ પ્રેમી શેઠ દેવરાજ (દેવગિરિ) આચાર્ય શ્રી પાસે આવી વિનંતિ કરે છે કે, " ગુરુદેવ! આપની પાર્ટે હવે યાગ્ય ગચ્છનાયકની નિમણું ક કરા. મને લક્ષ્મીના સદ્વ્યયના લાભ મળે તેવી કૃપા કરા." ત્યારે આચાર્ય સામસું દરસૂરિએ પાતાના મુનિમંડળ ઉપર દર્ષિ ફેરલી અને ઉપાધ્યાય મુનિસું દર ગણિ ઉપર એ દર્ષિ સ્થિર થઈ. શેઠ દેવરાજ પણ જાણતા હતા કે, ઉપાધ્યાય મુનિસું દર ગણિ વિદ્યાન છે. અસ્ખલિત સંસ્કૃત ખાલી શકે છે. વાદોમાં વિજયી છે. અપૂર્વ સ્મરણ શક્તિ ધરાવે છે. શીધ કવિ છે. શ્રી દેવસું દરસૂરિની સેવામાં ૧૦૮ વાર લાંબા વિજ્ઞપ્તિ—પત્રમાં અદ્ભુત એવા ચિત્રમય શ્લોકા લખીને માકલ્યા છે. એવી કોઈ વિદ્યાશક્તિ કે કળા નથી, જે ઉપાધ્યાય મુનિસું દર ગણિમાં ન હાય. ને શ્રી સામસું દરસૂરિ પણ એ જ વાત વિચારીને પ્રસન્નતાપૂર્વ કનિર્ણય આપતાં, શેઠ દેવરાજ ત્યાંથી નીકળીને તૈયારીમાં લાગી ગયા. દેશ–દેશના શ્રીસં દોને આમંત્રણ પાઠવી આચાર્ય પદવીના મહાત્સવમાં નિમંત્ર્યા. આખા વડનગરને શણગાયું. ધવલ—મંગલ ગીતો ગવરાવ્યાં. વાજિંત્રો વગડાવ્યાં. મુનિરાજેની ઉલટલેર આગતા—સ્વાગતા કરી. અને વિ. સં. ૧૪૭૮માં, વડનગરમાં, શ્રી સામસું દરસૂરિના વરદ્દ હતે ઉપાગ મુનિસું દરગાણને આચાર્ય પદવી આચાર્ય પદવી અપાવી.

એ પછી શેઠ દેવરાજે આચાર્ય સામસું દરસૂરિની આજ્ઞા લઇ નૂતન આચાર્ય મુનિસું દર-

સૂરિની અધ્યક્ષતામાં સંઘપતિ બની, શત્રુંજય આદિ તીર્થોની યાત્રા માટે છ'રી પાળતા મેદેા યાત્રાસ'ઘ કાઢચો, ને શત્રુંજય, ગિરનાર આદિ તીર્થીની યાત્રા કરી.

શ્રી મુનિસું દરસૂરિ મહાન તપસ્વી હતા. તેઓ છટ્ઠ-અટ્ઠમ વગેરે તપ કરતા હતા. સૂરિમંત્રની તેમણે ૨૪ વાર વિધિપૂર્વ ક આરાધના કરી હતી. તેના પ્રભાવે પદ્માવતી આદિ દેવીઓ તેમને પ્રત્યક્ષ થતી તેમ જ સહાય કરતી. મેવાડમાં દેલવાડામાં થયેલ ઉપદ્રવને શાંત કરવા તેમણે ચમત્કારી નવા 'સંતિકર'' સ્તાત્રની રચના કરી હતી. સિરાહી પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા તીડના ઉપદ્રવને શમાવી આપતાં, ત્યાંના રાજા સહસ્રમલ્લે પાતાના રાજ્યમાં 'અમારિ' પ્રવર્તાવી હતી. આ ઉપરાંત, શ્રી મુનિસું દરસૂરિના ઉપદેશ અને પ્રભાવથી ચ'પકરાજ વગેરે રાજાઓએ પાતપાતાનાં રાજ્યમાં 'અમારિ' પ્રવર્તાવી હતી.

' વિજ્ઞસિપત્ર 'નું અદ્ભુત સર્જન : શ્રી મુનિસું દરસ્રિનું સું દરમાં મુંદર કાર્ય 'ત્રિદશતરં ગિણી ' નામના વિજ્ઞસિ–પત્ર છે. આ વિજ્ઞસિપત્ર તેમણે દાદાગુરુ શ્રી દેવમું દરસ્રિ પર માકલ્યા હતા. તે એટલા વિસ્તૃત અને મુંદર હતા કે જગતભરના વિજ્ઞસિપત્રના સાહિત્યમાં તેનું સ્થાન અંજોડ છે. તે લગભગ ૧૦૮ વાર લાંભા હતા. તેમાં એક એકથી ચંક તેવાં પ્રાસાદા, ચક્ર, પદ્મ, સિંહાસન, અંશાક, ભેરી, પ્રતિહાર્યાદિ અનેક ચિત્રમય શ્લોકા હતા. અને તે શ્લોકા જુદી જુદી જાતનાં વૃત્તામાં રચવામાં આવ્યા હતા. તે 'ત્રિદશતરં ગિણી 'માં ત્રણ સ્તાત્ર અને એકસઢ તરંગા હતા. તે આખા વિજ્ઞસિ–પત્ર હાલમાં ઉપલબ્ધ થતા નથી. પણ ત્રીજા સ્તાત્રના 'ગુર્વાવલી ' નામના પાંચસા કાવ્યના એક વિભાગ માત્ર મળે છે, જેમાં ચરમ તીર્થ' કર શ્રી મહાવીરસ્વામીથી તેમના સમય સુધીના તપગચ્છ આચાર્યાનું સંગ્નેપમાં વર્ણન છે. ત્રીજા સ્તાત્રના આ એક વિભાગ આટલા બધા વિસ્તૃત છે તા ત્રણે સ્તાત્ર સાથેના તે વિજ્ઞપ્તિ–પત્ર કેટલા વિશાળ હશે તેના કંઇક ખ્યાલ આવી શકશે. તેમાં અર્થગાંભીર્ય પણ અતીવ છે. આવા પ્રીઢ અને પ્રલ'ળ વિજ્ઞપ્તિ–પત્ર કેાઈએ લખ્યાનું હજી સુધી જાણવામાં આવ્યું નથી. તેા પણ જે ઉપલબ્ધ છે તે (ગુર્વાવલી) શ્રમણસં દ્યાના કડીબહ ઇતિહાસ આપી જાય છે.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિએ આ ઉપરાંત અનેક ચંચાની રચના કરી હતી, તેમાં પણ વિવિધતા અને વિશિષ્ઠતા જેવા મળે છે. તે ચંચા આ પ્રમાણે છે: ૧. ત્રૈવેઘગાષ્ઠી (વિ. સં. ૧૪૫૫ની રચના), ૨. જિનસ્તાત્ર રતનેકાશ (સં. ૧૪૫૫), ૩. શાંતસુધારસ (સં. ૧૪૫૫), ૪. શ્રી દેવસુંદરસૂરિને વિજ્ઞપ્તિ–રૂપે ૧૦૮ વાર લાંએા પત્ર [વિજ્ઞપ્તિત્રિવેણી સ્તાત્ર: ૩, તરંગ: ૬] (સં. ૧૪૬૬), ૫. એ જ વિજ્ઞપ્તિના ત્રીજા સ્તાત્રરૂપે ગુર્વાવલી, શ્લોક ૪૯૬૮ (સં. ૧૪૬૬), ૬. જયાનંદચરિત્ર–મહાકાવ્ય, શ્રંથપરિમાણ : ૭૫૦૦ (સં. ૧૪૮૩), ૭. અધ્યાત્યકલ્પદ્રુમ (સં. ૧૪૮૪), ૮. મિત્ર–ચતુષ્ક કથા (સં. ૧૪૮૭), ૯. ઉપદેશરતનાકર સ્વાપજ્ઞવૃત્તિસહિત (સં. ૧૪૮૪), ૧૦. પાક્ષિક સત્તરી, ૧૧. વનસ્પતિ સત્તરી, ૧૨. અંગુલ સત્તરી, ૧૩. સીમંધરસ્તુતિ, ૧૪. યાંગશાસ્ત્ર (ચતુર્થ પ્રકાશના બાળાવએાધ) અને ૧૫. સંતિકર સ્તાત્ર, પ્રાકૃતગાથા: ૧૩ (સં. ૧૪૯૩ કે સં. ૧૫૦૨). શ્રી મુનિસુંદરસૂરિની આ અદ્ભુત સાહિત્યસિદ્ધિયી તેઓ 'સિદ્ધસારસ્વતસૂરિ' અને 'સિદ્ધસારસ્વતકવિ' તરીકે પણ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે.

શ્રી મુનિસું દરસૂરિના શિષ્યામાં શ્રી વિશાલરાજસૂરિ, મહાે શ્રી લક્ષ્મીભદ્રગણિ, ઉપા શિવસમુદ્રગણિ, પં શુભશીલગણિ વગેરે હતા. આચાર્ય શ્રીએ પોતાના હાથે ઘણાને આચાર્યો, ઉપાધ્યાયા, પંન્યાસા, શ્રી હેમહં સગણિ વગેરે સાધુઓ—સાધ્યીઓ અને સંઘપતિઓ બનાવ્યા હતા. તેમ જ વિવિધ શક્તિવાળા શ્રમણા અને શ્રમણપરંપરા પણ આપી હતી. શ્રી મુનિસું દરસૂરિની પૂર્વે અને ઉત્તરે મળી એક સૈકા જિનપાસાદાના નિર્માણમાં, જાર્ણો દ્વારમાં, શ્રંથસર્જનમાં, શ્રંથ લખાવવામાં, શ્રંથભાં ડારા સ્થાપવામાં, રાજાઓને પ્રતિખાધી ઉપરાક્ત કાર્યોમાં સાથ આપવા, અમારિ પ્રવર્તાવવા, શ્રમણાની સંખ્યાવૃદ્ધિમાં, શ્રેષ્ઠિઓના ધર્મમાં મેં સદ્વ્યયમાં અને ધર્મમાં દેઢ શ્રદ્ધા—સમ્પન્ન બનાવવામાં દીપ્તિમાન હતો.

આવા મહાન શાસનપ્રભાવક શ્રી મુનિસુંદરસૂરિને તે સમયના ભાવિકા યુગપ્રધાન તરીકે માનતા હતા. તેમના સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૫૦૩માં કાર્તિક સુદિ ૧ને દિવસે, ૬૭ વર્ષની વધે, પલ વર્ષના ઉજ્જવળ દીક્ષાપર્યાયસહ, કારડા તીર્થમાં સમાધિપૂર્વક થયા હતા.

પ્રતિષ્ઠા, છર્ણોદ્વાર, પદપ્રદાન, ગ્રાંથભંડાર, દાનના સત્રાગારા વગેરે દ્વારા જૈનશાસનને સમૃદ્ધ બનાવનાર આવ્યાર્થ્ય્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ મહારાજ તપાગચ્છના સમર્થ સમન્વયી ગચ્છનાયક અને પ્રભાવક યુગપ્રધાન આચાર્ય હતા. તેમના પુષ્ટ્ય અને પુરુષાથ થી ગચ્છ વધુ પુષ્ટ અને પ્રભાવશાલી બન્યો હતો. તેમની પ્રેરણા અને સાંનિધ્યે અનેક જિનપ્રાસાદોનાં નિર્માણ અને જોહિહાર, યાત્રાસ દ્યા અને તીર્થો હારો, દીક્ષાએ અને પદપ્રદાના, ગ્રાંથભ ડારા અને દાનશાળાઓની સ્થાપના, ધર્મ શ્રાંથાનાં આલેખના અને ધર્માનુષ્ઠાના ઇત્યાદિ સુપેરે સમ્પન્ન થયાં હતાં. શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિના દીક્ષાગુરુ આચાર્ય મુનિચ દ્રસૂરિ હતા. શ્રી મુનિચ દ્રસૂરિની પાટે શ્રી રત્નશે ખરસૂરિ અને તેમની પાટે શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ થયા.

તેઓશ્રીના જન્મ વિ. સં. ૧૪૬૪માં ગુજરાતના ઉમતા ગામે થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ કરમશી, માતાનું નામ કરમાદેવી અને સ્વનામ દેવરાજ હતું. બાળપણથી જ ધર્મના ઊડા સંસ્કાર પ્રાપ્ત થતાં અને સાધુસમાગમ વિશેષ મળતાં નાની વધે જ દેવરાજભાઈ દીક્ષા-અભિલાષી બન્યા. પટ્ટાવલી મુજબ ૧૩ વર્ષની વધે અને 'ગુરુગુણરતનાકર કાવ્ય' મુજબ વિ. સં. ૧૪૭૦માં માત્ર ૬ વર્ષની વધે આચાર્ય મુનિસું દરસ્ર્રિએ તેમને દીક્ષા આપી અને મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી નામે ઉદ્દેશિત કર્યા હતા.

મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરે ખાલ્યવયમાં જ તીવ્ર જ્ઞાનરુચિ અને વિરલ પ્રજ્ઞાબળે ધર્મશાસ્ત્રોનું તલસ્પર્શી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને સિદ્ધાંત ચર્ચામાં વાદીઓને પણ પરાસ્ત કરી સૌને ચકિત કર્યા. તેમની યાગવહનપૂર્વક જ્ઞાનાદિની ઉત્તરાત્તર વૃદ્ધિથી દાદાગુરુ શ્રી સામસું દરસૂરિએ તેમને

વિ. સં. ૧૪૭૯માં તારંગા તીર્થે પ્રાણિપદ અને વિ. સં. ૧૪૯૬માં રાણકપુર તીર્થે પંન્યાસપદથી અલંકૃત કર્યા. તથા ગુરુદેવશ્રી મુનિસુંદરસૂરિજીએ વિ. સં. ૧૫૦૧માં મુંડસ્થલમાં ઉપાધ્યાયપદ અને વિ. સં. ૧૫૦૮માં મેવાડના મજ્જપદ્ર (મજેરા)માં શ્રી મુનિસુંદરસૂરિની ભાવનાનુસાર, ગચ્છનાયક શ્રી રત્નશેખરસૂરિ તથા આચાર્ય ઉદયન દિસૂરિએ આચાર્ય પદે આરૂઢ કર્યા. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૫૧૭માં ઇડરમાં શેઠ શ્રીપાલ, સંઘવી મહાદેવ આદિએ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક આચાર્ય લક્ષ્મીસાગરસૂરિ ગચ્છનાયક બન્યા. તેઓશ્રીએ વિ. સં. ૧૫૨૨માં ગચ્છપરિધાપનિકા મહાત્સવ ઊજ્ગે ત્યારે ઘણા સાધુઓને આચાર્ય આદિ પદ અપંણ કર્યા હતાં અને તે પ્રસંગે સર્વ આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પંન્યાસો, મુનિવરા, મહત્તરા સાધ્યીએ તેમ જ શ્રાવક—શ્રાવિકાદ ચતુર્વિધ શ્રીસંધ મળીને શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિને યુગપ્રધાન માન્યા હતા.

' ગુરુગુણ્યત્નાકર કાબ્ય 'માં જણાબ્યું છે કે, શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિની નિશ્રામાં વિશાળ શિષ્યસંપદા ધરાવતા સુધાનંદસૂરિ, શ્રી જિનહંસસૂરિ, શ્રી શુભ્યત્નસૂરિ, શ્રી સામજયસૂરિ, શ્રી જિનસામસૂરિ, શ્રી સુમતિસું દરસૂરિ, શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ, શ્રી રાજપ્રિયસૂરિ, શ્રી ઇંદ્રનંદિસૂરિ વગેરે ૧૧ આચાર્યો તથા શ્રી મહીસમુદ્ર, શ્રી લિધસમુદ્ર, શ્રી અમરનંદિ, શ્રી જિનમાણુકય, શ્રી ધર્મહંસ, શ્રી ઇંદ્રહંસ, શ્રી ગુણસોમ, શ્રી અનંતહંસ વગેરે ઉપાધ્યાયા હતા. પંન્યાસા અને મુનિરાને પણ ઘણા હતા. પ૦૦ નૂતન મુનિરાને બનાવ્યા હતા. પદસ્થાદિ સાધુઓમાં ઘણા વિદ્રાન અને શાસનપ્રભાવક હતા. પ્રસિદ્ધ કવિ મુનિ લાવણ્યસમય, જેમની દીક્ષા પણ આચાર્યશ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિના હસ્તે થઇ હતી. આચાર્યશ્રીએ સાધ્લીજ સામલબ્ધિશ્રીજ આદિને 'પ્રવર્તિ'ની ' પદ તથા સાધ્લીજ ઉદયયુલાશ્રીજ આદિને 'મહત્તરા ' પદ આપ્યાં હતાં.

આચાર જ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ સૌમ્ય અને સમન્વયવાદી હતા. તેથી સૌમાં આદરણીય હતા. વિ. સં. ૧૫૨૦માં ખંભાત પધારી શ્રી સામદેવસૂરિ અને ઉપા૦ રત્નમંડન વચ્ચે મનમેળ કરાવ્યા હતા. ગચ્છમાં જુદા જુદા પક્ષ ખંધાઇ ગયા હતા, તેને એકમેક કરવા સારા એવા પ્રયત્ન કરી, તપગચ્છને વધારે પુષ્ટ અને સમૃદ્ધ ખનાવ્યા હતા.

પૂ. શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ વિ. સં. ૧૫૨૩ના વૈશાખ વિદ છેને દિવસે ભગવાન સુમિતનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, જે પ્રતિમા આજે માતર તીર્થમાં બિરાજમાન છે. આ પ્રતિમા અલીકિક અને ચમતકારી છે અને 'સાચાદેવ સુમિતનાથ' તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રતિમાને લીધે જ તીર્થ તરીકે માતર વધુ પ્રસિદ્ધ થયું છે. મારવાડના પ્રાચીન અને પ્રસિદ્ધ બામણવાડજી તીર્થમાં ફરતી દેરીઓમાં બિરાજમાન પ્રતિમાજઓના પ્રતિકાપક તરીકે શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ અને તેમના પરિવારના મુનિવરાના નામાલ્લેખા છે. પાટણના વીશા પારવાડ શેઠ છિદ્દક (છાડા) વંશજ સંઘવી ખીમજી અને સંઘવી સહસા – બંને બંધુઓ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિના ભક્ષ્ત હતા. તેઓએ વિ. સં. ૧૫૩૩માં આચાર્યશ્રી પાસે પાવાગઢ તીર્થ પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. સં. ૧૫૩૩માં શત્રુંજય અને ગિરનારના યાત્રાસંઘ કાઢયો હતા. ગચ્છની પરિધાપનિકા, ગુરુપદસ્થાપન તથા પ્રતિષ્ઠાઓ, તીર્થો હાર વગેરે ધર્મકાર્યો અને દાનશાળાએની સ્થાપનાદિ કાર્યો શ્ર. ૩૯

૩૦૬ શાસનપ્રભાવક

દ્વારા અનેક પરાપકારી અને ધર્મપ્રભાવી કાર્યો કર્યા હતાં. વિ. સં. ૧૫૩૮માં જિનાગમાં લખાવ્યાં. તદુપરાંત, પૂજ્યશ્રીએ ડુંગરપુરના મંત્રી ભાલ્હા અને મંત્રી સાલ્હા એશવાલે ભરાવેલી ૧૨૦ મણ વજનની પ્રતિમાની અને અન્ય જિનબિંગાની ગંભીરા પાર્ધાનાથ જિનાલયે પ્રતિષ્ઠા; માંડવગઢના સંઘવી ચંદસાધુ (ચાંદા શાહ)એ બનાવેલા ૭૨ કાષ્ટ્રમય જિનાલયે અને ધાતુના ૨૪ જિનના પટ્ટોની પ્રતિષ્ઠા; મંત્રી ગદરાજ શ્રીમાલીના અમદાવાદના જિનાલયની તથા સોજિત્રાના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા; સં. ૧૫૧૫માં આપ્યુ-દેલવાડાના ભીમવિહારમાં મંત્રી સુંદરજી તથા ગદરાજે ભરાવેલી પિત્તળની ૧૦૮ મણુ વજનવાળી ભગવાન આદિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા; ઇડરગઢમાં રાજમહેલના ઉપરના ભાગમાં અમદાવાદના સોની પતા, ઈશ્વર અને હરિચંદ એશશવાલે બંધાવેલ ઉત્તુંગ જિનપ્રાસાદે ભગવાન અજિતનાથ આદિ અનેક જિનબિબ્બાની પ્રતિષ્ઠા; આપ્યુ-અચલગઢ ઉપર માંડવગઢના સંઘવી રતના પારવાડના પૌત્ર સંઘવી સહસાએ બંધાવેલા જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા; ધારમાં સંઘવી હરખાએ બંધાવેલા ૧૧ પ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા – દેવાસમાં દેવસી પારવાડે બંધાવેલા ચૌમુખ જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા – આમ અનેક સ્થાનામાં પ્રતિષ્ઠા એમ જન્મશલાકા મહોત્સવે ઊજવાયા, અનેક જિનાલયાનાં નવનિર્માણ અને જોફોદ્ધાર થયાં. આમદાવાદ, પાટણ વગેરે સ્થાનામાં મેટા શ્રે અલે જેનશાસ્ત્રાનાં આલેખના થયાં. આ સર્વ પ્રવૃત્તિઓ પૃજ્યશ્રીના ઉપદેશથી થઈ હતી.

આચાર્ય શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ ૭૭ વર્ષ નાે સુદીર્ઘ અને સમૃદ્ધ સંયમ પર્યાય પાળી, વિ. સં. ૧૫૪૭માં સમાધિપૂર્વ કાળધર્મ પામ્યા હતા.

મહાન ક્રિયોદ્ધારક, સાધુશિરામણિ, પ્રખર શાસનપ્રભાવક અને શત્રુંજયના સાેળમા ઉદ્ધારક કર્માશાના ઉપદેશક આવ્યાર્યશ્રી આનંદવિમળસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય આનંદનિમળસૂરિ મહા ત્યાગી, તપસ્વી, પ્રભાવી, પ્રતાપી અને શાસ્ત્રોના પારગામી હતા. તેઓશ્રી એ સમયના સુવિહિત મુનિઓમાં મુગટ સમાન શિરામણિ હતા. મિશ્યાત્વ રૂપી અધકારને દ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન તેજસ્વી હતા. તેઓશ્રી મહાન ક્રિયો હારક હતા અને શત્રું જય તીર્યના ઉદ્ધારક પણ હતા. ટૂંકમાં, તેમના હાથે 'જંગમતીર્ય' અને 'સ્થાવરતીર્થ'ના ઉદ્ધારો થયા હતા. શ્રી આનંદવિમળસૂરિ આચાર્ય હેમવિમલસૂરિના શિષ્ય અને પટ્ધર હતા. તપાગચ્છની પાટ-પરંપરામાં પદ્મી પાટે તેઓ થઈ ગયા. તેમની પછી તપાગચ્છમાં ત્રણ શાખા આલી. એક, વિજયદાનસૂરિથી વિજયશાખા, બીજી, ઉપાધ્યાય વિદ્યાસાગરથી સાગરશાખા અને ત્રીજી, ઉપાધ્યાય સહજસાગરથી વિમલશાખા વિમલશાખામાં પં. હર્ષવિમલ, પં. ઝદિવિમલ, આચાર્ય જ્ઞાનવિમલસૂરિ આદિ થયા.

શ્રી આનંદવિમળસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૫૪૭માં ઇડેરમાં, વીશા એાશવાલ ગાત્રમાં

શ્રમણભગવંતા ૩૦૭

થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ મેઘછ, માતાનું નામ માણું કદેવી અને તેમનું જન્મનામ વાઘછ હતું. તેમણે પારણામાંથી જ ધર્મ સંસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યા હતા. તેઓ નાના હતા ત્યારે આચાર્ય હેમિવમળસૂરિ ઇડર પધાર્યા. તેમના દર્શન થતાં જ વાઘછના ધર્મ સંસ્કાર વૈરાગ્યભાવમાં પરિશુમ્યા. આચાર્ય શ્રીએ પણ તેના આ ભાવને અને તેના ઉજ્જ્લળ ભાવને જાણી, તેના માતાપિતાની સમ્મતિપૂર્વ ક, વિ. સં. ૧૫૫૨માં, માત્ર પાંચ વર્ષની વયે વાઘછને દીક્ષા આપી અને મુનિઅમૃતમેરુ નામ આપ્યું. બાલમુનિ અમૃતમેરુ ધીમે ધીમે અભ્યાસમાં લાગી ગયા. ઉત્તમ જ્ઞાનરુચિ અને તીવ્ર યાદરાષ્ટ્રિતને લીધે વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય તેમ જ છયે દર્શનના ગ્રાતા અને સ્વ—પર શાસ્ત્રોના પારગામી બની ગયા. તેમની સંયમસાધના અને ગ્રાનશક્તિથી પ્રભાવિત થઈ, ગુરુદેવે તેમને સં. ૧૫૬૮માં લાલપુર નગરે ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. બે વર્ષ બાદ, સં. ૧૫૭૦માં, ખંભાતમાં દાદાગુરુ શ્રી સુમતિસાધુસૂરિ અને ગુરુદેવે તેમને મહાત્સવપૂર્વ આચાર્યપદ આપી, શ્રી આનંદવિમળસૂરિ નામથી ઉદ્દેશિયત કર્યા.

તપાગચ્છના પ્રવર્તાંક આચાર્યા જગત્ચંદ્રસૃરિએ વિ. સં. ૧૨૮૫માં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો. કેટલાંક વર્ષો સારાં ગયાં. પછી શ્રવણસંઘમાં શિથિલતા આવવા લાગી, અને ધીમે ધીમે તેનું પ્રમાણ વધવા લાગ્યું. શ્રી આનંદવિમળસૂરિના ગુરુ ગચ્છનાયક શ્રી હેમવિમલસૂરિએ કેટલાક શિથિલ આચારવાળા યતિઓને ગચ્છબહાર મૂક્યા હતા. કેટલાક ગચ્છભેદ થવાથી સ્વતંત્ર અને સ્વચ્છંદી અની ગયા હતા. કેટલાંક તા પાતપાતાના મ'તવ્યની પુષ્ટિ અથે જુદા જુદા મતો-ગચ્છા સ્થાપન કરીને નિરંકુશ બની ગયા હતા. શું સાચું અને શું ખાટું, તે સમજવું સામાન્ય વર્ગ માટે સુશ્કેલ અની ગયું હતું. આ શિથિલતા, વિભ્રમતા અને છિન્નભિન્નતાને રાેકવા તેમ જ ગચ્છની અખંડિતતા જાળવવા શુદ્ધ સંવેગી માગે^૬ ક્રિયાદ્ધાર થવા અત્યંત જરૂરી હતા. આચાર્ય આનં દવિમલસૂરિ ક્રિયાહાર કરવા ઉત્સક હતા. ગુરુદેવ પણ તેમને પ્રાત્સાહિત કરતા હતા. એવામાં લાેકાગચ્છના ઋષિ હાના, ઋષિ શ્રીપતિ, ઋષિ ગણપતિ, ઋષિ વીમા (વાનર), ઋષિ જગાજી, ઋષિ ગુણા, ઋષિ નાના, ઋષિ જીવા વગેરે ૬૮ સંવેગી સાધુ બન્યા. આથી શ્રી આનં દવિમળસૂરિની કિચાહાર કરવાની ભાવના સતેજ બની. ગુરુદેવની આગ્રાથી વિ. સં. ૧૫૮૨ના વૈશાખ સુદ ત્રીજને દિવસે વડાલી (અથવા ચાણસ્મા પાસેના વડાવલી) ગામે કેટલાક સંવિશ્વ સાધુઓને લઈને ક્રિયાહાર કર્યા અને શુદ્ધ સંવેગી માર્ગ ચલાવ્યાે. આગાર્ય આનં દવિમળસૂરિએ આ ક્રિયાહાર કર્યા ત્યારથી જાવજીવ છઠ્નું તપ કર્યું હતું. ક્રિયાહાર ખાદ વિ. સં. ૧૫૮૩માં ગુરુદેવે તેમને ગચ્છનાયક બનાવ્યા. સં. ૧૫૮૪માં વીસનગર મુકામે પૂ. ગુરુદેવ હેમવિમલસૂરિ સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

ત્યાર બાદ, આચાર્ય શ્રી આનં દવિમળસૂરિ માળવા પધાર્યા. આ પ્રદેશનાં અનેક ગ્રામ– નગરામાં ધર્મ પ્રભાવના પ્રવર્તાવતા ઉજ્જૈન પધાર્યા. અહીં માણેક્ચંદ નામના એક શ્રાવક તેમના પરમ ભક્ત બન્યા. એક વેળા પાસી–મારવાડના વસવાટ દરમિયાન પૃજ્યશ્રી પાસે શત્રું જય– માહાત્મ્ય સાંભળી તે યાત્રા કરવા ચાલ્યા અને દર્શન કર્યા વગર અન્નપાણી નહીં લેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. સાતમે દહાંઠે સિદ્ધપુર પાસે જંગલમાં–મગરવાડામાં તેમને લૂંટવા ભીલ લેાકાએ હુમલા કર્યા. અને એમાં તેઓ શત્રુંજયના ધ્યાનમાં મૃત્યુ પામ્યા. અહીંથી માણિલદ્રવીરની ઉત્પત્તિ થઇ. આ શાસનરક્ષક વીરને તેમણે સૌ પ્રથમ મગરવાડામાં સ્થાપન કર્યા; અને તપગચ્છ શાસનના રક્ષક ળનાવ્યા.

સૂરિજીએ માળવા, મેવાડ, મરુધર, ગુર્જર, ખંભાત, સારેઠ, કન્હામ, દમણ, મેદપાટ વગેરે પ્રદેશામાં વિચરી સદ્ધમંની પ્રરૂપણા કરી તથા જેસલમેર, મંડાવર, પાટણ, રાધનપુર, અમદાવાદ, મહેસાણા, કાવી, ગાંધાર, કપડવંજ, ઇડર, ખંભાત, સિરાહી, સાદડી, નાડલાઇ, નાગાડી વગેરે અંજનશલાકા—પ્રતિષ્ઠા સમ્પન્ન કરી. અનેક વાદિઓને હરાવ્યા. તેમ જ ૬૪ કમતિઓના પરાજય કરી ૬૪ જિનપ્રાસાદા ઉઘડાવ્યા. વિ. સં. ૧૫૮૭માં તીર્થાધરાજ શત્રુંજય-ગિરિ પર પધારતાં, તેની જીણું અવસ્થા નિહાળીને તે વખતે યાત્રા કરવા આવેલા ચિતાડગઢના રહેવાસી એાસવાલ કુળના બાદણા કુટુંબના દાશી કમીશાને ઉપદેશ આપ્યા અને તેમની પાસે છેલ્લા—સાળમાં ઉદ્ધાર કરાવ્યા.

પૂજ્યશ્રીએ જીવનમાં અનેકવિધ તપશ્ચર્યા કરી હતી. ચૌદ વર્ષ સુધી છઠ્ઠને પારણે આયંબિલ તપની મહાન તપશ્ચર્યા કરી હતી. તેઓશ્રીની આજ્ઞા નીચે ૧૮૦૦ સાધુઓ વિચરતા હતા. તેમણે ૫૦૦ સાધુઓને દીક્ષિત કર્યા હતા. વિ. સં. ૧૫૯૬માં અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે એમને આંતરપ્રતીતિ થઈ કે મારા અંતકાળ આવી ગયા છે; એટલે આનશન ધારણ કર્યું. નવમે ઉપવાસે ચૈત્ર સુદ સાતમના સુપ્રભાતે નિઝામપુરામાં સ્વર્ગવાસી થયા.

સમાટ અકબર બાદશાહ પ્રતિબાેધક; તીર્થક્ષેત્રામાં અસાધારણ પ્રદાન કરનાર; સમર્થ અને પ્રતાપી; શાસનપ્રભાવક; પરમ પ્રભાવી જગદ્દગુરુ આચાર્ય%ી હીરવિજયસૃરિજ મહારાજ

આચાર્ય હીરવિજયસ્રિ તેમના સમયમાં જૈનશાસનના નક્ષામંડળમાં સૂર્ય સમાન તેજસ્વી હતા. તેઓશ્રી એક મહાન, સમર્થ, પ્રતાપી અને પરમ પ્રભાવી આચાર્ય પ્રવર હતા. તેમનું જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપાળળ અગાધ હતું. તેમનું પ્રદાન, પ્રભુત્વ અને પ્રાષ્ટલ્ય અત્ર—તત્ર—સર્વત્ર હતું. જેમ કલિકાલસર્વત્ર થી હેમચંદ્રસ્રિનું ગુર્જરનરેશ સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના શાસનકાળમાં સાહિત્યક્ષેત્રે અસાધારણ પ્રદાન હતું, તેવું જગદ્દગુરુ શ્રી હીરવિજયસ્રિનું સમાટ અકબર બાદશાહના મુગલકાળમાં તીર્થ ક્ષેત્રે અસાધારણ પ્રદાન હતું. અકબર બાદશાહે શત્રું જય, ગિરનાર, તારંગા, આખુ, સમ્મેતશિખર અને રાજગૃહીના પાંચેય પર્વતો શ્રી હીરવિજયસ્રિને (અર્થાત્ જૈન શ્વેતાંખર સંઘને) અર્પણ કર્યા હતા. આ હકીકત શ્રી હીરવિજયસ્ર્રિની વિરલ સિદ્ધિનાં દર્શન કરાવે છે. શ્રી હીરવિજયસ્ર્રિ તપાગચ્છીય શ્રમણપર પરામાં, શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટે આવેલા પટ્ધરામાં, પટ મી પાટે થયા હતા. તેમના ગુરુ શ્રી વિજયદાનસ્ત્રિ હતા. ગુરુદેવે તેમને પાતાની પાટે તપાગચ્છના નાયકપદે સ્થાપ્યા હતા.

શ્રમણભગવંતા ૩૦૯

શ્રી હીરવિજયસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૫૮૩માં માગશર સુદિ ૯ને દિવસે પ્રહ્લાદપુર (પાલનપુર)માં, ખીમસરા ગાંત્રીય એાશવાલ પરિવારમાં થયા હતા. પિતાનું નામ કુરાશાહ અને માતાનું નામ નાથીબાઈ હતું. તેમનું પાતાનું જન્મ નામ હીરજી હતું. હીરજીને સંઘજી, સુરજી અને શ્રીપાલ નામે ત્રણ લાઈ તથા રંભા, રાણી અને વિમલા નામે ત્રણ બહેન હતાં. હીરજી સૌથી નાના અને સૌને પ્રિય લાઈ હતાં. તેના વાન ઊજળા અને ચહેરા તેજસ્વી હતાં. તેની વાક્છટા અને ગ્રાહ્યકાદિત કાઈ પણને મુગ્ધ કરાવે તેવી હતી. તેણે વ્યાવહારિક અભ્યાસ શાળામાં મેળવ્યા, જ્યારે ધાર્મિક અભ્યાસ સાધુમહારાં માના સંપર્કથી પ્રાપ્ત કર્યો. જિજ્ઞાસાવૃત્તિ અને જ્ઞાનરુચિના કારણે સાધુમહારાં ભેનો સંસર્ગ તેના દિવસાદિવસ વધવા લાગ્યા. તે સાથે તેના આચાર–વિચાર–ઉચ્ચાર સર્વ ધર્મ પરાયણ બનવા લાગ્યા. હીરજીની ઉમર બાર વર્ષની થઈ હશે ત્યાં થોડા થોડા અંતરે માતાપિતા સ્વર્ગવાસી થયા. ઘર માથેથી છત્ર છીનવાઈ ગયું. બહેના બધી સાસરે હતી. હીરજી સૌથી નાનો એટલે સૌને તેની ચિંતા વધુ થતી. પાટણ રહેતી બે બહેનો—રાણી અને વિમલા—લાઈ હીરજીને પોતાની પાસે રહેવા માટે તેડી ગઈ.

પાટાણમાં એ સમયે કિયો હારક શ્રી આનં દવિમલસૂરિના પટ્ધર શ્રી વિજયદાનસૂરિ બિરાજતા હતા. માતાપિતાના સ્વર્ગવાસના આઘાત હીરજી માટે વિરક્તભાવમાં પરિણ્મ્યા હતો. ધર્મની નજીક હાય તેને આવા બાધ થવા સુલભ હતા. હીરજી રાજ ગુરુવંદન અને વ્યાખ્યાનશ્રવણ નિમિત્તે ઉપાશ્રયે જવા લાગ્યા. શ્રી વિજયદાનસૂરિની વૈરાગ્યરસ ઝરતી વાણી સાંભળી તેના વૈરાગ્યભાવ પ્રદીપ્ત થયા અને તેણું દીક્ષા લેવાના નિર્ધાર કરી, એ નિર્ણયની જાણ અહેનાને કરી. મા વિનાના હીરજી પર અહેનાના સ્નેહરાગ પ્રબળ હતા; પણ હીરજીના દેઢ નિશ્ચય અને સમજ આગળ એ સ્નેહરાગ છૂટી ગયા. વિ. સં. ૧૫૯૬માં કાર્તિક વિદ બીજને દિવસે ૧૩ વર્ષની વયે, શ્રી વિજયદાનસૂરિના હસ્તે હીરજીએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. શ્રી વિજયદાનસૂરિએ તેનું નામ મુનિ હીરહર્ષ રાખી પોતાના શિષ્ય ઉદ્દેશિત કર્યા.

મુનિ હીરહર્ષ જ તીવ પ્રજ્ઞા અને જ્ઞાનરુચિના કારણે થાડા જ સમયમાં વ્યાકરણ, સાહિત્ય, સિદ્ધાંત વગેરેમાં પારંગત બની ગયા. પછી ગુરુએ તેને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસ માટે નિપૃણ એવા પંડિત પાસે દેવગિર (દોલતાબાદ) માકલ્યા. ત્યાં પણ થાડા સમયમાં જ 'ચિંતામણિ' વગેરે ન્યાયના કહિનમાં કહિન ગ્રંથોના અભ્યાસ કર્યો અને પાછા આવ્યા. ગુરુએ તેમની શક્તિ અને યેાગ્યતા જોઈ તેમને વિ. સં. ૧૬૦૭માં નાડલાઈ (મારવાડ)માં પંન્યાસપદ અને વિ. સં. ૧૬૦૦માં નાડલાઈ (મારવાડ)માં પંન્યાસપદ અને વિ. સં. ૧૬૦માં. સિરાહીમાં, આચાર્યપદ આપી શ્રી હીરવિજયસૂરિ નામે જાહેર કર્યા. આ નિમિત્તે આંગા મહેતાએ મહાત્સવ ઉજવી સારા એવા લ્હાવા લીધા.

ત્યાર ખાદ ગુરુદેવ સાથે આચાર્ય હીરિવજ્યસૂરિ સિરાહીથી વિહાર કરી પાટણ પધાર્યા. ત્યાં તેમના પાટાત્યવ કરવામાં આવ્યા. આ પ્રસંગે સૂળા શેરખાનના મંત્રી સમરથ ભણસાલીએ લક્ષ્મીના ઘણા જ સદ્વ્યય કર્યો. ત્યાર બાદ સં. ૧૬૧૫ થી ૧૬૨૦ દરમિયાન બંને આચાર્યોના સાન્નિધ્યે શત્રુંજય તીર્થાદે અનેક સ્થાનામાં નવનિર્મિત જિનમ દિરા, દેરીઓમાં તેમ જ જીર્ણો દ્વાર પામેલા જિનપ્રાસાદામાં જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠાઓ તથા યાત્રાસંથા વગેરે કાર્યો સમ્પન્ન થયાં. વિ. સં.

3૧૦ શાસનપ્રભાવક

૧૬૨૨માં વૈશાખ સુદિ બારસના દિવસે પાટણ પાસેના વડલી ગામે ગુરુશ્રી વિજયદાનસૂરિના સ્વર્ગવાસ થતાં ગચ્છની સર્વ જવાબદારી તેમના ઉપર આવી પડી.

આ સમયમાં ભારતમાં અને તેમાંયે ગુજરાતમાં અરાજકતાનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી ગયું હતું. સૂળાએ સ્વતંત્ર જેવા બની ગયા હતા અને બેમર્યાદ વર્તી રહ્યા હતા. પ્રજા અને સંત—સજનો પણ હેરાન—પરેશાન બન્યા હતા. તેમાં શ્રી હીરવિજયસ્તિને પણ કેટલાક કષ્ટદાયી પ્રસંગોમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું. એવી એવી ઘટનાએ બની હતી કે જેમાં દ્વેષી, કર્ષાણ અને સ્વાર્થી વ્યક્તિએ!એ ગુજરાતના સૂળા અને હાકેમાને ભરમાવીને, તેમના દ્વારા શ્રી હીરવિજયસ્તિને પકડી લાવવા હુકમા કઢાવી, સૂરિજીને બબ્બે વખત ત્રણ ત્રણ મહિના સુધી ગુપ્તપણે રહેવા વિવશ કર્યા હતા. જ્યારે આ આપત્તિના સમયે આચાના ભાનુમલ અને કલ્યાણમલે અકબર બાદશાહ પાસે બીજું કરમાન કઢાવીને, વડાવલીના શ્રેષ્ઠિ તોલા ધામીએ ગુપ્તપણે સખીને, અમદાવાદના શ્રેષ્ઠિ કેવરજી મહેતાએ સૂળાને સમજાવીને, અમદાવાદ—ઝવેરીવાડમાં રાઘવ નામના ગંધર્વ અને શ્રેષ્ઠિ સોમે છોડાવીને તેમ જ લોકાના દેવજી વગેરે પણ સહાયભૂત થયા હતા.

આ કષ્ટદાયક ઘટનાઓ બન્યા બાદ થાડા જ સમયમાં એક ઇપ્ટદાયક ઘટના બની, જે આચાર્ય હીરવિજયસ્ રિ અને સમાટ અકબરના મિલનની હતી. વાત એવી બની કે, અકબર બાદશાહના મહેલ પાસેથી એક વરઘાડા નીકળ્યા. ચંપાબાઈ નામની શ્રાવિકાએ છ મહિનાના ઉપવાસ ધારણ કર્યા તે નિમિત્તનો આ વરઘાડા હતા. અકબર બાદશાહને આ વાતની જાણુ થતાં તેને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. તેના મનમાં આ વાત કેમેય ન બેસી. તેણે મંગલ ચૌધરી અને કમરૂખાનને આ અંગે તપાસ કરવા કહ્યું. બંનેએ પ્રત્યક્ષ અને પરાક્ષ રીતે ઝીણવટપૂર્વક તપાસ કરી. બાદશાહ અકબરને આ વાત સત્ય હાવાનું જણાવી વધુમાં કહ્યું કે, "આ બધા પ્રતાપ તેમના ગુરુ હીરવિજયસ્ રિનો છે એમ ચંપા શ્રાવિકા કહે છે." આ હકીકત જાણીને બાદશાહને શ્રી હીરવિજયસ્ રિનો છે એમ ચંપા શ્રાવિકા કહે છે." આ હકીકત જાણીને બાદશાહને શ્રી હીરવિજયસ્ રિનો છે એમ ચંપાબાઇને એક મહિના મહેલમાં રાખીને કરી હતી. એ પછી કેટલાક દિવસે શ્રાવિકા ચંપાબાઇને કે માસના ઉપવાસ પૂર્ણ થતાં, તે નિમિત્ત નીકળેલા વરઘાડાને જોઈ અકબર બાદશાહે શ્રાવિકા ચંપાબાઈને મહેલે નિમંત્રી એમના મુખે શ્રી હીરવિજયસ્ રિના પ્રભાવની વાત જાણી. સ્ રિજીના દર્શન કરવાની ઉત્કંદા થવાથી બાદશાહે તુરત ભાનુમલ અને કલ્યાણમલ નામના શ્રાવકોને બોલાવીને કહ્યું કે, "તમે શ્રી હીરવિજયસ્ રિને અહીં પાસના શ્રાવકોને બોલાવીને કહ્યું કે, "તમે શ્રી હીરવિજયસ્ રિને અહીં પાસના માત્ર કબાનો શાલાવીને કહ્યું કે," હમે શ્રી હીરવિજયસ્ રિને અહીં પાસના શાલકોને બોલાવીને કહ્યું કે, "તમે શ્રી હીરવિજયસ રિને અહીં પાસના માત્રે છે. "હતો શ્રી હીરવિજયસ સ્રિને અહીં પાસના માટે વિને તિપત્ર લખો. હું પણ એક જુદો પત્ર લખું છું."

શ્રાવકાએ સૂરિજી પર પત્ર લખ્યા અને બાદશાહ અકબરે ગુજરાતના સૂબા સાહિબખાન ઉપર પત્ર સ્વાના કર્યો, અને તેમાં ભારે આગતાસ્વાગતાપૂર્વક સૂરિજીને માકલવા કરમાન કર્યું.

આદશાહ અકઅરના આ પત્ર જોઈ સૂંગા સાહિળખાન પણ સ્તબ્ધ થઈ ગયા ! પૂર્ે પાતે કરેલા ઉપદ્રવા યાદ આવ્યા, ને તેના પસ્તાવા પણ થયા. પછી અમદાવાદના જાણીતા ગૃહસ્થાને બાલાવીને બાદશાહ અકખરનું ક્રમાન વાંચી સંભળાવ્યું. શ્રી હીરવિજયસૂરિ આ સમયે ગાંધાર બિરાજતા હતા. સૂબાએ શ્રાવકા દ્વારા ત્યાં આ વાત પહેાંચાડી. આગ્રાના શ્રાવકાના પણ શ્રમણભગવ તાે

પત્ર હતો. સૂરિજી ગાંધારથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાર્યો. નગર-પ્રવેશ ખૂબ ઠાઠથી થયા. સૂળા સાહિબખાને પણ સૂરિજીને નિમંત્રી પાતાના પૂર્વ કૃત કૃત્ય બદલ માફી માંગી અને મણિ, રતન, સુવર્ણ તેમ જ પાલખી, છડીદાર વગેરે લેટ ધરી, તે સ્વીકારવા પ્રાર્થના કરી. સૂરિજીએ ત્યાગ-ધર્મની સમજ આપી તેના અસ્વીકાર કરતાં સૂળા પર તેના ઊંડા પ્રભાવ પડ્યો. શ્રી હીરિવજય-સૂરિ અમદાવાદથી પાટણ પધાર્યા. અહીં થી ઉપાધ્યાય વિમલહર્ષ આદિ પાંત્રીશ સાધુમહારાજોએ આગળ વિહાર કર્યો અને શ્રી હીરિવજયસૂરિ આદિ પછીથી નીકળ્યા. ઉપાધ્યાય આદિ પહેલાં ક્તેહપુર સીકી પહેાંચી ગયા અને બાદશાહ અકબરની ગુરુદેવના દર્શ નની તીવ ભાવના જાણી હિર્તિ બન્યા. સૂરિજી આદિ ફતેહપુર સીકીથી ૧૪–૧૫ માઇલ દૂર અભિરામાબાદ આવી પહેાંચા. ત્યાંથી ભાનુમલ અને કલ્યાણુમલે બાદશાહી બ દોબસ્ત સાથે અપૂર્વ કાઠથી સૂરિજીના કત્તેહપુર સીકીમાં પ્રવેશ કરાવ્યા. આ સમયે શ્રી હીરિવજયસૂરિ પોતાના ૬૭ મુનિવરા સાથે અહીં પહોંચ્યા.

વિ. સં. ૧૬૩૯ના જેઠ વદ ૧૨ના શ્રી હીરવિજયસૂરિના કતેહપુર સીક્રીમાં પ્રવેશ થયા અને વદ ૧૩ના સમાટ અકબર બાદશાહ સાથે રાજભવનમાં પહેલવહેલા મેળાપ થયા. આ પ્રસંગ જૈનધમ°ની અહિંસાની સૂક્ષ્મ માન્યતાને ચરિતાર્થ કરનારા પણ બન્યા હતા.

સૂરિજીના આગમન સમયે અકળર બાદશાહે સન્મુખ આવી સ્વાગત કર્યું અને વિનય-પૂર્વ ક કુશળ-મંગળના સમાચાર પૂછ્યા. મહેલમાં આગળ ચાલતાં એક પ્રવેશદ્વાર આગળ સરિજી અટકી ગયા. ત્યાં આગળ ગાલીએ! બીછાવેલ હતો. સૂરિજીને અટકી ગયેલા એઇ સમાટે તેનું કારણ પૂછ્યું, એટલે સૂરિજીએ ગાલીચા તરફ અંગુલિનિદે⁶શ કરી જણાવ્યું કે, " ગાલીચા પર ચાલવાથી હિંસા થાય. અમારાથી ગાલીચા પર પગ મૂકી ન શકાય. " સમ્રાટે આશ્વર્ષ પામી કહ્યું, " ગાલીચા તદ્દન સ્વચ્છ છે અને તેના પર જીવજાંતુ પણ નથી, તો આપને ગાલીચા પર ચાલવામાં શી હરકત છે ? " સૂરિજીએ સાધુ ધર્માના આચાર જણાવતાં કહ્યું કે — " અમારાે આચાર છે કે દૃષ્ટિપૃતમ્ न्यसेत् पादम्-अर्थात् ब्यां याखवुं अगर असवुं होय त्यां दिन्धी कभीन कोई देवी એઈએ. '' સૂરિજીના આ કથનથી સમ્રાટને મનમાં હસવું આવ્યું અને ગાલીચામાં કચાંયે જીવજંતુ નથી તે વાતની પ્રતીતિ કરાવવા ગાલીચાના એક છેડા ઊંચા કરાવ્યા તેની નીચે કીડીઓનો ઢગ નીકળ્યો! આ જોઈ સમ્રાટ અકખર દંગ થઈ ગયો અને સૂરિજી પ્રત્યેના તેના ભક્તિભાવ વધુ દેઢ બન્યાે. પછી ગાલીચા લેવરાવી; સમ્રાટે સૂરિજીને યાગ્ય આસને બેસાડયા. સૂરિજીએ બાદશાહને ઉપદેશ આપી શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું. ત્યાર બાદ સમ્રાંટે પૂર્વે પદ્મસું દર ગણિ નામના યતિએ આપેલાં પુસ્તકા વગેરેના ભાંડાર ખતાવી, તે સ્વીકારવા સુરિજીને વિન'તિ કરી. સુરિજીએ પરિશ્રહ ગ્યાદિ કારણે તે નહીં સ્વીકારતાં, સસ્રાટને સુરિજીની નિઃસ્પૃહેતા માટે ઘણું ઘણું માન ઊપજ્યું; પરંતુ સસ્ત્રાટના અતિ આગ્રહથી છેવટે આગ્રામાં એક જ્ઞાનભાં ડાર બનાવી, તેમાં એ પુસ્તકા રાખવા સ્વીકાર કર્યો. આમ, શ્રી હીરવિજયસૂરિના આ પ્રથમ મેળાપમાં જ અકબર બાદશાહ ઉપર ઊંડી છાપ પડી હતી અને તે ખૂબ પ્રભાવિત થયેા હતો.

શ્રી હીરવિજયસૂરિ વિ. સં. ૧૬૩૯ના જેઠ વિદ ૧૩ના ક્ત્તેહપુર સીક્રી પધાર્યા અને આ પ્રદેશમાં લગભગ ચાર વર્ષ સુધી વિચરી બાદશાહ અકબર, તેના પરિવાર અને રાજ્યાધિકારી **૩૧**૨ શાસનપ્રભાવક

ગણને ધર્માપદેશ આપ્યા. પછી તેઓ ગુજરાત પધાર્યા ત્યારે અહીં નાં લોકો, બાદશાહ, શાહી પરિવાર, અમીરા વગેરેને ધર્માપદેશ દેવા માટે મહાે શાંતિચંદ્ર ગણિ, મહાે ભાનુચંદ્ર ગણિ વગેરે વિદ્વાન મુનિવરાને બાદશાહ પાસે રાખ્યા હતા અને ગુજરાત પહોંચ્યા બાદ પાતાના પટ્ધર શ્રી વિજયસેનસૂરિ તથા મહાે સિદ્ધિચંદ્ર ગણિ વગેરેને પણ બાદશાહ પાસે માંકલ્યા હતા. મહાે ભાનુચંદ્ર ગણિ ભાનુચંદ્ર ગણિ બાદશાહના દરભારમાં લગભગ ૨૩ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા. બાદશાહ અંગ્લરે શ્રી હીરવિજયસૂરિ અને તેમના શિષ્યો—પ્રશિષ્યા વગેરેના ઉપદેશથી હિંસાત્યાંગના, અમારિ પ્રવર્તાવવાનાં, જૈનાની ધર્મભાવના અને તીર્થભક્તિને જાળવવાનાં તેમ જ લાેકહિતનાં અનેકવિધ કાર્યા કર્યા હતાં, જેમાં કેટલાંક નીચેની વિગતે છે:—

- (૧) બાદશાહ અકબર શ્રી હીરવિજયસૂરિના ભક્ત બન્યા, જૈન ધર્મના પ્રેમી બન્યા અને હિન્દુધર્મ પ્રત્યે આકર્ષાયા. (૨) બાદશાહ અકબર શ્રી હીરવિજયસૂરિને મોટા શંથભંડાર અર્પે શુ કર્યા. (૩) મારવા માટે બાંધી રાખેલાં પશુ—પશ્નીઓને છાંહી મૂક્યાં અને કેદીઓને પણ છૂટા કર્યા. (૪) ડાબર તળાવના શિકાર બંધ કરાવ્યા અને માછલાં પકડવાની જાળા બંધ કરાવી. (૫) બાદશાહ અકબર હંમેશાં ૫૦૦ ચકલાંની જીભાના કલેવા કરતા હતા, તેણે તે ખાવાના ત્યાગ કર્યા. (६) બાદશાહે નિવે શિયાનું ધન લેવાનું બંધ કર્યું. (૭) બાદશાહે જિયાવેરા (યાત્રા—કર) માફ કર્યો. (૮) આશ્રા, ક્ત્તેહપુર સીકી, લાહાર, બુરહાનપુર અને માલપુર વગેરે સ્થળામાં નવાં જિનાલયા અને ઉપાશ્રયા બનાવવાની રજા આપી. (૯) અહિંસા (અમારિ)નું કરમાન : પર્યુ પણાના દિવસામાં કોઇ પણ સ્થાને કોઈ પણ પશુપક્ષીની જીવહિંસા કરવાની મનાઈ કરમાવી. આ હુકમ હંમેશને માટે છે એમ જણાવી, આ રીતનું કરમાન કાઢી પોતાના જીદા બુદા પાંચ પ્રદેશામાં અને એક શ્રી હીરવિજયસૂરિને ક્ત્તેહપુર સિકીમાં વિ. સં. ૧૬૪૦ના આપ્યું હતું.
- (૧૦) જૈન ધર્મ ગુરુઓ અને ધર્મ સ્થાનાની રક્ષાનું ક્રમાન : યાંગાભ્યાસ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ હીરવિજયસૂરિ સેવડા (જૈન સાધુ) અને તેમના ધર્મ ને પાળનારા, કે જેમણે અમારી હજૂરમાં હાજર થવાનું માન મેળવ્યું છે; અને જેઓ અમારા દરખારના ખરા હિતેચ્છુઓ છે, તેમના યાંગાભ્યાસનું ખરાપણું, વધારા અને પરમેશ્વરની શાધ ઉપર નજર રાખી હુકમ થયા કે તે શહેરના (તે તરફના) રહેવાસીઓમાંથી કાઇ એ એમને હરકત (અડચણ) કરવા નહિ, તેમ તેમને તુચ્છકારવા પણ નહિ. વળી, જે તેમાંનું (મંદિરા કે ઉપાશ્રયાનું) કંઇ પડી ગયું હાય કે ઉજ્જડ થઈ ગયું હાય, અને તેને માનનારા, ચાહનારા કે ખેરાત કરનારાઓમાંથી કાઇ તેને સુધારવા કે તેના પાયા નાખવા ઇચ્છે તો તેને કાઇ ઉપલક જ્ઞાનવાળા (અજ્ઞાની)એ કે ધર્માન્ધે અટકાવ કરવા નહિ. અને જેવા રીતે ખુદાને નહિ એાળખનારા, વરસાદના અટકાવ અને એવાં બીજાં કાર્યો, જે ઇશ્વરના અધિકારનાં છે, તેના આરાપ, મૂર્ખાઈ અને બેવફૂરીને લીધે જાદુનાં કામ જાણી, તે બિચારા ખુદાને ઓળખનારા ઉપર મૂકે છે અને તેમને અનેક પ્રકારનાં કબ્ટા આપે છે, એવાં કામા તમારા રક્ષણ અને બંદોળસ્તમાં છે કે જે તમે સારા નસીબવાળા અને બાહાશ છો, તેમના હાથે થવાં જોઈએ નહિ....તેમ તેઓ પોતાની ભક્તિની કિયાઓ કરવામાં ચિંતાતુર

થાય નહિ અને ઇશ્વરભક્તિમાં ઉત્સાહ રાખે. એ જ ક્રજ જાણી એથી વિરુદ્ધની દખલ થવા દેવી નહિ. આ રીતનું ક્રમાન વિ. સં. ૧૬૪૭ના કાઢવામાં આવ્યું હતું.

(૧૧) જૈનતીર્થો અપેલુ કર્યાનું ક્રમાન : શ્વેતાંબર જૈનાચાર્ય હીરિવજયસ્તિ તથા તેમના શિષ્યા જે પવિત્ર મનવાળા સાધુપુરુષા છે તેમના દર્શનથી મને, અકબર બાદશાહને ઘણા અનંદ થયા છે. તેમની, શ્રી હીરિવજયસ્તિની માંગણી મુજબ અમે સિદ્ધાચલ (શત્રું જય), ગિરનાર, તારંગા, કેસરિયાનાથજી, આબુ, સમેતશિબરજી અને રાજગૃહીની પાંચ પહાડીએ તથા અમારી સલ્તનતમાં ગમે ત્યાં હાય એવા તેમ જ તે પર્વતાની નીચે આવેલાં દેવસ્થાના અને દર્શનસ્થળા તેમને (અર્થાત્ જૈન શ્વેતાંબર સંઘને) આપીએ છીએ અને તે તે સ્થળાની આસપાસ કે તેમની ઉપર-નીચે કાઈ એ કાઈ જાતની જીવહિંસા કરવી નહિ. આ કરમાન આજે પણ અમદાવાદમાં શેઠ આણુંદજી કલ્યાલુજીની પેઢી પાસે મૌજૂદ છે.

(૧૨) લગભગ છ માત્ર અહિંસા પાળવાનું કરમાન: અકળર બાદશાહે આ કરમાન મુજબ શ્રાવણ વિદ ૧૦ થી ભાદરવા સુદિ ૬ના ૧૨ દિવસા, બાર સૌર મહિનાઓના પહેલા ૧૨ દિવસા, સાલ ભરના ૪૮ રવિવારા, સૂર્ય શ્રહણ અને ચંદ્રશ્રહણના દિવસા, ઇસ્લામી ૭મા રજબ મહિનાના દરેક ચાર સામવારા, સૌર મહિનાના સર્વ તહેવારા, ઇરાની કરવરદીન મહિનાના સર્વ ૩૦ દિવસા, બાદશાહના જન્મ મહિનાના બધા દિવસા, શાઆળાન મહિનાના ૩૦ દિવસા, સાફિયાન મહિનાના ૩૦ દિવસા, મિહિર મહિનાના ૩૦ દિવસા, નવરોજના ૧ દિવસ, રોજા ઇદ કે બકરી ઇદના ૧ દિવસ – એમ વર્ષભરના લગભગ છ મહિના શિકાર અને માંસાહાર પર પ્રતિબ ધ મૂક્યો હતો. (૧૩) બાદશાહ અકબરે વિ. મં. ૧૬૪૦માં ક્તેહપુર સીક્રીમાં બાદશાહી દરબારમાં આચાર્ય હીરવિજયસૂરિને 'જગદ્યુરુ' તરીકે ઓળખાવ્યા હતા. (૧૪) બાદશાહ અકબરે પોતાની ધર્મસભાના ૧૪૦ જ્ઞાની પુરુષોનાં નામ લખાવ્યાં હતાં, તેમાં પહેલા વર્ગમાં સોળમાં ગ્રાની શ્રી હીરવિજયસૂરિ લખાવ્યા હતા. આમ, બાદશાહ અકબર ઉપર શ્રી હીરવિજયન્ સૂરિનો પ્રભાવ કેવો અપૂર્વ હતો તે ઉપરાક્ત બાબતોથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે.

વિક્રમની પંદરમી અને સાળમી સદીમાં અન્ય કામની ધર્માન્ધતાથી હિન્દુ અને જૈનોનાં અનેક મંદિરા તથા પ્રતિમાંઓ ખંહિત થયાં હતાં. આ ક્ષતિને યથાશક્ય પહેાંચી વળવા શ્રી વિજયદાનસ્રિ અને શ્રી હીરવિજયસ્રિના ઉપદેશથી અનેક તીર્થા અને જિનાલયાના જોહાંદાર થયા હતા; નવા જિનાલયા બન્યાં હતાં; અને તેઓના હસ્તે ઘણી જિનપ્રતિમાંઓની અંજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠા થઇ હતી. શ્રી વિજયલક્ષ્મીસ્ર્રિના એક સ્તવનના ઉલ્લેખ મુજબ શ્રી વિજયદાનસ્ર્રિએ અઢી લાખ જિનપ્રતિમાંઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આ બંને આચાર્યોની તેમ જ શ્રી હીરવિજયસ્ર્રિની પ્રેરણાથી તથા સાંનિધ્યમાં પ્રતિષ્ઠા, યાત્રાસંઘા વગેરે જે ધર્મકાર્યો થયાં તે નીચેની વિગતે છે:

અમદાવાદના સુલતાનના માંત્રી ગલરાજ મહેતાએ શત્રું જય–તીર્થના છ મહિના સુધી મુક્તાઘાટ કરાવ્યા, એટલે કે રાજ્ય તરફના લાગા, મુંડકાવેરા, જકાત, વેઠ વગેરે બંધ કરાવ્યાં; શ્ર. ૪૦ **૩૧૪** શાસનપ્રભાવક

તેમ જ શત્રુંજ્ય તીર્થ'ના યાત્રાસ'ઘ કાઢચો ને ત્યાં દેવકૃલિકામાં પ્રભુપ્રતિષ્ઠા કરાવી. અમદાવાદના શ્રીમાલી કુંવરજી સાનીએ શત્રુંજયના યાત્રાસંઘ અને મુખ્ય ટ્રકમાં જમણી બાજુએ બંધાવેલ માટા જિનપ્રાસાદમાં અનેક જિનપ્રતિમાએાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ગાંધારના શેઠ વર્ધમાન અને તેના યુત્ર સમજી ગ'ધારિયાએ પણ શત્રુંજયની યાત્રાસ'ઘના અને ગ્રીમુખ જિનાલયમાં પ્રતિષ્ઠાના તેમ જ તળાજા, ગિરનાર આદિ તીર્થીના જીર્ણોદ્ધાર આદિના સારા લાભ લીધા. અમદાવાદના શ્રીમાલી રાજપાલ અને શ્રેષ્ઠિ મૂલાશાહ તથા ગંધારના સમરિયા, જીવંત, વર્ધ્યા, સીપા વગેરે પારવાલાએ કરણ, હંસરાજ, પંચાણ, તેજપાલ વગેરે દેાશી પરિવારાએ અને પરીખ, મુથા આદિ પરિવારાએ શત્રુંજય તીથે જિનપ્રાસાદા કે દેવકલિકાએ બ ધાવી અને તેમાં જિનપ્રતિમાએાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. વિ. સં. ૧૬૪૦માં ફત્તેહપુર સીક્રીમાં શેઠ થાનમલના જિનમ દિરની અને આગ્રામાં શેઠ ભાનુમલ અને કલ્યાણુમલના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદની સૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠા કરી. ખ ભાતમાં સંઘવી ઉદયકરણે પોતે બ ધાવેલા ભગવાન ચંદ્રપ્રભ જિનાલયની પ્રતિષ્કા, મારવાડ–મેવાડનાં તીર્થાના યાત્રાસંઘ અને ખંભાતના ઉક્ત જિનાલયે શ્રી હીરવિજયસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સંઘવી નાનુના પુત્રે દુર્લ ભશલ્યે શ્રી હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી કેટલાંક જિનાલયાના જર્ોાહાર, જિનપ્રતિમાંઓની પ્રતિષ્ઠા તથા યાત્રાસંથા વગેરેના સુંદર લાભ લીધા હતા. દીવ બંદરના શેઠ મેઘજી અને તેમનાં ધર્મ પત્ની લાડકીબાઈ એ દીવમાં માટા જિનપ્રાસાદ બંધાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી; ઉનામાં શ્રી હીરવિજયસૂરિનાં પગલાં ને સ્તૂપની તથા શત્રુંજય તીર્થમાં પણ ગુરુપગલાંની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. શ્રી શત્રું જય તીર્થના મુખ્ય સાળ ઉદ્ધારા સિવાય નાના ઉદ્ધારા તા પાર વગરના થયા છે. છેલ્લાે સાળમા ઉદ્ધાર વિ. સં. ૧૫૮૭માં કર્માશાહે કર્યાે; પરંતુ બહ જ પ્રાચીનતાને લીધે થાડા જ સમયમાં એ મૂળ મંદિર જીર્ણપ્રાય જેવું અને જર્જરિત થઈ ગયેલું દેખાતાં ખંભાતના તેજપાલ સાનીએ મૂળ મંદિરના બરાબર જર્ણાહાર થાય તા કેવું સારું ? એમ વિચારી શ્રી હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી જીર્ણો દ્વાર કરાવી, મંદિર તદ્દન નવા જેવું તૈયાર કરાવ્યું. વિ. સં. ૧૬૫૦માં શ્રી હીરવિજયસૂરિ સંઘસહિત પાલીતાણા પધાર્યા. સાથે બીજા ૭૨ સંઘ હતા. પ્રતિષ્ઠાના આ પ્રસંગની ઉજવણી અભૂતપૂર્વ અની હતી.

આચાર્ય હીરવિજયસૂરિના હાથે જિનાલયા અને જિનપ્રતિમાંઓની જેમ શ્રમણાની વૃદ્ધિ અને ઉન્નતિનું પણ નોંધપાત્ર કાર્ય થયું હતું. સૂરિજીના પટ્ધર શ્રી વિજયસેનસૂરિ તથા મહાે શ્રી શાંતિચંદ્રગણિ, મહાે ભાનુચંદ્ર ગણિ, મહાે સિદ્ધચંદ્રગણિ આદિ શિષ્યાએ પણ બાદશાહ અકબર અને જહાંગીર પાસે અમારિ અને તીર્થરક્ષણ વગેરેનાં ફરમાના મેળવી જિનશાસનની અપૂર્વ પ્રભાવના પ્રસરાવી હતી. લાેકાગચ્છના શ્રી મેઘજી સ્વામી આદિ ૧૮ યતિઓએ (શ્રીપૂંબોએ) શ્રી હીરવિજયસૂરિ પાસે સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી હતી. સૂરિજીએ સ્વહસ્તે ૧૬૦ શિષ્યાને દીક્ષ આપી હતી. તેઓશ્રી લગભગ ૨૦૦૦ સાધુઓ અને ૩૦૦૦ સાધ્વીઓના નાયક હતા.

વિ. સં. ૧૬૫૧માં ઉનામાં શ્રી હીરવિજયસ્ત્રિએ ચાતુર્માસ કર્યું. અહીં સૂરિજીનું સ્વાસ્થ્ય નરમ પડતાં વિ. સં. ૧૬૫૨નું ચાતુર્માસ પણ ઉનામાં જ કર્યું; અને ત્યાં જ ભાદરવા સુદિ ૧૧ના દિવસે સમાધિપૂર્વ કરવર્ગવાસ પામ્યા.

શ્રી હીરવિજયસૂરિના હસ્તે અપૂર્વ શાસનપ્રભાવના થઈ હતી, તેમ કેટલીક ગ્રંથરચના પણ થઈ હતી. જેવી કે, શાંતિનાથ રાસ, દ્રાદરાજિનવિચાર, મૃગાવતીચરિત્ર, જંખૂદ્રીપપ્રજ્ઞપ્તિ ટીકા, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવ વગેરે.

વિક્રમની સાળમી અને સત્તરમી સક્ષીમાં શ્રી હીરવિજયસૂરિ થઈ ગયા; પણ તેમનાં શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો એટલાં ઉન્નત અને ઉજ્જવળ હતાં કે એમના પછીના યુગ 'હીરયુગ 'થી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે.

અકબર બાદશાહ દ્વારા 'યુગપ્રધાન ' બિરુદ પ્રાપ્ત કરનારા અને છવદયા પ્રવર્તાવનારા ચતુર્થ દાદા

આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી મહારાજ

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર ખરતરગચ્છની શ્રમણપર પરામાં આચાર્ય જિનચ દ્રસૂરિ ઘણા થયા છે, તેમાં આ જિનચ દ્રસૂરિ 'ચતુર્થ દાદા' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે. તેમના ગુરુ શ્રી જિનમાણિક ચસૂરિ હતા.

શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૫૯૫માં, ખેતસરમાં, એાશવાલ વંશના રીહેડ ગાત્રમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ શ્રી બન્તશાહ અને માતાનું નામ શ્રિયાદેવી હતું. તેમનું પાતાનું નામ સુલતાનકુમાર હતું. બાળપણમાં જ ધર્મના ઉચ્ચ સંસ્કાર પામી, માત્ર ૯ વર્ષની વધે, વિ. સં. ૧૬૦૪માં દીક્ષા શ્રહણ કરી મુનિ સુમતિધીર નામ ધારણ કર્યું હતું. ગુરુ શ્રી જિનમાણિકચસૂરિ વિ. સં. ૧૬૧૨માં સ્વર્ગવાસ પામતાં મુનિ સુમતિધીર આદિ જેસલમેર પધાર્યા હતા અને ત્યાં પૂજ્યશ્રી ગુણપ્રભસૂરિની સંમતિથી તેમને આચાર્યપદ આપી, આચાર્ય જિનચંદ્રસૂરિ નામ રાખી, ગુરુદેવની પાટે સ્થાપવામાં આવ્યા હતા.

આચાર્ય જિનચંદ્રસ્રિએ તે સમયે સ્વગચ્છમાં ઘણા શિથિલાચાર જોતાં વિ. સં. ૧૬૧૪માં, બિકાનેરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો. શ્રી જિનચંદ્રસ્ર્રિએ વિ. સં. ૧૬૨૮નું ચાતુર્માસ આશ્રામાં કર્યું હતું અને શેષકાળમાં કેટલાક સમય આજુબાજુમાં વિહાર કર્યા હતા. એ દરમિયાન સારી એવી ધર્મ પ્રભાવના થતાં છેક અકખર બાદશાહ સુધી તેમના નામના પ્રભાવ પ્રસર્યો. એક દિવસ લાહારની રાજસભામાં અકખર બાદશાહે શ્રી જિનચંદ્રસ્રિના દર્શન માટે પૃચ્છા કરતાં મંત્રી કર્મ ચંદે નિમંત્રણ પાઠવ્યું. વિ. સં. ૧૬૪૮માં શ્રી જિનચંદ્રસ્ર્રિ લાહાર પધાર્યા. તેમનાં પ્રવચનાથી પ્રભાવિત થઇ બાદશાહ અકખરે તેમને 'યુગપ્રધાન'નું બિરુદ આપ્યું, તેમ જ તીર્થ રક્ષાનું અને પ્રતિવર્ષ ચામાસી અદ્દાઇના દિવસામાં 'અમારિ'નું ફરમાન કાઢ્યું હતું, તથા ખંભાતના દરિયામાં માછીમારાની જાળ પર પ્રતિબંધ મૂકયો હતો.

શ્રી જિનચંદ્રસૂરિના હસ્તે ઘણી પ્રતિષ્કાએો, દીક્ષાએો અને અન્ય અનેક ધર્મ કાર્યો સમ્પન્ન થયાં હતાં. વિ. સં. ૧૬૭૦માં, ખિલાડા (મારવાડ) ગામે શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

સમર્થ વિદ્વાન, વાદકુશળ, પ્રખર પ્રભાવી અને પરમ ઉપકારી આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિજી મહારાજ

આચાર્ય વિજયસેનસૂરિ તપાગચ્છ શ્રમણુપર પરાના એક પ્રબળ પ્રભાવી આચાર્ય હતા. તેઓ વિદ્વાન અને વાદમાં સમર્થ હતા. તેમના હસ્તે જૈનશાસનની પ્રભાવનાને વિસ્તારનારાં વિવિધ કાર્યો થયાં હતાં. શ્રી વિજયસેનસૂરિ હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય અને પટ્ધર હતા. તેમના દીક્ષાદાતા શ્રી હીરવિજયસૂરિના ગુરુ શ્રી વિજયદેવસૂરિ હતા.

શ્રી વિજયસેનસૂરિનો જન્મ વિ. સં. ૧૬૦૪માં ફાગણ સુદિ પૂનમના, નાડલાઇ (મારવાડ)માં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ કર્માશાહ અને માતાનું નામ કાંડમદે હતું. અને તેમનું પાતાનું નામ જયસિંહ હતું. પિતા કર્માશાહે વિ. સં. ૧૬૧૧માં શ્રી વિજયદાનસૂરિના હસ્તે દીક્ષા અંગીકાર કરી, શ્રી હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય બની, મુનિ કમલવિજય નામ ધારણ કર્યું હતું. માતા કાંડલદેની ભાવના પણ દીક્ષા લેવાની હતી; પરંતુ પુત્ર જયસિંહને હજુ આઠ વર્ષ પણ પૂરાં થયાં ન હાંઈ, પાતાના ભાઈ જયતાને ત્યાં પાલી શહેર બે વર્ષ રહ્યાં, અને વિ. સં. ૧૬૧૩માં, સુરતમાં, શ્રી વિજયદાનસૂરિ પાસે તેઓએ અને પુત્ર જયસિંહે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેઓનાં નામ અનુક્રમે સાધ્વી કલ્યાણશ્રીજી અને મુનિ જયવિમલ રાખવામાં આવ્યાં. મુનિ જયવિમલને શ્રી હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય બનાવી શ્રી વિજયદાનસૂરિએ થાડા સમય બાદ પાટણ, તેમના ગુરુ પાસે માંકલ્યા. મુનિ જયવિમલે ગુરુ પાસે રહી વ્યાકરણ, કાશ, સાહિત્ય, છંદ, ન્યાય અને જિનાગમાનો ઊંડો અભ્યાસ કર્યો. ગુરુદેવે વિ. સં. ૧૬૨૬માં ખંભાતમાં તેમને પંન્યાસપદ આપ્યું, અને સં. ૧૬૨૮માં, અમદાવાદના અહમદપરામાં શ્રેષ્ઠિ મૂળા શેઠે કરેલ ઉત્સવમાં આચાર્યપદ આપ્યું, તેમનું નામ આગ્રાર્ય વિજયસેનસૂરિ રાખ્યું.

આચાર્ય વિજયસેનસૂરિમાં તેમના સમર્થ ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિના ઘણા ગુણા ઊતર્યા હતા. લગભગ તેઓશ્રી પાતાના ગુરુ જેટલા જ સમર્થ અને પ્રભાવી હતા. વિ. સં. ૧૯૩૨માં સુરતના ચાતુર્માસમાં તેમણે દિગંળર ભદારકને વાદમાં હરાવ્યા હતા. શ્રી હીરવિજયસૂરિ જ્યારે અકળર બાદશાહના નિમંત્રણથી ક્તેહપુર સીકી ગયા ત્યારે ત્યાં આજુબાજુમાં ચારેક વર્ષની સ્થિરતા દરમ્યાન શ્રી વિજયસેનસૂરિએ ગચ્છની જવાબદારી સંભાળી લીધી હતી, અને ગુજરાતમાં રહી સારી એવી શાસનાન્નિતિ કરી હતી. જ્યારે શ્રી હીરવિજયસૂરિ ગુજરાત તરફ આવવા નીકળ્યા ત્યારે તેમણે બાદશાહને તેના અતિ આચહથી વચન આપ્યું હતું કે, " હું ગુજરાત જઈ ને મારા પદ્ર-શિષ્ય વિજયસેનસૂરિને મેકલીશ." આ વાતને ત્રણેક વર્ષ થતાં અકબર બાદશાહે શ્રી હીરવિજયસૂરિને લખી જણાવ્યું કે, " હવે તમે તમારા પદ્ધર શ્રી વિજયસેનસૂરિને લાહાર માકલા "

શ્રી વિજયસેનસૂરિએ વિ. સં. ૧૬૪૯માં ગુરુની આત્રા થતાં રાધનપુરથી વિહાર કરી પાટણ, આબુ સિરાહી, રાણકપુર, નાડલાઈ, વૈરાટનગર, મહીમનગર, લુધિયાણા થઈ લાહાર પધાર્યા હતા. અકબર બાદશાહ શ્રી વિજયસેનસૂરિની વિદ્વત્તાથી ખૂબ પ્રભાવિત થયા અને તેમના ઉપદેશથી જીવદયાનાં કેટલાંક વધુ ક્રમાના જાહેર કર્યાં; જેવાં કે, ગાય, બળદ, પાડા ને ભેંશની શ્રમણભગવંતા

હિંસા (કતલ) કરવી નહીં; અપુત્રીયાનું દ્રવ્ય લેવું નહીં, ગુલામ તરીકે કાઇને પકડવા – રાખવા નહીં. એક પ્રસંગે શ્રી વિજયસેનસૂરિએ રાજસભામાં ઈશ્વર, સૂર્ય અને ગંગા નદી પ્રત્યેની જેનોની માન્યતાને સિદ્ધ કરી ળતાવી ઇતર વર્ષની મુરાદને નિષ્ફળ બનાવવા સાથે સૌને અતીવ પ્રભાવિત કર્યા હતા. બાદશાહ અકબરે ત્યારે તેમને 'સવાઈ હીર'નું બિરુદ આપ્યું હતું. શ્રી વિજયસેનસૂરિએ ત્રણેક વર્ષ લાહાર અને આસપાસ વિચરી, વિ. સં. ૧૬૫૨માં ગુરુદેવ હીરવિજયસૂરિના નરમ સ્વાસ્થ્યના સમાચાર જાણી ગુજરાત તરફ વિહાર કર્યો. પાટણ ચાતુર્માસ હતા ત્યાં જ ઉનાથી ગુરુદેવના સ્વર્ષવાસના સમાચાર જાણી અત્યંત આઘાત અનુભવ્યો. ત્યાર પછી ગચ્છનાયકપદની જવાબદારી આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિએ સંભાળી હતી.

શ્રી વિજયસેનસૂરિના હસ્તે કાવી, ગ'ધાર, ચાંપાનેર, અમદાવાદ, ખ'ભાત, પાટણુ આદિ અનેક શ્રામ—નગરામાં લગભગ ગાર લાખ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. આ ઉપરાંત તાર'ગા, શ'એ ધર, શત્રું જય, પ'ચાસર, રાણકપુર, આરાસણુ આદિ તીર્થ સ્થાનાના જિનાલયોના જોહોં હાર પણ તેઓશ્રીએ કરાવ્યા હતા. તેમણે 'સુમતિ રાસ' અને સૂક્તાવલી શ્ર'થ રચ્યાના ઉલ્લેખ સાંપડે છે. શ્રી વિજયસેનસૂરિ વિ. સં. ૧૬૭૧માં ખ'ભાત પાસેના અકબરપુરમાં, ૬૭ વર્ષની વયે, પટ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પાળી સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

ખાદશાહ જહાંગીર પાસેથી 'જહાગીરી મહાતપા 'નું બિરુદ્ર મેળવનાર, પ્રભાવશાળી સંધનાયક, મહાન તપસ્વી

आयार्थश्री विकयदेवसूरि महाराक

આચાર્ય વિજયદેવસૂરિ સમર્થ વિદ્વાન, મહાન તપરવી પરમ પ્રભાવક જૈનાચાર્ય હતા. શ્રી શ્વેતામ્બર મૂર્તિ પ્જક તપાગચ્છ અંતર્ગત જે 'વિજયદેવસૂર સંઘ' આજે પ્રસિદ્ધ છે તે તેમના નામના જ ઘોતક છે. શ્રી વિજયદેવસૂરિના ગુરુ શ્રી વિજયસેનસૂરિ અને દાદાગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિ હતા. આ ત્રણે સમર્થ આચાર્યોએ તેમના સમયના માગલ સમ્રાટા અકબર. જહાંગીર અને શાહજહાંને પ્રતિબાધી ભારતવર્ષમાં જીવદયા પ્રવર્તાવવાનું મહાન કાર્ય કર્યું હતું.

શ્રી વિજયદેવસૂરિના જન્મ 'ઉકેશ' જાતિના મહાજન પરિવારમાં વિ. સં. ૧૬૩૪માં ઇડરમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ થીરા અને માતાનું નામ રૂપાદેવી હતું. અને તેમનું પાતાનું નામ વાસુદેવકુમાર હતું. વાસુદેવનાં માતાપિતા ધાર્મિક વિચારનાં હતાં, એટલે વાસુદેવને આળપણથી ધાર્મિક સંસ્કારા મળ્યા હતા. આળ વાસુદેવનું મન ઉત્તરાત્તર ત્યાગ તરફ ઢળતું ગયું અને એક દિવસ, ૧૦ વર્ષની આલ્યવયમાં જ ત્યાગમાર્ગે જવાના સંકલ્પ કર્યો. માતા રૂપાદેવી પણ દીક્ષા લેવા તત્પર બન્યાં. અંનેની દીક્ષા અમદાવાદ – હાજા પટેલની પાળમાં શ્રી વિજયસેનસૂરિના વરદ હસ્તે વિ. સં. ૧૬૪૩માં સમ્પન્ન થઈ આળ વાસુદેવનું નામ મુનિશ્રી વિદ્યાવિજય રાખવામાં આવ્યું. નામ પ્રમાણે તેઓ વિદ્યાનું ઉપાજિન કરવા તત્પર થયા. તેમની ધાગ્યતાથી પ્રભાવિત

રાસનંપ્રભાવક

થઈ શ્રી વિજયસેનસૂરિએ તેમને અમદાવાદના ઉપનગરમાં વિ. સં. ૧૬૫૫માં માગશર વદ પાંચમને દિવસે પંન્યાસપદ આપ્યું. વિ. સં. ૧૬૫૭માં સૂરિમંત્ર આપી આચાય પદે સ્થાપ્યા. આ પ્રસંગે ખંભાતના શ્રાવક શ્રીમલ્લે ઉત્સવ કર્યો. પાટણમાં વિ. સં. ૧૬૫૮માં પાેષ વદ દ્રને દિવસે શ્રી વિજયદેવસૂરિને ગચ્છાનુજ્ઞા આપવામાં આવી અને વંદન-મંહાત્સવ કરવામાં આવ્યા. આ વંદન-મહાત્સવની વ્યવસ્થા શ્રાવક સહસ્રવીરે કરી હતી.

તેઓશ્રીએ વિ. સં. ૧૬૮૮માં પૂ. ઉપા૦ શ્રી યશોવિજયજી તથા તેમના ભાઈ પદ્મવિજયજી મહારાજને દીક્ષા આપી હતી. વિ. સં. ૧૭૦૫માં ૬૪ સાધુઓને ઇડરમાં અને ૮૦ સાધુઓને દક્ષિણમાં પંન્યાસપદ આપ્યું હતું. દીવના ફિર'ગી લોકો એમનું ભક્તિભાવપૂર્વંક અહુમાન કરતા હતા. ૧૮ યક્ષા તેમની સેવામાં હાજર રહેતા.

શ્રી વિજયસિંહસૂરિ અને શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ તેમના છે મુખ્ય આચાર્ય-શિષ્યો હતા. તેમની આજ્ઞામાં ૨૫૦૦ સાધુઓ અને ૫૦૦૦ સાધ્વીજીઓ અને સાત લાખ શ્રાવકા હતા. આટલા વિશાળ સંઘનું અધ્યક્ષપણું તેઓ સાચવી શક્યા હતા, તે જ તેમની પ્રચંડ પ્રતિભા-શક્તિનાં દર્શન કરાવે છે. ગચ્છાનું મતભેદવાળું વાતાવરણ પાતાની આગવી કુનેહથી સ્વચ્છ કર્યું હતું. ખાસ કરીને મારવાડમાં તેમણે અનુપમ શાસનપ્રભાવના કરી હતી. ઉદયપુરના મહારાણા જગતસિંહ પૂજ્યશ્રીના ઉપદેશથી વરકાણા તીર્થમાં યાત્રાળુઓ પાસેથી 'મુંડકાવેરા' લેવાનું ખંધ કર્યું હતું, તેમ જ પીછાલા તથા ઉદયસાગર તળાવામાં જાળા નાખવાના નિષેધ કર્યો હતા. તથા રાજ્યભિષેકના દિવસે, જન્મદિવસે તેમ જ જન્મમાસ ભાદરવામાં કાઈ જ્વહિંસા ન કરે એવા હુકમ બહાર પાડ્યાં હતા.

પૂજ્યશ્રીએ ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, મારવાડ, મેવાડ, આછુ અને આરાસણુમાં વિહાર કરી ચાતુર્માસ કર્યા, જિનબિંબા ભરાવ્યાં ને પ્રતિષ્ઠાએ કરી. દક્ષિણુમાં કનડી, બીજાપુર, બુરહાનપુર તેમ જ કચ્છમાં પણ સુંદર ધર્માનુષ્ઠાના કરાવી, જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી હતી. તેઓશ્રીએ બે શિષ્યાને આચાર્ય પદવી, પચીસ શિષ્યાને ઉપાધ્યાય પદવી અને પાંચસા શિષ્યાને પંન્યાસપદ આપ્યાં હતાં. શિષ્યાને પ્રેરણા કરી શ્રાંથા લખાવ્યા. તેઓશ્રી દરરાજ એકટાશું કરતા, ૧૧ દ્રવ્યાથી વધારે વાપરતા નહીં. પાંચ કરાડ સજ્ઝાય ધ્યાન કર્યાં. પાંચ વિગઈ ના ત્યાગ કરતા. આ રીતે પાતાના આત્માનું કલ્યાણ સાધ્યું અને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરી.

શ્રી વિજયદેવસૂરિ વિદ્વાન અને તપસ્વી ડુંહતા. તેઓશ્રી આયંબિલ, નીવી, ઉપવાસ, છઠ્ઠ આદિ તપશ્ચર્યા કરતા રહેતા હતા. પારણાને દિવસે એકાશન કરતા હતા. બાદશાહ જહાંગીરે શ્રી વિજયદેવસૂરિની તપસાધનાથી પ્રભાવિત થઇ વિ. સં. ૧૬૬૪માં માંડવગઢમાં તેમને 'મહાતપા'નું બિરુદ આપ્યું હતું. ઉદયપુરના રાણા જગતસિંહ પર પણ શ્રી વિજયદેવસૂરિના વિશેષ પ્રભાવ હતો. મહારાણાએ તેમની પ્રેરણાથી નગરમાં અહિંસાનું પાલન કરાવ્યું હતું. ઇડરનરેશ રાય કલ્યાણમલ્લ આદિ શ્રી વિજયદેવસૂરિ પ્રત્યે વિશેષ આદર રાખતા હતા.

શ્રી વિજયદેવસૂરિના મુખ્ય શિષ્યા કનકવિજય અને લાવણ્યવિજય હતા. શ્રી વિજયદેવ-સૂરિએ પાતાના વિદ્વાન શિષ્ય કનકવિજયને વિ. સં. ૧૬૮૨માં વૈશાખ સુદ ૬ ને દિવસે આચાર્ય પદ આપી પટ્ટધર બનાવ્યા અને તેમનું નામ વિજયસિંહસૂરિ રાખ્યું. સંયોગવશાત્ તેમણે જાહેર કરેલ પોતાના ઉત્તરાધિકારી શ્રી વિજયસિંહસૂરિના સ્વર્ગવાસ તેમના જીવનકાળમાં જ થઈ ગયા. તેથી તેમણે વિ. સં. ૧૭૧૦માં શ્રી વિજયપ્રભસૂરિને પોતાના ઉત્તરાધિકારી બનાવ્યા. તેમના સંઘ 'દેવસુરસંઘ' નામે પ્રસિદ્ધ થયા.

સ્તુતિ–સ્તવન–ચૈત્યવ'દન–સજ્ઝાય–રાસ વગેરે વિપુલ સાહિત્યના સર્જ'ક આચાર્ય'શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજ

આચાર્ય શ્રી જ્ઞાનિવિમલસૂરિના જન્મ વિ. સં. ૧૬૯૪માં મારવાડ દેશના ભિન્નમાલનગરમાં થયા હતા. તેઓ વીશા એાશવાલ જ્ઞાતિના હતા. તેમના પિતાનું નામ વાસવ શેઠ, માતાનું નામ કનકાવતી અને તેમનું પાતાનું નામ નાશુમલ હતું. તેમણે આઠ વર્ષની વધે મુનિશ્રી ધીરિવિમલ ગણિ પાસે સંયમ સ્વીકાર્યું હતું. તે વખતે તેમનું નામ મુનિ નયવિમલ રાખવામાં આવ્યું હતું.

સંયમ સ્વીકાર્યા પછી તેમણે શ્રી અમૃતવિમલ ગણુ તેમ જ શ્રી મેટુવિમલ ગણુ પાસે શાસ્ત્રાધ્યયન કર્યું. તેમને સુધાગ્ય જાણી વિ. સં. ૧૭૨૭માં ગુરુએ તેમને પંન્યાસપદથી વિભૂષિત કર્યા. તેમના ગુરુ વિ. સં. ૧૭૩૯માં સ્વર્ગવાસ પામ્યા.

તે સમયના સર્વ ગીતાર્થોએ વિચાયું કે, "હાલમાં સંવિગ્ન, જ્ઞાન, ક્રિયા અને વૈરાગ્યવાદી ગુણોથી સંપૂર્ણ અને આચાર્યપદ માટે યાગ્ય પંન્યાસ નયવિમલ ગણ છે." તેથી તેઓએ આચાર્યશ્રી વિજયપ્રભસૂરિને પં. નયવિમલ ગણિને સૂરિપદથી અલંકૃત કરવા વિનંતી કરી. આચાર્યશ્રી વિજયપ્રભસૂરિએ એ વિનંતીને યાગ્ય જાણી ઋવિ. સં. ૧૭૪૮માં ફાગણ સુદ પાંચમને દિવસે સંકેર ગામમાં તેમને આચાર્યપદવીથી વિભૂષિત કર્યા અને તેમનું નામ જ્ઞાનવિમલસૂરિ રાખવામાં આવ્યું. આ નામ પાછળ તેમના વિશાળ જ્ઞાન અનુભવ આચાર્યશ્રી વિજયપ્રભસૂરિએ અનુભવ્યા હતો તે છે. આ સમયે નાગજી પારેએ આચાર્યપદના મહાત્સવ કર્યા અને સારું દ્રવ્ય ખચ્યું. તેમના સમયમાં જૈનસંઘના સાધુવર્ગમાં શિથિલાચાર સારા પ્રમાણમાં પ્રવેશ્યા હતો અને તેથી તેમણે ક્રિયોત્કાર કરી તપસ્વી જવાને માેક્ષના માર્ગ સાચી રીતે અને શુદ્ધ રીતે આચરી બતાવ્યા હતો.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાત્રાર્થ મહાયાય શ્રી યશાવિજયજી મહારાજ, ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી, શ્રી દેવચંદ્રજી, શ્રી આનંદઘનજી વગેરે તેમના સમકાલીન હતા. તે સૌ સંવિગ્ન ગીતાર્થા હતા અને પરસ્પર પ્રત્યે આદરભાવ રાખતા હતા.

^{* &#}x27;શ્રી ચંદ્રકેવલી રાસ'માં આચાર'પદવી સં. ૧૭૪૯માં ફાગણ સુદ પાંચમે પાટણમાં આપ્યાને ઉલ્લેખ છે: 'નિધિલ્ યુગ્ધ મુનિષ્ શશિષ્ સંવત માને ફાગણ સુદ પાંચમી દિનેજી, પત્તનનયરતણે તસ પાસે, પદ પામ્યું શુભ દેશે જી.' (શ્રી ચંદ્રકેવલી રાસ-ખંડ ૪થો, ઢાળ પપમી, ગાયા ૧૫).

320

મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજી મહારાજ પ્રત્યે, તેમની શુદ્ધ પ્રરૂપણા પ્રત્યે આચાર્ય શ્રી જ્ઞાનવિમલસ્ત્રિને અદ્ભુત આદર હતો. તેથી તેઓ તેમને 'વાચકરાજ ' નામથી સંધાધતા. પૃજ્ય ઉપાધ્યાયજીનાં બનાવેલાં ઘણાં સ્તવનાં ઉપર આચાર્ય શ્રી જ્ઞાનવિમલસ્ત્રિઓ ટીકાઓ રચી છે. ઉપરાંત ઉપાધ્યાયજીના સ્વર્ગવાસ પછી તેઓએ અને શ્રી દેવચંદ્રજીએ સંયુક્તપણે (શ્રી શ્રીપાલરાસના હાળ લઈ) શ્રી નવપદજીની પૃજાની રચના કરી. તે કૃતિને મહાપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયની કૃતિ તરીકે રજ્યૂ કરી છે.

તેમણે અનેક વખત શ્રી સિદ્ધાચલજી તીર્થની યાત્રાઓ કરી હતી. ૧૭ અંજનશલાકા કરી હતી તેમ જ બીજાં પણ અનેક પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યો કરાવ્યાં હતાં. ઘણા મુનિઓને પંડિત અને વાચકપદનાં દાન કર્યાં હતાં. વિ. સં. ૧૭૭૦માં સુરતના શ્રી પ્રેમજી પારેખે શ્રી સિદ્ધા-ચલજીના સંઘ તેમના ઉપદેશથી કાઢ્યો હતો. તેમનું વિહારક્ષેત્ર મોટે ભાગે ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર તેમ જ મારવાડ હતું. સુરત શહેરમાં તેમણે અનેકવાર સ્થિરતા કર્યાના ઉલ્લેખા સાંપડે છે. વિ. સં. ૧૭૭૫માં તેમણે સુરતમાં તીર્થમાલા રચી. વિ. સં. ૧૭૩૩માં સકલાઈત્સ્તાત્ર પર સુરતમાં ટેખા રચ્યાે. વિ. સં. ૧૭૮૦માં સુરતમાં પ્રસુપ્રતિષ્ઠા કરાવી.

તેમની કાવ્યશક્તિ અદ્ભુત હતી. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં જેવું સ્થાન કલિકાલસર્વંગ્ન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યંનું હતું, તેવું જ સ્થાન લાેકભાષાની કવિતામાં તે યુગમાં આચાર્યંશ્રી ગ્રાનવિમલ-સૂરિનું હતું. તેમણે સંસ્કૃત, ગુજરાતીમાં અનેક શ્રંથા રચ્યા છે, જે પૈકી નીચેના શ્રંથા મુખ્ય છે :

> નરભવિદું તોવનયમાલા પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રવૃત્તિ સંસારદાવાનલસ્તુતિવૃત્તિ શ્રીપાલચરિત્ર સંયમતરંગ નવતત્ત્વ બાલાવબાધ આનંદઘન ચાવીશી બાલાવબાધ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનના બાલાવબાધ દીવાલીકલ્પ બાલાવબાધ આધાત્મકલ્પદ્રમ બાલાવબાધ પાક્ષિકસૂત્ર બાલાવબાધ ધ્યાનમાલા ઉપર ટબા

જિનપૂજાવિધિ વીશસ્થાનકતપવિધિ જ્ઞાનવિલાસ તીર્થ માલા સૂર્યાભનાટક સાધુવ દનારાસ જ ખૂસ્વામીરાસ શ્રી ચાંદ્રકેવલીરાસ

પ્રશ્નદ્વાવિ શિકાસ્તાત્ર

એ ચાેવીશીએો દશદેષ્ટાંતની સજ્ઞાય યાેગદેષ્ટિની સજ્ઞાય

ઉપરાંત, સિદ્ધાચલનાં સંખ્યાળંધ સ્તવના, રાસા, સ્તુતિઓ વગેરેની રચના કરી છે. તેમનું આયુષ્ય ૮૮ વર્ષનું હતું, જેમાં ૮૦ વર્ષના સુદીર્ઘ ચારિત્રપર્યાય હતા. તેમના સ્વર્ગવાસ વિ. સં. ૧૭૮૨માં ખંભાત મુકામે આસા વદ ૪ ને દિવસે પ્રભાતકાળે અનશનપૂર્વક-સમાધિપૂર્વક થયા હતા. તેઓશ્રી ભવ્યસમૂહમાં અત્યંત પ્રીતિપાત્ર હતા. તેથી જ્યારે તેમના શ્રમણભગવ'તા ૩૨૧

સ્વર્ગ'વાસ થયેા ત્યારે ખ'ભાતમાં ૪૦ દિવસ પર્ય'ત અમારિપ્રવર્ત'ન કરાવવામાં આવ્યું હતું. ખ'ભાતના દરિયામાં માછીમારાએ પણ ધ'ધા ખ'ધ રાખ્યા હતા.

સુરતના સૈયદપરામાં નંદ્રીશ્વરદ્વીપના જિનાલયના ચાકમાં તેમનાં પગલાંની દેરી છે, જે તેમના સ્વર્ગાવાસના વર્ષમાં જ ત્યાં સ્થાપિત કરાઇ છે. સુરતમાં તેમની વિશેષ સ્થિરતાને કારણે અને સંભવતઃ સૈયદપરામાં સ્થિરતાના કારણે ત્યાં દેરી સ્થપાઇ હોવાની કલ્પના કરી શકાય. ત્યાં કલાત્મક નંદીશ્વરદ્વીપનું દેરાસર છે, જે તેમની પ્રેરણાથી, તેમની દેખરેખ નીચે તૈયાર થયું હતું. આ રીતે, અહારમી શતાખ્દીને તેમણે પોતાના તપઃપૂત જીવનથી, સંવિશ્વપણાથી, ગ્રાનના પ્રકાશથી તથા અનેક ગુણાથી અજવાળી છે.

(શ્રી જૈનસાહિત્યવિકાસ મંડળ–મુંબઈ દ્વારા પ્રકાશિત ' પંચપરમેષ્કી ધ્યાનમાલા 'માંથી સાભાર.) ('પ્રખુહ્મજીવન 'ના તા. ૧૬–૫–૮૭ના અંકમાં દેા. કુમારપાળ દેસાઈના ''જૈન સાહિત્યમાં આચાર્ય' ન્નાનવિમલસૂરિજીનું પ્રદાન '' લેખમાં તેમના સાહિત્ય વિશે સારી એવી માહિતી આપવામાં આવી છે.)

રાસનના શાલભદ્ર સારસ્વત પુરુષો

અલગારી, નિ:સ્પૃહી, યાગી અને અનેક સિબ્રિના સર્જક, કવિવર શ્રી આનંદઘનજ મહારાજ

મુનિપ્રવર શ્રી આનં દઘનજી મહાન યાગી અને કવિવર હતા. તેમને યાગસાધના દ્વારા અનેક સિદ્ધિ સહજપણે પ્રાપ્ત થઇ હતી. તેમની આત્મસાધના અને ત્યાગભાવના અપૂર્વ અને અલૌકિક હતી. તેએ નિ:સ્પૃહી, અલગારી તેમ જ અધ્યાત્મના ઉચ્ચ સાધક–યાગીરાજ– અવધૂત હતા.

શ્રી આનં દઘનજી મહારાજના જન્મ કે દીક્ષાનાં સ્થળ-સમયની કે ગુરુ-સંખંધી કોઈ આધારભૂત માહિતી, તેમની કાવ્યકૃતિઓ કે અન્ય સાધના દ્વારા, પ્રાપ્ત થતી નથી. તેમના જીવન વિષે કેટલીક ઘટના—કેટલાક પ્રસંગા અને અન્ય થાડીઘણી માહિતી મળે છે તે લાેકમુખે વહેતી આવેલી વાતાેમાંથી, તેમની કાવ્યકૃતિઓના હાદ માંથી અને મહાપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજીની 'અષ્ટપદી ' રચના વગેરમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રી આનં દઘનજીના સમય આશરે વિ. સં. ૧૬૬૦ થી ૧૭૩૦ સુધીના મનાય છે. તેમના જન્મ પ્રાયા છું દેલખંડના કાઈ ગામમાં થયા હતા. તેમનું દીક્ષાવસ્થાનું નામ 'લાભાનં દ' હતું અને 'આનં દઘન' એ તેમનું ઉપનામ હતું. શ્રી આનં દઘનજી મહારાજના સંપર્કમાં મહાર થશાવિજયજી અને પંન્યાસ શ્રી સત્યવિજયજી આવ્યા હતા. તેમાં મહાર થશાવિજયજી તેા ત્યાં સુધી કહે છે કે — ''પારસમણિ સમા આનં દઘનજીના સમાગમથી લાહ જેવા હું યશાવિજય સુવર્ણ બન્યા!'' જ્યારે પં. સત્યવિજયજી તેમની સાથે કેટલાક સમય વનમાં રહ્યા હતા. પં. સત્યવિજયજી દ્વારા શ્રેયાત્મયાં અને મહાર યશાવિજયજી દ્વારા ગ્રાન – એમ આત્મન્નાનાં ત્રણ અંગના ત્રિવેણીસંગમ એ સમયમાં સુધાયા હતા. પં-યાસજી દ્વારા ક્રિયાદ્ધાર કરવામાં આવ્યા ત્યારે – તે સમયમાં જે શિથિલાચાર વગેરે

પ્રદ્રષણ પ્રવર્તી રહ્યાં હતાં તેના ચિતાર શ્રી આનંદઘનજી અને મહાે યશાવિજયનાં પદાે, સ્તવનાે, સજ્ઝાયા વગેરમાં જોવા મળે છે. આમ, આ સમય પાનખરનાે અને વસંતના – એમ બ'ને ફાતે પ્રવર્તિત હતાે એમ કહી શકાય.

શ્રી આનંદઘનજીએ કયા ગચ્છમાં દીક્ષા લીધી તે અંગે મતમતાંતર પ્રવર્તે છે. તેમ છતાં, તેમના સમાગમ વગેરે જેતાં તેઓ 'તપાગચ્છ'ના હાય એમ વધુ અનવાજાંગ છે. જે કે, તેમનું માટા ભાગે એકાંતમાં કે જંગલમાં અધ્યાતમ—યાગસાધનાર્થે રહેવાનું જે અલગારીપાશું હતું, તેથી ગચ્છ કે સંપ્રદાયથી તા તેઓ પર જ હતા. એટલું જ નહિ, તેમનું જીવન અને કવન કાઈપાશુને પાતાના માનવા પ્રેરે એવું સર્વ વ્યાપક પણ હતું. આવી પ્રતીતિ આપણને તેમની નિમ્ન કાવ્યકૃતિઓમાં તરત જેવા મળે:

'રામ કહેા રહેમાન કહેા, કેાઉ કાન કહેા મહાદેવ રિ; પારસનાથ કહેા કેાઉં છાદ્મા, સકલ છાદા સ્વયંમેવ રિ. ભાજન–ભેદ કહાવન નાના, એક મૃત્તિકા રૂપ રિ; તૈસે ખંડ કલ્પનારાપિત, આપ અખંડ સ્વરૂપ રિ. પરસે રૂપ પારસંકા કહિયે, છાદા ચીન્હેં સા છાદા રિ; ા ઇહિ વિધિ સાધા આપ, 'આનંદઘન' ચેતનમય નિષ્કર્મ રિ ॥

આજથી લગભગ ૨૭૫ વર્ષ પહેલાં થઈ ગયેલા યાગીવર્ય શ્રી આનંદઘનજનાં સ્તવનામાં ભક્તિયાગ છે, જ્ઞાનયાગ છે, સમર્પણયાગ છે; તેમ જ શ્રી જિનાગમાનાં સઘળાં રહસ્યા છે. આ સ્તવના એક એવા મહાપુરુષનું સર્જન છે કે જેમની સાતે ધાતુમાં, દશ પ્રાણામાં, પાંચ ઇન્દ્રિયામાં અને છઠ્ઠા મનમાં તેમ જ સાડા ત્રણ કરાડ રૂંવાડાંમાં પરમાત્મભક્તિ પ્રતિષ્ઠિત હતી. જેમનામાં અસ્થિમજજાવત્ પરમાત્મભક્તિની પાવનકારી ગંગા અહનિંશ વહેતી હતી.

આનં દઘન—ચોવીશી: વર્ષ માન અવસર્પિણી કાળના ૨૪ તીર્થ કરદેવાનાં આ ૨૪ સ્તવનામાં ક્રમશ: અધ્યાત્મ-સ્વિના વધતા જતા ઉદ્યોત વર્તાય છે. આનં દઘન એ અંતરતમ આત્મા છે. અણુ અણુમાં વ્યાપ્ત અંતર્યામી છે. સર્વ નિકટવર્તી પદાર્થીથી વધુ નિકટ આત્માના સ્વભાવને સ્વન્ભાવ-ભૂત બનાવીને જીવવા માટે યાેગીવર્ય શ્રી આનં દઘનજનાં આ ચાેવીસે સ્તવના એક અજેડ ઇલાજ છે. બધાં સ્તવનામાં આનં દઘન આત્માની વાણી છે, આનં દઘન આત્માના ઉજ્ઞસ છે, આનં દઘન આત્માની પ્રતિષ્ઠા છે. પ્રત્યેક સ્તવનમાં સાધકની આગવી છટા છે. આત્મિક ખુવારીની હવા છે. યાેગ અને અધ્યાત્મની સ્પર્શનાનું સંગીત છે. કર્મ બળ અને ધર્મ બળનું નિર્મળ પ્રતિપાદન અને વડ્દર્શનની સ્પષ્ટતા છે, અવંચક આદિ ત્રણ ચાેગોનું નિરૂપણ છે, સમ્યક્ત્વ ગુણનું પ્રતિપાદન છે. અઢાર સખ્ય દાેષાથી સર્વથા રહિત શ્રી જિનેધરદેવના અચિંત્ય સામર્થ્યનું વિરાટ સ્વરૂપે નિરૂપણ છે. આ સ્તવના એ ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિવરની ઉત્કૃષ્ટ જિનભક્તિના ઉત્કૃષ્ટ અંતરાદ્વાર છે. મહામહિમાશાળી આત્મદ્રવ્યના આવે આવેલ સાધ્ધાલ અધિહ્ય ને માથે મુકીને નિરુપણ છે. જેમ જર્મન મહાકવિ ગેંદે મહાકવિ કાલિદાસના 'શાકુંતલ'ને માથે મુકીને

328

નાચ્યાે હતાે, તેમ આ મનમાેહક સ્તવનાેને પણ માથે ચડાવીને નાચવાનું મન થાય એટલાં એ સુંદર, સરસ અને ચિંતનમય છે. ભવભ્રમણાનાે ભાંગીને ભુક્કો કરવાની કલ્પનાશક્તિ જગાડવાની આ સ્તવનાેમાં અદ્ભુત શક્તિ છે.

પહેલા સ્તવનમાં પ્રભુજને પ્રિયતમ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થ'કર પરમાત્મા જેના પ્રિયતમ હાય તેનું મન સતી જેમ સત્ તત્ત્વમાં પ્રતિષ્ઠિત હાય; પછી પૂછવું જ શું! બીજા સ્તવનમાં એ પ્રીતમની પ્રતીક્ષાના ભાવ ભાવસભર શૈલીમાં ગુંથાયા છે: 'પંથડાે નિહાળું રે બીજા જિન તહાેા રે, અજિત અજિત ગુણધામ.' ત્રીજા સ્તવનમાં શ્રી વિશ્વેશ્વર વીતરાગ અરિહંત પરમાત્માના સેવકની પ્રાથમિક ચાેગ્યતા દર્શાવી છે. ભય, દ્વેષ, ખેદ ઇત્યાદિ રહિત ભક્ત જ ભગવાનની ઝાંખી કરી શકે. ચાથા સ્તવનમાં દર્શનિષિપાસ સાધકની આગવી છટાએોનું નિદર્શન છે. સાધકમાં આવશ્યક આત્મિક ખુમારીની આબોહવા જેવા મળે છે. એમાં જિનદર્શનનું તત્ત્વજ્ઞાન જોવા મળે છે અને યોગ, અધ્યાતમ અને અનુભૃતિની સ્પર્શનાનું સંગીત પ્રાપ્ત થાય છે. એ સંગીતમાં ક્રીન બનીને સંસારની માયાજાળમાંથી મુક્ત થર્ઇ જવાય છે. સાધક આત્મસ્થ ખને છે અને આત્મસ્થ સ્થિતિ એ જ પરમ આનંદની, પરમ સુખની, પરમ શાંતિની સ્થિતિ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. સાળમું સ્તવન વાંચતાં એ વાતની પ્રતીતિ થાય છે કે યાગીરાજ આનં દઘનજી સાચે જ એ અવસ્થામાં જ જીવ્યા હશે ! ભાગ્ય રૂપી ભાતુના પ્રકાશમાં આનંદઘન આત્મા પ્રસન્નતામાં પૂર્ણ સુખ પામે – એ આ સ્તવના અનુભવ કરાવે છે. આ સ્તવના પૂર્ણ ચંદ્રમાંથી ઝરતી સુધા સમાં છે. એની અર્થદ્યતિ સૂર્યકિરણ સમી પ્રકાશમાન છે; તે৷ એની નાદલીલા, સંગીતલીલા, શ્રવણલીલા ચંદ્રકિરણ સમી મધુર છે. આ સ્તવનામાં આધ્યાત્મિક ગરિમાનું એાજસ છે; તો ભક્તિભાવનું માર્દ વ છે. સુધારસના સ્વાદ ક્રિક્કો લાગે એવા આત્મરસ–પરમાત્મરસ આ સ્તવનામાંથી આસ્વાદાય છે! વીસમા સ્તવનમાં એટલે જ આત્માને ચાવવાની વાત છે, જેમાં પરમાત્મરસ નીપજે છે! આ સ્તવનોના અભ્યાસથી, સેવનથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે. આત્મસ્નેહમાં વૃદ્ધિ થાય છે, ભક્તિભાવમાં સમૃદ્ધિ થાય છે અને જીવનમાં રિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે યાેગી શ્રી આનંદઘનજીની આ ચાેવીશી અનન્ય કૃતિ છે!

^{દે}યા નાર્હ**્છવન–પ્રસંગા :** નિર્ભયતા : શ્રી આનંદઘનજીના વ્યક્તિત્વના પરિચય કરાવતા કેટલાક પ્રસંગા નાંધાયા છે. તે પ્રસંગા તેમના વિશિષ્ટ ગુણાને વ્યક્ત કરવા માટે સક્ષમ છે.

એક વાર મહાતમા આનંદઘનજીને ખાનગીમાં હળવેકથી વિન'તી કરવામાં આવી કે 'આપ થાહી વાર વ્યાખ્યાનના પ્રાર'ભ ન કરા તા સારુ'….'

' વ્યાખ્યાન તો તેના સમયે શરૂ થશે જ.' મહાત્માએ આકાશ સામે દબ્ટિપાત કરીને નિર્ણુપ જાહેર કર્યો.

' પણ નગરશેઠ જેવી વ્યક્તિ સભામાં ન હેાય ને....' વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેઠેલા આયોજકાેએ પાતાની અકળામણ વ્યક્ત કરી.

'ધર્મ'નું આચરણ વ્યક્તિગત રીતે વિચારીને થાય ?' એમ કહીને આનંદઘનજીએ

ધમ° અને વૈરાગ્ય પર પાતાના પ્રચ'ડ વાણીપ્રવાહ વહેતા મૂકચો. અમદાવાદ શહેરના શ્રોતાજના સ્થળકાળ બૂલીને તેમના પ્રવચનમાં તણાઇ રહ્યા. સળી પડે તા સંભળાય એવી શાંતિ છવાઇ ગઇ હતી. વ્યાખ્યાનમાં માંડેથી પહેાંચનારા 'પાતે ક'ઇક ગુમાવ્યું છે' એવા અનુભવ કરતા હતા. માડા આવનાર નગરશેઠને પણ બીજા શ્રાતાઓ પાછળ બેસી જવા સિવાય છૂટકા ન હતા.

શ્રોતાજનામાં એઠા પછી પણ નગરશેઠનું ધ્યાન પ્રવચનમાં ચાંટ્યું નહિ. કારણ કે તેને વાર'વાર એક જ વિચાર ડ'ખતા હતા કે — 'મારી હાજરીની રાહ ન જેવાઇ એ તા ઠીક, પણ હું અમદાવાદના નગરશેઠ છું તેની નાંધ સુધ્ધાં ન લેવાઇ!'

પ્રવચન પૂર્વું થયું. શ્રોતાએ આનંદઘનજીને પ્રશ્નોત્તરી કરી અને વંદન કરી વીખરાવા લાગ્યા. પછી નગરશેઠ મહાત્મા પાસે આવીને બાલ્યા, 'આપે પ્રવચનના આરંભ કરવામાં થાડી ઉતાવળ કરી. હું પ્રવચનમાં આવવાના જ હતા.' 'હું' શખ્દ પરનું વજન નિરભિમાની મહાત્માને ન ગમ્યું. તેઓ મૌન રહ્યા. વળી નગરશેઠે એ જ વાત દાહરાવી. 'હું આવવાના જ હતા. આપના વક્તવ્યના લાભથી મને વંચિત નહાતો રાખવા.'

' ભાઈ! મારે મન તો ખધા સમાન છે. એકાદ વ્યક્તિ માટે હું શા માટે થાેલું ? બધાના સમયની બરબાદી કરવાનું નિમિત્ત હું અને તમે શા માટે બનીએ ?'

આ માંભળી નગરશેઠ ઊભરા દળાવી ન શકયા. તે પાતાના મનની વાત ખુલ્લી રીતે બાલી ગયા : 'અમારા જેવા ધર્મ'સેવકા પર આપની કૃપાદષ્ટિ હાવી ઘટે. એટલા માટે તો આપને મારા તરફથી આહાર અને કપડાં વહારાવું છું અને ઘટતી સેવાના પ્રબંધ કરું છું.'

નગરશેઠનું અભિમાન જોઈ આનંદઘનજી બેલ્યા, 'શેઠજી, તમે વહારાવેલા આહાર તો હવે આ દેહમાં વપરાઈ ચૂકચો છે, એટલે એ તમને લાહીમાંસ રૂપે પાછા આપી શકાય, જે શક્ય નથી અને ઇચ્છનીય પણ નથી. પરંતુ તમારાં કપડાં મારા શરીર પરથી અત્યારે જ ઉતારીને પાછા આપી શકું છું.'— એટલું કહીને નગરશેઠે વહારાવેલાં વસ્ત્રોના ઘા કરી, પાતાની મસ્તીમાં ચાલી નીકળ્યા ને જંગલમાં જઈ રહ્યા. તે સમયે તેમના હોઠે એક સ્તવન રમી રહ્યું:

' આશા એારન કી કચા કીજે, ગ્યાન સુધારસ પીજે,

...આશા દાત્રી કે જે જાયે, તે જન જગ કે દાસા.'

યાગસિદ્ધિ : આળુની એક ગુફા બહાર બેઠાં બેઠાં આનંદઘનજી મસ્તીમાં વૈરાગ્યનાં પદ્દેા ગાતા હતા, ત્યાં તેમને ખાળતા ખાળતા કાઈ પ્રવાસી આવી ચડચો, ને બાલ્યા :

' મહાત્માજી! આપના બાળપણના મિત્રે આ કૂંપા માકલાવ્યા છે.'

'હા...આ! શાના કૂંપા છે, લાઈ ?' મહાત્માએ પ્છચું.

આગ'તુક અતિ ઉત્સાહમાં આવી ગયા, ' ળાપજ ! આ કૂ'પામાં એવી વસ્તુ ભરી છે કે જેની પાસે તે હશે તેની પાછળ દુનિયા દેાટ મૂકશે ! તમારા મિત્રે આ સાધનાની સિદ્ધિ રૂપે એ પ્રાપ્ત કરીને તેના ભાગ આપને પહેાંચાડવા મને માકલ્યા છે. લાે, ખાતરી કરાે.' આટલું સાંભળવા છતાં આનંદઘનજીના ચહેરા પર વિસ્મયની નિશાની રૂપ કાેઈ ચમક ન ઊપસી. તેઓ તટસ્થ લાગ્યા. 'કેમ, આ ક્ર્ંપામાં અમૃત તાે નથી માેકલાવ્યું ને ?' તેમણે પૂછ્યું.

આગંતુ કે ઠાવકી રીતે કહ્યું, 'સંસાર ઊભા છે લક્ષ્મીને જોરે. જગત મુજરા કરે છે ધનવાન સામે. દુનિયાની દોટ છે સાના પાછળ. તમારા મિત્રે વરસાની સાધના પછી એવું રસાયણ શાધી કાઢ્યું છે કે જેના એક ટીપાથી સુવર્ણનું સર્જન થઈ શકશે.' એમ કહીને, કૃંપા ખાલીને તેણે એક પથ્થર પર એક ટીપું મૂક્યું અને પથ્થરનું પરિવર્તન શરૂ થયું. પથ્થર ધીમે ધીમે સુવર્ણ બનવા લાગ્યા. આવનાર વિચારતા હતા કે હમણાં આનંદઘનજી મારા હાથમાંથી કૂંપા લઈ લેશે; પણ આનંદઘનજીની સ્થિરતામાં કાંઈ ફેર પડ્યો નહિ. 'લાવ, એ સિહિના ફળસ્વરૂપનું રસાયણ,' એમ કહી કૃંપા હાથમાં લઈ તેના ઘા કર્યા. તેમાંનું રસાયણ ઢાળાઈ ગયું. એ જ્યાં જ્યાં પડ્યું ત્યાં ત્યાં સુવર્ણનું 'સર્જન થયું; પરંતુ મહાત્માની અલેદ દિપ્ટમાં કાઈ પરિવર્તન ન થયું. તેથી આવનાર માણસ અકળાયા. એને મહાત્માની આ વાત ગમી નહિ. મહામહેનતે મેળવેલી સિદિ આમ વેડફી નાખવામાં તેને મૂર્ખાઈ લાગી. તે મહાત્માને ગમે તેમ બાલવા લાગ્યા ત્યારે આનંદઘનજીએ મૌન તાડ્યું:

'ભાઈ, સામે પેલી પથ્થરની શિલા તને દેખાય છે ? ' 'હા.' પેલાે બાલ્યાે.

' હમણાં થાડી વાર પછી કહેજે કે એ શિલા શાની બનેલી છે.' એમ કહીને આનં દઘનજી ત્યાં પહેાંચ્યા. શિલા પર લઘુશં કા કરી અને પછી પેલાને બાલાવીને શિલા દેખાડી. આખી શિલા સુવર્ણની બની ગઈ હતી! આગંતુક મહાત્માજીનાં ચરણામાં આળાડી પડ્યો અને બાલ્યા : 'આપજી! આપને મેં આળખ્યા નહીં! મને માફ કરા. જેમની લઘુશં કામાં આટલી તાકાત હાય તેમના વિચારામાં કેટલી તાકાત હશે!'

સાધકને સુવર્ણીના માહ બાધક હાેય, તેથી આવી વસ્તુ ન ખપે, એવા બાધપાડ લઈને ક્ષાેંઠા પડેલા સંદેશવાહક પાછા કર્યા.

નિલે પપણું: આ અવધૂત યોગીને જગતની જંજાળ પસંદ હતી નહિ. પોતાની મસ્તીમાં ગમે ત્યાં વિહરતા. એક વખત આપ્યુની ગુકામાંથી સમાધિ પૂરી કરીને બહાર આબ્યા, ત્યાં આબ્ર્ષણેથી લચી પહેલી એક સૌન્દર્ય વાન સ્ત્રીએ માશું નમાવીને કહ્યું કે — 'બાપછ! હું' જોધપુરની મહારાણી છું પણુ મહારાજા મારી સામું જેતા નથી. આપ કંઇક કરા કે મહારાજાને અને મારે મનમેળ થાય. ' આનં દેધનછને આવા સાંસારિક પ્રશ્નોમાં રસ નહાતો. તેમણે મહારાણી સામે જોયું પણ નહિ. મહારાણી તો રાજ આવીને પ્રાર્થના કરવા લાગી. એક દિવસ મહાતમાએ કાગળની ચબરખી પર કંઇક લખીને રાણી સામે ફેંઇી. મહારાણીને થયું કે, બાપજએ કોઈ મંત્ર આપ્યો છે. તેથી તે લઈ, માદળિયામાં મહાવીને પહેરી લીધી.

આ પછી એવા ચમત્કાર થયા કે મહારાજા હવે રાણીને પ્રેમથી બાલાવવા લાગ્યા

ખીજી રાણીઓને અદેખાઈ થાય તેમ વર્તાવા લાગ્યા. અન્ય રાણીઓએ આ પરિવર્તન શાથી થયું તે જાણવા એક ચતુર દાસીને તૈયાર કરી. દાસીએ જાણ્યું કે આછુના કાઈ યાગીરાજે તેને વશીકરણમંત્ર આપ્યા છે. આ વાતની મહારાજાને જાણ થઈ ત્યારે તે ખૂબ ગુસ્સે થયા. એક સાધુનાં આવાં કરત્ત્વથી તે ખૂબ છંછેડાયા અને આનંદઘનજી પાસે પહોંચ્યા, અને કાંધથી માદળિયાના ઘા કર્યા. મહાત્માએ એને ખાલીને જેવા કહ્યું. માદળિયું ખાલીને તેમાંનું લખાણ વાંચી સજ અત્યંત છેલીલા પડી ગયા. એમાં લખ્યું હતું કે:—

'રાજા–રાણી મિલે, ઇસમેં આનંદઘન કે৷ કચા ? રાજા–રાણી ન મિલે, ઇસમેં આનંદઘન કે৷ કચા ?'

રાજા આનંદઘનજીના પગમાં પડ્યો. આવી હતી તેઓશ્રીની સંસાર પ્રત્યેની નિલે પતા!

' શ્રી અભિનંદન જિનસ્તવન 'માં આથી જ કહેવાયું કે, ' દરિશણ દરિશણ રટતા જે ફિરું, તા રણ રાજ સમાન; જેહને પિપાસા હાય અમૃતપાનથી, કિમ ભાંજે વિષપાન. તરસ ન આવે હા મરણજીવન તાણા સીઝે જો દરિશણ કાજ; દરિશણ દુર્લંભ સુલભ કૃપા થકી, આનંદઘન મહારાજ. અભિનંદન જિનદરશણ તરસીએ, દરિશણ દુર્લભદેવ….'

એવી જ રીતે, 'આનંદઘન–ચાવીસી 'નાં સ્તવનામાં તાે અનેક એવી પ'ક્તિએા મળી આવે છે કે જે તેઓશ્રીના જ્ઞાંડા તત્ત્વજ્ઞાનની પરિચાયક બની રહે છે. જેમ કે,

'ધર્મ' જિનેસર ગાવું રંગશું, ભંગ ન પડે હો પ્રીત જિનેસર. બીજો મનમંદિર આણું નહિ, એ આમ કુલવટ રીત જિનેસર…ધર્મ' બ ધર્મ ધર્મ કરતા જગ સહુ ફિરે, ધર્મ ન જાણે હો મર્મ જિનેસર, ધર્મ જિનેસર ચરણ ચહ્યાં પછી, કાેઈ ન બાંધે હાે કર્મ જિનેસર…ધર્મ ૦

આવા નિઃસ્પૃહી અને નિલે^૧૫ મહાત્માને કેાટિ કેાટિ વ'દન હજે! જેમની વાણી અક્ષર રહીને યુગા સુધી અમૃતનું પાન કરાવ્યા કરશે!

જિનાગમાના પારગામાં, સમર્થ વિદ્વાન અને કવિ ઉપાધ્યાય શ્રી સકલચંદ્ર ગણિવર

કવિ ગણુદાસ ઉપાધ્યાય સકલચંદ્ર અને ચંદ્રની સરખામણી કરતાં લખે છે કે, 'ચંદ્ર અત્રિ ઋષિના પુત્ર છે; જે આકાશમાં વિરાજે છે. અને ઉપા૦ સકલચંદ્રજી શેઠ ગાવિંદનો પુત્ર છે, જે તપાગચ્છમાં વિરાજે છે. ચંદ્ર સાળ કળાવાળા છે, જ્યારે સકલચંદ્ર બાત્તેર કળાવાળા છે. ચંદ્રની કળા વધે–ઘંઢે છે, જ્યારે સકલચંદ્રની કળા પ્રતિદિન વૃદ્ધિ જ પામતી રહે છે. ચંદ્ર ભામ ડેળ રૂપ એારડામાં ભમે છે, જ્યારે સકલચંદ્ર સર્વ સ્થાને ભમે છે. ચંદ્ર કાર્ઇને અમી દેતા નથી, જ્યારે સકલચંદ્ર સૌમાં અમી વરસાવે છે. એવા પારવાડ જ્ઞાતિમાં ચંદ્ર સમાન ઉપા૦ સકલચંદ્રને સૌ વ'દન કરે છે.'

શ્રી સકલગંદ્ર ગણુ શ્રી વિજયદાનસૂરિના શિષ્ય હતા. તેઓ જિનાગમાના જાણકાર, સમર્થ વિદ્વાન અને ઉત્તમ કવિ હતા. તેઓ ઘણા સરલ અને ઉદાર હતા. શ્રી વિજયદાનસૂરિએ વિ. સં. ૧૬૨૧માં, તેરવાડામાં, તેમના આગ્રહથી ઉપાગ ધર્મ સાગરને ગચ્છમાં લીધા હતા.

ગંથસર્જન : શ્રી સકલચંદ્ર ગણિએ ઘણા ગ્રંથા રચ્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે— ૧. હરિઅલ રાજિષ રાસ (વિ. સં. ૧૯૪૨માં), ૨. મૃગાવતી આખ્યાન (વિ. સં. ૧૯૪૩), ૩. વાસુપૂજ્ય જિનપુષ્યપ્રકાશ, ૪. વીરવર્ષમાનજિન–ગુષ્યુવેલી (કડી : ૬૬), ૫. ગણુધરવાદ સ્તવન, ૬. મહાવીર સ્તવન, ૭. ઋષભસમતાસરલતા સ્તવન, ૮. દિવાલી-વીર સ્તવન, ૯. કુમતિદેષ વિજ્ઞમિ સીમ ધરરવામી સ્તવન, ૧૦. પ્રતિષ્ઠાકલ્પ, ૧૧. એકવીશપ્રકારી પૂજા, ૧૨. સત્તરભેદી પૂજા, ૧૩. બારભાવના સજ્ઝાય, ૧૪. ગૌતમપૃચ્છા વગેરે ૨૦ સજ્ઝાયા, ૧૫. દેવાન દા સજ્ઝાય, ૧૬. સાધુકલ્પલતા, ૧૭. ધ્યાનદીપિકા શ્લોક : ૨૦૪

શ્રી સકલચંદ્ર ગણિવરને ઘણા શિષ્યા હતા; તેમાં ૧, ઉપા૦ શાંતિચંદ્ર અને ૨. ઉપા૦ સુરચંદ્ર પ્રસિદ્ધ છે.

('જૈન પરંપરાના ઇતિહાસ ' ભાગ–૩ માંથી સાભાર ઉદ્દ્યૃત)

ચિરસ્મરહ્યાય શાસનપ્રભાવક ઉપાધ્યાય શ્રી ક∈યાણ્વિજયજી મહારાજ

ગુજરાતના પલખડી નામના ગામમાં પ્રાગ્વંશી સંઘવી આજડના પૌત્ર નામે રાજસીના પુત્ર થિરપાલને ગુજરાતના સુલતાન મેહમૂદશાહ (૧લા; 'મહમદ બેગડા')એ લાલપુર ગામ લેટ આપ્યું. તે થિરપાલના પૌત્ર હરખાશાની પુંજી નામની પત્નીની કુક્ષીએ માં. ૧૬૦૧ ના અધિન વદ પાંચમે સામવારે એક પુત્ર જન્મ્યા. તેનું નામ ઠાકરશી રાખવામાં આવ્યું. તે ઠાકરશીને સં. ૧૬૧૬માં વૈશાખ વદ ખીજને દિવસે શ્રી વિજય હીરસૂરિજીએ મહેસાણામાં દીક્ષા આપી તેમના શિષ્ય કલ્યાણવિજય નામે જાહેર કર્યા. દીક્ષા ચહણ કર્યા પછી તેઓ ધાર્મિક અલ્યાસ અને શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી મહાન વિદ્રાન થયા. સં. ૧૬૨૪ના ફાગણ વદ છના દિવસે પાટણમાં તેમને ઉપાધ્યાયપદ આપવામાં આવ્યું.

તેઓશ્રીની વ્યાખ્યાનકળા ઘણી સરસ હતી. ઉત્તમ ચારિત્ર પાળતા હાવાથી તેમની છાપ લોકામાં ઉત્તમ પડતી. તેમણે રાજપીપળામાં રાજા વચ્છત્રિવાડીની સભામાં બ્રાહ્મણ પંડિતાને જીત્યા હતા. તેમણે ગુજરાત, માલવ, મેવાડ, મારવાડ વગેરે પ્રદેશામાં વિહાર કરી અનેક તીર્થાની યાત્રા કરવા ઉપરાંત પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. જયપુર રાજ્યના વૈરાટનગરમાં અકબરના શ્રમણભગવ તાે ૩૨૯

અધિકારી ઇન્દ્રરાજે કરાવેલા ઇન્દ્રવિહાર નામે ભવ્ય પ્રાસાદમાં સં. ૧૬૪૪માં પાર્ધાનાથાદિ બિ'બાની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આ પ્રાસાદની પ્રશસ્તિ તેમના પ્રમુખ વિદ્વાન શિષ્ય લાભવિજયજી ગણિએ રચી હતી.

શ્રી વિજયહીરસૂરિજી કાળધર્મ પામ્યા પછી સં. ૧૬પરમાં માગશર વદ બીજ ને સામવારે તેમના લક્ત, ખંભાતના સંઘવી ઉદયકરણે શ્રી વિજયસેનસૂરિના હાથે મહાપાધ્યાય કલ્યાણવિજયજી તથા પંડિત ધનવિજયજીની વિદ્યામાનતામાં શ્રી વિજયહીરસૂરિજીનાં પગલાંની શ્રી શત્રુંજય ગિરિતીથે સ્થાપના કરી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. મહામહાપાધ્યાય વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં પારંગત હતા. તેમણે સં. ૧૬૫૮માં 'જિનસહસનામ' સ્તાત્ર રચ્યું હતું. તેમણે પાટણમાં શ્રી ધર્મસાગરજીનો ઝઘડા મિટાવવામાં સારા ભાગ લીધા હતા. પં. લાભવિજય, ધર્મવિજય, સંઘવિજય, જયવિજય, સામકુશળ, સાધુવિજય, શુભવિજય આદિ અનેક તેમના શિષ્યા–પ્રશિષ્યા થયા.

(જૈન ગુજર કવિએા' ભાગ-૨, પૃ. ૨૦) (સંકલન : કરમશી ખેતશી ખેતા)

સહાદરાને સ'યમમાર્ગ પ્રેરનાર ઉપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજયજી મહારાજ

વીરમગામમાં વીરજી મલિક નામના એક વજર રહેતા હતા. તે જાતે પારવાલ હતા. પાતાની સાથે કાયમ પાંચસા ઘાઉસવારા રાખતા હતા. વીરજીના પુત્ર સહસકિરણ મલિક થયા, તે પણ પ્રસિદ્ધ હતા; અને તે મહમ્મુદશાહ (રાજ્યકાલ: ઇ. સ. ૧૫૩૬થી ૧૫૫૪) ખાદશાહના મંત્રી હતા. સહસકિરણને ગાપાળજી અને કલ્યાણજી નામના બે પુત્રા અને એક પુત્રી હતી. તેમાંથી ગાપાળજીએ પ્રહ્મચર્ય સેવી, સાધુસમાગમમાં રહી, દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા કરી. તેની સાથે પાતાના ભાઈ કલ્યાણજી તથા બહેને પણ દીક્ષા થવાની તત્પરતા દર્શાવતાં, સં. ૧૬૩૧માં અમદાવાદ જઈ ને શ્રી વિજયહીરસૂરિજી પાસે ગાપાળજીએ સામવિજયના નામ, કલ્યાણજીએ કીર્તિધિજયજીના નામે અને બહેને વિમલશ્રીજીના નામે દીક્ષા લીધી હતી. આ સમયે તેમની સાથે ધનજી તથા તેમની પત્ની તથા ત્રણ પુત્રા–ગણજી, કમલ અને વિમલે ધનવિજય, ગુણવિજય, કુંવરવિજય અને વિમલવિજય નામે તથા પદ્મવિજય, વિજયહર્ષ, સદયવચ્છ, ભણશાળી પ્રમુખ ૧૮ જણની સાથે દીક્ષા થયેલ.

શ્રી દીતિ વિજયજી દીક્ષિત થયા પછી શાસ્ત્રાભ્યાસમાં જેડાયા અને વિદ્વાન થયા. ગુરુએ યોગ્ય જાણી તેમને ઉપાધ્યાયપદે સ્થાપ્યા. તેઓશ્રીએ શ્રી વિજયહીરસૂરિજને પૂછાયેલા જૈનશાસ્ત્રા સંખંધી શાંકાના પ્રશ્નો અને અપાયેલા ઉત્તરા એકત્રિત કરી 'પ્રશ્નોત્તર સમુચ્ચય' અપરનામ 'હીરપ્રશ્ન' તથા સં. ૧૬૯૦માં 'વિચારરત્નાકર' શ્રંથ સંકલિત કર્યો.

(સંકલન : કરમશી ખેતશી ખાના)

અનેક ^{ગ્ર}ંથાના રચનાકાર, અહુશ્રુત વિદ્વાન અને કવિ ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ

ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજ જન્મે વિશુક હતા. તેમની માતાનું નામ રાજશ્રી-રાજળાઈ અને પિતાનું નામ તેજપાલ હતું. તેઓ મુનિ તરીકે શ્રી વિજયહીરસૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કીર્તિ વિજયજના શિષ્ય હતા. તેમણે પોતાની જનનીના શ્રેય માટે ચિત્કાશમાં મૂકેલી કથાસંગ્રહ, ગ્રાતાસૂત્ર વગેરે ગ્રંથાની પ્રતો પાટણના જૈન ગ્રંથભંડારમાં જેવામાં આવે છે. આ કવિએ પોતાના જીવનમાં અનેક તપાગચ્છ અધિપતિઓના સમયમાં ગ્રંથાનું લેખન, સંશોધન, અવગાહન અને રચનાકાર્ય કર્યું જણાય છે. તેમના ગુરુબંધુ કાંતિવિજયે 'સંવેગ-રસાયણ બાવની 'માં કરેલ સૂચન પ્રમાણે તેમણે એ લાખ શ્લાકપ્રમાણ રચના કરી, સમાજને ઉપયોગી સાહિત્ય પૂરું પાડયું હતું. આ રચનાઓથી સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી, હિંદી આદિ ભાષા પરનું તેમનું પાંડિત્ય પ્રગટ થાય છે. ઉપરાંત, તેઓ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય, ધર્મ, દર્શન અને આગમિક સાહિત્યના સર્જક પણ હતા. તેઓની પ્રખર વિદ્વત્તાને કારણે મહાપાધ્ય શ્રી યશા-વિજયજી પણ તેમના આદર કરતા. તેમની મુખ્ય રચનાઓ આ પ્રમાણે જાણવામાં આવી છે:—

વિ. સં. ૧૬૮૪માં ચૈત્ર વદ ૧૦ના રચાયેલ રામચંદ્રકૃત શ્રી શેષી–નૈષધવૃત્તિનું લેખન. વિ. સં. ૧૬૮૭માં યંત્રરાજ ગ્રંથનું લેખન. વિ. સં. ૧૬૮૯માં ઉપાધ્યાય ભાવવિજયજીએ રચેલી ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિનું સંશોધન વિ. સં. ૧૬૯૦માં ગુરુ શ્રી કીર્તિ વિજયજીકૃત રચના રત્નાકરતું લેખન. વિ. સં. ૧૬૯૬માં જેઠ સુદ ખીજના કલ્પસૂત્ર પર ૬૫૮૦ શ્લાેકપ્રમાણ કલ્પસુએાધિકા નામની ટીકા વિજયાન દસરિના રાજ્યમાં રામવિજયપ હિતના શિષ્ય શ્રી વિજય-ગણિની અભ્યર્થનાથી રચી; તે શ્રી વિમલહર્ષના શિષ્ય શ્રી ભાવવિજય ગણિએ શાધી. વિ. સં. ૧૬૯૭માં ધન્ય ત્રયાદશીએ દ્વારપુર (બારેજા)થી સ્તંભતીથ (ખંભાત)માં ચામાસું રહેલા તપાગણપતિને લખેલ વિદ્વત્તાભર્યો ચિત્ર–કાવ્યમય પાંચ અધિકારવાળા આનં દલેખ વિ. વિન્નપ્તિપત્ર. વિ. સં. ૧૬૯૮માં તપાગચ્છપતિ વિજયદેવસૂરિ અને વિજયસિંહસૂરિના સમયમાં ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી (સૂર્યપુર) સુરતની ચૈત્યપરિપાટી; જેમાં સુરત, રાંદેર, વલસાડ, ગણદેવી, નવસારી, હ'સાટામાં રહેલા તે સમયનાં જૈનચૈત્યાના સારા ખ્યાલ મળી આવે છે. વિ. સં. ૧૭૦૧માં તપાગણપતિ પૂ. આચાર્યના આદેશથી—જેધપુર ચામાસુ રહેલા—તેમના તરફ સુરતથી લખેલ 'ઇન્દુદ્ભત' કાવ્યલેખ. વિ. સં. ૧૭૦૫માં ધનતેરસે ખંભાતમાં શ્રીસંઘ તરફથી ચામાસા માટે ખંભાત પધારવા વિજ્ઞપ્તિરૂપે, રાજનગરમાં રહેલા, શ્રી વિજયદેવસૂરિ તરફ લખેલ ગુજરાતી કવિતા-લેખ. વિ. સં. ૧૭૦૬માં ભાદ્રપદમાં વિજયસિંહસૂરિના આધિપત્યમાં નેમિનાથ ભ્રમર-ગીત. વિ. સં. ૧૭૦૭માં દીવ બ'દરમાં વિજયદેવસૂરી ધર અને વિજયસિંહગુરુની તુષ્ટિ માંટે સંસ્કૃત નયકુસુમાંજલિ (નયકર્ણિકા). વિ. સં. ૧૭૦૮માં વૈશાખ સુદ પના જૂનાગઢમાં ૧૭૬૨૧ શ્લાેક-પ્રમાણ અતિવિસ્તૃત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ લાેકવિષયક 'લાેકપ્રકાશ ' નામના મહાન સંસ્કૃત ગ્રંથની રચના. વિ. સં. ૧૭૧૦માં રાધનપુરમાં કાંતિવિજયગણિ માટે સિદ્ધહૈમ વ્યાકરણ

લઘપ્રક્રિયાની રચના વિ. સં. ૧૭૧૩માં વિજયપ્રભસૂરિ પર્ય'ત પટ્ટાવલી સજ્ઝાય વિ. સં. ૧૭૧૬માં સુરતમાં ધમ નાથ વિજ્ઞપ્તિરૂપ ઉપમિતિભવ-પ્રપંચ સ્તવન. વિ. સં. ૧૭૨૩માં ગ'ધારમાં શાંતસુધારસ ભાવના પ્રથ'ધ (સં. ગેય દેશીએોમાં, મધુર સંગીતમાં ઉતારેલ ઉચ્ચ જૈન સાળ ભાવનાએ). વિ. સં. ૧૭૨૬માં મહામહાપાધ્યાય યશાવિજયે રચેલ ધમ પરીક્ષા ગ્રાંથનું સંશોધન, વિ. સં. ૧૭૨૮માં સંદેરમાં રાજુલ-નેમિ-સંદેશ (બારમાસ). વિ. સં. ૧૭૨૯માં સંદેરમાં વિજયાદશમીએ પુષ્યપ્રકાશ (આરાધના) સ્તવન. વિ. સં. ૧૭૩૧માં ગંધારમાં જિનસહસનામસ્તાત્ર. વિ. સં. ૧૭૩૨માં પંચકારણ (પંચસમવાય) સ્તવન; સ્યાદ્વાદ સૂચક મહાવીરસ્તવન. વિ. સં. ૧૭૩૬માં વિજયસ્તનસૂરિના અધિકારમાં ગુણસ્થાપક સ્વરૂપ (વીર) સ્તવન. વિ. સં. ૧૭૩૭માં વિજયાદશમીએ રતલામમાં હૈમપ્રકાશ (હેમપ્રક્રિયા વિવરણ) વિસ્તૃત વ્યાકરણએ થ. વિ. સં. ૧૭૩૮માં શંદેરમાં ભગવતીસૂત્ર–સજ્ઝાય વિ. સં. ૧૭૩૮માં સંદેરમાં શ્રીપાલ રાસ. (૭૫૦ ગાથાપર્ય ત અપૂર્ણ મૂકી કાળધર્મ પામતા બાકીના ભાગ તેમના વચનથી સુપ્રસિદ્ધ ઉપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજીએ પૂર્ણ કર્યો, આ ઉપરાંત, તેમણે આદિનાથ-વિન'તિ, ઉપધાનસ્તવન, ષડાવશ્યકસ્તવન, પચક્રુપાણની સજ્ઝાય, આય'બીલની સજગય, વિનયવિલાસ (સંદર ૩૭ પદાના સંગ્રહ), વીસી, ચાવીસી (૨૪ જિનાનાં ૨૪ સ્તવન), અધ્યાત્મગીતા, શાશ્વતજિનભાષ, અહ દ્રમસ્કારસ્તાત્ર, હૈમલઘુપ્રક્રિયા પર સ્વાપન્ન ટીકા ૩૪૦૦૦ શ્લાકપ્રમાણ, ભાવવિજયગણિ કૃત ત્રિ'શજજલ્પ સંક્ષેપ તરીકે ષટત્રિ'શતજલ્પ સંસ્કૃત ગવમાં રચેલ છે. ધનતેરશે પ્રભાસપાટણથી ગુજરાતની રાજધાની પાટણમાં ચામાસું રહેલા પૂજ્ય વિજયદેવસૂરિ તરફ પૂર્વાર્ધ પ્રાકૃત અને ઉત્તરાર્ધ સ'સ્કૃત પદ્યોવાળું છટાદાર વિશિષ્ટ નિવેદનવાળું પર્યુ વણાયવ –િવજ્ઞિનાયત્ર રચી માકલ્યું હતું.

તેઓશ્રી વિક્રમની સત્તરમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં અને અઢારમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્વત્તાભરી રચનાઓથી વિખ્યાત થયેલા. આ બહુશ્રુત વિશ્વાસભાજન ઉપાધ્યાય એક પ્રતિભાગાળી નામાંકિત વિદ્વાન હતા. વિ. સં. ૧૭૧૦ના જેઠ સુદ ૧ના વિજયસિંહસૂરિના ઉપદેશથી શત્રું જયના શિખર પર થયેલા ઉચસેન (આગ્રા શહેર)વાસી એાશવાલજ્ઞાતીય, વૃદ્ધશાખીય અને કહાડેગાત્રીય સા. વર્ધમાન (સ્ત્રી વાલહાદે)ના પુત્ર સા. માનસિંહ, રાયસિંહ, કનકસેન, ઉચસેન, ઋષભદાસ આદિએ સા. જગતસિંહ અને જવણદાસ પ્રમુખ પુત્રાદિ પરિવાર સહિત પાતાના પિતા વર્ધમાનના વચનથી તેમના પુષ્ય માટે આ સહસ્તકૂટ તીર્થ કરાવ્યું. અને વિજયદેવસૂરિ અને વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞાથી વિજયહીરસૂરિ શિષ્ય મહાંગ કીર્તિ વિજયજી ગણિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય વિનયવિજયજીએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

('ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહ' પૃ. ૪૩૨ થી ૪૩૬, 'જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસ' પૃ. ६૪૮ અને 'જૈન ગૂજેર કવિએા' ભા. ૨, પૃ. ૪ થી ૧૯ માંથી સંકલન)

ન્યાયવિશારદ, ન્યાયાચાર્ય મહામહાપાદયાય, મહાન જ્યાતિર્ધર ઉપાધ્યાય શ્રી યશાવિજયજી મહારાજ

વિક્રમની સત્તરમી સદીમાં જન્મેલા, જૈન ધર્મના પરમ પ્રભાવક, જૈનદર્શના મહાન દાર્શનિક, જૈન તર્કના મહાન તાર્કિક, ષડ્દર્શનવેત્તા અને ગુજરાતના મહાન જ્યાતિધેર ઉપાધ્યાયશ્રી યશાવિજયજી મહારાજ એક મહાન જૈન મુનિવર હતા. યાગ્ય સમયે અમદાવાદના જૈન શ્રીસંધ સમપિત કરેલા ઉપાધ્યાયપદના બિરૂદથી તેઓ 'ઉપાધ્યાયજી' બન્યા હતા. સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ 'વિશેષ' નામથી જ ઓળખાય છે; પણ યશાવિજયજી મહારાજ માટે નવાઇની વાત એ હતી કે જૈનસંધમાં તેઓશ્રી વિશેષ્યથી નહિ, પણ 'વિશેષણ 'થી સવિશેષ એાળખાતા હતા. 'ઉપાધ્યાયજી આમ કહે છે', 'આ તો ઉપાધ્યાયજીનું વચન છે. ' વગેરે સામાન્ય વાતચીતમાં પણ થતાં આવાં વિધાનાથી 'ઉપાધ્યાયજી 'થી શ્રી યશાવિજયજી એમ સમજાતું થઈ રહ્યું. વિશેષ્ય વિશેષણનો પર્યાય બની ગયું. આવી ઘટના વિરલ વ્યક્તિઓ માટે બનતી હોય છે. ઉપાધ્યાયજી માટે પણ આ બાબત ખરેખર ગૌરવાસ્પદ હતી.

વળી, તેઓશ્રીનાં વચના માટે પણ ખીજ એક વિરલ અને વિશિષ્ટ બાબત છે. એમની વાણી-વચના-વિચારા 'ટંકશાળી' એવાં વિશેષણથી ઓળખાય છે. વળી ઉપાધ્યાયજની શાખ એટલે 'આગમશાખ' અર્થાત્ શાસ્ત્રવચન એવી પણ પ્રસિદ્ધિ છે. વર્ત માનના એક વિદ્વાન આચાર્ય તેમને 'વર્ત માનના મહાવીર' તરીકે પણ ઓળખાવ્યા છે. આજે પણ શ્રીસ ઘમાં કાઈ પણ બાબતમાં વિવાદ જન્મે ત્યારે ઉપાધ્યાયજ વિરચિત શાસ્ત્ર કે ટીકાની 'શહાદત'ને અંતિમ પ્રમાણ માનવામાં આવે છે. ઉપાધ્યાયજના ચુકાદા એટલે જાણે સર્વ ત્રના ચુકાદા. એટલે જ એમનાં સમકાલીન મુનિવરાએ તેઓશ્રીને 'શ્રુત કેવલી' વિશેષણથી નવાજ્યા છે. એટલે કે 'શાસ્ત્રાના સર્વ ત્ર' અર્થાત્ શ્રુતના ખળે કેવલી. એના અર્થ એ કે સર્વ ત્ર જેવું પદાર્થ નું સ્વરૂપ વર્ણવી શકનારા.

આવા ઉપાધ્યાયજી ભગવંતે બાલ્યવચમાં (આઠેક વર્ષની આસપાસ) દીક્ષિત બનીને, વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે—ગુજરાતમાં ઉચ્ચ કોટિના વિદ્યાધામમાં જવું પડ્યું. અને ત્યાં તેમણે અએ દર્શનનો તેમ જ વિદ્યાની વિવિધ શાખા—પ્રશાખાઓનો આમૂલ-ચૂલ અભ્યાસ કર્યો; અને તેના પર તેમણે અદ્ભુત પ્રભુત્વ મેળવ્યું અને વિદ્યાનામાં 'વડ્દર્શનવેત્તા' તરીકે પંકાયા. કાશીની રાજસભામાં એક મહાસમર્થ દિગ્ગજ વિદ્યાન – જે અજૈન હતા તેની જેકે, અનેક વિદ્યાના અને અધિકારી આદિ સમક્ષ, શાસ્ત્રાર્થ કરી વિજયની વરમાળા પહેરી હતી. તેઓશ્રીના અગાધ પાંડિત્યથી મુખ્ય થઈને વિદ્યાનોએ તેમને 'ન્યાયવિશારદ' બિરૂદથી અલ'કૃત કર્યા હતા. આમ, જૈનસ સ્કૃતિના એક જયાતિ ધેર ને જૈનપ્રજાના એક સપૂતે જૈનધર્મના અને ગુજરાતની પુષ્યભૂમિના જય જયકાર વર્તાવ્યા હતા. વિવિધ વાક્ષમથના પાર'ગત હોલાથી આજની દૃષ્ટિએ કહીએ તો તેઓશ્રીને બે—ચાર નહિ પણ સ'ખ્યાબ'ય વિષયાના પીએચ. ડી. કહીએ તો તે યથાર્થ જ છે.

ભાષાની દેષ્ટિએ એક એ તો, ઉપાધ્યાયજએ અલ્પન્ન અને વિશેષન્ન, બાળક અને પ્રૌઢ, સાક્ષર અને નિરક્ષર, સાધુ અને સંસારી વ્યક્તિના ન્નાનાર્જનની સુલભતા માટે જૈનધર્મની મૂળભૂત પ્રાકૃત ભાષામાં, એ વખતની રાષ્ટ્રીય જેવી ગણાતી સંસ્કૃત ભાષામાં તેમ જ હિન્દી, ગુજરાતી ભષાભાષી પ્રાન્તોની સામાન્ય પ્રજા માટે હિન્દી અને ગુજરાતીમાં વિપુલ સાહિત્યનું સર્જન કર્યું. છે.

વિષયની દેષ્ટિએ જોઈએ તો, તેમણે આગમ, તર્ક, ન્યાય, અનેકાંતવાદ, તત્ત્વન્નાન, સાહિત્ય, અલંકાર, છંદ, યાગ, અધ્યાત્મ, આચાર, ચારિત્ર, ઉપદેશ આદિ અનેક વિષયા ઉપર માર્મિક અને મહત્ત્વપૂર્ણ રીતે લખ્યું છે.

સંખ્યાની દિષ્ટિએ જોઈએ તો, તેઓશ્રીની કૃતિઓની સંખ્યા 'અનેક' શબ્દથી નહિ, પણ 'સેંકડાે' શબ્દોથી જણાવી શકાય તેવી છે. આ કૃતિએમ બહુધા આગમિક અને તાિક ક-બંને પ્રકારની છે. એમાં કેટલીક અપૂર્ણ પણ છે, અને કેટલીક અનુપલબ્ધ પણ છે. પાતે શ્વેતાંબર પરંપરાના હોવા છતાં દિગ'બરાચાર્ય કૃત ગ્રંથ ઉપર ટીકા રચી છે. જૈન મુનિ હોવા છતાં અજૈન ગ્રંથે ઉપર પણ ટીકા રચી શક્યા છે. આ સર્વ તેમના સર્વગ્રાહી પાંડિત્યના પ્રખર પૂરાવા છે.

શૈલીની દેષ્ટિએ જોઈએ તો, તેમની કૃતિઓ ખંડનાત્મક, પ્રતિપાદનાત્મક અને સમન્વયાત્મક છે. ઉપાધ્યાયજીની ઉપલબ્ધ કૃતિઓતું, પૂર્ણ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરીને, પૂરા પરિશ્રમથી અધ્યયન કરવામાં આવે તો જૈન આગમના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા ખની શકાય. અનેકવિધ વિષયો ઉપર મૂલ્યવાન, અતિ મહત્વપૂર્ણ અધ્યયન થયું હોય તેવી સેંકડા કૃતિએ રચનારા સર્જકા આ દેશમાં ગણ્યા-ગાંઠ્યા પાક્યા છે, તેમાં નિઃશંક ઉપાધ્યાયજીના સમાવેશ થાય છે. આવી વિરલ શક્તિ અને પુષ્યાર્ધ કાંઈના જ લલાટે લખાયેલી હાય છે. આ શક્તિ ખરેખર, સદ્ગુરુકૃપા, જન્માન્તરના તેજસ્વી ગ્રાનસંસ્કાર અને સરસ્વતીનાં સાક્ષાત્ વરદાનના ત્રિવેણીસંગમને આભારી હોય છે.

તેઓશ્રી 'અવધાનકાર' (એટલે ખુદ્ધિની તીવ્ર ધારણાશક્તિ ધરાવનાર) પણ હતા. એક વાર અમદાવાદના શ્રીસંઘ વચ્ચે અને બીજી વાર અમદાવાદના મુસલમાન સૂબાની રાજસભામાં આ અવધાનના પ્રયોગા કરી ખતાવ્યા હતા, તે જોઈ ને સહુ અશ્ચર્યમુગ્ધ બન્યા હતા. એ સમયે તેઓશ્રીએ માનવીની ખુદ્ધિશક્તિના અદ્ભુત પરચા ખતાવી જૈનધર્મ અને જૈનસાધુનું અસાધારણ ગૌરવ વધાર્યું હતું.

તેઓશ્રીની શિષ્યસંપત્તિ અલ્પસંખ્યક હતી. તેઓ અનેક વિષયાના તલસ્પર્શા વિદ્વાન તો હતા જ, પણ 'નવ્ય ન્યાય'ને તેમણે એવા આત્મસાત્ કર્યો હતો કે તેઓ 'નવ્ય ન્યાય'ને તેમણે એવા આત્મસાત્ કર્યો હતો કે તેઓ 'નવ્ય ન્યાયના અવતાર' લેખાયા હતા. એને લીધે જ તેઓ 'તાર્કિ'ક શિરામણિ 'તરીકે વિખ્યાત થયા હતા. તેઓશ્રી જૈનસંઘમાં નવ્ય ન્યાયના આઘ વિદ્વાન હતા. જૈન સિદ્ધાંતો અને તેના ત્યાગ–વૈરાગ્ય-પ્રધાન આચારોને નવ્ય ન્યાયના માધ્યમ દ્વારા તર્કબદ્ધ કરનાર માત્ર ઉપાધ્યાયછ અદિતીય હતા. તેઓશ્રીનું સ્વર્ગગમન ગુજરાતના વહાદરા શહેરથી ૧૯ માઇલ દ્વર આવેલા પ્રાચીન દર્ભાવતી, વર્તમાનમાં હેલાઈ શહેરમાં વિ. સં. ૧૭૪૩માં થયું હતું. આજે તેમની

દેહાન્તભૂમિ પર એક લબ્ય સ્મારક ઊભું કરવામાં આવ્યું છે; જ્યાં વિ. સં. ૧૭૪૫માં તેમની પાદુકા પધરાવવામાં આવી હતી. ડેલાર્ઇ આ રીતે બડભાગી બન્યું છે.

આમ, ઉપાધ્યાયછ અસાધારણ પ્રજ્ઞાવાન મહિવિ હતા. તેમના ગુરુ શ્રી નયવિજયછ મહારાજ હતા. તે સમયના સાધુસમુદાયના બંધારણ મુજબ એક જ આગાર્યની પ્રથા હાવાથી, શ્રી યશાવિજયજીએ વિપુલ શ્રંથસર્જન કર્યું અને વિશાળ રીતે શાસનપ્રભાવના કરી હોવા છતાં તેમને 'ઉપાધ્યાય' પદ જ આપવામાં આવ્યું હતું. જૈનશાસનની અનેકવિધ સેવા કરવા સાથે મૂર્તિ પૃજા સામે વિરોધ જાગ્યા ત્યારે, ક્રિયામાર્ગ પ્રત્યે વિરોધ જાગ્યા ત્યારે, તેના પ્રતિકાર કરી, પ્રાણાન્તે પણ મંદિરની સંસ્કૃતિને ટકાવી રાખી જ્ઞાનજિયામ્યાં મોક્ષ: = સાનક્રિયા બંનેથી માક્ષ છે—એવું સૂત્ર ગાજતું કર્યું હતું.

(પૂ. આ. શ્રી વિજય યશાદેવસ્રસ્જિએ લખેલી 'યશાદેાહન' ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાંથી ઉદ્દ્ધૃત.)

વિષુલ વિશિષ્ટ અને વૈવિધ્યપૂર્ણ સાહિત્યના સર્જક ઉપાધ્યાય શ્રી મેઘવિજયજી ગણિ

ઉપાધ્યાય શ્રી મેઘવિજયજી ગણિ શ્રી વિજયસૂરિજી–કનકવિજયજી–શીલિવજયજી શિષ્ય કમલવિજયજી, શિષ્ય કૃપાવિજયજીના શિષ્ય હતા. તેઓ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય ઉપરાંત જયાતિષ વિદ્યામાં પણ પ્રવીણ હતા. તેઓશ્રી પાતાના દરેક ગ્ર'થના આર'ભ 'ૐ હ્રાઁ શ્રાઁ ક્લાઁ અહઁ ઐ' નમઃ'એ મ'ત્રથી કરતા.

તેમણે વિ. સં. ૧૭૨૭માં દેવાન દાભ્યુદય મહાકાવ્ય સાદડી (રાજ૦)માં રચી પૂર્ણ કર્યું. એમાં પ્રતિશ્લોકે મહાકવિ માઘરચિત મહાકાવ્ય 'શિશુપાલવધ 'ના પ્રત્યેક શ્લોકનું છેલ્લું પાદ લઈ, તેની સાથે ઉપજાવેલા ત્રણ પાદો સુંદર રીતે સંઘટિત કરીને તેમાં સાત સર્ગમાં વિજય-સેનસ્રિના પટ્ધર વિજયદેવસ્ર્રિનું ભિન્ન ભિન્ન સમયનું ઇતિવૃત્ત એક ઇતિહાસ રૂપે કવિતામાં આલેખ્યું છે. તદુપરાંત, તેમની રચનાએ નીચે પ્રમાણે છે:

મેઘદ્વત સમસ્યાલેખ: 'મેઘદ્વત' કાવ્યના દરેક શ્લોકનું છેલ્લું પાદ આળાદ રાખી તેનાં ત્રણ પાદ પોતે રચી ૧૩૦ શ્લોકનું કાવ્ય બનાવ્યું, અને વિજયદેવસ્તરિ ઉપર તેમના પટ્ધર વિજયમ્ય પ્રભસૂરિ દેવપત્તનમાં ચાતુર્માસ હતા. ત્યારે ત્યાંથી વિજ્ઞિત્તિ રૂપે આ કાવ્ય માકલેલ હતું. દિગ્વિજય મહાકાવ્ય: શ્રી વિજયપ્રભસૂરિનાં જીવનવૃત્તાંત તરીકે તેર સર્ગમાં સ્વાપજ્ઞ ટીકા સહિત આ કાવ્ય રચ્યું છે. તેમાં તે તે સૂરિઓના દૂંકા ઇતિહાસ સાથે વિજયપ્રભસૂરિનાં સત્કાર્યો, વિહારા, ચામાસાઓ, પ્રભાવના આદિ ઘણા વિષયા વર્ણવ્યા છે. તપાગચ્છ પટ્ટાવલી પણ રચી છે, જેના ઉપરથી ઐતિહાસિક વિગતો મળી આવે છે. શાંતિનાથ ચરિત્રને નૈષધીયસમસ્યા એવું નામ પણ આપ્યું છે. તેમાં મહાકવિ હર્ષવિરચિત નૈષધીય મહાકાવ્યનું પ્રતિશ્લોકનું એક પાદ લઈ ને, પાતાનાં ત્રણ નવાં પાદ સાથે મેળવી છ સર્ગમાં રચ્યું છે. સપ્તસંધાન મહાકાવ્ય સં. ૧૭૬૦માં

રચેલ છે. તે નવ સર્ગમાં વિભક્ત છે. તેમાં પ્રતિ શ્લાેક ઋષભદેવ, શાંતિનાથ, નેમિનાથ, પાર્થિનાથ અને મહાવીર એ પાંચ તીર્થ કરાે તથા રામચંદ્ર કે કૃષ્ણુ વાસુદેવ —એમ સાત મહાચરિત્રાેને લાગુ પહે છે. પંચતીર્થ સ્તુતિ પાતાના શિષ્ય મેરુવિજય માટે બનાવી છે. જેમાં એક એકના પાંચ અર્થ થાય છે; અને તે ઋષભનાથ, શાંતિનાથ, સંભવનાથ, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથને લાગુ પહે છે. આ સાથે વૃત્તિ પણ આપી છે.

આ ઉપરાંત, તેમણે ભક્તામર સ્તાત્ર પર ઠીકા રચી છે. પંચાખ્યાન (પંચતંત્ર) લોકસાહિત્ય પાતાની ભાષામાં રચ્યું છે. લઘુત્રિષષ્ટિચરિત્ર ૫૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે, તે હેમા-ચાર્યના વિસ્તૃત ચરિત્રશ્રંથમાંથી સંશ્રેપમાં ર૩ પુષ્યશ્લોક પુરુષોનાં ડૂંકાં ચરિત્રા રૂપે છે. એક પંચમી કથા પણ રચી છે. ચંદ્રપ્રભા—હૈમી કૌમુદી નામનું વ્યાકરણ સં. ૧૭૫૭માં આશ્રામાં રચી પાતે શાબ્દિક પણ હતા તે પૂરવાર કર્યું છે. વિજયદેવમાહાત્મ્ય પર વિવરણ લખ્યું છે, તેમાં કેટલાક પ્રયોગોના પરિસ્ફોટ કર્યો છે. ઉદયદીપિકા નામના જયોતિષશાસ્ત્રના શ્રંથ સં. ૧૭૫૨માં રચ્યા, જે મદનસિંહ બ્રાવકના પ્રશ્નોત્તર રૂપે છે. તેમાં પ્રશ્ન કાઢવાની વિધિ પણ છે. વર્ષપ્રએાધ અથવા મેઘમહાદય નામના શ્રંથમાં ૧૩ અધિકારમાં ને ૩૫૦૦ શ્લોકમાં ઉત્પાતપ્રકરણ, કર્પ્રસ્થક, પદ્મની ચક્ર, મંડલપ્રકરણ, સૂર્ય અને ચંદ્રનાં શ્રહણનું ફળ, પ્રત્યેક માસમાં વાયુના વિચાર, વરસાદ લાવવાના અને ખધ કરવાના મંત્રયંત્ર, સાંઢ સંવત્સરાનાં ફળ, શ્રહોની રાશિઓ પર ઉદય–અસ્ત યા વક્કીનું ફળ, અયન–માસ–પક્ષ અને દિનના વિચાર, સંકાંતિફલ, વર્ષના રાજા–મંત્રી આદિના વરસાદના ગર્ભના, વિશ્વાના, આયના ને વ્યયના વિચાર, સંકાંતિફલ, વર્ષના રાજા–મંત્રી આદિના વરસાદના ગર્ભના, વિશ્વાના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

તદુઉપરાંત, રમલશાસ્ત્ર, સિદ્ધજ્ઞાન અને તે પર વૃત્તિ, વીસાયંત્રવિધિ, બ્રદ્ધાંબાધ, માતૃકાપ્રસાદ નામના અધ્યાત્મ વિષયના શ્રંથ, જે સં. ૧૭૪૭માં ધર્મનગરમાં રચ્યાે. તત્ત્વગીતા— અહીં દ્ગીતા ૩૬ અધ્યાયમાં રચી છે, જેમાં જૈનદર્શનનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે. યુક્તિપ્રણાધ નાટક સાત અંકમાં, જેમાં દિગંબરાેની શ્વેતાંબરાે સાથે ૮૪ બાલની ભિન્નતા છે તે બતાવી શ્વેતાંબરાેની માન્યતાનું મંડન કરેલ છે. ધર્મમંજૂષા જેમાં હું હેકાના મતનું ખંડન કર્યું છે. વિજયદેવનિર્વાણરાસ, પાર્શ્વનાથનામમાલા સં. ૧૭૨૧માં દીવમાં રચવામાં આવેલ.

અામ, ઉપરાક્ત સર્વ રચનાએા દ્વારા શ્રી મેઘવિજયજી ગણિની વિદ્વત્તાના અને સર્જકતાના પરિચય થાય છે.

('જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસ' માંથી સંકલિત.)

(સંકલનકર્તા: કરમશી ખેતશી ખાના.)

ગુજરાતી ભાષામાં વિશાળ, **બાધક, ભાવવાહી અને લાેકપ્રિય** પદ્મસાહિત્યના સર્જક

ઉપાધ્યાય શ્રી ઉદયરત્ન ગણિવર

કવિવર ઉપાધ્યાય શ્રી ઉદયરતન ગણિ તપારતનશાખાના શ્રી હીરરતનસૂરિના શિષ્ય ઉપા૦ લિખ્યરતનના પ્રશિષ્ય ઉપા૦ શિવરતન ગણિના શિષ્ય હતા. તેમના જન્મ વિક્રમની અઢારમી સદીમાં ખેડામાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ વધ માન અને માતાનું નામ માનબાઈ હતું. તેમનું પાતાનું જન્મનામ ઉત્તમચંદ હતું. તેમના માટા ખંધુ હરખચંદે પણ દીક્ષા લીધી હતી. તેમનું દીક્ષિત નામ ઉપા૦ હર્ષ રતન હતું. તેઓ મહાન ત્યાગી, તપસ્વી અને સંયમી હતા.

મુનિ ઉદયરત્નને મહાપાધ્યાય સિદ્ધિરત્ન ગણિએ ભણાવ્યા હતા અને પાતાની પાટે મહાપાધ્યાય બનાવ્યા હતા. ઉપાવ ઉદયરત્ન સિદ્ધ કવિ હતા. તેમણે અનેક રાસા, સ્તવના, સજ્જાયા, સલાકા, છંદા, પ્રભાતિયાં વગેરે રચ્યાં હતાં. તેમના જીવનમાં કેટલીક ચમતકારી ઘટના પણ બની હતી. એક વાર શં ખેધર પાર્ધિનાથના દર્શન પછી જ અન્ન-જળ લેવાના નિયમપૂર્વક તેઓ જ્યારે શં ખેધર પધાર્યા ત્યારે જિનાલયના બંધ દ્વાર પૂજારીએ નહીં ખાલતાં, તેમણે ઘણા આત્રસ્વરે સ્તુતિગાન કર્યું અને દ્વાર આપાઆપ ખૂલી ગયાં. બીજા એક પ્રસંગમાં, ખેડા પાસેની મેશવા, વાત્રક અને ખારી-એ ત્રણ નહીંઓનાં સંગમસ્થાને તેમણે ચાર મહિના ધ્યાન ધર્યું હતું, તેના પરિણામે એ સ્થાને બેટ જેવું બની ગયું હતું. આ ચમતકાર એઈ ખેડાના ભાવસારા, વૈષ્ણવા વગેરે ૫૦૦ ઘરાએ 'જૈનધર્મ' અપનાવ્યા હતા.

વિ. સં. ૧૭૫૯માં, ઉનામાં શ્રી ઉદયરત્ન ગણિએ 'સ્થૂલિલદ્ર—નવરસાે' નામે કાવ્ય રચ્યું, તેમાં શૃંગારરસ હતા, જે તેમના ગુરુને ઉચિત ન લાગ્યું; અને તેવાં કાવ્યા ગુરુએ તેમને સમજાવ્યું; અથવા એમ પણ કહેવાય છે કે તેમને એ કારણે સમુદાય બહાર મૂકવામાં આવ્યા ત્યારપછીથી તેમણે લોકાપકારક કાવ્યા સ્ચવાના નિર્ણય કર્યો, જે વિ. સં. ૧૭૬૩માં, ખંભાતમાં, તેમણે રચેલી 'બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ'ની સજગાય એ વાતની શાખ પૂરે છે. કહેવાય છે કે, ત્યારથી તેમને સમુદાયમાં પુનઃ પ્રવેશ મળ્યા હતા.

શ્રાંથસર્જન : ઉપાધ્યાય ઉદ્દયરત્ન ગણિએ વિક્રમની અઢારમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં ગુજરાતી ભાષામાં વિપુલ પ્રમાણમાં સાહિત્ય રચ્યું, જેની વિગત નીચે મુજબ છે :

(૧) શ્રી જંખૂસ્વામી રાસ, હાળ: ૬, (૨) અષ્ટપ્રકારી પૂજા, (૩) સ્થૂલિભદ્રરાસ– તવરસ, (૪) શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સંલોકો, (૫) રાજા મહીપતિ – મંત્રી મતિસાગર રાસ, (૬) રાજસિંહ (નવકાર) રાસ, (૭) છ્રદ્ધાચર્યની નવ વાડ-સજ્ઝાય, હાળ: ૧૦, (૮) ખાર વર્તનો રાસ, (૯) મલયાસુંદરી રાસ (વિનાદવિલાસ), હાળ: ૧૩, (૧૦) યશાધર રાસ, હાળ: ૮૧, (૧૧) લીલાવતી – સુમતિવિલાસ રાસ, હાળ: ૨૧, (૧૨) ધર્મખુહિ–પાપખુહિ રાસ, (૧૩) લુવનભાનુ કેવલી (રસલહરી) રાસ, હાળ: ૯૭ (૧૪) સુવિધિનાથ સ્તવન, ગાથા: ૩૦,

(૧૫) નેમિનાથ સંલોકો, (૧૬) શાલીલદ્ર સંલોકો, (૧૭) ભરત-આંદુઅલિ સંલોકો, (૧૮) શત્રુંજય –માંડન શ્રી ઋષભદેવ સ્તવન, ઢાળ : ૧૦, (૧૯) ભદારક ભાવરત્નસૂરિ પરંપરા રાસ, (૨૦) સ્તવન-ચાવીશી, (૨૧) ઢંઢણમુનિની સજ્અય, (૨૨) ભાભા પાર્થનાથ સ્તવન, (૨૩) રાજા સૂર્ય યશા (ભરતપુત્ર)ના રાસ, (૨૪) વરદત્ત-ગુણમાં જરી રાસ, (૨૫) દામન્નક-રાસ, (૨૬) મુદર્શન શેઢના રાસ, (૨૭) ગાંધારમાં હન મહાવીર સ્તવન, (૨૮) વિમલ મહેતાના સલોકો, (૨૯) નેમિનાથરાજીમતી બારમાસા, (૩૦) હરિવાંશ (૨તનાકર) રાસ, (૩૧) શ્રી હર્ષ રતન ગણ સજ્અય, કડી : ૯૨.

આ ઉપરાંત, તેમણે શત્રુંજય તીર્થનાં અનેક સ્તવના, પ્રભાતિયાં, છંદાે અને છૂટક રાસા, સ્તવના, સજ્ઝાયાે–એમ વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય રચ્યું. તેઓશ્રીની કાવ્યકૃતિએા સુંદર, બાધક, ભાવવાહી અને લાેકપ્રિય બની છે. ('જૈન પરંપરાનાે ઇતિહાસ' ભાગ : ૪માંથી સાભાર.)

મહા ત્યાગી—વૈરાગી અને વિદ્વદ્વર્ય ઉપાધ્યાય શ્રી ધનવિજયજી મહારાજ

હપાધ્યાય શ્રી ધનવિજયજીનું સંસારી નામ ધનજી હતું. તેમણે પાતાના ત્રણે પુત્રા-ગણજી, કમલ અને વિમલ તથા સ્વપત્ની સહિત શ્રી વિજયહીરસૂરિના શિષ્ય શ્રી કલ્યાણવિજયજીના શિષ્ય બનીને ધનવિજય તરીકે તથા ત્રણે પુત્રાને ગુણવિજય, કુંવરવિજય અને વિમલવિજયના નામે પાતાના શિષ્યા બનાવવાપૂર્વક વિ. સં. ૧૬૩૧માં દીક્ષા શ્રહણ કરી હતી.

તેમણે વિ. સં. ૧૬૫૪ના વૈશાખ વદ ૧૩ના દિને પોતાના શિષ્ય ગુણવિજયના વાચન માટે અમદાવાદમાં 'હેમવ્યાકરણ–ખૃહદ્વૃત્તિદીપિકા ' લખી હતી. સં. ૧૬૫૦માં 'હરિષેણ– શ્રીષેણ રાસ ' રચ્યાે હતાે. શ્રી વિજયસેનસૃરિના શિષ્ય શ્રી સંઘવિજય ગણ્યુએ સં. ૧૬૫૪માં કલ્પસૂત્ર પર દીપિકા રચી, તે તેઓએ સં. ૧૬૮૧માં શાધી હતા. સં. ૧૬૮૧માં લાેકનાલિકાસ્ત્ર પર લાષ્યવૃત્તિ રચી. મુનિ સુંદરસૂરિના 'અધ્યાતમ કલ્પદ્રુમ'ની અધિરાહિણી ટીકા રચી. સં. ૧૬૯૯ના પાષ માસમાં રાજનગરની સમીપમાં આવેલા ઉસ્માનપુરામાં આભણાનાલિકા—આભારશતક અપરનામ ધર્માપદેશલેશની ૧૦૮ શ્લાેકપ્રમાણ રચના કરી હતી. સં. ૧૭૦૦માં સપ્તિકા નામના કર્માં ગ્રંથ પર બાલાવબાેધ રચેલ હતાે.

શ્રી વિજયહીરસૂરિને અકખર ખાદશાહે 'જગતગુરુ 'નું ખિરૂદ આપ્યું (સં. ૧૬૪૦), તે વખતે ખંદીવાનાને છેાડી મૂકચા અને સૂરિસહિત ધનવિજયને સાથે લઇ ડામર તળાવે જઈ ત્યાંના પાંજરામાં પૂરેલાં પક્ષીઓને મુક્ત કર્યાં. આ ધનવિજયે સૂરિ સાથે રહીને મેડતામાં જૈનવિહારાને મ્લેચ્છકરથી મુક્ત કરાવ્યા અને વાજા વગાડવાં ખંધી થઈ હતી તે ચાલુ કરાવી.

શ્રી ધનવિજયજ ઉપાધ્યાય મહા ત્યાગી–વૈરાગી અને વિદ્વદવર્ય હતા.

(જૈનસાહિત્યના ઇતિહાસ 'ને આધારે; સંકલનકર્તા: કરમશી ખેતશી ખાના.)

મહાયાગી, મહાકવિ, અવધૃત અધ્યાત્મયાગી મુનિરાજ શ્રી ચિદાનંદજ મહારાજ

શ્રી કપ્ર્વચંદ્રજી અપરનામ શ્રી ચિદાન દજી મહારાજ વીસમી સદીમાં વિદ્યમાન હતા તેમ તેમની કૃતિઓ પરથી જાણવા મળે છે. શ્રી આનં દઘનજી મહારાજની પેઠે તેઓશ્રી પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં રસિક અને કવિત્વશક્તિમાં નિપુણ હતા. તેઓ તીર્થ પ્રદેશામાં વધુ વસ્યા હાય એમ લાગે છે. કારણ કે શત્રું જય અને ગિરનાર પર આવેલ કાઈ ગુફા કે સ્થાન તેમનાં નામે આજે પણ આળખાય છે. સમેતશિઅરજી ઉપર તેમના દેહાંત થયા એવી દંતકથા છે.

તેઓ શ્રી સ્વભાવે એકાંકી અને નિઃસ્પૃહી હતા. એક અવધૂતની જેમ અલિપ્ત રહેવામાં જ માનતા, એમ તેમના સંસર્ગમાં આવેલા મહાનુભાવાએ વર્ણુ વેલા અનુભવા પરથી જાણવા મળે છે. એટલું જ નહિ, પાતે જ્ઞાની અને સિદ્ધિસંપન્ન છે એ વાતની લોકોને જાણ ન થાય તેવું સરળ જીવન જીવતા; અને અનાયાસ લોકોને તેમની સિદ્ધિનો પરિચય થાય તો તેઓ એ સ્થાન ત્યજી દેતા. વિ. સં. ૧૯૦૪માં તેઓ શ્રી ભાવનગરમાં ભિરાજમાન હતા એમ તેમના સ્ચેલા શ્રી ગાડી પાર્શ્વનાથજીના સ્તવનમાં આપેલા સંવત ઉપરથી જણાય છે. ભાવનગરથી એક ગૃહસ્થે શ્રી ગિરનારજીના સંઘ કાઢયો હતો તેમાં તેઓ હતાં. અને ગિરનાર પહેાંચ્યા પછી કર્યા સીધાવ્યા તેના પત્તો મળી શક્યો નહાતો એવા નિદેશો સાંપડે છે.

આમ, તેઓશ્રીના ક્ષર દેહ વિશે બહુ માહિતી પ્રાપ્ત થતી નથી; પરંતુ તેમના અક્ષર દેહથી તેઓ અમર બની ગયા છે. તેએાશ્રી ઉત્તમ કાેટિના વિદ્વાન હતા; ઉપરાંત ઉત્તમ કાેટિના કિવા હતા. તેમણે રચેલી કૃતિઓમાં ચિદાન દ બહાંતેરી, સ્વરાધ્યજ્ઞાન, પુદ્દગલગીતા, સવૈયા, હિતશિક્ષાના દુહા, પ્રશ્નોત્તરમાલા, દયાછત્રીસી, પરમાત્મછત્રીસી, અધ્યાત્મબાવની ઇત્યાદિ મુખ્ય છે. તેમની કાવ્યરચના સરળ અને અર્થગૌરવને લીધે હૃદય ગમ છે. તેમનાં કાવ્યો પાતાના યાગજવનના, અધ્યાત્મચિતના અને તપસ્વી જવનના ઊંડાણને સ્પર્શતાં હાવાથી સાહજિક ઉદ્દગારા રૂપે પ્રગટેલાં લાગે છે. અગાધ કલ્પનાશક્તિ, અપૂર્વ અલંકારશક્તિ અને અપ્રતીમ અર્થગૌરવને લીધે એમનાં કાવ્યો આજે પણ તાજગીપૂર્ણ લાગે છે. શબ્દના રણકાર અને કાવ્યના રાગ શ્રેતાને મંત્રમુગ્ધ કરી દે તેવા છે. પરિણામે આબાલવૃદ્ધ સૌ તેમની ગીતરચનાઓને ગાઈ શકે છે અને એમના અવધૂત રંગને માણી શકે છે.

તેઓ શ્રીની ૭૨ પદાની 'ચિદાનંદ અહોં તેરી' અતિ પ્રચલિત છે. આ પદામાં ૧૨ સ્તવના, ૧ પર્યુ પણ પર્વની સ્તુતિ અને ૧ ગુરુ પાસે ગાવાની ગહુંલી છે, તે ખૂબ જ ભાવવાહી છે. સ્તવનામાં મુખ્યત્વે શ્રી ઋષભદેવ, અજિતનાથ, ચંદ્રપ્રભુ, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથ પરમાત્માનાં છે. તેમાં ત્રણુ તો તેઓ ભાવનગરમાં ચાતુર્માસ હતા ત્યારે ત્રણુ મૂળ નાયક છેને ઉદ્દેશીને બનાવેલાં છે. બીજાં સ્તવના ગિરનારજી, તારંગાજી, શંખેશ્વરજી વગેરે તીર્થામાં પધારેલ હશે ત્યારે બનાવેલાં હશે એવું અનુમાન થાય છે. તેમાંનાં માત્ર પાર્શ્વનાથના સ્તવનમાં સં.

૧૯૦૪ની સાલ મળે છે. આ સ્તવના અને પદા અધ્યાત્મ અને ભક્તિભાવ સંબંધે અત્યંત ભાવવાહી છે.

પહેલાં પદમાં ચેતનની એ સ્ત્રી : ૧. સમતા અને ૨. કુમતા. અર્થાત્ એક સુમતિ અને બીજી કુમતિ. સુમતિ પોતાને કહે છે :

> "પિયા! પર ઘર મત જાએ રે, કરી કરુણા, મહારાજ! કુલ મરજાદા લાપ કે રે, જે જન પરઘર જાય, તિણુ કું ઉભય લાક સુણુ પ્યારે, રંચક શાભા નાય..."

આત્મા વિશેના પરિચય કવિ આપે છે ત્યારે સહજગમ્ય ઉપમા–દેષ્ટાંતા લઈ આવે છે. જેમ કે,

> " કનક ઉપલ મેં નિત રહે રે, દ્રધ માંહે કુની ઘીવ; તિલ નેંગ તેલ, સુવાસ કુસુમસંગ, દેહ સંગ તેમ જીવ."

એવી જ રીતે,

" મારગ સાચા કોઉ ન બતાવે, જાકું જાય પૂછીએ તે અપની અપની ગાવે.' એમ કહેનારા આ મહાત્માએ યોગશક્તિ અને કવિત્વથી મહાન શાસનપ્રભાવના કરી છે, એ તો એમના અસંખ્ય કાવ્યા દ્વારા સિદ્ધ થાય છે.

(સંકલન: રાયચંદ મગનલાલ શાહ)

સંવેગી શાખાની પરંપરાના સમર્થ શ્રમણ ભગવંતો —

સંવેગી માર્ગના મહાન પ્રણેતા, અદ્દભુત ત્યાગી અને ધ્યાની તથા ઊંડા અભ્યાસી પૂજ્ય પંન્યાસજ શ્રી સત્યવિજયજ ગણિ

પરમ શાંત, સંવેગી, સંયમી, વિદ્વાન, તપસ્વી, ધ્યાની તથા શાસનની પ્રભાવના કરવામાં સદા તત્પર એવા પ્ પંન્યાસજી શ્રી સત્યવિજયજી ગણિના જન્મ સં. ૧૬૫૬માં લાડલુ (રાજસ્થાન)માં દુગડ ગાત્રના શા. વીરચંદ એશિયાલ જૈનના ધર્મપત્ની વીરમદેવીની કુક્ષિએ થયા હતો. તેમનું જન્મનામ શિવરાજ હતું.

માતા વીરમદેવીની સંમતિથી શિવરાજને શ્રી વિજયસેનસૂરિની આગ્નાથી આચાર્ય શ્રી વિજયદેવસૂરિએ સં. ૧૬૭૧માં ૧૪ વર્ષની વચે દીક્ષા આપી, આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા, અને તેમને મુનિ સત્યવિજય નામ આપ્યું. તેમનાં જન્મસંવત કે દીક્ષાસંવત મળતાં નથી. દીક્ષાચંહણ કરીને મુનિ સત્યવિજય સં. ૧૭૧૦ સુધી શ્રી વિજયદેવસૂરિ અને શ્રી વિજયસિંહસૂરિ સાથે વિચરતા હતા. આ દરમિયાન તેઓશ્રીએ સિંહાંતોના ઊંડા અભ્યાસ કર્યો. દાદાગુરુ અને ગુરુદેવ પાસેથી મળેલા ઉપદેશને રગેરગમાં પચાવીને તેઓ ગુરુદેવ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ સાથે ક્રિયો હાર કરી સંવેગી મુનિ બનવા તૈયાર થયા. ચારિત્રધર્મનું સવિશુદ્ધ અને ઉત્કટ ભાવનાપૂર્વ માલન કરવું એટલે સાધુજીવનમાં સંવેગીપણાના સ્વીકાર કરવા.

શ્રી વિજયદેવસૂરિની તીવ અભિલાષા હતી કે, તપાગચ્છમાં ક્રિયાહાર કરી, ફરી શુદ્ધ સંવેગી માર્ગ પ્રવર્તાવવા. આથી તેમણે પાતાની સાથેના મુનિઓ અને યતિઓને વૈરાગ્યના ઉપદેશ આપી, ક્રિયાહાર માટે તૈયાર કર્યા. પરિણામે, આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ, પં. સત્યવિજય ગણિ, પં. વીરવિજય ગણિ, પં. ઋદ્ધિવિજય ગણિ વગેરે સંવેગી મુનિ બનવાને ઉત્સુક બન્યા શ્રમણભગવ તો ૩૪૧

હતા. સં. ૧૭૦૬માં મહા સુદ ૧૩ ને ગુરુવારે પાટણમાં, સંવેગી સાધુ—સાધ્વીએાને પાળવાના નિયમાના ૪૫ બાલના પટ્ક આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિએ બનાવ્યા, તેમાં પં. સત્યવિજય ગણિના પણ હસ્તાક્ષર છે.

દૈવયોગે આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિનું મં. ૧૭૦૮ના મહા મુદ બીજને દિવસે અમદાવાદમાં સ્વર્ગગમન થયું, ત્યારે દાદાગુરુ શ્રી વિજયદેવસૂરિએ નવા ગચ્છનાયક તરીકે પં. સત્યવિજય ગણું અને પં. વીરવિજયગણું — ખંનેમાંથી સર્વ પ્રથમ પં. સત્યવિજય ગણું ને લદાક ગચ્છનાયક થવા સમજાવ્યા. પણ તેઓ તો આત્મરંગી હતા. અદ્ભુત ત્યાગી અને ધ્યાની મહાત્મા હતા. તેમણે સંવેગીપણું સ્વીકારવાની ઉત્કટ ભાવનાથી ગચ્છનાયક બનવાની અનિચ્છા બતાવી; અને પં. વીરવિજય ગણું ગચ્છનાયક બને તેમાં સંમતિ આપી. પં વીરવિજય ગણું ને સં. ૧૭૧૦માં આચાર્ય પદ આપી, તેમનું વિજયપ્રભસૂરિ નામ આપવામાં આવ્યું. અને સં. ૧૭૧૨માં અમદાવાદમાં આચાર્ય વિજયદેવસૂરિએ તેમને ભટ્ટારકપદ આપી, પાતાની પાટે સ્થાપન કર્યા, અને ગચ્છનાયક તરીકે જાહેર કર્યા. પં. સત્યવિજય ગણુંએ સં. ૧૭૧૧ના મહા સુદ ૧૩ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં પાટણમાં આચાર્ય વિજયદેવસૂરિની આના મેળવી, આચાર્ય વિજયદેવસૂરિએ નક્ષ્કી કરેલી યોજના મુજબ, આચાર્ય વિજયદેવસૂરિની નિશ્રાની પ્રધાનતા રાખી, ક્રિયોહારપૂર્વ સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું. તેમની સાથે ૧૮ મુનિવરા અને અનેક માધ્યીજીઓએ પણ માં વેગીપણું સ્વીકાર્યું. હતું.

પં. સત્યવિજય ગણિએ ક્રિયાહાર કર્યો ત્યારે શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ ઉંમરમાં, દીક્ષાપર્યાયમાં અને અનુભવમાં નાના હતા. તેમણે ૧૧ વર્ષના અનુભવ પછી ગચ્છનાયકની લગામ હાથમાં લીધી હતી. ગચ્છમાર્યાદા એવી હતી કે, નાનામાટા સૌ યતિવરા–મુનિવરા ગચ્છનાયકની આસા માને; ગચ્છનાયકશ્રી વિજયપ્રમસૂરિ મોંટે ભાગે પં. સત્યવિજય ગણિવરની સલાહ લઈને નિર્ણય કરતા.

પં. સત્યવિજય ગણિવર પ્રૌઢ પ્રતાપી, પ્રભાવી અને મેઘાવી હતા; ખૂબ ગ્રાની અને અનુભવી હતા; યુબ ગ્રાની અને અનુભવી હતા; શુદ્ધ ક્રિયાપ્રેમી હતા. શ્રી આત્મારામછ મહારાજના શબ્દોમાં, 'શ્રી સત્યવિજયજી ગણિ ક્રિયોદ્ધાર કરી શ્રી આનંદઘનજી સાથે બહુ વર્ષો સુધી વનવાસમાં રહ્યા. મહાતપસ્થા અને યોગાભ્યાસમાં રત રહ્યા. જ્યારે બહુ વૃદ્ધ થઇ ગયા અને ચાલવાની શક્તિ ન રહી ત્યારે અણહિલપુર પાટણમાં આવીને રહ્યા. '

તેઓ શ્રીએ સં. ૧૭૫૪માં અમદાવાદમાં અને સં. ૧૭૫૫માં પાટણમાં ચામાસું કર્યું. સં. ૧૭૫૧ના પાય મહિનામાં તેઓ બીમાર પડ્યા. પાંચ દિવસ બીમાર રહ્યા. પાય સુદ ૧૨ ને શનિવારે પાટણમાં સિદ્ધિયામાં અનશન સ્વીકારીને સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા. પં. જિનવિજય ગણિએ 'સત્યવિજય ગણિ નિર્વાણરાસ ' સ્થ્યા. એવું પણ કહેવાય છે કે, શ્રી આનંદઘનજના તેઓ સંસારીપણે ગુરુબંધુ હતા. તેમના સંવેગી માર્ગના સ્વીકારથી જ તપાગચ્છ અંતર્ગત સંવેગી શાખાની શરૂઆત થઇ હતી.

(સંકલન : ત્રિપુટી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ' ભાગ–૩માંથી સાભાર.)

સત્ત્વશાળી સંતપુરુષ

પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી કર્પૂરવિજયજી ગણિ

ગુજરાતના પાટણ પાસેના વાગરાડ ગામના વતની શા. ભીમછ પારવાડની પત્ની વીરાએ સં. ૧૭૦૪માં એક પુત્રને જન્મ આપ્યા. માતાપિતાએ પુત્રનું નામ કાનછ પાડ્યું. બાળપણમાં માતાપિતાનાં અવસાન થવાથી કાનછ પાટણમાં ફઈને ત્યાં આવીને રહ્યા. એક વાર પં. સત્ય-વિજયછ ગણિ વિહાર કરતાં પાટણ પધાર્યા. તેમની વાણી સાંભળીને કાનછને વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયા. તેમણે ફઇ-ફૂવાની સંમતિ મેળવી ગુરુ પાસે દીક્ષાની યાચના કરી. પં. સત્યવિજયછ ગણિએ તેમને સં. ૧૭૨૦ના માગશર સુદમાં ૧૪ વર્ષની વયે દીક્ષા આપીને પાતાના શિષ્ય તરીકે મુનિશ્રી કપૂરવિજય નામ આપ્યું.

મુનિશ્રી કર્પ્'રવિજય સંયમ સાધનામાં તત્પર બની, ઊંડા શાસ્ત્રાભ્યાસમાં લીન બની ગયા. ગુરુ સાથે વિહાર કરતા રહ્યા. તેમણે આવશ્યક સૂત્રેાનું પઠન કર્યું'. આચાર્ય શ્રી વિજય-પ્રસસ્ટ્રિએ મુનિશ્રી કર્પ્'રવિજયને યાગ્ય જાણી આનંદપુરમાં પંન્યાસપદ આપ્યું.

સં. ૧૭૫૬ના પાષ સુદ ૧૨ના દિવસે પૂ. ગુરુદેવ પંન્યાસછ શ્રી સત્યવિજયછ ગણિ કાળધર્મ પામતાં તેમના પટ્ધર તરીકે તેમને સ્થાપવામાં આવ્યા. તેઓશ્રીએ સૌરાષ્ટ્ર, વઢીયાર, ગુજરાત, મારવાડ વગેરે પ્રદેશામાં, અમદાવાદ, સાદરા, રાધનપુર, સાછત્રા, વડનગર, સાંચાર વગેરે સ્થળાએ ચાતુર્માસ કર્યા. છેલ્લે પાટણમાં વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે ચાતુર્માસ રહ્યા ત્યારે ઉપધાન, માલારાપણ અને જિનબિ'બ–પ્રતિષ્ઠાદિ ધર્મ કૃત્યા કરાવ્યાં. એક દરે તેઓ સત્ત્વશાળી અને કીતિ'વાન હતા. સં. ૧૭૭૫ના શ્રાવણ વદ ૧૪ ને સામવારે તેઓશ્રી સમાધિપૂર્વ કાળધર્મ પામ્યા. તેમને વૃદ્ધિવિજય અને ક્ષમાવિજય નામે બે પ્રસિદ્ધ શિષ્યા હતા.

(સંકલન : 'જૈન પર'પરાના ઇતિહાસ ' ભાગ–૪માંથી, કરમશી ખેતશી ખાેના.)

ક્ષમાના વિશાળ સાગર; વૈરાગ્યના અખૂટ ભ'ડાર પૂ. પંન્યાસ શ્રી ક્ષમાવિજયજી ગણિ

જૈનામાં તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલું આખુની રમણીય પર્વાતમાળા પાસે પાયંદ્રા નામે ગામ છે, જ્યાં શ્રી પા^શેનાથ પ્રભુનું મનાહર ચૈત્ય શાભી રહ્યું છે, ત્યાં એાશવાલ વ'શના ચામુંડા ગાત્રના શાહ કલા નામે શ્રેષ્ઠી વસતા હતા. તેમના પત્ની વનાંની કુક્ષીએ એક પુત્રસ્તનના જન્મ થયા. બાળકનું નામ ખેમચંદ રાખવામાં આવ્યું.

ખેમચંદને બાળપણથી જ ધાર્મિ'ક સંસ્કારા મળતા રહ્યા હતા. તેમાં તેને લગભગ સં. ૧૭૨૨માં કાેઈ કારણસર અમદાવાદ આવવાનું થયું. ત્યાં પ્રેમાપુરમાં એ સમયે પં. કપ્^રરવિજયજી ગણિના શિષ્ય પં. વૃદ્ધિવિજયજી ગણિ ચાતુર્માસ બિરાજમાન હતા. આ મુનિવરની દેશના સાંભળવા ખેમચંદ ગયા અને તેમની વૈરાગ્યમય વાણીથી રંગાઇ ગયા. તેણે પંન્યાસજને દીક્ષા આપવા વિનંતી કરી. સં. ૧૭૪૪ના જેઠ સુદ ૧૩ને દિવસે શ્રી વૃદ્ધિવિજયજ ગણિએ ખેમચંદને દીક્ષા આપી અને મુનિ ક્ષમાવિજયજ નામે ઘોષિત કર્યા.

શ્રી ક્ષમાવિજયજ દીક્ષા ગહા કરીને એક બાજુ સિદ્ધાંતશાસના અભ્યાસમાં રત રહેવા લાગ્યા અને બીજી બાજુ વિવિધ યાત્રાધામામાં વિહાર કરતા રહ્યા. આખુ, અચલગઢ, સિરાહી વગેરે સ્થળાએ વિહાર કર્યો; ત્યાંના બધા જ ચૈત્યાનાં દર્શન કર્યા. ત્યાંથી વસંતપુર, સાદડી, રાખુકપુર, ઘાખુરાવ, લાેઢાખુ, વરકાખુ વગેરે તીર્થાનાં દર્શન–વંદન કર્યા. ત્યાંથી નાંડાલ, નાડલાઈ આદિ તીર્થાનાં દર્શન કર્યા. ત્યાંથી ઉદયપુર, ડુંગરપુર, સાગવાડી, ધૂલેવા (કેશરિયાજ), ઇડર, વડનગર, વીસલનગર વગેરેની શ્રેત્રસ્પર્શના કરી.

દરમિયાન ગુરુ કપ્[°]રવિજયજી અમદાવાદ હતા. ત્યાં સરસપુરમાં શ્રી ક્ષમાવિજયજીને પાતાની પાટે સ્થાપીને ગુરુએ પાટણ તરફ વિહાર કર્યો. પછી શ્રી ક્ષમાવિજયજી પણ પાટણ પધાર્યા. તે સમયે તેમને પંન્યાસપદવી આપવામાં આવી. પં. ક્ષમાવિજયજી ગણિએ શંએશ્વરની યાત્રા કરી. ત્યાંથી પાછા પાટણ આવીને શ્રેષ્ઠી ઋષભશાહની વિન'તીથી જિનબિ'બાની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૭૪માં લગભગ ૭૦૦ જિનબિ'બાની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી.

સં. ૧૭૭૫માં ગુરુ પં. કર્પૂરવિજયજી સ્વર્ગવાસ પામ્યા ત્યાર પછી પં. ક્ષમા-વિજયજી ગણિ ત્યાંથી સિદ્ધપુર, મહેસાણા, ચાણસ્મા, રાધનપુર, સાંચાર, સમી, સાંતલપુર, વાલ, વીસલનગર, વડનગર, વઠવાણ, તારંગા વગેરે સ્થળે વિચર્યા અનેક સ્થળાએ પ્રભુપ્રતિષ્ઠા કરી.

ત્યાંથી તેઓશ્રી અમદાવાદ પધાર્યા. ત્યાંથી સુરતના શ્રીસંઘની વિનંતીથી તે તરફ વિહાર કર્યો. ખંભાત આવ્યા. અહીં ૪૮ જિનાલયાનાં દર્શન કર્યા. ત્યાંથી કાવી આવ્યા અને ત્યાં લેાંયરામાં પ્રભુપ્રતિષ્ઠા કરાવી. જંબૂસર, ભરૂચ થઈને સુરત પધાર્યા. સં. ૧૭૮૦નું ચાતુર્માસ સુરતમાં કર્યું.

સુરતથી અમદાવાદ આવ્યા. દોશીવાડાની પાળમાં ચાતુર્માસ સ્થિત હતા ત્યારે પાતાના વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી જિનવિજયજને બાલાવીને પાતાની પાટે સ્થાપ્યા. સં. ૧૭૮૬ના આસા માસની અગિયારસે કાળધર્મ પામ્યા. શ્રીસંઘે સાળરમતીના કિનારે પૂજ્યશ્રીના પાર્થિવ દેહના અગ્નિસંકાર કર્યા.

પ`. ક્ષમાવિજયજી ગણિએ 'પાર્વ્યનાથસ્તવન 'ની રચના કરી છે. તેમની ખીજી કૃતિએક જાણવામાં આવી નથી.

-*-CS2-*-

(સંકલન : ત્રિપુટી મહારાજ રચિત 'જૈનપર'પરાના ઇતિહાસ ' ભાગ-૪માંથી સાભાર.)

સંયમજીવનમાં દિવ્યતા પ્રગટાવનાર; મહાજ્ઞાની પુરુષ પૂ. પંન્યાસ શ્રી જિનવિજયજી ગણિ

અમદાવાદમાં વસતા શ્રીમાળી શા. ધર્મદાસની પત્ની લાડકુંવરની કુક્ષીએ સં. ૧૭૫૨માં એક મુત્રરત્ન જન્મેયા, જેતું નામ પાડવામાં આવ્યું ખુશાલ.

ળાળ કે પ્રાથમિક શાળાનું વ્યાવહારિક શિક્ષણ લીધું. આ અરસામાં પં. લમાવિજયજી ગણિ વિહાર કરતાં કરતાં અમદાવાદ પધાર્યા. રાયચંદ નામના શ્રેષ્ઠી તેમના ભક્ત હતા, જે શામળાની પાળમાં રહેતા હતા. એએમ દેશ-વિદેશના વેપાર ખેડતા, પણ પગમાં પગરખું પહેરતાં નહીં. હંમેશા ગરમ પાણી પીતા. આ રાયચંદભાઇની પ્રેરણાથી ખુશાલ તેમની સાથે પં. લમાવિજયજી ગણિના ઉપદેશ સાંભળવા ગયા. ગુરુના ઉપદેશથી ખુશાલનું મન વૈરાગ્યવાસિત થયું. તેણે ગુરુને દીક્ષા આપવા વિનંતી કરી. ગુરુએ સંયમની કઠારતા સમજાવી. આરિત્રના કઠાર માર્ગ પર વિચરવાની ખુશાલે તૈયારી બતાવી. માતાપિતાની રજા લઇ ને સં. ૧૭૭૦ના કાર્તિક વદ ૬ ને બુધવારે ખુશાલે દીક્ષા અંગીકાર કરી. તેમનું નામ મુનિ જિનવિજય રાખવામાં આવ્યું.

અમદાવાદથી ગુરુ સાથે વિહાર કરતાં મુનિશ્રી જિનવિજય પાટણું આવ્યા. પાટણના અગ્રણી શ્રાવક ઋષભદાસે સં. ૧૭૭૪માં અનેક જિનબિ બાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ સમયે પં. ઉત્તમવિજયજ અને પં. ક્ષમાવિજયજ વિદ્યમાન હતા. તેઓશ્રીની સાથે મુનિશ્રી જિનવિજયજ હતા. તેમણે પાટણમાં ચાતુર્માસ કર્યું. સં. ૧૭૭૫માં શ્રાવણ વદ ૧૪ ને સામવારે પં. કપ્રસ્વિજયજ સ્વર્ગાવાસ પામ્યા સં. ૧૭૮૨માં પાતાની પાટે શ્રી જિનવિજયજને સ્થાપીને પં. ક્ષમાવિજયજ ગણિ પણ સ્વર્ગવાસી થયા.

ત્યાર પછી પ્. શ્રી જિનવિજયજીએ અનેક સ્થળાએ વિહાર કર્યો. અમદાવાદથી વિહાર કરતાં ભાવનગર થઈ ઘાઘા પધાર્યા. ત્યાં ચાતુર્માસ રહ્યા. ત્યાંથી શત્રું જયની યાત્રા કરી. ત્યાંથી શ'એશ્વરની યાત્રા કરી પાટણ પધાર્યા. તેમની નિશ્નામાં પાટણથી આખુની યાત્રાના સંઘ નીકળ્યા. ત્યાંથી સિરાહી, સાદડી, રાણકપુર, ઘાણેરાવ, નાડાલ, નાડલાઇની યાત્રા કરીને ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાંથી પાટણ આવ્યા. ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. પછી શ'એશ્વરની યાત્રા કરી અને નવાનગર, ગિરનાર, શત્રું જય થઇ ભાવનગર પધાર્યા. અહીં અમદાવાદથી આવેલા ત્રણ દીક્ષાથી એમને દીક્ષા આપી. ત્યાંથી અમદાવાદ આવી ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાંથી સુરત ચાતુર્માસ માટે પધાર્યા. સુરતથી ગ'ધાર, આમાદ, જ'બુસર થઇ ને પાદરા ચાતુર્માસ અથે પધાર્યા. તેઓશ્રીનું સ'યમજીવન ખૂબ ઉમદા કોટિનું હતું. છેલ્લે પાદરામાં આઠ દિવસ બીમાર રહ્યા. સં. ૧૭૯૯ના શ્રાવણ સુદ ૧૦ ને મ'ગળવારે ૪૭ વર્ષની વયે સ્વર્ગ'સ્થ થયા. અહીં કિસન નામના શ્રાવકે તેઓશ્રીના અપ્રિસ સ્કારના સ્થળે થૂલ બનાવ્યો.

તેઓશ્રી ૫. ક્ષમાવિજયના શિષ્ય હતા અને માટા કવિ હતા. તેમણે સં. ૧૭૧૯માં વહનગરમાં 'કપૂ'રવિજયગણિ રાસ', સં. ૧૭૮૬માં '૫. ક્ષમાવિજય રાસ', સં. ૧૭૮૯માં

શ્રમણભગવ તેર 3૪૫

અમદાવાદમાં 'જિનસ્તવનચાવીસી' તથા 'જિનસ્તવનબાવીસી', સં. ૧૭૮૩માં પાટણમાં 'ગ્રાનપંચમીસ્તવન', 'મહાવ્રતની ૨૫ ભાવનાની સજ્ઝાય', તથા 'મેં તો આણાં વહેાર્યા છ' અને પર્યુષણ પર્વ'ની સ્તુતિ આદિ રચ્યાં હતાં. તેઓ મહાસમર્થ ગ્રાનીપુરુષ હતા. તેમણે પાતાનાં સાહિત્યમાં જ્યાતિર્ધ રાની સંસ્કૃત વાણીને ગુજરાતી કવિતામાં પ્રગટ કરી હતી.

(સંકલન : ત્રિપુટી મહારાજ રચિત 'જૈન પર'પરાના ઇતિહાસ ' ભાગ-૪ માંથી સાભાર.)

જૈન સાહિત્યના મર્મજ્ઞ; તીર્થયાત્રા સંધાના મહાન પ્રણેતા પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી ઉત્તમવિજયજી ગણિ

સં. ૧૭૬૦માં અમદાવાદ મુકામે શામળાની પાળમાં રહેતા શેઠ બાલાગ્રંદને ત્યાં એક યુત્રસ્તનના યાગ થયા. બાળકનું નામ પૂંજાશાહ રાખવામાં આવ્યું. પૂંજાશાહે વ્યવહારજ્ઞાન મેળવી પિતાની આજ્ઞાથી સં. ૧૭૭૮માં ૧૮ વર્ષની ઉંમરે ખરતરગચ્છના પં. દેવચંદ્રગણિ પાસે જૈન વિધિવિધાનનું ઊંડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. પિતાની ઇચ્છાથી વધુ ભણવા માટે પં. દેવચંદ્ર સાથે સુરત ગયા.

સુરતના શેઠ કચરા કીલા શ્રીમાળી પટણીએ પં. દેવચંદ્ર ગણિના ઉપદેશથી સં. ૧૭૮૪માં સમેતશિખર તીર્થના જળરસ્તે, વાહન રસ્તે અને રેલ્વે રસ્તે યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. પં. દેવચંદ્ર ગણિની સૂચનાથી તેમણે વિધિવિધાન માટે પૂંજાશાહને યાત્રામાં સાથે લીધા હતા. પૂંજાશાહને સમેતશિખર—મધુવનમાં ગુરુદેવે રાત્રે નંદીશ્વર દ્વીપ, સીમંધરસ્વામીનું સમવસરણ વગેરેનાં દર્શન કરાવ્યાં. શ્રીસંઘ સમેતશિખર તીર્થની યાત્રા કરીને સુરત પાછા કર્યો. પૂંજાશાહે માતાપિતાની આત્રા લઇ સં. ૧૭૮૬માં વૈશાખ સુદ દના રાજ અમદાવાદમાં પં. જિનવિજયજી ગણિ પાસે દીક્ષા લીધી. ગુરુદેવે તેમનું નામ મુનિ ઉત્તમવિજય રાખ્યું.

- પં. જિનિવજય ગણિએ અને પં. ઉત્તમવિજય ગણિએ અમદાવાદ અને સુરતમાં પં. દેવચંદ્રજી ગણિ પાસે રહી જૈનધર્મના શાસ્ત્રો તથા દ્રવ્યાનુયાગના મુખ્ય અભ્યાસ કર્યા. સં. ૧૮૦૫થી સં. ૧૮૧૦ દરમિયાન યતિવર્ય સુવિધિવિજય પાસે સુરતમાં અધ્યયન કર્યું. સુરતના સંઘવી તારાચંદ કચરા કીકાએ પં. ઉત્તમવિજય અને પં. પદ્મવિજયને ભણાવવાના સઘળા ખર્ચ કર્યો હતા. તેમણે સં. ૧૮૧૩–૧૪માં સુરતમાં પં. ઉત્તમવિજય ગણિ પાસે ઉપધાન વહન કર્યાં અને માલારાપણ મહાત્સવ કર્યો. સં. ૧૮૨૧માં સુરતથી ગાડી પાર્શ્વનાથના છેરી પાળતા સંઘ નીકળ્યો હતા, તેમાં પં. ઉત્તમવિજય ગણિ પણ હતા.
- પં. ઉત્તમવિજયજી વિદ્વાન અને કવિ હતા. તેમણે સં. ૧૮૦૯ના આસો સુદ બીજને દિવસે 'મહાવીર-સ્તવન ' કડી-૨૦ની રચના કરી હતી. સં. ૧૭૯૯ના વૈશાખ સુદ ૩ને દિવસે સુરતમાં 'સંયમશ્રેણીનું ભગવાન મહાવીરનું સ્તવન ' અને મુનિશ્રી રત્નવિજયજીના કહેવાથી 'વર્તમાન જિનસ્તવન ચાવીસી 'ની સુંદર રચના કરી હતી. તેમ પં. જિનવિજય ગણિના શ્ર. ૪૪

જીવનચરિત્રની ડૂંકી નોંધ લખી હતી. સુરતના સંઘવી તારાચંદે શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો સંઘ કાઢ્યો તેમાં અન્ય મુનિવરા સાથે પં. ઉત્તમવિજય ગણિ પણ હતા. તેમણે સં. ૧૮૨૭ના પાય સુદ ૧૪ના રોજ શત્રુંજય તીર્થમાં 'શત્રુંજય તીર્થનું સ્તવન ' રચીને તેમાં આ યાત્રાસંઘનું ઐતિહાસિક વર્ણન કર્યું' હતું. તે જ વર્ષે મહા સુદ ૮ ને રવિવારે તેઓ કાળધર્મ પામ્યા હતા.

અા સમયગાળામાં ૫ં. ઉત્તમવિજય ગણિ નામના ઘણા વિદ્વાન મુનિઓના ઉલ્લેખા મળે છે, તેથી કેટલીક ચાક્કસ માહિતી પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. ઉપરાક્ત માહિતી જ સાધાર છે. (સંકલન : ત્રિપુટી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના ઇતિહાસ ' ભાગ–૪માંથી સાભાર.)

'શિયળવેલ ' કાવ્યરચના વડે જેઓ જૈન–જૈનેતરામાં પરમ પ્રસિદ્ધિને પામ્યા એ કવિવર પંડિત શ્રી વીરવિજયજ મહારાજ

અમદાવાદ શહેરના ઘીકાંટા નજીકના શાંતિદાસના પાડામાં એક જિન્નેશ્વર નામના ઔદિચ્ય છ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ વીજકારબહેન હતું. તેઓને ગંગા નામે પુત્રી અને કેશવરામ નામે પુત્ર હતાં. કેશવરામના જન્મ સં. ૧૮૨૯ના આસો સુદ ૧૦ના રાજ થયા હતા. કેશવરામના લગ્ન રળિયાતએન સાથે થયા હતા.

કેશવરામના પિતા સ્વર્ગવાસી થયા, ત્યાર ખાદ એક વખત તે ભીમનાથ ગામે ગયા. દરમિયાન તેમના અમદાવાદના ઘરમાં ચારી થઈ. કેશવરામ ઘર પાછા આવ્યા ત્યારે તેની માએ તેને ઠપકા આપ્યા, અને આવેશમાં આવી જઈ નહિ કહેવાના શબ્દો કીધા. કેશવરામ આ વાક્ષ્માણ સહન ન કરી શક્યા ને ઘર છેડીને ચાલી નીકળ્યા. માને ઘણા પસ્તાવા થયા. ઘણી શોધખાળ કરી પણ કેશવરામના પત્તો લાગ્યા નહીં. માતાને પતિના મૃત્યુનું દુઃખ તા હતું જ; એમાં પુત્રના વિયાગ થતાં વધુ વ્યાકુળ ખની અને એ જ અવસ્થામાં છે મૃત્યુ પામી. કેશવરામની પત્ની રળિયાતનું શું થયું તેની કાંઈ વિગત મળતી નથી.

ત્યાર ખાદ કેશવરામ રાચકા ગામે ગયા. ત્યાંથી ભીમનાથ જઈ શ્રી શુભવિજયજી મહારાજને મળ્યા. તેમની પાસેથી તેણે જૈનધમ નું જ્ઞાન મેળવ્યું. તેમની સાથે પાદવિહાર કરતાં તે પાલીતાણા આવ્યા. શત્રું જય તીર્થની યાત્રા કરી. આથી તેને જૈનધમ પ્રત્યે અત્યંત લાગણી થઈ. અને પાલીતાણાથી ખંભાત જતાં, માર્ગમાં પાનસર ગામે સં. ૧૮૪૮ના કાર્તિક વદમાં ગુરુ મહારાજ શ્રી શુભવિજયજીએ તેમને દીક્ષા આપી, અને પાતાના શિષ્ય વીરવિજયજી તરીકે ઘોષિત કર્યા દીક્ષા શ્રહણ કર્યા પછી તેમણે પંચપ્રતિક્રમણ, કર્મશ્રાય, સંસ્કૃત, છ દર્શન અને પાંચ કાવ્યના અભ્યાસ કર્યો.

સં. ૧૮૬૫માં તેઓશ્રીના ઉપદેશથી શ્રાવક તાલભાઈ દીકુ, ભગવાનચંદ ગમાનચંદ, હરખચંદ કરમચંદ તથા ગુલાબચંદ જેચંદે અમદાવાદમાં ભઠ્ઠીની બારીમાં એક ઉપાશ્રય બ'ધાવ્યા. ત્યાર પછી પં. વીરવિજયજી જ્યારે જ્યારે અમદાવાદ આવતા, ત્યારે ત્યારે એ ઉપાશ્રયે નિવાસ કરતા. આજે પણ એ ઉપાશ્રય શ્રી વીરવિજયજીના ઉપાશ્રય તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

પૂ. શ્રી વીરવિજયજીએ સં. ૧૮૫૩માં જેઠ સુદ પાંચમે 'શ્રી ગાેડી પાર્શ્વનાથનું ઢાળિસું ' ખંભાત (ત્રં'બાવડી)માં, સં. ૧૮૫પના માગશર વદ ૧૦ના અડાહું (અલ્પબહત્વ) <mark>બાલનુ સ્તવન, સં. ૧૮૫૭માં શ્રાવણ સુદ્દ ૪ને દિવસે 'સુરસુંદરી રાસ^{ું} તથા વીરપ્રે<mark>ભુનું</mark></mark> પાંત્રીશ વા<mark>ણીના ગુણનું સ્તવન, સં. ૧૮૫૮ના ભાદરવા સુદ ૧૨ના અ</mark>ષ્ટકારી પૂજા, સં. ૧૮૬૦ના પાષ વદ ૮ના 'શ્રી નેમિનાથ વિવાહલું', સં. ૧૮૬૦ના ચૈત્ર સુદ ૧૧ના 'શ્રી શુભવેલિ,' સં. ૧૮૬૨માં 'સ્થૂલિભદ્રની શિયાળવેલ 'નામનું કાવ્ય, સં. ૧૮૬૩ના પાષ સુદ ૧૩ના દશાણું ભદ્રની સજ્ઝાય, સં. ૧૮૬૫ના અષાઢ સુદ ૧ના ચાતુર્માસના ૧૪ના વાંદવાના દેવવ દના, જેમાં ચાર્વાસ ચૈત્યવ દન, સ્તવન અને સ્તુતિ, પાંચ તીર્થનાં ચૈત્યવ દન, સ્તવન– સ્તુતિ વગેરે રચ્યાં. તેમની શિયળવેલમાંનાં પંદર તિથિ, સાત વાર, બાર માસનાં કાવ્ય અમદાવાદ શહેરમાં ઘેર ઘેર ગવાવાં લાગ્યાં. આ શિયળવેલીએ એમને જૈન–જૈનેતરામાં પણ ખૂબ પ્રસિદ્ધિ અપાવી. તેમની ગંહુલીએાએ અનેકાનાં શિર ઢાલાવ્યાં. તેમની રચેલી અષ્ટપ્રકારી પૂજા દેરાસરામાં રસથી ગવાવા લાગી. તેમને સં. ૧૮૬૭માં અમદાવાદમાં શ્રીસંઘ સમક્ષ પંન્યાસપદવી આપવામાં આવી. સં. ૧૮૭૧ના શ્રાવણ વદમાં અક્ષયનિધિ તપનું સ્તવન, સં. ૧૮૭૩માં શ્રી સિદ્ધાચલજીનું સ્તવન, સં. ૧૮૭૪ના વૈશાખ સુદ ૩–અક્ષયતૃતીયાના દિવસે ચાસક પ્રકારી પૂજા રાજનગરમાં, સં. ૧૮૭૭ના માગશર વદ <mark>૧ના તથા સં. ૧૮૭૮ના માગશર સુદ ૧૧ના</mark> શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનાં સ્તવના, સં. ૧૮૮૧ના માગશર સુદ ૧૧ના પિસ્તાલીસ આગમની પૃજા, ચૈત્ર સુદ ૧૫ના ગુજરાતી ગદ્યમાં શ્રી અધ્યાત્મસારના ટળા, સં. ૧૮૮૪માં મહા સુદ ૧૧ના વિમલાચલનું સ્તવન, ચૈત્રી પૂનમે નવ્વાસું પ્રકારી પૂજા, સં. ૧૮૮૭ના આસા વદિ અમાસ-દિવાળીને દિવસે બાર વ્રતની પૂજા, સં. ૧૮૮૮ના આસા સુદ ૧૫ના માતીશાહ શેઠે ભાયખલા–મુંબઈમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેનાં હાળિયાં, સં. ૧૮૮૯ના અક્ષયતતીયાના શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણકની પૂજા, સં. ૧૮૯૩માં શત્રુંજય તીર્થ પર માતીશાહ શેઠે અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠા કરાવી તેનાં હાળિયાં, સં. ૧૮૯૬ના શ્રાવણ સુદ્ર ૩ના ધિમ્મલરાસ, સં. ૧૯૦૧ના શ્રાવણ સુદ ૧૫ના શ્રી મહાવીરસ્વામીના ૨૭ ભવનું સ્તવન, સં. ૧૯૦૨ના વિજયાદશમીના શ્રી ચંદ્રશેખરના રાસ, સં. ૧૯૦૩માં શેઠ હઠીસંગ કેસરીસંગે અમદાવાદમાં પાતાની વાડીના દેરાસરમાં અંજનશલાકા–પ્રતિષ્ઠા કરાવેલ તેનાં હાળિયાં, સં. ૧૯૦૫ના મહા સુદ ૧૫ના શેઠ પ્રેમાભાઇ હેમાભાઇ એ ઊભી સારકના સંઘ કાઢેલ તેનાં ઢાળિયાં તથા ખીજા અનેક સ્તવના, સજ્ઝાયા, ચૈત્યવ'દના, સ્તુતિએા, હિતશિક્ષા છત્રીસી વગેરે ગુજરાતીમાં સ્થ્યાં આ ઉપસંત, સ'સ્કૃતમાં ' પ્રશ્નચિ'તામણિ ' નામના ગ્રાંથ બે ભાગમાં રચ્યાે.

સં. ૧૮૭૮માં સાર્ષ્ટદના કાઈ સ્થાનકવાસીએ અમદાવાદની વિશા શ્રીમાળી ગ્રાતિ

ઉ૪૮ શાસનપ્રભાવક

ઉપર કેસ માંડેલ, તે કેસમાં ધર્માચર્ચા કરવા કવિશ્રી વીરવિજયજીએ ભાગ લીધા હતા અને વિજય મેળવ્યા હતા.

સં. ૧૯૦૮માં ભાદરવા વદ ૩ના દિવસે તેએ છી સ્વર્ગવાસ પામ્યા. અમદાવાદમાં એમની પુષ્યતિથિ નિમિત્તે આજે પણ પાંખી પળાય છે. સં. ૧૯૦૯ના મહા સુદ ૯ને દિવસે તેએ છીની પાદુકાની ભઠ્ઠીની ખારીના ઉપાશ્રયે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. ('પંડિત શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ જીવનચરિત્ર 'ની પુસ્તિકામાંથી સંકલન : કરમશી ખેતશી ખાના)

જેમનાં સ્તવન–સ્તુતિએા અને અષ્ટપ્રકારી પૂજાએા આજે પણ જૈનમંદિરામાં રસપૂર્વક ગવાય છે તે વીતરાગના સાધક

પૂ. પંન્યાસ શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિ

જૈનાની નગરી તરીકે ખ્યાતિ પામેલા અમદાવાદ શહેરમાં શામળાની પાળમાં ગણેશ નામે શ્રીમાળી શ્રાવક રહેતા હતા. તેમની ધર્મ પત્ની ઝમકુભાઈ એ સં. ૧૮૬૨ના ભાદરવા સુદ બીજને દિવસે એક પુત્રને જન્મ આપ્યા. પુત્રનું નામ પાનાચંદ રાખવામાં આવ્યું. પાનાચંદ સાત વર્ષે ભણવા બેઠા. અગિયાર વર્ષની વયે ભણી–ગણીને વ્યવહારકુશળ બન્યા.

પાનાચંદને જીવીબાઈ નામે માસી હતી, તે ધર્મ ક્રિયામાં ખૂબ પ્રવીશ હતી. જીવિવાર, નવતત્ત્વ તેમ જ ચરિત્રા વગેરમાં ખૂબ પારંગત હતી. તેશું પાતાના ભાશુંજ પાનાચંદને ધાર્મિક સંસ્કાર આપવા માંડ્યા. તેરમે વર્ષે તે માસાની સાથે પં. ઉત્તમવિજયજી ગશિનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા ગયા. ત્યાં 'પ્રજ્ઞાપનાસ્ત્ર ' અને 'ઋષભદેવનું ચરિત્ર ' વંચાતું હતું. તેમાં મહાબલ મુનિના અધિકાર આવ્યા. એ સાંભળીને પાનાચંદનું હૃદય વૈરાગ્યવાસિત થયું. સં. ૧૮૭૫માં મહા સુદ પને દિવસે, માતાપિતાની આજ્ઞા મેળવી, પાનાચંદે ૧૪ વર્ષની વયે દીક્ષા લીધી. ગુરુએ તેમનું નામ મુનિ પદ્મવિજયજી રાખ્યું.

શ્રી પદ્મવિજયાએ મુનિજવનના આચાર પાળવા સાથે શાસ્ત્રાભ્યાસ શરૂ કર્યો. અનેક ધમ મે ગ્રંથોના અભ્યાસ કર્યો. વ્યાકરણા દિમાં નિષ્ણાત મુનિ શ્રી મુવિધિવિજયે શ્રી પદ્મવિજયાએને શબ્દશાસ્ત્ર, પંચકાવ્ય, છંદ, અલંકાર આદિ શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કરાવ્યા. ગીતાર્થ મુનિ પાસે અંગાપાંગ, આગમ શ્રંથા, પાંચ કર્મ શ્રંથા, કમ્મપચડી વગેરે શાસ્ત્રા ભાણીને પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી. તપાગચ્છના પટ્ધર આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સ્રિજ્એ સં. ૧૮૧૦માં રાધનપુરમાં શ્રી પદ્મવિજયાએને પંન્યાસ પદવી આપી. ત્યાર બાદ તેઓ રાધનપુરથી સંઘ લઈ ગિરનાર ગયા. પછી નવાનગરની યાત્રા કરી. ત્યાંથી શત્રું જય થઈ ભાવનગર આવ્યા. ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. અહીં તેમના ગુરુએ તેમને ખૃહદ્દ કલ્પસ્ત્રની દીકાની વાચના આપી. સં. ૧૮૧૩ અને સં. ૧૮૧૪નાં ચામાસાં સુરતમાં કર્યાં. અહીં સુરતના શેઠ તારાચંદે ઉપધાન વહેવરાવ્યાં. સં. ૧૮૧૫ અને સં. ૧૮૧૬નાં ચાતુર્માસ બહેરનપુરમાં ગાળ્યાં. ત્યાં આચારાંગસૂત્રની દેશના આપી. ત્યાંથી પાલીતાણા આવીને શેઠ રૂપચંદ

ભીમે કરાવેલાં જિનપ્રાસાદમાં જિનજિંગાની પ્રતિષ્ઠા કરી. નવખંડા પાર્શ્વનાથના દર્શન કર્યાં. પછીનું એક ચાતુર્માસ પાટણમાં અને બે ચાતુર્માસ રાધનપુરમાં નિર્ગમન કર્યાં. સં. ૧૮૨૧નું ચાતુર્માસ સિન્દ્રપુરમાં કરીને અમદાવાદ થઈ સુરત પધાર્યા. ત્યાં શેઠ શ્રી તારાચંદને ૨૯૫ જિન્જિંગાની સિદ્ધાચલમાં પ્રતિષ્ઠા કરવાની ભાવના થઈ તેથી તેઓ શત્રુંજય આવ્યા.

- પં. પદ્મવિજયજી ગણિએ સાલુંદ, અમદાવાદ, વિસનગર, પાટલુ, લીં ખડી, રાધનપુર આદિ અનેક સ્થળાએ ચાતુર્માસ કરીને ઉપધાન વહેવરાવ્યાં, માસક્ષમણની તપસ્યાઓ કરાવી, સંદ્યો કાઢ્યા, પ્રતિષ્ઠા—મહાત્સવો ઉજવ્યા, દેશનાઓ આપી, વ્યાખ્યાના યોજ્યાં, વાદવિવાદોમાં જય પ્રાપ્ત કર્યો. આ શાસનપ્રભાવનામાં સં. ૧૮૫૪ના મહા વદ પાંચમ ને સામવારે શ્રીમાળી દ્વાતીય શેઠ લક્ષ્મીચંદે સહસ્રદ્યા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સં. ૧૮૫૭માં સમેતશિખરના જીર્ણો દ્વાર માટે ઉપદેશ આપી ખેમા બાલાની મદદથી જર્ણો દ્વાર કરાવ્યો. આ અધી તેઓશ્રીની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ હતી.
- સં. ૧૮૫૯માં પૂજ્યશ્રી ચાતુર્માસ માટે અમદાવાદ પધાર્યા. ત્યાં તેમના મસ્તકના અર્ધ ભાગમાં વ્યાધિ લાગુ પડ્યો. છતાં તેમને સમાધિ રહેતી. અહીં ૨૮ દિવસ સુધી 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર 'ની આરાધના કરી. સં. ૧૮**૧૨**ના ચૈત્ર સુદ ૪ ને પુધવારે અનશન સ્વીકારી દેહત્યાગ કર્યો.
- પં. પદ્મવિજયજી ગણિના દીક્ષાપર્યાય ૫૭ વર્ષ ના હતા. તેઓ સમર્થ વિદ્વાન, ચતુર વ્યાપ્યાતા અને કુશળ કવિ હતા. તેમણે ૫૫૦૦ નવા શ્લોકાની રચના કરી. તેઓ સમકાલીનામાં 'પદ્મદ્રહ' તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા હતા. તેમણે 'જયાનંદ કેવલિચરિત'ને સંસ્કૃત ગદ્યમાં અવતાર્યું. વીરજિનસ્તુતિગર્ભિત—ચાવીસ દંડક સ્તવન, 'સિદ્ધદંડિકાસ્તવન', 'ચાવીસ જિનકલ્યાણક સ્તવન', 'સમરાદિત્ય કેવલિરાસ', 'નેમિનાથ રાસ', 'ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રાસ' આદિ કાવ્યોની રચના કરી હતી. આ ઉપરાંત, અનેક સ્તવના, સજ્જાયા, સ્તુતિઓ, પૂજાઓ અને દેવવંદનમાલાની રચનાએ કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો કરી હતી. (સંકલન : ત્રિપુડી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાનો સ્તામરા)

એાગણીસમી સદીના ઉત્તમ કવિ અને મહાન સાક્ષર; તપગુણભાવધારક પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી રૂપવિજયજ ગણિ

પૂ. પંન્યાસ શ્રી રૂપવિજયજી ગણિની ગૃહસ્થાવસ્થાની કાઈ માહિતી મળતી નથી. તેમણે કચારે કીક્ષા લીધી, કચારે પંન્યાસ બન્યા, તેમના સ્વર્ગવાસ કચારે થયા વગેરે હકીકતા પ્રાપ્ત થતી નથી. આમ છતાં, તેઓ ૧૯મી સદીમાં વિદ્યમાન હતા તેના પૂરાવાઓ મળે છે. તેઓ પં. સત્યવિજય-બિમાવિજય-જિનવિજય-ઉત્તમવિજયના શિષ્ય અને રસસિદ્ધ કવિ તેમ જ અનેક ચંચના નિર્માતા શ્રી પદ્મવિજયના શિષ્ય હતા. તેઓ સમર્થ વિદ્યાન અને વૈદકશાસ્ત્રમાં નિપુણ હોવાને લીધે ખૂબ કીર્તિવાન બન્યા હતા.

તેઓશ્રીએ સં. ૧૮૮૦માં વિક્રમ રાજાના સમયના ગણાતા અંબડ વિશે 'અંબડરાસ' (જેમાં વિક્રમનાં પરાક્રમની–પંચદંડની અદ્દભુત વાતા છે તે) રચેલા મળી આવે છે. તેમણે રચેલી સં. ૧૮૮૦માં 'પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર', સં. ૧૮૬૨માં 'પદ્મવિજયનિર્વાણુરાસ' અને સં. ૧૯૦૦માં 'વિમલમંત્રી રાસ' વગેરે કૃતિએા મળી આવે છે.

આ ઉપરાંત, તેમની રચનાઓમાં ૧. સ્નાત્રપૂજા, ૨. પંચકલ્યાણુક પૂજા, ૩. પંચરાન પૂજા, ૪. વીશસ્થાનક પૂજા, ૫. પિસ્તાલીસ આગમ પૂજા, ૬. આત્મબાધ સજઝાય, ૭. મનઃ-સ્થિરીકરણ સજઝાય, ૮. ન'દીશ્વર દ્વીપ પૂજા વગેરે મુખ્ય છે.

(સંકલન : ત્રિપુરી મહારાજ રચિત 'જૈન પરંપરાના ઇતિહાસ ' ભાગ-૪માંથી સાભાર.)

જિનશાસનના સ્ત'ભરૂપ પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી કીર્તિવિજયજી ગણિ

પંન્યાસ કીર્તિ વિજયજીના ગૃહસ્થજીવન વિશે વિશેષ માહિતી મળતી નથી. તેઓ ખંભાતના વતની હતા. વીશા શ્રીમાળી ગ્રાતિના હતા. તેમના જન્મ સં. ૧૮૧૬માં થયા હતા. તેમનું નામ કપૂરચંદ હતું. તેમણે ૪૫ વર્ષની ઉંમરે પાલીતાણામાં પૃ. પં. શ્રી રૂપવિજયજી પાસે દીક્ષા લીધી હતી, એટલી માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે.

તેઓશ્રી રૂપવાન, તેજસ્વી, ત્યાગી, ધ્યાની, તપસ્વી પુરુષ હતા. તેઓ અમદાવાદમાં ડહેલાના ઉપાશ્રયથી નીકળી લહારની પેતળના ઉપાશ્રયે જઇ ને વસ્યા હતા, ત્યારથી લહારની પેતળના ઉપાશ્રયે જઇ ને વસ્યા હતા, ત્યારથી લહારની પેતળના ઉપાશ્રયે ચામાયું રહ્યા ત્યારે તેમની સાથે બીજા ૧૧ મુનિવરા હતા, જેમાં મુનિ કસ્ત્રવિજય, મુનિ ઉદ્યોતવિજય, મિણિવિજયદાદા, મુનિ બુદ્ધિવિજય આદિ મુખ્ય હતા.

પૂજ્યશ્રી ગુજરાત, મારવાડ, મેવાડમાં વિચર્યા હતા અને ત્યાંની જૈન પ્રજા પર ઉપદેશ દ્વારા માટે ઉપકાર કર્યો હતો. પં. શ્રી કીતિ વિજયજી ગણિને ૧૫ શિષ્યો હતા, જેમાં તપસ્વી કસ્ત્ર્રવિજયજી, ઉદ્યોતવિજયજી, ખુદ્ધિવિજયજી, જીવવિજયજી, માણેકવિજયજી આદિ મુખ્ય હતા. શ્રી જીવવિજયજીએ 'સકલ તીર્થ' વ'દું કરજોડ', 'અબધુ સદા મગનમેં રહન્', 'સુણ દયાનિધિ તુજ પદપંકજ મુજ મનમધુકર લીનાે 'વગેરે સુંદર રચનાએ કરી હતી અને શ્રી માણેકવિજયજીએ 'માતા મરૂદેવીનાનંદ'—'શ્રી આદીશ્વર અંતરજામી 'વગેરે રચનાએ કરી હતી.

તેઓશ્રીના સમયમાં રાજનગરના શેઠ હેમાભાઈએ પાલીતાણાના રાજા પ્રતાપસિંહને સિદ્ધાચલની રક્ષા નિમિત્તે અમુક દ્રવ્ય આપવાના બંદોબસ્ત કર્યો હતો. તેમના શિષ્યામાંથી ઘણાએ પાતાની ભવ્ય શિષ્યપર પરા સ્થાપીને જિનશાસનની સેવા કરી છે.

(સંકલન : ત્રિપુરી મહારાજ રચિત 'જૈન પર'પરાના ઇતિહાસ' ભાગ–૪ માંથી સાભાર)

અમદાવાદ–ડહેલાના ઉપાશ્રયના વિશાળ ગ્રંથભંડારના ઉદ્ધારક અને અન્ય અનેકવિધ ઘર્મ'કાર્યોથી શાસન ઉદ્યોત કરનાર પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી રત્નવિજયજી ગણિવર્ય

પૂજ્ય પંત્યાસશ્રી રત્નવિજયજી ગણિના જન્મ વિ. સં. ૧૮૯૩માં, રાધનપુરમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ હકમચંદ અને માતાનું નામ લહેરીબાઈ હતું. તેમનું સંસારીનામ રાવજી હતું. રાવજીને છ વર્ષની બાળવયે માતાના વિયાગ થયા અને તેમની દસ વર્ષની વયે પિતાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી. આથી તેમના ઉછેર પિતાની માતા–દાદી અમરતબાઈની છત્રછાયામાં થયા. તેઓ વ્યાવહારિક શિક્ષણ મેળવ્યા બાદ વ્યવસાયમાં જોડાયા; પરંતુ તેમનું ચિત્ત વ્યવસાયમાં લાગતું ન હતું. પિતા ગયા તે માર્ગે જવાની ભાવના સતત રહ્યા કરતી હતી. તેમાં એક વંખત ડામરશી યુજાણના સંઘમાં કચ્છ ગયા અને ત્યાં પં. સૌભાગ્યવિજય ગણિના સમાગમ થતા તેમની વૈરાગ્યભાવના સાકાર બની; અને શ્રી સૌભાગ્યવિજયજી પાસે દીક્ષા ચહણ કરી મુનિ રત્નવિજયજી નામે તેમના શિષ્ય બન્યા. વિહાર કરતાં કરતાં તેઓ ગુરુજી સાથે ભાવનગર પધાર્યા, જ્યાં તેમની વહીદીક્ષા થઇ.

મુનિ રત્નવિજયજીએ થાંડા જ સમયમાં સંયમની ઉત્કૃષ્ટ સાધનાપૂર્વંક જિનાગમાંનો ઊંડા અભ્યાસ કરી સારું એવું શાસ્ત્રજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. વિ. સં. ૧૯૨૫માં ગુરુની આગ્રાથી તેઓ જેમલ નામના એક મુમુસુને દીક્ષા આપવા વાગડ પધાર્યા. જેમલને દીક્ષા આપી શ્રી પદ્મવિજયજીના શિષ્ય બનાવ્યા. અને આદ્રા બેસી જતાં ચામાસું પણ વાગડમાં જ કર્યું. પૂ. ગુરુદેવ શ્રી સૌભાગ્યવિજયજી ત્યારે અમદાવાદના ડહેલાના ઉપાશ્રયે વિરાજતા હતા. વિ. સં. ૧૯૨૬ના કાર્તિક માસમાં ગુરુદેવ સ્વર્ગવાસ પામતા, ગુરુદેવના વિયાગથી ખૂબ દુઃખ અને આઘાત અનુભવ્યા. કચ્છ-વાગડથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાર્યા. વિ. સં. ૧૯૨૯ના કાર્તિક વદ ૧૧ના રાજ પં. મણિવજયજી ગણિવરે તેમને પંન્યાસપદથી અલંકૃત કર્યા.

- પં. રત્નવિજયજી કાવ્ય, કાેષ, ન્યાય અને ધર્મ શાસ્ત્રોના ઊંડા જાણકાર બન્યા હતા. તેમના પ્રભાવ ચતુવિ ધ સંઘમાં અનાેખા હતા. શ્રી આત્મારામજી મહારાજ વિ. સં. ૧૯૩૧માં અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે પં. રત્નવિજયજી સાથેના વાર્તાલાપે તેમના ઉપર સારી અસર કરી હતી. અમદાવાદના નામાંકિત શ્રેષ્ઠીએા–ઉમાભાઈ હઠીસિંગ, મગનભાઈ કરમચંદ (અંબાલાલ સારાભાઈના પિતામહ) કેવલગ્રંદ લક્ષ્મીચંદ, લલ્લુભાઈ ખીમચંદ, હઠીસિંગ માતીભાઈ, ચુનીલાલ કેસરીસિંગ પારવાડ, છગનલાલ ઇચ્છાચંદ, ભગુભાઈ જેઠાભાઈ ઓસવાલ, દોલાભાઈ ઝવેરી, હરગાવનભાઈ ઉત્તમચંદ, અમૃતલાલ નાઝર, સારાભાઈ મગનલાલ, લલ્લુભાઈ વખતચંદ વગેરે તેમના અનન્ય ભક્તગણ હતા.
- પ. શ્રી રત્નવિજયજીએ અનેક સાધુ-સાધ્વીજીઓને યોગોદ્રહન કરાવ્યાં હતાં, અનેકને પદવીઓ આપી હતી, અનેકને દીક્ષા આપી હતી. શ્રી ભાવવિજયજી, શ્રી સુત્તાનવિજયજી, શ્રી કાંતિવિજયજી, શ્રી માહનવિજયજીની દીક્ષાઓ તેમના હસ્તે સુસમ્પન્ન થઈ હતી. કુવાલામાં દીક્ષા પ્રસંગે ૪૫ ગામાના સંઘાએ એકત્ર થઈ ભવ્યાતિભવ્ય મહાત્સવ ઉજવ્યા હતા. તેઓશ્રીના

ઉપર શાસનંપ્રભાવક

સાંનિધ્યે અમદાવાદમાં નંદી ધર દ્વીપના દેશસરની પ્રતિષ્ઠા; પાલનપુરમાં જડાવબહેન રાયચંદ મહેતા દ્વારા ઉપધાનતપ; પાટણુ અને ગઢમાં ઉપધાનતપ અને માળારાપણ; પાટણુથી શ્રી શતું જય તીર્થનો શેઠ આલમશા દ્વારા યાત્રાસંઘ; તથા અનેક સ્થળાએ વ્રતાચ્ચાર આદિ ધર્મકાર્યો થયાં હતાં. પૂ. પંન્યાસજના ઉપદેશથી ગઢ (બનાસકાંઠા)માં અને અમદાવાદ—કસું બાવાડમાં સંઘમાં પ્રવર્તતા કલેશ દ્વર થયા હતા.

પં. શ્રી રત્નવિજયજી દ્વારા શાસન-ઉદ્યોતનાં અનેક કાર્યો થયાં, તેમાં અમદાવાદ-ડહેલાના ઉપાશ્રયના વિશાળ ચંથભંડારના તેમ જ થરાદના ગ્રાનભંડારના ઉદ્ધારનું કાર્ય યશસ્વી અને ચિરઃસ્મરણીય હતું. ડહેલાના ઉપાશ્રયના હસ્તલિખિત ભંડારની સમગ્ર ગાઠવણુ અને પ્રતિઓની યાદી તેમના જ હાથે તૈયાર થઈ હતી, જે તેમની ઊંડી સૂઝ અને અથાગ પરિશ્રમનું પરિણામ હોવાની સાક્ષી પૂરે છે. પં. શ્રી રત્નવિજયજી ગણિ વિ. સં. ૧૯૪૪ના વૈશાખ વદ ૧૩ના રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગવાસ પામ્યા હતા.

શાંત, સરળ, સૌમ્ય અને ભદ્રપરિણામા પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી માહનવિજયજી ગણિવર

યંન્યાસ શ્રી માહનવિજયજ ગાિલુના જન્મ વિ. સં. ૧૯૧૮માં પાટલુમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ નથુચંદ, માતાનું નામ ચુનીબાઈ, વડીલબંધુનું નામ લલ્લુભાઈ અને તેમનું પાતાનું જન્મ નામ મગનલાલ હતું.

મગનલાલ બાળપાલુથી જ સરળ, શાંત અને ધર્મ ભાવનાથી પરિપુષ્ટ હતા. પિતા નશુચંદનું અવસાન થતાં તેમની ભાવના વૈરાગ્યભાવમાં પરિણુમી. વડીલબંધુએ વ્યવસાયાર્થે માહમચી મુંબઇ મેાકલ્યા, ત્યારે મુંબઈ જવાને બદલે સીધા અમદાવાદ જઈ, ડહેલાના ઉપાશ્રયે બિરાજમાન પં. શ્રી રત્નવિજયજી પાસે દીક્ષા લેવાની પાતાની ઉત્કટ ભાવના પ્રદર્શિત કરીને, માહજન્ય સંસારના ત્યાગ કરીને, ત્યાગમાર્ગના સ્વીકાર કર્યો. વિ. સં. ૧૯૪૪માં હઠીભાઇની વાડીમાં પં. રત્નવિજયજી ગણિએ તેમને દીક્ષા આપી અને પાતાના શિષ્ય બનાવી મુનિ માહનવિજયજી નામ રાખ્યું. દીક્ષા બાદ મુનિ માહનવિજયજીએ પાતાના વડીલ ભાઈ અને માતાને આ વાતની જાણ પત્રથી કરી. અંતે તેઓએ પણ એમની વર્ષોની ત્યાગભાવનાને ચરિતાર્થ થયેલી બેઈ આનંદ વ્યક્ત કર્યો.

મુનિ માહનિવજયજીએ શાંડા જ સમયમાં સારા એવા ધર્માભ્યાસ કરી યોગોદ્રહન શરૂ કર્યાં. ગુરુદેવ સ્વર્ગ'વાસ પામ્યા ત્યારે તેઓ પં. પ્રતાપિવજયજી સાથે વિસનગર હતા. ગુરુદેવના વિરહ્યી તેમણે ઊંડા આઘાત અનુભવ્યા. આ પછી વિ. સં. ૧૯૪૬માં તેઓશ્રીને પંન્યાસપદથી વિભૂષિત કરવામાં આવ્યા. તેઓશ્રીની નિશ્રામાં ઉપધાનતપ, ઉદ્યાપન મહાત્સવ, કેશરિયાજીના યાત્રાસંઘ વગેરે શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો સમ્પન્ન થયાં હતાં. તેમના હસ્તે શ્રી હ'સવિજયજી, શ્રી ધર્મ'વિજયજી, શ્રી શાંતિવિજયજી તેમ જ પ્રશિષ્યો શ્રી ચિમનવિજયજી, સિહિવિજયજી—એમ અનેક પુષ્યાતમાંઓની દીક્ષા થઈ હતી. તેઓશ્રી વિ. સં. ૧૯૫૬ના અષાઢ સુદ ૪ના રોજ અમદાવાદમાં સમાધિપૂર્વ સ્વર્ગ વાસ પામ્યા હતા.

ભદ્દારક શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજી મહારાજ

કચ્છ પ્રદેશના વરાહી ગામના એાશવાલ જ્ઞાતિના શાહ શિવગાલુના ધર્મ પત્ની ભાણીબાઈની કુક્ષીએ સં. ૧૬૭૭માં એમના જન્મ થયો હતો. સં. ૧૬૮૬માં માઘ સુદ ૧૧ના દિવસે શ્રી વિજયદેવસ્રિજી પાસે દીક્ષા લઈ, શ્રી સિંહસ્ર્રિજીના શિષ્ય તરીકે વીરવિજય નામે દોષિત થયા. શાસ્ત્રાભ્યાસ બાદ સં. ૧૭૦૧માં તેમને પંન્યાસપદ આપવામાં આવ્યું. શ્રી વિજયસિંહસ્રિના સ્વર્ગવાસ બાદ ગચ્છનાયક બનાવવાના પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતાં, પં. શ્રી સત્યવિજયજીએ સંવેગીપાલું સ્વીકારવાની ભાવનાથી ગચ્છનાયકપદના અસ્વીકાર કરતાં, પં. વીરવિજયજી પણ સંવેગીપાલું સ્વીકારવાની ભાવનાથી ગચ્છનાયકપદના અસ્વીકાર કરતાં, પં. વીરવિજયજી પણ સંવેગીપાલું સ્વીકારવાની ભાવનાથી અચ્છનાયકપદના અત્રાથી સર્વ ગીતાર્થો અને સંઘના આગેવાનોની સંમતિથી તેમને સં. ૧૭૧૦ના વૈશાખ સુદ ૧૦ના શુભ દિને ગંધારમાં, અમદાવાદનિવાસી અખેરાંદ દેવચંદના પત્ની સાહિબદેએ કરેલા મહાત્સવપૂર્વક આચાર્યપદ સ્થાપવામાં આવ્યા; સં. ૧૭૧૧ના માગશર માસમાં, અમદાવાદમાં, આચાર્ય વિજયપ્રભસ્ર્રિને ભઢારકપદ આપવામાં આવ્યું; અને શ્રી વિજયદેવસ્ર્રિએ તેમને પાતાની પાંટે સ્થાપના કરીને ગચ્છનાયકપદે સ્થાપન કર્યા. આ પ્રસંગે સુરાના પુત્ર શા. ધનજીએ આઠ હજાર ખર્ચીને ગાલાનાનો ન દિમહાત્સવ કર્યો હતો.

શ્રી વિજયપ્રભસ્તિ ઉંમરમાં, દીક્ષાપર્યાયમાં નાના હોવા છતાં શ્રી વિજયદેવસ્તિએ તેમનાં સ્વભાવ અને વ્યક્તિત્વ જોઈને તેમને ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા. તેમની ઊંડી સૂઝ અને ઉદારતાને લીધે તપાગચ્છનું એકમ મજબૂત બન્યું હતું. બધા ગીતાર્થો, બધા યતિએા અને મુનિએા તેમની આગ્રા શિરાધાર્ય ગણતા હતા.

તેઓ સં. ૧૭૪૯માં જેઠ સુદ ૧૨ના ઉનામાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા હતા.

अ. ४५

ભટ્ટારક શ્રી વિજયરત્નસૂરિજી મહારાજ

પાલનપુરનિવાસી એાશવાલ જ્ઞાતીય હીરા શાહની પત્ની હીરાદેવીની કુશ્રીએ સં. ૧૭૧૧માં એમના જન્મ થયા હતા. મૂળ નામ જેઠા (જયતસી) હતું. ગિરનાર યાત્રાએ જઈને માતા સહિત સં. ૧૭૧૭માં જતવિજયજીના નામથી દ્વીક્ષા લીધી. સં. ૧૭૨૬માં માત્ર ૧૫ વર્ષની ઉંમરે પંન્યાસપદથી અલંકૃત થયા. અને સં. ૧૭૩૨માં માઘ વદ ૬ ને રવિવારે નાગારમાં મુણેત માહનદાસે બાર હજાર ખર્ચી ને કરેલા ઉત્સવપૂર્વ શ્રી વિજયપ્રભસૂરિએ તેમને આચાર્ય પદ પદાન કરી, શ્રી વિજયરતનસૂરિનામ આપી, પોતાની પાટ પર સ્થાપ્યા. સં. ૧૭૩૩માં નાડલાઈમાં શ્રાવક શા રાયકરણે ગણાનુજ્ઞાના અને મેડતામાં વાંદણાના મહાત્સવ કરેલા. સં. ૧૭૩૩ના ભાદરવા વદ બીજને દિવસે ઉદયપુરમાં ૬૩ વર્ષની વધે સમાધિપૂર્વ કાળધર્મ પામ્યા હતા. ત્યાં સ્તૂપ કરવામાં આવ્યા હતા.

ભટ્ટારક શ્રી વિજયક્ષમાસ્ર્રિજી મહારાજ

તેઓ શ્રીના જન્મ મારવાડના પાલી શહેરમાં ચતુરજની ભાર્યા ચતુર ગદ્દેની કુક્ષીએ સં. ૧૭૩૨માં થયા હતા. મૂળ નામ ખીમશી હતું. સં. ૧૭૩૯માં પાલીમાં શ્રી વિજયરતનસૂરિના હસ્તે તેમના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા લીધી. સં. ૧૭૫૬માં પંન્યાસપદથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા. ઉદયપુરમાં મહારાજ સંગ્રામસિંહની ઉપસ્થિતિમાં સં. ૧૭૭૩ના ભાદરવા સુદ ૮ ને મંગળવારે તેમને પૂ. શ્રી વિજયરતનસૂરિ મહારાજે આચાર્યપદ પ્રદાન કર્યું. તે સમયે દેવવિજય, લબ્ધિવિજય અને હિતવિજયને ઉપાધ્યાયપદે સ્થાપ્યા. આ મહાત્સવમાં ઉદયપુરના શ્રી સંઘે વીશ હજારના ખર્ચ કર્યા. સં. ૧૭૭૪ના મહા સુદ ૬ના દિવસે તપાગચ્છના નાયકપદે સ્થાપવાપૂર્વક પટ્નમહાત્સવ ઉજવાયા. મહાત્સવના લાભ ઉદયપુરના શ્રીસંઘે લીધા. તે સમયે ૩૦૦ સાધુઓને પંત્યાસપદ આપવામાં આવ્યાં.

તેએાશ્રી સં. ૧૭૮૫માં દીવમાં સમાધિપૂર્વંક કાળધર્મ પામ્યા હતા.

ભટ્ટારક શ્રી વિજયદયાસૂરિજી મહારાજ

તેઓશ્રી વિજયક્ષમાસૂરિના પદુધર હતા. તેઓશ્રી સં. ૧૭૮૫માં દીવ ળ'દરે સૂરિપદ પામ્યા હતા. માંગરાળમાં તેમને તપાગચ્છના નાયકપદે સ્થાપવાપૂર્વક પટ્ટ–મહોત્સવ ઉજવાયા હતા. તેઓશ્રીએ સુરતમાં ચૌદ ચાતુર્માસ કર્યાં હતાં. સં. ૧૮૦૯ના વૈશાખ વદ હને દિવસે ધારાજીમાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા હતા. ત્યાં સ્તૂપ કરવામાં આવ્યા હતા.

ભદ્વારક શ્રી વિજયધર્મસૂરિજી મહારાજ

તેઓશ્રીના જન્મ મેવાડના રૂપનગરમાં ઓશવાલ પ્રેમચંદ સુરાણાની પત્ની પાટમદેની કુલ્લીએ થયા હતા. વિ. સં. ૧૮૦૩ના માગશર સુદ પાંચમે ઉદયપુરમાં વિજયદયાસ્રિએ તેમને આચાર્ય પદ પ્રદાન કરી વિજયધર્મ સૂરિ નામથી જાહેર કર્યા હતા. સં. ૧૮૦૯માં મારવાડના કછાલી ગામમાં તપાગચ્છના નાયકપદે સ્થાપવામાં આવ્યા. સં. ૧૮૨૬માં સુરતવાસી કચરાભાઈ તારાચંદે શ્રી શત્રું જયગિરિ પર એમના હસ્તક ઘણાં જિનબિમ્બાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમણે ભુજના અધિપતિના અન્યાય મટાડીને, તેને મધમાં સને ત્યાગ કરાવી, જિનમાર્ગના અનુયાયી બનાવ્યો હતો. શ્રી વિજયધર્મ સૂરિની નિશ્નામાં માદી પ્રેમચંદ લવજએ વિ. સં. ૧૮૩૭ના પાય સુદિ બીજને દિવસે સુરતથી શ્રી શત્રું જયતીર્થના જલ-સ્થલ માર્ગનો નાનો સંઘ કાઢયો હતો. અને તેઓશ્રીના ઉપદેશથી શત્રું જય તીર્થે એક માટું જિનાલય બ'ધાવવાનો નિર્ણય કર્યો હતો.

પૂજ્યશ્રી સં. ૧૮૪૧ના માગશર વદ ૧૦ના દિવસે મારવાડના બહું દી નગરે સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા હતા. મેડતા મધ્યે સં. ૧૮૪૧માં ભંડારી ભવાનદાસે બે હજારના અર્ચે નિર્વાણમહાત્સવ કર્યો હતો.

ભદ્વારક શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિજી મહારાજ

મારવાડમાં શુદ્ધદંતિ (સાજલ)માં મહેતા હરખચંદની ધર્મ પત્ની ગમનાબાઈની કુક્ષીએ સં. ૧૮૦૧માં એમના જન્મ થયા હતા. સં. ૧૮૧૭માં દીક્ષા થઈ. સં. ૧૮૪૧ના માગશર સુદ પાંચમને દિવસે આચાર્ય પદે અને સં. ૧૮૪૧ના મહા સુદ ૧૦ને દિવસે તપાગચ્છના નાયકપદે સ્થાપવામાં આવ્યા. સુરતના સંઘવી પ્રેમચંદ માદીએ તેમના ઉપદેશથી શ્રી શત્રું જય ગિરિ પર અધાવેલાં બાવન જિનાલયમાં સં. ૧૮૪૩ના માઘ સુદ ૧૧ના દિવસે અનેક જિનબિ બાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પાટણમાં સહસકૂટ આદિ બે હજાર જિનબિ બાની સં. ૧૮૫૭ના મહા સુદ પાંચમે સુરતમાં શા. પ્રેમચંદ એશશવાલ અને અન્ય અનેક શ્રેષ્ઠીવર્યો દ્વારા નિર્મિત જિનપ્રતિમાએાની પ્રતિષ્ઠા શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના વરદ્ હસ્તે થઈ હતી. સં. ૧૮૫૨માં તેએાશ્રીની અધ્યક્ષતામાં ૧. માદી પ્રેમચંદ લવજી સુરતી, ૨. શા. ગોવિ દજી મસાલિયા રાધનપુરી અને ૩. લી બડીના દિવાન શેડ ઉદયરામજીએ ત્રહ્યુંએ મળીને ગુજરાતના મારવાડાના ગાડી પાર્ય નાથના દેવાન શેડ પાળતો યાત્રાસંધ કાઢ્યો હતો.

તેઓશ્રી સં. ૧૮૮૪ના પાષ વદિ ૧૧ના શિરાહીમાં સમાધિપૂર્વ'ક કાળધર્મ પામ્યા હતા.

ભટ્ટારક શ્રી વિજયદેવેન્દ્રસ્ર્રિજી મહારાજ

મારવાડના સેત્રાવનગરમાં જન્મ. શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થની છાયામાં પાલીતાણામાં દીક્ષા. સં. ૧૮૭૭માં શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ શિરાહીમાં સૂરિપદે સ્થાપ્યા. વિ. સં. ૧૮૮૪ના માદ્ય સુદિ ૧ના ભટ્ટારકપદે સ્થાપન થતાં ઉદયપુરના મહારાણા ભીમસિંઘજી યુવાનસિંઘજીએ અંગીર, ચામર, છડી, દુશાલા અને પાલખી માકલી. મહારાજા શિવસિંઘજીએ પણ દુશાલા આદિ માકલ્યા. પ્રતિષ્ઠાલેખા સં. ૧૯૨૪ સુધીના મળે છે, તેમના પટ્ધર શ્રી વિજયધરાણેન્દ્ર-સૂરિ થયા. (પૂ. ભટ્ટારકાની ટૂંક નાંધના સંકલનકર્તા: કરમશી ખેતશી ખાના)

ભદ્દારક શ્રી હર્ષચંદ્રસૂરિજી મહારાજ

યુગપ્રધાન દાદાસાહેળ શ્રી પાર્ધાં ચંદ્રસૂરિના ક્રિયોદ્ધાર પછી તેમની પરંપરામાં શિથિલા-ચારે ધીમે ધીમે ફરી પ્રવેશ કર્યો. ફરી યતિઓનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી વળ્યું. આ ક્રમ બીજા દરેક ગચ્છોની પરંપરામાં સમાન રૂપે જેવા મળે છે. સાએક વર્ષ પહેલાં એક સંક્રાન્તિકાળ આવ્યા અને 'સંવેગી' શ્રમણપરંપરાએ ફરી વેગ પકડ્યો. શ્રી પાર્ધાં ચંદ્રગચ્છની પટ્રાવલીમાં એકાતેરમી પાટે આવેલા શ્રી હર્ષાં ચંદ્રસૂરિ 'યતિ' અને 'સંવેગી' – બંને પરંપરાઓને જોડતી કડી જેવા હતા. તેઓ 'શ્રીપૂજ્ય' એટલે કે ગચ્છાધિપતિ 'ભટ્ટારક' યતિ-આચાર્ય હતા; પરંતુ તેમનું અંતઃકરણ સંવેગમાર્ગ તરફ ઢળેલું હતું. યતિવર્ગ તેની શિથિલતામાંથી મુક્ત થઈ, શુદ્ધ સંયમજીવનમાં સ્થિર થાય એવી તેમની હાદિ'ક ભાવના હતી. યતિએ ઘણી છૂટછાંદા ભાગવતા હતા. શ્રીપૂજ્યોના આડંબર તા તેથી યે વધુ રહેતા. શ્રી હર્ષચંદ્રસૂરિજીએ એમાં સુધારા કર્યો. શ્રી કુશલચંદ્રજી તથા શ્રી અગરચંદ્રજી નામના પાતાના બે શિષ્યોને સંવેગમાર્ગ વિહરવાની આજ્ઞા આપીને પાર્શ્વચંદ્રગચ્છમાં 'ક્રિયોહાર'ના માર્ગ મોકળા કરી આપ્યા.

તેએાશ્રી વિશાળ યતિસમુદાયના નેતા હતા. સમર્થ વિદ્વાન અને ઉત્તમ કવિ હોવા ઉપરાંત, ઉદાર હુદયી અને જૈનશાસનમાં એક અગ્રણી આચાર્ય તરીકે સમસ્ત જૈનસ'ઘમાં અતિ આદરભયું સ્થાન ધરાવતા હતા.

તપાગચ્છીય શ્રી મૂળચંદ અમહારાજ વગેરે અગ્રણી 'સંવેગી' મુનિઓ તેમની પાસે અધ્યયન કરતા. શ્રી અક્ષયચંદ્ર નામે તેમના એક શિષ્ય અત્યંત વિદ્વાન હતા. શ્રી મૂળચંદ અમહારાજની વિનંતીથી એક ચામાસામાં અક્ષયચંદ્ર અને અમદાવાદ રાખ્યા હતા, જેથી શ્રી મૂળચંદ અમહારાજનું અધ્યયન વિના વિશ્વેષે ચાલુ રહ્યું. અધ્યાતમજગતના એક મહાપુરુષ શ્રી કપ્રવિજય બધારાજ 'ચિદાનંદ અ' મહારાજ શ્રી હર્ષ ચંદ્રસૂરિના અંતરંગ મિત્ર હતા. અંગાળના વિખ્યાત જગતશે દેનો પરિવાર તેમને પાતાના 'ગુરુ' લેખતા. બંગાળના એવા જ એક જાજરમાન શ્રેષ્ઠી બાબુ પ્રતાપસિંહ અને નવલખા જસરૂપ મહેરચંદ સૂરિજીના પરમ લક્ત હતા.

આત્મસાધના અર્થે તેમણે પાલીતાણામાં આર વર્ષ સ્થિરવાસ કર્યો હતો. તેઓ નિત્ય એકાસણું કરતા. તેમની પદન-પાદનની કળા ઉત્તમ હતી, જેથી જૈન-જૈનેતર સર્વ વિદ્વાનો તેમની પાસે આવતા. સંન્યાસીઓ-યાગીઓ પણ સૂરિજી સાથે સંપર્ક રાખતા. તે સમયના જૈનધર્મના અત્રણીઓ તેમનું માર્ગદર્શન લેતા.

તેઓશ્રીની જન્મભૂમિ સાધાસર. દીક્ષા વિ. સં. ૧૮૮૧. આચાર્ય પદ અને ભટ્ટારકપદ સં. ૧૮૮૩. સં. ૧૯૧૩ના ફાગણ વદ ૧૪ના દિવસે શં ખેલર મુકામે તેમના સ્વર્ગ વાસ થયા. તેમના અંતિમ સંસ્કારસ્થળે શં ખેલર પેઢી હસ્તકના ખગીચામાં એક સુંદર છત્રીમાં તેમનાં પગલાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યાં હતાં, જે આજે પણ વિદ્યમાન છે. (સંકલન: મુનિશ્રી ભુવનચંદ્રજી મ.)

' અમારિ 'ના અને ખા આરાધક શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજ

શ્રી નાગપુરીય ખૃહત્તપાગચ્છ (શ્રી પાર્શ્વચંદ્રગચ્છ)ની પટ્ટાવલીના ૭૨મા સ્થાને આવતા શ્રીપૂજ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીના નામ સાથે જીવદયાની એક શૌર્યભરી ઘટના જોડાયેલી છે. આજથી સા વર્ષ પહેલાં જ્યારે હિંદ ખ્રિટીશ રાજ્યનું એક સંસ્થાન માત્ર હતું, સ્વાતંત્ર્યની સંભાવના તો શું, કલ્પના યે હજી શક્ય ન હતી, ભારતીય પ્રજા અંગ્રેજેની જેહૂકમી મૂંગે મેાંએ સહન કરી લેતી હતી, એવા સમયે જીવદયાના પ્રશ્ને એક અંગ્રેજ અમલદારની સાથે મુકાબલો કરવાના કારણે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીને ભારે સતામણી વેઠવી પડી હતી. એ કસોટીમાંથી ગૌરવભેર પસાર થઇ ને તેમણે સમસ્ત હિંદનાં પ્રેમ અને પ્રશંસા પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં.

શ્રી હેમચંદ્રસૃરિજી 'શ્રીપૂજ્ય' (યતિ—આચાર્ય) હતા. તેમની જન્મભૂમિ કાડાય (કચ્છ). વિ. સં. ૧૯૧૫માં દીક્ષા લીધી. તે પછી થાડા જ દિવસમાં તેમણે 'શ્રીપૂજ્ય'ની પદવી મેળવી. એ સમયમાં શ્રીપૂજ્યોના ડાઠમાઠ રાજા જેવા રહેતા. શ્રીપૂજ્યોને પાલખી, છડીદાર, અન્ય સેવકા અને વિવિધ મિલકતા કે લાગા લેવાના—રાખવાના વ્યધિકાર હતા. રાજાએ! તરફથી અને જ્યાં બ્રિટીશ હકૂમત હતી ત્યાં તે તે પ્રદેશના ગવન રા તરફથી તેમને બંદ્રક, તલવાર જેવાં શસ્ત્રો, અલખત્ત, શાભા અને સન્માનના પ્રતીક રૂપે રાખવાના પરવાના મળતા. શ્રી હેમચંદ્રસૃરિજીની સાથે પણ આવા છડીદાર અને બંદ્રકધારી સિપાઈ એ રહેતા.

વીરમગામ પાસે બે–ત્રણુ માટાં તળાવા આવેલાં છે. તેમાં ગંગાસર નામે એક વિશાળ તળાવ હતું. આજે પણુ છે. એમાં હંમેશા માછલીએ અને જળચર પક્ષીએ પુષ્કળ પ્રમાણમાં રહેતા. આ તળાવ પર શિકાર કરવાની રાજ્ય તરફથી મનાઈ હતી. દેશી પ્રજાના આવા નિયમા પાળવાની અંગ્રેજ બહાદ્દરોને શી જરૂર! એવા કોઈ પ્યાલથી હર્ભઈ લી ઇવિઝાઈ નામે ૨૩ વર્ષના એક અંગ્રેજ, જે મીઠા ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર હતા, તે આ ગંગાસર તળાવ પર પક્ષીએાના સરેઆમ શિકાર કરતા, માછલાં પકડતા.

શાસનપ્રભાવક

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ વીરમગામ આવ્યા હશે ને આ હરકતની એમને ખબર પડતાં એમને એનો ઇલાજ કરવાના નિર્ણય કર્યો. ઇ. સ. ૧૮૮૨ના જૂનની ૨૭મીએ ઇવિઝાર્ડ પાતાના માણસા સાથે શિકાર કરવા તળાવ પર આવ્યા. ત્યારે અગાઉથી જ ત્યાં ઉપસ્થિત હેમચંદ્રન્ સૂરિજીએ પાતાના સેવક દ્વારા બંદ્રકના ખાલી ભડાકા કરીને બધાં પક્ષીએા ઉડાડી મૂક્યાં. એક સાધુની આ હિંમત જોઈને પેલા અંગ્રેજ અમલદાર ચીડાયા. તેણે શ્રીપૂજ્યજને દમદાડી દેવા માંડી: 'બંદ્રક રાખવાના પરવાના અતાવા.'

શ્રીપૂજયજીએ રાેકડું પરખાવ્યું, 'પરવાના માગનાર તમે કાેેેેે છે ? તમે તમારા રસ્તે ચાલ્યા જાએા. '

> ઇવિઝાર્ડ કહ્યું, 'હું' સરકારી નોકર છું. પરવાના જોવાની મને બધી સત્તા છે.' શ્રીપૃજ્યજીએ કહ્યું, 'મારી પાંહે લાટ (લાેર્ડ) સાહેબના પરવાના છે.'

ઇવિઝાર્કે ધમકી આપી, 'તમે પરવાના નહિ બતાવા તા મારે તમારી બંદ્રક આંચકી લેવી પડશે.'

તે પછી તે છે, ખંદ્રક ઝૂંટવલાના પ્રયાસ કર્યા, પણ તેમાં તે કાવ્યા નહિ; ઊલટાનું તેના માણસા પાસેથી જાળ પણ ઝૂંટવાઇ ગઈ. ઇવિઝાર્ડ ડાક અંગલામાંથી પાતાના મિત્ર એન્ડરસનને અને કસ્ટમખાતાના ખીજા સિપાઇએમને લઈ આવ્યા. તેઓ આઠ જણા આવ્યા. પણ શ્રીપૂજ્યજી ડર્યા નહિ. એન્ડરસને સિપાઈ દ્વારા શ્રીપૂજ્યજીના હાથમાંથી ખંદ્રક ઝૂંટવી લેવાના પ્રયત્ન કર્યા. આ ખેંચતાણમાં શ્રીપૂજ્યજીને માંઢા પર ખાસ્સું વાચ્યું ને લાહી વહેવાં લાગ્યું. છહીદાર અને બીજા માણસાને પણ આ ઝપાઝપીમાં ઈજા થઈ. આટલું છતાં પણ તેઓ ખંદ્રક છીનવી શક્યા નહિ. દરમિયાન ઇવિઝાર્ડ પાલીસને તેડી આવ્યા. પાલીસ જમાદારને શ્રીપૂજ્યજીએ બંદ્રક સાંપી દીધી. પછી આખું સરઘસ મામલતદારને ત્યાં પહોંચ્યું. પાલીસ ઈન્સપેક્ટર અને મામલતદાર – અંને હિન્દી હોવા છતાં તેમનામાં અંગ્રેજ વિરુદ્ધ પગલું ભરવાની હિંમત નહોતી. શ્રીપૂજ્યજીને મેાંઢા ઉપર વાચ્યું હતું, તે જેવા છતાં તેઓએ આંખ આડા કાન કર્યા. શ્રીપૂજ્યજીએ કરેલી ફરીયાદ પર ધ્યાન ન આપ્યું.

શ્રીપૂજ્યજ પાતાને માર માર્યાની ફરીયાદ સાથે કેસ કરવાના છે એવી ખબર પડતાં ઇવિઝાર્ડ ગલરાયા. અને શ્રીપૂજ્ય ઉપર ખૂનની કાેશિશ કરવાના તથા સરકારી નાેકરાને તેમનાં કામમાં દખલ કરવાના બનાવટી આરોપસર સામે દાવા માંડી દીધા. ફરિયાદી અંગ્રેજ અને મેજિસ્ટ્રેટ પણ અંગ્રેજ. બસ, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ ખૂનના પ્રયાસના પ્રયાસના પ્રયાસના કેસ ઠરાવી, કેસ સેશન્સકમિટ કરી, અમદાવાદની સેશન્સ કાેર્ડમાં માેકલી આપ્યા. જેનાના એક માનનીય આચાર્ય શ્રીને ખૂનના કહેવાતાં આરોપસર બેડી–દસકલાં નાખીને ટ્રેન દારા અમદાવાદ લઇ જવાના સમાચારે સમસ્ત જૈનસમાજમાં હાહાકાર થઇ ગયા. સમસ્ત ભારતવર્ષમાં ચકચાર વ્યાપી ગઇ. સેશન્સ જજ્જ મિ. ફિલપાટ્સની કાેર્ડમાં કેસ શરૂ થતાં, લાેકલાગણીને પિછાણીને બેડી–દસકલાં કાઢી નાખવામાં આવ્યાં.

શ્રમણભગવ તાે

આ પ્રકરણથી જૈનસમાજમાં ભારે હલચલ મચી ગઈ. માંડલ, વીરમગામ અને અમદાવાદના જૈનાએ આ કેસ લડવા કમર કસી. મુંબઇના તે વખતના શ્રેષ્ઠ વકીલ મિ. છાન્સનને કેસ લડવા માટે રાેકવામાં આવ્યા.

ઇવિઝાર્ડ અને એન્ડરસન, જેમણે આ આખું કમડાણ રચ્યું હતું, તેમની ઊલટી—સ્લાટી જુળાનીમાં કેમ પહેલેથી જ પાંગળા થઈ ગયા. મિ. છાન્સનની ઊલટ તપાસમાં દેખાઈ આવ્યું કે કેમની બધી વિગતા કલ્પિત છે. ખૂનના પ્રયાસના આરાપ ઊડી ગયા, ત્યારે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, જેમણે આ કેમની તપાસ કરી હતી તેમણે માર માર્યાના નવા આરાપ મૂકવા સેશનકાર્ટને સ્ચના કરી; પણ ન્યાયાધીશ ફિલપાટ્સે તે નકારી કાઢી; અને છાન્સન બચાવપક્ષની દલીલા શરૂ કરે તે પહેલાં જ ચૂકાદા આપી દીધા કે ગુના સાબિત થતા નથી; સાક્ષીઓની જુળાનીઓમાં તથ્ય નથી; તેથી આ કેસ આગળ ચલાવવાનું કાઈ કારણ નથી; તહામતદારને નિર્દોષ છાડી મૂકવામાં આવે.

આમ, એક ધર્મ યુંદ્ધને અંતે શ્રીપૂજ્ય શ્રી હેમચંદ્રસ્ર્રિજી વિજેતા બનીને બહાર આવ્યા ત્યારે અમદાવાદના જૈનોના આનંદના પાર ન રહ્યો. સ્ર્રિજીને મ્યાનામાં બેસાડીને વાજતે— ગાજતે કાેટ માંથી ઉપાશ્રયે લઇ જવામાં આવ્યા.

આ કેસ તરફ આખા ભારતવર્ષનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું. બામ્બે ગેઝેટ, ટાર્કમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા, મુંબઈ સમાચાર, અમૃત બજાર પત્રિકા વગેરે મુખ્ય સમાચારપત્રાએ આ કેસની વિસ્તૃત છણાવટ કરી હતી. ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૮૮૨ના 'મુંબઈ સમાચાર 'માં લખ્યું છે કે, 'વીરમ-ગામના ગારજ મહારાજવાળા મુકદ્દમાં ઊડી ગયેલા જેવાથી હમાને કશી અજાયબી લાગતી નથી. તે પરથમથી જ શક ભરેલા લાગતા હતા. અને વાદીની કાયદા વિરુદ્ધની વરતણુંક શુરૂઆતથી જ ખુલી રીતે દેખાતી હતી. સરાવક લાક પ્રાણહત્યા કરવાથી એટલા તા દૂર રહેનારા છે કે દાંત પરના મેલમાં થતાં અણુદીઠ જવડાં મરણ ન પામે માટે તેઓમાંના કેટલાક તા વરસમાં ચાક્કસ વખત દાતણવટીક કરતા નથી. માંકડ, ચાંચડ અને મચ્છર સરખાં પીડાકારી જંતુઓ તેમને ગમે એટલા કંટાલા આપે અને જોઈએ તેટલાં તેમને કરડી ખાય તા પણ તેમને વટીક મારવાને તેઓ હાથ ઊંચકતા નથી....'

' અમૃતબજાર પત્રિકા'માં જણાવાયું કે, તપાસ કરનાર મેજિસ્ટ્રેટ અંગરેજ, ફરિયાદી અંગરેજ, સાહેદ અંગરેજ છે. તેથી સંપ્રણ ત્રણે દેવ એક થયા. ગારજ પર તહામત મૃક્યું. અને કેસ સેશન્સ કમિટ કર્યા. સેશન્સ જડજે મહારાજને છોડી મૃક્યા. પણ એમ ન ઠરાવ્યું કે આ કેસ બિલકુલ જૂંઠા છે. એમ ઠરાવ્યું હોત તો ઇવિઝાર્ડને શિક્ષા થાત…મહારાજ ઉપર આ ગેરીયત ગુજરી તેના બદલા વળનાર નથી…. મહારાજ ઊચી પંક્તિના છે. ઇચ્લાંડના એક અમીર પર તેના માણસા ભાવ રાખે તેના કરતાં તેમના પર તેમના માણસા વિશેષ ભાવ રાખે છે. આવા માણસ પર હંગામા કરવામાં આવ્યો છે અને તેમને ભારે નુકસાન કરવામાં આવ્યું છે. એન્ડરસન તેની જીળાનીમાં કહે છે કે 'મહારાજ કેદમાં રહેવાથી ઘણા લેવાઈ ગયા છે."

ઉત્તમ ધ્યેય ખાતર ઉઠાવેલાં કષ્ટમાં યે એક મજા હાય છે. અનુક પાથી પ્રેરાઇને ઉપાડેલા આ જંગમાં શ્રીપૂજ્યજીને ખૂબ પરેશાની અને હાલાઇી વેઠવી પડી. પરંતુ, એક સુભાષિત કહે છે કે — "મહાપુરુષાનાં હૃદય પુષ્પથી યે કામળ હાય છે, ને વજથી યે કાઠાર…." આ પંક્તિ શ્રીપૂજ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિનાં આગ્રરણમાં ગ્રસ્તિાર્થ થતી જણાય છે. દયાથી દ્રવી ઊઠેલા સૂરિજી કષ્ટ સહેવામાં વજા શા કંઠાર બની રહ્યા.

અનેક પ્રતિભાવ ત સ્ર્રિઓ / મુનિઓએ તેમના ઉપદેશ વડે શાસકા દ્વારા અમારિ—અભયદાનની ધર્મ પ્રવૃત્તિ વિશાળ પાયા પર કરાવ્યાંના દેખાંતો શ્રમણપર પરામાં ઠેર ઠેર વેરાયેલાં છે, પણ જીવદયા કાજે જાતે જંગમાં ઊતરી, વિધર્મી –િવદેશી સત્તાની સામે જેહાદ જગવીને શ્રી હેમચ દ્રસ્ટ્રિએએ એમાં એક એક સુવર્ણ પૃષ્ઠના ઉમેરા કર્યો છે.

(સંકલન : મુનિશ્રી ભુવનચંદ્રજ મહારાજ.)

પરમ તપસ્વી શ્રી પૂંજા ઋષિ

જૈન શ્રમણ આત્મશુદ્ધિને કાજે જે દૈનિક આરાધના—આચરણ કરે છે તે પણ સંસારી-જનોને આર્ક્ચર્યચક્તિ કરવા માટે પૂરતાં છે. એમાં યે તીલ મુમુક્ષાથી પ્રેરાયેલા કાઈ મુનિવર જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ કક્ષાનું ધર્માચરણ કરે છે ત્યારે વિશાળ જનસમુદાય તેનાથી અત્યંત પ્રભાવિત થાય છે. અસામાન્ય પરિશ્રમ, પરાક્રમ કે પરમાર્થની પ્રવૃત્તિ જોઈને જનતા ધર્મ વિશે ગંભીરતાથી વિચારતી થઈ જાય છે; અને ધર્માભિમુખ બની રહે છે. વિશિષ્ટ કક્ષાનાં તપ, ગ્રાન, વિદ્યા કે વક્તૃત્વ જેવા ગુણા દ્વારા જિનશાસનની 'પ્રભાવના 'કરનારા આ મહાપુરુષાને 'પ્રભાવક ' કહેવામાં આવે છે.

'તપસ્યા' એ પ્રભાવનાનું એક અસરકારક માધ્યમ છે. શ્રી ઢંઢણ ઋષિ, શ્રી ધન્ના અણુગાર જેવા પુરાણકાલીન તપસ્વીઓના પવિત્ર નામા આજે પણ જૈના પ્રાતઃકાળે ભક્તિભાવે સ્મરે છે. શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ, શ્રી પદ્મપ્રભસૂરિ, શ્રી જગચ્ચંદ્રસૂરિ, શ્રી ખીમઋષિ વગેરે તપસ્વી મુનિઓ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. ચંપાબાઇ જેવી શ્રાવિકાઓ તપસ્યાને લીધે ઇતિહાસ સર્જી ગઈ છે. આવા જ એક અદ્ભુત તપસ્વી હતા શ્રી પૃંજ ઋષિ.

વિક્રમની સત્તરમી સદીમાં વિદ્યમાન આ મહાતપસ્વીના ઉચ્ચ તપ અને અદ્ભુત અભિગ્રહો જોતાં તેમને પંચમકાળના ધન્ના અણુઆર જ કહી શકાય. તેમના જીવનકાળ દરમિયાન જ રચાયેલા બે રાસ દ્વારા તેમનાં તપામય જીવનના પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ મળી શક્યો છે. એક રાસ ખરતરગચ્છીય પ્રસિદ્ધ કવિવર શ્રી સમયસું દર ગણુએ વિ. સં. ૧૬૯૮માં રચ્યાે છે. આ રાસ દ્વારા શ્રી પૂંજા ઋષિના તપની અહાભાવભરી અનુમાદના કરીને શ્રી સમયસું દર ગણુએ ઉચ્ચ કાટિના ગુણાનુરાગ તથા ધર્મ સ્નેહનું મનારમ દર્શન કરાવ્યું છે. બીજો રાસ પાર્થિય દ્રગ્યાં શ્રી હતા શ્રી પૂંજા ઋષિના તપની તેજસ્વી તવારીખ પ્રાપ્ત થાય છે. એ તવારીખ ડ્રંમાં જોઈ એ.

શ્રમણભગવ તાે

શ્રી પૂંજા ઋષિની જન્મભૂમિ હતી સુપ્રસિદ્ધ ભાયણીતીર્થની પાસે આવેલું સંતેજ. આ સંતેજ એક વેળા સમૃદ્ધ નગર હતું. આજે પણ ત્યાં વિદ્યમાન પ્રાચીન બાવન જિનાલય એની સાક્ષી પૂરે છે. આ નગરના નિવાસી કડવા પાટીદાર જ્ઞાતિના ગારા પટેલ અને ધનબાઇના યુત્ર પૂંજરાજે પૂર્વ જન્માની કાઈ પ્રેરણા પામીને આચાર્ય શ્રી વિમલચંદ્રસૂરિજી પાસે વિ. સં. ૧૬૭૦માં દીક્ષા લીધી. શ્રી વિમલચંદ્રસૂરિજી પાર્ધિ ચંદ્રગચ્છીય બાસઠમા પટ્ધર આચાર્ય હતા. દીક્ષા પછી શ્રી પૂંજા ઋષિએ તપસ્યાની કઠિન કેઠી અપનાવી. શુદ્ધ સંયમના પાલન સાથે ઉપવાસ અને આચંબિલની દીર્ધ તપસ્યાઓથી જાણે સંતુષ્ટ ન હાય તેમ તેઓ અનેક પ્રકારના કઠિન અને અયામાન્ય અભિગ્રહા પણ ધારતા હતા. તેમનાં તપ અને અભિગ્રહાની યાદી જોઈએ :

૪૦ ઉપવાસ, ૩૦ ઉપવાસ (૪૫ થી ૫૦ વખત), ૨૦ ઉપવાસ (૨ વખત), ૧૬ ઉપવાસ (૧૬ વખત), ૧૪ ઉપવાસ (૧૪ વખત), ૧૩ ઉપવાસ (૧૩ વખત), ૧૨ ઉપવાસ (૧૨ વખત), ૧૦ ઉપવાસ (૨૪ વખત), ૮ ઉપવાસ (૨૫૦ વખત), ૩ ઉપવાસ (૧૫૦૦ વખત) અને ૨ ઉપવાસ-સિત્તેર દિવસ સુધી, જેમાં પારણે કક્ત છાશ.

આ મુખ્ય તપાની નેાંધ છે. આ ઉપરાંત પણ વિવિધ તપસ્યા તેમણે કરેલી.

હવે તેમના અભિશ્રહાની યાદી જોઈએ : ખાર વર્ષ સુધી છ વિગર્છ (દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગાેળ, કડા)નાે સંપૃર્ણ ત્યાગ. પાંચ વર્ષ સુધી ગમે તેવી ઠંડીમાં પણ કામળી એાદી નહીં. સાડા પાંચ વર્ષ સુધી આડું પડેખું કરીને સૂવાનાે ત્યાગ.

ઉપરાંત, તપને કારણે પણ વિવિધ અભિગ્રહા લેતા, જે પ્રા થવામાં વિલંબ પણ થાય ને તપસ્યા લંબાય. આવા એક અભિગ્રહાનું વર્ણન રાસમાં નાંધાયું છે. શ્રી પૂંજા ઋષિએ અભિગ્રહાનું વર્ણન રાસમાં નાંધાયું છે. શ્રી પૂંજા ઋષિએ અભિગ્રહાનાં કેલ્ય લીધા કે ચાર સગી બહેના જિનમ દિરમાંથી પૂજા કરીને પાછી વળી હાય ને ઘી વહારાવે તો વહારવું, અન્યથા દીના ત્યાગ. અસંભવિત લાગતા આ અભિગ્રહ લગભગ ત્રણ વર્ષે પૂરા થયા. શ્રી પૂંજા ઋષિ નરાડા (અમદાવાદ)માં હતા ત્યારે અમદાવાદના સંઘ સાથે ત્યાં આવેલી ૪ બહેના – ફૂલાંદે, ગમનાદે, છવીબહેન અને રાજલદે – પૂજા કરીને પાછી જતી હતી તે સમયે પૂંજા ઋષિ ગાચરીએ નીકળેલા. સંજોગવશાત્ આ બહેના પાસે ઘી હતું અને તેઓને પૂંજા ઋષિ જેવા. તપસ્વીને આહારદાન દેવાની ભાવના જાગી. ચાર બહેનાએ ઘી વહારવા વિન'તી કરી, ને આ અકલ્પ્ય અભિગ્રહ સુસ'પન્ન થયા ! આ ધન્ય અવસરના જે સાક્ષી બન્યા હશે તેઓના આનંદનું શું કહેલું!!!

3૮–3૮ વર્ષ સુધી તપ અને તિતિક્ષાની સઘન સાધના પછી નરોડા મધ્યે તેઓશ્રી કાળધર્મ પામ્યા. અમદાવાદ શામળાની પોળમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના દેશસરમાં શ્રી પૃંજા ઋષિનાં પગલાં છે, જે પરનો લેખ બાલે છે: "સંવત ૧૭૦૮ વર્ષે કાર્તિ'ક સુદ ૧ શનો નિર્વાણ પામ્યા. શ્રી પાર્થાં ચંદ્રસૂરિગચ્છે શ્રી વિમલચંદ્રસૂરિશિષ્ય શ્રી પૃંજાના પાદુકા કરાપિતં.. શ્ર. ૪૬

મલિક રાયમલ, તત્સુત મલિક ઇન્દ્રજી, તત્સુત મલિક સૂરચંદ, તત્સુત રામચંદ શ્રાવિકા ધનાદે કરાપિત શ્રી પૂંજા ઋષિના નિર્વાણ મધ્યે. તપની સંખ્યા ૧૧૩૨૧ ઉપવાસ કીધા. તપ-પરિચહ અભિગ્રહ કીધા..."

કવિવર શ્રી સમયસું દરજી મહારાજ શ્રી પૂંજા ઋષિતું ગુણગાન કરતાં કહે છે:

' આજ એ તપસ્વી એહવા, પૂંજા ઋષિ સરિસા નહીં દીસે રે; તેહને વાંદ્રતાં વિહરાવતાં, હરખે હૈંડા હીસે રે;

ઋષિ પૂંજારાજ મુનિવર વંદું….' (શ્રી પૂંજા ઋષિ રાસ, ગાથા: ૩૪.) એવા એ પરમ તપસ્વી શ્રી પૂંજા ઋષિને આપણાં કેાટિ કેાટિ વંદન હાે!

(સંકલન : મુનિશ્રી ભુવનચંદ્રજી મહારાજ.)

શાસનના મહાન જયોતિર્ધરો

- પૂ. પં. ત્રી મણિવિજયછ દાદા
- પૂ. શ્રી બુટેરાયજ મહારાજ
- પૂ. શ્રી મુક્તિવિજયજી મહારાજ
- પૂ. શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ
- પૃ. શ્રી આત્મારામછ મહારાજ
- પૂ. શ્રી વીરવિજયછ મહારાજ
- પૂ. આ. શ્રો કમલસૂરિજી મહારાજ
- પૂ. આ. શ્રી દાનસૂરિજી મહારાજ
- પૂ. આ. શ્રી કમલસૂરિઇ મહોસજ
- પૂ. આ. શ્રી ધર્મસૂરિજી મહારાજ
- પૂ. શ્રી ઝવેરસાગરછ મહારાજ
- પૂ. શ્રી જીતવિજયજી દાદા
- પૂ. પં. શ્રી આણ'દવિજયજી ગણિવર

સેંકડા શિષ્યા–પ્રશિષ્યાના પિતામહ સમા; વિશાળ મુનિગણના શિરતાજ સમા; સામ્પ્રતકાલીન શ્રમણસંઘના મહાન સૂત્રધાર; પ્રથમ પીયૂષપયોનિધિ; પરમ તપસ્વી

પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી મણિવિજયજી દાદા

ચરમ તીર્થ પતિ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ પચ્ચીસસો વર્ષ પૂર્વ ચતુવિ ધ શ્રીસંઘની સ્થાપના કરી. પ્રભુજી હર વર્ષનું આયુષ્ય પાળી, અઘાતિ કર્મના નાશ કરી નિર્વાણ પામ્યા. પ્રભુજીની પાંટે શ્રી સુધર્માસ્વામીજી આવ્યા. ત્યાર બાદ ગ્રરમ કેવલી શ્રી જંબ્રસ્વામીજી આવ્યા. આ પાટપર પરામાં જગદ્ગુરુ શ્રી વિજયહીરસૂરી ધરજી પટમી પાંટે થયા. દલ્મી પાંટે પં. શ્રી કીતિ વિજયજી ગણિ થયા. તેમના શખ્યા પં. કસ્ત્રવિજયજી ગણિ થયા. તેમના શખ્ય પં. કસ્ત્રવિજયજી ગણિ થયા. તેમના જન્મ સં. ૧૮૧૧માં દીક્ષાયહણ કરી હતી. તેમના શિષ્ય પં. કસ્ત્રવિજયજી ગણિ થયા. તેમના જન્મ સં. ૧૮૩૭માં પાલનપુરમાં થયા હતા. તેમના શિષ્ય પં. શ્રી મિણવિજયજી દાદા શ્રી સુધર્માસ્વામીની ૭૧મી પાંટે થયા.

ગુજરાતની ધરતી પર અનેક પવિત્ર તીર્થો છે, તેમાં ભાયણીજ એક પ્રભાવક અને પવિત્ર તીર્થ છે. ભાયણીજની આજુમાં અઘાર નામે ગામ છે. ત્યાં વીશા શ્રીમાળી ગ્રાતિના જવણદાસ શેઠ વસતા હતા. તેમના ધર્મ પત્નીનું નામ ગુલાબદેવી હતું. સં. ૧૮૫૨ના ભાદરવા સુદ્રમાં ગુલાબદેવીની કુક્ષીએ એક પુત્રરત્નના જન્મ થયા. બાળકનું નામ માતીચંદ પાડ્યું. શાળાનું સામાન્ય શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરીને માતીચંદ પિતાના ધ'ધામાં જોડાયા. અને ધ'ધાર્થે એડા જિલ્લાના પેટલી ગામમાં આવી વસ્યા. આ અરસામાં તેમને સાધુ-શિરામણિ પ'. શ્રી દીતિં-વિજયજ મહારાજના માતર તીર્થે સમાગમ થયા અને તેમના ઉપદેશથી વૈરાગ્યવાસિત બન્યા. આગળ જતાં દીક્ષા લેવા તત્પર બનતાં વિ. સં. ૧૮૭૭માં પાલી મુકામે પૂ. પં. શ્રી દીતિં વિજયજ મહારાજે તેમને ૨૫ વર્ષની ભરસુવાન વર્ષે દીક્ષા આપી શ્રી મણિવિજયજ નામે જાહેર કર્યા.

શ્રી મણિવિજયજી ગુરુસેવા સાથે અભ્યાસમાં પણ પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. તપસ્યા તો તેમના ધાસાચ્છ્વાસ બની રહી. મહિના—બે મહિના ઉપવાસ કરે. એકાસણાં તો ચાલુ જ હોય. એકાસણાથી એાછું તો પ્રાયઃ પચ્ચક્રખાણ ન મળે અને તે પણ ઠામચાવિહાર. આમ, પૃજ્યશ્રીએ બાહ્ય અને આભ્યંતર જીવન પવિત્ર અને નિર્મળ બનાવી દીધું. તેઓશ્રી મહાતપસ્વી અને ઉચ વિહારી હતા. એનાથી પ્રભાવિત થઈને અનેક પુષ્યશાળી આત્માઓ તેમના શિષ્યા અન્યા. સં. ૧૯૧૨માં શ્રી ખુટેરાયજી, શ્રી મૂલચંદજી અને શ્રી વૃદ્ધિયંદજીને દીક્ષા આપી.

શ્રી મણિવિજયજી દાદાના અપ્રતીમ ગુણા : બાલ્યાવસ્થાથી જ સદ્ગુણી અને ધાર્મિક વૃત્તિવાળા માળાપના ઉત્સંગમાં ઉછરેલા આ મહાત્માના ગુણાનું શું વર્ણન કરવું! માતાપિતાએ એમના જીવનમાં એવી તો અક્ષય યુવાસ મૂઠી કે જે તેમના જીવનપર્યાંત અખૂટ રહી. આ વિનીત મુનિવરે પોતાની શારીરિક શક્તિ પહોંચી ત્યાં સુધી નાનામાટાં સર્વાની ગાંચરી-પાણી વગેરે વૈયાવચ્ચમાં સતત ઉદ્યમ કર્યો. પ્રસન્ન મુખ કદ્દી મ્લાન કર્યું નહીં. સાનુક્ળ-પ્રતિકૂળ પ્રસંગામાં, વિહારમાં, તપસ્યામાં, કટી પણ વચન કે વદન વિકારી થયાં નહીં. એમના વ્યક્તિત્વમાં મળતાવડા-પણાના મહાન ગુણ હતા. તેથી ગમે તે સમુદાયના મુનિવર્યો સાથે તેમને હૃદયના સંખંધ ખંધાતા. તે પછી ડહેલાના હાય કે વીરના, લુહારની પોળના હાય કે સાગરસમુદાયના કે વિમલ સમુદાયના તેઓશ્રી કાઈપણ મુનિ સાથે વિચરતા કે ચામાસું કરતા. ખરતરગચ્છીય મુનિ સાથે પણ સમ્મેતશિખરજી પર્યાતના વિહાર કર્યો હતા, અને તેઓની પ્રીતિ સંપાદન કરી હતી. અન્યનું કાર્ય કરવાની, સેવા કરવાની સદા તત્પરતા રાખતા. ૮૬ વર્ષની વૃદ્ધાવસ્થાએ પોતાનું શરીર સાવ અશક્ત હોવા છતાં, પાતાની જરૂરિયાતાની ઉપેક્ષા કરી, રાંદેરમાં રત્નસાગરજીની તળીયત માટે મુનિ શ્રી સિદ્ધિવિજયજીને દીક્ષા આપી કે તરત જ માકલી આપ્યા. સાથે શ્રી શુલવિજયજીને પણ માકલ્યા. ગુરુવર્યની આવી અવસ્થામાં તેમને છોડી જવા, એ શિષ્યાને ગમ્યું નહિ, પણ ગુર્વાનો અનાદર પણ કરી શક્યા નહિ, અને અંતે પરિણામ એ આવ્યું કે ગુરુ-શિષ્યનો ફરી મેળાય થઈ શક્યો નહિ.

કેટલીક વાર તપસ્વીએમાં સહનશીલતાની ન્યૂનતા હોવાથી કષાય પ્રવૃત્તિ વિશેષ જેવામાં આવે છે. પરંતુ આ પ્રશાંત મહાતમાએ તો તેને પ્રથમથી જ દેશવેટા દીધા હતા. રાજનગરમાં ઉપાયચોના કંઇક પક્ષપાત હોવાથી ગૃહસ્થાનું અન્ય ઉપાયચે જવામાં કંઇક શિથિલતા થતી. પરંતુ આ મહાતમાની પ્રસન્ત મુખાકૃતિ, ગંભીરતા, શાંતિ અને અસાધારણ નિઃસ્પૃહતા જેવા ગુણોને લીધે આકર્ષાઈને પ્રાયઃ સર્વ કાઈ એમનાં દર્શન અને વંદનના લાભ લેવા આવતા. અનુભવીએમ કહે છે કે, આહારપાણી કે ક્યાકાંડ સિવાયના અન્ય કાઈ પણ અવસરે તેમના હાથમાં પુસ્તક કે નવકારવાળી હાય જ. તેમને નવકારવાળી ગણવાના વિશેષ અભ્યાસ હતા. સાનદશામાં જાગ્રત, પ્રમાદના પરિહારી, હડાચહથી વેગળા રહી, ત્રાનાદિ આચારનું સેવન કરતાં જયાં સુધી શારીરિક સ્થિતિ નભી શકી ત્યાં સુધી અપ્રતિબહ વિહાર કરી, તપસ્યાએ કરી, સામાચારીનું શુદ્ધ યથાર્થ આરાધન કરી, અિકંચન નિલે પ એવા આ બાળબદ્ધચારી મહાતમાએ લગભગ પત્ વર્ષ પર્ય'ત વિશુદ્ધ ચારિત્ર પાળી ભવ્ય જીવાને ધર્મ પરાયણ કર્યા જિંદગીભર આરાધના પૂર્વ ક ખરેખરું કાર્ય કરી, અણાહારી પદના આ સાચા અભિલાષીએ જીવનમાં ઘણી વાર ચારે આહારના ત્યાગ કરી, અણાહારીપદ માટે સતત પ્રયત્ન સેવી, છેવેટ આડમને દિવસે પણ ચારે આહારના ત્યાગ કરી. અને પૃજ્યથ્રી સં. ૧૯૩૫માં આસો સુદ ૮ને દિવસે કાળધર્મ પામ્યા.

તેઓશ્રીએ સં. ૧૮૭૭માં દીક્ષા ચહુણ કરી; સં. ૧૯૨૨ના જેઠ સુદ ૧૩ને દિવસે પંન્યાસપદ અપેવામાં આવ્યું. સં. ૧૯૨૩માં તેમને હસ્તે શ્રી મુક્તિવિજયજીને ગણિપદ આપવામાં આવ્યું.

સપ્તિષિંની જેમ પૂજ્યશ્રીને સાત શિષ્યાે હતા : શ્રી અમૃતવિજયછ, શ્રી પદ્મવિજયછ,

શ્રી ખુદ્ધિવિજયજી, (ખુટેરાયજી), પં. ગુલાબવિજયજી, પં. શુભવિજયજી, શ્રી હીરવિજયજી અને આચાર્ય શ્રી સિદ્ધિસ્ટ્રીશ્વરજી. વર્તમાનમાં લગભગ એક હુજાર સાધુએક પૂ. મણિવિજયજી દાદ્દાના પરિવારમાં વિચરે છે, જે વર્તમાન સાધુસમુદાયના માટા ભાગ રૂપે છે. પૂજ્યશ્રીના પ્રતાપી અને વિશાળ શિષ્ય—પ્રશિષ્ય પરિવારથી શાસનપ્રભાવનાનાં કાર્યો અવિરત ચાલતાં જ રહે છે.

(સંકલન : વિ. સં. ૧૯૮૦માં અમદાવાદમાં જૈન વિદ્યાશાળાથી પ્રગટ થયેલું દાદાનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર અને મુનિરાજશ્રી જિનેન્દ્રવિજયજ (હાલ આચાર્ય)ના એક લેખને આધારે સાભાર.)

સત્યધર્મ ની મશાલ પ્રજવલિત કરનાર સ વેગી શિરતાજ–મહા યાગીરાજ

પૂ. શ્રી ખુદ્ધિવિજયજ (ખુટેરાયજ) મહારાજ

પંજાળ, રાજસ્થાન અને ગુજરાતમાં જૈનશાસનનો ડંકા વગાડનાર પંજાળી સાધુઓમાં શ્રી છુટેરાયજ મહારાજ પ્રથમ પંકિતમાં બિરાજે છે. તેઓ ધર્મ શ્રંથાના ઊંડા અભ્યાસી અને ક્રિયાકાંડમાં નિપુણ સાધુવર્ય હતા.

શ્રી ખુંદેરાયછ મહારાજ જન્મે શીખ હતા. તેમના જન્મ વિ. સં. ૧૮૬૩માં લુધીયાણા નજીક દુલવા ગામમાં થયા હતા. તેમનું જન્મનામ ખુદૃસિંહ હતું. માતાનું નામ કર્માદે અને પિતાનું નામ દેકસિંહ હતું. માતા કર્માદેને મુસ્વપ્નથી સૂચિત એક પુત્ર જન્મ્યા, એટલે માતાને મનામન એવી પ્રતીતિ તો હતી જ કે પુત્ર અસાધારણ થશે. એમાં બાળક ખુદૃસિંહને ધાર્મિક વાચન અને ક્રિયાકાંડમાં વિશેષ રુચિ હતી. તે એઈને માતાને પાતાની શ્રદ્ધા દઢ થતી દેખાતી હતી. એટલે માતાએ પુત્રમાં ધર્મના સંસ્કારા સિંચવામાં ખૂબ જ કાળછ લીધી હતી. એક વખત ખુદૃસિંહ માતા સમક્ષ પાતાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી કે, 'મારે સાધુ થવું છે.' પ્રથમ દષ્ટિએ માતાને એ ગમ્યું નહિ. પરંતુ સ્વપ્ન યાદ આવતાં સહર્ષ સંમતિ આપી અને આશિષ આપતાં કહ્યું કે, 'જા પુત્ર, સાધુ થજે. પણ સાધુ થયા પછી સંસારની મમતામાં પડીશ નહીં. તું સાચા સાધુ થજે.'

ખુટ્ટાસિંહનું મન તત્કાલીન શીખ ધર્મના સાધુએા કરતાં જૈન યતિએા અને સ્થાનક-વાસી સાધુએા પ્રત્યે વધુ આકર્ષાયું હતું. માતાના આશીર્વાદ લઈ, ઘર છેાડી નીકળેલા ખુટ્ટાસિંહે અનેક સાધુએાના સમાગમ કર્યો. વિ. સં. ૧૮૮૮માં દિલ્હીમાં એક સ્થાનકવાસી સાધુ પાસે દીક્ષા લઈ શ્રી ખુટેરાયજી મહારાજ નામે જાહેર થયા.

શ્રી ખુંટેરાયજીનું પ્રથમ લક્ષ્ય સંસ્કૃત અને અધ'માગધી ભાષાનું જ્ઞાન સંપાદન કરીને શાસ્ત્રોનું ઊંડું અધ્યયન કરવાનું હતું. આ પરિશીલનનાં સુક્ષ્ળ પ્રાપ્ત થયાં. તેનાથી સમગ્ર જૈનશાસનમાં એક મહાન ક્રાંતિ આવી. તેમણે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયને માન્ય એવા શ્રમણભગવ'તા

ખત્રીસ આગમાનું ઝીણવટ પૂર્વક વારં વાર અધ્યયન કર્યું. આ ક્રમ પાંચેક વર્ષ ચાલ્યા. પરિણામસ્વરૂપ, તેમના મનમાંથી મૂર્તિ પૂજાના વિરોધ નીકળી ગયા. જેમ જેમ શાસ્ત્રના મૂળ પાઠાનું વધુ ને વધુ ચિતવન કરતા ગયા, તેમ તેમ મૂર્તિ પૂજામાં તેમની શ્રદ્ધા દેઢ થતી ચાલી. અને એક દિવસ પાતાના બે શિષ્યા – શ્રી મૂલચંદ્રજી મહારાજ અને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ – સાથે અમદાવાદ આવીને શ્રી મણિવિજયજી દાદા પાસે સંવેગી દ્વીક્ષા ધારણ કરી. પછી તેઓશ્રીનું નામ શ્રી બુદ્ધિવિજયજી રાખવામાં આવ્યું. તેમ છતાં, તેઓશ્રી બુટેરાયજી મહારાજ તરીકે વિશેષ એાળખાતા રહ્યા.

જન્મે શીખસંતાન હાવાથી તેમનું મનાેબળ ખૂબ દઢ હતું. પાતાને યાગ્ય લાગે તે મત વ્યક્ત કરતાં તેઓ કદી અચકાતા નહીં. પરિણામે અનેક વારના શાસ્ત્રાધ્યયનને આધારે મૂર્તિ પૂજા અને મુહપત્તિના પ્રશ્નોને તેમણે હિંમતપૂર્વક જાહેર કર્યા અને તે પ્રમાણે અનુસરવાના અનુરાધ કર્યા. ગુજરાનવાલાના ચાતુર્માસ વખતે તેમણે પાતાના આ મતને સંઘ સમક્ષ વહેતા મૂક્યો; શાસ્ત્રીય રીતે સિદ્ધ કરી બતાવ્યાે. પરિણામે, શિયાલકાેટ, પતિયાલા, પપનાખા, અમૃતસર, પસરૂર, રામનગર, અંબાલા આદિ અનેક સ્થળાેએથી તેમ**ને** અનુસરનારા સંઘા થયા. એમાં બે પ્રખર શિષ્યોના ઉમેરા થયા. સં. ૧૯૦૨માં શિયાલકાટમાં મૂલચંદને દીક્ષા આપી અને સં. ૧૯૦૮માં રામનગરમાં વૃદ્ધિચંદને દીક્ષા આપી. આ ત્રિપુટીએ સત્યધર્મની મશાલ પ્રજ્વલિત કરી જૈનશાસનના પ્રચાર– પ્રસાર માંટે વિહાર જાદર્યો. સં. ૧૯૧૧માં સિદ્ધાચલજીની યાત્રાએ આવ્યા. ભાવનગર ચાતુર્માસ કર્યું. અહીં પૃજ્યપાદ ઉપાધ્યાયજ શ્રી યશાવિજયજ મહારાજના સાહિત્યનું અવગાહન કર્યું. એ ચામાસું વિતાવીને સં. ૧૯૧૨માં અમદાવાદ મુકામે પૂ. મણિવિજયજી દાદા પાસે સંવેગી દીક્ષા લીધી. શેઠ પ્રેમાભાઈ, હેમાભાઈ, દલપતભાઈ આદિ તેમના શ્રાવકા થયા. આ ત્રિપુટીએ ગુજરાતમાં રહીને યતિએા સામે જેહાદ જગાવી. સંવેગી ધર્માની વિજયપતાકા કરકાવી. સાધુઓને સન્માનનીય સ્થિતિ આપી. છ વર્ષ જેટલાં લાંખા સમય સુધી પંજાળમાં વિચરી ધર્મ પ્રત્યેના વાદવિવાદ અને મતલેદો શમાવ્યા. સં. ૧૯૨૯માં પુનઃ ગુજરાતમાં પધાર્યા ત્યારે તેમના શિષ્ય આત્મારામજ મહારાજ સાથે ૧૭ સાધુઓએ સંવેગી દીક્ષા શ્રહણ કરી, એ એક ઐતિહાસિક ઘટના હતી.

શ્રી ખુટેરાયજી મહારાજની પડછંદ કાયા જોઈને થતું કે તે સમયે તેમના જેવા પ્રભાવી સંવેગી સાધુ સ્થાનકવાસીમાં કે યતિઓમાં પણ કાઈ ન હતા. તેઓ પ્રતાપી હતા અને સત્ય તથા સંયમની મૂર્તિ હતા. તેઓશ્રીએ મૂલચંદજી મહારાજને ગુજરાત, વૃદ્ધિચંદજી મહારાજને કાઠિયાવાડ, આત્મારામજી મહારાજને પંજાળ અને નીતિવિજયજી મહારાજને સુરત તરફના પ્રદેશ ભળાવ્યા હતા. પરિણામે તેઓશ્રી શિષ્ય-પ્રશિષ્ય આદિના વિશાળ સમુદાય ઊલા કરી શક્યા હતા. એ સત્યવીર મહાયોગી સં. ૧૯૩૯માં અમદાવાદમાં કાળધમે પામ્યા. એ શીખસંતાનને ધન્ય છે, જે શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં સંઘનાયક બન્યા!

(સંકલન : પૃ. આ. શ્રી જિનેન્દ્રસ્ર્સ્જિ મહારાજ)

પ્રખર ચારિત્રપાલક : મહાન શાસનસ્તંભ : વીસમી સદીના જૈનશાસનના રાજા

પૂ. ગણિવર્ય શ્રી મુક્તિવિજયજી (મૂલચંદજ) મહારાજ

સ્પષ્ટ વકતા, નીડર પ્રચારક અને સાહસવીર સાધુવર્ષને આળાલવૃદ્ધ સૌ ગચ્છાધિરાજ તરીકે તથા વીસમી સદીના જૈનશાસનના રાજ તરીકે ઓળખાવતા તે પ્. ગણિવર્ષ શ્રી મુક્તિ-વિજયજી (મૂળચંદજી) મહારાજ જૈનશાસનના ગગનમાં એક તેજસ્વી તારલા હતા.

પૂ. મૂળચંદજ મહારાજના જન્મ પંજાબમાં શિયાલંકાટમાં વિ. સં. ૧૮૮૬માં ભાવડા જૈન જ્ઞાતિમાં ઉપકેશ વંશમાં બરડ ગાત્રમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ સુખા શાહ અને માતાનું નામ બકારાબાઇ (મહતાબદેવી) હતું. બાળક મૂળચંદ નાનપણથી જ બહુ તેજસ્વી હતા. દેખાવે શક્તિશાળી અને પ્રતિભાશાળી લાગતા. નાનપણથી જ વ્યાવહારિક શિક્ષણ સાથે સ્થાનકમાં જવાની ટેવ પડી. સામાયિક કરે, પ્રતિક્રમણ કરે અને 'થાકડા'ના મુખપાઠ કરે. આગળ જતાં, સાધુઓના પરિચય પ્રગાઢ થતાં નિયમ લેવાની ઇચ્છાએ જાગી. અને એક સમય એવા આવ્યો કે તેમને દીક્ષા લેવાની ભાવના થઈ. માતાપિતાએ પ્રસ્તાવને સહર્ષ અનુમાદન આપ્યું. સાળ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૯૦૨માં ઋષિ ખુટેરાયજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે દીક્ષા પ્રહણ કરી.

શ્રી ખુંટેરાયજ મહારાજ અને મૂળચંદજ મહારાજ – ખંને ગુરુશિષ્ય – ઘણી ક્રાંતિકારી વિચારસરણી ધરાવતા હતા. એને લીધે શાસનમાં પેસી ગયેલી મર્યાદાઓ અને કુરીતિએ નાબૂદ થઈ શકી. જિનપ્રતિમાની પૂજા કરવી કે નહીં, તથા મુહપત્તિ આંધવી કે નહીં, તે વિશે સમાધાન ન થતાં સં. ૧૯૦૩માં પંજાબમાં રામનગરમાં મુહપત્તિના દારા તોડી નાખ્યા. એથી સંઘમાં ઘણા ઊઢાપાઢ થયા. પરંતુ પાતાની શંકાના સમાધાન માટે ખુંટેરાયજ મહારાજ પાતાના એ શિષ્યો – શ્રી મૂળચંદજ અને શ્રી વૃદ્ધિચંદજ – સાથે એક હજાર માઇલ કરતાં પણ વધુ અંતરના કિન અને ઉચ વિહાર કરીને પૂ. મણિવિજયજ દાદા પાસે અમદાવાદ આવ્યા. તેઓશ્રીના સત્સંગથી અત્યંત પ્રભાવિત થઇ ને, ત્રણેએ પૂ. દાદા પાસેથી કરી સંવેગી દીક્ષા લેવાના નિર્ણય કર્યા. શત્રુંજય મહાતીર્થની યાત્રા કરીને સં. ૧૯૧૨માં અમદાવાદમાં આવીને ત્રણેએ સંવેગી દીક્ષા લીધી. શ્રી ખુંટેરાયજીનું નામ ખુદ્ધિવજયજ, શ્રી મૂળચંદજીનું નામ મુક્તિવજયજ અને શ્રી વૃદ્ધિચંદજીનું નામ વૃદ્ધિવજયજ રાખવામાં આવ્યું.

ગુજરાતમાં એ સમયે સાચા ત્યાગી-સંવેગી સાધુઓની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી થઈ ગઈ હતી. કહિન સાધનામાર્ગ અને પ્રતિકૂળ સંજોગોને કારણે સમગ્ર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ અને રાજસ્થાન તેમ જ પંજાળમાં-કુલ મળીને પચીસથી ત્રીશ જેટલા જ સંવેગી સાધુએ છૂટા છવાયા વિચારતા હતા. યતિ અને શ્રીપૂજ્યની સંખ્યા ઉત્તરાત્તર વધતી જતી હતી. માટાં નગરામાં તેઓનું બળ પણ ઘણું વધ્યું હતું. પંજાબથી આવેલા આ ત્રણ સાધુમહારાજેએ

શ્રમણભગવ તેા ૩૬૯

જૈન સાધુસમાજમાં એક ક્રાંતિકારી પગલું ભર્યું; અને એને લીધે શ્રી બુટેરાયજી મહારાજ સંવેગી દીક્ષા ધારણ કરી જ્યારે પંજાબમાં પાછા કર્યા ત્યારે ત્યાં ઘણા ખળભળાટ મચી ગયા. પરંતુ, તેઓશ્રીના પ્રભાવથી પંજાબના વતની અને જન્મે બ્રહ્મક્ષત્રિય એવા આત્મારામજી મહારાજ અને એમની સાથે ૧૮ સાધુઓ પણ પંજાબમાંથી વિહાર કરીને ગુજરાતમાં આવ્યા અને સંવેગી દીક્ષા ધારણ કરી, આમ, પંજાબી સાધુઓનો ગુજરાત પર મેટા ઉપકાર થયા. શ્રી બુટેરાયજી, મૂળચંદજી અને વૃદ્ધિચંદજી મહારાજને લીધે આજે સંવેગી સાધુઓની સંખ્યા અહી હજાર કરતાં વધુ થઇ ગઇ છે. એટલે કે એક સૈકામાં સા ગણી વધી ગઈ છે! અને તે માટે ગુજરાત પંજાબી સાધુઓનું હંમેશા ઋણી રહેશે.

શ્રી મૂળચંદ અમહારાજ અનુશાસનના આશ્રહી હતા. ઉપરાંત, શાસનની સતત ખેવના રાખનારા હતા. તેઓ શ્રીએ જોયું કે, સાધુ વગર શાસનના ઉદ્ધાર નથી. એ માટે જેમ બને તેમ વધુ દીક્ષાએ થવી જોઈએ. પરંતુ સ્વજનાની સંમતિ નહીં મળવાથી દીક્ષા લેવાના માર્ગ અત્યંત દુષ્કર બની રહેતા. એ માટે પ્. મૂળચંદ અમહારાજે નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ સાથે મળીને યાજના કરી કે, એવા દીક્ષાથી ઓને ગુજરાતમાંથી પંજાબમાં પ્. આત્મારામ પાસે માંકલવા અને પંજાબના આવા દીક્ષાથી એ ગુજરાતમાં પ્. મૂળચંદ અપાસે આવીને દીક્ષા શ્રહણ કરે. આ યાજનાથી શ્રાહાં જ વર્ષોમાં સાધુઓની સંખ્યામાં પૂબ વધારા થયા. આ કાર્યમાં ખૂબ રસ હોવા છતાં પ્. મૂળચંદ અમહારાજ નવદીક્ષિતોને પોતાના શિષ્ય તરીકે સ્થાપવામાં સાવ નિર્માહી હતા. નવદીક્ષિતોને શ્રી ખુટેરાય અથવા શ્રી વૃદ્ધિચંદ અના જ શિષ્ય સ્થાપતા. તેમ છતાં, શ્રી વૃદ્ધિચંદ અમહારાજના આશ્રહને વશ થઈને તેમણે કેટલાક શિષ્યા બનાવ્યા, જેમાં શ્રી હ સવિજય અશ્રી ગુલાબવિજય અ, શ્રી કમલવિજય અ, શ્રી શોલા બનાવ્યા, શ્રી દાનવિજય અહિ મુખ્ય છે.

પૂજ્યશ્રીએ સંઘની વારંવાર વિનંતી હોવા છતાં આચાર્યની પદ્દવી લેવાની ના પાડી હતી. જીવનભર ગણિ જ રહ્યા. તેમ છતાં, તેઓશ્રીની તપશ્ચર્યા ઉગ્ર જ રહી; શાસનપ્રભાવના અત્યંત પ્રભાવશાળી જ રહી. દરરાજ ઓછામાં ઓછા ત્રણ કલાક ધ્યાન કરતા. શિસ્તના આગ્રહી હોવાને લીધે શિષ્યોમાં પણ નિયમપાલન, કાર્યશકિત અને સંઘવ્યવસ્થાના ગુણોનો વિકાસ થતો. શિષ્યો પ્રત્યે અપાર વાતસલ્યભાવ હોવા છતાં, એમના દોષ કે મર્યાદાના સમયે એમને દંડ આપવામાં અચકાતા નહીં. એમના શિષ્યો—ઉત્તમવિજયજી, ભક્તિવિજયજી, મોતીવિજયજી મહારાજને પૂજ્યશ્રીની કડક આચારસંહિતાના પરિચય થયા હતો. તેઓશ્રી સ્પષ્ટ વક્તા અને નીડર વ્યવસ્થાયક હતા. એથી તેઓશ્રી સાથે વાદ-વિવાદ અને ઊહાપોહ થયાનાં અનેક દર્શાતા બન્યાં હતાં. તેમની કુટુંબની સંમતિ વગર દીક્ષા આપવાની પદ્ધતિ સામે અમદાવાદમાં વિરાધ થયા હતાં. તેમની કુટુંબની સંમતિ વગર દીક્ષા આપવાની પદ્ધતિ સામે અમદાવાદમાં વિરાધ થયા હતાં. તેમની કુટુંબની સંમતિ વગર દીક્ષા આપવાની પદ્ધતિ સામે અમદાવાદમાં વિરાધ થયા હતાં. તેમની કુટુંબની સંમતિ લગર દીક્ષા આપવાની પદ્ધતિ સામે અમદાવાદમાં વિરાધ થયા હતાં. તેમની કુટુંબની સંમતિ લગર દીક્ષા આપવાની પદ્ધતિ સામે અમદાવાદમાં સિરાધ થયા હતાં હતાં. તેમની કહી છે. તે સમયની તેમની દલીલોથી સકળ સંઘ વિચારમાં પડી ગયા હતો અને સમય વિવાદ શમી ગયા હતા.

તેઓશ્રી દીક્ષા આપવામાં જેટલા ઉત્સાહી હતા તેટલા જ પદવી આપવામાં કડક હતા. તેમના એક શિષ્ય–દર્શનવિજયજી મહારાજે યાેગવહનની ક્રિયા કરી લીધી હતી; એમને પદવી આપવા માટે શેઠ શ્રી પ્રેમાભાઇ અને શ્રીસંઘે વિનંતી કરી ત્યારે પૂજ્યશ્રીએ શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજની અનેક કસાેડી કર્યા પછી, તેઓ યાેગ્ય જણાતા, તેમને પદવી આપવા સંમતિ દર્શાવી હતી.

પૂ. શ્રી મૂળચંદજી મહારાજે અમદાવાદ, પાલીતાણા આદિ સ્થળામાં યતિઓ-શ્રીપૂજોનું જોર હતું તે તોડી નાખ્યું. તેમને વંદન કરવાનું, તેમના સામૈયામાં જવાનું, તેમની પાસેથી પદવી લેવાનું બંધ કર્યું. તેમના સ્થાપનાચાર્ય ઉપર છેવટે રૂમાલ એહાડવાનું પણ ન સ્વીકાર્યું. પાલીતાણામાં તો યતિએાનું એટલું જોર હતું કે સાધુઓ પાલીતાણામાં આવી, છાનામાના યાત્રા કરીને ચાલ્યા જતા. એવે સમયે શ્રી મૂળચંદજી મહારાજે દર્શનવિજયજી મહારાજને ચાતુર્માસ માટે પાલીતાણા માકલ્યા. શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજ વાદમાં અને પ્રવચનમાં એટલા પારંગત હતા કે યુવાનવર્ગ યતિએા પાસે જવાને બદલે એમની પાસે જવા માંડયો. યતિઓાએ એમને સંઘ બહાર મૂકવાની ધમકી આપી. પરંતુ ઘણા યુવાનો અડગ રહ્યા. અને અંતે જેમને જયાં જવું હોય ત્યાં જવાની છૂટ મળી. આમ, યતિઓનું જોર એાછું થયું. તે પછી ખુદ મૂળચંદજી મહારાજે જ પાલીતાણામાં પધારીને ભક્તિસંગીત તેમ જ વિવિધ રાગરાગિણીમાં પૂજા ભણાવવાના પ્રચાર કરીને લોકાનાં દિલ જીતી લીધાં. એમને પોતાના અનુયાયીએા માટે 'સંઘ' શબ્દ વાપરવા અનુકૂળ ન લાગ્યા, એટલે એમને પોતાના અનુયાયીએ માટે 'સંઘ' શબ્દ વાપરવા અનુકૂળ ન લાગ્યા, એટલે એમને માટે 'માટી ટાળી' એવા શબ્દ પ્રયાજયા. એ વર્ષ 'શ્રી સિદ્ધસ્ત્ર જૈન માટી ટાળી 'ની સ્થાપના થઈ, જે આજે પણ ચાલુ છે.

શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ તર્ક અહ દલીલાથી સામેની વ્યક્તિને સમાધાન કરાવવામાં કુશળ હતા. એક વખત એક માણસે તેમને કહ્યું કે, વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજ ડલ્લે જઈ આવી ઘણું પાણી વાપરે છે; અને આપ બહુ એાલું વાપરા છે. આમ કહેવા પાછળ પેલાના ઇરાદા એક સાધુની બીજા સાધુ પાસે નિંદા કરાવાના પણ હતા. પરંતુ મૂળચંદજી મહારાજે કહ્યું કે, 'લાઈ, પૂર્વજન્મનાં સંસ્કારા જલ્દી જતા નથી. ગયા જન્મમાં વૃદ્ધિવિજયજી બ્રાહ્મણ હતા, એટલે પાણી ઉપર વિશેષ પ્રીતિ રાખે એ સ્વાભાવિક છે; જ્યારે હું મુસલમાન હતા, એટલે પાણી એાલું વાપરું હું; અને તું ચમાર હતા, એટલે તું માણસના આત્માને જોવાને બદલે ચામડાં યુંથવામાં વધુ રસ ધરાવે છે!' મહારાજની આ સ્પષ્ટતાથી પેલા ચૂપ થઈ ગયા!

સામાન્ય માનવીને તો ઠીક; પણ કાેઇ વિશેષ વ્યક્તિને ય સાચું સંભળાવી દેવામાં પૃજ્યશ્રી અચકાતા નહીં. એવી જ રીતે, પાતાની જ નહીં, કાેઇ પણ સાધુની કે શાસનની ખાેટી ટીકા સહન કરતા નહીં. અમદાવાદના નગરશેઠ પ્રેમાભાઇ એ એવી ટીકા કરી કે, "આપણા તાે ખધા સમય બજારમાં કયાં વીતી જાય છે એની ખખર જ પડતી નથી; પણ આપણા સાધુઓના આખા દિવસ ઉપાશ્રયમાં કેમ પસાર થતાે હશે ?" શેઠની આ ટીકા મૂળચંદજી મહારાજ પાસે આવી ત્યારે તેમણે પાતાના શિષ્યોને આજ્ઞા કરી કે આજે મારું

વ્યાખ્યાન ગમે તેટલું ચાલે તો ય મને સમયની યાદ અપાવશા નહીં. અને અધ્યાત્મના સરસ વિષય શાધીને ત્રણુ સામાયિક કરતાં પણ વધુ સમય સુધી વ્યાખ્યાન આપ્યું. વ્યાખ્યાન પૂરું થયું ત્યારે શેઠ બાલ્યા કે, " ગુરુ મહારાજ! આજે અધ્યાત્મની વાતામાં એટલા બધા રસ પડ્યો કે સમય કયાં પસાર થઈ ગયા તેની ખબર જ ન પડી!" ત્યારે ગુરુ મહારાજે કહ્યું, "પ્રેમાભાઈ! તમે તા કાઈક દિવસ જ આવી અધ્યાત્મની વાતામાં રસ લેનારા, જ્યારે અમે તા રાત-દિવસ આવી ઊંડી વાતામાં રસ લેનારા છીએ. અમારા સમય કયાં પસાર થઈ જાય છે એની તા અમને ખબર રહેતી નથી; પણ અમને રાત-દિવસના સમય ઓછા પડતા હાય છે એનું ઘણું દુ:ખ રહે છે!" આ સાંભળીને પ્રેમાભાઈ અવાક્ થઈ ગયા! એમણે પાતાની ટીકા માટે મહારાજશ્રીની ક્ષમા માંગી.

એવી જ રીતે, એક જમાનામાં મહેસાણામાં સાધુઓને સુક્કો રાટલા અને થાડું પાણી વહારાવવાની પ્રથા થઈ પડેલી. પરિણામે કાઈ સાધુ મહેસાણા જવાનું પસંદ કરતાં નહીં. પ્રત્યાશ્રીને આ વાતની ખબર પડી. તેમણે શ્રી દેવવિજયજી મહારાજને ચાતુર્માસ માટે મહેસાણા માકલ્યા. એમને આજીવન આયંખીલ વત હતું. તેઓ લુખ્ખા—સુક્કો નીરસ આહાર લઇ ને હંમેશા ભગવતીસૂત્ર સમજાવતા રહ્યા. પરિણામે લોકોને સાધુઓના શુદ્ધ આહારપાણી, સાધુભક્તિ, સુપાત્રદાન આદિ વિષયા વિશે ઊંડી સમજણ પ્રાપ્ત થઈ. અને વહોરાવવાની પ્રથામાં ફેરફાર થયા.

આવા પ્રખર ચારિત્રપાલક સાધુભગવંત મૂળચંદજ મહારાજ સં. ૧૯૪૪નું ચામાસું પાલીતાણામાં, ગિરિરાજ શત્રું જયની છાયામાં, વીતાવતા હતા ત્યારે તેઓશ્રીની તબીયત બગડી. પગમાં ઊઠેલા ફાલ્લા મટ્યો નહીં. છાતીમાં દર્દ થવા માંડયું. શ્રી વૃદ્ધિચંદજ મહારાજ અંતે ભાવનગર સંઘના આગેવાનાની વિનંતીથી શિષ્યપરિવાર સાથે ભાવનગર પધાર્યા. વૃદ્ધિચંદજ મહારાજ ખંદે પગે વૈયાવચ્ચ કરવા લાગ્યા. સં. ૧૯૪૫ના માગશર વદ દને દિવસે બપારે 3–૨૦ ક્લાંકે પલ વર્ષની વચે પૂજ્યશ્રીએ દેહ છોડ્યો. ભાવનગરના સંઘ દાદાસાહેબના પ્રાંગણમાં તેમના પાર્થિવ દેહના અમિસંસંસ્કાર કર્યા. અને ત્યાં જ આ મહાન પ્રભાવકનું સમાધિમંદિર બંધાવ્યું. તેઓશ્રીને અંજલિ આપતાં શ્રી દર્શનવિજયજ (ત્રિપુડી) મહારાજે લખ્યું છે:

'' ગુરુ પ્રદ્માચારી ધર્મ'ધારી મહાવ્રતી ગુણપાવના, પ'જાળપાણી સકલવાણી મહાજ્ઞાની શુભમના; શ્રી જૈનશાસન એકછત્ર સુરાજ્ય શાસક મ'ડના, તે મુક્તિવિજય ગણીન્દ્ર ગુરુનાં ચરણે!માં હેા વ'દના ! '' (સ'કલન : રમણલાલ ચી. શાહ, ' પ્રણુદ્ધજીવન 'માંથી સાભાર.)

શાંતિપ્રિય; નિરાભિમાની સદ્દગુણાથી શાભતા સમર્થ શાસનરતન પૂ. મુનિરાજશ્રી વૃદ્ધિવિજયજ (વૃદ્ધિચંદજ) મહારાજ

ગઈ કાલના તેમ જ આજના કેટલાય પ્રખર આચાર્યા તેમ જ મુનિવરાનું ગુરુપદ શાભાવનાર પરમ પ્રતાપી શ્રી વૃદ્ધિચંદ્દજી મહારાજ તેમની ક્રિયા–તત્પરતા, શાંતિપ્રિયતા અને નિરાભિમાનિતાને લીધે જૈનશાસનમાં જાણીતા છે.

તેઓશ્રીના જન્મ પંજાબમાં લાહાર જિલ્લામાં રામનગર શહેરમાં વિ. સં. ૧૮૯૦ના પાેષ સુદ ૧૧ને દિવસે થયા હતા. પિતાનું નામ ધર્મજશ અને માતાનું નામ કૃષ્ણાદેવી હતું. તેમનું પાેતાનું સંસારીનામ કૃપારામ હતું. જ્ઞાતિએ એાસવાલ હતા. કૃપારામ ગામઠી નિશાળે અભ્યાસ કરી ચૌદ વર્ષની ઉંમરે દુકાને છેઠા. એ સમયે પંજાબમાં હું ઠક મતનું પ્રાળલ્ય હતું. ધર્મવૃત્તિવાળા કૃપારામ પણ તે મતની ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા. દરમિયાન કૃપાસમનું વેવિશાળ કરવામાં આવ્યું હતું પણ કાેઈ કારણસર તે ત્રૃટ્યું. બીજે ઠેકાણે વાત ચાલતી હતી, પણ તે સુલતવી રહી. આ વખતે સં. ૧૯૦૩માં પ્ બુડેરાયજી મહારાજે સુનિ મૂળચંદજી તથા શ્રી પ્રેમચંદજી સાથે હું ઢક મતના ત્યાગ કર્યો. કૃપારામમાં વૈરાગ્યભાવના જાગી. સં. ૧૯૦૫માં દીક્ષા લેવાના વિચાર કર્યો; પણ તે પાર પડ્યો નહીં. પરંતુ બુડેરાયજી મહારાજે સં. ૧૯૦૮માં અપાઢ સુદ ૧૩ને દિવસે દિલ્હીમાં દીક્ષા આપી તેમને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી નામે દેશિત કર્યા.

શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજે દીક્ષા ગ્રહ્ણ કરીને અભ્યાસ અને ભક્તિમાં ખૂબ ધ્યાન આપ્યું. પછી તેઓ ગુજરાતમાં આવ્યા. અહીં તેઓ શ્રીની પુષ્યપ્રતિભા ખૂબ વિસ્તરી. સં. ૧૯૧૨માં અમદાવાદમાં શ્રી ખુંટેરાયજી મહારાજ, શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ અને શ્રી વૃદ્ધિચંદજી મહારાજની વડીદીક્ષા પં. શ્રી મણિવિજયજી દાદા પાસે થઈ. શ્રી વૃદ્ધિચંદજીનું નામ મુનિશ્રી વૃદ્ધિવિજયજી રાખવામાં આવ્યું. આ પછી તેઓ શ્રીએ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરીને ધર્માપદેશ આપવા માંડ્યો, તેમ જ શાસનહિત માટે અનેક કાર્યો કરવા માંડ્યા. તેમની વાણી અતીવ મધુર અને પ્રભાવી હતી. વળી તેઓ શ્રી એટલા નમ્ર હતા કે કોઇની સામે સહેજ પણ કડક વલા દાખવતા નહીં. શ્રી ખુંટેરાયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસ પછી શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ, કે જેઓ તેમના ગુરુભાઇ હતા તેમને વડીલ માન્યા. અને તેમના ભક્તિવિનયમાં પાતાની મહત્તા સમજી. શત્રુંજય અંગેની લડતમાં તેઓ શ્રીએ આગવું કાર્ય કર્યું. ભાવનગરમાં સંઘ વચ્ચે ચાલતા ઝગડા મિટાવ્યા. 'જૈનધર્મ પ્રસારક સભા' તથા 'જૈન ધર્મપ્રકાશ' માસિક પણ તેઓ શ્રીની સદ્ભાવનાનું ફળ છે.

પૂજ્યશ્રી દીક્ષા લીધા પછી પંજાબમાં ત્રણ વર્ષ રહ્યા. સં. ૧૯૧૧માં ગુજરાતમાં આવ્યા. પછી પંજાબ ગયા જ નહીં. ગુજરાતમાં ૩૮ ચામાસામાં અડધાઅડધ તા ભાવનગરમાં જ કર્યો. આકીનાં વલ્લભીપુર, પાલીતાણા, અમદાવાદ વગેરે સ્થાને કર્યા. જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી જૈન વિદ્યાશાળા તેમ જ પાઠશાળા માટે ચિંતા સેવ્યા કરી. સં. ૧૯૪૯માં વ્યાધિએ જેર કર્યું. 'અસ્હિંત સિદ્ધ સાહું'ના ધ્યાનમાં વૈશાળ સુદ છની રાતના ૯–૩૦ કલાકે ભાવનગરમાં દેહાત્સર્ગ કર્યો. તેમનાથી દીક્ષિત થયેલા પં. શ્રી ગંભીરવિજયછ, શ્રી ધર્મસ્રિજી (કાશીવાળા), શ્રી વિજયનેમિસ્ર્રિજી આદિ ૧૦ સાધુએા હતા, જેમાં કેટલાક પ્રખર પ્રતાપી મુનિવરા અને સ્રિવરાના સમાવેશ થાય છે. આજે પણ તેઓશ્રીના નામ પાછળ સેંકડા સાધુએાની પરંપરા છે.

(સંકલન : 'શ્રી તપાગચ્છ શ્રમણવટવૃક્ષ 'માંથી સાભાર.)

જેમના પ્રભાવથી જૈનશાસન સાળે કળાએ ખીલેલા સૂર્ય ની જેમ ઝળહળતું : જેમની વ્યાખ્યાનવાણી સાંભળવી એ પણ જીવનના લ્હાવા ગણાતા : ષડદર્શનના તલસ્પર્શી જ્ઞાતા : ન્યાયાંભાનિધિ : કુવાદિતિમિસ્તરણી

પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયાનં દસ્**રીશ્વર**જી (શ્રી આત્મારામજ) મહારાજ

પ્રકાંડ પંડિત પૂ. આત્મારામછ મહારાજ પંજાબ અને ગુજરાતની ધરતી પર લબ્ય અને વિશાળ શાસનપ્રભાવના પ્રસરાવનાર મહાન સાધુ હતા. છેલ્લા બે સૈકામાં થયેલા બહુશ્રુત પ્રભાવક જૈનાચાર્યોમાં આત્મારામછ મહારાજનું સ્થાન મુખ્ય છે. મહાન બુટેરાયછ મહારાજના પ્રથમ બે પ્રખર શિષ્યો–મૂળચંદછ મહારાજ અને વૃદ્ધિચંદછ મહારાજ જેવા જ પ્રખર શિષ્ય તરીકે તેએાશ્રીનું સ્થાન અદિતીય છે.

પ્. આત્મારામછ મહારાજ જન્મે કપ્ર યદ્મક્ષત્રિય જાતિના હતા. તેઓશ્રીના જન્મ વિ. સં. ૧૮૯૨ના ચૈત્ર સુદ ૧ ને મંગળવારે પંજાબમાં છરાનગર નજીક લહેરા ગામમાં થયા હતા. તેમનું જન્મનામ દિતારામ હતું. માતાનું નામ રૂપાદેવી અને પિતાનું નામ ગણેશચંદ્ર હતું. પિતા ગણેશચંદ્ર મહારાજા રાજાજાતસિંહના સૈનિક હતા. લહેરાના જાગીરદાર અત્તરસિંહ શીખ ધર્મ ગુરુ હતા. એમની ઇચ્છા દિત્તાને શીખ ધર્મ ગુરુ બનાવવાની હતી. પરંતુ ગણેશચંદ્ર એકના એક પુત્રને સાધુ બનાવવાની ઇચ્છા ધરાવતા ન હતા. તેથી અત્તરસિંહ તેમને જેલમાં પૂર્યા. જેલમાંથી ભાગીને તે અત્તરસિંહ સામે બહારવટે ચડ્યા. અને એક વખત ઉપરીઓની સાથે ઝપાઝપીમાં ગાળી વાગવાથી મૃત્યુ પામ્યા. પરંતુ દિત્તારામના લલાટે સંસારત્યાગની રેખા લખાયેલી હતી તે તેઓ ભૂંસી શક્યા નહીં. પિતાના મિત્ર જોધમલ એસવાલને ત્યાં ઉછરતા દિત્તાને જૈન સાધુઓનો સંપર્ક થતા રહ્યો. સામાયિક–પ્રતિક્રમણ આદિ ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં રસ પડવા માંડ્યો. આગળ જતાં, લહેરામાં આવેલા એ સ્થાનકવાસી જૈન સાધુઓ–ગંગરામછ મહારાજ અને છવણરામછ મહારાજ–ની છાપ દિત્તાના મન ઉપર અમીટ પડી. એમણે દીક્ષા લેવાના સંકલ્ય કર્યો. જોધમલ એમલાલની નામરછ છતાં દિત્તાને દીક્ષા માટે સંમતિ આપવી પડી. વિ. સં.

૧૯૧૦માં ૧૮ વર્ષની વયે માલેરકાેટલામાં જવણલાલજ મહારાજના હસ્તે દીક્ષા લીધી અને આત્મારામજ નામ રાખવામાં આવ્યું.

પૂ. આત્મારામજી મહારાજ અત્યંત પ્રભાવશાળી યુવાન સાધુ હતા. અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રત્યે તેમને અપાર લાગણી હતી. તેમની ગ્રહણશક્તિ અને સ્મરણશક્તિ અને હતી. રાજની ૩૦૦ ગાથાએો કંઠસ્થ કરી શકતા. અર્ધમાગધી અને સંસ્કૃત ભાષાનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન સંપાદન કરીને આગમના કેટલાક પાઠોના ખાટા અર્થા સુધારવાનું ભગીરઘ કાર્ય તેમના હાથે થયું. આગમના ગુંથા ઉપરાંત વેદા, ઉપનિષદા, પુરાણા, ભગવદુ ગીતા, રામાયણ, મહાભારત, શાંકરભાષ્ય આદિ હિન્દુ ધર્મના, તેમ જ કુરાન અને બાઇબલ જેવા અન્ય ધર્મથાં થોનું તેમણે ઊંડું પરિશીલન કર્યું હતું. આ ઊંડાં અધ્યયનને લીધે, માત્ર ગુજરાત અને પંજાબમાં જ નહિ, પરંતુ રાજસ્થાન અને ઉત્તર ભારતમાં જયપુર, પાલી, જીરા, લુધીયાણા, દિલ્હી, આગ્રા વગેરે સ્થળે જ્યાં જ્યાં વિહાર કર્યો ત્યાં ત્યાં તેમની વિદ્વત્તાની છાપ પડતી રહી. એટલું જ નહિ, <mark>દેશવિદેશમાં</mark> પણ તેઓછી એક મહાન ધર્મવેત્તા તરીકે પ્રતિષ્દિત થયા. ઇ. સ. ૧૮૯૩માં શિકાંગામાં ભરાયેલી વિખ્યાત સર્વધર્મ પરિષદમાં ભાગ લેવા માટે જૈન ધર્મના પ્રતિનિધિ તરીકે પૂજ્ય આચાર્ય પ્રવરને આમંત્રણ મળ્યું હતું. પરંતુ જૈનસાધુ સમુદ્ર પાર જતા ન હોવાથી એ પરિષદ માટે મહવાના સુવાન બેરિસ્ટર શ્રી વીસ્ચ'દ રાઘવજી ગાંધીને તૈયાર કરીને માેકલવામાં આવ્યા હતા. આ માટે તેઓશ્રીએ તૈયાર કરેલા 'શિકાગા પ્રશ્નોત્તર' નામના લાંઘ જૈનધર્મના પાયાના સિદ્ધાંતા પર ઘણા પ્રકાશ પાંડે છે. આ પરિષદમાં પૂ. આત્મારામજી મહારાજ ગયા હાત ते। स्वाभी विवेशन'ह साथै भेणाप थात!

તે સમયે આર્ય સમાજના સ્થાપક દયાન દ સરસ્વતી રાજસ્થાનમાં પધાર્યા હતા. ખંનેને પરસ્પર મળવાની ઇચ્છા હતી. પૂ. આત્મારામજીએ સ્વામી દયાન દ સરસ્વતીને જોધપુરમાં મળવાનું નિમંત્રણ આપ્યું. અને તેઓશ્રી વિહાર કરીને જોધપુર પહોંચ્યા. પરંતુ એ દરમિયાન સ્વામી દયાન દ સરસ્વતીનું અકાળ અવસાન થયું. ધર્મશાસ્ત્રોના આ ખંને પારંગતોનું મિલન તત્કાલીન સમાજ માટે જીદું જ પરિણામ લાવી શક્યું હોત. કારણ કે વિશાળ અધ્યયનને લીધે પૂ. આત્મારામજી મહારાજ ઉદ્ઘરમતવાદી હતા. એટલે પંજાબના લાંબા સમયના વિહાર દરમિયાન તેઓશ્રીએ શુદ્ધ સનાતન જૈન ધર્મનો બાધ આપીને લોકોમાં ફેલાયેલી મૂર્તિ પૂજા આદિની ગેરસમજને દૂર કરી. આ ઉદાર નીતિને લીધે તેઓશ્રી અનેક સમજેપયાંગી કાર્યો સહેલાઇથી કરી શક્યા. પૂ. આત્મારામજી મહારાજ અને શ્રી વિજયાન દસ્તિનો સંયુક્ત પ્રભાવ પંજાબ, રાજસ્થાન, ગુજરાત આદિ પ્રાન્તોમાં એટલા અસરકારક રહ્યો કે બંને સંયુક્ત નામે " આત્માન દ" નામની અનેક શાળાએા, કાલેજો, પાઠશાળાએા, પુસ્તકાલયા, દવાખાનાએા, ધર્મશાળાએા આદિની સ્થાપના થઈ. પંજાબમાં તો જ્યાં જઈ એ ત્યાં 'આત્માન દં'નું જ નામ ગુંજતું હોય!

સં. ૧૯૧૦માં દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી તેઓશ્રી ૧૭ સાધુએા સાથે ગુજરાતમાં આવ્યા ૨૨ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય પછી સં. ૧૯૩૨માં છુટેરાયજી મહારાજ પાસે સંવેગી દીક્ષા લીધી. એ શ્રમણભગવ'તા

જમાનામાં આ એક ઐતિહાસિક ઘટના હતી. સં. ૧૯૩૨નું ચાતુર્માસ ભાવનગર કરીને તેઓશ્રી રાજસ્થાનમાં થઈ પંજાબમાં પાંચ વર્ષ વિચર્ધા ત્યાર ખાદ પાછા ગુજરાતમાં અમદાવાદ, સુરત, રાધનપુર, મહેસાણા, પાલીતાણા આદિ સ્થળાએ ચાતુર્માસ કર્યાં. સમગ્ર જૈનસમાજ પર પૂજ્યશ્રીના ખૂબ જ પ્રભાવ હતા. તેમની મેઘાવી વાણી સાંભળવા માટે ગામ ે ગામ કે લોકો એક ત્રિત થતા. સંઘના—મહાજનના આગેવાના પાંચ-દસ માઈલ સામે જઈને તેઓ શ્રીનું સામેશું કરતા, આની પ્રતીતિ તા તેમને પાલીતાણામાં આચાર્ય પદવી આપવામાં આવી ત્યારે થઈ. એ જમાનામાં પ્રવાસનાં અલ્પતમ સાધના હોવા છતાં, આ પ્રસંગે ગુજરાત, રાજસ્થાન, પંજાબ આદિ પ્રાંતામાંથી, દેશના જુદાં જુદાં નગરામાંથી, પાંત્રીશ હજારથી પણ વધુ માણસા એક ત્રિત થયા હતા. એ પૂજ્યશ્રીની લોકપ્રિયતાના ઉજ્જવળ પ્રસંગ હતા.

તેએાશ્રી પંજાળી, ગુજરાતી, હિન્દી, અર્ધમાગધી, સંસ્કૃત આદિ ભાષા ઉપર ખૂબ જ પ્રભુત્વ ધરાવતા હતા. તેથી અનેક લાંથાના અધ્યયન ઉપરાંત ધર્માશાસ્ત્રાની ચર્ચા કરતા. મહાન ત્ર'થાની સ્થના એ પણ તેમના સાધુજીવનનું <mark>ભગીસ્થ કાર્ય હતું. તે</mark>એાશ્રીએ <mark>લખેલા ત્ર'થામા</mark>ં જૈન તત્ત્વાદર્શ, અજ્ઞાનતિમિરભાસ્કર, તત્ત્વનિર્ણયપ્રસાદ, સમ્યક્ત્વશલ્યોહાર, શ્રી ધર્માવિષયક પ્રશ્નોત્તર, નવતત્ત્વ તથા ઉપદેશભાવની, જૈન મતવૃક્ષ, શિકાગા પ્રશ્નોત્તર, જૈન મત કા સ્વરૂપ, ઇસાઈ મત-સમીક્ષા, ચતુર્થ સ્તુતિનિર્ણય ભાગ ૧–૨; આ ઉપરાંત, તેઓશ્રીએ સ્નાત્રપૂજા, અબ્ટપ્રકારી પૂજા, વીશસ્થાનકપદ પૂજા, સત્તરભેદી પૂજા, નવપદ પૂજા, સંખ્યામાં સ્તવના, પદા અને સજ્ઝાયાની પણ સ્થના કરી છે. આ બધા ગ્રંથામાં તેમણે જૈનધર્મ અને તત્ત્વદર્શનનાં વિવિધ પાસાએાની ઘણી વિગતે છણાવટ કરી છે. આ બધા શ્રંથામાં, તેઓ શ્રીએ જૈનધર્મ વિષે લખેલાં મંથામાં 'જૈન તત્ત્વાદર્શ' નામના એક માત્ર દળદાર મંથ વાંચીએ તાે પણ જૈનધર્મના સમગ્ર સાર એમાં આવી ગયેલા જણાશે. તેઓશ્રીએ એમાં જૈનધર્મની અન્ય ધર્મો સાથે તટસ્થ અને તુલનાત્મક સમીક્ષા કરીને જૈનધર્મની વિશેષતા શી છે તે દર્શાવ્યું છે. 'સમ્યકૃત્વ શલ્યાહાર' નામના ગ્રાંથમાં જૈનધર્મ મૂર્તિ પૂજામાં શા માટે માને છે તે આગમગ્ર થા અને ઇતિહાસમાંથી પૂરાવાએ આપીને સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. હિન્દી ભાષા પર પ્રભુત્વ હોવાથી ઘણી કાવ્યરચનાએ હિન્દીમાં પણ કરી છે. આ પ્રકારતું પૂજાસાહિત્ય હિન્દીમાં આપનાર તેઓશ્રી સર્વ પ્રથમ હતા.

પ્. આત્મારામજી મહારાજ વિદ્વાન હતા તે સાથે વિનયશીલ પણ હતા. જેટલા લેલિપ્રિય અને સન્માનનીય હતા તેટલા લેલિયાહક અને લેલિકાદર ધરાવનાર પણ હતા. આ ગુણેલ વિશે તેમની આસપાસ અનેક પ્રસંગા નાંધાયા છે, જેની સુવાસ ઘણા લાંબા સમય સુધી જૈન શાસનમાં ફેલાતી રહેશે. તેઓશ્રી પાતાનાથી દીક્ષાપર્યાયમાં માટા હાય (પછી લલે પદવીમાં નાના હાય તો પણ) તેમને વંદન કરતા. તેમણે આવા સાધુઓને સન્માન આપવામાં પાતાના આરિત્રને ઉજ્જવળ કરેલું જોઈ શકાશે. વિદ્વત્તા અને વિનયના આ સુધાગને લીધે પૂજ્યશ્રીની પ્રતિષ્ઠા દરેક સમ્પ્રદાયના લાકો પર રહેતી. એટલે જ તે જમાનામાં પંજાબમાં ઉશ્રપણે ચાલ્યા આવતા મૂર્તિ પૂજક અને સ્થાનકવાસી વચ્ચેના દેશ વિખવાદને તેઓશ્રી શમાવી શક્યા. એટલું

જ નહિ, પંજાબમાં જૈન, હિન્દુ, મુસલમાન, શીખ ધર્મો વચ્ચે ચાલતી વિસંવાદિતાને મિટાવી શક્યા; ચારે ધર્મી એા વચ્ચે સુમેળ અને સહકારની ભાવના સ્થાપી શક્યા. અને પરિણામે એમના ભક્તજનામાં માત્ર જૈના જ નહાતા, પરંતુ શીખ અને મુસલમાના પણ તેમના ચુસ્ત અનુયાયીઓ બન્યા હતા. તે જમાનાના ધર્મ ઝનૂની માનસ ધરાવતા લોકામાં આવા એખલાસ સ્થપાય એ નાનીસૂની સિદ્ધિ નથી.

સાઈઠ વર્ષનાં આયુષ્યમાં તેઓશ્રીએ અનેક લગીરથ કાર્યો કર્યાં. લોકોમાં ધર્મ પ્રત્યેની અદ્ભુત જાગૃતિ આણી. શિક્ષણ અને સંસ્કારના ક્ષેત્રે અનેક સમાજેપયાગી કાર્યોની—પ્રવૃત્તિઓની રચના કરી. જ્યાં જ્યાં વિચર્યા ત્યાં ત્યાં વ્યક્તિ, કુટુંખ, સંસ્થા કે સંઘના વ્યક્તિગત કે સામૃહિક પ્રશ્નોનાં નિરાકરણ કર્યાં. એ મહામના સાધુશ્રેષ્ઠ સં. ૧૯૫૩ના ચાતુર્માસ માટે ગુજરાનવાલા (હાલ પાકિસ્તાનમાં) તરફ વિહાર કરતા હતા ત્યાં તેમની તબીયત બગડી. ઉશ્ર વિહાર થઈ શક્યો નહીં. હાંફ ચડવા લાગ્યા. ગુજરાનવાલા પહોંચ્યા. જેઠ સુદ છને દિવસે સાંજે પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી રાત્રે એકદમ ધાસ ચડ્યો. તેઓશ્રી ઊઠીને આસન ઉપર બેઠા. શિષ્યમંડળ દોડી આવ્યું. તેમણે આસન ઉપર બેઠીને ત્રણ વાર 'અર્હન, અર્હન, અર્હન, એન તેઓશ્રીના કર્યો અને બાલ્યા, 'લો ભાઈ, અબ હમ ચલતે હૈ સબ કા ખમાતે હૈં.' અને તેઓશ્રીના ભવ્યાત્માએ નધ્યરદેહ છાડી દીધા.

પૂજ્યશ્રીના કાળધર્મ પામ્યાના સમાચાર જેતજેતામાં સમગ્ર ભારતવર્ષમાં ફેલાઇ ગયા. અનેક સ્થળે તેએાશ્રીની પ્રતિમાની અને પાદુકાની સ્થાપનાએા થઈ. શત્રુંજય તીર્થ અને ગિરનાર તીર્થ પર પણ પૂજશ્રીની પ્રતિમાએ સ્થાપવાના નિર્ણય થયા, એ તેમની અક્ષરકીર્તિનું ઉજ્જવળ દેખાંત છે. તેઓશ્રી પાતાના સમુદાયની ધુરા પ્રિય શિષ્ય શ્રી વલ્લભસૂરિને સાંપતા ગયા. પંડિત સુખલાલજી તેમને અંજલિ આપતાં લખે છે: 'આત્મારામજી પરમ વિદ્રાન હતા, શક્તિસંપન્ન હતા અને તત્ત્વપરીક્ષક હતા. પરંતુ તે બધા કરતાં વિશેષ તો તેઓ ક્રાંતિકારી પણ હતા. એમણે સંપ્રદાયબહતાની કાંચળી ફેંકી દેવાનું સાહસ કર્યું હતું, એ જ બતાવે છે કે તેએા શાંત ક્રાંતિકારી હતા. '

(સંકલન : પ્રા. રમણલાલ ચી. શાહ — 'પ્રખુદ્ધજીવન 'ના તા. ૧–૭–૮૬ના અંકમાંથી સાભાર.)

~ C. PO .

વચનસિદ્ધ વિભૃતિ ઃ હૃદયસ્પર્શા પ્રવચનકાર ઃ ચમત્કારિક ચારિત્રધર પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી વીરવિજયજ ગણિવર્ય

પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજ શ્રી વીરવિજયજ ગણિવર શાંતિની મૂર્તિ સમા હતા. પ્રેરણાતું કેન્દ્રસ્થાન હતા. સુધાગ્યને ધાગ્ય સ્થાને સ્થાપવા પાતાને ઉપાધ્યાયપદે વ્યારૂઢ થવું પડ્યું હતું.

શ્રમણભગવ તા

તેઓશ્રી ભાવનગર પાસેના આડી-પડવાના વતની હતા. ભાવસાર જ્ઞાતિમાં જન્મ્યા હતા. પૃ મુનિવર શ્રી થાભણવિજયજી મહારાજના પરિચયથી વૈરાગ્યવાસિત બન્યા હતા. લગ્ન થયાને થોડા સમય થયા હતા, છતાં સંયમના રાગે પંજાબમાં દીક્ષા લેવા માટે ગયા. પરંતુ સંખંધીઓને ખબર પડતાં પંજાબમાંથી પાછા લઈ આવ્યા. તેમના માતુશ્રીએ કહ્યું કે, 'તું મારે એકના એક પુત્ર છે. મારી સંભાળ કાેણ લે? તારે પુત્ર થાય પછી દીક્ષા લેવી હાેય તાે ખુશીથી લેજે.' વીરજીલાઈએ માતાની આ વાત કખૂલ રાખી.

એક વખત વીરજીલાઈ આઠ આના અને તપેલી લઇ ને ઘી લેવા માટે જતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં એક બ્રાહ્મણે સમાચાર આપ્યા કે, 'વીરજ! તારી વહુએ દીકરાને જન્મ આપ્યા છે.' ખસ, આ સાંલળી હાથમાંની તપેલી અને આઠ આના પેલા બ્રાહ્મણને આપી દીધાં અને કહ્યું કે, 'મારી માતાને કહેં જો કે વીરજી દીક્ષા લેવા ગયા.' આ સમાચાર મળતાં માતાને પણ ખાતરી થઈ કે હવે વીરજી પાછે નહિ આવે.

વીરજીલાઇ સીધા પંજાબ પહેાંચ્યા અંબાલામાં પૂ. આત્મારામજી મહારાજે તેમને દીક્ષા આપી, અને પાતાના શિષ્ય જાહેર કર્યા. દીક્ષા ગ્રહણ કરીને મુનિશ્રી વીરવિજયજી જ્ઞાન–ધ્યાનમાં લાગી ગયા. તેઓશ્રી વ્યાખ્યાન સરસ આપતા. ઉપરાંત, અચ્છા કવિ, ગાયક અને સમર્થ મુનિવર્ય પણ હતા. શુદ્ધ ચારિત્રપાલનના પ્રભાવે તેઓશ્રીના જીવનમાં ચમત્કાર જેવા અનેક પ્રસંગા બનેલા. તેઓશ્રી વચનસિદ્ધ પણ હતા. તે વિશેના એક–એ પ્રસંગા નોંધપાત્ર છે:

તેઓશ્રી ગુરુવર્યો આદિ સાથે સૌરાષ્ટ્રમાં પધારેલા ત્યારે ભાવનગર પાસે સાણાદર ગામે પૂજ્ય મુનિશ્રી દાનવિજયજી મહારાજ (પંજાબી) આદિએ સવારે વિહાર કર્યો અને પાતે નવકારસી વાપરવા રાેકાયા. તેઓશ્રીએ પછી આઠ વાગે વિહાર કર્યો. પૂ. દાનવિજયજી મહારાજ દસ માઈલ ચાલીને કાેળીયાંક પહોંચ્યા, તાે પૂ. વીરવિજયજી ઉપાશ્રયમાં એઠા હતા! શ્રાવકાેએ કહ્યું કે, 'પૂજ્યશ્રી તાે આઠ વાગ્યાના અહીં આવી ગયા છે! તમે કેમ માેડા પડ્યા!' આ સાંભળી બધા આશ્ચર્ય ચકિત થઈ ગયા!

શિહારમાં મૂંગા નામે પાપટ ઉપાશ્રયમાં કામ કરે. એક વખત પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પધાર્યા. પાપટ ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પગ દાબે. પૂજ્યશ્રીએ પૂછ્યું કે, 'કાેણુ છે?' પાપટ મૂંગા હાેવાથી શી રીતે જવાબ આપે? ત્યાં તાે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ બાલ્યા કે, 'અરે બાલ, બાલતાે કેમ નથી?….' અને પાપટ બાલતાે થઈ ગયાે!

એક વખત તેઓશ્રી ખંભાતમાં વ્યાખ્યાન આપી રહ્યા હતા. ત્યાં અચાનક પૂ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પોતાના હાથમાં રહેલી મુહપત્તિ મસળવા લાગ્યા. આ જોઈ ને શ્રાવકેાએ પૂછ્યું, તો કહે, 'ભાવનગર–વડવાના ઉપાશ્રયમાં પાટ સળગતી હતી તે ઓલવી નાખી.' શ્રાવકેા આશ્ર્ય પામ્યા. અને ભાવનગર તપાસ કરાવી તેા ખબર મળ્યા કે તે સમયે પાટ સળગી હતી અને આપાઆપ બૂઝાઇ પણ ગઈ હતી! દીક્ષા પછીના પ્રથમ વર્ષે જ શ્રી રામવિજયજી મહારાજને તેમણે વ્યાખ્યાન કરવાના આદેશ આપ્યા. અને વ્યાખ્યાન સાંભળીને પીઠ થાળડતાં કહ્યું કે, 'તુ અચ્છા વ્યાખ્યાતા હાગા.' આ ભવિષ્યવાણી એટલી બધી સચાટ પુરવાર થઇ કે એમનાં મૂર્તિમત ઉદાહરણ રૂપે આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીધરજી મહારાજનું ચારિત્ર સાક્ષીભૂત છે.

આવા ચમત્કારા પછી તાબહતાબ ત્યાંથી વિહાર કરી જતા!

જન્મ : સં. ૧૯૦૮ : પડવા ગામ (ભાવનગર). દીક્ષા : સં. ૧૯૩૫ અંબાલા (પંજાબ). ઉપાધ્યાયપદ : સં. ૧૯૫૭ (પાટણ). સ્વર્ગવાસ : સં. ૧૯૭૫ (ખંભાત).

(સંકલન : 'શ્રી દાન–પ્રેમ વંશવાટિકા 'માંથી સાભાર.)

સિદ્ધાંત અને સમાચારીની રક્ષા માટે જેઓ જુસ્સાપૂર્વંક ઝઝુમ્યા અને તેથી જ શ્રી જૈનશાસનમાં જેઓ 'સદ્ધર્મસંરક્ષક ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા એવા

યૂ. આચાર્ય દેવશ્રી વિજયકમલસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વર્ત માનમાં વિચરતા માટા ભાગના સાધુસમુદાયના એક પ્રભાવક નાયક તરીકે પૂ. આત્મારામછ મહારાજનું નામ અવિસ્મરણીય રહે તેવું છે. તેઓશ્રીની પાટ પર પણ એવા જ પ્રભાવશાળી પુરુષ થઈ ગયા. તેમનું નામ હતું સહમ સંસંક્ષક પૂજ્ય આચાર દેવ શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરી ધરછ મહારાજ. પૂ. મુનિવર શ્રી લક્ષ્મીવિજયછ મહારાજના શિષ્ય, પૂ. આત્મારામછ મહારાજના પ્રભાવક પટ્ધર અને શ્રી સુધર્માસ્વામી છની હજમી પાટને પોતાના પ્રચંડ ચારિત્રપ્રભાવથી અને નીડર પડકારથી શાભાવી જનારા આ મહાપુરુષ અનેક રીતે પૂ. આત્મારામછ મહારાજના ઉત્તરાધિકારી હતા. કાઈ ની યે શેહમાં નહિ તણાવાની, સત્યના નિરૂપણમાં સિંહ જેવા નાદ જગાવવાની અને નિઃસ્પૃહતાની પરાકાષ્ટાની કળા તેમણે પૂ. આત્મારામછ મહારાજ પાસેથી મેળવી હતી. પણ તપ—ત્યાગની સાધના કરવા નીકળનારને એ પાલવે ખરી ? તેથી તેઓ સ્થાનકવાસી દીક્ષિત બન્યા. આ સંપ્રદાયમાં ત્યાગ હતો, પણ સત્ય નહોતું. તેથી અંતે પૂ. આત્મારામછ મહારાજ સાથે તેમણે પણ સંપ્રદાયત્યાગ કર્યો અને સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારીને મુનિશ્રી કમલવિજયછ બન્યા.

પૂ. કમલવિજયજી મહારાજના લલાટે બ્રહ્મનું તેજ ઝગારા મારતું હતું. તેઓશ્રી માટે લાગે હિન્દીમાં જ બાલતા. અને બાલતા થાડું, પણ નાલિના ઊંડાણમાંથી શબ્દો એવા નીકળતા કે મુમુક્ષુઓ માટે તો એ બાલ માર્ગદર્શક મશાલ બની જતા. લલલલા રાજ-મહારાજાને શરમાવે એવા રૂપના ધારક આ મહાપુરુષ હિંસાના હિમાયતી રાજવીઓ સમક્ષ અહિંસાનો એવા સચાટ અને સજજડ ઉપદેશ આપતા કે સહવતી એને ય ત્યારે એમ થઈ

જતું કે, મહારાજ આ કેટલું બધું કડક સંભળાવો રહ્યા છે! પરંતુ તેએાશ્રીનાં વચનાની ધારી અસર થતી.

પૂ. આત્મારામજી મહારાજની પાટ પૂજ્યશ્રીએ વક્કાદારી અને વીરતાથી દીપાવી. જીવનમાં એવા પ્રસંગો આવ્યા કે જ્યારે કડવા થઈ ને ય સત્યની રક્ષા કરવાના પ્રસંગ ઊભા થયા ત્યારે ઘરના કે પરનાના બેંદ રાખ્યા વિના તેઓશ્રીએ જે શાસ્ત્રચુસ્તતા દાખવી તેના ઇતિહાસ ખૂબ ગૌરવભર્યો છે. ખુમારી, સત્યપ્રીતિ અને પવિત્રતા તો તેઓશ્રીની જ. જીવનનાં છેલ્લાં વર્ષોમાં શહેરમાં રહેવાનું થતાં, ત્યાં થઈ રહેલા મર્યાદાના સાર્વત્રિક લાપ જોઈ ને તેઓશ્રી બાલી ઊઠ્યા કે, 'શહેરી લાગ ચંદન કી ચિતા સે જલાયેંગે, તા લકડી સે જલાનેવાલે ગામડે મૌજાદ હે. મૃત્યુ બિગાડના નહીં હૈ.' અને પૂજ્યશ્રી શહેર છેડીને, ગામડામાં જઈ ને સાધનામાં મગ્ન બન્યા. અંતે એક માટા શહેરની પાસે આવેલા ગામડામાં જ તેમનું જીવન સમાધિપૂર્વક પૂર્ણ થયું. તેઓશ્રીએ શાસનની રક્ષા કાજે પાતાની જાતના વિચાર કર્યા વિના જે ન્યાછાવરી દાખવી તે વિરલ કહી શકાય તેવી હતી. પૂજ્યશ્રીની ટ્રુ'કી વિગતા નીચે પ્રમાણે છે:

જન્મ : સં. ૧૯૦૮ સરસા (પંજાબ), યતિ દીક્ષા : સં. ૧૯૨૦ (પંજાબ), સ્થાનકવાસી દીક્ષા : સં. ૧૯૨૯ જીરા (પંજાબ), સંવેગી દીક્ષા : સં. ૧૯૩૨ અમદાવાદ, આચાર્યપદ : સં. ૧૯૫૭ પાટણ અને સ્વર્ગવાસ : ૧૯૮૩ જલાલપુર (નવસારી).

પોલીસ પટેલમાંથી પલટાયેલાં, પ્રખર વ્યક્તિત્વના ધારક એવા શાસનના સમર્થ સેનાની : સકલાગમ રહસ્યવેદી : જ્યોતિષમાર્ત 'દ મહાપુરુષ પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂ. આત્મારામછ મહારાજના સમુદાયે એકત્રિત થઈ ને શ્રી કમલવિજયછ મહારાજને આચાર્ય પદારૂઢ કરવાના નિર્ણય લીધા અને પાટણમાં એ પ્રસંગ ઉજવાયા ત્યારે શ્રી વીરવિજયછ મહારાજે સૌની ઇચ્છાને માન આપીને ઉપાધ્યાયપદ્દના સ્વીકાર કર્યો હતા. પૂ. આચાર્ય શ્રી કમલસૂરી ધરજ મહારાજની પાટને શાભાવતા પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી વીરવિજયજ મહારાજ સમર્થ મુનિવર્ય હતા. પરંતુ સં. ૧૯૭૫માં તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી બનતાં આ પાટ-પરંપરા પર શ્રી કમલસૂરી ધરજ મહારાજે શ્રી દાનસૂરી ધરજ મહારાજ અને શ્રી લખ્ધિમૂરી ધરજ મહારાજને સ્થાપિત કર્યા.

શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજા અને શ્રીમદ્ વિજયસમગંદ્રસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજા જેવા બે અણુમાલ રતના ઘડવૈયા તરીકે શ્રી દાનસ્ત્રીશ્વરજી મહારાજાએ જૈનશાસનને જે પ્રદાન કર્યું છે તેનું તો મૂલ જ થાય તેમ નથી! શ્રીં ઝુવાડાના વતની આ મહાપુરુષે ૨૨ વર્ષની વધે પૃ. ઉપાધ્યાયજી વીરવિજયજી મહારાજના શિષ્ય બનીને, સંગ્રમ સ્વીકારીને, જ્ઞાન-ધ્યાન

૩૮૦ શાસનપ્રભાવક

અને જય-તપની એવી તો ભીષ્મસાધના કરી અને કરાવી કે આ યુગમાં એક પ્રખર વિદ્વાન, એક ચુસ્ત ચારિત્રપાલક અને ભીમ-કાન્ત ગુણના અનેરા ધારક તરીકે શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજાનાં નામ અને કામ એકી અવાજે વખણાઈ ગયા!

તેઓશ્રી જ્યાતિષ વિષયના અજેડ અભ્યાસી હતા. સકલ આગમાના રહસ્યના વેત્તા હતા. તેથી 'સકલાગમ રહસ્યવેદી ' તરીકે સુપ્રસિદ્ધ અનેલા. આ પુષ્યપુરુષના પ્રભાવ કાઈ એક જ હતા! સાધુસંસ્થા જ્યારે એકાટમાં હતી ત્યારે તેમણે ૧૦–૭૦ શિષ્યોનું સર્જન કર્યું, તે એ વાતની સાક્ષી પૂરે છે કે કઠાર ચારિત્રપર્યાયના સાધક/આરાધકને એવા જ શિષ્યસમુદાય માદી સંખ્યામાં મળી રહે છે.

કાઇપણની ભૂલ થાય તો એની સામે પુષ્યપ્રકાપ ઠાલવવાની જવાબદાની અદા કરનારા અને પછી પાછું એટલું જ વાત્સલ્ય વહાવનારા આ મહાપુરુષે જ્ઞાન અને ચારિત્રનાં એવાં બીજ વાળ્યાં કે, એને વિકસાવનારા એ મહાપુરુષો–શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસ્ર્રીશ્વરજી મહારાજા અને શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસ્ર્રીશ્વરજી મહારાજાના રૂપમાં આપણને મળી આવ્યા! તે સમયે કાઇ પણ ચર્ચાસ્પદ બાબતમાં પ્ દાનસ્ર્રીશ્વરજી મહારાજના બાર પ્રમાણ ગણાતો. આટલી હદ સુધી તેઓશ્રીની પ્રતિષ્ઠા હતી તેના મૂળમાં તેમનું અગાધ જ્ઞાન અને ઊંડી ચારિત્રનિષ્ઠા હતાં. પાટડી જેવા નાનાં ગામને પાતાની સ્વર્ગારાહણસ્મિ દ્વારા ઐતિહાસિક બનાવી જનારા આ મહાત્માની તવારીએા નીચે પ્રમાણે છે:

જન્મ : સં. ૧૯૨૪ ઝીં ઝુવાડા, દીજ્ઞા : સં. ૧૯૪૬ ઘાઘા, આચાર્યપદ : સં. ૧૯૮૧ છાણી અને સ્વર્ગવાસ : સં. ૧૯૯૨ પાટડી.

→ 80008 ← -

વડેાદરા મુનિસ[.]મેલનના માેલા : શાસનહિતૈષી પૂ. આવ્યાર્યા શ્રી વિજયક**મલસ્**રીશ્વરજી મહારાજ

સંવેગી સાધુતાના પાલક પિતા, વડાદરાના મુનિસંમેલનના આદ્ય પ્રેરક અને પ્રમુખ શ્રી વિજયકમલસૂરીધર અમહારાજ જૈનસંઘમાં અનેક રીતે વિખ્યાત છે. તેમના શાસ્ત્રાભ્યાસ, સાધુઓ પરના અદ્વિતીય પ્રભાવ અને શાસનહિત આજ સુધી ચિરસ્મરણીય રહ્યા છે.

મૂળે રાધનપુરના વતની, પણ વર્ષોથી પાલીતાણા આવીને વસેલા કારિયા કુટું બમાં તેમના જન્મ થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ દેવચંદ નેમચંદ અને માતાનું નામ મેઘળાઈ હતું. આ ખાનદાન, આખરૂદાર, રાજ્યમાન્ય અને ગર્ભશ્રીમંત માતાપિતાને ઘેર માં. ૧૯૧૩માં ચૈત્ર સુદ ૩ ને સામવારે ચાથા પુત્ર તરીકે તેમના જન્મ થયા. તેમનું સંસારીનામ કલ્યાણચંદ્ર હતું. કલ્યાણચંદ્રના અલ્યાસ ભાવનગરમાં થયા. ભાષામાં તેઓ ખૂબ જ હાંશિયાર હતા. તેમની વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જ સાં. ૧૯૨૭ના જેઠ વદ પાંચમને દિવસે પિતાનું અવસાન થયું. ત્યાર પછી ભાઇની પ્રેરણાથી ધમેના રંગ લાગ્યા. દિવસે દિવસે ધર્મના રંગે રંગાવા લાગ્યા.

થાંડા સમય વીત્યા ત્યાં તેમના ભાઈ-ભાસી મૃત્યુ પામ્યાં. આ દુ:ખદ બનાવથી તેમના આત્મા પૂર્ણ પણે વૈરાગ્ય તરફ હળી ગયા. આ વૈરાગ્ય રૂપી વેલ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજના સમાગમ રૂપી અમૃત મળતાં પાંગરતી ચાલી. અને વિ. સં. ૧૯૩૬ના વૈશાખ વદ ૮ને દિવસે અમદાવાદ પાસેના ગામે દીક્ષા ચહ્યુ કરી અને તપાગચ્છાધિપતિ શ્રી મૂળચંદ્રજી મહારાજના શિષ્ય શ્રી કમલવિજયજી તરીકે જાહેર થયા. તેઓશ્રીને સં. ૧૯૩૭ના કારતક વદ ૧૨ને દિવસે વડીદીક્ષા અમદાવાદ મુકામે આપવામાં આવી.

મુનિશ્રી કમલવિજયજીએ સમર્થ ગુરુવર્ષ સાથે રહીને શાસ્ત્રોના અભ્યાસ શરૂ કર્યા. અને એક યા બીજા સાધુવર્ય પાસે રહી ન્યાય, બ્યાકરણ, કેાલ, કાબ્ય આદિના અભ્યાસ પૃરા કર્યા. 'સ્ત્રસિદ્ધાંત 'ના જાણકાર શ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજ પાસેથી આગમા પ્રાપ્ત કરી લીધાં. વિ. સં. ૧૯૪૬માં શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ કાળધર્મ પામતાં સમુદાયની સગવડ સાચવવા યોગોદ્રહન કરીને તેઓશ્રી સં. ૧૯૪૭ના જેઠ સુદ ૧૩ના દિને પંન્યાસપદથી અલંકૃત થયા. પરંતુ પૂજ્યશ્રીની કિયાશીલતા અને વિદ્વત્તાથી આખા જૈનસમાજ મુગ્ધ બની ગયા હતા; તેથી તેઓશ્રીને અમદાવાદમાં ૧૦–૧૨ હજારની માનવમેદની વચ્ચે સં. ૧૯૭૩ના મહા સુદ દ ને રવિવારે આચાર્ય પદવીથી વિભૂષત કરવામાં આબ્યા.

ત્યાર બાદ, ઠેર ઠેર વિહાર કરતાં કરતાં પૂજ્યશ્રી ઉપદેશ આપતાં કે, માનવસમાજનાં દુ:ખ દ્વર કરવા માટે જૈનોના અહિંસાધર્મ જ વધારે અનુકૂળ છે. તેઓશ્રીએ ઘણી જગ્યાએ ઝગડાએ મિટાવ્યા હતા. વહાદરામાં શ્વેતાંબર શ્રમણસંઘનું સંગઠન તેમનાની થયું હતું. પ્રખર વિદાભ્યાસી હોવા છતાં સમાજમાં શાંતિ માટે હૃદયપૂર્વ ક પ્રયત્ના કરવામાં શિથિલતા દાખવતા નહીં. તેથી પૂજ્યશ્રી જયાં જયાં જતાં ત્યાં ત્યાં શાંતિના પરિચય થતા. આ કાર્ય માટે તેઓશ્રી સતત પરિશ્રમ કરતા. 'ઊઠા, જાગા અને મંબિલે પહોંચા નહીં ત્યાં સુધી વણુઅટકી કૂચ ચાલુ રાખા.' એ ધ્યેયમંત્ર તેમના ચારિત્રમાં ચરિતાર્થ થયા હતા.

પૂજ્યશ્રીએ પ ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં, દ પાલીતાણામાં, પ સુરતમાં, ૩ વડાદરામાં. ૨ પાટણમાં, ૨ કપડવંજમાં અને ધારાજી, મહેસાણા, ચાલુસ્મા, ઊંઝા, લીંબડી, વડવાણ, પાદરા, મુંબઈ, પૂના, ધેવલા, બુરાનપુર, ડેલાઈ, બીજાપુર, ખેડા આદિ શહેરામાં એક એક ચાતુર્માસ કર્યા હતા. વડાદરા મુકામે ભરાયેલા મુનિસ મેલનના પ્રમુખપદે રહીને સાધુસમુદાયની શુદ્ધિ માટે અભૂતપૂર્વ ઠરાવા કર્યા હતા. એક મહાન દીઈદરી મહાત્માઓમાં આજે પણ તેઓશ્રીની ગણના થાય છે.

સં. ૧૯૭૮માં વૈશાખ સુદ ૧૦ના તેઓશ્રીએ સુરતમાં સ્વહસ્તે ૫ં. આણું દસાગરજીને આચાર્ય પદ આપ્યું. ત્યાંથી વિહાર કરી ખારહાલી ૫ધાર્યા. આસો સુદ ૮ને દિવસે ઇન્ફલ્યૂએન્જ થવાથી તબીયત કથળી અને આસો સુદ ૧૦તા દિવસે પ્રતિક્રમણ કરતાં સ્વર્ગ ગમન કર્યું.

ध्यक्षचर्य नी निष्ठा અને तपे।धर्भ नी तेજસ્વિતા ધારણ કરનારा નવયુગ – પ્રવર્ત ક, શાસ્ત્રવિશારદ

પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સૂરીશ્વરજી (કાશીવાળા) મહારાજ

પ્રાકૃતિક દેશ્યાથી નયનસ્ય મહુવા નગરીમાં 'શ્યામવચ્છ' જેવા પવિત્ર ખાનદાન કુળમાં રામચંદ્ર શેઠ અને કમળા શેઠાણી ઉદાર, સરળ, શીયળસંપન્ન અને જૈનધર્મના રંગે રંગાયેલાં રહેતાં. સત્યસ્તિ કુટું છામાં ચારિત્રશીલ સતાના જન્મે છે અને સ્વ—પરના કલ્યાણમય કાર્યો કરીને જગતને ઊદ્વીગામી બનાવે છે. આવા એક પુષ્યશાળી દંપતીને ત્યાં પૃત્યશ્રીના જન્મ થયા હતા. જન્મનામ મૂળચંદ હતું. આળપણુથી ધર્મ પ્રત્યે વિશેષ રુચિ ધરાવતા મૂળચંદને શાળાના શિક્ષણમાં ખહુ રસ પડ્યા નહીં, એટલે પિતાએ દુકાને બેસાડી દીધા. વેપાર—ધંધા કરતાં કરતાં મૂળચંદ સફાને સ્વાઉ ચડી ગયા. એમાં એક વાર માટી ખાટ ખાધી. પિતાએ દપેકા આપ્યા. આ આઘાતથી મૂળચંદની વૈરાચ્યવૃત્તિ જાગી ઊદી. તે ભાવનગર આવ્યા ત્યાં પૃ. શ્રી વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજના વ્યાખ્યાન શ્રવણના અવસર પ્રાપ્ત થયા. મૂળચંદ મુનિવર્ય શ્રીની વાણીથી અત્યંત પ્રભાવિત થયા. તેણે દીક્ષા લેવાના અટલ નિર્ધાર કર્યા. પૃ. શ્રી વૃદ્ધિવિજયજી મહારાજ પાસે દીક્ષા લઈ મુનિ ધર્મ વિજયજી અન્યા.

સંસારી જીવનની તહેકી–છાંયડીમાંથી મુક્ત થયેલાં પુજયશ્રીએ સંયમજીવન સ્વીકારીને નિશ્રય કર્યો કે ગુરુદેવનાં ચરણાની સેવા કર્યા વિના સૂવું નહીં; પઠનપાઠન અને દીક્ષાપાલનમાં નિરૂદ્યમી અને નિરૂત્સાહી થવું નહીં; અસંયમનાં સ્થાનાે ઉપસ્થિત કરવાં નહીં; ટુંકી દૃષ્ટિને સ્થાને જૈનશાસનને વિશાળ પરિપ્રેક્ષ્યમાં જેવાની પ્રવૃત્તિએા ચલાવવી. આવા નિષ્ઠાવાન નિર્ણયોથી -તેંચ્યા બહુ જ દૂંકા ગાળામાં ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, કોવ ઉપરાંત આગમના અઠંગ અભ્યાસી <mark>અની રહ્યો. સમાજમાં દીઈ</mark> દબ્ટિ ધરાવતા દિગ્ગજ પંડિતાે તૈયાર કરવાને ઈરાદે, અત્યાંત પરિશ્રમ વેઢીને, કેટલાક વિદ્યાર્થી એા અને મુનિરાજોને સાથે લઈ જઈને ખનારસ (કાશી)માં પુષ્યપવિત્ર ' શ્રી ચશોવિજયછ મહારાજ 'ના નામે સ'સ્કૃત પાઢશાળા સ્થાપી. ગ્યા પાઠશાળામાં સર્વ પ્રકારનાે વ્યવસ્થિત અભ્યાસ આરંભાયાે. તદુપરાંત, પ્_જયશ્રીના અથાક પ્રયત્નાથી વ્યાકરણ, કાવ્ય, ન્યાય, કાષ આદિ ગ્રંથા અને વિશેષાવશ્યક જેવા આગમિક ગ્રંથાનું પ્રકાશન થયું. આ ગ્ર'થા વિના મૂલ્યે ભારતમાં અને પાર્શ્વાત્ય દેશામાં માેકવવામાં આવ્યા. આમ, તેઓશ્રીના વરદ્ હસ્તે જૈનશાસનની અભૂતપૂર્વ સેવા થઈ, એટલું જ નહિ; પણ પૂજ્યશ્રીએ પ્રગટ કરેલાં આ ગ્રંથાનાં વિવરણાએ પણ સાહિત્યક્ષેત્રે અદ્ભુત પ્રભાવ પાથર્યો. દા. ત. ન્યાયના ગ્રંથા શાંકરભાષ્યના ભક્તાએ જેયા ત્યારે ખબર પડી કે મહાવીરસ્વામીના સ્યાદ્વાદ સંશયવાદાત્મક નથી, પણ નિર્ણુધાત્મક સત્ય છે. પારસ્પરિક કલેશા અને મિશ્યા વાગ્યુદ્ધો સમાવવા માટે સર્વ⁹થા સક્ષમ છે. તે જ પ્રમાણે, આગમિક ગ્રંથોને જોયા પછી પંડિતાને ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયની મર્યાદાના ખ્યાલ આવ્યા.

શ્રમણભગવ તો

પૂજ્યશ્રી શાસ્ત્રાની ચર્ચા-વિચારણા, વાદ-વિવાદ અને નૂતન અર્થાંઘટના કરવામાં પાર'ગત હતા. પરિણામે, તેઓશ્રી સામે કાેઇ વિરાધ ટકી શકતા નહીં. અંગ્રેજ રાજ્યમાં ગાેરાએ ચામડાના ખૂટ પહેરીને આબુના જૈન મ'દિરામાં જતા. એ બાબત ડાે. થાેમસના માધ્યમથી લંડનની પાર્લામેન્ટ સાથે પત્રવ્યવહાર કરીને પૂજ્યશ્રીએ આ દુર્વતેન બંધ કરાવ્યું હતું. આ પ્રસ'ગાે તેમની તેજસ્વી પ્રતિભાના સાક્ષી બની રહ્યા છે.

વ્યક્તિત્વ સો ટચનું સોનું બન્યા વગર વક્તૃત્વમાં પ્રભાવકતા, હિમકામિકા અને મધુરતા આવતા નથી. પૃ. શ્રી વિજયધર્મ સૂરી ધરજીના વ્યક્તિત્વમાં પણ ગુરુદેવના આશીર્વાદ હતા; પ્રદ્વાચર્ય ધર્મની નિષ્કા હતી; ઉદ્યાડાં પુસ્તક જેવું સર્વા શ્રા નિર્દાભ જીવન હતું. જગડુ શાહના અન્નભંડારાની જેમ પૃજ્યશ્રીનાં જીવન-કેવન પણ અન્ય જીવા માટે ખુલ્લાં હતાં. આંખામાં સમતારસ હતા. કાન અન્યનાં દુઃખદર્દ સાંભળવાં તત્પર હતાં. ચરણ ગમે તે સ્થળે અને સમયે ધર્મા પદેશ કરવા માટે સદા તૈયાર રહેતાં. વેદ-વેદાંત-ઉપનિષદ્-ભગવદ્ગીતા-મહાભારત આદિ અંથામાંથી શ્લોકા ટાંકતા જઈ વ્યાખ્યાન આપતા. આચાર્ય શ્રીની દલીલા શ્રોતાવર્ગને ખહુ સરળતાથી સમજાઈ જતી. આવા વક્તવ્ય-કૌશલ્યને લીધે તેઓશ્રી માંસાહાર-વિરાધી ચળવળને સફળ બનાવી શકયા હતા. કીડાઓના સંહારથી બનતાં રેશમનાં વસ્તોના ત્યાગ કરી, શુદ્ધ ખાદી પરિધાન કરવાના પ્રચાર કર્યો. પૃજયશ્રીના આ અભિયાનાએ જૈનશાસનમાં નવી હવાના સંચાર કર્યો.

દીક્ષાપર્યાય દરમિયાન સીમિત પ્રદેશોમાં જ વિહાર કરીને પૂજ્યશ્રી અટકયા નહાતા; પરંતુ બંગાળ, બિહાર, આસામ, ઓરિસા, ઉત્તર પ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ, મારવાડ, ખાનદેશ, વિદર્ભ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર આદિ પ્રાન્તામાં વિહાર કરીને જૈનધર્મ પ્રત્યેના વિધર્મા ઓના અજ્ઞાન—ગેરસમજને દૂર કર્યાં હતાં. એવા એ અહિંસા, સંયમ અને તપાધર્મના આચારક અને પ્રચારક પૂજ્યશ્રીએ સં. ૨૦૩૩ના ભાદરવા સુદ ૧૪ ને દિવસે શિવપુરી મુકામે દેહ છાડ્યો, ત્યારે ગામેગામના શ્રાવકા શાકમગ્ર બની ગયા હતા. પૂજ્યશ્રી પાછળ અગણિત ગુણાનુવાદ સભાએ થઇ હતી. આજે પણ તેઓશ્રીના શિષ્ય—પ્રશિષ્ય સમુદાય દ્વારા શાસનના નૂતન અભિગમાના પ્રચાર—પ્રસાર થતા રહે છે.

(સંકલન : પં. શ્રી પૂર્ણાનંદવિજયજ મહારાજ ' કુમારશ્રમણ 'ના લેખને આધારે સાભાર.)

જેમણે દેર દેર ધર્મ પ્રભાવનાનાં ધાડાપૂર વહાવ્યાં : ઓળી–ઉપધાન જેવાં માંગલિક કાર્યોની પ્રેરણા આપી : આગમાહારકશ્રીને દીક્ષા આપનાર આગમજ્યોતિર્ધર

પૂજ્ય મુનિપ્રવર શ્રી ઝવેરસાગરજ મહારાજ

શ્રી તપાગચ્છની તેજસ્વી અને પ્રાહ્યુવાન શ્રમણપર પરામાં પૂજ્યશ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજનું નામ સાદર સ્મરણીય રહેશે. શુદ્ધ ચારિત્ર અને પ્રગાઢ શાસનપ્રીતિ સાથે શાસનનાં સાતે ક્ષેત્રોમાં નક્કર અને કાયમી અપ શુને મહાપુરુષાના માપદ'ડ તરીકે સ્વીકારીએ તા તપાગચ્છની સાગરશાખાના પૂજ્યપાદ મુનિપ્રવર શ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજ પણ નિઃશ'ક એક શ્રેષ્ટ શ્રુત–સ્થવિર શ્રમણરત્ન હતા.

આ ચરિત્રનાયકના જન્મ ઉત્તર ગુજરાતના મહેસાણામાં સં. ૧૮૯૯માં થયા. સં. ૧૯૧૨માં પૃ. શ્રી ગૌતમસાગરજી મહારાજના મહેસાણાના ચાતુર્માસ વખતે તેઓ તેમના સંપર્કમાં આવ્યા; અને એ સમાગમે સંયમ તરફ વળ્યા. અમદાવાદમાં સં. ૧૯૧૩માં માગશર સુદ ૧૧ને દિવસે ભાગવતી દીક્ષા લીધી. સં. ૧૯૨૭માં પ્રથમ ચાતુર્માસ સ્વતંત્રપણે પાટ્ણમાં કર્યું.

પૂર્વજન્મની વિશિષ્ઠ આરાધનાને અળે, દીક્ષા થઈ ત્યારથી પૃજ્યશ્રીએ પ્. ગુરુદેવની નિશ્નામાં આત્રથક અધ્યયન અને ક્રિયાઓ સાથે સંયમની ઝીણવટલરી જયણાની બાબતમાં ઊંડી સમજણ સાથે નિપુણતા મેળવી. અન્ય ગુરુઅં ધું એમ સાથે સૌમનસ્ય ભાવે યથાચિત વિનય મર્યાદાથી વર્ષિને સામુદાયિક જીવનના આદર્શ સંસ્કારોને જીવનમાં સ્થાપિત કર્યા. એમનાં સંયમ, શીલ, ચારિત્ર, ત્યાગ, તપ અને ધર્મ પ્રવૃત્તિઓના પ્રભાવે પૃષ્યવાન આત્માઓનું આકર્ષ શુકેન્દ્ર બની રહ્યા. ગુજરાતનાં નાનાંમાટાં ગામામાં વિચરના દરમિયાન પોતાની પ્રતિભાશાળી પ્રવચનશૈદીથી અનેક પૃષ્યાતમાનાં હૃદયમાં પ્રેરણાઓ ઉપજાવી શક્યા. એમ કહેવાતું કે પૃજ્યશ્રી ઉપર મૂળચંદજી મહારાજના ચાર હાથ હતા. સં. ૧૯૨૮માં પાટણમાં શ્રી રત્તસાગરજી મહારાજને દીક્ષા આપી સર્વપ્રથમ શિષ્ય બનાવ્યા. તે જ વરસે પ્. ગચ્છાધિપતિની આજ્ઞાથી માળવા તરફ વિહાર કરી ધર્મ પ્રભાવનાનાં ઘાડાપૂર વહાવ્યાં. સં. ૧૯૨૯માં રતલામમાં ચાતુર્માસ વખતે આચારશુદ્ધિ પર વ્યાખ્યાનમાળા આપી. સં. ૧૯૩૦માં પણ ત્યાં જ ચાતુર્માસ કરી લોકોમાં ધર્મ ભાવનાની વૃદ્ધિ કરી. મહીદપુરમાં ભવ્ય અધ્યાહ્યનિકા મહાત્સવ કર્યો. એ જ સમયે સનાતન ધર્મ પર આઠ દિવસની જાહેર વ્યાખ્યાનમાળા યોજી.

સં. ૧૯૩૧માં સેમલીયા જૈન સંઘ સાથે અને મક્ષીજી તીર્થ સંઘ સાથે મક્ષીજી તીર્થમાં, મંગળપ્રવેશ કર્યો. મક્ષીજીમાં અઠ્ઠમની આરાધના પૂર્ણ કરીને ઉજ્જૈન તરફ વિહાર કર્યો. ઉજ્જૈનમાં સ્થાનકવાસી સાધુએ સાથે પ્રભુપૂજાની આવશ્યકતા પર ચર્ચા કરી. ફાગણુ ચામાસી ઇંદારમાં, ચેત્રી એાળી ઇંદારમાં, અને ત્યાંથી સં. ૧૯૩૨માં રતલામથી કરમદી તીર્થે ધર્મપ્રભાવના કરી બદનાવરમાં પ્રવેશ કર્યો. સં. ૧૯૩૩માં મહીદપુરમાં વિધિપૂર્વ પાંચ આગમાની વાચનાનું

શ્રમણભગવ'તા ૩૮૫

મ ગળાચરણ કર્યું. તે જ વર્ષમાં મહા સુદ પાંચગથી શ્રી આચારાંગસૂત્રથી ૧૧ અંગની વાચના શરૂ કરી. ચૈત્ર માસમાં ભગવતીસૂત્રની પણ શરૂઆત કરી. સં. ૧૯૩૪માં ઉદયપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાંથી કેશરિયાજમાં જૈન–જૈનેતરાના મેળાની સ્થાપના કરી. ચાતુર્માસ પછી ભીલવાડા તરફ વિહાર કર્યો. સં. ૧૯૩૫માં કાનાડમાં જાહેર વ્યાખ્યાના આપ્યાં અને 'અમારિપ્રવર્તન' માટે વ્યથાંગ પ્રયત્ના કરી સફળતાને વર્યા. સં. ૧૯૩૬માં જિનેન્દ્રભક્તિ મહાત્સવ માટે ઉદયપુરમાં પધાર્યા. ત્યાંના જ્ઞાનભાંડારા વ્યવસ્થિત કર્યા. ત્યાં ચાતુર્માસ કરી પર્યુષણ પર્વની અપૂર્વ આરાધના અને નવ છેહતું ઉજમારાં આદિ દ્વારા જૈન ધર્મ ના જયજયકાર વર્તાવ્યો. સં. ૧૯૩૭માં ગાહીજી મહારાજ દેરાસરના જર્ણો દ્વાર થયા. ચૈત્ર-આસાની આયં ળીલની ઓળી માટે શ્રી વર્ધમાન તપ કાયમી ખાતું પુજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી સ્થાપવામાં આવ્યું. સં. ૧૯૩૮માં આહડ, મેવાડ, ચિતાેઢ વગેરે સ્થળે વિહાર કરતાં કરતાં ઉદયપુરમાં ચાતુર્માસ માટે પ્રવેશ કર્યો. સં. ૧૯૪૦માં રાણકપુર તરફ વિહાર કરી પંચતીથી ની યાત્રા કરી. સં. ૧૯૪૦માં ઉદ્દયપુરમાં ચાતુર્માસ કર્યું. સં. ૧૯૪૧માં કેશરિયાજી, લુણાવાડા, કપડવંજ, બાલાસિનાર વગેરે સ્થળાએ જિનેન્દ્રભક્તિ-મહાત્સવા યાજ્યા ઠેર ઠેર જાહેર વ્યાખ્યાનામાં સ'સારમાં ધર્મ અને તેની ભેદરેખા જણાવીને, ળધાં ભારતીય દર્શ ના તત્ત્વદર્શ નની ભૂમિકાએ એક છે એ વાત સચાટતાથી પુરવાર કરી. સનાતનીઓની માન્યતાના આધાર રૂપ વેદાે-ઉપનિષદાના આધારે મૂર્તિ પૂજા યથાર્થ છે એ વાદ પ્રતિપાદિત કર્યો. સં. ૧૯૪૨માં ઉદયપુરમાં ચાતુર્માસ વખતે શ્રી સિદ્ધાચલ મહાતીર્થના રખાપા કુંડ માટે માટી રકમ એકત્ર કરાવી. ઉદયપુરમાં સમસ્ત જિનાલયાની ચૈત્યપરિપાટીની શરૂઆત કરાવી. ઉપધાન તપના લ્હાવા લેવા સુંદર ભાવાલ્લાસ ઊભા કર્યો. નવપદની ચાળીની સામૃહિક આરાધના આદિ અનેક ધર્મમાંગળ કાર્યો થયાં. સં. ૧૯૪૩માં પૂજ્યશ્રીની વૈરાગ્યઝરતી વાણીથી પાંચ બહેનાનાં હૃદયમાં સંયમની ભાવના જાગી. સં. ૧૯૪૫માં ભાવનગરમાં પ્રવેશ કર્યી. ત્યાંથી પાલીતાણા, બાટાદ, લીમડી આદિ સ્થળાએ જૈનધર્મના જયજયકાર પ્રવર્તાવ્યાે.

સં. ૧૯૪૮ના માગશર સુદ મૌન એકાદશીએ લીમડીમાં પૂજ્યશ્રી કાળધર્મ પામ્યા. શાસનનાં અનેકવિધ મંગળ કાર્યો કરનારા એ ગુરુદેવશ્રીને કોટિ કોટિ વંદના!

શાંતિ અને સ્નેહના વિશાળ વડલા સમા શ્રમણરત્ન : સંયમમૂર્તિ પૂજ્ય શ્રી જીતવિજયજી દાદા

કચ્છની ખમીરવંતી ધરતી સંતો અને સતીઓને જન્મ આપીને પોતાનું ગૌરવ વધારતી રહી છે. એ પ્રદેશમાં ભચાઉ તાલુકામાં મનક્શ ગામ છે. મનક્શમાં ઉકા શેઠ અને એમના ધર્મપત્ની અવલબાઈ રહે. એ ધર્મ પ્રેમી દંપતીને ત્યાં વિ. સં. ૧૮૯૬ના ચૈત્ર સુદ ખીજને દિવસે એક પુત્રસ્તનો જન્મ થયા. કાેઈ ગૌરવપૃર્ણ ભાવિના સંકેત હાેય તેમ તે પુત્રનું નામ જયમલ્લ રાખ્યું. ધર્મ અને વિદ્યાભ્યાસના સંસ્કારામાં ઊછરતાં જયમલ્લના જીવનમાં ૧૨ વર્ષની ઊગતી વધે એક એવા વળાંક આવ્યો કે એણે તેની જીવનસરિતાના પ્રવાહ બદલી નાખ્યા. આ વળાંક હતા પીડાકારી, પણ તેના અંત આવ્યા સુખાકારી. આ ઉંમરે જયમલ્લને આંખના દુઃખાવા થઇ આવ્યા. અનેક ઉપચારા કર્યા છતાં ચાર ચાર વરસ સુધી એકધારા દુઃખાવા સહન કરવા પડ્યો. અંતે જયમલ્લે ધર્મનું અમૃતમય શરાશું લીધું, અને મનામન નિશ્ચય કર્યો કે, જો આ દર્દ મઠી જશે તા મારું જીવન સાધુપણામાં વિતાવીશ. આ સમયે જયમલ્લની ઉંમર, ભાગવાસનાના ભારીંગા કૂંકાડા મારવા લાગે છે એ, સાળ વરસની હતી. છતાં આ સંકલ્ય અજય હતા. અને એના અંજામ પણ અજય જ આવવાના હતા!

સમયના વહેવા સાથે જયમલ્લનું યૌવન પાંગરતું જતું હતું; તેની કાયા વિકસતી જતી હતી, ખુદ્ધિ તેજસ્વી ખનતી જતી હતી. એટલે સ્વાભાવિક જ માતાપિતાએ લગ્નના લ્હાવા લેવાના વિચાર કર્યો. પરંતુ તેઓને કચાં ખબર હતી કે જયમલ્લનું હૃદય તો કચારનું ત્યાગના માર્ગ લઈ છેઠું હતું! જયમલ્લને આ વાતની બાળુ થઈ ત્યારે અંતરથી વૈરાગી વ્યક્તિને શાલે એવી શાંતિ અને સ્વસ્થતાથી તેલું માતાપિતાને દીક્ષા લેવાની પ્રતિજ્ઞાની વાત કરી. લાગણીમય શખ્દોથી કરેલી વાતને લઈ, માતાપિતાએ પણ જયમલ્લની ઇચ્છામાં પાતાના મનના લ્હાવાઓને વિલીન કરી દીધા; અને પાતાના કળતારક પુત્રની ધર્મ ભાવનાના વ્યવ ઊંચા લહેરાતા રહે તેમાં સહયાગ આપવાનું નક્કી કર્યું. જયમલ્લને દીક્ષા લેવાની અધીરાઈ વધતી જતી હતી. તેને હંમેશા એમ જ થયાં કરતું હતું કે સર્વસંગ અને સર્વસંગ્રહના સર્વથા પરિત્યાગ કરવાની એ મંગળ ઘડી કચારે આવશે ? એમ કરતાં, ૨૪ વર્ષની ઉંમરે તેણે માતાપિતા સાથે શત્રું જય મહાતીર્થની યાત્રાએ જવાના નિર્ધાર કર્યા. આજવન પ્રદ્માર્ચમ પાલનનાં દુષ્કર વર્તના સ્વીકાર કર્યા. સંસારમાં રહેવા છતાં જળકમળવત્ નિર્લેપ રહેવાના આરંભ કર્યા. પરંતુ, સંસારત્યાગ અને સંચમસ્વીકારની ધન્ય ઘડી આવતાં ખીજાં પાંચ વર્ષ પસાર થઈ ગયાં.

એવામાં એક વાર સુવિહિત સંત પૂ. મુનિપ્રવર શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ મુનિવરા સાથે કચ્છના આડીસર ગામમાં પધાર્યા. તેમનાં દર્શન અને સત્સંગથી જયમલ્લના મનના મારેલો નાચી ઊઠચો! તેણે ગુરુદેવને ચરણે જીવન સમર્પિત કરવાની ભાવના દર્શાવી. અને તેમણે સં. ૧૯૨૫ના અક્ષયતૃતીયાના મહા પર્વના દિવસે પોતાના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા આપી અને મુનિશ્રી જીતવિજયજી નામ આપ્યું. આ દીક્ષામહાત્સવ વખતે છે ચમત્કારા થયા: જે કૂવાના પાણીથી જયમલ્લે છેલ્લું સ્નાન કર્યું હતું તે કૂવાનું પાણી મીઠું થઇ ગયું! અને જે જાર્ણ રાયણના વૃક્ષ નીચે દીક્ષાક્રિયા થઇ તેને ફરી ફળ આવ્યાં! આ જોઇને જયમલ્લના આત્મા પાતાના મનારથા ફળ્યાના અપૂર્વ આનંદ અનુભવી રહ્યો.

સંયમયાત્રામાં અપ્રમત્તભાવે વિચરવાના નિર્ણયવાળા મુનિશ્રી જીતવિજયજી મહારાજ ત્યાગ–વૈરાગ્યની મૂર્તિ સમા ગુરુદ્દેવની પ્રેરક છત્રછાયામાં દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર રૂપી રત્નત્રયીની ઉત્કટ આરાધનામાં મન–વચન–કાયાથી પરાવાઇ ગયા. પૃ. ગુરુદેવની સેવા–સુશ્રુષામાં અને શ્રમણભગવ તાે

સંયમ સાધનામાં સહેજે ઊલ્યુપ ન આવે તેની સતત કાળજી રાખતા. મુનિરાજ અધ્યયન— તપમાં આગળ વધતા રહ્યા. ગુરુનિશ્રાના લાભ નિરંતર પામવા માટે તેઓશ્રીએ વિ. સં. ૧૯૨૫ થી ૧૯૩૭ સુધીનાં તેર ચામામાં પૃ. ગુરુદેવ સાથે કચ્છ, ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રનાં જુદાં જુદાં શહેરામાં કર્યાં. સં. ૧૯૩૮ના વૈશાખ સુદ ૧૧ના તીર્થપ્રવર્તનના શુભ દિવસે કચ્છના પલાંસવા ગામે ગુરુમહારાજના સ્વર્ગવાસ થતાં મુનિ જીતવિજયજી કેટલાક વખત ઘરી શૂન્યતા અને તીત્ર એકલતા અનુભવી રહ્યા. પરંતુ સંસારી ભાવા અને કર્મની ગતિઓને એહળખનાર આ સંયમશીલ મુનિએ થાહા જ સમયમાં સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરી અને પછી ૪૨ વર્ષ સતત—અવિરામ શાસનસેવામાં વીતાવ્યાં.

આત્મશુદ્ધિ માટે અનેક પ્રકારની નાનીમાટી તપસ્યાઓ કરતા રહી તેઓશ્રીએ અનેક સ્થળોએ ચાતુમાંસ કરીને અને અનેક તીર્જભૂમિની યાત્રા કરીને સમાજમાં ધર્મ જાગૃતિ લાવવાના પ્રશસ્ય પ્રયત્ન કર્યો. માળાપને પોતાનાં નળળાં સંતાના પર વિશેષ પ્રીતિ હોય તેમ પૃ. જીતવિજયજી દાદાને કચ્છના અને ખાસ કરીને વાગટના પછાત કે આછા ધર્મ સંસ્કારા ધરાવતા પ્રદેશ પ્રત્યે વિશેષ લાગણી હતી. તેથી, પોતાના પંચાવન વર્ષના લાંબા દીક્ષાપર્યાયના અડધાથી પણ વધુ, ૩૦ જેટલાં ચામાસાં કચ્છ–વાગડમાં જ કરીને તેના ઉત્થાન માટે પ્રયત્નશીલ રહ્યા હતા. તેઓશ્રી સાચા અર્થમાં વાગડના ઉદ્ધારક હતા. તેથી તેમના આજ્ઞાવતી સાધુ–સાધ્વીઓની પરંપરા આજે પણ 'વાગડવાળા' તરીકે ઓળખાય છે.

અરે, એટલું જ નહિ, પોતાની વચેલ્વૃદ્ધ અવસ્થામાં અને નાંદુરસ્ત તળીયતને કારણે સં. ૧૯૭૪ થી સં. ૧૯૭૯ સુધીનાં પાંચ ચામાસાં પણ વાગડ દેશનાં પલાંસવા ગામે જ કર્યાં હતાં. પૂજ્યશ્રીના સ્વર્ગવાસ પણ 'સિદ્ધ અનંત નમું નિશદિન' એ પંક્તિની ધૂન સાથે, ૮૪ વર્ષની પરિપક્વ વચે, સં. ૧૯૮૦ના અષાઢ વદ ૬ ને શુક્રવારે ચડતે પહેારે પલાંસવા ગામમાં જ થયા હતા. અને તેથી પછાત ગણાતું પલાંસવા ગામ એક ગૌરવશાળી ગુરુતીર્થ બની રહ્યું!

આ ગુરુતીર્થના અધિનાયક પૂજ્ય શ્રમણસ્તન શ્રી જીતવિજયજી દાદાને આપણી ભાવભરી વંદના હા

(સંકલન : મુનિશ્રી મુનિચંદ્રવિજયજ મહારાજ)

પૂજ્ય શ્રી મૂળચંદ્દછ મહારાજના લઘુ ગુરુબંધુ અને પૂજ્ય શ્રી આત્મારામછ મહારાજના જ્યેષ્ઠ ગુરુબંધુ પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી આણુંદવિજયજ ગણિવર

પંન્યાસ આણું દવિજયજી મહારાજ પૂજ્યપાદ શ્રી ખુંદેરાયજી (ખુન્દિવિજયજી) મહારાજના શિષ્યરત્ન અને શ્રી મૂળચંદજી મહારાજના લઘુ ગુરુષાં ધુ તથા શ્રી આત્મારામજી મહારાજના જયેષ્ઠ ગુરુષાં ધુ હતા.

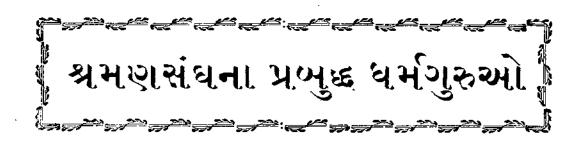
તેઓશ્રી સ સારીપણામાં રાધનપુરના વતની હતા. વારાવાડમાં એમનું રહેઠાણ હતું. સ સારીનામ ઇશ્વરલાલ હતું. આથી વિશેષ એમની સ સારીપણાની માહિતી ઉપલબ્ધ થતી નથી. એમના માતાપિતાનાં નામ કે એમણે કચારે સ યમ સ્વીકાયું તે અ ગેની માહિતી પણ મળતી નથી.

પરંતુ પૂ. ખુંદેરાયજ મહારાજના શ્રી નિત્યવિજયજી મહારાજે સં. ૧૯૨૨માં ડીસામાં પાંચ શ્રાવકાને દીક્ષા આપી તેમાં પૂજ્ય આણું દવિજયજી મહારાજના સમાવેશ હાય એવી સંભાવના છે. જયારે મુનિરાજ શ્રી હર્ષ વિજયજી મહારાજની યાદીમાં તેમનું સંસારી નામ હરખચંદ હતું. અને ગુજરાતના ખેરાલુ તાલુકાના લુણવા મંડળીના તેઓ વતની હતા. સં. ૧૯૪૪માં અમદાવાદથી પાલીતાણા જતા સંઘમાં તેઓ જેડાયા હતા, અને પૂ. મૂળચંદજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે સિદ્ધગિરિની છાયામાં સં. ૧૯૪૪ના બીજા ચૈત્ર વદ બને દિવસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તેમના શિષ્ય પૂ. આ. શ્રી વિજયકપ્રસ્રિજી મહારાજ અને તેમના શિષ્ય પૂ. આ. શ્રી વિજયકપ્રસ્રિજી મહારાજ અને તેમના શિષ્ય પૂ. આ. શ્રી વિજયકપ્રમુતિશ્ર મહારાજ થયા.

પ્ આણું દિવજયજી મહારાજને સં. ૧૯૪૭માં મહા સુદ પાંચમના શુભ દિને પ્ મુનિરાજ શ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજની નિશ્રામાં પૃ. પં. શ્રી હેતવિજયજી ગણિવરશ્રીએ લીં બડીમાં ભગવતી જેગમાં પ્રવેશ કરાવ્યા. પૃ. પં. શ્રી હેતવિજયજી મહારાજના હસ્તે બંને મુનિરાજને લીં બડીમાં ભવ્ય મહાત્સવપૂર્વક સં. ૧૯૪૭ના જેઠ સુદ ૧૧ને દિવસે ગણિ અને પંન્યાસપદ આપવામાં આવ્યાં. તે સાથે મુનિશ્રી આનં દસાગરજ (પૃ. સાગરાનં દસૂરિજી)ને દીક્ષા આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે અમદાવાદથી શેઠ મણિલાઈ, પ્રેમાલાઈ, જેસિંગલાઈ વગેરે શ્રેષ્ઠીઓ પધાર્યો હતા. ઉત્સવ તથા તમામ ધાર્મિક ક્રિયાઓના લાભ બાઇ પુરબાઇએ લીધા હતા, કે જે પુરબાઇના નામે ધર્માશાળા પણ છે. આ પદવી પ્રસંગે પુરબાઇ ધર્માશાળામાં પ્રવચન માટે સિંહાસન તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું, તેના ઉપર લેખ અને મુનિરાજનાં ચિત્રા દેારવામાં આવ્યું હતું, તેના ઉપર લેખ અને મુનિરાજનાં ચિત્રો દેારવામાં આવ્યાં હતાં, જેમાં પૃ. પં. શ્રી આણું દવિજયજી મહારાજના ચિત્રના આલેખ છે. એવી જ રીતે, સં. ૧૯૪૮માં જામનગર જિલ્લાના જામ—ખંભાળિયા ગામે જિનમ દિશ્ની પ્રતિષ્ઠા પૃ. પં. શ્રી આણું દવિજયજી ગણિવરના હસ્તે થયાનો શીલાલેખ છે.

ઉપરાંત, તેઓ શ્રીએ સં. ૧૯૬૧માં રાધનપુર ખાતે પ્. મુનિ શ્રી ઉમ્મેદવિજયજી ગણિવરને પંન્યાસપદ આપ્યું હતું. પૂ. આ. શ્રી વિજયભદ્રસૂરિજી મહારાજ સંસારી પણામાં હતા ત્યારે તેમની ઉમર પ્રાય: ૭૦ વર્ષની નાંધી છે. પૂ. આ. શ્રી વિજયભ્રમાભદ્રસૂરિજી મહારાજના ગુરુદેવ શ્રી અમીવિજયજી મહારાજને શ્રી આણું દવિજયજી મહારાજે દીક્ષા આપી હતી. પ્. પં. શ્રી વીરવિજયજી મહારાજને અને શ્રી જયમુનિજી મહારાજને યાગોદ્રહન કરાવ્યાં હતાં એવા ઉલ્લેખા શ્રી મોહનલાલજી મહારાજના સંસ્કૃત ચરિત્રમાંથી સાંપડે છે.

(સંકલન : પૂ. આ. શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિજી મહારાજ.)

પરમ તપસ્વી : સમર્થ સાહિત્યકાર કવિવર શ્રી સમયસુંદરજી મહારાજ

મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરનાર જૈન કવિએામાં કવિવર શ્રી સમયસું દરજીનું નામ અને સ્થાન અને ખું છે. ઇસ્વીસનના સાળમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં અને સત્તરમા શતકના પૂર્વાધમાં થઈ ગયેલા આ જૈન સાધુએ ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિવિધ પ્રકારનાં સજેનોના ફાળા આપ્યા છે. તેઓશ્રીએ એક પ્રતિભાસ પન્ન કવિ અને તપસ્વી સાધુ તરીકે ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી.

પ્ સમયસું દરજીના જીવન વિશે તેમણે પોતે રચેલા શ્રંથોને આધારે અને તેમના શિષ્યાએ રચેલાં કાવ્યામાં કરેલાં તેઓશ્રી વિશેના નિદે શાને આધારે, તેમના કવનકાળ વિશે અને કાળધર્મ વિશે ચોકકસ તિથિ–વાર–વર્ષના ઉલ્લેખો મળી આવે છે; પરંતુ તેમનાં બાલ્યકાળ અને દીક્ષાચહણિતિયનાં નિશ્ચિત પ્રમાણા સાંપડતાં નથી. કાવ્યકૃતિઓમાંના નિદે શા પ્રમાણે તેઓશ્રીના જન્મ મારવાડમાં સાચારની પ્રાગ્વાટ (પારવાડ) વિશુક ગ્રાતિમાં થયા હતા. તેમના પિતાનું નામ ફપસિંહ અને માતાનું નામ લીલાદેવી હતું. પૂજ્યશ્રીના પ્રથમ શ્રંથ 'માવજ્ઞતજ' સંસ્કૃત ભાષામાં રચેલા મળી આવે છે, તેની રચનાચાલ સં. ૧૬૪૧ છે. તેમાં કવિ પાતાના ઉલ્લેખ 'ગણિ સમયસું દર' તરીકે કરે છે. એ આધારે કલ્પના કરી શકાય કે, દીક્ષા શહેણ કર્યા પછી સતત આઠ–દસ વર્ષની આશધના અને અવિરત અધ્યયનની સાધનાને અંતે ગણિપદના અધિકારી બની શકયા. તે પ્રમાણે તેઓશ્રી સં. ૧૯૩૦ આસપાસ યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રી જિનચં દ્રસ્સ્રીશ્વરજી મહારાજના હસ્તે દીક્ષા શહેણ કરી, શ્રી સકલચંદ્રજી ગણિના શિષ્ય તરીકે મુનિ સમયસું દરજી મહારાજ તરીકે જાહેર થયા. વળી, શ્રી સમયસું દરજીના જ એક શિષ્ય વાદી હવ્ષન દેને એક કાવ્ય રચનામાં નિદે શ કર્યો છે તે મુજબ — 'નવયૌવન ભર સંયમ સંગ્રહ્યો જી, સઈ શ્રે શ્રી જિનચંદ'— 'નવ યૌવન'માં દીક્ષાં લીધી. એટલે તેમની વય દીક્ષા સમયે છે, સઈ હાથે શ્રી જિનચંદ'— 'નવ યૌવન'માં દીક્ષાં લીધી. એટલે તેમની વય દીક્ષા સમયે

320

૨૦ વર્ષ આસપાસ હોવી જોઈ એ. તે પ્રમાણે પૂજ્યશ્રીના જન્મ સં. ૧૬૧૦ આસપાસ અનુમાની શકાય. તેમણે પાતે કે તેમના કાઇ શિષ્યે તેઓશ્રીના સંસારી નામના કચાંય ઉલ્લેખ કર્યો નથી કે દીક્ષા પૂર્વે ના અભ્યાસના પણ ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થતા નથી. પરંતુ દીક્ષા શ્રહણ કર્યા પછી તેમણે વાચક મહિમરાજ (પછીથી પ્રધાનાચાર્ય શ્રી જિનસિંહસરિજ) અને ઉપાધ્યાય શ્રી સમયરાજ્જ મહારાજ પાસે વિદ્યાપાસનામાં ઘણા સમય વીતાવ્યા. ધર્મશાસ્ત્રો, ટીકાએા અને કાવ્યાના ગહન અભ્યાસ કર્યો. પૂજ્યશ્રીમાં કવિત્વશક્તિ તો ઈશ્વરદત્ત-જન્મજાત હતી જ. એમાં એ ગુરુદ્દેવશ્રીની નિશ્રામાં અગાધ અભ્યાસને પરિણામે તેઓશ્રી સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રાંશ, ગુજરાતી, મારવાડી, હિન્દી, સિન્ધી અને પંજાળી ભાષાએ။ પર અસાધારણ પ્રભુત્વ પ્રાપ્ત કરી શક્યા. પરિણામે, અસાધારણ પ્રતિભા, તીક્ષ્ણુબુદ્ધિ, અગાધ અભ્યાસ અને તપસ્વી સાધુજીવનથી પ્રભાવિત થઇ ને પ. પૂ. આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી મહારાજે તેમને સં. ૧૬૪૦ના મહા સુદ્ર પાંચમને દિવસે 'ગણિ' પદથી વિભૃષિત કર્યા હતા. ત્યાર પછી સમ્રાટ અકબરના આમંત્રણને માન આપી, આ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિજી સં. ૧૬૪૮માં લાહોર ગયા ત્યારે તેમની સાથેના ૩૧ સાધુએમાં સમયસુંદરજી પણ હતા. આ પ્રસંગે કવિ સમયસુંદરજીએ શુંગ્રાના ददते सौख्यम् ।–આઠ અક્ષરના આ વાકચના આઠ લાખ અર્થ કરી ખતાવી, આ 'અપ્રલક્ષી ' કૃતિ વડે અકબર બાદશાહને અત્યાંત પ્રભાવિત કર્યા હતા. આ પ્રસંગે, સં. ૧૬૪૯ના ફાગણ સુદ બીજને દિવસે આચાર્ય શ્રી જિનચંદ્રસુરિજી મહારાજે પુજ્યશ્રીને 'વાચનાચાર્ય'ની પદવી આપી હતી. તે સમય પછી રચાયેલી કૃતિઓમાં કવિ સમયસુંદરે પાતાના ઉલ્લેખ 'વાચક ' તરીકે કર્યો છે.

'વાચનાચાર્ય'ની પદવી પછી ૨૦–૨૧ વર્ષે તેમને 'પાડક' કે 'ઉપાધ્યાય'ની પદવી મળી હોવાના ઉદલેખ કવિ રાજસામ કરે છે. સં. ૧૬૭૧માં લવેરા મુકામે આચાર્ય શ્રી જિનસિંહસ્ત્રિએ તેઓશ્રીને ઉપાધ્યાયપદથી અલંકૃત કર્યાના અનેક નિદેશા સાંપડે છે. સં. ૧૬૮૦ પછી; આચાર્ય શ્રી જિનસિંહસ્ત્રિજી કાળધર્મ પામ્યા પછી; ખરતરગચ્છમાં વયાવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ, દીધે દીક્ષાપર્યાયવાળા મુનિવર તેઓશ્રી જ હતા, તેથી તેમને 'મહાપાધ્યાય 'નું પદ આપવામાં આવ્યું હશે એમ સ્વાભાવિક કલ્પના થાય છે. આ સમય દરમિયાન કવિશ્રી સમયસ્યું દરજીએ ગુજરાતી ભાષામાં રાસ, પ્રખંધ, ગીતા, સ્તવના, છત્રીસી વગેરે પ્રકારનાં કાવ્યા સ્ચવાં શરૂ કરી દીધાં હતાં. તેમણે સિંધ, પંજાબ, ઉત્તર પ્રદેશ, રાજસ્થાન, ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાં ઠેર ઠેર વિહાર કરી, ચાતુર્માસ સ્થિરતા કરી, લોકોમાં ધર્મનો પ્રસાર કર્યો હતો. જે જે તીર્થસ્થાનાની યાત્રા કરી તેના પર સ્તવના રચીને કાવ્યસાહિત્યની સમૃદ્ધિમાં વધારા કર્યો હતો. તેઓશ્રીનાં વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રવચનો, મધુર વાણી અને તપસ્વી જીવનના પ્રભાવ જૈન અને જૈનેતર લોકો પર એકસરખા પડતા હતા. પરિણામે, પ્જયશ્રીએ અનેક સ્થળોએ જીવહિંસા અટકાવી હતી. સિંધના એક અધિકારી મખનૂમ મુહમ્મદ શેખ કાજએ તેઓશ્રીની પવિત્ર વાણીથી મુગ્ધ થઈ ને સમગ્ર સિંધ પ્રાતમાં ગેલધ અને પંચનદીમાં જળચરની હિંસા ન કરવાની ઢાયણા કરી હતી. એવી જ રીતે, રાવલ ભીમજીને સદુપદેશ આપી જેસલમેરમાં થતાં કરવાની ઢાયણા કરી હતી. એવી જ રીતે, રાવલ ભીમજીને સદુપદેશ આપી જેસલમેરમાં થતાં

શ્રમણભગવ તાે

સાંહના વધને બંધ કરાવ્યા હતા. મંડાવર, મેડતા આદિમાં પણ અમારિની દોષણા કરાવ્યાના ઉલ્લેખા મળે છે. તેઓશ્રી ૪૨ શિલ્યા અને અનેક પ્રશિલ્યા ધરાવતા હતા. સુદીર્ધ દીક્ષાપર્યાયમાં સાધુ અને સાહિત્યકાર તરીકે અનેક સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી, પાતાના ગચ્છના જ નહિ, પરંતુ સમગ્ર જૈનસંઘના સર્વ શ્રેષ્ઠ સાધુ તરીકે પંકાયા હતા. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે છેલ્લે અમદાવાદમાં સ્થિરતા કરી હતી. અને સં. ૧૭૦૩ના ચૈત્ર સુદ ૧૩ને દિવસે અમદાવાદમાં જ કાળધર્મ પામ્યા હતા. આમ, તેમણે નેવું વર્ષ કરતાં પણ વધુ આયુષ્ય ભાગવી જૈનશાસનની ભવ્ય પ્રભાવના કરી હતી.

શ્રી સમયસું દરજી મહારાજની સાહિત્યસેવા ચિરંજીવ નીવંડે તેવી છે. તેમણે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી આદિ ભાષાએામાં રચનાએા કરી છે. વ્યાકરણ, ટીકા, કાવ્યલક્ષણ, છંદ, ન્યાય, જ્યોતિષ, ઇતિહાસ, પ્રબ'ધ, રાસ, ચાપાઈ, સ'વાદ, બાલાવબાધ, ચાવીસી, છત્રીસી, સ્તવન, સજ્ઝાય, ગીત વગેરે રચના કરી છે. તેમાં સંસ્કૃતમાં વીસેક અને ગુજરાતીમાં ત્રીસેક માેટી કૃતિએા રચી છે; જેમાં ભાવશતક, ૩૫કમાલા અવચૂરિ, કાલિકાચાર્ય'કથા, સમાચારી કથા, વિશેષશતક, દશવૈકાલિક ટીકા આદિ સંસ્કૃત ચં'થાે છે; તાે ચાર પ્રત્યેક ખુદ્ધ રાસ, મૃગાવતી રાસ, પુષ્યુયસાર રાસ, વસ્તુપાલ–તેજપાલ રાસ, શત્રુંજય રાસ, બાર વ્રત રાસ આદિ ગુજરાતી રચનાએા છે. આમાં ૧૦૦–૧૨૫ પંક્તિથી માંડીને ૩૭૦૦ પંક્તિમાં રચાયેલા રાસ છે. ભાષાની મધુરતા, વર્ણું નાની તાદેશતા અને આલેખનની સચાટતાને લીધે તેમનું સાહિત્ય ઉચ્ચ કાેટિતું બન્યું છે. પૂજ્યશ્રીએ રચેલાં ગીતાેની સંખ્યા પણ હજાર ઉપર થવા જાય છે. એ સ**ર્વ** લયમાધુર્ય અને શબ્દસૌ દર્યથી લોકામાં એવાં તો પ્રચલિત બન્યાં કે કુંભા રાણાનાં સ્થાપત્યા સાથે તેમની લાેકાકિત પ્રચલિત ખની: 'સમયસું દરનાં ગીતડાં, ભીં'તા પરનાં ચીતડાં કે કું ભા રાણાનાં ભી'તડાં.' આ ઉપરાંત, સમયસું દરે હિન્દી, સિન્ધી અને પંજાળી ભાષામાં પણ કાવ્ય-રચનાએ કરી છે. તેમનાં કાવ્યા એટલાં કબિલપૂર્ણ અને લાેકપ્રિય હતાં કે અનેક અનુગામીઓએ એતું અનુકરણ કર્યું. એક અબ્ટાક્ષરીય વાકચના દસ લાખ બાવીશ હજાર ચારસાે સત્યાવીશ અર્થ કરી ખતાવીને 'અષ્ટલક્ષી ' ગ્ર'થથી પોતાની વિદ્વત્તાના પરિચય કરાવ્યા. એવી અસાધારણ પ્રતિભા ધરાવતા શ્રી સમયસું દરજ તેજસ્વી સાધુપ્રવર હતા.

('નલ–દવદંતી રાસ 'માંથી સાભાર)

ખરતરગચ્છીય ગગનમણિ અને સમર્થ વિદ્વદ્વવર્ષ શ્રીમદ્દ દેવચંદ્રજી મહારાજ

ગ્રાન, ક્રિયા અને ધર્મ સિદ્ધાંતાના યુનરુદ્ધાર કરનાર મહાત્માઓ આ ભૂમિનાં ભૂષણરૂપ મનાયા છે. એવા જ એક ઉત્તમ કાેટિના સંત–મહાત્મા ખરતરગચ્છીય ગગનમણિ, પંડિતપ્રવર, કવિરત્ન, મહાન તપસ્વી અને સમર્થ સાહિત્યકાર શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ છે. તેમના જન્મ મારવાડમાં બીકાનેર પાસે ચંગ ગામમાં, એાસવાલ ગ્રાતિના લુણિયા ગાત્રમાં થયા હતાે.

ધમ[°]પ્રેમી પિતા તુલસીદાસને ત્યાં શીલવતી શ્રીમતી ધનબાઈ ની રત્નકુક્ષિએ સં. ૧૭૪૬માં એક પુત્રે જન્મ લીધા. આ બાળક ગર્ભાવસ્થામાં હતા ત્યારે માતા ધનબાઈ ઉપાધ્યાય શ્રી રાજસાગરજી મહારાજનાં દર્શને ગયા હતા; અને પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રીને કહ્યું હતું કે, જો મને પુત્ર અવતરશે, તો તેને આપને વહારાવીશ. પુત્ર અવતર્યા. દેવે દીધેલા આ પુત્રનું નામ . દેવચ'દ્ર રાખવામાં આવ્યુ'. માતા–પિતાના ધર્મ'સ'સ્કારોનાે ભવ્ય વારસાે અને પવિત્ર વાતાવરણુમાં ઊછરતાં આળકે પૂર્વ ભવશી પુષ્યસંચય કર્યો હશે કે શૈશવકાળમાં જ આળકને ધર્મ પ્રત્યે અપ્રતિમ પ્રીતિ હતી. બાલ્યાવસ્થામાં જ પાઠ ભણવાની અપૂર્વ ભાવના જાગી. પુત્ર આઠ વર્ષના થતાં માતા ધનબાઈએ તેને ગુરુમહારાજને વહારાવ્યા. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી રાજસાગરજી મહારાજે સં. ૧૭૫૬માં માત્ર દસ વર્ષની કુમળી વધે લઘુ દીક્ષા આપી; અને નવદીક્ષિત શિષ્યને સરસ્વતીમાંત્ર આપ્યા. બાલમુનિ શ્રી રાજવિમલજીએ યાને શ્રી દેવચાંદ્રજીએ બિલાડા ગામમાં વેણા તટે ભાેંયરામાં મંત્રનું આરાધન કરી શારદા માતાની કૃપાદષ્ટિ મેળવી. સાથાસાથ પાતાના ગુરુની અનન્ય ભક્તિપૂર્વંક સેવા કરવા માંડી. ગુરુદેવ પણ શિષ્યના વિનય, વિવેક અને સેવાથી પ્રસન્ન થયા અને બાલમુનિને શાસ્ત્રો, વ્યાકરણ, જયાતિષ, પિ'ગળ, નાટક, સ્વરાદય, રાજ્યશાસ્ત્ર આદિ વિવિધ શાસ્ત્રોના પારાયણ દ્વારા પ્રકાંડ પંડિત બનાવ્યા. સર્વ શાસ્ત્રપાર ગત એવા એ મુનિરાજે સં. ૧૭૬૬માં ૨૦ વર્ષની વધે અને ૧૦ વર્ષના અધ્યયનને અંતે, ધ્યાનનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આલેખતા 'ધ્યાનદીપિકા ' શ્ર'થ અને દ્રવ્યાનુધાેગ વિષય પર વજ ભાષામાં ' દ્રવ્યપ્રકાશ ' નામના કાવ્યગ્રંથ રચ્યાે. દરમિયાન પૂ. આ. શ્રી જિનગંદ્રસૂરિજી મહારાજે તેમને વડી દીક્ષા આપી હતી. પૂજ્યશ્રી સં. ૧૭૭૬ સુધી મારવાડમાં જ જુદે જુદે સ્થળે વિચરતા રહ્યા અને ત્યાર ખાદ ગુજરાતમાં પધાર્યા.

મારવાડમાં વિહાર દરમિયાન તેઓશ્રીના હસ્તે 'આગમસાર' નામના ભળ્ય ગદ્યશંથ રચાયા; જેમાં ષડ્દ્રવ્ય, નય, નિક્ષેપ, પક્ષ, પ્રમાણ, સપ્તભંગી આદિની ગહન ચર્ચા પ્રાપ્ત થાય છે. સં. ૧૭૭૭માં પાટણ પધાર્યા લાં શ્રી ગ્રાનવિમલસ્ટ્રિજી સાથે સમાગમ થયા. તેઓશ્રી ખરતરગચ્છના હોવા છતાં તપાગચ્છના મહાન સાધુઓએ તેમની પાસે અભ્યાસ કર્યો હતા. પ્રજયશ્રીમાં મતમતાંતર અને ભેદભાવ એાગાળી નાખે એવી વત્સલતા અને મહાનતા હતી. તેથી જ તપાગચ્છના શ્રી જિનવિજયજી, શ્રી ઉત્તમવિજયજી, શ્રી પદ્મવિજયજી આદિ મુનિવરાની કાવ્યરચનાઓમાં ગુરુદેવશ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજના ઉલ્લેખા સાદર પ્રાપ્ત થાય છે. ગુજરાતમાં પધારી, તેઓશ્રીએ સં. ૧૭૮૭માં અમદાવાદમાં નાગોરી—સરાદમાં ભગવતીસ્ત્રનું વાચન કર્યું; હું હક માણેકલાલને મૂર્તિ પૂજક અનાવ્યા; શાંતિનાથજીની પાલમાં સહસ્રક્ષ્ણ બિંબની સ્થાપના કરી; સહસ્રાક્ર્ટ જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૮૫–૮૬–૮૭માં શત્રું જય પર પ્રતિષ્ઠાએ કરી. વળી, અમદાવાદ પધારી તે સમયે ફેલાયેલા મરકીના ઉપદ્રવમાં સમાજસેવામાં જોડાયા. અનેક વૈષ્ણુવાને પ્રતિબાધીને જૈન બનાવ્યા. સં. ૧૭૯૬–૯૭માં નવાનગરમાં રહીને હું હકોને જીતીને મૂર્તિ પૂજકા બનાવ્યા અને ચૈત્યામાં બંધ પડેલી પૂજા ચાલુ કરાવી. સં. ૧૮૦૨–૩–૪માં ભાવનગર, ૧૮૦૫–૬માં લીંબડી ધ્રાંગધા અને ચુડામાં પ્રતિષ્ઠા મહાત્સવા ઉજ્લ્યા.

શ્રમણભગવ તાે

સં. ૧૮૧૦માં સુરતથી કચરા કીકાના સંઘમાં શત્રુંજય પધાર્યા તે સમયે પાલીતાણામાં શેઠ શ્રી આણું દજી કલ્યાણુજીની પેઢીની સ્થાપના કરી. સં. ૧૮૧૧માં લીંબડીમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. અમદાવાદ સ્થિરતા કરી તે સમયે ગચ્છપતિએ તેઓશ્રીને વાચકપદથી વિભૂષિત કર્યા.

પૂજ્યશ્રી સં. ૧૮૧૨ના ભાદરવા પાસની અમાવાસ્યાએ અમદાવાદ—હાશીવાડાના ઉપાશ્રયમાં દેવગતિને પ્રાપ્ત થયા. તે સમયે ચાર્યાસી ગચ્છના સાધુઓ—શ્રાવંદા એકતિત થયા હતા. પૂજ્યશ્રીના અંતિમ સંસ્કારમાં શ્રાવંદીએ ઘણું દ્રવ્ય ખચ્યું હતું. તેમની પાદુકા દરિયાપુરના દેરાસર સામે સ્થાપવામાં આવી છે. પાદુકાનો લેખ આ પ્રમાણે છે: 'શ્રીમદ્ જિનચંદ્રસ્સ્રિશાળામાં શ્રી ખરતરગચ્છે સં. ૧૮૧૨ વર્ષે મહા વિદ દ દિને ઉપાધ્યાય શ્રી દીપચંદ્રશિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી દેવચંદ્રજીના પાદુકા પ્રતિષ્ટતો.' ૧૧ વર્ષના આયુષ્યમાં, પ૧ વર્ષના સુદીર્ઘ દીક્ષાપર્યાયમાં પૂજ્યશ્રીને હાથે શાસનપ્રભાવનાનાં અનેક કાર્યો થયાં. ગુજરાત—સૌરાષ્ટ્રનાં વિવિધ શહેરા અને શત્રું જય ગિરિરાજ પર અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી. વિવિધ પ્રદેશામાં સતત વિહાર સાથે વિદ્યા—અર્જન અને સાહિત્ય—સર્જનની પ્રવૃત્તિઓ કરતા રહ્યા. તેના ફળસ્વરૂપે પૂજ્યશ્રીની લેખિની દ્વારા વિશ્વોષકારક ધર્મબ્રાંથાનું સર્જન થયું. તેમણે રચેલ ચંશામાં ૧. શ્રી દેવચંદ્ર સ્નાત્રપૂજા, ૨. આગમસાર, ૩. નયચંદ્રસાર, ૪. ગુરુગુણ્છત્રીસી, પ. કર્મબ્રંથ ભાગ ૧ થી પ, ૧. કર્મસંવેદ્યપ્રકરણ, ૭. વિચારરતનસાર, ૮. વર્ષમાન જિનચોવીસી આદિ મુખ્ય છે; જેની વિગતવાર વાત કરતાં તો શ્રાય રચવા પહે એટલી વિચારસામગ્રીથી એ શ્રંથા શાભી રહ્યા છે. તેઓાશ્રીના આ શ્રંથા પાદરા ભંડાર, શ્રી માહનલાલજી ભંડાર, સુરત આદિ સ્થળોએ સચવાયા છે.

સાહિત્યસર્જંક ઉપરાંત તેઓશ્રી મહાતપરવી અને મહાન કર્મચાગી પણ હતા. દ્રવ્યાનુયાગના મહાન ઉપદેશ અને અવધાનશક્તિઓના ઉપાસક પણ હતા. કહેવાય છે કે પૂજ્યશ્રીના તપપ્રભાવે ધરણેન્દ્રે સાક્ષાત્ દર્શન દીધાં હતાં. આજે પણ એમ મનાય છે કે, તેઓશ્રી દેહવિલય પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કેવલી તરીકે વિચરી રહ્યા છે! એવા એ પ્રખર વિદ્રાન, મહાન તપસ્વી, ઉત્કૃષ્ટ કવિરાજ, અનન્ય આત્મન્નાની, સમર્થ શાસવેત્તા, પ્રબળ પ્રભાવક અને પ્રભુભક્ત મુનિવરને શતશા વંદન!

(સંકલન : જીવણુચંદ ઝવેરચંદ ઝવેરીના લેખને આધારે,)

સુરેન્દ્રનગર શ્રીસંઘના પરમ ઉપકારી અને સિદ્ધવચની પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી થાભણવિજયજી મહારાજ

સિદ્ધવચર્ના મહાપુરુષ મુનિ શ્રી થાેભણવિજયજી મહારાજ ચરમ તીર્થ પતિ મહાવીર-સ્વામી ભગવાનની ૭૩મી પાંટે થયેલા ગચ્છાધિપતિ શ્રી મુક્તિવિજયજી (મૂલચંદજ) મહારાજ, જેએાશ્રીએ ક્રિયાશુદ્ધિ કરી અને મુનિશાખા વધારી તેઓશ્રીના શિષ્ય હતા. મુનિવર શ્રી શ્ર. ૫૦ ઉદ્દેશ શાસનપ્રભાવક

શાભાષ્યુવિજયછ મહારાજ એવા સિદ્ધવચની પુરુષ હતા કે જૂના વહવાષ્યુ કેમ્પ (સુરેન્દ્રનગર)માં જિનમ દિર નિર્માણ માટે ખનન-મુહૂર્ત લેવા જનાર શ્રાવકાને કહેલું કે ખાતવિધિ કરતાં જલધારા ઊભરાય તો જિનમ દિર પહેાળું કરાવજો. સં. ૧૯૪૨માં, તેઓશ્રીના આદેશ અનુસાર જિનમ દિર પહેાળું અનાવવાનું કાર્ય શરૂ થયું. તેઓશ્રીની નિશ્નામાં સં. ૧૯૪૨ના શ્રાવણ વદ ૧ ને શુક્રવારે તા. ૧–૮–૧૮૯૦ના રાજ દસ–ખાર હજારની માનવમેદની વચ્ચે, ૧૨મા તીધે પતિ શ્રી વાસપૂજ્યસ્વામી મૂળનાયક તરીકે, તેઓશ્રીના વરદ્દ હસ્તે ગાદીનશીન થયા. ત્યારથી સંઘ અને શહેર આળાદી અનુભવી રહ્યા છે. પૂજ્ય શ્રી શેભણવિજયછ મહારાજે પાતાના ગુરુવર્ય શ્રી મુક્તિવિજયછ મહારાજના નામથી મં. ૧૯૫૫માં પાઠશાળાની સ્થાપના કરી છે, જે 'શ્રી ગણિ મુક્તિવિજયછ જૈન પાઠશાળા'ના નામથી અદ્યાપિપર્ય'ત ચાલુ છે. હજારે ભાઈ-અહેનો એમાં સમ્યક્ર્સાન પામી રહ્યાં છે અને શતાધિક ભાઈએનો દીક્ષા અંગીકાર કરી આત્મકલ્યાણ સાધી રહ્યાં છે. વહવાણ પાસે સુરેન્દ્રનગર શહેરના શ્રીસંઘે અને શહેરે દેરાસર રાહને ' મુનિ શેભણ માર્ગ' અને ' અમીઝરા ચાક ' નામ આપી ઋણ અદા કરેલ છે. એવા એ પરમ ઉપગારી પૃજય મુનિવર્ય શ્રીને કોટિ કોટિ વંદના!

સન્મિત્ર : સદ્દગુણાનુરાગી

પૂ. મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ

પૂજ્યશ્રી કર્પ્ રવિજયજી મહારાજના જન્મ પ્રાચીન વિદ્યાપીઠ વલભીના નગર વળામાં સં. ૧૯૨૫માં થયા હતા. કુટું બની સ્થિતિ સામાન્ય હોવા છતાં તેમણે તે સમયે મું બઈ યુનિવર્સિટીની મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી હતી. બાળપણથી ઊડી ધર્મ શ્રહા અને સંસારત્યાગની વૈરાગ્યભાવના ધરાવતા હતા. બાવીશ વર્ષની વયે શાંતમૂર્તિ પરમ પ્રતાપી મુનિરાજ શ્રો વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી. ૪૬ વર્ષ સુધી એકસરખું નિષ્કલંક ચારિત્ર પાળી, ૬૮ વર્ષની ઉમરે સં. ૧૯૯૩ના આસા વદ હને દિવસે કાળધર્મ પામ્યા.

તેઓ શ્રી પાતાની જાતને 'સન્મિત્ર' તરીકે ઓળ ખાવતા હતા અને તેમનું સમગ્ર છવન એ પદને શાભાવે તેમ જ પસાર થયું હતું. લોકો સન્માર્ગ વળે, ધર્મ પરાયણ બને, છવનમાં રાગ-દ્રેષ ઘંટે અને પિલત્રતા વધે એ જ તેમની ઝંબના હતી. પૂજ્યશ્રીનું ચારિત્ર પિલિત્ર હતું, સાધુતા અજેડ હતી અને ધર્મ ક્રિયાઓ પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રીતિ હતી. હંમેશાં અઢી-ત્રણ કલાક પ્રતિક્રમણ થતું, અને પક્ષી—ચામાસા પ્રતિક્રમણ પાંચ કલાક ચાલતું. પૂર્વ કાળનાં સાધુસ તાનાં ચરિત્રા વાંચીએ છીએ તેવા જ કાઈ વિરલ મહાત્મા હતા. તેઓ શ્રીએ સપિશેષ લોકાપયાગી સાહિત્યનું સર્જન કર્યું છે. જે સમજણ પાતાને મળી તે લોકા સુધી પહેાંચે તે માટે મહાપુરુષાનાં વચનામૃતાના તથા શ્રાવકાના ધર્મ અંગેના લેખોના ખૂબ પ્રચાર કર્યા. તેમનાં સર્વ લખાણુના સંગ્રહ રૂપે 'શ્રી કર્પ્રવિજય લેખસંગ્રહ 'ના ૯ ભાગ પ્રકાશિત થયા છે, જે અતિ દુર્લ અને અત્યંત ઉપયોગી છે. તેઓ શ્રીના ઉચ્ચતમ સદ્યારિત્રને સુવસિત કરતાં ૪

શ્રમણભગવ'તા ૩૯૫

સાધુ મહારાજે અને ૧૩ સાધ્વીજી મહારાજે વિચરી રહ્યાં છે. પૂજ્યશ્રી સામાન્ય માનવના 'સન્મિત્રં ' તરીકે તથા ધર્મ પથના વ્યવહારુ પથપ્રદર્શક તરીકે અમર રહેશે.

(સંકલન : " જૈન " પત્રમાંથી સાભાર).

કચ્છના શૂરા સપૂત : સત્યધર્મના ભેખધારી : સંયમના પૂજારી : ગુરુકુળ સ્થાપક : વીસમી સદીનું ગૌરવશાળી રત્ન

પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ

જૈનશાસનના સાચા સુભટ, રાષ્ટ્રીયતાના પ્રખર હિમાયતી, મુનિ શ્રી ચારિત્રવિજયછ ટૂં કી વયમાં અમરતાનું અને શહીદીનું ગૌરવપ્રદ જીવન જી ગયાની અનેક સાક્ષરાએ મુક્તક ઠે પ્રશંસા કરી છે અને ઇતિહાસે પણ અનન્ય સાધારણ નોંધ લીધી છે. જીવનભર ધર્મ પ્રભાવનાના જંગ ખેલ્યા, જ્યાં અન્યાય જોયા ત્યાં સામે થયા, જ્યાં શાસનહેલના જોઈ ત્યાં તન—મન વિસારે મૂક્યું. પોતાની કદાવર કાયા શાસનસેવા પાછળ ગાળી નાખી. દેહ પર દમકતા તારુથ્યનું તેજ એ સેવા પાછળ જ ખર્ચી નાખ્યું. તેઓશ્રીના છેલ્લી ઘડી સુધીના જાપ હતા કે, જૈન બચ્ચા અનાથ ન હાય, જૈન સંતાન અન્નાન ન હાય, જૈનધર્મી રાટી માટે તલસતા ન હાય. પોતાના આ જીવનમંત્રને સિદ્ધ કરવા જીવનભર ઝ્રમતા રહ્યા. અનેક અપવાદા વેઠ્યા, અનેક સાથીઓ ખાયા, સુખાસના અને પદવીશાભાઓ છાડી, દેહનાં દુ:ખાને ગણકાર્યા નહીં. નિયમ—ઉપનિયમની જાળ તેમના ચારિત્રને કાઈ કાળે ઝાંખી પાડી શકી નહિ.

કચ્છની ધીંગી ધરા સપૂતાની જનની છે. સંતા–મહંતા–ત્યાગીએ અને શૂરાઓની ધરતી છે. આ પ્રદેશના પત્રી ગામમાં વીસા એાસવાલના ધર્મિષ્ઠ કુટું અમાં, પિતા વેલાશા અને માતા સુગભાળાઈ ને ત્યાં જન્મ્યા. નામ ધારશી રખાશું. તે શાસનની ધર્મધુરાના ધારક બન્યા. લાડકાડથી ઊછરતા ધારશીભાઈ ને ભૂતપ્રેત અને અંધશ્રદ્ધા પ્રત્યે પહેલેથી જ અણુગમા હતો અને ધર્મપ્રીતિ, હિંમત, નીડરતા પ્રથમથી જ વિકસેલાં હતાં. અંતરાતમાના ધર્મિને અનુસરનારા, સ્યાદ્વાદના સાચા મર્મિને સમજનારા અને કાયા–માયાને વિસારનારા આ વિધાપ્રેમી મુનિરાજે બાળપણથી જ સંધર્ષો સામે જંગ માંડયો. પશુઓ અને મુસાક્રરા માટે આશ્રયસ્થાન સમા વાવેલા વડલા, દારીલોટા લઇ મુંબઈ પહેલા નાક્રરીધંધાની કરેલી જમાવટ, મરકીના સપાટામાં આવી ગયેલા કુટું બને આપેલું આધાસન—એ પ્રસંગામાં તેમની નીડરતા, સાહસિકતા અને શૂરવીરતાનાં દર્શન થાય છે. પાતે ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝામાં સપડાતાં મિત્રની સલાહ માની સાચી શ્રદ્ધાથી ધર્મને શરહો જવાની ભાવના સેવી દીક્ષા લેવાની પ્રતિગ્રા કરી. માહમયી મુંબઈ અને સંસારના મોહ છેડીને દીક્ષા લેવાના સંકલ્પ કર્યા. દીક્ષા લેવાની સત્યા અમારાસોના મનગમતા અર્થો કરવા પ્રત્યેના વલણને સંકુચિત પારખી સંવેગી સંપ્રદાયમાં સમજણપૂર્વક અને સ્વેચ્છાપૂર્વક દીક્ષાપરિવર્તન કરી

સચાેટ દાખલાે બેસાડચાે. પૂજ્યશ્રીના જીવનનાે સત્યશાેધનનાે એ ઉત્તમ પુરાવાે છે. સં. ૧૯૬૦ના માગશર સુદ ૧૦ને બુધવારે ધર્માસિંહ મુનિને સંવેગી દીક્ષા મળી અને ચારિત્રના વિજય માટે દેઢપ્રતિજ્ઞ થઈ ને નીકળેલા આ યુવાન મુનિને 'ચારિત્રવિજય ' નામ મળ્યું.

પૂજ્યશ્રીની અદ્દસુત સિદ્ધિ અને અમર સ્મારક તો છે પાલીતાણામાં 'શ્રી યશાવિજયજી જૈન ગુરુકુળ 'ની સ્થાપના, એનું સંવર્ધન અને એનું સંચાલન પૂજ્યશ્રીએ આ ગુરુકુળની સ્થાપના માટે અનેક ઝંઝાવાતા અને વિરોધોનો અડગ રહીને સામના કર્યા. વગર ક્'ંડે, શુકનનું શ્રીફળ પણ ઉધાર લાવીને, માત્ર પાંચ જ વિદ્યાર્થી'એાની હાજરીથી આ સંસ્થાની સ્થાપના કરી. અને પૂજ્યશ્રીના અથાગ અને અવિરામ પ્રયત્નાથી આ સંસ્થા જેતજેતામાં વિશાળ વટવૃક્ષ બની ગઇ! આ સંસ્થામાં શિક્ષણ મેળવી અનેક જૈન બાળકા સમાજને અને શાસનને ઉપયોગી બન્યાં. સં. ૧૯૬૮માં શુભાર'ભ પામેલી આ સંસ્થા અત્યારે તા આદર્શ ગુરુકુળ તરીકે પ્રખ્યાત છે.

તેઓશ્રીની ભાવના તો કાશી જેવા વિદ્યાધામમાં જઈ ને શાસ્ત્રોમાં પારંગત થવાની હતી. પાેતાના ગુરુદેવના આશીર્વાદ લઈને કાશી પહોંચ્યા ત્યાં અનેક જ્ઞાની-તપસ્વીએાના સંપર્કમાં આવ્યા. અનેક ધર્મીનું, સંસ્કૃત આદિ ભાષાનું, વિવિધ શાસ્ત્રોનું વિપુલ અને ગહન જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. પૂ. આ. શ્રી વિજયધર્મ સૂરિજી મહારાજના પ્રીતિયાત્ર બન્યા. પછી તો તેએાશ્રી જ્યાં જ્યાં ચાતુર્માસ સ્થિત થયા ત્યાં ત્યાં શતસહસ્ત્ર જૈના અને જૈનેતરા તેમનાં વચનામૃત સાંભળી ધન્ય ધન્ય બનતા હતા. શાસન અને સમાજની સેવાની ઉત્કટતા મુનિશ્રીમાં પહેલેથી જ હતી. લગ્ન અને કારજ પ્રસંગે થતા ખર્ચાએા બંધ કરાવ્યા. અનેક પાડશાળાએા ખાલાવી ધાર્મિક શિક્ષણની પરણા માંડી. વ્યસની માણસોને વ્યસનમુક્ત કરાવ્યા. અનેક સ્થાનાએ કજિયા-ક કાસ મિટાવી મનમેળ કરાવ્યા. અનેક સ્થળાએ અઠ્ઠાઈ મહોત્સવા અને સ્વામીવાત્સલ્યા થયાં તેમનાં વ્યાખ્યાના પણ પશુપંખીએ પ્રત્યે દયાભાવ, દીનદુ:ખીએ પ્રત્યે દિલાસા, અને ધર્મ ભાવનાનાં સુંદર દેષ્ટાંતાથી શાભી ઊઠતાં. તદુપરાંત, જૈનસાહિત્યને સમૃદ્ધ કરવું, સાક્ષરા તૈયાર કરવા, સાહિત્યમ'દિરા સ્થાપવાં, જૈનધર્મ'નાં નાનાંમાટાં પુસ્તકા પ્રકાશિત કરવાં વગેરે કાર્યો માટા પાયા પર કરવાની તેમની નેમ હતી. ત્રિપૃટી રત્નાની મદદથી ઘણું વિશાળ કાર્ય થયું. તેમનાં સંસ્મરણા અનેકવિધ રંગાથી રંગાયેલાં છે. તીર્થ'રક્ષાને જીવનધ્યેય તરીકે સ્વીકારનારા અને જ્ઞાનદાનને જીવનમાંત્ર તરીકે આરાધનારા આ મુનિવર શાસનપ્રભાવનાનાં ઘણાં માટાં કાર્યા કરી ગયા.

સં. ૨૦૨૯ ના આસા સુદ લના જૈનશાસનના એ ધર્મ જ્યાતિમાં મહાજયાતિમાં વિલીન થઈ ગયા! એમના અંતિમ સંસ્કાર સમયે ખધી જ કામના અગણિત લાકા ઉપસ્થિત હતા. શબ્દમાં સંજીવની અને કાર્યમાં અદ્ભુત સ્કૂર્તિ ધરાવતા આ મુનિરાજ કાઈ અભૂતપૂર્વ ખુદ્ધિમત્તા, ન્યાયપ્રિયતા અને લક્તિભાવથી અમર ખની ગયા. શાસન અને સમાજને ચરણે દર્શન, જ્ઞાન અને ન્યાયની ત્રિપુટી—મહારાજની લેટ ધરતા ગયા. સમગ્ર જૈનસમાજ પૂજ્યશ્રીનાં આ પવિત્ર

શ્રમણભગવ તા

સંસ્મરણો યુગા સુધી યાદ કરશે. એમાં કાેઈ શાંકાને સ્થાન નથી. એવા એ અપ્રતિમ શાસન-પ્રભાવકને કાેટિ કાેટિ વાંદના !

(સંકલન : મુનિશ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મહારાજ. સંદર્ભ શંથા : શ્રી બાલાભાઈ દેસાઈ સંપાદિત 'શ્રી ચારિત્રવિજય શ્રંથ ' તથા શ્રી મહુવાકર લિખિત ' ગુરુકુળની ગૌરવગાથા.')

ન્યાયતીર્થ : ન્યાયવિશારદ

પૂ. મુનિરાજ શ્રી ન્યાયવિજયજી મહારાજ

પંડિતરાજ અધ્યદ્યાય અને કવિરાજ કાલિદાસ સમી પ્રશસ્તિ પામનારા આ સરળતા અને સમાનતાના સાધક સાધુવરના જન્મ સં. ૧૯૪૬ના કારતક સુદ્દ 3 ને શુભ દિને માંડલમાં થયા હતા. પિતા છગનલાલ અને માતા દિવાળીએનનું એક માત્ર લાડકવાયું સંતાન નરસિંહ નાનપણથી જ સરળ સ્વભાવી, સંસ્કારી અને ધમેં મેમી હતું. નરસિંહ ગામઠી શાળામાં ચાર ધારણના અભ્યાસ પૃરા કરીને પ્રસિદ્ધ જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સૂરીધરજી મહારાજની પ્રેરણાથી માંડલમાં સ્થપાયેલી શ્રી યશાવિજય જૈન પાઠશાળામાં વધુ અભ્યાસાર્થે દાખલ થયા. બીજે વર્ષે આ પાઠશાળા ખનારસ ખસેડવામાં આવી. ત્યાં એ વર્ષ અભ્યાસ કરીને વતન પાછા આવ્યા. દરમિયાન માતા અને પિતાનું અવસાન થતાં ખૂબ આઘાત અનુભવ્યા. ત્યાર બાદ, કાકાની રજા લીધા વગર, પાલીતાણા જવાનું બહાનું કાઢી બનારસ પહોંચ્યા. ત્યાંથી ગુરુદેવ ૩૦ વિદ્યાર્થીઓ સાથે કલકત્તા તરફ વિહાર કરતા હતા તેમાં જોડાઈ ગયા. અનેક મુસીબતા વચ્ચે કલકત્તા પહોંચીને, અન્ય ચાર મિત્રા સાથે નરસિંહ પણ દીક્ષા ચહણ કરી. પહેલેથી જ તેઓ 'ન્યાય 'માં વિશેષ રુચિ ધરાવતા હતા તેથી પ્ ગુરુદેવે નામ આપ્યું મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજી.

પૃજ્યશ્રીએ પણ યથાનામ ન્યાયશાસ્ત્રોનું ગહન અધ્યયન કરી, તેમાં ઊચી ઊચી પરીક્ષાએ પસાર કરી 'ન્યાયતીર્થ' અને 'ન્યાયવિશારદ'ની પદવીએ પ્રાપ્ત કરી. ઊગતી જુવાનીમાં શાસ્ત્રોમાં પરમ પારગામિતા પ્રાપ્ત કરી 'અધ્યાતમતત્ત્વાલાક' અને 'ન્યાયકુસુમાંજલિ ' જેવા શ્રેષ્ઠ શાસ્ત્રચ'શે લખ્યા. સ'સ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા પર પ્રભુત્વ મેળવી કાવ્યરચનાએ કરી. સુવાન સાધુની આવી ઊચી પ્રતિભા અને ફાનવૈભવ જોઈને નાગપુર અને ઉજ્જયિનીના બાહાણોએ તેમને 'किमध्योषः किंम् कालिदासः।' એવાં પ્રશસ્તિવચના સાથે માનપત્ર અપંણ કર્યું. ઊડાં ચિંતનના પરામર્શ પામેલા પૃજ્યશ્રીના 'જૈનદર્શન' નામના મહાશ્ર'થ અંજેડ અને અવિસ્મરણીય ધર્મ'શ્રંથ છે. સમગ્ર ભારતવર્ષમાં, જૈન–જૈનેતર સમાજમાં અદ્ભુત લાકાદર પામેલા આ શ્રંથની ૧૦–૧૦ આવૃત્તિએા થઇ છે. હિંદી અને અંશ્રેજીમાં તેના અનુવાદો થયા છે. આ ઉપરાંત, તેઓશ્રીએ નાનામાટા પચાસેક શ્રંથ લખ્યા છે. પૃ. વિનાબાજી જેવા સંતાએ તેમની ધર્મ'પ્રીતિ અને શાસ્ત્રચિતની મુક્તક કે પ્રશંસા કરી હતી. વળી, તેઓશ્રીના સ્વદેશપ્રેમ પણ વિશિષ્ટ હતા. મુંબઇમાં સરદાર વલ્લભભાઇ પેટેલના અધ્યક્ષપણા નીચે ટાઉનહાલમાં

વ્યાખ્યાન આપી, મુંબઈ કેંગ્રેસ હાઉસમાં રાષ્ટ્રધ્વજ લહેરાવી, ખાદીનાં તૈયાર કપડાંની લ્હાણી કરાવી, તેઓશ્રીએ જૈન શ્રમણા માટે રાષ્ટ્રભાવનાનાં નવાં દ્વાર ખાલ્યાં હતાં. સર્વધર્મ સમભાવ એ તેમના મહાન ગુણ હતા. તેથી જ તા હરિજનાના મંદિરપ્રવેશ બાબત પૂજ્યશ્રીનું વલણ વિધાયક હતું. પ્રકાંડ પંડિત હાવા છતાં નિખાલસ અને નિર્માહી વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હતા. સાગર જેવી સમતા અને ઉદારતા ધરાવતા હતા; બાળક જેવી સરળતા અને મસ્તી ધરાવતા હતા. પરિણામે, પૂજ્યશ્રીએ જીવનનાં છેલ્લાં ૧૫–૨૦ વર્ષો શાંત—એકાંતવાસમાં ગાળ્યાં હતાં. ધર્મશાસોના વાચન અને ચિંતનમાં જ સમય વિતાવતા હતા. એવા એ પ્રખર વિદ્રદ્દરન મુનિવરને હૃદયપૂર્વક વંદના!

(શ્રી રતિભાર્ષ મફાભાર્ધ શાહના ' જેન ' પત્રના તા. ૭-૩-૭૦ના અંકના લેખના આધારે.)

ં પ્રકાંડ દાર્શાનિક : પ્રખર શાસનપ્રભાવક : ' જૈન પર પરાના ઇતિહાસ ' ગ્રંથના સર્જક

पूज्य भुनिराक्श्री हर्शनिविषय् (त्रिपुटी) महाराज

શ્રી દર્શ નિવજયજી, ગ્રાનિવજયજી અને ન્યાયવિજયજી – આ ત્રણ જૈન મુનિવરાનાં નામ અને કામથી ભાગ્યે જ કાેઈ સાધુ, કાેઈ શ્રાવક કે કાેઈ સાંઘ અણુજાણ હશે! ત્રિપુડી – મહારાજના નામથી તેઓ ભારતભરમાં જાણીતા છે. આવી આ મુનિવર ત્રિપુડીને વિધિએ આપણી વચ્ચેથી ખેંચી લીધી ત્યારે સકલ સંધે ઘેરા શાેકની લાગણી અનુભવી હતી. આ ત્રિપુડી પૈકી શ્રી ન્યાયવિજયજી મહારાજ અને શ્રી ગ્રાનિવજયજી મહારાજ અગાઉ કાળધર્મ ને પામ્યા હતા. શ્રી દર્શ નિવજયજી મહારાજ અને શ્રી ગ્રાનિવજયજી મહારાજ અગાઉ કાળધર્મ ને પામ્યા હતા. શ્રી દર્શ નિવજયજી મહારાજ સં. ૨૦૨૯ના મહા વદ અમાવાસ્યાને દિવસે પાલીતાણામાં, શત્રું જયની છાયામાં, આણું દજી કલ્યાણુજીની પેટીના વંડામાં, શત્રું જય સામું મુખ રાખીને ભગવાન આદિનાથનું સ્મરણ કરતાં કરતાં કાળધર્મને પામ્યા જગતમાં જન્મે છે તે મૃત્યુવશ થાય છે એ અટલ નિયમ છે, પરંતુ મૃત્યુ મૃત્યુમાં ફેર હોય છે. કાઈ જવતે જીવત મરેલાં જેવું જીવન જીવે છે, તાે કાઈ મૃત્યુ પછી સૈકાઓ સુધી નામ ન વીસરાય એવું ધર્મ મય અને સેવામય જીવન જીવી પોતાના નામની આયુમર્યાદા અનંત કરતા જાય છે. ત્રિપુડીમહારાજ આવા ઉચ્ચ કાેડીના મુનિવરા હતા. એમાં યે શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજ તાે ત્રિપુડીમાં શિરમાર હતા.

પૂ. દર્શનવિજયજી મહારાજનું સંસારી નામ મગનલાલ હતું. તેમની જન્મભૂમિ સંદલના દડવા ગામ હતી. પિતાનું નામ પાનાચંદ અને માતાનું નામ કસ્તૂરબેન હતું. વડી દીક્ષા સં. ૧૯૭૩ના ફાગણ સુદ ચાથને દિવસે શત્રું જયની છાયામાં આચાર્ય શ્રી કમળસૂરિજી મહારાજ હસ્તે લીધી અને મુનિવર શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ (કચ્છી)ના શિષ્ય ઘોષિત થયા. છપ્પન વર્ષ દીક્ષા લાગવી, શત્રું જયની છાયામાં કાળધર્મ પામ્યા. આ છપ્પન વર્ષના

શ્રમણભાગવ'તા ૩૯૯

દીક્ષાયચાંયમાં તેઓશ્રીએ જૈનધર્મની, જૈન સાહિત્યની અને સમગ્ર માનવજાતની એટલી અધી સેવા કરી કે જૈન ધર્મના ઇતિહાસમાં તેંએા અમર સ્થાનના અધિકારી બની ગયા. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજે પાલીતાણામાં 'શ્રી યશાવિજયજી જૈન ગુરુકુળ 'ની સ્થાપના કરી. આ ગુરુકુળમાં એક દહવાના, એક ગહુલાના અને એક ગુજરાતના કાેઈ નાના ગામહાના – એમ ત્રણ વિદ્યાર્થી એ અભ્યાસ અર્થે આવ્યા. આ ત્રણે અત્યંત તેજસ્વી હતા અને ધર્મમાં અપૂર્વ પ્રીતિવાળા હતા. આ ત્રણેએ આગળ જતાં દીક્ષા લીધી અને ત્રણે 'ત્રિપુટી મહારાજ' તરીકે વિખ્યાત થયા. તે સમયમાં પાલીતાણા રાજ્યે જૈન યાત્રિકા પર બે રૂપિયાના મૂંડકાવેરા નાખ્યા હતો, ત્યારે પૂ. આ. શ્રી નેમિસ્ત્રરી વરજ મહારાજ સાથે રહી ત્રિપુટી મહારાજે રાજ્ય સામે ઝું બેશ ઉઠાવી હતી. અમદાવાદમાં જૈન સાધુ સંમેલન મળ્યું. આ સંમેલનને સફળ બનાવવામાં ત્રિપુટી મહારાજના નાંધપાત્ર ફાળા હતા. જૈન સાધુસ સ્થા ગૌરવ લઈ શકે એવાં ઘણાં કાર્યો આ ત્રિપુટી દ્વારા થયાં. આ ત્રિપુટીએ ઉત્તર પ્રદેશ, મારવાડ-મેવાડથી માંડીને ખંગાળ સુધીના પ્રદેશામાં વિચરી, ચાતુર્માસ સ્થિરતા કરી, પછાત પ્રજામાં સંસ્કારસિંચન કર્યું હતું. તેઓને દારૂ-માંસાહાર આદિના ત્યાગ કરાવી વ્યસનમુક્ત કર્યા હતા. પુજ્ય દર્શનવિજયજી મહારાજ મહાન ચિંતક હતા, કવિ અને સાહિત્યકાર હતા; સંશાધક અને ઇતિહાસ લેખક પણ હતા. તેઓશ્રીનાં સંખ્યાળ ધ શ્રાંથા પ્રગટ થયા છે. ' જૈન પર પરાના ઇતિહાસ 'ના ત્રણ ભાગ એ તેઓશ્રીના અમૃલ્ય સર્જન છે. આ શ્રંથા જૈન-જૈનેતરામાં ઘણા આદર પામ્યા છે. તે પછી 'જૈન પર પરાના ઇતિહાસ 'ના ચાથા ભાગ પૂ. શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ તથા મુનિશ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મહારાજ દ્વારા પ્રગટ થયેલ છે. એ બતાવે છે કે ત્રિપુટી મહારાજનાં કાર્યો કેટલાં જવંત, કેટલાં લાેકાપયાેગી અને કેટલાં ચિર'જીવ છે! ધન્ય છે એ ત્રિપુટી મહારાજને! વ'દન હતે એ भूनिवराने!

(સંકલન : '' જૈન '' સાપ્તાહિક પત્રમાંથી સાભાર.)

પરમ ત્યાગી–વૈરાગી અને સમતારસ સાધક પૂજ્ય પંન્યાસપ્રવર શ્રી કાન્તિવિજયજી ગણિવય

વિભૂતિ બનવું સહેલું નથી, ત્યાં 'વિશ્લ વિભૂતિ 'નો તો વાત જ શી કરવી! એવા વિશ્લ વિભૂતિઓની આકાશગંગામાં અમકતા સિતારાએ વચ્ચે એક મૂર્તિ નજર સામે તરત આવી જાય. એ મૂર્તિ એટલે પૂજ્ય પંન્યાસપ્રવર શ્રી કાંતિવિજયજી ગણિવર્ય. તેઓશ્રીનું જીવન એટલે કાંતિની કથા. આજથી ૪૦–૫૦ વરસ પહેલાં ' ક્ષિક્ષા ' સામે કરડી નજરે જેવાતું હતું. બાલક્ષિક્ષા તો આશ્ચર્ય લેખાતી હતી. સાધુસંખ્યામાં ભારે એટ આવી ગઈ હતી. એવે સમયે શાસન કાજે શિર ધરી દેનારા નવેલોહિયા સાધુવરા મેદાને પડ્યા. એવા ભાગ્યવિધાયકામાંના એક અજોડ વ્યાખ્યાતા પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્રસ્ત્રીશ્વરજ મહારાજા (ત્યારે મુનિશ્રી રામવિજયજ) પણ હતા. તેઓશ્રીના દીક્ષાદું દુભિનાદ જોબનમાં

ઊંઘતા કાંતિલાલને પણ જગાડી ગયા. પરંતુ ચૌવન, વૈસવ અને પરણીત જીવનમાંથી કાંતિલાલ સહેલાઈ થી સંયમમાર્ગે સંચરે એવા સંજોગા નહાતા. એક વાર મામા પાપટલાલ સાથે ૫. પૂ. આચાર્ય દેવ શ્રીમદ વિજયપ્રેમસૂરી ધરજી મહારાજા (ત્યારે પૂ. પં. શ્રી પ્રેમવિજય ગણિવર્ય) ની વૈરાગ્યસભર વાણી સાંભળવા ગયા અને પૂર્વભવના સંસ્કાર જાગૃત થઈ ગયા. પત્ની લીલાવતી પાસે બ્રહ્મચર્ય વૃત સ્વીકારવાની ભાવના વ્યક્ત કરી; પરંતુ પત્ની અને સર્વ કુટું બીજનાના વિરાધ ઊઠચો. કાંતિલાલને નજરકેદ રાખવા માંડચા કાંતિલાલે સંસારની માચામાં રસ હાવાના દેખાવ કર્યો. કુટું બીજના સમજ્યા કે કાંતિલાલ કરી પાછા સંસારના રંગે રંગાઇ ગયા છે. એટલે તેમના ઉપરની દેખરેખ એાછી કરી. કાંતિલાલે તેા અંદરખાને દીક્ષા લેવાના સ્થળ સમય નક્કી કરી લીધાં હતાં. મિત્રના લગ્નમાં જવાનું અહાનું કાઢી ખંભાત–ગુરુદેવ પાસે પંહેાંચી ગયા. સકલાગમ રહસ્યવેદી ગુરુદેવ શ્રીમદ્ વિજયદાનસૂરીધરજી મહારાજા પાતાના પરિવાર સાથે ખંભાત બિરાજમાન હતા. શેઠશ્રી કસ્તુરભાઈ અમરચંદ આ વ્યવસ્થામાં અગ્રેસર હતા. સં. ૧૯૮૩ના વૈશાખ વદ ૬ને દિવસે ક્રાંતિલાલને દીક્ષા આપવામાં આવી અને તેએાશ્રી મુનિશ્રી રામવિજયજી મહારાજના શિષ્ય તરીકે મુનિ શ્રી કાંતિવિજયજી તરીકે ઘાષિત થયા. પૂર્વ યાજના પ્રમાણે તેમની દીક્ષાની ઉજવણી રૂપે પત્રિકાએોના વરસાદ વરસાવ્યા. બીજી બાજુ સગાં સંબ ધીએ તરફથી વિદ્યનાં વાદળ વેરાયાં. કાર્ડ કચેરી થઈ. માર્ગ માંથી ઉપાડી જવાની યાજના ઘડાઈ. પરંતુ મુનિરાજ કાંતિવિજયજી પર્વંત સમા અડગ રહ્યા. આ વિરાધમાં પૂજ્યશ્રીના કુટું બીએા મુખ્ય હતા. આગળ જતાં, આ પાપના પ્રાથિશ્વિત્ત રૂપે માતા કેવળીબાઈ એ સંયમ સ્વીકારવાના નિર્ધાર કર્યો અને સં. ૧૯૮૮માં સાધ્વીશ્રી કંચનશ્રીજી તરીકે દીક્ષિત બન્યાં. પતિ અને માતાના પગલે પગલે લીલાવતીબેનનું હુદય પણ પીગળી ગયું. ધીમે ધીમે પૂજ્યશ્રીના પગલે આ પરિવારમાંથી નવ વ્યક્તિઓએ સંયમના માર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

મુનિવર શ્રી કાંતિવિજયજ મહારાજને ગુરુદેવ શ્રી વિજયદાનસૂરી ધરજ મહારાજની સંયમ—તાલીમ, ગુરુદેવ શ્રી વિજયપ્રેમસૂરી ધરજી મહારાજની ગ્રાન—પ્રેરણા અને ગુરુદેવ શ્રી વિજયદામચંદ્રસૂરી ધરજી મહારાજનાં પનાતાં પ્રવચનાના લાભ મળ્યા હતા. તેઓ શ્રીએ ગુરુ-ભગવંતાના જ્યાતિષવિષયક વારસા પણ પચાવ્યા હતા. એ ભક્તિ, સાધના અને વિદ્વત્તાથી ક્રમશા તેઓ શ્રી ગૃિષ્ણ અને પંન્યાસપદ પામ્યા હતા. પરંતુ પૂજ્યશ્રીને ક્ષય રાગના હુમલા થતા જ હતા; તેમાં અન્નનળીનું કેન્સર લાગુ પડ્યું. ધીમે ધીમે કેન્સરના જીવાણુઓ શરીરમાં ફેલાતાં ગયાં. તેમ છતાં, તેમની કાંતિ એાછી થઈ ન હતી. પૂજ્યશ્રી માનતા કે, 'સાધુ માટે રાગ એ આત્મકલ્યાણુના—કર્મ નિર્જરાનો મહાતસવ છે.' અંત સમયે ગુરુભગવંત શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરી ધરજી મહારાજની નિશ્રામાં હતા. ગુરુદેવને પણ આ વિરલ વિભૂતિમાં અખૂટ શ્રદ્ધા હતી. તેઓ શ્રી કાયાથી કરમાયા, પણ કીર્તિ થી અજર—અમર બની ગયા. સંયમચહણના સાહિસિકા માટે ઉત્તમ આદર્શ બની ગયા. અલ્પાયુષ્યમાં પણ સાધુજનાના અને શ્રાવકાના માર્ગ દર્શક બની ગયા! વંદન હજો એવા પુષ્યપ્રભાવી પંન્યાસપ્રવરને!

(સંકલન : પૂ. આચાર્ય વિજયપૂર્ણ ચંદ્રસૂરિજી મહારાજ.)

સમતાસિ'ધુ જ્ઞાનનિધિ ચારિત્રરત્ન પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રી પદ્મવિજયજ ગણિવર્ય

સિદ્ધાંતમહાદધિ, કર્મશાસ્ત્ર નિપુષ્યુમિતિ, સંયમ—ત્યાગ—તપામૂર્તિ, સુવિશાલગચ્છિષિપતિ પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરી ધરજ મ. સા. વીસમી સદીમાં જૈનશાસનના એક મહાન જ્યોતિર્ધર પુરુષ હતા, અજાતશત્રુ હતા. જ્ઞાનની ગરિમાથી, સંયમની શ્રેષ્ઠતાથી, તપન્યાગના મહિમાથી અને વારિધિ જેવા વાત્સલ્યથી તેઓશ્રી ૩૫૦ શિષ્યોના પરિવાર ઉપર તેમજ સમગ્ર સંઘ ઉપર છાઈ ગયા હતા. બધા જ શિષ્યોને તારક ગુરુદેવ તરીકે તેઓશ્રી ઉપર અહાલાવ હતો....અને તેઓશ્રીના પણ પાતાના સુવિહિતગચ્છના સમગ્ર સાધુઓ ઉપર તેવા જ વાત્સલ્યલાવ હતો....પરંતુ આવા મહાન ગુરુદેવના હૃદયમાં અનન્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર ગુરુદૃપાપાત્ર બે મુનિ લગવ તોનાં નામ માખરે તરી આવે છે. એમાંના એક હતા આગમપ્રજ્ઞ પૃ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજય જંબૂસ્રીધરજી મ. સા.ના વિનીત શિષ્યરત્ન પ્. મુનિરાજ શ્રી રિક્ષિત-વિજયજી મ. અને બીજા હતા પરમ તપાનિધિ પ્. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજય ભ્રુવનભાનુસ્રીધરજી મ. સા.ના પ્રથમ શિષ્યરત્ન સંસારી લઘુખંધુ પ્. પં. શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવર્ય. આ બંને મહાતમાંઓનું ગુરુઆગ્રાપાલન, ગુરુબહુમાન, ગુરુલકિત, સ્વિશુહ સંયમપાલન, ગ્રાનાપાસના, સ્વાધ્યાયરસિકતા, નિ:સ્પૃહતા, આત્મવિલાપીપાસું વગેરે માક્ષમાર્ગની આરાધના પ્રયાદ આ. લ. વિ. પ્રેમસ્રી ધરજી મહારાજાને જેવી ગમતી હતી તેવી અજોડ હતી....એ જ કારણે તેઓ અનન્ય ગુરુકૃપાના પાત્ર બન્યા હતા. એમાંના પૃ. પં. શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરની

જન્મભૂમિ--અમદાવાદ, કાળુશીની પાેળ,

પિતા : પ્રલુભક્ત શ્રી ચીમનલાલભાઇ,

માતા : શ્રી ભૂરિળહેન. જન્મ : સં. ૧૯૬૯ અવાઢ સુદ–૯

પાંચ બ'ધુએ અને ત્રણ બહેનોમાં ત્રીજા પાેપટલાલ એ જ આપણા પૂ. પં. શ્રી પઋ વિજયજી ગણિવર, નિત્યદર્શન–પૂજા, કંદમૂળાદિ અલક્ષ્યના ત્યાગ, ગુરુલક્તિ, તપશ્ચર્યા વગેરે ધર્માકિયાના સંસ્કારા આ કુળની વિશેષતા હતી. મેટ્રિક સુધીના અભ્યાસ સાથે પાંચ પ્રતિક્રમણ, નવસ્મરણ, ચાર પ્રકરણ, તેમ જ બે કમેં શ્રંથ સુધીના અભ્યાસ પૃર્ણ થયા. સંસ્કૃતમાં પણ સારા માર્કસ (ગુણા) મેળવ્યા...

તેઓ પોતાના માટાલાઈ શ્રી કાંતિલાઈ (પૂ. લુવનલાનુ સૂ. મ.) સાથે પરમ ગુરુદેવ પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના પુષ્ય પરિચયમાં હતા. પૂ. પરમ ગુરુદેવશ્રીએ આ બ'ને પુષ્યાત્માએમાં વૈરાગ્યનાં બીજ વાવી અંકુરિત કર્યાં હતાં! તેના ક્ળસ્વરૂપે લાવિ મહાન ઉન્નતિ તરફ મંગલ પગલાં માંડવા રૂપે જીવનલરની પ્રદ્યાચર્યની પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી. એ પૂજ્ય ઉપકારી પરમગુરુદેવશ્રી વિ. સં. ૧૯૯૦માં અમદાવાદ વિદ્યાશાળામાં

ચાતુર્માસ બિરાજમાન હતા. તેએાશ્રીના સ્ક્ટિકરતન સમા નિર્મળ ચારિત્રથી આકર્ષાઈ ઘણા ભવ્યાતમાંએા ઊંચી આધ્યાતિમક પ્રેરણાનું અમીપાન કરી રહ્યા હતા. દીક્ષાથી એનું એક માટું મંડળ તૈયાર થઈ રહ્યું હતું….એમાં શ્રી પાપટલાલની પણ વૈરાગ્યભાવના નવપલલિત બની…. પૂ. સ્રિદેવના સંયમી જીવન પ્રત્યે ખૂબ આકર્ષણ થયું. સાથે માટાભાઈ શ્રી કાંતિલાલની જબરી હૂં ક મળી. વિ. સં. ૧૯૯૧માં પાષ સુદ ૧૨ના દિવસે ધામધૂમથી ચાણસ્મા મુકામે માટાભાઈ શ્રી કાંતિલાઈ સાથે દીક્ષા થહેણ કરી. શ્રી કાંતિલાઈ, શ્રી ભાનુવિજયજી બન્યા….અને શ્રી પાપટભાઈ તેઓના શિષ્ય શ્રી પદ્મવિજયજી બન્યા…

પ્. આ. શ્રી પ્રેમસૂરી લરજ મ. સા. પાતાના વિશાળ મુનિસમુદાયના પ્રત્યેક મુનિના સંયમજીવનના ળગીચાને નવપલ્લવિત રાખનાર કુશળ માળી હતા. પ્. પદ્મવિજયજી મ.ના ચારિત્રિજીવનમાં તેઓને પૂજ્યશ્રી તરફથી આદર્શ ચહેલુશિક્ષા તથા આસેવનશિક્ષા મળી. અધ્યયનમાં પૂ. ભાનુ વિ.મ. ન્યાયશાસ્ત્રમાં નિપુણુ ળન્યા. પૃ. પદ્મવિજય મહારાજે વ્યાકરણશાસ્ત્ર ઉપર નિપુણતા મેળવી. અભિધાન–ચિંતામણિ કાશ કંડસ્થ કર્યો. તેમના અધ્યયન પરિશ્રમ અને અધ્યયન-પદ્ધતિ વિશિષ્ટ હતાં. વિશાળ સાધુ-સમુદાય એ પ્રત્યે અહાભાવવાળા હતા. જીવિચારાદિ પ્રકરણો, કર્મચંચ, વીતરાગ સ્તાત્ર, શાંતસુધારસ, જ્ઞાનસાર, યાગશાસ, જીતકલ્પસૂત્ર, સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ, ધાતુપાઠ કંડસ્થ કર્યા હતા. ઉપદેશમાળા તથા ઉત્તરાધ્યયન આદિ ચંશાની ચૂં ટેલી ગાથાઓ, લગભગ બધી પૂજાઓ તેઓએ કંઠસ્થ કરી હતી. સંસ્કૃત–પ્રાકૃત વ્યાકરણના ળૃહન્ન્યાસ, ઉભાદિ સંગ્રહ, ન્યાયસંગ્રહ, મહાભાષ્ય, ભૂષણ વગેરે ચંશા, ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષ ચરિત્રાદિ કાવ્યા, છે ક, અલંકાર, કાશ વગેરેનું સુંદર અવગાહન કર્યા બાદ દર્શનશામાં ન્યાય, મુકતાવલી, દિનકરી, કુસુમાંજિક, વ્યુત્પત્તિવાદ, સાંખ્યકારિકા, વૈશેષિક દર્શન, યોગદર્શન, વેદાંત પરિભાષા વગેરે અનેક ચંશાનું પરિશ્રીલન કર્યું. જેન-યાયમાં પણ વર્દ્રશન સમુચ્ચય, પ્રમાણનયતત્ત્વાલાકાંકાલંકાર, રતનાકર અવતારિકા, સ્યદાદ મંજરી, સમ્મતિતર્જ, નયાપદેશ, લિલત-વિસ્તર, શાસ્ત્રવાર્ત સમુચ્ચય વગેરેનું તલસ્પપશી વાંચન કર્યું….

ચન્દ્રપ્રજ્ઞપ્તિ, સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ જેવા ૨ / ૩ આગમ સિવાય બધા જ આગમાનું વાંચન તેઓશ્રીએ એકથી વધુ વખત કર્યું કરાવ્યું હતું. નિશીયબૃહત્કલ્પ-વ્યવહાર જેવા અનેક માટા માટા શ્રાંથાની દાહનરૂપે નાંધ તૈયાર કરી હતી.

છેલ્લે કેન્સરની બીમારીમાં પણ શિવગંજના (સં. ૨૦૧૬ના) ચાતુર્માસ સુધી આગમ-વાંચનના પુરુષાર્થ ઝળકતા હતા! આગમા તેમ જ બીજા અનેક શ્ર'શાની તેઓશ્રીએ કરેલી નાેંધાની નાેટા તેઓશ્રીની શ્રુતાપાસનાના કીર્તિક્તાં અની ગઈ છે!

તત્ત્વાર્થ સિદ્ધસેનીય ટીકા, રાજવાર્તિક ટીકા, કમેં શ્રંથ ટીકા, યાેગબિંદુ, યાેગદેષ્ટિ સમુચ્ચય, વિંશતિવિંશિકા, યાેગશાસ્ત્ર, ત્રિષષ્ઠિવ, તિલકમંજરી, શાંતિનાથ મહાકાવ્ય, શાંલિલદ્ર મહાકાવ્ય, પદ્માનંદ મહાકાવ્ય, ગુરુતત્ત્વવિનિશ્ચય, દ્રાત્રિંશદ્દદ્દાત્રિંશિકા, ઉપમિતિલવપ્રપંચા કથા, ઉપદેશમાળા, ઉપદેશમાળા, ઉપદેશમાળા, ઉપદેશમાળા, ઉપદેશપદ, સમરાઈચ્ચ કહા, ધમેં રતન પ્રકરણ, અનેક પ્રળ'ધા. લવન

શ્રમણભગવંતા ૪૦૩

ભાવના, ષાેડષક, અષ્ટક પ્રકરણ, ધર્માં ભેંદુ વગેરે શાસ્ત્રશ્રંથાના સરાેવરમાં તેઓશ્રી સતત ઝીલતા હતા....તેથી જ તેઓશ્રીમાં ત્યાગ–જખ્બર ત્યાગ, ભવવૈરાગ્ય, પ્રવચનરાગ, સુવિશુદ્ધ ચારિત્ર, અદ્ભુત ગુરુસેવા, ખહુમાન વગેરે મૂર્તિમંત દેખાતાં હતાં. આ બધું તેઓશ્રીના સાધુ તથા શ્રાવકો ઉપર લખેલા હિતશિક્ષાના સે કંડા પત્રાેમાં (પદ્મપ્રેરણા, પદ્મપરિમલ પુસ્તકામાં) જેવા મળે છે અને તે કાળે થતાં તેઓશ્રીનાં પ્રવચનામાં પણ જેવા મળતું હતું.

સંહેજ પણ અતિશયોકિત વિનાના સત્ય અને પ્રેરણાદાયી હકીકતોની રજૂઆત કરતું તેઓશ્રીના જીવનચરિત્રનું " પદ્મસુવાસ " પુસ્તક આજે પણ કેટલાંક ઘરામાં રામાયણની જેમ વંચાય છે અને માેક્ષાર્થી જીવાને માેક્ષમાર્ગની આરાધનામાં સંચાટ માર્ગદર્શન કરાવે છે.

સ્વન્પર સમુદાયના સાધુઓને અધ્યયન કરાવવાની અદ્ભુત કળા તેઓમાં હતી. સમુદાયના બાળમુનિઓને ભણાવવાની તથા આસેવનશિક્ષાની તેઓ માસ્ટરી ધરાવતા હતા. પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસ્ટ્રીશ્વરજી મહારાજાના વિશાળ સમુદાયના સંખ્યાબંધ મુનિઓને ગુરુવિનય, ગુરુબહુમાન, ગુરુસમર્પણ, જીવરક્ષા-જયણા, નિર્દોષ ગાંચરી, નિત્ય એકાસણા, સંયમ, ત્યાગ, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, સાધુ સહાય, આંતમું ખતા વગેરે બાબતા ઉપર આગમમાં રહેલી સચાટ વાતા કરી પ્રેરણા—પ્રાતસાહન આપતા. ગુરુકુલવાસમાં જ રહેવાના તેઓ આગ્રહી હતા. તેથી ૨૭ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં ફેક્ત ગુરુઆસાપાલન માટે જ પાંચ ચામાસાં જીદાં કર્યા હતાં! બાકીનાં વર્ષોમાં ગુરુકુલવાસ સેવ્યા હતા.

સાધુ જીવનમાં નિત્ય એકાસણાં, માટે ભાગે ૫–૭ દ્રવ્યાનું જ સેવન, વધ માનતપની ઓળીએ તથા કેન્સર જેવી જીવલેણ ળીમારીમાં પણ માસક્ષમણ, ૨૧ ઉપવાસ–૧૬ ઉપવાસ જેવી માટી માટી તપશ્ચર્યાઓ તેઓશ્રીએ કરી હતી. દીક્ષાના પ્રારંભકાળથી જ ફળ-ક્રૂંટ તથા મેવા વગેરેના ત્યાગ, ૪૫ આગમના વાંચન માટે સં. ૨૦૦૩થી મિષ્ટાન્નના ત્યાગ, બાલતાં મુહપત્તિના ઉપયાગ ન રહે ત્યાં સુધી ચ્હાના ત્યાગ, પ્રસિદ્ધિના કાઈ માહ નહીં….કપડાં, કામળી, આસન, ઉપકરણાદિમાં સાદગી, કેન્સર વગેરેની અનેક વખતની માંદગીમાં અજબગજબની સહનશીલતા સહને મુગ્ધ કરી જતી હતી.

માટી સંખ્યામાં સાધુએને તેએાશ્રી પ્રત્યે ખૂબ અહેાભાવ હતો. સંખ્યાબંધ સાધુએન સેવામાં દોડાદાડ કરતા! સજ્ઝાય સ્તવનાદિ સંભળાવી આરાધનામાં ઝીલાવતા! કેન્સરની બીમારીમાં છેલ્લાં કેટલાંય વર્ષો સુધી અનંતપરમેશ્વિનો પટ રાખી તેઓ કલાકા સુધી ધ્યાન કરતા!

સં. ૨૦૧૭ની સાલમાં પિંડવાડાના ચાતુર્માસમાં શ્રાવણ વદ-૧૧ના દિવસે બપારના છે વાગે પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયપેમસૂરી વસ્છ મહારાજા, પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયપે યશાદેવસૂરી વસ્છ મ. સા., પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયત્રિલા ચનસૂરી ધરજ મ. સા., પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયત્રિલા ચનસૂરી ધરજ મ. સા., પૂ. આ. ભ. શ્રીમદ્ વિજયભુવનભાનુ સૂરી ધરજ મ. સા., પૂ. પં. શ્રી ભદ્રંકર વિજયજી ગણિવર્ય આદિ લગભગ પંચાવન મુનિઓની, છેલ્લા કેટલાય દિવસાથી અંતિમ નિર્યામણા ઝીલતાં ઝીલતાં સમાધિપૂર્ણ સ્વર્ગવાસ પામ્યા…

આજે તેઓશ્રીના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય પરિનારમાં પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજયમિત્રાનંદ-સૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજયંહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજયજગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજયમહાબલસૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. આ. લ. શ્રીમદ્ વિજયપુષ્યપાલસૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. ગણિવર્ય શ્રી વિદ્યાનંદ વિજયજી મ. આદિ ૫૦ મહાતમાંઓ માક્ષમાર્ગની આસંધના કરી રહ્યા છે; શ્રત–શાસનની રક્ષામાં પુરુષાર્થ ફેરવી રહ્યા છે; જૈનશાસનની પ્રભાવના વિસ્તારી રહ્યા છે.

> જૈન જ્ઞાનભંડારાના ઉદ્ઘારક : પ્રાચીન જૈનગ્રંથાના સંશાધક અને સંપાદક : સમર્થ વિદ્વાન

પૂ. મુનિપ્રવર શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ

જૈન જ્ઞાનભંડારાના ઉદ્ધારક, પ્રાચીન જૈન શ્રંથાના મહાન સંપાદક અને સંશાધક તેમ જ સમર્થ વિદ્વાન શ્રી ચતુરવિજયછ મહારાજના જન્મ વડાદરા પાસે આવેલા છાણી ગામમાં વીશા પારવાડ જ્ઞાતીય શ્રી મહુકચંદભાઈની ભાર્યા જમનાબાઈની કુક્ષીએ સં. ૧૯૨૬ના ચૈત્ર સુદ ૧ના દિવસે થયા હતા. તેમનું જન્મનામ ચુનીલાલ હતું. તેમને ત્રણ ભાઈ અને ત્રણ બહેન હતા. તેમનું કુટુંબ ઘણું ખાનદાન હતું. ગૃહસ્થપણાના તેમના અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે સાત ચાપડીના હતા. વ્યાપારાદિ હિસાળકિતાબમાં તેઓશ્રી હાંશિયાર હતા. છાણી ગામ સ્વાભાવિક રીતે જ ધાર્મિક સંસ્કારાવાળું હોઈ તેમનામાં પહેલેથી ધાર્મિક સંસ્કારા હતા જ. તેમણે પ્રતિક્રમણસ્ત્રાદિના યેમ્ચ અભ્યાસ પ્રથમથી જ કર્યો હતા. છાણીની જૈનજનતા અભિમાવિક હોઈ ત્યાં સાધુ-સાધ્વીએાનું આગમન થતું રહેતું અને તેઓના ઉપદેશથી લોકોના ધાર્મિક સંસ્કારા પોષાતા રહેતા. એ રીતે ભાઈ ચુનીલાલમાં પણ ધર્મના સંસ્કારા દેહ થયા. પરિણામે, પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તક અ મહારાજ શ્રી કાંતિવિજયજનો સંયોગ થતાં, તેઓશ્રીની પ્રભાવસંપન્ન વાણીથી વૈરાગ્યવંત થઈ ને, તેમણે હેલાઈ મુકામે સં. ૧૯૪૬ના જેઠ વદ ૧૦ને દિવસે, પૂજ્યશ્રીના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, મુનિશ્રી ચતુર-વિજયછ તરીકે ઘોષિત થયા.

દીક્ષા શ્રહણ કરીને તેઓશ્રીના વિહાર ગુરુદેવશ્રી પ્રવર્તક મહારાજ સાથે પંજાબ તરફ થતો રહ્યો. અને તે સાથે અભ્યાસ પણ આગળ વધતો રહ્યો. આરંભમાં સાધુયાં આવશ્યક ક્રિયાસુત્રા અને જીવિવાર આદિ પ્રકરણોના અભ્યાસ કર્યો તથા વ્યાકરણમાં સારસ્વત પૂર્વાર્ધ અને ચંદ્રિકા ઉત્તરાર્ધના અભ્યાસ કર્યો. તે સાથે કાવ્ય, વાગુભટાલ કાર, શ્રુતખાંધ આદિના પણ અભ્યાસ કરી લીધા. ત્યાર ખાદ પૂર્વાચાર્યોકૃત સંખ્યાબ ધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો, કે જે જૈનાગમના પ્રવેશદાર સમાન છે તેના અભ્યાસ કર્યા. વળી, તકે સંગ્રહ તથા મુક્તાવલીનું પણ અધ્યયન કર્યું. પછી જ્યાં જ્યાં અવસર મળ્યા ત્યાં ત્યાં વદ્રાન મુનિવરા પાસે અને પાતાની મેળે પણ શાસ્ત્રાનું અધ્યયન કરતા રહ્યા. તેઓશ્રી શાસ્ત્રોની પ્રત્યેક

શ્રમણભાવ તો ૪૦૫

બાબતને ઝીણવટથી સમજી શકતા. એટલું જ નહિ, પરંતુ તેએાશ્રીના હસ્તાક્ષરા એટલા સંદર હતા અને એવી જ સુંદર પદ્ધતિએ તેએા પુસ્તકા લખી શકતા કે ભલભલા લેખકા મંત્રમુગ્ધ બની જતા. એને લીધે બધા જ લેખકા પર તેમના પ્રભાવ પડતા. તેઓશ્રીની પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિમત્તા નીચે એકીસાથે ૩૦-૪૦ લહિયાએ ગ્રંથા લખવાનું કામ કરતા હતા. તેમના હાથ નીચે કામ કરનાર લહિયાઓની શ્રમણસમુદાયમાં સર્વત્ર કિંમત અંકાતી હતી. તેઓશ્રીએ પૂ. ગુરુદેવશ્રીના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંના નવા લખાવેલા અને પ્રાચીન ગંધા પૈકી સંખ્યાળધ મહત્ત્વના ત્રંથોને અનેકાનેક પ્રાચીન પ્રત્યન્તરા સાથે સરખાવીને સુધાર્યા છે. જેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ લેખન-કળાના રહસ્યને બરાબર સમજતા હતા, તેમ સંશાધનકળામાં પણ તેઓ પાર'ગત હતા. તેમનાં સંશોધન અંગેના પાંડિત્ય અને અનુભવને આપણે તેમણે સંપાદિત કરેલા શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથ-રત્નમાળામાં પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ. પાટણના જૈનભંડારા એક કાળે અતિ અવ્યવસ્થિત દશામાં પડ્યા હતા. એક દરે એ ભંડારાનું દર્શાન પણ દુર્લભ બની ગયું હતું. એમાંથી વાચન, અધ્યયન, સંશોધન માટે પુસ્તકો મેળવવાં અતિ દુષ્કર હતાં. એ ભંડારા જોઈ એ તેટલાં સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત નહેાતા. આવી પરિસ્થિતિ હતી ત્યારે ગુરુદ્દેવ શિષ્ય પરિવાર સાથે પાટણ પધાર્યા અને જ્ઞાનભાંડારાને વ્યવસ્થિત કરવા માટે કામ હાથ ધર્યું અને પૂ. ગુરુભગવંત સાથે આ કાર્ય પાર પાડ્યું. આ કાર્યમાં પૂ. ચતુરવિજયજી મહારાજે જ માનસિક અને શારીરિક ઘણા પરિશ્રમ લીધા હતા, છતાં તે કાર્ય ના સઘળા યશ તેમણે ગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો. એવી જ રીતે, લીં બડી શ્રીમાં ઘના વિશાળ જ્ઞાનભાં ડારની તથા વડાદરા-છાણીમાં સ્થાપન કરેલા પુજ્ય પ્રવર્ત કછના અતિ વિશાળ ભ'ડારાની સર્વાંગ સંપૂર્ણ સુબ્યવસ્થા તેમણે એકલે હાથે જ કરી હતી. આ ઉપરાંત, પુજયાવર શાંતમૂર્તિ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજના વંડાદરામાંના વિશાળ જ્ઞાનભંડારની વ્યવસ્થા પણ તેમની મદદથી થઈ હતી. તેમની વિદ્વત્તા અને કાર્ય દક્ષતાને લીધે તેમના સ'સગ'માં આવનાર તેઓશ્રીથી અવશ્ય પ્રભાવિત થતા. પંડિતપ્રવર શ્રીયુત્ સુખલાલજી, વિદ્વત્વર્ય શ્રી જિન-વિજય આદિ સમર્થ વ્યક્તિએ પર તેમના અપૂર્વ પ્રભાવ હતા. આ સર્વ વિદ્વાનાનાં વિશિષ્ટ અધ્યયના-ચિંતના પૃજ્યશ્રીનાં પ્રેરણા અને સહેવાસને લીધે આરંભાયાં હતાં. લેખનકળામાં પાતાની વિશિષ્ટ સઝસમજના ઉપયાગ કરી તેઓશ્રીએ એમાં અદુભુત પ્રયોગા કર્યા હતા. તેમની પ્રેરણાથી પાટણનિવાસી ત્રિવેદી ગાવધેનદાસ લક્ષ્મીશ કર સાના–ચાંદીની શાહીથી કિંમતી ગ્રંથા લખતા હતા. પાટણનિવાસી ભાજક અમૃતલાલ માહનલાલ અને નાગારનિવાસી લહિયા મૂળચંદછ વ્યાસ વગેરેને સંશોધન કરી સંદર પ્રેસ-કાેપીએ કરવાનું કામ શિખવાડ્યું હતું.

પૂ. શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનું મહત્વનું કાર્ય જૈન જ્ઞાનભંડારાને વ્યવસ્થિત કરવાનું હતું. વળી, શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રાંથરત્નમાળાનું સંશોધન-સંપાદન પણ તેમનું મહાન કાર્ય છે. આ ગ્રાંથમાળામાં વિવિધ વિષયના નાના-માટા ૯૧ ગ્રાંથા પ્રકાશિત થયા છે, જેમાંના ઘણા તેઓશ્રીએ જ સંપાદિત કર્યા છે. આ ગ્રાંથમાળામાં ઐતિહાસિક અને ઉપદેશાત્મક સંસ્કૃત-પ્રાકૃત કથાસાહિત્ય, કાવ્યો, નાટકા, આગમા, પ્રકરણા આદિના વિપુલ જ્ઞાનરાશિ પ્રાપ્ત થાય છે જ, તેમાંનાં કેટલાંક અલભ્ય પ્રકરણા શ્રમણ-શ્રમણીઓને પ્રથમવાર પ્રાપ્ત થયાં છે એ

લાભ જેવા તેવા નથી. છેલ્લામાં છેલ્લી પહિતિએ ગ્રંથાનું સંશાધન, સંપાદન અને પ્રકાશન કરતાં કરતાં તેઓશ્રી જીવનના અંત સુધી અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવીને વિ. સં. ૧૯૯૬ના કાર્તિક વદ પાંચમ ને શુક્રવારે તા. ૧–૧૨–૧૯૩૯ના પાછલી રાત્રે સમાધિપૂર્વ કાળધમ પામ્યા.

પૂજ્યશ્રીના છવનપ્રસંગા સાથે છગડાના ખૂબ મેળ હતા. એ અંકથી અંકિત વર્ષામાં તેમણે વિશિષ્ટ કાર્યો સાધ્યાં. તેમના જન્મ સં. ૧૯૨૬માં, દીક્ષા સં. ૧૯૪૬માં, પાટણના ભંડારાની વ્યવસ્થાનું કાર્ય સં. ૧૯૫૬માં, શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથરત્નમાળાના પ્રકાશનના આરંભ સં. ૧૯૬૬માં અને સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૯૬માં. તેમનાં બંધુભગિનીઓની સંખ્યા પણ ૧ હતી. સતત કર્તવ્યપરાયણ, અપ્રમત્ત, આદર્શભૂત સંયમી મહાપુરુષના આગમપ્રભાવક પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી પુષ્યવિજયજી જેવા પ્રખર વિદ્રાન શિષ્ય હતા. તે ઉપરાંત શ્રી દુર્લભવિજયજી, શ્રી મેઘવિજયજી આદિ શિષ્યો હતા. પાટણ, વડાદરા, છાણી, લીંબડી, ભાવનગર વગેરેના શ્રીસંધા અને ભારતભરના જૈના તેઓશ્રીની આ મહાન શાસનપ્રભાવનાને કદી ય ભૂલી શકશે નહીં. એવા એ સમર્થ વિદ્રત્વર્યને શતસહસ વંદના!

અપ્રમત્ત યાત્રાવાંછુ મહાત્મા

પૂ. મુનિરાજ શ્રી મણિવિજય**ઝ** મહારાજ

પરમ પૂજ્ય શ્રી મૂળચંદજ મહારાજના શિષ્યરતન શ્રી ગુલાળવિજયજી મહારાજના બાલબ્રહ્મચારી શિષ્યરતન શ્રી મિલ્લિજયજી મહારાજ શિહારના વતની હતા. તેમના જન્મ વિ. સં. ૧૯૩૯ના કારતક સુદ પાંચમે થયા હતા. તેઓ શ્રીએ સં. ૧૯૫૬માં ફાગલુ સુદ હને દિવસે લુણાવાડામાં કુમારવયે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. ગુરુદેવ પાસે રહી ઘણું વિશાળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. વિવિધ વિષયના વિચારમાળાના ૭ ભાગા પ્રકાશિત કરીને પૂજ્યશ્રીએ શ્રીસંઘ પર મોટા ઉપકાર કર્યો છે. તેઓ શ્રીને શ્રી સિદ્ધ ગિરિરાજ પર અત્યંત્ર ભક્તિભાવ હતા, તે એટલે સુધી કે પાતે પાલીતાલામાં હાય ત્યાં સુધી દાદાના દર્શન કર્યા સિવાય પચ્ચક્રુખાલુ પારતા નહાતા. તેમણે ૯૬ યાત્રા કરીને અને કોને પ્રેરણા આપી હતી. અંતકાળે પૂજ્યશ્રી ગિરિરાજ ઉપર દેવાયિદેવ સન્મુખ પૂ. સાધ્વીજી મહારાજોના મુખે નમસ્કાર મહામંત્ર શ્રવલુ કરતાં કરતાં સં. ૨૦૨૯ના ફાગલુ સુદ પાંચમે કાળધર્મ પામ્યા. તેઓ શ્રીનો અસિ-સંસ્કાર ઘેઠી ગામે કરવામાં આવ્યો હતો. અનેક પુલ્યશાળી જીવાને યાત્રાનું માહાતમ્ય દર્શાવનાર એ મુનિરાજને કોટિ કોરિ વંદના! (સંકલન: શાંતિલાલ સુંદરજી પરિવાર, શિહોર (મુંબઈ)).

આકૃતિથી અનેાખા : પ્રકૃતિથી પ્રભાવશાળી કૃતિથી કામણગારા : એક એકથી અધિકી અજેડતાના અવતાર : આ યુગના યાગી :

પૂ. પંન્યાસ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી ગણિવર

कैनજગતમાં ' પંન્યાસજ મહારાજ 'ના લાડીલા સંબાધનથી જાણીતા–માનીતા અનેલા શ્રી ભદ્ર કરવિજયજી ગણિવર પાતાનાં કાર્યો દ્વારા એક રામાંચક ઇતિહાસના સર્જંક છે. સં. ૧૯૫૯ થી સં. ૨૦૩૬ સુધીના ૭૭ વર્ષના સમયગાળામાં કાળસાગરને કિનારે પાતાનાં ચરણચિદ્ધો અંકિત કરી જનાર પ. પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ અનેક રીતે અનાખા નહીં, અંજોડ અને અનન્ય પણ છે. જૈનસંધમાં છેલ્લી પાંચ-છ સદીએા દરમિયાન જે ઇતિહાસ લખાયા તેમાં પુજ્યશ્રીનું પ્રદાન એક નવી જ ક્ષિતિજના ઉદ્દઘાટન સમું હતું. નમસ્કાર મહામાંત્ર તેા ઘરે-ઘરે અને જીલે-જીલે ગવાતા મંત્ર હતા; પરંતુ તેના મહિમાનું ક્ષેત્ર જોઈએ તેટલું પ્રસિદ્ધ ન હતું. એ ક્ષેત્ર પર ચિંતન–મનન કરીને, એ મંત્રાધિરાજના મહિમાતું વિરાટ ગાન ગુંજતું કરવામાં પૂજ્યશ્રીએ પાતાનાં છવન અને કવન દ્વારા કાર્ય કર્યું તે અજેડ છે. એ જ રીતે, મૈત્રીભર્યા વાતાવરણને સ્થાપવા માટે તેઓશ્રીએ સતત પુરુષાર્થ કર્યા તે પણ અંજોડ હતા. પૂજ્યશ્રી પાતાની શાંત આકૃતિ-પ્રકૃતિ દ્વારા એક 'અજાતશત્ર્' તરીકે પ્રતિષ્ઠા પામ્યા હતા. તેમ છતાં, આવશ્યકતા પ્રમાણે ખંડન-મંડનની પ્રવૃત્તિને પણ આવકારતા હતા. પૂજ્યશ્રીના પરિચયમાં જ પ્રશાંતિના પરિમલની લહેર આવતી. ગમે તેવા બળ્યા–ઝળ્યા માનવી તેમની મૌન મુખમુદ્રા જોઈને જ હિમ સમી ઠંડક અનુભવતો. પૂજ્યશ્રીની સ્વસ્થ, શાંત ગાલચાલની રીત એ શાંતિમાં ઉમેરા કરતી અને સામેની વ્યક્તિ પ્રસન્ન થઈ ઊઠતી. તેમ છતાં, તેએાશ્રી કથાના કાલાહલથી, પ્રતિષ્ઠાના પ્લેટફાેમ થી અને નામનાની હુંસાતુંસીથી સદાય દ્વર રહેતા. ' જસ્સ મણે નવકારો, સંસારા તસ્સ કિંકુણજી ' એ તેઓશ્રીના જીવનમાંત્ર હતા. ' ખમું છું' અને 'નમું છું' એ બે તેઓશ્રીના વિષયા હતા. 'બમવું' તે નમ્રતાનું પ્રતીક અને 'નમવું' તે પ્રભુભક્તિનું પ્રતીક છે એમ તેએાશ્રી માનતા અને મનાવતા.

જીવનમાં સંયમ અને સરસ્વતીની સુવાસને પ્રસરાવનારા અને મૃત્યુને ' વ્યાધિમાં સમાધિ ' રૂપે નિહાળનારા પંન્યાસજી મહારાજ સં. ૧૯૫૯ના માગશર સુદ ત્રીજે પાટણની ધર્મધરા પર જન્મ્યા. ભાવિ લક્ષણને અનુરૂપ ભગવાનદાસ નામાભિધાન પામ્યા. પિતા હાલા-ભાઇની કર્મભૂમિ મુંબઇ હોવાથી ભગવાનદાસના ઘણાખરા ઉછેર મુંબઇમાં જ થયા. સાળ વર્ષે મેટ્રિક થયા. ધાર્મિક અભ્યાસ પણ વધતા જતા હતા. અંતરમાં વૈરાગ્યના અંકુર ફૂટવા માંડ્યા હતા. છતાં અનિચ્છાએ લગ્ન એ 'થિથી જેહાયા. સં. ૧૯૮૫માં સકલાગમ રહસ્યવેદી પૃ. આ. શ્રીમદ્ વિજયદાનસ્ર્રીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર મુંબઈ પધાર્યા. મુનિશ્રી રામવિજયજી મહારાજની જેશીલી વાણી ભગવાનદાસના હૃદયને હલાવી ગઇ. દિનપ્રતિદિન અસર ઘરી બનતી

ચાલી. પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રી આસપાસ ધાર્મિક પ્રગતિ કરતા એક વર્ગ રચાર્ધ ગયા. આ વર્ગ પૂ. ઉપાધ્યાયજ શ્રી યશાવિજયજ મહારાજના સાહિત્યના અભ્યાસી અન્યાે. આમ, ભાઈ ભગવાનદાસમાં વૈરાગ્યભાવના ખીલી ઊઠી. એ જમાનામાં દીક્ષા દુર્લાભ હતી. છતાં તેમની મક્કમતા આગળ કુટું બીઓને નમતું જેખવું પડ્યું. સંયમ માટે સહેષ અનુમતિ આપી. સં. ૧૯૮૭ના કારતક વદ ત્રીજે મુંબઈ, ભાયખલામાં ભગવાનદાસ પૂ. શ્રી રામવિજયજી મહારાજના શિષ્ય તરીકે મુનિશ્રી ભદ્ર કરવિજયછ તરીકે ઉદ્ધોષિત થયા. ગૃહસ્થછવનમાં આય'ખિલના તપ પ્રત્યે અજ્યાના અનુરાગ હતા. એક વખત છ મહિના લાગટ આયંબિલ કર્યા હતાં. દીક્ષા ખાદ નાદુરસ્ત તિળયતને કારણે તપ-પ્રેમ વધતા રહ્યો, અને વર્ધમાન તપની બાવન એાળીએ પૃષ્ કરી. પાતાના પરિચયમાં આવતા પ્રત્યેક માનવીના મનમ દિરમાં ભિરાજવાની પુષ્યપ્રકૃતિ ધરાવતા મુનિરાજને સં. ૨૦૦૭ના મહા સુદ ૭ને દિવસે પાલીતાણામાં પંન્યાસપદથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા. પ્રભાવ, પુષ્યાઈ અને પવિત્રતાથી પરિપૂર્ણ હોવા છતાં 'આચાર્યપદ'ના અસ્વીકાર કરવાની નિરીહતાને કારણે વર્તમાન યુગના 'પંન્યાસ શ્રી સત્યવિજયજી' ળની ગયા. એનાથી પૂજ્યશ્રીની પ્રતિષ્ઠામાં એટલા વધારા થયા કે આચાર્યા પણ તેઓશ્રીની અદળ જાળવતા. આયં બિલના તપ, મહામાંત્રના જાપ અને પ્રદાવતના ખપ - આ સૂત્રની સિંહગજેના કરી; જેના પ્રભાવે નવપદ અને વર્ધમાન તપની આરાધનામાં જોશ આવવા સાથે સિદ્ધચક્ર મહાપુજનના પ્રચાર જૈનસંઘમાં ખૂબ જ વેગીલા બન્યા. સં. ૧૯૮૭થી પ્રારંભાયેલું એ સંયમજીવન સં. ૨૦૩૬ના વૈશાખ સુદ ૧૪ના દિવસે સમાધિમૃત્યુની સફળતાને વયું. પચાસ વર્ષના દીક્ષાપર્યાય દરમિયાન પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ અનેક શાસનપ્રભાવક કાર્યો સિદ્ધ કરી ગયા. છેલ્લાં ઘણાં વર્ષો મારવાડ–ગાલવાડ તરફ વિચરતા હતા; પરંતુ અસ્વસ્થ તબિયતને કારણે પાટણમાં સ્થિર થયા ડાકટરાને પણ આશ્ચર્ય થાય એટલી સમતા જાળવી. અને પાટણના પનાતા પુત્રે પાટણની ભૂમિ પર જ પાતાની પાવન જીવનલીલા સ કેલી પરલાકે પ્રયાણ કર્યું.

પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજનું જીવન નિરિભિમાન, અનાસંસભાવ, પરાર્થ પ્રિયતા, કલ્યાણકામના, સદૈવ સસ્મિત મુખમુદ્રા, ઊંડાં ચિંતન—મનનની પ્રતિભા, નમસ્કાર—નિષ્ઠા, ભગવદ્દભક્તિ આદિ અનેક સદ્યુણોથી એાપતું હતું. તેઓ શ્રીનું મન મૈત્રીભાવ અને મહામંત્ર-માહાત્મ્યથી મંજાયેલું હતું; ચિત્ત ચારિત્ર દ્વારા ચાખ્યું હતું; તનમાં તપની તાજગી હતી; મુખ પર માધુર્યનું મનેહર હાસ્ય હતું; વાણી વેધકતા ધારતી હતી; પૂજ્યશ્રી સ્વયં વાતસલ્યમૂર્તિ હતા. તેઓ શ્રી આગને બાગમાં, વિરાધને વિનયમાં, અધર્મનાં અધારાંને પુષ્યપ્રભાવી ધર્મ પ્રકાશથી અજવાળવાનું સામર્થ્ય ધરાવતા હતા. અને એ સામર્થ્યથી જ પૂજ્યશ્રીએ મહાન શાસનપ્રભાવના દ્વારા સંયમજીવન સાર્થક બનાવ્યું. (સંકલન: પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયપૂર્ણ ચંદ્રસૂરિજ મહારાજ.)

જ્ઞાનવારિધિ ગુરુવર્ય : તપામૂર્તિ ધર્માત્મા : આગમપ્રભાકર પૂજ્ય મુનિપ્રવર શ્રી પુણ્યવિજયજ મહારાજ

અહિં સાલક્ષી જીવનસાધના અને સત્યલક્ષી ગ્રાનાપાસના એ જ જીવનને સત્-ચિત્- આનં દમય બનાવવાના ઉપાય છે. જે સાધના અહિ સા અને કરુણાનું માર્ગ દર્શન ન કરે તે સાચી જીવનસાધના નહીં; અને જે ઉપાસના જીવનનાં સત્યા પારખવાની-પામવાની શક્તિ ન આપે તે ગ્રાનાપાસના નહીં. પ્રાત:સ્મરણીય આગમપ્રભાકર મુનિવર્ય શ્રી પુષ્યવિજયજી મહારાજ આવા જ એક મહાન જીવનસાધક ધર્મ પુરુષ હતા. તેઓશ્રીનું જીવન ધર્મની સર્વ મંગલકારી ભાવનાઓથી સુરભિત અને ગ્રાનની જ્યાતિથી પ્રકાશિત હતું. પૂજ્યશ્રીના પરિચયમાં આવનાર એક ક્ષણ તો વિમાસી રહેતા કે, આ મહાયુરુષની સાધના વધે કે વિદ્વત્તા વધે ? અને બીજી જ ક્ષણે તેઓશ્રી સાધના અને વિદ્વત્તાની સમન્વયમૂર્તિ સમા મહાયુરુષ રૂપે છવાઈ જતા. શ્રી આગમપ્રભાકરજી મહારાજના યશાજ્જવલ વ્યક્તિત્વના વિચાર કરીએ તો તેમનામાં દુર્વૃતિના ત્યાગ અને ગ્રુણગ્રહણની તત્પરતાનાં દર્શન થાય છે. તેમણે જીવનમાંથી વૈર, હિંસા, નિંદા, ઇર્ષા, અહંકાર, માહ, પ્રમાદ, દ્ર'ભ આદિ દુર્ગોણને તિલાંજિલ આપી હતી; અને વિનય, વિવેક, વિનમ્રતા, મેત્રી, કરુણા, પરમાર્થ, તપ, સાધના, ગ્રાનાપાસના, સચ્ચારિત્ર, વત્સલતા, સરળતા, સંયમ, તિતિક્ષા આદિ ગ્રુણોની સ્વીકૃતિ કરી હતી. એવા એ ગ્રુણગરવા સાધુવર તપ, ગ્રાન અને કળાના ત્રિવેણીસંગમ મમા હતા અને દર્શન માત્રથી પ્રસન્નતાના પ્રેરક હતા.

પૂજ્યશ્રીના અંતરની વિશાળતા અને ઉદારતા માટા મહેરામણુનું સ્મરણ કરાવે એવી હતી. સૌ કાઈ ને અંતરના ઉમળકાથી આવકારતા. પૂજ્યશ્રી માટે કાઈ પોતાનું કે પરાયું નહાતું. તેઓ શ્રી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર—કાળ—ભાવના ઊંડા જાણકાર હતા. માનવીને અને સમયને સારી રીતે ઓળખી જનારા વિચક્ષણ પુરુષ હતા. તેથી સર્વ સાધુ-સાધ્વી શ્રાબક-શ્રાવિકાઓના શિરછત્ર રૂપ બની રહેતા. તેઓ શ્રીને કાઈ દિવસ સમુદાય, ગચ્છ, સંપ્રદાય, ધર્મ, સમાજ કે દેશનાં કાઈ બંધના કે સીમાડાઓ નડચાં ન હતાં. પરિણામે, અનેકાના વાત્સલ્યમૂર્તિ બનીને, તેમનાં દુઃખદર્દ દ્વર કરી, સૌને કલ્યાણમાર્ગે, સંયમમાર્ગે, ભક્તિમાર્ગે વાળવામાં સફળ થતા હતા. તેમનું એવું જ મહાન પાસું ગ્રાનવિદ્યા—અભ્યાસ—સંશોધન—સંપાદનના સમર્થ ઉપાસક તરીકેનું પણ હતું. આ યુગમાં શાસ્ત્રોના રક્ષક અને ઉદ્ધારક તરીકે તેમણે જે શ્રતભક્તિ કરી છે તેનું મૂલ્ય આંકી શકાય તેમ નથી. ધર્મ સાધના તેમ જ વિદ્યોપાસનામાં પણ પૂજ્યશ્રી સમાનભાવ ધરાવતા હતા. પરિણામે દેશ–વિદેશના જૈન–જૈનેતર સમુદાયમાં સમાન ચાહના અને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા. તેમણે પહિતાસતનું શિક્ષણ લીધું ન હોવા છતાં દાદાગુરુ આદર્શ શ્રમણપ્રવર્ત શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ અને વિદ્યામૂર્તિ ગુરુવર્ય શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજની છત્રછાયામાં અધ્યયનવૃત્તિને કેળવી શાસ્ત્રો-દ્વારમાં અસાધારણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી સૌને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દીધા હતા. વેરવિખેર થયેલા પ્રાચીન ગ્રાનભંડારોના વ્યવસ્થાપક તરીકે જૈન આગમસૂત્રો, અન્ય શ્ર. પર

શાસ્ત્રીય થાંથા તથા બીજા અનેક થાંથાના સાંશાધક–સાંપાદક–ઉદ્ધારક તરીકે દાયકાઓા સુધી કામગીરી કરી તે તેમને અમરતા બધે એટલી મહાન છે.

એવા એ મહાત્માનું વતન કપડવંજ. એ નગર પહેલેથી જ ધમ⁶ના રંગે રંગાયેલું છે. એમાં લાગ્યે જ એવું ઘર હશે, જ્યાંથી કાઈ લાઈ કે ખહેન સંયમમાર્ગે સંચર્યું ન હોય ! કેટલાંક દેષ્ટાંતા તા એવાં છે કે એક કુટુંબના બધા જ સભ્યાએ સંયમ સ્વીકાર્યા હાય ! ભૂતકાળમાં ઢાકિયું કરીએ તાે, આગમસૂત્રામાંનાં નવ અંગસૂત્રા પર વિશદ ઠીકા રચનાર શ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજની એ નિર્વાણભૂમિ છે. અને વર્તમાનમાં નિહાળીએ તાે, બે સમર્થ આગમાહારકાની જન્મભૂમિ છે: એમાંના એક તે પૂ. આગમાહારક આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય-સાગરાન દસૂરિજી મહારાજ અને ખીજા તે પૂ. આગમપ્રભાકર મુનિરાજ થ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ. પૂ. શ્રી પુષ્ટ્યવિજયજીના જન્મ સં. ૧૯૫૨ના કારતક સુદ પાંચમ (એટલે કે જ્ઞાનપાંચમ / લાભપાંચમ)ને દિવસે થયા હતા. પિતાનું નામ ડાહ્યાભાઈ અને માતાનું નામ માણેકબહેન હતું. માણેકબહેનને પાંચ સંતાન થયેલાં: તેમાંથી આ એક પુત્ર જ ઊછર્યો હતા. તેમનું સંસારી નામ મણિલાલ હતું. મણિલાલ ચાર–છ મહિનાના હતા ત્યારે મહેાલ્લામાં લાગેલી આગમાંથી આબાદ રીતે ઊગરી ગયા હતા. પરંતુ, તેમનું જીવન કાઈ અપૂર્વ ઘટના માંટે જ ઊગયું. હોય તેમ, ૨૭ વર્ષની વધે માણેકખહેન વિધવા થયાં. જીવનયાપન માટે વૈરાગ્ય જ સાચા માર્ગ છે એમ માનતાં–સ્વીકારતાં માણેકળહેનને ૧૪ વર્ષના મણિલાલની ચિંતા વળગેલી હતી. પરંતુ કાેઈ ધન્ય પળે એમનામાં વિચાર ઝળકથા કે, પુત્રને પણ ધર્મ મય સંયમપંથે સાથે શા માટે ન લેવા ? છેવંટે બંનેએ દીક્ષા લેવાનું નક્કી કર્યું. સં. ૧૯૬૫ના મહા વદ પાંચમને શુભ દિવસે છાણી મુકામે પૂ. મુનિવર્ય શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજના શિષ્ય તરીકે દીક્ષા લીધી. મણિલાલ મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી ળન્યા. બે દિવસ પછી ધર્મ પરાયણ માતાએ પણ પાલીતાણા મુકામે દીક્ષા લીધી અને સાધ્વીશ્રી રત્નશ્રીજી મહારાજ તરીકે પ૭~૫૮ વર્ષના સુદીર્ઘ સંયમપર્યાય પાળી ઈ. સ. ૧૯૬૬માં અમદાવાદ મુકામે સ્વગ વાસ પામ્યાં.

દીસા શ્રહણ કરીને મુનિ શ્રી પુષ્યવિજયજી મહારાજ અભ્યાસનિમન બની ગયા. એમાં દાદાગુરુ અને ગુરુવર્ય શ્રીની વિદ્યાનિષ્ઠાનું તેજ ભળ્યું. પૂજ્યશ્રીના શાસ્ત્રશ્રં શાના ઉદ્ધાર કરવાના રસ વધુ ને વધુ કેળવાતા ગયા. અન્ય પાસેથી માર્ગ દર્શન મેળવવામાં કંઈ નાનપ નહીં. પંડિત-વર્ય શ્રી સુખલાલજીને પાતાના વિદ્યાગુરુ કહેવામાં ગૌરવ અનુભવતા. આગળ જતાં, પ્રાચીન લિપિઓ અને પ્રતાને ઉકેલવામાં પારંગત થયા. પાકાંતરા નોંધવાં, પાદાંતરાના નિર્ણય કરવા, પ્રેસકાપી તૈયાર કરવી, સમશ્ર શ્રંથનું સુયાબ્ય સંકલન—સંપાદન કરવું, પ્રકાશના કરવાં – એ પ્રવૃત્તિમાં રચ્યાપચ્યા રહેવા લાગ્યા. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતાની સ્પષ્ટતા માટે અન્ય ધર્મ શ્રંથોના પણ ઊંડા અભ્યાસ કર્યા. બીદ્ધ ધર્મ અને હિંદુ ધર્મના મુખ્ય શ્રંથાનું ગહન અધ્યયન કર્યું. પરિણામે, પૂજ્યશ્રી ભારતવર્ષની સંસ્કૃતિ, વિદ્યા, કળા, સાહિત્ય આદિના પ્રકાંડ પંડિત બની રહ્યા. તદુપરાંત, તેઓ જૈન આગમાના અંજેડ અને સમર્થ સાતા બન્યા. જૈનસાહિત્યના આ વિશાળ

શ્રમણભગવંતો ૪૧૧

ક્ષેત્રના અનેક પ્રવાહે৷ અને આંતર પ્રવાહાના તલસ્પર્શી અને સવ'ગ્રાહી અભ્યાસ કર્યો. તેઓશ્રીના આ ગાનાપાસના સત્યશાધક, દુરાગ્રહમુકત, સારગ્રાહી અને નિલે ળ હતી. આવી તટસ્થ, તુલનાત્મક અને ઐતિહાસિક દબ્ટિથી તેઓશ્રીએ પોતાના ગુરુદેવ સાથે અને અન્યે! સાથે તેમ જ સ્વતંત્ર-પણ પણ, જૈનસાહિત્યના વિવિધ વિષયના પ્રાચીન સંખ્યાખ'ધ ગ્રંથાનું આધૃનિક વૈજ્ઞાનિક સંશોધન-પદ્ધતિ પ્રમાણે નમૂનેદાર સંશોધન-સંપાદન કર્યું. પૂજ્યશ્રીના આ અગાધ જ્ઞાન અને અથાગ પુરુષાર્થ ને અંજલિ ૩૫ વંડાદરાના શ્રીસંઘે તેમને 'આગમપ્રભાકર'નું સાર્થક બિરુદ આપ્યું હતું. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયે હાથ ધરેલી મૂળ આગમાને પ્રકાશિત કરવાની માટી યોજના તેએાશ્રીના અને પંડિત દલસુખભાઈ માલવણિયાના સંપાદન નીચે આગળ વધી. તે ઉપરાંત, પુજ્યશ્રીની પ્રતિષ્ઠા પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારાના ઉદ્ધારક તરીકે પણ છે. તેઓશ્રીએ અવિરત પુરુષાર્થ કરીને લીંબડી, પાટણ, ખંભાત, છાણી, વડાદરા, અમદાવાદ, જેસલમેર, બીકાનેર, જોધપુર વગેરે સ્થળાના ગ્રાનભંડારાને વ્યવસ્થિત કરીને જીવતદાન આપ્યું. આ ચંથભંડારાના ઉપયોગ સહેલાઇથી થઈ શકે તેવી વ્યવસ્થા કરી. છર્જુશીર્જુ થયેલાં આ વિરલ શ્રંથાની સાચવર્ણીની બાબતમાં તેએાશ્રી સિદ્ધહસ્ત ક્લાવિશારદ હતા, તેમ કહેવામાં અતિશયેાકિત નથી. જેમ ગ્રાનાપાસના કરતાં કરતાં અન્ય ધર્મશાસ્ત્રામાં પારંગત બન્યા હતા, તેમ જ્ઞાનભ ડારાની વ્યવસ્થા કરતાં કરતાં પ્રાચીન ચિત્રકળા, લિપિશાસ્ત્ર, શિલ્પ, સ્થાપત્ય, સિક્કા, મૂર્તિએા આદિ વિષયક પુરાતત્ત્વશાસ્ત્રનું પણ વિશદ ત્રાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને પ્રાચીન શ્રંથ, ચિત્ર, શિલ્પ, સ્થાપત્યની મુલવણી કરવામાં નિપુણ બન્યા હતા. પૂજ્યશ્રીના સમગ્ર છવનના સારરૂપે કહી શકાય કે પ્રાચીન ગંધાના ઉદ્ધાર માંટે જ તેઓશ્રીએ અવતાર ધારણ કર્યો હતા. સં. ૧૯૯૫માં સંઘયણીના ઉચ વ્યાધિ થઇ આવ્યા ત્યારે પણ તેઓશ્રી તાે અડગ નિશ્વલતાથી સંશાધનકાર્યમાં વ્યસ્ત રહેતા. પંચાતેર વર્ષની વૃદ્ધાવસ્થાએ 'કથારત્નકાષ' જેવા મહાત્રાંથનું અને 'નિશીયચૂર્ણિ' જેવા કડિન ગ્રાંથનું અધ્યયન કરતા હતા. આ સર્વ તેઓ શ્રીની વિદ્યોપાસના અને ધર્મ સાધનાનાં ઉત્તમ ઉદાહરણા છે. જેસલમેરના ગ્રાનભંડારાના ઉદ્ધાર માટે પુજયશ્રીએ વેડેલી વિપત્તિએ અને સાળ મહિનાના અગાધ પુરુષાર્થને વીસરાય તેમ નથી. તે સમયે અમદાવાદથી જેસલમેર જતાં વહેલી પરેહે ૧૫–૧૭ ફ્રુટ નીચે પટકાઈ પડિયા હતા. જેસલમેરની કામગીરીથી પ્રભાવિત થઈ રાષ્ટ્રપતિ ડા. રાજેન્દ્રપ્રસાદજીએ ' પ્રાકૃત ટેકસ્ટ્સ સાસાયટી 'ની સ્થાપના કરવામાં રસ લીધા હતા. દરમિયાન શેડ શ્રી કસ્તરભાઈ લાલભાઈ ત્યાં ગયા હતા. તેઓ પણ મહારાજશ્રીની આ પ્રવૃત્તિથી અત્યંત પ્રભાવિત થયા અને સને ૧૯૫૭માં અમદાવાદમાં તેમણે 'લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સ સ્કૃતિ વિદ્યામ દિર 'ની સ્થાપના કરી, જે સંસ્થા આજે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કાર્ય રત છે. એવી જ રીતે. પુજ્યશ્રીની પ્રેરણાથી પાટણમાં સં. ૧૯૯૫માં ' શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર 'ની સ્થાપના થઇ. આવી અસાધારણ જ્ઞાનાપાસનાના પરિણામ સ્વરૂપ ઇ. સ. ૧૯૫૯માં અમદાવાદમાં યાજાયેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વીસમા અધિવેશનમાં ઇતિહાસ–પુરાતત્ત્વ વિભાગના અધ્યક્ષસ્થાને વસયા હતા. ઈ. સ. ૧૯૬૧માં કાશ્મીરમાં મળેલી એાલ ઇન્ડિયા એારિએન્ટલ કાેન્કરન્સમાં જૈન અને પ્રાકૃત સાહિત્ય વિભાગના પ્રમુખ નિમાયા હતા. પ્રાચીન શાસ્ત્રાેનાં

વિષયમાં પીએચ.ડી.ના પરીક્ષક તરીકે પણ તેઓશ્રીની નિમણ્ક થયેલી હતી. આમ, પૂજ્યશ્રી વિદ્યાસાધનાના ળહુમુખી કેન્દ્ર સમા બની રહ્યા હતા. પોતાની આ જ્ઞાનસશિનો સૌ કાઈ ને સરળતાથી અને સમભાવથી લાભ મળી રહે તેની તેઓશ્રી ખેવના કરતા. આ કાર્યમાં કૃપણતા કે દીનતા રાખતા નહીં. ઊલટું, કીર્તિની કામના કર્યા વગર અન્યને ઉપયોગી થવામાં સાર્થકતા સમજતા. તેમ છતાં એટલા જ વિનયી અને વિનમ્ર રહેતા. આગમ—પ્રકાશનના પ્રથમ ચંથના પ્રકાશન સમયે પૂજ્યશ્રીએ વિનમ્રભાવે કહ્યું હતું: 'આ આગમો તૈયાર કરીએ છીએ તે વિદ્વાનો તપાસે. તપાસીને તેમાં રખલનો હોય કે સંપાદનપદ્ધતિમાં દોષ હોય તો તેનું ભાન કરાવશે તો અમે રાજ થઈશું. સ્તુતિ કરનાર તો ઘણા મળે છે; પરંતુ ઝુિટ દેખાડનારા વિદ્વાનો એાછા મળે છે. હું ઇચ્છું છું કે કોઈ ઝુિટએમ અતાવે. અમે એ લક્ષમાં લઈ ભવિષ્યે યનારાં સંપાદનેમાં એનો ઉપયોગ કરીશું.' આવી અનન્ય વિનમ્રતા જ્વલ્લેજ જોવા મળે!

પૂજ્યશ્રીના આ કાર્યની મહત્તા દર્શાવતાં પંડિતવર્ય શ્રી મુખલાલજએ એક સ્થળે કહ્યું હતું: 'મુનિશ્રી પુષ્યવિજયજનું અત્યાર સુધીનું કામ ન કેવળ જૈન-પરંપરા સાથે જ સંબંધ રાખે છે, અને ન કેવળ ભારતીય સંસ્કૃતિ સાથે જ સંબંધ ધરાવે છે; બલ્કે, માનવ-સંસ્કૃતિની દેષ્ટિએ પણ અત્યંત ઉપયોગી છે. જ્યારે હું એ વાતના વિચાર કરું છું કે તેઓનું આ કાર્ય અનેક સંશોધક વિદ્વાના માટે અનેકમુખી સામગ્રી રજ્યૂ કરે છે અને અનેક વિદ્વાનાના પરિશ્રમને બચાવે છે ત્યારે એમના પ્રત્યેની કૃતગ્રતાથી હૈયું ભરાઈ જાય છે.' એવા એ આજવન ગ્રાનતપસ્વી, શ્રતશીલવારિધિ, આગમપ્રભાકર મુનિ શ્રી પુષ્યવિજયજ મહારાજ મુંબઇ મુકામે કાળધર્મ પામ્યા ત્યારે અગણિત માનવસમુદાયની આંખા આંમુથી છલકાઈ ઊઠી હતી. તેમની અંતિમ યાત્રામાં દેશ દેશથી માનવ સમુદાય ઊમટયો હતા. પૂજ્યશ્રીની અનેક ગુણાનુવાદ-સભાએ શહેરે શહેરમાં થઈ હતી. ગ્રાનગરવા વટવૃક્ષ સમા એ મુનિવર્યને કેડિ કોર્ટ વંદના!

(સંકલન : સને ૧૯૭૧ના " જૈન " સાપ્તાહિક પત્રના અંકોમાંથી સાભાર.)

સાડથી વધુ મુમુક્ષુએાના દીક્ષાદાતા : ' જૈન સંસ્કૃતિરક્ષક સભા 'ના સ્થાપક : ૧૭૫ ઉપરાંત જિનમંદિરાના જ્ણેલારક : પાતાના સમગ્ર કુદુંબને સંયમમાર્ગે વાળનાર

પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ

સમગ્ર ભારતવર્ષ આઝાદી માટેના નારાઓથી ગુંજતું હતું ત્યારે જિનશાસનનાં કેટલાંક તીર્થ'સ્થાનાને આઝાદી અને આખાદીના પંથે લઇ જવામાં અગ્રણી એવા ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મ સાગરજ મહારાજના જન્મ થયા હતા. ઉત્તર ગુજરાતનું ગામ ઉનાવા, ઊઝા પાસેનું મીરાંદાતાર. ત્યાં પિતા નહાલચંદ અને માતા ખુશીબહેનને ઘરે સં. ૧૯૫૭ના ભાદરવા સુદ હને દિવસે એક શ્રમણભગવ તા

પુત્રના જન્મ થયા. કુટું બીજનાએ નામ રાખ્યું મૂલચંદભાઈ. મૂલચંદભાઈ બાળપણથી હેાંશિયાર હતા. અભ્યાસમાં અને અભ્યાસ પૂરા કરીને ધ ધામાં સારી કુશળતા દર્શાવી. પરિણામે, ધંધાના વિકાસ અથે^૧ મુંબઇ ગયા. પણ મુંબઇ પહેાંચતાં જ જીવ<mark>નની</mark> દિશા ક્રી ગઇ. અમદાવાદના શેઠ ભગવાનદાસ (પૂ. પં. શ્રી ભદ્ર કરવિજયજી) તથા શેઠ ચીમનલાલ (પુજ્યશ્રીના દીક્ષાગુરુ) આદિની મિત્રમ ડળી રચાઈ. પૂ. શ્રી આનં દસાગરજી મહારાજ, પૂ. શ્રી વિજયલબ્ધિ-સૂરિજી મહારાજ, પૂ. શ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજી મહારાજનાં વ્યાખ્યાના નિયમિત સાંભળવા જવા લાગ્યા. આ મંડળીની સંખ્યા ૪૫ ઉપર પહેંચી. સાથે પ્રતિક્રમણ, સાથે પૂજા, સાથે સ્તાત્રપૂજા, સાથે પૌષધ આદિ જોઈને સૌના અચંબાના પાર રહેતા નહીં. આ વાતાવરણમાં મૂલચંદભાઇને દીક્ષાની ભાવના જન્મી. પરંતુ એમાંયે માત્ર પાતાને એક્લાને જ આ સન્માર્ગે લઇ જવાને બદલે આખા કુટું બને આ માગે લઇ જવાના મનારથ જાગ્યાે. સૌ પ્રથમ પાતાના માટા પુત્રને દીક્ષા અપાવી; તેંએો મુનિ શ્રી મહાદયસાગરજી મહારાજના નામે ઘાષિત થયા. ત્યાર પછી પાતે જામનગરમાં **પુ**. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વર**છ** મહારાજના વરદ હસ્તે પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી ચંદ્રસાગરજી મહારાજના શિષ્ય તરીકે મુનિશ્રી ધર્મસાગરજી નામે શાસનના શણગાર બન્યા. એ વર્ષ ચારિત્રપાલન, તપશ્ચર્યા, શાસ્ત્રાભ્યાસ આદિમાં ખૂબ પ્રગતિ સાધી અને પાતાના બીજા પુત્ર અમૃતકુમારને શંખેશ્વરમાં બાળવયે, દીક્ષાવિરાધની જ'ગી જેહાદ વચ્ચે દીક્ષા અપાવીને, સ્વશિષ્ય બનાવી બાલમુનિ શ્રી અભયસાગરજી નામ આપ્યું. અહીં થી ન અટકતાં, સં. ૧૯૯૧માં રતલામમાં સંસારી પત્ની અને સુપુત્રીને દીક્ષા અપાવી સાધ્વી શ્રી સદ્યુણાશ્રીજી અને બાલસાધ્વી શ્રીસુલસાશ્રીજી નામથી વિભૂષિત કર્યાં. અમ, આખું કુટુંબ જિનશાસનને ચરછે ધરી દીધું.

પૂજ્યશ્રીએ પોતાના વિહારમાં એક સિંહની માફક ગર્જના કરીને ધર્મસ્થાના પર આવેલા ભયને હટાવેલા છે. સરકાર સામે વાલુથં બી લડત આપીને વિજય હાંસલ કર્યો છે. શ્રી કેશરિયાજી, શિખરજી તીર્થ, પાવાપુરી, લુણાવાડા, ભરૂચ, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, કાસાર, પરબડી, નડિયાદ, મગરવાડા આદિ સ્થાનામાં સરકારની દરમિયાનગીરી વધતી જતી હતી. એ વખતે પૂજ્યશ્રીએ બામબે એકટ બાબતમાં સરકાર સામે કેસ કર્યો. અને એકલે હાથે દેરાલનિવાસી શેઠશ્રી રતિલાલ પાનાચંદ મારફત કેસ લડ્યા. પાતાની આવડતથી જ સુપ્રિમ કોર્ટમાં જીત મેળવી. એ ટાણે સમય જિનશાસને તેઓ શ્રીને વધાવી લીધા હતા. કહેવાય છે કે કેસ દરમિયાન દલીલા કરતા ત્યારે એક અચ્છા બેરિસ્ટરને શરમાવે એવું કૌશલ્ય બતાવતા. આ કાર્યોમાં સુગમતા રહે તે માટે પૂજ્યશ્રીએ 'અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન સંસ્કૃતિરક્ષક સભા' નામે સંસ્થાની સ્થાપના કરી. આ સભા વારંવાર પાતાનાં અધિવેશના ભરીને શાસનનું માર્ગદર્શન કરતી રહી છે.

પૂજ્યશ્રીએ સં. ૧૯૮૬ થી સં. ૨૦૩૪ સુધીમાં ૪૮ ચાતુર્માસ કર્યા; તેમાં ખંભાત, ચાણમ્મા, ડભાેઈ, વેજલપુર, ઊંઝા, અમદાવાદ, પાલીતાણા, કપડવંજ, રાજકાેટ આદિ ગુજરાતનાં નગરા મુખ્ય છે. જ્યારે રતલામ, ઇન્દાેર, સીતામહુ, મંદસૌર, આગ્રા, ઉજ્જૈન, ઉદયપુર,

४१३

નાગપુર, કાનપુર, મુ'બઇ, સિરાહી આદિ ગુજરાત બહારનાં નગરા છે. આ બતાવે છે કે તેઓશ્રીએ શાસનનાં કાર્યો માટે અવિરામ બિહાર કર્યો છે. એટલું જ નહિ, ૪૮ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં પૃજ્યશ્રીએ ૨૧થી ૩૨ એાળી ચાલુ વર્ષા'તપમાં, ૩૩થી ૩૭ એાળી છઠ્ અદ્ભાનાં વર્ષા તપમાં, ૩૮ થી ૫૫ એાળી ચાલુ વર્ષા તપમાં કરીને ૧૯ વર્ષા તપ કરેલ. આવા તપસ્વી મુનિરાજના વિશેષ પ્રભાવ પડતા અને અનેક પુષ્ચાત્મા તેમના વરદ્દ હસ્તે સંયમમાર્ગે સ ચરવા સજજ થતા. પૂજ્યશ્રીના હસ્તે ૬૦ ઉપરાંત મુમુક્ષુએાએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. ૪૦ ઉપરાંત ઉપધાન તપ થયાં હતાં. ૨૫ ઉપરાંત તીર્થસ્થળા પર શાધતી ચૈત્રી ઓળીની સામુદાયિક આરાધના થઈ. સમસ્ત માળવા અને મેવાડને ગામડે ગામડે વિચરીને ધર્મ જાગૃતિ લાવ્યા. ૩૦ ઉપરાંત પ્રતિષ્ઠા મહાત્સવા ઊજવાયા. ૧૭૫ ઉપરાંત જિનમ દિરાના જર્ણોદ્વાર કરાવ્યા. ૬૦ ઉપરાંત ગામામાં આયંબિલશાળા સ્થાપન કરી. ૧૨૫ ઉપરાંત ગામામાં પાડશાળાઓ સ્થાપી. શ્રી માંડવગઢ, શ્રી નાગેશ્વર, શ્રી મહાવીરજી (જયપુર) અદિ તીર્થોના ઉદ્ઘાર કરાવ્યાે. શાસનરક્ષાથે 'અખિલ ભારતવર્ષા'ય જૈન સંસ્કૃતિરક્ષક સભા', 'રાજસ્થાન જૈન સંઘ', 'માળવા–મેવાડ નવપદ સમાજ ' ઇન્દોર પેઢી, માંડવગઢ પેઢી, કેશરિયાજી પેઢી આદિની સ્થાપના કરી. આટઅાટલી શાસનપ્રભાવના છતાં સાચા સાધુને છાજે તેવી નિ:સ્પૃહતા તેા ગજબની હતી. માન-કથાય પર અદ્ભુત કાળૂ ધરાવતા હતા. કેચાંય પાતાના ફોંટાેગ્રાફ મૂકવાની પણ મનાઈ ફરમાવતા. ઉપાધ્યાયપદવી તેા કેટલાય પ્રયત્નાે પછી સ્વીકારેલી એ પૂજ્યશ્રીની કાર્યસિદ્ધિ પરનાે સુવર્ણકળશ છે.

અધી સહીના દીક્ષાપર્યાયમાં, ૭૮ વર્ષની જેક વચે પણ પૃજ્યશ્રી અવિસ્ત હત્સાહપૂર્વક શાસનકાર્યો કરી રહ્યા હતા. સં. ૨૦૩૪માં ઊંઝામાં સ્થિત હતા. અવસ્થાને લીધે તિબયત વાર વાર નાદુરસ્ત થતી જતી હતી. ચામાસું બેસવાના આગલા દિવસે, અપાઢ સુદ ૧૩ના રાજ પૃજ્યશ્રીનું સ્વાસ્થ્ય કથળ્યું. પોતે આ સમય એાળખી ગયા હેય તેમ સભાન બની ગયા. ગાચરીની અનિચ્છા દર્શાવી. રાત વીતી. ચામાસી ચૌદરાની વહેલી સવારે ૪–૨૫ કલાકે પૃજ્યશ્રીએ પૃર્ણ શુદ્ધિ અને ક્રિયારુચિપૂર્વક પ્રતિક્રમણ, પડિલેહણ, દેરાસરનું ચૈત્ય, પચ્ચક્રખાણ પારવવાની ક્રિયા આદિ કર્યા. મુહપત્તિનું પડિલેહણ એક જ હાથે પોતે બાલપૂર્વક કર્યું. બપારે ૪–૦૨ કલાકે નમસ્કાર મહામંત્ર, ચત્તારિ મંગલમની ધૂન વચ્ચે પૃજયશ્રીના પવિત્ર આત્મા સમાધિની આખરી સલામ ભરીને અગમ—અગાચરમાં સરકી ગયા! ઊંઝા સંઘે કરેલા તાર—ટેલિફાનથી સમગ્ર દેશમાંથી માનવમહેરામણ ઊનટ્યો. બીજે દિવસે ૧૧–૩૦ કલાકે દેવવિમાન શી પાલખીમાં મહાયાત્રા નીકળી. બપારે ૨–૦૦ કલાકે પૃજયશ્રીના પાર્થિવ દેહને અગ્નિદાહ દેવયા. એ પવિત્ર ભૂમિ પર પૃજ્યશ્રીનું સ્મારક રચવાના નિર્ણય સાથે સૌ પાછા ફર્યા. અનેક સ્થળાએ થયેલી ગુણાનુવાદસભાએ પૃજ્યશ્રીનાં કાર્યોની ગુણગાથા બની રહી!

(સંકલન: ગણિવર્યશ્રી હેમરાંદ્રસાગરજ મહારાજ)

શ્રમણભગવ તા

વિશુદ્ધ ચારિત્રપાલક : યેાગવિદ્યાના આરાધક : ભૂગાળ–ખગાળના શાસ્ત્રવેત્તા : સમર્થ સાહિત્યકાર : આગમ-વાચનાકાર : નમસ્કાર મહામંત્રના પ્રચારક : માલવાદ્ધારક : જંબુદ્ધીપ યોજનાના નિર્માતા

પૂ. પંન્યાસપ્રવર શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ

વિજ્ઞાન જયારે વિશ્વના સીમાડા એાળંગી ચંદ્રલાક પર પહોંચ્યું ત્યારે સમગ્ર જગતમાં ખળભળાટ મચી ગયા. લાેકા કહેવા લાગ્યા કે, શું આગમા ! શું વેદાે ને શું પુરાણા ! યધું જ ગપ છે. પુષ્ય અને પાપને બહાને, દેવ અને નર્કને નામે, ધર્મગુરુઓ ધૂતે છે. વિજ્ઞાનીઓએ વિશ્વ પર ઉપકાર કર્યો, એણે જનતાને ધર્માચાર્યોની જુઠ્ઠી ઝંઝાળમાંથી બચાવી. લક્ષું થંજો એ વિજ્ઞાનીઓનું! – આવું આવું સાંભળી એક મહાત્માનું દિલ દ્રવી ઊઠયં, હુંદય પાકારી ઊઠ્યું : અરે, જે સકળ જીવન લાકકલ્યાણ અર્થે ખર્ચે તે મહાત્માંએા પર આવું આળ ! જગદુદ્ધારક ધર્મ પર આવું કલંક ! પેટ માટે પસીનાે પાડતા એ વિજ્ઞાનીએા સાચા નથી, એ વાત મારે જગતને જણાવવી પડશે. અને એ મહાત્માએ પરદેશના લેખકા– ચિંતકાના વિચારાનું મંથન કર્યું – અને કલમ ઉપાડી. વિજ્ઞાન સામે મારચા માંડ્યો. એક-બે નહિ; પાંચ–સાત નહિ; જુદી જુદી ભાષામાં જુદી જુદી દલીલાથી પચીસ-પચીસ પુસ્તકા બહાર પાડ્યા. એા વિજ્ઞાનીએા! તમે સાચા નથી. તમારી માન્યતાએામાં કંઈક મણા છે. ધર્માચાર્યીને જૂઠ બાલવાની કાેઈ જરૂર નથી. વિશ્વના ધર્મા અને તત્ત્વનાનમાં ભારતીય ધર્મા અને તત્ત્વનાન શ્રેષ્ઠ કાેટિના છે. એ પ્રતિપાદિત સત્ય સાથે ભારતનાં શાસ્ત્રા ભૂગાળ અને ખગાળ વિજ્ઞાનમાં પણ ઉચ્ચ કાેટિની માહિતી ધરાવે છે અને તેથી ભારત અવકાશક્ષેત્રે તેમ જ ભૌગાેલિક ક્ષેત્રે વિજ્ઞાનમાં પણ માેખરે છે – એવી એવી દલીલા દ્વારા ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનની સિદ્ધિ અને સાર્થકતા સાબિત કરી, વિશ્વભરના વિજ્ઞાનીઓને આશ્વર્યમાં મૂકી દીધા. પૂ. પંન્યાસ શ્રી અભયસાગરછ गणिवर कैनशासनना गौरव उप इता.

ગુજરાતના મહેસાણા જિલ્લામાં ખાળાચિયા જેવડું ઉનાવા (મીરાંદાતાર) ગામ તે પૃજ્યશ્રીનું જન્મસ્થાન પિતા મૂલ્યંદભાઈ (ઉપાધ્યાય શ્રી ધમે સાગજી મહારાજ), માતા મણિળહેન (સાધ્વીશ્રી સદ્ગુણાશ્રીજી મહારાજ)ના એ લાડીલા સંતાન. જન્મનામ અમૃતકુમાર. ભાઈ માતીલાલ (મુનિશ્રી મહાદયસાગરજી મહારાજ) અને બહેન સવિતા (સાધ્વીશ્રી સુલસાશ્રીજી મહારાજ) સાથે લાડકાડથી ઊછરતા હતા. મં. ૧૯૮૧ના જેઠ વદ ૧૧ના પુનિત પ્રભાતે જન્મેલા આ પનાતા પુત્રના આગમન પછી માતાપિતાની ધમે ભાવના ઉત્તરોત્તર વધતી ચાલી. સદ્ગુરુનાં ચરણામાં જીવન વિતાવવાની તાલાવેલી જાગી. સાતાપિતાના આ સંસ્કારા નાનકડા અમૃતલાલને વારસામાં મળ્યા. તેમની ધમે ભાવના વિકસી અને આગળ જતાં, દીક્ષાની ભાવના દઢ થઈ. તેમણે માતાપિતા પાસે પ્રવજ્યાના પુનિત પંથે પ્રયાણ કરવાની અનુન્ન માગી. તે જમાનામાં બાળદીક્ષાના પ્રભળ વિરોધ હતો. અમૃતલાલના માર્ગમાં અણકલ્પ્યા અંતરાયા ઊભા થયા પરંતુ અંતે અંતરની ઇચ્છાના વિજય થયો. પૃજ્યપાદ આગમાહારક શ્રી સાગરાનંદસરિજી રાહળર બન્યા.

સાડા છ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૯૮૮ના માગશર વદ ૧૧ને પુષ્ય દિને શ્રી શંખેશ્વર મહાતીર્થની છાયામાં બાલદીક્ષાના મહાત્સવ ઊજવાયા. સિદ્ધચકારાધક તીર્શોદ્ધારક પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ચંદ્રસાગરસ્ર્રિજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજના શિષ્ય મુનિશ્રી અરુણાદયસાગરજી બન્યા. માતા અને બહેન તથા ભાઈ પણ દીક્ષિત બન્યાં હતાં. આમ, પિતા— પુત્ર ગુરુ-શિષ્ય બન્યા.

મુનિશ્રી ધર્મસાગરજીએ અલમુનિમાં સે સ્કારા સાથે જ્ઞાનવૃદ્ધિ થાય તેવા પ્રયત્ને આદર્યા. ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, આદિના અધ્યયન સાથે જૈનધર્મનું અગાધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યું. પરિણામે, તેઓશ્રી જૈનધર્મના ગણનાપાત્ર શાસ્ત્રવેત્તા તરીકે સિદ્ધ-પ્રસિદ્ધ થયા. 'જ્ઞાન જ્ઞિયામ્યાં મોક્ષ:' એ જૈનધર્મના સૂત્ર પ્રમાણે જ્ઞાન અને ક્રિયા એક જ રથનાં છે ચક્કાે છે. મુનિશ્રીએ બંને ચક્કાેને સુસાધ્ય બનાવી દીધાં. સં. ૨૦૨૨માં જેઠ વદ ૧૧ને દિવસે કપડવંજ મુકામે ગચ્છાધિપતિ પૂજ્યપાદ શ્રી માણિકચસાગરસૂરી ધરજી મહારાજના વરદ્ હસ્તે ગણિપદથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા અને સં. ૨૦૨૯ના મહા સુદ ૩ને દિવસે સંકલ સંઘની વિનંતીથી નરાડા તીર્થ—અમદાવાદમાં પૂ. ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજની નિશ્રામાં પંત્યાસપદે આરૂઢ કરવામાં આવ્યા. તે સમયે પૂજ્યશ્રીના નામમાં પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યા. પૂ. ગુરુદેવને 'અરુણાદયસાગર'ના ઉચ્ચાર ફાવતા ન હતા, તેથી 'પંત્યાસ શ્રી અભયસાગરજી' નામકરણ થયું.

' आचारः परमो धर्मः ' सूत्रने साक्षात् आयरख्मां ઉतारी तेओश्री विधा, ज्ञान अने तपमां भूण જ आगण वध्या. नाना आणं केवी निभालसता, साया साधुनी निर्शालमानीता, सहाय स्वस्थ बढेरा, धीरगंभीर भुणलाव, अप्रमत्त छवन, शास्त्रानुसारी साधना पूल्यश्रीना इच्च साधुछवननां साक्षील्त अंगा छे. श्रमख्छवननी मर्थाद्यमां रहीने, टांचां साधना द्वारा विज्ञान सामे केढाद क्याववानी भुलंदी तेओश्रीना छवनदर्शनना सुवर्ष् क्ष्णश् रूपे शाले छे. तेमना हैयामां प्रथमथी क आ लावना जगृत थयें ही हे विज्ञानवाहे सर्वे ही विसंवादिताने हर करवा सूर्य-चंद्रनी गति आदि विशे स्पष्ट ज्ञान मणे. धर्माचार्यों से क्षाक्रेने लरभाव्या नथी, शास्त्रोनुं ज्ञान भारुं नथी तेनी भातरी थाय पृथ्वी इस्ती नथी, पख स्थिर छे. अने बंद्र पर अतरेक्षा मानवी भरेभर चंद्र पर अतरेश हे हे निंद्र, वंगेरे ल्ग्रेशण-भंगणना प्रश्नोने पृक्यश्रीओ वीतराणी वाखीनी संचाटताथी अने निर्धायक्षाथी व्यक्त कर्या. 'ल्-श्रमख शेष संस्थाने नामनी संस्थानी स्थापना करी. आ संस्था सं. २०२४थी मंडेसाखामां कार्यरत छे. पृक्यश्रीओ आ आंगे देशविदेशना प्रभ्यात विज्ञानीओ साथ पत्रव्यवद्वार कर्यो. परिखामे, तेओश्रीने विश्वनी अनेक्ष संस्थाओओ सल्यपद ओनायत कर्यां. आवी संस्थाओमां—

અમેરિકાની નેશનલ જયાંગ્રાફિકલ સાસાયટી, મુંબઈની એશિયાટિક સાસાયટી, દિલ્હીની એલ ઇન્ડિયા સાયન્સ ટીચર્સ એસોસિયેશન અને હૈદ્રાબાદની ડેક્કન ઇન્સ્ટીટ્યુટ એક ઓખ્ડવેટરી જેવી જાણીતી અનેક સંસ્થાઓએ પૃજ્યશ્રીને સભ્યપદ આપીને સન્માન્યા હતા. તેઓશ્રીએ ઘણાં વર્ષો જંખૂદ્રીપ, જૈન ખગાળ અને આધુનિક શાધખાળા વચ્ચે શું તફાવત છે તે દર્શાવવામાં ગાળ્યાં હતાં. અંગ્રેજી, હિન્દી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓમાં પુસ્તકા પ્રગટ

શ્રમણભગવ'તે! ૪૧૭

કરીને પાતાની માન્યતાએાના અહાળા પ્રચાર કરાવ્યા. યુનિવર્સિટીઓ, કાેલેજો, હાઇસ્કૂલા આદિમાં પ્રવચના આપી, વિગ્રાને આપેલા આઘાતાને ધર્મ શ્રદ્ધાની ભૂમિકા પર સુનિશ્ચિત કર્યા.

અવી અવિસ્ત ચાલતી વિશ્વગ્યાપી વિશાળ પ્રવૃત્તિઓ વચ્ચે પણ તેમની તપસાધના અને ધર્મ-અરાધના અખંડ ચાલ્યા કરતી. ધર્મ શાસોના અવિસ્ત અધ્યયનમાં તેઓશ્રી એક્કા હતા. શાસાધ્યયન માટે ગુજરાતી, હિન્દી, પ્રાકૃત, અર્ધમાગધી, સંસ્કૃત, ઉર્દ્ધ, અંગ્રેજી, મરાઠી આદિ ભાષાએ પર તેમનું પ્રભુત્વ હતું. પૂજ્યશ્રીએ રચેલા શંચામાં પણ આગવી દેષ્ટિ જેવા મળે છે. તેઓશ્રીએ ચિંતન-મનનને અંતે જે શંચા લખ્યા તેમાં 'શ્રમણ જીવનચર્યા દર્શન', 'આગમરહસ્ય', 'ભ્રોળ-ખગાળ સંખંધી સ્વચિંતન', 'પરમાતમભક્તિ', 'ભેટેલા પાર્શ્વનાથ સમારક શંધ', 'આગમજ્યોતિર્ધર' (ભાગ ૧-૨), 'તત્ત્વત્તાનસ્મારિકા' આદિ મુખ્ય છે. એ ઉપરાંત, પૂજ્યશ્રીએ મધ્યકાલીન ગુજેર જૈનસાહિત્યમાંથી 'ભક્તિરસ ઝરણાં' નામે બે ભાગમાં દળદાર શંચાનું સંપાદન કરીને, જૈન ધર્મની સ્તવન-ચાવીશીની અધિકૃત વાચના આપી. અનેક સ્થળોએ આપેલા સદુપયોગથી સંખ્યાબંધ ભાવિકા સદ્દમાર્ગ વળ્યા. પરિણામે, ૩૩ શિષ્યો-પ્રશિષ્યોનો વિશાળ પરિવાર ખંદા કરી શક્યા. પૂજ્યશ્રીએ વેજલપુરમાં આગમસૂત્રાનું મહત્ત્વનું વિવેચન કર્યું હતું અને ત્યાર પછી ખીજી વાર સં. ૨૦૨૯માં ઊજમફર્શના ઉપાશ્રયે ચાતુર્માસ વખતે હજારા ભાગ્યશાળી પુષ્યાતમાઓને 'આગમ-વિવેચના' આપી હતી. આમ, શાસ્ત્રગ્રાન, સાહિત્યસર્જન, વ્યાખ્યાન કોશલ્ય, શાસનપ્રભાવના, તપસિદ્ધિ, પ્રવજ્યા–પ્રચાર આદિમાં પણ પૂજ્યશ્રીનું પ્રદાન નાનું સૂનું નથી.

એવું જ ત્રીજું મહત્ત્વનું પાસું માલવા દ્વારક તરીકે લીધેલા અથાગ પરિશ્રમનું છે. કુલ અઢારેક વર્ષના ઉચ વિહારથી તેઓશ્રી માળવા—મેવાડના ગામેગામ કરી વળ્યા હતા. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી સાથે કઠિન વિહાર કરી પ્રેરણાની પરેંગા માંડી. ધર્મ વિહાણા થઇ ગયેલાં લોકામાં જાગૃતિ આણી તેઓને દર્શન—પૂજા કરતાં, તપ—ક્રિયા કરતાં શીખવ્યું. ઇન્દેરમાં સ્થાપેલી પેઢીને આધારે દોઢસો—દોઢસો મંદિરોના જાર્ણો દ્વાર કરાવ્યા. આજે માળવામાં પ્રસિદ્ધ સર્વ તીર્થી—શ્રી અમીઝરા, શ્રી ભાપાવર, શ્રી માંડવગઢ, શ્રી મક્ષીજી, શ્રી પરાસલી, શ્રી વઈ પાર્ધિનાથ, શ્રી મંદારા તીર્થ અને આજે જેની રાનક સમગ્ર ભારતને આકર્ષી રહી છે તે શ્રી નાગેશ્વર તીર્થને ચમકાવનાર આ પિતાપુત્ર—ગુરુશિષ્યની મહાન જુગલજેડી હતી. આમ, પૃજ્યશ્રી માલવા દ્વારક તરીકે પણ અનન્ય—સાધારણ કામગીરી બજાવી ગયા.

એવું જ મહાન કાર્ય જંબૂદ્ધીય–નિર્માણનું છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ પ્રત્યે અગાધ પ્રેમ અને આધુનિક જગત પ્રત્યેના કરુણાભાવને લીધે પાતે પ્રાપ્ત કરેલી શક્તિસંપન્નતાના સદ્વપયાગ કરીને આ કાર્ય સફળતાથી પાર પાડ્યું. પ્જયશ્રીની માન્યતાના પ્રભાવશાળી પ્રચારને પ્રતાપે જૈનસમાજમાં જંબૂદ્ધીય મંદિર રચવાની વિનંતીઓ થઇ; અને વિશાળ જિનાલયનું નિર્માણ થયું. આ મંદિરના પ્રતિષ્ઠા–મહાત્સવ પ્રસંગે સમગ્ર સાગર–સમુદાય એકત્રિત થયા હતા. લગભગ ૯૦ સાધુઓ અને ૪૫૦ સાધ્યીજીઓ તથા હજારા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓના મહેરામણ ઊમટ્યો હતો. એ સર્વની વચ્ચે પૃજ્યશ્રીની મહાન પ્રભાવકતા પ્રકાશતી હતી. આવા અમૂલા અવસરે તેઓશ્રીને આચાર્યપદ માટે અનેક વિનંતીઓ થઈ હતી. પણ સદાયે નામનાની કામનાથી અળગા રહેતા આ મુનિવરે હંમેશની જેમ ઇન્કાર કરી દીધા. ૯૦ થાણાના એક જ અવાજ હતો કે આચાર્યપદ સ્વીકારો. પરંતુ માન-પ્રતિષ્ઠાના નિલેપી આ મહાતમા એકના એ થયા નહોતા. ઉપરાંત, તેઓશ્રીની અપ્રતિમ પ્રતિભાએ તેમને પુષ્કળ માન-સન્માન આપવા તત્પર છતાં તેએશ્રી એ માન-સન્માનથી નિઃસ્પૃહી રહેવા માટે સભા-સમાર લામાં પણ જતા નહીં. પણ, સન્માન, ઉપાધિઓ, સબ્યપદા તેઓશ્રી પાછળ દોડતાં. જેમ જીદી જીદી સાસાયટીએ તેમને સબ્યપદ માકલ્યાં હતાં, તેમ જુદી જુદી હિચીઓ પણ માકલી હતી, જેમ કે— M. N. G. S. (Washington). M. A. S. (Bombay), M. A. I. S. (Delhi), M. O. G. (Ahmedabad), M. I. S. C. A. (Calcutta).

આવી મહાન વિભ્રિતમત્તાને જીવનની અધી યાત્રા વટાવી ત્યાં લકવા ગ્રસી ગયા. વિશાળ શિષ્યસમુદાય અને હજારા ભાવિકા ખંઠે પગે સેવાસુશ્રુષા કરતાં હતાં તેની વચ્ચે પૃજયશીએ સં. ૨૦૪૩ના કારતક વદ હને દિવસે ઊંઝા મુકામે પાતાની જીવનલીલા સંકેલી લીધી. દર વર્ષના અલ્પાયુમાં અને અધી સદીથી પણ અધિક દીક્ષાપર્યાયમાં તેઓશ્રીએ જે અનેકવિધ શાસનપ્રભાવના કરી તે મહાગ્રંથ વગર દર્શાવી ન શકાય તેટલી વિશાળ છે. પૃજયશ્રીની મહાનતા તો એ છે કે તેમના સ્વર્ગવાસ પછી પણ તેમના નામસ્મરણથી અનેક સુખદ ચતકારા થયાના દાખલા નાંધાયા છે. પૃ. પંન્યાસજના સ્વર્ગવાસ ખાદ તેઓશ્રીએ આરંભેલાં તમામ ધર્મકાર્યોની ધ્રા તેમના શિષ્યરતન પૂ. પં. શ્રી અશાકસાગરજ મહારાજે સંભાળી છે. એવા એ અનેકમુખી પ્રતિભા ધરાવનાર અપૂર્વ અને અજોડ મહાયુરુષને કાેટિ કાેટિ વંદના!

(સંકલન : 'પ્રખુદ્ધજીવન', પૂ. ગણિવર શ્રી હેમચંદ્રસાગરજીના ગ્રંથરતન 'પૂજ્ય ગુરુદ્દેવ' આદિના આધારે સાભાર.)

શાસનદીપક ઃ વ્યાખ્યાતૃ ચૂડામણિ ઃ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સૂરીશ્વરજી મહારાજ (કાશીવાળા)ના શિષ્યરત્ન શાસનપ્રભાવક, શાસનદીપક, વ્યાખ્યાતૃ ચૂડામણિ શ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ અંજેડ શક્તિના ધારક હતા. દીક્ષિત થયા પહેલાં પણ તેમના મનમાં ધર્મના સિદ્ધાંતા જાણવાની, તેના પ્રચાર કરવાની ભાવના ઊભરાતી હતી; જૈનાગમામાં રહેલા સિદ્ધાંતાને જાણવા માટે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાનું જ્ઞાન હાવું જરૂરી હતું. તે માટે તેઓ બનારસ પાઠશાળામાં ભણવા ગયા. સિદ્ધાંક્ષેમ, અષ્ટાધ્યાયી, ન્યાય, કાવ્ય આદિ

વિદ્યાઓના અભ્યાસ કર્યા. પુરુષાર્થ'શક્તિને કેંળવ્યા વગર સુષુપ્ત પ્રતિભાશક્તિના વિકાસ અશક્ય છે એવું માનનારા બેચરદાસે પ્ શ્રી વિજયધર્મ'સૂરિજીના સાંનિધ્યમાં વિદ્યાભ્યાસ અને વકતૃત્વન્ કળાની શક્તિ વિકસાવી. પ્રાંતે કલકત્તા શહેરમાં દીક્ષા શ્રહેણ કરીને મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજી નામે દ્યાપિત થયા.

મુદ્દીર્ઘ આંખો, પ્રભાવશાળી કાન, લાંબી ભુજાઓ, આઠમના ચંદ્ર જેવા ભાલપ્રદેશ, મનમાહક મુખારવિંદ અને મધુર વાણી — આ સર્વ મહાપુરુષનાં લક્ષણો પૂજ્યશ્રીમાં જોવા મળતાં હતાં. એમાં પ્ ગુરુદેવશ્રીના સર્વ સદ્દુગુણોનો ઉમેરા થયા. પ્રભાવશાળી વકતૃત્વ, ચારિત્રવંત વ્યક્તિત્વ, દેદીપ્યમાન પ્રભાવકતા અને સાધુતાનાં આચરણોની ઓજસ્વિતાના ગુણાથી એપતા મુનિવર હજારા લાંખા ભાવિકજનાનાં હૈયાંમાં વસી જનારા વિરલ વ્યક્તિ હતા.

સિંધ જેવા અધાર્મિક પ્રદેશમાં લાંબા સમય વિહાર કરીને ત્યાંના પ્રજાજીવનમાં ધર્મ પ્રસ્કારાનું સિંચન કરીને જૈનશાસનના જય જયકાર પ્રવર્તાવ્યા. તેમનું વ્યક્તિત્વ પ્રભાવ પાથરતું તેમ, તેમનું વક્તૃત્વ લાખા પ્રાંતાજનાને મંત્રમુગ્ધ કરતું. અનેકોને એ વાણીપ્રવાહ અનાખા ઉત્સાહ પ્રેરતા અને સંયમમાર્ગ પદાપણ કરવા પ્રેરતા. પૃજયબ્રીની વૈરાગ્યવાણીથી પ્રભાવિત થઈ અનેક ભવ્યાત્માઓ પ્રવજ્યાને પાંચે પત્યા હતા. ળંગાળથી માંડીને સિંધ સુધી અને સિંધથી માંડીને કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતના પ્રદેશામાં વિચરીને તેઓબ્રીએ અનુપમ શાસનપ્રભાવના કરી હતી. એવા એ અંબેડ વ્યાખ્યાનવિશારદ મહાત્માને શતશા વંદન!

(સંકલન : 'પ્રતિષ્ઠા' સામયિકમાંથી સાભાર).

પુરાણુકાલીન ઋષિઓની ઉગ્ર તપસ્યાને યાદ અપાવે તેવું 'ગુણુરત્ન સંવત્સર' નામનું વિશ્વવિક્રમ તપ કરનારા લીષ્મતપસ્વી

પૂ. મુનિરાજ શ્રી સાેમતિલકવિજયજી મહારાજ

એક સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત સુભાષિત પ્રમાણ, સુવર્ણમાં રહેલા મેલને અનિ દ્વર કરે છે, દ્રધમાં રહેલા પાણીને હંસ ભિન્ન કરે છે, તેવી રીતે જીવ તપ વડે કમેં રૂપી મેલથી આત્માને ભિન્ન કરે છે. જેમ દાવાનલ વિના જંગલને આળી શકાતું નથી, જેમ મેઘ વિના દાવાનલ એાલવી શકાતો નથી, જેમ પવન વિના મેઘને વીંખી શકાતો નથી, તેમ તપ વિના કર્મનાં બંધના છેદી શકાતાં નથી. પણ કલિકાલમાં કઠોર તપ દુર્લભ છે, અને તેમાં યે મહાતપ તપનાસ અતિ દુર્લભ છે. એવા એક મહાન તપસ્વી શ્રી સામિતિલકવિજયજી મહારાજ થઈ ગયા. તેમણે કરેલા 'ગુણરતન સંવત્સર' તપની આરાધના છેલ્લાં સેંકડા વર્ષોમાં બીજા કાઈ એ કરી હાય તેમ જણાતું નથી. આ તપસ્વી મુનિવર્યને સંયમી પ્રભાવક ભવ્ય ગુરુપર પરાના વારસા મળ્યો હતો. જૈનસંઘમાં વિશાળ મુનિગણના સર્જક, સિદ્ધાંતમહાદધ આચાર્યદેવ શ્રીમદૃ વિજયન

શાસનંત્રભાવક

પ્રેમસૂરી ધરજ મહારાજા એક અંજોઢ સંયમમૂર્તિ હતા. તેઓ શ્રીના સમુદાયમાં અનેક સંયમી, તપસ્વી, વિદ્વાન મુનિવર્યો થયા. તેઓ શ્રીના પટાલ કાર, વર્ષ માન તપાનિષિ આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજયભુવનભાનુ સૂરી ધરજી મહારાજે વર્ષ માન તપની ૧૦૮ એ છી એ પૂર્ષ કરી છે. તેમના શિષ્યરતન પૂ. આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયધમ જિતસ્ રિજ્એ વર્ષ માન તપની ૮૯ એ છીને તપ કર્યો. તેમની નિશ્રામાં મુનિશ્રી સામતિલ કવિજયજી મહારાજે આ ભીષ્મ તપની આરાધના કરી હતી.

પુજ્યશ્રીનું સંસારી નામ હીરાલાલ ડાહ્યાલાલ ગાંધી હતું. તેમના જન્મ તા. ૧૪–૧૨ –૧૯૧૨ના રાજ અમદાવાદમાં એક સુખી જૈન કુટું બમાં થયા હતા. કુટું બના ઉચ્ચ સંસ્કારા અને પૂર્વભવના પુષ્ટ્યને લીધે હીરાલાલમાં બાળપણથી જ ધર્મભાવના પ્રભળ હતી. જનસેવા, રાષ્ટ્રભાવના અને ધર્મ સેવાની પ્રવૃત્તિએામાં નાની વધે જ રસ લેવા માંડ્યા હતા. સત્તર વર્ષની કિશારવર્ષે સ્વાત ત્ર્યચળવળમાં ભાગ લઇ ચાર મહિનાની જેલ ભાગવી હતી. પહેલેથી ધર્મ-સંસ્થાએમાં પણ સેવા કરવા જવાની વૃત્તિ રહેતી હતી. તેમાં અનેક આચાર્યદેવા–મુનિવર્યીના સંપર્કમાં આવવાનું ખનતું ગયું. અને હીરાલાલભાઇનું જીવન વૈરાગ્યના રંગે રંગાતું ગયું. ગૃહસ્થજીવનમાં પણ તપ–જપ–સેવા–સા<mark>ધના શરૂ થઈ ગયાં. તીથ'</mark>યાત્રાએોમાં અત્યંત રસ હાવાથી ભારતભરમાં જૈન તીર્થાની અનેકવાર યાત્રા કરી. ઉપરાંત જુદા જુદા ગુરુદેવાની નિશ્રામાં ૧૦ છે'રી પાલિત સંવામાં યાત્રા કરી. શ્રી સિદ્ધગિરિમાં ૯૯ યાત્રા, છે વર્ષ સુધી દર પૃતમે યાત્રા, અને સં. ૨૦૦૬ અને અને ૨૦૩૫માં ચાતુર્માસ કર્યો. ત્રણ ઉપધાન તપ કર્યાં. બે વાર સ્વદ્રવ્યથી અચ્ટાત્તરીસ્નાત્રસહ અફાઇ મહાત્સવ કર્યા. કદ બગિરિ, નગીનાપાળ, ચામુખજીની ખડકી, આકેાલાવીમાં પ્રભુજની પ્રતિમાએા પધરાવી. આવાં અનેકવિધ સદ્દકાર્યો દ્વારા વૈરાગ્ય-ભાવના તીલ અની. પરંતુ સંસારની જવાબદારીઓને લીધે દીક્ષા લઇ શકતા ન હતા. તેમ છતાં. તેમને વિશ્વાસ હતા કે તેમનું મૃત્યુ સાધ્વેષમાં જ થશે. આખરે સં. ૨૦૩૬ના આષાઢ સદ પાંચમે, શ્રીપાલનગર–મું બઇમાં ૬૮ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. આસો વદ ૧૩ને દિવસે લાલખાગમાં વડી દીક્ષા થઈ અને હીરાભાઈ આચાર્યદેવ શ્રી ધર્મસૂરિજીના શિષ્યસ્ત મુનિશ્રી સામતિલકવિજયજી બન્યા.

તેઓ શ્રીએ નવ વર્ષ સુધી જય-તપની અદ્ભુત સાધના કરી એની યાદી પણ આશ્રાર્ય પમાઉ તેવી છે. તેમણે ૪ વરસીતપ, ૧ સિદ્ધિતપ, ૧ શ્રેણિતપ, ૧ સમવસરણ તપ, ૧ સિંહાસન તપ, ૧ માસક્ષમણ તપ, ૧ જિનકલ્યાણ તપ, ૨૦ સ્થાનક તપ, ૧ લઘુ ધર્મ ચક્ક તપ, ૧૦૦ એકાંતરા આયં બિલ, વર્ધ માન તપની પ૩ ઓળી, નવપદની ઓળીઓ, ઇન્દ્રિયજય તપ, ક્યાયજય તપ, યોગશુદ્ધિ તપ, મૌન એકાદશી તપ, જ્ઞાનપંચમી તપ, પાષ દશમી તપ, ૧૪ વર્ષના તપ, અક્ષયનિધિ તપ, ૪૫ આગમ તપ, શત્રું જય તપ, પંચરંગી તપ, સુગપ્રધાન તપ, રત્નપાવડી તપ, ૨૪ ભગવાનનાં એકાસણાં, ૨ અફાઈ તપ, ૧૧ ઉપવાસ આદિ અનેક તપ કર્યા. એવી જ રીતે, નવકારમંત્રનાં દેહ કરાડ, 'નમાં અરિહંતાણં' પદના પચાસ લાખ, 'સિદ્ધાસિદ્ધં મમ દિસંતુ 'ના એક

શ્રમણભગવંતા ૪૨૧

કરાડ, 'ઓં ક્રીં શ્રી અહેં નમઃ'ના નવ લાખ, 'નમા લાંએ સબ્વસાહૂ્ણ'ના પાંચ લાખ અને સરસ્વતીમંત્રના સવા લાખ જાય કર્યા હતા. એવા એ મહાતપસ્વી મુનિવરે ૬૮ વર્ષની વધે દીક્ષા અંગીકાર કરીને એક ચમત્કાર સજ્યોં હતો, પરંતુ ૭૬ વર્ષની ઉંમરે મહાન 'ગુણરત્ત સંવત્સર તપ'ના પ્રારંભ કરીને બીંજો ચમત્કાર સજ્યોં. સળંગ સાળ માસમાં એકે એક, બેએ એ, ત્રણ પારણું ગણ—એમ ઉપવાસ—પારણું કરતાં કરતાં ૪૮૦ દિવસોમાં ૪૦૭ ઉપવાસ અને ૭૩ પારણુંના આ મહાતપ માટે પુજ્યશ્રી કોલ્હાપુર મુકામે સં. ૨૦૪૪ના ફાગણુ વદ સાતમે આસનસ્થ થયા ત્યારે તેમનું વજન ૪૮ કિલા હતું. પુજ્યશ્રીએ અવિચલ શ્રદ્ધા સાથે, સ્વસ્થતાથી મહા તપ આરંભ્યું અને આગળ વધાર્યું. ૩૭૦ દિવસમાં ૩૦૬ ઉપવાસ અને ૬૪ પારણું કર્યાં. સં. ૨૦૪૫ના ફાગણુ સુદ ૮ને મંગળવારે તા. ૧૪–૩–૮૯ના રાત્રે બે વાંગે નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણુ કરતાં કરતાં અત્યંત સમાધિપુર્વંક કાળધર્મ પામ્યા. આ તપશ્ચર્યાઓ દરમિયાન પુજ્યશ્રીએ અનેક વાર પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર કર્યો હતા. સ્વર્ગવાસ સમયે તેઓશ્રીનું વજન ૨૪ કિલાગ્રામ જ રહ્યું હતું. છતાં ચહેરા પર પરમ પ્રસન્તતા લહેરાતી. એવા એ ભીષ્મ તપસ્વી મુનિવર્ય લાખોને પ્રેરણુના પીયૂષ પાનાર પરમ પ્રસાવક અની રહા, એવી અભ્યર્થના સાથે કે કિટ શિટ વંદન!

(સંકલન : વિવિધ વર્ત માનપત્રા અને પત્રિકાએામાંથી)

સરાક જાતિના સમુદ્ધારક

પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી મંગળવિજયજી મહારાજ

'શ્રાવક' શબ્દ ખૂબ જ જાણીતા છે; પણ 'સરાક' શબ્દ બહુ એાછા જાણે છે. આ 'સરાક' શબ્દના સર્વ પ્રથમ પરિચય પૂજ્ય ઉપાધ્યાયશ્રી મંગળવિજય અહારાજે કરાવ્યા કાશીવાળા નામે વિશ્વવિખ્યાત પ. પૂ. શાસ્ત્રવિશારદ આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મ સૂરી ધરજ મહારાજના આ શિષ્યે પાતાના બિહાર પ્રદેશના બિહારમાં આગમગ્ર શામાં ઉલ્લેખિત જૈન નગરીએા અને શ્રાવક કુળાની વ્યાપક શાધખાળ ચલાવી. એમાંથી તેઓશ્રીને જાણવા મળ્યું કે બિહાર અને બંગાળમાં 'સરાક' જાતિની જે પ્રજા છે તે કુળધર્મથી 'શ્રાવક' છે. 'સરાક' એ 'શ્રાવક' શબ્દનું અપભ્રંશ રૂપ છે. સરાક જાતિના કુળદેવતા પારસદેવ છે. વીસ વીસ તીર્થ કરોના પાવન ચરણસ્પર્શથી પવિત્ર બનેલી બિહારની ભૂમિ પર લાખાની સંખ્યામાં સરાક પ્રજા વસે છે. આ પ્રદેશામાં મુનિવરાના વિહાર એાછા થતાં, આ પ્રજા વખત જતાં જૈનધર્મનાં શિક્ષણ અને સંસ્કાર વીસરાઇ ગયાં. મુનિશ્રી મંગળવિજયજી મહારાજે આ પરિસ્થિતિ પર પ્રકાશ પાડચો; અને સરાક પ્રજાના મૂળભૂત સંસ્કારાના નવાત્થાનના યત્ર આરંભ્યા. પૂજ્યશ્રીની આ અજોડ શાસનપ્રભાવના જૈનધર્મના ઇતિહાસમાં એક નવું પ્રકરણ ઉમેરી જાય છે.

પૃ. મુનિ શ્રી મંગળવિજયજી મહારાજના પગલે પગલે મુનિ શ્રી પ્રભાકરવિજયજી અને મુનિ શ્રી પદ્મવિજયજીની શ્રમણ—એલડીએ આ કાર્ય ઉપાડી લીધું. બંગાળ અને બિહારમાં વિદ્યાલયા અને છાત્રાલયા શરૂ કરાવ્યાં. ઈ. સ. ૧૯૭૨માં શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થમાં 'શ્રી ધર્મમંગલ જૈન વિદ્યાપીઠ 'ની સ્થાપના કરી. સમગ્ર સરાક જાતિને પુનઃ જૈનધર્મમાં સુદઢ કરવા માંડી. તેઓને વ્રતધારી શ્રાવકા બનાવ્યા. 'શ્રી વિજયભક્તિપ્રેમસ્ટિજી શ્વેતાંબર જૈન ઉચ્ચ વિદ્યાલય 'ની સ્થાપના કરી. સરાક પ્રજાનાં બાળકાને વ્યાવહારિક શિક્ષણ સાથે દેવદર્શન, પૂજા, ગુરુવંદન, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, વ્રત, જપ, તપ આદિની તાલીમ આપવાની શરૂ કરી. આ સંસ્થાએ દસ વર્ષમાં ૩૦૦ સરાક વિદ્યાર્થી એ પુનઃ જૈન ધર્મમાં મુસ્થિર કર્યા. વિદ્યાપીઠના વિધાતા મુનિરાજ શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ આજે આ કાર્યને ભારે પુરુષાર્થ કરી આગળ વધારી રહ્યા છે. આ પ્રવૃત્તિના પ્રણેતા પૂ. મુનિ શ્રી મંગળવિજયજી મહારાજ જૈનધર્મના ઇતિહાસનું યશસ્વી પ્રકરણ છે.

આગમશાસ્ત્રો આદિના સંપાદક-સંશોધક અને પરમ ત્યાગમૃતિ પૂ. મુનિરાજ શ્રી જંખૂવિજયજ મહારાજ

જૈનશાસનતું એ સદ્ભાગ્ય રહ્યું છે કે સુગે સુગે જૈનસંઘની શ્રુતભક્તિમાં અને ્રુંલ ઉપાસનામાં સદા સ્મરણીય બની રહે તેવા દાર્શનિક, સૂરિવર્ધી, સાક્ષરા અને પ્રભાવક ુ સાધુ**લગવ**ંતા સાંપડ્યા છે અને તેએાએ સર્વત્ર સંયમજીવનની સુવાસ પ્રસરાવી છે. કેટલાક સમય પહેલાં પૂજ્ય મુનિવર્ય શ્રી જંળૂવિજયજી મહારાજે સંપાદિત કરેલા 'દ્વાદશાર નયચક ' નામે આકારમંથનું યશસ્વી પ્રકાશન થયું. આ ગ્રાંથમાં ભારતીય દર્શનોના બાર પ્રકારનાં દાર્શનિક મંતવ્યોની ખૂર્બી અને ખામીઓની વિવેચના કરવામાં આવી છે. ઉપરાંત, જૈનદર્શનના અનેકાંતવાદની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે; તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી છે. આ ગ્ર[ં]થરત્નના સમર્થ ઉદ્ધારક સ્વ. મુનિવર્ય શ્રી ભુવનવિંજયજી મહારાજના અંતેવાસી (શિષ્ય–યુત્ર) પૂ. મુનિ પ્રવર શ્રી જ'બૂવિજયજીના સક્ષ્ળ હાથે આ શક્વતી કાર્ય તું નિર્માણ થયું. તેઓશ્રીએ આ કાર્યાને સર્વાંગ સુંદર રીતે પરિપૂર્ણ કરવા માટે બે દાયકા જેટલા લાંબા સમય સુધી એકાંગ્રભાવે ઉંગ્ર તપ કર્યું. પરિણામે, ભારતીય તત્ત્વનાનના અભ્યાસીઓને એક અપૂર્વ અને અપ્રાપ્ય ગ્રાંથ સુંદર, સુઘડ અને સુવાચ્ય સ્વરૂપે સુલભ બન્યાે. તનથી દુર્ભળ, પણ મનથી મજબૂત એવા આ મુનિવરે પ્રચંડ જ્ઞાનશક્તિથી, સમર્થ આત્મળળથી અને અદમ્ય ઇચ્છાશક્તિથી ચ્યા વસ્ષ્ઠિ ગ્રાંથનું સંશોધન–સંપાદન પ્રકાશન કર્યું. એ માંટે પૂજ્યશ્રીએ તિએટ, ચીન, જાપાન, ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા વગેરે દેશામાંથી પ્રાચીન ગ્રંથાની જુદીજુદી પદ્ધતિથી લેવામાં આવેલી પ્રતિકૃતિએા, માઇક્રોફિલ્મ, પ્રતા આદિ સામગ્રી એકત્ર કરી. આ ગ્ર'થથી માહિતગાર હતા તે દેશવિદેશના સાક્ષરા સાથે પરિચય કેળવ્યેા, પત્રવ્યવહાર કર્યો અને તેઓના મતમતાંતર

શ્રમણભગવ'તા

જાલ્યા. પ્રત્યેક નાનાં -માટાં પ્રતિપાદનાના મૂળ સુધી પહેાંચીને તેનાં તારતમ્યાે પામવાની સત્ય-શાેધક દબ્ટિના પરિચય આપ્યાે. જૈનશાસન અને વિશ્વના વિદ્વદ્વર્ગ મુનિશ્રીના આ કાર્યથી ચિરકાળ તેમના ઋણી રહેશે.

પુજ્ય મુનિપ્રવરશ્રી વર્તમાનમાં જૈનધર્મ-દર્શન–શાસ્ત્રોતા જાણકાર વિદ્વદ્વવેશમાં ઘર્ણું જ આગળ પડતું સ્થાન ધરાવે છે. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય દ્વારા આગમશાસ્ત્રોના પ્રકાશનનું વિશાળ કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું છે. તેનું સંપાદન આગમપ્રભાકર પૂ. મુનિરાજશ્રી પુષ્યવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસ પછી પૂ. મુનિરાજશ્રી જ'છ્રવિજયજી મહારાજ દ્વારા થઈ રહ્યું છે. પૂજ્યશ્રી દ્વારા અન્ય પ્રાચીન જૈન ગ્રાંથાનું સંશોધન અને સંપાદનકાર્ય પણ અવિરતપણ ચાલી રહ્યું છે. પુજયશ્રીની ગ્રાનાપાસના જેમ અકભૂત છે તેમ તીર્થોપાસના-જિના-પાસના અને ધર્મોપાસના પણ અદ્ભુત અને અલૌકિક છે. પૂજ્યશ્રીના ચાતુર્માસા પ્રાયઃ નાનાં– નાનાં ગામામાં હાય છે. અને એ નાના ક્ષેત્રામાં જે તપશ્ચર્યા થાય છે તે રેકડરૂપ હાય છે. શ્રી શંખેશ્વર તીર્થ પ્રત્યેના પુજ્યશ્રીના ભક્તિભાવ અનન્ય છે. એવા જ અનન્ય ભક્તિભાવ શ્રી શત્રું જયગિરિ-આદી ધરદાદા પર પણ છે. તેએાશ્રીના આ અનન્ય ભક્તિભાવે જયારે ગુજરાતમાં એક પછી એક એમ ૩–૩ દુષ્કાળ પડ્યા ત્યારે તેઓએ શ્રી આદી ધરદાદાનું શરણ સ્વીકારવાપૂર્વ ક અભિષેકના નિર્ણય લીધા. અને એ અભિષેકના દિવસે જ કુદરતે અનરાધાર વરસાદ વરસાવીને એમની અંતરની એ આરજૂને ચરિતાર્થ બનાવી. પૂજ્યશ્રીના પ્રભુજ અને ગ્રાન પ્રત્યેના અવિહડ રંગ અને રસ કોઈ અનાેએા જ છે. તેએાશ્રીની આ ઉપાસનાએ માત્ર જૈના જ નહીં. માત્ર દેશવાબીએ જ નહીં, દરેક ધર્મા એ વેદેશીએ પણ આકર્ષયા છે અને તેમના સમાગમમાં આવી કૃત્યકૃત્ય બન્યા છે. એવા એ અપૂર્વ જિન-બ્રતભક્ત મુનિવરને ભાવપૂર્વક વંદના!

ROW (IN CANCALLACION CANCALLACI

કલિકાલ કલ્પતરુ જંગમ યુગપ્રધાન અચલગચ્છાધિપતિ

પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના શિષ્યરતન પરમપૂજ્ય મુનિરાજશ્રી સર્વોદયસાગરજી મ. સા. તથા પરમપૂજ્ય મુનિરાજશ્રી ઉદયરત્નસાગરજી મ. સા. દ્વારા ત્રેરિત–સંપાદિત–સંકલિત–સાહિત્ય તથા તાસ્રયંત્રો અને પૂજનવિધિઓની દ્વંક નોંધ!

ૐ પ્રાચીન-અર્વાચીન પુસ્તક વિભાગ ≉

(૧) શ્રી ગુણુમંજૂવા (ભાગ–૧ થી ૫૧ સુધી) (૨) શ્રી ત્રિવષ્ઠીશલાકા પુરુષચરિત્રમ્ (૩) શ્રી આગમ ગુણુમંજૂવા (૪૫ આગમા ટૂંક સમયમાં જ સારાંશ સાથે પ્રસિદ્ધ થવાનાં છે.)

👻 તામ્રયંત્રાે અને મહાપૂજનાેની વિધિ પુસ્તકાે 🥗

[A] શ્રી પાર્ધાનાથ પ્રભુનાં પ્રાચીન સ્તાેત્રોના આધાર લઇ ૨૦ જેટલાં પાર્ધાનાથ પ્રભુનાં જુદા જુદા નામવાળાં તામ્રયંત્ર અને મહાપૂજનાનું સંકલન અને સંપાદન કરેલ છે. જેવાં કે શ્રી જરાવલ્લા પાર્ધાનાથ, શ્રી ચિંતામણિ પાર્ધાનાથ, શ્રી નમિઊણપાર્ધાનાથ, શ્રી કલિકુંડ પાર્ધાનાથ, શ્રી અંતરીક્ષ પાર્ધાનાથ, શ્રી લોડણ પાર્ધાનાથ, શ્રી સ્તંભન પાર્ધાનાથ, શ્રી મક્ષીજી પાર્ધાનાથ, શ્રી ગોડીજી પાર્ધાનાથ, શ્રી રાવણ પાર્ધાનાથ, શ્રી કુંકુ મરાલા પાર્ધાનાથ, શ્રી વિધ્નાપહાર પાર્ધાનાથ વગેરે. [B] ચોવીસ તીર્ધાં કરેશનાં ૨૪ મહાપૂજના તામ્રયંત્રા અને વિધિખુકા પ્રકાશિત થઇ રહ્યાં છે. [C] સિદ્ધચક્ર મહાપૂજન, ઋષિમંડલ મહાપૂજન, શ્રી વીરસ્તવ મહાપૂજન આદિ મહાપૂજન, શ્રી અજિતશાન્તિસ્તવ મહાપૂજન, શ્રી પંચપરમેષ્ઠી મહાપૂજન, શ્રી વીરસ્તવ મહાપૂજન આદિ મહાપૂજના વગેરે સંકલિત કરેલ છે.

ઉપરાક્ત મહાપૂજનાનાં તામ્રયંત્રા પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યાં છે. તથા બીજાં યંત્રા અવસરે પ્રકાશિત થતાં રહેશે. દરેક દેસસર માટે અનુકૂળતા મુજબના તામ્રયંત્રા વસાવી લેવાં જોઈ એ. દેસસરમાં જગ્યા ન હાય તા અહાર અભિષેક કરાવી લાલ કપડામાં વીંટી ગ્રાનભંડારમાં મૂકી શકાય છે. કુલ સાઈઝના તામ્રયંત્ર રૂ. ૧૧૪૦ તથા નાની સાઈઝના તામ્રયંત્રની કિંમત રૂા. ૨૫૧ સખવામાં આવેલ છે. શ્રાહ્મવિધિ ચંધમાં જણાવાયું છે કે પ્રત્યેક શ્રાવકના ઘરે ઘર-દેસસર હોલું જોઈ એ. શાસ્ત્રકાર ભગવંતના એ વચનને યાદ કરીને દોઢ કૂટથી ૩૧ ફૂટ મુધીના શિખર ગુમ્મટ-આકારવાળા જિનમંદિર તથા ૧૮ અભિષેકયુક્ત પંચધાતુના કમલાકારે ભગવાનના જે સંઘામાં દેસસર ન હોય એમના માટે સબહુમાન ભેટ અપાઇ રહ્યા છે. તથા શ્રાવકોને ઘરમાં રાખવા માટે નકરા (૨૬મ)થી મળી શકશે.

શ્રી જિન ગાયમગુણ સર્વેાદય દ્રસ્ટ—(રજિ. નં. AMT E-274)ના દ્રસ્ટીઓના જય જિનેન્દ્ર વાંચશાેછ.

પત્ર સંપર્ક સૂત્ર

* શા. દેવચંદ જયંતિલાલ સક્કરસાથ, અમરાવતી-૪૪૪ ૬૦૧

TO SOME COMPANY CONTROL OF THE CONTR

* શા. વિશાનજી ટાકરશી નાગડા ૧૨, જવાહર મેન્શન, ખીજે માળે, કેશવજી નાયક રાેડ, મુ**ંખઇ**-૪૦૦ ૦૦૯

TO COM COM COM COM COM

* સામચંદ ભાષ્**છ લાલકા,** મુંબઇ ગલ્લી, મુ. પા. અમલનેર-૪૨૫૪૦૧ જિ. જલગાંવ (શ્રેષ્ઠિવર્ય સામચંદ ભાષ્ણ્ર લાલકાના સૌજન્યથી)

श्री १०८ पार्श्वनाथ लिस्तिविखार मढाप्रासाद - शंभेश्वर

કલિકાલ કલ્પતર શ્રી શંખેશર પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પાવન નિશ્રામાં શ્રી ૧૦૮ પાર્શ્વનાથ ભક્તિવિહાર જૈન ટ્રસ્ટ અનેક કાર્યો કરી રહેલ છે. તેમાં ભક્તિવિહાર નિર્માણમાં ૧૧૬ દેરીઓવાળો મહાપ્રાસાદ મુખ્ય અને અદ્ભુત છે. ઉપદેશક: પ. પૂ. વૈરાગ્યવારિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયભક્તિસ્રીશ્વરજી મ.સા.ના પટ્ધર પ્રશાંતમૂર્તિ ગચ્છાધિપતિ પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયપ્રેમસ્રીશ્વરજી મ.સા. તથા પ.પૂ.આ.શ્રી વિજયસ્ર્બોધસ્રીશ્વરજી મ.સા.

